

Uluslararası Cumhuriyet Döneminde Maraş Sempozyumu

Editör:

Cevdet KABAKCI
Serdar YAKAR

Yayın Koordinatörü:

M.Fatih ERTAŞ

ISBN:

978-605-4996-24-7

Kapak / Sayfa Mizanpaj:

Halil AYDIN

Görsel Yönetmen:

Uzm. Eshabil YILDIZ
Mehmet CANLI

Mali İşler:

Celal BOZDAĞ
Kadir ÇAKMAK

Baskı:

Öncü Basımevi
Kazım Karabekir Caddesi
Ali Kabakçı İşhanı No 85/2
İskitler / ANKARA
Tel: (0216) 384 31 20

Baskı Tarihi:

Mart 2014

İletişim Adresi:

Kahramanmaraş Belediyesi
Kültür ve Sosyal İşler Müdürlüğü
Tel: (0344) 228 46 00
e.posta: kultursosyal@kahramanmaras.bel.tr

Bu Eser Kahramanmaraş Belediyesi'nin Bir Kültür Hizmetidir

(Yayınlanan tebliğler yazarların sorumluluğundadır.)

ULUSLARARASI
CUMHURİYET DÖNEMİNDE
MARAŞ SEMPOZYUMU

15-16 KASIM 2013
NECİP FAZIL KISAKÜREK KÜLTÜR MERKEZİ

KAHRAMANMARAŞ
2014

TAKDİM.....	11
AÇILIŞ KONUŞMASI	12

AÇILIŞ OTURUMU

KAHRAMANMARAŞ: THE SYMBOL OF NATIONAL-RELIGIOUS EPİC

<i>Prof. Mohammadamin SHAHJOUEI</i>	15
---	----

1978 MARAŞ OLAYLARI

<i>Prof. Dr. Ahmet EYİCİL</i>	18
-------------------------------------	----

KAHRAMANMARAŞ'TA CUMHURİYET DÖNEMİNDE YIKILAN TARİHİ ESERLER

<i>Prof. Dr. Mehmet ÖZKARCI</i>	30
---------------------------------------	----

RUS SOSYAL MEDYASINDA KAHRAMANMARAŞ'LA İLGİLİ BİLGİLER ÜZERİNE BİR DEĞERLENDİRME

<i>Doç. Dr. Namiq MUSALI</i>	48
------------------------------------	----

KANUNLAR VE İSTİKLAL MAHKEMELERİ

<i>Cevdet KABAKCI</i>	62
-----------------------------	----

BİRİNCİ SALON

I. OTURUM

MARAŞ'IN KURTULUŞ VE KAHRAMANLIK MÜCADELESİ-
NİN MİLLİ MÜCADELEDEKİ YERİ

Prof. Dr. Orhan DOĞAN..... 112

MARAŞ'IN FRANSIZLARCA İŞGALİNİN AÇIK-SÖZ GAZE-
TESİNE YANSIMALARI

Doç. Dr. Faruk SÖYLEMEZ..... 122

HÜSAMETTİN KARADAĞ'IN HATIRATINDA MARAŞ MİLLİ
MÜCADELESİ

Serdar YAKAR..... 135

II. OTURUM

TBMM TUTANAKLARINA GÖRE MARAŞ İLİ ADININ “KAH-
RAMAN MARAŞ” OLARAK DEĞİŞTİRİLMESİ

Mustafa BIYIKLI..... 138

III. OTURUM

OSMANLI DEVLETİ'NİN SON DÖNEMİNDE DARÜLMUAL-
LİMİN MEKTEPLERİ VE MARAŞ DARÜLMUALLİMİN KAYIT
DEFTERİ (1912-1920) ÖRNEĞİ

Doç. Dr. Mehmet Suat BAL - Okt. Sevim Ceylan DUMANOĞLU..... 165

HÂZÂ MANZÛME-İ ASHABİ'L-KEHF

Prof. Dr. Münir ATALAR..... 177

KAHRAMANMARAŞ'TA DOĞUM VE ÇOCUKLUK ÇAĞIYLA
İLGİLİ BAZI DİNSEL/BÜYÜSEL UYGULAMALARA ETNO-
LOJİK YAKLAŞIM

Alparslan Santur..... 199

CUMHURİYET DÖNEMİNDE MARAŞ'TA EŞKİYALIK HARE-
KETLERİ (1917-1973)

Ebukasım BAL 206

IV. OTURUM

MARAŞ ŞEHRİNDEKİ MAHALLE'NİN TEMEL ÖZELLİKLERİ

VE GÜNÜMÜZE YANSIMALARI

Uğur KURTARAN.....229

CUMHURİYET DÖNEMİNDE MARAŞ EVLERİ VE SOSYAL HAYAT

Ela Zebra Moroğlu241

KAHRAMANMARAŞ'TA MAHALLE, CADDE, BULVAR, SOKAK VE PARKLARA İSMİ VERİLEN ŞAİR VE YAZARLARIMIZ

Hacer ÜÇGÖZ266

V. OTURUM

CUMHURİYET DÖNEMİ MARAŞ MİLLETVEKİLLERİNDEN HASAN REŞİT TANKUT

Yrd. Doç. Dr. Cengiz ŞAVKILI.....276

ARŞİV BELGELERİNE GÖRE TEK PARTİ İKTİDARI DÖNEMİNDE UYGULANAN BAZI POLİTİKALARIN MARAŞ'TAKİ YANSIMALARI

Dr. Erhan ALPASLAN296

PAZARCIK'TAN PARLAMENTO'YA: TÜRK SİYASİ HAYATINDA FERRUH BOZBEYLİ

Mehmet Serkan ŞAHİN.....317

CUMHURİYET SENATOSUNDA KAHRAMANMARAŞ SENATÖRLERİ

Yalçın DOĞAN.....331

VI. OTURUM

KAHRAMANMARAŞ'IN DEĞERLERİNDEN ŞAİR ABDURRAHİM KARAKOÇ

Prof. Dr. Remzi KILIÇ.....351

MARAŞLI ŞAİR NECİP FAZIL KISAKÜREK'İN ESERLERİNİN AZERBAYCAN'DA ARAŞTIRILMASI VE YAYINLANMASI

Doç. Dr. Vüsale MUSALI.....373

“KENDİMİZ OLABİLME ERDEMİ” ŞAİRİ MUSTAFA OKUMUŞ'UN POETİKASI

Yrd. Doç. Dr. Mehmet Fetih YANARDAĞ - Ahmet KARCI.....387

İKİNCİ SALON

I. OTURUM

KURULUŞUNDAN İLÇE OLUŞUNA TÜRKOĞLU'NUN SERÜVENİ

Doç. Dr. İlyas GÖKHAN..... 414

BÖLGESEL KALKINMA VE YOKSULLUKLA MÜCADELEDE MİKRO KREDİ UYGULAMASI: KAHRAMANMARAŞ İLİ ÖRNEĞİ

Abdullah SOYSAL - Mehmet TAN..... 430

ABDÜLHAMİT HAN CAMİ VE ÇİNİLERİ

Öğr. Gör. Merve DANIŞMAN..... 452

CUMHURİYET DÖNEMİ TÜRK PLASTİK SANATLAR TARİHİNDE MARAŞLI RESSAMLAR ÜZERİNE BİR DEĞERLENDİRME.

Ali KOÇ..... 460

II. OTURUM

CUMHURİYET DÖNEMİNDE SİYASİ, SOSYAL VE EKONOMİK YÖNLERİYLE MARAŞ

Yrd. Doç. Dr. Cengiz ŞAVKILI..... 489

KAHRAMANMARAŞ'IN ŞEHİRSEL GELİŞİMİNİN UZAKTAN ALGILAMA VE CBS KULLANARAK ANALİZİ

Yrd. Doç. Dr. Mehmet GÜRBÜZ - Doç. Dr. Murat KARABULUT - Yrd. Doç. Dr. Muhterem KÜÇÜKÖNDER..... 508

MİKRO FİNANS SİSTEMİNİN KAHRAMANMARAŞ'TAKİ ÖRNEK UYGULAMASI VE ALINAN SONUÇLARIN ANALİZİ

Yrd. Doç. Dr. Şenol YAPRAK..... 517

III. OTURUM

MÜKRİMİN HALİL YINANÇ'IN "ANADOLUCULUĞU" VE ERKEN CUMHURİYET DÖNEMİNDE "ANADOLU'NUN BİRLİĞİ" KONULU BİR MAKALESİ.

Dr. Mustafa KÖK..... 530

CUMHURİYET SONRASI KAHRAMANMARAŞ YAYININDA ALKIŞ DERGİSİ

Şaban SÖZBİLİCİ 540

KAHRAMANMARAŞ'TA BİR EDEBİYAT OKULU: DOLUNAY

Ramazan AVCI..... 550

IV. OTURUM

SES İPİNE SÖZLER ASAN ŞAİR ARIF EREN'İN POETİKASI

Yrd. Doç. Dr. Mehmet Fetih YANARDAĞ - Ufuk ÇİÇEK..... 559

KURGU-GERÇEK ARASINDA BİR EDEBİYAT KİŞİSİ: MARAŞLI ŞEYHOĞLU SATILMIŞ

Yrd. Doç. Dr. İbrahim ERŞAHİN..... 583

CUMHURİYET DÖNEMİ MARAŞ'TAN UZAKLARDA MARAŞLI SOYADLI ALIM

Dr. Ziver Hüseyinli..... 590

MARAŞ'TA "KÜSKÜN" BİR YAZAR: KADİR TANIR

Serdar YAKAR..... 602

V. OTURUM

KAHRAMANMARAŞ TEKSTİL VE HAZIR GİYİM SEKTÖRÜNDE MEVCUT DURUM DEĞERLENDİRMESİ

Yrd.Doç.Dr. Fatma BAYRAKTAR 616

GÜNÜMÜZDE KAHRAMANMARAŞ HALK EĞİTİM MERKEZLERİNDE YÖRENİN ÖNEMLİ SANATLARINDAN OLAN SİM SIRMA İŞLEMECİLİĞİ KURSUNA GÖSTERİLEN TALEBİN İNCELENMESİ

Öğr. Gör. Zeliha SARIKAYA HÜNEREL - Öğr. Gör. Dr. Birnar ER..... 631

GÜNÜMÜZDE KAHRAMANMARAŞ AHŞAP OYMA ÜRÜNLERİNDE KULLANILAN SEDEF KAKMA ÖRNEKLERİNİN İNCELENMESİ

Öğr. Gör. Zeliha SARIKAYA HÜNEREL - Öğr. Gör. Dr. Birnaz ER.... 641

Kahramanmaraş, asaletin yiğitlikle var olduğu huzuru yaşayan bir şehirdir. Tarihi, coğrafyası, kültürü ve sanatıyla Anadolu'nun destansı şehirlerindedir. Coğrafi konumu itibarıyla dört mevsimi yaşayabilen Maraş, mümbit bir toprak olması yönüyle de tarihe iz bırakan birçok şair ve yazara mekân olmuş şairlik yüreğinin ateş aldığı yuva olmuştur.

Geçmişin izlerini aramamak, bilmemek, bilginin geleceğe taşınmasını engeller. Kıymetli atasözümüzü de hatırlayacak olursak at ölür kalır semeri, yiğit ölür kalır eseri denmiştir. İşte bu noktai nazariden baktığımız zaman bizler gelecek nesillerimizi daha iyi aydınlatabilme adına şehrimizin bilgi kütüphanesine eserler kazandırmaya çalıştık. Kahramanmaraş'ın Dulkadirli döneminden, Osmanlı dönemine ve Cumhuriyet dönemine kadarki tarihi serüvenini aydınlatmaya çalıştık. Maraşlı her zaman devletin ve milletin yanında yer almış ve tarite vefakâr bir millet olarak kalmıştır. Osmanlı sarayına gelin vermiş padişahlara sultan, şehzadelere valide olmuş bir şehirdir.

Maraş kurtuluş mücadelesinde ülkemizdeki yangından kurtulma savaşının kıvılcımlarını başlatmış, bunu kendi öz kaynaklarıyla başarmış bir şehrimizdir. Dünyaya adını kahraman olarak duyurmuş ve altın madalyalı tek şehirdir. Kahramanca mücadelenin şehri olması yanında dünyaya mal olmuş dondurmasıyla da geleneksel lezzetleri ni barındıran şehrimiz birçok öykünün ilham kaynağıdır.

Belediye başkanlığı dönemimde bir çok sempozyum yaptık ve bir çok yayın hazırladık temennimiz genç kuşağımızın bunlardan en azâmi ölçüde istifade etmesidir. Bizim düsturumuz geçmişini iyi okuyup, geleceğini anlayarak yön vermektir. Şiir şehir Kahramanmaraşımızın Cumhuriyet döneminin de farklı yönleriyle ele alınarak bilinmeyen yönlerine ışık tutan ve şehrimizin yakın tarihinin kayıt altına alınmasından dolayı mutlu olduğumu ifade eder ve Bu çalışmaya emek veren arkadaşlarımı kutluyor, teşekkür ediyorum.

Mustafa POYRAZ
Kahramanmaraş Belediye Başkanı

Kıymetli Hocalarım, Değerli Misafirler:

Çağımız bilginin zenginliği yanında kirliliğinin de zirvede olduğu bir dönemdir. Kitle iletişim araçlarının gelişmesiyle dünyanın giderek ekonomik, siyasi ve teknolojik yönden birbirine daha bağlı hale geldiği bir çağdayız. Düşünen bir kitlenin azaldığı bir zamanda ekonomik, siyasi, askeri, politik, dini ve kültürel kavramları doğru bir şekilde ele almak ancak tarihi perspektifi doğru bir şekilde yorumlamakla mümkündür.

Kahramanmaraş'ın tarihi perspektifi, geniş ve derin olması yönüyle büyük zenginliğe sahiptir. Germenika Antik Kentinden, Hititlere Hititlerden Dulkadirliere, Selçuklulara, Beylik döneminden Osmanlı Devletine kadar hep üretken bir şehir olmuştur Maraş. Anadolu coğrafyasında kendi kendine yetebilmeyi başaramış en ender şehirlerdendir.

Saygıdeğer Katılımcılar:

Medeniyetler tarihi değerlerle bütünleşerek gelişir. Tarihi değerlerimize sahip çıkmak bizlerin insanlık görevidir. Maalesef unutulup gitmiş bilgiler için bizlerin yapabileceği çok fazla bir şeyimiz yok. Bizim yapabileceğimiz ise bizden sonra gelecek olan nesillerin aynı serzenişlerde bulunmaması için tarihimize, kültürümüze, edebiyatımıza sahip çıkarak gelecek nesillere taşımaktır. Bizler için dünden bugüne Maraş'ın tarihi ve kültürel değerlerini araştırmak, hafızalarımızı diri tutma yönüyle de son derece önemlidir.

Bizler tarihini bilemeyen geleceğine yön veremez düsturuyla hareket ediyoruz. 2004 yılında Kahramanmaraş sempozyumu, 2010 yılında Dulkadirli sempozyumuyla, 2012 yılında Osmanlı Döneminde Maraş sempozyumuyla ve yakın tarihimizi de Bugün yapacağımız Cumhuriyet döneminde Maraş sempozyumuyla 1000 yıllık tarihimizi kayıt altına alıyoruz. Bunlar tarihe atılan imzalıdır.

Kıymetli dostlar, Maraş beylik döneminde Osmanlı ile Selçuklu, Memluklu arasında tampon bölge olarak kalmış bundan dolayı sürekli hareketli bir şehir olmuştur. Osmanlı Döneminde Barbaros Hayrettin Paşa'nın donanmasına binlerce levent vermesine rağmen çok fazla yatırım alamayan bir şehir olarak kalmıştır. Her zaman devlette yedek akçe olarak görülmüştür.

Ancak, her zaman devletin yanında olmuş ne zaman devlet millet dara düştü Maraşlı orada olmuştur.

Kurtuluş Savaşı sırasında kendi kendini kurtaran tek şehir olmasıyla Batılıların Ankara'yı tanımasını sağlamış ve Ankara Antlaşmasının imzalanmasında Maraş'ın kurtuluşu etkili olmuştur.

1960 lara kadar hiçbir yatırım almayan Kahramanmaraş altmışların başında

AÇILIŞ KONUŞMASI

ülkedeki kısa süreli kalkınmada siyasi refahın ekonomiye yansımalarıyla kabuğunu yırtmaya başlayan koza gibi yeniden doğmuştur. 80'lere kadar kendi halinde seyreden kalkınmasını, 2000'li yılların başından bu yana ülkedeki siyasi iktidarın refahıyla Doğu Akdeniz'in yükselen yıldızı konumuna gelen bir kent olmuştur.

Kahramanmaraş gün geçtikçe yükselen ekonomisi, gelişen sanayisi ve ticaretiyle bölgede dikkatleri üzerine çekmiştir.

Değerli Hocalarım:

Tarihi, coğrafyası, kültürüyle önemli bir konumda olan şehrimizde birçok sempozyum gerçekleştirdik, Bunlar Sezai Karakoç, Rasim Özdenören, Nuri Pakdil, Güreş Sempozyumu, 40 dan fazla yayın yaparak şehrimizin bilgi kütüphanesine kazandırdık.

Kıymetli Hocalarım, Değerli Misafirler:

Tarihi bilmek dünü anlamaktır, bugünü yorumlamaktır, geleceği inşa etmektir. Bizler bu sempozyumları Maraş'ımız için gelecek kuşaklarımız için yapıyoruz.

Sözlerimi Şair Nihat Asya'nın Cümleleriyle tamamlıyorum.

Maraş Türkiye'nin Kalem Kaşısıdır

Maraş Türkiye'nin Köşe Taşısıdır

Maraş Tarihi İnşa Ettiren

Koca Sinanların Usta Başısıdır.

Diyor saygıyla selamlıyorum.

Cevdet KABAĞCI

Kahramanmaraş Belediye Başkan Yardımcısı

KAHRAMANMARAŞ: THE SYMBOL OF NATIONAL-RELIGIOUS EPIC

Prof. Mohammadamin SHAHJOU EI

According to the reliable historical documents, Kahramanmaraş was occupied two times: first by British troops between 22 February 1919 and 30 October 1919, after by French ones. It was liberated from French occupation after Battle of Maraş in 13 February 1920. Until 1973, Kahranmanmaraş was known as Maraş. It received its modern name on October 7, 1973, when the Grand National Assembly of Turkey added “Kahraman” to the name. The addition of “Kahraman” (“Hero” in Turkish) was in commemoration of the victory against French forces during the Battle of Maraş in the Turkish War of Independence. After the war, Maraş also received the Turkish Medal of Independence, given to the city as a whole for such actions as the Sütçü İmam Incident which was purportedly the first armed action against the French occupying forces in Maraş. Some Iranian internet websites wrote: after descending Turkey flag from the top of city castle, and being killed some city peoples, and being captured some other else, the Imam of prayer, who was everyday praying at comprehensive mosque of city, whose name was Rizwan Hoja, said: it is impossible to establish and to hold holiday prayer in the country in which the flag of country did not fly. As a result of his exciting sentence, the people of city fight a battle against French soldiers which leads to force them to retreat toward Syria. For me, this is an important historical epic which can be considered as a rich spiritual-social source of inspiration. This strong defense can introduce Kahramanmaraş as the outstanding symbol of National-Religious Epic, not only in the history of Turkey, but also in the history of world. Undoubtedly the mentioned defense has several roots of which two sacred values are most important: nationality and religion which are closely unified and harmonized in the event. The element of nationality, whose official symbol is the flag of the country, together with the high personality of prayer Imam, which has its origin and effect in religious belief of the people, excited the citizens of Maraş to defend their city strongly against imperialist French soldiers. It reminds us the Prophetic tradition which says: to love the homeland is originated from religious faith (*hubb al-vatan min al-iman*). This *hadith* links the nationality and religion, strengthening the social power of the former with the spiritual power of the latter. Consequently, Almighty God helps the people, who defend their borders, with his material and spiritual assistance.

AÇILIŞ OTURUMU

Moreover, Quranic verse (*al-Anfal/24*) describes the nation who defends his existence and identity as a living nation. I think Turkish people can regard the event as the builder of their alive national, religious, cultural and historical identity. The nation, who believes in martyrdom (*şehadet*) ("*ölürsem şehit, kalırsam gazi olurum*"), does not accept any type of captivity at all. Now, Kahramanmaraş's independence is indebted to the lions of the city who participated in Maraş battle without any weapon. They sacrificed themselves for the sake of coming Turkish generations to live honorably, independently, freely, and respectably. No doubt that their epic prototype will be memorable and eternal in the mind and heart of all Turkish people permanently. Turkish culture, literature, art, and thought can be feed off this rich source of inspiration. So it will be certainly correct to describe Kahranmanmaraş as the supreme symbol of national-religious Epic.

Islamic jurisprudence (*fiqh*) has several parts, including political and governmental jurisprudence. One of the rules of international relationship is known as the rule of *Nafy al-Sabil*. Its name is derived from one of the Quranic verses (*al-Nisa'/141*) which says: never will Allah grant to the disbelievers a way (to triumph) over the believers. According to the rule, Muslims should prevent from any behavior which opens the atheists' way to prevail against Muslims. The rule denies any way for atheists to have any form of prevalence on the believers in God. Kahranmanmaraş's fight against English and French occupiers can be regarded an epic based on this Islamic rule.

The citizens of Kahranmanmaraş who took part in this epic and died martyrs (*şehit*), they purified themselves and the earth in which they are buried will be clean, and the vegetation of a neat land comes forth (easily) by the Permission of its Lord (*al-A'araf/58*).

As I said previously, several elements constitute Kahranmanmaraş's epic. Among these elements, religion and nationality are most important. The symbols of religion are extremely seen in this epic as well as the symbols of nationality. The reaction of a Turkish zealous man against the molestation of a woman whose veil (*peçe*) had been torn by the occupiers, originates in a religious belief. When the flag of Turkey is lowered from the top of city castle by the occupiers, Mehmet Ali Efendi holds himself responsible for awaking people to what has happened. He writes a declaration while he has been sick, they hang it on the wall of the great mosque (*cami*) of city. Here, as we will see, *cami* and prayer (*namaz*), especially holiday prayer (*cuma namazı*) plays an important awaking and stimulating role which together with the flag (*bayrak*), as the symbol of Turkish nationality, result in the victory of people against strange soldiers. Mehmet Ali Efendi's declaration begins with two sacred names, that of Allah and Holy Prophet, all these show the strong and decisive role of religion and its manifestation in Kahranmanmaraş's epic. Efendi declares explicitly that the religion (*din*) is dying! He tries to stimulate people's Islamic effort (*gayret*), and to awake them to protect their *vekar*, *azamet*, and *mevcudiyet*. These are accessible, if the people do not afraid, because they certainly can break a few French forces, if they are specially *mütevekkilen*

Alallah. Here we also encounter with an outstanding Islamic notion, namely *tevekkul*. When Islamic hakim, Şeyh Ali Sezai Efendi says 'without the flag, there will be no prayer' (*bayraksız namaz kılınmaz*), and insist on the *hürriyet* which has been deprived, exactly strengthens the power of religion and religious concepts with the force of nationality, and inverse. It is this intensive power, composed of the power of *iman* and that of nationality, which can excite all people to attack the castle to lower the French flag and substitute it with the Turkish one. The voice of *tekbir* is so interesting here. It means that the people relied and trusted in God's Omnipotence. The notions such as *can, şeref, namus, hürriyet* which we read in Aşıkıoğlu's sayings, shows clearly that in Turkish opinion, the elements of religion and nationality are closely unified, and both elements are the basic constituents of *kahramanlık destanını*, the heroic epic which protects the religion from the danger of corruption in the light of *Allah'ın inayeti, Peygamberimizin ruhaniyeti, fedakarlığı* and *istikamet* with the slogan: zeal from us, help from Allah (*gayret bizden, yardım Allah'tandır*). The martyrs (*şehit*) whom Kahramanmaraş dedicated for attaining this brilliant victory undoubtedly will be the lights of the future way of Turkish land. *Tüm şehitlerimizin ruhu şad olsun.*

1978 MARAŞ OLAYLARI

Prof. Dr. Ahmet EYİCİL¹

Özet

Maraş'ta 1970'den beri siyasal nedenlerle sağ ve sol görüş ayrımı körüklen-
di. 1978 Aralık ayına gelindiğinde sağ ve sol gerginliği arttı. Adeta gençlik ve
halk ikiye bölündü. En ufak bir kıvılcımla geçlik patlama noktasına getirildi. 19
Aralık'ta Çiçek Sineması'nda, Cüneyt Arkın'ın başrol oynadığı Güneş Ne Zaman
Doğacak isimli filmin gösterimi sırasında saat 21:00'de patlayıcı madde atıldı.
Çiçek Sineması olayından sonra bir grup, Cumhuriyet Halk Partisi il merkezine,
PTT ve Tüm Öğretmenler Birleşme ve Dayanışma Derneği binalarına saldırdı.
20 Aralık'ta Yörükselim Mahallesi'nde bir kıraathane bombalandı. 21 Aralık'ta
Hacı Çolak ve Mustafa Yüzbaşıoğlu adlı sol görüşlü öğretmenler öldürüldü. 22
Aralık'ta cenazelerin getirildiği camide bulunan sağcı bir grup, cenaze namazının
kılınmasına karşı çıktı. Çatışma sonucunda kalabalık dağılınca cenazeler ortada
kaldı. Heyecanı kontrol edilemeyen sağcı grup, çarşıya yürüyerek orada toplanmış
olan solcularla çatıştı. 22 Aralık gecesi daha önceden silahlanmış olan solcuların
saldıracağı haberi yayıldı. 23 Aralık'ta sağ ve sol görüşlüler arasında çatışmalar
devam etti.

24 Aralık'ta saldırılar emniyet güçlerine yönelince polisler görev dışı bira-
kıldı. Şehir genelinde kargaşa ortamı yaşandı. Çatışmayı önlemek için Kayse-
ri ve Gaziantep'ten askeri birlikler gönderildi. Buna rağmen şehirde çatışma 26
Aralık'a kadar devam etti. 26 Aralık 1978 saat 07.00'den itibaren başta Kahra-
manmaraş olmak üzere toplam 13 ilde sıkıyönetim ilan edildi.

Maraş'taki sağ sol kargaşasında 111 kişi öldü, 176 kişi yaralandı, . 210 ev
yakıldı ve 70 iş yeri tahrip edildi ve 8 otomobil yakıldı. O günün parasıyla 150
milyon Türk lirası maddi ve tamiratı yapılamayan büyük manevi zarar gördü.
Maraş'ta yaşanan bu arbededen sonra sol görüşlülerin çoğu şehri terk etti.

Sıkıyönetim mahkemelerinde açılan davalar 1991 yılına kadar sürdü. Top-
lam 804 kişi hakkında dava açıldı. Sanıklardan 29 kişi idam, 7 kişi müebbet ha-

1 Prof. Dr. Ahmet EYİCİL, Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi (KSÜ),
Fen Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü, Öğretim Üyesi. 1974-1978 Yılları arasın-
da Milli Türk Talebe Birliği Kahramanmaraş Şubesi başkanlığını yaptı. 1978'de
Kahramanmaraş'ta yaşanan olaylara şahit oldu. Bu olayları içinden takip ederek yap-
ılan yanlışlıkları gördü. Ayrıca 1974-1978 yılları arasında Kahramanmaraş'ta mey-
dana gelen sosyal gelişmeleri yakinen takip etti.

pis, 321 kişi de 1-24 yıl arasında hapis cezalarına çarptırıldı. İdam ve müebbet hapis cezaları dışındakilere 1/6 oranında cezai indirim uygulandı. Sıkıyönetim mahkemesinin kararı Yargıtay tarafından bozulunca yeniden yapılan yargılama sonucunda idam cezaları uygulanmadı.

Giriş

Türkiye genelinde anarşi faaliyetleri devam ettiğinden halk ümitsiz ve gerilim içindeydi. Yurdun her köşesinden üzücü haberler geliyordu. 17 Nisan 1978'de Ankara'dan PTT aracılığıyla bombalı paket Malatya Belediye Başkanı Hamit Fendoğluna gönderildi. Paketin patlaması sonucu kendisi, gelini ve iki torunu öldü. aynı tarihte başka bir bombalı paket Pazarcık CHP İlçe Başkanı Memiş Özdal'a gönderildi. Özdal kuşkulandığında paketi almadı. PTT memurları paketi açınca biri öldü diğeri ağır yaralandı. Adıyaman ve Adana'ya gönderilen buna benzer paketler kamuoyu üzerinde olumsuz bir etkiye neden oldu. Dönemin Başbakanı Bülent Ecevit, bu olaylarda Ülkü Ocaklarının ilişkisinin araştırıldığını söyleyince, MHP Genel Başkanı Alpaslan Türkeş, Malatya, Erzurum ve Kahramanmaraş'ta da bu tür olayların çıkabileceğini 10 Nisan 1978'de bildirdi. Bu açıklamadan hemen sonra Erzurum Atatürk Üniversitesinde olaylar çıktı.¹

Kahramanmaraş'ta 1978 öncesinde gençlik, sağ ve sol görüşlü olmak üzere ikiye ayrılmıştı. Sağ görüşlü gençleri Ülkücü Gençlik Derneği (ÜGD) temsil ediyordu. Sol görüşlü gençler, TÖB-DER (Solcu Öğretmenler Derneği), POL-DER (Solcu Polisler Derneği), DİSK, TİKP, Maraş Yurtsever Devrimci Gençlik Derneği, TKP/ML (Devrimci Halkın Birliği), Halkın Kurtuluşu, THKP/C, DEV-SAVAŞ (Devrimci Savaş) ve İGD örgütlerinin çatısı altında toplanmıştı. Bu arada 1974'te kurulan ve hizmetlerine devam eden Milli Türk Talebe Birliği (MTTB) de vardı. MTTB, ülkücülerin ve solcuların görüşlerine katılmıyor ve bunların faaliyetlerini desteklemiyordu.

Kahramanmaraş'ta bulunan derneklerin resmi kayıtlara göre üye sayısı: MTTB 3000, ÜGD 600 ve bütün sol örgütler 300 idi. 1978 öncesinde ülkücülerle solcular devamlı birbirleriyle çatışarak kamuoyunda huzursuzluğa neden oluyordu. Gerek sağcılar ve gerekse solcular toplam üye sayısı itibarıyla MTTB'den çok aşağıda idi. Bu görüşlülerin o günkü düşünce itibarıyla ABD tarafından desteklendiği söyleniyordu. ABD, Orta Doğu Teknik Üniversitesi'nde solcuları, başka yerlerde ülkücülerini destekliyordu. MTTB bundan dolayı solculara ve sağcılara yakın durmuyordu. Aslında sağcılar ve solcular da çıkardıkları olayların içine MTTB mensubu gençleri çekmek istiyorlardı. Sağ ve sol görüşlülerin amacı, milli ve manevi değerlerle mücehhez MTTB gençliğini polis ve askerle karşı karşıya getirerek yok etmekte. İşte bu gerçeklerin farkına varan MTTB mensupları, sağ ve solun çıkardıkları olayların dışında kaldı. Bu vahim gelişmelerin maddi ve manevi bakımdan milletin lehine olmadığını idrak ederek sabırla direndi. Her

1 <http://blog.milliyet.com.tr/yakin-tarihimizin-utanc-veren-olaylari--maras-olaylari--19-26-aralik-1978/Blog/?BlogNo=220082>, Ziyaret Tarihi, 07.11.2013.

AÇILIŞ OTURUMU

hususla huzursuzluk çıkarmamayı milletin çıkarına uygun buldu.

1978 olayları başlamadan 15 gün önce, Kahramanmaraş Valisi Tahsin Soylu, valilikte bir toplantı yaptı. Bu toplantıya il emniyet müdürü Kazım Ulusoy, siyasi parti il temsilcileri (Ahmet Gedemenli, Orhan Sezal vs.), MTTB başkanı Ahmet Eyicil, ÜGD, sol görüşlü örgütlerin temsilcileri katıldı. Toplantı esnasında söz alan vali; şehirde asayiş ve huzurun iyi olmadığını serzenişli bir şekilde anlattı. Bu arada sol görüşlü örgütlerin şehirde yürüyüş yapmak istediklerini ve bunların haklarının korunması gerektiğini, terör ve şiddete izin verilmeyeceğini, gelişmelerden kendisinin sorumlu olduğunu ve bu terör olaylarından imalı olarak sağcıların sorumlu olduğunu söyledi. Vali beyden sonra söz alan Orhan Sezal, teröre şiddet ve kesretle karşı olduklarını dile getirdi. Toplantının amacı gereği Ahmet Gedemenli söz alarak şiddet olaylarının CHP ve milliyetçiler tarafından desteklendiğini, CHP'nin, valiliğin, Emniyet Müdürlüğü'nün, Milli Eğitim Müdürlüğü'nün, YSE, DSİ gibi kurumların solcuları desteklediğini ve şiddet olaylarını solcuların başlattığını açıkça belirtti. Toplantıda her kesimin temsilcisi fikirlerini açık açık söyledi. Bu arada ben söz aldım ve gelişmelerden vali beyin ve emniyet müdürünün sorumlu olduğunu Milli Eğitim Müdürlüğü, Orman İşletme Müdürlüğü, YSE ve DSİ, gibi kurumların solcuları desteklediğini, açıkça bu şiddet olaylarının arkasında valilik ve valiliğe bağlı kurumların olduğunu ifade ettim. Cumhuriyet Halk Partisi Hükümetinin sol Alevi görüşlü insanları il müdürlüklerine atayarak kadrolaşmaya neden olduğunu söyledim. Talebe birliğinin devletin ve milletin huzurunu bozucu hiçbir olayın içinde olmadığını, amacının milli ve manevi değerlerle donanmış gençliğe sahip çıkmak olduğunu anlattım. Toplantıya katılanlar arasından yüksek sesle "hakaret var, valiliği suçluyor" sataşmaları karşısında, Vali beye bu söyleyenlerin yalan olduğunu ve il müdürlerinin de bunları desteklediğini sert bir şekilde açıkladım. Arkasından şunu söyledim. Birkaç hafta sonra olaylar başlayacak. Bu olaylar içinde kayıtlı 3000 üyemden birini bulursanız geliniz bana hesap sorunuz. Bu olayların hiç birinde MTTB üyelerinden birini bulamayacaksınız dedim. Ülkücülerin ve solcuların samimi olmadıklarını belirttim. Sözlerime devamla yürekleri varsa ve samimi iseler benim gibi size olaylara katılmayacaklarına dair garanti versinler diyerek konuşmamı tamamladım.

Ertesi günü MTTB'ye gelerek yakında Kahramanmaraş'ta olayların çıkacağını, gençlerimizi olayların içine çekmek istediklerini, bu nedenle kimsenin sokağa çıkmaması gerektiğini söyledim. Gençler heyecanlı olduğundan beni korkaklıkla itham ettiler. Karşılıklı konuşmalardan sonra kesin talimatı verdim. "Hiç bir üye olaylara katılmayacak ve sokağa çıkmayacak."

Olaylar başlamadan önce şehirde sayıları 50'yi aşan piyango bileti satıcıları ortaya çıktı. Bunların ayaklarında lastik ayakkabı ve başlarında birer şapka vardı. Genelde Milli Piyango bileti satanlar birkaç kişi olup halk tarafından tanınırdı. Ayrıca şehirde yeteri kadar piyango bayii vardı. Bu satıcılar halk tarafından bilinmediği gibi sayıları da Kahramanmaraş nüfusuna göre çok fazla idi. Anlaşılan şu ki bu kadar piyango bileti satanlar, bu görüntü altında tarafları birbirlerine

düşürmeye çalışıyorlardı. Provokatör bir davranışla sağcıları ve solcuları tahrik ediyorlardı.

Gelişmeler

16 Aralık 1978'de Güneş Ne Zaman Doğacak filmi Kahramanmaraş'ta Çiçek Sineması'nda gösterilmeye başlandı. Filmde, 1940'lı yıllarda Rus emperyalizminden kaçıp Türkiye'ye sığınan bir grup Türk'ün, Hükümet tarafından Ruslara teslim edilişi, bunların sınırda Türk askerlerinin gözleri önünde Rus askerleri tarafından kurşuna dizilişi, bu vahşetten kaçabilen iki Türk'ün, Türkiye'de Rus ajanları tarafından takip edilişi ve çektikleri sıkıntıları anlatılıyordu. Film, Rusya'nın acımasız yüzünü gösteriyordu. Bu nedenle filme ilgi büyüktü. Film günde 4 seans kapalı gişe oynuyordu. Köylerden insanlar gruplar halinde gelerek filmi izliyordu. Bu filmin bileti yok satıyordu.

Filmin gösteriminden POL-DER ve DEV-SAVAŞ mensupları rahatsız oldu. Bu nedenle 19 Aralık 1978 gecesi Hamit Kapan'ın getirdiği el bombasını Hasan Aydın Çiçek Sineması'nın içine koydu. Film oynarken saatli bomba saat 21:00'de patladı. Bir anda Çiçek Sineması'nın salonu ana baba gününe döndü ve birçok insan yaralandı.

Çiçek Sineması'na bomba atılması, ülkücü gençliğin tahrik edilmesine yol açtı. Kahramanmaraş'ta sol görüşlü örgütlerin böyle davranması tansiyonun yükselmesine neden oldu. Bu olaydan sonra ülkücü gençlik "Kanımız aksa da zafer İslam'ın, Müslüman Türkiye" sloganlarıyla halkı coşturdu. Tahriklere kapılan kalabalık bir grup, CHP İl Merkezi'ne, PTT ve TÖB-DER binalarına saldırdı. Bu binaların cam ve çerçevelerini indirerek tahrip olmasına neden oldu.

20 Aralık 1978'de Alevilerin yoğunlukta olduğu Yörükselim Mahallesi'nde bulunan Erenler Kahvehanesi bombalandı. Bombalama sırasında kahvehanede bulunan mahalle sakinleri yere yattı. Şans eseri bomba, kahvehane penceresinin altında bulunan betona isabet ettiğinden içeriye giremedi. Bombalamanın arkasından kahvehane silahla tarandı. Bu tarama sırasında psikolojik rahatsızlığı bulunan ve meczup olan Alevi kökenli Kicigiri Dede bana bir şey olmaz diyerek ayağa kalktı. Bu sırada ona kurşun isabet etti ve öldü.¹

Aynı gün Yeni Mahalle'de bulunan sol görüşlülerin gittiği Akın Kiraathanesi'ne bomba atıldı ve arkasından silahla tarandı. Bu arada sağ görüşlü Güngör Gençay'ın evi de bombalandı. Kahvehanenin bombalanmasındaki amaç, Çiçek Sineması'nın bombalanmasına bir cevap şeklindeydi. Çünkü Çiçek Sineması'na sağ görüşlüler, Akın Kiraathanesi'ne de Alevî ve sol görüşlüler devam ediyorlardı. Bu gerilimi artırmak için Akın Kiraathanesi'nin bombalama eylemini DEV-SAVAŞ örgütüne mensup Uğur Güven, Derviş Koç, Hamit Kapan, İbrahim Candemir, Turabi Alver ve Tahsin Kozanoğlu sol görüşlü grubu yaptı.

Yine aynı günü sabah vaktinde Yenimahalle Camii provoke edilerek yakıldı.

1 http://tr.wikipedia.org/wiki/Mara%C5%9F_Katliam%C4%B1, ziyaret tarihi: 07.11.2013., 1955 doğumlu Ahmet Evliya ile 09.11.2013 tarihinde görüştüğüm sırada bu bilgiler alınmıştır.

AÇILIŞ OTURUMU

O zaman ben caminin imam hatibiydim. Sabah Namazı camiye geldiğimde emniyet ve itfaiye elemanları ateşi söndürmeye çalışıyorlardı. Ateş tavan ve minbere yayılmadan söndürüldü. Amaç camiyi solcuların yaktığını iddia ederek halkı sokağa dökmektir.

Namık Kemal Mahallesinde bazı evlere 67 rakamı yazılıydı. Olaylar başlayınca bu evlerden zırhlı araçlara silah ve mühimmat yüklendi. Taşınan bu mühimmat ve silahlar olaylarda kullanıldı.¹

21 Aralık 1978 günü okul dağıldıktan sonra akşam üzeri Endüstri Meslek Lisesi öğretmenlerinden Mustafa Yüzbaşıoğlu ve Hacı Çolak, Hamit Kapan tarafından öldürüldü. Öldürülen bu iki öğretmen solcu olmasına rağmen Alevi değildi. Aslında bu cinayet, DEV-SAVAŞ'ı sert bir dille eleştiren Mustafa Yüzbaşıoğlu için planlandı. Yüzbaşıoğlu, TÖB-DER'e hizmet ediyor ve Halkın Yolu Örgütü'nden sorumlu idi. Buna rağmen solcu olduğu ve Alevi olmadığı bilinerek okuldan çıkarken öldürülmesi kararlaştırıldı. Karar uygulanırken yanında Hacı Çolak da vardı. Aslında Hacı Çolak bu öldürme kararına dahil değildi. Çolak, katile şahit bırakmamak için da öldürüldü. Bu iki öğretmenin öldürülmesiyle Kahramanmaraş'ta büyük bir kaos yaşandı. İki öğretmenin sağcılar tarafından öldürüldüğü iddia edilerek sol mazlum gösterilmeye çalışıldı. Böylece öğretmenlerin öldürülmesi, sıcak bir gerilime neden oldu.

Sol örgütler (TKP/ML/DHB, TÖB-DER, HK, DEV-SAVAŞ, TİKP), öldürülen öğretmenler için 22 Aralık 1978 Cuma günü cenaze merasimi düzenlemeyi kararlaştırdılar. Cenaze merasimi sırasında faşist diye tanımladıkları halka ve sağcı kuruluşlara karşı güç gösterisinde bulunmayı planladılar. Bu planı gerçekleştirmek için köylerden silahlı insanlar teminine, sağcı olarak bilinen şahısların işyerlerini tahrip etmeye, yürüyüşlerini engellemeleri halinde halk üzerine ateş etmeye, sol örgütlerin silahlı militanları tarafından mitinge katılanları korunmaya karar aldılar.

Öğretmenlerin öldürülmesinden sonra TÖB-DER mensupları, bunu sağcılar işledi diyerek Mağaralı Mahallesi'ni bastılar ve evleri taşladılar. Tanıdıkları ülkücü mensuplarının evlerini bombaladılar. Cenaze merasimine katılmak için YSE ve DSİ işletmesi araçları yetkililer tarafından seferber edildi. Milli Eğitim Müdürlüğü arabaları öğrenci ve solcuları taşıdı.² Resmi araçlarla taşradan solcu ve silahlı militanlar şehre taşındı. TÖB-DER'in aracılığıyla toplanan solcu militanlar sokaklara sevk edildi. Eğitim Enstitüsü'nde bulunan 300 kız öğrenci ve Sağlık Okulu öğrencileri hastane önüne zorla getirildi.

Öğretmenlerin öldürülmesi sonucunda çıkabilecek arbedeye karşı, Vali Tahsin Soylu, Gaziantep zırhlı birliklerinden yardım istedi. Ancak bu yardım zamanında ulaşmadı. Eğer bu yardım 21 Aralık 1978 günü Kahramanmaraş'a gelip sıkı yönetim ilan edilseydi, bundan sonraki olayların önü alınabilirdi.

1 1955 doğumlu Ahmet Evliya ile 09.11.2013 tarihinde görüştüğüm sırada bu bilgiler alınmıştır.

2 1955 doğumlu Ahmet Evliya ile 09.11.2013 tarihinde görüştüğüm sırada bu bilgiler alınmıştır.

22 Aralık 1978 Cuma günü görkemli bir cenaze merasimine katılmak için solcuların Devlet Hastanesi önünde toplanılması istendi. Özellikle POL-DER mensupları okulların, silahlı militanların, eli sopalı solcuları, lise, Eğitim Enstitüsü, Ticaret Lisesi ve Sağlık Okulu öğrencilerini cenaze merasimine katılmaya mecbur etti. Bu işi yaparken Vali Tahsin Soylu'nun talimatı diyerek cenazeye yaklaşık 5000 kişiyi topladı. Bu arada valilik de okulları tatil etti.¹

Aslında solcu örgütlerin hedefi cenazeyi bahane ederek eylem yapmak, seslerini duyurarak varlıklarını ispat etmektir. Bunlara göre sağıın en yoğun olduğu yer Kahramanmaraş'tı. Burada gövde gösterisi yaparak güçlerini 67 (o zaman Türkiye'nin 67 ili vardı) ile bir mesaj olarak göndermek istediler.

POL-DER zorla cenaze korteji için hastane etrafına insanları toplarken, esnafa da giderek olay çıkacağını ve dolayısıyla dükkanlarını kapamalarını söyledi. Sol örgütler bu propagandayla cenaze törenine ilgiyi artırmayı, şehirde panik oluşturmayı ve devletin kendilerine sahip çıktığı imajını yaydılar. Sloganlar atıldılar, çeşitli işaretlerle duvar ve kapıları belirlediler. Hastane civarında büyük bir grup oluşturdular ve bu grup, hastane önünden saat 14.30'da hareket etti. Önce Endüstri Meslek Lisesi önüne geldiler, saygı duruşunda bulundular, devrimci yemini yaparak Ulu Cami'ye doğru ilerlediler. Bu arada polis cenaze kortejinde pasif kaldı ve taşkınlık yapanlara karşı tedbir almadı.

Ulu Cami'ye doğru ilerleyen kortejin etrafını solcu militanlar sardı. Yürüyüş sırasında cadde üzerindeki dükkanların camlarını kırdılar. Güzergahta bulunan Merkez Polis Karakolu'na saldırdılar, ağza alınmayacak sloganlar ve küfürler ederek halkın mukaddes değerlerine hakaret ettiler. "Kahrolsun faşistler, faşist köpekler halk sizden ne bekler, devrimler kanla yaşasın, devrimciler ölür devrimler yaşar ve Muhammed'in piçleri" diyerek halkı tahrik ettiler. Bu olayları yerinde gören polis, solculara hiçbir müdahalede bulunmadı.

Yürüyüş sırasında toplanan sağcılar, "Müslüman Türkiye, kahrolsun komünistler ve milliyetçi Türkiye" gibi sloganlar attılar. Çarşıbaşı Camii'ne giden Ülkücü görüşlü iki kişi Ulu Cami yakılıyor diyerek halkı galeyana getirdi. Bu yalan habere inanan halk Ulu Camiye koştu ve burada yangın yoktu. Caminin batısında bir polis arabası ters çevriliydi. Bu arada Boğazkesen'den aşağıya doğru iki cenaze getiriliyordu.²

Yapılan propagandalar sonucu Ulu Cami etrafına sayıları 10.000'i bulan halk toplandı. Cenaze korteji Ulu Cami'ye yaklaşınca karşılıklı slogan eslerselmeye başladı. Ortalığı karıştırmak isteyen POL-DER mensupları cami etrafında toplanan halka cop ve sopalarla tahrik etti. Bu arada valiliğin talimatıyla halkın dağıtılması için polis, cop ve dipçik kullandı. Dağılan halk, polisin bu tutumu karşısında taş ve sopaları polisin üzerine attı. Korteje katılanlar da halkın üzerine taş attı ve içinde bulunan silahlı militanlar halka ateş etti. Taraflar, taş

1 "1978 Kahramanmaraş Toplumsal Olaylarının Analizi", İdarecinin Sesi, Temmuz-Ağustos 2010, S.1., s.12-13.

2 Bu bilgiler, 03.09.2013 tarihinde görüştüğüm, 1945 doğumlu Yaşar BELVEREN'den alınmıştır.

AÇILIŞ OTURUMU

ve sopalarla birbirlerine karşılık verdiler. Bu arada polis ve silahlı militanlar halk üzerine ateş etti. Bunun üzerine sağcılar, “Komünistler Ulu Cami’yi bastı binlerce ölü var, komünistlerin cenazesi kılınmaz” diyerek bağırdı. Cenaze korteji dağıldıktan sonra jandarma havaya 15 dakika ateş açtı. Bu durum olaydan haberi olmayanların da haberdar olmasına neden oldu. Halk daha fazla heyecana kapıldı.¹

Asılsız propagandaya inanan halk sokağa döküldü. Askeri birlikler başıboş gruplara müdahale etmedi. Halk, POL-DER’liler üzerine yürüdü. Solcu militanlar da POL-DER mensuplarını korumaya çalıştı. Ulu Cami etrafında toplanan halkın direnmesi karşısında solcular, cenazeyi olay yerinde bırakarak kaçmaya başladı. Böylece cenazeler Ulu Cami’ye getirilemedi ve solcuların cenaze namazından sonra çarşıya dalıp yapmak istedikleri katliam planı gerçekleşmedi. Bu arbedede ve daha sonraki olaylarda sağ görüşlü 3 genç (Cemil Karadutlu, Memili Bakıcı, Hamza Yılmaz) öldürüldü.²

22 Aralık 1978’de CHP senatörü Hilmi Soydan Elbistan’da DEV-SOL militanı Ali Sariaslan tarafından öldürüldü. TÖB-DER mensuplarından talimatı alan Ali Sariaslan bu cinayeti 300.000 lira karşılığında işledi. Bundan sonra Ülkü Bir başkanı olmak üzere 4 kişiyi daha öldürecekti. Bu cinayetin işlenmesindeki esas amaç, sağcıların senatörü öldürdüğü havasını oluşturmak veya MHP tarafına geçen bir solcuyu cezalandırmaktı.

Hükümet başkanı Ecevit, cenaze korteji sırasında çıkan olaylardan Kahramanmaraş halkını sorumlu tuttu ve açıktan POL-DER’li solcu militanları destekledi. Öldürülen öğretmenler karşısında tarafsızlığını koruyamayan Ecevit, “Bu olay bir soykırımdır, hesabı sorulacaktır” diyerek tahrik edici açıklamalarda bulundu.

22 Aralık 1978 akşamı valilikte alınacak tedbirler konusunda toplantı yapıldı. Toplantıya Gaziantep Zırhlı Birlik Komutanı Mahmut Boğuşlu Paşa, vali, emniyet yetkilileri ve mahalli yetkililer katıldı. Askeri yetkililer, sokağa çıkma yasağının konulmasını, çevre illerden güvenlik kuvveti ve askeri birlikler çağırılmasını talep etti. Vali Tahsin Soylu ve Emniyet müdürü bu görüşe karşı çıkarak içişleri bakanlığından böyle bir talimat almadıklarını söyledi. İl yöneticileri bu tutumlarıyla solu nasıl desteklediklerini ortaya koydu. Çünkü onlar sol örgütleri silahlandırmışlardı. Bunların galip geleceğine inanıyorlardı.

İl yöneticileri şehirde kaos istediklerinden, sokağa çıkma yasağı ilan etmedikleri gibi çevre illerden askeri birlik de çağırmadı. Eğer bunu yapsalardı olaylar, 22 Aralık akşamı durdurulurdu. Bu durumu Ecevit, “Kahramanmaraş olayları bazı çevrelerce bizi sıkı yönetim ilanına zorlamak için tezgahlandı” şeklinde ifade etti. böylece Kahramanmaraş’ta 4 günden beri devam eden olayları durdurmak için asker sevkine izin verilmedi. Netice itibariyle Ecevit hükümeti, Kahramanmaraş olaylarını tezgahlayan sol örgütleri mensuplarının yaptıklarına seyirci kaldı.

1 1955 doğumlu Ahmet Evliya ile 09.11.2013 tarihinde görüştüğüm sırada bu bilgiler alınmıştır.

2 <http://blog.milliyet.com.tr/yakin-tarihimizin-utanc-veren-olaylari--maras-olaylari--19-26-aralik-1978/Blog/?BlogNo=220082>, Ziyaret Tarihi, 07.11.2013.

Olayların ikinci günü şehre İçişleri Bakanı İrfan Özaydınlı geldi. Bakanı taşıyan helikopter, vilayetin önüne indi. Halk ve eski muhtarlardan Bayram Kirişçi gibi insanlar, bakanın etrafını sararak Hükümetin solcuları desteklediğini ve solcuları kullanarak şehri harap ettiklerini söyledi. Bu nedenle olayların derhal durdurmasını istedi. Bu durum karşısında gerçeği gören İrfan Özaydınlı, olayları durdurmak için 2. Ordu Komutanı İbrahim Şenocak'ı aradı. Komutan, bakanın taleplerini dikkate almadı.¹ Daha sonra Kahramanmaraş'taki olayları solcuların çıkardığı gerçeğini açıklaması nedeniyle görevden alındı.² Yerine getirilen İç İşleri Bakanı Fehmi Güneş, olayları Devrimci Savaş Örgütü ile Ermeni kökenli solcu terörist Garbis Altınyan'ın çıkardığını söyledi. Böylece Kahramanmaraş olayları Ermeniler üzerine yıkıldı.³

22 Aralık 1978 Cuma günü Ulu Cami yakınında ve Yürükselim Mahallesi'ndeki olaylarda solcular tarafından öldürülen 3 gencin cenazesi Devlet Hastanesi morgundaydı. Bu gençlerin cenazesinin, 23 Aralık saat 10.00'dan kaldırılacağı halka duyuruldu. Bu nedenle büyük bir halk kitlesi, yaklaşık üç bin kişi, cenazeyi alıp götürmek için hastane önünde toplandı. Halk, silahsız olarak buraya geldi. Çünkü halk, askerinin ve devletin kendisini koruyacağını düşünüyordu. Bu arada solcular, Sağlık Okulu ve Yürükselim Mahallesi'ndeki yüksek evlere konuşularak halkın üzerine otomatik silahlarla ateş açmaya başladılar. Erenler Kahvesi'nden hastanenin kapısına ateş edildi. Siperdeki askerler de onlara karşılık verdi. Bir çavuş erenler kahvesine ateş ediyordu. Beş dakika sonra bir askeri cip geldi ve çavuşu götürdü. Yerine başka kumandan bıraktı ve o da ateş etmedi.

Sanat Okulu'nun arkasındaki Hayreddin'in kahvesine Yürükselim Mahallesi'nden ateş edildi ve bir vatandaş vuruldu. Kimse vurulmanın yanına yaklaşmadı. Yaralıyı iki oğlan çocuğu sürüyerek hastaneye götürdü.⁴

Hastanenin arkasındaki Moro Kulaksız Mehmet ve Mustafa Boyacı'nın evi ile Doğum Evine yerleşen silahlı militanlar, mütemediyen ateş açtı, ortalık kan gölüne döndü. Bu ateş sırasında Evliya Ermiş, Abdullah Polat... olmak üzere 15 kişi öldürüldü. Sağlık Okulu'ndan da solcu militanların açtığı ateş sonucunda da 14 kişi öldü.

23 Aralık Cumartesi günü hastane önünde 30 masum vatandaş POL-DER kökenli militanlarca öldürüldü. Aynı gün Yeni Mahalle, Namık Kemal, Kara Maraş YSE civarında solcular, otomatik silahla halkın üzerine ateş açtı. Bu gelişmeler karşısında asker, ne yapacağını bilemez oldu. Bu vahim durum, şehre yayıldı. Saat 15.00'a kadar çatışmalar devam etti.

Hastane önünden inen grup şehre yayıldı. Uzun Oluk'tan aşağı inerken solcu

1 Orhan Tüleylioğlu, Kahramanmaraş Katliamı, Ankara 2009, s.106.

2 <http://archive.is/zFLlg>, ziyaret tarihi: 07.11.2013.

3 <http://blog.milliyet.com.tr/yakin-tarihimizin-utanc-veren-olaylari--maras-olaylari--19-26-aralik-1978/Blog/?BlogNo=220082>, Ziyaret Tarihi, 07.11.2013.

4 1955 doğumlu Ahmet Evliya ile 09.11.2013 tarihinde görüştüğüm sırada bu bilgiler alınmıştır.

AÇILIŞ OTURUMU

bir öğretmen evini yaktı. Çarşıdaki av tüfeği satan dükkanlardaki silahları aldı ve bununla solculara ve Alevilere saldırdı. Şehir yanıyordu. Bu vahşeti durduracak bir otorite de yoktu. Dükkanlar, evler, işyerleri ve fabrikalar yakıldı. Meydanda gezen asker ve polis bunlara müdahale etmedi. Akşama doğru Pazarcık tarafından gelen solcuların şehri basacağı haberi duyuldu. Bu olaylar üzerine Namık Kemal, Yeni Mahalle ve YSE civarındaki sağ görüşlü vatandaşlar evlerini terk etmeye başladılar. Silahlı çatışma, mahalle içlerine kadar yayıldı.

23 Aralık Cumartesi günü Yeni Mahalle'de bulunan solcu militanlar, Türklerin evlerini yakmaya başladılar. POL-DER mensubu olan bu militanlar, halkın evlerine ateş ederek, insanları öldürürken asker ve polis de yanlarında olanları seyrediyordu. Olaya müdahale etmek istemiyorlardı. Hatta solcuların ateşli müdahalesi o kadar ileri gitti ki askere de ateş etmeye başladılar. Halbuki polis teşkilatı solcuları destekliyor ve askerler tarafsız duruyordu. Askeri de kendi yanlarına çekmek için ateş açtılar. Bu sırada Yeni Mahalle'de insanları, çoluk çocuk demeden öldürdüler. Mahallede Kokucu adıyla tanınan bir Alevi vardı. Şeyhadil'e doğru giderken halkın üzerine koku sandığında sakladığı tabancayla ateş etti ve 5 genci yaraladı. Bu sırada ara sokaktan gelen biri, Kokucu'nun ensesine et keseriyle vurdu. Kokucu oraya düştü. Kokucu'nun cenazesi iki gün sokağın köşesinde kaldı. Kimse ona yaklaşmadı. Üçüncü gün askerler, cenazeyi kaldırırken çantasında ikinci bir silahın olduğunu gördüler ve bunu teslim aldılar.

Yeni Mahalle'de halk sokağa çıkamaz oldu. Komşuların bir kısmı Hasan Eyicil ve oğlu Ahmet Eyicil'in evine sığındı. Bu evlerde gece ve gündüz üç gün pompalı tüfeklerle nöbet tutuldu.

Solcu ve Alevilerin silahlı saldırıları karşısında Yeni Mahalle'de yaşayanlar kendisini savunmak zorunda kaldı. Bunun için de pompalı tüfekleri kullandı. Piknik tüplerinin ağzını açtı, gazlı bezleri tutuşturdu. Bunları silahla ateş açılan Alevi evlerinin içine attı. Bu evlerden halk üzerine ateş edilirken piknik tüplerinin patlama sesleri de duyuluyordu. Bir anda Alevi evleri, alevler içinde kalıyordu. Solcu militanların sığınak haline getirdiği bu evler, sağcıların ilkel usullerle savunması sonucu etkisiz hale getirildi.

Yeni Mahalle'de Dişçi Rüstem Sarı'nın evinde kiracı Aleviler vardı. Bunlar, solcu militanlarla birlikte etraftaki komşulara ateş ettiler. Halk, Dişçi Rüstem'in evinden açılan silah karşısında çok zarar gördü. Asker ve polis, buraya müdahale etmedi. Bu duruma öfkelenen halk, elindeki imkanlarla eve saldırdı. Yakılan ve alevler içinde kalan evde bulunan kiracı Alevilerden 4 kişiyi öldürüldü. Yeni Mahalle sokaklarında gezilmez oldu. Aleviler'in oturduğu evlerden mütemadiyen ateş açıldı. Alevi kökenli Musa Suna'ya ait evden halk üzerine otomatik silahlarla yayılım ateşi açıldı. Bu evde kiracı olarak oturan ve solcu militanlardan olan müfettiş unvanıyla çalışan memur, Alevilerin halk üzerine ateş açmalarını organize etti. Bu durum karşısında halk Musa Suna'nın evine saldırdı. Evin kundaklanması sonucunda Musa Suna'nın oğlu ile gelini öldü.¹ Bir grup halk Şiho Kaynar'ın

1 1942 doğumlu Zekeriya GÖL ile 01.11 2013 tarihinde görüştüğüm sırada bu bilgiler alınmıştır.

evini yakmak istedi. Fakat Hüseyin Karakale, onların önüne durarak ev yakacak-sanız işte evim, yakın. Fakat komşum Şiho Kaynar'n evine dokunmayın dedi. Onlara direnerek komşusunun evini yaktırmadı. Alevilerle içli dışlı olmalarından dolayı Ali Karakale'nin dükkanı açılarak yağma edildi. Çatışma sırasında Yeni Mahalle halkı sokağa çıkmadı Olaydan sonra bunları Habibe Özdemir adında Alevi vatandaş şikayet etti. Bunlar enişmeleri Ali Yıldız, Hüseyin ve oğlu Ali Karakale 20 ay suçsuz bir şekilde hapis yattı.¹

Cuma günü ikindi vaktinden sonra Kara yolları il müdürü Fevzi Onaç, şehirde bulunan solcu kadın ve çocukları otobüslerle köylere götürdü ve Alevi köylerinden eli silah tutan Alevileri şehre getirdi. Böylece Kahramanmaraş'a silahlı militan taşındı.

Sümer Mahallesinde oturan yedi ev solcular tarafından sarıldı. Burada oturanlar bulabildikleri imkânlarla Şeyhadil Mahallesi'ndeki akrabalarının evine sığındılar.²

Şehrin her tarafında sağ sol arasında çatışmalar devam etti. Bu arada sağcılar, Alevi vatandaşların ev, dükkan ve iş yerlerini yağmaladı, solcular ise halkın ev, dükkan ve iş yerlerini yağmaladı. Her iki tarafın yağmalama işlerine polis ve jandarma seyirci kaldı. Yağmalanırken dükkanlar, evler ve iş yerleri yakıldı. Bu eylemlerin yapıldığı sırada polis ve jandarma solcuları himaye etti.

24 Aralık 1978 sabah erkenden her taraftan silah sesleri duyuldu. Şeyhadil Mahallesi'nde Alevilerin zengin kesimi oturuyordu. Bunların oturduğu evlerden halka ateş açılırken, polis ve jandarmaya dokunmuyorlardı. Halk, Alevilerin üzerine gidince polis ve jandarma, solcuları koruyamaz hale düştü. Solcular da kendilerini koruyamayan asker ve polis üzerine ateş açtı. Bu ateş sonucu birkaç polis ve asker yaralandı. Gelişmelerden rahatsız olan asker ve polis, solcuların ateş açtığı binalara teslim ol çağrısında bulundu. Binalardan teslim olmayarak ateşle cevap verilince, asker bu binalara makineli tüfekle ateş açtı. Binanın duvarları ağır hasar gördü ve bazıları yandı.

Saat 10.00'dan itibaren, güvenlik kuvvetleri solcuları korumayıp onları halkla karşı karşıya bıraktı. Bundan faydalanan halk, Alevi Sünnî çatışmasından faydalanarak Alevilerin üzerlerine gitti. Halk, bu saate kadar POL-DER gibi solcu örgütlerin tutumundan aşırı derecede rahatsız olmuştu. Artık halk, Hükümete güvenmediği gibi askere ve polise de güvenmiyordu. Boşluktan da faydalanarak Alevilerin üzerine giden halk, rast gele öldürmeye başladı. Hükümet, asker ve polis yardımından ümidini kesen ve aldatıldıklarını anlayan Aleviler, zeytinliklere ve arazilere kaçarak canlarını zor kurtardı. Aleviler yaptıklarından dolayı birlikte dostça yaşadıkları komşularının yüzüne bakamadı.

24 Aralık'ta şehrin her tarafında yangın ve silah sesleri şiddetle devam etti. Bu nedenle Evliya Ermiş'in cenaze merasimine kimse katılamadı. Cenaze aske-

1 1947 doğumlu Ali Karakale ile 09.11.2013 tarihinde görüştüğüm sırada bu bilgiler alınmıştır.

2 Bu bilgiler, 03.09.2013 tarihinde görüştüğüm, 1945 doğumlu Yaşar Belveren'den alınmıştır. Ayrıca bu bilgilerin doğruluğuna ben de yaşayarak şahit oldum.

AÇILIŞ OTURUMU

ri arac tarafından taşınarak mezarlığa defnedildi. Cenaze Şeyhadil Mezarlığı'na defnedilirken etraftan silah sesleri geliyordu.¹

Daha fazla kanın akmasına fırsat vermek istemeyen askeri birlikler, 25 Aralık sabahından itibaren, bir gün önce Kayseri ve Gaziantep'ten gönderilen askerlerin yardımıyla duruma el koydu. Dönemin başbakanı Ecevit bu olayların, sıkıyönetim talebini zorlamak için Kont Gerilla tarafından çıkarıldığını söyledi.

26 Aralık 1978 saat 07:00'den itibaren İstanbul, Ankara, Kahramanmaraş, Adana, Elazığ, Bingöl, Erzurum, Erzincan, Gaziantep, Kars, Malatya, Sivas ve Şanlıurfa olmak üzere 13 ilde sıkı yönetim ilan edildi. Sıkı yönetim ilanının ardından olaylarla ilgisi olsun-olmasın sokak ve caddelerde kimi buldularsa içeriye aldılar. Özellikle Alevi kesimin ihbarlarına itibar ettiler.

19-26 Aralık tarihleri arasında çıkan olaylarda resmi rakamlara göre 111 kişi öldü ve 176 kişi yaralandı. 210 ev yakıldı ve 70 iş yeri tahrip edildi. O günün parasıyla 150 milyon tl. maddi ve maddi olarak değerlendirilemeyen büyük manevi zarar gördü.²

Maraş olaylarıyla ilgili 804 kişi hakkında dava açıldı. Yargılama süresi 23 yıl sürdü. Bunlardan 22'si idam, 7 müebbet hapis, 321'i de 1-24 yılları arasında hapis cezasına çarptırıldı. Sıkı Yönetim mahkemesinin kararını Yargıtay bozduğundan yeniden yapılan yargılama sonucunda idam cezası uygulanmadı. 1991'de çıkan Terörle Mücadele Kanunu ile ceza alanların bir kısmı yattığı yıllara sayılarak ertelendi, diğerleri serbest bırakıldı.

Sonuç

Türkiye genelinde 1978 yılına gelindiğinde gençler sağ ve solcu olmak üzere ikiye bölündü. Yurdun her tarafından sağ ve sol arasında çıkan kavgaların üzücü sonuçları kamuoyunu üzdü. 17 Nisan 1978'de Malatya'da, daha sonra Adıyaman, Adana, Erzurum'da çeşitli sağ sol olaylar çıktı. Bu olaylar nedeniyle gençlerimiz telef olurken aileleri de büyük bir ümitsizliğe kapıldı.

19-26 Aralık 1978 tarihleri arasında Kahramanmaraş'ta sağ ve sol örgütler arasında çıkan olaylara bir şekilde halk da dahil edildi. Daha sonra bu olaylar Alevi-Sünni çizgisine çekildi.

Bülent Ecevit Başbakanlığındaki hükümet, Kahramanmaraş'ta valilik başta olmak üzere Milli Eğitim Müdürlüğü, Emniyet Müdürlüğü, YSE, DSİ ve Orman İşletmeleri Müdürlüklerine Alevi ve sol kökenli kişileri atadı. Bunlar da idaresi altında bulunan kurumlara Alevi ve sol kökenli vatandaşları alarak kadrolaşmaya gitti. Bu kadrolaşmadan sağcılar aşırı derecede rahatsız oldu. Aslında ülkücü kökenli sağcıların bu kadrolaşmadan rahatsız olmalarının nedeni bürokrasi payından beklediklerini alamama endişesiydi. Bunun için de sağcılar solcuları komünist, moskof, vatan haini ve bölücü; solcular da sağcılarını ulusalcı ve faşist olarak suçladı. Aslında "Kahrolsun komünistler" denirken solcular vatan haini,

1 1955 doğumlu Ahmet Evliya ile 09.11.2013 tarihinde görüştüğüm sırada bu bilgiler alınmıştır.

2 Ökkeş Şendiller, Kanlı Oyun, İbre Yayınevi, Ankara, 2007, s. 87.

“Müslüman Türkiye” denirken Türkiye de Müslüman bir devlet değildi. Sağcılar ve solcular, devlet elden gidiyor diyerek halkı sahiplenmek istiyorlardı. Diğer bir ifade ile her iki tarafta çıkarlarını elde etmeye çalışıyorlardı. Aslında bunlara göre “Vatan ve millet Sakarya” idi.

Bu örgütlerin dışında Milli Türk Talebe Birliği vardı. MTMB, çatısı altına milli ve manevi değerlerine bağlı gençlik toplanmıştı. Bu gençlik, ne solcuların ne de sağcıların görüşlerine katılıyordu. Eğer, devlet tehdit altındaysa bunu savunacak askeri ve ordusu ve suçluları yargılayacak mahkemesi var diyordu. Gençlik olarak ordunun, polislin ve adliyenin görevini üstlenmek bize düşmez görüşündeydi. Bu görüşünden dolayı MTTTB olaylara katılmadı.

7 gün süren olaylar sırasında şehir, harabeye döndü. Birçok insanın malları yağmalandı. Evleri, işyerleri ve dükkanları yakıldı. Olayı Kahramanmaraş halkına ve Türk milletine oldu. Sağcılar ve solcular da rant peşinde olanların tuzağına düştü. Bu olaylarda ölen de öldüren de Türk'tü. Ama zararı gören Kahramanmaraş'tı.

Olayların çıkışında İslam, Müslüman ve Türk kelimeleri kullanıldı. Ama bu olayların hiçbiri İslam ve Türklük uğruna yapılmadı. Alevi kesim bu olaylarda Sünni kesimi suçladı. Oysa Sünnilerin bir Alevi meselesi yoktu. Çünkü Aleviler de Müslüman'dı. Fakat bu olaylardan sonra Aleviler, yaptıklarından dolayı Gaziantep ve Mersin gibi komşu illere göç etmek zorunda kaldı. Kahramanmaraş'ta barış ve huzur içinde yaşadıkları Sünnilerin yüzüne bakamaz oldu. Bunlar gidince şehrin ekonomisi bir müddet zayıfladı ise de 1980'lerden sonra hızla yükselmeye başladı. Şu anda da Kahramanmaraş Türkiye'de örnek şehir oldu.

Çıkan olaylar nedeniyle 26 Aralık 1978 tarihinde Kahramanmaraş dahil 13 ilde sıkıyönetim ilan edildi. Sıkıyönetim kuralları çerçevesinde esas suçlular değil, sokakta bulunanlar toplandı. Çoğunlukla Alevilerin iftira niteliğinde ihbar ettikleri insanlar tutuklandı. Suçlular dışarıda gezdi, mazlumlar içeride kaldı. Bir deyim var “Haşa kuluna zulmetmez Hüdası, her kulunun cezası kendi hatası”. Buna göre bu olaylarda herkes hatasının cezasını çekti.

Türkiye'nin kurulduğu günden beri ulus inşa etmede sorunları vardı. Devlet, bütün milleti kucaklayıp vatandaşını kamuoyu hizmetinden eşit bir şekilde yararlandıramadı. Bu başarısızlığını gizlemek için Alevi Sünni ve sağ sol gerilimini ortaya çıkardı. Bu gerilimden yararlanmak istediğinden, önleyici tedbirleri almamıştı. Bu arada olayların çıkması ve gelişmesinde MİT teşkilatı da etkili oldu. Nitekim 7 gün süren Maraş olaylarında Devleti idare eden hükümet, gerekli tedbiri almakta sarfi nazar etti. Hükümetin bu tutumu, olayların daha da büyümesine ve dolayısıyla askeri müdahaleye ve sıkı yönetimin ilanına neden oldu. Birbirini takip eden Kahramanmaraş, Yozgat, Sivas... olayları 12 Eylül 1980 İhtilali'nin yapılmasına gerekçe gösterildi. Seçilmiş hükümetler, halkın asayiş ve huzurunu sağlayamayınca, ordunun idareye el koyması meşrulaştı. Yani sağ ve sol görüşlüler bilerek veya bilmeyerek kullanıldığından 12 Eylül İhtilali'nin yapılmasına neden oldu.

KAHRAMANMARAŞ'TA CUMHURİYET DÖNEMİNDE YIKILAN TARİHÎ ESERLER

Prof. Dr. Mehmet ÖZKARCI

Bu çalışmamızda, Kahramanmaraş şehir merkezinde Cumhuriyet döneminde yıkılan tarihî eserlerimizden bahsedilecektir. Yıkılan mimarî eserler; *I- Günümüze Gelmeyen Mimari Eserler* ve *II- Yıkılıp Yeniden Yapılan Camiler* olmak üzere iki başlık altında incelenecektir.

Vakıf eserlerinin tahribatı Cumhuriyet döneminden önce Osmanlı Devleti'nin son dönemlerinden itibaren başladığını görüyoruz. Osmanlı Devletinin genel çöküşüne paralel olarak vakıf sisteminde de bozulmalar, vakıf gelirlerinde azalmalar olunca vakıf eserler de harap olmaya başlamıştır. Osmanlı hukuk sistemi içinde Âsar-ı Âtika Nizamnamelerine kadar taşınmaz eski eserlerle ilgili tek hüküm 9.8.1858 tarihli Ceza Kanunnâmesi'nin 133. maddesidir. Burada "Hayrat-ı şerife ve tezyinat-ı beldeden olan ebniye ve asar-ı mevzuayı hedm ve tahrib veyahud bazı mahallerini kırıp rahnedar edenlerin..." cezalandırılacağı belirtilmiştir. Ancak bu binaların tanımları verilmediği için bu maddenin pek uygulanmadığı söylenebilir [Mumcu XXVI/ 3-4, 1969: 68; Çal XXXIV/ 1-2, 1990: 353].

Taşınmaz eski eserlerin korunmasındaki hukukî eksiklik hissedilince 28.7.1912 tarihinde Muhafaza-i Abidat Nizamnâmesi yürürlüğe sokulmuştur. Fakat 4. maddede yıkım için açık kapı bırakılması, nizamnâmenin zaafını oluşturmuştur. Nitekim komisyonların, uydurma raporlar ile pek çok eski eseri yıktırdıkları ifade edilmektedir. Hele nizamnâmeye 31.1.1915 tarihinde bir madde eklenerek eserlerin arsalarının belediyelere veya mahallî idârelere bırakılması hükmü bu yıkımlar için en geçerli sebepleri teşkil etmiştir [Gülekli, 1948: 34-35; Çal XXXIV/ 1-2, 1990: 354].

Eski eserlerin amaçları dışında kullanılması ve satılması Cumhuriyetin ilk yıllarında da sık rastlanan olaylardandır. Vakıfları tasfiye eğilimlerine paralel olarak, 1924 yılından itibaren başlatılan vakıf mal varlığı ve hizmet alanlarının, diğer kamu ve kuruluşlarına devri uygulaması sonucu vakıf eserleri dağıtıma tabi tutulmuş, bunların birçoğunu devredilen kuruluşlar satmıştır [Öztürk, 1995: 473].

1927 yılında başlatılan tasnif çalışmaları sonucunda diğer eserlerin yanında çok sayıda cami ve mescit satılmıştır. Tasnif çalışmaları sırasında herhangi bir cami

ve mescidin tasnif dâhilinde kalabilmesi için; beş vakit ibadete açık bulunması, cemaatinin olması, çevresindeki camilerle arasındaki mesafenin 500 m. den daha uzak ve sağlam vaziyette olması, memleket haritasına nazaran müstakbel vaziyetinin emin bulunması lâzımdır. Böylece beş vakit ibadete açık ve cemaati olmayan, çevresinde 500 m. den daha yakın cami ve mescit bulunan ve onarım ihtiyacı olan, bağımsız bir bölüme ve görüş açısı açık konumda olmayan bütün cami ve mescitler tasnif dışı tutularak satılmıştır [Öztürk, 1995: 475, 478].

Vakıflar Genel Müdürlüğü 05.06.1935 tarihinde kabul edilen 2762 sayılı vakıflar kanununa dayanarak, vakıf eserlerini satmaya başlamıştır. 1935 yılından sonra satılan cami ve mescitlerden lüzum görülenler hakkında alanında uzman olmayan şahıslardan rapor alınmıştır. Maalesef birçok cami ve mescit gerçeğe aykırı bir şekilde arsa gösterilerek satılmıştır. 1920-1936 yılları arasında Vakıflar Genel Müdürlüğü tarafından 8562 adet vakıf eseri satılmıştır [Öztürk, 1995: 436-437, 486].

Aynı şekilde ülke genelinde başlatılan tasfiye programı doğrultusunda Vakıflar İdâre Meclisi kararı ile Kahramanmaraş'ta; 1937 yılında 74 vakıf eseri, 1941 yılında ise 2 mescit, 1 medrese ve 1 mevlevihâne satılmıştır [Öztürk, 1995: 439, 490]. Kahramanmaraş'ta 1926-1949 yılları arasında 29 cami, 1 cami arsası, 3 mescit ve 17 mescit arsası; 1950-1972 yılları arasında ise 2 cami, 1 cami arsası ve 1 mescit arsası satılarak, bu satışlardan toplam 21504,15 TL. elde edilmiştir [Öztürk, 1995: 532]. Yine Vakıflar Genel Müdürlüğü'nün arşiv kayıtlarına göre, 1936 yılında Kahramanmaraş'ta Büyüksu (Adliye) Mescidi ile Haydarlı, Haznedarlı, Nuh ve Delil Ali camileri 700 liraya satılmış ve satın alan vatandaşlar bu yapıların mülkiyetlerini üzerlerine geçirmeyerek bir müddet bekletmişler ve yeniden ibadete açılmasına müsaade etmişlerdir [Öztürk, 1995: 497].

Halk cami ve mescitlerin satılmasını hoş karşılamadığı gibi, satışa çıkartılan bu yerleri almaya da pek itibar etmemişlerdir. Bunun üzerine satış ilânlarında cami ve mescit denilmeyerek, "harap vakıf bina" denilmesi istendiği gibi, toplumun tepkisinden çekinildiği için oldukça sağlam cami ve mescitlerin gerçeğe aykırı olarak, çoğu zaman arsa hâlinde gösterilerek satışları yapılmıştır. Ayrıca izlenilen diğer bir yöntem ise, bazı camilerin kitabe ve önemli süslemelerinin bulunduğu mimarî unsurları müzelere kaldırılarak bu eserlerin de satışı yapılmıştır. Aynı şekilde Kahramanmaraş Haznedarlı Camii'nin minare gövdesinde yer alan kitabe Kültür Direktörlüğü'ne kaldırılmak suretiyle caminin satışı gerçekleştirilmiştir [Öztürk, 1995: 487].

Cumhuriyet döneminde cami ve mescitlerin amaç dışı gayelerle kullanılması konusunda dikkâti çeken bir başka uygulama da, II. Cihan Harbi (1939-1945) sırasında olmuştur. Bu yıllarda vakıf cami ve mescitler askeriye tarafından asker koğuşu, mutfak, depo; Toprak Mahsulleri Ofisi tarafından ise hububat anbarı olarak kullanılmıştır. Kahramanmaraş'ta da 20 cami askeriye'nin kullanımına tahsis edilmiştir [Velikahyaoglu 19, 1986: 73].

AÇILIŞ OTURUMU

I-GÜNÜMÜZE GELEMİYEN MİMARİ ESERLER

A) Cami ve Mescitler :

Salihîye Camii :

Kaynaklara göre cami, Bayazıtoğulları'ndan Hacı Abdullah Bey'in oğullarından Salih Bey tarafından XVII. yüzyılın ilk yarısında yaptırmıştır. Yapı 1965'li yıllarda bakımsız bir hâlde iken yıkılarak betonarme olarak yeniden inşa edilmiştir. Bu cami ise 2013 yılında Belediye tarafından yıkılarak yerine park yapılmıştır.

Kalender Efendi Mescidi:

Yapı Zilkade 1063 H./ Eylül 1653 M. tarihli vakfiyeye göre, Hazineدارlı (Duraklı) Mahallesi'nde Kalender Efendi tarafından XVII. yüzyılın başlarında inşa ettirildiği anlaşılmaktadır. [V.G.M. Arş., Defter Nu.: 607, Sahife: 255, Sıra Nu.: 383]. 3 Safer 1319 H./ 22 Mayıs 1901 M. tarihli Maraş Şer'îye Sicili'nde de mescidin ibadete açık olduğu belirtiliyor [Aygan (1996), 187].

Kadı Muslihiddin Camii:

Cami, arşiv belgelerine göre Kadı Muslihiddin tarafından "buk'a" ile beraber Bektutiye (Fevzi Paşa) Mahallesi'nde yaptırılmıştır. Kadı Muslihiddin vakfı ile kayıtlara XVII. yüzyıl sonuna ait vakıf belgelerinde rastlanılmaktadır. 1105-1106 H./ 1694-1695 M. tarihli kayıtlarda vakfın günlük 4 akçe gideri olduğu belirtilmektedir. 1132 H./ 1719 M., 1247 H./ 1831 M. ve 1332 H./ 1914 M. tarihli arşiv belgelerinde, cami ve buk'ada görev yapan şahıslarla ilgili bilgi bulunmaktadır [V.G.M. Arş., Şahsiyet Kayıt Defteri, Esas Nu.: 167, Sıra Nu.: 2413; Tekin, 1996: 136]. Cami ve buk'anın 1914 yılında fonksiyonunu sürdürdüğü, fakat daha sonraki dönemlerde yıkıldığı anlaşılmaktadır.

Pir Hüseyin Camii:

Cami, 1230 H./ 1815 M. tarihli arşiv belgesine göre, Pir Hüseyin tarafından Duraklı Mahallesi'nde yaptırılmıştır. Yapı daha sonraki yıllarda Hacı İsa ve Veli Pirlioğlu tarafından tamir ettirilmiştir. Ayrıca 1269 H./ 1852 M. ve 1322 H./ 1904 M. tarihli arşiv belgelerinde, cami görevlileri hakkında bilgiler bulunmaktadır [B.O.A., C. Ev, Nu.: 4594; Tekin, 1996: 126]. 1904 yılında fonksiyonunu sürdürdüğü anlaşılan caminin, daha sonraki dönemlerde yıkıldığı anlaşılmaktadır.

Selvîli (Berberzâde) Camii:

Fevzi Paşa Mahallesi, Uzunoluk Caddesi'nde bulunan cami, 1937 yılında Vakıflar tarafından satışa çıkarılmış ve Maraş Belediyesi tarafından satın alınarak yerine Ziraat Bankası'nın lojmanı yapılmıştır. Bina günümüzde ise sağlık ocağı olarak kullanılmaktadır. 1930'lu yıllarda çekilen fotoğrafta caminin, ahşap kirişlemeli toprak dam ile örtüldüğü ve son cemaat yeri ile harim kısmından oluştuğu anlaşılmaktadır. Ayrıca doğu cephenin ortalarına yerleştirilen çokgen gövdeye sahip tek şerefeli minare görülmektedir [Ramazanoğlu II, 1987: 44; Okur II, 1987: 42; Cumhuriyet'in 75. Yılında Kahramanmaraş, 1999: 44].

Tetiri Pazarı(Alacacılar) Camii:

Hayrullah Mahallesi'nde Eski Hal civarında bulunan cami, 1937 yılında

Vakıflar tarafından şahıslara satılmış ve satın alan kişiler camiyi yıkararak yerine maalesef kahvehâne yapmışlardır [Ramazanoğlu II, 1987: 44; Okur II, 1987: 42].

Hüseyin Çavuş (Honurlu) Camii:

Vakıf kayıtlarında Çavuşlu (Yörük Selim) Mahallesi'nde olduğu zikredilen camiye, 1334 H./ 1916 M. tarihli vakfiyede, Evliya zâde Mehmet Tevfik Efendi'nin 1000 kuruş değerinde 1 bağ vakfettiği belirtilmektedir [V.G.M. Arş., Şahsiyet Kayıt Defteri, Esas Nu.: 168, Sıra Nu.: 500]. Cami, 1937 yılında Vakıflar tarafından bir şahsa satılmış ve yıkılarak yerine ev yapılmıştır [Ramazanoğlu II, 1987: 44; Kahramanmaraş Müftülüğü Arş.].

Karaşatır (Uzunoluk) Camii:

Yapı, 19 Zilhicce 1324 H./ 4 Şubat 1907 tarihli Maraş Şer'iyeye Sicili ve Vakıf kayıtlarına göre, Restebaiye (Gazi Paşa) Mahallesi'nde inşa edilmiştir. Sütçü İmam Çeşmesi'nin karşısında bulunan cami, Vakıflar tarafından 1937 yılında şahıslara satılmış ve yıkılarak yerine fırın ve ev yapılmıştır [V.G.M. Arş., Şahsiyet Kayıt Defteri, Esas Nu.: 169, Sıra Nu.: 1535; Ramazanoğlu II, 1987: 44; Okur II, 1987: 42].

Cebeloğlu Camii:

Yörükselim Mahallesi'nde yer alan yapı, 1937 yılında Vakıflar tarafından bir şahsa satılmış ve yıkılarak yerine ev yapılmıştır [Ramazanoğlu II, 1987: 44].

Kuyucak Camii :

Yapı, 1937 yılında Vakıflar tarafından satışa çıkarılmış ve Milli Eğitim Bakanlığı tarafından alınarak yerine ilkokul yapılmıştır [Ramazanoğlu II, 1987: 45].

Gebeloğlu Camii :

Yörükselim Mahallesi'nde yer alan cami, yanındaki tekke ile beraber, 1937 yılında Vakıflar tarafından şahsa satılmış ve her iki yapı yıkılarak yerine ev yapılmıştır [Kahramanmaraş Müftülüğü Arş.].

Rızvanoğlu Mescidi :

Mescit, 1937 yılında Vakıflar tarafından bir şahsa satılmış ve yıkılarak yerine ev yapılmıştır [Ramazanoğlu II, 1987: 44].

Cık Cık Mescidi:

Mescit, 1937 yılında Vakıflar tarafından bir şahsa satılmış ve yıkılarak yerine ev yapılmıştır [Ramazanoğlu II, 1987: 44].

Esenpınar (Ali Baba) Mescidi:

Kaynaklara göre mescit, İsa Divanlı Mahallesi'ndeki Sarayaltı Camii'nin yakınında bulunmaktaydı [Kahramanmaraş Müftülüğü Arş.].

Harap Mescit:

Hatuniye Mahallesi'ndeki Hatuniye Camii'nin kuzey tarafında bulunan mescit, yanındaki tekke ile beraber yıkılarak bir bölümüne mahalle muhtarlığı binası yapılmıştır [Kahramanmaraş Müftülüğü Arş.].

AÇILIŞ OTURUMU

Deliklitaş Mescidi:

Yapı, Sütçü İmam Mahallesi'nde bulunmaktaydı [Kahramanmaraş Müftülüğü Arş.].

Kârgir Mescit:

Yapı, Gazi Paşa Mahallesi'nde bulunmaktaydı [Kahramanmaraş Müftülüğü Arş.].

Merkebli Camii:

Cemaziye'l-evvel 1324 H./ 4 Temmuz 1906 M. tarihli Maraş Şer'iyeye Sicili'nde caminin, Çavuşlu (Yavuz Selim) Mahallesi'nde bulunduğu ve Boğazkesen Çarşısı'ndaki 5 dükkânın caminin vakfı olduğu kayıtlıdır [Akben, 1996: 279]. 1906 yılında ibadete açık olan caminin daha sonraki dönemlerde yıkıldığı anlaşılmaktadır.

Esenpınar (Ali Baba) Mescidi:

Mescit, İsa Divanlı Mahallesi'ndeki Sarayaltı Camii'nin yakınında bulunmaktaydı [Kahramanmaraş Müftülüğü Arş.].

Harap Mescit:

Hatuniye Mahallesi'ndeki Hatuniye Camii'nin kuzey tarafında bulunan mescit, yanındaki tekke ile beraber yıkılarak bir bölümüne mahalle muhtarlığı binası yapılmıştır [Kahramanmaraş Müftülüğü Arş.].

Deliklitaş Mescidi:

Yapı, Sütçü İmam Mahallesi'nde bulunmaktaydı [Kahramanmaraş Müftülüğü Arş.].

Kârgir Mescid:

Yapı, Gazi Paşa Mahallesi'nde bulunmaktaydı [Kahramanmaraş Müftülüğü Arş.].

B) Eğitim Kurumları :

Bektutiye (Kadı) Medresesi:

Medrese, Dulkadir Beyliği hükümdarı Nasreddin Mehmet Bey (1399-1442) tarafından saltanatı yıllarında Bektutiye (Fevzi Paşa) Mahallesi'nde yaptırılmıştır. Dulkadir Beyliği hükümdarı Alâüddevele Bey, 906 H./ 1500 M. tarihli vakfiyesinde, dedesi Nasreddin Mehmet Bey'in yaptırdığı ve Bektutlu Cemaati arasında "Kadı Medresesi" olarak bilinen medreseyi tamir ettirdiğini ifade ederek, bazı vakıflar yapmıştır [V.G.M. Arş., Defter Nu.: 590, Sahife : 106, Sıra Nu.: 98].

Alâüddevele Bey'in vakfiyelerine göre Bektutiye (Kadı) Medresesi'nin, Bektutiye (Çınarlı) Camii'nin yakınında olduğu anlaşılmaktadır; fakat medreseden hiçbir kalıntı günümüze gelmemiştir. 1319 H./ 1901 M. tarihli Maarif Salnâmesi'nde, medresede 50 talebenin öğrenim gördüğü belirtilmiştir [1319 Tarihli Maarif Salnâmesi: 540-542; Doğan, 1999: 229]. B. Atalay, Bektutiye Medresesi'nin şehirdeki önemli medreselerden biri olduğunu zikrederek, 10 odaya sahip bulunduğunu ifade etmiştir [Atalay, 1339: 154]. Dulkadir Beyliği döneminde

şehirde inşâ edilen ilk medrese olan yapının, 1920'li yıllarda fonksiyonunu sürdürdüğü ve daha sonraki tarihlerde yıkıldığı anlaşılmaktadır.

Bağdadiye Medresesi:

Dulkadir Beyliği hükümdarı Alâüddevle Bey, 906 H./ 1500 M. tarihli vakfiyesinde; Ulu Camii'nin kuzey tarafına Bağdadiye Medresesi, Nebeviyye Medresesi ve Nebeviyye İmaretini, kuzeybatı tarafına Taş (Rad) Medrese'yi, güney yönüne Seyyid Mazlum Zâviyesi'ni ve Maraş Çarşısı'na bitişik olarak Vakıf Hanı ile Hatuniye Hamamı'nı inşâ ettirdiğini belirtmektedir [V.G.M. Arş., Defter Nu.: 590, Sahife: 106, Sıra Nu.: 98]. Böylece Alâüddevle Bey, odak noktasını caminin oluşturduğu geniş bir külliye inşâ ettirmiştir. Yine Alâüddevle Bey 14 Muharrem 916 H./ 23 Nisan 1510 M. tarihli vakfiyesinde; "Ulu Camii'nin yanına Büyük Bağdadiye Medresesi'ni inşâ ettirdiğini ve medresenin avlusunda birbirine bitişik odalar yaptırdığını" ifade etmektedir [V.G.M. Arş., Defter Nu.: 1966, Sahife: 150, Sıra Nu.: 166]. 906 H./ 1500 M. tarihli vakfiyeye göre medresenin, Alâüddevle Bey tarafından XV yüzyılın sonlarına doğru inşâ ettirildiği anlaşılmaktadır.

B. Atalay, şehirde bulunan medreseler içerisinde önde gelen beş medreseden birinin Bağdadiye Medresesi olduğunu ifade etmekte ve yapının XX. yüzyılın ilk çeyreğinde fonksiyonunu sürdürdüğü anlaşılmaktadır [Atalay, 1339: 154]. Mimarî durumu konusunda bilgimiz olmayan medresenin, bu tarihten sonra yıkıldığı ortaya çıkmaktadır.

Nebeviyye Medresesi:

Dulkadir Beyliği hükümdarı Alâüddevle Bey, 906 H./ 1500 M. ve 14 Muharrem 916 H./ 23 Nisan 1510 M. tarihli vakfiyelerinde; Ulu Camii'nin kuzey tarafına Nebeviyye Medresesi, Bağdadiye Medresesi ve Nebeviyye İmaretini yaptırdığını zikretmektedir [V.G.M. Arş., Defter Nu.: 590, Sahife: 106, Sıra Nu.: 98; V.G.M. Arş., Defter Nu.: 1966, Sahife: 150, Sıra Nu.: 166]. Vakfiyeye göre medresenin, Alâüddevle Bey tarafından XV yüzyılın sonlarına doğru inşâ ettirildiği anlaşılmaktadır. Vakfiyede medresenin, Nebeviyye İmaretine bitişik olduğu ifade edilmektedir.

1319 H./ 1901 M. tarihli Maarif Salnâmesi'nde, Nebeviyye Medresesi'nde 50 öğrencinin eğitim gördüğü kaydedilmiştir [1319 Tarihli Maarif Salnâmesi: 540-542; Doğan, 1999: 229]. B. Atalay şehirde 10 civarında medrese bulunduğunu ve bunlardan birinin de Nebeviyye Medresesi olduğunu ifade etmektedir [Atalay, 1339: 154]. Şehrin önde gelen medreselerinden biri olan yapının, XX. yüzyılın ilk çeyreğinde fonksiyonunu sürdürdüğü anlaşıyor [Albayrak IV, 1981: 87].

Hatuniye (Şems Hatun) Medresesi :

Arşiv belgelerine göre medresenin, 1500 yılında Alâüddevle Bey tarafından hanımı Şems Hatun adına inşâ ettirildiği anlaşılmaktadır [V.G.M. Arş., Defter Nu.: 590, Sahife: 106, Sıra Nu.: 98].

Hatuniye Külliyesi'nin bir elemanı olan medrese, caminin doğu tarafına yapılmıştır. Camiden önce inşâ edilen medrese, 1920'li yıllara kadar fonksiyonunu sürdürmüş, fakat daha sonra yıkılmış ve sadece taçkapısı günümüze gelmiştir

AÇILIŞ OTURUMU

[Atalay, 1973: 165]. 1910'lu yıllarda yapının adı, “Gülşen-i Maarif Okulu” olarak geçmektedir [Madalyalı Tek Şehir Kahramanmaraş Dergisi III, 1986: 61]. Ayrıca 1319 H./ 1901 M. tarihli Maarifi Salnâmesi'nde, medresede elli (50) talebenin öğrenim gördüğü belirtilmektedir [1319 Tarihli Maarif Salnâmesi: 540-542].

Şazi (Şâdi) Bey Medresesi:

Medrese, Dulkadir Beyliği hükümdarı Alâüddevle Bey'in (1480-1515) komutanlarından Şâdi Bey tarafından, Şazi (Şâdi) Bey Camii ile beraber cami avlusunun kuzey tarafına yaptırılmıştır. Medrese ve caminin Alâüddevle Bey'in hükümdarlık yılları olan 1480-1515 yılları arasında yaptırıldığı anlaşılmaktadır [Bkz. Özkarcı I, 2007: 261-262]. 1563 tarihli Maraş tahrir defterinde yapı, *Şâdi Bey Buk'ası* ismiyle geçmektedir [Yinanç - Elibüyük I, 1988: 39-40, 74].

Yapı, çevredeki insanların ifâdesine göre, üzeri ahşap kirişlemeli düz toprak dam ile örtülen tek katlı bina olup, 7-8 odası bulunmaktaymış. 1319 H./ 1901 M. tarihli Maarif Salnâmesi'nde, medresede 35 öğrencinin eğitim gördüğü kayıtlıdır [1319 Tarihli Maarif Salnâmesi: 540-542; Doğan, 1999: 229]. B. Atalay, XX. yüzyılın ilk çeyreğinde Maraş'ta 10 civarında medrese bulunduğunu ve bunlardan birinin de “Şadi Bey Medresesi” olduğunu ifade etmektedir [Atalay, 1339: 154]. Bu medrese aynı zamanda “fetvahâne” olarak da hizmet vermiştir [Arifî Paşa 5/ 32, 1331: 538].

Medrese, 1945-1950 yılları arasında ilkokul olarak hizmet vermiş ve 1950 yılı civarında boşaltılmış, 1958 yılında tamamen yıkılmıştır. medrese de (buk'a) 1958 yılında yıkılmış ve yerine betonarme olarak iki katlı Kur'an Kursu inşâ edilmiştir.

İsa Divanlı Medresesi:

Önceden medrese, İsa Divanlı Camii avlusunun doğu tarafında bulunmaktaymış. İki katlı medresenin zemin katında depo ve servis hacimleri, üst katında bir sofa ve dört oda bulunmaktaymış. Yapının üzeri ahşap kirişlemeli, düz toprak dam ile örtülmüştü. Medrese, cami ile beraber 1959 yılında yıkılmış, fakat cami yeniden yapılarak ibadete açılmıştır. Medresenin yerine ise helâ, abdest muslukları ve cami görevlileri için iki katlı lojman yapılmıştır. İsa Divanlı Camii, 976 H./ 1568-69 M. yılında İsa Divan'ın oğlu Hacı Osman tarafından inşâ ettirilmiştir. Medresenin de cami ile beraber yapıldığını sanmaktayız.

Şekerli Medresesi:

Medrese, Şekerli Camii ile beraber, Ganî Yusuf zâde Ahmet Paşa tarafından 1107 H./ 1695-96 M. yılında yaptırılmıştır. Cami avlusunun kuzey tarafına inşâ edilen medresenin 1920'li yıllarda fonksiyonunu sürdürdüğü anlaşıyor. Kaynaklarda “Şekerli Medresesi” olarak geçen ve mimarî durumu konusunda bilgimiz olmayan yapı daha sonra yıkılarak, yerine betonarme olarak lojman ve helâ yapılmıştır [V.G.M. Arş., Defter Nu.: 2327, s. 78; 1319 Tarihli Maarif Salnâmesi: 540-542; Özalp, 1984: 81; Karataş, 1996: 133].

1319 H. / 1901 M. tarihli Maarif Salnâmesi'nde, Şekerli Medresesi'nde 80 öğrencinin eğitim gördüğü belirtilmiştir [1319 Tarihli Maarif Salnâmesi: 540-542; Doğan, 1999: 229]. Yapının şehrin büyük medreselerinden biri olduğu

anlaşılmaktadır.

Nakip Medresesi:

Medrese, Nakip Camii avlusunun kuzey tarafına inşâ edilmiştir. Yapı, Nakibü'l-Eşraf Kaymakamı Seyyid Mehmet Efendi ve kardeşi Seyyid Ahmet Efendi tarafından cami ile beraber 1110 H./ 1698-99 M. yılında yaptırılmıştır. Mimari durumu konusunda bilgimiz olmayan medresenin 1920'li yıllarda fonksiyonunu sürdürdüğü ve daha sonra yıkıldığı anlaşılmaktadır. B. Atalay, XX. yüzyılın ilk çeyreğinde Maraş'ta 10 civarında medrese bulunduğunu ve bunlardan birinin de "Nakip Medresesi" olduğunu ifade etmektedir [Atalay, 1339: 154]. 1319 H. / 1901 M. tarihli Maarif Salnâmesi'nde, Nakip Medresesi'nde 10 öğrencinin eğitim gördüğü kayıtlıdır [1319 Tarihli Maarif Salnâmesi: 540-542; Doğan, 1999: 229].

Restebaiye (Küçük Çavuşlu) Medresesi:

Medrese, Gazi Paşa Mahallesi'ndeki Restebaiye (Küçük Çavuşlu) Camii'nin avlusuna yapılmış ve 1952 yılında yıkılarak yerine cami görevlileri için iki katlı lojman inşâ edilmiştir. Restebaiye Camii, 1113 H. / 1701-2 M. yılında Osman Ağa tarafından yaptırılmıştır. Medresenin de cami ile beraber Osman Ağa tarafından inşâ ettirildiğini düşünmekteyiz. Kaynaklara göre medresenin 1910'lu yıllarda fonksiyonunu sürdürdüğü ve şehirdeki önemli medreselerden biri olduğu anlaşılmaktadır [Albayrak V, 1981: 301; Akben, 1996: 189]. 1910 yılında fonksiyonunu sürdürdüğü anlaşılan yapının, daha sonraki dönemlerde yıkıldığı anlaşılmaktadır.

Duraklı (Ali Bey) Medresesi :

Medresenin yanındaki Duraklı Camii ile beraber Zülkadir zâde Ali Bey tarafından 1221 H./1806-7 M. yılında inşâ ettirildiği anlaşılmaktadır. Medrese, Duraklı (Ali Bey) Camii'nin kuzeydoğu tarafına bitişik olarak yapılmış olup "Duraklı Medresesi" olarak bilinmektedir. Ayrıca yapı 1319 H./1901 M. tarihli Maarif Salnâmesi'ne "At Oluğu Medresesi" ismiyle kaydedilmiştir; medresenin bulunduğu semt günümüzde de "At Oluğu" adıyla bilinir [V.G.M. Arş., Şahsiyet Kayıt Defteri, Esas Nu.: 167, Sıra Nu.: 2611;1319 Tarihli Maarif Salnâmesi: 541; Kahramanmaraş Müftülüğü Arş., Kod Sıra Nu.: 46.00/ 811/ 032].

Yapı, "buk'a" diye isimlendirilen medrese öncesi eğitimi veren, düşük dereceli okul olarak yapılmıştır. Bu tip müesseseler "cami mektebi" olarak da adlandırılmaktadır. 1901 yılında medresede oniki öğrencinin eğitim gördüğü ve müderrisinin Darendeli Hacı Mehmet Hilmi Efendi olduğu kayıtlıdır [1319 Tarihli Maarif Salnâmesi: 541]. 1920'li yıllara kadar fonksiyonunu sürdüren yapı, daha sonra Kur'ân Kursu olarak hizmet etmekte iken, 2008 yılında yıkılmıştır.

Kalender Paşa Medresesi:

Medrese, 20 Şevval 1221 H./ 1 Ocak 1807 M. tarihli vakfiyeye göre, Maraş ve Trablusşam Beylerbeyi Bayezid zâde Kalender Paşa tarafından Çavuşlu (Yörük Selim) Mahallesi'ndeki Bayazıtlı Camii'nin avlusuna inşâ ettirilmiştir. Vakfiyede medresenin fevkâni olarak yapılan dershane ile 32 odadan ibaret olduğu belirtilmiştir [V.G.M. Arş., Defter Nu.:618/ 1, Sahife: 115, Sıra Nu.: 81].

AÇILIŞ OTURUMU

B. Atalay, şehirde mevcut 10 medreseden birinin Kalender Paşa Medresesi olduğunu ve 420 arşın boyutunda (315 m .) inşa edildiğini ifade etmiştir [Atalay, 1339: 154]. 1319 H./ 1901 M. tarihli Maarif Salnâmesi'nde medresede 50 öğrencinin eğitim gördüğü belirtilmektedir [1319 Tarihli Maarif Salnâmesi: 540-542; Doğan, 1999: 229]. Kaynaklara göre 1920'li yıllarda fonksiyonunu sürdüren ve daha sonraları yıkılan yapının, şehirdeki önemli medreselerden biri olduğu anlaşılmaktadır.

Sarayaltı (Hacı Mustafa Efendi) Medresesi:

Medrese, İsa Divanlı Mahallesi'ndeki Sarayaltı (Hacı Mustafa Efendi) Camii avlusunun kuzey tarafına yapılmıştır. Medrese 1958 yılında yıkılarak yerine helâ ve üç katlı betonarme bina inşa edilmiştir. Medresenin, camiyle beraber 1816 yılı civarında Hacı Mustafa Efendi tarafından yaptırıldığı anlaşılmaktadır. 1319 H./ 1901 M. tarihli Maarif Salnâmesi'nde medresenin 8 öğrencisi olduğu kayıtlıdır [1319 Tarihli Maarif Salnâmesi: 540-542; Doğan 1999: 229]. 1901 yılında fonksiyonunu sürdürdüğü anlaşılan yapının, daha sonraki dönemlerde yıkıldığı anlaşılmaktadır.

Hacı Hüseyin Medresesi:

Medrese, Deli Alili (Dumlupınar) Mahallesi'nde inşa edilmiş ve 1901 yılında fonksiyonunu sürdürdüğü anlaşılmaktadır [1319 Tarihli Maarif Salnâmesi: 540-542; Doğan, 1999: 230]. 1901 yılında fonksiyonunu sürdürdüğü anlaşılan yapının, daha sonraki dönemlerde yıkıldığı anlaşılmaktadır.

Kayabaşı Medresesi:

Kayabaşı Mahallesi'nde yapılan medrese Hacı Hasan Ağa tarafından inşa ettirilmiş ve 1319 H./ 1901 M. tarihli Maarif Salnâmesi'nde 10 öğrencisi olduğu kayıtlıdır [1319 Tarihli Maarif Salnâmesi: 540-542; Doğan, 1999: 230]. 1901 yılında fonksiyonunu sürdürdüğü anlaşılan yapının, daha sonraki dönemlerde yıkıldığı anlaşılmaktadır.

Çiçekli Medresesi:

Medrese, Kayabaşı Mahallesi'ndeki Çiçekli Camii'nin yanına yaptırılmış ve 1319 H./ 1901 M. tarihli Maarif Salnâmesi'nde 8 öğrencisinin olduğu kayıtlıdır [1319 Tarihli Maarif Salnâmesi: 540-542; Doğan, 1999: 230]. 1901 yılında fonksiyonunu sürdürdüğü anlaşılan yapının, daha sonraki dönemlerde yıkıldığı anlaşılmaktadır.

Nuh Medresesi:

1319 H./ 1901 M. tarihli Maarif Salnâmesi'nde Kuyucak Mahallesi'nde olduğu zikredilen medresenin, Nuh Efendi tarafından yaptırıldığı belirtilmiştir [1319 Tarihli Maarif Salnâmesi: 540-542; Doğan, 1999: 230]. 1901 yılında fonksiyonunu sürdürdüğü anlaşılan yapının, daha sonraki dönemlerde yıkıldığı anlaşılmaktadır.

Çarşıbaşı Medresesi:

1319 H./ 1901 M. tarihli Maarif Salnâmesi'nde medresenin, Çarşıbaşı Camii'nin yanında olduğu zikredilmiştir [1319 Tarihli Maarif Salnâmesi: 540-542; Doğan, 1999: 230]. 1901 yılında fonksiyonunu sürdürdüğü anlaşılan yapının, daha

sonraki dönemlerde yıkıldığı anlaşılmaktadır.

Alacalar Medresesi:

Medrese Şekerdere mevkiinde yapılmış ve 1319 H./ 1901 M. tarihli Maarif Salnâmesi'nde 32 öğrencisinin olduğu kayıtlıdır [1319 Tarihli Maarif Salnâmesi: 540-542; Doğan, 1999: 229]. 1901 yılında fonksiyonunu sürdürdüğü anlaşılan yapının, daha sonraki dönemlerde yıkıldığı anlaşılmaktadır.

Selvili Medresesi:

Kaynaklara göre medresenin, Fevzi Paşa Mahallesi'nde yer alan ve günümüze gelmeyen Selvili Camii'nin yakınında bulunduğu anlaşıyor. Medrese, Gazi Muslihiddin tarafından yaptırılmış ve 1319 H./ 1901 M. tarihli Maarif Salnâmesi'nde 30 öğrencisinin olduğu kayıtlıdır [1319 Tarihli Maarif Salnâmesi: 540-542; Doğan, 1999: 229]. 1901 yılında fonksiyonunu sürdürdüğü anlaşılan yapının, daha sonraki dönemlerde yıkıldığı anlaşılmaktadır.

Kadı Muslihiddin Buk'ası:

Buk'a, arşiv belgelerine göre Kadı Muslihiddin tarafından cami ile beraber Bektutiye (Fevzi Paşa) Mahallesi'nde yaptırılmıştır. Kadı Muslihiddin vakfiyle ilgili kayıtlara XVII. yüzyılın sonlarından itibaren rastlamaktayız. 1105-1106 H./ 1694-1695 M. tarihli kayıtlarda vakfın günlük 4 akçe gideri olduğu görülmektedir. 1132 H./ 1719 M., 1247 H./ 1831 M. ve 1332 H./ 1914 M. tarihli arşiv belgelerinde buk'a ve camide görev yapan şahıslarla ilgili bilgiler mevcuttur [V.G.M. Arş., Şahsiyet Kayıt Defteri, Esas Nu.: 167, Sıra Nu.: 2413; Tekin (1996), 240]. 1914 yılında fonksiyonunu sürdürdüğü anlaşılan yapının, daha sonraki dönemlerde yıkıldığı anlaşılmaktadır.

Mekteb-i Rüşdi Mülkiyesi:

Mektepte; 1308 H./ 1890 M. tarihli Haleb Vilâyeti Salnâmesi'nde 220 öğrenci, 1319 H./ 1901 M. tarihli Maarif Salnâmesi'nde ise 80 öğrenci olduğu belirtilmektedir [1308 Tarihli Haleb Vilâyeti Salnâmesi: 202; 1319 Tarihli Maarif Salnâmesi: 533]. 1901 yılında fonksiyonunu sürdürdüğü anlaşılan yapının, daha sonraki dönemlerde yıkıldığı anlaşılmaktadır.

C) İmaret :

Nebeviye İmaret:

Dulkadir Beyliği hükümdarı Alâüddevle Bey 906 H./ 1500 M. tarihli vakfiyesinde; Ulu Camii avlusunun kuzey tarafına Nebeviye İmaretini yaptırdığını ifade etmektedir. Alâüddevle Bey vakfiyesinde yapıya "Nebeviye İmaretini" adını niçin verdiğini; "Bu imareti başta Hz. Peygamber'in Ruh-ı münevverine, sonra O'nun nesline, ashabına, onların evlatlarına ve zürriyetlerine bağışladım. Bundan dolayı adını İmaret-i Nebeviye olarak isimlendirdim" şeklinde açıklamıştır [V.G.M. Arş., Defter Nu.: 590, Sahife: 105, Sıra Nu.: 98].

Vakfiyede imaretin, ahır ile çok sayıda oda ve servis hacimlerinden meydana geldiği belirtilmektedir. 906 H./ 1500 M. tarihli vakfiyeye göre imaretin, Alâüddevle Bey tarafından XV yüzyılın sonlarına doğru inşa edildiği anlaşılmaktadır.

AÇILIŞ OTURUMU

Nebeviyye İmaretî'nin, 22 Zilkade 1323 H./ 18 Ocak 1906 M. tarihli Maraş Şer'iye Sicilî'ne göre fonksiyonunu sürdürdüğü anlaşılıyor [Karataş, 1996: 82]. B. Atalay ise, 1914 yılında kaleme aldığı kitabında, imaretin tamamen harabe durumunda bulunduğunu, sadece cümle kapısına ait kemerin kısmen sağlam olduğunu ifade etmiştir [Atalay (1339), 54]. Yapının 1906 yılından sonraki tarihlerde fonksiyonunu kaybederek, tahrip olduğu ve daha sonra da ortadan kalktığı anlaşılıyor.

D) Zâviyeler :

Seyyid Mazlum Zâviyesi:

Seyyid Mazlum Zâviyesi, 906 H./ 1500 M. tarihli vakfiyeye göre, Dulkadir Beyliği hükümdarı Alâüddevle Bey tarafından Kahramanmaraş Ulu Camii'nin güney tarafına inşâ ettirilmiştir. Zâviye, Alâüddevle Bey'in Maraş'ta yaptırdığı külliyenin bir parçasını oluşturmaktadır. Vakfiyede zâviye için, “*yukarıda adı yazılı vâkıf (Alâüddevle Bey) mezkur caminin (Ulu Camii) kiblesinde mutfak, mahzen, müteaddit helâ, gezinti yeri, misafir yerleri, yük ve eşya menzili ile birlikte Seyyid Mazlum Zâviyesi'ni bina eyledi*” şeklinde ifade kullanılmıştır [V.G.M. Arş., Defter Nu.: 590, Sahife: 106, Sıra Nu.: 98]. Bu bilgilere göre zâviyenin, Alâüddevle Bey tarafından XV. yüzyılın sonlarına doğru inşâ ettirilen büyük ebatlı bir yapı olduğu ortaya çıkmaktadır.

1331 H./ 1913 M. tarihli bir iradeye göre bu tarihte zâviyenin mevcut olduğu, fakat fonksiyonunu kaybettiği anlaşılmaktadır. Çünkü vakıf gelirleri aynı irade ile Maraş'ta bulunan bazı önemli camilere verilmesi istenilmiştir [B.O.A., Ir. Ev, Nu.: 7; Tekin, 1996: 112]. 1913 yılında ayakta olan yapının, daha sonraki dönemlerde yıkıldığı anlaşılmaktadır.

Yum Dede Zâviyesi (Mevlevî Dergâhı):

Dulkadir Beyliği hükümdarı Alâüddevle Bey, 906 H./ 1500 M. ve 14 Muharrem 916 H./ 23 Nisan 1510 M. tarihli vakfiyelerinde, Maraş Bedesteni'nin yakınındaki Yum Dede Zâviyesi'ni inşâ ettirdiğini belirterek vakıflarda bulunmuştur [V.G.M. Arş., Defter Nu.: 590, Sahife: 106, Sıra Nu.: 98; V.G.M. Arş., Defter Nu.: 1966, Sahife: 150, Sıra Nu.: 166]. Kaynaklara göre Yum Dede (Baba) Zâviyesi'nin, günümüze gelmeyen ve Kapalıçarşı'nın doğu tarafında yer alan “Mevlevî Dergâhı” olduğu anlaşılmaktadır. Kaynaklarda Mevlevî Dergâhı'nın, Alâüddevle Bey'in vakfi olduğu belirtilmiştir [1318 Tarihli Halep Vilâyeti Salnâmesi: 341; Atalay, 1973: 136; Kesenceli, 1996: 219-220].

Arşiv belgelerine göre Mevlevî Dergâhı'nın 1915 yılında fonksiyonunu sürdürdüğü ve dergâh şeyhinin Selim Dede olduğu kayıtlıdır. [Köstüklü III, 1999: 1133 - 1143; Doğan, 1999: 226; Ürün, 2002: 304]. Yapı, 1925 yılında tekke ve zâviyelerin kapatılmasından sonra fonksiyonunu kaybetmiştir. Dergâh 1941 yılında Vakıflar tarafından şahıslara satılmıştır [Öztürk, 1995: 490]. Burayı alan şahıslar dergâhı yıkarak yerine önce köy garajı yapmışlar, 1965 yılında ise dükkânlar inşâ edilerek pasaj şekline dönüştürülmüştür. Bugün dergâhın bulunduğu yer “Saatçılar Pasajı” olarak bilinmektedir. Dergâhtan günümüze sadece “Yum Baba (Dede) Türbesi” gelmiş olup, önceki türbe yıkılınca 1985'de betonarme olarak yeniden

yapılmıştır.

E) Hanlar :

Tuz Hanı:

Han; Kurtuluş Mahallesi'nde Belediye, Bakırcılar ve Demirciler çarşılarının yer aldığı Çarşıbaşı'nda inşa edilmiştir. Önceden hanın kuzey tarafında da Eski (Maraş-Yukarı) Bedesten bulunmaktaydı; bedesten yıkılınca yerine Kasaplar Hali yapılmıştır. Tuz Hanı harabe hâlde iken 1973 yılında yıkılarak, yerine Döngel Sitesi inşa edilmiştir. XVIII. yüzyılda inşa edildiği sanılan yapı, tek avlulu ve iki katlı Osmanlı hanları grubuna girer. Hanın iki kapısı olup, bunlardan biri Demirciler Çarşısı'na açılmaktaydı.

Çuhadarzâde Ahmet Ağa Hanı :

Han, 2 Rebîu'l-evvel 1341 H./ 23 Ekim 1922 M. tarihli vakfiyeye göre, Çuhadarzâde Ahmet Ağa tarafından Maraş (Belediye) Çarşısı'na yakın bir yerde inşa ettirilmiştir. Vakfiyede iki katlı olduğu zikredilen hanın; 30 oda, 1 boyahâne, 4 debbağhâne, 1 değirmen, 1 salhâne (mezbağa) ve 1 ahıra sahip olduğu belirtilmektedir [V.G.M. Arş., Defter Nu.: 609, s. 259; V.G.M. Arş., Şahsiyet Kayıt Defteri, Esas Nu.: 169/2, Sıra Nu.: 1576].

F) Bedesten :

Eski (Maraş – Yukarı) Bedesten :

Dulkadir Beyliği hükümdarı Alâüddeve Bey 906 H. / 1500 M. ve 14 Muharrem 916 H. /23 Nisan 1510 M. tarihlerinde tanzim ettirdiği vakfiyelerinde, şehirde "Maraş Bedeste ni" ni inşa ettirdiğini belirtmektedir; bu bilgilere göre bedesteni, XV. yüzyılın sonlarına doğru yaptırdığını düşünmekteyiz [V.G.M., Arş., Defter Nu: 590, Sahife: 106, Sıra Nu: 98; V.G.M. Arş., Defter Nu:1966, Sahife:150, Sıra Nu:166].

Eski (Yukarı) Bedesten yıkılmış olup sadece güney cephedeki cümle kapısı ile ikisi güney cephede ve yedisi bedestenin içinde olmak üzere toplam dokuz dükkân günümüze gelmiştir. Şehrin Kurtuluş Şavaşı (1919) sırasında harabe olduğu belirtilen bedesten, Belediye tarafından 1960 yılında yıkılarak yerine "Kasaplar Hali" olarak bilinen çarşı yapılmıştır.

G) Hamamlar :

Boğazkesen Hamamı:

Hamam, Boğazkesen (Ekmekçi - Hacı Ali Ağa) Camii'nin yanında bulunmaktaydı. Çevredeki insanlar yapının kalıntısının 1950 yılı civarında mevcut olduğunu ifade etmişlerdir. Evliya Çelebi Maraş'ta beş (5) hamam bulunduğunu zikrederek, bunlardan birinin "Boğazkesen Hamamı" olduğunu belirtmektedir [Evliya Çelebi Seyahatnâmesi XIII, 1971: 198]. Hamamın, Dulkadir Beyliği hükümdarı Alâüddeve Bey'in Ekmekcibaşı Hacı Ali Ağa bin Abdullah tarafından Boğazkesen Camii ile beraber 1480-1515 yılları arasında yaptırıldığını düşünmekteyiz.

AÇILIŞ OTURUMU

Çay Hamamı:

Bayazıtoğulları'ndan Süleyman Paşa Safer 1253 H./ Mayıs 1837 M. tarihli vakfiyesinde, Cıgıcığ (Hayrullah) Mahallesi'nde "Çay Hamamı" nı yaptırdığını ifade etmektedir. [V.G.M. Arş., Defter Nu.: 596, Sahife: 231, Sıra Nu.: 199]. Yapı, Salihye Camii'nin kuzey tarafında bulunmaktaydı. 1960'lı yıllara kadar fonksiyonunu sürdüren hamam, yol genişletme çalışmaları sırasında toprağa gömülmüş ve daha sonra yıkılmıştır. Aynı zamanda bu yapı "Tekkeşin Hamamı" olarak da bilinir [Ramazanoğlu II, 1987: 45].

Uzunoluk Hamamı:

Fevzi Paşa Mahallesi, Uzunoluk Caddesi'nde bulunan yapı, 1975 yılında sahibi tarafından yerine apartman yaptırmak amacıyla yıktırılmıştır. Uzunoluk Hamamı, Maraş Millî Mücadelesi açısından önemli bir özelliğe sahiptir. Zira burası, hamamdan çıkan Türk kadınlarına musallat olan düşmana, Sütçü İmam tarafından ilk kurşunun atıldığı yerdir. Maalesef büyük bir tarihî olaya şahitlik eden hamam bilinçsiz bir şekilde ortadan kaldırılmıştır. Hamam böyle bir özelliğe sahip olduğu için Belediye tarafından inşaat ruhsatı verilmemiş ve daha sonra yapının arsası Belediye tarafından park olarak düzenlenmiştir. Günümüzde ise hamam, Belediye tarafından yeniden inşâ edilmiştir.

Hamamın mimarî özelliği hakkında kaynaklardan bilgi sahibi olmaktayız. Kuzey-güney doğrultusunda yerleştirilen yapı; üç eyvanlı ve iki hücreli hamamlar grubuna girer. Hamam, aynı eksenler üzerinde sıralanan rüzgârlık, soyunmalık, ılıkılık, sıcaklık ve sıcak su deposu ile külhandan oluşur [Şişmanoğlu, 1973: 24-25]. Hamamın XVI. veya XVII. yüzyılda inşâ edildiği sanılmaktadır [Şahin II, 1989: 42].

Köşk Hamamı :

Yapı, Yörük Selim Mahallesi'nde Eski Hükûmet Binası'nın karşısında bulunmaktaydı [Şişmanoğlu, 1973: 28].

H) Su Kemerı :

Akdere Su Kemerı :

Günümüze az bir bölümü gelen su kemerinin inşâ kitabesi olmadığı için yapım tarihini bilemiyoruz. Fakat eserin Bayazıt oğulları'ndan Abdullah Bey tarafından 1618 yılı civarında inşâ ettirildiğini düşünmekteyiz. Su kemerı, Pınarbaşı mevkiindeki Kırkgöz Suyu'nu Çavuşlu (Yörük Selim) Mahallesi'ne götürmek için Ak Dere'nin aktığı vâdiye doğu-batı doğrultusunda yerleştirilerek inşâ edilmiştir. Su kemerı, Belediye tarafından yol çalışmaları sırasında 2009 yılında yıkılmıştır.

II-YIKILIP YENİDEN YAPILAN CAMİLER

Kahramanmaraş'ta toplam 17 adet cami Cumhuriyet döneminde yıkılmış ve yeniden inşa edilerek tekrar ibadete açılmıştır [Bu camiler hakkında daha geniş bilgi için bkz. Özkarıcı I, 2007].

Haznedarlı (Ali Ağa) Camii :

Kaynaklara göre cami, Dulkadir Beyliği hükümdarı Alâüddevle Bey'in (1480-

1515) Hazinesarı Ali Ağa tarafından 1480-1515 yılları arasında inşâ ettirilmiştir [V.G.M. Arş., Esas Nu.: 167, Sıra Nu.: 2083; Yinanç -Elibüyük I, 1988: 68, 76; Akben, 1996: 169]. Vakıflar, caminin satışını kolaylaştırmak için minare gövdesinde yer alan kitabesini sökerek Kültür Direktörlüğü'ne kaldırmış ve cami 1936 yılında şahıslara satılmıştır [Öztürk, 1995:497]. Camii alan kişi yapıyı ibadete açık tutarak, 1960'lı yıllara kadar fonksiyonunu sürdürmüştür. Camii 1986 yılına kadar şahısların mülkiyetinde gözükmüşken, daha sonra ilgili şahıslarca Diyanet İşleri Başkanlığı'na hibe edilmiştir [Kahramanmaraş İl Müftülüğü Arş.; Velikahyaoglu V, 1992: 29].

Cami, 1972'de minare ile son cemaat yerinin kemerleri haricinde tamamen yıkılarak, ince briket duvarlar üzerine oturan alttan düz beton dam, üstten de kırma sac çatılı olarak basit bir şekilde yeniden yapılmıştır.

Şazi (Şâdi) Bey Camii :

Kaynaklara göre cami, Dulkadir Beyliği hükümdarı Alâüddevlâ Bey'in (1480-1515) komutanlarından Şâdi Bey tarafından 1480-1515 yılları arasında inşâ ettirilmiştir [Vamık Şükrü III, 758; Arifi Paşa 5/ 33, 1331: 538; Evliya Çelebi Seyahatnamesi XIII, 1971: 198; Yinanç- Elibüyük I, 1988: 39-40, 74; Yinanç, 1989: 88]. Cami, 1958 yılında tamamen yıkılarak, yerine betonarme olarak yenisi yapılmış ve 1960 yılında ibadete açılmıştır. Önceki camiden sadece minare günümüze gelmiştir.

İsa Divanlı Camii :

Cami inşâ kitabesine göre, İsa Divan'ın oğlu Hacı Osman tarafından 976 H./ 1568-69 M. yılında yapılmıştır. Cami 1959 yılında yıkılarak, hayırsever semt sakinleri tarafından betonarme olarak yeniden yaptırılmış ve 1961'de ibadete açılmıştır. Önceki camiden sadece kesme taş mihrap ve tek şerefeli kesme taş minare günümüze gelmiştir.

Devecili Camii :

Cami inşâ kitabesine göre, 1024 H./ 1615 M. yılında Kaya'nın oğlu Ebû Bekir tarafından yaptırılmıştır. Cami 1990 yılında yıkılarak yerine betonarme olarak yenisi yapılmış, önceki yapıdan orijinal olarak sadece tek şerefeli taş minare gelmiştir. Yıkılan caminin inşâ ve tamir kitabeleri depoda muhafaza edilmektedir.

Bayazıtlı Camii :

Vakfiyeye göre günümüze gelmeyen ilk caminin, Bayazıtogulları'ndan Hacı Abdullah Bey tarafından 1618 yılı civarında inşâ edildiği anlaşılmaktadır [V.G.M. Arş., Defter Nu.: 600, Sahife: 194, Sıra Nu.: 240]. Önceki cami tamamen yıkılarak, 1960-1965 yılları arasında hayırsever semt sakinlerince yeniden inşâ ettirilmiştir. Kahramanmaraş Müze Müdürlüğü'nün 22.10.1959 tarih ve 731-65 sayılı yazılarında, harap vaziyette olan Bayazıtlı Camii'nin durumu tehlikeli olduğu için yıkımına karar verildiği belirtiliyor. Önceki yapıdan günümüze sadece tek şerefeli kesme taş minare gelmiştir. Bugünkü caminin örtü sisteminde beton, diğer kısımlarında ise sarımsak renkte taş malzeme kullanılmıştır.

AÇILIŞ OTURUMU

Çukuroba (Hacı Hüseyin Efendi) Camii :

Cami inşâ kitabesine göre, 1080 H./ 1669-70 M. yılında Hacı Hüseyin Efendi tarafından inşâ ettirilmiştir. Cami, 1945 yılında yıkılarak yerine yenisi yapılmış; önceki yapıdan sadece 1133 H./ 1720-21 M. tarihli tek şerefeli kesme taş minare gelmiştir.

Arasa (Timur Paşa – Cıçcığı) Camii :

Kaynaklara göre caminin, Timur Paşa tarafından XVII. yüzyılın ikinci yarısında inşâ ettirildiği anlaşılmaktadır. Yapı 1970’li yıllarda bakımsız bir vaziyette bulunurken, 1980 yılında kuzey duvarı ve minaresi haricinde tamamen yıkılarak, yerine betonarme olarak bugünkü cami inşâ edilmiştir.

Restebaiye (Küçük Çavuşlu) Camii :

Cümle kapısının üst kısmına yerleştirilen kitabeye göre yapının, Osman Ağa tarafından 1113 H./ 1701-2 M. yılında önceki caminin yerine yeniden inşâ ettirildiği anlaşılmaktadır. İlk caminin ise kim tarafından hangi tarihte yaptırıldığını bilemiyoruz. Daha sonra yapı, 1952 yılında yıkılarak yerine bugünkü cami yapılmış, önceki yapıdan orijinal olarak günümüze sadece tek şerefeli kesme taş minare gelmiştir. Mevcut caminin duvarlarında kesme taş, örtü sisteminde ise beton malzeme kullanılmıştır.

Adliye (Büyük Su) Camii:

Cami, 14 Muharrem 1151 H./ 4 Mayıs 1738 M. tarihli vakfiyeye göre, Veli Efendi’nin oğlu Ali Efendi tarafından inşâ ettirilerek, camiye zengin vakıflar yapılmıştır [V.G.M. Arş., Defter Nu.: 607, 237]. Bu eser 1936 yılında Vakıflar Genel Müdürlüğü tarafından Haydarlı, Haznedarlı, Nuh ve Delil Ali camileri ile beraber 700 liraya satılmış ve satın alan vatandaşlar bu yapıların mülkiyetlerini üzerlerine geçirmeyerek bir müddet bekletmişler ve yeniden ibadete açılmasına müsaade etmişlerdir [Öztürk, 1995: 497]. Bugün Ekmekçi Mahallesi’nde yer alan cami, 1957 yılında yıkılarak betonarme olarak yeniden inşâ edilmiş ve önceki yapıya ait hiçbir kalıntı günümüze gelmemiştir.

Kesfi Efendi (Sümbülzâde Mehmet Efendi) Camii :

Cami inşâ kitabesine göre, 1152 H./ 1739-40 M. yılında yapılmıştır. Cami, cümle kapısının üst kısmında yer alan kitabeye göre 1955 yılında yıkılmış ve bugünkü yapı 1958 yılında tamamlanmıştır. Önceki yapıdan orijinal olarak günümüze sadece tek şerefeli kesme taş minare ile kesme taş mihrap gelmiştir. Mevcut caminin duvarlarında kesme taş, örtü sisteminde ise beton malzeme kullanılmıştır.

Evzâniye (Alemlî) Camii :

Cami inşâ kitabesine göre, Muharrem 1176 H. / Temmuz 1762 M. tarihinde yapılmıştır. Cami, harabe halde bulunurken 1960 yılında yıkılarak yerine betonarme olarak yenisi inşâ edilmiş, önceki yapıdan ise orijinal olarak tek şerefeli minare ile inşâ kitabesi gelmiştir. Yapı, Vakıflar tarafından 1937 yılında satışa çıkarılmış ve mahalle halkı tarafından satın alınarak, ibadete açık tutulmuştur [Ramazanoğlu II, 1987: 45]. Cami daha sonra tekrar Vakıflar Genel Müdürlüğü’nün mülkiyetine geçmiştir.

Delil Ali (Üryanoglu Hacı Hasan) Camii :

Cami inşâ kitabesine göre, 1211 H./ 1796-97 M. yılında Üryanoglu Hacı Hasan tarafından yaptırılmıştır. Cami, 1936 yılında Vakıflar tarafından satışa çıkarılınca hayır sahipleri tarafından satın alınarak tekrar ibadete açılmıştır [Öztürk, 1995: 497]. Yapı, 1994'te yıkılarak yerine betonarme olarak yenisi yapılmış ve bugünkü cami 1998 yılında tamamlanarak ibadete açılmıştır.

Sarayaltı (Hacı Mustafa Efendi) Camii :

Kaynaklara göre cami, Hacı Mustafa Efendi tarafından 1816 yılı civarında yaptırıldığı anlaşılmaktadır. [V.G.M. Arş., Şahsiyet Kayıt Defteri, Esas Nu.: 167, Sıra Nu.: 896]. Cami, 1954 yılında yıkılarak yerine yenisi yapılmış ve bugünkü cami 1958 yılında tamamlanarak ibadete açılmıştır. Önceki yapıdan sadece 1314 H./ 1896-97 M. tarihinde yapılan tek şerefeli kesme taş minare gelmiştir. Mevcut caminin duvarlarında kesme taş, örtü sisteminde ise beton malzeme kullanılmıştır.

Çarşbaşı Camii :

Yapı, 12 Safer 1288 H./ 4 Mayıs 1871 M. tarihli vakfiyeye göre, Bostancı (Kurtuluş) Mahallesi'nde Miralay Bey tarafından yaptırılmıştır [V.G.M. Arş., Şahsiyet Kayıt Defteri, Esas Nu.: 167, Sıra Nu.: 727]. Cami, 1960 yılında yıkılarak yerine betonarme olarak yenisi yapılmıştır.

Çiçekli Camii:

Arşiv belgelerine göre caminin, XIX. yüzyılın ikinci yarısında yapıldığını sanmaktayız [V.G.M. Arş., Şahsiyet Kayıt Defteri, Esas Nu.: 168, Sıra Nu.: 15]. Cami, 1956 yılında yıkılarak betonarme olarak yeniden yapılmıştır.

Haydarlı Camii :

Cami inşâ kitabesine göre, 1324 H./ 1906 M. yılında yapılmıştır. Cami, 1936 yılında Vakıflar tarafından satışa çıkarılınca hayır sahipleri tarafından satın alınarak tekrar ibadete açılmıştır [Öztürk, 1995: 497]. Yapı, 1985 yılında yıkılarak yerine betonarme olarak yenisi yapılmış ve bugünkü cami 1993'te tamamlanarak ibadete açılmıştır.

Mağaralı Camii :

Cami vakfiyesine göre, Cenevizoğlu Hacı Mustafa Ağa tarafından 1329 H./ 1911 M. yılında yaptırılmıştır [V.G.M. Arş., Defter Nu.: 608/2, 121]. Cami, 1956 yılında yıkılarak yerine daha büyük boyutlarda betonarme olarak yenisi inşâ edilmiş ve önceki camiden günümüze sadece tek şerefeli taş minare gelmiştir.

BİBLİYOGRAFYA

Başbakanlık Osmanlı Arşivi, Cevdet Evkaf Tasnifi, Nu.: 4594.

Başbakanlık Osmanlı Arşivi, İrade Evkaf Tasnifi, Nu.: 7.

1308 Tarihli Halep Vilâyeti Salnâmesi.

1318 Tarihli Halep Vilâyeti Salnâmesi.

1319 Tarihli Maarif Salnâmesi.

Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi, Defter Nu.: 590, Sahife : 106, Sıra Nu.: 98.

AÇILIŞ OTURUMU

- Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi, Defter Nu.: 596, Sahife: 231, Sıra Nu.: 199.
- Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi, Defter Nu.: 600, Sahife: 194, Sıra Nu.: 240.
- Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi, Defter Nu.: 607, 237.
- Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi, Defter Nu.: 607, Sahife: 255, Sıra Nu.: 383.
- Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi, Defter Nu.: 608/2, 121.
- Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi, Defter Nu.: 609, s. 259.
- Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi, Defter Nu.:618/ 1, Sahife: 115, Sıra Nu.: 81.
- Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi, Defter Nu.: 1966, Sahife: 150, Sıra Nu.: 166.
- Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi, Defter Nu.: 2327, s. 78.
- Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi, Şahsiyet Kayıt Defteri, Esas Nu.: 167, Sıra Nu.: 727.
- Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi, Şahsiyet Kayıt Defteri, Esas Nu.: 167, Sıra Nu.: 896.
- Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi, Şahsiyet Kayıt Defteri, Esas Nu.: 167, Sıra Nu.: 2083.
- Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi, Şahsiyet Kayıt Defteri, Esas Nu.: 167, Sıra Nu.: 2413.
- Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi, Şahsiyet Kayıt Defteri, Esas Nu.: 167, Sıra Nu.: 2611.
- Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi, Şahsiyet Kayıt Defteri, Esas Nu.: 168, Sıra Nu.: 15.
- Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi, Şahsiyet Kayıt Defteri, Esas Nu.: 168, Sıra Nu.: 500.
- Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi, Şahsiyet Kayıt Defteri, Esas Nu.: 169, Sıra Nu.: 1535.
- Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi, Şahsiyet Kayıt Defteri, Esas Nu.: 169/2, Sıra Nu.: 1576.
- Kahramanmaraş Müftülüğü Arşivi.
- AKBEN, A., *234 Numaralı Şer'îye Sicili (1322-1325 H./1904-1907 M.)*, - Değerlendirme ve Transkripsiyon-, İnönü Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Malatya, 1996.
- ALBAYRAK, S., *Son Devir Osmanlı Uleması*, V, İstanbul, 1981.
- Anonim, *Cumhuriyet'in 75. Yılında Kahramanmaraş*, Kahramanmaraş Belediyesi Yay, Ankara, 1999.
- ARİFÎ PAŞA, "Maraş ve Elbistan'da Zülkadir (Dulkadir) Oğulları Hükûmeti", *T.O.E.M.*, 5/ 32, 1331, s. 538.
- ATALAY, B., *Maraş Tarihi ve Coğrafyası*, İstanbul, 1339.
- ATALAY, B., *Maraş Tarihi ve Coğrafyası*, Dizerkonca Matbaası, İstanbul, 1973.
- AYGAN, H., *235 Numaralı Maraş Şer'îye Sicili*, K.S.Ü., Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Kahramanmaraş, 1996.
- ÇAL, H., "Türkiye'de Cumhuriyet Devri Taşınmaz Eski Eser Tahribatı ve Sebepleri", *Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi Dergisi*, XXXIV/ 1-2 (1990), s. 353 - 380.
- DOĞAN, A., *XIX. Yüzyılın İkinci Yarısında Maraş*, Selçuk Üniv., Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Konya, 1999.

- Evlîya Çelebi Seyahatnâmesi*, Çev: Z. Danişman, XIII, Zuhuri Danişman Yayınevi, İstanbul, 1971.
- GÜLEKLİ, N.C., *Eski Eserler ve Müzelerle İlgili Kanun Nizamname ve Emirler*, Ankara, 1948.
- KARATAŞ, M., *234 Numaralı Maraş Şer'îye Sicili (1322-1325 H./ 1903-1907 M.) -Değerlendirme ve Transkripsiyon-*, K.S.Ü., Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Kahramanmaraş, 1996.
- KESENCELİ, R., *231 Numaralı Maraş Şer'îye Sicili (1315 H./ 1897-1898 M.) -Değerlendirme ve Transkripsiyon-*, K.S.Ü., Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Kahramanmaraş, 1996.
- KÖSTÜKLÜ, N., "Balkan ve I. Dünya Harplerinde Mevlevîhâneler", *XII. Türk Tarih Kongresi (12-16 Eylül 1994-Ankara)*, III, Ankara, 1999, s. 1133-1143.
- MUMCU, A., "Eski Eserler Hukuku Ve Türkiye", A.Ü. Hukuk Fakültesi Dergisi, XXVI/ 3-4 (1969), s.45-78.
- OKUR, A., "Satlık Camiler", *Uzunluk Dergisi*, II (1987), s. 41-42.
- ÖZALP, Y., *Mustafa Kemal ve Milli Mücadelenin İlk Zaferi*, Kahramanmaraş Belediyesi Kültür Yayınları, Ankara, 1984.
- ÖZKARCI, M., *Türk Kültür Varlıkları Envanteri: Kahramanmaraş, I*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 2007.
- ÖZTÜRK, N., *Türk Yenileşme Tarihi Çerçevesinde Vakıf Müessesesi*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara, 1995.
- RAMAZANOĞLU, M., "Geçmiş Günler", *Uzunluk Dergisi*, II (1987), s. 43-45.
- ŞAHİN, A., "Kahramanmaraş'ta Osmanlı Dönemi Profan Mimarisi", *Sütçü İmam Dergisi*, II (1989), s. 41-44.
- ŞİMANOĞLU, H.K., *Kahramanmaraş Profan Mimarisi*, İ.Ü.E.F., Yayınlanmamış Lisans Tezi, İstanbul, 1973.
- TEKİN, R., *Zülkadir Beyliği ve Osmanlı Devleti Zamanında Maraş Vakıfları*, Harran Üniv., Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Şanlıurfa, 1996.
- ÜRÜN, A.K., "Günümüz Arap Dünyasında Mevlâna", *Konya'dan Dünyaya Mevlâna ve Mevlevîlik*, Karatay Belediyesi Yay, İstanbul, 2002, s. 301-304.
- VAMIK ŞÜKRÜ, *Tarih-i Evkâf-ı Ümem*, III, (İ.Ü.E.F., Kütüphanesinde Yazma Eser).
- VELİKAHYAOĞLU, N., "Vakıf Eserlerin Gayeleri Dışında Kullanılması", *İlim ve Sanat*, XIX (1986), s. 66-73.
- VELİKAHYAOĞLU, N., "Kahramanmaraş Vakıfları Üzerine II", *Sütçü İmam Dergisi*, V (1992), s. 27-30.
- YİNANÇ, R. - ELİBÜYÜK, M., *Maraş Tahrir Defteri (1563)*, I, Ankara Üniversitesi Basımevi, Ankara, 1988.

RUS SOSYAL MEDYASINDA KAHRAMANMARAŞ'LA İLGİLİ BİLGİLER ÜZERİNE BİR DEĞERLENDİRME

Doç. Dr. Namiq MUSALI¹

1991. yılında Sovyetler Birliği'nin çöküşünün ardından Rusya'dan Türkiye'ye gelen turistlerin sayısı önemli derecede artmıştır. Son yıllarda Rus turistlerin İstanbul, Antalya, Bodrum vs. gibi geleneksel turizm bölgelerinin yanı sıra Kahramanmaraş'a da ilgi gösterdikleri ve bu vesile ile Rus sosyal medyasında Kahramanmaraş'la ilgili haberlerin yaygınlaştığı görülmektedir. Rus sosyal medyasında ve Rus turizm şirketlerinin internet sitelerinde Kahramanmaraş'ın ulaşım ve konaklama bilgilerine, hava alanına, otellerine, mimarisine, alış-veriş merkezlerine, tarihî geçmişi, turistik yerlerine ve geleneksel yemeklerine ilişkin bilgilendirmelere, Kahramanmaraş'la ilgili fotoğraf ve haritalara sık sık rastlamak mümkündür. Kahramanmaraş'ı ziyaret eden Rus turistlerin bazıları sosyal medya aracılığıyla kendi düşüncelerini ve hatıralarını paylaşıyorlar. Bu yazılarda Kahramanmaraş'ı çağdaş Rus turistlerinin gözüyle görmek imkanı buluyoruz. Ruslar Kahramanmaraş'ın tarihî mekanları, ahalisinin misafirperverliği, mutfağının zenginliği, tekstil ve dondurma sanayisi konusunda yorumlar yapıyor, Kahramanmaraş'ta buldukları süre içinde başlarından geçen ilginç olaylardan bahsediyorlar. Rus internet sitelerinde Kahramanmaraş Belediye Başkan Yardımcısı Sayın Cevdet Kabakçı Bey'in Rusya Federasyonu Kabardin-Balkar Cumhuriyeti'ne gerçekleştirdiği resmî seferle alakalı geniş haberlere yer verilmiştir.

Rus sosyal medyasında Kahramanmaraş'la ilgili haberleri ararken olumlu bilgilerin yanı sıra birtakım saplantılara ve yanlış yorumlara da rastladık. Özellikle Ermeni yanlısı olduğu görülen bazı Rus sitelerinde Kahramanmaraş'la ilgili olumsuz bilgiler yer almakta, Kurtuluş Savaşı zamanı Maraş'ta yaşanan olaylar yanlış ve tektarafı yönde yorumlanmaktadır.

Uluslararası Cumhuriyet Döneminde Maraş Sempozyumuna sunmak istediğimiz bildiri de Rus sosyal medyası ve internet sitelerinde Kahramanmaraş'la ilgili bilgiler değerlendirilecek, bu bilgilerin Kahramanmaraş'ın turizm potansiyelinin gelişimine nasıl katkı sunabileceğine ilişkin yorumlar yapılacak ve

1 Azerbaycan Hazar Üniversitesi Tarih Bölümü Öğretim Görevlisi

Rus sitelerinde Kahramanmaraş'ın tebliğine yönelik daha nelerin yapılabileceğine dair önerilerde bulunulacaktır.

Anahtar kelimeler: Kahramanmaraş, Rus turistler, sosyal medya, turizm

AN APPRAISE ON THE INFORMATION ABOUT KAHRAMAN-MARASH IN THE RUSSIAN SOCIAL MEDIA

After the collapse of Soviet Union in 1991 the number of Russian tourists in Turkey has increased considerably. In recent years, in addition to the traditional tourist regions such as Istanbul, Antalya, Bodrum, etc., Russian tourists interest with Kahramanmarash and therefore the news about Kahramanmarash are spreading in the Russian social media. There are possible often to see travel and accommodation information of Kahramanmarash, inform on the airport, hotels, architecture, shopping centers, historical background and traditional dishes of Kahramanmarash, its photographs and maps in Russian social media and web sites of Russian tourism companies. Some of Russian tourists who visited Kahramanmarash share their thoughts and memories in social media. In these writings we can to see Kahramanmarash through the eyes of contemporary Russian tourists. Russians comment on historical places, hospitality of inhabitants, wealth of cuisine, textile and ice cream industry of Kahramanmarash and talk about interesting events which happened with them in Kahramanmarash. Russian web sites give wide information about the official journey of Mr. Jevdet Kabakchi, the deputy mayor of Kahramanmarash to Kabardin-Balkar Republic of Russian Federation.

When we search for news about Kahramanmarash in the Russian social media, besides the positive information we found the shallow and false interpretations too. Especially some pro-Armenian Russian sites give the negative information about Kahramanmarash and comment the events in Marash during the War of Independence in the incorrectly and tendentious style.

In our paper for the International Symposium "Marash in the period of Republic" we shall appraise the information about Kahramanmarash in the Russian social media and web sites, shall comment how this information can contribute to development of Kahramanmarash's tourism potential and shall propose for more popularization of Kahramanmarash in Russian web sites.

Key words: Kahramanmarash, Russian tourists, social media, tourism

Rus sitelerinde Kahramanmaraş'ın genel tanıtımı

Andreas Kaplan ve Michael Haenlein'in 2010'daki tespitine göre Sosyal Medya; "Web 2.0 (ikinci nesil internet hizmetlerini - toplumsal iletişim sitelerini, vikileri, iletişim araçlarını, folksonomileri - yani internet kullanıcılarının ortaklaşa ve paylaşarak yarattığı sistemi tanımlar) üzerinde ideolojik ve teknolojik içeriklerin, yapılanmaların kullanıcı merkezli bir şekilde üretilmesine

AÇILIŞ OTURUMU

ve geliştirilmesine izin veren internet tabanlı uygulamaların bütününe” denilmektedir¹. Bildirimizde sadece Rus sosyal medyasının değil, genellikle Rus internet sitelerinin Kahramanmaraş’la ilgili bilgilerinden yararlanacağız.

Yabancı ülkeleri ve şehirleri Rus okurlara tanıştırmak amacı taşıyan çeşitli web sitelerde Kahramanmaraş’a ilişkin bilgiler yer almaktadır: “Ak Deniz’in doğu kıyılarına yakın bir yerde bulunan Kahramanmaraş dondurmasıyla meşhurdur. Aynı zamanda Kahramanmaraş medreseleri, Eshab-ı Kehf mağarası ve yaylasıyla önemli turistik potansiyele sahiptir”².

2009 yılında Rusya’da yayınlanmış ve akademik sitelerden birine yerleştirilmiş “Ansiklopedik Sözlük” (Entsiklopedičeskiy Slovar) isimli kitapta Kahramanmaraş böyle tanımlanmaktadır: “Maraş Türkiye’nin güneyinde bulunan bir şehirdir. Maraş ilinin merkez şehridir. Nüfusu 356 500 kişidir (2004). Gıda, tekstil, metal imali sanayisi bulunmaktadır”³.

Rus vikilerinde de Kahramanmaraş sık sık anılmaktadır: “Kahramanmaraş – Türkiye’nin güneydoğusunda bulunan aynı isimli ilin merkez şehridir. Şehir Doğu Toros dağlarının eteklerinde bulunan ova üzerine kurulmuştur. Şehrin nüfusu 384 953 kişidir (2009)”⁴.

Fakat bazı Rus sitelerinde Kahramanmaraş’ın demografik durumu ile ilgili verilerin saptırıldığı gözükmektedir. Örneğin, Rus sitelerinden biri Kahramanmaraş şehrinin nüfusunun 384 953 kişi olduğunu, bunların % 99.8-nin Müslüman olduğunu, % 67-nin Türkçe, geride kalan kısmının Kürtçe konuştuğunu yazmıştır⁵. Oysa ki, Kahramanmaraş şehrinin ahalisinin üçte bir kısmından fazlasının Türkçe konuşmadığını iddia etmenin gerçekle bir alakası yoktur.

Başka bir Rus sitesinde Kahramanmaraş’a dair daha kapsamlı bir tanıtımla karşılaşyoruz: “Kahramanmaraş Türkiye’nin güneydoğusunda bulunan illerden biridir. Bu bölge salep, kurutulmuş orkide yumrusu unu ve kaliteli dondurma üretimiyle meşhurdur. Mado, Yaşar pastanesi, Yedo ve Ferah pastanesi gibi dünyaca ünlü bazı dondurma şirketleri iş hayatına bu şehirde başlamışlar. Binlerce insan Kahramanmaraş’ı onun çok lezzetli dondurasını tatmak için ziyaret ediyor.

1973’e kadar Kahramanmaraş Maraş gibi tanınıyordu. O, kendisinin çağdaş adını 7 Ekim 1973 tarihinde⁶ TBMM kararıyla almış, şehrin adının önüne Kahraman kelimesi eklenmiştir. Bu ad Maraş’a Türk İstiklal Savaşı yıllarında Fransız ve Ermeni ordusuna karşı kazandığı zaferden dolayı verilmiştir. Savaşın ardından Maraş İstiklal Madalyası almıştır. Bu mücadelenin başlanmasına Sütçü

1 http://tr.wikipedia.org/wiki/Sosyal_medya

2 <http://www.zarubejye.com/gorod/kah.htm>

3 <http://dic.academic.ru/dic.nsf/es/34932/%D0%9C%D0%B0%D1%80%D0%B0%D1%88>

4 <http://wikimapia.org/1058323/ru/%D0%9A%D0%B0%D1%85%D1%80%D0%B0%D0%BC%D0%B0%D0%BD%D0%BC%D0%B0%D1%80%D0%B0%D1%88>

5 <http://flagatrip.ru/guides#Asia/Kahramanmaras/places>

6 Aslında 7 Şubat 1973 olmalı.

İmam olayı sebebiyet vermiştir”¹.

Rus vikileri İngiltere'nin Londra, Fransa'nın Le Havre ve Türkiye'nin Trabzon şehirlerinin Kahramanmaraş'la kardeşleştiklerini belirtiyorlar². Bu sitelere göre, Kahramanmaraş ilinin genel nüfusu 2009 yılında 1 002 384 kişi olmuştur ve 10 ilçeden ibarettir: Afşin, Andırın, Çağlayancerit, Ekinözü, Elbistan, Göksun, Kahramanmaraş, Nurhak, Pazarcık, Türkoğlu³.

Rus sitelerinde Kahramanmaraş'ın tarihi ve ekonomisi

Rus sitelerinde Maraş'ın tarihi anlatılırken bazı konular yanlış yorumlanmakta ve bölgenin tarihine Ermeniler'in katkıları yapay bir şekilde yükseltilmektedir⁴. Örneğin, birçok Rus siteleri Maraş'ın kısa tarihini anlatırken burada birkaç yıl valilik yapmış, Bizans adından burayı yönetmiş Ermeni komutanların ismini teker teker zikrettikleri, onlar hakkında bilgi verdikleri halde, bölgede iki asırlık bir süre içinde hükmetmiş Dulkadir Beyliği konusunda tamamen susmayı tercih ediyorlar. Bu sitelerin anlatımına göre, Maraş yalnız XVI. yüzyılda Türkiye'nin hâkimiyeti altına girmiştir. Oysa ki, daha Selçuklular döneminden Türkler'in bu bölgeye hükmettikleri iyi bilinmektedir. 1978 yılında Kahramanmaraş'ta sağcı ve solcu gruplar arasında yaşanan karmaşalar da Rus sitelerine yanlış bir biçimde yansımış ve Türkler'le Kürtler arasında millî zeminde ortaya çıkan bir olay gibi anlatılmıştır. Maraş'ın tarihiyle ilgili Rus sitelerinde yer almış yazılardan birini sözünü ettiğimiz yanlışlara bir örnek olarak sunuyoruz:

“Şehir Hititler tarafından M. Ö. 1000 yılında kurulmuştur. Roma ve Bizans imparatorlukları döneminde Kaisereia Germanikeia adlanmıştır. 1071 ve 1086 yılları arasında Ermeni Filaretos Varajnuni devletinin başkenti olmuştur. Galiba kısa bir süre için Bizans hâkimiyeti altına dönmüştür. Bu tarihten 1097 yılına kadarki tarihi belli değildir. 1101-1104 yıllarında burayı Bizans'a tabi olan Ermeni Thatul yönetmiştir. 1104 yılında Maraş Jospen de Kurtene tarafından işgal edilmiş ve Edes Kontluğu'nun terkiibine dahil edilmiştir. 1108 yılındaki Devol anlaşmasına esasen Maraş Tarentli Bozmund'a verilmiştir. XII. yüzyılın sonu – XIII. yüzyılın başlarında Ermeni Kilikya Devleti'nin terkiibinde bulunmuştur. XVI. yüzyıldan Türkiye'nin yönetimi altındadır. Çağdaş Maraş XVII. yüzyılda eski Maraş'tan 18 km. batıda kurulmuştur. 1973 yılına kadar şehir Maraş adlanmıştır. Fakat 1973 yılının Ekim ayında şehrin adının önüne Kahraman kelimesi eklenmiştir. Bu karar Türkiye'nin İstiklal Savaşı zamanı Maraş şehri uğruna yapılmış mücadelede Türk birliklerinin Fransız ve Ermeni ordusu üzerinde kazandığı galibiyetin yıl

1 http://agtours.online-ars.com/188_region_hotels_%D0%BA%D0%B0%D1%85%D1%80%D0%B0%D0%BC%D0%B0%D0%BD%D0%BC%D0%B0%D1%80%D0%B0%D1%88

2 <http://ru.wikipedia.org/wiki/%D0%9A%D0%B0%D1%85%D1%80%D0%B0%D0%BC%D0%B0%D0%BD%D0%BC%D0%B0%D1%80%D0%B0%D1%88>

3 [http://ru.wikipedia.org/wiki/%D0%9A%D0%B0%D1%85%D1%80%D0%B0%D0%BC%D0%B0%D0%BD%D0%BC%D0%B0%D1%80%D0%B0%D1%88_\(%D0%B8%D0%BB\)](http://ru.wikipedia.org/wiki/%D0%9A%D0%B0%D1%85%D1%80%D0%B0%D0%BC%D0%B0%D0%BD%D0%BC%D0%B0%D1%80%D0%B0%D1%88_(%D0%B8%D0%BB))

4 <http://www.idemnavostok.net/goroda-turcii-/kaxraman-marash-/673/kahraman-marash/>

AÇILIŞ OTURUMU

dönümü kutlamaları ile alakalı olarak verilmiştir. Savaşın ardından Maraş İstiklal Madalyasına layık görülmüştür. Kahramanmaraş'ta 1978 yılının Aralık ayında radikal Kürt partisi olan Alevi Partisiyle koyu sağcı Bozkurtlar arasında çatışma olmuş ve neticede 100'den fazla insan öldürülmüştür"⁵.

Ermeni yanlısı olan bazı Rus sitelerinde Maraş'ın tarihi yanlış yansıtılmakta, Maraş tarihinde Ermeniler'in rolü abartılmakta ve sahte soykırım iddiaları ortaya atılmaktadır:

“Maraş (Germanikeia) Kilikya Ermenistanı'nda (şimdiki Türkiye'de), eski Halep vilayeti arazisinde, Ceyhan nehri kıyısında bulunan bir şehirdir. XI. yüzyılın ikinci yarısında geniş Ermeni prensliğinin merkeziydi. XII. yüzyılın sonu – XIII. yüzyılın başlarında Kilikya Ermeni Devleti'nin terkindeydi. XVI. yüzyıldan Türkiye'nin hâkimiyeti altındadır. Çağdaş Maraş XVII. yüzyılda eski Maraş'tan 18 km. batıda kurulmuştur. Eski zamanlardan Ermeniler burada çok sayıda meskunlaşmışlar. 1914 yılında şehrin 70 bin kişilik nüfusunun 40 bin'i Ermenilerdi. Ermeniler esas itibarıyla ticaret ve sanatla, aynı zamanda tarımla uğraşıyorlardı. 1915 soykırımı zamanı Maraş'ın Ermeni ahalisi göç ettirilmiş ve onların büyük çoğunluğu katledilmiştir. Ölümünden kurtulan Maraş Ermenileri birtakım ülkelerde Ermeni cemaatlerinin sıralarına katılmışlar. Onların bir kısmı sonradan Ermenistan'da yerleşmiştir"⁶. Oysa ki, tarihî veriler 1904-1905 yıllarında Maraş kazasının toplam nüfusunun 60 292 kişiden oluştuğunu, bunlardan 43 728 kişinin Müslümanlar, 16 352 kişinin Hristiyanlar ve 212 kişinin Yahudiler olduğunu gösteriyor⁷.

Maraş'ın Osmanlı yönetimi altına geçmesinden önce buranın tarihinde Türkler'in üstlendiği rol Rus sitelerinde görmezden gelinmiştir. İşte bu yüzden Maraş tarihinin Selçuklu ve Dulkadirli döneminin internete Rusça anlatımına ihtiyaç vardır. Bu yönde internete yapılacak faaliyetler Maraş tarihinin gerçeklerini yüz milyonlarca Rusça konuşan ve Rusçayı bilen insanlara anlatacaktır, Ermeniler'in ve Ermeni yanlısı olan veya onların propagandasının etkisinde bulunan Rus sitelerinin internet üzerinden Maraş tarihinin saptırılmasına yönelik çabalarına karşı iyi bir cevap olacaktır ve bölgeye gelecek turistlerin daha sağlam bilgiler elde edinmesine yardım edecektir.

Rus siteleri Kahramanmaraş'ın ekonomisiyle ilgili özetlemeler yapmaktalar: Maraş eskiden altın üretimiyle tanınmıştır. Kahramanmaraş ekonomisi zamanımızda tekstil sanayisine ve dondurma üretimine dayanmaktadır. Kahramanmaraş Türkiye'nin en büyük tekstil sanayisi merkezlerindedir. Uluslararası düzeyde tanınmış birçok meşhur Türk dondurma şirketleri kendi faaliyetlerine Kahramanmaraş'ta başlamışlar. Maraş dondurması lâstik gibi

5 <http://ru.gullivay.org/public/wiki/asia/western-asia/turkey/kahramanmara-province/kahramanmara.html>

6 <http://www.genocide.ru/enc/marash.htm>

7 Çabuk Mustafa. Maraş'ta misyoner faaliyetleri ve misyoner okulları. Kahramanmaraş: Ukde, 2008, s.61.

geriliyor ve onu çığnemek gerekiyor¹. Rus siteleri Maraş dondurmasına övgüler yağdırıyor, onun içeriği ve hazırlanması konusunda bilgiler veriyorlar². Özellikle de Aleksey ve Andrey Borzenko tarafından Maraş dondurması konusunda yazılmış makale kapsamlı oluşuyla dikkat çekmektedir³. Kahramanmaraş'ın bakırcılık sanatı da Rus sitelerinde yankı bulmaktadır⁴.

Rus turistlerine Kahramanmaraş'ta ne vaad ediliyor?

Rus turist şirketlerinin sitelerinde Kahramanmaraş geniş biçimde tanıtılmakta ve turistler için bölgeye gezi programları teklif edilmektedir. Rus turistlere burada nelerin vaad edildiğini ve onlara niçin Kahramanmaraş'ı tercih etmelerinin önerildiğini sergilemekten dolayı bu konuda bazı örnekler sunmanın faydalı olacağını düşünüyoruz:

“Kahramanmaraş Türkiye'nin güneydoğusunda bulunan bir şehirdir ve aynı isimli ilin merkezidir. Şehir ülkenin diğer şehirleriyle hava yoluyla ulaşım sağlayabiliyor.

Hititler tarafından kurulmuş Kahramanmaraş'ın tarihi M. Ö. 1000 yılından başlar. Roma ve Bizans imparatorlukları döneminde burada Kaisereia Germanikeia şehri bulunuyordu.

Şehir şimdiki Kahramanmaraş adını 1973 yılında almıştır. O zaman Kurtuluş Savaşı süresinde Maraş bölgesinde vuku bulmuş harpte kazanılan zaferin yıl dönümü kutlamaları sırasında Maraş'ın isminin başına Kahraman kelimesi eklenmiştir.

Çağdaş Kahramanmaraş Türkiye'nin en büyük şehirlerinden bir tanesi. Şehir dondurmasıyla şöhret bulmuş. Burada kurulmuş birçok Türk dondurma şirketleri şimdi sadece Türkiye'de değil, onun sınırlarından çok çok ötelerde de tanınmaktalar.

Kahramanmaraş'ın görülmesi gereken yerleri sırasında özellikle şehir merkezinde yapay bir tepe üzerine kurulu kalesini (Maraş kalesi) belirtmek gerekiyor. Oradan şehire güzel bir görünüm açılıyor. Şehirde aynı zamanda büyük çoğunluğu XV-XVI. yüzyıllara ait çok sayıda cami ve medrese vardır.

Kahramanmaraş'ta çok iyi gelişmiş kuyumculuk sanayisi vardır. Aslında burası altın üretimine göre İstanbul'dan sonra ikinci yere sahiptir. Kapalı şehir pazarında altın eşyaların zengin çeşitlerini bulmak mümkündür. Burada çok sayıda dükkanlar ve mağazalar bulunmaktadır.

Kahramanmaraş kendi mutfağıyla şöhret bulmuş. Gerek köken itibariyle çok

- 1 <http://ru.gullivay.org/public/wiki/asia/western-asia/turkey/kahramanmara-province/kahramanmara.html>; [http://ru.wikipedia.org/wiki/%D0%9A%D0%B0%D1%85%D1%80%D0%B0%D0%BC%D0%B0%D0%BD%D0%BC%D0%B0%D1%80%D0%B0%D1%88_\(%D0%B8%D0%BB\)](http://ru.wikipedia.org/wiki/%D0%9A%D0%B0%D1%85%D1%80%D0%B0%D0%BC%D0%B0%D0%BD%D0%BC%D0%B0%D1%80%D0%B0%D1%88_(%D0%B8%D0%BB)); <http://love-turkey.ru/content/kakhramanmarash>
- 2 <http://zafferanoeterno.livejournal.com/146067.html>
- 3 <http://stambul4you.ru/2009/10/meal-stambul-5ice-cream/>
- 4 <http://www.idemnavostok.net/goroda-turcii-/kaxraman-marash-/673/kahraman-marash/>

AÇILIŞ OTURUMU

uzak geçmişe varan geleneksel yemek çeşitleri, gerekse de onların hazırlanma gelenekleri burada çok zengindir. Yöresel tatlılar, üzümden yapılmış güzel şekerlemeler meşhurdur. En iyi dondurmaya şehir merkezinde bulunan “Yaşar” pastanesinde tatmak mümkündür.

Kahramanmaraş otellerinin çok çeşitli olması misafirlere kendi zevklerine uygun seçim etme ve bu misafirperver şehirde güzel zaman geçirme imkanı sağlıyor”¹.

22 Aralık 2012 tarihli “Kahramanmaraş, Türkiye turları” adlı yazıda okuyoruz:

“Son yıllarda Türkiye Cumhuriyeti çok sayıda Rusya vatandaşları için ikinci ev olmuştur. Bazı vatandaşlarımız neredeyse kendilerinin tüm tatillerini burada geçiriyorlar ve bu ülkeden hiçbir zaman sıkılmadıklarını söylüyorlar. Alanya’ya yapılan indirimli turistik geziler çok popüler. Burası bizim turistlerin en sık ziyaret ettikleri bir tatil şehridir. Fakat Türkiye’de hiçbir rahatsızlık hissetmeden güzel zaman geçirebileceğimiz birçok diğer şehirler de vardır.

Rusya’dan olan gezginler sık sık Kahramanmaraş’a turlar sipariş ediyorlar. Bu şehir Türkiye Cumhuriyeti’nin güneydoğusunda bulunmaktadır. Burada deniz yoktur, ama çok sayıda mimarî güzellikler vardır. Turistler buraya çeşitli gezi programları kapsamında ve aynı zamanda alışveriş yapmak için geliyorlar. Günlerce mağazaları dolaşmak, eski yapıtlara bakmak, camilerin karşısında fotoğraf çekirmek onların hoşuna gidiyor.

Eğer eski tarihî kayıtlara inanacak olursak, Kahramanmaraş M. Ö. 1000 yılında kurulmuştur. İlk önce burada Hitit kabileleri yaşamış, fakat bir süre sonra bu kavimler Roma ve Bizans tarafından itaat altına alınmışlar. Bu şehir var olduğu bin yıllar boyunca defalarca dağılmış ve yeniden kurulmuştur. İşte bu yüzden eski yapıtların büyük bir çoğunluğu daimi olarak kaybedilmiştir.

Kahramanmaraş’ta birkaç kale vardır. Bunları şehir gezisi zamanı ziyaret etmeğe gerçekten değer. Turistik rehber kitaplarına göre, bu kalelerden bir tanesi şehirle aynı ismi taşımaktadır. Kale daha Hititler tarafından yapay bir tepede kurulmuştur. Şimdi tamire ihtiyacı vardır...

Diğer bir kale Hurman ismini taşımaktadır ve Kahramanmaraş’ta değil, Marabiz köyü civarında bulunmaktadır. Bu savunma noktasını Bizanslılar inşa etmişler. Burası gerçekten Türkiye’nin gurur duyabileceği yerlerden bir tanesidir. Çocuklarla yapılan gezilerin listesine çoğu zaman Hurman kalesi de alınıyor. Oğlan ve kız çocukları için burada sokakta kukla tiyatrosu düzenleniyor, gerilmiş küçük bir perde arkasında gösteriler yapılıyor.

Şehir müzesinde çeşitli tarihî dönemlere ait eşyalar bulunmaktadır. Burada Türkiye’nin yüzyıllar boyunca şöhret bulduğu silahların sergilendiği ayrıca bir salon vardır. Hatıralık eşyalar satan küçük mağazada özel olarak koleksiyoncular için üretilmiş palaların kopyasını almak mümkündür. Fakat buradan antikalar alamazsınız. Bunu almanın bir anlamı da yoktur, çünkü alsanız bile ülkeden çıkarmak yasaktır.

1 <http://travel.imhonet.ru/city/309881/about/>

Kahramanmaraş'ta tekstil sanayisi çok iyi gelişmiştir ve yerel fabrikalarda üretilmiş giysiler çok ucuzdur. Buradaki herhangi bir mağazaya gerseniz, alışveriş yapmadan çıkmazsınız. Ama bu zaman muhakkak satıcıyla konuşup fiyatı düşürmeği deneğin ve eğer o, sonuçta fiyatı üç katına düşürüse hiç şaşırmanın.

Kahramanmaraş şehrinin neredeyse tüm lokantaları doğu tarzındadır. Orada birçok yabancıların düşündüğü gibi sadece millî yemekler değil, aynı zamanda Avrupalılar'ın alışık olduğu yemekler de veriliyor. Yemeğin sonunda herbir ziyaretçiyi lâstik gibi gerilen ve çiğnenen dondurma beklemektedir. Bu dondurmaya özel bir usûlle hazırlıyorlar. Herbir lokantanın bu konuda kendine özgün hazırlama usûlü vardır”¹.

Başka bir sitede Rus turistlere Kahramanmaraş'ta güzel tatil vaad ediliyor:

“Belli olduğu üzere çok sayıda Rusya vatandaşı kendi tatilini Rusya dışında, yabancı ülkelerin pahalı olmayan deniz kıyılarındaki tatil yerlerinde yapmayı tercih ediyor. Türkiye gibi bir ülkede bu yönde uzun bir süre başarıyla çalışmış bir turistik şirket kendi müşterilerine güzel bir tatil için çok sayıda seçenek sunmak, aynı zamanda küçük ve çok ilginç şehirlere geziler için fırsatlar vermek imkanına sahiptir. Kahramanmaraş da böyle şehirler sırasındadır.

Kahramanmaraş ülkenin güneydoğusunda bulunmaktadır ve aynı isimli ilin merkez şehridir. Eğer Türk istatistiğinin son verilerine inanacak olursak, Kahramanmaraş'ın şimdiki nüfusu yaklaşık 385 bin kişidir... Bu şehrin yakınlarında Doğu Toros dağları bulunuyor. Şehrin kendisi güzel bir vadiye yayılmıştır.

Tarihçiler Kahramanmaraş'ın tarihinin yaklaşık M. Ö. 1000 yılından başladığını öne sürerler. O zamanlar burada Hititler tarafından küçük bir mesken kurulmuştur. Erken Ortaçağ döneminde burası Ermeni Filaretos Varajnuni devletinin terkinde bulunmuş ve hatta bir süre bu devletin başkenti olmuştur. XVI. yüzyılda Kahramanmaraş Türkiye'nin terkinde dahil olmuş, şimdiki ismini ise 1973 yılında almıştır. O zamana kadar burası Maraş adlanmıştır.

Şimdi burası klasik Türk eyalet şehridir ve yabancı turistlerin dikkatini pek çok çekmemektedir. Buna şaşırılmaması gerekiyor. Çünkü Türkiye gibi bir ülkede çok daha enteresan tarihe ve çok sayıda görülecek mekanlara sahip birçok diğer yerler de vardır. Fakat gerçekten Kahramanmaraş ziyaret edilmeğe değer bir şehirdir.

Şimdilik bu şehirde Rusyalı gezginlerin sık sık rastlandığını söyleyemesek de, son yıllarda Ankara'ya enteresan turistik geziler düzenleyen birçok turistlerimizin zamandan çalarak Kahramanmaraş'ı görmeye çalıştıklarını söyleyebiliriz. Kahramanmaraş bir eyalet şehri olmasına rağmen orada iyi vakit geçirebilir ve birçok enteresan yerleri görebilirsiniz.

Bu şehire gelmiş gezginlerin ilk önce onu tanımak için bir tur atması gerekmiyor. Bunun için sadece çok sayıda dükkanlardan birine gidip yerel üretim olan dondurma almak yeterlidir. Türkler kendileri bile ülkelerindeki en lezzetli

1 <http://www.sdc.by/turizm/299-tury-v-kaxramanmarash-turciya.html>

AÇILIŞ OTURUMU

dondurmanın Kahramanmaraş'ta olduğunu söylüyorlar.

Bu tatlıyı tattıktan ve onunla ilgili görüşünüzü pekiştirdikten sonra şehir turu atabilirsiniz. Kahramanmaraş'ı ziyaret etmiş turistler önce buranın tarihî merkezinin görkemli sokaklarında dolaşmayı, daha sonra ise şehir kalesiyle tanışmayı tavsiye ediyorlar. Daha Roma İmparatorluğu bu yerleri kendi hâkimiyeti altına almadan önce yapay bir tepe üzerine kurulmuş bu kale kendi tarihi boyunca çok sayıda düşman kuşatmalarını atlatmıştır ve şimdi şehrin görülmesi gereken mekanlarının başında gelmektedir.

Kahramanmaraş'ta bulunan çok sayıda camiler ve medreseler de yeterince enteresan. Onların arasında Elbistan'daki Ulu Cami, Kahramanmaraş'taki Ulu Cami gibi Müslüman mabetleri ve Taş Medrese isimli eğitim müessesesi özellikle dikkat çekicidir. Bundan başka, Ceyhan nehri boyunca seyahat etmenizi ve bu nehrin üzerinde XVI. yüzyılda kurulmuş muhteşem taş köprüyü görmenizi önemle tavsiye ederiz.

Türkiye gibi bir ülke kendi misafirlerine güzel plâjlarda zaman harcamaktan çok daha enteresan bir program teklif edebilir... Kahramanmaraş'ta Türkiye'yi turistik olmayan yönüyle tanımak mümkündür”¹.

Diğer bir Rus web sitesi Kahramanmaraş'ın turistik potansiyelini böyle tanımlıyor:

“Kahramanmaraş Doğu Ak Deniz havzasında yer almıştır. Burası medreseleri, yaylası, Eshab-ı Kehf mağarasıyla tanınmaktadır. Kahramanmaraş çok önemli turistik potansiyele sahiptir. Şehir ortasında Hititler'in, Roma'nın ve Osmanlı İmparatorluğu'nun hâkimiyetleri döneminde kullanılmış kale bulunmaktadır. Marabiz köyündeki dik kaya üzerinde Hurman kalesi vardır. Onun inşa tarihi şimdilik belli değildir. Kalenin Bizans dönemine ait olduğu tahmin edilmektedir. Kalenin içinde kışlalar, gıda ambarı, su sarnıcı ve kilise vardır. Ceyhan nehri üzerinden XVI. yüzyılda aynı ismi taşıyan köprü inşa edilmiştir. Camileri ve medreseleri ziyaret etmek turistler için ilginç olacaktır. Kahramanmaraş'ın altyapısı iyi gelişmiştir. Şehrin tarihî merkezi tepe üzerindeki kaledir. Oradan şehire güzel bir manzara açılıyor. Her adımda ziyaretçilere tatlı dondurma ve baklava teklif ediliyor”².

Rus sitelerinde Kahramanmaraş'ın ulaşım ve konaklama bilgileri

Eğer bir Rus turist Kahramanmaraş'ı tercih ederse, internet bilgileri doğrultusunda hareket ederek, buranın ulaşım ve konaklama şartlarına ilişkin kolayca bilgi edinebilir: “Kahramanmaraş hava alanı şehir merkezinden 5 km. mesafede bulunmaktadır. Bu hava alanına iki tane hava yolları şirketinin uçakları uçmaktadır. Kahramanmaraş şehrinde başka bir hava alanı yoktur. Kahramanmaraş hava alanı sadece iç hatlarla uçuşları kabul ediyor. Yolcuların ve bagajın kayıt işlemleri âdeten uçuştan 2 saat önce başlıyor ve 40 dakika önceye

1 http://baza.moy.su/publ/tury_v_kakhramanmarash_turcija/18-1-0-478

2 http://dayly.ru/kahramanmarash_12_.html; benzer bilgiler bkz.: <http://mosintour.ru/default.asp?Id=2758>

kadar devam ediyor. Kahramanmaraş hava alanında kayıt işlemleri için bilet ve pasaport gerekiyor. Eğer yolcu elektronik bilet almışsa, kayıt işlemleri ve uçağa biniş için ona sadece pasaport yeterlidir”¹.

Rus sitelerinde Kahramanmaraş'ta bulunan Ramada, Arsan, Büyük Maraş, Saffron, Germanica, Kentpark Residence gibi otellere ilişkin geniş bilgiler bulunuyor. Otellerin kaç yıldızlı olması, hava alanından ve ticaret merkezlerinden mesafesi, ne teklif ettiği vs. konusunda bilgi veriliyor².

Rus sitelerine göre Kahramanmaraş'ta görülmesi gereken mekanlar

Rus siteleri kendi turistlerine Kahramanmaraş'taki tarihî anıtları ziyaret etmeği tavsiye ediyorlar ve bölgenin tarihî mekanları konusunda bilgi veriyorlar:

“Maraş kalesi – şehir ortasında, yapay olarak oluşturulmuş bir tepenin üzerinde bulunmaktadır. Daha Hitit, Roma ve Osmanlı İmparatorluğu döneminde kale olarak kullanılmıştır ve çeşitli dönemlerde onarılmıştır.

Hurman kalesi – Afşin'in Marabiz köyünde, Hurman nehrinin kuzeyindeki yüksek bir kaya üzerinde bulunmaktadır. Kalenin inşa tarihi kesin olarak bilinmiyor. Fakat inşaat tarzına göre kalenin Bizans döneminde inşa edildiği zannediliyor. Kalenin içinde su sarnıcı, gıda ambarı, kışlalar ve kilise var.

Ceyhan köprüsü, eski Maraş – Göksun yolunda, Ceyhan nehri üzerinde kurulmuş bir köprüdür. XVI. yüzyıla ait olduğu tahmin edilmektedir.

Medreseler ve camiler – Kahramanmaraş Ulu Camii, Elbistan Ulu Camii, Hatuniye Camii Kahramanmaraş ilinin esas camileridir. Ulu Cami yanında Dulkadirli Alaüddeve Bey'in kızının anısına yapılmış Taş Medrese bulunmaktadır”³.

Rus sitelerinde Kahramanmaraş'ın görülmesi gereken mekanları sırasında Çamlık,Kapıcım,Pınarbaşı,BaşkonuşveÇınarormanlarının,Karahöyük,Turçunlu ve Ufacıklı köylerindeki tarihî kalıntıların, Maraş, Hurman ve Kız kalelerinin, Kahramanmaraş, Afşin ve Elbistan Ulu camilerinin, Taş, Haznedarlı, Hatuniye ve Kurhan camilerinin, Ceyhan ve Körsulu köprülerinin, Kahramanmaraş'taki şehir müzesinin ismi geçmekte, “Kendın için Kahramanmaraş'ı keşfet!” sloganıyla turistlere çağrı yapılmaktadır⁴.

Rus sitelerinde Kahramanmaraş'la ilgili haberler

Rus sitelerinde ve sosyal medyasında Kahramanmaraş'la ilgili politik, kültürel, spor, ekonomik vs. türden olan çeşitli haberlere rastlamak mümkündür. Örneğin NATO'ya mahsus Patriot füzelerinin Kahramanmaraş bölgesinde

1 <http://avia.tutu.ru/airport/cfb6b2/>

2 <http://www.hotelscombined.ru>; <http://www.tury.ru/hotel/id/512858/Arsan>; <http://www.agoda.com/ru-ru/city/kahramanmaras-tr.html> <http://www.booking.com/city/tr/kahramanmaras.ru.html>

3 <http://www.zarubejye.com/gorod/kah.htm>

4 <http://love-turkey.ru/content/kakhramanmarash>; <http://www.putevoditel.nakurorte.ru/867-kakhramanmarash.html>

AÇILIŞ OTURUMU

yerleştirilmesi¹, Kahramanmaraş'ta Avtoking Servis Merkezinin kurulması, VII. Uluslararası Türk Halkları Millî Güreş şampiyonasının düzenlenmesi, Kahramanmaraş Belediyesi resmîlerinin Rusya Federasyonuna seferi vs. gibi haberler bu türdendir.

Şimdi bu haberlerden bazılarına göz atalım: “Gerekli yatırımlar yapıldıktan sonra 4 Temmuz 2011 yılında Ak Deniz Havzasının en önemli şehirlerinden olan Kahramanmaraş şehrinde Avtoking Servis Merkezi işe başlamıştır. Kahramanmaraş'taki Avtoking Merkezi 1200 metre karelik kapalı servis alanına sahiptir. Merkezin binası çok uygun bir yerde inşa edilmiştir. Buradan şehrin esas ulaşım yollarından birine kolayca ulaşmak imkanı bulunmaktadır”².

Kırım Güreş Federasyonu'nun başkan yardımcısı S.Yahyayev 2013 yılında Kahramanmaraş'ta düzenlenmiş bir güreş şampiyonasıyla ilgili görüşlerini Rus sosyal medyasında paylaşmıştır:

“5-8 Şubat tarihlerinde Türkiye'nin Kahramanmaraş şehrinde bu şehrin Fransız işgal güçlerinden kurtarılmasının yıl dönümü kutlamaları çerçevesinde VII. Uluslararası Türk Halkları Millî Güreş şampiyonası düzenlenmiştir. Bu tarihten itibaren dolayı Maraş'a Kahraman şehir adı verilmiş ve böylece, onu Kahramanmaraş adlandırmışlar. Bu şehirde geleneksel güreş türlerine sevgiyle yaklaşıyorlar. Her yıl şalvar güreş, karakucak güreş, yağlı güreş yarışmaları düzenleniyor. Şampiyon olan kişi geçici altın kemer sahibi oluyor. Fakat eğer güreşçi ardışık bir şekilde üç yıl boyunca yarışmanın şampiyonu oluyorsa, o zaman kemer daimî olarak onda kalıyor. Bizim Maraşlı meslektaşımız ve arkadaşımız Şahin Hopur 9 kez bu yarışın galibi olmuştur. Şimdi Şahin Bey Türkiye Şalvar Güreş Federasyonu'nun başkan yardımcısıdır ve kendi sevimli güreşi için şampiyonlar hazırlamaktadır.

Tüm Türkiye'de olduğu gibi Kahramanmaraş'ta da güreşin tüm türlerine ve güreşle meşgul olanlara saygı vardır. Şehir merkezinde bu toprağı şerefleştirmiş olan, sayılan ve sevilen kimselerin anısına bir anıt kurulmuştur. Demirdökümden yapılmış yarım kabartmaların sırasında merkezi yerde güreşen güreşçiler tasvir edilmiştir. Türkiye güreşçileri defalarca Dünya şampiyonalarında, Olimpiyatlarda Yunan-Roma güreşi, serbest güreş, judo vs. yarışmalarında şampiyon olmuşlar ve tüm bu şampiyonlar kendi karyerlerine geleneksel millî güreş türlerinde başlamışlar. Türkler güreş yarışmalarında gelenekleri ciddi bir şekilde uyguluyorlar... Bunu müziksiyenlerin ve hakemlerin kıyafetlerinden, davul ve zurna ritimlerinden başlayarak güreşçilerin meydana çıkışına ve yarışma zamanı davranışlarına kadar

1 <http://www.regnum.ru/news/1604545.html#ixzz2hWsUZyoy>

2 http://www.autoking.org/ru/haberler_%D0%9E%D1%82%D0%BA%D1%80%D1%8B%D1%82-%D1%81%D0%B5%D1%80%D0%B2%D0%B8%D1%81%D0%BD%D1%8B%D0%B9-%D1%86%D0%B5%D0%BD%D1%82%D1%80-%C2%AB%D0%90%D0%92%D0%A2%D0%9E-%D0%9A%D0%98%D0%9D%D0%93-%E2%80%93%D0%9A%D0%B0%D1%85%D1%80%D0%B0%D0%BC%D0%B0%D0%BD%D0%BC%D0%B0%D1%80%D0%B0%D1%88%C2%BB_61.html

herşeyde görmek mümkündür”¹.

“Boris i Pobejday” Spor Vakfının web sitesinde yerleştirilmiş “Türkiye’nin Kahramanmaraş şehrinde uluslararası serbest güreş yarışı düzenlenmiştir” başlıklı haberde Rusya’nın Nazran şehrinde Kahramanmaraş kulübüyle sözleşme imzaladıklarını, bu sözleşmenin ardından Rusyalı sporcular Kahramanmaraş’a iki haftalık entremenlara ve 6-7 Şubat tarihlerinde düzenlenmiş uluslararası serbest güreş yarışına davet edilmişler. Tüm masrafları Türkiye tarafı karşılamıştır. Yarışa beş güreşçiyle katılan Rusya takımı iki bronz madalya kazanmıştır².

Rusya Federasyonu Kabardin-Balkar Cumhuriyeti Cumhurbaşkanının resmi web sitesinde “Kabardin-Balkar Cumhuriyeti’nin sporcuları uluslararası serbest güreş yarışına davet edilmişler” başlıklı haber yerleştirilmiştir (29.08.2013). Haberde Kabardin-Balkar’ın başkenti Nalçik’e Türkiye’den Kahramanmaraş Belediye Başkan Yardımcısı Cevdet Kabakçı Bey’in önderliğinde resmî bir heyetin geldiği bildirilmektedir. Heyete Kahramanmaraş Belediyesi Spor İşleri müdürü İbrahim Özdemir, Millî Güreş Türleri Federasyonu yöneticilerinden Şahin Hopur vd. dahildirler. Sefer çerçevesinde spor ve turizm alanlarında işbirliği imkanları müzakere edilmiştir. Türkiye tarafı Kabardin-Balkar sporcularını gelecek yılın Şubat ayında Kahramanmaraş’ta düzenlenecek ve 100’den fazla ülkeden sporcunun katılımıyla gerçekleştirilecek uluslararası güreş yarışına davet etmiştir³.

Diğer bir haberde 13-20 Ekim 2012 tarihlerinde Rusya’da düzenlenecek 14. Uluslararası Kuran Hafızları Yarışmasında Türkiye’yi ülke üçüncüsü olmuş, Kahramanmaraş’ta imam-hatip olarak çalışan Harun Mutlu’nun temsil edeceğiyle ilgili bilgi verilmektedir⁴.

2013 Ocak ayında TBMM’ye Kahramanmaraş’tan Talip Bozkurt isimli bir vatandaşın İstanbul’daki Aya Sofya Camiinin Müslümanlar için ibadete açılması ile ilgili başvuru yaptığı Rus sitelerinin dikkatini çekmiştir⁵.

Rus turistlerin Kahramanmaraş anıları

Kahramanmaraş’ı ziyaret etmiş turistler Rus sosyal medyasında burayla ilgili görüşlerini ve anılarını paylaşıyorlar. Alyona Shkapyneta ismini kullanan Rus turist kadın 8 Ekim 2012 tarihinde yazdığı “Kahramanmaraş – dondurmanın vatani” başlıklı anısında Kahramanmaraş’ta geçirdiği günleri özetlemektedir:

“Kader beni Kurban Bayramı öncesinde Türkiye’nin güneydoğusundaki uzak Kahramanmaraş şehrine götürdü. Ben buradaki herşeye – ailelere, yaşam tarzına, evlere içeriden bakma fırsatı yakaladım. Kurban Bayramı uzun tarihe sahip bir gelenektir. Ben Türkiye’deki hayatı kendi üzerimde denemeği başardım. Sadece şunu söyleyebilirim ki, bayram süresince, üç gün içinde en azından dokuz

1 <http://www.avdet.org/node/7208>

2 <http://boris-i-pobejday.ru/orgnews.php?id=14>

3 <http://www.president-kbr.ru/kbr/news/sports/8124-2013-08-29-05-59-22.html>

4 http://islam-today.ru/novosti/v_moskve_projdet_14j_mezhdunarodnyj_vsemirnyj_konkurs_chteczov_korana/

5 <http://www.st-tatiana.ru/text/2063291.html>

AÇILIŞ OTURUMU

ailede bulundum ve zannederim yüzlerce Kahramanmaraşlıyı gördüm, tanıştım, onlarca baklava türünü tattım, Türk usulü gerçek kahve hazırlamayı öğrendim. Kaç bardak çay içtiğimi ise hatırlamıyorum bile. Kahramanmaraşlıların büyük çoğunluğu için ben sanki canlı olarak gördükleri ilk Rus insanıydım. Bu gerçekten böyle miydi acaba? İlk kez bende Rus milletini temsil ettiğime ilişkin böylesine garip bir sorumluluk ve gurur duygusu oluştu. İşte orada, işte Kahramanmaraş'ta ben bunu hissettim.

Üzerinden yaklaşık bir yıllık bir sürenin geçtiğine inanmak zordur, ama ben nihayetinde yalnız şimdi bu yerle ilgili fotoğrafları yayımlamaya ve düşüncelerimi paylaşmaya fırsat buldum. Burası orta büyüklükte bir şehir. Nüfusu yaklaşık 300-400 bin kişi. Etrafında dağlar var. Fakat bu dağlar daha güneyde olduğu kadar manzaralı değiller, serttirler. Bu hem iklimi etkiliyor, kış mevsiminde buraya kar yağıyor, soğuk rüzgarlar esiyor; hem de insanları etkiliyor, onlar en azından görünüm itibarıyla daha kapalı ve ciddidirler. Genel olarak böyle söyleniyor ki, Kahramanmaraş'ın insanları da dondurması kadar sağlam ve güçlüdürler. Burada içine yabancı orkide kökü katılmış geleneksel dondurma hazırlanıyor. Böylesine bir dondurmayı yalnızca çatal ve bıçakla yemek mümkün ve o, çok uzun bir süre kalabiliyor, birkaç saat boyunca erimiyor. İşte bu yüzden eğer siz gerçek bir dondurma yemek istiyorsanız, onun yalnızca Maraş'tan, Kahramanmaraş'tan olduğuna dikkat ediniz. Şehrin kendisi insanın üzerinde çok fazla etki bırakmıyor. Yeterince rangarenk değildir. Apatmanların mimarî görünümü sıkıcıdır ve Rusya şehirlerinin sıradan bir alanını hatırlatıyor. Benim kaldığım evin penceresi "Lukoil"¹ benzin istasyonuna taraf bakıyordu. Kısacası, benzerlik yeterinceydi. Aynı zamanda burada da Rusya'da olduğu gibi apartmanların neredeyse hepsinde merkezi ısıtma sistemi bulunmaktadır.

Buranın insanları ciddi giysiler giyiyorlar. Kadınlar esasen hicapla kapanıyorlar ve uzun etekler giyiyorlar. Burada genel olarak geleneklere daha çok saygı gösteriyorlar, özellikle de dini bayramlar süresinde. Buradaki insanların hayatında aile ilk yere sahiptir. Buradaki insanların çoğu için çok sayıda misafirlerin kabul edilebildiği geniş salonları olan büyük evlere sahip olmanın çok önemli olması beni şaşırttı. Gerçekten Türk misafirperverliği sınırsızdır.

Türkiye'nin her yerinde olduğu gibi Kahramanmaraş'ta da marketleriyle, kaliteli yollarıyla, kafeleriyle, bankalarıyla, hastaneleriyle, büyük ve güzel camileriyle altyapı çok iyi gelişmiştir. Buranın kafeleri çok rahat ve eski tarzdır. Her adımda elbette ki en iyi dondurma ve baklava bulabilirsiniz. Bunların ikisini bir arada ve başardığınız kadar çok yemenizi tavsiye ederim. Burada modern yaşam alanları inşa ediliyor. Şehir kenarında güzel tabiat, dağlar, su barajı vardır. Kahramanmaraş'ın tarihî merkezinde meydan ve tepe üzerinde kale vardır. Bu kaleden tüm şehri seyretmek mümkündür. Aslında burada daha Hititler döneminde, yaklaşık M. Ö. 1000 yılından itibaren insanlar yaşamışlar. Bölge uzun süre Kilikya Ermeni Devleti'nin yönetimi altında olmuştur². Umumen

1 Rus petrol şirketi.

2 Rus sitelerinin Ermeni yanlısı propagandasının etkisi burada da kendini gösterme-

şehir uzun bir süre Maraş adlanmış, “Kahraman” adını ise Kurtuluş Savaşı zamanı işgalcilerin güney sınırlarından Türkiye’ye müdahale ve işgal çabalarına karşı burayı korumuş direnişçilerin anısına 1973 yılında almıştır. Gaziantep’te bu önemli tarihi hadiseye hasredilmiş büyük bir müze bulunmaktadır. Bu konuya ise sıradaki anlatımızda değineceğiz¹.

13.02.2010 tarihinde Rus bir bayan forumda Kahramanmaraş’la ilgili bunları yazıyor: “Burası sâkin ve güzel bir şehirdir. Fakat bu şehirde kapalı kadınların sayısı fazla olduğundan, yabancı bir kadın için orada hayat kolay olmayabilir²”.

Diğer bir yorumda Maraş dondurması anlatılıyor: “Bu bir mucize... Afrodizyaklı dondurma! Sadece bunu tatmak için bile olsa Türkiye’ye gitmeğe değer³”.

Bir Rus kadın 17 Temmuz 2012 tarihinde sosyal medya aracılığıyla Kahramanmaraş anılarını paylaşmış, şehrin kendi kahramanlığı ve dondurmasıyla tanındığını, Kahramanmaraş’ta bulunduğu zaman 38 TL karşılığında Zübeyde Hanım Bulvarı’ndaki Öğretmen Evi’nde kaldığını, Kahramanmaraş’ın eski ve yeni mahallelerini dolaştığını, fakat polis tarafından gözaltına alınmasından şikayetçi olduğunu belirtmiştir⁴.

Anna ve İrina isimli Rus bayanlar Kahramanmaraş’ın Ruslar açısından daima kalmak için değil, turistik amaçla ziyaret için iyi bir yer olduğunu belirtiyorlar. Romanov soyadlı Rus ise Kahramanmaraş’ı çok beğendiğini ifade etmiş: “Çok güzel bir yer! Biz orada tatil yaptık ve gelecek yıl yine oraya gitmeyi plânlıyoruz⁵”.

Sonuç

Böylece, araştırmalarımız sonucunda Rus sosyal medyasında ve internet sitelerinde Kahramanmaraş’la ilgili çok sayıda bilgilerin bulunduğunu tespit ettik. Bu bilgilerin büyük çoğunluğu olumlu yöndedir ve bölgenin turizm imkanlarını sergilemektedir. Fakat bazı Rus sitelerinde Maraş’ın tarihiyle ilgili saplantıların olduğunu, özellikle de Ermeniler’le ilgili olayların yanlış yorumlandığını ve tarihî gerçeklerin görmezden geldiğini farkettik. Son zamanlar bölgeye Rus turistlerinin ilgisinin arttığını ve Kahramanmaraş Büyükşehir Belediyesiyle Rusya’nın çeşitli kurumları ve Rusçanın yaygın olduğu bazı diğer ülkelerin kuruluşları arasında ilişkilerin kurulduğunu göz önünde bulundurarak, bu gibi negatif bilgilendirmeleri önlemek için internette Maraş’ın tarihiyle ilgili gerçekleri içeren Rusça makalelerin ve bilgilerin yerleştirilmesinin faydalı olacağı kanaatindeyiz.

ktedir.

- 1 <http://shkapyneta.livejournal.com/tag/%D0%9A%D0%B0%D1%85%D1%80%D0%B0%D0%BC%D0%B0%D0%BD%D0%BC%D0%B0%D1%80%D0%B0%D1%88>
- 2 <http://ashkim.ru/node/10265>
- 3 <http://zafferanoeterno.livejournal.com/146067.html>
- 4 <http://forum.awd.ru/viewtopic.php?f=593&t=161286>
- 5 <http://turkey-info.ru/forum/anatoliya/gorod-kahraman-marash-t534119-20.html>

KANUNLAR VE İSTİKLAL MAHKEMELERİ (ŞAPKA MAZNUNLARI)

Cevdet KABAKCI

Ülkemizin yakın tarihine baktığımız zaman çok ciddi sıkıntıları geçirdiğimiz bir gerçektir. Bizde buradan yola çıkarak yaşanmış hatıratlardan Kahramanmaraş'ta şapka mağdurlarını tüm gerçeklikleriyle ele almaya çalışacağız.

“Şapkanın ihtisâsı (ihsası-giyilmesi) hakkındaki kanun” daha Büyük Millet Meclisi'ne teklif bile edilmeden önce Başbakan İsmet İnönü imzası ile bütün devlet memurlarının, kamu çalışanlarının, baro, ziraat, ticaret ve sanayi odaları yönetim kurulu üyelerinin, belediye meclis üyelerinin, köy ve mahalle muhtarları ile ihtiyar heyeti azalarının ve ayrıca Cumhuriyet Halk Fırkasının il, ilçe, bucak teşkilatlarında çalışanların bütününün, şapka giymelerini mecbur tutuyor, vilayetlerde ki bütün mülki ve askeri erkânı bu tamimin uygulamasından mesut addediliyordu. Kastamonu gezisinin hemen sonrasında, şapka mutlaka ve gerektiğinde cephen giydirileceği belli olmuştu.

Kastamonu gezisi sırasında Gazi Mustafa Kemal'in şapka giymek ve giydirmek gibi yüksek bir amaç uğruna çalıştıklarını anlattıktan hemen sonra; “Bu kadar yüksek ve önemli bir sonuca ulaşabilmek için gerekirse bazı kurbanlarda verilir...” diyerek açıkça belirttiği sözleri ile idamların; yine aynı gezi sırasında bir ziyafette subaylara hitaben söylediği; “meşrutiyeti kahraman subaylarımız ilan ettikleri gibi bu inkılapları da yine onların fedakarlıklarına borçluyuz, bundan sonraki yükselme ve ilerlememiz de sizin şuurlu gücünüzle olacaktır.”

Sözleri de hükümetin şapka isyanı gerekçesiyle yaptırarak tutuklama ve idamların kimlerin eli ile gerçekleştirileceğinin ilk ve oldukça önemli işaretlerini veriyordu.

Halkın önceden belli olan isteksizliğine ve tepkisine rağmen, şapka cebren de olsa giydirilecek, muhalif bazı kurbanlar darağacını boylayacaktı. Meclis'te ve ülke genelinde tek muhalefet hareketi olan Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası kapatılmış, meclis erken tatile sokulmuş, hükümete meclisin üstünde bir salahiyetle; kanunların bile üstüne icraat yapabilme yetkisi tanınmıştı.

Taktik hazırды; vilayetlere hükümet aracılığıyla çok önceden gönderilmiş muhaliflere ait listedeki adamları halkı isyana kıskırtmak sokaklarda isyanlara rastgele ateş açmak gibi alışagelmış işlerdi bunlar; toplayıverecek anında orada biten Ankara İstiklal Mahkemesi'de en uzun iki üç saat süren muhakemeler

sonrasında artık Allah ne verdiyse fil bereket diyerek üçer beşer asıvereceklerdi.

1 Eylül 1925 gecesi Mustafa Kemal Paşa'nın başkanlığında Çankaya'da toplanan bakanlar kurulu üç karar aldı. Bu kararları bir tamimle bütün vilayetlere ulaştırdı. Bu kararların birincisi bütün yurttaki tekke ve zaviyeler kapatılıyor.

İkinci karar ise kılık, kıyafet ile ilgili karar idi. Karar hükmünce, insanların mesleğine ve durumuna bakılmaksızın, bütün memlekette sarık, cübbe, şalvar ve benzeri İslami kıyafetler ile dolaşılabilmesi yasaklanıyor.

Uymayanları takibine mülki amirler vazifelendiriliyor. Uygulanacak yaptırımların bütün salahiyeti Ankara İstiklal Mahkemesi'ne veriliyor.

Alınan üçüncü karar ise "Devlet memurları" ile ilgili Kıyafet Yönetmeliği idi.

25 Kasım 1925'te Konya Milletvekili Refik Bey ve arkadaşları tarafından Şapka Giyilmesi Hakkında TBMM'ne kanun teklifinde bulunuldu. Kanunun bütün meclis içerisinde tek muhalifi Bursa Mustakil Mebusu Nureddin Paşa (Sakallı) idi. Yine aynı gün kabul edilen bir diğer kanun ile tekke, zaviye ve türbeler kapatılıyordu. Bursa Milletvekili Nureddin Paşa, Şapka Giyilmesi Hakkındaki Kanunun anayasaya aykırı olduğunu bildiren bir yazılı önerge verdi. Teklife muhalefet etti.

Sakallı Nurettin Paşa, Başkanlığı verdiği önerge ile Bakanlar Kurulunun 2 Eylül 1925 tarih ve 2413 sayılı kararı ile memurlar şapka giydirildiği belirtilerek, şapka giyilmesi bir kanun konusu ise Bakanlar Kurulunun kararname ile kanuni yetkilerini aştığını, eğer kanuna gerek yok ise niçin teklifi yapıldığını soruyor. Kanun teklifi mebuslar hakkında kayıt koyuyor. Bilinmektedir ki; mebuslar memur değildirler, doğrudan doğruya halktan biridirler. Genel tabii haklardan fazla olarak, yasama dokunulmazlığı ile de tam hürriyete sahip bulunmaktadırlar. Vekillik ve yasama durumuna uymayan ve öteki milletlerin parlamentolarında bulunmayan böyle bir kaydın kabul edilemeyeceği tabiidir, diyor. Kanunun Anayasa'ya aykırı olduğu, Anayasa'nın 68,70,71,72,73'üncü maddelerinde belirlenen özgürlük ilkesi ile bağdaşmadığını ve Cumhuriyet kavramına ters düştüğünü ileri sürerek;

a. Anayasa aykırılığından bu kanun tasarısının reddedilmesi,

b. Bakanlar kurulunun kanunla belli yetkileri dışında olan ve Anayasa'ya aykırı hükümleri içine alan, Takrir-i Sükun Kanuna dayatılması da mümkün olmayan 2.9.1925 gün ve 2413 sayılı Kararnamenin çıkarılmamış sayılmasını,

c. Anayasa hakları ve millî hakimiyet ve kişisel dokunulmazlığa aykırı işlemin halkla uygulanmasının sağlamlasına arz ve teklif ediyorum, diyerek kanunun reddine istiyordu.

Sakallı Nurettin Paşa'nın bu teklifi sert cevaplara yol açtı.

İlk söz alan Konya Milletvekili Refik Bey Şapka Giyilmesi Kanunu konusunda Bursa'nın herkese örnek olduğunu, hatırlatarak "Millet asri ve medeni hayatın şartından olan şapkayı kendiliğinden giymiştir. Artık onu milletin başından alacak hiçbir el kalmamıştır." Dedi.

AÇILIŞ OTURUMU

Daha sonra söz alan Adalet Bakanı Mahmut Bozkurt, Şapka Kanunu'nun anayasa'ya aykırı olmadığını, yeni anayasanın ruhuna uygun olduğunu belirterek bir an önce kanunlaşmasını dile getirdi.

Kars Milletvekili Ağaoğlu Ahmet Bey söz alarak şapka tarafı olduğunu. "Ama şapkanın anayasanın ruhuyla ilgisini iştirken utandım, Şapkanın gömleğin mendilin ve bir takım kılık kıyafet unsurlarının anayasa ile ne ilgisi var. Bunları nereden çıkartıyorsunuz. Bu anlayış ve idrak neyin nesidir Allah aşkına?"

Anayasa bir milletin hayatının esas çizgisine tertipler ve düzenler.

Devlete ve hükümete ait ilkeleri düzene kor ve onların dayandığı temelleri tertipler.

Tabi kimse Ağaoğlu'ndan böyle bir konuşma beklememişti. Özellikle Ağaoğlu'nun ortaya koyduğu mantık taraftarlardan çok kimseyi utandırmıştı.

Antakya Milletvekili Hoca Rasih Efendi söz aldı. Konuyu ilmen araştırdığını söyledi. İslamiyet'in başlangıcındaki kıyafetleri örnek göstererek "insanlar istediklerini giyerler din şu veya bu kıyafeti tespit etmemiştir. İslamiyet ile amil olan akıldır. Onun emrettiğidir. Hissiyatın göreneği yeri yoktur. Elbisenin rengi şekli üzerinde halkın ifalığına (bozulmasına) ve izlalına (gölge bırakılmasına) bu meclis razı olmaz" dedi.

Menteşe Millet Vekili Şükrü Kaya Bey şapka giyilmesi lehinde söz aldı. Açıklamalarında; milletin geleceğinin altıncı ve yedinci asırların köhne fikirlerinin bağlanamayacağını, milli kıyafetlerinin ancak müzelerde olduğunu, bir Alman'ın Fransız'dan farkı bulunmadığını, İzmir kordonunda Yunan Bayrağının dalgalanmasına oradaki valinin ve kumandanın kıyafetin mani olmadığını ve millet aşkını vicdanlarda uyandırmak istediklerini heyecanlı bir şekilde anlattı.

İzmir Milletvekili Necatibey Nurettin Paşa'nın cahillere hoş görünmek için bu yazılı önergeyi verdiğini ve bu önergenin hiçbir hukuki değeri olmadığını söyledi.

Anayasa ve dine aykırı olmadığı milletvekillerine anlatıldı.

Meclis'te şapka giyilmesi hakkında kanun önergesinin lehinde bir kanaat oluştu.

Kanun Nurettin Paşa ile Ergan-i Mebusu İhsan Bey'in iki muhalif ve reyine rağmen Türkiye Büyük Millet Meclisi tarafından kabul edildi ve yürürlüğe girdi.

Madde 1; Türkiye Büyük Millet Meclisi azaları ile İdare-i Umumiye ve Hususiye ve Mahalliye ve bilumum mütessesata mensup memurun ve müstahdemin Türk Milletinin iktisap etmiş olduğu şapkayı giymek mecburiyetindedir. Şapkanın bundan böyle Türkiye halkının Umumi sorgusu olup, buna aykırı bir alışkanlığın devamını hükümetimiz şiddetle men eder.

Böylece başlık meselesinin kanuni yönü halledilmiş oldu. Uygulamada çıkabilecek tepkileri yok etmek bastırmak içinde İstiklal Mahkemeleri'ne geniş yetki ve salahiyetler verildi.

Türkiye Büyük Millet Meclisine teklif edilen Şapka Giyilmesi Kanunu'na

uyulması gereği Başbakan İnönü imzası ve Bakanlar Kurulu Kararı ile bütün ilere duyuruldu.

Kanununun yürürlüğü ile birlikte İstanbul'da emniyet müdürü halka bundan itibaren şapka giymek zorunda olduklarını, fes ve kalpakla ve veya buna benzer serpuşla gezmenin yasak olduğunu, bunları giyenlerin başından alınacağını bildirdi.

Emniyet Müdürlüğü gerekli tedbirleri aldı. 7'şer kişilik polis mangaları oluşturdu. Büyük caddelere bu polis mangaları yerleştirildi. Polisler halkın başında bulunan fes, kalpak ve serpuş gibi giyecekleri aldılar. Vapur iskelesi, sinema, tiyatro kapılarında banliyö trenlerini beklemelerine polis şapka giymesi hususunda görevini yerine getirdi.

Türkler şapkayı giyinmede direnmediler. Başından kalpaklarını çıkarmak istemeyen Yahudi ve Ermeniler şapka giymesine karşı çıktılar.

Gazi Köyü'nden hareket eden vapurda kalpak giyen bir Musevi şapka giymesi hususunda ihtar edilince şapkayı giymemek için direndi. "Keyfimin kâhyası değilsiniz ya! Çıkartacağım" diye karşılık verdi. Vapurda şapka giymemeye direnen bir Musevi Türkler tarafından az kalsın linç edilecekti.

Polis olaya müdahale ederek Musevi'nin başından kalpağı çıkardı ve gerekli takibatın yapılacağını söyledi. Türkler şapka giymeye başladı.

Şapka Giyme Yasası'nın kabulünden hemen sonra meclisteki muhalefetten dolayı, bütün basın Sakallı Nurettin Paşa'ya karşı cephe almıştı.

Vakit, Akşam, Cumhuriyet gibi hükümet yanlısı gazeteler manşetlerinde Nurettin Paşa'ya yer vererek "mecliste irtica paşanın işi ne?" Mülteci Meclis Sakallı Nurettin Paşa, inkılâbın değil irticanın tarafları olduğunu şapka görüşmelerinde bir kez daha ortaya koydu.

"Şapkayı değil fesi, yeniliği değil gericiliği, devrimleri değil yobazlığı ve irticayı müdafaa eden Nurettin Paşa'nın, Türk inkılâp meclisinde yeri yoktur!" gibi şiddetli hücumlarda bulunuyorlardı. Gazetelerin bu haberiyle, fes taraftarlarının hepsi mürteci ve neredeyse Cumhuriyet karşıtı düşünülerek "Vatan haini ilan edilmiş oluyordu. Hangi mantıkla karşı çıkılırsa çıkılsın, şapka karşıtı olan herkes peşinen "Hain-i Vatan" ilan ediliyordu.

Şapka ile ilgili kanunun kabulünden sonra da Tekke, Zaviye ve Türbelerin kapatılması kanunu ile her türlü dinsel giysi, üniforma, dini nişan ve rütbe gibi hususların menzili gerçekleştiren kanun kabul edilmiş oldu.

İnkılâplara karşı tepkiler infialler ve insanlar;

25 Kasım 1925 tarih ve 671 sayılı Şapka Kanunu 30 Kasım 1925 tarihli ve 676 ve 677 sayılı kanunlarla da Tekke, Zaviye ve Türbelerin kapatılması ve Diyanet görevlileri hariç herkesin Dinsel Giysileri Giymesinin Yasaklaması Kanunları 1926 yılına girilirken Türkiye'nin her bölgesinde büyüklü küçüklü tepkiler gelmeye başladı. Bu kanunlar halk nezdinde dinin yıkılışı ve dinin elden gidişi olarak yorumlandı.

AÇILIŞ OTURUMU

Ülkenin her köşesinde Valiliklere ve Ankara'ya protesto telgrafları yağmaya başladı. Memuriyetten istifa etmeler başladı. Kanunun çıktığı günün ertesi sabahı Erzurum da çok büyük gösteriler oldu. Cami imamları ve hoca efendilerin eşliğinde halk sokaklara yürüdü. Çıkan kanunları Erzurumluların tanımayacağını söyleyerek halkı şapka giymemeye çağırdılar. Cumhuriyet Gazetesi 26 Kasım tarihli bu haberi yorumlarken "Kara Kuvvetlerinin uyuyamadığını bu hareket açıkça göstermiştir. İbret olması için, bu mültecilerin derhal yakalanıp tecziye edilmelidir" diyerek hükümeti Erzurumlu gösterilerin üstüne saldırtmak istemişti.

Gerçekten öyle oldu. Şapka Kanunu'ndan bir gün sonra Erzurum'da Sıkıyönetim ilan edildi. Göstericilerin üzerine gidildi. 114 kişi yakalanarak Sıkıyönetim Mahkemesine sevk edildi. 114 kişiden 3'ü hemen idam edildi. Diğerleri değişik cezalara çaptırıldı. İdam edilenlerden bir Nakşibendî Şeyhi Hacı Osman Efendi diğer ikisi de cami imamları idi. Halkın üzerine ateş açılması neticesinde 15 kadar kişinin hayatı kaybettiği, halka ateş eden jandarma subayını halk linç ettiği belirtiliyor. Bu gösterileri katılanlar arasında kadınlarda bulunuyor. Bunlarda Şalcı Bacı en bariz örnektir.

Gazi Mustafa Kemal'in halkı yatıştırmak ve şapkayı benimsetmek için amacıyla çıktığı gezi de amaçlanan hedefe ulaşmadı.

Gittikçe artan ve yer yer nümayişlere dönüşen tepkiler karşısında devreye Ankara İstiklal Mahkemesi girmekte gecikmedi.

Üstelik mahkeme daha önceki konumuna göre daha güçlü durumda idi. Çünkü sadece isyan bölgesi için İstiklal Mahkemesi'ne tanınmış bulunan idam kararlarını doğrudan infaz etme yetkisi Başbakan İsmet Paşa'nın politik bir manevrası ile iki muhalif sese rağmen Ankara İstiklal Mahkemesi'ne tanımişti.

23 Kasım Pazartesi sabahı otomobiller ile Ankara'dan ayrılan İstiklal Mahkemesi Üyeleri Şapka Kanunu'na karşı oluşan tepkilere bir gözdağı vermek üzere dava dosyalarını yerinde incelemek amacıyla Kırşehir, Kayseri, Sivas, Tokat, Amasya, Yozgat, Çorum dolaylarında bir geziye çıktı.

Öte yandan, 14 Kasım'da Sivas'ta, 22 Kasım'da Kayseri'de, 24 Kasım'da Erzurum'da, 25 Kasım'da Rize'de, 26 Kasım'da Kahramanmaraş'ta, 4 Aralık'ta Giresun'da Şapka Kanunu aleyhine protesto mitingleri halk yürüyüşleri yapıldı. Çok büyük katılımlarla yapılan bu gösteriler devletin resmi yetkilileri tarafından "irtica isyanı" olarak nitelendirildi.

Bütün bu hadiselerin bir tanesi de bile, devlete karşı bir silahlı mukavemet veya çatışma olmadı. Tek bir devlet memuru ya da güvenlik görevlisinin burnu kanamadı. Nümayişe katılan halka silah atılmaktan çekinilmedi. Genelde halkın şapka aleyhine samimi tepkileri ve protestolarını dile getiren dilekçelerine yetkililere sunmak gayesi ile düzenlenen bu hadiselerin tümünde ilgili ilgisiz yüzlerce mazlum tutuklandı.

Nümayiş yapılan şehirlerde neredeyse bütün halk sanık muamelesi gördü çok büyük tahkikatlar da yapıldı, İstiklal Mahkemesi'ne vermek üzere dosyalar hazırlandı.

Mahkeme ve idamlar;

Ankara İstiklal Mahkemesi, Şapka Kanunu ile ilgili ilk yargılamasını 25 Kasım 1925 tarihinde Kayseri’de yaptı. Haklı sarık sarmaya teşvik etmek, zorla sarık sardırtmak iddiasıyla Nakşibendî Şeyhi Mekkeli Ahmet Hamdi Hoca ve 4 arkadaşı hakkında görülen bu davada mahkeme, verdikleri idam kararını anında infaz etme yetkisi kendilerine henüz tanınmamış olduğundan, sarık sarmak suçundan açılan davayı inanılmaz bir kararla Şeyh Sait İsyanı ile birleştiriveriyorlar şapkaya karşı açılan dava bol idamlı oluyor. İsyân Bölgesi Mahkemesine havale edilmiş oldu.

Sivas’a geçen mahkeme heyeti, 26 Kasım 1925 günü şapka aleyhine şehrin duvarlarına beyanname asılması dolayısıyla bütün Sivas mahalle muhtarları ve belediye görevlilerini tutukladılar. Sivaslı muhtarlar yargılamada, kendilerinin hiçbir suçu olmadığını duvarlardaki yazıların gece karanlığında yazılmış olacağını, afişleri asanların da sarıklı hocalar ve aveneleri olabileceğini dile getirerek, suçsuz olduklarını söylediler. Mahkemede, Sivaslı muhtarları gerek susuzluklarını ve gerekse hepsinin “Halk Partisi Üyesi” oldukları için böyle bir şey yapamayacakları düşüncesiyle olayla ilgili görmeyerek beraat ettirdi.

Mahkeme Sivas’taki yargılamalarını 27 Kasım günü de devam etti. Sivas ulemasından İmam zade Mehmet Efendi ve Sivaslı Hoca diye bilinen Abdurrahman Efendi Türkiye Devletinin şeklini tebdil tayyir amacıyla halkı ayaklanmaya kıışkırttığı ve suçları sabit olduğu gerekçe ile idama mahkûm oldular. Abdurrahman Hoca firar etmiş olup Sivas ulemasından İmamzade Mehmet Necati Efendi 28 Kasım Cumartesi günü sabaha karşı idam edildi.

Belediye Başkanı Abdullah Abbâs Efendi ve Şükrüoğlu İsmail, Ahmet Ziyaudtin Hoca başta olmak üzere 20 kadar arkadaşı 5 ile 10 sene arasında hapis cezasına çarptırıldılar. Sivas’ta 4 gün kalan Ankara İstiklal Mahkemesi 29 Kasım akşamı Tokat’a hareket etti. Mahkeme Tokat’a varır varmaz dini siyasete alet ederek gösteri yapmaya çalışanlara ve şapka ya karşı çıkanlara karşı aman verilmeyeceğini olayın faillerinin derhal idam edileceğini bildiren bir bildiri neşretti.

Mahkeme bu bildirin üzerine 30 Kasım’da şapka aleyhine gösteri yapan tekke ve türbelerinin yasaklamasını protesto ettiren Eski Erbaa Belediye Başkanı Hacı Fettullah Efendi’yi yargılayarak mahkûm etti. Mahkeme müddeummesi (savcısı) bir genelge ile 1 - 2 gün içinde bütün bir halkın şapka giymesini gerektiğini ve şapkasız olanlarının şiddetle cezalandırılacağını duyurdu.

Savcı 1 Aralık’ta Amasya’da olunacağına söyleyerek Amasya da herkesin şapkalı olması için derhal bir haber uçurtuldu. Mahkeme Amasya’ya vardığında, Amasya halkının %99’u şapka giymiş bulunuyordu. Mahkeme Amasya’dan Karadeniz’e hareket etti.

Samsun’a gitti 3 Aralık’ta Samsun’dan hareket eden heyet ertesi gün Trabzon’a 6 Aralık günü akşamına Erzurum’a vardı. Erzurum’da 3 gün kalan heyet bu kez Rize ve Giresun’da muhakemeler yapmak gayesiyle 9 Aralık’ta Trabzon’a ertesi

AÇILIŞ OTURUMU

güne de Rize'ye vardı.

Ankara İstiklal Mahkemesi'nin Rize davası ile ilgili muhakemeleri 11 Aralık günü başladı ve 3 gün sürdü. Bu üç gün içerisinde halka şapka ve hükümet aleyhine isyana teşvik suçundan hemen tüm camii imamı veya din adamı 143 kişi yargılandı. 14 Aralık 1925 günü açıklanan karar ile "Ulu cami İmamı Şaban Hoca, Muhtar Yakup Çavuş, Köy İmamı Hasan, Belediye bekçilerinden Bekçi Kadir Ağa, Rize Asli Mahkeme Başkâtibi Hafız Osman ve kardeşi Avukat Hulisi Bey, Rizeli İmam Hafız Kamil, Peçeli oğullarından Mehmet ve Ahmet Arslan Çavuş, Kamburoğlu Hafız Mehmet ve Tarakçı Sait idam edildiler.

14 kişi on beş'er, 22 kişi on'ar, 19 kişi beş'er sene hapse mahkûm edildi.

İdam kararları hukukta, yüzyıllardır süre gelen teamülünde hilafına güpegündüz ve daha da ilginç kararların açıklanmasından yarım saat sonra saat 2 de şehir meydanına uygulandı. Rize olayları 1 hafta içinde genişlemiştir. Hükümet halkı sindirmek için Rize Limanına dönemin en büyük zararlı savaş gemisi Hamidiye'yi göndermiş (Paul Gentizan, Uyunan Doğu ve Mustafa Kemal S. 107) hatta Rizelilerin anlattıklarına göre şehri topa tutmuş Rizeli lazlar kıyıya toplanıp Hamidiye gemisine doğru bağırılmışlardır.

Hem şapka giyeriz hem vergi veririz diye, Rize'de kız çocuklarının Hamide isimlerinin çok olması da bu korkudanmış. Rizelilerin kızlarının atlarını "Hamide" koymuşlardır. Şapka uğruna en büyük kıyımlardan birinin yapıldığı Rize davası sırasında mahkeme heyeti bütün âleme gözdağı bu kararların ötesinde bir ilginç kanıya daha vardı. Bütün bu olayların arkasında başta frenk mukallitliği ve şapka adlı eserin müellifi İskilipli Atıf Hoca olmak üzere hemen tümü de İstanbul'da İlim ve irfan aleminin önde gelen muhafazakar şahsiyetleri olan "gizli bir örgüt" ün varlığını keşfedivermişlerdi. Heyetin bu büyük keşfi Rize'de 143 sanığın muhakemesinin yapıldığı toplam 11 buçuk saat süren 3 celsede nasıl gerçekleştirildiği de hayli merak uyandırmıştı zaten mahkeme her sanığı 4, 8 ve 5 dakika gibi sürede yargılanmıştı.

Sanıklardan hiçbiri ne İskilipli Atıf Hoca'nın ve ne de al el acele İstanbul'da tutuklanan mazlumların haklarını dahi telaffuz etmedikleri gibi heyetin başbakanlık aracılığıyla İstanbul vilayetine gönderildiği emirde oldukça ilginçti; irticadan maznun İskilipli Atıf Hoca'nın ve rüfekasının tevkifi "iyi de hadi Atıf Hoca bütün memleketi tanınıyor, onun tevkifi kolay ya bu gizli örgüt ve onun daha da gizli üyeleri onlar nasıl bulunacaktı. İşin kolay yolunu bu tevkiflerin sorunlarından biri açıklayıverdi. Üstelikte gazetelere..." Çağaloğlu'ndan Beyazıt'a, Hakkaklar'dan Fatih'e eskiden beri muhafazakar tanınan hemen bütün zevat ile hoca yayıncılığa dair her türlü münasebetleri olanlarla Atıf Efendi'yi eskiden beri tanıyanlar... bu tevkif emri ile de hızını alamayan mahkeme heyeti hukuku aşarak yine Rize'den yeni ve son büyük keşfini bütün vilayetlere duyurdu.

Valilikler bölgelerinde irtica ile ilgili tahkikatlar yapacak ve toplanan birlikleri sanıkları dosyaları ile birlikte derhal Ankara'ya göndereceklerdi. Kısa sürede Ankara'ya adeta sanık yağmaya başladı.

Giresun Davası:

Mahkemenin bu gezi de ki en önemli yargılaması Giresun Davası idi. Her ne kadar Giresun'da ne Erzurum gibi ne de Rize'de olduğu iddia edilen isyana benzer bir durum olmasa da sanıklardan hiçbirinin şapka giymemek gibi bir suçlamada bulunmuştu. İstiklal Mahkemesi'nin "banko suçlaması sayılan" "şapkaya muhalefet" ve dini siyasete alet etmek gibi suçlardan yargılama tutuklu kişilerden Nakşibendi Şeyhi Şeyh Muharrem Efendi ile Abdullah Hoca'ya idam Şeyh Hüseyin ile Dadak Ali ve Çakır Ali 15 er camii imamlarından Hüseyin Hoca ile Dödek Mustafa, Molla Hasan, Çaydık Murat, Rasim ve Osman Efendiler beşer sene hapis cezasına çarptırıldılar.

İstanbul'dan Giresunlu Hoca diye bilinen Şeyh Muharrem gibi zaadlar ve İskilipli Atıf Hoca da Giresun'a getirilmişti. Adeta bir büyük hesaplaşmanın ilk devresi idi.

Karar açıklandığı gün Karadeniz vapuruyla şehirden ayrılan İstiklal Mahkemesi heyetinin yanında ulemadan bazı kimselerle 26 kişi ile beraber 22 Aralık akşamı İstanbul'a vardı. İstanbul'da basına İstiklal Mahkemesi Ali Çetinkaya Bey özellikle de Erzurum, Rize ve Giresun Davaları ile ilgili açıklamalarda bulundu. Reis bu davalar ile inkılâp düşmanlarına cumhuriyetin kahredici yumruğu ile ağır bir darbe indirildi. Açıklamasını yaparak sözlerine şöyle devam etti: "Yapılan muhakemeleri ve dakika sonrasında İskilipli Atıf Hoca da dahil bütün İstanbullu sanıkların masumiyetin ortaya çıktığını belirtti Ali Çetinkaya Bey bütün İstanbul Gazetelerinin yanında hakimiyeti milliyeye de manşetten yayınlanan demecinde tutuklanan bu sanıkların bahsedilen isyan olayları ile hiçbir suçlarının olmadığını yakında salıverilecekler sözleri ile bitirdi; ancak tutuklular yine de serbest bırakılmadı. Yeni tevkiflerle birlikte 27 kişi İstanbul uleması ve İskilipli Atıf Hoca üçüncü mevki vagonlarda 13 polis nezaretinde Ankara'ya gönderildi. Çünkü oyunun ikinci bir perdesi orada oynanacaktı.

Manitu böyle emretmişti, şef ne yapsın! (Manitu: gözle görülmeyen gizli bir güç Kızılderili sov.)

İstanbul da kaldıkları yedi gün içerisinde, şereflerine verilen on altı ayrı ziyafettekilerin beşi Dolmabahçe Sarayı'nda idi ve zaten orada kalıyorlardı.

Mahkeme Heyeti, İstanbul'da üç davaya baktıktan sonra hünerli valiler eliyle memleketin dört bir tarafından gönderilmiş yeni mürtecileri yargılamak üzere Ankara'ya hareket etti.

Mahkeme Ankara'da önce Fatsalı çetelerin ve Anadolu külhanbeylerin davasına baktı. Şapkaya muhalefetten Uşak'tan gelen sanıkları önemli bulmadı davayı yarın bırakıp Maraş'lı sanıkların muhakemesi başladı.

Giresunlu Davasından tutuklu olan maznunların Ankara'daki muhakemesi 20 Ocak 1926 günü başladı. Erzurum'dan getirilen 13, Uşaktan tevkif edilerek gönderilen 6 ve aynı suçtan müştekil olarak gelen 2 sanığın eklenmesi ile toplam 48 sanıklı dava görüldü.

AÇILIŞ OTURUMU

İstanbul, Erzurumlu ve Uşaklı sanıkların müşterek davasında karar 3 Şubat 1926 günü açıklandı. Bir saatlik yargılama yapıldı. Mahkeme İskilipli Atıf Hoca'yı, Babaeski Müftüsü Ali Rıza Efendi'yi idama mahkûm etti.

3 Şubat Çarşamba gecesı kapalı bulunduğu hücrede sabaha kadar namaz kılmakla geçiren İskilipli Atıf Hoca, 4 Şubat 1926 tarihine isabet eden Perşembe günü şafak sökerken Ankara Hapishanesi'nin önünde kurulan sehpayaya getirilerek idam edilmiştir.

Cellâdın belirttiğine göre sabah namazını kılmasından 3-5 dakika sonra, etrafına bile bakmadan, yalnızca Kelime-i Şahadet getirerek, idam sehпасına doğru yürümüş ve yine Kelime-i Şahadet'le ruhunu teslim etmiştir.

Kahramanmaraş'ta şapka giyilmesine karşı çıkması;

41 Numaralı Şapka Giyilmesi Hakkındaki Kanun 25 Kasım 1925 Çarşamba günü Türkiye Büyük Millet Meclisi'nce kabul edildi. Anadolu Ajansı ile bu kanun Kahramanmaraş'a tebliğ edildi. Maraş Belediye Başkanı Lütfü Bey söz konusu kanunu 26 Kasım 1925 Perşembe günü saat 10'da çarşıda halka ilan etti.

Şapka Giyilmesi Hakkındaki Kanunun tellallarla mahallelere ilanını halkın bir kısmı saat 11'de bir kısmı da öğleden sonra duyabildi.

Aslında Konya Mebusu Refik Bey ve arkadaşlarının Şapka Giyilmesi Hakkındaki Kanun Teklifi Maraş halkına sevinçle karşılandı. Sakallı Nurettin Paşa'nın şapka giyilmesi aleyhinde verdiği yazılı önerenin şehir halkınca kabul edilmediği, gericilik, fikirlerini yaymaya matuf olduğu belirtiliyordu. Halk Şapka giymek için birbiri ile yarışyordu. Piyasadan Şapka kalmamıştı.

27 Kasım 1925 Cuma günü şafak vaktinden biraz evvel Ulu Cami kapısının Hademe Abdullah açtı. Cami Müezzini Halil oğlu Hafız Mehmet ezan okumak için camiye geldiğinde kapı açıktı. Hafız Mehmet Cuma günü sabah ezanını okudu. Toplam 21 kişi camiye gelerek Ulu Cami İmam Hatibi Molla İbrahim Efendi'nin imamlığında sabah namazını kıldılar. Cemaat dağılırken Hademe Abdullah camide şapkanın giyilmemesi hususunda bir bildiri buldu. Bunu cemaate gösterdi. Cemaatin isteği üzerine bu bildiriye Müezzin Hafız Mehmet yüksek sesle okudu. Herhangi bir olay olmadan sabah namaza gelen cemaat evlerine gittiler.

Cuma günü nöbetçi İmam Hatip Rıdvanzâde Hafız idi. Şapka Giyilmesi Hakkındaki Kanun perşembe günü halka ilan edilmişti.

Bu kanun halkta rahatsızlık meydana getirmişti. Şehrin eskiden beri kamuoyu görüşü Ulu Cami cemaati belirliyordu. 1920 de Fransız işgaline karşı verilen Kurtuluş Harbinde de Ulu Cami Merkez olmuştu. Bu kutsal görevde de başarılı olmuşlardı. Bu anlayışla Maraş halkı Ulu Camide Cuma Namazı kılmayı alışkanlık haline getirmişti. 27 Kasım 1925 Cuma günü halk aynı alışkanlık içinde Ulu Cami'ye namazını kılmak için geldi. Rıdvanzade Hafız hutbesini okudu ve Cuma namazını kıldırdı. Cuma namazı anında herhangi bir taşkınlık olmadı.

Daha önce Hademe Abdullah'ın bulunduğu ve Hafız Mehmet'in okuduğu

şapka giyilmesine karşı olan bildiriye sahip çıkan olmadı. Bildiriye kimlerin yazdı tespit edilemedi. Acaba bu bildiri provokasyon muydu?

Cuma namazı kılındıktan sonra o gün izinli olan Ulu Caminin kadrolu İmam-Hatib-i Molla İbrahim kürsüye çıkarak Şapka Giyilmesi Hakkındaki Kanun aleyhinde konuşmaya başladı. Konuşma esnasında duygulandı ağladı. Gözyaşları içinde Cemaati heyecana getirdi. Şapka giymeyeceğiz, bu bir gâvur işidir. Bu şehrimizi işgal eden Fransız Gâvurunun başındaki serpuştur. Fransız serpuşu biz Müslümanlara yakışmaz bu konuda gerekeni yapmalıyız.

Hükümet, valiye ve askeri yöneticilere şapkanın aleyhinde gerekli cevabı vermeliyiz dedi. Molla İbrahim Hocanın bu heyecanlı ve ağlamaklı konuşması karşısında cemaat “şapka giymeyeceğiz!” diyerek bağırmaya başladı. Halk bir anda dini duyguları tahrik eden bu konuşma karşısında biz Müslümanız şapka giymeyiz. Fransızları niye kovduk diye galeyana gelerek kontrolden çıktı.

Vali Halit Bey olayların bu şekilde gelebileceğini bilememişti. Halk Fransızlara karşı olan düşmanlığını hatırladı. Cami minberinde bulunan Ayet-i Kerime işlenmiş Yeşil sancağı ve Bayrağı alan halk “Allah, Allah” sedaları ile (Çavuşlu) Yörükselim Mahallesinde bulunan Hükümet Binasına yürüdü. Hükümet Binasının önünde kalabalık büyüdü. “Biz bu Hükümeti tanımıyoruz, gâvur vali istemeyiz, şapka giymeyeceğiz, şapka giydirecek hükümeti tanımıyoruz...” gibi sloganlar atıyordu.

Bu gergin ortamı fırsat bilen silahlı bir kaç şımarık ve hapisane yakını bulunan. Hükümet binasının bitişiğindeki hapishaneye saldırınca kapıları kırdılar. Hapishanede bulunan mahkûmların kaçmasını sağladılar. Ortalık iyice karıştı. Yürüyüş isyan halini aldı.

Vali Halid Bey sert tedbirler alarak olayın genişlemesine mani oldu. Bu arada birçok kimse tutuklandı. Ulu Cami abluka altına alındı. İkinci namazı kılan cemaatin tamamı tutuklandı. Alay Kumandanı Celal Bey tarafından Ulu Cami’ye nöbetçiler yerleştirildi. Camiye giren çıkan cami çevresindeki denetim ve gözaltına alındı. Vali Halid Bey’in sert tedbirleri ile isyana dönüşen şapka giyilmesine karşı yapılan yürüyüş herhangi bir çatışmaya dönüşmeden bastırıldı. Ancak bundan sonraki işlemler çok katı bir şekilde uygulandı. Bu davranışlar sert bir şekilde eleştirildi. Halk Halit Bey’in bu davranışından memnun olmadı.

30 Kasım ve 1 Aralık tarihli Gazeteler hassaten Cumhuriyet Gazetesi olayları “İrtica Hadiseleri” başlığıyla şöyle haber veriyordu.

Maraş’ta Cami taranıyor ve Camide saklanan Müslümanlar birer birer tutuklanıyor

“Maraş da büyük bir irtica hadisesi oldu. Hükümet önü gelen yüzlerce kişi, “şapka istemeyiz” diye bağırdı...”

Olayı bizzat gören ve yaşayanlardan bir muhabir, Maraş hadisesini şöyle anlatıyordu;...”

Askerin geldiğini gördük. Jandarmalar mavzerlerine süngü takmışlar, Maraş

AÇILIŞ OTURUMU

Cam-ii Kebir'ini abluka altına almışlardı. Bir kısım ahali de cami karşısındaki tepeliğe (tekke tepesi) kaçmıştı. Cami içine, baskın yapmak için jandarmalar tetikte bekliyordu. Askerlerin bir kısmı caminin çatısına çıkmışlardı.

“Mürteciler üzerinde derin tesir hak edecek şekilde” vakur ve metin edvar (tavırlar) içinde bulunuyorlardı.

Cami önünden kaçamayan halk jandarma abluhasının içinde sıkışmış ve hepsi birer birer yakalanmıştı. Yakalananlar tek sıra halinde, elleri başlarına bağlı vaziyette cami duvarının önünde dizilmişlerdi.

Tam bu esnada bu gürültü koptu. Bir de baktık askerler cami kapısını kırmış içeri giriyorlardı. Bu sırada cami içinde bir infial meydana geldi. Cami içinden birkaç el silah sesi işitildi... Sonra camiye saklanmış olan mülteciler teker teker yakalandılar.

Bende süngülü askerler arasından geçerek camiye girdim. Camide yakalanmış olanları sıraya dizilmişlerdi. Saydım: 39 kişi...

Sonradan öğrendim yakalananlar arasında, irticanın başı diye bilinen Cami-i Kebir İmam Halil İbrahim Hoca, müezzin Hafız Mehmet Efendi, hademe-i Hayrattan Abdullah Efendi gibi kişiler vardı.

Sabaha kadar devam eden operasyonların neticesinde, şapkayı vesile dini alet edecek böyle bir irticanın tertip ve tasmin edildiği anlaşıldı. Tutuklananlar arasında: “Benim adım **Maşallah, şapka giymem** inşallah” dediği için halk arasında “inşallah maşallah” lakabıyla meşhur 31 Mart hadisesinde Maraş'ta ilk bayrak açanlardan ve idama mahkum olanlardan Ali Efendi (Gemicioğlu) denilen kişi de vardı. İnşallah-Maşallah Ali Efendi'nin elebaşlarından biri olduğu tespit edilmişti...

Cumhuriyet muhabirinin Maraş olayını anlatırken, dile getirdiği hususlar ve halka karşı girişilen operasyonlar, şapka uygulamaları ve düzeltimlerinin hangi raddeye kadar vardığını göstermektedir. “Cami damına tırmanmış süngülü askerler ve Cami-Kebirin kapısını kırarak camiye giren ve silah sıkın jandarmalar... uygulamaların nasıllığını ve niceliğini gösteren en iyi kesitlerdir.

Ateşkes döneminde Anadolu'yu işgal eden Fransızlar ve İngilizler, Yunanlar, Ermeniler Türk Milletine fes yerine serpuş giydirmeye zorladılar. Kadınların çarşafını yırttılar (Sütçü İmam olayı böyle başladı) Türk halkının milli kıyafeti olan sarık fes yerine serpuş giydirme çalıştılar. Bu sebepten şapkaya karşıydılar.

Ankara'da ki bu değişimden haberi olmayan Maraş'ın kahraman, garip, fakir halkı şapka giyilmesi aleyhindeki doğmadan ölen bu yürüyüşe katıldı.

Tarihin her devrinde, Milli mücadelede önderlik yapmış. Maraş Kurtuluş Savaşında ön saflarda bulunan K.Maraş'ın asıl yiğit, cesaretini Fransızlar ve Tüm Dünyaya tescil ettiren halkı her zaman devlet ve milletin yanında yer almış. Bunu mukaddes bir görev bilmişti.

Valiliğin emri ile 28 Kasım 1925 Cumartesi günü yürüyüşle alakası olanlar tutuklandılar.

Tutuklananların tamamı:

- 1- İnşallah Maşallah Ali,
 - 2- Pekmezci Hüseyinoğlu Mustafa,
 - 3- Ulu Cami Müezzini Hafız Mehmet,
 - 4-Cami Hademesi Muhacir Abdullah
 - 5- Hacı İsak zade Durdu Fakih
 - 6- Battal oğlu Hacı Memiş
 - 7- Veznedarlıktan ayrılmış Ahmet Remzi
 - 8- Bayraktar Süleymanoğlu Mahmut
 - 9- Pişkinzade Osman Fakih
 - 10- Ekmekçi mahallesinden Memişoğlu Ali
 - 11- İmam Hüseyinoğlu Hacı Ali
 - 12- Çolak Ali
 - 13- Yemelioğlu Semih
 - 14- Karaoğlanoğlu Bekir
 - 15- Velioğlu Muharrem
 - 16- Kara Alioğlu Sıddık
 - 17- Şıh mahallesinden İsmail Oğlu Sıddık
 - 18- Kamil Oğlu Ali
 - 19- Mahmut Oğlu Durdu
 - 20- Serdaroğlu Veysel
 - 21- Muhacir Resuloğlu Mehmet
 - 22- Kazaz Durdu
 - 23- Osmaniyeli Haliloğlu Ahmet
 - 24- Halil Çavuş
 - 25- Taşo
 - 26- Toplamaoğlu Mustafa Çavuş
 - 27- Tahmus Ökkeş
 - 28- Yılkıran Mehmetoğlu Ahmet
 - 30- Halen firarda bulunan Maraş'ın Kuytul muhtarı Hafız Mehmet
 - 31- Molla İbrahim
 - 32- Maraşlı Bayraktar Hamdi
- Maraş'lı Nalbant Ahmet
- Toplam 34 kişi idi.

Şapka Kanunu aleyhine yürüyüş yapanlara Bakanlar Kurulu kararıyla verilen emri uygulamayan amirler de ihmalleri nedeniyle 9 Aralık 1925 tarihinde

AÇILIŞ OTURUMU

tutuklandılar.

Tutuklanan 45 kişi 10 Aralık 1925 tarihinde Ankara'ya gönderildiler.

Ankara'ya gönderilenler;

Meclis İdare Encümeni Belediye, Ticaret ve Ziraat Encümeni Azaları, K.Maraş Halk Partisi 2. Başkanı ve Meclis-i Umumi Vilayet Reisi Başkanı Yardımcısı Kazızade Ziya, Ziraat Encümen Azası Kadızade Teyfik Efendi, Hacıbeyzade Kadri ve Arif Bey, Kocabaşzade Hacı İbrahim, Şişman Nuri ve Ahmet Efendi, Nuri Hüseyin Efendizade Hacı Nuri Efendi, Kocabaş Zade Ömer Efendi, Türkocağı üyelerinden Doktor Velittin ve Hasan Turğut, Kısakürek Zade Ahmet, Debbağlar (derici) Şeyh Hacı, Kuşcu Zade Hamit Dede Zade Mehmet Hilmi, Darendeli Zadelere ve Ali Paşa; Şişman Zade Arif, Ahmet Hamdi, Arif Beyzade Abdulkadir, Çifteizade Hasan, Şişmanzade Nuri, Memus Sağlık Hasip, Ebubekir Zade Mustafa, Kocabaşzade Ahmet, Neşetbeyzade Hacı Nuri Bey, Hüsnüzade Hasan Efendi, Ali Kocabaş Zade Mehmet, Dede Zade Mehmet, Arif Zade Arif Efendi, Turğut, Eşbahzade Hüseyin, Kısakürekzade Ahmet, Kuruşzade Ali, Seyit Bahtiyarzade Hacı Mehmet, Katipzade Mehmet, Katımzade Derviş Ağa, Kocabaşzade Hacı İbrahim Ağa, Nazifzade Ahmet, Musa efendi Zâde Mehmet Efendi, bunların yanı sıra şapka şapka olayı ile alakalı olanların bir kısmı da Maraş Hapishanesinde tutuklu olarak muhafaza edildi.

Maraş Valiliği'nin Tavrı:

Tutuklamalar devam etti. Bir kısmı evinde bir kısmı ikindi namazına gelince camide tutuklandı. Şapka aleyhine yapılan yürüyüşün arkasında halka çok sert davranıldı.

Halk bu geniş tutuklama karşısında şaşkına döndü. Bu adaletsizliğe çok üzüldü. Tutuklananlar hakkında adaletin bir an önce yerine getirilmesi için beklemeye başlandı. Bir kısmı ağır şekilde işkence gördü dövüldü, hakarete uğradı. Baskı altında ifadeleri alındı. İfadeler zorla imzalatırıldı.

Ayrıca tutukluların ifadelerinin altına bölük kumandanı, sağlık müdürü, sorgu hâkimi (mustantık) Merkez-i Müdde-i Umumi (savcı) vekili, Canı-i Müdde-i Umumi ve Vali ayrı ayrı imzaladılar.

Valiliğin hazırladığı 213 sayfalık birinci fezlekenin son sayfasına 19/12/1925 tarih düşüldü. Her sayfası yetkililerce imzalandı. Fezlekenin son sayfasına şapka giyilmesi kanunu aleyhine yürüyüş tertip eden ve bu yürüyüşte aktif hareketlerde bulunanlardan 34 kişinin ismi yazıldı.

Burada ismi kaydedilenler sırasıyla;

Elebaşları:

- 1- Ulu Cami Müezzini Hafız Mehmet
- 2- Firari Molla İbrahim
- 3- İnşallah Maşallah Ali
- 4- Ulu cami Hademesi Bitlisli Muhacir Abdullah

5- İkinci Müezzin Battaloğlu Mehmet

Dellallar:

6- Pekmezci Hacı Hasan

7- Hacı İsmailzade Durdu Fakih

Bayraktarlar:

8- Süleyman Oğlu Mehmet

9- Firari Deli Ali Mahallesi'nden Hamdi

10- Pişkin Osman

11- Kazaz Durdu

12- Taşo

13- Toplamaoğlu Mustafa Çavuş

14- Topal Mehmet Oğlu İbiş

15- Çolak Ali

16- Tahmas Ökkeş

17- Ekmekçi Mahallesi'nden Mehmet Oğlu Ali

18- Şofu Mehmet Oğlu Mehmet

19- İmam Hüseyin Oğlu Hacı Ali

20- Tecirialioğlu Memili

21- Karacaoğlan oğlu Bekir

22- Velioğlu Mehmet

23- Karaalioğlu Sıddık

24- Karaismailoğlu Sıddık

25- Kemooğlu Ali

26- Mehmet Oğlu Durdu

27- Berber Mustafa Veysel

28- Muhacir Resuloğlu Veysel

29- Osmaniyeli Haliloğlu Ahmet

30- Bakkallar Şeyhi Halil Çavuş

31- Yılan Kırkanoğlu Mehmet

32- Karaküçük zade Hacı Mustafa Efendi

33- Müfteri Halil Efendi

34- Firari Nalbant Ahmet

Valilik 32 sayfa tutan ikinci bir fezleke daha hazırlandı.

Fezlekenin 31 sayfasını Takım Kumandanı, Vilayet Jandarma Kumandanı, Sağlık Müdürü, Sorgu Hâkimi ve Vali imzaladılar. Fezlekenin içinde Emniyet Müdürlüğü'nün görüşünün yanı sıra son sayfasına Cinayet Genel Savcısının görüşleri de ilave edildi. Savcının görüşlerini bildiren sayfa Sorgu Hâkimi ve

AÇILIŞ OTURUMU

Genel Savcı tarafından imzalanarak onaylandı.

Cinayet genel savcısı görüşlerinde şapka giyilmesi ve Şapka Giyilmesi Hakkındaki Kanunun uygulamasında Maraş'ın İdare Meclis, Belediye meclisi Umumi, Halk Partisi, Ziraat ve Ticaret Odaları Başkan ve Üyelerini ihmalkar davrandıklarını, onların bu tutumunun isyan edenlere cesaret verdiğini;

İsyanının elebaşı Hafız Mehmet Efendi'ye Kadı Ziya Efendi ve Kadı ziyaların teşvik ve tahrik ettiğini açıkça yazdılar.

Ayrıca; Hacı İsmail, Durdu Fakı, İnşallah Maşallah Ali, Kadızade Ziya, Hasip bey, Hocazade Ömer ve Ahmet Efendilerin kendi aralarında şapka meselesine halletmeye karar verdiklerini daha sonra bu karardan dönmediklerini Pişkin zade Osman Efendi gibi insanların yukarıda ki karar gereği şapka giymemek de cesaret bularak direndiklerini elebaşlarının yakalanarak isyana sebep olmalarından dolayı İstiklal Mahkemesi'ne sevk olunduklarını belirtti. 24 Aralık 1925 tarihini atarak görüşünün altına imzaladı.

Şapka maznunlarını Maraş'tan Ankara'ya sevki; Maraş'ta şapka giyilmesine karşı nümayişe katılanlar tutuklanarak hapis haneye konuldu. Bir kısmı Elazığ Şark İstiklal Mahkemesi'ne sevk edildi. Maraş eski mebusu Aslanbey ve 6 arkadaşının yargılaması 3 Aralık 1925 tarihinde Elazığ'da yapıldı. Mahkeme Aslanbey ve 6 arkadaşının beraatına karar verdi.

12 Aralık 1925 tarihinde ticaret ve ziraat odaları heyetleri ve meclis-i idare ve belediye azası ile meclis-i umumi den 2 aza olmak üzere toplam 27 kişi İstiklal Mahkemesi'ne sevk olundu Maraşlı irtica ile ilgili sanıklar elleri bağlı ayakları prangalı olarak yürüyerek 16 Aralık 1925 çarşamba günü zaptiyeler gözetimin de Adana'ya vardılar. Aynı gün Ankara'ya sevk edildiler. Bunların arasında eski mebuslardan Hasipbey bulunuyordu. Bu mülteciler 19 Aralık 1925 Cumartesi günü Ankara İstiklal Mahkemesine getirildi. Mahkemeye getiren 2 numaralı grup arasındaki eski mebuslardan Hasip, Kadızade Ziya ve Tevfik Efendiler gibi Kahramanmaraş'ın ileri gelenleri de vardı.

21 Aralık 1925 tarihinde bu mülteciler ve elebaşları ve şapka tertipçileri! Zaptiyeler gözetiminde İstiklal Mahkemesi'ne gönderildi. Şapka aleyhine gösteriye katılanlar toplam 32 kişi idi. Ayrıca sevk edilenler arasında 2 de sancak bulunuyordu.

İkinci trenle, ikinci katile 27 Aralık 1925 tarihinde Ankara'ya ulaştı. Zaptiyelerle zanlılar Ankara Hapishanesine gönderildi.

Ankara İstiklal Mahkemesi Başkâtibi Şükrü Bey 28 Aralık 1925 tarihli telgrafla Kahramanmaraş'tan trenle muhafaza altına gelen Müezzın Hafız Mehmet ve 31 arkadaşının hapishaneye sevk ve teslim edildiğini İstanbul'da bulunan Ankara İstiklal Mahkemesi Müdde-i Umumiliğine bildirdi.

Yürüyüş sebebiyle tutuklananların hepsi fakir, sahipsiz kimselerdi. İçlerinde şehir eşrafından zengin ve nüfuzlu kimseler çok azdı. Bu tip olaylar da maalesef ezilen hep fakir halk olur.

Bundan dolayı tutuklananların fakir ve sahipsiz olmalarından dolayı kendileri ve çocukları çok perişan oldu.

29 Kasım 1926 tarihinde Battaloğlu Mehmed'in durumunu bildiren bir ilmühaber Ankara İstiklal Mahkemesine gönderildi.

Battaloğlu Mehmed'in altı çocuğu olduğu, ailesinin ve çocuklarının çok perişan ve sefalet çektiği, bakacak kimselerin bulunmadığını bildirdi.

Maznunların Mahkemeleri ve İdamlar:

Ankara istiklal mahkemesi 23 Kasım 1925 Salı günü Sivas'a gitmek üzere otomobil ile Ankara'dan ayrıldı. Sivas, Rize, gibi mahkemelerden sonra, bir buçuk ay gibi bir sürede heyet 29 Aralık 1925 Salı günü Ankara'ya geldi.

Heyet 31 Aralık veya 2 Ocak 1926 Cumartesi günü mahkemeye başlayacağını bildirdi. Savcı Necip Ali Bey evrakın incelenmesine hemen başladı.

Şu açıklamayı yaptı:

"Ankara'da elimizde mevcut bulunan davaların en mühimleri İstanbul'da ki geniş bir casus şebekesine aittir. Bundan başka Maraş hadisesi ve Erzurum hadisesinin müsebbiplerinin mahkemesidir. Netice hakkında bilgi verilecektir.

Heyetimiz bütün bu davaları az bir zaman zarfında neticelendirecektir.

Maznunların birinci duruşmaları;

Valiler arasında en hızlısı ve maharetlisi Maraş Valisi Halit Bey çıkar. Gerçi ne kadar sanıklar Ankara'ya toplanmadan önce Maraş isyanı sanıkları diğer yirmi kadar maznun Divan-ı Örfî'de alel acele yargılasa ve üç imamın hemen oracıkta idam edilse de bunu az bulan vali bey; öteden beri geçinemediği ve bir türlü de cumhuriyet halk fırkasına girmeye ikna edemediği belediye meclisi ve ticaret odası üyelerinin tümünü ve şehirde eskinden beri tarikat ehli olarak bilenen on kadar eşrafla birlikte "irtica sanıkları olarak Adana üzerinden Ankara'ya gönderivermiştir.

Maraş'tan Ankara değişik gruplar halinde sevk edilenlerin mahkemesi 14 Ocak 1926 Perşembe günü başladı.

İstiklal Mahkemesi dini siyasete alet ederek halkı katliama teşvik etmek, hükümeti değiştirmeye teşebbüs de bulunmak ve şapka giyilmesi hakkındaki kanuna karşı gelmek ile suçlanan mazlumların davasını ele aldı.

Mahkeme Reisi, Afyon Mebusu Ali Bey, Azalar, Gaziantep Mebusu Kılıç Ali Bey ve Rize Mebusu Ali Bey, Müddei-i Umumi (savcı) Denizli Mebusu Necip Ali Bey idi.

Bir başkan 2 üye ve savcıdan oluşan 11 Ankara İstiklal Mahkemesi yargılamaya ilk olarak Ulu Cami Müezzini Haliloğlu Hafız Mehmet'ten başladı.

Hafız Mehmet'e kimliği soruldu yaptıkları ile ilgili ayrıntılı sorular soruldu doğru cevap verilmesi istendi. Hafız Mehmet Maraş'ın Kuzucak Köyü'nden olduğunu, 2 senedir Ulu Camide müezzinlik yaptığını, Maraş'ta imam hatip mektebinde okuduğunu, altı lira maaş aldığını söyledi. Daha sonra diğer sorulara

AÇILIŞ OTURUMU

cevap vererek 27 Kasım 1925 Cuma günü şafak vaktinde ulu caminin kapısını Hademe Abdullah'ın açtığını, kendisinin geldiğinde caminin kapısının açık olduğunu söyledi. Sabah namazı kıldıktan sonra Hademe Abdullah'ın bir kâğıt bulduğunu, cemaatin isteği üzerine kâğıdı kendinin okuduğunu, kâğıdın şapka kanunu hususunda yazıldığını, şapkanın giyilmemesi hususunda askeri ve mülki memurlarla görüşerek meselenin çözümlenebileceğini ve elde bu yetkinin mevcut olduğu... Gibi bilgilerin bulunduğunu kâğıdı İnşallah Maşallah Ali'nin yanına aldığını kendisinin camiye geldiğinde 21 kişilik cemaatin bulunduğunu, cemaatin başında sarık ve mendil bağlanmış olarak gördüğünü ifade etti.

Hafız Memet'in ifadesine göre cuma namazı kıldıran, Rıtvanzade Hafız idi. Cuma namazından sonra Molla İbrahim kürsüye çıktı.

Şapka giyilmesi aleyhine bağırarak ve ağlayarak konuştu. Bunun üzerine cemaat "şapka giymeyeceğiz" diye bağırmaya başladı. Sancağı alarak dışarı çıktı. Birkaç kalpak giymiş adam sancağı aldı.

Bunlar arasında Dönüklü Köyü'nden Mahmut'ta vardı. Asker cemaatin durması için ateş açınca halk askere silahla karşılık verdi. Müezzin cuma akşamı evinde yakalandı. Camiye bırakılan bildiriye hükümete haber vermediği için suçlandı. Oysa kâğıdı Hademe Abdullah bir bez içine sarılı bir şekilde bulmuştu.

Reis Ali Bey Müezzin Hafız Mehmet'i dini siyasete alet etmekle, camide saçma sapan şeyleri okumak ve bildiriye İnşallah Maşallah Ali'ye vermekle suçladı.

Sıradaki 60 yaşındaki ikinci sanık İnşallah Maşallah Ali'nin kimlik tespitine geçildi. Maznun adının İnşallah Maşallah Ali mesleğinin bakkallık olduğunu, Fransızlar harbinde şehit olan kardeşinin yerine adına İnşallah Maşallah Ali dendiğini, kardeşinin yetimhanedeki çarpışmada yaralandığını, 31 Mart hadisesinde suçlu bulunarak idama mahkûm edildiğini, belediye başkanı eczacı Lütfi Bey ile Fransız harbinde beraber savaştıklarını gâvurun kaçmasında kendilerinin emekleri olduğunu belirtti.

İnşallah Maşallah Ali'nin kardeşi II. Abdülhamit Han taraftarı olarak bayrak çekmiş bu olayla 50 kişi tutuklanmış ve sonra genel aftan yararlananları serbest bırakılmıştı.

Reisin ayrıntılı sorularına Ali Efendi geniş geniş cevaplar verdi. Bu cevaplarında Cuma günü ulu camiye sabah namazı kılmağa gittiğini, bir Müslüman olarak 5 vakit namazını camide cemaatle kıldığını sancak çıkarıldığından orada bulunduğunu, şapka aleyhine yazılan kâğıdın kendisine ait olmadığını söyledi. Reis'in müezzinin kâğıdı kendisinin aldığını söylediğini hatırlatınca kâğıdı görmediğini ve nerede bulunduğunu bilmediğini ve şapka bulamadıkları için giyemediğini ifade etti.

Savcı, Dar'ül Hilafet Medrese'lerinin açılması için İnşallah Maşallah Ali'nin imzası bulunduğunu iddia etti. Bu iddia üzerinin maznun Ali Efendi, medreselerin kapanacağı, Kur'an ve İslam dini'nin kaldırılacağını Köşkeroğlu Halil'den işittiğini naklen anlattı.

Üçüncü sırada sorgulaması yapılan Mustafa oğlu 1890 (1306) doğumlu

Sukudiye Mahallesi'nde oturan Kocabaşzade Ömer Efendi'nin yanında hizmetçi olarak çalışan 36 yaşındaki Pekmezci Hacı Hüseyin'in kimliği tespit edildi. İfadesinde Cuma günü sabah namazı ulu camiye geldiğini, dokuz nüfuslu aileye sahip olduğunu, dar gelirli ve geçim sıkıntısı içerisinde bulunduğunu, sancağı çekenleri gördüğünü, cemaat boğazkesen caddesine doğru yürürken kendisinin bunlar arasına katılmadığını söyledi.

Evinin ulu camiye uzak olmasına rağmen niçin namaza ulu camiye geldin diye sorulması üzerine, hem Cuma namazı kılmak hem de alışveriş yapmak için geldiğini cevabını verdi. Sanık sarıp gittiğini, şapka giyilmesini duymadığını, ancak parası olup alamadığını, hükümetin emrine uyup şapka giyeceğini ifade etti.

Dördüncü sırada 1902 (1318) doğumlu Ziraat Bankası'nda veznedarlık görevinden alınan Celil oğlu Ahmet Remzi'nin yargılanmasına geçildi. Kimlik tespitinden sonra Ahmet Remzi 1920 yılından beri veznecilik yaptığını şapka yaptırıp giydiğini ve dairesine şapka ile gittiğini Ekmekçi Mahallesi'nden olduğunu fakat Dulkadirli Mahallesi'nde oturduğunu Ulu Cami'de şapka aleyhine konuşulduğunu duyup eve gittiği söyledi.

Mahkeme Reisi Ali Bey'in diğer sorularına Ahmet Remzi Şapka Giyilmesi Hakkındaki Kanununun 26 Kasım 1925 günü saat 11 civarında tellal tarafından ilan edildiği bir günde şapka temin etmenin mümkün olmadığını, camide müezzinliği Hafız Mehmet Efendi ve imamlığı Molla İbrahim Efendi'nin yaptığını, şapka aleyhinde yazılan kâğıdı hademe Abdullah'ın getirip müezzine verdiğini, neler olduğunu duymadığını, cuma namazında bulunmadığını, cemaatin tutuklanmasının yanlış olduğunu, ikinci namazından camiye geldiğini, Molla İbrahim Efendi'nin hüccesinin zorla açılarak içeri girildiğini söyledi.

Vali Alay Kumandanı ve Müftünün birlikte Ulu Cami'ye abluka altına aldıklarını ayrıntılı bir şekilde anlattı. Ahmet Remzi'nin yukarıda anlattığı ifadelerine sinirlenen savcı sanığı yalan söylemek ve inkâr etmekle suçladı.

Sorgulama sırası bakkallık yapan 55 yaşındaki Ahmet oğlu Ali'ye geldi. Savcının ve reisin sorularını cevabında cuma günü cuma namazı için Ulu Cami'ye gitmediğini, Divanlı Camii'nde cuma namazı kıldığını, sancak çekilerek isyan hükümete yürüdüğünü, başkasından duyduğunu, ikinci namazı için ulu camiye gittiğini, caminin önünden geçen suyun kenarında bekleyen vali belediye başkanı ramazan efendi ve müftünün reisin dikkatinden kaçan bir konuya özellikle açıklama gereği duydu. Sanık olayın bir provokasyon olması ihtimalinin olduğunu caminin içinde bir hocanın "Allah Allah" diyerek çıktığını ve yüzükoyun kaçtığını, kendilerinin ise tutuklandığını, valiye niçin hocayı tutmadınız da bizi topladınız, buraya getirdiniz bu insaf mıdır? Diye soru sorduğu, bunun üzerine valinin hocanın işi böyle yaptığı ve kabahati olmadığını açıklayan bir cevap verdiğini ifade etti. Uzun açıklamalarda bulundu. Okunan heyezenameyi duymadığını belirten sözleriyle cevapların tamamladı.

Altıncı sırada Ekmekçi Mahallesi'nden dericilik işleriyle meşgul 1876 (1292)

AÇILIŞ OTURUMU

doğumlu 50 yaşındaki Ali oğlu Memili'nin yargılanmasına geçildi. Sorulara özet olarak cevap verdi. Cuma günü sabah namazı Ulu Cami'ye gittiğini, camideki paşa çardağında bulunan Hademe Abdullah'ın dizinin dibinde şapka aleyhine yazılmış bilgileri içeren beze sarılı kağıdı gördüğünü, dükkanın erken açmak için camiden erken ayrıldığını bildirisinin okunduğundan camide bulunmadığını anlattı.

Memili Bey'de diğer Maraşlılar gibi cumaya Ulu Cami'ye gittiğini vaazı Hafız İbrahim'in yaptığını hoca konuşurken camiden ayrılıp çarşıya gittiğini söyledi. İkinci namazı Ulu Cami'ye geldiğini. Vali, müftü ve kumandanın caminin kapısını çevirdiklerini, camiye ikinci namazı için camiye 39 kişinin geldiğini hepsinin tutuklanarak hapishaneye götürüldüğünü tutuklandığında kendisine işkence yapıp dayak atıldığını falakaya yatırıldığını Maraş'ta işkence ile zorla ifade verdirildiğini açıkladı.

Savcı, Memili Bey'i yalan söylemekle suçladı.

Mahkeme üyesi Kılıç Ali sanığa sancağın çekilmesinde Beyazıdzade'lerden kimlerin bulunduğunu sordu Memili Bey bu soruya onların evlerinin Ulu Cami'ye uzak olduğu karşılığını verdi bu sorgulama ile 10 Ocak 1926 Perşembe günü duruşması sona erdi.

İkinci duruşma:

İkinci duruşma 16 Ocak 1926 Cumartesi günü başladı. 16 Ocak'ta yapılan duruşmada Reis Afyon Mebusu Ali Bey, Azalar, Kılıçlı ve Reşit Galip Bey'ler idi.

İkinci duruşmada mahkeme sorgulamaya başladı. 1925 yılında ölen Müezzin Ömer Efendi'nin vekili olarak beş lira maaşla çalışan dört çocuklu, Ulu Cami'nin ikinci Müezzini Battaloğlu Lütfi Efendi'den başladı. Reis'in soruları Müezzin Lütfi Efendi Cuma günü sabah namazı Ulu Camiye geldiğini, müezzinlik sırasında ikinci müezzin Hafız Mehmet Efendi de olduğunu Hademe Abdullah'ın kapının aralığına konmuş bir kağıdı bulunduğunu getirip Müezzin Hafız Mehmet'e verdiğini cemaatin isteği üzerine kağıdı Hafız Mehmet'in okuduğunu anlattı.

Kağıt, Şapka Giymesi Hakkındaki Kanununun aleyhin de idi. Bu bildiride şapka konusunda hükümet yetkilileri mülkiye ve asker memurlarca görüşme yapılması yazıldı. Bildiri Molla İbrahim'in elindeydi Cuma namazı için ezan okundu, namaz kılındı. Halk dağılırken molla İbrahim kürsüye çıktı, ayet okuyarak konuşmaya başladı. Müslüman şapka giymez, bende giymem ahdim var... Dedi. Cemaat galeyana geldi. Bağırmağa başladılar. Sonra Molla İbrahim caminin ihata duvarının üzerine çıktı. Halka hitaben yaptığı nutukta "şapka giymeyiz !" diye bağırdı. Bu sırada jandarma havaya ateş açtı.

Lütfi Efendi, sorulara verdiği cevabında ertesi gün sabahleyin kendisinin evinde tutuklandığını, dükkanları beş gün açmayalım diyenleri tanımadığını, şapka aleyhinde yazılan kağıdı çabuk ve düzgün okunmasından dolayı Hafız Mehmet'in yazdığından şüphelendiğini açık açık anlattı. Savcının niçin valiliğe haber vermedin sorusuna böyle bir durumdan haber almadığını ifade eden sözleri

ile cevapladı.

İkinci duruşmanın ikinci sanığı 65 yaşındaki dört çocuklu hacı İhsak oğlu Mehmet Durdu Fakih idi. Devlete ait geliri götürü usul ile alıp toplama işi olan mütezimlik mesleği ile meşguldü. Oda diğer maznunlar gibi sorulara ayrıntılı cevap verdi. Reisin cumada bulunup bulunmadığını sorusunda;

Cuma namazında fetih ve kehf surelerinin okunduğunu, ondan sonra mihrabda hocanın ayetler okuduğunu, hocanın; “Ben şapka giymem, isterse assınlar isterse kessinler” dediğini, cemaatin hep bir ağızdan “Allah Allah” diye bağırdığını minber kapısında bulunan sancağı alıp gittiklerini, arkasından iki yüz el silah atıldığını, yavaş yavaş kahvenin önünden evine giderken silah sesleri duyduğunu ve hapishanenin kapılar kırılarak boşaltıldığını başkasından öğrendiğini ifade etti.

Reisin soruları üzerine Durdu Fakih; İnşallah Maşallah Ali'nin evine gelerek şapkadan bahsettiğini, kendisinin Kadı Ziya'ya gideriz onlar ne derse onu yaparız diye cevap verdiğini arkadaşlara idare azaları Ömer ve Ahmet Efendi müracaat edilmesini tavsiye ederek dağıldıklarını, bu arada Kadir Paşa ile Şükrü Bey'e gitme ve meseleyi anlatma konusunu görüştiklerini izah ederek 31 Mart hadisesinde İnşallah Maşallah Ali'yi görmediğini söyledi.

Üçüncü sanık Ekmekçi Mahallesinden tabak (dericilik) işiyle uğraşan 1910 (1326) doğumlu Süyleman oğlu Mehmet idi. Mehmet efendi duruşmasında yukarıdan gelirken silah atanlar arasına karıştığını kendisini dövdüklerini ve döve döve zorla aleyh de ifade verdirdiklerini söyledi.

1888 doğumlu Hacı Ahmet oğlu Pişkinzade Osman Efendinin ifadesi Şapka Giyilmesi Hakkındaki Kanununun 26 Kasım 1925 Perşembe günü saat 11'de hükümet ve belediye tarafından ilan edildiğini zamanın sınırlı kısa olduğunu ilanı duyan herkesin evine gittiğini ertesi gün Cuma tatil olduğu için şapka temin etmenin mümkün olmadığını açıkladı.

Cuma sabah camiye namaz kılınmaya gitti.

Önceleri ser'iyeye başkâtipliği yapan Evliya Efendi'nin imam olduğu cami de namaz kıldıktan sonra cami hademesi bir kağıt buldu, Hafız Mehmet Efendi mihrabın yanında kağıdı okudu. Kağıtta şapka giydirmekle zulüm yapıldığı halka maddi manevi zahmet verildiği;

Şapka giyilmemesi için askeri ve mülki heyetle ilgileneceklerini Sünnet-i Seniyye-i Muhammedi olan sarığın nasıl ihmal edileceği gibi ifadeler verdi.

Soruları, birer birer cevapladı. Şapka konusunda müftünün ihmali bulunduğu müftünün hatasını valiye söylediğini, valinin şikâyetine cevap vermediğini ve vaaz eden imamın o gün görev yapan resmi imam olmadığını belirtti.

Savcının medreselerin kaldırılması aleyhine faaliyette bulunduğu iddiası karşısında medreselerin tekrar açılması için, Kırmacızade ve Mebus Tahsin Bey'in telkin ve teşviki sonucu konuyla ilgilendiğini medreselerin açılması

AÇILIŞ OTURUMU

lehinde Kırmacızade ve Mebus Tahsin Bey'in teşvik ve teşebbüste bulunduğunu ima eden açıklamalar yaptı.

Sıradaki beşinci sanık 1889 (1305) doğumlu, Kuytul ifadesinde şapka olayını devreye gezen askerlerden öğrendiğini söyledi.

Diğer adı Durdu olan Ömer oğlu Taşo, Şaziye Mahallesinde ikamet ettiğini, Cuma günü kale dibine tesadüfen geldiğini kalabalığı gördüğünü, şapka olayı ile ilgisi bulunmadığını söyledi. Savcı sözünü keserek 31 Mart'taki Bayrak Olayı'nda bulunduğunu iddia etti. Halil Çavuş 31 Mart olayında bayrak çekenlerin yanında yer almadığını ifade etti.

Aşağıda kısaca kimlikleri verilen sanıklar, ikinci duruşmada hemen hemen aynı ifadeleri vererek, şapka olayı ile ilgilerinin olmadığını savcının kendileri hakkındaki iddialarının yersiz ve asılsız olduğunu söylediler.

Bu sanıklar

1- Çarşı başındaki ikamet eden köşkerlikle meşgul olan 55 yaşında bulunan Hacı Durduoğlu Mustafa Çavuş

2- Rençberlik yapan 65 yaşında bulunan Topal Mehmet oğlu İbiş

3- 1896 (1312) doğumlu, Ahsen oğlu Ahmet

4- 65 yaşındaki Hacı Mehmet oğlu Karaküçük zade Hacı Mustafa Efendi

5- Ekmekçi Mahallesinden 21 yaşındaki Mehmet oğlu Ali

6- Kömürcülük yapan 1908 (1324) doğumlu Mehmet oğlu Ahmet

7- Mesleği demirci 1901 (1317) doğumlu Velioğlu Ali

8- Köşkerlik yapan 1908 (1324) doğumlu Karaalioğlu Sıdık

9- Mızıka çalarak ve süt satarak geçimini sağlayan 1898 (1314) doğumlu İbrahimoğlu Sıtkı

10- Sepçeçilik yaparak hayatını kazanan 1892 (1308) doğumlu Kamiloğlu Ali

11- Köşkerlik yapan 1908 (1324) doğumlu Berber Mustafa oğlu Veli

13- Tellallık yaparak geçimini temin eden 55 yaşında bulunan Muhacir Resuloğlu Mehmet

14- Bir işi ve mesleği olmayan Rençberlik (amelelik) yapan 1909 (1325) doğumlu Yılkıran oğlu Mehmet

15- Önceleri hükümete tahsildarlık yapan ve 60 yaşında bulunan Kahramaraş oğlu Mehmet

16- Bakkallık yapan Çıgçı (Hayrullah) mahallesinde ikamet eden Karacaoğlanoğlu Bekir,

17- 1892 (1308) doğumlu İmam Hüseyinoğlu Hacı Ali

18- Maraşlı 1882 (1298) doğumlu, Süleymanoğlu Sabık Mebus Hasib Bey sorgulamasında şehir halkının karakterini tasvir eden açıklamalarda bulundu. Maraş'taki avam halkın heyecanlı oldukları belirtti.

19- Rüstiyе (ortaokul) eğitimi yapan çiftlikle meşgul olan 1888 (1304) doğumlu Hasanoğlu Ziya Efendi.

20- Kuyucak mahallesinden 41 yaşında Mehmetoğlu Şişmanzade arif,

22- İptal edilen istinaf (bidayet, ilk) mahkemesi üyesi 1863 (1279)

23- Ticaretle meşgul olan 1896 (1312) doğumlu Bekir Sıtkıoğlu Arif Beyzade

24- Manifaturacı 1883 (1299) doğumlu Mehmetoğlu Şişmanzade Nuri Efendi

25- Duraklı mahallesinden çiftçilik yapan 38 yaşında Veyseloğlu Hasan Efendi.

8- Üçüncü Duruşma

Üçüncü duruşma 18 Ocak 1926 Pazartesi günü yapıldı. Bu duruşmada da sorgulaması yapılarak ifadesi alınan sanıklar birinci ve ikinci duruşmada ifadesi alınan sanıkların açıkladıkları konuların hemen hemen aynısını söylediler. Bundan dolayı aşağıda isimleri yazılı üçüncü duruşmada sorgulaması yapılan sanıkların sadece tesbit edilen kimlikleri verildi. Aslında bu sanıkların ifadeleri çok geniş ve dikkat çekiciydi. Açıklamalar hem bölge insanının karakterini hem de bu insanların tahrik edilerek nasıl kötü yönlendirildiğini, şehri yönetenlerin ne kadar ne tecrübesiz ve bilgisiz olduklarını, hatta şapka olayının şehirdeki itibar sahibi ileri gelen kişilerin tahrik ve teşviki sonucu meydana geldiğini belirtiyordu. Bu konularda ifade veren sanıklar;

1 - İstanbul Hukuk Fakültesi mezunu, çiftçilik yapan, Ziraat Odası ve Meclisi Umumi üyesi, 1982 (1308) doğumlu, Hasan Fehmi oğlu Kadızade Tefvik Efendi

2- Ticaret Odası Başkanı, Belediye ve Halk Partisi üyesi, 1873 (1289) doğumlu, Alioğlu Kocabaş Ömer Efendi,

3- Önceleri ticaretle meşgul olan, 1902 (1318) doğumlu, Hasan oğlu Ebubekirzade Mustafa Efendi,

4- Ticaret yapan 1903 (1319) doğumlu, Mustafa oğlu Kocabaşzade Ahmet Efendi,

5- Ticaretle meşgul olan ve 50 yaşında bulunan Hacı Ali oğlu Yaşar Beyzade Hacı Nuri Bey.

6- Hatuniye mahallesinden, ticaretle meşgul olan 1865 (1281) doğumlu Abdullah oğlu Hasırzade Hasan Efendi

7- Tüccarlık yapan 1892 (1308) doğumlu Mustafa oğlu Ali Kocazade Mehmet Efendi ifadesinde şapka giyilmesine karşı olmadığını şapka isyanı olmadan önce de şapka giydiğini ve bunun şehir halkınca benimsendiğini söyledi.

8- 60 yaşında Mehmet oğlu Dedeade Mehmet Efendi,

9- Ticaret Odasında ve Halk Partisinde üye, 1885 (1301) doğumlu, Ali oğlu Arifzade Arif Bey,

10- Sariyelik yapan, 85 yaşında Hacı Hasan oğlu Eşbahzade Hasan Efendi,

AÇILIŞ OTURUMU

- 11- Ziraatçılık yapan, 46 yaşında Mehmet oğlu Nazıfzade Ahmet Efendi,
- 12- Belediye Meclisi Üyesi Ali oğlu Kısakürekzade Ahmet Efendi,
- 13- Belediye Meclisi Üyesi 35 yaşında Hacı Mehmet oğlu Ali Efendi,
- 14- Derici (debbağ), 46 yaşında Hacı Ahmet oğlu Şirikçizadelerden Hacı Mehmet Efendi,
- 15- Ziraatçı 1873 (1289) doğumlu, Ahmet oğlu Katıpzade Mehmet Efendi,
- 16- Ziraatçı, Mustafa oğlu Derviş Ağa,
- 17- Meclis-i Umumi ve Halk Partisi Üyesi, ticaretle meşgul, 60 yaşında, Mehmet oğlu Kocabaşzade Hacı İbrahim Efendi,
- 18- Kahramanmaraşlı, 1876 (1292) doğumlu Ahmet Raşit oğlu Dr. Veliddin Bey,
- 19- 1877 (1293) doğumlu Mehmet Sabit oğlu Mehmet Tevfik Efendi,
- 20- 1876 (1292) doğumlu Osman oğlu Kuytul Muhtarı Hafız Mehmet.

18 Ocak 1926 da yapılan üçüncü duruşmada 20 sanığın sorgulaması yapıldı. 14, 16 ve 18 Ocak tarihlerinde yapılan üç duruşmada toplam 59 sanığın ifadesi alındı. Sanıklara sorulan onların verdiği cevaplar 6 deftere işlendi. Sanıklara sorulan onların verdiği cevaplar 6 deftere işlendi. Sanıkların ifadelerinin yazıldığı 6 deftere toplam 202 sayfa tuttu. Her sayfanın altı parafe eilen defterlerin sonuna İstiklal Mahkemesi 22 Nolu kararını ve bu karara bağlı ek kararını yazdırdı. Böylece Ankara'ya gönderilen şapka giyilmesi Kanununa muhalefet eden Kahramanmaraşlıların sorgulaması tamamlandı.

Kahramanmaraşlılardan nüfuzu olan bazı seçkin şahıslar İstiklal Mahkemesinde yargılananların affedilmesiyle ilgili teşebbüslerde bulundular. Kadızade Ziya Efendi 19 Ocak 1926 da Atatürk'e bir telgraf çekerek 2. Ankara İstiklal Mahkemesine sevk edilen ve burada yargılanan hemşerilerinin bağışlanmasını istedi. O dönemde haberleşme araçlarının yetersizliği dikkate alınırca, Kadızade Ziya Efendinin gelişmelerden haberi olmadığı ve kararı bilmediği çok normaldi.

Zira bu telgrafın tarihi İstiklal Mahkemesinin kararından bir gün sonrayı gösteriyor. Halbuki 2. Ankara İstiklal Mahkemesi yargılamada sanıkların üçüncü duruşmasını 18 Ocak 1926 Pazartesi günü tamamladı, aynı gün son kararını vererek suçluların cezası infaz edildi. Yani Kadızade Ziya Efendinin suçluların bağışlanması için Atatürk'e gönderdiği telgraf, infazdan sonra ulaştığından karar üzerinde herhangi bir etki sağlamadı.

9- Karar;

2. Ankara İstiklal Mahkemesi'nin 18 Ocak 1926 Pazartesi günü, mahkeme başkanı Afyonkarahisar mebusu Ali Bey, üyeler Gaziantep mebusu Kılıç Ali ve Aydın mebusu Reşit Beylerin imzalarıyla esas no 8, karar no 22 sayılı kararı alındı.

25 Kasım 1925 tarih ve 45 numaralı Şapka Giyilmesi Kanunu, 26 Kasım

1925 tarihinde saat 10 sularında Kahramanmaraş Belediye Başkanı Lutfi Bey tarafından ilan edilmesi üzerine, 27 Kasım 1925 Cuma günü Kahramanmaraş'ın Ulu Camisinde Cuma Namazı'ndan sonra Molla İbrahim adındaki Cami imamının konuşmasının ardından cami minberinde bulunan ayeti kerime işlemeli kırmızı ve yeşil bayrakları yanına alan halk çok büyük kalabalık halinde silah ata ve silahlı olarak hükümete hücum etti.

Etrafi kordon alan zabıta kuvvetlerine baş kaldıran çok büyük bir kalabalık vilayet etrafına ve Hükümet Konağı avlusuna toplanarak hep bir ağızdan şapka giymeyiz, şapka giyen hükümeti tanımıyoruz, gavur valiyi istemeyiz diye bağırıyorlar. İsyancılar daha sonra içinde 200 tutuklu bulunan cezaevinin kapılarını kırarak fırsat kollayan tutukluların kaçmasına sebep oldular. Bu olaylarla ilgili 25 Kasım 1926 Cumartesi, Ulu Camii müezzini Hafız Mehmet, İnşallah, Maşaallah Ali, Pekmezci Hacı Hüseyin bin Mustafa, cami hademesi Muhacir Abdullah, Battaloğlu Hacı Memiş, Hacı İshakzade Durdu Fakih, veznedarlıktan ayrılmış Ahmet Remzi, Bayraktar Süleymanoğlu Mahmut Pişkinzade Osman Fakih, Ekmekçi Mahallesinden Memişoğlu Ali, Ekmekçi Mahallesinden Mütevaffa Memişoğlu Mehmet, İmam Hüseyinoğlu, Hacı Ali, Çolak Ali, Yeminlioğlu Semi, Karaoğlanoğlu Bekir, Veliolu Muharrem Kara Ali'nin oğlu Sıddık, Şeyh mahallesinde İsmail oğlu Sıddık, Kamiloğlu Ali, Mahmut oğlu Durdu, Serdar Mustafa oğlu Veysel, Muhacir Resul oğlu Mehmet Gazzaz Durdu, Osmaniyeli Halil oğlu Ahmet, Halil Çavuş, Taşo, Toprak oğlu Mustafa Çavuş, Tahmas Ökkeş, Yılkıran Mehmet oğlu Ahmet ve hala firarda bulunan Maraş'ın Kuytul Muhtarı Hafız Mehmet, Molla İbrahim, Maraşlı Bayraktar Hamdi, Maraşlı Nalbant Ahmet tutuklandılar.

Yukarıda adı geçen tutukluların eylemlerini yönlendirecek manevi yönden amir durumda olan, şapka isyanından önce Bakanlar Kurulu'nca verilen kararın tam olarak uygulanmasında ihmali bulunan Kadızade Ziya, Hüseyinzade Nuri, Şişmanzade Arif, Ahmet Hamdi, Arifi Beyzade Abdülkadir, Şişmanzade Nuri, Çiftçizade HAsan, Kadızade Tevfik, eski mebus Hasib, Kocabaşzade Ömer, Ebubekirzade Mustafa, Kocabaşzade Ahmet, Neşet Beyzade Hacı Nuri Bey, Hüsnüzade HAsan Efendi, Ali Kocabaşzade Mehmet, Dedezade Mehmet, Arifzade Arfi Efendi, Turgut, Eşbahzade Hüseyin, Kısakürekzade Ahmet, Kuruşçuzade Ali, Seyyid Bahtiyarzade Hacı Mehmet, KAtipzade Mehmet, KAtımzade Derviş Ağa, Kocabaşzade Hacı İbrahim Ağa, Dr. Veliddin, Nazifzade Ahmet, Musa Efendizade Mehmet Efendi 9 Aralık 1925 tarihinde tutuklandılar.

İsimleri zikredilenlerin mahkemeleri sonucunda; sanıklardan Ulu Cami müezzini Hafız Mehmet'in isyan sabahı camide kamuoyunda fesat çıkarmak maksadıyla hazırlanan şapka giyilmesi aleyhinde bildiriye tertipleyip okuduğu, öğle namazında eskiden beri şapka giymediğinden ve giymeyeceğinden bahsettiği, isyan günü Cuma namazında toplanan halkı Pekmezci Hacı Hüseyin ile birlikte Hükümet aleyhine kıyama tahrik eyledikleri ve halen firarda bulunan Molla İbrahim'in de bu hususun temini için minberde vaazda bulunduğu, Kuytul Muhtarı, Bayraktar Hamdi ve Nalbant Ahmet ile birlikte hepsi fiilen

AÇILIŞ OTURUMU

ve silahlı olarak isyana iştirak ettikleri ve Süleymanoğlu Mahmut, Müezzın Battal Mehmet, Durdu Fakih, Ziraat Bankası veznedarlığından uzaklaştırılmış Ahmet Remzi, Karaoğlanoğlu Bekir, Ulu Cami Hademesi Abdullah ile Bitlisli Mesutoğlu Mehmet, Van muhacirlerinden İsmailoğlu Sıddık'ın da isyanda çeşitli şekilde propaganda yaparak ve silahlı bir şekilde hükümete ve hapisaneye hücum eyledikleri ve sanıklardan Mebus Sabık Hasib Bey'in de isyanın çıkmasından önce kendisine şapka hakkında müracaatta bulunan Hafız Mehmet ve diğer şahıslara "Ben şapka giymeyeceğim beni hükümet zaten muhalif tanıyor; siz başınızın çaresine bakınız ve direnmek için kuvvet temin edilmiştir" gibi sözlerle isyanın çıkmasına sebep olmak suretiyle ikinci derecede olaya karıştığı tesbit edilmiştir. Eski tahsildar Maraşlıoğlu Halil'in Sabit Efendi hakkında vatana ihanette bulunduğuna dair yalan yere yazılı olarak ihbarda bulunduğu, mahkeme önünde yazısının kendisine ait olduğunu itiraf eylemesi, Sabit Efendi'nin iddia ettiği gibi Ulu Cami'de halkı isyana teşvik eylemediği, söz konusu mektubu aralarındaki mevcut davanın etkisi altında yazdığını itiraf etmesi, sanığın adı geçen faaliyeti cesaret bularak işlemediği; evrakın incelenmesi neticesindeki ifadelerinden ve şahitlerin dinlenmesinden, tutanaktan ve kendilerinin daha önce mahkeme huzurundaki ikrarlarından anlaşılmıştır. Bu sanıklardan Ulu Camii müezzini Hafız Mehmet, İnşallah Maaşallah Ali, Bekmezci Hacı Hüseyin'in huzurda ve hala firarda bulunan Kuytul muhtarı Hafız Mehmet, Molla İbrahim, Bayraktar Hamdi, Nalbant Ahmet'in gıyaben hareketlerine tevafuk kanun-u Ceza-i Umumi'nin muaddel 55. Maddesinde "Her kim Hükümet aleyhine müsellehan isyana..." diye yazılı fıkrası delaleti ile muaddel 57. Maddesinin "beyan olunan... ve icraya tasaddi eylerlerse... ol Cemiyete dahil bulunanlardan... ve muhrik-i mefsedet olanlar her nerede tutulur ise idam olunur" diye yazılı fıkrası mucibince asılarak idamlarına ve hala firarda bulunan Kuytul Muhtarı, Molla İbrahim, Bayraktar Hamdi, Nalbant Ahmet'in de Hukuk-u Medeniyeden isbatı ile malların hazine; Süleyman oğlu Mahmut, Müezzın Battal Mehmet, Durdu Fakih, Ziraat Bankası veznedarlığından atılmış Ahmet Remzi, Karaoğlanoğlu Bekir, Ulu Camii hademesi Abdullah, Bitlisli Resul oğlu Mehmet ve Van muhacirlerinden İsmailoğlu Sıtkı'nın hareketine tevafuk eden Kanun-u Ceza-yı Umuminin muaddel elli beşinci maddesi delaleti ile elli yedinci maddesinin "mevkii hiyenette tutulanlar... müebbeten veya muvakkaten küreğe vaz olunurlar" diye yazılı fıkrası mucibince onar sene küreğe konulmalarına; bunlardan Süleymanoğlu Mahmut nüfus kütüğündeki kaydına nazaran henüz on beş yaşında gözükmekte ise de kendisinin tavır ve hareketlerinden yirmi iki yaşında olduğuna hakim heyetince kanaat getirildiğinden Usul-ü Muhakemat-ı Cezaiyye Kanununa ilave edilen 23 Nisan 1925 tarih ve 660 numaralı kanunun 7. Maddesi mucibince yaşının 22 olduğuna ve nüfus sicilinin bu suretle düzeltilmesi yönünde Mahalli Nüfus Müdürlüğü'ne yazılı olarak görüş bildirilmesine ve Sabit Efendi hakkında iftira ettiği mahkemece tesbit edilen Maraşlıoğlu Halil'in hareketine tevafuk eden Kanun-u Ceza-yı Umumi'nin 213. Maddesinin "bir kimseye ligarazın cürüm isnad eder kadar haps olunur" diye yazılı fıkrası mucibince üç sene hapsine ve keza iş bu isyan ve harekatta dolaylı olarak katıldığı tahakkuk

eden Mebus-u Sabık Hasip Bey'in de hareketine tevafuk eden Kanun-u Ceza-yı Umuminin 57. Maddesi delaleti ile 45. Maddesinin "eğer fiili asli idam veya müebbed... fer'an zimethal olanlar hakkında 10 seneden aşağı olmamak üzere muvakkat küreğe konulurlar" diye muharrer fıkrası mucibince 10 sene müddetle küreğe konulmasına, isyan hadisesi ile alakadar olduklarına dair kanaat-i bahş ve vicdanı olacak delal-i kanuniyye görülemediği cihetle Kadızade Ziya, Nuri Hüseyinzade Nuri Şişmanzade Arif, Kuşçuzade Ahmet Hamdi, Arifzade Abdülkadir, Şişmanzade Nuri, Çiftçizade Hasan, Kadızade Tevfik, Kocabaşzade Ömer, Ebubekirzade Mustafa Kocabaşzade Ahmet, Hacı Nuri Beyzade Hasan, Ali Kocazade Mehmet, Dedeade Mehmet, Arifzade Arif, Diş Tabibi Hasan Turgut Eşbahzade Hüseyin, Kısakürekzade Ahmet, Kuruşçuzade Ali, Hacı Mehmet, Katipzade Mehmet, Fatımezade Derviş, Hacı İbrahim, Dr. Veliddin, Nazifzade Ahmet, Musa Efendizade Mehmet Efendilerle, Pişkinzade Osman Fakih, Ekmekçi Mahallesinden Memişoğlu Ali, Sofu Memişoğlu Memiş, İmam HÜseyinoğlu Hacı Ali, Çolak Ali, Alioğlu Semi, Veliöğlu Muharrem, Karaalioğlu Sıddık, Kamiloğlu Ali, Mehmetoğlu Durdu, Osmaniyeli Haliloğlu Ahmet, Halil Çavuş, Şaziye Mahallesinden Taşo, Mustafa Çavuş, Topal Mehmetoğlu İbiş, Karaküçükzade Mustafa Efendi, meşhur Tahmas Ökkeş, Yılkırın Mehmetoğlu Ahmet'in beraatlerine, başka bir sebeple tutuklu değillerse serbest bırakılmalarına ittifakla 18.01.1926 tarihinde karar verildi.

Yukarıda açıklanan 2. Ankara İstiklal Mahkemesinin 22 nolu kararına göre:

a- İdam cezasına mahkum olanlar:

- 1) Ulu Camii Müezzini Hafız Mehmet
- 2) İnşallah Maşallah Ali
- 3) Pekmezcioğlu Hacı Hüseyin
- 4) Kuytul Muhtarı Hafız Mehmet
- 5) Molla İbrahim
- 6) Bayraktar Handi
- 7) Nalbant Ahmet

b-

- 1) Kuytul Muhtarı Hafız Mehmet
- 2) Molla İbrahim
- 3) Bayraktar Hamdi
- 4) Nalbant Ahmet

c-

- 1) Süleymanoğlu Mahmut
- 2) Müezzini Battal Mehmet
- 3) Durdu Fakih
- 4) Ziraat Bankası Veznedarlığından matruk Arhmet Remzi

AÇILIŞ OTURUMU

- 5) Karaoğlanoğlu Bekir
- 6) Ulu Cami hademesi Abdullah
- 7) Bitlisli Resuloğlu Mehmet
- 8) Van Muhacirlerinden İSmailoğlu Sıtkı
- 9) Eski mebuslardan Hasib Bey

d-

- 1) Maraşlıoğlu Halil

e- Beraat edip serbest bırakılanlar:

- 1) Kadızade Ziya
- 2) Nuri Hüseyinzade Nuri
- 3) Şişmanzade Arif
- 4) Kuşçuzade Ahmet Hamdi
- 5) Arifzade Abdülkadir
- 6) Şişmanzade Nuri
- 7) Çiftçizade Hasan
- 8) Kadızade Tevfik
- 9) Kocabaşzade Ömer
- 10) Ebubekirzade Mustafa
- 11) Kocabaşzade Ahmet
- 12) Hacı Nuribeyzade Hasan
- 13) Ali Kocazade Mehmet
- 14) Dedezade Mehmet
- 15) Arfizade Arif
- 16) Kısakürekzade Ahmet
- 17) Diş Tabibi Hasan Turgut
- 18) Eşbahzade Hüseyin
- 19) Kuruşçuzade Ali
- 20) Hacı Mehmet
- 21) Katipzade Mehmet
- 22) İmam Hüseyinoğlu Hacı Ali
- 23) Fatmazade Derviş
- 24) Hacı İbrahim
- 25) Dr. Veliddin
- 26) Nazifzade Ahmet
- 27) Musa Efendizade Mehmet
- 28) Pişkinzade Osman Faki

- 29) Memeşolu Ali
- 30) Çolak Ali
- 31) Ali oğlu Semi
- 32) Veli oğlu Muharrem
- 33) Karaalioğlu Sıddık
- 34) Kamiloğlu Ali
- 35) Mehmetoğlu Durdu
- 36) Osmaniyeli Haliloğlu Ahmet
- 37) Halil Çavuş
- 38) Şaziye Mahallesinden Taşo
- 39) Mustafa Çavuş
- 40) Topal Mehmetoğlu İbiş
- 41) Karaküçükzade Mustafa Efendi
- 42) Tahmas Ökkeş
- 43) Yılkırkan Mehmetoğlu Ahmet
- 44) Sofu Memişoğlu

Yukarıda isimleri yazılı beraat edenlerin serbest bırakılmasına dair bir belge 18 Ocak 1926 tarihinde 2. Ankara İstiklal Mahkemesi Başkanlığı'na verildi.

Polis komiseri yardımcısı tarafından, sonradan hazırlanan şapka isyanı ile ilgili 12 sayfalık fezlekedede, 15 Şubat 1926 tarihinde Kuytul Muhtar Hafız Mehmet, Molla İbrahim, Baytar Hamdi ve Nalbant Ahmet'in mallarının haczedilerek muhafaza altına alındığı belirtildi.

Hapis, cezasına mahkum olan suçluların çoğu fakir ve gariban insanlardı. Hapishanede geçinmelerini sağlayacak maddi imkanları yoktu. Bu sebeple suçlular, maddi durumlarını belirtir ayrı ayrı dilekçe yazarak cezaevi müdürlüğüne müracatta bulundular. Suçluların dilekçeleri dosyalarında muhafaza edilerek saklanmaktadır.

Hapis cezasına mahkum olanların bir kısmı çok yaşlı idi. Adan Valisi 18 Temmuz 1926 tarihli yazısında ilindeki cezaevinde bulunan Karamanoğlu Halil'in yaşlılığı ve hastalığı sebebiyle Maraş cezaevine naklini istedi.

IV- SONUÇ

İstiklal Mahkemesi'nde yargılanan Kahramanmaraşlılar konusu birinci el kaynaklara dayanarak araştırıldı. Kahramanmaraşlılar genellikle Gaziantep ve Ankara'da görev yapan İstiklal Mahkemesinde yargılandılar.

Gaziantep iline gelen İstiklal Mahkemesinde Çukadarzade Hacı Mehmet Efendi'nin 15 Eylül 1925 tarihinde Kandıl'daki bağında beş aylık eşi (Zekiye Hanım) ile birlikte öldürülmesinde alakası olan sanıklar 10-11 Ekim 1925 tarihinde yargılandılar. Bu adi suçtan yargılananlardan 10 kişi 11 Ekim 1925 tarihinde idam cezasına çarptırıldı. Cinayeti teşvik eden üç kişi 15'er sene kürek

AÇILIŞ OTURUMU

cezasına mahkum edildi. Cinayetle alakası olduğu zannı ile mebus Tahsin Bey'in 7 Aralık 1925'te dokunulmazlığı kaldırıldı. Ve 4-5 Nisan 1925 tarihlerinde yargılandı. İki günlük mahkeme sonucunda Tahsin Bey 10 sene kürek cezasına çarptırıldı.

Adi bir suç olan dava Gaziantep'e gelen İstiklal Mahkemesi'nde görüldü. Cinayete katılanlar gayet seri ve adil bir şekilde cezalandırıldı. Burada hukuk açısından haksızlığa uğrayanların mağduriyeti giderildi. Aslında İstiklal Mahkemeleri'nin bir görevi de haksız fakat güçlü olana karşı güçsüzün hakkını korumaktı. Bu itibarla Çukadarzade ve eşinin katli olayında İstiklal Mahkemesi adil ve yerinde bir karar verdi.

Kahramanmaraşlılar şapka giyilmesi hakkındaki kanuna muhalefet ederek 2. Ankara İstiklal Mahkemesi'nde yargılandılar. 45 numaralı şapka giyilmesi kanunu 25 Kasım 1925'te Çarşamba günü TBMM'nce kabul edildi. Söz konusu kanun 26 Kasım 1925 Perşembe günü saat 10 da Kahramanmaraş halkına Belediye Başkanı Lütfi Bey tarafından ilan edildi. 27 Kasım 1925 Cuma günü, Cuma Namazını müteakip şapka giyilmesi aleyhine yürüyüş yapıldı. Halk hükümet binasına gitti, valiye karşı sloganlar söyledi ve ceza evinin kapılarını kırarak 200 mahkumun dışarı çıkmasına sebep oldu. Şehir bir anda isyan alanı haline geldi.

Şapka Kanunu aleyhine yürüyüşte bulunanlar 28 Kasım ve 9 Aralık tarihlerinde tutuklandılar. Tutuklananlara sert ve acımasızca davranıldı. Aslında Şapka Kanunu'nun uygulanmasında şehri idare eden sorumluların da büyük bir ihmali oldu. Ancak Kahramanmaraş Valisi Halit Bey, olayların daha fazla büyümemesi için gerekli tedbirleri aldı.

Şapka Kanunu aleyhine yürüyüş yapanlar mahallinde yapılan sorgulama sonucu 2. Ankara İstiklal Mahkemesi'ne sevk edildiler. Mahallinde yapılan sorgulamalarında sanıkların ifadeleri üç deftere zaptedildi. İfadesi alınan ve suçlu zanedilen sanıklar 2. Ankara İstiklal Mahkemesi'ne sevk edildiler.

Şapka giyilmesi hakkındaki kanuna muhalefet eden Kahramanmaraşlı sanıkların yargılanmasına 14 Ocak 1926 Perşembe günü başlandı, 16 ve 18 Ocak 1926 tarihlerinde mahkemeye devam edildi. Mahkeme reisi sanıkların Kahramanmaraş'ta verdikleri ifadelerini okudu ve şimdiki ifadeleri ile önceki ifadelerinin aynı olmadığını söyledi. Yani sanıkların önceki ifadeleri ile 2. Ankara İstiklal Mahkemesi'ndeki ifadeleri birbirine ters idi. Sanıklar önceki ifadelerinin zorla alındığını, bu sebeple Kahramanmaraş'ta verdikleri ifadelerinin kendilerine ait olmadığını ve 2. Ankara İstiklal Mahkemesi'nde doğru ve gerçeğe uygun ifade verdiklerini açıkladılar.

2. Ankara İstiklal Mahkemesi'nde, şapka isyanı ile Kahramanmaraşlıların verdikleri önceki ifadeler sonucu pek değiştirmediler. Mahkeme üyeleri daha önce vermiş oldukları ifadelerini değiştiren sanıkları yalan söylemekle suçladı. Gerçekten sanıklar kendi ifadelerinin tutarsızlığı sebebiyle yalancı durumuna düştüler. 18 Ocak 1926 Pazartesi günü sanıklar hakkında çeşitli cezalar verildi. Bunlardan 7'si idam cezasına çarptırıldı. Ceza aynı gün infaz edildi. 9 sanık 10 yıl,

1 sanık üç yıl kürek mahkumiyetine çarptırıldılar. Geride kalan 44 sanık beraat etti.

SONUÇ:

Kahramanmaraşlılar şapka giyilmesi hakkındaki kanuna muhalefet ederek 2. Ankara İstiklal Mahkemesinde yargılandılar.

45 numaralı şapka giyilmesi kanunu 25 Kasım 1925'te Çarşamba günü TBMM'nce kabul edildi.

26 Kasım 1925 Perşembe günü saat 10: 00 da Kahramanmaraş halkına belediye başkanı Lütfi Bey tarafından ilan edildi.

27 Kasım 1925 Cuma günü Cuma namazına müteakip şapka giyilmesi aleyhine yürüyüş yapıldı. Halk hükümet binasına yürüdü.

Şehir bir anda isyan alanı haline geldi. Şapka kanunu aleyhine yürüyüşte bulunanlar 28 Kasım ve 9 Aralık tarihinde tutuklandılar.

Tutuklulara sert ve acımasız davranıldı.

Kahramanmaraş valisi Halit Bey, olayların daha fazla büyümemesi şapka kanunu aleyhine yürüyüş yapanlar mahallinde yapılan sorgulama sonucu 2. Ankara İstiklal Mahkemesine sevk edildiler.

Sanıkların ifadeleri üç deftere zapt edildi.

İfadesi alınan suçlu zannedilen sanıklar 2. Ankara İstiklal Mahkemesine sevk edildiler.

Şapka giyilmesi hakkındaki kanuna muhalefet eden Kahramanmaraşlı sanıkların yargılanmasına 14 Ocak 1926 Perşembe günü başlandı 16 ve 18 Ocak 1926 tarihinde mahkemeye devam edildi.

Mahkeme reisi sanıkların Kahramanmaraş ta verdikleri ifadeleri okudu ve şimdiki ifadeleri ile önceki ifadelerin zorla alındığını bu sebeple Kahramanmaraş ta verdikleri ifadelerin kendilerine ait olmadığını ve 2. Ankara İstiklal Mahkemesinde doğru ve gerçeğe uygun ifade verdiklerini açıkladılar.

2. Ankara İstiklal Mahkemesinde şapka isyanı ile Kahramanmaraşlıların verdikleri önceki ifadeler sonucu değiştirilmedi. Mahkeme üyeleri daha önce verdikleri ifadeleri değiştiren sanıkları yalan söylemekle suçladılar.

18 Ocak 1926 Pazartesi günü sanıklar hakkında cezalar verildi.

Bunlardan 7 si idam cezasına çarptırıldı Ceza aynı gün infaz edildi 9 sanık 10 yıl, 1 sanık üç yıl kürek mahkûmiyetine çarptırıldı.

Geride kalan 44 sanık beraat etti.

TBMM

20 Ankara İstiklal Mahkemesi dosyası Esas no: 8 Karar no: 22 Dosya no: 164

İstiklal Mahkemesi Hacı Bayram türbesine giden yolun alt sokağında iki katlı harap bir binaya yerleşmişti Şevket Süreyya'nın kaleminden takip edelim. (Şevket Süreyya Aydemirin ölümü 1976)

AÇILIŞ OTURUMU

Biz mahkeme binasına girince alt kat sahanlıktaki odalardan birine oturtulduk. Yukarıda bir takım hareketler oluyordu inenler çıkanlar getirilen götürülenler vardı.

Fakat bir aralık bir gürültü koptu iri yarı pehlivan yapılı bir mahkeme üyesi merdivenin başında bağıyor tepiniyordu. Başında kocaman bir kalpağı vardı.

Hasır şapkalı bir gencin yakasına yapışmış tartaklayıp duruyordu.

“Nedir bu kepezelik? Bu şapkada ne oluyor? Babanda mı şapka giyerdi? Anandan şapkalı mı doğdun?”

“Sonra sözler daha da ağırlaştı. Arkadan kuvvetli bir tekme yiyen genç merdivenlerden aşağı yuvarlandı çantası bir tarafa şapkası bir tarafa gitti.

Fakat heybetli üye hala hıncını alamamıştı. Basamakların başında boyuna bir takım küfürler ediyordu.

Şapkasını çantasını güç bela toparlayan genç kendini sokağa zor attı.

Bu genç bir gazeteci idi. (Hikmet Şevki) şapka giymenin henüz kanunlaşmadığı fakat bazı atılgan iştahlıların şapka giydiği günlerdi.

Bu genç gazeteci başına bir hasır şapka geçirmiş ve mahkeme binasına haber toplamak için gelmişti.

Şevket Süreyya mahkeme üyesinin ismini vermemişti. Ama mutlaka “Üç Ali’ler” denilen üyelere biriydi tarife bakılırsa Kılıç Ali olması kuvvetle muhtemeldi çok ibret verici ki bu mahkeme üyeleri bir hafta önce sövüp saydıklarını bir hafta sonra övüp başlarına koyabilmektedir.

Örneğin bir üye şapka kanunu çıkmadan önce şapka giyen bir şahsa hakaretler yağdırmakta ancak bir hafta sonra kanun çıkınca bu defa şapka giymeyen sarıklı âlimlere olmadık zulüm yapabilmektedirler.

Şevket Süreyya mahkeme üyesinin bu “ikinci yüzünü” şu şekilde naklediyor.

“Aradan az bir zaman geçti, gene mahkemeye çağırıldık, yukarıdan yine aynı hareketler sergileniyor. Getirilenler, götürülenler vardı. Bir aralık üst sahanlığın başında aynı iri yapılı üye göründü fakat şimdi başında bir hasır şapka vardı.

Hükümlüler arasında cübbesi ve kıyafeti temiz, suçu o sıralarda yayınlanan şapka kanununa muhalefet etmek olan birisi vardı.

Fakat bu suç bir takım ithamlarla karışınca mahkemeden en ağır hükmü yemişti artık son saatlerini yaşıyordu.

Artık hocaya idam cezasını vermekle yüreği soğumayan bu kindar mahkeme üyesi bir hafta önce şapka giyen gazeteciye babanda mı şapka giyerdi? Anandan şapkalı mı doğdun? Diye çıkışan kişiydi.

İşte bu iki yüzlülük o devrede sık olarak sergilenecekti.

Yine Şevket Süreyya bizzat şahit olduğu ikiyüzlülüğü şu şekilde anlatıyor.

Başkan (Ali Çetinkaya) sakindi her zamanki hiddetli aza sağ yanında oturuyordu savcı daracak odaya ilişmişti Başkan suallerini soruyordu.

Fakat cevaplar arasında miladı tarih kullanınca birden bire değişti. 1923 ne

demek? Diye bağırdı. 1923 de ne oluyor? Babalarımızda mı bu tarihi kullanırdı? Bizim tarihimize ne olmuş ki? Bunları nereden çıkarıyorsun? Sonra daha birçok şey söyledi.

Başkanın suallerine cevap veriyordum ki bu cevaplarım arasında « İnkılâp» kelimesi geçti.

Bu sefer başkan hakikaten kızdı, kan yüzüne hücum etti ki ağzından çıkan kulağı duymuyordu.

“İnkılâp mı? Bu ne mugalâta? İnkılâp bitti bu memleket inkılâbı bitirdi! Artık yapacak inkılâp yok, hepsi hayal hepsi saçma.

Şevket Süreyya inkılâpların bittiğini söyleyen istiklal mahkemesi başkanı Ali Çetinkaya'nın bu değerlendirmesi için şunları söylüyor.

Hâlbuki inkılâplar bitmemişti, görünüyordu ki bazı insanlar bu inkılâpların önünde değil ardından koşuyordu.

Çankaya'da yerleşen insan, bu inkılâpların listesini bu insanlara ne çare ki evvelden bildirmemişti.

Öyle görünüyordu ki Çankaya'da yeni bir inkılâp hamlesinin saati çalınca bu hamle mecliste hemen bir kanun haline geliyordu.

O zaman her şey kolaylaşıyordu o zaman kanundan önce şapka giyen gazeteciyi merdivenden yuvarlayan adam aradan kısa bir zaman ünlü müderris (Atıf Hoca'yı) şapka giymedi diye darağacına verebiliyordu.

Bunlar inkılâp tüccarı olmuşlardı. İşte Atıf Hoca'yı muhakeme etmiş olanlar bu şekilde inkılâbın ticaretini yapan kişilerdi. Karşı çıktıklarına daha sonra dört elle sarılıyor gemilerini yürütüyorlardı.

Mevki ve makamlarını mufaza ederek hem de yenedünyalıklar elde ediyorlardı.

Atıf Hoca ve Anadolu'nun dört bucağından toplanan binlerce maznun insan 'inkılâp tüccarlarının insafına terk edilmişti" Kılıç Ali gibi olanlar muhakeme önlerine getirilen maznunların işini orada bitiriyor habire hakaret yağdırıyorlardı.

Oysaki aynı Kılıç Ali Maraş harbinden sonra iş bankasından maaş alırken yine Maraş harbine katılan bir mahalleye adını veren Yörükselim (Yörüksalim) Bey Antep cephesinde yaralanarak Maraş hastanesinde şehit oluyor.

Şehit olduğunda iki kızı var hanımı birine hamile şahadetinden sonra doğuyor. Ne kadar maaş

almak isteseler de M. Kemal'in demesine rağmen yetimler maaş alamıyor.

(Bu anekdotu kızının oğlu Bahçeci Ferit Bey) 2011'de Kahramanmaraş'ta 12 Şubat Kurtuluş törenlerinde katılımları sırasında anlatmışlardı.

TAHİRÜ'L MEVLEVİ

Ankara'nın Cebeci'de ki hapisanesinde ve onun 8 inci koğuşunda bulunuyorduk.

Buranın bizden kıdemlisi bulunan Kayserililerden öğrendik ki yanı

AÇILIŞ OTURUMU

başımızdaki koğuştaki bulunan 30-40 misafir Maraş'ın eşrafı ve meclis azası imiş ki içlerinde Halk Fıkrası mutemedi ile Mebus-ı sabıka da bulunuyormuş.

Bunlar şapka giymek hususunda ağır davrandılar diye vali tarafından tutuklanarak gönderilirler.

Kendileri eşraf ve agniyadan (zenginlerden) oldukları için burada akşam ve sabah lokantadan yemek getiriliyormuş.

(Biz çocukken 1960 lı yıllarda Yörükselim mahallesindeki Maraş Hapishanesine de dışarıdan yemek getirildi.)

Mahiyetlerinde mahkûmlarda iki tane hizmetçi varmış biz de istersek ücretli öyle bir adam istihdam edebilirmişiz.

Bunların mihmanlarına akşamdan akşama ancak birer okka ekmek verilir. Yiyemeyip de satmak istenirse jandarmalar tarafından okkası 7,5 kuruşa alınmış.

Oysa İstanbul hapishanesindeki mevkufin ve mahkûmine yemek verildiğini biliyordum.

İstanbul ile payitaht-ı cumhuriyet bulunan Ankara'da ki bu farka hayret ettim.

O vakit Ahmet Şirani Efendi'nin beraat ve avdetinde "Ankara Hapishanesinde sade ekmekle epey riyazet çektim" demiş olduğu hatırıma geldi.

Hapishane dâhilinde bakkal da vardı ki ne aranırsa dükkânında bulunurmuş.

Arkadaşlara müşterek maişet teklifinde bulundum; her birimiz ayrı ayrı masraf edeceğimize içimizdeki birine alelhesap birkaç para verelim ihtiyacımızı da bir kâğıda yazalım Yağlıkçı Hüseyin Efendi'nin adamı gelince o vasıta ile tedarik edelim dedim.

Teklifim kabul edildi Ber-vech-i pişin (peşim olarak) 5'er lira toplandı Masarif memuru tayin edilen Zühti Bey'e verildi bir de levazım pusulası yazıldı Şuûd beyi yatak çarşafı da sofraya bezimizi teşkil eylemişti.

Koğuşun bir duvarındaki beş numara bir lamba vardı Kayserililer almışlar.

Gazı bakkaldan doldurttuk, duvardan lamba yanınca koğuşumuz vakıfsız türbe kadar aydınlandı.

Akşam ve yatsı namazlarını cemaatle kıldık imamımız Seydişehirli Hasan Efendi idi.

Namazdan sonra sohbet ettik Kayserili Mustafa Efendi latifeci bir kimse idi kendisinin niçin buraya getirildiğini sorduk.

Herifin biri elli yıl geçtikten sonra karısına "Avrat seni boşayacağım" demiş, o da "peki ağa ama soranlara ne diyeyim?" Diye sormuş.

Beni getirdikleri bir şey değil lakin soranlara cevap bulamıyorum "eğer şapka giyecek olursam kendimi kızıl ırmağa atarım demişim. Şimdi şapka başımda kendim de buradayım demek ki ben giymişim hem de ırmağa atılmamışım" dedi.

Mustafa Efendi en ziyade hemşerisi ve yatak komşusu Mihran Efendi ile şakalaşıyor şapkanın nasıl giyilip nasıl çıkarılacağını ondan öğrenmek istiyor.

Mihran Efendi de;

Ben de bilmiyorum hatta ilk giydiğim gün bizim karı beni kaşa hırsızlarına benzetti deyince;

Ne deyi bilmiyon? Anadan babadan doğma gâvur değil misin? Sualini irad ediyordu.

O gün güneşin ısıtmazsa da üşütmeyen ziyası vardı biraz dolaştım içeridekiler de benim gibi dışarı fırlamıştı.

Koğuştan daha geniş bir sahada bulunmak istemişlerdi.

Maaş'lıların bazıları kendilerini oyalamak için oyun oynuyorlardı. Toprağın üstüne iç içe üç daire çizmişlerdi muayyen mesafeden oraya para atıyorlardı.

Dairelerden bilmem hangisinin dâhilinde kalırsa kazanıyor aksi takdirde kaybediyordu.

Biriken seyirciler arasına ben de karıştım atılan paralar eskiden bildiğimiz gümüş kuruşluklar ve ikilikler idi. Bazen çeyrek de atan oluyordu.

Onların müşahedesi o kadar hoşuma gitti ki gurbette hemşeri görmüş kadar sevindim.

Fakat bizde bir tane bile olmayan bu paralardan Maraşlılarda kese dolusu bulunmasına hayret ettim.

Hatta hayretimi içeriden birine söyledim. O zatın ifadesinden anladım ki Maraş Antep vesaire gibi memleketlerde hala gümüş meskûkât (zikkeler) tedavül ediyormuş.

Bizde antika hükmünde olan bu paraların Maraşlılarda fazlaca bulunmasının sebebi de bu imiş.

Maraşlı derici (debbağ) Tabak Ahmet Efendi de İstiklal Mahkemesine gidenlerden idi.

O zamanki tabakhane Ulu Camii'nin altında şimdiki Ankara otelinin oralarda imiş. Camiden bir kapısı varmış.

Tabak esnafı birbirine çok tutkun imiş Osmanlı devletinde de gerekirse direnir adamlarını zaptiyelere vermezlermiş.

Şapka hadisesi olduğunda Hafız Ali Efendi caminin arka kapısından kaçırılır yine Ulu Camii'nin imamı Molla İbrahim Tabak esnafı tarafından tabakhaneye alınır oradan Halep'e kaçırılır.

Burada çocukları perişan olur oğlu Hacı Mehmet berber olarak hayatını sürdürür.

Kızı Ayşe Hanım'da (Ayşeli derlerdi) acemli mahallesinden Şoför Halil ile evlendi (Halil Küçüktüfekçi)

Genç yaşından baba hasretinden kanser oldu öldü beş çocuğu yetim kaldı. Allah (cc) rahmet eylesin.

Maraş'ta tutuklanan şapka mazlumları elleri ve ayakları bağlanarak prangalı bir şekilde yürüyerek Adana'ya sevk edildiler.

AÇILIŞ OTURUMU

Yol uzundur yemek ve tuvalet (Büyük ve küçük abdest) ihtiyacı duyduklarında elleri ve ayakları çözülmez zorluk içerisinde güneş altında Adana'ya görülürken yemekte yememeğe başlarlar çünkü yemek yediklerinde tuvalet ihtiyacı olmakta (setre) korunma olmadığı herkes birbirini görmekte bu eşraf insanlar bu sindirme ve aşağılama yüzünden yemek yemezler Adana'ya perişan ulaşırlar.

Oradan trenle Ankara'ya sevk edilirler.

Şirikçi Ahmet Efendi Maraşlı şapka mazlumlarının en genç olanlarından.

Yaşları büyük olanlar Tahirü-1 Mevlevi'nin dediği gibi daha genç olanlara oyunlar oynatarak moral kazanmaya hayata tutunmaya hatta zalimlerle bu hapis olayını hafife alıyormuş gibi tıpkı Tavafta hervele yapar gibi morallerini yüksek tutmaya çalışırlar.

Koğuş içinde ve hapishanenin avlusunda sürenke, beştaş gibi oyunlar oynatırlar.

Bu mazlumlar çok zorlarına gittikleri için sonraki hayatlarında şapka olayından hiç bahsetmezler adeta küskün yaşarlar.

Fatmalıoğlu Derviş Ağa

Kendisi ziraatçı Mustafa Oğlu Derviş Ağa Maraş'ın ileri gelen çiftçilerindendir. Tahir-ül Mevlevi şöyle diyor.

1926 Kanunusanisinin 14. Perşembe günü koğuşumuzun bahçesinde temizlik başladı gardiyanlar Maraşlılara ve bize hizmet eden mahkumları çağırdılar her tarafın süpürülüp temizlenmesi emrini verdiler.

Bize de toplu bulunmamızı tavsiye ettiler.

Kılıç Ali ve Necip Ali Beyler hapishaneyi teftişe geleceklerdi belki de koğuşa uğrayacaklardı haber verdiler.

Kılıç Ali'nin gelmesi bir teftiştten ziyade bir ziyaret mahiyetinde olacağını biz evvelden biliyorduk.

Çünkü Maraş'ta bulunduğu sırada eşrafın hepsiyle yakın tanışmış teklifsiz görüşmüş kendilerini görmeye geleceğini haber vermişti.

Koğuş dâhilinde herkes kendine çeki düzen verdi.

Benim gibi takke ile gezenlerde onları çıkarıp sakladılar.

Şapkalarını kasketlerini kafalarına geçirdiler.

Sanki hükümetin bu konudaki emr-i kat-i sini başımızla beraber demek istediler.

Maraşlılardan kısaca boylu olan ve oldukça şişman bir zat vardı ki gayet latifeci idi her gün önü açık etekleri yırtmaçlı entari ile dolaştığı halde o gün o da giyinmiş kuşanmış başına ufacık bir kasket oturtmuştu. Gelecek beyleri kasketiyle selamlamak koğuş dâhilinde ve bahçede rast geldiğine karşı başını açıyor karnının müsaadesi nispetinde eğilmeye çalışıyordu.

Fakat bu selam ve referans talimi o kadar tuhaf oluyordu ki herkesle beraber kendisi de gülüyordu.

Cümle kapısı dışarısında bir otomobilin bağırduğu ve soluduğu duyuldu bundan mahkeme azalarının geldikleri anlaşıldı.

Kılıç Ali ve Necip Ali Beylerin geldikleri ve müdürün odasında istirahat için idare binasına gittiklerini haber verdiler.

Yarım saat sonra koğuşun kapısının kol demirleri kaldırıldı Mutad hilafı olarak ta kanatlarının ikisi birden açıldı.

Hapishane kumandanı olan Mülazım ile on başı ve birkaç jandarma evvela içeriye girdi ellerinde mavzerleri (Tüfek) tüfeklerin ucunda süngü bulunuyordu.

Bunların arkasından müdür ile Ali Beyler göründüler ve doğruca Maraşlıların odasına gittiler.

Biz orada olmadığımız için konuşmayı göremedik yalnızca Kılıç Ali'nin pek samimi görüştüğü ve yakında çıkacaklarını müjdelediğini sonradan işittik.

Bir çeyrek kadar mülakatı yahut resmi tabir ile teftişe müteakip Maraşlıların yanından çıkan beyler; tenezzülen bizim odaya uğramak lutfunda bulundular.

Ayağa kalktık şapkalar elimizde olarak vaaz-ı ihtiram aldık.

Kılıç Ali Bey her birimize Hüviyetimizi sorup öğrendi.

Suûd Bey'e gelince kendisinin yazı yazdığını ona rağmen hala genç bulunduğunu söyledi.

Necip Ali Bey de bana hitaben

Tahir Bey beni tanıdın mı? Sualince bulundu yüzüne baktım epeyce eski bir göz aşinalığı sezdimse de layıkıyla teşhis edemedim.

Affınızı temenni ederim zihnim perişan tanıyamadım dedim.

Canım Halıcılarda bir kahve vardı. Geceleri sen de gelirdin unuttun mu? İzahında bulundu.

Evet, efendim fakat aşağı yukarı 20 senelik bir vak'a bir de zatiâliniz o vakit pek gençtiniz cevabını verdim.

Şairlerine de böyle birer ikişer kelime-i Tayyip (güzel sözler) sarfından sonra gittiler. Jandarmalar çekildi.

Kapının kanatları kapandı arkasından kol demirleri vuruldu. Yani hal-i tabii avdet etti.

Ha... Şunu söylemeden geçmeyeyim ki Kılıç Ali Bey çıkarken jandarma kumandanına;

-Maraşlılara kelepçe takmayın, emrini verdi.

-Kaçmayacaklarına ben kefilim, taahhüdünü de ilave etti.

İnsanlar ne acayip mahlûktur. Kılıç Ali Bey'in suûd Bey'e "Hocamdı" demesi Necip Ali Bey'in de beni eskiden tanımış bulunması arkadaşların bazısının gıptasına mucip oldu.

Hele Maraşlıların kelepçeden istisna edilmeleri çokları haset bile etti.

Lakin zavallı Suûd Bey'in Kılıç Ali Bey'e hüsnü hat muallimliği etmiş olması

AÇILIŞ OTURUMU

kendisini mahkûmiyetten kurtaramadığı gibi Necip Ali Bey'in beni daha önce tanımış olması da sürgünümü talep etmesine mani olamamıştı.

Keza kelepçeden istisnası Maraşlılardan mebus Hasip Bey'in muhakeme neticesinde on sene mahkûmiyetine ve bir kısmının asılması ve kürek mahkûmu olmalarına karşı gelememiştir.

Maraşlı'ların mahkemeye davet ve beraatları Kılıç Ali ve Necip Ali beylerin. Teftişinden bir iki gün sonra Maraşlı'lar mahkemeye çağırıldılar. Kendilerine beraat ve hulus temennisinde bulunduk.

Ertesi gün eşyalarını almak üzere gelmelerine muntazır olduk.

Hâlbuki yatsı vakti avdet ettiler. Hemen karşılادیk niçin geldiklerini sorduk.

Muhakeme bitmediği için yarın gideceklerini söylediler. Filvaki ertesi gün tekrar gittiler akşama avdet etmediler. Bizim koğuştaki olanların hepsi kurtulmuş yalnız Maraş Mebus-ı sabıkı olup ikinci gurup arasında bulunan Hasip Bey'in on seneye mahkûm edilmiş olduğunu haber aldık.

Tabii kurtulanların beraatine sevindiğimiz kadar berikin mahkûmiyetine teessüf ettik.

Maraşlılar ertesi gün gelip eşyalarını alacaklardı oturdukları oda da boşalacaktı. Orası bizim odadan biraz genişti hem de üç penceresi olduğu için aydınlıktı. Fazla olarak sobası da vardı idare kömür veriyor odunu mahkûmlar alıyordu.

Binanaleyh gardiyan başına söyleyip büyük odaya taşınma müsaadesi aldık.

Ertesi sabah Maraşlı'lardan bazıları geldi eşyalarından yatak yorgan gibi fazla şeyleri kendilerine hizmet edenlere ve bazı muhtaçlara dağıttılar.

Hatta bizim Kadri'de bu taksimde yatak yorgan sahibi oldu. Beton döşeme üstüne serdiği çuvallar arasında kıvrılmaktan kurtulmuş oldu.

Maraşlılarla pek ziyade sevişmiştik. Bu asil ve kerim adamlardan ayrılmamız (Müessir) üzücü oldu.

Biz onların kurtulduğuna seviniyorduk onlar ise bizim hala çıkamadığımızı teessür ve bir an evvel hâlâsımızı temenni ediyorlardı.

İçeriden Kuşçuzade Ahmet Hamdi Bey ki faziletli bir zat idi. Mahfil mecmuasını çıkarmaya devam edeceğim takdirde kendisini abone yazmamı ve namına göndermemi sıkı sıkıya tembih etti.

Onlar oradan ayrılınca biz eşyalarımızı toplayıp odaya bol bol yerleştik.

Maraşlılar Ankara Hapishanesinde yatarken Kılıç Ali Bey'in hapishane ziyareti sırasında

Koğuştaki Maraşlılarla şakalaşır koğuşa ilk girdiğinde herkes esas duruşta ve başları öndedir.

Kılıç Ali ve diğer mahkeme üyeleri koğuşa beraber girerler.

Kılıç Ali kısa boylu ve şişmanca olan Fatmalıoğlu Dervişin arkasına gelir ve şapkasını öne doğru yos (düşürür) yapar.

Birinci de bakmadan şapkasını tekrar başına koyar. İkinci de tekrar yos deyince yönünü Kılıç Ali'ye döner ve onu tanır.

Kahbe avratlı sen miydin der. Diğer mahkeme üyeleri şaşırır afallar Kılıç Ali Derviş Ağa Maraş harbinde önde gelen kahramanlardandır der.

Hem malı hem canı ile savaşmış çetelerin yemek ve iaşesini silah ve cephanesini tedarik etmişti.

Bu anıyı Hacı İshakzade Durdu Efendi'nin torunu Muharrem Avgın 1983 yılında anlatmıştı.

Muharrem Avgın dedesinin iyi bir âlim olduğunu dini ilimlere vakıf olduğunu Osmanlıda götürü vergi tahsil eden mültezim mesleğini ircaa ettiğini belirtti.

Torunlarından Derviş Avgın dedesinin alim bir zat olduğunu evden alınıp götürüldüğünü evlerinin hapisanenin önünde olduğunu Maraş hanesinden götürülürken hanımı ve çocuklarının evin damına çıkıp ağladığını çünkü el ve ayaklarının zincirle bağlı olduğunu eş ve çocuklarına bu işi Allah için yaptım. Allah bir bu uğurda canımı veririm zalimler için yaşasın cehennem dediğini söyledi. İshak Durdu Efendi Adana hapisanesinde Kura-ı Kerim okurken, ruhunu Cenabı Hakka teslim eder. Cenazesi ailesine verilmez, Adana'ya gömülür. Bu gün mezarı bilinmemektedir.

Yine Dayızade ulumadan Ziya Hoca Efendi şapka inkılâbından sonra şapka giymemek için hiç çarşıya çıkmaz iş yerini kapatır.

Bir kardeşinin oğlu Nuri Pakdil Bey'in abisinin ölümünde çarşıya indiğini babasının söylediğini belirtti.

Teyzemin kocası Karşlıoğlu Mehmet Efendi 1990'lı yıllarda çocukken Hoca Efendi'nin kendilerinin komşusu olduğu Hoca Efendiyi mahallenin camisine kendisinin götürdüğünü söyledi.

Ben dört beş yaşlarında iken hoca efendi oğlum Molla Mehmet beni Hacı Veli Camiine götür dedi.

Bazen entarimin kuşağını tutardı camiye varınca ben de abdest alımı deyince senin abdestini anan hamamda aldırır dedi.

Bazen başına yün külâh giyer bazen şapkayı elinde tutardı. Hep başını kaşır, ben de hocam başında ne var dediğimde oğlum Molla Mehmet başım çok kaşınıyor bir görsen derdi.

Şapkayı başına koymazdı. Evine girince dış kapıdaki çiviye asar evin içine şapkayı sokmaz derdi.

HASİP BEY'İN BİYOGRAFİSİ

1882 (1298)'de doğdu. Maraş'ın en eski ailelerinden Emirmahmutoğulları'nın Vehbili kolundan babası Süleyman Efendi, Annesi Bayazıtogulları'ndan İskender Bey'in kızı Fatik Hanımdır.

İlk ve orta öğrenimini Maraş İptidai Mektebi ve Rüştîyesinde tamamladıktan

AÇILIŞ OTURUMU

sonra bir süre de medresede öğrenim ve eğitim gördü. 2 Haziran 1908'de Zeytun Bidayet Mahkemesi Müstantik olarak devlet hizmetine girdi.

30 Nisan 1902'de Elbistan Bidayet Mahkemesi 2. Kâtibi oldu.

29 Nisan 1904'de Maraş Maliye Baş Tahsildarlığına atandı.

31 Mart 1910'da Zeytun İcra Memurluğuna atandı.

28 Ağustos 1911'de Gaziantep, 9 Ekim 1913'de Maraş İcra Memuru olarak görevlendirildi.

10 Mart 1916'da müstantik olarak Maraş'a tayin edildi.

Bu görevi ifa ederken TBMM'nin 1. Dönemi için yapılan seçimde Maraş milletvekili seçilen, ancak meclise katılmadan istifa eden İbrahim Ağa yerine 17 Mayıs 1920'de Milletvekili seçildi.

16 Temmuz 1920'de meclise katıldı. İktisat, Orman-Madenler, İç tüzük Adalet, Bayındırlık ve Bütçe Komisyonlarında ve Memuri

n Mühakematı Tetkik Kurulu'nda çalıştı. IV. Toplantı yılında 3. Şubenin Katipliğini yaptı.

Mecliste Müdafaayı Hukuk Grubunun kurulması üzerine muhalefetteki II. Grupta yer aldı.

Dönem içinde (4)'ü gizli oturumlarda olmak üzere kürsüde (44) konuşma yaptı. (3) soru önergesi 2 kanun önergesi verdi.

II. Grup milletvekilleri arasında yer alan Hasip Bey'in Hatiplik gücü oldukça yüksekti.

Milletvekilliği I. Dönemde sona erince Maraş'a gelerek Dalkara mahallesinde ikamet etmeye başlamıştı.

Şapka hadisesinden dolayı 10 yıl hapse mahkum edilmiş ve Maraş'ta hapisanede tutulmuştu.

Dört çocuk babası çocuklarının adları Fatma, Hatice, Pakize ve Süleyman (Hasip Süleyman)

Eşi ve çocukları Aksüyek torunları Emirmahmutoğlu soyadını alan Hasip Bey, TBMM'de cesaret, metanet ve geniş kültürü ve üsluplu ifadeleriyle temayüz etmiş Kahramanmaraş'ın yetiştirdiği emsalsiz politikacılarından birisidir.

Maraş hapisanesinde yatarken kendi mahallelerinden Yörükselim (Çavuşlu) mahallesinde, cezaevinin kuzeyinde Kayserili Kemal Efendinin evinin yanına taşınıyorlar. Bu ev kendi de hakim olan Musa Efendi Zade Zahit Yılmazın evidir. Kendi şehir dışında hakim olduğu için evini Hasip Bey'in ailesine kiraya veriyor. Ev cezaevinin tam karşısındadır.

O zaman hapisane müdürü geceleri evine gitmesine izin veriyor gündüz hapisane de gece evinde kalıyor.

Hapisaneden çıktıktan sonra çok yaşamıyor şeker hastalığı ve kanserin etkisi ile 48 yaşında vefat ediyor.

Oğlu Hasip Süleyman Bey 12 yaşında, kızları ise daha küçük yetim kalıyorlar.

Hasip Maraş hapishanesinde mahkum iken Kılınç Ali Maraş'a 12 Şubat Kurtuluş Bayramını izlemeye geliyor.

1 Bekir Sami Beyazıt, Kahramanmaraş'ta Bayazıt oğulları Nkde Yay. K.Maraş 1988 S. 160

2 Müstantık; Sorgu Hakimi Bkz Ferit Develioğlu Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lügat 15. Baskı Aydın Kitabevi Yay. Ankara 1995, S. 745

3. Coker 740 4 Coker 741 6 Bayazıt 155-156

O sırada Hasip Süleyman Bey 12 yaşındadır. Hasip Bey'in kayını Dr Sait Bey'in babası Abdülkadir Bey Hasip Süleyman Bey'i çete yapıyor.

Bayramda tören sırasında Şeref Türübününe giderek babamı hapisten bırakın diyor.

Hasip Bey hapishanede bu olayı duyuyor kayını Abdülkadir Bey'e kızıyor ve küsüyor. Ben suç işlemedim ki diyerek affı kabul etmiyor.

Hasip Bey 2. Meclise girmeyince yerine Cumhuriyet Halk Fırkası Abdülkadir Bey Mebbus oluyor.

Kayını ile ters düşüyor Saim Bey kayınvalidesi Nevruz Hatun'a oğlundan para alma onunki; parmak parası ben vereyim diyor.

Saim Bey'in amcası Abdülhalik Amca Tekke Kilisesinden ateş açılıyor kendisi Şam'da hukuk tahsili yapıyor iyi Fransızca biliyor, Fransızlara ateş açmayın diye gidiyor ve bir daha da dönüyor öldürülüyor.

SOSYAL YARDIM ALANINDA KONUŞMASI

Maraş Millet Vekili Arslan Bey ve Rüfekası'nın Maraş idadisi ulumu riyaziye muallimi Sabıkı Hayrullah Efendi'nin eytam ve eramiline maaş tahsisine dair kanun teklifi ve Lahiya Encümeni mazbatası münasebetiyle 18 Temmuz 1337 (1921) tarihinde yapmış olduğu konuşması;

Muallim Hayrullah Efendi'nin ailesine maaş bağlanmasını isteyen Maraş Milletvekili Hasip Bey konuşmasına şöyle devam etti;

“Efendiler, Hayrullah Efendi merhum Maraş'ın içindeki vukuatta şehit olmuştur.

Fransızların Maraş'ı işgal ve Adana'da yaptıkları mezalim üzerine merhum genç yaşında (20-25) yaşında silaha sarıldı.

Kendi kurduğu çete grubu ile dağa çekildi Fransızların Adana'dan Maraş'a getirdikleri cephane ve kuvvetleri vurmak için cephede savaştı; Tekke kilisesi savaşında şehit oldu. Devletteki görev süresi yeterli olmadığı için ailesine maaş bağlanma imkanı yok üç çocuğu ve ailesi Maraş Müdafaa-i Hukuk Cemiyetinin Muavemet ve Müzaherati ile kıt kanaat geçiniyor.

Aile perişan Meclis-i Ali'nin merhametini rica ederim. Çok fedakar bir arkadaşımız idi çok hizmet etti Fedakarane hayatını millet uğruna feda etti.

Bi nanenah hayatı memuriyetinin kısıtlığı dolayısıyla ailesine resmen maaş tahsisine imkan yoktur. Herhalde Meclis-i Ali'nin merhametine sığınıyoruz.

AÇILIŞ OTURUMU

Necip Fazıl Maraşlı Hasip Efendi'nin muhakeme sefahatını şu şekilde izah ediyor.

Şapka ile şehit veren vilayetlerden birisi de Maraş'tır.

Hasip Efendi'nin muhakeme safahatını şu şekilde naklediyor.

Bu mahkemeler arasında Maraş isyanı da ayrı bir yer tutuyor.

Maraşlı mazlumlardan eski Maraş mebusu Hasip Efendi; Reisin;

“Niçin şapka giymedin ve giymiyorsun?” Sualine şu cevabı vermişti.

“Maraş malum baştan başa Müslüman diyarıdır. Lazım olduğu kadar şapka getirilmemiş olduğundan ben de başıma giyecek şapka bulamamıştım. Bundan dolayı da buraya gelinceye kadar başım çok açık gezdim.

Bunun suç olduğunu bilmiyordum hiçbir kanunda da esasen başı açık gezmek yasaktır ve cürümdür diye bir kayıt ve madde yoktur.

“Maraş şapka isyanı muhakemesinin öbür sanıkları da aynı şeyleri söylemişler kanunun neşri zamanında Maraş'ta ve hiçbir dükkanda şapka bulunmadığını ve bu yüzden başı açık gezdiklerini bildirmişler ve bunun suç sayılmayacağını ileri sürmüşlerdir.

6 TBMM 26.c.c. 2'nci Basılış TBMM Matbaası Ankara 1940.5.312

PEKMEZCİ HACI HÜSEYİN KÜÇÜKÖNDER

1892 doğumlu olan Pekmezci Hacı Hüseyin KÜÇÜKÖNDER, ergenlik çağına girer girmez askerlik görevine başlamış Osmanlı İmparatorluğu'nun son, Türkiye Cumhuriyeti'nin ilk dönemine rastlayan ve birçok savaşa sahne olan dönemde 7 sene askerlik yapmış Trablusgarp, Yemen'de, Çanakkale'de ve Maraş kurtuluş harbinde kahramanca savaşmıştır. Yokluk ve kıtlığın hakim olduğu, ülkenin her tarafının işgale uğradığı zor yıllarda hiçbir güçlükten yılmadan hatta bazı zamanlar cepheye atların dışkısından çıkan buğdayları seçip yiyerek hayatta kalıp, vatan topraklarını fedakarca savunmuştur. Yiğit bir delikanlıdır. Seferberlik yıllarında askerlik görevini ifa ederken Fatma hanımla evlenmiştir. Arada bir izine gelir ailesini ziyaret eder hemen geri askerlik görevine dönerdi. Fatma hanımdan biri kız, dördü erkek 5 çocuğu dünyaya gelmiştir.

Maraş harbinden sonra seferberlik görevi de bitince Bedesten çarşısında (şimdiki adı bombarşe mağazası) pekmez satarak ailesinin rızkını temin etmeye başlamıştır. Gür imanlı, cesur, yiğit biriydi. Katıldığı savaşlarda birçok yaralar almış olan Pekmezci Hacı Hüseyin'in ayaklarında birçok saçma yarası vardı ve vücudunun birçok yeri saçma yaralarından topak topak olmuştu.

1926 yılına gelindiğinde Fatma hanımdan olan çocuklarının; Biri 30 günlük bebek, diğerleri 2, 5, 9 ve en büyüğü 15 yaşına basmıştı. Savaş yılları sonrası o günün şartlarında erkek nüfusunun azalması ve kadın nüfusunun artması nedeniyle birçok kadının ortada kalması gibi sebeplerden 1925 yılında Naciye hanımla ikinci evliliğini de yapmıştır. O yıllarda şapka kanunu henüz yeni çıkmış bir kısım insanlar şapka giymek istememiştir. Tamamına yakını yurtdışından ithal edilen şapkaların turnasının iç kısmında işlemeli olarak hac işareti mevcuttur.

Şapka giymeyenlerin bazılarının gerekçesi de o sebepten olmuştur. Pekmezci Hacı Hüseyin KÜÇÜKÖNDER yine bir gün Bedesten çarşısında pekmez satarken jandarmalar çarşıya gelerek ellerini kelepçeleyip, Ekmekçi mahallesi yakınlarında bulunan karakola götürürler. Pekmezci Hacı Hüseyin o günden sonra ailesiyle asla görüştürülmez. Maraş'tan şapka giymeyen diğer yaklaşık 40 kişi karakoldan elleri ve ayakları zincire bağlı vaziyette şehrin ortasından yürütülerek Şeyhadil mezarlığının altındaki yoldan Antep yolu istikametinde Narlı'daki tren istasyonuna kadar dipçiklerle vura vura ve yaya olarak götürülmüşlerdir.

Mezarlığın önündeki yoldan götürülürler iken eşi Fatma hatun henüz kırkı çıkmamış kundaktaki 30 günlük bebeği Hacı'yı kucağına alıp koşarak kalabalığı yakalamış, jandarmaların başındaki komutanın yanına gelerek; Bir kerecik olsun kocam Pekmezci Hacı Hüseyin bebeğini kucağına alıp sevsin diye yalvarmış. Ne kadar ısrar ettiyse de dinletememiş. O arada komutan jandarmalardan birine işaret etmiş ve jandarma dipçikle Fatma Hatun'a vurunca kundaktaki bebek bir tarafa Fatma Hatun diğer tarafa yuvarlanmış. Çaresizlik içerisinde bu durumu izleyen Pekmezci Hacı Hüseyin çok üzülmüş, o an gözlerinden yaşlar boşalmış. Elleri ayakları zincire bağlı yaklaşık 40 kişi vatan haini yada pranga mahkumu gibi dipçikle vura vura alandan uzaklaştırılıp Narlı tren istasyonuna kadar yaya olarak götürülmüşler.

Şapka giymeyen mazlumların Ankara İstiklal mahkemelerindeki meşhur kel Ali'ler tarafından yargılanmaları çok kısa sürmüş. Maraş'tan götürülenlerden 3'ünün hemen idamlarına karar verilmiş diğerleri yanlışlık olduğu veya şapka giydikleri gerekçesiyle beraat etmiştir. İstiklal mahkemesi hakimleri tarafından Pekmezci Hacı Hüseyin KÜÇÜKÖNDER'e niye şapka giymedin diye sorduklarında şapkanın turnasının içerisinde işlemeli olarak hac işareti var, ben 7 sene askerlik yaptım, Çanakkale ve Maraş harbi dahil birçok cephede onlarla hac işaretini başımda taşımak için mi savaştım, onu giymem demesi üzerine hemen idamına karar verilmiştir. İdam edilmesi esnasında astıkları ip kopmuş Pekmezci Hacı Hüseyin yere düşmüştür. O günkü teamüllere göre ipi kopan idam mahkumu affedilmiştir. Ancak hakim kel Ali çabuk başka ip getirin bunların suçu büyük demiş ve başka bir ip getirilerek oracıkta hemen idam edilmiştir.

İdam edildiği sırada en küçük çocuğu henüz daha kundaktadır. İkinci eşi ise hamiledir. Pekmezci Hacı Hüseyin'in idamından sonra Fatma hatun 5 çocuğuyla Mehmet Çavuş lakaplı ağabeyi Mehmet BOZOĞLAN'ın yanına sığınmış pamuk atarak kazandığı parayla da çocuklarına bakmıştır. Henüz 1 yıllık evli olduğu ikinci eşi Naciye Hanım hamile vaziyette ailesinin yanına dönmüştür.

ERZURUM'LU ŞALCI BACI

Yıl: 1926. Yer Erzurum. Şehirde gizli bir heyecan var.

Bir kadın asılacak...

Osmanlılar zamanında kadınlar idam edilmezmiş.

Bir meydana bir sehpa kurulmuş.

Jandarmalar kadını götürüyorlar. Kadın çarşafı.

AÇILIŞ OTURUMU

O tarihte Anadolu'da bütün kadınlar çarşaflydı. .

Kadının suçu ne?

Yeni çıkarılan Şapka Kanunu'nu tenkit etmiş.

Kadın bohçacılık yapan ve "Şalcı Bacı" adıyla tanınan bir vatandaş.

İdam edilmeye götürülürken Erzurum ağzıyla "Kadın şapka giye ki asıla" diye söylüyor.

Kadın söylüyor, kadın sürükleniyor, kadın asılacak.

Jandarmalar kadını ite kaka sehpanın yanına götürüyor.

Kara yüzlü cellat orada.

Kadının boynuna yağlı ilmeği geçiriyor, ayaklarının altındaki sandalyeyi çekiyor.

Kadının vücudu titriyor, sallanıyor.

Şalcı Bacı'nın gırtlığından ölüm hırıltıları çıkıyor.

Acaba o son dakika ve saniyelerinde Kelime-i Şahadet getirebildi mi? İnşallah getirmiştir.

Cellat kadının bacaklarından hızla çekiyor, boyun kemiği kırılıyor.

Kadın ölüyor. Cesedi sehpa sabah rüzgarı ile sallanıyor.

Titrek bir ezan sesi duyuluyor.

Bu kadının idam hükmünü Çetin Altan'ın dedesi Tatar Hasan Paşa vermiştir.

Altan bu konuda şu satırları yazmıştır.

"Dedem Hasan Paşa çok sert bir askerdi.

İsmet Paşa topçu okulunda öğrenci iken, Hasan Paşa okul müdürüydü.

Sonrası ünlü komutanlar olan o dönemin öğrencileri, anlatıp dururlar Hasan Paşa'nın sertliğini.

Bir şapka isyanını bastırmakla görevlendirildiği bir kentte, hızını alamayıp bir de kadın asmıştı.

Sanırsam siyasal suçtan ilk asılan kadın odur tarihimizde.

Kadın sehpa çıkmadan önce Ben bir hatun kişiyim. Şapka ile ne derdim ola ki." Demiş galiba. Ben o tarihte henüz doğmamışım . Çok ama çok sonradan öğrendim bunları.

Ve ince sızı gibi tatsız bir burukluk kaldı içimde."

Gazeteci Nimet Arzık, bu olayı duyduğunda bir hikaye yazmış (Gerçek hikaye) ve başlığını "Şalcı Bacı Asılmaya Gidiyordu" koymuştur.

Şalcı Bacı'nın asıldığı gün bütün Erzurum ağlamıştı.

O dehşet günlerin de açıktan herkesin içinde hıçkırma hıçkırma ağlamak suçtu.

Rejime ve inkılaplara karşı gelmek demekti.

Erzurumlular kıyıya kenara çekilmişler ve sessiz sedasız ağlamışlardı.

Şalcı Bacı şehit olmuştu.

Şalcı Bacı'yı şehit etmişlerdi.

Şapka yüzünden asılan şehit edilen Müslüman sadece o mazlum kadın değildi.

Ülkenin nice yerinde idamlar sergilenmişti.

Ulemadan İskilipli Atıf Efendi, Babaeski müftüsü ve daha binlerce kişi.

Şalcı Bacı Şapka Kanunu'na muhalefetten asılmıştı.

O zavallı bir bohçacı kadındı. Sırtında bohçası bohçanın içinde kumaşlar, havlular, başörtüleri, evden eve dolaşır bir iki parça mal satarak ekmek parası çıkartırdı.

Kocası var mıydı, çocukları var mıydı?

Bilmiyorum. Mutlaka kendisini sevenler, ona acıyanlar vardı.

Çok ağladılar ama gözyaşları ölüleri diriltmiyordu.

Şalcı Bacı'yı astılar, sehpada sallanan cesedini bir iki gün halkı korkutmak dehşete düşürmek için teşhir ettiler, sonra kaldırıp bir çukura gömdüler.

Acaba cenazesi yıkandı mı, kefenlendi mi, namazı kılınıp kendisine rahmet okundu mu?

Şapka Kanunu'na muhalefet eden bir asiye rahmet dilemek de o devirde büyük suçtu.

(Mehmet Şevket EYGİ. Milli Gazete)

DONDURMACI SİDDİK EFENDİ

XX. asrın başlarında 1902-1903 gibi dünyaya geldi. Kahramanmaraş'ın Haznedarlı Mahallesinde hayatını sürdürmekteyken Mondros Ateşkes antlaşması hükümleri uyarınca 22 Şubat 1919'da İngiliz kuvvetleri tarafından Maraş işgal edilmişti. Geçen bu süre zarfında siddik'in babası hakkın rahmetine kavuşmuş daha sonra da annesi hakkın rahmetine ermişti.

Bu arada Siddik Hatice Hanım ile evlenmiş evliliklerinden üç tane çocukları olmuş. Çocukların isimleri Mehmet, Ali, Emine İngilizlerin Maraş'dan geri çekilmesinin ardından 30 Ekim 1919'da Fransız askerleri Maraş'a girmişler, şehri işgal etmişlerdi. Her şeye rağmen kentte yaşam devam etmekteydi. Siddik Sütçü İmam olayına bizzat tanıklık etmiş, Maraş'ın kurtuluşunda bire bir mücadele vermişti. Geçen bu süreç içerisinde Elbistan üzerinden geçerek Maraş'a gelen Kılıç Ali Paşa'nın (Asaf Emrullah'ın) kurduğu örgüte katılmış ve Kurtuluş Savaşı'nda görev almıştı.

23 Nisan 1920'de Türkiye Büyük Millet Meclisi kurulmuş. Hükümetin kuruluşundan yaklaşık 2-2,5 ay önce 11 şubat 1920'de Fransız askerleride Maraş'dan çekilmiş, gitmişlerdi. Ancak milli mücadele yurdun büyük bir bölümünde devam etmekteydi.

29 Ekim 1923'e gelindiğinde Türkiye Büyük Millet Meclisi Hükümeti Cumhuriyet'i ilan etmiş ve Mustafa Kemal oy birliğiyle cumhurbaşkanlığına

AÇILIŞ OTURUMU

getirilmişti. Maraş'da geçen zaman içerisinde Halep'ten gelen Ökkeş Usta'dan dondurmacılığı öğrenmiş. Çocukları Ali ve Mehmet'e mesleğin inceliklerini öğretmiştir.

Sıddık ustanın yapıp sattığı dondurma Maraş dondurması diye ün yapmıştır.

29 Ekim 1923'de cumhuriyet'in ilanının ardından çağdaşlaşma yolunda bir sürü yenilikler art arda yapılmaya başlamıştı. Mustafa Kemal 1925'de Kastamonu iline yaptığı gezi sırasında orada yaşayan insanlara şapkayı tanıtmış. Atatürk inkılaplarından biri olan Şapka kanunu 25 Kasım 1925 günü çıkarılarak kalkap ile serbuşun (sarık) giyilmesi, başa takılması yasaklanmıştı. Bu sırada Maraş'ta eşi ve çocuklarıyla birlikte yaşamını sürdüren dondurmacı Sıddık Usta Cuma Namazı ibadetini yerine getirmek üzere Ulu cami'ye gitmiş. Cemaat içerisinde yerini alıp oturmuştu. Cami de o gün vaiz veren İmam Efendi Mustafa Kemal'in yapmış olduğu inkılapları yerden yere vuruyordu. Vaizin ardından Cuma Namazı kılınıp, dışarı çıkıldığında, caminin etrafı jandarmalar tarafından kuşatılmıştı.

Sarıklılar, sakallılar bir tarafa ayrılmış. Öbür cemaat serbest bırakılmıştı. Tutuklananlar içerisinde dondurmacı sıddık Usta'da vardı. Önce Adana'ya götürülmüş. Ordan da Ankara'ya götürülmüşlerdi. Tutuklananların hiçbiri çocuklarına veda bile edememişti. Sıddık Usta 4 yıl hapiste sorgusuz süalsiz yatışının ardından İstiklal Mahkemesi'ne çıkartılmış ve yargılanmaktaydı. Şansı ona yine yardım etmiş ve mahkeme başkanı Sıddık Usta'nın silmah arkadaşı ve komutanı idi. Sıddık'ı yakinen tanıdığı için idam ettirmemiş, berat etmişti. Bir daha da sarık takmaması ve sakalı kesmesi sözünü almıştı.

Ankara'dan aç susuz 15 günde Maraş'a zor ulaşmıştı. Huylu huyunu terk etmemiş. Sakalını bırakmış, sarığını yeniden sarmış, hayatına devam etmekteydi. Bu durumu tespit eden mahkeme kararla tekrar tutuklanmasına karar vermişti. Durumu mahallesinin muhtarına bildirmişti. Haberi alan muhtar doğru Sıddık Usta'ya durumu haber verip, kendisinin arandığını söyleyip, Maraş'tan kaçmasını istemişti. Bunun üzerine Sıddık Usta üç çocuğunu, hanımını bırakıp Maraş'ı terk etmiş. Önce Urfa macirlerine karışıp, orda ii tespit edilince, oradan da Van'a kaçmıştır.

Van'da bir ustanın yanında dondurmacılığa başlamış. Maraş dondurmasını Van'da satışa sunmuştur. Bu arada Necip Efendinin kızı Hünkar hanımla evlenmiştir. O evlilikten de zaman içerisinde de dört çocuğu olmuştur. (Oktay, Faruk, Fatma, İsmail)

Daha sonra Sıddık Usta Van nüfus müdürlüğüne giderek 13 Aralık 1930'da yeniden nüfusa kaydını yaptırdı. Bu arada Maraş'dan ayrılmış 20 yıl olmuştu. Bu zaman içerisinde Maraş'tan hiçbir haber almamıştı. Van'da kahvecilik yapan Necip Efendi Maraş'a asker olarak sülüsü çıkmıştır. Sıddık Usta Necip Efendi'ye Maraş'ta ki evinin adresini vermiş. Orda ki hanımın ve çocuklarının adını ve adresini söylemiş. "Onlardan bana bir haber getir" demişti.

Necip Efendi askerden izine dönüşünde adresi ve çocuklarını bulmuş. Hanımının öldüğünü, çocuklarının da baba mesleklerini sürdürdüğünü, Van'a

vardığında Sıddık Usta'ya bildirmiş. Bunun üzerine Sıddık Usta Maraş'a gelerek çocuklarını bulmuş. Van'a götürmek istemiş, çocukları burada evlenip, iş kurduğundan babalarına birazda kahrıyla, bu kadar zorlukları çektikleri için Van'a gitmeyi kabul etmediler. Van'a gitmediler. Fakat birbirleriyle bu buluşma 1960'lı yıllara gelindiğinde sağlanmıştı. M.Ö tarihten beri iki tarafta karşılıklı devamlı Van'a gidilmiş. Van'da kilerde devamlı Maraş'a gelmişlerdi. Şu anda bile bu muhabbet, akrabalık bağı devam etmektedir.

NOT: Dondurmacı Sıddık Usta'nın mezarı Van Asri Mezarlığındadır.

Rasim ÖZDENÖREN Gül yetiştiren adam kitabından:

4 Kasım 1977 tarihli Sebil mecmuasında Yugoslav Müslümanları arasında yapılan söyleşi.

“Bizde şapkayı gavurlar giyer”

Sebil ailesini ziyaret eden tertemiz simâlı iki Müslüman Boşnak genç Yugoslavya'dan kalkıp gelmişler Kadir Mısıroğlu'nun odasında söyleşiye başladık.

Onlar bizden Türkiye'yi sormaya gelmişlerdi ama biz onlardan edindiğimiz bilgilerden hayrete düştük.

Komünist bir ülke bile o yıllarda bizim ülkemizden daha çok haklara sahip olduklarını gördük.

Yugoslavya Mareşal Tito tarafından Moskova'ya kafa tutan Nev-i şahsına münhasır bir komünist rejimle idare ediliyor.

Değişik kavimler ve dinlerden oluşuyor. Bunlar Sırp, Hırvat, Boşnak, Makedonyalı, Türk, Arnavut, Müslüman, Hristiyanlar, ve dinsizler hep bir arada Ateistlik çünkü komünist rejimin pek tabii ki “resmi” dinidir.

Ahmet Selami Toscuoğlu soruyor;

Hristiyan ve Müslümanlara müdahale edilmiyor mu?

Yugoslavya'da üç milyon Müslüman var. Burada Müslüman olup solcu-komünist olanlar var.

Ama kimse komünist partisine üye olmaya zorlanmıyor İsteyen oluyor istemeyen olmuyor.

Ahmet Selami- Sizde şapka giyme mecburiyeti var mı? Diye soruyor.

-Yok efendim istediğimizi giyeriz biz. Şapka giymeyiz. Onu da elbette isteyen giyer. Ama Müslümanlar giyemez.

Giyeceksin diye mecbur etmezler. Kanun da yok, sarık ta sararız fes te giyeriz. Kimse karışmaz.

Zaten biz müslümanlar başımız açık gezmeyiz çünkü “Gavur” derler.

Yugoslavya'da şapkayı gavurlar giyer.

Ahmet Selami- Komünist olanlar, komünist partisine üye olanlar ölse, tabutunu musalla taşına koysalar namazını kılar mısınız?

-Ölen artık Müslüman değil ki. Müslüman olmak başka komünist olmak

AÇILIŞ OTURUMU

başka...

Komünist zaten ölüsünü camiye getirmez. Ailesi de komünist ise getirmez.

Eğer getirseniz bile hoca namazını kıldırmaz. Çünkü ancak Müslüman olanın cenaze namazı kılınır.

Ahmet Selami- İmamlar aylık almazlar mı?

-Alırlar vakıflar var Osmanlı devletinden kalma hemen her caminin vakfı var.

Vakıfların geliri Müslümanlara ait Devlet karışmaz.

Bu paralar camiler arasında taksim edilir. Talebeler ve hocalar istifade eder.

Ahmet Selami- Talebeler de mi var?

-Evet Kur-an dersi talebeleri var. Bunları her caminin imamı okutur. Talebeleri yetiştirir ve şahadetname verirler.

Ahmet Selami- İmamların emekliliği filan var mı?

-Var vakıflar imamlara hem aylıklarını verirler hem de sigorta pirimlerini öderler.

Neticede emeklilik yaşları geldiğinde imamlar emekli olurlar.

Kadir Mısırlıoğlu- İslam yazısıyla yazabiliyormuş.

-Evet efendim yazımız serbest hatta İslam harfleri ile resmi dairelere dilekçe bile verebiliyoruz. Onlar tercüme ettirerek muameleye koyarlar.

Ahmet Selami- Şer'i nikah Müdahale var mı?

Cevap veriyorlar:

-Yoktur zaten Üsküp ulema Meclisi'nin kararı var. Evlenecekler evvela Şer'i Nikah kıydırırlar, sonra gidip devletin dairesine durumu bildiriler ve kaydettirirler.

Kadir Mısırlıoğlu- Ya miras meselesi? Mirasınızı hangi hukuka göre tanzim edersiniz?

-Şeriata göre!

Ahmet Selami- Her Müslüman'ın mirası için aynı muamele mi yapılır?

-İsteyen Şer'i Ahkama göre olabilir.

-Devlet müdahale etmiyor mu?

-Etmiyor.

-Yugoslavya'da Müslümanların bir Reis-ül Ulema'sı vardır Sarajevoda dır.

Müslüman çocuklar ilk tahsillerini camilerde yaparlar Takriben Medreselere giderler.

İmamlarımız sarıklı sakal bırakırlar. Yalnız askerde sakal bırakmazlar.

Orduda Müslümanlar azınlıktır. Yoksa sakal bırakmayı men edici bir kanun yok.

Bunlar gösteriyor ki Tironun komünist rejimi bile tolere ediyor.

Müslümanlar biz hürüz demiyorlar. Böyle bir iddiaları yok Yugoslavya'daki

Müslümanların hür olduğunu ifade etmez verilen tavizleri gösterir.

“Benim Adım Maşallah Şapka Giymem İnşallah”

Hüseyin Cahit Yalçın'ın İstiklal Mahkemesi'nde yargılanırken söylediği söz. Herhalde böyle bir mahkemede hakim olmaksızın mahkum durumda olmayı tercih ederim.

Bu söz yakın tarihimiz açısından çok önemlidir.

Adaletin zerresinin dahi bulunmadığı bir yerde adaletsiz davranan birisi olmaksızın, adaletsizliğe uğramak seçilebilecek en güzel taraf olsa gerek.

Cumhuriyet tarihimizde ve hukuk sistemimizde tartışılan İstiklal Mahkemeleri, avukat ve temiz hakkının bulunmadığı mahkemelerdir.

Bu mahkemelerin en büyük özelliği yargılanan insanların aynı gün içinde tutuklama ceza alma ve verilen hüküm-ki genelde bu hüküm idam olurdu uygulanmasıydı.

25 Kasım 1925'te kabul edilen “Şapka İktizası Hakkındaki Kanun” sebebiyle yüzlerce insan idam sehpasında can vermiş, binlerce insan hapis ve sürgün cezası almış.

Bununla da bitmemiş geride bıraktıkları mağdur aileleri rejimin baskısından kurtulmak için soy isimlerini bile değiştirmek zorunda kalmışlardır.

Rize'de şapka kanununa muhalefetten asılanların cenazeleri sahil kıyısındaki kumsala kazılan çukurlara gelışı güzel gömülmüştü.

Üstelik ailelerinin cenazelerini almalarına tam üç ay müsaade edilmemiş üç ay sonra merhumların naaşlarını almak için bir gece sahile giden cenaze sahipleri, gözleri kibleye bakan çürümemiş bedenlerle karşılaştılar.

Şapka giymedikleri için dar ağacında can veren Maraşlı Maşallah Ali Efendi'nin iç burkan yürek yakan hikayesi de böyle bir zulmün acı örneğidir.

İhtiyar bir Maraşlı'nın Necip Fazıl'a çizdiği şu tablo aslında her şeyi göstermeye yeter;

“Hepsi de hamdolsun şapka giymeden ölüyoruz! Diye boyunlarını ilmeğe uzattılar.

Şafak sökerken dikkat ettim; çıkan rüzgardan hepsinin de sakalı aynı istikamette uçuşuyordu.”

Resmi rakamlar da idam edilenler sekiz olarak verilse de gerçek rakamın otuzun üzerinde olduğu düşünülmektedir.

İnşallah, Maşallah sözleri nedeniyle Maşallah Ali Efendi diye tanınan bu zata Pekmezci Hacı Hüseyin ve Abdülkadir Efendi'ye mahkeme heyeti son kez sormuş “Şapka giyecek misiniz?” Üç kişi bir ağızdan mahkeme heyetine giymeyeceğiz diye hiç tereddüt göstermeden cevap vermiş idam edilmişlerdir.

Maşallah Efendi'nin darağacı üç kez kırılmış ve her defasında yeniden kurulmuş.

Şahadetlerinin ardından mezar yerleri ailelerine söylenmemiş. Bugün mezar yerleri bilinmemektedir.

Maşallah ailesi, Gemci soyadını almış Pekmezci ailesi ise Küçükönder

soyadını almışlardır.

BİRİNCİ SALON

MARAŞ'IN KURTULUŞ VE KAHRAMANLIK MÜCADELESİNİN MİLLİ MÜCADELEDEKİ YERİ

Prof. Dr. Orhan DOĞAN¹

Giriş

XX. yüzyılın ilk çeyreğinde meydana gelen gelişmeler bir yandan dünyayı topyekûn bir savaşa doğru sürüklerken öte yandan bu gelişmeler sonuçları ile yeni mücadeleler için bir alt yapı oluşturacaktır. Jeopolitik konumu ile XIX. yüzyılın en büyük mücadele alanı haline gelen Osmanlı Devleti ise bu savaştan kendini soyutlayamamış ve savaş sonucu ağır bir mağlubiyet ile karşılaşmıştır. Ancak Osmanlı Devleti savaş sonrası ortaya çıkan gelişmelerle yeni toprak paylaşımının ana konusu olmaya devam etmiştir. Nitekim Osmanlı Devleti kazandığı büyük zaferlere rağmen savaş sonucu yenilen devletler safında yer alarak 30 Ekim 1918 yılında Mondros Ateşkes Antlaşmasını imzalamak zorunda kalmıştır. İtilaf devletleri gizli amaçları çerçevesinde, harp içinde yaptıkları gizli anlaşmaların tatbik edilebilmesi için yeteri kadar esnek ve yoruma müsait bir metin düzenlemekte büyük gayret sarf etmişler ve bunu da başarmışlardır. (Şıvgın, 1962: 44)

Osmanlı Devleti'nin savaş sonrası bu zayıf durumu ve Mondros Mütarekesine konulan bu esnek maddeler bir işgal sürecinin başlangıcını oluşturmuştur. Bu işgallerle beraber Anadolu halkı Mustafa Kemal öncülüğünde yeni bir mücadeleye başlamıştır. Jeopolitik ve jeostratejik konumu ile büyük bir önem arz eden Maraş, işgale uğrayan önemli Anadolu şehirlerinden biri olmuştur. Bundan sonraki süreçte Maraş halkı büyük bir kurtuluş mücadelesine girişecek ve mücadelesi ile örnek teşkil edecektir.

Maraş'ın İngilizler Tarafından İşgal Edilişi (22 Şubat 1919)

İngilizler ve diğer müttefikler, Mondros Mütarekesi'nin yoruma açık maddelerini, işgallerinde bir koz olarak kullanmış ve işgale sebep olarak göstermişlerdir. (Akbiyık,1999:6) Nitekim İngiltere, savaş sonrasında bu gizli isteklerini uygulamaya koymuş, I. Dünya savaşı sırasında gizlice imzalanmış olan Sykes-Picot antlaşmasını ihlal etmişti. (Çelik,1999:107) İngiltere bu amaçla Fransa'ya bırakılan ve petrol sahası olan Musul vilayeti ile birlikte Birecik, Urfa, Maraş ve Antep'i işgal etmeyi tasarlamıştı. Nitekim Musul petrolerini elinden

1 KSÜ Fen-Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü Genel Türk Tarihi Anabilim Dalı Öğretim Üyesi.

kaçırmak istemeyen İngilizler, Mondros mütarekesinde işgale hak tanıyan açık bir hüküm olmamasına rağmen mütarekenin 7. maddesini ileri sürerek söz konusu yerleri işgal etmeye başladılar. (Çelik, 1999: 53) İngilizler bilhassa Musul bölgesinde petrolün varlığı ile ilgili geniş bir araştırma yapmış ve bundan sonraki süreç için Irak ve Basra Körfezi üzerindeki hâkimiyeti ile Hindistan yolunu güvence altına almayı düşünmüştür. Buna göre İngiliz askeri kuvvetleri, bölgedeki Türk olmayan halkın baskı altında olduğu bahanesiyle 1 Kasım 1918'de antlaşma hattını geçerek 3 Kasım 1918'de Musul'u işgal ettiler.(Sonyel, 1987: 17;Çelik,1999:9) Halep'ten Kilis'e gelen bir İngiliz müfrezesi ise, 1 Ocak 1919'da Antep'i işgal etmiştir.

1 Ocak 1919'da Antep'in işgal edilmesi üzerine sıranın Maraş'a geldiği tahmin edilmekte idi. Zira bu sırada İngilizlerin, Maraş'ı işgal edeceği söylentileri şehirde duyulmuştu. (Akbıyık,1999;6) Bu söylentiler üzerine Maraş halkı, işgalci güçlerin şehre girişini engellemek gayesiyle, şehrin güneyinde bulunan Aksu köprüsünü yaktı.(Özalp,1984: 17) İşgalden önce Maraş'ta bulunan askeri malzeme Kayseri'ye nakledilmiş, Teğmen Cemal ise bir kıta asker ile şehirde kalmıştır. Antep'ten yola çıkan İngiliz kuvvetleri ise, Antep-Maraş yolunu onarıp ve nehir üzerine dar bir köprü kurup yollarına devam ederek 22 Şubat 1919'da Maraş'ı işgal etmişlerdir. İşgalden hemen sonra 1915 olayları neticesinde Maraş'ı terk etmiş bulunan Ermeniler intikam duygularıyla geri dönmüş bulunuyordu. Ermeniler çeşitli bahanelerle birçok Türk'ün mallarına İngilizlerin yardımıyla el koymaya başlamışlardı. 50.000'i aşan bu geri dönüşler bir süre sonra İngilizler açısından ardı arkası kesilmeyen isteklere dönüşmüş, nihayet İngilizlerde durumun farkına varmıştı.(Gökhan,2012: 46) Buna karşın Maraş'a İngiliz birlikleriyle çoğunluğu Hintli Müslümanlardan oluşan bir alay süvaride gelmiştir. Hintli Müslüman süvariler Maraşlı Türk kardeşlerine gizli gizli silah ve cephane yardımında bulunmuşlardır. Maraş'ın Fransızlara devri söz konusu olunca silah dağıtma işini daha açık bir şekilde yaparak Maraş'ın kurtuluş mücadelesine katkıda bulunmuşlardır. (Gökhan,2012: 50)

Maraş'ın İngilizler Tarafından İşgaline Karşı Mustafa Kemal'in Tepkisi ve Milli Mücadelenin Örgütlenmesi

Mondros Mütarekesinin esnek ve yoruma açık maddelerine dayanılarak yapılan bu işgallere en büyük tepki bu sıralarda Yıldırım orduları gurup komutalığına tayin edilen (İğdemir,1980:127) Mustafa Kemal'den gelmiştir. Mustafa Kemal, Sadrazam İzzet Paşa'ya gönderdiği telgraflarla, mütarekenin aynen uygulanması durumunda bütün vatanın işgal ve istila edileceğini anlatmaya çalıştı.(Arsan, 1964: 14) Ancak İstanbul Hükümetinin cevabı Yıldırım orduları ve 7. Ordu Komutanlığını lağvetmek olmuştur. Bunun üzerine Mustafa Kemal 13 Kasım 1918'de İstanbul'a geldi.(Eyicil,2000: 47; İğdemir,1980:143) Aynı tarihte, Osmanlı devletinin başkenti, İtilaf Devletleri tarafından işgal edilmişti. (Selek,1993:188) Mustafa Kemal, 16 Mayıs 1919 tarihine kadar İstanbul'da kaldı.

Mustafa Kemal işgal ve işgalcilere karşı milli bir direniş ve teşkilatlanmanın gerektiğini düşünüyor ve arkadaşlarıyla yaptığı görüşmelerde milli mücadelenin

genel stratejisini belirliyordu. (Eroğlu,1974:65; Bıyıklıoğlu,1981:100) Bu stratejiyi uygulamak maksadıyla Anadolu'ya geçme çabası içerisinde olan Mustafa Kemal, İstanbul Hükümetinin kendisine vermiş olduğu görevi, tarihi bir fırsat olarak değerlendirdi. 16 Mayıs 1919'da 9. ordu müfettişi olarak Samsun'a gitti. Mustafa Kemal, Anadolu'daki tüm Kolordu komutanlıkları ve birlikleri ile temas kurmak sureti ile milli mücadeleyi örgütlemeye başladı. Havza Genelgesi ile Türk halkı mücadeleye çağrılırken, 22 Mayıs 1919 tarihli Amasya Genelgesi ile de milli mücadelenin temel stratejisi ortaya konuldu. Erzurum Kongresinde milli mücadelenin temel prensipleri ortaya konulmuş ve Mustafa Kemal de milli mücadelenin önderi durumuna gelmiştir. (Gencer ve Özel, 1991: 80) Böylece Mustafa Kemal'in Samsun'a çıkışından sonra halkı örgütleme ve yeniden harekete geçirme faaliyetleri, İngilizlerin Antep, Urfa ve Maraş'ı işgal etmesi üzerine gerek ülke içinde gerekse ülke dışından, işgalci devletlere karşı yapılan protestolar ve mitingler ile ilk olumlu sonuçlarını vermiş oluyordu.(Akbiyık,1999: 35)

Maraş bu şekilde işgale uğrarken bir yandan yurdun dört bir yanında işgallerle ilgili mitingler ve protesto gösterileri düzenleniyor öte yandan 4 Eylül'de Sivas'ta toplanan kongrede Maraş ile ilgili önemli kararlar alınıyordu. Buna göre Mondros Mütarekesi imzalandığı gün vatan toprakları içinde kalan Maraş için; **a)** Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Cemiyetinin bu bölgenin geçici işgal bahanesiyle vatandan koparılmasına seyirci kalamayacağına **b)** Buradaki gerek yabancı işgali gerekse perde arkasında uygulanmak istenen Ermeni faaliyetlerinin derhal durdurulmasına, **c)** Bu bölgedeki düşmanları kovmak ve bölgeyi işgalden kurtarmak amacıyla yer yer kurulmuş bulunan milli teşekküllerin 13., 3., 2., 12. Kolordulara bağlanmasına karar verildi. Böylece Maraş ve civarının yönetimi 11 Eylül 1919'da merkezi Sivas'ta olmak üzere, Tümenleri Amasya ve Samsun'da bulunan 3. Kolorduya ve bölge içindeki Müdafaa-i Hukuk Cemiyetlerine verildi.

Suriye İtilafnamesi'nin İmzalanması (15 Eylül 1919) ve Maraş'ın Fransızlar Tarafından İşgali (29-30 Ekim 1919)

Maraş, yaklaşık altı yedi asırdan beri düşman ayağı basmamış Türk vilayetlerinden birisi idi. Bu sebeple işgal, Maraş halkı üzerinde bir şok etkisi yaptı. İngilizler, Türk halkının işgale boyun eğmeyeceğini iyi biliyorlardı. Onlar, esasen Musul'u alabilmek için burayı Fransa'ya karşı bir koz olarak kullanmak üzere işgal etmişlerdir. Nitekim, İngilizler Fransızları, Arap ülkeleri üzerine yoğunlaştırıp dikkatlerini dağıtmayı planlamışlardı. Bu sayede İngilizlerin Maraş'taki kuvvetleri de büyük ölçüde serbest kalacaktı.(Şıvgın,1967:485-486) Başarılı İngiliz politikası sonucu 15 Eylül 1919'da İngiltere ve Fransa arasında Suriye İtilafnamesi imzalanmış, Fransa Musul'daki petrol haklarını İngiltere'ye bırakmış, buna karşılık Urfa, Antep ve Maraş sancaklarını kendisi almıştır. (Özalp,1984: 17) Maraş halkı, bu anlaşma sonrası, İngilizlerin 10 Ekim günü şehirden ayrılacağını ve birkaç gün sonra da onların yerine Fransızların geleceğini öğrenmiş oldu. Bu gelişme üzerine Mustafa Kemal, bir tamim yayınlarak; Suriye İtilafnamesinin haksız bir antlaşma olduğunu, Türk milletinin Erzurum ve Sivas Kongrelerinde hukukunu müdafaa konusundaki azmini ilan ettiğini ve milletin

bu gibi oldubittilere boyun eğmeyeceğini belirtti. (Arsan,1964:114-117) Mustafa Kemal, henüz İngilizlerin Maraş'ı terk etmesinden önce şehrin Fransızlarca işgal edileceği ihtimaline karşı 26 Ekim 1919'da 13. Kolordu komutanı Cevdet Bey'e gönderdiği talimatta ise; "*Urfa, Ayıntap ve Maraş abalisinin Fransız işgaline karşı ciddi ve azimkârane mukabelesini temin için şimdiden maneviyatlarını yükseltecek telkinatta bulunulması ve sureti hareketlerinize dair süratle talimat verilmesi mümkündür. Üçüncü Kolordu Kumandanı Beyefendi, Maraş ve Ayıntap'taki teşebbüsünüzü takviye için, Sivas ve Aziziye'den mümkün olabilen kuvvetleri harekete geçirecektir*". (Öztürk,1994: 65; Eyicil,2000: 47; Baykal,1974: 34-35) Fransızların Maraş'ı işgal edeceğinin kesinleşmesi üzerine, Maraş Müdafaa-i Milliyesi adına Hayrullah Bey, Mustafa Kemal'e başvurarak nasıl hareket etmeleri gerektiğini sordu. Öyle anlaşılmaktadır ki bu müracaatla Maraş halkı İstanbul Hükümetinden ümidini kesmiş, ümitlerini Anadolu'nun bağrında kurulmakta olan yeni idareye, yani, Mustafa Kemal'e bağlamışlardır.

Maraş'ta kuvvetli bir direnişle karşılaşacaklarını tahmin eden Fransızlar yine de Maraş'ın coğrafi konum olarak önemi ve tahıl ambarı niteliği taşıması nedeniyle şehrin işgalini göz ardı edemediler. (Jeltakov, 1920: 33) Maraş şehrinin bu ehemmiyetine binaen Fransızlar 29 Ekim 1919 tarihinde Yüzbaşı Julie komutasındaki öncü birlikler Maraş'a geldiler. Yine bu birliklere ek olarak De Fontzine komutasında 1000 Fransız, 500 Cezayir asıllı ve 400 Fransız üniforması giymiş Ermeni eşkiyası da geldi.(Gökhan,2012:48) Yüzbaşı Fouquet komutasındaki 412. alaydan yarım bölük, Ermeni alayının birinci taburu ve bir sipahi takımı ile 30 Ekim 1919 tarihinde şehri işgal ettiler.(Akbıyık,1987:226-227)

Sütçü İmam Olayı (31 Ekim 1919)

Fransızların askeri gücü, bölgede kontrolü elinde tutmak için yeterli değildi. Bundan dolayı, Ermenilerden gönüllü asker kaydederek açıklarını kapatmaya çalıştılar. Bu durum şehirde meydana gelecek olayların başlangıcını oluşturdu. (Akbıyık,1999:354) Nitekim Fransız işgalinden iki gün sonra 31 Ekim 1919'da "*Uzunoluk Olayı / Sütçü İmam Olayı*" gerçekleşti. Uzunoluk Mescidinin fahri imamlığını yapıp aynı zamanda süt satarak geçimini sağlayan Sütçü İmam hamamdan çıkan çarşafı ve peçeli Türk kadınlarına yönelik Fransız askerleri tarafından yapılan tacizkar muameleye şahit olmuş ve akabinde silahını çekerek bu askerlerden birini vurmuştur. Hadiseden sonra Sütçü İmam, yakalanıp tutuklanması için, Fransız ve Ermeniler tarafından çok aranmış ve hükümet bu konuda çok sıkıştırılmıştır. Ancak bütün çabalara rağmen bir türlü bulunamamış ve izine rastlanmamıştır. Bu sırada şehirdeki Ermeniler ise yaralılarını götürürken etrafa ateş edip Medrese üzerinde bulunan Zülfikar Çavuşoğlu Hüseyin'i şehit etmişlerdir. Sütçü İmam'ın yaraladığı askerin ölümü üzerine Ermeniler kiliselerinde üç gün çan çaldırdılar. Neticede Fransız askeri kisvesine bürünmüş bir Ermeni'nin öldürülmesi, Fransızlarla beraber Ermenilerin de gözünü korkutmuş, Türklerin ise manevi gücünü yükseltmiştir. Bu olay Maraş halkının maneviyatını kuvvetlendirmesi açısından bir mihenk taşı olmuştur. (Akbıyık,1990:116-117; Bağdatlılar,1974: 45; Kerr,1973:63)

Maraş'ın Fransızlar Tarafından İşgaline Karşı Mustafa Kemal'in Tepkisi

Mustafa Kemal, Maraş'ta Fransız işgalinin başlamasından sonra, Maraş ile Sivas arasında irtibatın sağlandığı Elbistan bölgesindeki milli direnişçilerle de temasa geçmiştir; Elbistan'da bulunan Ali Rıza Beye gönderdiği telgrafta; Halka moral verilmesini, halkın desteklenmesini ve göç etmelerine meydan verilmemesini bildirdi.(Baykal, 1974:34; Akbıyık,1987:227) Ayrıca Mustafa Kemal, 29 Ekim 1919'da, işgali protesto için bir bildiri yayınladı. Bu bildiri mahalli gazetelerde sansür edildi ise de, Türkçe ve yabancı dillerde yayınlanan ulusal gazeteler aracılığıyla kamuoyuna duyuruldu. Mustafa Kemal'in yayınladığı bu bildiri, yabancı kamuoyu ve İtilaf Devletleri üzerinde büyük bir etki yapmış ve Fransız yüksek komiserini telaşlandırmıştır.(Eyicil,2000:649)

Mustafa Kemal, Maraş'ın işgalinden sonra 6 Kasım 1919 tarihinde bir tamim daha yayınladı. Tamimde; Müdafaa-i Hukuk Cemiyetleri ve Belediye Başkanları tarafından, devletin bir parçası olan Maraş, Antep ve Urfa'nın, Fransızlar tarafından haksız olarak işgal edildiğinin tüm yurt genelinde duyurulmasını istemekte ve ayrıca bu durumun itilaf devletleri elçiliklerine, Avrupa ve Amerika kamuoyuna açıklanmasını ve yapılan bu haksızlığın bir an önce düzeltilmesi gerektiğini bildirmektedir. Bu tamim üzerine yurdun çeşitli yerlerinde Maraş'ın işgalini protesto amacıyla mitingler yapıldı, protesto bildirileri yayınladı. İngiliz kaynakları, bu hususta kendilerine 81 adet protesto telgrafının ulaştığını kaydetmektedir. (Akbıyık,1987:227)

Mustafa Kemal, Fransız işgalini protesto etmek amacıyla 16 Kasım 1919'da Heyet-i Temsiliye adına yayınladığı bir genelgede; işgalcilerin bu haksız davranışlarını şiddetle protesto etmiştir. Kendilerini Türk ulusu ve ülkesi için daha insancıl ve adil duygularla davranmaya çağırılmış ve şu uyarıda bulunmuştur; *"Türk Ulusu, esarete razı olmaktansa tüm maddi ve manevi güçleriyle varlığını ve türesel (hukuki) haklarını savunmaya azimle devam edecektir."* Mustafa Kemal'in bu girişimini örnek alan Müdafaa-i Hukuk Cemiyetleri, İstanbul'daki İtilaf Yüksek Komiserlerine, benzer protesto telgrafları gönderdiler.(Sonyel,1987:197) Maraş'ın Fransızlar tarafından işgalini protesto için 25 Ekim-16 Kasım 1919 tarihleri arasında ülke içinden toplam seksen beş telgraf çekildi. (Şimşir,1992:222) Mustafa Kemal'in bu uyarıları kısa sürede etkisini göstermiş, İngiliz Vis Amiral Sir J.De Robeck durumun farkında olarak 19 Kasım 1919 tarihinde Lord Curzon'a bir rapor göndermiştir. Bu raporda De Robeck; Antep, Urfa ve Maraş'ın Fransızlar tarafından işgali üzerine o güne kadar aldığı protesto telgrafları hakkında; *"Telgrafların az çok birbirinin aynısı olduğunu ve Mahalli Müdafaa-i Hukuk Cemiyetleri tarafından iyi bir organize ile gönderildiğini"* (Şimşir,1992:222) belirtmiştir.

Bayrak Olayı ve Maraş'ın İstiklal Mücadelesi için Yapılan Hazırlıklar

Mustafa Kemal'in yoğun protesto ve uyarılarına karşın Maraş'ta Fransız işgali ile beraber şiddetli bir mücadele başlamıştır. Dünya kamuoyunda yansıtılanın aksine amansızca süren Fransız ve Ermeni işgali halkın milli ve dini duygularını rencide etmeye devam etmekteydi. Fransız Yüzbaşı Andre'nin

Maraş Sancağında görevlendirilmesi ile artan olaylar Türk Bayrağının Maraş Kalesinden indirilme teşebbüsü ile hat safhaya varmıştı. Nitekim bir Ermeni ailesinin evinde düzenlenen baloya katılan Andre ev sahibinin kızı Helena'nın Yüzbaşı Andre tarafından yapılan dans teklifine “*kalede ne Fransız ne de Ermeni bayrağı olmadan dans etmeyi sevmem*” şeklinde bir karşılık vermesi ile Türk Bayrağının kaleden indirilmesi sonucu olaylar tırmanmıştır. (Gökhan,2012: 54) Bu olay üzerine Kısakürekzade Mehmet Ali Bey tarafından “*Alemi İslam'a Hitap*”¹ başlıklı bir beyanname hazırlanarak Ulu Cami, Sarayaltı ve Çarşıbaşı camilerine asıldı.(Türkcorur,1984:10) 29 Kasım 1919 tarihinde Cuma namazı sırasında galeyana gelen halk kaleye hücum ederek bayrağı asmıştır.(Gökhan,2012: 56) *Bayrak Olayı* diye andığımız bu olay Fransızlara mücadelenin pekte kolay olmayacağını göstermiştir. Bu olaydan sonra daha organize bir mücadele yapılabilmesi için 29 Kasım 1919'da Maraş Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti kurulmuştur. (Eyicil,2000:650) Cemiyet'in başkanlığına Aslan Bey getirilmiş ve Teşkilatın merkezi Ulu Cami Medresesi olarak belirlenmiştir.(Gönen,2005:122-124;Akbiyık,1999:166-168) Aslan Bey yönetimindeki Teşkilat dağınık haldeki birlikleri toplayarak Fransızlara karşı güçlü bir mukavemet oluşturmak için bölge halkının toprağını terk etmemesini şart koşmuştur. Öte yandan bölgenin etkili bir şekilde organize edilmesi için Aslan Bey, Kılıç Ali Bey'i bölgeye göndermiştir. Elbistan'a gelen Kılıç Ali Bey buradaki çalışmaları ile Elbistan'ı ve Pazarcık bölgesini Milli Mücadelenin bir kalesi haline getirmiştir.(Özbaş,?:202) Bu sırada protestolardan etkilenmiş görünen Fransa, Suriye Yüksek Komiseri Picot vasıtasıyla Mustafa Kemal İle görüşmelerde bulunmuş ancak Mustafa Kemal'in Fransızların işgal bölgelerinden çekilmelerini öngören isteği olumsuz karşılanmıştır. (Şıvgın,1962;491)

Ayrıca Maraş'ta çarpışan Kuva-yı Milliye'nin zaruri masraflarını karşılamak ve yaralarını sarmak amacıyla yurt çapında bir tamim yayınlamak suretiyle herkesin yardımında bulunmasını istedi. Bu tamim üzerine yurdun birçok yerinden Maraş halkına yardım amacıyla 22.000 Türk lirasının Elbistan Ziraat Bankası Şubesine gönderildiği anlaşılmaktadır.(Akbiyık,1999:230)

Maraş'ın İstiklal Mücadelesi ve Fransızların Çekilişi

Kılıç Ali Bey önderliğinde direniş mücadelesine başlamadan önce hazırlıklarını sürdüren Maraş halkı için savaş çok uzakta görünmüyordu. 20 Ocak 1920'de Fransız komutan Binbaşı Morbiyo; Maraş hükümet binasının işgal edileceğini Mutasarrıf Vekili Cevdet Bey'e bildirmişti. Fransız komutan, ertesi gün şehrin ileri gelenleri ile birlikte üst düzey protokolü karargâhına davet ederek, Fransız kuvvetlerine karşı yapılan tecavüzlerden Maraşlıların sorumlu bulunduğunu ve yapılan saldırıların Fransız hükümetine karşı girişilmiş düşmanca bir hareket olduğunu ifade etmiştir. Ayrıca sözde kalmayıp şehrin

1 Beyanname için bk. İlyas Gökhan, “*Milli Mücadele Döneminde Maraş*”, **Kahramanmaraş Kültürü Tarih, Coğrafya, Edebiyat, Sanat**, Kahramanmaraş ve Yöresi Kültür Değerlerini Araştırma ve Uygulama Merkezi Yayınları No:2, Kahramanmaraş, 2012, s.55.

BİRİNCİ SALON / 1.OTURUM

ileri gelenlerinden bir kısmını tutuklamış ve hükümet binasını işgal etmek üzere kuvvetlerini harekete geçirmişti. (Tansel,1991:186) Nitekim 21 Ocak günü Fransızlar tarafından atılan bir kurşunla bir Türk jandarmasının yaralanması ve buna karşın hükümet konağına ilerlemekte olan bir Fransız birliğine ateş açılmasıyla savaş başladı.(Gökhan,2012: 60) Bilhassa Ermenilerin saldırgan tutumları ile 22-23 Ocak'ta savaş şiddetli bir hal almaya başladı. Çatışmalar için 24 Ocak 1920'de Mustafa Kemal tarafından yayınlanan genelge ile mevcut durum izah edilerek, Maraş'ın bağlı bulunduğu 3. Kolordunun derhal yardıma gitmesi bu arada diğer kolordularında kendi bölgelerinde teşkilatlanarak bölgeye yardım mahiyetinde milli müfrezeler göndermeleri isteniyordu. (Tansel,1991:194-197) Öte yandan bütün şiddetiyle süren çatışmalardan dolayı 29 Ocak'ta çocuklar, kadınlar ve savaşamayacak olanlar şehir dışına gönderildi. Böylece halkın *Kaç Kaç* dedikleri göç hareketi başladı. (Gökhan,2012: 63)

7 Şubat'a kadar devam eden mücadeleler, 8 Şubat'ta 300 kişilik bir Fransız birliği dağ bataryası ile şehre girerek şehri bombardıman etmesi ile şiddetlenmiştir. (Tansel,1991:194-197) Düşman kuvveti bir yandan topçu kuvvetleri ile Mercimek tepe'yi döverken öte yandan şehir içindeki topların da harekete geçirilmesi ile halk iki ateş arasında kaldı. (Gökhan,2012: 63) Çatışmalarla beraber şehirde Ermeni katliamı hat safhaya vardı. Ancak mevcut durum Avrupa ve Dünya kamuoyuna tam aksi şekilde yansıtılıyordu. Bu olumsuz propagandalara ve yapılan katliamlara karşı Mustafa Kemal, Ermenilerin yapmış olduğu katliamlara göz yumman ve hatta onlara destek veren Fransız işgal kuvvetlerine, karşı konulmasını emretmişti. (Eyicil,2000:662-663) Öte yandan Mustafa Kemal, Maraş'ı terk etmeye hala pekte niyetli olmayan Fransızların İngilizlerle olan anlaşmazlığından yola çıkarak, Fransızları sıkıştırmak amacıyla Suriye'deki Arap milliyetçileri ile münasebetler kurarak İngiliz ve Fransızları bu bölgede zor durumda bırakmak istemiştir. Bu sayede Fransızların dikkati Suriye'ye çekilmek suretiyle Güney cephesindeki milli kuvvetlerin güçlenmesi için uygun şartlar oluşturulmaya çalışılmıştır. (Sonyel,1987:194)

9 Şubat 1920 Pazartesi, durum her iki taraf için tehlike arz etmeye başladı. Fransızlar şehrin her tarafını yoğun top ateşine tuttular. Cephanenin tükenmesi nedeniyle Türklerde ümitsizlik işaretleri belirdi. Ancak Fransız cephesinde durum Türklerinkinden daha kötü idi. Fransız askerleri yarım öğün besleniyorlardı. Hayvanlarına ancak günde bir kilo un verebiliyorlardı. Haberleşme hatları kesilmişti. Fransızlar ancak uçaktan verilen işaretler veya atılan bildirilerle haberleşebiliyorlardı. (Çelik,2005:724)

Mustafa Kemal, şehir dâhilindeki çarpışmaların devam ettiği sırada yayınladığı tamimlerle Maraş halkına yardım çağrısında bulunmuştu. Nitekim 10 Şubat 1920'de yayınladığı bir tamimde; "*İnsaniyetin tüylerini ürpertecek zulümlere maruz kalan Maraşlı kardeşlerimizin ihtiyaçlarını karşılamak ve imdatlarına yetişen kahraman Kuva-yı Milliye fertlerinin zaruri masraflarına medar olmak üzere toplanacak yardımların Maraş Müdafaa-i Hukuk Merkeziyesi emrine ödenmek üzere Ziraat Bankası Elbistan şubesine gönderilmesi rica olunur.*" (Akbiyık,1987:291)

demıştır.

Mustafa Kemal'in Maraş'taki direnişi güçlendirmesine yönelik bu girişimlerine rağmen Fransa'nın Maraş'taki işgali devam etmekteydi. Fakat her şeye rağmen Maraş halkı da teslim olmamakta kararlıydı. Ancak 10 Şubat akşamı Dr. Mustafa, Amerikalı Dr. Wilson ve Fransız subaylar Alman hastanesinde barış yapmak için toplandılar. Aralarında uzun müzakereler yapıldıktan sonra Albay Thibault, Dr. Mustafa'ya ateşkes şartlarını belirten bir yazı verdi. Bu sırada General Keret ise maiyetindeki askerlerle birlikte Maraş'tan ayrılma hazırlıklarını başlatmıştı. (Eyicil, 2005: 70) Nitekim Maraşlıların bu direnişi karşısında daha fazla dayanamayan Maraş'taki Fransız kuvvetleri, 22 gün süren bu mücadeleden sonra 9 Şubat'ta aldıkları karar gereğince 10 Şubat'ı 11 Şubat'a bağlayan gece, şehri terk ederek, İslahiye yönüne doğru çekildiler. (Akbıyık, 1987:291; Yetişgin, 2004: 72) Kaçan düşman birliklerine ağır kayıplar verdiren Türk birlikleri İslahiye'ye kadar düşmanı takip ettiler. Fransızların ardından Maraş'ta ateşe devam eden Ermeniler de bir süre sonra susturularak savaşa nihayet verildi.

Fransızların Maraş'tan çekilmesini takiben Hükümet binasına ve resmi dairelere Türk bayrağı çekildi. Mustafa Kemal, Maraş Müdafaa-i Hukuk Cemiyetine ve Belediye başkanlığına gönderdiği kutlama mesajında; *"Yirmi güne yakın bir zaman zarfında Ermenilerle birleşen Fransız kuvvetlerine her türlü mahrumiyet içinde karşı koyan ve muvaffak olan Kahraman Maraşlıları bütün memleket namına tebrik ederiz. Maraşlılar bu kahramanca müdafaa ile millet davasının yüceliğini, milletimizin yaşamak, müstakilen yaşamak hususundaki iradelerini bütün dünyaya karşı ilan ettiler. Şehitlerimize dualar, kahramanlarımıza hürmetler"*(Akbıyık,1999:252) diyerek Maraşlıları tebrik etmiştir. Mustafa Kemal'in, şehrin kurtuluşu ile ilgili gönderdiği bu telgrafında, Maraş halkı için, tarihimizde ilk defa şanına uygun bir şekilde *"Kahramanmaraşlı kardeşlerimiz"* diye hitap ettiği görülmektedir. (Akbıyık,1987:230) Maraş'ta ise düşmanın kaçtığı haberi duyulunca; yirmi iki gün, gece ve gündüz kan, ateş, soğuk ve açlık içinde savaşıyor ve çok sayıda şehit veren halk, sokaklara fırlamıştır. Köylerde bulunanlar ve Elbistan'a gitmek zorunda kalanlar peyderpey gelmeye başlamışlar, Ahali birbiri ile kucaklaşıp gözyaşları içinde bayramlarını kutlamışlardır. (Özalp,1984:236) Hiç şüphe yoktur ki bu mücadelede siyasi ve askeri faaliyetleriyle, bölgenin işgalden kurtarılmasında çaba sarf eden Mustafa Kemal, Güney cephesindeki işgalci devletlerin kuvvetlerine karşı orduyla değil, halkla savaşmayı tercih etmişti. Yüzyıl önce "halk savaşı" adını alan bu savaş, aslında, gerilla savaşının bir parçası gibi olsa da Güney cephesindeki halkın, gerilla savaşı değil tam anlamıyla bir "halk savaşı" yaptığı anlaşılmaktadır.(Türksan, 1983: 28)

Maraş'a İstiklal Madalyası ve Kahraman Unvanının Verilmesi

Kurtuluş Savaşı başlangıcında Maraş'ta, Fransız işgal kuvvetlerine karşı yapılan bu direniş, bölgesel bir direniş gibi görünse de sonuçları bakımından büyük önem taşımaktadır. Milli Mücadelenin bu ilk zaferi daha sonraki gelişmelerin kapısını açmıştır. Nitekim Fransızlar, 20-21 Ekim 1920'de Ankara ile anlaşma yapmaya mecbur olmuşlardır.

BİRİNCİ SALON / I.OTURUM

Türk milletinin, Batılı emperyalist devletlere karşı vermiş olduğu bu özgürlük mücadelesinde, Maraşlılar büyük bedeller ödeyerek Cumhuriyete giden yolda önemli bir katkı sağlamışlardır. Maraş bölgesindeki mücadeleyi anlamlı kılan en önemli hususiyetlerin başında tamamen Maraş halkının özverisi gelmektedir. Mustafa Kemal, Milli Mücadele hareketi neticesinde Türkiye Cumhuriyeti'nin kurulmasını ve Türk ulusunun yeniden tarihteki şerefli yerini almasını sağlamıştır. (Eyicil,2000:667-668)

Milli mücadele savaşında Maraşlıların topyekûn direniş göstermesi ve çevre vilayetlerin de yardımına koşması Ankara'da büyük takdir toplamıştır. Kurtuluş Savaşı sonrasında Maraş'a bir yazı gönderilerek, Milli Mücadeleye katılanların listesi istenmiştir. Ancak inceleme sonunda Ankara'ya "*Maraş'ta Milli Mücadeleye katılmayan tek fert bile yoktur*" cevabı verilir. Bunun üzerine 5 Nisan 1925 yılında toplanan Türkiye Büyük Millet Meclisi, Gazi Mustafa Kemal Paşa'nın da onayı ile *İstiklal Madalyası*'nın Maraş'ta fertlere değil, şehir halkına verilmesi kararlaştırılır. Kahramanmaraş bir adet *Kırmızı Şeritli İstiklal Madalyası* ile ödüllendirilir. Ayrıca 7 Şubat 1973 tarihinde de Maraş şehrine Milli Mücadeledeki fedakârlığından dolayı T.B.M.M. tarafından "**Kahramanlık**" payesi verilir. Maraş'ın adı bundan sonra "**Kahramanmaraş**" olarak değiştirilmiştir.

KAYNAKÇA

- AKBIYIK, Yaşar, "Maraş'ın Düşman İşgalinden Kurtulmasında Atatürk'ün Rolü", **Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi**, C.V., S.X, Mart 1987.
- AKBIYIK, Yaşar, **Milli Mücadele'de Güney Cephesi Maraş**, Atatürk, Kültür, Dil ve Tarih Yüksek kurumu Atatürk Araştırma Merkezi, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 1999.
- ARSAN, Nimet, **Atatürk'ün Tamim Telgraf ve Beyannameleri 1917-1938**, C.IV, Ankara, 1964.
- BAĞDATLILAR, Adil, **Uzunoluk**, İstanbul,1974.
- BAYKAL, Bekir Sıtkı, **Heyet-i Temsiliye Kararları**, Ankara, 1974.
- BIYIKLIOĞLU, Tefik, **Atatürk Anadolu'da 1919-1921**, İstanbul, 1981.
- ÇELİK, Kemal, **Milli Mücadele'de Adana Ve Havalisi (1918-1922)**, TTK, Ankara,1999.
- ÇELİK, Recep, "Maraş Milli Mücadelesindeki Din Adamları", **Kahramanmaraş Sempozyumu**, C. II, 06-08 Mayıs 2004, Kahramanmaraş Belediyesi yayınları, İstanbul, 2005.
- EROĞLU, Hamza, **Türk Devrim Tarihi**, İstanbul, 1974,
- EYİCİL, Ahmet, "Maraş Mücadelesinde Atatürk", **Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi**, C.XVI, Temmuz 2000.
- EYİCİL, Ahmet, "Maraş Savunması", **Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi**, Cilt: 21, Sayı: 61, Ankara, Mart 2005, s. 68.
- GENCER, Ali İhsan – ÖZEL, Sabahattin, **Türk İnkılap Tarihi**, İstanbul, 1991.
- GÖKHAN, İlyas, "Milli Mücadele Döneminde Maraş", **Kahramanmaraş Kültürü**

- Tarih, Coğrafya, Edebiyat, Sanat**, Kahramanmaraş ve Yöresi Kültür Değerlerini Araştırma ve Uygulama Merkezi Yayınları No:2, Kahramanmaraş, 2012.
- GÖNEN, Cengiz, **Ulusal Kurtuluş Savaşının İlk Kahramanı MARAŞ**, Ankara, 2005.
- İĞDEMİR, Uluğ, **Atatürk'ün Yaşamı, 1881-1938**, Ankara, 1980.
- JELTAKOV, A.D., “Antifrantsuzskoe Vosstanie v Maraşe v 1920 Godu (K İstorii Antiimperialistiçeskoj Barbi v Gorodah Yugo-Vostoçnoy Anatolii v 1919-1921 Godah), **İstoriya Stran Vostoka**, Vip.14, İzdatelstvo Leningradskogo Universiteta, 1962.
- KERR, Stanlry E., **The Lions of Marash**, Albany, 1973, Maraş 1967 İl Yıllığı.
- ÖZALP, Yalçın, **Mustafa Kemal ve Milli Mücadelenin İlk Zaferi**, Kahramanmaraş Belediyesi Kültür Yayınları, No:1, Ankara, 1984.
- ÖZBAŞ, Mehmet Yusuf, **Dava1920 Maraşlı-Fransız Harbi**.
- ÖZTÜRK, Ayhan, **Milli Mücadele'de Gaziantep**, Geçit Yayınları, Kayseri, 1994.
- SELEK, Sabahattin, **Anadolu İhtilali**, İstanbul, 1993.
- SONYEL, Selahi R., **Türk Kurtuluş Savaşı ve Türk Dış Politikası**, Atatürk Kültür Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Atatürk Araştırma Merkezi, Türk Tarih Kurumu Yayınları, C. I, Ankara, 1987.
- ŞIVGIN, Hale, “Mustafa Kemal'in Maraş'ın Kurtuluşu İçin Faaliyetleri”, **Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi**, C.IV., S.II, Ankara, 1988.
- ŞİMŞİR, Bilal, **İngiliz Belgelerinde Atatürk (1919- 1938)**, C. I, Ankara, 1992.
- TANSEL, Selahattin, **Mondros'tan Mudanya'ya Kadar III**, Milli Eğitim Bakanlığı, İstanbul, 1991.
- TÜRKKORUR, Yaşar, “Tarihte Kahramanmaraş”, **Dünyada Madalyalı Tek Şehir**, (64.Özel Sayı), Ankara, 1984.
- YETİŞGİN, Mehmet, “Ermenilerin Maraş'tan Ayrılmaları, 1920-1922”, **Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi**, C. XX, Sayı 58'den ayrı basım, Ankara, Mart 2004.

MARAŞ'IN FRANSIZLARCA İŞGALİNİN AÇIK-SÖZ GAZETESİNE YANSIMALARI

Doç. Dr. Faruk SÖYLEMEZ¹

Özet

Maraş'ın 30 Ekim 1919 Çarşamba günü Fransızlar tarafından işgal edilmesi Maraş'ta büyük bir infiale sebep olduğu gibi Anadolu'nun her tarafında büyük yankılar uyandırmış ve vatansever Türk halkı tarafından çeşitli protestolarla telin edilmiştir. Bu işgaller sırasında Ermeni azınlıkların Türklere karşı yaptıkları taşkınlıklar, Maraşlıları büsbütün çileden çıkarıyordu. Maraş sokaklarında önüne çıkan Türklere hakaretler yağdıran Ermeniler, dine ve mukaddes değerlere de dil uzatıyordu. Fransız askerleri de bu taşkınlıklara seyirci kalıyorlardı. İşte Maraşlılara reva görülen bu haksızlıklar ve yapılan zulümler, yurdun çeşitli yerlerinde olduğu gibi, Milli Mücadele'de işgal bölgesi olmasına rağmen büyük kahramanlık ve fedakârlıklarla Kuva-yı Milliye'ye maddi ve manevi olarak büyük destekler veren Kastamonu'da da büyük tepkilere yol açmıştı. Kastamonu halkı Nasrullah Camii'nde toplanarak Maraşlı dindaşlarının böyle katledilmelerini lanetlemişlerdi. Kastamonu'nun önemli hatiplerinden Hacı Mümin Efendi, Maraş işgalini halka anlatarak Maraşlılar için acilen yardım gönderileceğini belirtmiştir.

Maraş işgaline dikkat çekmek için Kastamonulu aydınlar, Sadaret Makamı ile Amerika, İngiltere İtalya ve Fransa temsilcilerine çeşitli telgraflar göndermişlerdir. Bu telgraflarda; Elbistan'dan alınan habere göre Maraş'ın kan ve ateşler içinde olduğu, cami ve meydanlarda toplanan Kastamonu halkı tarafından Fransız işgalinin şiddetle protesto edildiği belirtilmekteydi. Ayrıca telgraflarda; Maraş'taki Müslüman halkın asırlardan beri iç içe yaşadıkları Ermenilerin dinlerine ve haklarına saygı gösterdikleri, onlarla bir arada huzur içinde yaşadıklarını fakat bu dar günlerinde önderleri olan Fransızlar tarafından kışkırtılıp üzerlerine saldırtıp, Maraş'ı bir ölüm meydanına çevirdikleri belirtiliyordu.

Maraş'ın işgalini ve Maraş halkına yapılan zulümleri ilk defa, Kastamonu çevresine duyuran, Kuzey-Batı Anadolu'nun sesi durumunda olan ve mücadelede yayınları ile büyük katkılarda bulunan Açık-söz Gazetesi olmuştur. Açık-söz Gazetesi 32. sayısında "Maraş Yanıyor" manşetiyle işgali Kastamonululara duyurmuştur. Bu tebliğde Maraş işgaline karşı Kastamonu halkının düzenlediği

1 Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü, fsoylemez@ksu.edu.tr

mitingler, çeşitli mercilere çektikleri protesto telgrafları ve bu faaliyetlerin gazetelelere yansımaları ele alınacaktır.

Giriş

Birinci Dünya Savaşı sonucunda imzalanan Mondros Ateşkes Antlaşması'nın yedinci maddesi Anadolu'nun İtilaf Devletlerince işgaline zemin hazırlamıştır. Bu maddeye dayanarak ülkenin çeşitli yerleri işgal edilmeye başlanmıştır. Başta İzmir olmak üzere çeşitli Anadolu şehirleri bu devletler tarafından istila edilmiştir.

İşgal edilen Anadolu şehirlerinden biride Maraş'tır. Maraş 22 Şubat 1919'da İngilizler tarafından işgal edilmiş, yaklaşık sekiz ay sonra aralarındaki gizli antlaşmalar gereğince Fransızlara devredilmiştir¹. Fransızlarca 30 Ekim 1919 günü işgale uğramıştır². Bu işgal başta Maraş olmak üzere Anadolu'nun çeşitli yerlerinde büyük bir infial uyandırmıştır. Maraş'ta Fransız ve İngiliz işgalinin yanı sıra Ermenilerin başlattığı zulüm ve katliamlar halk nezdinde büyük tepkilere yol açmıştır. Maraş'ta yaşanan bu gelişmeler Anadolu'nun birçok noktasında olduğu gibi Kastamonu'da da yankı bulmuştur. Maraş işgalini ve Maraş halkına yapılan zulümleri, Kastamonu ve çevresine ilk defa duyuran, Kuzey-Batı Anadolu'nun sesi durumunda olan ve mücadelede yayınları ile büyük katkılarda bulunan "Açıksöz Gazetesi" olmuştur.

1. Açıksöz Gazetesi'nin Doğuşu

Milli Mücadele konusunda halkı aydınlatmak ve bu harekete destek sağlamak amacıyla Anadolu'nun çeşitli yerlerinde gazeteler çıkarılmıştır. Balıkesir'de İzmir'e Doğru, Kastamonu'da Açıksöz, Adana'da Yeni Adana, Erzurum'da Albayrak, Antalya'da Anadolu, Konya'da Babalık ve Ögüt (sonradan Nasihat), Maraş'ta Amal-ı Milliye, Sivas'ta İrade-i Milliye ve Ankara'da Hâkimiyet-i Milliye gazeteleridir. Milli Mücadele'ye karşı olan bazı Anadolu gazeteleri ise Ferda, İrşat, Zafer isimlerini taşımaktadır³.

Kastamonu ve çevresinde "Milli Mücadele'nin Sesi" olarak adlandırılan Açıksöz Gazetesi 15 Haziran 1919'da yayın hayatına başlamıştır. Milli Mücadele döneminde Batı Anadolu'da Açıksöz'den başka Milli Mücadele'yi destekleyecek başka bir gazete de bulunmamaktaydı⁴.

Birinci Dünya Savaşı sonunda Osmanlı Devleti'nin yenik düşmesi ve 30 Ekim 1918 tarihli Mondros Ateşkes Antlaşması'nın imzalanmasından sonra, İti-

1 Selahattin Tansel, Mondros'tan Mudanya'ya Kadar, C. II, Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, İstanbul 1991, s. 209-210.

2 Yaşar Akbıyık, Milli Mücadele'de Güney Cephesi Maraş, Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, Ankara, 1999, s. 75.

3 Yücel Özkaya, Milli Mücadele'de Atatürk ve Basın, Atatürk Araştırma Merkezi Yayını, Ankara 1989, s. 14.

4 Açıksöz Gazetesi'nin Milli Mücadele dönemindeki faaliyetleri hakkında geniş bilgi için bk. Faruk Söylemez, Açıksöz Gazetesi'nin Milli Mücadele'ye Katkısı, Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara 1989.

İtilaf Devletleri Anadolu'yu paylaşmaya başladılar. 15 Mayıs 1919'da Yunanlıların İzmir'i işgalleri üzerine, asırlarca Anadolu'da rahat bir şekilde yaşayan Rum ve Ermeni azınlıklar da Anadolu'nun İtilaf Devletleri'nce işgal edileceğine inandılar ve taşkınlıklar yapmaya başladılar. Bu durum yurdun her tarafında olduğu gibi Kastamonu'da da görülmeye başlandı. Kastamonu'nun vatanperver gençleri ne yapacaklarını şaşırmışlardı. Yapılan bu haksızlıkları bir türlü içlerine sindiremiyorlardı. Açıksöz Gazetesi'nin ilk sorumlu müdürü Hüsnü Açıksöz'ün ifadelerine göre; Rum ve Ermenilerin bu çılgınca taşkınlıkları, Kastamonulu gençlerin gönlüne kıvılcımlar doldurmaya başlamıştı¹. İşte Açıksöz Gazetesi'nin çıkarılması düşüncesi böyle bir atmosferde doğdu. Bu gazete daha ilk günlerinde ildeki İstanbul Hükümeti yanlısı yönetime rağmen Kuva-yı Milliye'yi ve üçüncü ordu müfettişi Mustafa Kemal Paşa'nın telgraflarını gazeteye koymaktan çekinmedi².

Açıksöz'ün başyazarı Hüsnü Açıksöz 1933 yılında yazdığı "İstiklâl Harbinde Kastamonu" adlı eserinde; Açıksöz Gazetesi'nin önemini şöyle dile getiriyordu: "İstiklâl Harbi'nde Kastamonu gazeteleri deyince akla evvela Açıksöz gelir. Kitabın başında ilk çıkışını azıcık anlatmış olduğumuz bu gazete Kastamonu'nun Kuva-yı Milliye ile birleşmesinden sonra yazılarını çoğalttı, sütunlarını genişletti. Haftada bir kere ve bir yaprak çıkarken, bu birleşmeden sonra dört sahife olarak, haftada iki kere çıkmaya başladı. İstanbul gazetelerinin Anadolu'ya girmesi yasak edildikten sonra da, her gün çıkmaya başladı. Gazetenin 1920-1922 (1336-1338) senelerinde dağılma sahası çok genişledi. Basım sayısı bin beş yüzü geçti. Açıksöz, Zonguldak, Sinop, Çankırı vilayetleri ile Kastamonu'nun, daha doğrusu Kuzey Anadolu'nun garp kısmının biricik gazetesi oldu. Zonguldak ve İnebolu muhabirleri İstanbul haberlerini, Ankara muhabiri de Ankara haberlerini çok çabuk veriyorlar ve böylece İstanbul gazetelerinin yokluğu hiç de duyulmuyordu"³.

2.Açıksöz Gazetesi'nin Tanıtımı

Açıksöz Gazetesi 15 Haziran 1919 (1335) yılında yayın hayatına başladı. Sahibi Hamdi Çelen, mesul müdürü Hüsnü Açıksöz idi. Kastamonu vilâyet matbaasında basılıyordu.

1919 Temmuzunun ilk haftasında matbaa işçilerinin greve gitmeleri üzerine 4. sayısı teksir makinesinde basılmıştır. 16 Eylül 1919 tarihinden sonra Kastamonu'nun Kuva-yı Milliye ile birleşmesiyle «Zafer Gazetesi» kapanmış ve matbaanın imkânları genişlemiştir. Bu sebeple 21 Eylül tarihli 13. sayıdan sonra Açıksöz dört sayfa olarak çıkmaya başlamıştır. 1920 yılının kışı çok şiddetli geçtiğinden dolayı o yıl İnebolu yolu kapanmış, İstanbul'a sipariş edilen kâğıtlar gelmediği için 14 Şubat 1920 (1336) tarihli 34. Sayıdan itibaren Açıksöz, tek yaprak olarak birinci hamur kâğıda basılmıştır. Nihayet kış hızını kaybedince yollar açılmış, kâğıt gelmeğe başlamıştır. Açıksöz 21 Mart 1920 tarih ve 39. sayıdan itibaren tekrar dört sayfa olarak çıkarılmaya başlanmıştır. 49. sayıdan itibaren ise Pazartesi ve Perşembe günleri olmak üzere haftada iki gün olarak çıkarılmaya

1 Hüsnü Açıksöz, İstiklâl Harbinde Kastamonu, Kastamonu 1933, s. 10.

2 Hüsnü Açıksöz, age., s. 10.

3 Hüsnü Açıksöz, age., s. 84.

başlanmıştır. Açıksöz 9 Mart 1921 (1337) tarih ve 128. sayıdan itibaren Cumartesi hariç her gün çıkmaya başlamıştır. Ebadı aynı kalmakla birlikte sayfa adedi dörtten ikiye inmiş, sütun adedi ise dörtten beşe çıkmıştır. 1 Nisan 1921 tarihinde yayınlanan 149. sayıdan itibaren ebadı 41x57'ye büyütülmüş, sütun adedi ise beş olarak kalmıştır. Açıksöz'ün 261. sayısından itibaren başyazarlığına Hüsnü Açıksöz yerine İsmail Habib Sevük geçmiş ve her gün bir makale yayınlamıştır. 16 Aralık 1922 (1338) tarihli 609. sayısından itibaren başyazarlığa Dr. Fazıl Berki getirilmiştir. Dr. Fazıl Berki, 12 Aralık 1924 (1340) tarihli 1237. sayısına kadar resmen Açıksöz'ün başyazarlığını yapmıştır. Bu tarihten sonra gazetede başmuharrir kaydı kaldırılmış ve makaleler imzasız olarak yayınlanmıştır. 19 Eylül 1927 tarihli 2270. sayıdan itibaren Ahmed Hamdi Çelen Açıksöz'ü tamamen Hüsnü Açıksöz'e devretmiştir. Hüsnü Bey, gazetenin hem sahibi, hem başyazarı ve hem de sorumlu müdürlüğünü yapmıştır. Yeni harflerin kabulü üzerine Açıksöz, 5 Haziran 1928 tarihli 2271. sayısından itibaren bazı tarihleri yeni harflerle yayınlamış, 9 Eylül 1928 tarihli 2341. sayıdan itibaren ilk defa yeni harflerle dizilmiş bir haber yayınlamıştır. Daha sonraları 5 Aralık 1928 tarih ve 2411. sayıdan itibaren tamamen yeni harflerle yayınlanmaya başlanmıştır. Nihayet Açıksöz, 14 Aralık 1931 tarihinde yayın hayatına son vererek kapanmıştır.

3. Maraş İşgalinin Açıksöz'e Yansıması

3.1. Kastamonu Halkının Maraş Halkına Destek ve İşgalini Protesto Mitingi

Açıksöz Gazetesi 1 Şubat 1920 tarihli 32. sayısında "Maraş yanıyor" başlığıyla işgali Kastamonululara duyuruyordu. Açıksöz, 30 Ocak 1920'de Elbistan Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti'nden aldığı bir telgrafta; Maraş'ın Fransızlar tarafından işgal edildiğini ve halkın altı günden beri kendilerini müdafaa ettiklerini bildiriyordu¹.

Amasya görüşmelerinin devam ettiği bu günlerde Heyet-i Temsiliye Reisi Mustafa Kemal tarafından Kastamonu Belediyesi ve Müdafaa-i Hukuk Riyasetine Urfa, Antep ve Maraş'ın işgali ile ilgili bir telgraf gönderilmiştir². Söz konusu telgrafta, İngiliz ve Fransızlar, aralarında akdedilmiş olan gizli antlaşmalar kapsamında zulüm ve tecavüzlere başladılar. Ancak Türk milleti Erzurum ve Sivas kongrelerinde meşru haklarını savunacağını cihana ilan etmiştir. Büyük çoğunluğu Müslüman-Türk olan Urfa, Antep, Maraş ve Adana vilayetlerinin sahip olduğu verimli toprakların Fransızların nüfuz ve idaresine verileceği ve böylece buralardaki halkın bu verimli topraklardan mahrum bırakılacağı belirtilmiştir³.

Mustafa Kemal'in bu telgrafından sonra bu konuda 5. Kolordu kumandanı Mahmut Paşa da 8 Kasım 1919'da Kastamonu Havalisi Kumandanlığına gönderdiği telgrafta Maraş'taki güvenilir kaynaklardan aldığı bilgilere dayanarak

1 Açıksöz Gazetesi, 1 Şubat 1920, Sayı: 32.

2 Nurettin Peker, *1918-1923 İstiklâl Savaşının Vesika ve Resimleri (İnönü, Sakarya, Dumlupınar Zaferlerini Sağlayan İnebolu ve Kastamonu Havalisi Deniz ve Kara Harekâtı ve Hatıralar)*, İstanbul 1955, s. 108.

3 Nurettin Peker, *age.*, s. 108.

BİRİNCİ SALON / I.OTURUM

Maraş'ı işgal eden askeri kıtaların yüzde sekseninin Osmanlı Ermenilerinden teşekkül ettiği, bunların bazılarının şehir içinde Müslüman halka zulüm ve işkence yaptığı, dükkânların kapalı olduğunu ve halkın heyecan içinde olduğunu belirtiyordu¹.

Bu haberleri duyan Kastamonu halkı Nasrullah meydanında toplanarak büyük bir miting düzenlemiştir. Kastamonu halkı Maraş halkına destek ve işgali protesto mitinginde Maraşlı dindaşlarının böyle katledilmelerini lanetlemiştir. Kastamonu'nun önde gelen hatiplerinden Hacı Mü'min Efendi Maraş işgali hakkında hakla bilgi verdikten sonra acilen Maraşlılar için bin lira gönderileceğini belirtmiştir². Açıksöz'ün bir sonraki sayısında Maraşlıların Kastamonu halkının bu sıcak ilgisine teşekkürü ve Nasrullah Camisi'nde toplanan bu paranın Elbistan Ziraat Bankası'na havale edilmesi konusunda Elbistan'dan Kastamonu'ya telgraf çekilmiştir³.

Nasrullah meydanında toplanan binlerce kişi yapılan konuşmalardan çok etkilenmiş ve bu vatanın bağımsızlığı için ölüncüye kadar çarpışacaklarına dair ant içmişlerdir. Ayrıca bu mitingde işgalci devletlerin yaptıkları bu mezalimler protesto edilerek İstanbul'daki İngiltere, İtalya, Fransa ve Amerika elçilerine çekilmek üzere sadaret makamına ve gazetelere bir telgraf gönderilmiştir⁴.

Kastamonu halkı adına Belediye Reisi Tevfik, Hazret-i Pir Dergâhı Postnişini Mehmet Ata, Mevlevi Dergâhı Postnişini Amil, Nakibüleşraf, Müftü Nuri, Akdoğanlızade Mehmet Ali, İshakzade Necip, Sofuzade Tevfik, Ziyâeddin Salim Efendizade Şükrü çektikleri telgrafta, Mütareke esnasında işgal sınırları dışında bulunan Urfa, Antep ve Maraş'ın hukuk kurallarına ve mütareke şartlarına aykırı olarak İngilizler tarafından işgal edildiklerini ifade etmişlerdir. İngilizlerin buraları terk etmelerinden sonra bu defa Fransızlar tarafından işgale uğradıklarını üzüntüyle öğrendiklerini belirtmişlerdir. Avrupalı uzman ve bilim adamlarının araştırmalarına ve görüşlerine göre de, halkının büyük çoğunluğunu Türk ve Müslüman olan ve Osmanlı ülkesinin ayrılmaz birer parçası olan Urfa, Antep ve Maraş'ın Wilson Prensipleri'ne aykırı olarak ve imzalamak zorunda bırakıldığımız mütareke sonucunda mukadderatını İtilaf Devletleri'nin insafına bırakmış ve istikbalini korumak için her türlü fedakârlığı göze almış olan milletimiz öz vatanını hürriyet ve medeniyetin öncüsü olduğunu iddia eden Fransızlar tarafından çiğnenmesi anlamına gelen bu olayı şiddetle protesto ettiklerini ve işgal edilen bölgenin boşaltılmasını sabırsızlıkla beklediklerini ifade etmişlerdir⁵.

Kastamonu halkı yukarıda da ifade edildiği gibi İtilaf devletleri temsilcilerine protesto telgrafları çekmenin yanı sıra Maraşlı soydaşlarına gereken maddi ve manevi yardımın yapılmasını da kararlaştırmıştır.

1 Nurettin Peker, *age.*, s. 108-109.

2 Açıksöz Gazetesi 1 Şubat 1920, Sayı: 32.

3 Açıksöz Gazetesi 8 Şubat 1920, Sayı: 33; İsmail Özçelik, *Milli Mücadele'de Anadolu Basınında Güney Cephesi(Adana, Antep, Maraş, Urfa 1919-1921)*, Atatürk Araştırma Merkezi, Ankara 2005, s. 229-230.

4 Açıksöz Gazetesi 1 Şubat 1920, Sayı: 32.

5 Nurettin Peker, *age.*, s. 109-110.

3.2. Kastamonulu Kadınların İşgallere Tepkisi

Kastamonu'nun milliyetçi ve vatanperver kadınları faaliyetlerini daha planlı sürdürebilmek için derhal bir cemiyet kurmuşlardır¹. Bu sayede çeşitli toplantı ve mitingler düzenleyerek seslerini itilaf devletleri yetkililerine duyurabilmişlerdir. Bu cemiyetin ilk kurucuları şunlardır:

Birinci başkan: Mevlevi Şeyhi Amil Çelebi'nin eşi

İkinci başkan: Polis müdürü Halil Bey'in eşi

Umumi kâtip: Sıhhiye müdürü Dr. Ferruh Bey'in eşi

Muhâsib ve kâtip: Reji müdürü Ömer Bey'in eşi

Üye: Vali vekili defterdar Ferit Bey'in eşi

Üye: İzbelioğlu eşi Hafız Hanım

Üye: Maarif müdürü Talat Bey'in eşi

Üye: Müdafaa-i Hukuk Reisi Ziyaettin Efendi'nin eşi²

Kastamonu Müdafaa-i Hukuk Hanımlar cemiyeti bu şekilde teşekkül ettikten sonra, hanımlar faaliyetlerine başlamışlardır.

1919 yılının Ekim ayında Kastamonulu hanımların Kız Öğretmen Okulu bahçesinde düzenledikleri bir toplantıda Mondros mütarekesinden bu yana Türk Milletinin maruz kaldığı haksızlıklar dile getirilmiş, yapılan bu haksızlıkların durdurulması konusunda gerekli çabanın gösterilmesi için Hilafet ve Sadaret makamlarına çağrıda bulunulmuştur. Ayrıca İngiltere, İtalya kraliçeleri ile madam Wilson'a işgal edilen Türk toprakları, İzmir, Antep, Maraş ve Urfâ'nın işgallerini protesto eden telgraflar çekilmiştir. Gayet büyük bir miting yapılmış ve bu mitingde çeşitli nutuklar irad edilmiştir.

Kastamonulu kadınlar tarafından düzenlenen mitingde Zekiye Hanım bir konuşma yapmıştır. Zekiye Hanım nutkunun başında Türk milletinin matemini dile getirerek ve işine geldikleri zaman hak ve adaleti dillerinden düşürmeyen Avrupalıların milletimize reva gördükleri haksızlıklardan bahsetmiştir³.

Zekiye Hanım: "Kardeşler, hemşireler, daha bir sene evvel kırmızı rengi ile başımızda dalgalanan ulu sancağımız, görüyoruz ki siyahlara matemlere büründü. Muharebe meydanlarında vatan ve din uğrunda yüz binlerce evladımızı gömdükten sonra, haktan adaletten bahseden Avrupalıların, bir seneden beri bekledik diye başımıza açmadık felaket kalmadı. Haktan en çok bahsedenler haksızlığın en büyüğünü yaptılar..."⁴ şeklindeki sözleri sanki günümüzdeki batılı emperyalist devletlerin Türk milleti üzerindeki bölücü ve yıkıcı faaliyetlerine işaret etmektedir. O günkü Avrupalıların durumu ne ise bu günde aynıdır. Kendileri

1 Faruk Söylemez, "Milli Mücadele Döneminde Kastamonu'da Kurulan Cemiyetler", *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, C. XII (Mart 1996) Sayı: 34, Ankara 1996, s. 159-170.

2 Nurettin Peker, *age.*, s. 102

3 Açıksoz Gazetesi, 14 Aralık 1919, sayı: 25.

4 Nurettin Peker, *age.*, s. 110.

Hümanizmden bahsederler, verdikleri resmi demeçlerde haktan bahsederler fakat şahsi menfaatleri veya milletimize olan düşmanlıkları söz konusu olunca yapamayacakları kötülük yoktur.

Zekiye Hanım konuşmasına devamla İzmir'in Yunanlılar tarafından vahşice işgalini ve İzmirli vatandaşlarımızın maruz kaldıkları haksızlık ve katliamlardan bahsediyordu. Antep, Maraş'ın durumunu da ortaya koyduktan sonra, Zekiye Hanım Kastamonululara hitaben milletimize yapılan bu haksızlık ve zulümler karşısında susmayacaklarını kalplerindeki imanlarına ve kendilerini yaratan Allah'ına güvenerek canla başla mücadele vereceklerini söylemiştir¹.

Daha sonra Zekiye Hanım edebi bir dille itilaf devletleri temsilcilerinin eşlerine telgrafla müracaat edeceklerini buna rağmen yapılan bu haksızlıklar devam ederse hanımlar olarak evlatları ile aynı saflarda çarpışıp şerefle şahadet şerbetini içerek, kanlarını evlatlarının kanlarına karıştırmaktan gurur duyacaklarını belirtmiştir².

Yukarıda da ifade edildiği üzere Kastamonulu kadınlar Türklere yapılmakta olan haksızlıkların durdurulması için bir siyasi deha ve üslupla **İtilaf Devletleri temsilcilerinin eşlerine seslenirken, aynı günlerde Açıksöz gazetesi, İzmir'de işgale uğramış soydaşlarımıza yardım elinin uzatılması**, bilhassa zenginlerin dini ve milli hislerine hitap ederek, daha fazla fedakârlıkta bulunmalarını sağlamak için ateşli yazılar yayınlıyordu.

Ayrıca İstanbul'daki Sadaret Makamı ile Amerika, İngiltere İtalya ve Fransa temsilcilerine çeşitli telgraflar çekilmekte idi. Bu telgraflarda; Elbistan'dan alınan habere göre Maraş'ın kan ve ateşler içinde olduğunu, bu durum cami ve meydanlarda toplanan Kastamonu halkı tarafından şiddetle protesto edildiği belirtilmekteydi. Ayrıca telgraflarda; Maraş'taki halkın Müslüman ve her şeyden önce insan olduklarını, asırlardan beri içimizde yaşayan Ermenilerin dinlerine ve haklarına saygı gösterildiğini, Türk halkının onlarla bir arada kardeşçe yaşadığını fakat bu dar günde önderleri olan Fransızlar tarafından kışkırtılıp Müslüman Türk halkı üzerine bir canavar gibi saldırtıp, Maraş'ı bir ölüm meydanına çevirdikleri belirtiliyordu.

3.3.Kastamonulu Kadınların Maraş Halkına Destek Mitingi

Kastamonuluların Nasrullah Meydanı'nda düzenledikleri Maraş işgalini protesto ve Maraş halkına destek mitinginden sonra bir başka Maraşlılara destek ve işgalcileri protesto mitingi de Kastamonulu kadınlar tarafından düzenlenmiştir. 10 Aralık 1919 Çarşamba günü Kastamonu kadınlar Kız Öğretmen Okulu (Darülmuaallimat) bahçesinde bir miting düzenlemişlerdir. Köylü kentli binlerce kadının katıldığı bu mitingde yapılan duygulu konuşmalar orada bulunan hanımları ağlatmıştır. Hüsnü Açıksöz'ün ifadesine göre, o güne kadar Kastamonulu kadınların böyle muhteşem bir toplantıları olmamıştır.³ Konuşmacı kadınlar, İz-

1 Açıksöz Gazetesi, 14 Aralık 1919, sayı: 25.

2 Açıksöz Gazetesi, 14 Aralık 1919, sayı: 25.

3 Hüsnü Açıksöz, *age.*, s. 30.

mir, Maraş, Antep ve Urfa'nın işgalleri ve düşmanın yaptığı canavarlıkları dile getirmişlerdir. Yapılan bu tesirli konuşmalardan sonra hazırladıkları protesto telgraflarını dünya kamuoyuna duyurulmak üzere hilafete, sadrazama verilmiş ve haksızlıkların düzeltilmesi, yurdumuzun boşaltılması için de Antalya'daki İtalyan temsilcisi yolu ile İngiltere ve İtalya kraliçeleri ile Amerika ve Fransa cumhurbaşkanlarının eşlerine göndermişlerdir¹.

Kastamonu halkı itilaf devletleri temsilcilerine protesto telgraflarını çekmiş ve Maraşlılara gereken maddi ve manevi yardımın yapılmasını kararlaştırmışlardır. Anadolu'nun kuzey ucunda bulunan Kastamonu halkının güneydeki Maraş için bu kadar uğraşması Türk milletinin birliği ve vatanının bütünlüğünü koruma düşüncesiydi. Yoksa ki bu birlik ve beraberlik olmasaydı Herkes kendi bölgesi için çalışsaydı ve bu şekilde bölümler olsaydı, düşman tarafından kolayca yutulacaktı. Fakat o gün Türk Milleti bir bütün halinde, vatan ve millet aşkı ile coşmuş ve Kastamonu'da İzmir'de Maraş'ta aynı düşünce hâkim olmuştur.

Bu bağlantıyı kuran da Açıksöz gazetesi olmuştur. O dönemde bugünkü anlamda kitle iletişim araçları bulunmamaktaydı. Ancak Anadolu'daki vatansever gençler fedakârlık göstererek kıt imkânlarla ve zor şartlarda çıkardıkları gazetelerle halkın işgallere tepkisini ve Milli Mücadele'yi desteklemek amacıyla kurulmuş olan cemiyetlerin faaliyetlerini duyurabiliyordu.

3.4. Kastamonulu Kadınların Fedakârlıkları

Maraş'ın kurtuluşu için miting düzenleyip protesto telgrafları çeken Kastamonulu kadınların Türk vatanının düşmandan temizlenmesi için gösterdikleri fedakârlıkları birkaç örnekle ortaya koymak mümkündür.

Kadınlar lisede düzenledikleri bir müsamerede vatanın uğramış olduğu felaketler iyice tasvir edilmiştir. Bu sırada çok derin bir duyguya kapılan hanımlardan bazıları altın saatlerini ve küpelerini Kızılay'a bağışlamışlardır.

Hilal-i Ahmer Kadınlar şubesi kız okulunda düzenledikleri bir sergide okulun her odası bağışlanan eşya ile dolmuştu. Sergilenen eşyalar arasında iki yırtık gömlek vardı. Açıksöz başyazarı Hüsnü Açıksöz, bunların burada gösterilmesi sebebini sorunca şu cevabı aldı.

«Bunların maddi kıymeti değil, manevi kıymeti çok büyüktür. Geçen gün hiçbir şeyi olmayan ihtiyar bir kadın sergiyi ziyarete geldi. Baktı, baktı ve koştu. Bu iki gömleği getirdi. Bu biçarenin bu iki yırtık gömlekten başka verecek bir şeyinin olmadığını biliyoruz.»²

Kastamonu kadınlarına bir ilginç örnekte şöyle: Bir gün Kumandan Muhiittin Paşaya bir dilekçe verilir. Bu dilekçeyi veren bir kadındır, Dilekçesinde, vatanımız ve milli varlığımıza kasteden düşmanın kirli ayaklarını bu topraklar üzerinde görmek istemediğini, kendisinin de erkek soydaşları ile cephede çarpışmak istediğini ve cepheye gönderilmesi arzusunun kabulünü Muhiittin Paşadan

1 Nurettin Peker, *age.*, s. 110.

2 Hüsnü Açıksöz, *age.*, s. 103.

istirham etmektedir¹.

İşte milleti ve vatanı uğruna canını seve seve feda etmek isteyen Türk kadınının en güzel örneğini temsil etmektedir. Bunun içindir ki tarihin her devrinde Türk toplumunda kadının daima müstesna bir yeri olmuştur. Hele ana denilince daima saygı duyulan, eli öpülen bir hanımefendi akla gelir. Cepheye gitmek isteyen elleri nasırlı bir köylü kadını, ancak şehir kadını da ondan geri kalmamış ve benzeri bir fedakârlık örneği göstermiştir.

Kastamonu'da Tephirhane memuru Ziya Efendinin kızı Hatice hanımın düğünü vardı. Hatice hanımın ailesi fakirdi ancak ne de olsa evlenme işinde eni boyu hesaplanmazdı. Nihayet gerekli para tedarik edilerek geline bir gelinlik alınmıştı. Fakat Hatice Hanım gelinliğin satılarak bedelinin Hilal-i Ahmer'e bağışlanmasını istiyordu. Sağdan soldan itirazlar başlamış, gelinliksiz düğün olmayacağı söylenmişse de Hatice Hanım kabul etmeyerek bir basma entari ile gelin olmak istemiştir. Ülkede bu kadar kan akıp dururken, Kastamonulu bir kız süslü gelinlik giyip gelin olamazdı. Nihayet gelinlik otuz liraya satılmış ve bu para Hilal-i Ahmer'e bağışlanmıştır. Hatice Hanım da basma bir entari ile gelin olmuştur.

Sonuç

Sonuç olarak Milli Mücadele'de Türk halkı nerede olursa olsun güzel bir dayanışma örneği sergilemiştir. Coğrafi açıdan düşünüldüğünde Kastamonu Anadolu'nun kuzey ucunda Maraş ise güneydedir. Aralarında yaklaşık 800 km bir mesafe vardır. Fakat her iki belde halkı aynı milletin evladı, aynı vatanın sahibi ve aynı dinin mensubu olmaları hasebiyle aradaki bu coğrafi uzaklığı kaldıran milli ve dini duygu ve düşüncelerdir. Türk Milleti Mustafa Kemal Atatürk'ün önderliğinde bu ilkeler etrafında toplandığı için kesin zafere ulaşmış ve bu güzel yurdumuz üzerinde kötü emel besleyenlerin hevesini kursağında bırakmıştır. Eğer Türk Milleti arasında birlik ve beraberlik olmasaydı ve herkes kendi bölgesi için çarpışsaydı başarıya ulaşamazdı. Gazi Mustafa Kemal'in "Hattı müdafaa yoktur, sathı müdafaa vardır, o sathı bütün vatandır" direktifi Türk halkını yek-vücut haline getirmiş ve bu hareketin adına "Milli Mücadele" denilmiştir. Bundan hareketle Kastamonu'da, Maraş'ta, İzmir'de, Antep'te, Urfa'da aynı düşünce ve milli ruh hâkim olmuş, kadını, erkeği, yaşlısı ve çocuğu ile herkes üzerine düşen milli görevi canı pahasına yerine getirmiş ve Kurtuluş Savaşı zaferle sonuçlanmıştır.

KAYNAKÇA

Açıksöz Gazetesi 1 Şubat 1920, Sayı: 32.

Açıksöz Gazetesi 8 Şubat 1920, Sayı: 33.

Açıksöz Gazetesi, 14 Aralık 1919, Sayı: 25.

Açıksöz Gazetesi'nin Milli Mücadele dönemindeki faaliyetleri hakkında geniş bilgi için bk. Açıksöz, Hüsnü, İstiklâl Harbinde Kastamonu, Kastamonu 1933.

Akbiyık, Yaşar, Milli Mücadele'de Güney Cephesi Maraş, Atatürk Araştırma Merkezi

1 Hüsnü Açıksöz,, aynı yer.

Yayınları, Ankara, 1999.

Özçelik, İsmail, Milli Mücadele’de Anadolu Basınında Güney Cephesi(Adana, Antep,

Maraş, Urfa 1919-1921), Atatürk Araştırma Merkezi, Ankara 2005.

Özkaya, Yücel, Milli Mücadele’de Atatürk ve Basın, Atatürk Araştırma Merkezi Yayını, Ankara 1989.

Peker, Nurettin, 1918-1923 İstiklâl Savaşının Vesika ve Resimleri (İnönü, Sakarya, Dumlupınar Zaferlerini Sağlayan İnebolu ve Kastamonu Havalisi Deniz ve Kara Harekâtı ve Hatıralar), İstanbul 1955.

Söylemez, Faruk, Açıksöz Gazetesinin Milli Mücadele’ye Katkısı, Ankara Üniversitesi Türk

İnkılap Tarihi Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara 1989.

Söylemez, Faruk, “Milli Mücadele Döneminde Kastamonu’da Kurulan Cemiyetler”, Atatürk

Araştırma Merkezi Dergisi, C. XII (Mart 1996) Sayı: 34, Ankara 1996.

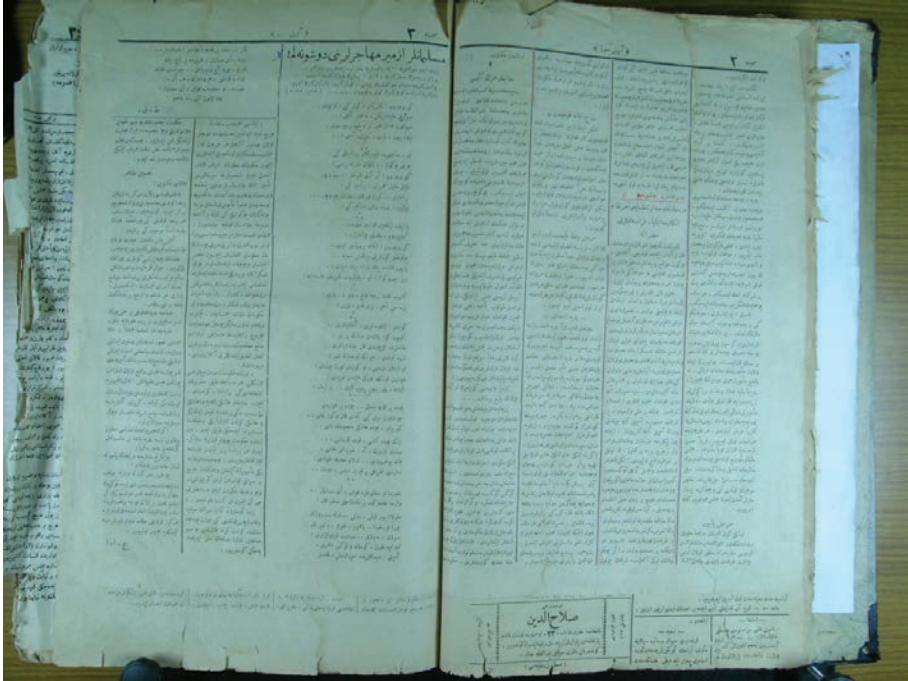
Söylemez, Faruk, “Milli Mücadele’de Kastamonu Basını”, Ankara Üniversitesi Türk İnkılap

Tarihi Enstitüsü Dergisi Atatürk Yolu, C. 3, Sayı: 12.

Tansel, Selahattin, Mondros’tan Mudanya’ya Kadar, C. II, Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları,

İstanbul 1991.

Türk Dil Kurumu Yazım Kılavuzu, 27. Baskı, Ankara 2012.

EKLER

Ek-1: Açıköz Gazetesinin Maraş'ın İşgali ile İlgili Haberi

Maraş Yanıyor

Evvelki gün Elbistan Müdafa-i Hukuk Riyaseti'nden gelen bir telgrafta Maraş'ın Fransız ordusu muzaheretine mazhar olan Ermeni Çeteleri tarafından yakıldığı meyanında müdafa-i nefis için altı gündür uğraşdığı bildiriyorlardı. Bunu işiden halk Nasrullah Camii şerifinde toplanarak mazlum dindaşlarımızın bu suretle öldürülmelerini lanetlerle yad ederek gözyaşı dökmüş ve Kastamonu'nun vüfur-ı müheyyic hatib-i muhteremi Hacı Mümin Efendi Hazretleri'nin bir hitabesiyle meselenin en acıklı noktalarına da muttali olmuştur. Ber-veç-i zîr telgrafın itilaf mümessillerine arzı teferrür ettiği gibi biçare Maraşlıların ihtiyacat'ı acilesine medar olmak üzere de şimdilik bin lira takdim olunacağı da bildirilmiştir.

Miting

Dersaadet'de Sadaret-i Uzmaya ve Amerika, İngiltere, İtalya, Fransa mümessilleri Hazeratına:

Elbistan'dan aldığımız telgraflardan Maraş'ın kan ve ateşler içinde olduğunu anladık. Bugün cevami ve meydanlarda toplanan biz Kastomonu ahalişi bu haber-i felaketi kalbimizin bütün nefret ve dehşetiyle protesto eyleriz.

Muhterem mümessil efendiler! Oradaki din kardeşlerimizin Müslüman ve insan olmakdan başka ne kabahati vardır. Asırlardan beri dinlerine kavmiyetlerine riayet ve kendilerini cenah-ı merhametimizde siyanet ettigimiz Ermeniler şimdi orada medeniyetin pişva-i evveli olan Fransız milletini askerlerinin muavenet ve teşciasıyla kendi efendi ve hamileri olan Müslümanlar üzerine atılmış vahşi canavarlar gibi katl yağma ile oraları bir mahşer-i kıtal haline getirmişlerdir. Size sorarız ey medeni akvamın muhterem mümessilleri! İslam tarihinden bunun bir misli var mıdır. Biz tarihin huzuruna açık alınla çıktık ve daiman açık alınla geziyoruz. Bizim da yüzbinlerce Hristiyan vatandaşlarımız var. Hiçbirine bir tecavüz, en ufak bir taarruz vakî oluyor mu? Lakin efendiler İslamın sabır ve tahammülü artık tükenmiştir. Avrupa Müslümanlar hakkında ca-be-ca reva görülen bu vahşet ve fiile müsaraaya nihayet verilmelidir. Müslümanlar hiçbir zaman hiss-i intikam beslemediler. Ara sıra vukua gelen vakalar daima müdafa maksadıyla olmuştur. Müslümanlar daima taarruz değil taarruzata maruz kalmıştır. Biz tarihten korkarız fakat efendiler her şeyin de bir haddi vardır. Eğer bu zulüm ve fenalık önü alınmazsa tarihin bütün mesuliyeti Avrupa'nın uhdesine bırakarak artık hareketimize de tamamen serbest olduğumuzu beyan ve ilan ve şu kararımızın hükümet-i muhteremelerine tebligini istirham ve takdim-i ihtiram eyleriz.

Derc-i İane Komisyonu

Teşkil iden İzmir muhtaciyetine iane komisyonu kemal-i faaliyetle çalışmaktadır. Fakir ve vasat halli ahali tarafından cidden şayan-ı hayret bir surette ibraz-ı hamiyed idilmektedir. Komisyon henüz iki gündür hal-i içtimada

olduğundan gösterilen şevk ve tehallüke nazaran ianenin mühim bir yekûn tutacağı şimdiden istidlal olunabilir. Zengin gönüllü tok gözlü erbab-ı hamiyetimizin bir mürrüvet ve insaniyetlerini şayeste-i şükran görürüz.

Maraş vaka-i faciasının da İzmir felaketzedelerine inzimam itmesi erbab-ı vicdan ve imanı cidden dilhun ittiginden herkes ves'inin yetdiği kadar muavenete şıtab ediyor. Henüz zenginlerin mürrüvetine müracat idilmedi fakara-yı halk tarafından gösterilen fedakârlık zenginlerimiz tarafından da ibraz olunacağını ümid ederiz.

Ek-2: Mustafa Kemal'in Maraş'ın İşgali ile Kastamonu Vilayeti Belediye ve Müdafaa-ı Hukuk Riyasetine çektiği Telgraf

Telgraf Sureti

İngilizler, Fransızlar 1916 senesinde aktedmiş oldukları muahedeyi esas itihaz ederek sene-i haliye Eylülünün 15 inci günü Suriye itilaf namesi tarih-i milelde yeni bir safha-i gadir ve tecavüz daha ilave eylediler.

Milletimiz Sivas ve Erzurum kongreleri ile hukuku mukaddes ve meşruasını müdafaa emrindeki azim ve kararını cihana ilan eylemişti. Binaenaleyh bu ve bu gibi mevcudiyet ve istiklâl-i meşruamıza kasteden caniyâne mukarrerata asla boyun eğmiyecektir. Mezkur itilafnamenin vatan ve milletimizi alâkadar mevaddını vahdet ve teşkilatı milliyemizin enzarı teyakkuz ve intibahına arz ediyoruz.

1-Vatanımızda İngilizlerin haksız işgal etmiş oldukları ve bu defa tahliye ettikleri menatık Fransızlar haksızlıkla işgal ederek işe başlamışlardı

2-Halebi hariçte bırakarak şehri mezkurun garbinden geçmek ve Urfa, Antep, Maraş, ile Adana Vilayetimizdeki ekseriyeti kahiresini İslam ve Türk teşkil eden zengin topraklarımızı havza-ı zulum ve itisafına dahil eden ve şimale doğru taa Harput, Sivas'a kadar uzanıp bu mübarek şehirleride dahilinde alarak badehu Sivas'tan cenube Mersin'e kadar temadi eden bir hudut ile Şarki Anadolu'yu Garbi Anadolu ile yekdiğerinden ayıran bu mıntıka Fransız nüfus ve idaresine girecek,

3-İtilaf namenin Suriye'ye ait kısmında tekmil Beyrut vilayetinin Fransızlar tarafından işgal edilmek suretiyle dindaşlarımızın en zengin sahil aksamından mahrum edilmek istendiği ve güya Araplara kalan Şam Hama, Hamus ve Halep mıntıkasında Fransızların iktisadi ve sinai nüfuzları sokulması takarrur eylediği zikir ile iktifa eyleriz.

Heyeti Temsiliye Reisi
Mustafa Kemal

Ek-3: Kastamonu Halkının Maraş'ın İşgalini Protesto Mitinginde İstanbul'daki İngiltere, İtalya, Fransa ve Amerika elçilerine çekilmek üzere Sadaret makamına ve gazetelere gönderdiği telgraf

BİRİNCİ SALON / I.OTURUM

Telgraf Sureti

“Hini mütarekede işgal hudutları haricinde bulunan Urfa, Ayıntab ve Maraş’ın esasen kavaid-i hukuk ve şerat-i Mütarekeye muhalif olarak İngilizler tarafından işgal edilmiş olup tahliye ve iadesine intizar edilmekte iken İngilizlerin tahliyesini müteakip Fransızlar tarafından işgal edildiğini azim teessürle haber aldık. Avrupa mütehasısın ve ulemasının tetkikat-ı ihsaiyesile de mütehakak olduğu vechle abalisinin ekseriyet-i kahiresi Türk ve Müslüman ve vatan-ı Osmani’nin gayr-i kabil-i fek eczasından olan, Urfa, Ayıntab ve Maraş’ın işgali hukuk-ı milele en kavi bir istinatgah addelediğimiz Vilson Prensipleri’ne alem-i medeniyetin hissiyat ve temayulat-ı insaniyet-pervenelerine münafi olduğundan bir vaziyet-i elime ile akteylediği mütareke neticesinde mukadderatını düvel-i Mutelifenin muherrerat-ı hakkaniyet-perveranesine tevdi etmiş ve hukuk ve istikbalini muhafaza emrinde her türlü fedakarlığı göze aldırılmış olan milletimiz öz vatanın, hürriyet ve medeniyeti cihana pişva olan Fransızlar tarafından paymal edilmesi manasındaki bu hadiseyi şiddetle protesto eylemekte olduğumuzun ve hemen tahliyesine sabırsızlıkla muntazır bulunduğumuzun devleti metbua-i fehimerine iblağın rica ederiz”

Belediye Reisi Hazret-i Pir Dergâhı Post-nişini Mevlevi Dergâhı Post-nişini Nakibüleşraf

Tevfik

Mehmet Ata

Amil

Müftü Akdoğanlızade Mehmet Ali İshakzade Necip Sofuzade Tevfik Ziyaeddin Salim

Nuri

Efendizade Şükrü

HÜSAMETTİN KARADAĞ'IN HATIRATINDA MARAŞ MİLLİ MÜCADELESİ

Serdar YAKAR

Öldü sanılan bir milletin yeniden şahlanışının öncüsü olan Maraş'ın kahramanlık öyküsü maalesef geçen 90 yıllık zamana rağmen tam manası ile yazılamamıştır. Yazılan küçük notlara, anlatılan hatıralara da sahiplenilememiştir.

Hüsameddin Karadağ'ın "İstiklal Savaşında Maraş" adlı küçük risalesi de sahiplenilmeyen ama milli mücadelemizi birinci ağızdan ve bütün gerçekliği ile dile getiren önemli bir eserdir.

Hüsameddin Karadağ Bitlis'de 1889'da doğmuştur. Babası Mehmet Tevfik Efendi, annesi Nafize Hanımdır. İstanbul Öğretmen Okulu mezunu olan baba Mehmet Tevfik Efendi Bitlis'te görev yaptığı yıllarda dünyaya gelmiştir. İstanbul Veteriner Fakültesini bitirir ve Yedek Subay Veteriner olarak görev alır. I. Dünya Harbinde görev almadığı cephe yoktur. Savaşın son yıllarında Yemen'de görev yapmakta iken Mondros mütarekesi sonrası bin bir zorlukla yurda döner. Balıkesir doğumlu Cemile Hanım ile evlenir. Cemile hanım ile olan evliliğinden 1912'de Ömer Naci dünyaya gelir.

Baytar Müdürü olarak Maraş'ta görev yaptığı yıllarda şehir önce İngilizler, ardından da Fransızlar tarafından işgal edilir. Maraş'ta ne zaman göreve başladığı ve Maraş'tan ne zaman ayrıldığı konusunda bir bilgi bulunmamaktadır. Yalnız nüfus kayıtlarından edinebildiğimiz bilgiye göre ilk evladı Ömer Naci 1912'de Bitlis de doğmuş, ikinci evladı Dilşat ise 1916'da Maraş'ta doğmuştur. Bu durumda 1916'dan önce Maraş'a geldiği ve 1925'den sonra da Maraş'tan ayrıldığı söylenebilir.

1919-1920 işgal dönemini Maraş'ta yaşar ve yaşadıklarını da kaleme alır. Fransız Governörü Andre Mutasarrıfıktan bir oda talep ettiğinde onun odası boşaltılarak Fransız komutanına tahsis edilmiştir.

Bayrak Olayına katılanlar arasında o da vardır. Gördüklerini ve yaşadıklarını kaleme alır. Maraş'la ilgili daha başka bilgileri de toplar ve hacimlice bir eser meydana getirerek 1925'de Maraş Valiliğine teslim eder. Eser il meclisinde incelenir. Yazılanların hakikate uygunluğu tasdik edilir ve yayınlanmasına karar verilir.

Ne var ki aradan yıllar geçer ama eser bir türlü yayınlanmaz. Ekonomik nedenler öne sürülür. Eserin yayınlanmasına karar verildiğinde Maraş valisi Ek-

rem Bey'dir. Bir yıl sonra Halit Bey gelir. Onun valiliği de ancak bir yıl sürer. Ardından Sabri Bey vali olur. Beş yıl sonra o da gider yerine Bekir Sami Bey gelir. Ancak beş ay valilik yapar ve yerine Arif Bey atanır. Arif Bey'den sonra ardı ardına Fahrettin Bey, Mustafa Adli Bey, Cemal Gülen Bey, Osman Şahinbaş Bey, Sabri Çıtak Bey, S.Özdemir Günday Bey ve Kudret Kantoğlu Bey'ler Maraş'a vali olarak gelir ve gider. Karadağ'ın eserinden hiçbir iz yoktur. Zaten o da çoktan Maraş'tan ayrılmış, İçel Veteriner Müdürü olmuştur.

Daha fazla beklemeyi yersiz bularak Maraş'a olan vefa borcunu ödemek için kolları sıvar Hüsameddin Karadağ. Hazırladığı eserinin İstiklal Savaşı ile ilgili olan kısmını kendi imkanları ile yayımlar. Yıl 1943'dür. Eser küçük boy ve 68 sahife olarak Mersin de Ata Çelebi Basımevi'nde neşredilir.

Eser, "Birkaç söz" başlığı altında bir sahifelik bir takdimle sunulur. Bu bir sayfalık takdimde yazar eserin macerasını da anlatır okura:

"İstiklal Savaşı esnasında ve onu takip eden senelerde Maraş'ta Baytar Müdürü bulunuyordum. Mütarekeden sonra Maraş'ta geçen İngiliz ve Fransız işgal hadiselerini ve Fransızlarla yapılan savaşları günü gününe takip ederek notlarımı bir kitap halinde topladım" der. Sonra da devam eder; "Bu kitapla vilayete ait diğer umumi bilgilerle birleştirilerek bir eser haline getirildi. Vilayet Umumi Meclisi 1925 senesinde bu kitabın bastırılmasına ve masrafinin Hususi İdare'den ödenmesine karar verdi."

Ne var ki gelip giden onca Vali'ye ve aradan geçen onca yıla rağmen eser yayınlanmayınca yazar kendi iradesi ile harekete geçerek eserin sade bir bölümünü, onu da özetleyerek yayımlar. Maksudı; "Milli mücadele tarihinde şanlı sayfeler kaplayacak olan Maraş olaylarını burada canlandırmaktır". Ayrıca bu takdim yazısında; "Kitabın diğer kısımları da imkan hasıl olunca ayrıca neşredilecektir" sözünü verir. Ne var ki bu gerçekleşmez. Böyle bir eserden Maraş mahrum kalır.

Eserde, "Şahsiyattan içtinap edilecek ve tenkide girişilmeyecektir." Bu genel çerçeve içerisinde eser şehrin İngilizlerce işgal edildiği 23 Şubat 335 (1919) tarihinde cereyan eden olaylarla başlar.

Sekiz ay devam eden İngiliz işgaline eserde beş sayfa yer ayrılmıştır. Çünkü bu dönemde önemli herhangi bir olay cereyan etmemiştir.

Daha İngilizler şehri terk etmeden 30 Teşrin evvel 335 (30 Ekim 1919) günü şehir Fransızlar tarafından işgal edilir. Hemen ertesi gün de kanlı olaylar başlar. Uzunoluk da kadınlara yapılan sarkıntılık, Sütçü İmam hadisesi, Şeyh Adil tarafında bir Türk'ün öldürülerek kulağının kesilmesi hep aynı güne denk gelmektedir.

Bayrak olayı, müdafaa kararının alınması, silah ve cephane tedariki ve 22 gün süren savaşın gün gün her bir aşaması eserde kısa kısa yer alır. Sahife aralarında Şehit Doktor Mustafa Efendi, Şehit Evliya Efendi ve Şehit Muallim Hayrullah Efendi'nin resimleri de yer alır.

Yazar kurtuluş gününün sevincini şu cümlelerle dile getirir:

“11 Şubat 336 (1920) Çarşamba. Fransızların Maraş’tan çekilmekte ve kaçmakta oldukları daha geceleyin şehrin her bucağına yayıldı ve duyuldu. Sabah olunca herkes seviniyor, herkesin yüzü gülüyordu.”

Hüsameddin Karadağ bu özet eserinin sonunda 19 şehit ismi sayar. Bunların en başında Evliya Efendi gelmektedir.

1943’de Mersin’de yayınlanan bu eser tam 50 yıl sonra Mehmet Yusuf Özbaş tarafından yeniden yayınlanır. Eserin kapağına Şehit Evliya Efendi’nin bir fotoğrafı konmuştur. Yine kapakta “Kahramanmaraş Kurtuluş Müzesi Kurma ve Yaşatma Derneği” ismi yer almaktadır. Eser, Özbaş’ın kurucusu olduğu derneğin yayını olarak neşredilmiştir. Esere Mehmet Yusuf Özbaş tarafından dört sahifelik bir sunuş yazısı ve dipnotlar da eklenmiştir.

Mehmet Yusuf Özbaş, sunuş yazısında eser ile ilgili bilgi verirken; “Kaç adet bastırıldığı bilinmeyen bu kitabın, Maraş’ta bulunan tek nüshasının, Sayın Saim Emirmahmutoğlu’nun 1948 yılında kurduğu Hizmet gazetesinin arşivinden” temin edildiğini ve “hemşehrilerimizin yararına” denilerek yeniden yayınlandığını belirtmektedir. Ayrıca şu not da kayda değerdir: “Onun Maraş’lı olmayışı, gözlemlerinde ve hükümlerinde kesinlikle tarafsız kalmasını sağladığından, eserin değeri bir kat daha artmıştır.”

Bu önemli eser 2008’de bir kez daha yayınlanır. Bu kez esere daha başka ilaveler de eklenir. Şeyh Ali Sezai Efendi’nin ortaya çıkartılan hatıralarından bir bölüm, Bayrak Olayı, Aşıkhoğlu Hüseyin ile Governör’ün karşılıklı diyalogu ve yine hatıralardan yola çıkılarak tespit edilen 71 şehit ve 377 gazinin ismi bu yeni baskıda alfabetik sırayla yer alır.

160 sayfa olarak 2008’de yayınlanan “İstiklal Savaşında Maraş” Yaşar Alparslan ve Serdar Yakar tarafından hazırlanmış olup Ukde Kitaplığı’nın 43. eseri olarak neşredilmiştir.

Gerek eseri kaleme alıp ilk baskısını yaptıran Gazi Hüsameddin Karadağ’ı, gerekse 50 yıl aradan sonra ikinci baskıyı yaptıran Mehmet Yusuf Özbaş’ı rahmetle anıyoruz.

Eserin kaybolmasına gönlü razı olmayan ve Ukde Kitaplığı’nda bir kez daha yayımını sağlayan Yaşar Alparslan hocama da saygı ve şükranlarımı sunuyorum.

TBMM TUTANAKLARINA GÖRE MARAŞ İLİ ADININ “KAHRAMAN MARAŞ” OLARAK DEĞİŞTİRİLMESİ

Mustafa BIYIKLI¹

Özet

1969 yılında Maraş milletvekilleri İbrahim Sadi Öztürk ve Mehmet Zeke-riya Kürşad'ın, Maraş ili adının “Kahraman Maraş” olarak değiştirilmesine dair vermiş olduğu kanun teklifi sonucu isim değişikliği meselesi, hem Millet Meclisi ve hem de Cumhuriyet Senatosu gündemine alınmıştır.

Kanun teklifi hakkında Millet Meclisi İçişleri Komisyonu olumlu, Cum-huriyet Senatosu İçişleri Komisyonu ise olumsuz rapor hazırlamışlardır. Hem kanun teklifi ve hem de raporlar, her iki mecliste de ayrı ayrı görüşülmüş ve oy-lanmıştır. Fakat farklı sonuçlar çıkmıştır.

Kanun teklifi evvelce Millet Meclisince kabul edilirken, gönderildiği Cum-huriyet Senatosu'nda reddedilmiş ve Millet Meclisine gönderilmiştir.

TBMM'de yeniden gündeme alınan söz konusu teklif, 7 Şubat 1973 tarihin-de salt çoğunlukla kabul edilmiş ve kanunlaşmıştır.

Uzun bir süreçten sonra Maraş'a “kahraman” unvanı verilmiş ve Maraş ili adı, “Kahraman Maraş” olarak resmen değiştirilmiştir.

Abstract

ACCORDING TO THE MINUTES OF THE GRAND NATIONAL ASSEMBLY OF TURKEY THE CITY NAME OF MARAŞ CHANGING AS “KAHRAMAN MARAŞ”

In 1969, Maraş deputy İbrahim Sadi Öztürk and Mehmet Zekeriya Kürşat gave a law proposal about the city name of Maraş changing as “Kahraman Ma-raş”. The law offer were on the agenda of both the National Assembly and Senate of the Republic.

About the proposed law National Assembly Affairs Internal Committee re-port was positive. But, The Senate of the Republic Internal Affairs Committee report was negative. Both legislative proposals and reports as well, in both cham-bers were interviewed separately and were rated. However, different results are

1 Yrd. Doç.Dr., Dumlupınar Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü.

reached.

While previously the law proposal adopted by National Assembly, rejected in the Senate of the Republic and was sent to the National Assembly.

The proposal was received in The Parliament on the agenda again and has been adopted by an absolute majority on 7 February 1973 and was legalized.

After a long process, Maraş was awarded the title of “hero” and Maraş province name was changed as “Kahraman Maraş” officially.

İBRAHİM ÖZTÜRK VE MEHMET ZEKERİYA KÜRŞAD’IN VERDİĞİ KANUN TEKLİFLERİ VE GEREKÇELERİ

Maraş Milletvekili İbrahim Öztürk’ün¹ 03.12.1969 ve Maraş Milletvekili M. Zekeriya Kürşad’ın² 04.12.1969 yılında Maraş ilinin adının “Kahraman Maraş” olarak değiştirilmesine dair Millet Meclisi Yüksek Başkanlığı’na birer kanun teklifi vermişlerdir.

İki vekilin verdikleri kanun teklifleri, İçişleri Komisyonu tarafından 10.06.1970 tarihinde bir rapor haline getirilerek³ Meclis Başkanlığına sunulmuştur⁴.

Maraş Milletvekili İbrahim Öztürk, Maraş ilinin adının “Kahraman Maraş” olarak değiştirilmesine dair hazırlamış olduğu kanun teklifi ve gerekçesi şöyledir:

“67 ilimizden birisi olan ve bugün nüfusu 500000’e yükselen Maraş ilinin dünya ve Türk tarihi içinde özel ve önemli bir yeri vardır. Milâttan önce, Etiler

1 İbrahim Sadi Öztürk, Ankara, Nallıhan/Eymir-1920 doğumlu, Mustafa-Aliye oğlu, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi ve Hukuk Fakültesi’ni bitirdi, Fransızca, İngilizce biliyor, Elvanlı Bucak Müdürüğü, İçel ve Eskişehir İl Maiyet Memuruğu, Gediz, Çıldır, Keskin, Çankaya Kaymaklıkları, Kahramanmaraş, Van, Niğde ve Merkez Valilikleri, Mülkiye Teftiş Heyeti Üyeliği, Kahramanmaraş ve Niğde Belediye Başkanlıkları yaptı. TBMM 3. (14.) Dönem(1969-1973) Bağımsız/CHP Maraş (Kahramanmaraş) Milletvekili seçildi. Evli, 3 Çocuk babasıdır. TBMM Albümü 1020-2010, 2. Cilt 1950-1980, 2. Basım, TBMM Basın ve Halkla İlişkiler Müdürlüğü Yayınları, Haziran 2010, Ankara, s.942. Ayrıca Cumhuriyet Senatosu Ankara Üyeliği yapmıştır(12.10.1975 - 12.09.1980).

2 Mehmet Zekeriya Kürşad: Kahramanmaraş-1918 doğumlu, Yusuf-Hatice oğlu, Harp Akademisi, Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi, Türkiye ve Orta Doğu Amme İdaresi Enstitüsü, Güvenlik Akademisi, Berlin Frei Üniversitesi Arkeoloji Doktorasını bitirdi. Almanca, Fransızca, Az düzey İngilizce, Arapça ve Farsça biliyor. Arkeolojiyle ilgilendi. İdare ve Ekonomi-Çalışma Bakanlığı Ankara Bölgesi İş Müfettişliği, Sanayi Bakanlığı Bakanlık Müfettişliği, İmar ve İskân Bakanlığı Tetkik Kurulu Üyeliği ve Bakanlık Başmüşavirliği yaptı. TBMM 3. (14.) Dönem(1969-1973) AP Maraş (Kahramanmaraş) Milletvekili seçildi. Bekâr. Ölüm Tarihi: 06.08.1999. TBMM Albümü 1020-2010, 2. Cilt 1950-1980, 2. Basım, TBMM Basın ve Halkla İlişkiler Müdürlüğü Yayınları, Haziran 2010, Ankara, s.942.

3 Millet Meclisi İçişleri Komisyonu, Esas No: 2/162, 163 Karar No: 44, 10.06.1970.

4 Millet Meclisi Dönem:3, Toplantı:1, S. Sayısı:192.

zamanında kurulan ve bu devletin önemli merkezlerinden biri olan Maraş 1180 yılında yıkılan Eti Devleti'nden sonra da teşekkül eden Gurgum Prenslığı'nin merkezi olmuş ve "Maraksi" adını taşımıştır. Daha sonra, Tırtartu Kırallığı ve Asuri Devleti'nin sınırları içinde yaşamıştır.

Asurlulardan sonra, bu bölgeden birçok milletler gelip geçtiler. Maraş, Keyhüsrev zamanında İranlılar, Büyük İskender zamanında; Makedonyalılar ve bilahare Selekusların elinde kaldı. M.Ö. 17 nci yüzyılda Romalılar şehre hâkim oldu. 7 nci yüzyılda Güney'den Anadolu'ya İslâm akınları başlayınca Maraş savaşma kalesi olarak büyük önem kazandı ve Harunürreşit zamanında çok imar edildi.

Selçuk Türkleri Anadolu'ya girdikleri sırada Fırat nehrini takip ederek Maraş dolaylarına kadar geldiler. Alpaslan, bir emirini de Maraş'a hâkim olmak üzere gönderdiyse de Emir Çovuldur'un Maraş'a hâkim olup olmadığı meçhuldür.

Van, bir ara Van bölgesinde hüküm süren Ermeni prenslerinden Pilârdos'un hükmü altına girdi. Antakya 1085 yılında Süleyman Şah tarafından zapt edildikten sonra, Türkler Kuzeye doğru çıktılar ve Ceyhan havzası ile Maraş, Elbistan ve Huni'yi de aldılar.

13 ncü yüzyıldan sonra, Maraş Anadolu Selçuk Sultanlığı'na bağlandı. Bir ara Maraş, Moğolların ve İlhanlıların elinde de kaldı. 1337 yıllarında da Türkmen aşireti reisi Dulkadiroğlu Karacabey, Maraş ve Elbistan bölgesinde bir imaret kurdu. Maraş uzun yıllar Mısırlılarla Dulkadiroğulları arasında bir savaş alanı oldu.

1401 yılında da, Timur orduları gelip Maraş'ı tahrip ettiler. Fakat Dulkadiroğulları Maraş'ta 183 yıl hüküm sürdüler. Şehri imar ettiler ve önemli bir merkez haline getirdiler.

Dulkadiroğulları'nın ortadan kalkmasıyla, Maraş tamamen Osmanlı ülkesine katıldı. Burada bir Beylerbeylik kuruldu.

Daha sonra, Osmanlı Devleti'nde yeni vilâyetler kuruldu. Halep ve Adana vilâyetleriyle Kozan, Maraş, Urfa ve Zor sancakları birleştirilerek yeni Halep vilâyeti teşkil edildi ve vali olarak da ünlü Ahmet Cevdet Paşa tayin olundu.

Birinci Dünya Savaşı sonunda Maraş yeni bir istilâ felâketine uğradı. Çıkan savaşlardan yenilerek çıkmış ve Mondros Mütarekesi'ni imzalamış bulunuyorduk. Bu mütareke hükümlerine göre, Güney vilâyetlerimiz, her hangi bir kargaşalık anında Fransız ve İngiliz kuvvetleri tarafından işgal edilebilecekti. Bu hükmü kendi lehine yorumlayan İngilizler, önce Antep'e daha sonra da (23 Şubat 1918) Maraş'a girdiler. Kısa bir zaman sonra, İngilizler Fransızlarla anlaşarak, Musul ve çevresi İngilizlerde kalmak şartıyla, Maraş ve bütün Güney vilâyetlerini Fransızlara bıraktılar.

Bu defa da Fransızlar 30 Ekim 1919 da Maraş'a girdiler. Önce şehrin din, mukaddesat, namus ve geleneklerine dokunmayacaklarını vaat ettiler. Girişleri hâdisesiz oldu. Fakat Maraşlılar "Su uyur, düşman uyumaz" düsturunca, müstevlinin en küçük hareketini dahi takip ediyorlardı. Maraş'ın aydın vatanseverleri her ihtimali dikkate alarak bir mukavemet komitesi kurmuşlardı. Devrin Padi-

şahı, Maraş'taki mutasarrıfı vasıtasıyla halkın mukavemet etmemesi telkininde bulunmaktaydı.

İşgal kuvvetlerinin kumandanı yerli ve hain Ermenilerin tesiri altında kalarak tarihî Maraş kalesindeki Türk Bayrağını indirmek ihtiyatsızlığında bulundu. Ertesi gün Cuma idi. Halk Ulu Cami'de toplandı, "Bayraksız namaz kılınmaz" fetvası ile birlikte halk âdeta İkinci Bozkurt Destanı sayılabilecek olan bir hareketle kaleye tırmandı ve silâh gücüyle indirilen sancağını iman gücüyle tekrar dalgalandırdı. Birkaç gün sonra, "Uzunoluk" hamamından çıkan Türk kadınlarına tecavüze yeltenen Fransızlar "Sütçü İmam"'n kurşunlarıyla yere serildi. Vaatlerinde durmayan, bayrağa ve namusa tecavüz eden Fransızlarla yerli hain Ermenilere karşı amansız bir şehir savaşı başladı. 22 gün ve gece devam eden bu korkunç savaşın sonunda bir sabah koca bir devletin ordusu şehri terk edip kaçtı. Böylece bir şehir, bir devleti yenmiş ve kurtuluş savaşının yollarını açmıştı.

Maraş'ın kurtuluşu tamamlandıktan sonra, mücahitler Antep, Kurtuluş savaşlarına katılmışlar ve Antepli kardeşleriyle birlikte savaşarak orada da yüzlerce şehit vermişlerdir.

Sonuç:

Yukarda kısaca izaha çalıştığımız bu ihtişamlı tarih ve mücadele pek az şehre nasip olmuştur. Nitekim Maraş'ın, bu kahramanlığı T.B.M.M.'nin kararıyla verilen bir aded İstiklâl Madalyası'yla de taltif edilmiştir.

Komşu şehir Antep, Gazilik unvanıyla şereflendirilmişken(8 Şubat 1921), mücadeleye önce başlayan ve bayrağı, ulusu ve namusu uğruna kendi elleriyle şehri, evini yakan ve kurtuluş savaşının öncülüğünü yapan bu kahraman beldemizin ve ilimizin de "Kahraman" unvanıyla taltifi tarihe karşı bir vecibe ve kutsal bir mükellefiyettir.

Maraş'a böyle bir unvanın verilmesini diğer şehir ve illerimiz asla çok görmeyecekler ve şimdiye kadar gecikmiş bir hakkın yerine getirilişi olarak alkışlayacaklardır.

"Kahraman Maraş" şanlı tarihimizin bir parçası olup, kahramanlığın şahikasına çıkmış halkının, temiz gönlünde gizli gizli yanan ve fakat tevazuu sebebiyle açığa vurulmayan bir büyük arzudur. Bu kahraman halkın bir mümessili olarak, onun bu gizli arzusunu bir kanun tasarısı halinde Yüce Meclise intikal ettirmeye karar vermiş bulunuyorum. Saygılarımla."

Maraş Milletvekili M. Zekeriya Kürşad'ın, Maraş ili adının "Kahraman Maraş" olarak değiştirilmesini sağlamak üzere hazırladığı kanun teklifi ve gerekçesi de şöyledir:

"Osmanlı İmparatorluğu, yüzlerce yıl Balkanlar meselesi, Boğazlar meselesi, Şark meselesi ve hasta adam deyimleri ile dünya devletlerinin iştahı ve rekabetlerini tahrik etmiştir.

İmparatorluğun kalpgâhı durumunda olan öz yurt Anadolu'nun yiğit delikanlıları, Yemen çöllerinde, Kuzey Afrika memleketlerinde ve Balkan yarımada-

BİRİNCİ SALON / II.OTURUM

sının kışkırtılan komiteci devletçikleri arasında erimiştir.

Bu vatan çocukları, Birinci Cihan Savaşı'nın birbirinden binlerce kilometre uzaklıklarda bulunan Galıçya, Filistin, Irak, Kafkas ve Çanakkale cephelerinde her türlü yokluk içinde tarihe şan ve şeref sayfaları yazarak şehitlik mertebesine yükselmişlerdir.

Bu savaşlar sonucunda, büyük imparatorluk yenik devletler listesinde yer almıştır.

Galipler, 900 yıllık Anadolu Türk egemenliğine, Mondros Mütarekenamesi ve bilâhare de Sevr Muahdesiyle son verici bir darbe indirmek istemişler ve Anadolu'yu taksim etmişlerdir.

Suriye ve Irak'ta bulunan İngiliz ve Fransız orduları, Osmanlı ordularının dağılmasıyla serbest kalmış, Güneyden Kuzeye doğru Şam ve Halep'i alarak, Anadolu'da Ermenistan ve Kürdistan devletleri kurma hayal ve entrikasıyla özbe-öz Türk yurdu Anadolu'yu istilâya başlamışlardır. Teşkil ettikleri Ermeni alayları ile birlikte Kilis, Antep, Urfa ve Adana'yı işgal etmişlerdir.

Milletten doğan büyük kuvvet ve o milletin güven ve sevgisine ulaşmış büyük insan Mustafa Kemal, Sivas ve Erzurum kongrelerini henüz yapmaktadır. Anadolu karanlık günler yaşamaktadır.

Her şehrimiz ve kasabamız gibi Maraş da yokluk ve sefaletin kucagındadır. Hemen bütün erkeklerini çeşitli cephelerde bırakmıştır. Dul analar, yetim yavru- lar, solgun yüzlü ihtiyarlar meşakkatli ve mütevekkil bir yaşantı içindedir.

Maraş, Maraş - Afşin - Sivas,

Maraş - Elbistan - Malatya,

Maraş - Göksün - Kayseri yollarıyla, Suriye ve Mezopotamya'yı İç Anadolu üzerinden Karadeniz kıyılarına ve bu havzaları da Güney illerine bağlamaktadır. Bu yollara geçit veren aşilamaz Antitoros kütleli bölgesi, Anadolu hükümranlığına olağanüstü bir durum taşır. Bu nedenlerle Maraş, tarihin her devresinde en önemli yeri tutmaktadır.

Bu bölgeyi elde edebilmek amacıyla Kilis ve Antep'te yerleşen Fransız kuvvetleri İç Anadolu'ya açılan yolların kilit mevkiindeki Maraş'ı almak ve bu suretle Doğu Anadolu ile Batı Anadolu'yu ikiye bölmek ve Kurtuluş Savaşımızı başla- madan söndürmek hedefini gütmüşlerdir.

Maraşlılar, kurtuluş uğruna, 22 gün, geceli - gündüzlü şehir içi sokak çarpış- maları halinde geçen aralıksız olarak 115 gün devam eden ölüm - kalım savaşı vermişlerdir. Tarihin bu büyük destanı yazılırken manzara şudur:

Düşmanın tank, top ve uçaklarına, aç ve perişan durumlarına bakmaksızın ellerindeki en ilkel silâhlarla karşı koyan kahramanların tek güvençleri imanlı inançları, vatan sevgileri ve bağımsızlığa olan sönmez aşklarıdır.

Böylece, Maraş, yalnız kendisini değil, bütün Anadolu'yu kurtaran şehir ol- muştur. Urfa, Antep, Adana ve bütün yurt, düşmanlara karşı koyabilmenin ulvi güven ve sevincini biraz da bu mücadele ve zaferi gördükten sonra ruhlarında alev

alev duymuş ve coşmuşlardır.

Bu demektir ki, o, Türk dünyasının göklerinde parlayan ilk zafer müjdecisi, ilk kurtuluş güneşi olmuştur.

Nitekim, İstiklâl Savaşımızdan önce ismi sadece Antep olan ve 1337 yılında Yüce Meclişçe “Gaziantep” şeklinde adlandırılan Gaziantep’in kurtuluşu ile ilgili olarak Gaziantep’li Levhanizâde Mustafa Nurettin tarafından 1340’ta yayınlanan “Gaziantep Müdafaası” isimli kitabın 14 ncü sayfasında “Harekâtı Milliye kahramanlarına” hitabeden bir manzume vardır. Bunun ilk beş mısrası:

‘En evvel Maraş çekti kılını,
Bu şanlı düğünde çıktı birinci,
Kalpleri doldurdu zafer sevinci,
Yürü Türk oğlu aferin sana
En büyük şeref budur insana.’
şeklinde ifadesini bulmuştur.

Her Türk gibi, her Maraşlı da asaletin manevi güçte saklı olduğunu bilir. Maddenin insana şeref getirmeyeceğinin idraki içindedir.

Cumhuriyet devrinin nimetlerinden hemen hemen hiç nasipdar olamamış bulunan bu gazi ve kahraman belde halkı, uzun süreden beri halk dilinde, şiir, türkü ve hatta filmlerde ayrılmaz bir bütün halinde söyleneğelmekte olan “Kahraman Maraş” birleşik adının Yüce Meclişçe tescil edilmesini sabırsızlıkla beklemekteydiler.

Ayrıca, kendisine izafesi istenilen sıfat, Devlet Hazinesine her hangi mali bir külfet de yüklememektedir.

Talep: Sadece kazanılan ve kullanılmakta olan manevi bir değerın tesliminden ibarettir.

KANUN TEKLİFLERİNİN MECLİS İÇİŞLERİ KOMİSYONUNDA ELE ALINMASI VE KABULU

Sunulan kanun teklifleri, Millet Meclisinin 16. Birleşim, Başkanvekili Nurettin Ok’un başkanlığını yaptığı Birinci Oturumunda İçişleri Komisyonu’nda görüşülmek üzere gündeme alındı. Ancak Mecliste çoğunluk olmaması sebebiyle 19 Aralık 1969 günü toplanılmak üzere Birleşim kapatıldı.¹

Teklifler, 19.03.1971’de 74. Oturumda gündemini korudu ancak Komisyon ve Hükümetin Mecliste olmaması sebebiyle “bir defaya mahsus olmak üzere” ertelenmiştir.²

T.B.M.M. İçişleri Komisyonu³, Maraş Milletvekili M. Zekeriya Kürşad’ın ve Ma-

1 Millet Meclisi Tutanak Dergisi, 3.D.(Devre), 1.C.(Cilt),16.B.(Birleşim), s.505.

2 Millet Meclisi Tutanak Dergisi, 3.D., 12.C.,74.B., S.Sayı: 192’ye 1inci ek, 19.03.1971, s.505.

3 TBMM İçişleri Komisyonu: Başkan: İsmail Hakkı Akdoğan, Yozgat; Sözcü: A. Fuat Azmioğlu, Kütahya Milletvekili; Kâtip: Hidayet **İpek**, Giresun Milletvekili;

raş Milletvekili İbrahim Öztürk'ün Maraş ilinin adının Kahraman Maraş olarak değiştirilmesine dair olan kanun teklifi, teklif sahibi ve ilgili başkanlık temsilcilerinin iştirakiyle İçişleri Komisyonunda görüşülmüştür.¹

Kanun tekliflerinin gerekçelerinde de açıkça ifade edilmiş olduğu üzere; Birinci Dünya Savaşı ve Kurtuluş Savaşı esnasında göstermiş bulunduğu kahramanlık sebebiyle, T.B.M.Meclisi kararıyla bir aded İstiklâl Madalyası ile taltif edilen Maraş'ın, "Kahraman Maraş" unvanıyla isimlendirilmesini temin amacıyla hazırlanmış bulunan, prensip itibariyle uygun mütalâa edilen ve aynı mahiyette olan her iki teklifin birleştirilerek görüşülmesi Komisyonca karara bağlandıktan sonra, maddelerin müzakeresine geçilmiştir.

Tertip, tanzim ve ifade bakımından yeterli görülen teklif metinleri, başlık ve maddeleri itibariyle komisyonca redaksiyona tabi tutulmak suretiyle yeniden bir metin hazırlanmıştır ve yapılan bu değişiklikle kanun teklifleri kabul edilmiştir(10.06.1970). İçişleri bakanının yürüteceği ve yayımı tarihinde yürürlüğe girebilecek olan bu kanun metni, Genel Kurula arz edilmek üzere Yüksek Başkanlığa sunulmuştur².

Kanun teklifleri ve İçişleri Komisyonu Raporu, 15.06.1970 tarihli 103. Birleşim Birinci Oturumda Başkanvekili Fikret Turhangil'in başkanlığında gündeme alınmıştır.³

Ne var ki, İçişleri Komisyonu'nun 23.12.1971 tarihinde Meclis Başkanlığına yazdığı 2. bir komisyon raporundan, kanun tekliflerinin komisyonda yeniden kabulü için İçişleri Komisyonu'na gönderilmiş ve teklifler komisyonda görüşülüp kabul edilerek ikinci bir defa Genel Kurula arz edilmek üzere Yüksek Başkanlığa sunulmuştur. Komisyonun yeni raporunda şöyle denilmektedir: "...kanun teklifi, tekabül için Komisyonumuza gönderilmiş olmakla, Komisyonumuzda cereyan eden müzakereler neticesinde, mezkûr teklifin evvelce kabul olduğu veçhile tekabül, 10.03.1971 tarih v 21 karar sayılı raporumuzla uygun görülmüş olduğundan, mezuubahis kanun tekliflerinin evvelce olduğu gibi yeniden tekabülüne Komisyonumuzca karar verildi."⁴

Mustafa Çalikoğlu, Çanakkale Milletvekili (İmzada bulunamadı); Abdüllâtif Ensarioğlu, Diyarbakır Milletvekili; Turhan Özgüner, İçel Milletvekili("Muhelifim"), İ. Hakkı Alaca, Kars Milletvekili; Turgut Aytaç, Kars Milletvekili; İbrahim Öztürk, Maraş Milletvekili.

1 TBMM İçişleri Komisyonu Raporu, Esas No: 2/163, 162 Karar No: 44.

2 Millet Meclisi Tutanak Dergisi, Dönem:3, Toplantı:1, S. Sayısı:192, 10.06.1970.

3 Millet Meclisi Tutanak Dergisi, 3. D., 6. C., 103. B., 15.06.1970, s.395.

4 Millet Meclisi Tutanak Dergisi, 3.D. Toplantı:3, İçişleri Komisyonu Raporu, S.Sayı: 192'ye 2 nci ek, İçişleri Komisyonu Esas No: 2/162, 2/163 Karar No: 11, 23.12.1971. Bu komisyonda yer alan İçişleri Komisyonu Üyeleri: Başkanvekili: Ş. Asbuzoğlu, Eskişehir milletvekili; Sözcü: M. Karaman, Gümüşhane milletvekili; M. H. Önür, Çanakkale milletvekili; K. Demirel, Çorum milletvekili; S. Arslan, Denizli milletvekili (imzada bulunamadı); H. Değer, Diyarbakır milletvekili; H.İpek, Giresun milletvekili; H. Nakiboğlu, Kayseri milletvekili; O. Okay, Konya milletvekili; A.F. Azmioğlu, Kütahya milletvekili.

KANUN TEKLİFİNİN MECLİSTE GÖRÜŞÜLMESİ VE KABULÜ

Kanun teklifi, hem ilgili komisyon ve hem de Hükümetin hazır bulunduğu bir tarihte (10.01.1972) Meclisin 26. Birleşiminde görüşmeye açıldı.

Eskişehir milletvekili Şevket Asbuzoğlu'nun, "Gündemin 12 nci sıra numarasında bulunan Maraş ili adının Kahraman Maraş olarak değiştirilmesine dair teklif ve İçişleri Komisyonu raporunun ivedilik ve öncelikle görüşülmesini saygılarımla arz ederim." şeklinde verdiği taktir okutuldu.

Öncelik ve ivedilikle görüşülmesi talep edilen teklif, bütün işlerden önce görüşülmesi hususu oylarınıza kabul edildi. Komisyon raporunun okunmaması kararlaştırıldı. Tümü üzerinde görüşmek milletvekili olmadı. Maddelere geçilmesi ve ivedilikle görüşülmesi kabul edildi.

1.Madde başkan tarafından okundu: "Maraş ili adı 'Kahraman Maraş' olarak değiştirilmiştir"

Madde üzerinde görüşmek isteyen milletvekili olmadı. Madde yayımı tarihinde yürürlüğe girmek üzere oylanarak kabul edildi.

Kanunun tümü üzerinde kanun teklifini verenlerden biri olan Maraş Milletvekili Zekeriya Kürşad görüşmek istedi ve söz aldı:

"Sayın Başkan, muhterem arkadaşlar; Maraş Türkiye'nin son derecede önemli coğrafi bir bölgesinde bulunmaktadır. İstiklâl Savaşı'ndan önce 1 nci Cihan Harbi'nin müstevli devletleri memleketimizi işgal etmişler ve bu arada Çukurova, Gaziantep, Urfa ve civarı da Fransız ve İngilizler tarafından işgal edilmişti.

Memleketimizin Garbında İstiklâl Savaşı için yeni yeni hazırlıklar başlamıştı. Şark bölgemizde de Kâzım Karabekir komutasındaki büyük harekâtı devam ediyordu.

Fransız ve İngilizler Anadolu'yu ikiye bölebilmek için evvelâ Gaziantep'e yerleşmişler ve sonradan son derecede sevkülceysi önem taşıyan, Orta Anadolu'ya açılan kilit mevkiindeki Maraş'ı işgale teşebbüs etmişlerdi.

Maraş, bu haliyle İstiklâl Savaşımızda son derecede önemli bir mücadelenin önünde bulunuyordu, Eğer Maraş, diğer vilâyet merkezlerimiz gibi düşmana teslim olmuş olsa idi, yahut düşman buraya rahat rahat yerleşebilse idi ve buradan Sivas istikametine, oradan da Samsun'a çıkarsa idi, Anadolu'da istiklâl için mücadele eden Garp ve Şark kuvvetlerimiz ikiye ayrılmış olacaklar ve İstiklâl Savaşımız daha başlamadan, memlekette, maalesef sönmüş olacaktı.

İşte böyle bir durumdaki Anadolu her haliyle gayri askerî bir duruma düşürülmüş, şehirlerde hiçbir asker bulunmamakta iken Fransızlar memleketi işgale teşebbüs etmişler ve fakat Maraşlılar öncelikle yedisinden yetmişine kadar bütün fertleriyle bu düşmana karşı koymuşlardır. 115 gün devam eden muharebelerin yirmi iki günü geceli gündüzlü, sokak sokak, ev ev yapılmak suretiyle Fransızlar mağlup edilmiş ve büyük zayıatlarla yüzgeri edilerek, arzu ettikleri istikametlerde ilerlemelerine mâni olunmuş, Ayıntap ve Islâhiye istikametinde kaçmışlardır.

Şu haliyle Maraş, Anadolu'nun kurtarılmasında ilk sancak, ilk kilit taşı ol-

muş oluyor. Bu bakımdan Maraş'ın İstiklâl Savaşımızda ilk örnek, düşmana karşı koyan ilk şehir olması yönünden bir gaziliği, bir kahramanlığı bundan elli iki yıl önce kabul edilmesi gereken bir husus idi. Esasen Genelkurmayın 1966 yılında neşrettiği, Güney savaşlarımızla ilgili bir eserde de aynen şöyle denilmektedir; Genelkurmay Başkanlığı Harb Tarihi Dairesinin resmî yayınlarından olan ve Genelkurmay Basımevinde 1966 yılında bastırılan (Türk İstiklâl Harbi, Güney Cephesi) isimli kitabın 98 nci sayfasından aynen okuyorum.

'Maraş'taki tarihî Maraş arslan heykeli bir taş parçası değil, bu kahramanlığın sembolüdür. Binlerce arslanlarla dolu Maraş şehri, ancak (Kahraman Maraş) unvanıyla anılabilir. Maraşlılar bu mücadelede Elbistan, Afşin, Göksün, Pazarcık ve diğer kazalarının önemli yardımlarını görmüşlerdir.'

Yani, Genelkurmay, sizlerin şimdi kabul ettiğiniz karara 1966 yılında varmış bulunmaktadır. Gerek kitaplarda, gerek filmlerde; her yerde ve halkın dilinde de (Kahraman Maraş) deyiimi zaten ayrılmaz bir birleşik isim olarak kullanılmaktadır.

Bu haliyle de, memleketimizin her taşı toprağı bir kahramanlık, bir celâdet yeri olmasına rağmen, Maraş'ın İstiklâl Savaşımızda böylesine önemli bir durumunun bulunması ve öteden beri de buraya Kahraman Maraş denile gelmiş bulunması, Maraş'a bu sıfatın tescil edilmesinin Yüce Meclisçe tarihî bir şeref payesi de getireceğinden ve gelecek nesillerimize de örnek olacağından, bunun kabul edilmiş olmasından dolayı Yüce Meclisi bütün Maraşlılar adına ve şahsım adına saygıyla selamlıyor ve teşekkür ve minnetlerimi sunuyorum. Saygılarımla. (alkışlar)"

Daha sonra İzmir milletvekili Burhanettin Asutay söz aldı:

"Sayın Başkan, Yüce Meclisin değerli üyeleri,

Her yönüyle istiklâle, her yönüyle bütünlüğe, her yönüyle bayrak sevgisine kucak açan Maraş'ın (Kahraman Maraş) adıyla anılmasının Yüce Meclisçe tespit ve tescil edilmesi beni büyük memnuniyete gark etmiş ve o yola sevk etmiştir. Ama bir noktaya işaret etmek istiyorum.

Hatay'ından Çanakkale'sine kadar; Antalya'sı, Mersin'i, İzmir'i, Aydın'ı, Türkiye'nin 67 vilâyeti müstevlilere karşı göğsünü germiş; kanıyla, sopayla, her türlü teçhiz edilmiş düşman ordularına karşı (cihat) açmıştır ve bu memleketi tüm istiklâle kavuşturmuştur. Şimdi 67 vilâyet içinden bir tek vilâyeti bir noktada kahramanlıkla tavsif edeceğiz, öbürlerine bunu aktarmayacağız, Tabii ne kanunu teklif edenler, ne Yüce Meclis böyle bir düşünce içinde değil. Ama ben şunu tescil ettirmek istiyorum:

Misakı Millî hududunda köyünden kasabasına, erkeğinden kadınına, bu vatanın her köşesindeki evlâdı kahramandır ve her yer kahramandır ve her şehir kahraman vasfını almaya lâyıktır.

Şimdi biz Yüce Mecliste bu kanunu kabul ederek Maraş'a bir vasıf vermekle, ona haklı bir sıfat eklemekle Türkiye'nin 67 vilâyetini aynı kahramanlık çevresi içinde mütalaa ediyoruz. Ben öyle oy veriyorum bu kanuna. Bundan sonra başka

bir vilâyet artık, ‘Ben de kahramanım, ben de kahramanların kahramanıyım’ diye yeni bir kanunla gelmemelidir; Maraş tüm Türkiye’nin başkahraman şehri olmak suretiyle, bütün köyleri, kazaları kapsayacak kahramanlıkların tek âbidesi olmalıdır. Bu abide her yere serpilmemelidir Fazlalaştığı zaman hem rengini, hem ağırlığını, hem kokusunu kaybeder. Binaenaleyh, bu noktada kalmalıyız. Ama kanunu teklif eden arkadaşlar ve Yüce Meclisin de bu noktada, ittifak halinde olduğunu zannediyorum. Kahramanlık, köyünden kasabasından ve bütün şehirlerine kadar kül halindedir. Bunu ben böyle anlayarak bu kanuna oy veriyorum. Teşekkür ederim.”

Kanunun tümü üzerinde başkaca görüşmek isteyen milletvekili olmayınca, kanunun tümü oylanarak kabul edilmiştir.¹

KANUN TEKLİFİNİN CUMHURİYET SENATOSU’NA GÖNDERİLMESİ VE CUMHURİYET SENATOSU İÇİŞLERİ KOMİSYONUNDA ELE ALINMASI VE REDDİ

17.12.1969 tarihinde Başkanlıkça İlk Komisyona havale edilmiş ve Genel Kurulun 19.03.1971; 10.01.1972 tarihli 74 ve 26 ncı birleşimlerinde öncelik ve ivedilikle görüşülerek kabul edilmiş olan kanun teklifi, 11.01.1972 tarihinde Millet Meclisi Başkanı Sabit Osman Avcı imzasıyla Millet Meclisi Genel Sekreterliği Kanunlar Müdürlüğü tarafından Cumhuriyet Senatosu² Başkanlığı’na

1 Millet Meclisi Tutanak Dergisi, 3.D., 20. C., 26. B., 10.01.1972, s.151-153.

2 Cumhuriyet Senatosu: Askeri darbeden sonra Türkiye’de 1961-1980 yılları arasında çift meclisli sistem yürürlükteydi ve TBMM, Millet Meclisi ve Cumhuriyet Senatosu (“Okumuşlar Meclisi”) olmak üzere iki meclisten oluşuyordu. Tabii üyeler dışında Cumhuriyet Senatosu’na aday olabilmek için 40 yaşını doldurmuş olmak ve yüksek öğrenim yapmış olmak şarttı. Hükümet, Cumhuriyet Senatosuna karşı değil, Millet Meclisi’ne karşı sorumluydu. Güven oylaması sadece Millet Meclisinde yapılıyordu. Cumhuriyet Senatosu’nun gensorusuyla hükümeti düşürme yetkisi yoktu. 1980 yılından sonra tekrar tek meclisli sisteme geri dönüldü ve Cumhuriyet Senatosu 19 yıllık bir süreçten sonra yürürlükten kaldırıldı. Cumhuriyet Senatosu’nun üye yapısı: 1961 Anayasası’na göre Cumhuriyet Senatosu üç çeşit üyeden oluşmaktaydı. 1) 150 adet olan birinci grup üyeler halk tarafından seçiliyordu. 2) 15 adet olan ikinci grup üyeler ise Kontenjan Senatörü olarak Cumhurbaşkanı tarafından seçiliyordu. Tabii Senatörlük, kendi içinde iki gruba ayrılıyordu: 1) Milli Birlik Komitesi, başkan ve üyeleri. 2) eski Cumhurbaşkanıları. Birinci grup üyelerin görev süresi 6 yıldır. Ancak seçimler 2 yılda bir yapılıyordu ve her seçimde üyelerinin sadece üçte biri yenilenirdi. 1961 Anayasası’nın geçici 10. Maddesine göre 1961 seçimlerinden iki yıl sonra yapılacak seçimlerle yenilenecek üyeler ile dört yıl sonra yapılacak seçimle yenilenecek olan üyeler ad çekilerek belirlenmişti. Böylece A, B ve C grubu olmak üzere 3 grup oluşmuştu. İkinci grup üyelerin görev süresi de altı yıldır. Üçüncü grup üyeleri ise ömür boyu görev yapıyorlardı. Cumhuriyet Senatosu Kontenjan Senatörlüğü; 1961 Anayasası sonrası ihdas edilen Cumhuriyet Senatosu’nda Cumhurbaşkanı tarafından seçilmiş 15 üyenin aldığı siyasi sıfattır.6 yıl için topluma önemli hizmetlerde bulunmuş, seçkin, üniversite mezunu ve 40 yaşını doldurmuş olan kişiler arasından seçilen bu senatörler Senato’da grup sahibi oluyor ve aralarından birini başkan seçerek grup halinde çalışıyorlardı. Kontenjan Senatörlerinin nitelikleri ve seçimi 1961 Anayasası’nın 70,72 ve 73.maddelerinde yer almaktaydı.(Kanun teklifi

gönderildi. Cumhuriyet Senatosu,13.01.1972 tarihli 21.Birleşiminde Millet Meclisince kabul olunan metni 15 gün müddetle Cumhuriyet Senatosu İçişleri Komisyonu'na havale etti.¹

Cumhuriyet Senatosu İçişleri Komisyonu'nda kabul edilmeyen kanun teklifi, 1 Şubat'da dağıtıldı ve 2 Şubat'da Cumhuriyet Senatosu'nun 26. Birleşiminde gündeme alındı.² Kanun teklifi, bitiş tarihi olarak belirlenen 11 Nisan'a kadar Cumhuriyet Senatosu gündeminde kaldı.

KANUN TEKLİFİNİN CUMHURİYET SENATOSU'NDA GÖRÜŞÜLMESİ, OYLANMASI VE REDDİ

Millet Meclisince oylanarak kabul edilen kanun teklifi metni ve Cumhuriyet Senatosu İçişleri Komisyonu raporu, bir önerge olarak Cumhuriyet Senatosu'nun 14.03.1972 tarihli 41. Birleşiminde oylanmak üzere görüşmeye alındı. Gündemin Tüzük gereğince bir defa görüşülecek işler kısmında bulunan Maraş ili adının "Kahraman Maraş" olarak değiştirilmesi hakkındaki kanun teklifinin gündemde mevcut işlere takdimen öncelikle görüşülmesini, Cumhuriyet Senatosu İçişleri Komisyonu Başkanı Aydın Milletvekili Celâlettin Coşkun Başkanlığa arz ve teklif etti. Önerge üzerinde söz isteyen üye olmadı. Görüşülmesi kabul edildi. Cumhuriyet Senatosu İçişleri Komisyonu Başkanının da hazır bulunduğu Senatoda Maraş'a "Kahraman Maraş" unvanı verilmemesi yönünde görüş bildiren Komisyon raporu okutuldu. Rapor üzerinde söz isteyen üye çıkmadı. Bu arada Senato başkanı, bir özelliği olması nedeni ile arz etmek mecburiyetinde olduğu bir husus vardı. Bu nazik hususu Senato üyelerine açıkladı. Şöyle ki bu raporun kabulü, Millet Meclisince kabul edilen kanun teklifinin reddini gerektiriyordu. Bu nedenle, Başkan, Anayasanın 92 nci maddesi gereğince teklifi, üyelerin açık oylarına sunacağını açıkladı: Raporun kabulü, kanun teklifinin reddini gerektirdiği için, kullanılacak beyaz oy raporun kabulünü, kırmızı oy raporun reddini; yani Millet Meclisi metninin kabulünü gerektirecektir. Çekinser oy da yeşil renkli basılı oy pusulası ile ifade edilecektir. İtiraz vaki olmadığı takdirde, bu rapor da Heyetin oylarına kupalar dolaştırılmak suretiyle arz edilecektir.

Cumhuriyet Senatosu'nda, Maraş ilinin adının, "Kahraman Maraş" olarak değiştirilmesi hakkında kanun teklifinin reddine dair Cumhuriyet Senatosu İçişleri Komisyon raporunun açık oylamasında üye sayısı 183 olan Cumhuriyet Senatosu'nda 114 üye oy kullanmış, 100 kabul, 14 ret oyu verilmiştir. 67 üye oylamaya katılmamıştır. Bu suretle Millet Meclisi'nden gelen, Maraş ili adının, "Kahraman Maraş" olarak değiştirilmesi hakkında metin reddedilmiştir. Kanun metni tekrar Millet Meclisine gönderilmiştir.³

sürecinde kontenjan senatörü Cevdet Sunay(28.03.1966-28.03.1973), Kahramanmaraş senatörü ise Adnan Karaküçük(02.06.1968-12.09.1980) idi.

1 Cumhuriyet Senatosu, Toplantı:11, S.Sayısı:59; Cumhuriyet Senatosu:2/12; Cumhuriyet Senatosu, 11. D., 1. C., 21. B., 13.01.1972, s.391.

2 Cumhuriyet Senatosu, 11. D., 2. C., 26. B., 02.02.1972, s.120.

3 Cumhuriyet Senatosu, 11. D., 4. C., 41. B., 14.03.1972, s.39-52; Cumhuriyet Senatosu, 42. B., 16.03.1972, Geçen Tutanak Özeti, Başkan: Başkanvekili Hayri Mumcuoğlu, Kâtip: Cumhurbaşkanınca Seçilmiş Üye: Bahriye Üçok, Kâtip: Enver

Bu durumda Cumhuriyet Senatosu'nda 14 üye, Maraş ili adının, "Kahraman Maraş" olarak değiştirilmesini istemiş, 100 üye ise istememiştir.

KANUN TEKLİFİNİ TBMM'NİN YENİDEN GÜNDEME ALMASI VE İÇİŞLERİ KOMİSYONUNDA YENİDEN DEĞERLENDİRİLMESİ

Bunun üzerine Millet Meclisi, Cumhuriyet Senatosu Başkanlığı tezkeresi ve Cumhuriyet Senatosunca yapılan değişiklikler hakkında Millet Meclisi İçişleri Komisyon raporunu 27 Nisan 1972'de yeniden gündeme aldı.¹

Millet Meclisi'nin 2 Haziran 1972'de 97. Birleşiminde görüşülen işler arasında Senatodan dönen kanun teklifi de vardı. Başkanın takdimi üzerine, İçişleri Komisyonu 2. Başkanı Eskişehir milletvekili Şevket Asbuzoğlu'nun önergesi okundu. Asbuzoğlu, önergesinde; "gündemin, tüzük gereğince, bir defa görüşülecek işlerinden olup, 23 ncü sırada kayıtlı Maraş ili adının, 'Kahraman Maraş' olarak değiştirilmesine dair kanun teklifinin², üç seneden beri gündemde bulunması ve bu kere de Senatodan dönmüş olması nedeniyle, öncelikle görüşülmesini" teklif etti.

Meclis heyetinin oyuna sunulan önerge³, kabul edildi. Yetkili komisyonun hazır olmaması nedeniyle, kabul edilen önergeye göre gereği yapılmak üzere geçildi.⁴

Önerge, Millet Meclisinin, 16 Haziran 107. Birleşim ve 30 Haziran 117. Birleşimlerinde gündemini korudu.⁵

15 Aralık'a gelindiğinde, İçişleri Komisyonu Başkanı Kayseri milletvekili Hayrettin Nakiboğlu, İçişleri Komisyonunda yeniden ele aldıkları teklifleri; "Komisyonumuzca kabul edilip Genel Kurula arz edilmek üzere 21.04.1972 tarihinde Yüksek Başkanlığa sunulanı ve Genel Kurul gündeminde kalan 2/162 ve 2/163 esas numaralı 'Maraş Milletvekili M. Zekeriya Kürşad'ın, Maraş adının Kahraman Maraş'a tahviline dair kanun teklifi ile Maraş Milletvekili İbrahim Öztürk'ün, Maraş ilinin adının Kahraman Maraş olarak değiştirilmesine dair kanun teklifi' tekabül için Komisyonumuza gönderilmiş olmakla, Komisyonumuzda cereyan eden müzakereler neticesinde mezkûr tekliflerin evvelce kabul olunduğu veçhile tekabülüne ve dosyaların Genel Kurula arz edilmek üzere Yüksek Başkanlığa sunulmasına karar verilmiş olduğunu saygılarımla arz ederim"

Bahadırılı(Hatay), s.53;

1 Millet Meclisi Tutanak Dergisi, 3.D., 24. C., 79. B., 27.04.1972, s.294.

2 Millet Meclisi, 2/162, 2/163; C. Senatosu 2/12; S. Sayısı: 192'ye 1 nci ek, 192'ye 2 nci ek, 192'ye 3 ncü ek.

3 Önerge Sahipleri: Celâlettin Coşkun, Mehmet Hazer, Nuri Demirel, Cahit Ortaç, Şevket Asbuzoğlu.

4 Millet Meclisi Tutanak Dergisi, 3.D., 25. C., 97. B., 02.06.1972, s.7.

5 Millet Meclisi, 2/162, 2/163; C. Senatosu 2/12; S. Sayısı: 192'ye 1 nci ek, 192'ye 2 nci ek, 192'ye 3 ncü ek; Dağıtma tarihleri: 15.06.1970, 15.03.1971, 29.12.1971, 26.04.1972.

şeklindeki tezkere ile Başkanlığa arz etti.¹

Kanun teklifleri hakkında Cumhuriyet Senatosu Başkanlığı tezkeresi ve Cumhuriyet Senatosunca yapılan değişiklikler hakkında Millet Meclisi İçişleri Komisyon raporu, Millet Meclisinin, 25 Ocak 1973 tarihinde 43 ncü Birleşiminde öncelikle görüşülmesi kararlaştırılan işler arasında yeniden gündeme alındı.

Millet Meclisi'nin 6 Şubat 1973 tarihindeki 51 inci Birleşiminde Kanun teklifleri ve Komisyon raporu üzerindeki müzakereye geçildi. Komisyon raporunu okundu. Başkanın da hatırlattığına göre Millet Meclisince kabul edilen metin Cumhuriyet Senatosunca reddedilmiş bulunmaktaydı. İçişleri Komisyonunun 1 inci okunan raporu ve 2 nci okunan raporu tekabül raporu ile de Cumhuriyet Senatosunca vaki kanun metninin reddine dair olan hususu benimsememiş bulunmaktaydı. Bu husus müzakereye açıldıktan sonra Genel Kurulca, İçişleri Komisyonunun raporu benimsendiği takdirde açık oya arz edilecek ve 226 oy aranacaktır.

Rapor üzerinde görüşmek isteyen milletvekili olmadı. İçişleri Komisyonunun Millet Meclisince kabul edilen metnin reddine dair olan hususu, benimsememiş olmasına dair olan kısmı oya arz edilecektir. Olumlu oy kullanıldığı takdirde Cumhuriyet Senatosunun reddinin kabul edilmediği, olumsuz oy kullanıldığı takdirde ise Cumhuriyet Senatosuna iltihak edilmiş olunacaktır.

İçişleri Komisyonu raporu oya sunuldu ve Millet Meclisi Genel Kurulunun işari oyu ile Maraş ili adının Kahraman Maraş olmasına dair bulunan İçişleri Komisyonu kararı benimsenmiştir. Dolayısıyla açık oya arz edilecektir.²

KANUN TEKLİFİNİN TBMM'DE YENİDEN GÖRÜŞÜLMESİ, OYLANMASI VE KABULÜ

Millet Meclisi başkanı Sabit Osman Avcı, kanun tekliflerini açık oya sunmak üzere, 7 Şubat 1973 tarihinde 52. Birleşimin birinci oturumunu açtı.

İkinci defa oya konulacak işler bölümünde konunun görüşülmesi tamamlanmış, bugün açık oya sunulacak işler bölümünde yer almıştır. Daha evvel Millet Meclisince kabul olunan metnin tümü C. Senatosunca açık oyla ve salt çoğunlukla reddedilmiş bulunması ve Genel Kurulun da kendi metninde ısrar kararı vermiş olması nedeniyle, Anayasanın 92 nci maddesinin 8 nci bendi gereğince açık oya sunulacaktır. Millet Meclisince daha önce kabul olunan metnin kanunlaşabilmesi, üye tamsayısının salt çoğunluğunun olumlu, yani 226 kabul, beyaz oyunun verilmesini gerektirmektedir. Bu husus Meclis başkan tarafından vekillerin bilgisine sunuldu. Konunun, kupalar, sıralar arasında dolaştırılmak suretiyle açık oya sunulması uygun görüldü.

1 Millet Meclisi İçişleri Komisyonu, Dönem: 3, Toplantı: 4, 15.12.1972, S. Sayısı: 192'ye 3 üncü ek; Esas No: 2/162, 2/163, Karar No: 6., Dağıtım Tarihi: 21.12.1972.

2 Millet Meclisi Tutanak Dergisi, 3.D., 33. C., 51. B., 06.02.1973, s.121-122; Millet Meclisi, 2/162, 2/163; C. Senatosu 2/12; Millet Meclisi S. Sayısı: 192'ye 1 nci ek, 192'ye 2 nci ek, 192'ye 3 ncü ek ve 192'ye 4 üncü ek.(192 sayılı yazı, 192'ye 1 nci ve 2 nci ekleri 10.01.1972 tarih ve 26 ncü Birleşimin;192'ye 3 ve 4 ncü ekler bu tutanağın sonuna eklidir).

Maraş ili adının Kahraman Maraş olarak değiştirilmesi hakkındaki kanun teklifi, İzmir Milletvekili Burhanettin Asutay ve 12 arkadaşının, 4837 sayılı İş ve İşçi Bulma Kurumu Kuruluş ve Görevleri hakkındaki Kanunun 13 ncü maddesine bir fıkra eklenmesine ilişkin 7332 sayılı kanunun yürürlükten kaldırılmasına dair kanun teklifi hakkında Cumhuriyet Senatosu Başkanlığı teskeresi ve aynı şekilde Cumhuriyet Senatosunca reddedilen Millet Meclisi metnine dair Millet Meclisi Plan Komisyonu raporu ile birlikte oylamaya sunulacaktır.

Her iki konuda da beyaz, kabul oyunun sayısı 226 çıkarsa Millet Meclisince evvelce kabul edilmiş olan ve Cumhuriyet Senatosunca salt çoğunlukla reddedilmiş olan metin kabul edilmiş olacaktır.

Millet Meclisince kabul edilen, fakat C. Senatosunca salt çoğunlukla reddedilmiş olan Maraş ili adının Kahraman Maraş olarak değiştirilmesi hakkındaki kanun teklifi, 6 Şubat'da Mecliste müzakere edilerek tamamlandı. Meclis, C. Senatosunun reddini reddetti. Ancak, Meclis metninin kabul edilebilmesi, Anayasanın 92 nci maddesinin 8 nci bendi gereğince 226 beyaz, kabul oyunun çıkmasına bağlıdır. Bu sebeple açık oya koyulmuştur. İki ayrı kanun 2 ayrı kupada açık oya sunulmuştur.¹

Maraş ilinin adının, “Kahraman Maraş” olarak değiştirilmesi hakkında kanun teklifinin, Millet Meclisince evvelce kabul edilmiş metni üzerinde yapılan açık oylamaya üye sayısı 450 olan Millet Meclisi'nde 253 üye katılmış, 226 kabul, 22 ret, 5 çekinse oyu kullanılmış. 185 üye oylamaya katılmamış ve bu suretle Türkiye Büyük Millet Meclisinde evvelce kabul edilen metin kanunlaşmıştır.²

Böylece 7 Şubat 1973 tarihinde Maraş ilinin adı, “Kahraman Maraş” olarak kanunen değiştirilmiştir. Kanun, 12 Şubat 1973 tarihinde Resmi Gazete'de yayımlanarak yürürlüğe girmiştir. Bu kanunu İçişleri Bakanı yürütmektedir.

Maraş ili adının Parlamento'da “Kahraman Maraş” olarak değiştirilmesi ve kanunlaşması, 11 Şubat 1973 tarihli Cumhuriyet gazetesinde, “Parlamento'da 7 Gün” başlığı altında şu şekilde haber yapılmıştır:

“MARAŞ İLİNİN YENİ ADI: «KAHRAMAN MARAŞ». Geçtiğimiz hafta Millet Meclisinde Maraş Milletvekilleri M. Zekeriya Kürşat ve İbrahim Öztürk'ün kanun teklifleri kabul edilerek kanunlaştı. Maraş, yıllardan beri, Maraş adının başına «Kahraman» sıfatının konmasını ister ve bu isteği yıllarca geri çevrilmesine rağmen vazgeçmezdi. Nihayet Maraşlıların bu isteği geçtiğimiz hafta Kürşat ve Öztürk'ün bu kanun tekliflerinin kabul edilmesiyle gerçekleşti. Maraş ilimizin adı bundan böyle KAHRAMAN MARAŞ olarak söylenip, yazılacak. Maraşlıların yarım asra varan istekleri tatlı bir şekilde sonuçlandı. «Maraş»lılara «Kahraman Maraş» adı uğurlu ve hayırlı olsun.”³

Sonuç

1 Millet Meclisi Tutanak Dergisi, 3.D., 33. C., 52. B., 07.02.1973, s.147-148.

2 Millet Meclisi Tutanak Dergisi, 3.D., 33. C., 52. B., 07.02.1973, s.183, 259-262.

3 Cumhuriyet gazetesi, “Parlamento'da 7 Gün”, “Maraş İlinin Yeni Adı: ‘Kahraman Maraş’”, 11 Şubat 1973.

3 Aralık 1969'da Maraş Milletvekili İbrahim Sadi Öztürk'ün ve 4 Aralık'ta Maraş Milletvekili Mehmet Zekeriya Kürşad'ın¹ Maraş ilinin adının "Kahraman Maraş" olarak değiştirilmesine dair Millet Meclisine verdikleri kanun teklifleri birleştirilerek Meclise sunulmuştur.

Bu tarihin 31. II. Demirel Hükümeti zamanına (03.11.1969-06.03.1970) denk geldiği görülmektedir. Kanun teklifinin verildiği tarihle, kabul edilmiş tarihi arasında dört hükümet değişikliği olmuştur(32. III. Hükümeti: 06.03.1970-26.03.1971; 33. I. Erim Hükümeti: 26.03.1971-11.12.1971; 34. II. Erim Hükümeti: 11.12.1971-22.05.1972; 35. Ferit Melen Hükümeti: 22.05.1972-15.04.1973).

Söz konusu teklif, 11 Ocak 1972'de yani 2 yıl 1 ay sonra II. Erim Hükümeti zamanında onaylanmak üzere Cumhuriyet Senatosu'na gönderilmiştir.

Cumhuriyet Senatosu'nda reddedilen ve Millet Meclisine geri gönderilen teklif, 6 Şubat 1973'te yani 1 yıl bir ay sonra Ferit Melen Hükümeti zamanında Mecliste yeniden gündeme alınmıştır.

3 yıl 2 ay 4 gün süren bir süreçten sonra kanun teklifi, 7 Şubat 1973'te gerekli olan 226 oyla kanunlaşmış² ve 12 Şubat'ta Resmi Gazete'de yayımlanarak yürürlüğe girmiştir³.

Görülmektedir ki, Millet Meclisi, kanun teklifini, Cumhuriyet Senatosu reddinden evvel 4 Birleşim ve Cumhuriyet Senatosu reddinden sonra da 4 Birleşimde gündeme almış ve toplam 8 Birleşimde görüşmüştür. Cumhuriyet Senatosu ise konuyu 3 Birleşimde ele almıştır.

Böylece uzun bir süreçten sonra Maraş Milletvekilleri İbrahim Sadi Öztürk ve Mehmet Zekeriya Kürşad'ın teklifleri, uğraşları ve peşini bırakmayan takipleri sonucu Maraş ili, hak ettiği "Kahraman" unvanına kavuşmuştur.

KAYNAKLAR

Millet Meclisi Tutanak Dergisi, 3. D., Toplantı:1, S. Sayısı:192, 10.06.1970.

Millet Meclisi Tutanak Dergisi, 3.D., Toplantı:3, İçişleri Komisyonu Raporu, S.Sayısı: 192'ye 2 nci ek, İçişleri

Millet Meclisi Tutanak Dergisi, 3.D.(Devre), 1.C.(Cilt),16.B.(Birleşim).

1 Mehmet Zekeriya Kürşad: Kahramanmaraş-1918 doğumlu, Yusuf-Hatice oğlu, Harp Akademisi, Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi, Türkiye ve Orta Doğu Amme İdaresi Enstitüsü, Güvenlik Akademisi, Berlin Frei Üniversitesi Arkeoloji Doktorasını bitirdi. Almanca, Fransızca, Az düzey İngilizce, Arapça ve Farsça biliyor. Arkeolojiyle ilgilendi. İdare ve Ekonomi-Çalışma Bakanlığı Ankara Bölgesi İş Müfettişliği, Sanayi Bakanlığı Bakanlık Müfettişliği, İmar ve İskân Bakanlığı Tetkik Kurulu Üyeliği ve Bakanlık Başmüsavırlığı yaptı. TBMM 3. (14.) Dönem(1969-1973) AP Maraş (Kahramanmaraş) Milletvekili seçildi. Bekâr. Ölüm Tarihi: 06.08.1999. TBMM Albümü 1020-2010, 2. Cilt 1950-1980, 2. Basım, TBMM Basın ve Halkla İlişkiler Müdürlüğü Yayınları, Haziran 2010, Ankara, s.942.

2 Kanun no: 1657.

3 Resmi Gazete No: 14446.

- Millet Meclisi Tutanak Dergisi, 3.D., 6. C., 103. B., 15.06.1970.
- Millet Meclisi Tutanak Dergisi, 3.D., 12.C.,74.B., S.Sayısı: 192'ye 1inci ek, 19.03.1971.
- Komisyonu Esas No: 2/162, 2/163 Karar No: 11, 23.12.1971.
- Millet Meclisi Tutanak Dergisi, Cumhuriyet Senatosu, 11. D., 2. C., 26. B., 02.02.1972.
- Millet Meclisi Tutanak Dergisi, Cumhuriyet Senatosu, 11. D., 1. C., 21. B., 13.01.1972.
- Millet Meclisi Tutanak Dergisi ,Cumhuriyet Senatosu, 11. D., 4. C., 41. B., 14.03.1972.
- Millet Meclisi Tutanak Dergisi ,Cumhuriyet Senatosu, 42. B., 16.03.1972.
- Cumhuriyet Senatosu, Toplantı:11, S.Sayısı:59; Cumhuriyet Senatosu:2/12.
- Millet Meclisi Tutanak Dergisi, 3.D., 20. C., 26. B., 10.01.1972, s.151-153.
- Millet Meclisi Tutanak Dergisi, 3.D., 24. C., 79. B., 27.04.1972.
- Millet Meclisi Tutanak Dergisi, 3.D., 25. C., 97. B., 02.06.1972, s.7.
- Millet Meclisi İçişleri Komisyonu, Dönem: 3, Toplantı: 4, 15.12.1972, S. Sayısı: 192'ye 3 üncü ek; Esas No: 2/162, 2/163, Karar No: 6., Dağıtma Tarihi: 21.12.1972.
- Millet Meclisi Tutanak Dergisi, 3.D., 33. C., 51. B., 06.02.1973; Millet Meclisi, 2/162, 2/163; C. Senatosu 2/12; Millet Meclisi S. Sayısı: 192'ye 1 nci ek, 192'ye 2 nci ek, 192'ye 3 ncü ek ve 192'ye 4 üncü ek.(192 sayılı yazı, 192'ye 1 nci ve 2 nci ekleri 10.01.1972 tarih ve 26 ncı Birleşimin;192'ye 3 ve 4 ncü ekler bu tutanağın sonuna ekli).
- Millet Meclisi Tutanak Dergisi, 3.D., 33. C., 52. B., 07.02.1973.
- Millet Meclisi, 2/162, 2/163; C. Senatosu 2/12; S. Sayısı: 192'ye 1 nci ek, 192'ye 2 nci ek, 192'ye 3 ncü ek.
- Millet Meclisi, 2/162, 2/163; C. Senatosu 2/12; S. Sayısı: 192'ye 1 nci ek, 192'ye 2 nci ek, 192'ye 3 ncü ek.
- TBMM İçişleri Komisyonu Raporu, Esas No: 2/163, 162 Karar No: 44.
- TBMM Albümü 1020-2010, 2. Cilt 1950-1980, 2. Basım, TBMM Basın ve Halkla İlişkiler Müdürlüğü Yayınları, Haziran 2010, Ankara.
- Cumhuriyet gazetesi, "Parlamento'da 7 Gün", "Maraş İlinin Yeni Adı: 'Kahraman Maraş'", 11 Şubat 1973.

Dönem : 3 MİLLET MECLİSİ S. Sayısı : **192 ye 2 nci ek**
Toplantı : 3

Maraş Milletvekili M. Zekeriya Kürşad'ın ve Maraş Milletvekili İbrahim Öztürk'ün, Maraş ilinin adının Kahraman Maraş olarak değiştirilmesine dair kanun teklifleri ve İçişleri Komisyonu raporu (2/162, 2/163)

İçişleri Komisyonu raporu

Millet Meclisi
İçişleri Komisyonu
Esas No. : 2/162, 2/163
Karar No. : 11

23 . 12 . 1971

Yüksek Başkanlığa

Komisyonumuza kabul edilip Genel Kurulda arz edilmek üzere 10 . 6 . 1970 tarihinde Yüksek Başkanlığa sunulan ve Genel Kurulun Gündeminde kalan 2/162, 2/163 esas sayılı «Maraş Milletvekili M. Zekeriya Kürşad'ın, Maraş adının Kahraman Maraş'a tahviline dair kanun teklifi» ile «Maraş Milletvekili İbrahim Öztürk'ün, Maraş ilinin adının Kahraman Maraş olarak değiştirilmesine dair kanun teklifi», tekbüllü için Komisyonumuza gönderilmiş olmakla, Komisyonumuzda cereyan eden müzakereler neticesinde, mezkûr teklifin evvelece kabul olduğu veçhile tekbüllü, 10 . 3 . 1971 tarih v 21 karar sayılı raporumuzla uygun görülmüş olduğundan, mezuubahis kanun tekliflerinin evvelece olduğu gibi yeniden tekbüllüne Komisyonumuzca karar verildi.

Genel Kurula arz edilmek üzere Yüksek Başkanlığa sunulur.

İçişleri Komisyonu

Başkanvekil	Sözcü		
Eskişehir	Gümüşane	Çanakkale	Çorum
Ş. Asbuoğlu	M. Karaman	M. H. Önür	K. Demirel
Denzli	Diyarbakır	Giresun	Kayseri
S. Arslan	H. Değer	H. İpek	H. Nakiboğlu
İmzada bulunamadı			
	Konya	Kütahya	
	O. Okay	A. F. Azmioğlu	

Dönem: 3
Yürütme: MİLLET MECLİSİ S. Sayısı: 192

Maraş Milletvekili M. Zekeriya Kürşad'ın ve Maraş Milletvekili İbrahim Öztürk'ün, Maraş ilinin adının Kahraman Maraş olarak değiştirilmesine dair kanun teklifleri ve İçişleri Komisyonu raporu (2/162, 2/163)

4 . 12 . 1969

Millet Meclisi Yüksek Başkanlığına

Maraş ili adının «Kahraman Maraş» a tahvilini sağlamak üzere hazırladığım kanun teklifi gerekçesi ile birlikte iligikte sunulmuştur.

Gereken işlemin yapılmasını delâletlerinize arz ederim.
Saygılarımla.

M. Zekeriya Kürşad
Maraş Milletvekili

MİLLET MECLİSİ YÜKSEK BAŞKANLIĞINA

3 . 12 . 1969

Maraş ilinin adının «Kahraman Maraş» olarak değiştirilmesine dair hazırlanmış olduğum kanun teklifi ve gerekçesi iligikte olarak sunulmuştur.

Gereğine müsaadelerinizi rica ederim.

Maraş Milletvekili
İbrahim Öztürk

İçişleri Komisyonu raporu

Millet Meclisi
İçişleri Komisyonu
Esas No. : 2/163, 162
Karar No. : 44

10 . 6 . 1970

Yüksek Başkanlığa

Maraş Milletvekili M. Zekeriya Kürşad'ın, Maraş adının Kahraman Maraş'a tahviline dair olan kanun teklifi ve Maraş Milletvekili İbrahim Öztürk'ün, Maraş ilinin adının Kahraman Maraş olarak değiştirilmesine dair kanun teklifi, teklif sahibi ve ilgili bakanlık temsilcilerinin iştirakiyle Komisyonumuzla görüşüldü.

Kanun tekliflerinin gerekçelerinde de sıyrhaten ifade edilmiş olduğu veçhik; Birinci Dünya Savaşı ve Kurtuluş Savaşımız esnasında göstermiş bulunduğu Kahramanlık sebebıyla, T. B. M. Meclisi kararıyla bir aded İstiklâl Ma'alyası ile taltif edilen Maraş'ın, «Kahraman Maraş» unvanıyla tesmiye edilmesini temin maksadına mâtuf olarak hazırlanmış bulunan, prencip itibarıyla uygun mütalâa edilen ve aynı mahiyette olan her iki teklifin tevhidten görüşülmesi Komisyonumuzca karara bağlandıktan sonra, maddelerin müzakeresine geçilmiştir.

Tertip, tanzim ve ifade bakımından kifayetsiz görülen teklif metinleri, başlık ve maddeleri itibarıyla komisyonumuzca redaksiyona tabi tutulmak suretiyle yeniden bir metin tanzim olunmuştur.

Yapılan bu değişiklikle kanun teklifleri kabul edilmiştir.

Genel Kurula arz edilmek üzere Yüksek Başkanlığa sunulur.

İçişleri Komisyonu Başkanı	Sözcü	Kâtip	
Yongot	Kütahya	Giresun	Çanakkale
İsmail Hakkı Akdoğan	A. Fuat Asmıoğlu	Hidayet İpek	Mustafa Çelbiçoğlu İnzada bulunmadı
Diyarbakır	İçel	Kars	Kars
Abdülkâdir Esarioğlu	Muhafızın Turhan Özgüner	I. Hakkı Alaca	Turgut Aytaç

Maraş
İbrahim Öztürk

Millet Meclisi (S. Sayısı : 192)

Toplantı : 11

CUMHURİYET SENATOSU S. Sayısı : 59

Maraş ili adının «Kahraman Maraş» olarak değiştirilmesi hakkında kanun teklifinin Millet Meclisince kabul olunan metni ve Cumhuriyet Senatosu İçişleri Komisyonu raporu (Millet Meclisi : 2/162; Cumhuriyet Senatosu : 2/12) (Ret)

(Not : Millet Meclisi S. Sayısı : 192)

Millet Meclisi
Genel Sekreterliği
Kanunlar Müdürlüğü
Sayı : 514

11 . 1 . 1972

CUMHURİYET SENATOSU BAŞKANLIĞINA

Millet Meclisinin 10 . 1 . 1972 tarihli 26 ncı Birleşiminde öncelik ve ivedilikle görüşülerek işarı oyla kabul edilen, Maraş ili adının «Kahraman Maraş» olarak değiştirilmesi hakkında kanun teklifi, dosyası ile birlikte sunulmuştur.
Saygılarımla.

Sabit Osman Avcı
Millet Meclisi Başkanı

Not: Bu teklif 17 . 12 . 1969 tarihinde Başkanlıkça İlk Komisyona havale edilmiş ve Genel Kurulun 19 . 3 . 1971; 10 . 1 . 1972 tarihli 74 ve 26 ncı birleşimlerinde öncelik ve ivedilikle görüşülerek kabul edilmiştir. (Millet Meclisi S. Sayısı : 192)

MİLLET MECLİSİNİN KABUL ETTİĞİ METİN

Maraş ili adının «Kahraman Maraş» olarak değiştirilmesi hakkında Kanun

MADDE 1. — Maraş ili adı «Kahraman Maraş ili» olarak değiştirilmiştir.

MADDE 2. — Bu kanun yayımı tarihinde yürürlüğe girer.

MADDE 3. — Bu kanunu İçişleri Bakanı yürütür.

C. Senatosu B : 41 14 . 3 . 1972 O : 1

Maraş İli adının «Kahraman Maraş» olarak değiştirilmesi hakkında kanun teklifinin reddine dair Cumhuriyet Senatosu İçişleri Komisyonu raporuna verilen oyların sonucu.

(Kanunlaşmıştır.)

Üye sayısı : 183
Oy verenler : 114
Kabul edenler : 100
Reddedenler : 14
Çekinseler : 0
Oya katılmayanlar : 67
Açık üyelikler : 2

[Kabul edenler]

TABİ ÜYELER	BİLECİK	Mustafa Deliveli	MANİSA
Refet Aksoyoğlu	Mehmet Orhan Tuğrul	ISPARTA	Oral Karasmanoğlu
Emanullah Çelebi	BİNGÖL	Mustafa Güleğül	A. Orhan Süersan
Vehbi Ersü	A. Hikmet Yurtsever	İÇEL	MARDİN
Suphi Gürsoytrak	BİTLİS	Lütfi Bilgen	Abdülkemil Saraçoğlu
Kadri Kaplan	Orhan Kürümoğlu	Talip Özdoğay	MUĞLA
Suphi Karaman	BOLU	İSTANBUL	İlyas Karaöz
Kâmil Karavelioğlu	Alâeddin Yılmaztürk	Erdoğan Adah	Haldun Mentешеoğlu
Sami Küçük	BURDUR	Şevket Akyürek	MUŞ
Sezai O'Kan	Ö. Furuk Kınaytürk	Haluk Berkol	İsa Hisan Bingöl
Fahri Özdişlek	BURSA	O. Zeki Gümüşoğlu	NİĞDE
Selâhattin Özgür	Cahit Ortaç	Rifat Öztürkçine	Hüseyin Avni Göktürk
M. Sükran Özkaya	ÇANKIRI	İZMİR	ORDU
Ahmet Yıldız	Gürhan Titrek	Mümin Kırılı	Bekir Sıtkı Baykal
Muzaffer Yurdakuler	ÇORUM	KARS	RİZE
ADANA	M. Şevket Özçetin	Y. Ziya Ayrım	O. Mevlâ Agun
M. Nuri Ademoglu	DENİZLİ	KASTAMONU	SAKARYA
Mehmet Unaldı	Ali Kemal Turgut	Ahmet Nusret Tuna	Osman Salıhoğlu
AFYON KARAHİSAR	ELÂZİĞ	KAYSERİ	Mustafa Tiğli
M. Kâzım Karaağaçlıoğlu	Celâl Ertuğ	Hüsni Dikeçliçil	SAMSUN
Ahmet Karayüzür	Salim Huzardağlı	Hüseyin Kalpaklıoğlu	H. Enver İşıklar
Kemal Şenocak	ERZİNCAN	Sami Turan	Refet Rendeçi
ANKARA	Fehmi Baysoy	KOCAELİ	Fethi Tevetoğlu
Mansur Ulusoy	ERZURUM	Lütfi Tokoğlu	SIIRT
Mahmut Vural	Osman Alihoçengil	KONYA	Abdurrahman Kıvrak
İsmail Yetiş	Sakıp Hatunoğlu	Osman Nuri Canpolat	SINOP
ANTALYA	Eilip Somunoğlu	Fevzi Haber	Nâzım İnebeyli
Mehmet Piraltı	ESKİŞEHİR	Fahri Özlen	SİVAS
Âkif Tekin	Ömer Ucuza	Mehmet Varışlı	Nurettin Ertürk
ARTVIN	GÜMÜŞANE	KÜTAHYA	Hüseyin Öztürk
Fehmi Alpaslan	Abbas Cilâra	A. Orhan Akça	TOKAT
AYDIN	HAKKÂRİ	İ. Etem Erdinç	Ali Aituntaş
Ali Celâlettin Çoşkun	Necip Seyhan	MALATYA	Zihni Beil
BALIKESİR	HATAY	Hamdi Özer	TRABZON
Cemalettin İnkaya	M. Enver Bahadırılı		Ali Şakir Ağanoğlu

C.S. / II. D. / 4. C. / 4. B. / 5. 51

Reşat Zaloğlu URFA İ. Etem Karakapıcı Hasan Oral	YOZGAT İsmail Yeşilyurt ZONGULDAK Tarkan Remzi Baltan	Mehmet Ali Pestileci CUMHURBAŞKANIN- CA SEÇİLEN ÜYELER Hidayet Aydıncı	Vahap Güvenç Bahriye Üçok Ragıp Üner
<i>[Reddedenler]</i>			
AGRI Salih Türkmen ANKARA Turhan Kapanlı Yiğit Köker BALIKESİR Nejat Sarıcalı	BURSA İ. Sabri Çağlayangil Şeref Kayalar GAZİANTEP İbrahim Tsvfik Kutlar Salih Tanyeri	İSTANBUL Fikret Gündoğan Ekrem Özden Cemal Yıldırım İZMİR Nazif Çağatay	ORDU Şevket Köksal CUMHURBAŞKANIN- CA SEÇİLEN ÜYE Snad Hayri Örgüplü

[Oya katılmıyanlar]

FABİ ÜYELER Ekrem Acuner Mucip Ataklı Mehmet Özgünes Haydar Tunçkannat ADANA M. Yılmaz Mete Mukadder Öztekin (B.) ADİYAMAN Mehmet Sırrı Turanlı AMASYA Macit Zeren ANKARA Hıfzı Oğuz Bekata Turgut Cebe AYDIN İskender Cenap Ege (Bşk. V.) Halil Goral BALIKESİR Nuri Demirel Mehmet Güler BOLU Turgut Yaşar Gülez BURSA Saffet Ural ÇANAKKALE Nahit Altan	Ziya Terman ÇORUM Safa Yalçuk DENİZLİ Hüseyin Atmaca DIYARDAKIR Selâhattin Cizvelioğlu Azmi Erloğan EDİRNE Mehmet Nafiz Erganelli GİRESUN Sabahattin Orhon İhsan Topaloğlu İSTANBUL Mebrure Aksoley Tekin Arıburun (Başkan) İZMİR Beliğ Beler Mustafa Bozoklar Orhan Kor Necip Mirkeleioğlu (İ. A.) KARS Sırrı Atalay Mehmet Hazer KASTAMONU Mehmet Çandıca	KIRKLARELİ Ali Alkan KIRŞEHİR Habil Özmen KOCAELİ İlkinet İsmen KONYA Sedat Çınvalı MALATYA Nurettin Alkyurt MANİSA Doğan Barutçuoğlu Ruhî Tunakan MARŞ Adnan Karakökük (B.) İhlmi Soydan MARDİN Abdurrahman Bayar NEVŞEHİR İ. Şevki Atasagun NİĞDE Kudret Bayhan ORDU Selâhattin Acar MANİSA Rıza İştan SİVAS Adil Altay	TEKİRDAĞ Hayri Muncuoğlu (Bşk. V.) Cemal Tarlan TRABZON Ü. Lütfi Hocaoğlu TUNCELI Arslan Bora UŞAK Mehmet Faik Atayurt VAN Ferid Melen (B.) YOZGAT Sadık Artukmaç ZONGULDAK Ahmet Demir Yüce CUMHURBAŞKANIN- CA SEÇİLEN ÜYELER Lütfi Akadlı Selâhattin Babuoğlu Hayri Dener Özer Derbil Sait Naci Ergin (B.) Nihat Erim (Başbakan) Mehmet İzmen Fahri Korutürk Cemal Madanoğlu Tayfur Sökmen
---	---	---	--

[Açık üyelikler]

Eskişehir	1
Sivas	1
Yekün	2

Dönem : 3
Toplantı : 4 MİLLET MECLİSİ S. Sayısı : 192 ye 3 ncü ek

Maraş Milletvekili M. Zekeriya Kürşad'ın ve Maraş Milletvekili İbrahim Öztürk'ün, Maraş ilinin adının Kahraman Maraş olarak değiştirilmesine dair kanun teklifleri hakkında C. Senatosu Başkanlığı tezkeresi ve C. Senatosunca yapılan değişiklikler hakkında M. Meclisi İçişleri Komisyonu raporu (M. Meclisi : 2/162, 2/163; C. Senatosu : 2/12)

(Not : C. Senatosu S. Sayısı : 59)

İçişleri Komisyonu tezkeresi

Millet Meclisi
İçişleri Komisyonu
Esas No. : 2/162, 2/163
Karar No. : 6

15 . 12 . 1972

YÜKSEK BAŞKANLIĞA

Komisyonumuzca kabul edilip Genel Kurula arz edilmek üzere 21 . 4 . 1972 tarihinde Yüksek Başkanlığa sunulan ve Genel Kurul gündeminde kalan 2/162 ve 2/163 esas numaralı «Maraş Milletvekili M. Zekeriya Kürşad'ın, Maraş adının Kahraman Maraş'a tahviline dair kanun teklifi» ile «Maraş Milletvekili İbrahim Öztürk'ün, Maraş ilinin adının Kahraman Maraş olarak değiştirilmesine dair kanun teklifi» tekbabül için Komisyonunuza gönderilmiş olmakla, Komisyonumuzda cereyan eden müzakereler neticesinde, mezkûr tekliflerin evvelce kabul olunduğu ve hile tekbabülüne ve dosyaların Genel Kurula arz edilmek üzere Yüksek Başkanlığa sunulmasına karar verilmiş olduğunu saygılarımla arz ederim.

İçişleri Komisyonu Başkanı
Kayseri
Hayrettin Nakiboğlu

Maraş ilinin adının Kahraman Maraş olarak değiştirilmesine dair kanun teklifine verilen oyların sonucu

(Kanunlaşmıştır.)

Oyu sayısı : 450
Oy verenler : 253
Kabul edenler : 229
Reddedenler : 22
Çekinmeyenler : 6
Oya katılmayanlar : 185
Açık üyelikler : 13

[Kabul edenler]

ADANA	AYDIN	ÇANKIRI	GİRESUN
Cevdet Akçalı	Fikret Turhanoglu	Nurettin Ok	Nizamettin Erkmen
Fazıl Güleç	BALIKESİR	Arif Toşyalıoğlu	Hidayet İpek
Melih Kemal Küçüktepepınar	Çihat Bilgehan	ÇORUM	Abdullah İzmen
Ali Cavit Oral	M. Şükrü Çavdaroğlu	Yakup Çağlayan	M. Emin Turgutalp
Ahmet Topaloğlu	Kemal Ertölen	Kemal Demirci	GÜMÜŞHANE
Alpaslan Türkeş	Ahmet İhsan Kırmızı	Abdurrahman Güler	Mustafa Karaman
Şevket Yılmaz	Osman Tarı	Arslan Topçubaşı	Nurettin Özdemir
ADİYAMAN	Mevlüt Yılmaz	DENİZLİ	HAKKÂRI
M. Zeki Adıyaman	BİLECİK	Fuat Avcı	Ahmet Zeydan
AFYON KARAHİSAR	Şadi Binay	Hasan Korkmazcan	HATAY
Mehmet Rıza Çorçel	BİNGÖL	Hüdal Oral	Halil Akgöl
Hasan Dinger	Mehmet Süddik Aydın	Ali Uslu	Abdullah Çilli
Hasan Hanımeneoğlu	Mehmet Bilgin	DIYARBAKIR	Talat Köseoğlu
Kâzım Uysal	BİTLİS	Behzat Eğilli	Hüsnü Özkan
AMASYA	Abidin İnan Geydali	Abdüllatif Ensarioğlu	M. Sait Roşa
Yavuz Acar	BOLU	Sabahattin Savaş	Ali Yılmaz
Vehbi Meşhur	Nihat Bayramoğlu	Nafiz Yıldırım	İSPARTA
Kâzım Ulusoy	Halil İbrahim Cop	EDİRNE	Ali İhsan Balım
ANKARA	Kemal Demir	Cevat Sayın	Süleyman Demirel
Orhan Alp	M. Şükrü Kıykoğlu	ERZURUM	Yusuf Uysal
Kemal Ataman	BURDUR	Sabahattin Aras	İÇEL
Oğuz Aygün	Mehmet Özbey	Turhan Bilgin	Mazhar Arıkan
Orhan Birgit	BURSA	Rıfık Danişman	Cavit Okyayuz
Musa Kâzım Coşkun	Sadrettin Çanga	Selçuk Erverdi	İSTANBUL
Orhan Eren	Ertuğrul Mat	Nasî Gaceroğlu	İbrahim Abak
A. Sakıp Hiçerimez	Kasım Önadım	Giyasettin Karaca	Sadettin Bilgiç
Mustafa Maden	Mustafa Tayyar	Cevat Önder	Ferruh Bozbeyli
Ferhat Nuri Yıldırım	Mehmet Turgut	ESKİŞEHİR	İlhan (Eğemen) Davudelloğlu
Serafettin Yıldırım	ÇANAKKALE	Mehmet İsmet Anđı	Hüseyin Dolun
Mustafa Kemal Yılmaz	Kemal Bağcıoğlu	Şevket Asbuoğlu	Tekin Erer
ANTALYA	Zekiye Gülsen	Orhan Oğuz	Bahri Ersoy
Ömer Buyrukcu	Mesut Halki Öner	Seyfi Öztürk	Orhan Cemal Ferisoy
ARTVİN	Refet Sezgin	M. Şemseddin Sönmaz	Hasan Güngör
Abdullah Naci Budak		GAZİANTEP	A. Şeref Lâğ
		Erdem Oaak	

www, 3. D, 33. C, 52. B, 5.259-

M. Mecidi B : 52 7 . 2 . 1973 O : 3

M. Kâzım Özeko
Osman Özer
Akgün Siliverli
A. Turgut Topaloğlu
Hasan Türkay
Mehmet Yardımcı
İZMİR
Muzaffer Fazıl Arıncı
Burhanettin Asutay
Ali Naili Erdem
Şinasi Osma
Orhan Demir Sorguç
KARS
İsmail Hakkı Alaca
Turgut Artaç
Musa Doğan
Kemal Güven
Yehis Koculu
Kemal Okay
Osman Yeltekin
KASTAMONU
Mehmet Seydibeyoğlu
KAYSERİ
Tufan Doğan Avcıgil
M. Şevket Doğan
Hayrettin Nakiboğlu
Enver Turgut
Mehmet Türkmenoğlu
Mehmet Yüceler
KIRKLARJISI
Mehmet Atagün
Feyzullah Çarıkçı
Hasan Korkut
KIRŞEHİR
Mustafa Aksoy
Cevat Eroğlu
Mustafa Kemal Güneş

KOCAELİ
Cevat Ademoğlu
Sabri Yahşi
KONYA
İrfan Baran
Bahri Dağdaş
Necmettin Erbakan
Sezai Ergun
Mustafa Kubilay İner
İhsan Kabadayı
Necati Kalaycıoğlu
Baha Müderrisoğlu
Orhan Okay
Tahsin Yılmaz Öztuna
Vefa Tanır
Mustafa Üstündağ
KÜTAHYA
Ahmet Fuat Azmioğlu
Kemal Kaçar
MALATYA
Ahmet Karaslan
MANİSA
Ertuğrul Akça
Veli Bakırlı
Mustafa Orhan Daut
C. Selçuk Gümüşpala
Kâni Şahinoğlu
MARŞ
M. Nejat Çuhadar
Atilla İmamoglu
Veysi Kadoğlu
M. Zekeriya Kürşad
Mehmet Özdal
İbrahim Öztürk
MARDİN
Şevki Altındağ
Esat Kemal Aybar

Seyfi Güneştan
Abdulkadir Kermoğlu
Abdurrahim Türk
MUĞLA
Muallâ Akarca
Ahmet Buldanlı
İzzet Oktay
MUŞ
Nimet Ağaoglu
NEVŞEHİR
Esat Kıratlıoğlu
NİĞDE
M. Naci Çerezci
H. Avni Kavurmacıoğlu
Mevlüt Ocakcıoğlu
ORDU
Ata Bolur
Ferda Güley
RİZE
Hasan Basri Albayrak
Salih Zeki Küscüoğlu
Sami Kumbasar
SAKARYA
Yağur Bir
Güngör İnan
M. Vedat Önsal
SAMSUN
Nihat Kale
Nafiz Yavuz Kurt
Hüseyin Özalp
SİVAS
Enver Akova
Vahit Bozath
Hüseyin Çınar
Ahmet Durakoğlu
Ekrem Kangal
Tevfik Koraltın

TEKİRDAĞ
Nedim Karahallı
TOKAT
İsmet Hilmi Balcı
Osman Haebaloğlu
Mehmet Kazova
Reşit Önder
TRABZON
Ahmet İhsan Birincioğlu
Necati Çakıroğlu
Ekrem Dikmen
Selhattin Güven
Ahmet Şener
Ali Rıza Usamer
TUNCELİ
Kenan Aral
URFA
Mehmet Aksoy
Necati Aksoy
Necmettin Cowheri
Mehmet Ali Gökli
Bahri Karadeceli
Vehbi Melik
UŞAK
Orhan Dengiz
VAN
Mehmet Emin Beding
Mehmet Salih Yıldız
YOZGAT
Abdullah Baştürk
İsmet Kapışız
Turgut Nizamoglu
ZONGULDAK
Fuat Ak
Ahmet Nihat Akın
Hüseyin Baytürk
Pevzi Fırat

[Reddedenler]

ADİYAMAN
Yusuî Ziya Yılmaz
AYDIN
M. Kemal Yılmaz
BALIKESİR
Mehmet Nurettin Sandıkoğlu
ÇANKIRI
Hazım Dağlı
ÇORUM
Ali Naki Ulusoy

ELAZIĞ
Hayrettin Hanağası
ESKİŞEHİR
B. Sıtkı Karacaşehir
GAZİANTEP
Muhittin Sayın
İÇEL
Kadir Çetin
İSTANBUL
Mehmet Ali Aybar

Hayıralar Özdemir
İZMİR
M. Hüüsi Çakar
Nihal Kürşad
KARS
Kemal Kaya
KASTAMONU
Mustafa Topenlar
SAMSUN
Mustafa Boyar

SİİRT
Mehmet Nebil Oktay
SINOP
Hilmi Biçer
Mustafa Kapitan
SİVAS
Mustafa Timisi
VAN
Kinyas Kartal
Fuat Türkoğlu

[Çekinseler]

SAMSUN
Bahattin UzunogluİSTANBUL
İbrahim Elmali
İZMİR
Münir DaldalBURSA
Ahmet Türkel
DENİZLİ
İlhan Açıkabu

[Oya katılmayanlar]

ADANA
Ali Rıza Güllüoğlu
M. Selâhattin Kılıç
Emir H. Postacı
Kemal Satır
Targut Topaloğlu
Hüsamettin UsluADYAMAN
Kâmil Kırkoğlu
Ali Avni TuranlıAFYON KARAHİSAR
Şevki Güler
Süleyman Mutlu
Ali İhsan UlubahşiAĞRI
Abdülkemal Bayazıt
Kasım KüfreviAMASYA
Salih AygünANKARA
Hüseyin Balan
Sıman Bosna
Osman Bülüklüoğlu (I.)
İbrahim Çüceoğlu
I. Sıtkı Hatipoğlu
Şinasi Özdenoğlu
Emir Paksüt
Osman Soğukpınar
H. Turgut Toker (B.)
Suna Tural
Yusuf Ziya Yağcı
Aydın Yalçın
Cengizhan YorulmazANTALYA
Hasan Akçaboğlu
İhsan Ataöv
Süleyman Çiloğlu
Ömer Eken
Rafet Eker
Hasan Ali GülecanARTVİN
Sabit Osman Aves
(Başkan)
Mustafa RonaAYDIN
Mehmet Çelik
Nahit Mentese
Kemal Ziya Öztürk
(Bşk. V.)İsmet Sezgin
BALIKESİR
Salih Zeki Altınbaşİbrahim Aytac
Mehmet Niyazi GülerBİLECİK
Mehmet ErgülBITLİS
Kenan Mümtaz AkıncıBOLU
Ahmet ÇakmakBURDUR
A. Mukadder Çiloğlu
(I.)Nadir Yavuzkan
BURSANâil Atlı
Cemal Kütüklü
Barlas Küntay
İbrahim ÖkteceÇANAKKALE
Mustafa ÇalıköğluÇANKIRI
Nuri Çelik YazıcıoğluÇORUM
Cahit Angınİhsan Tombuş
DENİZLİSami Arslan
Mehmet Emin DurulDİYARBAKIR
Hasan Değer (I.)
Necmettin GönençEDİRNE
İlhami Ertem
Veli Gülkan
ELÂZİĞ
Samet Güldoğan
Ali Rıza SeptioğluERZİNCAN
Hüsamettin AtabeyliHasan Çetinkaya
Sadık Perincek
Naci YıldırımERZURUM
Basim CinisiFetullah Taşkesenlioğlu
(I.)GAZİANTEP
Şinasi ÇolaltıoğluAli İhsan Gögüş
I. Hüseyin İncioğlu
Mehmet KılıçMehmet Lütfi Söylemez
GİRİSUNMustafa Kemal Çilesiz
(I. A.)I. Kayhan Naipoğlu
GÜMÜŞANENecati Alp
Ekrem SantçiİSPARTA
Hüsamettin AkmuhammedİÇEL
Celâl KarğılıTurhan Özgüner
Hilmi TürkmenÇetin Yılmaz
İSTANBULİsmail Arar (B)
Eşref Derincey
Nuri Eroğan
Orhan Eyiüboğlu
Mustafa Fevzi GüngörOrhan Kabiliy
Roza Kuas
Sezai Orkunt
İlhami Sancar
İsmail İlaiki Tokinel
Naimo İkbâl Tokgöz
Necdet Uğur
Reşit Ülker
Lebit YurdöğluİZMİR
Şevket Adalan
Mustafa AkanŞükri Akkan
Şeref Balçık
İhsan Gürsan
Coşkun KuragözöğluTalat Orhan
Kemal ÖnderAkın Özlemir
Ali Naki ÜnerKARS
Lâtif AküzümKASTAMONU
Muzaffer AkdoğanlıOrhan Deniz
Sabri Keskin
Hasan TosyalıKAYSERİ
Turhan FeyzioğluVedat Ali Özkan
KIRKLARELİBeyti Arda
KOCAELİVehbi Engiz
KONYAI. Etem Kılıçoğlu
Sadi Koçaş
Özer Ögmen
Faruk Sükan

M. Meclisi B : 52 7 . 2 . 1973 O : 3

KÜTAHYA

Ali Erbek
Mesut Brez
İhan Ersoy
Mehmet Ersoy

MALATYA

Hakkı Gökçe
Mustafa Kaftan
İsmail Hakkı Şengüler

MANİSA

Süleyman Çağlar
Muammer Birten
Mustafa Ok
Hilmi Okçu
Vehbi Sınmaz
Önel Şakar

MARDİN

Abdulkadir Özmen

MUĞLA

Adnan Akarca
Ali Doğerli

MUŞ

Kasım Emre
Nermin Neftçi

NEVŞEHİR

Hüsametin Başer
NİĞDE
M. Nuri Kodamanoğlu
(B.)
Haydar Özalp (D)

ORDU

Cengiz Ekinci
Memduh Ekşi
Harazi Mağden
Komal Şensoy
Ata Topaloğlu
Orhan Vural

RİZE

Erol Akçal (B.)

SAKARYA

Nuri Bayar
B. Turgut Boztepe
Hayrettin Uysal

SAMSUN

Yaşar Akal
Talat Asal

Kâmrân Evliyaoğlu

Ilyas Kılıç
Doğan Kıtıplı (B.)
İsmet Yalçınır
SİRT

Zeki Çeliker
Selâhattin Oran
Adil Yaşar

SİNOP

Hilmi İsgözer
Tevfik Filcret Övret

SIVAS

Kadri Eroğan
Yusuf Ziya Önder
M. Kemal Palaoglu

TEKİRDAĞ

Yılmaz Alpaslan
Orhan Öztrak
Mustafa Sabri Sözeri
TOKAT

Hüseyin Abbas
İsmail Hakkı Diler
Yusuf Ünsoy

TRABZON

Mehmet Arslantürk
Cevat Küçük
Mehmet Ali Oksal

TUNCELİ

Hüseyin Yenipınar

UŞAK

Adil Turan
M. Fahri Uğrasızoğlu

YOZGAT

İsmail Hakkı Akdoğan
Celâl Ahmet Sungur
(İ.)
Neget Tanrıdağ

ZONGULDAK

Bilent Bevit
Ahmet Güner
Ohalı Karakaş
S. Tekin Müftüoğlu
Kevni Nedimoğlu

[Açık üyelikler]

Ağrı	1	Hatay	1
Aydın	1	Kocaeli	1
Bursa	1	Malatya	3
Diyarbakır	1	Nevşehir	1
Edirne	1		—
Elazığ	2	Yekün	12

Maraş ili adının «Kahraman Maraş» olarak Değiştirilmesi hakkında Kanun

(Resmî Gazete ile yayımı : 12 . 2 . 1973 - Sayı : 14446)

No. 1657 Kabul tarihi 7 . 2 . 1973

MADDE 1. — Maraş ili adı «Kahraman Maraş ili» olarak değiştirilmiştir.

MADDE 2. — Bu kanun yayımı tarihinde yürürlüğe girer.

MADDE 3. — Bu kanunu İçişleri Bakanı yürüttür.

BU KANUNA AIT TUTANAKLAR

Millet Meclisi			Cumhuriyet Senatosu			Millet Meclisi		
Cilt	Birleşim	Sayfa	Cilt	Birleşim	Sayfa	Cilt	Birleşim	Sayfa
1	16	505	1	21	391	24	79	294
6	103	395	2	26	120	25	97	7
12	74	339	41	41	39:40,44,51:52	33	51	121:122
20	26	151:153				52		147:148,183, 259:262

I - Gerekebli 192, 192'ye 1 nci ek, 192'ye 2 nci ek, 192'ye 3 ncu ek, 192'ye 4 ncu ek S. Sayılı baskıyazılar Millet Meclisinin 26 ve 51 nci birleşimlerine, 59 S. Sayılı baskıyazı Cumhuriyet Senatosunun 41 nci Birleşim tutanağına bağlandı.

II - Bu kanun; Millet Meclisi İçişleri, Cumhuriyet Senatosu İçişleri komisyonları görüşmüştür.

III - Esas No. : 2/162, 163

OSMANLI DEVLETİ'NİN SON DÖNEMİNDE DARÜLMUALLİMİN MEKTEPLERİ VE MARAŞ DARÜLMUALLİMİN KAYIT DEFTERİ (1912-1920) ÖRNEĞİ

Doç. Dr. Mehmet Suat BAL¹ - Okt. Sevim Ceylan DUMANOĞLU²

Giriş

Birey, toplum ve devlet olarak kendini geliştirmenin en hızlı ve emin yolu iyi bir eğitim hayatıdır. Günümüzde eğitime en fazla yatırım yapan devletlerin açık ara önde olmaları bu gerçeği desteklemektedir. Eğitim hayatının en önemli unsuru ise şüphesiz öğretmendir. Bütün fiziki şartları en mükemmel şekilde sınıflar hazırlansa da öğretme işini yapacak olan öğretmendir. Osmanlı Devleti'nde modern eğitime geçilmeden önce Türk İslam tarihinde medreselerden yetişen müderrisler ve müderrisler öğretmenlik görevini yerine getirmekteydi. Osmanlı devletinde modern eğitime geçildikten sonra doğan muallim ihtiyacını karşılamak üzere modern eğitim kurumları açılmıştı.

Osmanlı Devletinin modernleşmesinin önemli bir parçası olan yeni okullar ve öğretmen okullarının çok yönlü kaynak araştırması ile araştırılması ve incelenmesi gerekmektedir. Devlet arşivleri Osmanlı tarihini inşa sürecinde en temel kaynakların toplandığı yer olmakla birlikte farklı illerde ortaya çıkan belgeler geçmişimize ışık tutmaya devam etmektedir. Merkezde alınan kararların taşraya nasıl yansıdığını öğrenmemiz bakımından taşrada bulunan kayıtlar bazen daha büyük önem arz etmektedir. Bu çerçevede Maraş Lisesi Müdürü ve tarih öğretmeni olan Sayın Enver Namlı Beyin desteği ile ortaya çıkan 1912-1920 yıllarında Maraş Darülmuallimin kayıt defteri büyük önem taşımaktadır.

Maraş Lisesi Müdürü Sayın Enver Namlı Beyin daveti üzerine Maraş Lisesi arşivi taranmış, Okulun arşivinde bahsi geçen defter bulunmuştur. Arşivde cumhuriyet devrinde tutulan kayıt ve karar defterlerine de rastlanmıştır. Defterin tamamı dijital ortama aktarılmış ve incelenmiştir. Bu defter darulmuallimlerin taşrada yaygınlığını, taşra okullarında nasıl eğitim verdiğini ve kimlere eğitim verdiğini açıklaması bakımından çok büyük öneme sahiptir.

Kahramanmaraş âlimleri, şairleri, yazarları ile meşhurdur. Böyle bir ilde köklü

1 Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi, Türkiye

2 Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi, Türkiye

bir eğitim hayatının da olduğu muhakkaktır. Kahramanmaraş eğitim tarihinin önemli bir aşaması olan Osmanlı'dan Cumhuriyete geçiş sürecinin iyi araştırılıp incelenmesi gerekmektedir. Bu çalışma cumhuriyet devrine girildiği dönemde Maraş'ın eğitim durumunun aydınlatılmasına katkı sağlamayı amaçlamaktadır.

Osmanlı Devleti'nde Darümualliminler

Osmanlı Devleti'nde duraklama ve gerileme döneminin başladığı 17. yüzyıldan sonra öncelikle askeri alanda önemli reform hareketleri başlamıştır. II. Mahmut dönemi ile birlikte bu reformlar genişletilmiş, sivil bürokrasi ve devlet sistemini de etkilemiştir. Bu dönemde askeri okullar ve medreselerin yanında devletin ortaöğretim basamağını oluşturmak ve açılması planlanan yüksekokullara nitelikli öğrenciler sağlayacak bir kaynak oluşturmak için rüştiye mekteplerinin açılmasına karar verilmiştir (Akyüz, 2010: 24; Şanal, 2009: 222; Demirel, 2002: 44).

Rüştiye mekteplerinin açılmasından sonra bu mekteplerin eğitimini verecek öğretmenlerin yetiştirilmesi sorunu ortaya çıkmıştır. Bu mekteplere öğretmen yetiştirmek amacıyla 16 Mart 1848 tarihinde Darümuallimin-i Rüşdi açılmıştır. (Altunya, 2008: 9; Güven, 2010:184, Akyüz, 2010:177). (Darümuallimîn-i Rüşdi ile ilgili geniş bilgi için bkz. Akyüz, 2002: 1-6; Akyüz, 2002: 15-25).

Öğretim süresi 3 yıl olarak belirlenen (Akyüz, 2006:198.). Darümuallimin'in 16 Mart 1848 tarihinde açılışı ile ilgili olarak yayınlanan Takvim-i Vekayi'de; (Akyüz, 2006:198)

- a) Devletin ve milletin mutluluğu eğitimin geliştirilmesiyle sağlanacağı,
- b) Eğitimin geliştirilme yolları ve düzenlenmesi meselesinin Meclis-i Maarif-i Umumiye'de sürekli olarak görüşüldüğü,
- c) Okullarda derslerin ve bilimlerin kolay ve hızlı öğretim yolları bulunmazsa öğretimde yine güçlüklerle karşılaşılacağı,
- ç) Darümuallimin mektebinin, öğretimi kolaylaştıracak yöntemlerin bulunup öğretileceği bir yer olacağı,
- d) Rüştiye mekteplerin ve diğer mekteplerin öğretmen ihtiyacının Darümuallimin'den sağlanacağı, ilan edilmiştir.

Buna göre, Darümuallimin, öğretmen adaylarına öğretim yöntemlerini öğretmek amacı söylenmekte, bu amaçla eğitim ve öğretimde yenileşmenin ve gelişmenin sağlanacağı vurgulanmaktadır.

14 Ağustos 1850 tarihinde Cevdet Paşa, Darümuallimin mektebinin müdürü olmuştur. Cevdet Paşa, batıdaki eğitim ile ilgili gelişmeleri öğrenmek istemiş, eğitim alanında önemli adımlar atmıştır. Cevdet Efendi, 1 Mayıs 1851 tarihinde Darümuallimin için bir Nizamname kaleme almıştır. Bu nizamnamede özetle şu konulara değinilmiştir (Akyüz, 1990: 31);

1. Darümuallimin, rüştiye mekteplerinin ruhu'dur. Müdür Ahmet Cevdet Efendi, böylece, okullara can veren, onları yaşatan esas unsurun "öğretmenler" ve onları yetiştiren meslek okullarının olduğunu vurgulamıştır. Onun bu görüşü 157

yıl sonra bugün de çağdaş eğitim açısından son derece önemli ve geçerlidir.

2. Okula öğrenciler sınavla alınacaktır. Öğretim süresi 3 yıldır.

3. Programın ilk dersi Usûl-i İfade ve Talim (Ders Verme ve Öğretim Yöntemi) adını taşıyor. Diğer dersler ise; Farsça, Aritmetik, Geometri, Alan Ölçümü, Astronomi, Coğrafya'dır.

4. Öğretmenlik bir meslektir. Bu mesleğin okulu vardır. Nizamname, bu okulun dışından da mesleğe girilebileceği şeklinde bir hükme yer vermiyor.

5. Ahmet Cevdet Efendi, bu Nizamname ile çağdaş bir anlayışla, ilk kez “öğretmenin saygınlığı” kavramı üzerinde duruyor ve bu saygınlığın nasıl sağlanıp korunacağını açıklıyor.

a) Ayrıca, Ahmet Cevdet Efendiye göre Darülmualimin, medresenin bir uzantısı da değildir. Bu kurum, yeni bir anlayışla, medrese zihniyetinden uzak öğretmenler yetiştirecektir.

b) Öğretmen adayları çok ve ciddi çalışarak kendilerini iyi yetiştirmelidirler. Böylece, öğretmenin “iyi yetişmesi ve bilgili olması” da onun saygınlığının, etkinliğinin ve başarısının önemli bir şartı olarak görülüyor.

ç) Ahmet Cevdet Efendi, öğretmen yetiştirmede nicelikten çok niteliğin göz önünde tutulmasının uygun olduğu görüşündedir.

d) Mezunlar, göreve atanıncaya kadar, bilgilerini pekiştirmeleri için, maaşları da verilerek Darülmualimin'de tutulacaklardır.

e) Mezunlar, başarı derecelerine göre bir sıra ile göreve atanacaklardır.

f) Sırası geldiğinde atanacağı öğretim görevini beğenmeyen mezunun elinden diploması alınacak ve ona bir daha öğretmenlik veya bir eğitim görevi verilmeyecektir (Akyüz, 2006: 33-35).

Darülmualimin adıyla bir öğretmen yetiştirme okulunun açılması Türk eğitim tarihinde çok önemli bir yeniliktir. Bu yenilik ile bizler Osmanlı Devleti'nde çağdaş anlamda öğretmen yetiştirme meselesinin Tanzimat döneminde yani 1848 yılından itibaren ortaya çıktığını açık bir şekilde görmekteyiz. Böylece modern anlamda açılması planlanan mekteplere, yeni metotlara göre eğitim almış kişilerin öğretmen yapılmasının önemi anlaşılmıştır. Açılması düşünülen öğretmen yetiştirme mekteplerinde sadece konuları bilen değil aynı zamanda konuları etkili biçimde nasıl öğreteceğini de bilen, bilimsel yöntemleri kullanabilen öğretmenler yetiştirmek hedeflenmiştir (Kodaman, 1999: 145). Lakin modern anlamda oluşturulmaya çalışılan bu öğretmen modeli yine de geleneksel yapıdan ayrılamamıştır. Çünkü açılacak öğretmen okulunun eğitimcileri medrese hocalarından seçilecek, öğrencileri de başka kaynak olmadığı için medreselerden aktarılmıştır (Ergin, 1977: 572).

1862 yılına gelindiğinde ise 1848 yılında açılan darülmualimden başka darülmualimin açılmadığı açık bir şekilde görülmektedir. 1862 yılından sonra sıbyan okulları iptidai okullarına dönüştürülüp, Maarif Nezareti'ne bağlandığında bu mekteplerin öğretmen ihtiyacını karşılamak için 15 Kasım 1868 tarihinde

“Darümuallimin-i Sıbyan (ilk öğretmen okulu) açılmıştır (Berker, 1945: 93).

Darümuallimin-i Sıbyan’ın öğretim süresi iki yıl olup, Arapça, Farsça, hesap gibi derslerden anlatan kimseler talebe olarak alınmıştır. Bu mektebin kurulması devletin rüştiye mekteplerinden sonra ilkokullara da önem vermeye başladığını göstermiştir (Kodaman, 1999: 146; Koçer, 1967: 11). Fakat buna rağmen ülkedeki sıbyan okullarının öğretmen gereksinimi karşılanamamıştır (Bilir, 2011: 229).

1 Eylül 1869 tarihli Maarif-i Umumiye Nizamnamesi, Darümuallimin’e yeni düzenlemeler getirmiş ve programlarını yenilenmiştir. Bu nizamnamede özetle; “İstanbul’da büyük bir Darümuallimin kurulacaktır. Bu kurum; rüştiye, idadi, sultani şubelerinden oluşacak ve her şubenin biri Edebiyata, öteki Ulum ve Fünuna mahsus iki bölümü bulunacaktır. 1868 yılında açılmış olan Darümuallimin-i Sıbyan da bu büyük Darümuallimin mektebinin parçası olacaktır. Ayrıca Darümuallimin’in Rüştiye şubesinde 40, İdadiye ve Sultaniye şubelerinde 30’ar olmak üzere 100 öğrencisi bulunacaktır.” gibi konulara değinilmiştir (Kodaman, 1999: 150). Bu atılan adımlara rağmen nizamnamenin Darümuallimin mektepleri ile ilgili bu maddeleri sadece kâğıt üzerinde kalmıştır. 1874 yılında ise “İstanbul Darümuallimini” adı ile sıbyan, rüştiye, idadiye şubelerini ihtiva eden bir okul açılmıştır. Bu kurumların eğitim süresi sıbyan şubelerinde iki, rüştiye ve idadi şubelerinde üç yıl olarak belirlenmiş ve ders programlarında da birtakım düzenlemeler yapılmıştır (Cevad, 2003: 135).

Sadece erkek öğretmenler yetiştiren Darümuallim mekteplerinin yanında rüştiyelere ve sıbyan okullarına kadın öğretmen yetiştirmek için 1870 yılında Darümuallimat (Kız Öğretmen Okulu) da açılmıştır (Akyüz, 2008). Tıpkı erkek öğretmen okullarında olduğu gibi Kız öğretmen okulları da modern anlamda kurulmak ve yaygınlaşmak için çeşitli problemlerle karşılaşmıştır.

Osmanlı Devleti’nde II. Abdülhamit dönemine gelindiğinde tıpkı diğer eğitim kurumları gibi Darümuallimler de sadece İstanbul ile sınırlı kalmamış, pek çok vilayet merkezinde açılması kararlaştırılmıştır. Devlet, 1880 yılından itibaren vilayet merkezlerinde birer Darümuallimin-i Sıbyan açma girişimlerinde bulunmuştur (Unat, 1964: 33). Çünkü devletin ilkokul öğretmen ihtiyacının tümünün İstanbul Darümuallimin-i Sıbyan mezunlarıyla karşılanamayacağı biliniyordu. Bundan dolayı taşrada öğretmen yetiştirme fikri hemen uygulamaya konmuş, ilk olarak da 1880 yılında Kosova vilayetinin Piriştine şehrinde bir Darümuallimin-i Sıbyan açılmıştır. Taşra darümualliminleri kısa zamanda Edirne, Kosova, Konya, Sivas Amasya, Bursa, Selanik, Aydın, Halep, Mamuratülaziz, Van, Musul vilayet merkezlerinde açılarak öğretime başlamışlardır. Fakat Darümuallimlere yeteri kadar talebe bulunamaması, bulunan talebelerin de istenilen niteliklere sahip olmaması, öğretmen yetiştirme işini daha da güçleştirmiştir. Fakat buna rağmen vilayetlerde darümuallimlerin açılmasına devam edilmiştir.

1905-1906 yıllarında Darülmualimin mektebinin bulunduğu vilayetler şu şekildedir: (Kodaman, 1999: 153)

Edirne	Erzurum	Hakkari	Zor
Adana	Ankara	Harput	Kudüs
İzmir	Bağdat	Manastır	Isparta
Beyrut	Bursa	Musul	Üsküp
Rodos	Diyarbakır	Van	Pirizen
Şam	Sivas	Yanya	Konya
Selanik	Trabzon	Yemen	Antalya
Kastamonu	Niğde	Bingazi	İştıp

Bu tabloya göre ülkede İstanbul hariç toplam 32 Darülmualimin-i iptidaiye'nin bulunduğu anlaşılmaktadır. Fakat tabloya göre bu mektepler her ne kadar nicelik yönünden yeterli görünse de nitelik bakımından yeterli seviyede olamamışlardır. Çünkü sancak ve bazı vilayette bulunan darülmualimlerin öğretmen, talebe, bina bakımından eksiklikleri söz konusu olmuştur. Bu mekteplerin çoğu bir veya iki öğretmene 10-30 arası değişen talebe sahipti. Hatta bazılarının talebe sayısı beş-altıya dahi geçmiyordu.

1908-1909 yılına gelindiğinde ise 23 olan Darülmualim-i sıbyan sayısı I. Dünya Savaşı'nın başında 21'e inerken, öğretmen sayısı 60'tan 220'ye; öğrenci sayısı da 521'den 1878'e çıkmıştır. Ancak bu gelişmelere rağmen okullardaki öğretmenlerin çoğu planlanan niteliklere sahip olamamışlar, eksiklikler bu dönemde de dile getirilmeye devam edilmiştir.

II. Meşrutiyet dönemi ise önceki yıllarda yaşanan problemler devam ettiği, aynı zamanda eğitim ve öğretmen yetiştirmenin düşünsel boyutunun tartışıldığı bir dönem olmuştur. Selim Sabit Efendi, Emrullah Efendi Satı Bey, İ. Hakkı Baltacıoğlu, Nafi Atuf Kansu gibi düşünürler eğitim üzerine eğilmiş ve öğretmen yetiştirme konusu daha fazla tartışılmaya başlanmıştır (Bilir, 2011:231).

Maraş Darülmualimin Mektebi

Darülmualiminlerin taşrada yaygınlaştırılmaya başlandığı II. Abdülhamit döneminde Maraş'ta Darülmualimin'in açılmadığını görüyoruz. Maraş Darülmualimin mektebinin tam olarak ne zaman açıldığını bilmemekle birlikte arşiv belgelerinde 1337 (1918-19) yıllarına ait belgeler bulunmaktaydı. Lakin Maraş Lisesi'nin arşivinde yaptığımız taramalar sonucu Darülmualimine ait öğrenci kayıt defterinin bulunması bu mektebin açılış tarihi hakkında yeni ve orijinal bilgiler vermesine sebep olmuştur. Rutubetli halde bulunan dışı siyah deri ve mukavva kaplı B3 boyutunda olan bu defterde Darülmualim öğrencilere ait bilgiler bulunmaktadır. Eksik sayfaları olmakta birlikte Maraş Darülmualimin'de 1331 (1912-13) yıllarında kayıt olunmuş öğrenciler tespit edilmiştir. Bu durumda bizlere 1909 yılına kadar kurulan mektepler arasından bulunmayan Maraş Darülmualiminin 1909-1912 yılları arasında kurulduğunu açık bir şekilde

BİRİNCİ SALON / III. OTURUM

göstermektedir. Yine defterde 1338 (1919/1920) yılına ait öğrenci kaydının yapılması bu mektebin Cumhuriyet yıllarına kadar varlığını sürdürdüğünü bizlere göstermektedir. Ayrıca Maraş Darülmuallimine ait olan bu defterde dört yıl boyunca öğretmen eğitiminin verildiği ve verilen derslerden çıkarım yapılarak mektebin Darülmuallimin-i iptidaiye olduğu yani iptidai mekteplerinin öğretmen ihtiyacını karşılamak için açıldığı anlaşılmaktadır.

مرعه

۵۹

فکر و فکر

اسم و شریف	برقی اسمیکو امانی صفحه ۱۸۰
پایه و درجه	ششم سالانہ حصہ اولہ
تاریخ	۱۸ تہ سہ اول ۱۳۳۸
مدرسہ	دارالافتاء

۱۸ تہ سہ اول ۱۳۳۸

دارالافتاء

صفحه	شماره درسیه	ایمبار	تہ سہ اول	تہ سہ اول
۵۹	۱۸	دارالافتاء	دارالافتاء	دارالافتاء

Maraş Darümuallimin Kayıt Defteri (1912-1920) Dış kapak ve Sayfa Örneği

Maraş Darümuallim defterin sayfalarında eksiklikler olmasına rağmen kayıt olunan öğrencilerin adları, peder ve valide adları, doğum tarihleri ve ikametleri verilmiştir. Bu deftere göre kayıt olunan öğrencilerin ikamet ve doğum tarihleri şu şekildedir;

Doğum Tarihleri	İkametler
1315 (1897/1898)	Maraş
1321 (1903/1904)	Elbistan
1317 (1899/1900)	Erzurum
1321 (1903/1904)	Maraş
1316 (1898/1899)	Elbistan
1315 (1897/1898)	Maraş
1315 (1897/1898)	Elbistan
1314 (1896/1897)	Elbistan

Darümuallimin öğrencilerinin mektebe kayıt tarihleri ve bu mektebe kayıt olan öğrencilerin tahsil durumu ise şu şekildedir;

Kayıt Tarihi	Geldiği Mektep	Eğitim Durumu
1332 (1913/1914)	Maraş-	Birinci Sınıf
1338 (1919/1920)	Elbistan merkez numune mektebinden mezun olmuştur.	Birinci sınıf
1332 (1913/1914)	Elbistan mekteb-i iptidai mektebinden mezun olmuştur. Darümuallimin birinci sınıf	Birinci sınıf, İkinci sınıf
1331 (1912/1913)	Şartları sağladığından dolayı mektebe kabul olundu lakin askere gittiğinden 1335 yılında mektebe başlamıştır.	Birinci sınıf
1331 (1912/1913)	Maraş Rüştîyeşahadetnamesiyle birinci sınıfa kayıt	Birinci sınıf, İkinci sınıf
1331 (1912/1913)	Haleb Darümuallimin'nden birinci sınıfa kaydolmuş 1331 yılında Maraş Darümuallimine gelmiştir.	Dörsınıf okumuş ve şahadetname almış
1335 (1916/1917)	Haleb Sultanisi öğrencisidir.	Sadece Dördüncü sınıf eğitimini tamamlamış şahadetname almış

BİRİNCİ SALON / III.OTURUM

1335 (1916/1917)	Haleb Darümuallim talebesi iken kayıt aldırılmıştır.	Dördüncü sınıf eğitimini tamamlamış şahadetname almış
1331 (1912/1913)	Maraş Mekteb-i İdadi mezunu	(Dört yıl eğitimini almış) şahadetname var
1332 (1913/1914)	Maraş-	Birinci sınıf, İkinci sınıf
1338 (1919/1920)	Maraş Mekteb-i İdadi'nin (altıncı sınıftan nakil)	Dördüncü sınıf eğitimini almıştır ve mezun olmuştur.
1335 (1916/1917)	Maraş İdadi mektebi (altıncı seneden nakil)	Dördüncü sınıf eğitimini almıştır ve mezun olmuştur.
1331 (1912/1913)	Elbistan Numune Mektebi mezunu	(Dört sene eğitim almış) (şahadetname sureti var)

Bu tablodaki bilgilerden anlaşılacağı üzere Maraş Darümuallimin'in 1912 yılından Cumhuriyet dönemine kadar dört sınıfta da eğitimin sürdürdüğü görülmektedir. Ayrıca bu yıllarda öğretmen eksikliği, bina yetersizliği ve talebe yetersizliğinden dolayı vilayet ve sancaklarda pek çok darümuallimin mektebi kapatılırken Maraş Darümuallimin'in yaklaşık olarak 10 yıl devam ettiğini, kapanmadığını görmekteyiz.

Dersler	
Tecvitli Kur'an-ı Kerim	İnşa
Malumat-ı fenniye	Tahrir
Sarf ve nahv	Kıraat-ı Arabî
İlm-i ahval-i nefis	Kozmografya
Terbiye	Usul-ı defteri
Ahlak	Coğrafya
Lisan	Tarih
Hesap	Kavanin
Cebir	Kimya
Hendese	Hayvanat
Tabakat	Nebatat
Hikmet	Hat
Ziraat	El işleri
Resim	Kur'an ve imla

II. Meşrutiyet yıllarında ise İstanbul Darülmuallimin'de okutulan derslerin durumu ise şu şekildedir: (Kodaman,1999: 146).

İptidai şubesi;	Rüştiye şubesi;	Aliye şubesi;	Fen (Fünun) kolu;
Kur'an-ı kerim, tecvid ve fıkıh, Türkçe kavaid ve imla, usul-ü tedris, Arabi sarf ve nahv, kavaid-i Farisi, Fransızca, Hesap, ilm-i eşya, umumi ve Osmanlı coğrafyası, tarih-i İslam, hüsn-ü hat, ziraat	Ulum-u diniye, kavaid ve imla, usul-ü tedris ve terbiye-i ahlak-i etfal, inşa, Arabi ve mantık, Farisi, Hesap, Fransızca, usul-ü defter, cebir, hendese, hikmet, mevalid, coğrafya, tarih, hüsn-ü hat, resim, ziraat	Edebiyat kolu; belegat-ı Arabi, belegat-ı Türkiye, belegat-ı Farisi, kitabet-i resmiye, coğrafya, tarih, kavanin	hesab-ı ali, cebir-i adi ve ali, üsül-u defter, kimya, tabakat, kozmografya , müselle-sat, hikmet-i tabiye, hendese tersimat-ı riyaziye, hayvanat ve nebatat, ziraat.

Bu tablolardaki ders programlarından anlaşıldığı üzere, 20 yy başlarında Maraş Darülmuallimin'de verilen derslerin İstanbul'daki Darülmuallimin'deki derslerden pek farkı olmadığı açık bir şekilde görülmektedir. (Bu konuda detaylı bilgi için bakınız Maarif salnamesi, Yıl 1319: 120-122; yıl 1321: 122-123).

1919-20 yılına kadar bizlere Maraş Darülmuallimin mektebi hakkında bilgi veren bu defterin devamı veya önceki yıllara ait herhangi bir defterin bulunamaması Maraş Darülmuallimin hakkındaki bilgilerin sınırlı kalmasına sebep olmuştur.

Cumhuriyet'in kurulmasıyla eğitim- öğretim alanından yenilikler yapılmış Darümuallimin mekteplerinin adı 1924 yılında Erkek Öğretmen Okulu olarak değiştirilmiştir. Maraş Darümuallimin mektebinin de bu değişimden etkilendiği bu yıllarda ya tamamen kapatıldığı ya da Öğretmen Okulu'na çevrildiği tahmin edilmektedirler.

Sonuç

Tanzimat döneminde darümualliminler nicelik ve nitelik bakımından yetersiz kalmışlarsa da açılan birkaç okul ile eğitim tarihinde ileri bir adım atılmıştır. Fakat öğretmen okullarının ihtiyaçları karşılamamasından dolayı öğretmen ihtiyacı eskiden olduğu gibi yine medreseden karşılanmıştır. II. Abdülhamit dönemine gelindiğinde ise darümualliminler Tanzimat dönemine göre nicelik, nitelik ve taşraya yayılması yönünden çok daha iyi bir seviyede olmasına rağmen öğretmen yetiştirme sorunu bu dönemde de devam etmiştir. Çünkü yeni iptidai, rüştiye ve idadi okulları açıldıkça öğretmen ihtiyacı önceki yıllara göre daha çok artmıştır. Hükümet artan öğretmen ihtiyacını karşılamak için Darümuallimin okullarının tesisine hız vermiştir. Fakat bu defa da açılan darümualliminlere yetenekli talebelerin bulunamaması, eğitimcilerin bulunamaması ile karşılaşmıştır. Devlet böylece başka kaynaklara müracaat etmek zorunda kalmış fakat bu da sınırlı olmuştur. Cumhuriyet dönemine kadar bu şekilde devam eden darümualliminler, 1924 yılından itibaren kaldırılarak öğretmen okullarına dönüştürülmüştür.

Kahramanmaraş Lisesi arşivinde bulunan Darümuallimin kayıt defterinde 167 öğrencinin eğitim aldıktan sonra memuriyete atıldığı görülmüştür. Atamaların okulda aldıkları eğitim yılına göre yapıldığı anlaşılmaktadır. Defterde; eğitim hayatının Eylül-Haziran ayları olduğu, öğrencilerin hal ve hareketlerinin yazılı olarak belirtildiği, öğrencilerin mektepten ayrılması veya memuriyete gitmemesi durumunda alınacak tazminat için kefil kaydının olması, ders notlarının 10 üzerinden belirlenmesi ve yılsonunda alınan notların yazıyla ve rakamla yekûnlarının yazılması, toplam eğitim süresinin dört yıl olduğu dikkati çeken önemli özelliklerdir.

Sonuç olarak Darümuallimin mekteplerinin taşrada nasıl işlediği konusunda net bilgiler elde edilmiştir. Maraş Darümuallimin'in taşralarda açılan diğer darümualliminlere göre öğrenci sayısı ve diğer şartlar açısından iyi durumda olduğu bu sebepten 1912-1920 yılları arasında eğitim hayatına devam ettiği görülmüştür. Yapılan bu araştırma ile Kahramanmaraş'ın Cumhuriyet öncesi eğitim durumunun diğer illere nazaran ne kadar iyi olduğu anlaşılmaktadır.

KAYNAKÇA

Maraş Darümuallimin Kayıt Defteri, (1912-1920), Kahramanmaraş Lisesi Kütüphanesi.

AKYÜZ Yahya, (2006), "Türkiye'de Öğretmen Yetiştirmenin 160. Yılında Darümuallim'in İlk Yıllarına Toplu ve Yeni Bir Bakış", OTAM, Ankara.

....., (1990), "Darümualliminin İlk Nizamnamesi (1851) Önemi ve Ahmet

- Cevdet Paşa”, Millî Eğitim, Mart, Sayı 95
....., (2002), “Osmanlı’da Açılan İlk Öğretmen Okulları” Toplumsal Tarih,
S.105, Eylül.
-, (2002), “Türkiye’de Çağdaş Anlamda Öğretmenlik Mesleğinin Doğuşu”, Türkler Ansiklopedisi, Cilt:15, İstanbul.
-, (2008), Türk Eğitim Tarihi (MÖ 1000-MS 2008), Ankara.
- ALTUNYA N, (2008), Türkiye’de Öğretmen Yetiştirme Deneyimi (1848-2008), İstanbul.
- BERKER Aziz, (1945), Türkiye’de İlköğretim (1839-1908), Ankara.
- BİLİR Aynur, (2011) “Türkiye’de Öğretmen Yetiştirmenin Tarihsel Evrimi ve İstihdam Politikaları” Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi, C. 44, S. 2, Ankara.
- DEMİREL Muammer, (2002), “Türk Eğitiminin Modernleşmesinde Rüştiye Mektepleri”, Türkler, C.15, Ankara.
- ERGİN Osman, (1977), Türkiye Maarif Tarihi, C.1-2, İstanbul.
- GÜVEN İsmail, (2010), Türk Eğitim Tarihi, Natürel Yayınları, Ankara.
- KOÇER Hasan Ali, (1967), Türkiye’de Öğretmen Yetiştirme Problemi, Ankara.
- KODAMAN Bayram, (1999), Abdülhamit Devri Eğitim Sistemi, TTK Yayınları, Ankara.
- MAHMUT CEVAT, (1338), Maarif-i Umumiye Nezareti Tarihçe-i Teşkilât ve İcraatı, İstanbul
- ÖZTÜRK Cemil, (1993), “Darümuallimîn”, Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi, İstanbul.
- SAKAOĞLU Necdet, (2003), Osmanlıdan Günümüze Eğitim Tarihi, İstanbul.
- ŞANAL Mustafa, (2009), “Osmanlı İmparatorluğu’nda Kız Öğretmen Okulunun (Dârümuallimât), Kuruluşu, Okutulan Dersler ve Kapatılışı (1870-1924)” OTAM, S.26, Ankara.
- UNAT Faik Reşit, (1964), Türkiye Eğitim Sisteminin Gelişmesine Tarihî Bir Bakış, Ankara.

HÂZÂ MANZÛME-İ ASHABI'L-KEHF¹

Prof. Dr. Münir ATALAR²

Bismillahirrahmânirrahim

1-a) Bu sayfa boştur.

1-b) Hezâran hamdü şükr olsun Hudâ'ya

Ki İslam dinini lütf itdi mârâ

Muhammed'dür Rasulullahi Ekber

Salâtile selâm ol Şehriyâr'a

Fedâdur âl-i ashâbına canım

Dahî kim tâbi' olduysa olârâ

Niçe hamd itmeyem zât-ı Hudâ'ya

Şeri'atı doldu heb şehr-i diyârâ

Tarikatle cihânı itdi kâ'im

Bizi ol sırr ile kıldı hıyârâ

Hakikat meyvesin andan bitürdi

2-a) Ricâlü'l-gaybi kıldı ana Dârâ

Habib'ine didi Mi'râc içinde

Bu üç ahvâle doksan dilârâ

Otuzbinidür erkân-ı şeri'at

Anı 'alemde fâş itdi âşikârâ

Gerü altmış bin esrârın var ehli

Tarikatle hakikat zü'l-vefârâ

Rasul itdi buları gizlü ta'lîm

Mukarreb olan ashâb-ı kibârâ

Ali bu sırrı çâhe didi bir bir

1 Rebi'ü'l-âhir, sene: 1262/22.04.1846 tarihli eğik rika ile yazılmış olan bu eser, mahlası Lafzâvî olan Nûrî isminde bir şâire aittir.

2 Gaziosmanpaşa Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü Ortaçağ Tarihi Anabilim Dalı Başkanı, Taşlıçiftlik Yerleşkesi, Tokat-Türkiye, e-mail: mehmetmunir.atalar@gop.edu.tr, cep: 05335291291.

Bitüb ney akdı suyu ber-sahâra
Bu sırra vâkıf olmak ister isen
Yürü var kıssa'ı yerinden ara

2-b) Bu Nûri, Lafzav-i Kıtımîr-i yâni

O râhın pasbanı yüzü kara
Hudâ bâ-hürmet-i âl-i Muhammed
Müeyesser kün bâyed en sırrı yârâ
Dahî âbâ vü üstâd muhibbeş
Kapun önüne birikmiş üsârâ
Gale'n-Nebiyü 'aleyhi's-selâm
"Ashâbî ke'n-nücümü bi-eyyihim iktedeytüm ihtedeytüm"¹

Bahr-i Âher

Elâ ey Seyyide'l- Ahbâb işit bir söz idem inşâ
Hazâinden açub ebvâb ne sırlar eyleyem ifşâ
Yâri dostun ola Allah seversen sev Habibullâh
Sözümünden ola gör âgâh diyem bir nükte-i garrâ
Kişi kime yakın gider anın hükmünü ahz ider
Ana benzer olur her giz eger Beyza ve ger sevdâ

3-a) Azîze kim yakîn olıcak azîz olur imiş bî-şekk

Denîye kim mukârinse hümâ iken olur karga
Nazarlar eyle kim ashâb niçe öğrendiler adâb
Rasûlillah'ı sevdiler niçe ilm itdiler peydâ
Şükür kim Hakk sever özü cevâhirlere olur sözü
Velî insâfile duymaz hasûd-ı kelb bed sima
Güherlü olmayan zâtı komaz guşına da'vâyı
Güher olan derûnunda çeker doğru söze "ayva"
Rivâyet şöyle kim ey şâh vefât itdi Rasûlullah
Ebu Bekr oldu yerine halife cümleden evlâ

1 Anlamı: "Ashâbım yıldızlar gibidir: Hangisine uyararsanız hidayete erersiniz". Hadis olarak bilinmektedir. **Kütüb-ü Sitte** adlı Hadis kitabında "**Ashabın Faziletleri**" adlı bölümde geçmektedir. Hadisin birinci kısmını **Camii'-Sağır'de** Suyuti kaydeder, ikinci kısmını da İbnu Abdî'l-Berr, **Camii'l-İlm'de** (2, 91) kaydetmiştir. Yine Heyet tarafından telif edilen "**Sahabeler Ansiklopedisi**" adlı eserde bu hadis geçmektedir (Nesil Yayınları 2012 İst). Ayrıca yakın anlamdaki bir diğer hadis için bkz. Hasan Basri Çağatay, **On Kere Kırk Hadis**, İst. 1958, Ahmed Said Matbaası, c. II, s. 91.

İki yıl ol dahî durdu anada rihlet elvirdi
Ömer geçdi yerine pes hilâfet eyledi ‘adlen

3-b) Meğer günlerde birgün kim Yahûdiler büyükleri
Okur-yazarları düpedüz biriküb geldiler cem‘an
Didiler Yâ Ömer imdi sana var 10 su‘âlimüz
Eğer Hak ise dininüz olursun anlara dâna
Su‘âlimüz bilür isen cevabını virür isen
Muhakkak dininüz Hak’dur ve illâ dinimüz a‘la
Ömer didi: “Su‘âl idün görelim ne su‘âlinüz?”
Didiler: “Göklerin cümle kilidi ne imiş ayâ”
İkincisi: Su‘âlimüz nedür Cennetlere kilid?
Dahî bu iki kilidün nedür miftâhı kıl imâ
Üçüncü: Yâ Ömer söyle bize şol kabri kimdir...?
Ki ehli ile seyr eyler gezer içi ile her câ

4-a) Dahî dördüncü: Kimdir ol ki imâr eyledi kavmin
Ne insandur ne cindendür yer üstünde ulü‘l-ârâ
Beşinci: Kimdür ol beş şey gezerler yerin üstünde?
Ana rahmine düşmedi dahî yok anlara âbâ
Budur altıncısı: Anla turâc öter ne söyler ol?
Yedincisi: Horos öter nedir didiğine ma‘nâ?
Sekizinci: Nedir atın didiği kişnediğinde?
Dokuzuncu: Kurbağa nedür zikri ne ol gavga?
Onuncu: Yâ Ömer söyle, ne söylerler koyunlar kim?
Çağırur savt-ı muhrikle beyân eyle bu on eşyâ
Ömer bu kez buyurdu pes Yahûdiler ulusuna
Değil ‘âlim Ömer düp-düz kamû gizlülere cânâ?

4-b) Velî imdi Ali kim var kapusı şehr-i ilmin ol
Resûlün hem vasîsidür çağırdalum bilur vâlâ(a‘lâ ve yüce)
Ömer gönderdi Süleyman’ı Ali’ye tiz varub Selman
Didi: Ya gaysî ber-İslam i‘tinâ i‘tinâ ya-kıyâmet
Ali didi nedür bu iş haber virdi kamû Sülemân
Ali kalkub yürüdi tiz Ömer’den cânibe es‘â
Dahî şol bürde’i giydi Rasulullah’ın imdi ol

Giricek kapudan kalkdı yirinden tiz Ömer evfâ
Sarılub hem buyurdu kim kapusun şehr-i ilmesen
Vasîy-i Mustafa sensin nedir gör şunları sem'an
Kemâ gâlê'n-Nebiyü 'aleyhi's-selâm: "Ene medinetü'l-ilmi ve 'aliyyün
babühâ!" sdg (sadaka)

5-a) Ali buyurdu kim söylen ne ise heb su'âlinüz
Cevabınız alın benden 'ulûm içre benem yektâ
Bana öğretti Beyğamber 'ilimden bin âded kapu
Açılır her birisine biner kapu dahî ferdâ
Yukarudaki on şeyi Ali'ye dahî sordılar
Kamûsın dinledi bir bir Aliyyü'l-Murtezâ asfâ
Buyurdu kim: "Bilur isem cevâbını virür isem
Ki dinime girür misiz?" Didiler girirüz turren (cem'an)
Hak'ın arslanı ol cânân veliler ceşşine sultâni
Dönüb ağzını bunlara söze bed' eyledi tûbâ
Didi kim göklerin cümle dahî cennetlerin yekser
Kilidi küfr ile şirkdür bulardır a'zam-ı dârren

5-b) Ki müşrik olsa âdem kabul olmaz ibâdâtı
Açılmaz kapular ana gerek Cennet, semâ aslâ
Şehâdetdür ana miftâh dahî Beygamberi tasdik
Bularla açılır kapu semâ ger Cennet-i Hadrâ
Bunu duyub Yahûdiler biri birine baktılar
Didiler bilecek cümle aceb asdak fetâ gîle
Dahî ş'ol kabri kim didün kim ehli ile seyr eyler
Şu balık Yunus'u yuttu dolandırdı yedi derya
Dahî kavmin iden inzâr ne cin iken ne insine
O kim neml-i Süleyman'dur çağırdı kavmine cehre
Didi "yâ eyyuhe'l-nemlü girün meskenlerinüze
Süleyman askeri geldi basub incitmesünler hâ

1 Anlamı:"Ben ilmin şehriyim:(Hz.) Ali de onun kapısıdır".Hadis olarak bilinen bu ibare, **Buhari** ve **Müslim** diye bildiğimiz sahih hadis kitaplarında geçmemektedir. Ancak Hakîm, **Müstedrek** isimli hadisleri kapsayan kitabında bu hadis için "sahihdir" der. Ayrıca Uşfurî, **Hadis-i Erbaîn** isimli katabında bu hadisin sahih olduğunu yazar. Hz.Aliye 10 soru sorulduğunu ve Hz.Ali nin de bu 10 soruya cevap vermesinden sonra "bu hadisin sahihliğine kanat getirdim".der

6-a) Dahî ş'ol beş kişiler kim anadan doğmadı anlar
 Dahî yokdur babaları biri Âdem biri Havvâ
 Birisi nâka'-i Sâlih birisi kebş-i İsmail
 Asâsı biri Musâ'nın ki bâ'zen oldu Ejderha
 Turâcin zikr-i "er-Rahman 'ale- arşı's-tevâ"¹ lafzı
 Hurûs dir "uzkurullahe elâ yâ gâfilûn" gûyâ
 Dahî at kişnediğinde der Allahümme nusret ver
 İbâdi mü'minine ki küffâr üstüne nasren
 Himâr anırdığında hem şeyâtine ider la'net
 İderler kurbağa tesbih dilince Hakk'ı bî-pervâ
 Biriküb çağırşub dirler Hudâ'mız anları tesbih
 Cihân içre odur ma'bûd gice-gündüz odur zikrâ

6-b) Koyunlar bunu dirler kim pes Allahümme la'net kıl
 Habîbin sevmeyenlere dahî kim alına a'dâ
 Kamû duydu Yahûdiler bular kim üç bölüklerdi
 İki Müslim oldılar şehâdet itdiler Hakk'a
 Ne denlü bu iki kıstın var ise âl ü etbâ'
 Şehâdet itdiler cümle ne kim var zîr ile bâlâ
 Bu üç kıstın üçüncüsü didiler eyledik tasdik
 Dahî var bir su'âlimüz ana da isterüz imza
 Ali didi ne ise sor didi bildür o kavmi kim
 Yatub üçyüzdokuz yıllar uyumuşlar idi tenhâ
 Ali buyurdu anlara olar Ashab-ı Kehf'dir
 Bize Kur'an içinde heb Hudâ zikr eyledi vasfâ

7-a) Yahûdi didi işitdim velâkin muhtasardur ol
 Eğer âlim isen söyle 'alet-tafsîl anı bana
 Nedür herbirisinin ismi şehirleri adı nedir?
 Meliklerinin adı ne değil kelb-i Cebel-i Kehf'â
 Buyurdu Tanrı Arslanı diyem her birisin anı
 Habîbullah Muhammed kim bana öğretti heb zira
 İlâhî bize de fazl et büyükler sırrını bahş et
 Dahî dizâzını arz et yüzini görelim şâha
 'Atâlar kıl cemâlinden nasîb eyle visâlinden

1 "O Rahman, (kudret ve hâkimiyeti ile) Arşı istila etti." **Kur'ân-ı Kerîm**, Tâhâ Sûresi (XX)/âyet:5.

Yanar nûr-ı hayalinden ne derman eylesün esmâ
Gel ey derd ehline canın nisâr iden kişi deryâ
Gel ey ‘aşk ehline başın fedâ iden ulü’l-elbâb

7-b) Gel ey râh-ı cemâl üzre seyrini eyleyen kurbâ
Gel ey bezm-i visâl üzre gözyaşın dökene ahzâb
Kulak tutar isen bana ne cevherler diyem sana
Ne lü”lü”ler dökem bezme ne sözler eyleyem işrâb
Benim ey din karındaşım belâ râhında yoldaşım
Aceb çeşmin yaşı niçün akub döndürmiyor dolâb
Niçün yere göğe bu sen bakub ibretler almadın
Niçün Tanrı için bir dem gözünden dökmedin hunây (kanlu yaş)
Kale’llahu subhân ve te’âlâ: “İnne ashabe’l-kehfî ve’r-
Rakîmi kânû min-âyatına ‘aceben” el-âyet

Bahr-i Âher

İşit Ashab-ı Kehf’i kim nice cân virdi Hakk’çün
Nice terk-i diyâr idüb kodılar mâl-câh ahhâb

8-a) Kulak vir nice bir anlar ne denlü virdiler canlar
Ne buyurmuş Rasulullah ne gûnâ yazdılar küttâb
Var idi bir şehir evvel anın adı Efsûs
Didiler ba’zular Tarsûs içi İslâm hayr ashâb
O şehrin Şâhı bir sâlih kişi idi vefât itti.
Eşitdi anı Dekyânus o câbir kâfirü kezzâb
Kakub Fâris diyarından gelüb Tarsus’u mülk itdi
Yapub ortasına bir köşk kodurdu her yana bir bâb
O köşkün tûlu bir fersâh kamu taşı beyaz mermer
Kodu içinde dörtbin sûk zehebden itme isti’câb
Asub içinde bin kandil şu kandiller ki altundan
Asılan bağı gümüşden yakar miskden yağın bevâb

8-a) İkibin pencere şarka iki bin pencere garba
Güneş devr ider içinde ‘aceb üslûb garîbü’l-kâb
Bir altun taht kurub seksen zirâ’ itdi uzunluğun

1 **Kur’ân-ı Kerîm** Kehf Sûresi (XVIII), âyet 9: “Yoksa , (Ey Resul’üm), uzun zaman mağarada uykuda kalan Kehf ve Rakîm ashâbı, bizim mucizelerimizden şaşılacak bir şey oldular mı sandın.”

Dahî hem eni kırk arşun cevâhîrle yüzi dertâb
 Anın etrafına seksen kadar kürsileri kurdı
 Gelüb Rum'un mülûkânı oturur ana bi'l-âdâb
 O taht üstünde Dekyânus oturur söykenüb her yerden
 Giyer başına altun tac yedi köşeli bir mehtap
 Yedi rûknünde ol tacın oturdulmuş birer incü
 Yanar pâr pâr o lü"lü"ler bakanlar eyler isti'râb
 Dahî elli gulâmî var yeşil-ahmer giyerler heb
 Kulı pâzvand ayak halhal kamûsı da büyük ensâb

9-a) Getürdi elini kimse hem bular da yüce zerriyât
 Okuryazar oğulları bularla¹ bite her hâcât
 Üçü sağda üçü solda vezîr idindi anları
 Bularsız bir iş tutmaz danışır anlara kat kat
 Birinin adı Yemliha ikinci Mekselinâ hem
 Üçüncü adı Mislina bular sağında her hâlât
 Birinin adı Mernûş Debernûş adlı ikinci
 Üçüncü adı Şazenuş bu üç solda durur evkât
 Oturur tahtına Dekyânûs dolar etrafına âlem
 Kapuda üç gulâmî var gelur hoş dinle ta'rîfât
 Biri kâse tutar altun dolu miskler toz gubârile?
 Birisinde gümüş kâse dolu gülsuyu ol mir'ât

9-b) Biri elde tutar bir kuş çağırur gül suyu tutar
 O kuş uçar dalar suya batar gül suyuna kerrât
 Çağırur mısın tozu tutan varır anın eline kuş
 Yatur ol miskile eğner dağdır meclise zerrât
 Gider o kuş tutan şâhın yanından çağırur kuşa
 Varır kuş tacına şâhın konar da silkinür kerrât
 Bu güne durdu Dekyânûs otuz yıl her günü böyle
 Başı ağrımadı bir kez veca' hummâ mehat heyhât
 Bunı nefsinde gördi pes dedi ben ölmüşem Tañrı
 Didi halka: "tapuñ baña, kılûñ cümle bana tâ'ât"
 Şu kim kendüsine tapdı aña mâl hadem virdi kât
 Kesüp tapma kesik başın bütün tapdırdı mahlûkât

1 Metinde bu ifade, bazen "bularla" bazen de "bunlarla" şeklinde geçmektedir.

10-a) Meğer bir gün bu Dekyânûs oturmuşdı tahtında
Buña geldi haberler kim irişdi mülkine âfât
Ki Fâris askerî geldi senin toprağıña doldu
Niçe mülkiñ ele aldı diler bundan da ihrâcât
Düşünüb başını eğdi sanasın cennet elvirdi
Düşüb tâcı yere indi kesildi kalmadı tâkât
Didi nefsinde Yemliha değil billahi şu Tañrı
Eğer olaydı bu Tañrı ne gezsun idi huzfiyyat
Yatub uyur yiyüp içer tebevül var tepavvut var
Bular imkân amâratı, bular heb şan-ı taksîrât
İlâh olaydı havf gelmez hüzün acz ihtiyac olmaz
Olurdu her işe kâdir olub hükminde tekmilât

Bahr-i Âher

10-b) Çünkü Yemliha derûnî buldu doğrudan nişân
Akşâm oldu hânesine vardı gürdi bu hemân
Çün meğer âdetleriydi biriküb altı vezir
Nebet ile dâ'vet idüb cem' olurdu her zamân
Bu gece âdetlerince geldi Yemlihâ'ya heb
Gördiler kim yimez-içmez didiler kim n'oldu şân
Didi yâ İhvânım imdi düşdü gönlüme bir iş
Yemek içmek geru kaldı ben eridim ke'd-dihan (yağ)
Didi bunlar ne imiş. Ol didi Yemliha bu kim
Kim yarattı yerü göğü böyle durdı âsumân
Asılı değil yukaru direği altında yok
Ay ile gün bunca yıldır devri derler her zaman

11-a) Gökleri kim kurdu böyle yerleri kim döşedi
Dağları kim dikti böyle, hem baña kim virdi cân
Añladım bir Tañrı vardur gayri Dekyânûs ola
Bunu duyub gerü beşi didiler kim el-amân
Kalkdu Yemliha'nın anlar ayağını öpdiler
Didiler heb kalbimüze böyle geldi nâgehân
Didiler buyur bize kim bu işe n'etmek gerek
Didi yâ ihvânın imdi kaçub olalım nihân
Terk idüb cabirü kezzâb Tañrimuz arâyalum

Didiler re'yn sehîdür bulâlüm bir müste'ân
Tiz kakub bu altı merdân atlarına bindiler
Şehr-i taşra çıkub üç mil oldılar işe revân

11-b) Didi Yemliha ki kaldı hüküm-i Dekyânûs gerü
İnelüm atlarımızdan yürüyelüm heb yayân
Atlarından indi buñlar bir nice yürüdiler
Yayana alışmamışlar oldu ayakları kan

Bahri-i Aher

Gel ey söz añlayan ihvân bular ibrettir evlâ
Severem Tanrı'mı dirsın seven böyle sever Mevlâ
Aceb duymaz mısın bu sen ağaçlar taşlarıñ zikrin
Akan sular diyüb Allâh gezersin serserî a'mâ
Aceb doymaz musun bu sen Hak'ın virdiği rızık ile
O zaman dünyâdan gönülün eğer lokman ola dünyâ
Aceb dimez misin bu sen ne hâl oldu anâm atam
Kazandı bohcâ emvâli oñünde muntazır Mevlâ

12-a) Yetim oldu garib oldu elünde heb esir oldu
Virür esbin var oña kılamaz virmesen da'vâ
Ki gör Ashâb-ı Kehf'i kim bıragub saltanat mülki
Koyub emvâli evlâdı kıyarlar Hakk için cânâ
Yayân yürüyecek anlar ayaklar kanayub akdı
Ciğer yandı hararetden biri acz eylemez hâşâ
Görüb bunları bir çoban segirdüb itti istikbâl
Didiler: "Eyyühe'r-râ'î, yanında var mı süd yâ mâ
Didi, "vardur belî, anlar velî kimlersiñnüz sizler?"
Mülük yüz vücûhuñuz gider gibisinüz ihfâ
Çobana didiler bunlar ki bir bir dine girdük
Yalan anda helâl olmaz tutarsañ kavlimiz sıdkâ

12-b) Didi râ'î: "Ne'am, söyleñ iderven sözünüz tasdik"
Haber virdiler ahvali aña biribirin cem'ân
Yatub çoban ayakların öpüb bunlara didi kim:
"Ki benim hükümim dahî böyle bu işiñüz baña büşrâ
Durun burada koyunları yirine eyleyem teslim

Ki gidelüm beraberce bilelum hâliki eşya
Gidüb geldi çoban tizden yürüdiler berâberce
Çobânîñ hoşça bir kelbi emekdarı idi evfâ
Didiler ki bu çobanîñ Kefeştataynuş idi adı
Dahî kelbiñ adı Kıtmîr didiler levnini âlâ
Dahî levninde ol kelbiñ büyükler ihtilaf itdi
Mukâtil pes buyurdi kim anîñ levni idi safrâ

13-a) Buyurdi İbn Abbâs kim kara yağız idi esmer
Buyurdi Kurtubi sâru katî sâru sana hamrâ
Yüri virecek anlar bu kelb ardlarına düşdi
Didiler bu köpek ürer bizi bellü ider her câ
Urub taşları kodılar bu kelb bunlardan ayrılmaz
Kovub ilhâh idicek pes oturdi kelb idüb ik'â
Didi efsah lisânile beni niçün kovarsıñuz?
Bilirem Tañrı'mı şehâdet iderem Hakk'a
Hudâ birdür: şerikü yok, şebihî yok, nazîri yok
Ki ben bilmez miyem Tañrı'm niçün urursıñuz baña
Beraber ben dahî gidem giceler sizi idem hıfz
Sizi hıfz eylediğümçün baña lütf eylesün Mevlâ

13-b) Kamûsı heb yürüdiler beraber getdi hem Kıtmîr
Çoban önlerine düşdi ki ol dağı bilür a'lâ
Varub bir dağa çıkdılar ki adı Bubhulüş idi?
O ma'rûf Kehf'e vardılar vasîd idi aña esmâ
Kehif didiğimüz diñle o dağda bir mağaradur
Varub ağzına ol gâriñ didiler, kim eyüsüne
Aşağı yanda ol Kehf'in bulub meyvelü ağaçlar
Sular hem selden irkilmiş yidiler içdiler na'mâ
Mağara içre girdiler yatub anda uyudılar
Pes üçyüz hem dokuz yıllar yatub uyudılar tenha

Gâle'llâhü sübhânehü ve te'âlâ: “ve tahsebühüm ikâzen ve hüm rükûdün ve nükallibühüm, zate'l-yemîni ve zate'ş-şimâli ve kelbühüm bâsitün zira'ayhi bi'l-vasid” el-âyet.

14-a) “Levi’t-tale’te âleyhim leve’l-leyte minhüm firâren ve lemlülü’te münhim ru’ben¹”

Bahr-i Aher

Didi. Allah göreydin sen sanurduñ kim uyanıklar
 Veli anlar uyurlardı kamûsı idüb istilkâ
 Dâhî her birine Allah heb ikişer melek virdi
 Sağına döndürür ba’zı soluna döndürür lef’an
 Ki top’rak anlara her giz zarar itmesun için
 Melekler döndürür böyle zarar virdürmedi aslâ
 Ayağım küsüb Kitmir başını koydı üstine
 Kapısı ağzına gârın yatub arslan gibi şeklen
 Eğer bir kişi varaydı varub anları göreydi
 Dolub ru’bile kaçardı kati heybetlüler güyâ
 Muhakkak bu ki ol gâre ziyaret için varan âdem
 Kapudân varacak bir ru’b gelür şimdi dahi kat’â

14-b) Dahî bu sır acâyib kim urar anda dahî Kıtmir

Kişi ger ehl-i hâl olsa eşidür savtını hâlâ
 Hûdavenda Hûdavenda keremler kıl inayet kıl
 Beni Kıtmir’e Kıtmir et ki kapında olam âhmâ
 Gel ey gönül firâset kıl bu dünyâdan ferâgat kıl
 Başın dergâha rabt eyle ki ol kapuda ol ihrâ(ihrâ: i’tikâdallah ma’nasına)
 Gel ey cânânım akranım gel ey kıymetli ihvânım efnâ
 Hakk’a kulluk idelum gel kim en soñ bu cihân
 İlâhî Lafzavî kuluñ kapunda başını eğdi
 İki âlemde lutf eyle ‘atâ kıl et yüzün ebhâ
 Dahî ensâlim ecdâdım ve zâhir bâtın üstâdım
 Kamu ceyrânım ahbâbım bağışla suçların cem’a

15-a) Tahiyat, selâm olsun Resûl’ün o mutahhar ruhuna âline cem’an

İşit ey din karındaşım temâmen kıssai ol şâd
 Nice aradı Dekyanus o kâfir o kâzibü şeddâd
 Didi kande vezîrânım benim ol altı merdânım

1 **Kur’ân-ı Kerîm**, Kehf Sûresi (XV111)/Ayet:18: “Onlar uykuda oldukları halde sen onları uyanık sanırdın. Onları sağa sola çeviriyorduk. Köpekleri de mağaranın girişinde ön ayaklarını uzatmış yatmakta idi. Eğer onları görse idin dönüp kaçardın ve gördüklerin yüzünden içini korku kaplardı.”

Nire getmiş ‘aceb anlar bugün gelmedi ber-mu’tad
Didiler kaçdılar senden çıkub bu kurduğun dinden
Ararlar başka bir Tañrı iderler yenî din icâd
Hemân Dekyânûs ol demde binüb seksenbiñ âdemle
Arayub cümle etrafı dağıtdı dağlara ecnâd
Gidüb ol Kehfe vardılar varub gâr içre buldular
Görürler söykenüb cümle uyurlar anda ol zühhâd
Varub ol hâime ahbâr segirdüb geldi ol şerrâr

15-b) Didi gârın yapun ağzın olalar aç susuz berbad
Bular nefesine zulm itdi benim dinimi terkitdi
Dahî artuk idem bende ki bunda cesridem bidâd
Çağurub bir niçe âdem bunu yapırdı ber-muhkem
Didi çağırın içine ki itsün Tañrı’nuz imdâd
Bular 309 yıllar bu Kehf içinde uyurlar
Bu deñlü burada uyurken gelüb-giçer niçe bünyad
Pes ondan sonra kim Allah o lütfi issi yüce dergâh
Virür bir kulına teşviş ki açdıra anı ol hâd
Didi gönlinde bir âdem şu yapıyı yıkam atam
Bu bir zengin kişi idi anı yıkdırdı oldu şâd

16-a) Çün açıldı ise ol gâr uyanub kalkdılar anlar
Görürler gün doğub çıkar pes imdi oldular nâ-şâd
Didiler biz uyur iken katı gâfil durur iken
Gece geçmiş güneş doğmuş yoğ iken ta’at-i evrâd
Kalkuben taşra çıkdılar ezalke suya baktılar
Ne su ve ne ağaçlar kamû tebdil idüb ecsâd
Biri birine baktılar didiler bir aceb iş var
Kanı ol sular ağaçlar yiyüb içdiğümüz îrâd
Dahî bunlar bu hâletde katı pek bir acıkdılar
Didiler. “Eyyühe’l-ihvân, birimüz idelüm irşâd
Ki gizlü şahsa ol varsun ta’âm ekmek alub gelsun
Buña ş’ol kişi gitsün kim ta’âm emrindedir üstad

16-b) Didi anlara Yemliha yine ben giderem buna
Çobana didi esvâbı çıkar vir baña ol münkâd

Çoban urbasın virdi ânîñ esvâbını giydi
 Kakub yola revân oldu bakar bildiği yok heb yâd
 Yüridi Tarsus'a indi kapunuñ birine vardı
 Görür üstünde bir bayrak dikilmiş kim boyu fersâd(uzun)
 O bayrak üzre yazılmış ki Tañrı yokdur illallah
 Dahî İsa Rasûllullah ve Ruhullah'dır ider yâd
 Te'accüb itdi Yemliha yüridi başka kapuya
 Ânı da öyle görünce düşündi itdi istib'ad
 Didi baña ne sır oldu iki gözünü bir sildi
 Uyumazuk değil düşüm nedir bu gördüğüm işhâd

17-a) Yüridi şehre girdi bu görür bir kavmi kim anlar
 Okurlar bir kitabı kim ki hic duymamış ol şehzâd
 Ki zîrâ anlar uyurken niçe tebdîl olub dünyâ
 İrişdi Hazret-i İsa okur İncil'i halk bâ-dâd
 Dahî İncil'i duyunca te'accübler katı arttı
 Nere giderse Yemliha görünmez bildiği efrâd
 Bu hal içre kati korkar ki Dekyânûs bilür deyû
 Velâkin gördüğü ahvâl anîñ emrine heb ezdâd
 Hele ekmekciye vardı görüb dükkana oturdu
 Bu şehrin adını sordu didiler Tarsus dinülür âd
 Dahî şâhın adını sordu didi kim Abdi Rahman'dur
 Düşünüb şaşdı Yemliha te'accüb kıldı bi- a'dâd

17-b) Çıkardı atdı bir altun diler ekmek alub gide
 Görür ekmekci altunı ki Dekyânûs'uñ ol ibkâd
 Didiler vezni altunuñ pes 10 dirhem idi bî-şekk
 Dahî bir dirhemiñ ücde biri idi didi evkâd
 Aña ekmekci bir bakdı eline almadı atdı
 Bu Yemlihâ'ya bakuben yapışub çekdi tiz bi-dâd
 Didi bulduk define sen baña vir nısfını özce
 Ve illâ söyleyem halka iderler cümlesin ifsâd
 Buyurdu imdi Yemliha ne söylersiñ baña ey yâr!
 Define sözi ne olsun yüri hey müfteri âyyâr!
 Bunı hurma satuben dün bu şehir içinde kazandım
 Yine dün gitmişem bundan kim ehli oldılar küffâr

18-a) Tapub Dekyânûs'a yekser ibâdet itdiler cümle
Anıncün ben kaçub çıkdım budur añla sahîh ahbâr
Bunu duyunca ekmekci darılıb kabardı didi:
“Behey kâzib, ne söylersin niçe mümkün olur bu
Ki hem dün çıkmışam dırsin bu Dekyânûs sözi n'olsun
Ki üçyüz hem dokuz yıldır olubdur murdâr ve şerrâr
Yakın bildim ki buldum kenz beni eylersin istihzâ
Deyuben sürüyüb çekdi ilette şaha tiz seyyâr
Melik didi kim:»Ey yiğit, bu işden korkma sen aslâ
Beşin birini vir bize gerisin ye iç it izhâr
Ki böyle didi Beygamber nebîmüz Hazreti İsa
Definenin alub humsun gerisin verirûz herbâr.

18-b) Buyurdu şâha Yemliha değılüz biz şâhim kâzib
Beni kavlimde tasdik et kim etdim doğrusın ikrâr
Melik didi kim : “Ey yiğit nice tasdik idem seni”
Sözün emri muhâl işler kamû mümkün değıl esrâr
Ki dırsin :”dün çıkub gitdim bu şehrin ehliyem ben de
“Bir âdem hec bilürmisen bu şehir içinde ey dildâr”
Buyurdu:” Bildiğim çokdur, didiler. “Kimi bilürsin?”
Duruben başlayub saydı şehirlü deyu bir mikdar
Bu vakt ehlinin isminin birine benzemez biri
Duyulmamış isimler heb garîb esmâ acîb elkâb
Melik tekrar didi buna.”Evin var mı bu şehir içre?”
Didi:” Ayva bu şehir içre benimçün vardır âlâ dâr”

19-a) Yanımca bir kişi koş kim varam ben beytime doğru
Evimi gösterem ânâ geru bunda olam ihzâr
Melik koşdı nice âdem beraber gitdi heb burlar
Varub doğru kapısına benimdir didi bu divâr
Kapıyı çaldılar bunlar içinden çıkdı bir koca
Kocamış gâyet'ül-gâye ve sarkmış kaşı ber ebsâr
Didi koca:” Size n'oldu?” Didiler :”Bu yiğitler kim?”
“Bu ev malım ve mülkimdir” Bu sözünde ider isrâr
Darılıb bu koca der ki... “ Benim malım evimdir bu”

Niçe yıldan berü mülkim bunun başı yeni âmâr
Koca'ya didi Yemliha: “Bu evde var âlâmâtım?”
Sayar isem âlâmâtı âyan olur bu iş nâçâr

19-b) Didi koca : “Nedür anlar beyan eyle âlâmâtın?”
Beyan itdi niçe bellû” didi: “Şu bütün heb var”
Didi kim : “ Bu ev içinde ki bir mermer direk vardır.”
Doludur içi sim-zerle girub gösterdi bu ahyâr
Evin içini bilince didi koca nedür adın
Benim beytim içini bildin nedür bu hâlât ey ebrâr
Ana adın haber virdi ki Yemliha ibn Kıtmist'dür.
Beni duyunca ol koca didi sözünü it tekrâr
Yiğit tekrar didi adın Yemliha ibn Kıstminem
Haber virüb ana ismin Koca eyledi ihtâr
Bu sözü duyuvirince didi bilün ki ey etraf
Bu billahi benim ceddin bu yiğitdür bana eslaf

20-a) Bu şol altı kişiden kim kaçub çıkmışidi anlar
Ki Dekyânusa tapmazız diyüb itdiler iştinkâf
Yirin göğün Hudâ'sı odur Tanrı didi bunlar
Bunlar altı vezir idi bulardı ilmile sarraf
Haber virmiş idi böyle nebimüz Hazreti Îsâ
Yakın anlar gelür diyüb dinmiş idi niçe evsâf
Bu iş ün böyle çıkınca huberler itdiler şâha
Binüb atına yüridi yanınca geldiler ahkâf
Çü Yemliha'yı gördi şâh inüb atdan sarıldılar
Elin ayağın öpdü halk durub karşısına sâf sâf
Didiler söyle tiz bize gerü yoldaşların kande?
Didikim Kehf'in içinde kodum geldim bugün şeffâf

20-b) Sanur anlar ki Dekyânus dahî sağdur bu şehr içre
Sanurlar bir gice yatdık değiller bu işe ârrâf
Varidi iki şâh anda biri müslim, biri kâfir
ikiside binüb çıkdı bile asker niçe âlâf
Kehfi'den yanâ çıkdılar ve yanlarınca Yemliha
Varub yaklaştılar* gâra kamû aslâfile ahlâf

Didi bunlara Yemliha: « durun» siz, ben varam evvel»
Ki görüb korkmasun anlar idem ahvâli istikşâf
Görünce bizi askerle sanurlar geldi Dekyânus
Yürekleri kopar cümle varub takrir idem eltâf
Yüridi önce Yemliha kamu heb durdular akvam
Varub gârın kapusından içeru ayıtacak akdâm

21-a) Bunu görünce çerden kakub önüne geldiler
Didiler hamd ola Hakk'a seni bilmemiş ol züllâm
Kisen gidelu ey ihvân niçe itdin te'essüfler
Ki Dekyanus-ı bed-namus ele alur ider îlâm
Didi bunlara Yemliha işidün eyyüh'el-ihvân
Pes olsun mücdeler size gebermiş getmiş ol züllâm (bed-nâm)
Didiler kim ne vakt ölmüş didi lim ey karındaşlar
Ne denlü yatdınız bunda ki kaç geçti aceb eyyâm
Didiler bir gün eğlendik veyahud oldu yarım gün
Didi 309 yıllar yatub uyumuşuz mâdâm
Niçe şâhlar gelüb geçmiş ki kande kendi Dekyânûs
Başına gelmiş bir bir didi bunlara bi'l-itmâm

21-b) Âcâyibden gârayibden şunu gördüm bunu gördüm(şunu bildim)
Ki hatta geldiler cümle gedâ şâh kâdi-i kassâm
Didiler kim be Yemliha nedir bu itdiğin kardaş
Nedir bu virdiğin şöhret niçün etdin bizi îlâm
Didi kim siz ne istersiz didiler destini kaldır
Beraber kaldırub cümle du'âlar idelüm bakam
Buyurdi habbezâ cânım bu işe razıyam ben
Durub bunlar du'a itdi ki:» kıl yâ Rabb bizi idâm
Bizim ervahımız kabz et dahi ecsâdımız setr et
Kimesne bilmesün bizi yatalum söykenüb eccsâm
Kabul oldu dilekleri ki Azra'ile emr oldu
Gelüb kabz etdi ervâhı ki bi't-ta'zîm ve'l ikrâm

22-a) İlâhî **Lafzavî Nûrî** geçürdi âhile ömrü
Sevindir ol günahkârı gezer aşkin ile sersem
Anâ vechini keşf eyle hakikat bahş eyle

Anı zatında mahveyle gönülde kalmadı ârâm
 Ana keşf eyle esrârın ana arz eyle dizârın
 Kerîmsin çün kerem-kârın cemîlü vahibü allâm
 Tahıyyât-ı selam olsun rasûl'ün mutahhar rûhuna âline cem'âm
 Pes imdi ol iki şahlar berz gözetdiler ânı
 Didiler getdi Yemliha niçün geç kaldı ol cânı
 O ise tek idüb cânı o ise buldı sübhânı
 İdüb teslim emânâtı yerine virdi şâdânı
 Melikler niçe durdılar çekub asker yürüdiler
 Ararlar gârın ağzını dolanıb dağı meydânı

22-b) Hudâ göstermedi gârı ki bildirmeye anları
 Yedi gün pes aradılar ki bulalar o merdânı
 Bu işe oldılar hayrân didiler zârü ser gerdanı
 Bize bir dahi gösterse o sultanı kerem-kâni
 Melikler geldiler ahi biri müslim biri kâfir
 O gârın olduğı yere ki şurda idi hâkkânî
 O müslim şâh didi lâbüd yaparam bunda bir mescid
 Didi kâfir Meliki :”ben yaparam kilse-yi şânı
 İkisi cenk idişdiler biri birine düşdiler
 O müslim şâh olub gâlib kesüb ânı döker kanı
 Şu kim her giz bilürlerdi o Kehf'in âğzı nireydi
 Yapar ol yere bir mescid o müslim şâh-ı yezdânî

23-a) Ali çün kıssa'ı didi Yahudi dinledi durdu
 Ali pes ana buyurdu tamam aldınmı bürhânı
 Bu kıssa hem sizin dinde dinür Tevrat'ın içinde
 Muvafıkmı didiklerim Yahudi eyle tıbyânı
 Eyitdi:» Ya Ali Tevrat içinde gördüğüme sen
 Ne bir harf eyledik zâid, ne bir harf buldı noksân
 Ve hem şimden gerü bu sen banâ dime Yehûdî hec
 Ki girdim din-i İslam'a idüb Kur'ân'a îmân
 Şehâdet iderem ey şâh Hudâ'dan gayrı yok Allah
 Muhammedür Rasûlullah getürdi bize Furkânı
 Didi hem şöyle bildüm ben bu ümmet âlimisin sen
 Habîbîn yâdigârisın bırakmış sana iz'ân

Keremler ıssı ey Allah bizi de eyle gil agah
Didikçe Lafzavi her âh çıkar bir berk-i nûrânî

23-b) Tahammül kalmadı serde yanar mihrab mimberde
Giriftâr olan ol derde bilür derdini vicdânı
Menahiden müberra kıl Şerâyi'le muttara kıl
Hakayık içre isrâ kıl virüb derdine dermânı
Gezer bâgile bostanı yanar âzâsı rûhânî
Arar bir dertlü insanı arar derdine dermanı
Niçe terk itdi evtânı niçe aradı Lokmân'ı
Sorar toprağa pîşânı umar kapumdan ihsânı
Diler zatına irfanı tecelli ister ayanı
Ya bir gün bula cânânı ya vire başı kurbânı
Gezer arada soranı gire başına zindânı
Aramaz nakş-ı elvânı bilür çünki cihan fânî

24-a) Hediye itsen ekvanı ider kerhile seyranı
Ki çün mânâda sultanı kodu nâmın perişanı
O bir eltâf-ı Rabbânî, o bir esrâr-ı Mennân'ı
Sizen kendü desen hani ni'der Şam'ü Karamânî
Tahiyyâtü selam olsun Rasül'ün mutahhar rûhuna âline cemân
İşit şimden gerü gelsen diyem bir cevheri ferda
Anı tefsirin içinde dimişdir Kurtubî ekvâ
Didi Ashâb-ı Kehf'ê ol Muhammed ümmeti cânâ
Bu kıssa canlara büşra ne kıssa sükker-i helvâ
Dirilüb itdiler iman bu sözi itme isti'hab
Rasule mucizedür bu kerâmât-ı çehâr-ı ashâb
Habîbî Seyyidü'l Kevneyn Hudâ'dan istedi deryâb
Didi Ashâb-ı Kehf'i ben dilerven görmek ey Vehhâb

24-b) İrişdi Cebrâil derhal ana vahy itdi gaybı beyân
Selâm itdi didi Allah musahhardur ana hâcât
Pes anlar ile dünyada görüşmez kendisi bizzat
Bu iş takdîrim olmadı murad oldukda meknunat
Veli dört kimse ashâbın kibârında ide ib'as
Varub Kehf içre anlara bu dinden ideler ib'as(irâs)

Disünler münkersiz imdi yaturken geldi Beygamber¹
 Bu sözi ideler tebliğ onlara bildirüb ebhâs
 Tanışdı Cebrâil ile Rasûl-i Sahibül Mi'râc
 Buyurdı imdi Cebra'il ridânı eyle-gil ihrâc
 Ridânı yere döse hem çağır gelsün çehâr-ı ashâb
 Ebû Bekir, Ömer, Osman, Ali'yi evliya Minhac

25-a) Bu dört ashab otursunlar ânîn dört ucuna nüsshâh
 Duâ eyle sana Allah musahhar eylesün eryâh
 Anı iste Süleyman'a musahhar kıldığı yılı

Dahî sana mutî itsün götürsün bunları seyyâh
 Elin açub du'a itdi o cümle dinleri nessâh
 Musahhar kıldı Hakk belîğ bu devirden itdi âli gâh
 Götürdi bunları yıllar getürdi gârîn ağzına
 Götürdi şöyle bir hoş kim dimediler bu kâhı vâh
 Mağaranın kapusına inüb cem' oldu dört evkâd
 Büyük bir taş üstünden tutub kaldırdılar hâddâd
 Giricek içeri bunlar gelüb karşıladı Kıtmîr
 Tâbasbuslar temellükler ider dürlü hüner icâd
 Düşüb önlerine gerü götürdi getdi oldı şâd

25-b) Sanasın kim küçükden edeb ta'lim ider üstâz
 İçeri girdiler ashâb görürler kim yatur anlar
 Biri birine söykenmiş uyurlar idüb istilzâm
 Didiler kim selâmûllah pes olsun sizlere ey yâr
 Bulasız rahmetullâhı bereketler bulun her bâş
 Selam eyleyecek bunlar kakub doğrudılar anlar
 Sürûr ile dolub canlar kâmûsı oldular bidâr
 Pes imdi bunlara ashâb kelâma itdiler âğaz
 Emânâtı idüb tebliğ risâlet itdiler ibrâz
 Didiler imdi siz bunda yaturken geldi Peygamber
 Muhammed ibn Abdullah selâm itdi idüb izâz
 Didiler ana bizden de idün tebliğ-i istînâs

1 Bu kelime orijinal metinde bazen "B" ile Beygamber şeklinde ve bazen de "P" ile Peygamber şeklinde yazılmıştır. Bu durum Arapça alfabe "p" harfinin olmamasından kaynaklanmaktadır.

26-a) Odur Hakk'a Rasulallah odur bildün ki hayrännâs
Ana da olsun selânullâh sema arz dâim oldukça
Dahi size selam olsunki tebliğ itdinüz enfas
Kabul itdiler islâmı idüb doğru kelâmı taş
Muhammed ümmeti olub bu dine eğdiler hep baş
Huda'yi hamd ü şüks olsun anun gibi kerâmetle
Bizim dinimize girüb pes oldular bize yoldaş
Muhammed dinine çünkim girince buydı eşhâs
Habibullaha anlarla siparic itdiler ihlâs
Habibullah'a bizden de selâmu'llah idün deyu
yatub yine uyudular gerü nevme olub gavvâs
Buyurmuşdur hadisinde Rasülullah malik-i feyyâz
Bu sözi ibn Abbas rivayet eyleyen murtâz

26-b) Çıkınca Hazreti Mehdi uyanub kalkalar anlar
Çıkarlar Kehf'in içinde ilinde gezerler yerde bi'l-ağrâz
Ki Mehdi ile bir olub aduye olalar salât
İdüb Mehdi'ye yardımlar kılalar zıddına eşhât
Yukardan fehm olan anlar virüb ervâhı öldiler
Bu sözden fehm olan uyur bu resme yazdılar hattat
Ebu Bekr, Ömer, Osman. Ali gârda iken ehâz
Didi Cebrâ'il ehvâli Rasulallah'a bi'l-elfâz
Getürdi... ensâr Tekrar huzura geldiler ashâb
Suâl itdi Rasulallah güzelce dinledi huffâz
Ne gûne vardınız gâra ne gûne etdinüz ismâ
Ne gûnâ atdırdınız tebâbi ne gûnâ itdinüz idağ

27-a) Hem ol Ashâb-ı Kehfi siz ne keyfiyetde buldunuz
Benim emrimi yerine ne sîret itdiniz ikâ'
Didiler :”Ya Rasulallah götürdi seyl aşub çok dağ
Varub hükm itdiğin üzre selâmın eyledün iblâğ
Bular hep gâre vardığın varub anları gördüğün
Ve kıtmir karşı geldiğin haber virdi olub ferrağ
Hem uyandıkların şeffaf selam aldıkların arrâf
Habibullah'a birbirine haber virdi bu dört eşraf

Rasulullah duyub evsaf duvalar itdi istikşâf
 Buyurdi ey Kerimallah bana, âlime kıl eltâf
 Bana eyle kerem infak ki ashâbımla ey Hallâk
 Eramuz eyleme tefrik iderler hafıyy çün ihkak

27-b) Buyurdi hem dahi ey şâh keremler ıssı ey Allah
 Bağışla hem muhibbimüze ata eyle yakîn irâk
 Bana ve Ehl-i Beyti'me muhabbet idene berhâk
 Dahî irsalime Hakk'dan şükr ki didi saddaknak
 Ki kande var ise bile idüb güfrân-ı af eyle
 Çün emrim itdiler imsâk bana itmediler işrâk
 Değildir hec aceb buhal Rasullullah'a bu eşkâl
 Ki köşkini Süleyman'ın götürdi yel bila-imhâl
 Garib olmadı bu ahval Habibullah'a bu mihval
 Ki İsa niçe diriltti ölüleri bilâ-enkal
 Nebiler serveri şâh Muhammed bu âyâ akvâm
 Yedi kat göklerin mâhı Habîb'i mâliki allâm

28-a) Kelamın eyle hoş idrak kim âmin dinidür tiryâk
 Salibi eyledi ihlak yıkub kilise kırub esnâm
 Ânın evsâf-ı bî-pâyân o dur dertlülere derman
 Ânun hükmündedür ekvân, odur âlemlere sultan
 Ânın destindedir fermân O' dur nesh eyleyen edyân
 Kim itdi gökleri seyrân nebiyy-i âhirü'l ezmân
 Musahhar emrine ânın kâmû bir gün hem akarsu
 Musahhar hükmüne ânun, eğer Cennet ve ger Tâmu
 İka yıllar mutiğ olmuş aceb mi diyelüm yâ hû
 Ölüleri diri kılrsa ne dinür heb ânın kamû
 Ki bir peygamber nâgâh eğer ümmetine Allah
 Ne kim virse kerametler olur beygamberine câh

28-b) Bizim sultanımız âgâh heb ashâbı yüce dergâh
 Velidür niçe ümmetler çoğu peygambere eşbâh
 Hudâyâ bizi de af et kerem kıl rütbe-i bâlâ
 Bize tebliğ olana da dimedik biz de asla "lâ"
 Hudâ birdür şeriki yok Muhammed'dür Rasullullah

BİRİNCİ SALON / III.OTURUM

Bize ba's eyledi Allah hec inkâr itmedin kellâ
Dahi afv eyle ey ya Rabb okuyub dinleyenleri
Okumak blmeyenleri dahi bilen bu esrarı
Büyük hâcâtımın biri kerem eyle bu tedbiri
Habîbin gâr-ı Kıtımîr'i ola bu **LAFZAVÎ NÛRÎ**
Gad temmetü'l- Kehfiyye
Bi- mevhabeti vâhibü'l-atiyye
Fî 25 Rebîü'l- Âhîr, sene: 1262 /22.04.1846
Temmet

KAHRAMANMARAŞ'TA DOĞUM VE ÇOCUKLUK ÇAĞIYLA İLGİLİ BAZI DİNSEL/BÜYÜSEL UYGULAMALARA ETNOLOJİK YAKLAŞIM

(*Halkbilimci Meltem Cingöz Santur'un Anısına*)
Alparslan SANTUR¹

Giriş

Etraflarındaki çok zengin geleneksel uygulamaları ile doğum ve çocukluk çağı, hayatın başlangıcında yer alan ilk iki dönüm noktası olup, geleneksel kültürde önemli bir yere sahiptirler.

Diğer yandan söz konusu uygulamaların önemli bir bölümünü de dinsel/büyüsel pratikler oluşturmakta ve her ne kadar irrasyonel görünümlü olsa da, halkın dertlerine çare olarak gördüğü bu pratiklerin kök nedenleriyle ilgili bazı sonuçlara varılabilmektedir.

Büyüsel uygulamaların temelinin ise geleneksel düşünce sistemi oluşturmaktadır. Bu düşüncede tesadüflere ve benzerliklere büyük önem verilmekte, konumuzu oluşturan uygulamaların çıkış nedenleri, görünümler ve söz konusu durumlarla bağlantılı olduğuna inanılan olaylar bu düşünce ile değerlendirilmekte ve genel olarak, olumsuz olarak nitelendirilen bazı unsurların vücuda giren bir takım kötü ruhlardan kaynaklandığı, dolayısıyla öncelikle bu kötü ruhların kovulması gerektiği inancı ile büyüsel işlemler devreye girmektedir.

Konuyu biraz daha açacak olursak, irrasyonel olarak nitelendirebileceğimiz bu tür uygulamalar çerçevesinde, **sempatik büyü** ile ilgili olarak olumsuz sayılan bir durumun benzer yollarla taklit edilerek olumluya dönüştürülmesine dayanan **taklit (analoji, homeopatik maji) büyü** ile "Parça bütüne aittir." ilkesine göre çalışan ve bütünden ayrılan parçaların, bütünü etkilemeye devam etmesi inancına dayanan **temas büyü (kontajiyöz maji) işlemleri gerçekleştirilmektedir.**

Ayrıca olumsuzlukların adı ile bağlantılı **ad büyü**, halk arasında uğurlu veya uğursuz sayılan sayıların tekrarına dayanan **sayı büyü**, bazı renklerin de büyüsel güçlerle yüklü olduğu inancına dayalı **renk büyü** ve olumsuz bir durumu, zıttı bir uygulamayla olumluya dönüştürmeye yönelik **allopatik büyü** yine bu tür büyüsel işlemleri oluşturmaktadır.

1 Etnolog. Folklor Araştırmacıları Vakfı, Ankara. alparslansantur@hotmail.com

Büyüsel uygulamaların zaman zaman dini içerikli sembol, yazı ve dualarla birlikte kullanılarak, dinsel/büyüsel bir görünüme büründükleri de sık rastlanan bir durumdur.

Konumuzda işleneceği üzere toplumun iyiliğine yönelik özellikle hastalık ve geçiş dönemlerinde karşımıza çıkan büyüsel işlemler aynı zamanda **ak büyü (pozitif maji)** olarak da adlandırılmakta ve burada dini değerlerden de yararlanılmaya çalışılmaktadır. Bu büyüün zıddı yani insanın zararına işleyen büyüsel uygulamalar ise **kara büyü (negatif maji)** olarak adlandırılmaktadır.

Zararlı etkenleri uzaklaştırmaya yönelik büyüsel işlemler aynı zamanda **pasif büyü** olarak adlandırılmaktadır.

1997 yılında Kahramanmaraş'ın bazı yörelerinde gerçekleştirilen halk kültürü konulu bir alan araştırması¹ ile ilgili derlemelerden yararlanılarak hazırlanan bu çalışmada da, benzerlerini Anadolu'nun diğer yörelerinde de görebileceğimiz aşağıdaki uygulamaların Etnolojik bir yaklaşımla ele alınarak, değerlendirilmesi planlanmıştır:

Dinsel/Büyüsel Bazı Uygulamalar

Temas Esaslı Sempatik Büyüsel İşlemler

Uygulama: Önceki doğumda çocuğu yaşamayanlar, yeni doğum yaptıklarında çocuğun yaşaması için, çocuğu yaşayan evlerden topladıkları bez parçaları ile giysi dikip çocuğa giydirirler. Ayrıca çocuğun annesi, yine bu evlerden birisinde bulunan direğe örme (ip) ile boynundan bağlanır. (KK.1)

Açıklama: Çocuğu yaşayan ailelerin bu özelliklerinin evlerindeki eşyalara da geçtiğine yönelik inanış, bu özelliğin giysi yoluyla çocuğa da geçirilmeye çalışılmasına, dolayısıyla çocuğun yaşatılmasına yönelik bir uygulama olup, giysi ve çocuğun teması ile temas büyüü işletilmeye çalışılmaktadır.

Benzer bir uygulama ile çocuğun annesinin de, çocuğu yaşayan evlerden birisinde bulunan bir direğe bağlanması ile, yine temas büyüü işletilmeye çalışılarak, ilgili evin bu özelliğinden yarar amaçlanmaktadır.

Aynı zamanda çocuğa yönelik ilk uygulamanın yanında, anneye de benzer bir uygulama ile dilek güçlendirilmeye çalışılmaktadır.

Uygulama: Eskiden kırklı kadının canavar (kurt) izine basması durumunda bir daha çocuğunun olmayacağına inanılır ve o nedenle dışarı çıkarılmazdı. (KK.1)

1 Söz konusu araştırma, Kültür ve Turizm Bakanlığı Araştırma ve Eğitim Genel Müdürlüğü'nün planlı halk kültürü alan araştırmaları çerçevesinde 16-29 Haziran 1997 tarihleri arasında Kahramanmaraş ili, bazı ilçe ve köylerinde Folklor Araştırmacılarından oluşan bir ekip tarafından gerçekleştirilmiştir. Bu çalışma, ekipte yer alan ve 2010 yılında kaybettiğimiz eşim Halkbilimci Meltem Cingöz Santur tarafından yörede gerçekleştirilen derlemelerden yararlanılarak hazırlanmıştır. Bu vesileyle bir kez daha kendisini sevgi ve özlemle anıyorum.

Açıklama: Genelde kırklı kadınların zararlı olduğuna inanılan güçlere karşı açık olmalarından kaynaklanan inanış çerçevesinde, yine kendisinden kötülük beklenen kurt iziyle temas ettirilmemeye çalışılmasına yönelik kaçınmaya yönelik bir uygulamadır.

Uygulama: Kırklı kadının mezarlıktan ve değirmen yakınından geçmesi durumunda kırk basacağına inanılırdı. (KK.1)

Açıklama: Mezarlıklarda ve değirmenlerde bulunduğu inanılan zararlı güçlerle temastan kaçınmaya yönelik bir uygulamadır.

Uygulama: Doğum yapan anne ile çocuğun, çocuğu durmayan kadınları “tıbıkalı” ziyaret etmeleri iyi karşılanmaz ve bunların da kırk basacağına inanılır. (KK.1)

Açıklama: Çocuğu durmayan kadınlarda var olduğuna inanılan zararlı güçlerle temas etmemeye, bu güçlerden kaçınmaya yönelik bir inanıştır.

Uygulama: Kırk bastığına inanılan çocuk, değirmenden getirilen su ile yıkanır. (KK.1)

Açıklama: Zararlı güçlere maruz kaldığına inanılan çocuk, yine zararlı güçlerle yüklü olduğuna inanılan değirmen suyu ile yıkanarak iyileştirilmeye çalışılır.

“Bu uygulama, zararlı bir hayvanın zararından korunmak için, o hayvana ait herhangi bir nesneyi taşımakla ilgili eskiden beri uygulanan sempatik bir büyü şekli ile benzerlik göstermektedir.”

Uygulama: Çocuğu olmayan kadınlar, boyunlarından camideki direğe bağlanırlardı. (KK. 2, 3)

Açıklama: Caminin dini kutsallığından yararlanmaya yönelik temastan birlikte, dinsel/büyüsel bir uygulamadır.

Uygulama: Doğumun kolay olması için kadına okunmuş su içirilir. (KK. 2, 3)

Açıklama: Okunmuş suda var olduğuna inanılan gücün, kadına da geçerek doğumun kolay geçmesine yönelik temastan birlikte, dinsel/büyüsel bir uygulamadır.

Uygulama: Anne ve çocuğu al basmasına karşı yatağın başına kuran konur. (KK. 2, 3)

Açıklama: Kuran’ın dini kutsallığından yararlanmaya yönelik temastan birlikte, dinsel/büyüsel bir uygulamadır.

Uygulamalar: Et basmasına karşı, eti içeri alırken, çocuk dışarı çıkarılır. Ölü basmasına karşı cenaze geçerken, kadın ve çocuğu evden dışarı çıkartılmaz. Yeni gelin basmasına karşı, gelin eve girerken çocuk dışarı çıkartılır, gelin içeri girdikten sonra çocuk da içeriye sokulur veya gelinin kucağına verilir. (KK. 2, 3)

BİRİNCİ SALON / III.OTURUM

Açıklama: Et, ölü ve yeni gelinde var olduğuna inanılan zararlı güçlerden çocuğu korumaya yönelik uygulamalardır.

Uygulama: Erkek çocuğun göbeği, camiye gelsin diye camiye; kız çocuğun göbeği ise başı içerde olsun diye evin içine gömülür. (KK. 2, 3)

Açıklama: Erkek ve kız çocukların ilerideki yaşamlarını düzenlemeye yönelik, birinci uygulama ile dinsel/büyüsel; ikinci uygulama ile büyüsel işlemlerdir.

Uygulama: Sarılık olmasın diye çocuğa sarı giysi giydirilir, sarı iplikli boncuk takılır. (KK. 2, 3)

Açıklama: Hastalığın fiziki görünümü (renk) ile benzer görünümdeki (renk) objeler arasında bağlantı kurulmaya çalışılarak, temas büyüğü işletilmeye çalışılmaktadır.

Uygulama: Çocuğu olmayanlar veya erkek çocuğu olmayanlar türbenin etrafında üç kez dolaşırlar, çaput bağlarlar, namaz kılıp, kurban keserler, oradan toprak alırlar. (KK. 4, 5)

Açıklama: Türbede ve bulunduğu yerin toprağında var olduğuna inanılan güçten yararlanmaya yönelik dinsel/büyüsel uygulamalardır.

Uygulama: Doğumun kolay geçmesi için kocanın elinin suyu içirilir, okunmuş su içirilir. (KK. 4, 5)

Açıklama: Kutsal sayılan “koca” ve sudan yararlanmaya yönelik dinsel/büyüsel uygulamalardır.

Taklit Esaslı Sempatik Büyüsel İşlemler

Uygulama: Çocuğun göbeğinin kısa kesilmesi durumunda sesinin kısık, uzun kesilmesi durumunda ise sesinin uzun olacağına inanılır. (KK.1)

Açıklama: Çocuğun göbeğinin boyu ile, sesi arasında sempatik bir bağ kurulmaktadır.

Uygulama: Doğumun kolay olması için kadının saç bağları çözülür. (KK. 2,3)

Açıklama: Kadının saç bağları ile doğum arasında sempatik bir ilişki kurularak, saç bağlarının çözülmesi ile doğumun da çözülmesi, daha doğru bir ifade ile kolay geçmesi arzu edilmektedir.

Uygulama: Yürüyemeyen çocukların ayak baş parmakları bir iple bağlanır. Başka bir çocuk gelip ipi keser ve kaçar. (KK. 2, 3)

Açıklama: Çocuğun yürümesini engellediğine inanılan güçler ipte sembolleştirilerek, ipin kesilmesi ile, bu güçlerin de ortadan kalkacağına yönelik taklit esaslı bir büyüsel işlemdir.

Uygulama: Çocuğu olmayanlar ziyaret yerinde salıncak kurup, içine taş koyarlar. (KK. 4, 5)

Açıklama: Çocuk arzusu salıncak ve içindeki taş ile sembolize edilerek, taklit büyüsü işletilmeye çalışılmaktadır.

Uygulama: Doğumun kolay geçmesi için kadının saç bağları çözülür, saban sökülür. (KK. 4, 5)

Açıklama: Kadının saç bağları ve saban ile doğum arasında sempatik bir bağ kurularak, saç bağının açılması ve sabanın sökülmesi ile doğumun da kolaylaşacağına inanılmaktadır.

Allopatik Büyüsel İşlemler

Uygulama: Çocuğu kız olanlar, sonraki çocuklarının erkek olması için kadının kocası döndürülür. (KK.1)

Açıklama: Erkek evlat sahibi olmaya yönelik bu uygulama ile babadan yararlanmaya ve mevcut durumu tersine çevirmeye yönelik allopatik büyü işletilmeye çalışılmaktadır.

Uygulama: Gebe kadın çirkinleştğinde kızı, güzelleştğinde oğlu olacağına inanılır. (KK. 2, 3)

Açıklama: Daha çok erkek çocuk isteğiyle ve erkek çocukların daha makbul olmasıyla bağlantılı olan inanış çerçevesinde, zıt bir ilişki kurularak çirkinlikle kız çocuk ve güzellikle de erkek çocuk arasında bir bağ kurulmaktadır.

Ad Büyüsü İşlemleri

Uygulama: Çocuğu kız olanlar, sonraki çocuklarının erkek olması için kız çocuğuna “Döne” ismini koyarlar. (KK.1)

Açıklama: Mevcut durumun dönmesini ifade eden “Döne” ismi ile, sonraki çocuğun da erkeğe dönmesi arzu edilmekte ve dolayısıyla ad büyüsü işletilmeye çalışılmaktadır.

Uygulama: Bütün çocukları kız olanlar, erkek çocuk sahibi olmak için, son doğan kıza “Songül” adını verirler. (KK. 2, 3)

Açıklama: Erkek çocuk isteğiyle, kızlarının sonuncu olmasına yönelik ad büyüsü işletilmeye çalışılmaktadır.

Birden Fazla Büyüsel İşlemler

Uygulama: Önceki çocukları yaşamayan gebe kadın “Mehmet” adını taşıyan yedi evi dolaştırılıp, boğazına bir ip takılarak, son çocuğu ölmeyen bir kadının evindeki merdivene veya kapısına bağlanır. (KK. 4, 5)

Açıklama: Dini bakımdan kutsal olan “Mehmet” ile ad büyüsü; yedi ev ile sayı büyüsü ve evlerin dolaşılması ve bağlama ile de temas büyüsü işletilmeye çalışılmakta; “Mehmet” ile uygulama, dinsel/büyüsel bir görünüme bürünmektedir.

Uygulama: Çocuğun yaşaması için yedi yaşına gelene dek evinden giysi giydirilmez. “Mehmet” adını taşıyan yedi evden toplanan parçalarla dikilen giysileri giyer. (KK. 6)

Açıklama: Sayı, ad ve temas büyülerinin birlikte işletilmeye çalışıldığı bir uygulama olup, “Mehmet” ile uygulama, dinsel/büyüsel bir görünüme bürünmektedir.

Uygulama: Önceki çocuğun yaşamaması durumunda, çocuk doğduktan sonra yedi ev dolaştırılıp, para ve giysi toplanır. Para camiye verilir, alınan giysiler yedi sene çocuğa giydirilir. Çocuğun yedi sene saçı kestirilmez, yedi sene sonra yedi adakla saçı kesilir. (KK. 4, 5)

Açıklama: Yoğun olarak işletilmeye çalışılan sayı büyüsü yanında, yine temas büyüsü de kullanılmakta ve cami ile uygulama, dinsel/büyüsel bir görünüme bürünmektedir.

Uygulama: Önceki çocukları yaşamayan hamile kadın, boynuna bir ip takılarak “Mehmet” ve “Fatma” adlı kişilerin (yayla) çadırının direğine bağlanır. (KK. 6)

Açıklama: İsim büyüsü yanında, temas büyüsü de işletilmeye çalışılmakta ve isimlerden dolayı uygulama, dinsel/büyüsel bir görünüme bürünmektedir.

Uygulama: Günden güne zayıflayan, gelişemeyen çocuğun bu durumuna, adet gören kadınların çocuğun bezine dokunmalarının neden olduğuna inanılır. Bu bezin kuruması ile, çocuğun da kuruyup, öleceğine inanılır. (KK.1)

Açıklama: Adet gören kadınlarda var olduğuna inanılan zararlı güçlerin, temas yoluyla önce çocuğun bezine, daha sonra da çocuğa geçtiğine yönelik öncelikle temas büyüsü içerikli bir inanıştır. Diğer yandan bezin kuruması ile çocuğun kuruması özdeşleştirilerek, taklit büyüsü akla gelmektedir.

Sonuç

Günümüzde daha az görülmekle birlikte, özellikle geleneksel yörelerde bu tür inanışlar, geçiş dönemlerinde daha yoğun olmak üzere, insan yaşamını etkilemeye devam edebilmektedir. Konunun, manevi kültürle ilişkili uygulamaların daha yavaş değişime uğramaları temel prensibi çerçevesinde değerlendirilmesinde yarar görülmektedir.

Yararlanılan Kaynaklar

Kitap

ÖRNEK, Sedat Veyis: Sivas ve Çevresinde Hayatın Çeşitli Safhalarıyla ilgili Batıl İnançların ve Büyüsel İşlemlerin Etnolojik Tetkiki.

DTCF Basımevi, Ankara 1981, 135 S.

Kültür ve Turizm Bakanlığı Halk Kültürü Arşivi (Ses Bantları)

B.1997.0158, 0159, 0160, 0161, 0162, 0163

Kaynak Kişiler

*Derleme Yeri: Türkoğlu, Avşarlı Köyü; Derleme Tarihi: 18 Haziran 1997

1-Şerife Gök, 60 yaşında, okuma/yazması yok, Aydıngavak Ky. doğumlu

*Derleme Yeri: Elbistan, Büyükyapalak Beldesi; Derleme Tarihi: 19 Haziran 1997

2-Hüsne Memişoğlu, 60 yaşında, okuma/yazması yok, Büyükyapalak doğumlu.

3-Emiş Memiş, 55, 60 yaşlarında, okuma/yazması yok, Kökez doğumlu.

*Derleme Yeri: Merkez, Dönüklü Kasabası, Sarıç Mahallesi.

4-Hatice Bağrıaçık, 76 yaşında, okuma/yazması yok, Dönüklü Mahallesi doğumlu.

5-Bahar Cingöz, 63 yaşında, okuma/yazması yok, Yukarıoba doğumlu.

*Derleme Yeri: Andırın, Geben Kasabası.

6-Şerife Gürlek, 60 yaşında, okuma/yazması yok, Geben doğumlu.

CUMHURİYET DÖNEMİNDE MARAŞ'TA EŞKIYALIK HAREKETLERİ (1917-1973)

Ebukasım BAL

Giriş

Devletlerin resmi müessese ve kurumları dışında halk arasında gayri resmi meydana gelen oluşumlar, sosyal bilimcilerin daima ilgi alanına girmiştir. Türkiye'nin de içinde olduğu doğu ülkelerinde gerekse batıdaki ülkelerde bu yönde birçok çalışmalar yapılmıştır. Sosyal sınıfın eğitim ve yenileşme sürecinde geri kalmasıyla beraber insanlar kendi varlıklarını ayakta tutmak için alternatif geçim yolları edinmişler. Aynı zamanda toplum içinde cesaretle ön plana çıkıp kanun ve nizamdan kendisini üstün tutup insanlardan farklı davranış bekleyen kişilikler göze çarpmıştır.

XIII. yüzyılda Maraş çevresinde eşkıyalık olaylarına en fazla karışan kesim konar-göçerlerdi. Belli bir coğrafyada yerleşik olmamalarından dolayı kontrolsüz hareket edebiliyorlar ve takip edildiklerinde ise çok çabuk izlerini kaybettiriyorlardı. Bu konuda Zeytun Ermenileriyle, Pazarcık'ta bulunan Kılıçlı Aşireti eşkıyalık hususunda ün salmış ve korku vermiş aşiretlerdi. Birkaç yüz süvariyle Elbistan-Malatya arasındaki Mihmatlı Aşiretine 1770 yılında yaptıkları acımasız saldırılar hala unutulmamıştır.¹ Maraş'ın batısında yer alan Ermeni eşkıyası da imparatorluğun son döneminde aktifti. Özellikle 1895 isyanlarında çevre illerdeki Ermenilerinde yardımını da alarak Müslüman halktan 20.000 Müslümanı katlettiler. Kurtuluş harbine kadar Ermeni eşkıyalarının saldırıları oldukça dikkat çekiciydi. Maraş savunması sırasında Avsarlar ve bölgedeki diğer Türkmenler, Ermenileri iyice sıkıştırmışlardı. Kötü durumda kalan Ermenilerden yaptıkları kanlı eylemlerinin hesabı sorulmuştur.² Kurtuluş harbinden sonra Fransızlarla birlikte Maraş'tan çekilmek durumunda kaldıklarından bu olaydan sonra Ermeni eşkıya olayına rastlanmamıştır. Türk köylerini bezdiren bu ermeni çetelerinin yanında 1. Dünya harbi esnasında otorite boşluğundan faydalanıp köylere saldıran birçok çete türemişti ki bunlardan en azılı olanı Bozo çetesidir. Maraş'ın doğu tarafında kalan köy ve kasabalara büyük korkular yaşatmıştı.

1 Faruk Söylemez, "XIX. yüzyıl Başlarından XIX. yüzyıl ortalarına Kadar Maraş ve Çevresinde Eşkıyalık Hareketleri" makalesi, Erciyes Üniversitesi, Erciyes Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Sayı: 22 Yıl: 2007/1, s 70-71

2 Aymet Eycil, Yakınçağda Kahramanmaraş, Ukde Yayınları, Kahramanmaraş 2009, s.15

Eşkîya: Kelimeyi tek tanım üzerinde bulmak mümkün değildir ancak genel bir tanım ortaya konabilir. Tanımın kişilere ve bölgelere göre farklılık arz ettiği olmuştur. Temelde ölçü olarak bir gücün meşru olması veya eşkıyalık sayılmasındaki temel ayırım şudur: Meşru gücün kullanım hakkı devlet elinde bulunur. Devlet kendi egemenliğini örgütleyen zorlayıcı bir güç ve kurumdur. Kendi sınırları dâhilinde yaşayan insanları kurallara uymaya zorlamak ve yasal düzenlemeye çekmek ve düzeni korumak için şiddet araçlarını elinde bulundurur. Meşru gücün ve kuvvetin haricinde kalan güçler zamanla eşkıya ve terör pozisyonunda kalır. Bununla birlikte düşünür ve bilim adamlarınca değişik tanımlar ortaya koymuşlardır. Bir batılı yazar, eşkıyalığı haksızlığa karşı direnişten ziyade halkı ezme ve basit çıkarlar bağlamında bir pratik olarak görmüştür. Birkaç istisnası dışında genelde 1970'lerden sonra gerçek anlamıyla eşkıya kalmamış ancak farklı isimlerle bu tarz faaliyetler devam etmiştir. Bununla beraber Eşkîya kavramı Türk toplumunda hep mecaz anlamıyla kullanılmaya devam etmiştir.

Terim olarak Eşkîya kelimesini Sosyal Bilimcilerden değişik şekillerde ele almışlardır mesela: İbrahim Yılmazçelik eşkıyayı: XIX. yüzyıl İkinci yarısında Doğu Anadolu'da vergiyle kontrol edilebilme basitliğine düşmeyip kendisini özgür hissetmek istemesine eşkıya denir¹. Bernard Lewis: Eşkîyalığın halk arasında ortaya çıkmasında nesnel yaşam koşullarının ürünü olarak görür. XIX. yüzyılda yaşayan Köroğlu'yu Anadolu Robin Hood'u olarak görür. Köroğlu yoksul ve mutsuz gariban köylüyü zengin toprak ağalarına karşı savunur, onun için mücadele eder. Bunun gibi Anadolu Robin Hood'ları hakkında anlatılmış masallar vardır. Bunların prototipi Köroğlu'dur.²

Eşkîyayı iki kategoride ele almak mümkündür

a. Erdemli soyguncu modeli: Romantik açıdan bakılırsa efelik kahramanlık köroğlu ve Robin Hood benzeri siyasi ve iktisadi düzene kafa kaldıran, zenginden alan fakire dağıtan, roman ve hikâyelerde Yer alan kahraman, halkın yanında yer alan efeler. Tarihi ve edebi yapıtlardaki kahraman kişilikler özendirilerek anlatılmış mesela: Yaşar Kemal'in eserlerindeki "İnce Memed"i, kuzeyde Hekimoğlu İbrahim Ege'de "Çakırcalı Mehmet Efe" Maraş'ta Ermeni çetelerine karşı masum halkı korumuş olan Cennet Ali ve Kıvrak İbrahim gibi kahramanları okunduğunda hayranlık duyulan eşkıya ve efelerdir. Halk arasında buna benzer sözlü tarih olarak türkülerimizde de örnekler bulunur. "Bize de derler yar çakıcı fidan boylum, yakarız konakları," gibi övgü dolu sözleri içeren ve eşkıyalığı olumlayan türküler vardır.³ Bu şekilde kader mahkûmu olarak çeşitli nedenlerden dolayı jandarmadan kaçıp dağa çıkan kimseler Rum işgaline veya Türk milletine ihanet eden Ermeni zulmüne karşı Türk halkının gayri resmi infaz timi misyonunu yüklenmişlerdi. Onların yiğitlikleri anlatılırken "Çift yürekli"

1 İbrahim ÖZÇELİK, "Tarihi Dönemler İçerisinde Kürt Tarihinin Gelişimi Üzerine Bazı Tesbitler" makalesi, Türkler ansiklopedisi, Yeni Türkiye Yayınları, c. 10, s 406-412,

2 Bernard LEWIS, Modern Türkiyenin Doğuşu, (Çev. Metin Kıratlı) TTK Basımevi Ankara 1993 s.444 (Top.541)

3 Http/ www.türküler.com/sözler erişim tarihi:29.10.2013

oldukları veya “Yedi evliya gücünde” gibi abartılı sözlerle eşkıyalık müspet bir şekilde imaj bırakmış ve eşkıyalığa özendirici bir yanı ortaya çıkmıştır.

b. Sevgisiz lanetli uğursuz katil modeli: Macarların ifadesiyle haydutluk yapan, devlete düzene nizama hakka karşı gelen dağa çıkıp adam öldüren yol kesip hırsızlık yapan kankaster çetesi oç alan terör estiren sevgisiz lanetli uğursuz katil bir kişidir. Eşkîya eski zamandan beri Hacıların dahi yolunu kesmekten kendini alıkoyamamış çetelerdir. Kemal Tahir’in romanlarında anlattığı eşkıya tipidir. Toprak ağalarıyla eşkıyanın kirli ilişkilerini ve acımasız yüzünü konu edinir. Daha vahşi işkenceler ederek insanların para ve mallarını elinden gasp edenler bu sınıftandır. Maraş’ta buna Bozo çetesini ve Ermeni eşkıyaları örneğini verebiliriz.

XIX. yüzyıl Osmanlısında eşkıyalığı merkez müdahalesini gerektirmeden yerelde çözüm yönüne gidilmişti. “Kolektif Sorumluluk” sistemi devreye sokularak faaliyette olan eşkıyadan o bölgede yaşayan herkes sorumluydu¹. Mahalle sakinleri imam ve muhtarların kefaleti üzerlerindeydi şayet suç işleyen bulunamadığında tüm mahalleli ve imam sorumlu tutulmaktaydı. Kayseri Bozok Sancağı mutasarrıfı Osman Paşa’nın faaliyetleri buna bir örnekti.² Böylelikle hem iç güvenlik hem de mali sorumluluk artırılmış oluyordu. Ekseriyetle devler askeri adım atarak bunu engellemeye çalışıyordu buna eşkıya tenkili adı veriliyordu bunun çok örneği vardır. Bu bölgeden bir örnek şöyle verebiliriz. 1912 yıllarında Elbistan’da görev yapan Trabzonlu Binbaşı Süleyman Bey anılarını anlatırken Eşkîyalığın ve hırsızlığın çoğaldığını halkın hayvanlarını korumak için ahırlarda yattığını, eşkıyaların sıkışınca Akçadağ’a kaçtıklarını anlatır. Süleyman Bey yaptıkları eşkıya takibinde iki bine yakın eşkıyayı tuttuklarını manzum olarak ele aldığı hatıratında dile getirmiştir.³

I. Dünya savaşı sonrası ve kurtuluş harbi esnasında Anadolu’daki köylerde harbe katılmayan bazı eşkıyalar asker kaçağı olarak kırsalda yaşayıp çapulculuğa devam etmişlerdi. O yıllarda büyük savaşların birbiri ardına gelmiş olmasından dolayı askerlik süresi çok uzamıştır. Bir şekilde savaşmaktan kaçınanlar asker kaçağı olmuşlardı. Takipten kurtulmak içinde dağlara çıkıyorlardı. Ovaya inip çalıp çırpıyorlar ve yol kesiyorlardı. Ancak bunların bazıları Kuvayı Milliye Müfrezelerinin kurulumunda görev almışlardır. Demirci Mehmet Efe, İpsiz Recep ve Yörük Ali Efe Kuvayı Milliye kumandanlarından bir kısmı da eşkıya veya çete reisleri idi. Kuvayı Milliye grubu içinde müfrezeleri kumanda etmişlerdir. Maraş’ta Kıvrak İbrahim, Hasan Haçey ve Cennet Ali ilk başlarda eşkıya olarak başlamışlardı ancak sonradan milli mücadelede kendi paylarına düşen hizmeti yerine getirmişlerdir. Bunlar müstakil hareket ediyorlardı. Düzenli ordu ilkelerine pek uyamıyorlardı.⁴ Bunun yanında bazı efe ve zeybek kılıklı

1 Ferdan ERGUT, Modern Devlet ve Polis .İletişim Yayınları İstanbul 2012, s.87

2 Musa ÇADIRCI Tanzimat Döneminde Anadolu Kentleri, TTK Basımevi Ankara, 1991 (top. 410s.) s.71

3 Arif BİLGİN, Terk Eden Elbistan-2, Bassaray Matbaası, İzmir 2007 s,163-166

4 Sabahattin SELEK, Anadolu İhtilali Kastaş Yayınları s.121-123

eşkiya Yunan subaylarının tatlı masallarına aldanmış ve onların saffarında görev almaktan çekinmemişlerdi.¹ Cumhuriyet kurulduktan sonra bunun eşkiya firari çapulcularla mücadele için tedbirler alındı. Bu konuda birçok önerge verilmişti. Meselenin halli için Meclis'te iki düşünce doğdu. Birincisi, "Kanunun bir zaruret olduğu ve cephe gerisinin tutulabileceği, asayişin bu sayede sağlanabileceği." ikincisi, "Memleketi ve halkı korkuya düşüreceği, Ulusal Mücadeleyi arkadan vuracak kuvvetleri çoğaltacağı ve halkı paniğe götüreceği" idi. Muhafız olanların bireysel haklardan söz etmeleri çok ilginçti. Ulusun ve vatanın varlığı için savaşıldığı, bütün ülke kaynaklarının seferber edilmesi gerektiği, ayaklanmalar, firari, casus, bozguncu, eşkiya tehlikesinin ülkeyi ve ulusu esir edecek boyutlara ulaştığı bir sırada bireyin özgürlüğünden söz etmek düşünülemezdi. Bu sebeple Meclis'te radikal grup ile tutucular arasında tartışmalar genişledi. 11 Eylül'de kanun oy çokluğu ile kabul edildi².

Kurtuluş Harbi son hızıyla devam ederken topluca bir halk mücadelesi için altyapı oluşturuluyordu. Toplumun her kesiminin çabasıyla kazanma yoluna gidilmişti. İşte bu bağlamda eşkiyalara da bir af, bir fırsat vermek için 21 Ocak 1922 tarih ve 183 sayılı yasa teslim olmayan eşkiyaların takiplerinin ertelenmesi ve affedilmeleri hususunda Kanun eşkiyalar için çıkartılmıştır.³ Ancak ileriki zamanda eşkiya vukuatları sürüp halkı rahatsız edince, TBMM 18 Ekim 1923 te İzale-i Şekavet Kanunu çıkardı. İçişleri bakanlığı tarafından şaki ilan edilen kişilerin teslim olmaları için kendilerine çok kısa mühlet verildi. Bu süre içinde teslim olmaları istendi. Eğer bu sürede teslim olmazlarsa görüldükleri yerde öldürülmelerine izin verilmişti.

Cumhuriyetin ilanından sonra kurulan İstiklal Mahkemeleri, eşkiyalık yapanlara idam ve ağır hapis, şehir külhanbeylerine de sürgün cezası vermekteydi mahkeme savcısı Denizli milletvekili Necip Ali Bey, külhanbeyleri konusunda kendisine yöneltilen bir soruya "Bu gibilerin yok edileceğini söyleyerek yanıt vermiştir.⁴ Konya istiklal mahkemesi de şekavet edenlerin aftan yararlanamayacaklarını bildirmişti.

Müslüman toplumlarda, Yol kesip malları yağmalama can ve mal güvenliğine saldırı eşkiyalık⁵ yapmak olarak belirtilmiştir. Kamu düzenini, emniyeti ve asayişini kaldırmak, kişi can ve mal güvenliğini yok etmek ve seyahat özgürlüğüne engel olmak haydutluktur. Büyük günahlardan olduğu ve hukuken de, sert cezalar getirecek büyük suçlardan sayılmıştır. Tövbe, İslâm hukukçuları tarafından suçlunun suç ve günahını itiraf edip yaptıklarından dolayı pişmanlık duyması şeklinde psikolojik ve sübjektif bir durum değil, fiilî olarak suçu işlemekten vazgeçtiğini gösteren maddî ve objektif veriler şeklinde anlaşılmıştır. Bunun

1 Hasan İzzettin DİNAMO, Kutsal İsyân millî Kurtuluş Savaşının Gerçek Hikayesi Tekin Yayınevi S.298

2 Ergün AYBARS, Türkiye Cumhuriyeti Tarihi 1, Ege Ün. Basımevi, İzmir, 1986, ss. 242-250

3 Sebahattin SELEK, Anadolu İhtilali, Kastar Yayınları İstanbul 1987, s.712

4 Öztürk, a.g.m. s.145

5 Eşkiya, Şaki kelimesinin çoğuludur(Ş. Sami Kamus-ı Türkî s.118)

için de İslâm hukukçuları eşkıyanın tövbe etmiş sayılabilmesi için suç işlediği bölgeden ayrılması, üzerindeki silâhı ve suç aletlerini bırakması, devlet güçlerine teslim olması, devlet başkanının huzuruna gelip ona itirafta bulunması ve bağlılık sözü vermesi gibi objektif şartlar ileri sürmüşlerdir.¹

Osmanlı toplumu müreffeh olduğu dönemlerde meydana gelen Eşkîyalık olaylarının sayısı Avrupa'da ve Rusya'da olanların sayısına kıyaslandığında daha azdır. Genel düzeni bozacak çapta değildi. Buna Avrupalı seyyahların sözleri örnektir: Osmanlı topraklarında hırsızlık, cinayet, sarhoşluk, eşkıyalık, gürültü çok az olduğu hatta bazı kentlerde hiç bulunmadığını anlatırlar.² Bunun sebeplerini toplumun değerlerine baktığımızda görebiliriz. Ancak devletin duraklama ve gerileme dönemlerinde şekavet olayları artmıştır.

Özetle eşkıya: Genellikle ıssız yerlerde şehir ve kasaba haricinde köyde kırdaki haydutluk icrasında bulunan silahlı soygun yapan köy ve çiftlikleri basan ve karayolunu kesen para ve mallara el koyan gerektiğinde adam öldürmeden çekinmeyen tek veya çete halinde faaliyette bulunan kişilere denir. Buna Maraş'ta en uygun örnek Bozo Çetesidir.

Eşkîya ve Asker Kaçakları

İlk anda eşkıyalıkla asker kaçağı arasında yakınlık olmamakla beraber biri diğere sebep olmaktadır. Anadolu'da Kurtuluş Harbi esnasında birlik bozulduğundan düzenli asker alımları yapılamıyordu. Mecburi askerlik uzun süreli olmasından dolayı firar eden ama köyüne dönmeyenler dağlarda eşkıyalığa soyunuyordu. Bu nedenle merkezi idareden taşraya sürekli bakaya kalan askerlerin ve firarların toparlanıp askere sevk edilmeleri istenmekteydi. Askere gitmeyenleri yeni meclis hükümetiyle takip etmeye başladı. Ankara'da kurulan İcra Vekiller heyetince Adana, Ceyhan, Karaisalı, Mersin, Tarsus, Maraş ve Antebin yereldeki yöneticilerine yazı gönderilerek askere gitmeyenlerin genel sayıları verilerek bunların derdest edilerek hazırlanması istenmişti.³ Bir başka yazıda ise Türkiye Büyük Millet Meclisinden Adana, Kozan ve Maraş asker alma kaleminden Batı cephesine çok acele olarak 26.000 bakaya asker sevk edilmesi, ilgili makamlardan ehemmiyetle istenmektedir.⁴ Burada bahsedilen bakayanın cephe gerisindeki firarilerin başını çektiği serkeş gruplar ve halkın huzurunu kaçıran eşkıyaları bitirmek ve ikinci aşamada cepheye asker almaktır.

“Cephelerden yayılan bozgun havası, tabii yollar dışında, ayrıca kaçaklarla Anadolu'nun içlerine kadar yayılmıştı. 300 bini aşan asker kaçağının önemli bir kısmı, bütün Anadolu'da eşkıyalık yaparak zaten sarsılmış olan devlet otoritesini hiçe sayıyorlardı. Anavatanın savunulması başlayınca bunlar ile de uğraşmak

1 Ali BARDAKOĞLU, “Eşkîya” TDVİA, İstanbul 1995 c.11 s.463-466

2 İbrahim ÖZDEMİR, “Osmanlı Toplumunda Çevre Anlayışı”, Makalesi, Türkler ansiklopedisi, Yeni Türkiye Yayınları, c. 10, s, 598-610 Serdar ÖZTÜRK, Eşkîyalar..143

3 Başbakanlık Cumhuriyet Arşivleri, 030-10-56-378-10

4 Başbakanlık Cumhuriyet Arşivleri, 030-10-56-378-10.6.1229

gerekecekti.”¹ Bundan dolayı vakit geçirmeden İstiklal Mahkemeleri kurularak bu düzensizliğin giderilmesine çalışılmıştır. Anadolu’da halkı rahatsız eden Eşkiya ve diğer adi suçluların önüne geçilmesi için adım atılmıştır.

Eşkialığın Ortaya Çıkış Nedenleri

Bu kavramlar sosyal sınıf içinde kurumsallaşırken gerekli unsurların bir araya gelmesiyle bir kültür olarak meydana çıkar. Belli mekanizmaların çalışmaya başlamasıyla artık istenilen veya istenilmeyen kimsenin inkâr edemeyeceği gerçekler karşımıza geliverir. Tolstoy bir sözünde “Hadisenin doğmasına yol açan ve onunla bir zamana rastlayan milyonlarca başka sebepler vardır. Elma olgunlaşınca düşer; niçin düşer? Ağırılığı onu yere doğru çektiği için mi? sapı kuruduğu için mi, güneşten kızardığı için mi, aşağıda duran erkek çocuk onu yemek istediği için mi? Tek Sebep hiçbirisi değil. Bütün bunlar sadece her türlü hayati, organik, insiyaki hadiseyi doğuran şartların bir araya gelmesidir”² der. Tüm bu şartlar bir altyapıdır. Tek bir sebebe bağlanmaz. Eşkialığı, kabadayılığı ve külhanbeyliği ortaya çıkaran birçok neden vardır. Bunlardan belli başlı nedenleri siyasi, ekonomik, coğrafi, sosyal, ve psikolojik nedenler başlıkları altında kısaca şöyle ele alınabilir.

Siyasi Sebepler: İdari yetersizlik ve karışıklık eşkiyaların işlerini kolaylaştırırken, tersi eşkialığın azalmasında etkili olmaktadır. Yani aralarında ters orantı vardır. Eşkialığı, haksızlığa karşı direnişten ziyade, halkı ezme ve basit çıkarlar bağlamında bir pratik olarak gören yorumun en önde gelen taraftarı Barkey’dir³. Barkey, Osmanlı İmparatorluğu’ndaki eşkialık üzerine olan çalışmasında eşkialığın ekonomik koşullar ve devlet şiddetinden ziyade devletin merkezileşmesinin bir yan ürün olarak ortaya çıktığını, eşkiyaların asıl olarak köylüyü ezdiğini belirterek bu nedenlerle diğer pek çok yazara göre eşkialığa karşı daha az romantik bakış beslediğini vurgular. Bu yorumun taraftarları arasında eşkiyaların zaman zaman köylülere karşı iktidar sahipleriyle işbirliğine girdiklerini ve halkı soydukları biçimindedir. Ayrıca Osmanlı Devleti içinde bulunan Türkmen ve Kürt aşiretlerinin yer darlığından dolayı yaptıkları kavgalar neticesinde eşkialığa girmişlerdir. Yine bu aşiretlerin devletin gönderdiği sürgüne gitmeyip eşkialık yaparak yerleşik halka zarar vermeleriyle⁴ beraber diğer menfi olayların artmasında merkezi otoritenin zayıflamasından kaynaklanması sosyal

1 Sabahattin SELEK, Anadolu İhtilali, Kastaş Yayınları, İstanbul 2004, s.28

2 Tolstoy, Harb ve Sulh V, (Çev. Zeki Baştuğrul) M.E. B. İstanbul 1995 s. 12-13

3 Barkey: İstanbul’da doğup büyüdü. Doktorasını Pennsylvania Üniversitesi Siyaset Bilimi bölümünde tamamladı. 1998-2000 yılları arasında Amerikan Dışişleri Bakanlığı’nın Politika Planlama Bölümü’nde Türkiye, Yunanistan, Kıbrıs, Irak ve istihbarat alanlarında direkt dışişleri bakanına bağlı çalıştı. Ortadoğu ve Türkiye uzmanı Barkey, eski CIA görevlisi Graham Fuller’la “Kürt Sorunu” adlı kitabı yazdı. Makaleleri Los Angeles Times, The International Herald Tribune gibi gazetelerde yayımlanan Barkey, News Hour, CNBC, ABC News and NPR gibi televizyonlarda siyaset yorumculuğu yapıyor.(www.Biyografi.net)

4 Demirci-Arslan, a.g.e. s.26-27

yönünü ön plana çıkarır.¹

Bazı senelerde askerlik süresinin uzun olması, özellikle denizci ve jandarma sınıflarındaki süreler, tahammül düzeyi düşük kişilere uzun gelip kaçmasına neden olabiliyordu. Tanzimat döneminde 1843'te kura usulü kabul edildi. Buna göre askere alınan kişiler, beş yıl zorunlu askerlik yapıyordu. Sonraki yedi yıl için yedeğe ayrılıyor ve bu süre içinde yılda bir ay askerlik eğitimi görüyorlardı. 1869'da zorunlu askerlik süresi altı yıl, yedek askerlik süresi de 14 yıl olarak belirlendi. 1916'da, Osmanlı uyruğundaki herkesin askere alınması zorunluluğu getirildi. 45 yaşına kadar herkes yedek asker sayıldı. 1924 te Piyade ve nakliye: 18 ay, Topçu, süvari, fenniye, otomobil, sanayi ve mızıka: 24 ay, Jandarma: 36 ay, Denizci: 60 aydır. 1941 yılında ise 2. Dünya Savaşı nedeniyle süre biraz daha artar zorunlu askerlik süresi 40 aya çıkar.1963 te süre 24 aya düşer.² Burada verilen rakamlara bakıldığında savaş yıllarında askerlik süresinin uzun olduğu dikkat çekmektedir.

Ekonomik sebepler: Eşkıyalığın yaygınlaşmasında sadece İktisadi nedene bağlanmaz elbette buna, sosyal çöküntü, otorite boşluğu, ahlaki çöküntü, adaletsizlikler eklendiğinde eşkıyalığın yaygınlaştığını görüyoruz.³

Bernard Lewis Osmanlı köylüsünün tımar sistemiyle kiracı yarıcı duruma düşmesinin önemli bir ekonomik baskı olarak görür. Feodalizmden kurtulmanın bir şekli eşkıyalığı tercih etmiştir.⁴ Yeni ortaya çıkan toprak sahipleriyle birlikte durumları gittikçe bozulan köylüler, hiçbir hakka sahip olmayan kiralık işçi veya yarıcı durumuna düştü. Bazıları Paşa ve Bey kapılarında sarıca sekban oldular daha sonra da başıboş kapısız kalınca da eşkıyaya katılmaya müsait hale geldiler.⁵

Coğrafi sebepler: Eşkıyalığın yaygın olduğu yerler ekseriyetle dağlara çok yakın köy ve kentlerde olmuştur. Ovada bulunan yerleşim yerlerinde daha az oldukları gözlenmektedir. Nedeni dağa kaçmak ve saklanmanın kolay olması ayrıca bir süreliğine de olsa barınmanın mümkün olmasıdır.. Bundan dolayı bazı bölgeler Eşkıyalık yapmaya daha müsait zemine sahiptir. Maraş'ın coğrafi özellikleri nedeniyle eşkıyalık için elverişli bir yer olup bu işe müsait bir şehirdi.⁶ Ayrıca bağlantı yolların üzerinde olması yaylak ve kışlak güzergâhının yakın olması eşkıyalık ve soygun yapmak için en uygun yerlerdendi. Neticede eşkıyalık her yerde icra edilecek bir faaliyet olmayıp bunun için uygun fiziki mekânın olması bu işe yol açan sebeplerdendi

Sosyal sebepler: Eşkıyalığa iten nedenlerin içinde halk arasında sosyal düzensizliğin artması önemli etkindir. Aslında bu temel nedenlerin hepsi birbirini tetiklemiştir. Eşkıyalık faaliyetleri iç isyanlar ve herhangi bir nedenle

1 İbrahim YILMAZÇELİK, "Tarihi Dönemler İçerisinde Kürt tarihinin Gelişimi Üzerine Bazı Tespitler" makalesi, Türkler ansiklopedisi, Yeni Türkiye Yayınları, c. 10 , s 406-412

2 Radikal Gazetesi " Askerlikte ortaçağa Dönüyoruz"adlı makale, Erişim: 20 Eylül 2013 <http://www.radikal.com.tr>

3 Yılmazçelik, a.g.m. s, 411

4 Lewis a.g.e. s. 444

5 Demirci-Arslan, a.g.e. s.22

6 Demirci-Arslan, a.g.e. s.19

toplum içerisinde yaşanan iç huzursuzluk olayları sırasında insanlar belli bir süre üretime ve ziraata ara verdiğinde iktisadi zorluklar ve kıtlıklar baş göstermektedir. Neticede bölge terkedilip ekili alanların tahribi diğer sosyal olaylara ve isyanlara neden olmaktadır.¹ Başboş kalıp üretmeyen insanlar, üretim yapmaya çalışanlara da mani olarak ekonomiyi felç edip toplumsal olayların başlamasına sebebiyet veriyorlardı.

Ayrıca sosyal ve manevi dinamiklerin etkisinin azalmasıyla yanlış eylemlere teşvik yapılması bu eyleme olan rağbeti artırıyordu. Halkın eşkıyalığa kabadayılığa ve efeliğe sempati beslemesi ve dilden dile anlatılan hikayeler bu ruh haline yakın kişileri teşvik etmiştir. Bir başka ifadeyle, Ahlak düzeni bozulabilen ve soyguncularıyla başa çıkamayan bir toplum ruhunda arta kalmış sevimsiz duyguların da tesiriyle soyguncularına hayranlık beslemiştir.

Burada zikretmeden geçemeyeceğimiz başka bir durum, toplum içinde ceza gerektirecek suçların vukuunda, kişinin ceza alıp içerde yatması halinde geride kalan ailenin sıkıntıya düşmesinden korkan kişi, kaçıp dağa sığınmayı uzaktan da olsa aileyle irtibatla olmayı amaçlamaktadır. Bu konuda Maraş'ta yaşanan kan davası olayları² ve XIX. yüzyıl sonunda Kuzey Anadolu'da vaki olan meşhur eşkiya Hekimoğlu İbrahim'in hikâyesi³ buna örnek sayılabilir.

Psikolojik sebepler: Psikologlar eşkiya ve kabadayı özelliğine sahip kişilerin anormal ruh yapılarını şöyle tanımlar: Vicdansız bir kişilik profilinin en karakteristik özellikleri anti-sosyal kişilik bozukluğu, psikopat gibi adlar verdiğimiz marazi kişilik yapısında kendisini gösterir bunlar adeta doğuştan suça meyilli, her türlü toplumsal düzeni ihlal etmeye hazır tiplerdir.⁴ Kişinin engellenmeye dayanma gücünün yetersizliği öfke seviyesinin yükselmesi ve saldırganlığın tehdit edici hale gelmesi kişilerin içtimai hayattan soyutlanmasına, yasa dışı yollarla gelir sağlanmasına, gerçekte ilişkisi olmayan tasarımlar içinde olmasına ya da artan düş kırıklığı ve öfkenin etkisi altında şiddet eylemlerine başvurmasına neden olabilir.⁵ Toplum içinde kişisel beceri yeteneği yeterli olmayanlar, buldukları ortamı beğenmeyenler, engellendiklerini hissedenler, ilgi sevgi saygı görmediklerini hatta anlaşılmadıklarını düşünenler, sevgi elde

1 Orhan KILIÇ, "Osmanlı Devletinde Meydana Gelen Kıtlıklar", makalesi, Türkler ansiklopedisi, Yeni Türkiye Yayınları, c. 10, s 718-730

2 Bertiz'de boşanarak ayrıldığı karısının düşmanıya evlenmesi üzerine karısını öldüren şahsın silah olarak dağdaki eşkıyalara katılma hikâyesi buna örnek verilebilir. (Çetinkaya, söyleşi)

3 Fatsa'da 1900'lü yıllarda 1293 (1876) Harbi muhacirlerinden Gürcü Sefer Ağa'nın değirmeninde çalışır. Sefer Ağa'nın Fadime adında güzel ve narin bir kızı vardır. Bir gün Hekimoğlu ile Fadime konuşurken Fadime'nin nişanlısı olarak bilinen Gürcü beyi Seyit Ağa'nın yeğeni Yusuf onları görür ve bu konuşmaya başka bir mana vererek Hekimoğlu'nu Seyit Ağa'ya ihbar eder. Bu konuyu görüşmek için Seyyid Ağa'nın evine çağrılan Hekimoğlu, burada kendisini vurmak için silâhına davranan Yusuf'u daha atik davranarak öldürür.

4 Göka, a.g.e. s. 203

5 , İbrahim BALCIOĞLU, Biyolojik, Sosyolojik, Psikolojik Açıdan Şiddet, Yüce Yayın, İstanbul 2000, s. 69

etmek kendilerini gerçekleştirmek için saldırganlaşarak şiddet yoluyla bunları elde etme yönünü seçebilirler.

Bu engellemeleri rahat atlatamayan bozuk kişilikler saldırgan tutumları “Geç Çocukluk” döneminde ortaya çıkmaya başlar belirginleşirdi, daha sonra öyle sürer gider. Paranoid kişilik bozukluğu gösteren insanların temel özellikleri aşırı gurur, bencillik, çevreye yüksekte bakma, alınganlık, hatalı yorum, kuşku, suçlama ve saldırı ön planda yer alır.¹ Bu durum toplumda kabadayı külhanbeyi mafya tarzı insanların da ortak meziyetidir. Bu nedenle herhangi bir olay esnasında bağınaz, itici ve kırıcıdırlar. Kolayca kızıp hemen ortalığı yakıp yıkarlar. Bu insanlar çapraz özellikleriyle, anti-sosyaldırlar, dengesiz düzensiz, saldırgan ve uyumsuzdurlar. Bu insanlar okul aile ve iş gibi ortamlarda gereksiz yere kızarak, çatışma, sürtüşme, kavga ve gürültü yaratmadan yaşayamazlar. İçinde yaşadığı toplumun kurallarına karşı çıkıp saldırı ve şiddete yatkın bir ruh haline sahiptirler.

Eşkıyaların Benzer Özellikleri: Üzerlerinde birden fazla çeşit silah, dürbün ve kesici alet bulundururlar. Görüldüğünde yeri ve zamanı gizli tutulur. Namuslarına asla hanel gelmesini istemezler. Kendi yakın adamları dışındaki kişilere pek güvenmezler. Gece baskını yememek için her tedbiri alırlar. Bazı varlıklı kişilerden yer yer erzak ve mermi isteyip alırlar ve onlara yanlışlıkla zarar vermemek için parola vererek kendi bölgelerinde rahat dolaşmalarını sağlamış olurlar.² Toprak ağaları hasımlarına karşı eşkıyaları kendi lehlerinde kullanmışlardır. Hatırlı kişiler beyler eşkıyaya karşı eşkıya besleyerek zararlarından korunmaya çalışmışlardır. İstihbarat önemlidir. Karşı karşıya kaldıkları çete veya kolcunun etnik özelliklerine ve bağlantılarına dikkat ederler. Eşkıyalar kışın dağlarda durmazlar hem soğuk olması sebebiyle hem de ağaç yapraklarının ve otların kuruyup saklama özelliğinin kaybolmasındandır. Bu mevsimlerde İstanbul İzmir gibi daha kalabalık şehirlere giderek iş bulup çalışırlar. Bahar gelince gelip tekrar bu dağlara çıkarlardı. Meşhur olan eşkıyaların adları, başka kimseler tarafından kullanılarak soygun ve yağma yapıldı. Başlarına gelen maceraları çoğunlukla anlatmazlardı. Eşkıyalar yaptıkları baskın ya da tahribattan sonra etkileri hafifleyinceye kadar ortalıktan çekilirler. Bir bölgede meydana gelen olaylardan sonra birden fazla karşıt eşkıya gurupları oluşabilir. Kendi aralarında bir rütbe sistemi vardır. En başta çete lideri bulunur. Onun altında sağ kolu veya Baş kurmayı bulunur. Kurmayların sayısı birkaç tanedir, onların da altında kızanlar vardır. Kızanların da altında acemiler bulunur. Acemilere erzak ve cephan taşıtırlar, silah verilmez. Eşkıya dağda yakalanmadan kalabilmesi halktan alacağı desteğe bağlıdır. Jandarma ve kolculara yakalanmaması için yakın çevre köylere zarar vermemesi gerekir. Eşkıyalar, kolcu ve jandarmadan çok kendilerine benzeyen diğer eşkıyalardan çekinirler. Bazen uğursuzluk getirdiğini düşündükleri için öldürdüklerinin silahlarını almazlar. Kendi aralarında bir tür mahkeme usulü vardı. İdam edecekleri ve cezalandıracakları kendi aralarında

1 Balcıoğlu, a.g.e. s. 72

2 Bazı eşkıyalar kendi adamlarına, bölgelerinden geçerken tanıdığı biri olduğunu anlaması için türkü söyleyerek geçmelerini parola olarak verir.

konusulur ve öyle karara bağlanırdı. Bir yerde konakladıklarında çevreye gözcüler bırakırlardı. Mermiyi boşa kullanmazlar, onlar için iyi bir silah her şeye değerdi. Ölüm fikrine kendilerini alıştırmışlardır. Batı Anadolu'da dağda gezen Yörük ve efelerin birçoğu milli mücadele yıllarında Yunanlılara karşı savaştı. Eşkîya ve Efelerin yiğitliği halk arasında dile getirilirken onların çift yüreğe sahip oldukları gibi sıra dışı bir fiziğe sahip oldukları anlatılır. Efe, eşkîya, kabadayı ve külhanbeyi tipleri pala bıyıklı olmanın yanında karşılaştığı yabancıya “Sen benim kim olduğumu biliyor musun?” sorusunu sormaktan çok hoşlanırlar. Böylelikle kendi öz benliğini üste çıkarıp karşıdakine de psikolojik baskı uygulayıp haddini bildirme tekniğini uygularlardı.

2.DÜNYA SAVAŞI SIRASINDA MARAŞ'TA VUKU BULAN EŞKİYALIK

Savaş başladığında Türk vatandaşlarından eli silah tutan yiğitlerin askerde olmalarından dolayı askere gitmeyen Türk, Ermeni ve Kürt çeteleri eşkîyalık marifetiyle cephe gerisindeki yaşlı, kadın ve çocukları hayatlarından bezdirmişti. Sözlü kaynaklardan edinilen bilgilere göre köylerde eşkîyanın cana namusa saldırısından dolayı birçok evde küçük sığınak hazırlanır özellikle genç kadın ve kızlar eşkîya geldiği haberi duyulunca buralara saklanırlardı. Bu savaş döneminde Maraş'ta otorite boşluğundan Ermeni eşkîyaları ve Bozo çetesi gibi eşkîya grupları halka unutulmaz zulümler yapmışlardır. Bu ikisini kısaca ele alalım.

2.1.Ermeni Eşkîyaları

Zeytun ve Fırınz civarındaki Ermeni Çeteleri Maraş'ın Andırın, Göksun ve Elbistan bağlantılarında sayısız yol kesmeler ve baskınlar yapmışlardı. Ayrıca Adana-Osmaniye şimdiki adıyla Bahçe ve Maraş'ın batı ve kuzeyinde yer alan yerleşim yerlerine de saldırıları söz konusuydu. Bu bölgede özellikle gayrimüslim firmalar tren hattında iş alıp şirketlerinde Ermenileri işçi olarak çalıştırıyorlardı. Burada çalışan Ermeniler gündüz işte çalışıyor gece de eşkîyalık yapıyorlardı. Daha sonra yakın köylere zarar verdikten sonra da tekrar dönüp şirkete sığınıyorlardı. Örnek olarak Gavur Dağı'nda tren hattında şimendifer işletme ve inşaat şirketi müdürü olan Robert aslen Fransız idi. Robert, inşaat şirketinde birçok Ermeni ve Rum asıllı işçileri istihdam etti. Şirkette çalışan Ermeniler, Türklerden intikam almak için çete faaliyetlerine devam ettiler. Gündüz şirkette çalıştılar gece eşkîyalık yaptılar. İsyan etmek amacıyla dağa çıkan Ermeni eşkîyası, Müslüman köylerde barınmazken Müslüman olmayan köylerde barınarak ve destek buluyordu. Takip sonucunda yakalanmaktan kurtulan Ermeni eşkîyası sarp arazilere gizleniyor ve Toros demir yolunun geçtiği dağlık arazide çalışan Ermeni işçilerle ilişki kuruyordu. Eşkîya ile birleşen Ermeni işçiler, onlarla birlikte çevredeki Müslüman köylerde katliam yaptıktan sonra ve halkı soyduktan sonra tekrar işlerinin başına dönerek izlerini kaybettiriyorlardı. Maraş ve çevresinde Ermeni eşkîyasını etkisiz hale getirmek, firarileri yakalamak ve asayişini sağlamak için Onuncu Depo Alayının Birinci Taburu 16 Kasım 1917 tarihinden itibaren Maraş'a yerleştirildi. İki ay boyunca bu tabur etkili olamadı. Fakat birinci taburun kırkar mevcutlu üç müfrezesi Pazarcık, bir müfrezesi de Andırın'a gönderildi.

Asker buraya yerleştikten sonra çevrede asayişi sağlamak amacıyla 16 Ocak 1918'de harekete geçti. Bu bölgede bulunan Ermeni eşkıyalarının bir kısmı Osmanlı askeri kıyafeti giyerek inzibatların takibinden kurtuluyorlar. Bir kısmı da gece eşkıyalık yaptıktan sonra gündüz işçi olarak çalışarak gizlenebiliyorlardı. Yani "Gündüz külahlı gece silahlı" şeklindeydiler.¹ O yıllarda Ermeni terörüne karşı Türk köylülerini koruyan Cennet Ali ve Kıvrak İbrahim gibi iki tarihi şahsiyeti unutmayıp kısaca bahsetmek gerekir.

1.Cennet Ali: Suçatı-Tekir Dağları arasında Ermeni eşkıyalarına karşı masum halkı koruyordu. Dağlarda şiddetli soğuk ve ayazla birlikte Ermeni eşkıyalarının zulmüne göğüs geriyordu. Kendisi celalli, kararlı ve akıllı bir kimseydi. Yanında diğer çete üyeleriyle birlikte yılmadan usanmadan Ermenilere karşı mücadelelerine yaz-kış devam ediyorlardı. Cennet Ali bir davadan dolayı dağa çıkmış mert ve yiğit bir eşkıyaydı. Aslen Nedirli aşiretindendi. Bir sebepten dolayı adam vurmuş ve dağa çıkmıştı. Suçatı, Tekir ve Zeytin Kasabası hattını mekan tutmuştu. Haksızlık etmez ve haramilik yapmazdı.1915 yılı sonrasında her yerde olduğu gibi burada da haddini aşan Ermeni eşkıyasının yaptıkları onun memleket sevgisine, inançlarına, efeliğine ve dahi namına zül getiriyordu. Bundan dolayı dindaşlarını korumak için Ermeni eşkıyalarıyla uzun süre mücadele etmişti. Daha sonraki yıllarda Cennet Ali adamlarını toplayarak Maraş kurtuluş harbine de iştirak eder. Maraş'ın kuzeybatısında Üngüt civarına gelir. Nedirli Cennet Ali, Maraş-Fransız savaşında çetesiyle birlikte gösterdiği kahramanlıktan dolayı 1920 yılında Maraş mutasarrıflığının teklifiyle hükümet tarafından adli suçları affedilmiş ve madalya ile ödüllendirilmiştir. Ancak Cennet Ali çıkardığı bir vukuattan dolayı af kararı bozulmuştu. Daha sonra bir daha haksız bir işlem ve vukuat çıkarmayacağına dair söz alınınca serbest bırakılmıştır.²

2.Kıvrak İbrahim:1869'da Kertmen'de doğdu. Babası İbiş Ağa Annesi Huri kadındır. Kıvrak lakabı kendisine pratik iş yapmasından dolayı verilmiştir. Gözünü budaktan esirgemeyen korkusuz bir yapısı vardı. Bölge halkının güvenini kazanmıştı. Karısı kaçırılarak elinden alınan bir köylünün kendisine başvurması üzerine kaçağın peşine düşer Abaz yaylasında yakalar kadının rızası ile değilde zorla kaçırıldığını öğrenince, kendisine karşı diklenen adamı vurarak ağır yaralar ve kadını kocasına teslim eder. Bu adamın ölmesinden dolayı gıyaben yargılanan Kıvrak İbrahim'e 101 yıl hapis cezası verilir. Bu cezadan dolayı dağlara kaçır 10 yıl dağlarda eşkıyalık yapar Zeytin Ermenileri ile birçok sefer çatışmaya girer Maraş'ın düşman işgaline uğradığı günlerde dağdaydı şehir içi çatışmalarda mücadele etmedi ancak Zeytin Ermenilerinin Maraş kurtuluş harbinde Fransız ve Ermenilere destek vermemeleri için onların önünde durmuş şehre yardıma gitmelerine engel olmuştur. Savaş sonrasında kadınların ve Eczacı Lütfinin çağrısıyla gidip teslim olarak ceza evine girer. Daha sonradan Zeytin Ermenilerinin taşkınlıklarına son vermek için Selahattin Adil Paşa komutasındaki

1 Ahmet EYCİL, Yakınçağda Kahramanmaraş, Ukde Yayınları, Kahramanmaraş 2009, s.253-259

2 Ahmet Doğan İLBEY, "Maraş-Fransız savaşında Bir Gönüllü Efe: Cennet Ali" adlı makalesi, Alkış Dergisi, Yıl:7 Sayı: 40 Temmuz-Ağustos 2008

2. Ordu görevlendirilir. Kolordu bünyesinde sivil ve gönüllü birliğin başına Kıvrak İbrahim getirilir. Zeytun'un Ayazdere mevkiini ele geçirerek önemli başarı elde eder. Zeytun Türk birliklerince teslim alınır. Kıvrak İbrahim daha sonra Antep savunmasına yardıma gidecek olan akıncı birliklerin başında görev alır. Antep'te çatışmalara en önde katılır ve dizinden yaralanır 1922'de vefat eder.¹

2.2. Bozo Çetesi (Bozan Ağa Grubu)

Ermeni harici olan çetelerden Bozo çetesi masum halka büyük zarar veriyordu. Devletin gücünün zayıf olduğu bu bölgede korku salan ve devleti uğraştıran en büyük çeteydi. Ermeni değildir. Ancak Ermenilerin desteğini almıştır. Faaliyetlerinde herhangi bir etnik grup gözetmeden masum insanların mal ve canlarına kastetmişlerdir.²

I. Dünya Savaşı esnasında Maraş'ın Pazarcık kasabasında Bozo Aşiretine³ mensup olan Bozo adında bir kişi tarafından kuruldu. Aşiretlerin bir kısmını yanına alan ve Ermenilerce desteklenen Bozo Çetesi kısa sürede büyüdü. Bu çete etrafa korku saçarak halkı yaşlı, çocuk ve kadın demeden öldürmeye başladı.⁴ Bozo'nun diğer adı Bozan Ağa'dır, Adıyaman, Besni, Pazarcık Gölbaşı, Elbistan, Nurhak, Yavuzeli Araban ve İslahiye, dolaylarında halkın başına bela olmuş bir çetedir. Halep-Harpur kervanlarını vurarak büyük soygunlar yapan toplamda 200-250 arasında üyesi olan bölgenin asayişini altüst eden büyük bir oluşumdur. Bozo'nun kardeşleri: Ebuzer, Mamo, Seydo kendisiyle beraber hareket etmiştir. Bozo çetesi özellikle Çepni Alevilerinden ve Ermenilerden destek almıştır. Bu iki grubun bulunduğu köylerde büyük saygınlık elde ederek üyelerinin korunmasını ve barınmasını sağlamıştır. Bozo çetesinin girdiği yerde soygun yapıp adam öldürüp mal ve eşya yağmalıyorlar, kadın ve kızları dağa kaldırıyorlardı. Pazarcık'ta Paşa Yakub'un çiftliğini basmaları hanım ve kızları kaçırılmaları ve çiftliği ateşe vermeleri buna örnektir. Bundan dolayı Antep savunmasında adını sık duyduğumuz kabalar aşireti reisi Mehmet nam-ı diğer Karayılan ve kardeşleri Mamato, Siro, Kara Silo Malatya inzibat kumandanı Ahmet Adil Bey'in de kendilerine Bozo çetesini bertaraf etmesi için vesika verip, destek olmasıyla Bozo çetesini takibe başlarlar. Bozo çetesinin yakalanması için sadece Karayılan değil birçok yerden müfreze görevlendirilip takibe alınır. Birçok kez çatışmalar yaşanır ancak kaçmayı başarır. En sonunda Karayılan'ın adamları tarafından Besni kasabası Kara Halil köyünün güneyinde bir katıra biniliyken pusuya düşürdükleri Bozo'yu (Bozan Ağayı) ve kardeşi Seydo'yu öldürürler. Kardeşlerinden Abuzer ile Memo Dersim'e kaçar. Çetenin diğer üyeleri kendiliğinden dağılıp gider. Bunun üzerine Maraş'tan jandarma kumandanı Akif Bey Besni'ye giderek Bozo'yu vuranları araştırır. Karayılan ve sekiz akrabasına birer madalya ve ikişer altın

1 Serdar YAKAR, "Kıvrak İbrahim" adlı makalesi Alkış Dergisi, Kahramanmaraş 2013

2 Eycil, a.g.e. s. 391

3 Bozo çetesi reisi, Hasan İzzet Dinamo'nun kitabında Malatya'nın Balyanlı Aşiretin olduğu anlatılır. (Dinemo, 1967: 296-307)

4 Eycil, a.g.k. s.255

vererek ödüllendirir.¹ Böylelikle Bozo çetesi 1918 yılı içinde ortadan kaldırılarak büyük bir eşkıya çetesi çökertilir.

3.YENİ CUMHURİYETİN ASKER KAÇAKLARI, EŞKIYALAR VE İSTİKLAL MAHKEMELERİNİN KURULMASI

Milli Savunma Bakanlığına 2 Eylül 1920 Tarihinde hazırlanan “Fırar Cerâimini İrtikâp Edenler Hakkında Kanun Tasarısı” Millet Meclisince Millî Savunma Encümenine gönderildi ve 8 Eylül’de Mustafa Kemal’in önerisiyle hemen gündeme alındı. Asker kaçakları olaylarının çokluğunun vatanın kurtuluş ve bağımsızlığını tehlikeye düşürecek duruma geldiğini, bunun önüne ancak daha ciddi önlemlerle geçilebileceğini, eski kanunun etkili olmadığını belirten Millî Savunma önergesi ile konu tartışmaya açıldı. Millî Savunma Bakanı Fevzi Paşa, olağanüstü ihtiyaca dayanarak, savaş zamanına ait olmak üzere “Fırariler Hakkında Kanun”un kabulünü istedi ve 11 Eylül’de kanun oy çokluğu ile kabul edildi.

Askere gitmeyenleri yeni meclis hükümeti takip etmeye başladı. Askere gitmeyen fırarilerle ilgili kararlar hemen uygulanmaya başlandı. Ülkenin dört bir tarafına gönderilen kararlar Maraş ve çevresine de ulaştırıldı. İlgili genelge Ankara’da kurulan İcra Vekiller heyetince, Adana, Ceyhan, Karaisalı, Mersin, Tarsus, Maraş ve Ayıntap gibi il ve ilçelere yazılar gönderilip askere gitmeyenlerin sayıları verilerek bunların derdest edilerek hazırlanması istenir.² Ayrıca Adana’yı Kozan’ı Maraş’ı da kapsayan illere gönderilen 20.8.1922 Tarihli emirde TBMM Başkanlığı İcra Vekiller heyetince, Adana, Kozan ve Maraş’ta bulunan 26. 000 askere gitmemiş neferin bir an önce askere alınma işlemi yapılarak mürettep olarak Garp cephesine gönderilmesi istenmektedir.³ Burada unutulmaması gereken gerçek asker kaçaklarının önemli bir kısmı yerleşim yerlerinden uzakta eşkıya haliyle yaşamlarını sürdürmekte kendi hayati ihtiyaçlarını çevreden güç kullanarak temin etmekteydiler. Bu durum cephe gerisindeki köy ve beldelerin asayişini hem de cephedeki ordunun moralini bozmakta ordunun ilerlemesini de ciddi şekilde yavaşlatıp başarısına engel olabiliyordu. Bu tarz suçlar için İzale-i Şekavet Kanunu çıkarılmış ve İstiklal Mahkemeleri kurulmuştur.

“Casus, bozguncu, eşkıya, hain, asker ailelerine tecavüz edenleri en ağır şekilde cezalandırdılar. Fırariler konusunda ise, eğer doğru yola gelme olasılığı varsa ve kaçarken silah ve cephanesini götürmemiş, soygun, öldürme ve tecavüz gibi suçlar işlememişse, dayak cezası verilerek kıtasına gönderiliyordu. 1-2 kez kaçmış ve belirtilen suçları işlememiş olanlar ceza verilmeden, (3-4-5-6-7 8-9-10) kez kaçmış olanlar, sayılan suçları işlememişlerse, kaçtıkları sayı onla çarpılıp, değnek vurularak cezalandırılıyor ve kıtalarına gönderiliyorlardı. Bazılarına idam cezası verilse bile, bir daha kaçtığı takdirde uygulanmak üzere cepheye

1 Hasan İzzet Dinamo, Kutsal İsyân, Millî Kurtuluş savaşının Gerçek Hikayesi, May Yayınları, İstanbul 1967 s. 296-307

2 Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi, 030-10-56-378-10

3 Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi, 030-10-56-378-10.6.1229, Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi, 030-10 56-378-10

gönderiliyorlardı.”¹

Maraş'ta vuku bulan eşkıya meselesiyle de ilgili Ankara'dan 2402 ve 2445 numaralı Gazi Mustafa Kemal imzalı iki kararname gönderilerek yakalanan suçluların ve bunlara yataklık yapanların İstiklal Mahkemesine sevki istenir.

1.1. Ankara'dan Maraş'a gönderilen 2402'nolu Kararname

Maraş'ta ve çevresinde eşkıyalık yapmakta iken derdest İstiklal Mahkemesine teslim edilen Çerkes Emir adındaki şakiye yataklık eden Darende'nin Yenice Köyünden Mehmet Ağa ile Andırınlı Yahya oğlu İbrahim ve oğlu Süleyman ve Maraş vilayeti dâhilinde silahlı olarak yol kesip hırsızlık yapma suçlarını işlediği zannıyla Pazarcıklı Memik Şih ve Kavas Ali ile bunlara yataklık ettiklerinden dolayı Maraş vilayetinin mahkemesine verilen Mustafa ve Mehmet Ağaların Takrir-i Sükûn Kanunu gereğince İstiklal Mahkemesine teslim edilmeleri Dâhiliye Vekâleti celilesine 13.08.1321 tarih ve Jandarma kumandanlığı 9303/8851 numaralı tezkeresiyle vuku bulan teklifi üzerine icra vekiller heyetinin 26 Ağustos 1925 tarihli toplantısında tasvip olunmuştur.²

7.2. Ankara'dan Maraş'a gönderilen 2445'nolu Kararname

Candaroğlu İbrahim Çetesi: 1925 yılından önce Maraş civarında eşkıyalık yaptıkları için Jandarmalar tarafından daha önce ölü olarak ele geçirilmişlerdi. Balcı Hasan ve Kara Ökkeş'in Refik ise Candaroğlu İbrahim çetesinin geride kalan adamlarındandı. Bu iki kişi birlikte İslahiye kazasının Kötü Obası köyü civarında aşiretlerden olan Köpek Salman'ın çadırını basarlar ancak kaçmaya fırsat bulamadan Jandarma tarafından ölü olarak ele geçirilirler.

2445'nolu Kararnamede ayrıca yukarıda sayılanların yanında Candaroğlu İbrahim'in geride kalan adamlarından aşağıdaki yedi kişiye yakalama emri çıkarılarak istiklal mahkemesine sevk edilerek bu çetenin hepten temizlenmesi istenir.

1. Ali oğlu Ökkeş, Ayıntabın Karadönen Köyünden
2. Ali oğlu İsmail, İslâhiye Düden Yaylasından
3. Kolcu İbrahim oğlu Hasan, Düden Yaylasından
4. Ali oğlu Asıf, Düden Yaylasından
5. Varta oğlu Ahmet: Pazarcığın Sof Alaca Köyünden
6. Çerkes çocuğu Zekeriya Pazarcığın Şemlik Köyünden
7. Reşit oğlu Mehmet: Kilisin Dünbüllü Köyünden

Ayrıca bu yedi eşkıyaya yataklık eden kişilerden: Sarıkaya Köyünden Ahmet Kahyaogullarından Şih Mahmut ve Şih Hüseyin, Düden Yaylasından: Seydo'nun oğlu Mustafa ve Mehmet oğlu Mamo, Pazarcığın Sof Alaca Köyünden Horoz oğlu Mehmet diye sayılan beş kişi yakalandıkları yerde derdest edilerek Takrir-i

1 Ergün AYBARS, Türkiye Cumhuriyeti Tarihi 1, Ege Ün. Basımevi, İzmir, 1986, s. 242-250

2 Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi: Fon No: 30/18.01 01 Kutu No:15 Dosya No: 53, Sıra No:15

Sükûn Kanunu gereğince İstiklal Mahkemesine teslim edileceklerdir. Dâhiliye vekâleti celilesinin Umum jandarma Kumandanlığının 10197 numara ve 2/5.9.1341 Tarihli Tezkeresiyle vuku bulan teklifi üzerine icra vekilleri heyetinin 6 Ağustos 1925 tarihli toplantısında tasvip ve Kabul olunmuştur.¹

Bölgesel anlamda bazı suç ve isyanların artmasıyla hızlıca müdahale edilip yerinde karar verilip uygulanması ayrıca sükûn ve istikrarın temini için bölgelerde İstiklal Mahkemeleri kuruldu. Mahkemelerin baktıkları davalar başta şeyh Sait ayaklanması gibi büyük olaylar olmasıyla birlikte kırsalda yayılmış olan eşkıyalık, kapkaç, hırsızlık ve firarilerin de davalarına bakmaktaydılar. Bunlardan Doğuya giden Şark İstiklal Mahkemeleri 1925 yılında meydana gelen Şeyh Sait ayaklanmalarında 48 kişiyi idama mahkûm eder ve bunlardan 47'si infaz edilir.² 2.Ankara İstiklâl Mahkemesi 7 Ekim 1925 tarihinde Konya üzerinden Adana'ya geldi. Burada törenle karşılanıp 8 Ekim'de Gaziantep'e hareket etti. Antep'te 10 gün içinde önemli davaları göreceğini külhanbeyi ve eşkıyanın kökünü kazıyacağını ilan etti.³ Antep'e gelen Mahkeme kısa sürede davalara ilişkin çalışmalarına başlayarak asayiş bozan kişiler hakkında hükümler vererek emniyetin sağlanmasına çalıştı.

4. 1923-1950 YILLARI ARASINDA MARAŞ'TA EŞKIYALIK HAREKETLERİ

Maraş'ta Osmanlının son dönemi ve Cumhuriyetin ilk dönemlerindeki halkın unutmadığı aşağıda 1-9 aralığındaki isimler “Kahramanmaraş'ta Ceridoğulları” kitabından⁴ , diğerleri ise çeşitli belge kaynaklardan toparlanmıştır. Bu isimler şunlardır.

1.**Dımo**: Zeynep Uşağandan

2.**Aziz Paşa**, Elbistan yöresinden

3.**Galtak İbo**, Elbistan yöresinden

4.**Çöllo**, Elbistan yöresinden

5.**Almalı Hacı**,(Cırık Hacı) Elbistan-Pazarcık arasında dolaşır. 1920-1925

1 Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi: Fon No: 30/18.01 01 Kutu No:15Dosya No: 55, Sıra No:19

2 Uğur MUMCU, Cumhuriyet Gazetesi, 11 Kasım 1992 (Uyan Gazi Kemal)

3 Eycil, a.g. e. S. 90-103. Gaziantep'e gelen Mahkeme 7 Ekim akşamı çalışmalara hızlı bir şekilde başladı. Maraş'ta işlenen cinayet davasını sonuçlandırmak için Çukadarzade Hacı Mehmet Efendi ile eşinin katli davasını 12 Ekim 1925'de görmeye başladı. Ankara İstiklal Mahkemesi Heyeti Maraş'taki şapka olaylarında da davaya bakmıştır. Maraş'tan giden tutuklular bir buçuk ay bekleyerek Anadolu'ya gitmiş olan heyeti bekletiler. Heyet 29 Aralık 1925 Salı günü Ankara'ya geldi. 31 Aralık Perşembe veya 2 Ocak 1926 Cumartesi günü mahkemeye başlayacağı bildirildi. Savcı Necip Ali Bey evrakın incelenmesine hemen başladı ve uzun süre devam etti. 2. Ankara İstiklâl Mahkemesinin 22 nolu kararına göre 7 kişiye idam, 4 kişinin mallarının müsaderesine, 10 kişiye de kürek çekme cezası verilmiş diğer sanıklar berat etmiştir.

4 Serdar YAKAR-Ömer KAYA, Kahramanmaraş'ta Ceridoğulları, Ukde Yayınları, Kahramanmaraş 2003,

yıllarının meşhur zalim eşkıyalarındandır. Kendisi iyi bir atıcıdır. Yakalanıp götürülürken bir fırsatta askerin silahını kaparak askeri vurur. Diğer askerlerde kendini vurarak etkisiz hale getirirler.¹

6.Göğ Mıstık: Elbistan-Pazarcık arasında dolaşır.

7.Mehmet Kaplan: Elbistan-Pazarcık arasında dolaşır.

8.Köse Mustafa: Bozo'dan sonra eşkıyalık yaptı.

9.Küçük Hüseyin: Homburlu' köyünden.

10.Ali: Şaki Ali olarak bilinen eşkıyadır. İlk yakalandığında çekilen fotoğrafı arşivde bulunmaktadır.²

11.Mustafa ve Çetesi: Beş kişilik çete, 1925'lerde Kozan, Kadirli ve Maraş'ta faaliyette olup yakalanan eşkıya çetesidir. Zincire vurulmuş haldeki resimleri arşivde mevcuttur.³

12. Demirci Ali oğlu Demirci Hacı

13. Çıktıoğlu Hasan: Demirci Hacı ile Çıktıoğlu Hasan'ın 27.10.1929 tarihinde Elbistan'da yakalanarak adliyeye teslim edilmeleri İçişleri Bakanlığına, Vali Ferruh'un gönderdiği bir yazıyla aşağıda anlatılmıştır.⁴

14. Yalıklı Ömer

15. Elbistanlı Boru Ali: Kayseri'den Başbakanlığa bildirilen başka bir bilgi yazısında Yalıklı Ömer ile Elbistanlı Boru Alinin Güverli bölgesinde ölü ele geçirilmesi ve diğer avenelerinin aranmaya devam ettiği ilgili belgede anlatılmıştır.⁵

1 Ökkeş KARABÖRK, Baba adı: Duran, Doğum Tarihi:1958, Doğum yeri: K. Maraş Tarih:11.08.2013, saat: 16.00, Yer söyleşi yeri: Elmalar Köyü, Meslek: Hayvancılık. "... *Almalı Hacının çok iyi nişancı olduğunu bize büyüklerimiz anlatırdı...*"

2 Cevdet KABAKÇI, Maraş'ta Bir Devr-i Âlem, Kahramanmaraş Belediyesi, Konya 2012, s.186

3 Kabakçı, a.g.e. s.187

4 Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi 030-10-128-917-18,Jandarma: 4088 C:10.10.929 ve Ş. 3. 10496 ve 7.10.929 Tarih ve Ş. 3 10385 numaralı şifreler. "*Dâbiliye Vekâletine, Dokuzuncu kısımda usta başının parasını gasb ve bekiçi Malatya'nın Menabe mahallesinden Ali Oğlu Sadıkı öldüren ve Malatya'nın sürgü mevkiinde bir tane Amerikalı'yı soyanlar Arğa'nın gülün öbesinden 168 de amelelik ve kahvecilik eden Mehmet oğlu Hasan biraderi Mehmet diğer biraderi Halil Haleb'in Kürt Dağı kazası atmalı kariyesinde Bekiroğlu Reşit ve Arğa'nın Fındık kariyesinde mukim Elbistan'ın Karahasan uşağı kariyesinde Demirci Alioğlu Demirci Hacı ve Argan'ın Topraktepe kariyesinden çıktıoğlu Hasan oldukları anlaşıl原因 olarak, Bunların kâmilen tutularak adliyeye teslim edildikleri Elbistan kaymakamlığından bildirilmiştir. Efendim"*

5 Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi, Dahiliye vekaleti, Umum Jandarma Kumandanlığı, III. Ş. I. Kısım sayı:14037 Tarih:15/06/1931. "*Baş Vekalet-İ Celileye 1-Uzun zamandan beri Adana'nın Kadirli kazası ile Maraş havalisinde Kıcıkırık Çetesi ile beraber icrayi faaliyet ederek yaptığı birçok mezalim ile bu mıntaka asayişini iblal eden ve şimdiki kadar yapılan takibatta bir türlü yakalanamayan Andırın hapisanesinde firarı şaki Yalıklı Ömer çetesinin 8/6/931 gecesi Kayserinin Güverli yaylasında bir müfrezemiz tarafından sıkıştırılarak vaki müsademe neticesinde çete reisi Yalıklı*

16.Abuzer: Yerel Basın olarak Engizek Gazetesinde 1947 yılında yörede çok bilinen eşkıyalardan Abuzer'in yakalanma haberi vardır. Kaçak Abuzer¹ Yakalandı: Aslen Malatyalı olan Katilden 20 yıla mahkûm olmuş ve İsparta cezaevinden bir iki sene evvel firar eden Bilal Oğlu Abuzer 8.3.1947 gecesi yanında bir kadın olduğu halde görülerek yakalanmış ve hakkında tutulan zabıt varakasıyla Cumhuriyet savcılığına teslim edildi.²Daha sonraki yıllarda bir yolunu bularak tekrar dağlara kaçtı ancak dağda jandarma tarafından öldürüldü.

17.Hasan Haçey: Ekinözü Nergele köyündendir. Elbistan Ovasında ve Ekinözü taraflarında eşkıyalık yapmıştır.³Hasan Haçey'in Kurtuluş Harbi esnasında eşkıyalık yaptığı ve daha sonra Başkomutanlık emirleri doğrultusunda teslim olduğu ve silahlarının kendisine verilerek Antep savunmasında görev aldığı anlatılır.⁴

18.Tırmıl Höyük Civarında Topluca Kurşuna Dizilerek Öldürülen Eşkıyalar

Kurtuluş Savaşından sonra Kadırlı, Andırın ve Kozan yöresinde Ağalar ve eşkıyalar çatışması yaşanır. Ağalar, halkı baskı altında tutmalarından dolayı Diyarbakır'a sürgün edilir. Eşkıyalar ise yargılanmak üzere Adana'ya götürülürken Tırmıl höyük civarında 31 şaki 31.07.1933 günü topluca kurşuna dizilerek öldürülür. Bir ay içinde arta kalan otuz eşkiya daha yakalanır. Binbaşı Nazmi Sevgen eşkıyaların listesini bulur ve tarihi belge olarak Kadırlı'den Sefa VayISOĞLU'na listeyi verir. 22 Aralık 2010, Cezmi Yurtsever tarafından yayınlanan 31 kişilik listenin Maraş Andırınlı olan 14 kişisinin listesi aşağıdadır.⁵

1. Rifatiye köyünden Ali oğlu **Huğ Mustafa**
2. Rifatiye köyünden Ahmet oğlu **Ketim Osman**
3. Çokak köyünden Ahmet oğlu **Sami Mustafa**
4. Çokak köyünden Mehmet oğlu **Mustafa**
5. Boğaz ören köyünden Ahmet oğullarından Hacı Bekir oğlu

Mehmet

6. Çiğsar köyünden Bican Hasan oğlu **Bican Mehmet**
7. Canbaz köyünden Yeğen oğullarından İbrahim oğlu **Hüseyin**
8. Darovası köyünden Yakup oğullarından Ahmet oğlu **Hamit**

Ömer ile refiki Elbistanlı Boru Ali'nin ölü olarak yakalandıkları ve diğer avnesinin takibine devam edilmekte olduğu Kayseri vilayetinden bildirilmiştir. Arz ederim efendim"

- 1 Abuzer: Maraş'ta eşkıyalık yaparken Çobantepe'de jandarmalar tarafından vurulmuş annesi onun için şu şiiri söyler: Çobantepe gölek gölek/Kanlar akar külek külek/ Nasıl kıydın zalım subay/ Abuzerde çifte yürek.
- 2 Engizek Gazetesi 14 Ağustos 1947 Cumartesi sayı 59 sayfa 3
- 3 Durdu İSPİR,1932 doğumlu emekli öğretmen, Baba adı Ali, Doğum Yeri: Elbistan "...Hasan Haçey ismi çok duyulan bir eşkiyaydı Ermenilerle savaşmış..."
- 4 Adnan GÜLLÜ, Milli Mücadelede Kahramanmaraş ve Elbistan, adlı makale, Bizim Elbistan Gazetesi,14.05.2008
- 5 22 Aralık 2010, Cezmi Yurtsever <http://cezmyurtsever-andirintarih.blogspot.com>

9. Çeşme köyünden Yusuf oğullarından Kasım oğlu **Yusuf**
10. Boztopraklı Hacı Mehmet oğullarından Abdullah oğlu **Ali**
11. Kalyoncu köyünden Mehmet oğlu **Ateş Mustafa**
12. Araplı köyünden Bekir oğlu **Borazan Mehmet**
13. Dervişli köyünden Kütük oğullarından Hasan dede oğlu **Kara**

İsmail

14. Sarı Keçili Aşiretinden Musa oğlu **Kabadayı Hüseyin**

5. 1950-1973 YILLARINDA EŞKIYALIK HAREKETİ

Ağırdağı eşkıyalık için çok kullanılan bir yer değildi. Ahırdağı'nda birkaç eşkıya bunuyordu, ekseriya eşkıyalar Andırın Dağlarında Gavur Dağı'nda, Engizek'te, Göksun ve Elbistan Pazarcık arasındaki dağlarda mesken tutuyorlardı. Maraş'ta eşkıya barınan mekânlardan birisi de Kapıçamdır. Bölgede **Kapıçam Eşkıyası** deyiimi sık kullanılır. Kapıçam'ın sık ormanlarını mesken tutan bu eşkıyalar Antep-Maraş arasında kervan ve yolcuları çevirip ısrarlı istekleriyle yolcu ve tüccarı taciz ederlerdi. İlk olarak taleplerini güzellikle yaparlar yolcu, eşya veya para vermezse istediklerini sertlik yöntemiyle alırlardı.¹

Maraş'ta faaliyette bulunan eşkıyalardan halkın unutmadığı isimler şunlardır.

1.Küllo: Ailesi İslâhiyeli kendisi Maraş'ta doğmuş 1972-1973 yıllarında vuruldu kimin vurduğu belli olmadı. Eşkıya Halit'le beraber geziyordu daha sonradan onlardan ayrıldı. Küllo İslahiye'ye geldi Bayram'ın gurubuna katıldı. Onlarla uzun müddet beraber gezdiler.

2.Halit Köse: Dadağlı köyündendir. Kız kardeşini kaçırarak Eniştesini barışır gibi yaptıktan sonra değirmene gideceğiz bahanesiyle alıp götürerek yolda vurdu. Hapse girip çıktıktan sonra Kırveli Memmedi harman zamanı kamyonda giderlerken tarla ihtilafından dolayı şöforüyle birlikte vurdular. Kardeşiyle birlikte kaçtılar Daha sonradan Jandarma Önsen civarında köylülerle işbirliği yapar köylülere asker elbisesi giydirerek Halit'i vurdular.

3.Murtaza Köse: Halit'in kardeşidir. Dadağlı köyünden Kırveli Memmedi kardeşiyle beraber vurdular. Murtaza teslim olmak istemiyor ve direniyordu. Kendisinin teslim olmasını temin etmek için Murtaza'ya oyun oynanır. Murtaza'nın hanımını babasının boynuna bindirirler bu davranış ağırına gittiği için gelip teslim olur. Bir müddet hapiste yattıktan sonra çıkıp serbest kalınca değirmencilik yapar. Daha sonra vefat eder.

4.Bayram Palabıyık (Kör Bayram) Çakallı Köyündendir. Arablı köyünden Âşık Ahmet'le beraber dolaşırlardı. Daha sonraki yıllarda Âşık Ahmet'i kömürlerde vurulur. Bayram Palabıyık' da Ekberoğlu köyünde jandarmayla beraber köylü operasyon yaparak vururlar.

5.Çoban Ali: Bazen Ahır Dağ'ında bazen batı taraflarda gezerdi. Yalnız Ardıçta birkaç ev vardı ve yedi kuyulardaki gelen yaylacılar ve Kürt aşiretleriyle

1 Durdu Mehmet Özçelik ile 12/03/2013 Tarihli söyleşi yer: K.Maraş D.Tarihi :1931 D.Yeri: K.Karaş

yakınlığı vardı. Çoban Ali, Elbistan'da da hasımları bulunuyordu.¹ Başına gelenleri pek anlatmasını sevmeyen, Gözünü budaktan esirgemeyen korkusuz bir insandı. Kendisi yöre halkının güvenini kazanmıştı. Türk adaletinin kendisine verdiği cezayı çektikten sonra sosyal hayata adapte olarak esnafılık yapmış, daha sonrada belediye encümen azalığı yapmış hala hayatta olan daha önceki yaptıklarına pişman olan Türk vatandaşıdır.

6.Sümen: Helete-Düzbağda Sümen isiminde genç bir eşkiyaydı, Küçük yaşlardayken köyün zenginlerinden Salman Ağa'yı uzaktan çeşme başında vurmuştur. Daha sonra dağa çıkmıştı. Maraş'a yakın şehirlerde odun ticareti yapardı. Kendisi oldukça serinkanlı biriydi korkmazdı sanki hiç düşmanı yokmuş gibi yaşardı. İki silah taşırdı. Kendisi ormancı ve oduncu olduğu için bir ruhsatlı silahı vardı, bir de kendisinin bacaklarının arasında bir yerde kaçak ruhsatsız silahı bulunuyordu. İlk sıralarda vurup öldürdüğü Salman Ağanın çocukları ileriki zamanda kendisini takip ederek öldürdüler.²

7.Topal Duran: Nahir önünden idi kendisi çok uzaklara gitmezdi, Maraş altında eğleşirdi, çok iyi bir atıcıydı. Harf inkılabı sonrası Kuran ve diğer Arapça kitapların çuvalarla toplandığı esnada çuvalın üstüne oturan bekçiyi Kuran'a saygısızlık yaptığı için vurup öldürür sonrada firar eder. Burada çok aranır olunca kardeşi onu Halep'e götürür yıllarca orada gizlenmiştir. Tekrar kardeşiyle beraber yürüyüp gelirken yolda rahatsızlanarak ölmüştür.³

8.Koca Ahmet: Andırında yaşardı evleri basarak para ister vermeyenlere büyük işkenceler ederdi. Bu kişinin halk arasında buna benzer birçok hikâyeleri anlatılır.⁴

9.Boco Hasan: Bir dönem Tevekkili'de Kapıçamda eşkiyalık yapmış sonradan terk etmiş bu işleri bırakmış. Maraş'tan ev alarak hayatının kalan kısmını sakin bir halde devam ettirdi.⁵

10. Aşıkoğlu Mustafa: Göksun, Geben, Sarız, Pınarbaşı, Andırın ve Osmaniye civarında aktif bir eşkiyadır. 27 kişinin katili olduğu ve adam öldürmeden zevk alan sadist ruhlu bir eşkiya olduğu rivayettir.⁶

11.Orçanlı Kara Mulla: Batı dağlarında ve aşağılarda faaliyette idiler.⁷

12. Apık Ahmet: Batı dağlarında ve Batı köylerinde faaliyette idiler.⁸

1 İsmi açıklanmasını istemeyen K.Maraş doğumlu bir kişi

2 İsmi vermek istemeyen Yetmiş beş yaşlarında Maraş doğumlu bir mahrukatçı esnafıdır.

3 İsmi vermek istemeyen kişi 78 yaşında Maraş doğumlu emekli bir kişi.

4 Anonim, "vermeyenlerin kafasından ateşte kızdırılmış sacayağı (Kazan atına konan demir ayak) geçirilmiş" diye korkuyla anlatılan bir eşkiyadır.

5 Başkasap, söyleşi

6 Anonim

7 Çetinkaya,03.03.2013 Tarihli söyleşi "...Bizim bu bölgede faaliyeti olan kaçakçılar Halit Köse, Murtaza Köse, Kör Bayram, Aşık Ahmet, Çoban Ali, Birde lalettayin bu iş yapanlardan Orçanlı Kara Mulla, Apık Ahmet vardı..."

8 Çetinkaya, söyleşi

13. Aşık Ahmet¹: Araplı köyündendir. Kendisi çok iyi atıcı olduğu halk arasında anlatılır. Köyde çok bir varlığı olmamasına rağmen evindeki camuzu satarak Afşin yöresinden mavzer satın alır. Kendi köyünden Allığı vurarak dağa çıkar. Uzun yıllar dağda gezer sonunda jandarma tarafından Kömürler civarında vurularak öldürülür.

14. Kerevenli Halil: Elbistan ovasının meşhur eşkıyasıydı, aslen Afşinli olup Ambarcık² köyünde akrabalarının yanında kalırdı. Elbistan ovasında soygun yapmasıyla ünlüydü. Elbistan ve Afşin taraflarında eşkıyalık faaliyetlerinde bulduktan sonra 1954 te Elbistan'da jandarmanın operasyonu ile ölü olarak ele geçirilir.³

15. Antepli Topal Mısto: Elbistan ovasında meşhur bir eşkıyaydı, Yakalanması için Antep'ten ve Hatay'dan askeri birlikler gelerek günlerce takibatta bulundular.⁴

16. Malatyalı Kemal: Elbistan ovasında faaliyetteydi. Misafir olduğu evde ev sahibini, hanımını, oğlunu ve iki tanede gebe hayvanı öldürdüğü için 7 katil sayılarak aranmaya başlanır. Askerle çatışmalara girmiş dizinden yaralanmıştı. Dizinden aşağısı kangren olduğu için kesilmiş cezasını çekmek üzere hapse girmiştir.⁵

17. Edo: Afşin yöresinin eşkıyalarındandır. Ekseriyetle Göksun tarafında faaliyette bulunmuş son olarak kimin öldürdüğü belli olmadan kafası kesilerek Afşin adliyesinin bahçesine bırakılmıştır.⁶

18. Memet Çavuş: Maraş Batı dağlarında Halit Köse ile hareket eden eşkıyadır. Halitle birlikte jandarma tarafından öldürülür.⁷

19. Kaçak Hacı Çetinkaya: Araplı Kaçaklarındandır⁸. İki Türkmen aşireti arasında vuku bulan kan davasından sonra dağa çıkmış dört sene dağda gezdikten sonra kendisi inip teslim olmak üzereyken köye gelen jandarma evi

1 Bir Aşık Ahmet te Maraş şehir merkezinde mevcut olup şehir kabadayısı olarak faaliyette bulunmuştur Araplı köyündeki Aşık Ahmet'le karıştırılmaması gerekir.

2 Bu köyün şu anki adı Söğütlü Beldesi olarak değişmiştir.

3 Mehmet Gözükara-Ömer Hakan Özalp, Elbistan Ağıtları, Özgü Yayınları, İstanbul 2011 c. 1, s.96-97 Kerevenli Halil, Atik Doğuc'un evinde vurulunca yakınları onun hakkında bir ağıt yakarlar iki kıtası şöyledir: "*Çiçeğin karşısı bayır/ kurşun gelir hayır hayır/ Müslüman etmez bu harbi/ elleham yüzbaşı gavur. Yaptırmaz. olaydın Atik/elini süva atık/Güler'nen konuşacak/Gözü açık dili tutuk...*"(Gözükara-Özalp, 2011:97)

4 Durdu Mehmed Yavuz, Doğum yeri: Elbistan, Doğum Tarihi:1936, Baba: Ebu Bekir. Tarih:09.08.2013 Yer: Çiçek Köyü Saat:19.00

5 İspir, söyleşi."...*Edo Afşin ve Göksun civarında Binboğa Dağlarında çok bilinen bir eşkıyaydı, özellikle Göksun abalisini çok taciz ederdi...*"

6 İspir, söyleşi.

7 Halit'le beraber öldürüldüğünde Hükümet tabibi otopsi yapar bu otopside Memet Çavuşun yüreğinin çatal olduğu görülür. Halk arasında çift yüreğe sahip korkusuz ve yiğit olarak değerlendirilerek anlatılır.(Yaşar Balbaba)

8 Kaçak ifadesi kendi ifadesidir. Eşkıya kelimesini kendisi için kullanmamaktadır. "Ben dağda kanundan kaçtım" ifadesini kullanmaktadır.

sarar yakalayarak alıp götürmüştür. Andırın Hapishanesinde yatarak cezasını doldururken, 1970'te Demirel Hükümetinin affıyla hapisten çıkmıştır. Halen aynı köyde çiftçilik yaparak geçimini sürdürmektedir.¹

6. SONUÇ

Maraş tarihinin Osmanlı son dönemi itibariyle siyasi otorite zayıflığı önü alınmaz derecede emniyet yoksunluğu meydana getiriyordu. Bununla beraber toplumsal problemler, psikolojik yapı ve ekonomik baskılar ahlaki olmayan hukuk dışı yaşantıya itiyordu. Birinci Dünya Harbi esnasında köy ve kasabalardan çok fazla asker çıkmasından dolayı bu yerleşim yerleri korumasız kalmış, eşkıya ve hırsız çetelerinin saldırılarına maruz kalmıştı. Çocukların kadın ve kızların korkulu rüyası olmuşlardı. Türkiye Cumhuriyetinin kurulmasıyla önlemler artırılarak mücadele edilmiş. Teslim olmaları istenir. Teslim olmaya yanaşmayanlara vur emri çıkarılır. İstiklal mahkemeleri kurularak bu mesele hızlıca bitirilmeye çalışılır. Bu eşkıya mücadelesine giden asker ve subaylara büyük yetkiler verilir. Gün geçtikçe azalır. En son 1970'lerde biter. Daha sonra hırsızlar bu adla soygunlara devam ettiği görülür. Belli bir aşamadan sonra eşkıya kelimesini dağda terörist, şehir merkezlerinde ise kabadayı ve mafya gibi isimler almıştır. Terör problemi de şuan için Türkiye cumhuriyetinin en önemli sıkıntılarından olup onun üniter yapısına zarar verir hale gelmiştir. Bunun haricinde eşkıya terimi Türk toplumunun dilinde sürekli mecaz anlamda kullanılmasına devam edilmiştir. Kanun kaçaklarının düzene başkaldıranların canilerin ve diğer kötü rolleri üstlenen kişilerin kahraman gibi anlatımı yeni nesiller açısından mahzurlu olduğu bilinmelidir. Yakın döneme ait bazı bilgiler kaynakçada belirttiğimiz gibi sözlü kaynak olarak hayatta olan kişilerden bilgi alınmıştır. Bu noktada kişilerin verdiği bilgiler eksik ve yanlış olması mümkündür. İsmi vermek istemeyen kişiler mevzu itibariyle zor bir alan olmasından dolayı kendi isimlerinin açıklanmasına razı olmadıkları için isimleri konulmamıştır. Ayrıca kaynağını anonim olarak verilen bilgilerin belli yaşın üstünde toplumun çoğunluğunun malumu olan bilgilerdir.

KAYNAKÇA

AYVAZOĞLU, Beşir, Gül, Makalesi, Türkler ansiklopedisi, Yeni Türkiye Yayınları, c. 11, s, 1677

AYBARS Ergün, Türkiye Cumhuriyeti Tarihi 1, Ege Üniversitesi Basımevi, İzmir, 1986, s. 242–250

BARDAKOĞLU, Ali, “Eşkıya” TDVİA, c. 11istanbul 1995 s.463–466

Büyük Lügat ve Ansiklopedi, Meydan-Larousse, “Külhanbeyi” maddesi, 7. Cilt Meydan yayınevi, İstanbul 1990,s. 720

BALCIOĞLU, İbrahim “Osmanlı Toplumunda Çevre Anlayışı”, Makalesi, Türkler

1 Çetinkaya, söyleşi. Tarih: 03.03.2013 saat: 16.40: "... Köyden silahlarımızla çıktığımızda artık bizim dağdaki kaçak günlerimiz başlamıştı. Maraş ta Orman Mahallesinin üstündeki yerler boştu orada silahları saklardık çarşıya giderdik. Maraş ilk gittiğimiz günlerde çarşıdan bir takım oyun kâğıtı(Ellibir) aldık ağaçların gölgesinde oynuyorduk. Silahlarımızı şehrin dışında bir yere saklayıp öyle girerdik..."

- Ansiklopedisi, Yeni Türkiye Yayınları, İstanbul 2012, c. 10, s, 598–610
- BALCIOĞLU, İbrahim, Biyolojik, Sosyolojik, Psikolojik Açından Şiddet, Yüce Yayın, İstanbul 2000, s.67 (140s.)
- BİLGİN Arif, Terk Eden Elbistan-2, Bassaray Matbaası, İzmir 2007 s,163-166
- BURHAN, Sabahattin, Egenin Kurtuluş Destanı Yörük Ali Efe, Nesil Yayınları, 2. Cilt İstanbul 2009, 480s
- ÇADIRCI, Musa, Tanzimat Döneminde Anadolu Kentleri, TTK Basımevi Ankara 1991 (top. 410s.) s.71
- DEMİRCİ, Süleyman - ARSLAN Hasan, Osmanlı Türkiye sinde Eşkiya Devlet ve Siyaset Yalın Yayıncılık,
- DİNAMO, Hasan İzzettin Kutsal İsyân Millî Kurtuluş Savaşının Gerçek Hikâyesi Tekin Yayınevi S.298
- GÖKA, Erol, Türklerin Psikolojisi, Timaş Yayınları, İstanbul 2008, 288s.
- GÖZÜKARA Mehmet - ÖZALP, Ömer Hakan, Elbistan Ağıtları, Özgü Yayınları, İstanbul 2011 c. 1 ,s.96-97
- GÜRPINAR, Hüseyin Rahmi, Şekavet-i Edebiyye,(Haz. Kemal Berk) Özgür Yayınları, İstanbul 1998
- KABAKÇI, Cevdet, Maraş'ta Bir Devr-i Alem, Kahramanmaraş Belediyesi, Konya 2012, s.186
- KISAKÜREK, Necip Fazıl, İdeolocya Örtüsü, Büyük Doğu yayınları, İstanbul 1998 s. 335
- KILIÇ, Orhan, “ Osmanlı Devletinde Meydana Gelen Kıtıklıklar”, makalesi, Türkler Ansiklopedisi, Yeni Türkiye Yayınları, c. 10, s 718-730
- LEWİS, Bernard, Modern Türkiye'nin Doğuşu, (Çev. Metin Kıratlı) TTK Basımevi Ankara 1993 s.444 (Top.541)
- SELEK, Sabahattin, Anadolu İhtilali Kastaş Yayınları İstanbul 2004, s.28
- SÖYLEMEZ, Faruk, “XIX. yüzyıl Başlarından XIX. yüzyıl ortalarına Kadar Maraş ve Çevresinde Eşkiyalık Hareketleri” makalesi, Erciyes Üniversitesi, Erciyes Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Sayı: 22 Yıl: 2007/1, s 70-71
- ÖZDEM, Filiz, ”Dağlar Gazeli Evliyâ Çelebi Seyahatnamesinde Maraş”, YKY İstanbul 2012, S. 307
- TÜRK, Hakan Kabadayıların Dünyası Beda Yayıncılık İstanbul 2004 S.27 (Top. 459)
- TOLSTOY, Harb ve Sulh V,(Çev. Zeki Baştımar) M.E. B. İstanbul 1995 s. 12-13
- YURTSEVER, Cezmi <http://cezmyurtsever-andirintarh.blogspot.com> 22 Aralık 2010
- YALTIRIK, Mehmet Berk, Eşkiyalar Töre ve Tarihi,26 Ağustos 2011 scriptumhistoria.blokspot.com
- YAKAR, Serdar - KAYA Ömer, Kahramanmaraş'ta Ceridoğulları, Ukde Yayınları, Kahramanmaraş 2003,

YILMAZÇELİK, İbrahim, “Tarihi Dönemler İçerisinde Kürt tarihinin Gelişimi Üzerine Bazı Tespitler” makalesi, Türkler ansiklopedisi, Yeni Türkiye Yayınları, c. 10, s 406-412

Engizек Gazetesi, Kahramanmaraş,1947 Yıllığı, 14 Ağustos 1947 Cumartesi sayı 59 sayfa 3

Cumhuriyet Gazetesi, Uğur MUMCU, 11 Kasım 1992 (Uyan Gazi Kemal)

BAŞBAKANLIK CUMHURİYET ARŞİVİ

Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi 030-10-128-917-18, Jandarma: 4088 C:10.10.929 ve Ş. 3. 10496 ve 7.10.929 Tarih ve Ş. 3 10385 numaralı şifrele

Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi, Dâhiliye vekâleti, Umum Jandarma Kumandanlığı, III. Ş. I. Kısım sayı:14037 Tarih:15.06.1931, Baş. Cum. Arşivi, 030-10-56-378-10, Baş. Cum. Arşivleri, 030-10-56-378-10.6.1229

Baş. Cum. Arşivi, 030-10-56-378-10.6.1229, Baş. Cum. Arş. Fon No: 30/18,01 01 Kutu No:15Dosya No: 55, Sıra No:19, Baş. Cum. Arşivi Fon No: 30/18,01 01 Kutu No:15Dosya No: 53, Sıra No:15

SÖZLÜ KAYNAKLAR BAŞVURULAN KİŞİLER

Durdum Mehmet YAVUZ: Doğum Yeri: Elbistan, Doğum Tarihi:1936, Baba: Ebu Bekir. Tarih:09.08.2013 Yer: Çiçek Köyü Saat:19.00, Mesleği: Çiftçi-

Durdu İSPİR: Doğum Tarihi:1932, Baba adı: Ali, Doğum Yeri: Elbistan, 09.08.2013 Yer: Elbistan, mesleği Emekli Öğretmen-

Hacı ÇETİNKAYA: Doğum Yeri: 1937, Doğum Yeri: K. Maraş, Söyleşi Yeri: Selimiye Köyü, Tarih: 13.3.2013, saat: 17.15, Mesleği: Çiftçi-

Şefik BAŞKASAP: Doğum yeri: K. Maraş, D. Tarihi: 1955, Baba adı: Derviş, Tarih: 16.3.2013 Saat: 11.20 Yer: Kurtuluş Mahallesi. Mesleği: Kasap-

Yaşar BALBABA,, Baba: Mehmet, Doğum yeri: K. Maraş İşi Odun Kömür satıcısı, 9 Mart 2013 saat: 09:42 K. Maraş. -

Durdu Mehmet Özçelik ile 12/03/2013 Tarihli söyleşi yer: K.Maraş D.Tarihi :1931 D.Yeri: K.Maraş-

Ökkeş KARABÖRK: Baba adı: Duran, Doğum Tarihi:1958, Doğum yeri: K. Maraş Tarih:11.08.2013, saat: 16.00, Yer söyleşi yeri: Elmalar Köyü, Meslek: Çiftçilik ve Hayvancılık.

MARAŞ ŞEHRİNDEKİ MAHALLE'NİN TEMEL ÖZELLİKLERİ VE GÜNÜMÜZE YANSIMALARI

Uğur KURTARAN¹

Özet

Osmanlı döneminde şehirlerin temel unsurlarından birisi olan mahalleler, birbirilerini tanıyan ve birbirinin davranışlarından sorumlu olan kişilerden oluşan bir topluluğun yaşadığı yerlerdir. Mahalle kültürel ve sosyal bir birim olduğundan aynı dinden, aynı sülaleden olanların ya da iskân edilen aşiret mensupları ile göçlerle gelen ve birbirini tanıyan hanelerden meydana gelir. Osmanlı şehirlerinde görülen mahallenin bu özelliklerini Maraş mahallelerinde görmek mümkündür. Ticaret alanının dışında kurulmuş olan Maraş'ın eski mahallelerinde evler geleneksel yerleşme, savunma ve iklim şartlarına karşı koyabilmek amacıyla üst üste ve bitişik olarak yapılmıştır. Yine sosyal ve kültürel yönlerden de benzerlikler taşıyan Maraş mahalleleri eski dönemlerden günümüze kadar bir takım değişiklikler ile gelmiştir. Bu çalışmada Osmanlı mahalleleri ekseninde Maraş'taki mahallelerin kuruluşu ile işlev ve niteliklerinin yanı sıra bunların günümüze yansımaları üzerinde durulmuştur.

Anahtar Kelimeler: Maraş, Şehir, Mahalle, Osmanlı.

FUNDAMENTAL FEATURES OF NEIGHBOURHOOD IN MARAŞ CITY AND ITS PRESENT REFLECTIONS

Abstract

Neighbourhoods, which were among the main elements of cities in Ottoman period, were places in where persons who knew each other and were responsible for each others behaviours lived in. A Neighbourhood consist of members of same religion, same lineage, members of settled tribes or families came with migrations and knew each other. These typical features of neighbourhoods in Ottoman cities were also true for Maraş neighbourhood since neighbourhood is a social and cultural constitution. In the old neighbourhoods of Maraş which were outside of trade bloc, houses were built adjacent and successive to resist the conditions of settlement, defence and climate. Maraş neighbourhoods which also have some social and cultural similarities come until today with some changes.

1 Yrd. Doç Dr. Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü: E-mail: www.ukrtrn@hotmail.com.

In this study, foundations beside functions and qualifications of Maraş neighbourhoods and their present reflections were discussed in the context of Ottoman neighbourhoods.

Key Word: Maraş, City, Neighbourhood, Ottoman.

GİRİŞ

Mahalle “bir yere inmek, konmak, yerleşmek” anlamına gelen Arapça hall (halel ve hulul) kökünden gelen bir mekân ismi olup, kelimeye kaynaklık eden “mahal” sözcüğü; yer, yöre, mevzi anlamlarına gelir. Buna göre mahalle devamlı ve geçici olarak ikâmet etmek için kurulan küçük yerleşim birimlerini ifade ederken, isim olarak ise, bir kent ya da kasabanın en küçük fiziksel parçasını; sosyal olarak da aynı yerde oturan ve aralarında ilişkilerin olduğu bir topluluk için kullanılır¹. Osmanlılar döneminde ise mahalle, birbirini tanıyan ve bir ölçüde birbirilerinin davranışlarından sorumlu olarak, sosyal dayanışma içerisinde hayatlarını devam ettiren kişilerden oluşmuş bir topluluğun yaşadığı yerdir. Başka bir ifadeyle mahalleler, aynı mescitte ibadet eden “cemaat” in aileleriyle birlikte yaşadıkları şehir kesimleridir². Osmanlı mahalleleri ile ilgili yapılan başka bir tanımda mahalleler, tahrir defterlerinde adları tek tek kaydedilmiş vergi mükelleflerinin yaşadığı yer olarak belirtilmiştir³. Sosyal bir birim olarak taşıdıkları önemden dolayı, Orta doğu ve İslâm kültür çevrelerindeki şehirler, mahallelerden oluşan bir bileşim şeklinde tanımlanmıştır⁴. Osmanlı’dan günümüze taşınan bir kurum olan mahalle yönetiminin tarihi, belediye yönetiminden daha eski olup, mahalleler, Osmanlı’da mülkî, beledi (kentsel) ve adli teşkilâtın ilk basamağını oluşturlar⁵. Osmanlı şehirlerinde sosyal bir birim olarak oldukça önemli bir yeri olan mahaller, sosyal ve fizikî bir birimdir. Buna göre Osmanlı şehirlerinin, temel yerleşme birimlerinden birini oluşturan mahalleler, genellikle bir dini yapı (cami), eğitim kurumu (medrese) veya pazarın etrafında şekillenmiştir⁶. Gelişmiş İslâm

1 Musa Şahin-Esra Işık, “Osmanlı’dan Cumhuriyete Mahalle Yönetimi”, **Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, Sayı: 30, Ağustos 2011, s. 223.

2 Özer Ergenç, “Osmanlı Şehrindeki “Mahalle” nin İşlev ve Nitelikleri Üzerine”, **Osmanlı Araştırmaları**, C. IV, İstanbul 1984, s. 69; Ziya Kazıcı, **Osmanlı’da Toplum Yapısı**, İstanbul 2003, s. 89-90; Günümüzdeki tabiriyle mahalle, belediyelerin sınırları içerisinde meskun alanlarda yer alan ve bu belirli sınırları içinde yaşayan insanlarla ilgili bazı hizmetleri gören, küçük idari birimlere verilen isimdir, Seyit Koçberber, “Yeni Belediye Yasası ile Mahalle Yönetimi”, **Sayıştay Dergisi**, Sayı 56, s. 103; Yine günümüz mahalle yönetimiyle ilgili bkz: Hamit Palabıyık-Şermin Atak, “Türkiye’de Mahalle Yönetimi”, **Avrupa Birliği ile Bütünleşme Sürecinde Türkiye’de Yerel Yönetimler**, Ed. Bekir Parlak, Hüseyin Özgür, Ekim 2002, s. 331-371.

3 Doğan Kuban, “Mahalleler: Osmanlı Dönemi”, **Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi**, C. V, İstanbul 1994, s. 242.

4 Ergenç, s. 69.

5 Koçberber, s. 103.

6 Özer Ergenç, “Osmanlı Şehrinde Esnaf Örgütlerinin Fizik Yapıya Etkileri”, **Şehir ve Yerel Yönetimler**, İstanbul 1996, s. 408.

şehirlerinde işlevsel ve sosyal bütünlüğü olan birimler olarak görülen mahalleler, İslâm tarihinin ilk dönemlerinden itibaren şehir yapılanmalarında önemli bir oluşumdur¹. Diğer İslâm şehirlerinde görülen şehir yapılanmaları Osmanlı şehirleri içinde geçerli olup, genellikle Müslümanlar ile gayr-i Müslimler ayrı mahallelerde ikamet etmişlerdir². Günümüzde pek fazla bir anlam ifade etmemekle birlikte modernleşmenin ve apartmanlaşmanın olmadığı eski dönemlerde çok şey ifade eden mahallelerde, mahalle mektebi, mahalle bekçisi, mahalle bakkalı, mahalle imamı gibi somut ifadelerin yanı sıra, mahalle şerefi, mahallenin huzuru gibi soyut ifadeler, mahallelilik şuurunun bir yansımasıdır³. Bu çalışmada bu şuurun önemli örneklerinden birinin yaşandığı Maraş'ın mahalle yapılarının temel özellikleri ile zaman içerisinde yaşanan değişimler üzerinde durulmuş ve bu yapının günümüze yansımaları anlatılmaya çalışılmıştır.

1. Osmanlı Şehirlerinin Fiziki Özellikleri

“İnsanın en büyük erdemi şehir kurma erdemidir” diyen Eflatun'un belirttiği bu sözde olduğu gibi şehirler insanlık tarihinin müstesna bir kültür ürünüdür⁴. Osmanlılar döneminde genellikle bir sancak veya kazanın merkezi anlamında kullanılan ve “nefs” tabiriyle ifade edilen şehirler, genel olarak ticarî ve sınaî faaliyetlerin geliştiği ve hizmet sektörünün önemli bir yer tuttuğu merkezlerdir⁵. Şehirleri köylerden ayıran en önemli fark, halkın daha çok tarım dışı mal ve hizmet üretmesi ve ürettikleri ürünleri yakın ve geniş bir çevre için pazarlamasıdır. Bu sebeple Osmanlı şehirleri “Cuma kılınur ve bazarı durur” yer olarak tanımlanmıştır⁶.

Göçebe bir gelenekten gelen Osmanlı Devleti Anadolu'ya geçtikten

1 İsmail Kıvrım, “Osmanlı Mahallesinde Gündelik Hayat (17. Yüzyılda Gaziantep Örneği)”, **Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, 2009, 8/1, s. 232.

2 Kazıcı, s. 91.

3 Mehmet Ali Ünal, **Osmanlı Sosyal Ve Ekonomik Tarihi**, İstanbul 2012, s. 10.

4 Turgut Cansever, “Osmanlı Şehri”, **Osmanlı**, C. V, (Ed. Güler Eren), Yeni Türkiye Yayınları, Ankara 1999, s. 509.

5 Osmanlı Devleti'nde şehirlerin tanımı ve şehirleri oluşturan temel yapı ile ilgili bkz: Nagehan Üstündağ, “Osmanlı'da Şehir ve Şehri Geliştiren Unsurlardan Biri Olarak Ayânlar:Vidin ve Rusçuk Örneği (18. Yüzyıl)”, **Hacettepe Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü**, Sayı: 2 Bahar 2005, s. 149-167.

6 Ünal, s. 4-5; Ayrıca Osmanlı şehirleri ile ilgili ayrıntılı bilgi için bkz: Özer Ergenç, “Osmanlı Şehirlerindeki Yönetim Kurumlarının Niteliği Üzerinde Bazı Düşünceler”, **VIII. TTK. Ankara, 11-15 Ekim 1976, Kongreye Sunulan Bildiriler**, II, Ankara 1981; Aynı müellif, “Osmanlı Şehrinde Esnaf Örgütlerinin Fizik Yapıya Etkileri”, **Türkiye'nin Sosyal ve Ekonomik Tarihi (1071-1920)**, (Ed. Osman Okyar-Halil İnalçık), Ankara 1987, s. 103-109; Turgut Cansever, “Osmanlı Şehri”, **Osmanlı**, C. V, (Ed. Güler Eren), Yeni Türkiye Yayınları, Ankara 1999, s. 509-527; Tuncer Baykara, “Osmanlı Devleti Şehirli Bir devlet midir”, **Osmanlı**, C. V, (Ed. Güler Eren), Yeni Türkiye Yay. Ankara 1999, s. 528-535; Mustafa Demir, “Osmanlı Devleti'nin Kuruluş Döneminde Yerleşim Yapısı ve Şehirleşme”, **Osmanlı**, C. IV, (Ed. Güler Eren), Yeni Türkiye Yay. Ankara 1999, s. 98-102;

sonra önemli şehir yapıları meydana getirmiştir¹. Osmanlı Devleti'nin kendi döneminde oluşturduğu bu şehirler istisnâ özelliklere sahip bir medeniyetin eseridir. Bu durum 1830-1845 yılları arasında Türkiye'de yaşayan ünlü Fransız edebiyatçı Alfonse De Lamartine'nin "Doğu Seyehati" adlı eserinde şu sözler ile ifade edilmiştir, "Bu memleketin iki tane özelliği var ki, bunları hiçbir Batılının tasavvur etmesine imkân yoktur. Birisi, bu memleketin temizliği; ki hiçbir Batılı böyle bir temizliği tasavvur dahi edemez. İkincisi de bu memleketin güzelliği"².

Peki nasıl inşa ediliyor ve hangi yönleriyle farklı Osmanlı şehirleri? Bu sorunun cevabı şöyledir; Osmanlı şehirlerinde şehri kurmaya gelen işçiler, temizliği sağlayabilmek için öncelikle hamamı inşa ediyorlar, ardından bilgi ortamının kurulması için bir medrese inşa ediliyor, sonra cami ve daha sonra da bunların etrafında evler ve mahaller oluşturuluyordu³. Buna göre Osmanlı şehirleri suya düşen taşın etrafa yaydığı halkalar gibi büyümüştür. Bu tanıma göre taş (merkez) cami olup, çarşı birinci halkayı, mahalleler ise diğer halkaları meydana getiriyordu⁴. Bu yönleriyle Osmanlı şehirleri İslâm şehirlerinin genel özelliklerini taşımakta olup, bu durum Osmanlı toplumunun İslâmi kurallara yüzyıllar boyunca uymasıyla ortaya çıkan bir gelişmedir⁵. İşte bu yapıyı oluşturan temel dinamiklerden birisi olan Osmanlı dönemi mahallelerinin bir takım ayırt edici özellikleri vardır.

1.1. Mahalle Birimi ve Genel Özellikleri

Klâsik Osmanlı şehirlerinin en tipik özelliklerini yansıtan mekânlardan birisi mahallelerdir. Daha önceki tanımlarda görüldüğü üzere birbirini tanıyan insanların bir araya gelerek oluşturdukları mahalleler, önemli işlevleri olan şehir kesimlerindedir⁶. Buna göre şehirler idarî ve sosyal açıdan mahalle denilen alt birimlerden oluşurlar. Merkezdeki mahalle genellikle "Câmî-i kebîr mahallesi" adını alır. Şehrin en büyük camisinin etrafında şekillenen bu mahalleler çoğu zaman en büyük mahalle olup, bunun dışındakilerin her biri bir mescit veya caminin adını taşır. Bunun yanı sıra şehirde Hıristiyanlar varsa mahallenin merkezi bir kilisedir⁷.

Yine Osmanlı şehirlerindeki mahallenin belirtilmesi gereken temel

1 Bu konu ile ilgili ayrıntılı bilgi için bkz: Mustafa Demir, "Osmanlı Devleti'nin Kuruluş Döneminde Yerleşim Yapısı ve Şehirleşme", **Osmanlı**, C. IV, (Ed. Güler Eren), Yeni Türkiye Yay. Ankara 1999, s. 98-102.

2 Cansever, s. 509.

3 Cansever, s. 516; Üstündağ, s. 157.

4 KAZIÇI, , s. 89-90; Osmanlı şehirlerinin mekânsal yapıları için bkz: İlber Ortaylı, **Türkiye Teşkilât ve İdare Tarihi**, İstanbul 2007.

5 Kuban, s. 242.

6 Ergenç, s. 69; Özen Tok, "Kadı Sicilleri Işığında Osmanlı Şehrindeki Mahalleden İhraç Kararlarında Mahalle Ahalisinin Rolü (XVII. ve XVIII. Yüzyıllarda Kayseri Örneği)", **Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, Sayı: 18, Yıl 2005/1, s. 154.

7 Ünal, s. 9.

özelliklerinden birisi de temel yönetim birimi olmasıdır¹. Mahalle idarî olarak en küçük yönetim birimidir ve bu en küçük idarî birimin idarecisi mahalle kethüdasıdır. Bu kethüdalar şehir kethüdalarına bağlı olup, birçok yerde bu işi imamlar yapmışlardır. Bu durum mahallelerin çoğunlukla bir mescit veya caminin etrafında teşekkül etmesinden kaynaklanmaktadır². Sultan II. Mahmud döneminden itibaren (1829) ise günümüzdeki muhtarlık sistemine geçilmiştir³.

Mahalledeki toplumsal mekânlar ise cami veya mescitlerdir. Özellikle akşam ve yatsı namazları mahallenin bütün erkeklerinin katılımıyla kılınırken, belgelerde genellikle mahalle ahalişi içim cemaat tabiri kullanılmıştır⁴.

Bunların dışında mahalleler, hem asayiş bakımından hem de sosyal hayat açısından kolektif bir anlayışa sahiptir. Tüm mahalleli birbirine kefil olup⁵, mahallede meydana gelen öldürme, yaralama gibi olaylarda olayın faili bulunmadığı takdirde tüm mahalleli sorumlu tutulmuştur⁶. Bu tarz bir örgütlenmenin temel amacı kimliklerin korunması ve birlikte yaşama bilincinin sürdürülmesidir⁷. Yine mahalleler içerisinde yaşayanların din ve milliyetlerine göre birbirilerinden ayrılmışlardır. Bu durum geleneksel Osmanlı mahallesinin sınıf ve statü farklılığına göre değil, etnik ve dinsel farklılıklara göre şekillendiğini göstermektedir⁸. Buna göre Osmanlılar'da mahalle çoğulcu ve farklı kimliklerin kendini ifadesine ve korunmasına imkân verecek bir şekilde tasarlanmış olup, farklı kimlikler, sınıf ve statü farkı gözetilmeksizin mahalle adı altında kurumsallaşmışlardır. Müslüman mahallerin yanında Katolik, Ermeni, Rum, Gregoryen vs. gibi dinlere mensup vatandaşların mahalleleri ayrıdır. Fakat bazen Müslümanlar ile gayr-i Müslimlerin aynı mahallelerde oturdukları bilinmekle birlikte kimi zamanda meslek grupları kendi meslekleri ile anılan mahallelerde

1 Ergenç, s. 72; İbrahim Etem Çakır, "XVI. Yüzyılda Ayntab'da Toplumsal Kontrol Aracı Olarak Mahalle Halkının Rolü", **Bilig**, Güz 2012/Sayı: 63, s. 35.

2 Çakır, s. 36.

3 Ünal, s. 11; Bu konu ile ilgili ayrıntılı bilgi için bkz: Bilal Eryılmaz, **Tanzimat ve Yönetimde Modernleşme**, İstanbul 1992; Hüseyin Bal ve diğerleri, "Muhtarların Sosyal-Ekonomik Özellikleri ve Mahalle-Kentsel sorunlara Yaklaşımları (Isparta Örneği)", **Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi**, Yıl 2012, C. 17, Sayı: 2, s. 17-40.

4 Ergenç, s. 73; Çakır, s. 36; Tok, s. 156; Mahalle esasına dayanılarak oluşturulan avarızhaneler ve buna bağlı tahsil edilen avarız vergileri ile ilgili ayrıntılı ayrıntılı bilgi için bkz: Ömer Lütfi Barkan, "Avârız", İA, C. II, s. 13-19; Halil Sahillioğlu, "Avârız", **DİA**, C. IV, s. 108-109; Mc. Gowen Bruce, "Osmanlı-Avârız-Nüzül Teşekkülü 1600-1800", **Türk Tarih Kongresi**, C. II, Ankara 1981, s. 1327-1331.

5 Burada ifade edilen kefillik mahallelerde yaşayan kişilerin birbirilerinin salah ve istikamet üzere olduklarını kabul etmeleri ve içlerinde yaramaz kişi bulunmadığını kabul ederek, aksi bir durumun çıkması halinde bunun getireceği sorumlukları yüklenmeleridir, Çakır, s. 37; Ayrıca kefalet sistemi ile ilgili ayrıntılı bilgi için bkz: H. Yunus Apaydın, "Kefâlet", **DİA**, C. XXV, İstanbul 2002, s. 169-177.

6 Ünal, s. 12; Tok, s. 156.

7 Şahin-Işıık, s. 222.

8 Surayıya Faroqhi, **Osmanlı Kültürü ve Gündelik Yaşam Ortaçağdan Yirminci Yüzyıla**, İstanbul 2008, s. 182; Koçberber, s. 103.

toplucu oturmuşlardır¹. Bu anlamda üç farklı mahalle tipi vardır: Müslüman Mahallesi, Azınlık mahallesi ve Birlikte yaşanan mahalleler². Bu durum yönetim yapısını da yansıtmış olup, Müslüman mahallelerinden imamlar sorumlu olurken³, gayr-i Müslim mahallelerinde ise “kocabaşı” ve “papazlar” sorumlu olmuşlardır⁴. Osmanlı mahallerinde sınıf ve statü farkı gözetilmeksizin uygulanan bu yerleşim plânı, sosyal ilişkilerin daha sağlam ve kalıcı olmasına neden olmuştur. Bu sebeple bir paşanın konağının karşısında basit bir evkâf kâtibinin aşıboyalı küçük evi, ilmiye sınıfından bir efendinin kaşânesinin hemen yanında mahalle suyolcusunun kulübesi bulunabilirdi⁵. Bunun yanı sıra şehrin sanat ve ticaret kesiminde meydana gelen gruplaşmaların tamamıyla mahallelere yansımadağı görülmektedir. Bu duruma belgelerde rastlanan bir mahallede boyacı, ekmekçi, paşmakçı, berber vs. gibi çeşitli mesleklerin bir arada yaşaması kanıt olarak gösterilebilir⁶.

Tüm bunların yanı sıra mahalleler ekonomik konularda da kolektif bir yapıya sahiptir ve mahallelerinin ortaklaşa karşıladığı bir takım giderler mevcut olup bunlar şu şekildedir:

a. İmam, müezzin ve muallim gibi görevlilerin ücretleri

b. Mahallenin cami, mescit, sıbyan mektebi, çeşme vs. gibi yapılarının onarımı ile diğer ihtiyaçlarının karşılanması

c. “Tekâlif-i orfiye ve avâız-ı divâniyye” denilen vergilerin ödenmesi⁷.

Bu noktada Osmanlı Devleti’nde mahalle, hem devlet içinde hem de kendi içinde önemli bir yapı olup, geçmişten günümüze kadar gelen bu yapı zaman içerisinde bir takım dönüşümlere uğrasa da toplumsal yapı içerisindeki varlığını günümüze kadar korumuştur⁸.

2. Maraş Şehrinin Genel Özellikleri ve Şehirle İlgili İlk Kayıtlar

Yukarıda özelliklerini gördüğümüz klâsik Osmanlı şehirleri ve bu şehirlerdeki temel sosyal ve fizikî birim olan mahallelerin özelliklerini, bir takım farklılıklar ile Maraş şehrinde ve mahallelerinde de görmek mümkündür.

Maraş şehri uzun yıllar Dulkadir Beyliği’nin yönetiminde kaldıktan sonra XVI. yüzyıldan itibaren Osmanlı hâkimiyetine geçmiş bir şehir olup, yolların kavşağında bulunan ve çevresinin pazarı konumundadır. Tüm bu yönleriyle tarih boyunca önemli bir şehir özelliğini taşıyan Maraş, Osmanlı İmparatorluğu dönemindeki eyalet merkezi konumundan dolayı tarihi süreç içerisinde önemli

1 Kazıcı, s. 90-91.

2 Şahin-İşık, s. 222.

3 Kıvrım, s. 233; Bu konuda ayrıntılı bilgi için bkz: Kemal Beydilli, **Osmanlı Döneminde İmamlar ve Bir İmanın Günlüğü**, İstanbul 2001.

4 Ortaylı, s. 306; Koçberber, s. 103; Bal, s. 19.

5 İlber Ortaylı, **Tanzimat Devrinde Osmanlı Mahalli İdareleri (1840-1880)**, Ankara 2000, s. 106-107.

6 Kazıcı, s. 92.

7 Ergenç, s. 76.

8 Mahalle yapısının özellikle yönetsel açıdan geçirdiği üç önemli aşama için bkz: Şahin-İşık, s.225.

değişimler geçirmiştir¹.

Buna göre şehir 1526 tarihinden 1563 tarihine kadar Dulkadir Eyaleti içerisinde kaza merkezi olan Maraş Sancağı olarak yer almıştır². Bu tarihten sonra sürekli gelişme gösteren şehrin fizikî yapısında da zaman içerisinde önemli değişimler meydana gelmiştir. Bu çerçevede Osmanlı döneminde yeni kurulan eyaletin merkezi olması sebebiyle yoğun bir imar faaliyetine başlanılmış, mevcut kalesi onarılmış, bir mescit inşa edilmiş, Ulu Camii ile kale arasındaki bölgeden itibaren kale ve çevresinde oluşturulan yeni mahalle yapılarıyla şehir kuzeydoğu yönüne doğru genişletilmiştir³.

Osmanlılar döneminde şehirde 1526 yılında yapılan bir tahrirde⁴ Maraş'ta 51 mahallede⁵ 473 hane, 92 mecerred (vergi veren bekâr erkek), 305 nefer, 45 vergi muafı, 2 kethüda, 11 imam, 2 müezzin, 1 muhassıl (vergi memuru), 165 sipahi ve sipahizâde, 15 sadât (seyyidler), 34 nöker (köle) ile birlikte ferraş ve benzeri 719 muaf bulunmaktadır⁶. Bu mahallerin isimlerinden günümüzde kullanılanlar; Divanlı, İsa Divanlı, Hatuniye (Kuruluş), Cıgıcığlar (Hayrullah), Haznedarlı, Çiçeklü (Kayabaşı), Mevana mahalleleridir⁷. Maraş'a ait 1563 yılında yapılan ikinci tahrirde ise şehirdeki mahalle sayısının 42'ye düştüğü⁸, fakat vergi nüfusunda artışın kaydedildiği görülmektedir. Bu sayımda isimleri geçen mahallelerden günümüze geçenler ise şu şekildedir. Şazi Bey, Kocabey (Bişanlı), Hatuniye, Karamanlı, Bektutlu (Fevzi Paşa), Divanlı, İsa Divanlı ve Haznedarlı mahalleleridir⁹. Yine bu sayımlara göre Maraş şehir merkezinin tamamı Müslüman olup, şehirde gayr-i Müslim nüfus bulunmamaktadır¹⁰.

1850 yılında ise Kahramanmaraş'ta bulunan 38 mahalleden 5'inde

-
- 1 Adnan Gürbüz, "16. 17. Yüzyıllarda Maraş Şehrinde Sosyal ve Ekonomik Hayat", **Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi**, Volume 2/6, 2009, s. 165.
 - 2 Yaşar Baş-Rahmi Tekin, **Maraş Vakıfları (Dulkadirli ve Osmanlı Dönemi)**, Konya 2007, s. 40; İlyas Gökhan, **Başlangıçtan Kurtuluş Harbine Kadar Maraş Tarihi**, Kahramanmaraş 2011, s. 26; İsmail Altınöz, **Dulkadir Eyaletinin Kuruluşu ve Gelişmesi**, Kahramanmaraş 2011, s. 99.
 - 3 Gürbüz, s. 166.
 - 4 Bu tahrir için bkz: **BOA. Mufassal Tahrir Defteri**, nr. 402, s. 745-772.
 - 5 Maraş'ta yapılan bu ilk sayım Kemalettin Koç tarafından 1525 olarak gösterilmekte ve yine burada 51 olarak gösterilen mahalle sayısı bu eserde 50 mahalle olarak belirtilmektedir, bkz: Kemalettin Koç, **Kahramanmaraş'ta Sosyal Hayatın Fiziki Yapıya Etkileri**, Kahramanmaraş 2010, s. 145.
 - 6 Gürbüz, s. 167.
 - 7 Koç, s. 145.
 - 8 Bu ifade XVII. yüzyılın ünlü seyyahı evliya Çelebi'de de geçmekte ve 1671-1672 yıllarında Maraş'ı ziyaret eden Evliya Çelebi seyahatnamesinde Maraş'ın 42 mahallesinin olduğunu ve 11 bin haneden oluştuğunu ifade etmektedir, Ejder Okumuş, "Evliya Çelebi'nin Gözüyle Kahramanmaraş", **Seychatname, Şehir Tarihi ve Coğrafya Kitaplarına Göre Maraş**, (Haz. Yaşar Alparslan-Serdar Yakar), Kahramanmaraş 2009, s. 27; Yıldız, s. 14.
 - 9 Koç, s. 145.
 - 10 Gürbüz, s. 167.

Müslümanlar topluca yaşarken, diğer 33 mahallede Müslümanlarla gayr-i Müslimler bir arada yaşamışlardır¹.

Osmanlı Devleti'nin son döneminde 1866'dan itibaren Halep vilayetine bağlanan Maraş, bir sancak haline getirilmiş olup², 1915 yılında müstakil bir sancak³, 1920'den itibaren ise bir il merkezi haline getirilmiştir. 1925'te istiklâl madalyasıyla ödüllendirilen şehir, 1973 yılında Türkiye Büyük Millet Meclisi tarafından kahramanlık unvanı verilerek günümüze kadar gelmiştir⁴.

2.1. Maraş Mahallerinin Genel Özellikleri

Osmanlılar dönemindeki diğer şehirlerde görülen mahalle yapısını Maraş şehrinde de görmek mümkündür. Bu çerçevede Maraş şehrinde mahalle, insan ölçeğinde yapılan sokaklardan oluşan büyük bir aile şeklinde olup, herkes birbirini tanır ve haklar karşılıklı korunurken, mahalle içindeki meseleler yine orada halledilirdi⁵.

Mimari açıdan bakıldığında ise ticaret alanının dışında kurulmuş olan Kahramanmaraş'ın eski mahallelerinde evler geleneksel yerleşme şartlarına uygun bir şekilde savunma ve iklim şartlarına karşı koyabilmek amacıyla üst üste ve bitişik olarak inşa edilmiştir. Bölgede ormanlık alanların çokluğundan dolayı evler daha ziyade ahşap ağırlıklıdır⁶. Serinlik ve havalandırmayı sağlayan dar sokaklardan oluşan mahallelerde daha ziyade suyun ulaştırılabildiği bölgelerde yerleşim daha sık olmuştur. Bunun yanı sıra sosyal ve kültürel bir birim olan mahalleler, daha ziyade aynı sülaleden olan ya da iskân suretiyle gelen aşiret mensuplarıyla, göçler sonucu çevre il ve köylerden gelen ve birbirini tanıyan ve birbirine kefil olan hanelerden oluşmuştur⁷. Mahalle yapısı oldukça tasarruflu olup, genelde 1 ya da en fazla 3 katı geçmeyen evlerden oluşan eski mahallelerde, hafif ve önceden imal edilmiş inşa malzemeleri kullanılırdı. Evlerin genellikle büyük aile tipleri için inşa edilmesi ısıtma ve bakım harcamalarında da tasarruf sağlıyordu⁸. Mahalleler eğri büğrü sokaklardan oluşmakta ve sınırları belli olmamakla birlikte, herkes kendi sokak ve mahallesinin sınırlarını bilirdi⁹.

Diğer şehirlerde olduğu gibi Kahramanmaraş'ın mahallelerinde zenginler daha ziyade suyun bol olduğu, serin ve manzaralı bölgelerde oturmakla birlikte, Dulkadir Beyliği zamanında Sarayaltı, Bey Camii ve Hatuniye çevresi bu alanları oluşturmuştur. Osmanlı döneminde ise bu bölgelere Divanlı Camii ve

1 Kemalettin Koç, **Kahramanmaraş'ta Sosyal Hayatın Fiziki Yapıya Etkileri**, Kahramanmaraş 2010, s. 144.

2 Baş-Tekin, s. 41; Gökhan, s. 28.

3 Gökhan, s. 28.

4 Mehmet Yetişkin, "Osmanlı'nın Son Döneminde Maraş", **Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi**, Sayı: 67-68-69, C. XXIII, 2007, s. 1.

5 Koç, s. 140.

6 Yaşar Alparslan-Hacı Ali Özturan, **Eski Maraş'ta Örf'ler, Âdetler ve İçtimai Hayat**, Kahramanmaraş 2010, s. 33

7 Koç, s. 140.

8 Koç, s. 142.

9 Koç, s. 143.

Küçükçavuşlu Camii çevreleri de eklenmiş olup, bu durum 1990'lı yıllara kadar devam etmiştir¹.

Bunların yanı sıra Cıgıcığ Mahallesi ve Cıgıcığ Camii gibi bölgeler ise aynı meslek gruplarının kendi mesleklerinin adlarıyla topluca yaşadıkları bölgelere örnek teşkil etmektedir².

Aynı mahallede oturanlar arasında oluşan mahallelik bilincini Kahramanmaraş'ın eski mahallelerinde de görmek mümkündür. Mahalleli arasında her konuda bir birlik söz konusu olup, herkes birbirinin davranışından sorumlu olduğundan insanlar birbirini tanırdı. Bu durum insanlar arasındaki sosyal dayanışma ve güven duygusunu artırıyordu³.

Osmanlı şehirlerinin çekirdek yapısını oluşturan cami ve mescitler etrafında kurulan mahalle yapılanmaları Maraş şehrinde de mevcut olup, Acemiye Mahallesi'nde Acemiye Camii, Alemlî Mahallesi'nde Alemlî Camii, Alacalı Mahallesi'nde Alacalı Mescidi ve Gazi Bey Mahallesi'nde Gazi Bey Mescidi'nin bulunması bu duruma örnek olarak gösterilebilir⁴. Bu mekanlar insanlar arasındaki dayanışma ve güven duygusunu sağlayan unsurlardan birisi olup, herkes namazını camide kılardı. Bu birliktelik sosyal olarak kahvelerde devam ettirilir ve hem sohbet edilirken hem de ortak meleseler konuşulurdu. Sevinçlerin ve hüznün de birlikte yaşandığı mahallelerde düğün ve ölüm gibi olaylarda sıkı bir birliktelik yaşanır, herkes birbirinin yanında yer alır ve destek olurdu⁵. Yine komşuluk ilişkileri de aileden aileye değişmekle birlikte kuvvetli bağlarla bağlıdır⁶.

İdari açıdan incelediğimizde Kahramanmaraş'ta mahallerin yöneticileri XIX. yüzyıla kadar imamlar ve meslek örgütlerinin idarecileridir. Bu yüzyıldan sonra en küçük idari birimleri oluşturan mahallelerin başına seçimler yoluyla muhtarlar geçmiştir⁷.

Maraş şehri toplum yapısı açısından etnik ve dini unsurların zamanla çeşitlendiği bir görünüm sergilemektedir. 1563 yılına kadar gayr-i Müslimlerin bulunmadığı şehirde, 1671-1672 yıllarına ait Evliya Çelebi Seyehatnamesi'nde halkın genelini Türkmenlerden oluştuğu belirtilmektedir⁸.

1920'li yıllara kadar, etnik ve dinsel açıdan karma bir yapı gösteren Kahramanmaraş'taki farklı topluluklar, bazı mahallelerde bir arada yaşarlarken, bazı bölgelerde etnik gruplara göre dağılmış ve yoğunlaşmışlardı⁹. Cumhuriyet'in ilanından sonra Yunanistan'la yapılan nüfus mübadelesinin ardından, bölgeye

1 Koç, s. 140.

2 Koç, s. 140-141.

3 Koç, s. 142.

4 Pakize Yıldız, **Maraş Şehir Vakıf Eserleri**, Konya 2012, s. 13.

5 Koç, s. 142-143.

6 Alparslan-özturan, s. 64.

7 Koç, s. 143.

8 Yıldız, s. 14.

9 Yıldız, s. 14

yerel halkın Arnavutlar olarak adlandırdığı bir kitle şehre yerleşmiştir¹.

Şehirde yaşayan Ermenilerin 11 Şubat 1920 yılında şehri terkenden sonra şehirde gayr-i Müslim olarak sadece Yahudiler ve batılı misyonerler kalmıştır. Genellikle Yahudi Mahallesinde oturan Maraş Yahudilerinin tamamı 1948 İsrail Devleti'nin kurulmasının ardından şehirden ayrılmışlardır².

Kahramanmaraş'taki mahalle sayıları ise dönemden dönemde değişmekle birlikte, bu sayıların XVII. yüzyılın ortalarında 42, 1848 yılında 39, 1869'da 38, 1880'de 39, 1900 yılında 42, 1904 yılında 41 mahalle şeklinde olduğu görülmektedir. Bu durum şehirdeki mahalle sayılarının uzun süre değişmediğini göstermektedir. XX. yüzyılın ikinci yarısından itibaren köylerden yapılan göçler ve ardından 1956 yılında yapılan ilk imar planıyla birlikte, şehir güney, batı ve doğu yönlerinde genişlemeye başlamıştır³.

1972'den itibaren başlayan ve 1981 yılında onaylanan imar plânı ile Adana, Kayseri ve Gaziantep yolları üzerindeki alanların imarı açılarak şehir bu yönlerde genişlemeye başlamış ve 1950'den sonra başlayan göçlerin etkisiyle şehrin dört bir tarafında yeni mahaller inşa edilmiş ve her geçen gün nüfuslarında önemli artışlar yaşanmıştır. Bunun sonucunda ise göçlerle gelip aralarında akrabalık ve komşuluk ilişkileri bulunan bu insanların oluşturduğu mahallelerde artan konut ihtiyacı, kendi yörelerinin mekân özelliklerini yansıtan şekillerde karşılanmıştır. Bu şekilde şehirden kopuk bir şekilde büyüyen bu mahallerde, tarihsel ve doğal değil, yapay ve plansız bir çevre oluşturmuştur⁴.

1990'ların sonlarında modern ulaşım imkânlarının gelişmesi ile birlikte şehir Batı yönüne doğru genişlemiş ve şehrin zenginleri bu bölgelere yerleşmeye başlamıştır. Bu tarihten sonra sınıfsal yerleşmeler daha belirgin hâle gelmiş ve modern ve daha rahat bir hayatın etkisiyle eski mahaller boşaltılmış ve bu evler mahallede kalan diğer sakinler tarafından ya da çevre il ve köylerden gelenlerden satın alınarak, daha düşük gelir seviyeli insanların oturduğu yerler haline gelmiştir⁵.

Yukarıda değişik dönemlere ait sayılarını belirttiğimiz Maraş şehrindeki mahalle isimleri, Osmanlı şehirlerindeki mahalle isimlerine benzer şekilde isimlendirilmiştir. Buna göre Osmanlı şehirlerinde mahalleler, genellikle cami, mescit yada medreselere göre isimlendirilirken, bazıları da kurucuları olan devlet adamlarının veya din ve ilim adamlarının adlarını almışlardır. Maraş'ta da Osmanlı yapısına uygun olarak mahallelerin menşelerine bakıldığında birçoğunun şahıs adlarını taşımakta olup, bunlar genellikle Hoca Durdu Mahallesi'nde olduğu gibi şehrin yöneticileri, ileri gelen kişileri ya da manevi liderlerinden birisidir⁶. Bunların yanı sıra bazı mahalleler, dinî ve etnik durumuna göre isimlendirilmiş

1 Koç, s. 143-144.

2 Koç, s. 145.

3 Koç, s. 145-146.

4 Koç, s. 147.

5 Koç, s. 147-148.

6 Yıldız, s. 15; Koç, s. 149.

olup, bu uygulama Maraş'ın bazı mahallerinde de mevcuttur. Örneğin Maraş'taki Hazinedar, Bektutiye, Çomaklı, Araplar Mahallesi gibi mahalleler, camii, mescit, aşiret ve cemaatler ile Maraş bölgesine özgü isim ve meslek gruplarından ortaya çıkmış mahalle isimleridir¹.

Buna göre Kahramanmaraş'taki mahalle isimleri bu temel kaidelere göre şekillenmiş olup, mahaller ya bir cemaat, ya yapılan iş, ya da bir kişi adı verilerek isimlendirilmiştir. Ancak bölgede daha önce belirttiğimiz ilk tahrirdeki (1525) mahalle isimleriyle günümüzde mevcut olan 88 mahalle isimleri arasında birkaç mahalle dışında çoğunlukla değişikliğe uğramıştır².

Sonuç

Sonuç olarak Kahramanmaraş şehri tarihinden aldığı mirası büyük ölçüde günümüze kadar taşımış önemli kentlerden birisidir. Şehrin temel dokularından birisi olan mahalleyi incelediğimiz bu çalışmada, Kahramanmaraş'ın mahalle yapılanmasının geleneksel Osmanlı mahalle yapılarıyla önemli benzerlik taşıdığı görülmektedir. Ancak zaman içerisinde modernleşmenin getirdiği birtakım değişiklikler kent hayatında ve mahalle oluşumuna da yansımıştır. Buna göre eski dönemlerde mahalleler, içe açık, dışa kapalı bir yerleşim alanı olup, bu anlamda her bireyin yaşadığı mahallenin kimliğinin somut bir taşıyıcısı durumundaydı. Homojen bireylerden oluşan mahallelerde dayanışma ve işbirliği ön planda olup, yabancılaşmaya kapalı, koruyucu bir yapıya sahipti. Bu açıdan bakıldığında Kahramanmaraş'ın günümüz mahallerini tanımlarken tamamında olmasa bile yapısal özellikleri içeren tanımlarda önemli değişimler olmakla birlikte, özellikle sosyal ilişkiler açısından eski mahalle yapılanmalarından gittikçe uzaklaşmaktadır. Bunun temel sebebi, yüz yüze ilişkilerin yerini daha uzak ve bir takım gereksinimlerden oluşan ilişkilerin gelişmesidir. Bu durumda ne yazıkki, geçmişten devralınan mahalle kültürü günümüz koşullarında devam ettirilememekte, mahalleler bir yaşam biçiminden bir barınma biçimine dönüşmüş durumdadır.

KAYNAKLAR

- ALTINÖZ, İsmail, **Dulkadir Eyaletinin Kuruluşu ve Gelişmesi**, Kahramanmaraş 2011.
- CANSEVER, Turgut, "Osmanlı Şehri", **Osmanlı**, C. V, (Ed. Güler Eren), Yeni Türkiye Yayınları, Ankara 1999, s. 509-527.
- ÇAKIR, İbrahim Ettem, "XVI. Yüzyılda Ayntab'da Toplumsal Kontrol Aracı Olarak Mahalle Halkının Rolü", **Bilig**, Güz 2012/Sayı: 63, s. 31-54.
- ERGENÇ, Özer, "Osmanlı Şehrindeki "Mahalle" nin İşlev ve Nitelikleri Üzerine", **Osmanlı Araştırmaları**, C. IV, İstanbul 1984, s. 69-78.
- ERGENÇ, Özer, "Osmanlı Şehrinde Esnaf Örgütlerinin Fizik Yapıya Etkileri", **Şehir ve Yerel Yönetimler**, İstanbul 1996, s. 407-417.

1 Yıldız, s. 15.

2 Koç, s. 149; Bu mahalle isimleri ve başlıca özellikleri ile ilgili bkz: Koç, s. 149-163; Yıldız, s. 15-31.

- FAROQHI, Suraya, **Osmanlı Kültürü ve Gündelik Yaşam Ortaçağdan Yirminci Yüzyıla**, İstanbul 2008.
- GÖKHAN, İlyas, **Başlangıçtan Kurtuluş Harbine Kadar Maraş Tarihi**, Kahramanmaraş 2011.
- GÜRBÜZ, Adnan, "16. 17. Yüzyıllarda Maraş Şehrinde Sosyal ve Ekonomik Hayat", **Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi**, Volume 2/6, 2009, s. 165-170.
- KAZICI, Ziya, **Osmanlı'da Toplum Yapısı**, İstanbul 2003.
- KIVRIM, İsmail, "Osmanlı Mahallesinde Gündelik Hayat (17. Yüzyılda Gaziantep Örneği)", **Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, 2009, 8/1, s. 231-255.
- KOÇ, Kemalettin, **Kahramanmaraş'ta Sosyal Hayatın Fiziki Yapıya Etkileri**, Kahramanmaraş 2010.
- KOÇBERBER, Seyit, "Yeni Belediye Yasası ile Mahalle Yönetimi", **Sayıştay Dergisi**, Sayı 56, s. 103-114.
- KUBAN, Doğan, "Mahalleler: Osmanlı Dönemi", **Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi**, C. V, İstanbul 1994.
- Musa ŞAHİN-Esra IŞIK, "Osmanlı'dan Cumhuriyete Mahalle Yönetimi", **Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, Sayı: 30, Ağustos 2011, s.221-230.
- OKUMUŞ, Ejder, "Evlıya Çelebi'nin Gözüyle Kahramanmaraş", **Seyehatnâme, Şehir Tarihi ve Coğrafya Kitaplarına Göre Maraş**, (Haz. Yaşar Alparslan-Serdar Yakar), Kahramanmaraş 2009.
- ORTAYLI, İlber, **Tanzimat Devrinde Osmanlı Mahalli İdareleri (1840-1880)**, Ankara 2000.
- Ortaylı, İlber, **Türkiye Teşkilât ve İdare Tarihi**, İstanbul 2007.
- TOK, Özen, "Kadı Sicilleri Işığında Osmanlı Şehrindeki Mahalleden İhraç Kararlarında Mahalle Ahalisinin Rolü (XVII. ve XVIII. Yüzyıllarda Kayseri Örneği)", **Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, Sayı: 18, Yıl 2005/1, s. 155-173.
- ÜNAL, Mehmet Ali, **Osmanlı Sosyal Ve Ekonomik Tarihi**, İstanbul 2012.
- ÜSTÜNDAĞ, Nagehan, "Osmanlı'da Şehir ve Şehri Geliştiren Unsurlardan biri Olarak Ayânlar: Vidin ve Rusçuk Örneği (18. Yüzyıl)", **Hacettepe Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü**, Sayı: 2 Bahar 2005, s. 149-167.
- Yaşar ALPARSLAN-Hacı Ali ÖZTURAN, **Eski Maraş'ta Örf'ler, Âdetler ve İçtimai Hayat**, Kahramanmaraş 2010.
- Yaşar BAŞ-Rahmi TEKİN, **Maraş Vakıfları (Dulkadirli ve Osmanlı Dönemi)**, Konya 2007.
- YETİŞKİN, Mehmet, "Osmanlı'nın Son Döneminde Maraş", **Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi**, Sayı: 67-68-69, C. XXIII, 2007.
- YILDIZ, Pakize, **Maraş Şehir Vakıf Eserleri**, Konya 2012.

CUMHURİYET DÖNEMİ'NDE MARAŞ EVLERİ VE SOSYAL HAYAT

Ela Zehra MOROĞLU¹

Giriş

MARAŞ'IN TARİHÇESİ

Günümüzde Kahramanmaraş vilayeti Akdeniz, Doğu Anadolu ve Güneydoğu Anadolu Bölgeleri üzerine yayılmış bulunmaktadır. 1563 tarihli tahrir defterinde kayıtlı olan kazalar bir harita üzerine aktarılırsa Maraş sanacağına bağlı kazalardan merkez kaza ile Güvercinlik kazasının Akdeniz Bölgesinde, Elbistan kazasının Doğu Anadolu Bölgesinde ve Hısn-ı Mansur kazasının da Güneydoğu Anadolu Bölgesinde olduğu görülür.²

Meraş kelimesi şekli hazır ile (Reaş Yeraş) 'ın ismi mekân sigasıdır ki, mahalli "raşe"demektir. Doğrusu bu kelime Arapça değildir. Asurilerden (Sargon) zamanında dahi bu kasabaya (Maraşi) tesmiye edildiği rivayeti tarihiye ile sabittir. Bazı müelliflerde (Maraj, Marah, Maraksiyum) şeklinde yazıyorlar. Bununla beraber Meraş kasabası daima bu ismi muhafaza etmemiştir. Romalılar zamanında (Kirmanika) namını almıştır. İngiliz Müelliflerinden (Jon Harsetenak) 1910 senesinde Londra'da tabettirdiği kitabında Asurilerden (Sargon) hükümdarı zamanına ait olan tuğlalarda Maraş'ın ismi (Markaji) olduğunu yazıyor.³

Roma İmparatoru Kaligula zamanında, yani M.S. 37-41 yılları arasında, tam adı Gaius Caesar Augustus Germanicus olan bu şahsın Germanicus'tan Germanicia ve İmparator kenti anlamındaki Kaiseria sözcükleri birleştirilerek Maraş'a Kaisereia Germanicia denmiştir.⁴

Maraş Anadolu'nun en kadim şehirlerinden birisidir. Maraş tarihinin bahis ettiği zamanlardan beri iki defa yerini değiştirmiştir. İlk Meraş şimdiki Meraş'ın Cenubi Şarkisinde ve dört saat mesafesinde (Erkenez) adı verilen çayın kenarında imiş. Meraş'ın ikinci yeri de bu gün (Kara Maraş) denilen mevki imiş. İlk yerinden Meraş'ı Ali Hamdan'dan Seyfud-devle kaldırmış. İkinci yerinden de

1 Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi Tarih Ana Bilim Dalı Yüksek Lisans Öğrencisi

2 Refet Yinanç, Mesut Elibüyük, Maraş Tahrir Defteri, Cilt 1, Ankara Üniversitesi yayınları, Ankara 1988, s. 11

3 Besim Atalay, Maraş Tarihi ve Coğrafyası, İstanbul 1973, s.7

4 Maraş'ta Bir Devr-i Alem, Kahramanmaraş Belediyesi Yayınları, Konya 2012, s.10

Zulkadir oğullarından Alaiddevle kaldırmıştır. Meraş'ta sıra ile Hitiler, Asuriler – Yunanlılar yani Makidonyalılar, Romalılar ve Selekilerin İslamlıktan evvel hüküm sürmüş oldukları asarı kadime ve rivayati tarihiye ile anlaşılıyor.¹

Kahramanmaraş'ın bilinen tarihi, Anadolu'da ilk siyasi birliği kuran Hitilere kadar dayanır. Hititler devrinde buraya Marxasi dendiği çevrede bulunan bu döneme ait birçok tarihi eser ve yazılardan anlaşılmaktadır.² Tarihi Hitit dönemine kadar uzanan ve genç Hitit şehir devletlerinden Gurgum Krallığı'na başkentlik yapan Maraş, daha sonra bir müddet Asur hâkimiyetini girer. M.Ö 612'de Asurluların Medler tarafından ortadan kaldırılmasıyla Maraş ve çevresi Perslerin eline geçer. ³ Daha sonra Romalılar ve Bizanslılar tarafından işgal olunan şehir, bu dönemde de Cermanya ismi ile anılmaya başlanılmış ve Hz. Ömer zamanında da Müslümanlar tarafından fethedilmiştir. Bölgede uzun yıllar boyunca Emeviler, Abbasiler, Selçuklular ve Memlûklular hüküm sürmüştür. İslam hâkimiyetinin Suriye'den Anadolu'ya yayıldığı sırada, Maraş'ın Arap-Bizans nüfuz alanları arasında sınır bölgesi olması dolayısıyla Rumlarca sıkça yıkılıp tahrip edildiği görülmektedir. Yavuz Sultan Selim, Maraş'ı 1514 Çaldıran Savaşından sonra Osmanlı Devleti topraklarına katarak, burada merkezi Maraş olmak üzere Malatya, Antep, Zulkadiriye ve Sumaysat sancaklarının bağlandığı Dulkadiriye eyaletini kurmuştur. Şehir 1866 yılında da sancak olarak Halep Valiliğine bağlanmıştır.

Mondros Mütarekesinden sonra 22 Şubat 1919'da da İngilizlerin, Suriye İtirafnamesi gereği 29 Ekim 1919'da Fransızların işgaline uğrayan şehir, 12 Şubat 1920 tarihinde hürriyetine kavuşmuştur. Maraş halkı, 21 Ocak 1920'de başlayan ve 11 Şubat 1920'ye kadar 22 gün süren Kurtuluş Mücadelesi sonunda kendi şehrini kurtarma şerefine erişmiştir. Türk Kurtuluş Mücadelesinin önderi olan Maraş, bu önder hareket nedeniyle 5 Nisan 1925 tarihinde dünyada ilk olarak Kırmızı Şeritli İstiklal Madalyası ile taltif edilmiş ve yine 7 Şubat 1973 gün ve 1657 sayılı kanunla ismi "KAHRAMANMARAŞ" olarak değiştirilerek onurlandırılmıştır.⁴

İKLİM ÖZELLİKLERİ

Kahramanmaraş Şehir merkezi, orta iklim kuşağında olup Akdeniz İklimi görülür. Şehir ılıman iklime sahip olup sıcak bölgelere yakındır.⁵ Kahramanmaraş iklim yönünden Akdeniz iklimi kuşağında yer alır. Akdeniz İklimi'nin tam tanımına uyan, kışları ılık ve yağışlı, yazları sıcak ve kurak asıl Akdeniz İklimi, İlin 1000 metreye kadar olan kesimlerinde hâkimdir. ⁶ Kahramanmaraş'ta yıllık sıcaklık ortalaması 16,5 derece, sıcaklık ortalaması ise 4,5 derece (Ocak ayı)

1 Besim Atalay, a.g.e, s.8

2 Yeni Bin Yılın Eşiğinde Kahramanmaraş'ın Sosyoekonomik Yapısı, K.Maraş Ticaret ve Sanayi Odası, Ofset yayıncılık, K.Maraş 2001,s.2,3

3 İbrahim Solak, XVI. Asırda Maraş Kazası, Akçağ yayınları, Ankara 2004, s. 25

4 Yeni Bin Yılın Eşiğinde Kahramanmaraş'ın Sosyoekonomik Yapısı, a.g.e. s.2,3

5 Kemalettin Koç, Kahramanmaraş'ta Sosyal Hayatın Fiziki Yapıya Etkisi, Ukde yayınları, Kahramanmaraş 2010, s.85

6 Yeni Bin Yılın Eşiğinde Kahramanmaraş'ın Sosyoekonomik Yapısı, a.g.e. ,s.3

ile 28 derece (Ağustos ayı) arasında değişir. Buna göre Ocak ayı ile Ağustos ayı arasındaki sıcaklık farkı 23. 5 derecedir. Yıllık yağış ortalaması ise 709,8 mm. dir. En yağışlı mevsim kıştır. Donlu günler Ocak ve Şubat aylarında görülür. Sıcak aylarda esen garbi, sıcaklığı biraz olsun hafifletir. Kahramanmaraş rüzgârlı bir şehir olduğundan esinti genelde eksik olmaz. Fakat kışın esen poyraz soğuk eser.

İklimin konutları ve insan yaşayışını direkt ilgilendiren yönü bulunduğundan, Kahramanmaraş'ta eski konutlar da, yapı malzemesi ve şekil bakımından iklim şartlarından etkilenmişlerdir. Üzeri düz toprakla örtülen evlerin damları, sürekli yağmurlardan veya kar yağışından sonra çatlar ve su geçirgenliği artar. Yağmur ve kar yağma oranının yüksekliği ile dam loğlama¹ sıklığı birbiriyle doğru orantılı olduğundan, yağışa göre loğlamanın belirli aralıklarla yapılması gerekir. Daha sonraları çatılarda oluklu sac ve kiremit kullanımı ile birlikte, üst yapı örtüsü dört yana eğimli yapılı olmuştur.

Kahramanmaraş ikliminin özelliğinden dolayı tarıma ve hayvancılığa elverişlidir. Ilıman ikliminden dolayı şehrin etrafı ormanlarla çevrilidir.²

COĞRAFI ÖZELLİKLERİ

Kahramanmaraş, 14.327 km. lif yüzölçümü ile Türkiye'nin 13. büyük şehri durumundadır. Arazi yüksekliği 350 metreden 3.000 metreye kadar çıkan ilde geniş ovalar vardır. Bunlar, Gâvur, Maraş, Göksun, Aşağı Göksun, Afşin, Elbistan, Andırın, Mizmilli, Narlı ve İneklı ovalarıdır. İlin belli başlı dağları ise Nurhak, Binboğa, Engizek, Uludaz ve Ahırdağıdır. Ceyhan ve Aksu nehirleri ile Göksun, Söğütlü, Hurman, Körsulu ve Erkenez çayları ilimizin akarsularıdır. Toprakların 59'unu dağlar, 24'ünü platolar ve 16'sını da ovalar teşkil eder.³

İnsanların tabiata hâkimiyet kesbedemediği zamanlarda Maraş bölgesi yerleşim için ideal bir yerdir. Büyüklü küçüklü yerleşim için ideal bir toprak parçasıdır. Ovaları münbit olduğu gibi dağlarında ekmeğe dikmeğe hayvancılığa müsaittir. Büyük küçük su kaynaklarına sahiptir. Anadolu'nun en sulak yerlerindedir. Onun içinde coğrafyasında büyük küçük çok sayıda şehir kurulmuştur.⁴

MARAŞ HALKININ GENEL KİMLİĞİ VE SOSYAL HAYATI

Türklerin ahlak ve tabiiye (tabiat, yaratılış) muhitlerinden doğmuştur. Türklerin Anadolu ve Rumelide'ki büyük şehirlerde oturan ve başka soylarla az ve çok karışan pek az kısmından sarfı nazarla, büyük bir kısmı saf ve bakir bir ahlaka sahiptir. Onlar Orta Asya'dan getirdikleri hayatı maişeti (yaşayış) hala bozmamışlardır.

Türklerle meskûn olan Maraş ve havalisi ahalisinin büyük bir kısmı ahlak itibari ile temiz ve lekesizdir. Ahlak itibari ile Maraş Ahalisini iki kısma ayırmak

1 Toprak damı su geçirmemesi için taş silindir ile sürerek sıkıştırma işlemi

2 Kemalettin Koç, a.g.e. , s.85,86

3 Yeni Bin Yılın Eşiğinde Kahramanmaraş'ın Sosyo-ekonomik Yapısı, a.g.e. ,s. 3

4 İlyas Gökhan, Başlangıçtan Kurtuluş Harbine Kadar Maraş Tarihi, Ukde yayınları, Kahramanmaraş 2011, s.32

lazım gelir, bir kısmı ki çokluk bu taraftadır. Temiz ve güzel ahlaki esaslara malikdirler. Fakat o bir kısım ki, pek az olan zadedân, ulema, Memurin kısmıdır. Bunların içerisinde bazı simalar istisna edildiği takdirde ahlak ve seciye itibarı ile değerleri hiç demektir. Avam ne kadar saf ve pek iseler, bunlarda tersine olarak o kadar bozulmuş ve düşmüşlerdir. Bunlar için her şey maddi kıymetlerle ölçülür.

Meraş'ta katil ve cinayet işitilmez gibidir. Yalnız köylerde hayvan hırsızlığı sık vukua gelir ise de bunun çoğu Türklerden başka soylar tarafından yapılmaktadır. Avam halk hiç su katılmamış, bozulmamış her mikyası (ölçüsü) ile tam bir Türk'türler. Sade yaşarlar. Basit ve doğru düşünürler, açık söylerler. Türk'ü dünyasına bağlayan şey, ancak, Allah'ı, Devleti ve Ocağıdır. Meraşlılarca Ocak muhabbeti hala bakidir.

Bütün Türk memleketlerinde olduğu gibi, Meraş dahi pek afif bir kasabadır. Namussuzluk hemen hiç işitilmez gibidir. Bin türlü ihtiyaç altında ezilen genç ve dul kadınların namusunu sattığı görülmez. Dünyanın en bahtsız kadınları, Meraş kadınlarıdır denilebilir. Birçok kadınlar dahi erkekler gibi çalışmağa mecburdurlar.

Meraş ahalisinin hayatı pek basit ve iptidaidir. Hala eski aşiret hayatını bırakmamışlar bazı müellifler bunların Buhara Özbeklerinden bulduklarını yazıyorlar ki doğrudur. Meraş'ta yemek, bulgur ve bir nevi sert tarhana, döğme, nohut, mercimek gibi hububat ve badıcan (Patlıcan), bamya, fasulya gibi sebzelerden ibarettir. İşret (içki içmek, alkol kullanmak) İslamlar arasında o kadar yayılmamıştır. Bazı zadedânlık taslayanlarla memurlar içerler. Yerli ahaliden binde biri kokusunu dahi duymamıştır. Yalnız birçok erkekler ot atarlar ki bu ot kül ile adi tütünden yapılmıştır. Bunun Arabistan'dan geldiğine şüphe yoktur. Ahali hekimlerden ziyade nüshaya (muska) ve efsuna (büyü) ehemmiyet verirler, her ne kadar son senelerde hekimlere müracaat artmış ise de yine efsuncuların itibarı yerindedir.

Orta Asya'dan buralara gelen Türkler ayrı ayrı aşiret halinde geldiklerinden ve geldikten sonra iyice kaynaşarak imtizaç (karışma, uyma) ederek bir halita (iki madenin birleşmesi ile meydana gelen bir madde. Tunç gibi) haline gelmediklerinden, Anadoluda'ki muhtelif Türk şiveleri arasında büyük farklar görülür. Bu cümleden olmak üzere Meraş şivesi dahi ayrıca bir hususiyete maliktir. Evliya Çelebi Meraş Türklerinin iki asır evvelki şivelerini kaydetmiş. Bu gün Meraş şivesi iki asır evvelkine nazaran çok değişmiş bulunuyor. Birçok kelimeler o zaman kullanıldığı halde bu gün ya tamamen terk edilmiş veya az çok değişmiş ve incelmış bir halde bulunuyor.

Bu gün Meraş lehçesinde pek saf ve bakir bir takım Türk kelimeleri vardır, aynı zamanda Suriye'nin yakınlığı sebebi ile çok Arapça kelimeler avam lisanına karışmış ve fakat Arapçalığını gaip etmiştir. ¹

MARAŞ SİVİL MİMARİSİNİN GENEL ÖZELLİKLERİ

Her toplumda şehirlerin görünen fiziki alanları ve toplumsal birikimleri

1 Besim Atalay, a.g.e, s.86,87,88,91,92,93

olan mahalle, cadde, sokak ve evler farklılık gösterir. Orta Asya'dan kalkıp Anadolu'yu yurt edinen Türk aşiretleri, Selçuklu ve Osmanlı gibi büyük bir kültür ve medeniyet meydana getiren devletlere yol açmışlardır. Bu devletlerin, hüküm sürdükleri yerlerdeki kültürün fiziki izleri ise mimari yapılardır. Şehirlere kimlik kazandıran bu mimari eserler, şehirlerin tapuları sayılmıştır.

Yapılar insanların sosyal, kültürel, dini, psikolojik, ekonomik ve fiziksel ihtiyaçlarına cevap verecek şekilde yapılmışlardır. İnsanlar çevrelerini biçimlendirirken, kendilerini oluşturan ve kişiliklerini belirleyen sahip oldukları dini, sosyal ve kültürel birikimlerin etkisiyle hareket etmişlerdir. Bu birikimler, sokakların ve mahallelerin nerelere kurulacağı, yapılacak evde kalacak kişiler, çocuk sayısı, ev içinde hayat, haremlik, selamlık, mutfak, sofa, çardak, depo, ahır, yatak odası vs. gibi bölümlerin nerelere yerleştirileceği, ihtiyaca göre eve eklemelerin nerelere yapılacağı, evler arasındaki mesafenin ne kadar olacağı, komşu evine karşı konum, bahçelerin tanzimi gibi fiziki yapılaşmalar, toplumların kişiliğinin biçim olarak binalara yansımaları olarak kabul edilmiştir.¹

Maraş'ta alelesker evler kerpiçten yapılır, üzerleri topraktır. Buraca kiremit istimali Hıristiyanlara mahsus gibidir. İslam evlerinde helâ, gusülhane yoktur. Yalnız camilerin ittisalindeki (bitişindeki) abdesthanelerin yanında umuma mahsus birer gusülhane vardır. Buralarda herkes suya girebilir. Hemen her evde bir çeşme olduğundan ileri gelmiş olmalı ki gusülhane yapma zahmetini çekmiyorlar.

Evlerde mutbah² olmayıp yemeği oturdukları odanın ocağında pişirilmiş, Meraş'ta en güzel binalar Hıristiyanlara ve bilhassa ecnebi misyonerlerine aittir. Alman ve İngiliz misyonerlerine ait güzel mektepler vardır. Hele Amerikan misyonerlerine ait olan binalar kasabanın en güzel ve şerefli binalarıdır.³ Türk çadır geleneği, yerleşik hayata geçtikten sonra da konut yapımına yansımıştır. Evlerde odaların ve sofanın doğrudan avluya veya bahçeye açılması çadır sisteminin etkisidir.

Türk toplumunun, göçebelikten kurtulamayıp derme çatma evler ve bunlardan oluşan köy benzeri şehirler kurdukları yolunda eleştiriler bulunmaktadır. Burada gözden kaçan bir konu vardır. Türkler, evini ilk defa inşa ederken küçük ölçüyü esas almıştır. Çünkü evler, ileride ailenin değişen ihtiyaçlarına cevap verecek şekilde çevre ve bölge ile uyum içinde bölgesine, komşusuna ve doğal çevreye saygılı, belirli bir düzen içerisinde değişikliklere ve eklemeler yapabilmeye imkân tanıyan bir özelliğe sahip olarak yapılmıştır. Evlerin değişikliklere imkân tanınması, sokakların büyüklüğünü ve şeklini de belirlemiştir.

Maraş bölgesi çok işlemeye müsait taşla sahip değildir. Yakın yerlerde çıkan taşlar da soğuğa karşı dayanıklı değildir. Böyle olunca da Maraşlı ev yaparken bulunduğu taştan yarar. Evin zemin katını taş duvar yapar. Bu yükün taşınması açısından iyidir. Alt kat müdahaleye açıktır. Yağmur sıçrar. Bir şey çarpar. O

1 Kemalettin Koç, a.g.e, s87,88

2 Mutfak

3 Besim Atalay, a.g.e, s.169

bakımdan taşla yapı mukavim olur. Ama yine de köşelere direk diker. Taş duvarın içine ağaçtan rente atar. Bunları irtibatlandırır. Alt katı yüksekten tutar. Onun üstünü sade ağaçla yapar. Ağaçla kurumunu ortaya çıkarır. İrtibatlarını yapar. Sonra arayı kerpiçle doldurur. Veya ağaçla kurumu ortaya çıkardığı halde belli yerleri taş duvar yaparak doldurur.

Bu yapıyı da ekonomik gücü nispetinde ortaya çıkarır. Eğer ekonomik gücü varsa büyük yapar. Odasını çoğaltır. Çünkü inancına göre evin genişliği berekettir. Bunun bir de ısınma-ısıtma problemi vardır. Onun için de orta duvarı kalın yapar. Oturma odası gibi kullanılan odanın duvarına ocak koyar.

Kerpiç duvarsa o gün için bir zaruret olduğu gibi bir de ihtiyaçtır. Zira kalın kerpiç duvar soğuğu sıcağı geçirmez. Dışarının havası ile içerisinin havasını ayırır. Bu da soğuk günde sıcak günde evin ısınısını sabit tutar. Ev yazın serin kışın sıcak olur.

Maraşlı evinin üstünü dam yapar. Başka şekil yapma şansı pek yoktur. Buralar kiremit sanayini ortaya çıkarmaya pek müsait değildir. Zaten çıkmamıştır. Rüzgârı pek fazladır. Ayrıca dam da ihtiyaçtır. Çamaşır sermek için gereklidir. Zahra tutmak için gereklidir. O gün için bulgur çıkar dama serilir. Tarhana yapılır dama serilir. Yani çok ihtiyaçtır. Ama gel gör ki burada toprak humusludur. İçine saman koymasın ne koyarsın koy akıtacaktır. Ne kadar kabarmasın diye lovlarsın lovla yine akıtacaktır.

Bir de Anadolu'da yaşanan deprem tecrübesi, Türk'ü ağaç taş arası ev yapmaya iter. Çünkü kendinden önceki milletler sade taş ev yapar. Taş evin zelzelede esneme payı azdır.

- 1- İnanıcı dairesinde ihtiyaca binaen çıkarır,
- 2- İnancınız, ihtiyacınız ne olursa olsun ekonomisi nispetinde çıkarır,
- 3- Ekonomisi ne olursa olsun bölgenin malzemesi dairesinde çıkarır,
- 4- Malzeme ne olursa olsun eşyaya hâkimiyeti nispetinde çıkarır,

Ağaca tahakküm alet işidir. Orta zamanlar ancak balta ve benzer aletlerle kaba saba tahta yapabilirsiniz. Çok öyle zarif şeyler yapamazsınız.

Batıdan ağaca tahakkümde işe yarayan daha iyi aletler gelir. Ağaca tahakküm kolaylaşır. Daha güzel ürünler ortaya çıkar. Zaten XIX. asır değişim asrıdır. Batının kokusu nefesi ülkeye gelmekte, duyulmaktadır. Artık Bey'in çadır kurma devri geçmiştir. Onun yerine konak saray yapılmalıdır. Çağa uyum sağlanmalıdır.

Daha çok emeğin, daha çok aletin şekillendirdiği ağaç saray (konak) dönemi başlar. Oda çoğalır, sofa çıkar, mutfak çıkar. XX. yüzyıldır. Bu işler biraz daha gelişir. Derken soba çıkar, sofaya¹ kurulur. Kapılar da açık tutulur. Ev bir şekil ısınır veya ısınmaz da ılır. Bu sistem kalorifer çıkıncaya kadar devam eder. Beton ev yapılır. Sofa yapılır. Odalar etrafa dizilir. Kör noktaya hamam, çağ konur. Soba yanar ısı odalara dağılır. Son asırlarda artık en büyük mutluluk evin akmamasıdır.

1 Evlerde oda kapılarının açıldığı geniş alan

Artık evin üstü kanedir, betondur saçtır.¹

Kahramanmaraş evlerinin tamamı güneye yöneliktir. Avlu içerisindeki bu evlere enikli kapı (Kuzulu kapı) denilen bir kapıdan girilmektedir. Bu kapı bazen kemerli bazen düz atkılıdır. Çoğu evlerde bu kapılar iç ve dış olmak üzere ikiye ayrılmaktadır.² Dış giriş kapısı avludadır. Dış kapının özelliği iç içe iki kapıdan oluşmasıdır. Büyük kapının içindeki küçük kapı insanların kullandığı kapı, büyük kapı ise binek hayvanları ve diğer büyükbaş hayvanları giriş ve çıkışında kullanılan kapıdır. Bu kapılara enikli kapı denir.³

Avlular çoğunlukla taş kaplı olup, ortalarına yuvarlak, oval veya köşeli şadırvanlı havuzlar yerleştirilmiştir.⁴

Çiftaslanlar konağının bahçe içerisindeki havuzundan bir görünüm

Anadolu Türk şehirlerinde olduğu gibi, Kahramanmaraş evlerinin biçim ve mekân olarak oluşumunda, kültürel ve sosyal özellikler de belirleyici rol oynamıştır. Görüş, ışık, iklim, malzeme, yapım yöntemleri ve teknoloji gibi fiziksel amiller ise değiştirici bir rol üstlenmiştir. XIX. yüzyılın ikinci yarısına ait belgelerde, Kahramanmaraş'ın evlerinin hemen tamamının kerpiç olduğu, fakat bu tarihten bir süre önce, Kahramanmaraş'ta İstanbul'dakilere benzer yarım kâgir yarım ahşap binalar yapılmaya başlandığı belirtilmektedir. Bunun yanında

1 Kemalettin Koç, a.g.e. , s.27,28,29,265,267

2 Çetem Yıllık Tarih, Araştırma, Kültür Dergisi, "Maraş Sivil Mimari Örnekleri", sayı 10, Kahramanmaraş 2012

3 Mevhibe Savaş, Madalyalı Tek Şehir Kahramanmaraş Dergisi, "Kahramanmaraş'ta eski evler" sayı 17, s.1-3 Ankara 2005

4 Çetem Dergisi, a.g.e.

XIX. Yüzyıl sonu ile XX. Yüzyıl başına Kahramanmaraş'ın kerpiç ihtiyacını karşılayacak on adet kerpiç hane bulunduğu tespit edilmiştir.

Günümüzde örnekleri bulunan geleneksel Türk mesken mimarisinin özelliğini taşıyan eski Kahramanmaraş evleri, XIX. yüzyıldan kalmadır denilebilir. Yarım kâgir ahşap evlerin insan merkezli, akılcı, ekonomik ve estetik oldukları düşünülmektedir. Yapılarda kerpiç, taş ve ahşap kullanılmıştır.¹

Kahramanmaraş evleri çoğunlukla iki katlı olup, üç katlı olanlara da rastlanmaktadır. Bu evler yüksek avlu duvarları ile çevrili alanlarda yer almış olup, düzgün kesme taştan yapılmışlardır. Evlerin altındaki mahzenler aynı zamanda ahır olarak kullanılmış, zemin katta kiler, mutfak, depo gibi birimlere yer verilmiştir.² Ayrıca evin alt katında gizli bir bölüm vardır. Bu bölüme mahzen denir. Mahzende kış ayları için hazırlanmış yiyecek maddeleri muhafaza edilir. Savaş zamanlarında sığınak olarak da kullanılır. Mahzene mutfaktan veya diğer odalardan bir kapı ile girilir.³

Evlerin üst katları daha çok günlük yaşama uygun biçimde düzenlenmişlerdir. Evlerin ikinci katında “gezintiye“ denilen bir sofa bulunmaktadır. Bu sofanın çevresi camla kapatılmamış, dışarıya açık olarak bırakılmıştır. Odalar da doğrudan doğruya bu sofaya açılmaktadır.⁴

Evin mekânlarının hepsine çardaktan girip çıkılır. Çardağın ön kısmına sufa yapılır, sufada oturulur, yaz aylarında yatılır, evin günlük işleri yapılabilir. Evin alt katı ahır olduğundan evin üst katında oturulur. Üst kata çıkmak için çardağın altında bir merdiven bulunur. Merdivenle sofaya çıkılır. Evin diğer odalarına da rahatlıkla ulaşılabilir.

1 Kemalettin Koç, a.g.e. , s.269

2 Çetem Dergisi, a.g.e.

3 Mevhibe Savaş, a.g.e, s.2

4 Çetem Dergisi, a.g.e.

Ekenler'in evinin sofasından bir görünüm

Kahramanmaraş evlerinde pencerelerin ayrı bir özelliği vardır. Bunlar tabandan tavana kadar büyük ve üzeri süslü tahtalarla şekillendirilmiştir. Ancak ışık ve hava alan kısımları oldukça küçük tutulmuştur. Bunlara çeşitli şekillerde hareket edebilen ve panjurlar da eklenmiştir. Bazı evler harem ve selamlık olarak iki ayrı bölümden meydana gelmiştir. Üst katlarda açık eyvan düzenlemeleri ile balkon ve sofalar önemli yer tutmuşlardır. Evlerin çoğunun üzeri ahşap çatı ile örtülmüştür.¹

Eski konutların hemen hepsinde döşeme malzemesi olarak tahta kullanılmıştır. Döşemeler, yuvarlak ağaçlar üzerine tahta çakılması ile yapılmıştır. Tek katlı konutlarda döşeme, çok katlı ve üzeri çatılı olan konutlarda tavan ve döşeme ahşap malzemedir.

1 Çetem Dergisi, a.g.e.

Dedeoğlu konağında kullanılan ahşap tavan ve döşeme

Kahramanmaraş evlerinden kerpiç malzeme ile yapılan konutlarda, ocağın yerleştirildiği duvarlar daha kalın inşa edilmiştir. Karışık ve ahşap konutlarda ise, temel ve taşıyıcı duvarlarda taş veya kâgir kullanılmıştır. Bu tür evlerin üst katları, ahşap taşıyıcı sistem olan hımış duvar veya ağaç karkasın iç ve dış yüzeylerine ince çitalar takılarak üzerinin kendirli kireç hamuruyla sıvanmasıyla inşa edilmiştir.¹

1 Kemalettin Koç, a.g.e. , s.269, 270

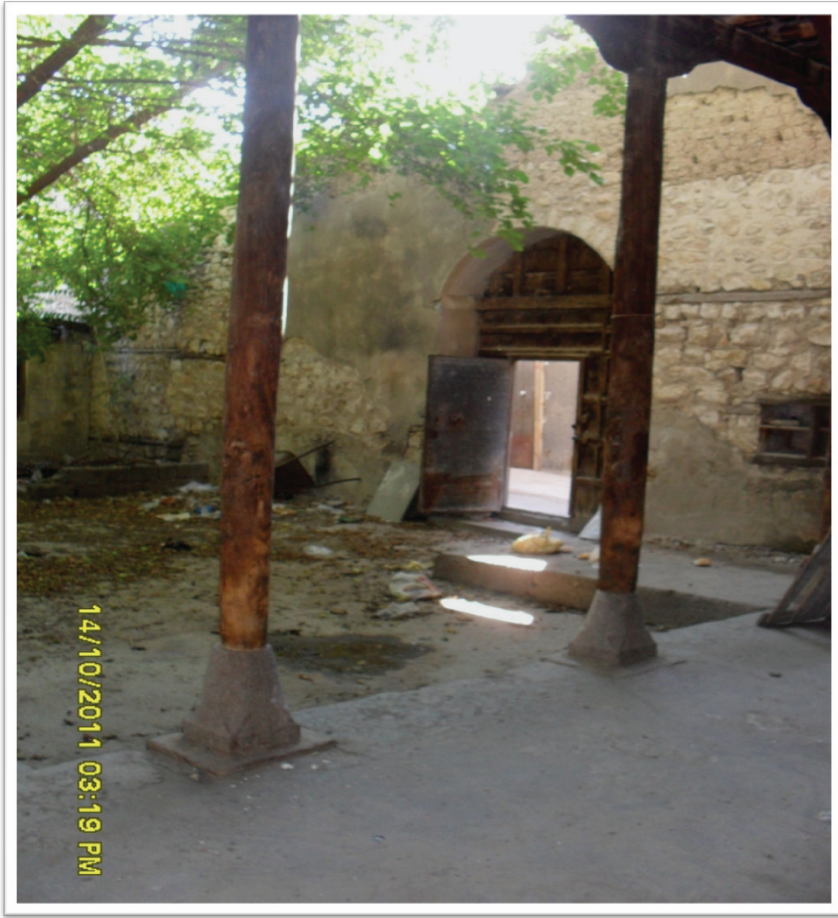

İkinci katı bu teknikle inşa edilen Sezalların evinden bir görüntü

Kahramanmaraş sivil mimari örneklerinde merdiven korkulukları ahşaptan yapılmıştır. Genellikle dolaplar, raflar işlemeli, kapılar çivisiz, sedir ağacından geçmeli olarak yapılmışlardır. Taşıyıcı sistemler taştan veya ahşaptandır. Taş duvarlar üzerine çoğu kez ahşap bir taban oturtulmuştur. Bu arada taş sütun başlıkları üzerine ahşap kolonlar yerleştirilmiştir. Üst katlarda bağdadi¹ şekilde korkuluk ve kemerler yapılmıştır. Evlere uygulanan sıvalar pamuklu (kendirli) kireç kaymağı ve kum karışımıdır. Ayrıca bağdadi sıva üzerine tutkal karıştırılarak çita üzerine yapılmışlardır. Bunlar hem içte hem dışta kullanılmıştır.²

1 Ahşap çita arası dolgu duvar tekniği

2 Çetem Dergisi, a.g.e.

Şavklı Evinin yapımında uygulanan taş sütunlar üzerine yerleştirilmiş ahşap kolonlar

Kahramanmaraş'ın eski evleri, yamaçlara yaslanmış olarak ve çoğunlukla iki katlı inşa edilmiştir. Evler genellikle güneye bakar hemen tamamı avlu içerisindedir. Avlular 4-5 metre duvarla çevrilmiştir. Avlu içerisindeki ağaçlar, hem insanın nefes alıp yeşili görmesini hem de çevrenin daha yaşanılır olmasını sağlamaya yöneliktir. Her evin kuzeyi diğer evin güneyine baktığı ve pencere konulduğunda diğer evin içerisi görüneceği için evlerin kuzeyine pencere konulmamıştır. Evlerin namahremligi sağlanmıştır. Üst kattaki duvarların yağmur alan kısımları saçla kaplanmıştır. Evler son derece mütevazı, bir o kadar da kullanışlıdır. Bahçeyi çeviren duvar, evin alt kat duvarıyla kesişir şekilde planlanmıştır. Dönemin mahremiyet anlayışına uygun olarak, evdeki seslerin sokağa ve komşuya duyulmaması için “ sağır duvarlar “ inşa edilmiştir.

Kahramanmaraş'ın yapılanmasında coğrafyanın büyük etkisi olmuştur. Önce Kale'yi sonra Ulu cami'yi merkez alan engebeli araziye evler yapılmış, konutların birbirinin duvarlarından faydalanarak yapılması nedeniyle ara sıra 9- 10 konutun toprak damı birleşmiştir. Sokaklar dar olmasına rağmen evler

birbirlerinin önünü kapatmamış, yapılar kot farkından kaynaklanan basamaklı bir şekil oluşturmuştur.¹

Kahramanmaraş'ta evler planlarına göre sekiz ayrı tipe ayrılmıştır. Bunlar ön cephe veya orta merdivenli, boydan boya açık sofalı evler; yandan merdivenli, "T" planlı sofalı evler; önden çift merdivenle çıkılan açık sofalı planlı evler; yandan merdivenli boydan açık sofalı evler; yandan merdivenli yarım sofalı planlı evler; evin arka duvarı içerisinden çıkılan çift merdivenli sofalı evler; merdivenleri sofanın cephesinden çıkan evlerdir.²

Önden çift merdivenle çıkılan açık sofalı planlı Kadı Ahmet konağı

Abdesthane genellikle evin dışına yapılır. Avluda uygun bir yer varsa avluya yapılır. Abdesthane kerpiçten veya tahtadan yapılır. Abdesthane lâğımın ayağı ile bir kuyuya verilir, ya da yakınlarda dere veya bir su akıntısı varsa oraya verilir. Eski evlerde ocak iki tane olur. Büyük ocaklık ve küçük ocaklık. Büyük ocaklıkta çamaşır yıkama, ekmek ve bayramlarda kömbe pişirme gibi işlerde kullanılır. Küçük ocaklık ise günlük işlerde genellikle yemek yapımı ve ısınmada kullanılır.³

Evlerin alt katları genelde taştan yapılmıştır. Böylece evlerin yaz aylarında serin olması ve konutların kış aylarında su aşındırmasından korunması sağlanmıştır. Yapılışının kolay ve ekonomik olmasının yanında, zahire işinin yaz aylarında yapıyor olması, evlerin üzerinin toprak dam ile örtülmesini gerektirmiştir. Kahramanmaraş'taki evler, insanların gelir seviyesine göre farklı yapılmıştır. Ekonomik durumu iyi insanların evleri, daha büyük ve geniş inşa

1 Kemalettin Koç, a.g.e. , s. 272

2 Çetem Dergisi, a.g.e. ,

3 Mevhibe Savaş, a.g.e,

BİRİNCİ SALON / IV.OTURUM

edilmiştir.

Kahramanmaraş'ın XVII. Yüzyılda 10.000 hane, 1900 yılında 7069 hane, 1902 yılında (Mutasarrıf Nuri bey zamanında) 7192 hane, 1916 yılında ise 8525 hane olduğu tespit edilmiştir. 1957 yılına gelindiğinde 3 katlı yapıların toplamı 50 civarı olmuştur. 1965 yılında ise, şehirde yapılan sayımda, toplam 13072 adet konut olduğu tespit edilmiştir. 3520' si ise betonarme malzeme ile yapılmıştır. Kahramanmaraş evlerinde, XIX. Yüzyılın sonları ile XX. Yüzyılın başlarıyla birlikte üst yapı birimi olarak özellikle oluklu saç ve kiremit kullanımı artmaya başlamıştır. Bu yıllardan itibaren konutlar, üst yapı örtüsü özelliği bakımından iki gurubta toplanmıştır. Bunlardan birincisi ve en yaygın olanı düz toprak damlı konutlar, ikincisi üst yapı birimi çinko (oluklu sac) veya Kahramanmaraş'ta üretilen oluklu kiremitle örtülen konutlardı.

Kahramanmaraş'ta, ahşap ve karışık malzemeli konutlarda üst katlar 1 metreyi aşan çıkmalarla sokağa taşmışlardır. Bu malzeme ile yapılmış konutların alt kat duvarları genelde taştan yapılmış, birleştirici olarak da çamur veya az da olsa kireç kullanılmıştır. İki katlı bahçeli evlerde alt kata kiler ve mutfak gibi bölümler eklenmeye başlanmıştır. Zamanla bu konutlara banyo da eklenmiştir. Kahramanmaraş halkı, bahçeli, çardaklı, çıkmalı, avlulu evlerinde, doğayla iç içe, her an komşusuyla sokakta ve mahalle mescidinde görüşme imkanına sahip toplu iç içe yaşamışlardır.

Eski Türk evlerinde, odaların ısıtılmasından ziyade kişiler sıcak tutulmaya çalışılmıştır. Odalar büyük ve yüksek tavanlı olduğundan odayı ısıtma işi geri plana atılmıştır. Daha sonraları, odaların ısıtılması anlayışı gelişince en korunaklı odalar kışlık olarak kullanılmaya başlanmıştır. Odaların ısıtılmasının sağlanması düşüncesi, odaların ebatlarının küçülmesine yol açmıştır. Özellikle tavan alçalmıştır. Fakat basık tavanlı küçük odalar hiç bir zaman inşa edilmemiştir. Çünkü Türk insanına göre, basık tavanlı ve küçük odalarda yaşayanların yarı hayatı sokakta geçer. Sokak sevgisi ise aile sevgisini azaltır.

Eskiden odaların ısınması için ya bir mangal ya da ocak kullanılmıştır. Yataklar, uyumadan önce, yorganların altına saç mangal içerisinde kömür konularak ısıtılmaya çalışılırdı. 1957 yılında evlerin büyük çoğunluğunda hala ısınma için ocaklar varken, bu tarihten itibaren teneke sobalar yeni yeni kullanılmaya başlanmıştır.

Kahramanmaraş'ta, odaları çok olan evlerde sofaya açılan odaların dört duvarı da iki metre yüksekliğe kadar varan tahtalarla kaplanmıştır. Duvarın yüzünü kaplayan bu tahtalara "Devlibeyt" denilirdi. Engabeli yapısının bir sonucu olarak Kahramanmaraş'ta çoğu evin arka duvarları, bazan da yan duvarları toprakla gömülü olduğundan daima rutubetli olurdu. İşte bu devlibeytler, taş ve gömülü duvarları kaplayarak rutubeti önlemiştir.

Cumhuriyet kurulduktan sonra, şehirde ekonomik gelişmeye paralel olarak üç ve daha fazla katlı evler çoğalmaya, oda sayısı artmaya başlamıştır. Aynı Osmanlı ev planında olduğu gibi Kahramanmaraş evleri merkeze doğru

geldikçe büyümüştür.¹

Kahramanmaraş'ta eski Türk evlerinden pek az örnek günümüze gelebilmiştir. XIX. yüzyıl sonlarında başlayan Ermeni ayaklanmaları, I. Dünya savaşı sırasında Fransız işgali, şehirde çıkan yangınlar, depremler sivil mimari örneklerinin büyük bir kısmının ortadan kalkmasına neden olmuştur. Bununla beraber günümüze gelen örnekler de Kahramanmaraş sivil mimarisi hakkında yeterli bilgi vermektedir.²

5.1.HASAN ARIKANKONAĞI

Günümüzdeki adresi: Turan mahallesi, Hacı Osman sokak, no 3

Bilinen ilk sahibi bezirgân Zellioğlu'nun adıyla anılan bu konağın bundan önce Kurtuluş savaşı öncesi işgalciler tarafından idare binası olarak kullanıldığı bilinmektedir. Taşlarla örülü olan evin dış cephesi dönemin mahremiyet anlayışını yansıtmaktadır. Bu taş çevirme, evin ikinci sahibi Zellioğlu tarafından yaptırılmıştır.³ Asıl yapı ve hizmetlilerin kaldığı kısım olmak üzere iki ayrı bölümden oluşan konağın bahçe içerisinde bir hamamı bulunmaktadır.

1936'da Musa Efendi oğullarından (Arıkanların lakabı) Hasan Arıkan'a geçen konak, bazı değişiklikler yapılarak imar edilmiş.⁴ Yapım tarihi 19.yüzyıldır. Bu gün miras yoluyla Hasan Arıkan'ın oğlu Mustafa Arıkan üzerinde bulunan konak, ev sahiplerinin yardımcılarında olan bir aileye, hem oturup faydalanması

1 Kemalettin Koç, a.g.e. , s.273, 274, 280, 281, 282, 283

2 Çetem Dergisi, a.g.e.

3 Hasan Arıkan'ın 75 yaşındaki kızı Feride Arıkan ile yapılan söyleşiden.03.10. 2011, saat 14:55

4 Turan Mahallesinden, 103 yaşındaki Köşker Veysel Cığer ile yapılan görüşmeden, 29.09. 2011,saat. 16:20

hem de konakla ilgilenmesi için bırakılmıştır.¹

5.2. ARSLAN BEY KONAĞI

Günümüzde ki adresi: Kurtuluş mahallesi, iklim Hatun sokak, no 12

Milli Mücadele'nin hatırı sayılır komutanlarından aslen Çerkez olan² 1858' de Göksun-Fındık köyünde³ doğan Arslan Bey'in adı ile anılan bu konağın yeri, Maraş harbinden önce azınlık bir aileye aittir. Harp sırasında ahşap olan ikinci katı yanan ve terk edilen konağın yeni sahibi maliyede tellallık yapan Mehmet Şekerli (lakabı şekerçi Mehmed'dir) 1940 yılına kadar konağı mevcut yapısı üzerinden onararak yeniden kullanılabilir hale gelmesini sağlamıştır. 1945' li yıllarda konağı Arslan Bey namı ile anılan Arslan Toguz'a satmıştır. 1965 yılından sonra Reyhanlı ailesine geçen konak bu gün hala bu aileye aittir.⁴ Bu gün Reyhanlı ailesinin sahip olduğu konağa, zamanın değişen şartlarına uygun şekilde maddi ve manevi bir pratik sağlaması açısından çeşitli değişiklikler yapılmış, yine de ev sahiplerinin daha rahat yaşam olanağı sağlayan betonarme binalara yerleşmesi önlenememiştir. Zamanında ev halkına elverişli bir hayat sunan konak, uygun

1 Hasan Arıkan'ın 76 yaşındaki kızı Feride Arıkan ile yapılan söyleşiden.03.10. 2011, saat 14:55

2 Kurtuluş mahallesi sakinlerinden 72 yaşındaki jandarma sivil memurluğundan emekli Alaaddin Ahlatlı ile yapılan söyleşiden, 27. 09. 2011 saat 14:30

3 Yaşar Alparslan, Serdar Yakar, Maraş-Fransız Harbi, Ukde yayınları, Kahramanmaraş 2012, s.35

4 Kurtuluş mahallesi sakinlerinden 72 yaşındaki jandarma sivil memurluğundan emekli Alaaddin Ahlatlı ile yapılan söyleşiden, 27. 09. 2011 saat 14:30

fiyata kiraya verilerek boş durması önlenmeye çalışılmıştır.¹

5.3. DEDEOĞLU KONAĞI (1)

Günümüzdeki adresi: Kurtuluş mahallesi, Bedesten sokak, no 12

Soyadı kanunundan önce Dedezadeler lakabıyla meşhur olan ailenin adıyla anılan, yan yana dört kardeş için inşa edilmiş olan bu konakları yaptıran kişinin deri imalatıyla ve ticareti ile uğraşan, Maraş'ın yerlisi olan Hacı Veysel Dedeoğlu olduğu bilinmektedir.

Milli mücadele sırasında maddi ve manevi bütün teşviki sağlayan bu ailenin kapısı halka ve harp çetelerine daima açık olmuştur.² Harb döneminde, çeteler tarafından bu konakların zemin kattaki bölümleri arasında geçitler açılarak Fransız kilisesindeki işgalcilere saldırılıp durdurulmak istenmiştir. Milli mücadeleye birebir tanıklık ve iştirak eden bu aile ve konakları işgal güçlerinin saldırılarına maruz kalmışlardır. Veysel Dedeoğlu'nun yaşadığı konağın dış cephesi üzerindeki kurşun delikleri günümüzde hala görülebilmektedir. Yapım tarihi olan 1916 yılından itibaren, Dedeoğlu ailesinin konakladığı ve milli mücadelenin hatıraları ile dolu olan, dönemin ihtiyaçlarına en iyi şekilde cevap verecek yapıya ve işleve sahip olan bu konaklar, Cumhuriyet sonrası değişmeye başlayan sosyal ve ekonomik hayat ve pratik yaşam biçimlerinin yerleşmeye başlaması ile birlikte,³ ailenin yeni kuşakları tarafından yeni konutları tercih etmeleri nedeniyle boş bırakılmıştır.⁴ Kahramanmaraş Belediyesinin girişimiyle 2008 yılında satın

1 Kurtuluş mahallesi sakinlerinden 72 yaşındaki jandarma sivil memurluğundan emekli Alaaddin Ahlatlı ile yapılan söyleşiden, 27.09.2011 saat 14: 20

2 Kurtuluş mahallesi sakinlerinden 1936 doğumlu olan Seher Özdiil ile yapılan söyleşiden, 24.09.2011, saat 16:15

3 26.09.2011, saat 16:00 da yaptığım saha çalışması sırasındaki gözlemlerimden

4 Zekeriya Dedeoğlu'nun 1955 doğumlu oğlu emekli öğretmen Mehmet Erhan Dedeoğlu ile yapılan görüşmeden, 10.03.2012, saat 16:55

alınarak, 2009'da restore çalışmaları başlatılmış, 2010 da biten çalışmalar sonucu, bu tarihi mekânların korunması ve değerlendirilmesi sağlanmıştır.¹

5.4.HACI ARİF-İ BEYZADE EVİ

Günümüzde ki adresi: Kurtuluş mahallesi, 42009 sokak, no 10

Evin bilinen ilk sahibi Maraş'ın Kurtuluş harbi sırasında ki Belediye Reisi olan Hacı Bekir Arif-i Beyzade Sıtkı Bey' dir. Milli Mücadelede etkin bir rol oynayan Bekir Sıtkı Bey, Harp günlerinde taşkınlıklarını artıran Fransız destekli Ermenileri durdurmak için, şehrin ileri gelenlerini toplayarak, Antep işgal kuvvetleri komutanlığına şikâyet dilekçesi gönderilmesine öncülük etmiştir. Maraş harbi sırasında, halkı örgütlediği iddiası ile Fransızlar tarafından iki yoldaşı ile birlikte zincirlenerek, Halep'e sürgün edilmiş ve ancak birkaç yıl sonra Maraş'a dönebilmiştir. Milli mücadeleye şahitlik etmiş ve o dönemde bir yangın geçirmiş olan ev, yaklaşık yirmi beş yıl önce sahipleri tarafından terk edilmiştir.² Bu gün harabe olmuş ve içine girilmeyecek vaziyettedir. Büyük bir ailenin ihtiyaçlarına cevap verecek yapısal özelliklere sahip olan ev, ısınma ve temizlik problemi gibi nedenlerle memnuniyetsizlik yaratmaya başlamıştır. Bu yapı da değişen sosyal yaşam ve şehirleşme ile birlikte öne çıkan betonarme konutların tercih edilmesi karşısında duramamış ve tarihi ile birlikte yok olmaya bırakılmıştır.³

1 Kahramanmaraş Belediyesi, Koruma Uygulama Denetim Bürosu arşivinden

2 Hacı Bekir Arifioğlu Sıtkı Bey'in torunu Saadet Arifioğlu'nun 1952 doğumlu kızı Zekiye Tolay ile yapılan söyleşiden, 20.03.2012, saat 14:25

3 03.12. 2011, saat 17:20'de yaptığım saha çalışması sırasındaki gözlemlerimden

5.5.ABDULKADİR SEZAL EVİ

Günümüzdeki adresi: Gazi paşa mahallesi, Ş. İlbey caddesi, no 3

Maraş'ın Kurtuluş harbi sırasındaki Belediye Reisi Hacı Bekir Arif-i Sıtkı Bey'in oğlu, 1940 lı yıllarda CHP il başkanlığı yapan Abdulkadir Sezal'ın adı ile anılan yapı, Maraş harbinden sonra bir Ermeni doktora ait olan arsanın içinde bir katlı toprak ev olduğu halde, Abdulkadir Sezal tarafından satın alınmıştır.¹ Bir katlı toprak ev yıktırılarak yerine günümüze kadar gelen yapı ünlü nacı ustalarına inşa ettirilmiştir. Abdulkadir Sezal'ın, Maraş Belediye Başkanlığı yapmış olan oğlu Ali Sezal' da bu evde doğmuştur. İhtişamını günümüzde de koruyan evde yaşayan son aile ferdi Ali Sezal ve ailesi, buldukları sosyal konumla da ilişkili olarak, Belediye başkanlığı döneminde misafir ettiği üst düzey yetkilileri daha uygun bir mekânda misafir etme gerekliliği düşüncesi ile başka konuta yerleşmeyi tercih etmişlerdir. Ayrıca eklemeler yapılmasına rağmen gittikçe genişleyen ailenin memnuniyeti sağlanamamıştır. Ev halkı zamanla bölünerek daha rahat edebileceklerini düşündükleri konutlara yerleşmişlerdir. Diğer taraftan bu gün ne bu evi onaracak usta, ne de evin bakımına ve yorucu yaşam koşullarına ayak uyduracak insan tipi kalmıştır.²

1 Hacı Bekir Arifioğlu Sıtkı Bey'in torunu Saadet Arifioğlu'nun 1952 doğumlu kızı Zekiye Tolay ile yapılan söyleşiden, 20.03.2012, saat 14:25

2 Kahramanmaraş eski Belediye Başkanlarından, 1946 doğumlu Ali Sezal ile yapılan söyleşiden, 08. 05.2012, saat 14:30

5.6. ABDULLAH BAYAZIT KONAĞI

Günümüzdeki adresi: Gazipaşa mahallesi 29012. Sokak, no:4

Yaklaşık 2000 m² ve 40 odalı olan konak Alman Hükümeti tarafından misyonerlik faaliyetleri için kullanılmak üzere inşa edilmiştir. 1930'lu yıllarda II. Dünya savaşının sinyalleri hissedildiği sırada Alman hükümetinin gönderdiği yetkili memur aracılığıyla yaklaşık 1934 senesinde ticaret ve çiftçilikle uğraşan Abdullah Beyazıt tarafından satın alınmıştır. Bu tarihe kadar bu konakta alman misyonerleri tarafından halka eğlenceler düzenlenmiş, yemekler verilmiş ve hediyeler dağıtılmıştır. Konağın hamamı halka her zaman açık tutularak misyonerlik faaliyetleri sürdürülmüştür. 1940 yılında II. Dünya savaşı sırasında konak Bayazıt ailesinde iken Maraş'a gelen Türk kol ordusu konağın 15 gün içinde boşaltılmasını isteyerek bu konağın seferberlik sırasında Türk askeri tarafından kullanılacağını bildirmiştir. Bu sırada üçüncü askerliğini Orhan Gazi kazasında üst teğmen olarak yapan Abdullah Bayazıt' a ailesi tarafından telgraf çekilerek durum bildirilmiştir. Haberi alan Abdullah Bayazıt, görevinden izin alarak Maraş'a gelmiş ve konağı Türk Kolordusuna teslim etmiştir. Yaklaşık altı buçuk yıl Türk kolordusu tarafından selamlık olan bölümün birinci katı eczane, üst katlar istihkâm taburu, bahçenin güney yönünde haremlik olarak kullanılan ikinci yapı hastane olarak kullanılmıştır.¹ Söz konusu kompleks yapı günümüze kadar çevre sakinlerinin sözlü ifadelerine göre; dönemin ihtiyacına göre 1940'lı yıllarda askeri kışla, Amerikan hastanesi, Amerikan koleji lojmanları veya Fransız

1 Abdullah Bayazıt'ın 1932 doğumlu, Ticaret borsasından emekli oğlu Şevket Bayazıt ile yapılan söyleşiden, 26,10,2011, saat: 15:00

karargâhı gibi farklı amaçlarla kullanılmıştır.¹

Günümüze kadar sağlam olarak gelebilen ve büyük tarihi hadiselerle şahitlik etmiş olan konak, bugün Abdullah Bayazıt'ın mirasçılarında bulunmakta, Abdullah Bayazıt'ın oğlu Şevket Bayazıt ve ailesi tarafından kullanılmaktadır. Arsa İçerisinde bulunan batı tarafındaki yapı satılmış, güney tarafındaki yapı ise kiraya verilmiştir.²

5.7.MERSİNLİLER KONAĞI

Günümüzde ki adresi: Gazipaşa Mahallesi, Gazneliler caddesi, no 30

Alman koleji olarak bilinen yapı, yaklaşık 200 yıl Ermeni okulu olarak kullanılmıştır. 1950'lerde yapının yeni sahipleri Mersinli ailesi tarafından pencere kenarlarında ki bölmelerde bulunan kalem ve silgiler bunu ispatlar niteliktedir.³ Maraş harbinden sonra bu yapıya üç ayrı Selanik göçmeni aile yerleştirilmiştir. Yapının birbirine geçiş kapıları kapatılmak üzere, farklı tarihlerde olmak üzere bir bölüme, Veli Gürler ve Ailesi, bir bölüme, Derviş Dalyan ve ailesi, diğer bölüme ise Fezullah Mersinli ve ailesi yerleşmiştir.⁴ Yapının bahçesinde bulunan tüneller kullanılarak dönemin aynı semtte bulunan kilisesine ve başka muhtelif yerlere ulaşabilmektedir. Bu tüneller Mersinli ailesi tarafından girişleri toprakla

1 Kahramanmaraş Müze Müdürlüğü Arşivi, Kültür ve Turizm Bakanlığı, Adana Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Bölge Kurulunun Karar Eklerinden

2 Abdullah Bayazıt'ın 1932 doğumlu, Ticaret borsasından emekli oğlu Şevket Bayazıt ile yapılan söyleşiden, 26.10.2011, saat: 15:00

3 Fezullah Gürler'in 1940 doğumlu Sümerbanktan emekli oğlu Arif Mersinli ile yapılan görüşmeden, 27.04.2012, saat 15:16

4 Gürler Ailesinden 75 yaşındaki Taciser Gürler ile yapılan söyleşiden, 27.04.2012, saat 14:40

BİRİNCİ SALON / IV.OTURUM

kapatılarak iptal edilmiştir. ¹

Bu tarihi yapı üç göçmen ailenin yaşayabileceği forma sokulmuş bu doğrultuda yapıda bazı değişiklikler yapılarak üç ayrı yaşam alanı elde edilmiştir. İlerleyen zaman içerisinde, kullanım zorluğu ve yapıda meydana gelen deformasyon nedeniyle tamamen terk edilmiştir. ²

Yapı günümüzde terk edilmiş vaziyette olup, harabe halindedir. Özellikle çatısı azami ölçüde hasarlı olduğundan ivedi olarak restore edilmesi ve kurtarılmasına ihtiyaç bulunmaktadır. ³

5.8.KADIOĞLU KONAKLARI (1)

Günümüzde ki adresi: Turan mahallesi, Ş.G. Mehmet Çavuş sokak, no 7

Adı geçen konakların sahibi 1950-56 yılları arasında Maraş Demokrat Parti Millet Vekilliği yapmış olan Ahmet Kadı, ilk hali ile bir bütün teşkil eden yapıyı harbden önce satın almıştır. ⁴ Bu konak, Kadioğlu Ahmet'in çevre köylerden gelen çetelere ve halka yemek yaptırıp dağıttığı bir bakıma misafirhane olarak kullandığı yerdir. Aynı mahallede peşi sıra dizilmiş üç konaktan en eskisidir. Kurtuluş mücadelesi sırasında şehrin ileri gelenlerinin buluşup kararlar aldığı, önemli toplantıların yapıldığı bu konak yaklaşık üç yüzdür. ⁵

Maraş'ın işgali sırasındaki vatanseverlikleri ile tarihe yazılmış olan, Yörük

1 Feyzullah Gürler'in 1940 doğumlu Sümerbanktan emekli oğlu Arif Mersinli ile yapılan görüşmeden, 27.04.2012, saat 15:16

2 04.27.2012, saat 14.30'da yaptığım saha çalışması sırasındaki gözlemlerimden

3 Kahraman Maraş Müze Müdürlüğü Arşivi, 06.12.2011 tarihli Uzman Raporundan

4 Ziya Kadioğlu'nun 1948 doğumlu torunu Ahmet Aksöyek ile yapılan söyleşiden, 13.06.2012, saat 16:30

5 Konağın bu günkü sahibi Nevruz Gül'ün 1954 doğumlu oğlu Mustafa Gül ile yapılan görüşmeden, 29.09.2011, saat 15:30

Selim, Millîş Nuri gibi isimlerin hayati kararlar aldığı bu konakta büyük yemekler verilerek mücadeleye maddi manevi destek verilmiştir. Ayrıca bu öneminden dolayıdır ki 1989’ da gösterime giren “Sahibini arayan madalya“ adlı filmin bazı sahneleri bu konakta çekilmiştir. İki katlı ve 14 odalı olan bu konak 35 yıl önce Hayrı Gül tarafından eşi Nevruz Gül adına Kadioğlu Yaşar beyden satın alınmıştır.¹ Konak haremlik olarak kullanılmıştır. Misafirler bu konaktan bir duvarla ayrılan ve selamlık olarak kullanılan ikinci yapıda ağırlandırmıştır.² Bugün Hayrı Gül ve ailesinde bulunan konağı ikinci katı yıkık durumda olup, kullanılmaz haldedir. Büyük kurtuluş mücadelesine şahitlik eden ve ev halkının yanı sıra bütün halka açık olup önemli hizmetler veren bu üç yüzyıllık konak, restore edilip yeniden canlanmayı beklemektedir.³

SONUÇ

Kahramanmaraş geleneksel sivil mimarisi, uzun bir tarihi süreç içerisinde ve farklı kültürlerin sentezi ile oluşmuştur. Bu sivil mimari örnekleri, coğrafi şartlar, ekonomik durum, inşa edildikleri döneme ait sosyal hayat ve yaşam biçimi, yapı malzemesi imkânları gibi etkenler doğrultusunda farklılaşmakla beraber genel ortak özellikler göstermektedir. Genel itibari ile yapılar kuzeye yerleştirilmiş ve avluları güneye dönüktür. Zeminle birlikte iki ya da üç katlı olan yapıların birinci katı taş, üst katları bağdadi tekniği ile inşa edilmiştir. Zemin kat ya hayvanların tutulduğu ahır ya da depo olarak kullanılmıştır. Yapılar genellikle dış dünyaya kapalı olmakla beraber kendi içerisinde renkli bir hayat biçimine olanak sunmaktadır. Genel itibari ile günümüze kadar gelmiş bu yapıların sahipleri, döneminin hatırı sayılır aileleridir. Bu aileler Milli Mücadele Döneminde ekonomik, sosyal, siyasi alanda bu mücadeleye öncülük etmişlerdir. Evlerde yemekler verilmiş, konuklar ağırlandırmıştır. Böylece sosyal hayat üzerinde olumlu bir bütünlük duygusu ve yardımlaşma sağlanmıştır.

Kahramanmaraş’ta günümüze kadar gelebilmiş yapıların, yapılış amaçları ve el değişimi dönemin gerekleri doğrultusunda şekillenmiştir. 1800’lü yılların sonunda, Misyonerlik faaliyetleri için inşa edilen okul, hastane ve askeri bina olarak kullanılan yapılar daha sonra meydana gelen I. Dünya savaşı ve Maraş harbi sırasında değişen siyasi ve sosyal atmosfer neticesinde el değiştirmiş, yapılış amacı ile hiç ilgisi olmayarak, genel de evlerini ve mallarını geldikleri yerde bırakarak Mübadele ile Maraş’a getirilen, göçmen ailelere geldikleri yerde bıraktıkları evleri ve malları karşılığında verilmiştir. Aynı zamanda Milli mücadelede yararlılık gösteren kişi ya da ailelere de aynı uygulama yapılmıştır. Bunun yanı sıra Maraş harbinden önce, asıl sahiplerinden alışveriş kaideleri içerisinde ücreti verilerek

1 Konağın yeni sahibi Nevruz Gül’ün eşi Hayrı Gül ile yapılan görüşmeden, 26.09.2011, saat 14:18

2 Hayri Gül’ün 1962 doğumlu gelini Nursel Gül ile yapılan söyleşiden, 16. 05. 2012, saat 16:34

3 15.10. 2011, 15:34’de yaptığım saha çalışması sırasındaki gözlemlerimden

satın alınan yapılarda mevcuttur. Başka bir şekli ile durumu iyi olan ailelerin, devletin sosyal düzenlemeyi sağlamak adına uyguladığı ihale ile konut alma yöntemi ile de bu yapılara sahip olabilmişlerdir. Dönemin sosyal ve siyasi şartları gereğince en uygun şekilde hareket edilmiş ve bozulan sosyal ve ekonomik hayat düzenlenmeye çalışılmıştır.

Günümüze kadar gelen ve önemli tarihi olaylara şahitlik etmiş olan bu yapılar, döneminde bütün ihtiyaçlara cevap verecek formda inşa edilmişlerdir. Döneme ait sosyal hayat ve yaşam biçimlerine göre şekillenen bu yapılar sahipleri tarafından rahatlıkla kullanılmıştır. Ancak Cumhuriyet dönemi ile farklılaşan sosyal, ekonomik, siyasi durum neticesinde meydana gelen şehirleşme, farklılaşan yaşam biçimleri, ataerkil aileden çekirdek aileye geçiş, değişen üretim biçimleri ile birlikte yapılara önce değişiklikler ve eklemeler yapılmış daha sonra ise asıl sahipleri tarafından tamamen terk edilerek betonarme binalar tercih edilmiştir. Boş kalan yapılar ise ya ekonomik düzeyi düşük kişilere uygun fiyata kiraya verilmiş ya da satılmıştır. Başka bir şekli ile ise ev sahiplerinin dönemlerinde evlerinde yardımcı olarak bulundurdıkları ailelere hem oturmaları hem de bakımını yapmaları için geçici süre ile bırakılmıştır. Günümüz de ki sahipleri de yaşam zorluğu ve ısınma sorunu gibi nedenlerle yapıların ilgili kurumlarca alınıp kendilerine daha rahat yaşayabilecekleri binalar verilmeleri istenmektedir. Bazı yapılar ise tamamen metruk durumdadır. Bu durumda ki yapıların bazıları tinerciler için barınak olarak kullanılmaktadır. Bu yapıların bazıları büyük yangın geçirerek ya da bakımının yapılmaması sonucu harabe haline gelmiştir.

Bu Şehrimiz Kültür Varlıklarının, bir an önce ilgili kurumlarca yeniden yapılandırılması sağlanmalıdır. Bu Kültür Varlıkları, tarihlerine yakışır şekilde şehrimize tekrar kazandırılmalıdır. Kahramanmaraş halkı ve resmi makamları bu konuda ki hassasiyetlerini en yüksek derecede tutarak, yapıların kaybedilmesi önlenmelidir.

Kaynakça

- Alparslan, Y. Yakar, S. (2012). Maraş-Fransız Harbi. içinde Kahramanmaraş: Ukde yayınları.
- Ahlatlı, A. (2011, 09 27). "Arslanbey Konağı". (E. Z. Moroğlu, Röportajı Yapan)
- Aksöyek, A. (2012, 06 13). "Kadı konakları". (E. Z. Moroğlu, Röportajı Yapan)
- Arıkan, F. (2011, 03 10). "Hasan Arıkan Evi" (E. Z. Moroğlu, Röportajı Yapan)
- Atalay, B. (1973). Maraş Tarihi ve coğrafyası. İstanbul: Dizerkonca matbaası.
- Bayazıt, B. s. 1853-1856 Kırım Muharebesi Gazilerinden Kara Fatma Hatun, Kırım Harbi .k. içinde
- (1988). Bekir Sami Bayazıt. Kahramanmaraş'ta Bayazıt oğulları. içinde Kahramanmaraş: Ukde yayınları.
- Çiğner, V. (2011, 09 29). "Hasan Arıkan evi". (E. Z. Moroğlu, Röportajı Yapan)
- Çetem Yıllık Tarih, Araştırma, Kültür Dergisi, "Maraş Sivil Mimari Örnekleri", sayı

- 10, Kahramanmaraş, 2012
- Dedeoğlu, M. E. (2012, 03 10). "Dedeoğlu Konakları". (E. Z. Moroğlu, Röportajı Yapan)
- Gökhan, İ. (2011). Başlangıçtan Kurtuluş Harbine Kadar Maraş Tarihi. içinde Kahramanmaraş: Ukde yayınları.
- Gül, H. (2011, 09 26). "Kadı konakları". (E. Z. Moroğlu, Röportajı Yapan)
- Gül, M. (2011, 09 29). "Kadı Konakları". (E. Z. Moroğlu, Röportajı Yapan)
- Gül, N. (2012, 05 16). "Kadıoğlu Konakları". (E. Z. Moroğlu, Röportajı Yapan)
- Gürler, T. (2012, 04 27). "Mersinliler Konağı". (E. Z. Moroğlu, Röportajı Yapan)
- Kahramanmaraş Müze Müdürlüğü Arşivi, Kültür ve Turizm Bakanlığı, Adana Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Bölge Kurulunun Karar Ekleri
- Kahramanmaraş Belediyesi Koruma ve Uygulama Denetim Bürosu (KUDEB) Arşivi
- Kahramanmaraş Müze Müdürlüğü Arşivi 06.12.2011 Tarihli Uzman Raporu
- Koç, K. (2010). Kahramanmaraş'ta Sosyal Hayatın Fiziki Yapıya Etkisi. içinde Kahramanmaraş: Ukde yayınları.
- (2012). Maraş'ta Bir Devr-i Alem. içinde Konya: Kahramanmaraş Belediyesi yayınları.
- Mersinli, A. (2012, 04 27). "Mersinlilerkonağı ". (E. Z. Moroğlu, Röportajı Yapan)
- Namlı, N. (2011, 10 12). "Kurtuluş Mahallesi Sivil Mimari Örnekleri". (E. Z. Moroğlu, Röportajı Yapan)
- Namlı, Y. (2011, 09 30). "Kurtuluş Mahallesi Sivil Mimari Örnekleri" (E. Z. Moroğlu, Röportajı Yapan)
- Özgül, S. (2011, 10 14). "Dedeoğlu ve Kadı Konakları. (E. Z. Moroğlu, Röportajı Yapan)
- Savaş, M. (2005). "Kahramanmaraş'ta eski Evler". Madalyalı Tek Şehir Kahramanmaraş, 1-3.
- Sezal, A. (2012, 05 08). "Abdulkadir Sezal ve Hacı Arif-i Beyzade Evleri". (E. Z. Moroğlu, Röportajı Yapan)
- Solak, İ. (2004). XVI. Asırda Maraş Kazası. içinde Ankara: Akçağ yayınları.
- Tolay, Z. (2012, 03 20). "Abdulkadir Sezal Evi". (E. Z. Moroğlu, Röportajı Yapan)
- Yınanç, R. Elibüyük M. (1988). Maraş Tahriri defteri. Ankara: Ankara üniversitesi yayınları.
- Yeni bin Yılın Eşiğinde Kahramanmaraş Sosyo ekonomik Yapısı. içinde Kahramanmaraş: Ofset yayıncılık. (2001).

KAHRAMANMARAŞ'TA MAHALLE, CADDE, BULVAR, SOKAK VE PARKLARA İSMİ VERİLEN ŞAİR VE YAZARLARIMIZ

Hacer ÜÇGÖZ

Sayın Başkan, değerli katılımcılar Büyükşehir Belediyemizin düzenlediği bu güzel etkinliğin saygı değer konukları. Hoşgeldiniz. Hepinizi saygı ve muhabbetle selamlarım...

Kahramanmaraş Belediyesinin hazırlamış olduğu Uluslararası Cumhuriyet Dönemi Maraş konulu sempozyumun bir alt başlığı olan Kahramanmaraş'ta adı mahalle, cadde, bulvar, sokak ve parklara verilmiş, şair ve yazarlarla ilgili sunumda bulunmak üzere huzurlarınızdayım.

Biz bu sunumumuzda edebiyatımızın Maraş'a, Maraş'ın da edebiyatımıza kazandırdığı isimleri anlatırken şüphesiz mahalle, cadde, sokak, park dışında da okul, kütüphane, hastane ve benzeri yapılarda da adı yaşatılanlar olduğunu biliyoruz. Kısaca onlara da değinerek konuyu anlatmaya çalışacağım.

İsimler benzer canlı ve nesnel varlıkların farklılıklarının tanımlarıdır. Özel isimler ise bu farklılıklar içinde Bir'i anlatır. İşte bu isimlerden tarihe mal olmuş ya da günümüzde büyük başarılar kazanmış Devlet adamı, sanatçı, sporcu gibi ünlü kişilerin, önderlerin isimleri; kamu binaları, yol, yerleşke ve kültür merkezleri gibi yerlere verilerek ölümsüzleştirilmek demeyelim de daha gerçekçi bir ifadeyle belleklerde kalmalarına vesile olunur dersek daha doğru bir tespit yapmış sayılırız kanısındayım.

Bu adlandırılmalar genelde yönetimlerin siyasi tercihleriyle oluşmaktaysa da günümüzde gelişime paralel olarak çoğalan yapılar, yollar, spor tesisleri, okul ve sağlık kurumları için daha adil bir yaklaşım sergilenerek, isimlendirmeler de tarafsız davranıldığı gerçeği yatsınamaz.

Cumhuriyet dönemi ilk yılların da ülkenin gerek ekonomik durumu gerekse teknolojik geri kalmışlığı nedeniyle fazla bir gelişim gösterememiş olması, ağır aksak ilerleyerek 80'li yıllara kadar sürmüştür. Bu durum Anadolu'nun savaştan çıkmış harap olmuş şehirlerinde Doğu'ya doğru daha belirgin görülür. Maraş'ta bu şehirlerden birisidir. Hemde en çok yıkıma yakıma uğramış olanıdır. Hep öksüz evlat muamelesi görmüş hep hakettiğinden çok azıyla yetinmiş bir kenttir. Oysa kentimiz bin yıllara dayanan tarihi yetkinliği geç Hitit, Komagene, Roma, Bizans, Arap dönemlerinde Pers, Makedon, Moğol İstilalarında, Selçuklu, Beylikler Dönemi, Osmanlı Döneminde ve son olarakta Kurtuluş Savaşında hep dimdik

ayakta kalmış hep başkaldırının, bağımsızlığın simgesi olmuş, Cumhuriyete giden yolun başında ilk Meclisi Mebusan kurulmadan düşmanı destanlar yazarak yenmiş ve bütün yurda umut ışığı olmuş madalyalı tek şehir ünvanını hak ederek almıştır Kahramanmaraş.

Cumhuriyet sonrası 30'lu yıllarda başlayan; küçükte olsa gözle görülür bir hamle ile, ilk caddeler, karataş yollar yapılmaya başlanmıştır. Yine o yıllara göre oldukça modern sayılabilecek Şehir Tiyatro ve Sineması bugünkü (Çocuk Bahçesi civarında bulunan Renk Sineması), Çocuk ve Aile Çay Bahçesi, Batıpark Aile Çay Bahçesi ve Belediye, Ordu Evi Binaları, pınarbaşında kurulan ilk Elektrik Santrali, şehir içme suyu yapılandırılmaları sayılabilir. Ancak; şehir de henüz lise yok, bir ortaokul, bir elin parmaklarını pek geçmeyecek kadarda ilk okul mevcuttur. 2.Dünya Savaşı nedeniyle bu hareketlilikte ağır aksak yürümüş 80'li yıllara gelinceye kadar da fazla bir yol kat edilmemiştir.

80'li yıllardan sonra hızla başlayan gözle görülür gelişim günümüz de katlanarak devam etmiş ve nerdeyse yapılan okul yol park ve kamu hizmetlerinde ki yapı artışına cevap verecek isim bulma zorluğu yaşanmaya başlanmış desek yanlış söylemiş olmayız sanırım.

Önceleri buyapılara Cumhuriyet'in kurucularının ya da savaş kahramanlarının, siyasilerin, geçmişin ünlü padişahlarının adları verilirdi. Örneğin; Atatürk Okulu, Bulvarı ya da Fatih Sultan Mehmet Köprüsü, Mareşal Fevzi Çakmak Caddesi, İnönü Stadı gibi...

Giderek toplumun maddi manevi kazanımlarına öncülük etmiş kişiler, şair, yazar, sanatçı ve hayırsever iş adamları ya da eşlerinin isimlerinin de bu yapılarla vermeye başlanmış olduğunu görmekteyiz. Bu mutlaka bir gelişim sürecinin sonucu olarak tezahür etmektedir.

Başta da belirttiğimiz gibi bu sunumumda adı mahalle, cadde, bulvar, sokak ve parklara isimleri verilen yazar ve ozanlarımızdan söz edeceğim. Mahalle isimleri sıralamasının Abc'sel olarak yapıldığını da belirtmek isterim.

Kişilerin kendilerini buldukları ruh, coşku, heyecan yansımasının bir başka olduğu şehirlerdendir Kahramanmaraş. Şehir merkeziyle, köyleriyle, doyumsuz iklimiyle, sahip olduğu sosyolojik atmosferiyle, sistematik bir şekilde edebiyat ortamının oluşumunu tetiklemiş ve nice gönül erbabı insanının kalemlerine yön vermiştir. Maraşlı'nın genlerinde vardır yazma istidadı. Bu nedenle şairler şehri olarak bilinmektedir.

İşin bir diğer boyutuda şudur ki ; Kahramanmaraşlı olupta bu duygularını edebiyat alanında yansıtanların yanında, bu şehre bir vesile yolu düşüp, kısıda olsa burada kalanlar, duygusal ve edebi iklimin yoğun olduğu kentten, şiirin bu güzel dergahından nasiblerini almışlardır.

AKİF İNAN

İşte bu isimlerden birisi de Akif İnan'dır. 12 Temmuz 1940 yılında Şanlıurfa da doğar. Şair, yazar, araştırmacı, öğretmen ve sendikacı olarak bilinir. Lise öğrenimini Maraş'ta tamamladığından ömrü boyunca Maraşlı olarak kabul

edilmiştir. Lise yıllarında bir grup arkadaşı ile birlikte “Derya Gazetesi” ni çıkartır. 1969’da Nuri Pakdil ile birlikte Edebiyat Dergisini kurdu. Ve ilk kitabı “Edebiyat ve Medeniyet Üzerine” 1972 yılında yayınlandı. İlk şiir kitabı 1974 de “Hicret” adıyla çıktı. 1985 yılında “Din ve Uygarlık” adlı denemeler kitabı, 1991 yılında da “Tenha Sözcükleri” adlı şiir kitabı yayınlandı. 1993-2000 yılları arasında Eğitim-Bir’i kurdu aynı zaman da başkanlığını üstlendi. Ve Akif İnan 6 Ocak 2000 yılında vefat etti. Türk edebiyatına büyük hizmeti olan Akif İnan’ın ismi 2000 yılında il yerel yönetiminin 1/11 sayılı kararı ile Yunus Emre Mahallesinden bölünen kısma Akif İnan Mahallesi adı verilmiştir. Burada adını mahallenin isminden alan, Akif İnan Parkı da bulunmaktadır.

HAYATİ VASFİ TAŞYÜREK

İsmi Akif İnan Mahallesinde bir caddeye verilen, Maraş’ın yetiştirdiği büyük halk şairlerinden olan Hayati Vasfi Taşyürek Afşin’in Tanır Bucağı’nda 1931 de doğdu. Resmi bir öğrenim görmeden kendi kendisini yetiştiren Hayati Vasfi Taşyürek; aşıklık geleneğinde ‘kalem şuarası’ndan sayılmaktadır. Pek çok dergi ve gazete de şiirleri yayımlanmış ve eserleri bir çok besteci tarafından bestelenmiştir. Onun şiirlerinde ki ana tema milli, ahlaki değerler ve sevgidir. Şiirlerinin yanında türküleri, hikayeleri de bulunan Hayati Vasfi Taşyürek 1990 yılında vefat etmiştir.

KATİP ÇELEBİ

Abdulhamithan Mahallesinde yer alan kuzeyinde de Yunus Emre Mahallesi ile sınır çizgisini oluşturan caddeye Katip Çelebi caddesi ismi verilmiştir. 1609’da İstanbul’da doğan, asıl adı Mustafa olan ve 14 yaşına kadar özel eğitim gören Katip Çelebi 1623’te Anadolu Muhasebesi kalemine girdi. 4. Murad Döneminde girilen Doğu seferlerine katip olarak katıldı. Tarihten tıbbı, coğrafyadan astronomiye kadar geniş bilgi ve ilgi alanına sahiptir. Aynı zamanda zengin bir kitaplığının da olduğunu biliyoruz. 6 Ekim 1657 tarihinde İstanbul’da vefat etmiştir.

EVLİYA ÇELEBİ

Katip Çelebi ile aynı mahalle içerisinde ki bir diğer cadde de adına rastladığımız Evliya Çelebi, defalarca Maraş’a gelmiş, izlenimlerini kaleme almış ünlü bir seyyahdır. Onun doğum tarihi ve hayatı hakkında kesin bir bilgiye ulaşılamamaktadır. 40 yılı aşkın bir süre Osmanlı topraklarını ve bir çok yabancı ülkeye de gezerek, 10 ciltlik bir seyahatname kaleme almıştır. Türk kültür tarihinde, dalında örneği görülmemeyen muhteşem bir eser ortaya koymuştur. İyi bir eğitim alan Evliya Çelebi’nin, abartılı bir üslup kullandığını biliyoruz. Onun Maraş’a ilk gelişi 1649’da olmuştur. 1671 yılında tekrar uğrar ve “Şehr-i Azim” diye adlandırdığı Maraş hakkında ki en detaylı bilgiyi bu ziyaret dolayısıyla verir. Maraş’ın tarihi ve kültürel zenginliğini belirtmek için “bu vilayet eyalet-i kadimdir” ifadesini kullanır. On ciltlik eserinin hemen hemen her cildinde bir meseleye bağlı olarak Maraş’tan bahseder. Tüm ülkenin olduğu gibi Maraş’ın da minnetle ve saygıyla andığı, hem büyük bir tarihçimiz, hem de en ünlü

gezcinimizdir.

HOCA AHMET YESEVİ

Osmanlı topraklarında doğmasa da, Osmanlı döneminde yaşamamış olsada, Osmanlı İmparatorluğunda olduğu kadar Orta Asya Türk Devletleri üzerinde de önemli etkileri günümüze kadar ulaşan Hoca Ahmet Yesevi'nin ismi bugün Bahçelievler Mahallesi ile Egemenlik Mahallesi arasında sınır çizgisini oluşturan bulvara verilmiştir. Şeyh Adil Mahallesinde bulunan parkta onun adını taşımaktadır. Hoca Ahmet Yesevi, 11.yüzyılın 2.yarisında bugünkü Kazakistan'ın Çimkent şehrinin doğusunda ki Sayram Kasabasında doğmuştur. Yesevi, öğretisini hocası Arslan Baba'dan aldığı "ehl-i beyt" sevgisi ve bu doğrultuda ki tasavvuf anlayışı üzerine kurmuştur. Öğretisinin bu denli etkili olmasının temel nedenlerinden biri, düşüncelerini anlatmak için o dönemde yaygın olan Arapça ve Farsça'yı değil, Türkçe'yi seçmesidir. Hece vezniyle yazdığı şiirlerle öğretisinin hızla yayılmasını ve kuşaktan kuşağa kolayca aktarılmasını bu yolla sağlamıştır. Hikmet olarak da adlandırılan ve yüzyıllarca sözlü olarak yaşatılan şiirleri, 15. yüzyılda yazıya geçirilerek "Divan-ı Hikmet" adı altında toplanmıştır. Hoca Ahmet Yesevi'nin bu eseri kutsal bir kitap gibi elden ele dolaşmıştır. 1166 yılında vefat etmiştir.

CAHİT ZARİFOĞLU

Bahçelievler Mahallesinde ki bir başka caddeyede ismi verilen Cahit Zarifoğlu'dur. 1940 yılın da Ankara'da doğmuştur. Ailesi Maraşlı'dır. Edebiyata Kahramanmaraş Lisesinde iken şiir ve kompozisyon yazarak başlamıştır. Daha sonra Maraş gazetelerinde şiir ve hikayeler yazdı. Yine Maraş'ta Açık Dergisi'ni ve 1960 yılında Adil Erdem Bayazıt ile birlikte İnkılap Gazetesi'ni çıkarttı. 1976'dan sonra kurucularından olduğu Akabe yayınları ve Maveria Dergisi'ni yönetti. Hayatının son yıllarında çocuk edebiyatına yöneldi. Çocuklar için yazdığı kitaplardan biri olan Yürek Dede ve Padişah adlı eserleriyle 1984'te Türkiye Yazarlar Birliğince çocuk edebiyatı dalında yılın yazarı seçildi. Edebiyat dünyasında Cahit Zarifoğlu'nun ismi, yedi güzel insanla birlikte anılırken Bahçelievler Mahallesinde ki bir caddeye verilmekle kalmamış aynı zamanda Necip Fazıl Mahallesinde yer alan parka da ismi verilmiştir. 1987 yılında İstanbul'da vefat etmiştir.

OSMAN SARI

Maraş'ın yetiştirdiği önemli şairlerden bir diğeri Osman Sarı'dır. Maraş'ta Barbaros Mahallesinde ki sokağa da onun ismi verilmiştir. Maraş'ın Sarımolla Köyü'nde 1946 yılında doğdu. İlköğretimini köyünde, liseyi Maraş İmam Hatip Lisesinde okudu. İlk şiirleri lise öğrencilik yıllarında Gonca Dergisi'nde yayınlandı. Daha sonra Çıkış, Defne, Diriliş, İlim ve Sanat, Edebiyat, Maveria gibi dergilerde yazdı. Bize bıraktıkları; Kalbin, Aydınlar İhaneti, Önde Giden Atlılar, Şiirler adlı eserleridir.

Yine alfabetik sıralamaya göre anlatmaya devam ettiğimiz, mahalle isimlendirmelerinden sonra, burada Binevler Mahallesinde bulunan Şairler

BİRİNCİ SALON / IV. OTURUM

Parkına değinmeden geçemeyeceğim.

Bu parkta üzerinde bir şair adı ile o şaire ait bir şiirin yazılı olduğu banklar var. Necip Fazıl Kısakürek'in Sakarya Türküsü'nden, Nazım Hikmet'in Ne Güzel Şey Seni Hatırlamak şiirine, Abdurrahim Karakoç'un Mihriban'ından Aşık Mahzuni'nin İşte Gidiyorum Çeşm-i Siyahımına kadar toplam 21 şairin şiiri, büyük bölümünü de Maraş'ın yetiştirdiği şairlerin şiirlerinden oluşan banklarda yerini almıştır.

NECMEDDİN GEVRİ

Kahramanmaraş Belediye Başkan yardımcısı iken 2005 yılında Anadolu Gençlik Dergisinin düzenlediği, Batıpark Spor Salonunda gerçekleştirilen 'Kurtuluş Gecesi'nde, Necip Fazıl Kısakürek'in 'Sakarya' isimli şiirini okurken fenalaşıp vefat etmiştir. Edebiyat ve şiirin sevdalısı bu gönül insanını da anmadan geçemeyeceğim. İsmi Divanlı Mahallesinde bir parka verilerek ölümsüzleştirilmiştir.

KUDDUSİ BABA

Dumlupınar Mahallesinde ki bulvara ismi verilen, ülkemizin yetiştirdiği büyük mutasavvıf ve şairlerden Kuddusi Babanın ailesi aslen Maraşlı olmakla birlikte o Niğde Bor'da 1769' da dünyaya geldi. Kendisi Maraşlı Tekerek Ailesinden olduğunu söyler. Kuddusi Baba, şiirlerinde hece ve aruz vezni kullanır. Halkın anlayacağı şiirler söyler. 1265 senesinde Bor'da vefat eder. Eserleri; Çanımütü'l Ebrar, Medayih, Muhtasar Tıbb Nebevi, Mektuplar ve Risalelerdir.

SAİT ZARİFOĞLU

Dumlupınar Mahallesinde ki bir diğer önemli isim, Sait Zarifoğlu'dur. İsmi burada ki bulvara verilen Sait Zarifoğlu Maraşlı Zarifoğlu ailesinin bir ferdi olarak 1939'da Ankara'da doğmuştur. Liseyi Maraş'ta tamamlayan Sait Zarifoğlu şair ve bürokrattır. Cahit Zarifoğlu'nun ağabeyidir. Gençliğinde şiir ve yazı hayatı olmuştur. Maraş'taki mahalli gazetelerde ve dergilerde yazmış ise de devam ettirememiştir. Bir çok sosyal etkinliklerde görev alan, dernek çalışmalarına katkıda bulunan Sait Zarifoğlu 20 Ocak 1922de Ankara'da vefat eder.

MÜKREMİN HALİL

Yine Dumlupınar Mahallesinde anılacak bir diğer isim Mükremin Halil'dir. Burada ki bir caddeye ismi verilen Mükremin Halil, Maraş'ın yetiştirdiği büyük ilim adamlarındandır. 1898 yılında Elbistan'da doğdu. İlk öğrenimini Elbistan'da tamamladı. Hafızdır. İstanbul'da liseyi bitirdikten sonra İstanbul Edebiyat Fakültesi tarih bölümüne kayıt olur 1919'da buradan mezun olur. 1921'de Mülkiye eğitimini tamamlar. Soyadı kanunu ile Yınanç soyadını alır. 1929'da Türk Tarih Kurumu'nun kurucu üyeleri arasına girer. 1933 yılında doçent, 1941'de profesör, 1957'de ordinaryüs profesör ünvanını alır. Yılmadan devamlı öğrenen ve öğreten büyük bir ilim adamıdır. 21 Aralık 1961 tarihinde vefat eder.

ŞEVKET BULUT

Hürrüyet Mahallesi Şeyh Edebalı Bulvarı ile 9. Sokak arasında Şevket Bulut

Caddesi yer almaktadır. Bulvara ismi verilen Şevket Bulut şair ve hikayecidir. 1936'da Kilis'te doğdu. Adana Yapı Enstitüsünü ve Erzurum Tekniker okulunu bitirdi. Maraş Milli Eğitim Müdürlüğünde tekniker olarak görev yaptı. Maraş'ta evlendi ve ömrünün sonuna dek Maraş'ta yaşadı. Önce halk şiiri tarzında şiirler yazdı, daha sonra hikayeye yöneldi. Şiir ve hikayeleri Hareket, Hisar, Adımlar, Doğuş, Töre, Türk Edebiyatı, Milli kültür gibi sanat edebiyat dergilerinde yayınlandı. Oynaş ve Obalar Atlar adlı hikayeleri filme alındı. Eğitimci Bal Hasan hikayesi sahnelenen Şevket Bulut, 1981'de Kayserili Yazarlar Birliği tarafından yılın hikayecisi seçildi. Ve 1996 yılında vefat etti.

BAHÇECİ HOCA

Asıl ismi Muhammed Kamil Ağdaş olan Bahçeci Hocanın babası bahçecilik yaptığı ve geçimini o şekilde sağladığı için kendisine de Bahçeci Hoca denmiştir. Maraş'ta 1909'da doğar. Gençlik yıllarında kendine has bir tarzda talebe yetiştirir. Tek parti döneminde çok sıkıntılar yaşar ve duygularını kağıda dökerek şiirler yazar. Onun şiirleri 1999'da Ömer Kaya , 2009 yılında da Yaşar Alparlan-Serdar Yakar tarafından derlenerek yayınlanmıştır. Azmi ve celaletleyle meşhur olan Bahçeci Hoca'nın ismi, Kültür Merkezi Kavşağı ile Tiflis caddesi arasında ki İsmet Karaokur Bulvarının devamı olan caddeye Bahçeci Hoca Bulvarı adı verilmiştir.

KÖROĞLU

Asıl adı Ruşen Ali olan Köroğlu'nun doğum ve ölüm tarihleri bilinmiyor. Bir eski efsane kahramanı olan Köroğlu menkıbelerini bilmeyenimiz yoktur. Bolu Bey'inden babasının intikamını almak üzere dağlara çıkan yiğitliğiyle, iyilikseverliğiyle destanlaşan, Anadolu Türklüğünün yüreğinde yaşayan tutkularla, isteklerin, değerlerle inançların sembolüdür Köroğlu Destanımız. Yiğit, adaletli, inançla dolu ideal bir türk olan Köroğlu, 16. yüzyıl halk şairlerimiz içerisinde de kavganın ve özgürlüğün sembolüdür. Köroğlu Destanı bölgelere göre çok farklı anlatım şekli vardır. Maraş'ta anlatılan destan Hacı Ali Özturan tarafından derlenerek "Maraş Ağzı Köroğlu" adıyla kitaplaştırılmıştır. Maraşlı da onun ismini Kanuni Mahallesinde ki bir ana caddeye vererek ölümsüzleştirmiştir.

SÜRME Lİ BEY

Kanuni Mahallesinin batısında Bağlarbaşı Mahallesi ile sınır çizgisini oluşturan caddeye, saz şairi olarak bilinen Sürmeli Bey'in ismi verilmiştir. Bir Türkmen yörüşü ve halk ozanı olarak Maraş ve Bozok bölgesinde 18.yüzyıl da yaşamıştır. Aşık olduğu , gönlünün sevgilisine kavuşamayınca üzüntüsünden alır sazını eline kendine bir dergah kurar. Aşkını yanık türküleriyle dağlara ağaçlara anlatır. Küser otağına, obasına ve alır başını gider. Onu bir daha gören olmaz. Dertli kavalına üflediği, içli sazına söylediği namerler kalır geriye. Ve o gün bu gündür dillerde yankılanır Sürmeli Bey'in türküleri...

KARACAOĞLAN

Halk şairlerimizin en ünlülerinden olan Karacaoğlan'ın doğum yeri tam bilinmemekle beraber bazı kayıtlar da Bahçe kasabasında doğduğuna rastlıyoruz

BİRİNCİ SALON / IV. OTURUM

o tarihlerde Bahçe kasabası Maraş iline bağlı bir yerleşim birimidir. Dolayısıyla Karacaoğlanın Maraşlı olduğu şüphe götürmez bir gerçeklik kazanmaktadır. Asıl adının İsmail, Halil ya da Hasan olduğu rivayet edilir. varsayımlar arasında bir çok Karacaoğlan olduğu göz ardı edilemez. sözlü edebiyatımızın aşık geleneğini teşkil eden en önemli parçalardan biridir. o nedenledir ki, aynı mahlasla bir çok Karacaoğlan'ın olduğu sanılmaktadır. Biz hepsini bir Karacaoğlan adında birleştirip onu layık olduğu şekilde anmaya devam edeceğiz. Ölüm yeri Maraşta ki Cezel yaylasıdır. Ebediyete kadar Maraş topraklarının kara bağrındadır Karacaoğlan ve ismi bir mahalleye aynı zamanda şehir kütüphanesine verilerek hak ettiği yere konulmuştur.

AŞIK MUSTAFA

Kayabaşı Mahallesinde bulunan Vakıf Tarla Caddesinde yer alan sokağa Şehit Aşık Mustafa ismi verilmiştir. Tahminen 1855 yılında doğdu. Osmanlının son dönem asayiş memurlarındandır. Kendisi iyi bir şair ve saz üstadıydı. 1914'te görev başında iken şehit edilmiştir.

NAMIK KEMAL

Türk milliyetçiliğinin öncülerinden, Genç Osmanlı hareketi mensubu, ünlü türk yazar, gazeteci, devlet adamı aynı zamanda da şair olan Namık Kemal bugün Kahramanmaraş'ta ası bir mahalleye verilerek yaşatılan isimler arasında. 21 Aralık 1840 tarihinde Tekirdağ'da doğan Namık Kemal sanatı halk için, halkı bilinçlendirip, gelişimi sağlamak adına düşüncelerini yaymakta bir araç olarak kullanır. Siyasetle çok içli dışlı olduğundan siyasi nedenlerle, yazıları ulusun gözünü açacak, ülkeye zarar verecek nitelikte bulunduğu için çeşitli yerlere sürgün edilmiştir. Namık Kemal "en gür sesli vatan şairi" olarak tanınmıştır. Eserlerinde çoğunlukla toplum, vatan millet, hürrüyet gibi kavramları işlemiştir. Şinasi ile tanışır ve gazetecilikle uğraşmaya başlar. Şinasi'den Tasvir-i Efkâr Gazetesini devralmış, Ziya Paşa ile birlikte Londra'da Hürrüyet Gazetesini çıkartmış, İstanbul'a dönünce de İbret Gazetesini yayın hayatına sokmuştur. "tiyatro bir eğlencedir; fakat eğlencelerin en faydalısıdır" görüşüyle eğitimde bir araç olarak görür. Sahnelenen ilk türk tiyatrosu "Vatan Yahut Silistre" onun eseridir. Edebiyatımızda ilk edebi roman "İntibah" ile ilk tarihsel roman "Cezmi" de Namık Kemal'e aittir. 2 Aralık 1888 günü vefat eder. Edebiyatımıza ölümsüz eserler kazandıran Namık Kemal'in ismi şehrimizin güney kesiminde ki bir mahalleye verilmiştir.

NECİP FAZIL KISAKÜREK

Denilebilir ki, Cumhuriyet Dönemi Türk Şiiri, Necip Fazıl Kısakürek ile başlar. Her ne kadar Maraş'ta doğmasada her fırsatta Maraşlı olmakla övünen şair kendi döneminin ve sonraki yılların sanatçıları etkileyerek ekol olmuştur. 1904 tarihinde İstanbul'da doğmuştur. Ailesi köken itibarıyla Maraşlıdır. İlk ve ortaöğrenimini İstanbul'da tamamladı. Felsefe okumak üzere bir ara Paris'e gönderildi. Orada eğitimini yarıda bırakıp, yurda döndü. Şiirimizin baş atlarından biri olan Necip Fazıl, çileli ömrüne edebiyatın her dalında bir çok eser kazandırdı.

Gazetecilik, dergicilik, uğraşları arasında önemli yer tutmaktadır. Büyük Doğu Fikir Akımının yaratıcısıdır. Unutulmaz eserleri arasında şiirde Çile, Kaldırımlar ve Sakarya Destanı'nı sayabiliriz. Tiyatro oyunları, makaleler, roman, öykü ve diğer dallarda bir çok eser bırakmıştır. Ölüm tarihi 25 Mayıs 1983'tür.

Belediye Meclisinin 2000 yılında 1/11 sayılı kararıyla Mimar Sinan Mahallesinden bölünen kısma Necip Fazıl Kısakürek Mahallesi ismi verilmiştir. Ayrıca Necip Fazıl Kültür Merkezi, Necip Fazıl Kütüphanesi, Necip Fazıl Bulvarı, Necip Fazıl Memleket Hastanesi gibi yapılarda da adını görmekteyiz.

MEHMET AKİF ERSOY

Kahramanmaraş'ın kadirşinaslık gösterdiği, bir çok kurum ve kuruluşu adını verdiği bir diğer büyük isim de Mehmet Akif Ersoy'dur. Bir mahalleye, kültür merkezine ve de bir parka ismi verilen Mehmet Akif Ersoy milli şairimiz ve İstiklal Marşı'mızın yazarıdır. Ayrıca düşünür , veteriner, öğretmen, vaiz, hafız, kur'an mütercimi, yüzücü ve milletvekilliği gibi ünvanları da taşımaktadır. Vatan şairi ünvanı ile anılan Mehmet Akif Ersoy 1873 yılının Aralık ayında İstanbul'da doğdu. İlköğrenimini, ortaöğrenimini ve rüstiye bitirdikten sonra Ziraat ve Baytar Mektebine kaydoldu. Ziraat Bakanlığı'nda memuriyete başladı. Edebiyata olan ilgisini şiir yazarak ve edebiyat öğretmenliği yaparak sürdürdü. Resimli Gazetede ve Serveti Fünun Dergisinde şiirleri ve yazıları yayınlandı. En ünlü eseri şüphesiz Safahat'tır. Milli Mücadele'ye şair, hatip seyyah, gazeteci, siyasetçi olarak katıldı. Burdur milletvekili seçilen Mehmet Akif Ersoy'un ismi meclis kayıtlarında "Burdur milletvekili ve İslam şairi" olarak geçmektedir. İstiklal Madalyası ile ödüllendirilen Mehmet Akif Ersoy 27 Aralık 1936 yılında vefat etti.

ALAADDİN ÖZDENÖREN

Edebiyatçı kardeşler şair, Alaaddin Özdenören ve hikayeci Rasim Özdenören Maraş'ın Türk yazınına armağan ettiği iki değerli insandır. Bediüzzaman Bulvarı ile Şeyh Edebalı Bulvarı arasında ki kısma Alaaddin Özdenören Caddesi ismi verilmiştir. 1940 yılında Maraş'ta doğdu. İlk ve orta öğrenimini Maraş'ta tamamladı. Öğrencilik yıllarında Mahalli gazetelerde sanat edebiyat sayfaları düzenler. Maraş Lisesi Kültür Kolu'nun yayın organı Hamle Dergisi'nde ilk şiirleri yayınlanır. Mahalli gazetelerde başlayan yazı hayatı İstiklal, Diriliş ve Edebiyat Dergisi'nde devam eder. 1976 yılında kurucuları arasında yer aldığı Mavera Dergisi çıkar ve orada yazmaya başlar. İlk kitabı Güneş Donanması'dır. İkinci şiir kitabı "Yalnızlık Gide Gide" ile Türkiye Yazarlar Birliği'nin şiir ödülünü alır. 23 haziran 2003' de vefat eder.

SAÇAKLIZADE

Mahalleye ismi verilerek ölümsüzleştirilen bir diğer isim Saçaklızade'dir. Şehrin yetiştirdiği en büyük alimlerimizdendir. Doğum tarihi bilinmemektedir. Maraş'ta doğduğu ve ilköğrenimini Maraş'ta tamamladığını biliyoruz. Eserlerinin sayısı 100 e yakındır. Bu eserlerden anlaşılan Saçaklızade bütün islami ilimlere vakıf, bir büyük alimdir. Bizde onu günümüzde ismine layık bir şekilde

kütüphanelerimizden birine adını vererek ölümsüzleştirmiş bulunuyoruz.

ABDURRAHİM KARAKOÇ

Sütçü İmam Mahallesinde, 19 Ekim 2012 tarihinde açılışı yapılan parka Abdurrahim Karakoç'un ismi verilmiştir. Parka ismi verilen Abdurrahim Karakoç şair ve fikir adamıdır. Elbistan Ekinözü Köyünde, 1932 yılında doğdu. Şiire ilkokul yıllarında başladı. İmkansızlık nedeniyle öğrenimine devam edemedi. Elbistan Belediyesine muhasebe memuru olarak girdi ve buradan emekli oldu. Daha sonra Ankaraya yerleşerek, gazete köşe yazarlığına başladı. Günümüz halk şiirinin önde gelen şairlerinden biridir. Aşık tarzı şiire yeni imajlar kazandırmış taze bir hava vermiştir. Toplumsal aksaklıklar, haksızlıklar ve adaletsizlikleri düzeltmek için kalemını silah gibi kullandı. Ferdi konularıda lirik bir anlatımla teremüm ederek Türk şiirine ve Türk müziğine birbirinden güzel eserler armağan etti. Ve 7 haziran 2012'de vefat etti.

YAHYA KEMAL

Kahramanmaraşta ismiyle yaşayan bir diğer isim Yahya Kemal'dir. İsmi ilimizde bir mahalleye veriken Yahya Kemal 1884 yılında Üsküp'te dünyaya geldi. Bürokrat, devlet adamı ve Türk şiirinin aruzda en son ve en büyük temsilcilerden birisidir. Gazete ve dergilerde yazılar yazdı. Tedavi için Paris'e gitti ve bir yıl sonra 1958'de vefat etti. Yahya Kemal'in sağlığında hiçbir kitap yayınlamamıştır. Onun vefatından sonra merhum Nihad Sami Banarlı, şairin sağlığındaki düşüncelerinin ışığında eserlerini büyük bir titizlikle okuyucuya kazandırmıştır. Yahya Kemal'in eserleri şunlardır; Kendi Gök Kubbemiz, Eski Şiirin Rüzgarıyla, Rubailer ve Hayyamın Rubailerini, Türkçeye çevirisi, Aziz İstanbul ve Eğil Dağlar'dır.

YUNUS EMRE

Halkın değer, duygu ve düşüncelerini dile getirisi itibariyle toplumla en barışık halk ozanı Yunus Emre'dir. Türk islam tasavvufunun dilde ve şiirde kurucusu odur diyebiliriz. Yunus Emre dini ve mistik değerlere önem verir. Kul ile tanrı arasındaki ilişkinin anlatıldığı mısralarında şiirin doyumsuz güzeliği ile öncülük eder. Millileşen tasavufa Türkçenin en güzel ve en güçlü yorumcusu olarak tercüman olmuştur. 11, 12 ve 13. yüzyıllarda Türkistan ve Anadolu Türkleri arasında çok yayılan tasavvufun Türk şairleri arasında 2 büyük sürücüsü vardır; Türkistan'da Ahmet Yesevi, Anadolu'da Yunus Emre. Tıpkı, Köroğlu, Dadaoğlu, Karacaoğlan gibi. Mısralarıyla Türk kültür ve medeniyetinin oluşumuna büyük katkılar sağlayan bu gönül insanının adı Kahramanmaraş Yunus Emre Mahallesin de aynı zamanda bu mahallenin Camiinde ve de ayrıca bir parkta hakettiği yeri almıştır.

AŞIK MAHZUNİ ŞERİF

Asıl adı Şerif Cırık olan Aşık Mahzuni Şerif 17 Kasım 1940 yılında Kahramanmaraş'ın Afşin kasabası Berçenek Köyünde doğdu. İlköğreniminden sonra Astsubay Okuluna kaydoldu bir süre sonra devamsızlık nedeniyle okuldan ayrıldı. Gaziantep'te bir müddet ikamet ettikten sonra Ankara'ya taşındı. 1989-1991 yılları arasında Ozanları Federasyonu tarafından Dünya'nın en büyük 3

ozanı arasında gösterildi. Sivas Dramı adlı türküsünü, Sivas Katliamı'nda yaşamını yitirenlere ithaf etmiştir. İşte Gidiyorum Çeşmi Siyahım, Nem Kaldı, Dom Dom Kurşunu, Boşu Boşuna gibi ölümsüz eserler bırakmıştır. 17 Mayıs 2002 tarihinde Almanya'nın Köln şehrinde vefat etmiştir. Yurdumuzun bir çok yerinde adının yaşatıldığını biliyoruz. Şehrimizde ise Yörük Selim Mahallesinde ki büyük bir parka adı verilmiştir.

Yeni büyük şehir olan kentimizde mutlaka yeni yerleşim birimleri yeni yollar yeni okullar ve kamusal yapılar oluşacak ve buralarda da adları yaşatılacak şair ve yazarlarımıza hak ettikleri şekilde değerlendirmeler yapılacaktır.

Mahalle yol ve parklar dışında da bazı yapılara isimleri verilen şair ve yazarlarımızın da olduğunu biliyoruz.

Bunun dışında çok önemli bir isim dahi olsa adına herhangi bir mekan ve yapıda rastlamadığımız şair ve edebiyatçılarımızın da olduğu yadsınamaz. Bu durumun ileri ki günlerde gözardı edilmeyeceği umut ve arzusuyla sözlerime son verir hepimizi sevgi ve saygılarımla selamlarım.

CUMHURİYET DÖNEMİ MARAŞ MİLLETVEKİLLERİNDEN HASAN REŞİT TANKUT

Yrd. Doç. Dr. Cengiz ŞAVKILI¹

Giriş

Osmanlı Devleti'nin ilk parlamentosu 28 Ekim 1876'da yayınlanan geçici bir seçim kanunu ile belirlenen ilkelere göre oluşturulmuştur. Yapılan iki dereceli seçimler sunucunda Osmanlı Devleti, biri halk tarafından seçilen Meclis-i Mebusan, diğeri padişah tarafından atanan Meclis-i Ayan olmak üzere iki organdan meydana gelen ve adına "Meclis-i Umumi" denilen bir parlamentoya kavuşmuştur.² Osmanlı Devleti'nin ilk parlamentosu, 19 Mart 1877'de Dolmabahçe Sarayı'nda açılarak çalışmalarına başlamış; 56 birleşim yapan Meclis-i Mebusanın birinci devresi 28 Haziran 1877'de sona ermiştir. Meclis-i Mebusanın ikinci devresi 13 Aralık 1877'de başlamış, fakat ne yazık ki; bazı nedenlerden dolayı³ 14 Şubat 1878 tarihinde parlamento kapatılmıştır.⁴

Osmanlı Devleti, 23 Temmuz 1908'de yeniden meşrutî sisteme geçmiş⁵ fakat bu süreçte 21 Aralık 1918'de Meclis-i Mebusan'ın feshedilmesine kadar sürmüştür.⁶ Ali Rıza Paşa'nın tekrar seçimi gündemine almasıyla seçimler yapılmış ve Meclis-i Mebusan Meclisi 12 Ocak 1920 tarihinde tekrar açılmıştır.⁷ Mustafa Kemal Paşa'nın isteğiyle Meclis'i kontrol altına almak için "*Müdafaa-i Hukuk*" adıyla bir grup kurulmaya çalışılmış, ancak kurulan bu örgüte "*Felah-ı Vatan*" adı verilmiştir.⁸ İtilaf Devletleri, Misak-ı Milli kararlarına bir tepki olarak 16 Mart

1 Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü Öğretim Üyesi savkili67@ksu.edu.tr

2 Tarık Zafer Tunaya, "*1876 Kanun-ı Esasi ve Türkiye'de Anayasa Geleneği*", TCTA, C. I, İletişim Yayınları, İstanbul, 1985, s. 31.

3 Bkz. Bülent Tanör, **Osmanlı-Türk Anayasal Gelişmeleri**, 10. Baskı, YKY, İstanbul, 2004, s. 160; Sina Akşin, "*Birinci Meşrutiyet Meclis-i Mebusanı*", **SBFD**, C. 25, S. 1, 1970, s. 39.

4 **Meclis-i Mebusan Zabıt Ceridesi**, C. II, İstanbul, 1939, s. 407.

5 Yusuf Hikmet Bayur, **Türk İnkılap Tarihi**, C. I, II. Kısım, 3. Baskı, Ankara, 1983, s. 59; Tahsin Ünal, **Türk Siyasi Tarihi (1700-1958)**, Kutluğ Yayınları, İstanbul, 1974, s. 358-359.

6 Bülent Tanör, **Kurtuluş Kuruluş**, Çağdaş Yayınları, İstanbul, 1998, s. 117.

7 Mahmut Goloğlu, **Üçüncü Meşrutiyet**, Goloğlu Yayınları, Ankara, 1970, s. 81-82.

8 Tülay Duran, "*Son Osmanlı Meclisi Mebusanında Felâh-ı Vatan İttifakı*", **BTTD**, S. 61, İstanbul, 1972, s. 17.

1920'de İstanbul'u resmen işgal ederek, Meclis-i Mebusanı basmışlar ve bazı mebusları tutuklamışlardır.¹ İtilaf Devletlerinin bu uygulaması parlamenter sistemimize çok ağır bir darbe indirmiştir. Buna rağmen kazanılan tarihi tecrübeler milletin egemenliğine dayalı bir parlamenter sistemi zorunlu kılmaya başlamıştı. Mustafa Kemal Paşa'nın çalışmaları sonucunda seçimler yapıldı ve mebuslar, hükümet memurları, Ankara halkı, Hacı Bayram Veli Camii'nde toplanıp cuma namazını kıldıktan sonra o günün adet ve icabına uyarak ellerinde sancaklarla Meclis'in önüne gelmişler ve kapı önünde dualar okunduktan, kurbanlar kesildikten sonra, 23 Nisan 1920 tarihinde Meclis'teki yerlerini almışlardır.²

I. Dönem TBMM'de Maraş'ı milletvekili olarak Arslan (Toguzata) Bey, Hasi (Aksüyek) Bey, Yakup Hamdi (Bozdağ) Bey, Refet (Seçkin) Efendi, Rüştü (Bozkurt) Bey ile İstanbul Mebusanı'ndan gelen Tahsin (Hüdaioğlu) Bey temsil etmişti.³ II. Dönem TBMM'de ise Maraş'ı temsil eden milletvekilleri şunlardır: Mehmet (Erten) Efendi, Tahsin (Hüdaioğlu) Bey, Abdülkadir Bey, Mithat (Alam) Bey, Nurettin (Özdemir) Bey⁴ 1 Kasım 1927 tarihinde toplanan III. Dönem TBMM'de Maraş'ı temsil eden milletvekilleri şunlardır: Mehmet (Erten) Efendi, Abdülkadir Bey, Behçet Bey, Mithat (Alam) Bey, Nurettin (Özdemir) Bey⁵ 4 Mayıs 1931 tarihinde toplanan IV. Dönem TBMM'de Maraş'ı temsil eden milletvekilleri: Abdülkadir Bey, Mehmet (Erten) Bey, Mithat (Alam) Bey, Nuri (Ural) Bey'dir.⁶ 1 Mart 1935'te ise Mithat Alam, Mehmet Erten, Kemal Kusun, Hasan Reşit Tankut, Alâaddin Tiridoğlu, Nuri Ural Maraş'tan V. Dönem milletvekili seçildiler. Bu dönemde IV. Dönem Muş Milletvekili olan Hasan Reşit Tankut'ta milletvekili seçilerek Meclise girmiştir.⁷

1. Hasan Reşit Tankut'un Biyografisi:

Hasan Reşit Tankut, 1307 (1891) de Elbistan'da doğdu. Babası Hacı Reşit Efendi, annesi Fatma Hanımdır.⁸ Babası Reşit Efendi Hassa Ordusu Müla-

1 Selahattin Tansel, **Mondros'tan Mudanya'ya Kadar**, C. III, MEBY, İstanbul, 1991, s. 48-49.

2 Kılıç Ali, **Kılıç Ali Hatıralarını Anlatıyor**, Sel Yayınları, İstanbul, 1955, s. 32.

3 Fahri Çoker, **Türk Parlamento Tarihi Milli Mücadele ve TBMM I. Dönem 1919-1923**, I. Dönem, C. III, TBMM Vakfı Yayınları, Ankara, 1995, s. s. 737-745.

4 Kâzım Öztürk, **Türk Parlamento Tarihi (1923-1927)**, II. Dönem, C. III, TBMM Vakfı Yayınları, Ankara, 1993, s. 591-597.

5 Fahri Çoker, **Türk Parlamento Tarihi (1931-1934)**, III. Dönem, C. III, TBMM Vakfı Yayınları, Ankara, 1995, s. 473-478.

6 Fahri Çoker, **Türk Parlamento Tarihi (1931-1935)**, IV. Dönem, C. III, TBMM Vakfı Yayınları, Ankara, 1996, s. 439-442.

7 İhsan Güneş, **Türk Parlamento Tarihi 1935-1939**, TBMM Yayınları, Ankara, 2004, s. 553-559.

8 Hasan Reşit Tankut, **Tercüme-i Hal Kağıdı**, VI. Dönem, TBMM Arşivi, Şahsi Dosya No: 299; Emekli Sandığı Genel Müdürlüğü Arşivi, Dosya No: 016570; Fahri Çoker, **Türk Parlamento Tarihi, TBMM-IV. Dönem 1931-1935**, C. II, TBMM Vakfı Yayınları, No: 12, Ankara, 1996, s. 467; Mustafa Çufalı, **Türk Parlamento Tarihi TBMM-VIII. Dönem (1946-1950)**, C. III, TBMM Kültür, Sanat ve Yayın

zımlarından (Teğmenlerinden) iken sürgün olarak bulunduğu Şam'da Koleradan vefat etmiştir.¹ İlk ve orta öğreniminden sonra, lise öğrenimini Şam idadisinde tamamladı. Daha sonra Mülkiye Mektebine giren Hasan Reşit Bey, 28 Ekim 1913'de Mülkiyeden (Siyasal Bilgiler) "iyi" dereceyle mezun oldu.²

1913 yılında Sivas ili maiyet memurluğuna atanan Hasan Reşit Tankut, maiyet memurluklarının kaldırılması üzerine Nisan 1914'de Sivas ilk mektepler müfettişliğine getirildi. Bu görevde iken Temmuz 1914'de silâh altına alındı. I. Dünya Savaşı seferberliği dolayısıyla 29 Ağustos 1914'te yedek subay talimgâhında askerlik görevine başladı. 5 Nisan 1915'te Süvari Asteğmen ve 21 Ağustos 1915'te Teğmenliğe yükseltilerek çeşitli cephelerde savaşa katıldı. 1 Eylül 1917'de Üsteğmenliğe yükseltilerek, savaş sonu 7 Kasım 1918'de terhis edildi. Bir süre açıkta kalan Hasan Reşit Bey, 3 Haziran 1919'da Niksar Kaymakamlığına, 7 Şubat 1921'de yeni kurulan Artova, 30 Ağustos 1921'de ise Erbaa Kaymakamlığı görevine atanmış; Erbaa Kaymakamı olduğu sırada bir süre Tokat Mutasarrıf Vekilliği görevini de üstlenmiştir.³

Hasan Reşit Tankut, Eylül 1924'de İstanbul Polis Müdür Muavinliğine nakledildi. 7 Ekim 1924'te kısa bir süre 3. Şube Müdür Vekilliğine getirildi ise de bu görevi pek uzun sürmedi. 13 Temmuz 1926'da İstanbul Polis Müdür Muavini oldu. Temmuz 1928'de 3. Sınıf Mülkiye Müfettişliğine getirildi fakat bir süre sonra sağlık sebeplerinden istifa etmek zorunda kaldı. Bu görevde bulunduğu dönemde ayrıca maaşsız olarak Türk Ocakları Umum Müfettişliği görevini de sürdürmüştür.⁴

TBMM'nin IV. Dönemi için yapılan seçimlerde CHP adayı olarak Eylül 1931'de Muş Milletvekilliğine seçilen Hasan Reşit Bey, 4 Mayıs 1931'de Meclise katılarak dönem boyunca İçişleri Komisyonunda çalıştı. Mecliste olağanüstü görüşme ve birinci toplantı yılında Komisyonun Kâtipliğini yaptı. Ayrıca İş Kanunu tasarısının incelenmesi için üçüncü toplantı yılında kurulan geçici komisyonda görev aldı. 376 sayılı Posta Kanununun bazı maddelerinin değiştirilmesine dair olarak 30 Haziran 1934'te verdiği kanun önerisi 4 Temmuz 1934'te (2579) sayı ile kanunlaştı.⁵

Hasan Reşit Bey, V. Dönem'de Maraş'tan Milletvekili seçilerek, 1 Mart 1935'te Meclis'e katıldı. Seçim tutanağı 7 Mart 1935'te onaylandı. Dönem içinde Maarif Encümeni ve Millî Müdafaa Encümeni üyeliklerinde bulundu.

Kurulu Yayınları, Ankara, 2012, s. 827.

- 1 Mücellidoğlu Ali Çankaya, **Yeni Mülkiye Tarihi ve Mülkiyeliler**, C. IV, Mars Matbaası, Ankara, 1968-1969, s. 1565; E.M.S.G.A, Dosya No: 16570; Çoker, **a.g.e.**, 4. Dönem, C. 2, s. 467.
- 2 Erhan Alpaslan, **1923-1950 Dönemi Türkiye Büyük Millet Meclisinde Maraş Milletvekilleri ve Siyasi Faaliyetleri**, KSU Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı, Basılmamış Doktora Tezi, Kahramanmaraş, 2013, s. 154, E.M.S.G.A, Dosya No: 16570; Çufalı, **a.g.e.**, s. 827.
- 3 Çankaya (Mücellitoğlu), **a.g.e.**, C. IV, s. 1565; Çoker, **a.g.e.**, C. II, s. 467.
- 4 Çoker, **a.g.e.**, C. II, s. 468.
- 5 Çoker, **a.g.e.**, C. II, s. 468; Çankaya (Mücellitoğlu), **a.g.e.**, C. IV, s. 1565.

Vilâyetlerin hususi idaresi kanun layihası ve Memurîn Kanunu geçici encümenlerine de üye seçildi. Erzincan İstasyonunun işletmeye açılma töreninde hazır bulunmak üzere oluşturulan heyette yer aldı. Genel Kurul'da; Atatürk'ün cenaze merasimi için yapılacak sarfiyat hakkındaki kanun, 1938 senesi Hariciye Vekâleti bütçesi, Denizbank Kanunu, Polis Teşkilât Kanununun bazı maddelerinin değiştirilmesi hakkındaki kanun dolayısıyla söz aldı.¹

VI. Dönemde de Maraş'tan Milletvekili adayı oldu. 27 Mart 1939'da 432 reyyle Maraş Milletvekili seçilerek, 3 Nisan 1939'da Meclise katıldı. Mazbatası Meclis Genel Heyeti tarafından 10 Nisan 1939 tarihinde tasdik olunarak onandı. Fevkalâde İctima senesi başında Milli Müdafaa, üçüncü ve dördüncü ictima senelerinde Gümrük ve İnhisarlar Encümeni Azalığı yaptı.²

Hasan Reşit Tankut, siyasetçi kişiliğinin ve hizmetlerinin yanı sıra birçok görevlerde bulunmuştur. Türk Ocakları Genel Müfettişliği, Eylül 1936-Temmuz 1940 arası Dil, Tarih-Coğrafya Fakültesi'nde Tarih Öğretim Görevliliği de yapan Tankut, Türk Dil Kurumu'nun kurucularındandır. 1934'den 1950'ye kadar Türk Dil Kurumu'nun 2. Başkanlığında, Etimoloji, Lengüistik ve Filoloji Kolları Başkanı ve Genel Sekreterlik ve ikinci Başkanlık görevlerinde bulundu. Emekli Muharipler Derneği daimi üyesidir. Erbaa, Niksar fahri hemşehrisidir. Milli Mücadelede Tokat ve Niksar havalisindeki hizmetlerine karşılık "Kırmızı Şeritli İstiklal Madalyası" ile taltif edilmiştir.³

Hasan Reşit Tankut VII. Dönem TBMM için yapılan seçimlerde, 506 müntehib-i saniden (ikinci seçmenlerden) seçimlere iştirak eden 466'sının tamamının oyunu alarak milletvekili seçilmiştir. Seçimlerde Hasan Reşit Tankut Bey Maraş Merkez kazasından 190, Elbistan kazasından 175, Göksün kazasından 63, Andırın kazasından 38 oy almıştır. Hasan Reşit Bey, TBMM VII. Dönem çalışmalarına 8.3.1943 tarihinde katılmıştır.⁴

VIII. Dönem TBMM için yapılan seçimlerde Hasan Reşit Tankut Bey, Maraş 7413, Elbistan kazası 14570, Göksün kazası 3515, Andırın 5424, Afşin 2366, Pazarcık 13278 oy olmak üzere toplam 46566 oy alarak milletvekili seçilmiştir.⁵ Hasan Reşit Tankut Bey, Maraş Milletvekili seçildikten sonra Türkiye Büyük Millet Meclisi çalışmalarına hemen katılmış; 12 Ağustos 1946 tarihinde TBMM Bayındırlık Komisyonu üyeliğine, 11 Kasım 1946 ve 5 Kasım 1947 tarihlerinde yine aynı üyeliğe tekrar seçilmiş, 5 Kasım 1948 tarihinde ise Sayıştay Komisyonu üyeliğine seçilmiştir.⁶

1 İhsan Güneş, **Türk Parlamento Tarihi TBMM-V. Dönem 1935-1939**, C. II, TBMM Vakfı Yayınları No: 26, Ankara, 2001, s. 555.

2 Şenal Günay, **Türk Parlamento Tarihi TBMM-VI. Dönem (3 Nisan 1939-15 Ocak 1943)**, C. V, TBMM Vakfı Yayınları No: 39, Ankara, 2007, s. 551; Tankut, **Tercüme-i Hal Kağıdı**, VI. Dönem, ŞDN: 299.

3 Çoker, **a.g.e.**, C. II, s. 468.

4 Hasan Reşit Tankut, **Tercüme-i Hal Kağıdı**, VII. Dönem, TBMM Arşivi, ŞDN: 580.

5 Tankut, **Tercüme-i Hal Kağıdı**, VIII. Dönem, TBMM Arşivi, ŞDN: 827.

6 Çufalı, **a.g.e.**, s. 827.

Kendi isteğiyle 31.5.1950 tarihinde emeklilik talebinde bulunan Hasan Reşit Tankut Bey ile ilgili yapılan inceleme sonucunda hizmet süresi hesaplanarak, tahakkuk eden emekli maaşının bağlanması yoluna gidilmiştir.¹ Hasan Reşit Bey, IX. Dönemde Hatay, XI. Dönemde Mardin'den milletvekili seçilerek yasama görevini sürdürmüştür, fakat X. Dönemde (1954-1957) milletvekili seçilememiştir. 27 Mayıs 1960'dan itibaren milletvekilliği sona eren Tankut, emekli olarak Ankara'da ikamet etmiştir. Profesörlük kariyerini elde etmiş biri olarak idare mesleğinde ve dilbilgisi alanında ihtisas sahibi olan Tankut, Fransızca, Almanca gibi Batı dillerine vakıf olmasının yanı sıra Arapça da bilmekteydi.² Ayrıca Bulgarca'ya da aşina olduğu ifade edilmektedir.³ Leman Hanım (1904-1981) ile evlenen Hasan Reşit Tankut'un bu evlilikten; Doğan (1925), Gönül (1932) ve Fatma Çiğdem (1936) adlarında üç çocuk sahibi olmuştur. Hasan Reşit Tankut Bey, 18 Şubat 1980'de Ankara'da öldü.⁴

2. Hasan Reşit Tankut'un Basılmış Eserleri:

1- H. Reşit Tankut'un Güneş Dil Teorisine Göre Pankronik Usulle Paleo-Sosyolojik Dil Tetkikleri Adlı Tezinde geçen Örnekler, İstanbul, Devlet Basımevi,1936.

2- Güneş-Dil Teorisine Göre Toponomik Tedkikler, İstanbul, Devlet Basımevi, 1936.

3- Güneş-Dil Teorisine Göre Dil Tetkikleri, Türk Diline Giriş, İstanbul, Devlet Basımevi,1936.

4- Dil ve Irk Münasebetleri Hakkında Tetkik, İstanbul, Eb'üz-Ziya Mat.,1937.

5- Prehistuvara Doğru Bir Dil İzlemesi ve Güneş-Dil Teorisinin İzahı, İstanbul, Devlet Basımevi,1937.

6- Diyarbekir Adı Üzerine Toponomik Bir Tetkik, Ankara, Ulus Basımevi, 1937.

7- Nusayriler ve Nusayrilik, Ankara, Ulus Basımevi, 1938.

8- En-Nusayriyyum v'en-Nusayriye (Arabca), İstanbul, Devlet Basımevi,1938.

9- Dil ve Tarih Tezlerimiz Üzerine Gerekli İzahlar, İstanbul, Devlet Basımevi, 1938.

10- Alp Kelimesi ve Alpin Irkın Yurdu(Fr.Tercümesi de basıldı), İstanbul,Kenan Basımevi,1938.

11- Köylerimiz Dün Nasıldı? Bugün Nasıldır? Yarın Nasıl Olmalıdır? İstanbul, Kenan Basımevi,1939.

12- Maraş Yollarında, Ankara Receb Ulusoğlu Basımevi, 1944.

1 E.M.S.G.A., Dosya No: 16570.

2 Tankut, **Tercüme-i Hal Kağıdı**, VI. Dönem, TBMM Arşivi, ŞDN: 299.

3 Çankaya (Mücellitoğlu), **a.g.e.**, C. IV, s. 1566.

4 Çoker, **a.g.e.**, C. II, s. 468; E.M.S.G.A., Dosya No: 16570.

13- Tankut, Hasan Raşit (1938), “Aleviliğin Menşei”, *İçel*, Y:1, S.3, Mart.¹

3. Hasan Reşit Tankut’un TBMM’deki Faaliyetleri:

3.1. IV. Dönem (1931-1935) TBMM’deki Konuşmaları:

3.1.1. Teftiş Mıntıka Merkezleri Başka Bir Yerde Olan ve Geçici Olarak Ankara’da Çalıştırılan Mülkiye Müfettişlerine İkamet Yevmiyesiyle Beraber Mesken Tazminatı da Verilip Verilmeyeceğiyle İlgili Başvekâlet Tezkeresi ile Maliye ve Bütçe Encümenleri Mazbataları Münasebetiyle 30.06.1932 Tarihli Konuşması:

Hasan Reşit Bey, Maliye Encümeninin mülkiye müfettişlerinin mesken tazminatı almalarını kanuna aykırı bulmadığını fakat mantığa da uygun olmadığını açıkladıktan sonra Bütçe Encümeninin verdiği kararda vefat edenlerden bu paranın tazmin edilmemesi kararına ulaştığını, kendisi ise bugüne kadar para almış bütün müfettişlerin aldıkları parayı iade etmelerinin lüzumu olmadığı yönünde görüşünü belirtmiştir. Konuşmasına devam eden Hasan Reşit Bey, Bu müfettişleri Dâhiliye Vekâletinin lüzum üzerine getirttiğini, Ankara da birer meskeni bulunması icap eden bu müfettişlere zaten tazminat verilmesi gerektiğini iddia etmiş; bundan sonra eğer ödeme yapılmayacaksa Bütçe Encümeni mazbatasına açıkça bu hükmün yazılmasını talep etmiştir.²

Giresun Mebusu Hakkı Tarık Bey, Hasan Reşit Bey, Malatya Mebusu Abdülmuttalip Bey, Denizli Mebusu Necip Ali ve Bolu Mebusu Hasan Cemil’in “Cumhuriyet’in Onuncu Yıl Dönümü Kutlaması Hakkındaki 2/81 Numaralı Kanun Teklifi” Mecliste 11.06.1933 tarihinde görüşülmeye başlanmıştır.³

3.1.2. 1/335 Numaralı İskân Kanunu Layihası ve İskân Muvakkat Encümeni Mazbatası Münasebetiyle Sözleri:

Kanun layihasının on ikinci maddesinde yer alan; “1 numaralı vilayetler ahâlisinden bu mıntıkalara, aileleriyle birlikte gelip yerleşmek isteyen Türk soylu ve kültürlü asker ve mülkiye mütekahteri, yine bu vilayetler halkından ve Türk soyundan olduğu halde bu mıntikalarda askerlik etmiş olup terhislerinde ailelerini getirerek ve bekâr olanlarda evlenerek, yerleşmek isteyenler, 17. Maddeye göre iskân edilir.”

Kanun Layihasında yer alan bu ifadelerden hareketle söz hakkı alan Hasan Reşit Bey; “Muhterem Beyefendiler, bu çok mükemmel kanunda « soy » kelimesi birkaç defa tekerrür etti. Bendenizin anladığıma göre soy kelimesiyle « ırk » demek isteniyor. Eğer böyle ise bu kelimenin burada kullanılmamasını rica ederim. Çünkü « ırk » denilen şey, 5 ve nihayet 6 ya kadar çıkmıştır. İlim bunu *tabdit etmiştir. Türkiye hududu haricinden Türkiye’ye gelen ve Türk barsına tâbi olmayan insanlar, ırkan Türk demektirler. Fakat Türk kültürüne tâbi olmadıkları için Türkçe konuşmuyorlar. Esasen bunlar bizim öz vatandaşlarımız olduğu için yine bizim öz kardeşimiz demektir. Rica*

1 Çankaya (Mücellitoğlu), a.g.e., C. IV, s. 1566; Ço-ker, a.g.e., C. II, s. 468-469; Çufalı, a.g.e., s. 828.

2 TBMM Z.C., IV. Dönem, C. 9, TBMM Matbaası, Ankara, 1932, s. 431-432.

3 TBMM Z.C., IV. Dönem, C. 16, S. No: 315, s. 1-3.

ediyorum, “soy” kelimesi yerine Türk dili ve Türk kültürü kelimesi konulsun.”¹ Hasan Reşit Bey’in bu konuşmasından sonra söz hakkı alan Kütahya Mebusu Memet Bey, Hasan Bey’in teklifini yerinde bularak Meclisinde kabul etmesi halinde en-cümenin de bu teklife uyacağını belirtmiştir.

3.1.3. Muğla Mebusu Nuri Bey’in Nüfus Kanununa Müzeyyel 2/97 Numaralı Kanun Teklifiyle Soy Adı Hakkında 1/558 Sayılı Kanun Layihası Münasebetiyle Sözleri:

Muğla Milletvekili Nuri Bey, soyadı hakkında bir kanun teklifi vermişti. Tasarısında “rütbe, memuriyet, aşiret, yabancı ırk, millet isimleriyle umumî edepelere uygun olmayan iğrenç, gülünç olan soyadlarının kullanılması yasaklanıyordu. Bu tasarı üzerine söz alan Hasan Reşit Bey şunları ifade etmiştir; “...Türk milletinin ailelerinde, her ailenin bir ismi vardır. Bundan iki yüz sene evveline kadar aile ismi olmayan hiç bir aile yoktu. Nitekim şimdi Anadolu da, hatta burada çöpçülük eden en fakir bir köylüye ismini soracak olursanız mutlaka üç dereceli bir isim söyler. Meselâ Sarioğullarından Alioğlu Memedim der. Demek ki böyle aile isimleri halâ vardır. Biz az geveze olmakla beraber bu fakir arkadaşımızın aile ismi de (söylemez) oğludur (Gülüsmeler). Şimdi beyefendiler, Türk aile reisi evvelâ kendi ismini ailesine vermişti. Bilhassa ailenin başında bulunan Klanla bu isim böyle geldi. O zamanda, yalnız başına evlât, kaybolacağı için bir de onun babasını aradılar. Klanla aile ismi başladı, sonra gitgide ihmal edildi... İstanbul, İzmir gibi büyük şehirlerimizde, Anadolu’dan gelen Türklere, bayağı nazarıyla baktıkları için, oraya gidenler aile isimlerini Anadolu da bıraktılar, neticede onlar da unuttular. Çünkü oralarda bu isimleri söylemekten utandılar. Bu inkulâbımızın mühim rükünlerinden biri de milliyetperverlik vasfı olan isimlerimize bir de aile ismi vermektedir. Bu kanun bunu da istihdaf (gaye) etmektedir. Şimdiye kadar aile isimlerini kullanmamış olanlar, bundan sonra bu aile isimlerini alsınlar ki, hukuku içtimaiyede vaziyetleri taayyün etsin. Bu kanunun maksadı ve hedefi odur.”²

Tasarı, 21 Haziran 1934’te çıkarılan 2525 sayılı “Soyadı Kanunu” ile yürürlüğe girmiştir.³ 24.11.1934 tarihinde Malatya Mebusu Başvekil İsmet Paşa ve 23 arkadaşının verdiği teklif sonucunda çıkarılan 2587 sayılı Kanunla, “Kemal” öz adlı Cumhuriyetimize “Atatürk” soyadı verilmiştir.⁴ Kocaeli Milletvekili İbrahim Süreyya’nın verdiği kanun teklifi, 17.12.1934’te 2622 sayılı Kanun olarak kabul edilerek; Mustafa Kemal’den başkasının “Atatürk” ilk veya soyadı alması yasaklanmıştır.⁵ Meclis 26.11.1934 tarihinde efendi, bey, paşa, gibi lakap ve unvanların kaldırılmasıyla ilgili 2590 sayılı Kanunu çıkararak; vatandaşların resmî belgelerde yalnız adlarıyla anılmasını sağlamıştır.⁶

1 TBMM Z.C., IV. Dönem, C. 23, TBMM Matbaası, Ankara, 1934, s. 140-144.

2 TBMM Z.C., IV. Dönem, C. 23, s. 191, 201.

3 TBMM Z.C., IV. Dönem, C. 23, s. 245.

4 TBMM Z.C., IV. Dönem, C. 25, TBMM Matbaası, Ankara, 1935, s. 34-35.

5 TBMM Z.C., IV. Dönem, C. 25, s. 202-203.

6 TBMM Z.C., IV. Dönem, C. 25, s. 47; “Eski Devirlerin Artığı Lakâp ve Unvanlar Kaldırıldı”, Cumhuriyet, 27 Kasım 1934, s. 1.

3.1.4. Muş Mebusu Hasan Reşit Bey'in, Posta Kanunu'nun Bazı Maddelerinin Değiştirilmesi Hakkında 2/119 Numaralı Kanun Teklifi ve Nafia ve Bütçe Encümenleri Mazbatası:

Hasan Reşit Bey'in teklifi üzerine 5.7.1934 tarihinde, 26 Teşrinisani 1339 Tarih ve 276 Sayılı Posta Kanunu'na bazı maddelerinin değiştirilmesi yoluna gidilmiştir. Hasan Bey, bastırılarak köy teşekküllerine, mekteplere parasız dağıtılacak kitapların dağıtımı ile ilgili posta ücretinin yeniden belirlenmesini sağlamıştır. Ayrıca İcra Vekiller Heyetinin belirlediği bir gazetenin köylerimizin tenviri için posta ücretinden muaf olması gerektiği ve kanun hükümlerinin yerine getirilmesinden Nafia Vekâletinin sorumlu olduğu da kanunda belirtilmiştir.¹

3.2. VI. Dönem (1939-1943) TBMM'deki Konuşmaları:

3.2.1. Çiftçi Mallarının Korunması Hakkındaki Kanun Münasebetiyle Sözleri:

Çanakkale Milletvekili Ziya Gevher Etili tarafından Çiftçi mallarını koruma kanununun acele olarak mecliste müzakere edilmesi teklifi, 15 Mayıs 1940 tarihinde Meclise gelmişti. Bu kanun üzerine Mecliste yapılan görüşmeler esnasında söz hakkı alan Maraş milletvekili Hasan Reşit Tankut Bey şunları söylemiştir; *"Bu kanunu dört başı mamurdur diye takdim etmek hiç birimizin yapamayacağı bir şeydir. Bu itibarla bu kanun mevki tatbiki geçtikten sonradır ki, iyi ve kötü taraflarını bize celi bir şekilde gösterebilir. Dünya'nın her tarafında da böyledir. Cumhuriyet, Türk milletine, kendisinin temelini ve esasını çiftçi hayatı olduğunu tanıtmış bulunuyor. Ancak Cumhuriyetten sonradır ki, çiftçi hayatına müteveccih kanunlar kendisini göstermeğe başladı Bu kanun onların en esaslısıdır. Bu kanunla biz çiftçiye, kendi malını, kendisi arzu etmese bile, korumak vazifesini veriyoruz ve bu malları bu kanunla biz milli servet haline koyuyoruz."*²

*Çiftçi mallarının korunması hakkında kanun maddelerin müzakeresine öğleden sonra saat 15.00 de tekrar başlanmıştır. Bu görüşmelerde kanunun birinci maddesi ele alınmıştır. Bu madde şu şekildedir: "Köy kanununa göre tespit edilen sınırlar içindeki ekili, dikili veya kendiliğinden yetişen bütün nebat ve ağaçlarla Orman Kanunu'nun şümulü haricinde kalan ağaçlıklar, nadaslar veya ziraatta kullanılan yahut ziraatla alâkası olan her nevi menkul mallar ve ağıl, samanlık, ambar gibi doğrudan doğruya çiftlik hizmetlerine mahsus gayrimenkuller ile su arkları, set ve bentler, tarla ve bahçe yolları ve hendekler bu kanuna göre çiftçi malı sayılır. Birinci fıkra hükmü, şehir ve kasaba haricinde olup belediye hududu içinde veya dışında bulunsun, ziraî mahsulât istihsal edilmekte olan sahalar hakkında da tatbik olunur. Bu sahalar 5 nci maddede yazılı murakabe heyeti tarafından tespit ve ilân olunur. Murakabe heyeti lüzum gördüğü hallerde saba hudutlarını değiştirebileceği gibi yakınlık, çiftçilik münasebetleri yahut korumada kolaylık gibi mülâhazalara binaen bu kanunun tatbiki bakımından mezkûr sahanın bazı parçalarını veya tamamını en uygun gördüğü köye bağlayabilir."*³

1 TBMM Z.C., IV. Dönem, C. 23, s. 336, İ: 78.

2 TBMM Z.C., VI. Dönem, TBMM Matbaası, Ankara, 1941, C. 19, C: 86.

3 TBMM Z.C., VI. Dönem, C. 19, C: 86.

Yapılan görüşmeler sonunda kanunun birinci maddesi üzerinde lehte ve aleyhte konuşmalar yapılmıştır. Görüşmeler sonunda *Mardin Mebusu Rıza Erten Bey*, Meclis başkanlığına; *“Vermiş olduğum izahat ve maddenin tadili hakkındaki arkadaşlarımla teklifleri dairesinde maddenin yeniden tanzimi için birinci maddenin Encümene iadesini teklif ederim demek suretiyle”* bir takrir sunmuştu. Meclis başkanlığı tarafından verilen takrirlerin oylamasına geçilmiş ve Mardin mebusu Rıza Erten Bey’in takririni kabul edilerek adı geçen kanun maddesi encüme gönderilmiştir.¹

3.3. VII. Dönem (1943-1946) TBMM’deki Konuşmaları:

3.3.1. Matbuat Kanununun 50. Maddesinin Değiştirilmesi Hakkındaki Kanun Münasebetiyle Sözleri:

Türkiye’de çok partili hayata geçişle birlikte basında da çok seslilik oluşmaya başladı. Bu dönemde gazetelerin önemli bir bölümü Demokrat Partiyi destekliyordu. *Seçim hazırlıklarına başlayan CHP*, basının desteğini alabilmek amacıyla son yıllarda basın özgürlüğünün önünde önemli bir engel oluşturan ve büyük bir baskı aracı olan 1931 tarihli Matbuat Kanunu’nda değişiklikler yapmıştı.² Maraş Milletvekili H. R. Tankut Basın Kanunu’nun 50. maddesinin değiştirilmesi ile ilgili mecliste yaptığı konuşmada görüşlerini şöyle açıklamıştır; *“Yanlış anlaşıldığını veyahut yanlış ifade edildiğini zannettiğim bir noktayı aydınlatmak için söz aldım. Adnan Menderes arkadaşım her iki sözünde de Hüseyin Cahit Yalçın’a atfen şu sözü söyledi: “Avrupa gezisinden dönen bu zat, Avrupa’da hiçbir memlekette Matbuat Kanunu yoktur” “...gezdiğim, gördüğüm ve dolaştığım yerlerde Basın Birliği diye bir kanun görmedim.” ...Hakikaten Basın Kanunu olmayan memleketler vardır, fakat Avrupa’da birçok memleketlerde Basın Kanunu vardır. Bu Basın Birliği Kanununu ise hükümet memlekette basın mesleğinin, gelişmesi ve basın mesleği mensuplarının kendi aralarında abenk içinde çalışarak, yokluk, darlık ve sıkıntı anlarında birbirlerine yardım etmelerini temin maksadıyla düşünmüştü. O vakit için basın mensupları hepimiz bunu hayırlı görmüş ve hükümete teşekkür etmiştik. Fakat zaman inkişaf etti, durumumuz inkişaf etti, matbuat kendi kendini korur vaziyete girdi. Nitekim Hükümet ve Meclis bu düzenleme ile yine basın birliği mensuplarının arzu ettiği şeyi yapmıştır. “...Böyle basın hürriyetinden, mukaddes hürriyetten bahsedip müdafasını yapan bir muhalif üyenin, ifadelerinde istinat ettiği şeylerle kamuyu teşvi edici bir duruma gitmemelidir. Benim arkadaşşıma yakıştıramadığım cihet işte budur.”³*

1 Haziran 1946’da 50. maddenin kaldırılması kabul edilerek Hükümetin gazeteleri kapatma yetkisi elinden alındı. Çok partili hayata geçerken bu durum Basın hayatında olumlu rüzgârların esmesine neden oldu.⁴

1 TBMM Z.C., VI. Dönem, C. 19, C: 95.

2 Hıfzı Topuz, **II. Mahmut’tan Holdinglere Türk Basın Tarihi**, Remzi Kitapevi, İstanbul, 2003, s. 184.

3 TBMM Z.C., VII. Dönem, C. 24, TBMM Basımevi, Ankara, 1946, s. 283.

4 TBMM Z.C., VII. Dönem, C. 24, s. 284.

3.4. VIII. Dönem (1946-1950) TBMM'deki Konuşmaları:

3.4.1. Sağlık Ve Sosyal Yardım Bakanlığı 1947 Yılı Bütçesi Münasebetiyle Sözleri:

Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanlığı 1947 yılı Bütçesi görüşmeleri sırasında Maraş milletvekili Hasan Reşit Tankut, Sağlık Bakanlığı'nın bütçesi ve yine Sağlık Bakanlığının çıkardığı Millî Sağlık plânı ile ilgili şu açıklamalarda bulunmuştur; *"Bütçe istediğim kadar hamleli değildi, Devletin bütçenin tümü içinde kendisine ayrılan yeri almak için mütevazı davranmış hissini aldım. Fakat plân, bugün için memlekete cidden lâzım olduğuna inandığım ileri, katî ve başarılı hamleyi ifade eden bir eserdir. Onu bilgin insanlar memleket ve meslek aşkıyla yazmışlar. Beni en çok mütebassis eden tarafı, kavrayışıdır. Bu plân memlekette sağlık durumunu ve bu durumu sağlamak ve ileri götürmek için gerekli olan her şeyi bihakkın kavramış kafaların mahsulüdür. Gerek bütçenin, gerek plânın bana verdiği ilhamla memleketin sağlık durumunu huzurunuzda, gururla ümitle sevindiren, diğeri acı, acı düşündüren iki tablo halinde arz etmek istediğimi "* belirterek bu konuyu tarihi süreç içerisindeki gelişimi itibarıyla şöyle izah etmiştir; *Anadolu öteden beri kuvvetli ve sağlam insanların vatanı oldu. İster bu dağ tepelerinde toplanmış olsun, ister, bozkırlarının sathında yayılmış bulunsunlar. Anadolulu olan insanlar daima gövde yapısının üstün vasıflarını muhafaza ettiler. Bu memleket onları bazen İmparatorluk kurmaya heves ettirdi, hududu aştılar, uzaklara gittiler. O zaman Anavatanı bir kuvvet kaynağı olarak kullanmaya mecbur oldular. İşte Anadolu'nun felâketleri o devirlerde baş gösterdi. Millet kendine gelip de hududunun içinde millî bir varlık olarak yaşamaya karar verdiği zaman Türk milleti cevherini, cevherinin büyük erkini derhal meydana çıkardı. Harab olmuş yurtlar derhal imar edildi, kaybedilmiş olan sağlıklar derhal istirdat edildi. Anadolu'da Selçuk devrinden ve Fatih devrine kadar Osmanlı saltanatı zamanında böyle mamur bir memleket ve böyle kuvvetli bir millet görüyoruz. Anadolu halkının yani Türk milletinin gövde yapısı ve insanlık cevheri bakımından vasıfları büyüktür. Fakat bu vasıfların başında birinci olarak geleni bereketli bir nesle sahip olmasıdır. Cumhuriyet bize bu memleketi 12-13 milyonluk bir nüfusla devraldı. Hâlbuki şimdi görüyorsunuz 18 milyonu bulduk ve eğer biz memleketi korumak ve cihan sulhuna biraz yardım etmek duygusuyla milyonluk bir orduyu 7 sene elde tutmak mecburiyetinde kalmazaydık 20 milyonu bulacaktık. Geçen harbi takip eden senelerdeydi Avrupa milletleri nüfus bakımından çırpınıyordu. Viyana'da bir konferans dinledim. Sözcü bir âlimdi, konusu demografi idi. Nüfus hareketleri üzerinde tetkikler ve incelemeler yapıyordu. Dedi ki, Avrupa milletlerinde doğumun erkek ve kız nispeti şudur. 12,5 kız çocuğuna mukabil 11 erkek çocuk doğar. Bu nispet Şark'ta bilhassa Türk Milletinde tersinedir. Orada 12 den fazla erkeğe mukabil 11 kız doğar. Zaten bu milletin bereket ve tenasül ölçüsü bizim ölçümüzle mukayese edilemez, o bambaşka bir millettir. Arkadaşlar o zaman gençtim. Birden bire heyecana kapıldım, kendi kendime Ortaçağ Türk şövalyelerinin şu sözünü mırıldandım. Saymakla bitmez kırılmakla tükenmez bir milletiz. Bu millet o günkü fazileti, o kıymeti hâlâ muhafaza etmektedir."¹*

1 TBMM Z.C., VIII. Dönem, C. 3, TBMM Basımevi, Ankara, 1947, s. 541.

Hasan Reşit Tankut bu açıklamalarına devamla Türkiye'deki nüfus meselesi ile ilgili şu açıklamada bulunmuştur; *Türk anası en iyi bir çocuk anası olmaktan kalmış değildir. Nüfus kol ve konforu bol yerlerde vücut hacminden kaybettiğimiz her şeyi geri almaktayız. Eğer Ankara gibi, İstanbul gibi iyi yaşamağa başlamış olan memleketlerimizdeki boy ölçüsünü tetkik edecek olursanız oralarda 160'ı çoktan bırakmış 170'i dahi geçmiş olduğumuzu görürüz. Fakat köylerimizde maatteessüf, nispet çok henüz yukarı çıkmış değildir. Bu Türk Milletinin sağlığı bakımından bizi gururlandıran iyi tarafıdır. Fakat buna karşı sağlığımızı tehdit eden, korkutan düşmanlarımız da çoktur. Bu düşmanların başında nüfus dağılımı ve toplanımı, yani, demografi durumu gelir. Memlekette 18 milyonun 16 milyonu, 43.000'i köy ve 17.000'i mezra olmak üzere 50.000 insan toplumu barındıran köyler halinde dağılmış bulunuyor. Bir kalker tepelerde ve orman kuytuluklarında gömülen insan obaları sıtma bataklıkları üstünde yerleşmiş vatandaşlar öyle bir manzara arz ediyorlar ki bu manzarayı, dünyanın sayılmayan milletlerinin hiç birisinin toprağında göremezsiniz. Nüfus dağılımımız bu kadar perişan ve perakende olduğu için mesafeler zalim, yollar yıpratıcı olmuştur. Bir köyden bir köye imdat varana kadar orada olacak olmaktadır. Bu imdadın kurtarabildiği hasta ancak % 5-6 dır. Nüfusu bu kadar perakende, mesafeleri bu kadar zalim, yolları bu kadar yıpratıcı olan bu memlekette yer yer, vakit vakit açlık olmaktadır. Bu bölgelerin halkı tokluk denilen şeyi ancak mide şişkinliği ile tanımışlardır. Maksadım midelerini şişiren gıda maddelerinin zayıflığıdır. Bunlar böylece tedrici bir kansızlığa uğrarlar ve açlık bilirsiniz ki, insana evvelâ vicdanını yedirir. Yine bu zalim mesafeler ve bu yıpratıcı yollar, sağlık arzusuna ve sağlık hissine karşı tedbir arama teşebbüsüne karşı bir gevşeklik, bir uysallık doğurmuştur. Bakarsınız bir bölgede bir mide değişmesinden, bir apandisit noktalamasından, bir ülser ve hatta burun kanamasından, güneş çarpmasından, belki bir barsak düğümlenmesinden yere serilmiş insanın kendisi ve sahibi ellerini kavuşturup tevekkülle beklemekten başka bir şey yapamaz.”* Hasan Reşit Tankut, bu konuşmasında kendi memleketi Elbistan'dan da söz ederek ve örnekler vererek açıklamalarına devam etmiştir;

“Benim memleketim, Elbistan'ın medeniyete açılan bir tek yolu vardır. Bu yolda gelip gidenlerden her sene 7-8 hastanın yollarda öldüğünü söylerler. Bu sebepten kötü yollar bizim sağlık mücadelemizin başlıca düşmanlarıdır. Hastalığa karşı uysallık mevcut olmakla beraber bu hal âdet olmuş değildir. Hastanesi bulunan memleketlere eşek üstünde, at üstünde, sırt üstünde hastalar götürüyorlar hatta bazen bir eşeğin iki tarafına bağlandığı kavaklarla bir tahta revan yaparlar, ortasına bir yatak kovarak hastayı yatırırılar. Bu şekilde hastayı getirirler fakat hastaya hastanede yer olmadığından veyahut içeri alınacak bir hastalığı olmadığı için ekseriya döner gider. Demek ki hastane ve doktor bulduğu yere Türk her şeyi göze alarak gider. Fakat mesafelerin uzaklığı, yolların bozukluğu bu imkânları selbetmektedir. Bu nüfus perakendeliği bize birçok bakımdan kalkınmayı güçleştiriyor. İktisadi hamlelerimizin bazen kısık kalışı, zirai mahsullerimizin yakışır değeri bulunmaması, bunların hepsi bu yüzden olduğuna göre elbette bunların sebebini bulmak ve bunları bulduktan sonra ıslah çarelerini aramak lâzımdır. Meclisimiz daima büyük hamlelerle büyük başarılarla alışmış bir

1 TBMM Z.C., VIII. Dönem, C. 3, s. 542.

Meclistir. Ancak bunun için zamana ihtiyaç vardır. Fakat bu zaman içerisinde mütemadiyen ölüm vermek, mütemadiyen sakat vermek, bizim için büyük vebal olur.”

Hasan Reşit Tankut, konuşmasında nüfus meselesi üzerinde dururken aynı zamanda sağlık sorunları ve bu konuda yapılacak düzenlemeler ile ilgili de açıklamalar da bulunmuştur; *“Benim plânda okuduğum şudur: Mademki, köylü ve bu perakende ve dağınık nüfusu sağlık merkezlerine getirmek kaabil olmuyor, sağlık merkezlerini sağlık elemanlarını iyi bir yayma ile onlara doğru götürmek baş tedbirdir. Yine plân diyor ki, ben evvelâ sağlık teşkilâtını kuvvetlendireceğim, sağlık teşkilâtına yardımcı kuvvetler ilhak edeceğim. Bunları hastayı kendine çekecek kadar hareketli hale getireceğim. Yahut ben o kadar hareketli olacağım ki, hastanın yanına kendim gideceğim. Ancak arz edeceğim bir misal vardır. Dağ başında bir çocuk gördüm, hayâları şişmişti, eteğinin altında topuğuna kadar inmiş, acayip bir hal almıştı. Yanındaki çocuğa sordum, ıstırap çekmiyor mu dedim. Aman efendi, bu çocuğun gece yastığını dışlediği halini görsen sen de acırsın dedi. Şebre indim, doktorlara sordum, böyle bir hal gördüm dedim, bir bıçaklık ıştır, üç günde iyi ederiz, dediler. Fakat arkadaşlar ne o hastaneye gidebilir, ne neşter ona çıkabilir”¹*

Hasan Reşit Tankut, meclis gündemine gelen bu sağlık planı kanunun çıkarılması ve ülkenin ihtiyaç duyduğu hizmetlerin bir an önce yerine getirilmesinin gereğini ortaya koymuştur. Hasan Reşit Tankut, konuşmasının son bölümünde bu düzenlemelerin mali boyutunun olduğunu dolayısıyla hükümetin bu kaynakları bulması gerektiğini bu durumun ise millet olarak var olabilmemiz için de bu konuya büyük ehemmiyet gösterilmesi gerektiğini şayet bunu hükümet başarır aslı vazifesini yerine getirmiş olacağını belirtmiştir. Hasan Reşit Tankut’un bu konuşması üzerine Giresun milletvekili Dr. Galip Kenan Zaımoğlu, Hasan Reşit Tankut’un pek isabetli söylediğini ve bu hastanelerin bir an evvel malzeme noksanlığının temin edilmesi gerektiğini belirtmiştir.²

3.4.2. Tarım Bakanlığı ile Orman Genel Müdürlüğü 1947 Yılı Bütçeleri Münasebetiyle Sözleri

Tarım Bakanlığı ile Orman Genel Müdürlüğü 1947 yılı bütçelerinin Türkiye Büyük Millet Meclisinde yapılan görüşmelerinde Maraş Milletvekili Hasan Reşit Tankut, Tarım ve Hayvancılık ile ilgili şu konuşmayı yapmıştır; *“Türk topraklarını, coğrafyacılara, büyük step ve ovalar da dâhil olmak üzere 60 küsur ova-ya tefrik ederler. Bu ovaların etrafı dağlarla çevrilmiştir. İçlerinden bir dere akar ve ekseriya bu derenin yardığı yarık, muvasalayı temin eder. Bu ovalar da, yayla tabiatında olanlarda dâhil, mutedil iklimin hububat ve ağacı yetişir. Dağlar, 2000 metreye kadar çıkar, buralarda hayvan yaylanır. Bizim memlekette hayvan küçükbaş, büyükbaş olarak şunlardır: Koyun, keçi, sığır, at ve deve. Deve nesli bitmek üzere ve tarihe karışmış bir hayvan olarak mevcuttur.”... “Ziraat bizde ne kadar önemli bir şey ise hayvancılık da o kadar önemlidir. Hayvancılığı bilhassa gıda maddesi, et maddesi olarak mütalâa edeceğim. Türkiye topraklarında domuz yetişmiyor. Biz ırken bu hayvana karşı istikrah duyduğumuz gibi bizden evvelkiler de bu memlekette*

1 TBMM Z.C., VIII. Dönem, C. 3, s. 543.

2 Alpaslan, a.g.t., s. 161.

domuz yetiştirmemişlerdir. Eti tabletlerinde vesairede domuzun *ancak kurbanlık hayvan gibi hususi besime tâbi tutulduğunu ve az miktarda olduğunu* görüyoruz. O zamanın bahseden kitaplarında domuzdan bahis yoktur. Çünkü iklim kurudur, toprak rutubetsizdir, sürü halinde domuz beslenemez. Steplerde yalnız koyun ve deve beslenir. Sığır ise uzun ot ister. Doğu vilâyetlerimizde, Orta- Anadolu'da, Güneyde, gördüğümüz sığır hayvanları yularlı abır hayvanı olarak yetiştirilmektedir. Bunlar da tarım işlerimizde geri kaldığımız için karasabana koşulmaktadır, çift hayvanatı olarak kullanılmaktadır. Onun için Orta Anadolu'da koyun, et maddelerinin başında geliyor. Arkadaşlar koyun yulara gelmez, tek olarak beslenmez bu ancak sürü olarak beslenir ve bu sürü koyunu beslemek için de Anadolu'yu tabiat en elverişli şartlarla tevhiz etmiştir. Bingöl Yaylasında vaktiyle 3-4 milyon hayvan beslenirmiş, o civara yakın yaylaların hepsine hayvan gider gelirmiş. Bugün her ne kadar modern hayatta yaylacılık ve sürücülük artık bırakılmak zorunda ise de biz tabiatın bize verdiği bu feyizden daha hiç olmazsa bir çeyrek asır faydalanmaya mecburuz. Anadolu halkı et yemez, hâlbuki et insan hayatı için enerji veren maddelerin başında gelir. Yeter derecede et yiyemeyen milletin vebali hepimizi düşündürmelidir.” Hasan Reşit Tankut, Tarım Bakanlığı'nın bütçesini tetkik ettiğini belirterek bu konuda şu değerlendirmeyi yapmıştır; “Orada veteriner kısmına ehemmiyet verilmemiş olduğunu gördüm kendilerinden temenni ediyorum ki memlekette veteriner kadrosunu kuvvetlendirmek için tertipler alsınlar. Onları yetkilendirsinler ve kuvvetlendirsinler. Çünkü sıhhatinizin da, ziraatınızın da, hattâ ihracatınızın da önemli ve büyük bir mesele de hayvancılık, bilhassa koyunculuktur. Koyun tuz ister, yem ister, yayla ister. Bunların üçü de bizde ihmal edilmiştir. Lezzetle bir pırzola yediğimiz gün anlamalıdır ki o et iyi tuzlanmış, iyi gıda almış beslenmiş bir hayvandan çıkmıştır.” Bu konuşmanın sonunda Hasan Reşit Tankut Tarım Bakanından bir istirhamda bulunarak “Türk milletine fazla et, iyi et yedirmek imkânını arasin” sözleriyle bu konudaki temel eleştirisini de ortaya koymuştur.²

3.4.3. Milli Eğitim Bakanlığı'nın 1948 Yılı Bütçesi Münasebetiyle Sözleri

Milli Eğitim Bakanlığı'nın 1948 yılı bütçesinin Türkiye Büyük Millet Meclisinde yapılan görüşmelerinde Maraş Milletvekili Hasan Reşit Tankut bu vesileyle Dil ve Türk Dil Kurumu ile ilgili şu açıklamaları yapmıştır; “Efendim, dil devrimi artık yolunu tutmuş ve hızını bulmuş yürüme halindedir. Bunun hızını kesmek hata olur. Durdurmak ise gayrikabildir. Onu geriye çevirmek gayreti karşısında yakamıza sarılacak ilk kuvvet kendi çocuklarımızdır, gençlerimizdir. Çünkü dil inkılâbı ilk, orta, lise öğretim derecelerine girmiş, şimdi de yüksek öğretim müesseselerine taşmış bulunmaktadır. Bu iş için çalışan üç türlü gayret vardır. Birincisi: Dil Kurumu, ikincisi; heveskâr ve edipler, üçüncüsü; üniversitedir. Türk Dil Kurumu; Dilbilgisi üzerinde çalışan bir dernektir, yani Türk dilini kendi bünyesi içinde lehçeleriyle ve dışında diğer başka dillerde mukayese eder. Bu arada Türk dili üzerinde eski kitapları tarayarak derlemeler yapar ve bunu halkın istifadesine arz eder. Yoksa bunu

1 TBMM Z.C., VIII. Dönem, C. 3, s. 608.

2 TBMM Z.C., VIII. Dönem, C. 3, s. 609.

böyle yapın demeye yetkisi yoktur. Bu çıkardığı kitapları, yaptığı taramaları, eskiden ve yeni metinlerden toplayıp yenilediği veyahut yeniden yazdığı sözlükleri; ediplerin, şairlerin ve fikir adamlarının hizmetine sunar. Böylece hevesliler ve serbest çalışanlar rollerini gösterirler. Bunların içinden bazıları muvaffakiyetlidir”¹

Maraş Milletvekili Hasan Reşit Tankut kurultay çalışmalarından söz ederken; *“Kurultayda çıkardığımız ve milletin faydalanmasına koyduğumuz sözlükte 21 bin küsur kelime içinde 13 bin Arapça ve Farsça kelime vardır. Biz dili temizleme işini yaptığımız zaman behemehâl hangi dilden hangi tipten olursa olsun her yabancı kelimeyi çıkarmak gibi bir fikir ve iddia da bulunmuş değiliz. Böyle bir iddiada bulunmak hakikaten ham bir düşünce olurdu. Hâlbuki bu dil inkılâbı benim için veya başka biri için değildir. Biz yeniden dirilmekte olan bir milletin yeni yapılan ilmi için bir dil mekanizması arıyoruz.”*

“...Lârusu (Meydan Larousse) esas tutarak Türkçeden Fransızcaya bir kamus yaptırmak istedik. Yalnız A harflerinde 1200 kelimedenden 287 tanesini bulduk ki, biz onların kelime olarak karşılıklarını değil, hatta mefhumlarını bile bilmiyoruz. Eğer meydana boş bırakacak olursak bunlarla dilimiz oldukları gibi dolacaktır. Yeni ilim ve fen terimleri ise seller gibi akmaktadır. Bir şoförün yanına bininiz, buji, kontak, ekzoz, stop, aks gibi 40 - 50 kelime bulursunuz.”

“...Fen terakki etmiş, ilim alabildiğine ilerlemektedir. Mefhumların, maddelerin isimleri yüz binleri buluyor. Biz ne eski Arapça ile, ne de yeni Türkçe ile bunu dolduramıyoruz. Ne yapacağız? Yeni imkânlar bulmakta elbirliği edelim. Teklif edilen kelimeler eğer hoşta gitmezse, zamanla tabii dökülecektir. Fakat iyisi de yasar. İşte Türk Dil Kurumunun tuttuğu yol budur. Terim yapma bahsine gelince; İstanbul’da geçenlerde yüksek tahsil öğrencilerinden tanıdığım iki çocuk gelmişti, “lemsidülheni” diye bir şey sordular. Biri yanılttı, dedi, güya düzeltti. Ben biraz Arapça bildiğim halde anlayamadım. Sonra mevzuu anlattılar, anladım ki, bu yumuşak bir şeye dokunmanın karşılığı imiş”

“...Arapçayı bırakmasak bile “lemsidülheni” yi bir çocuk sormak için babasının yakasına yapışırsa, babası buna cevap verebilir mi? Tabii veremez. Eski ile irtibatımızı kaybediyoruz, diyorlar. Arkadaşlar Selçuk Türkleri, bozkırları bırakıp İran yaylalarına geldikleri vakit tabii asker ve çobandılar. Medeni hayatlarının dil haznesini beraber taşıyamadılar. Geldikleri yerde yabancı diller ile karşılaştılar. Buradan Bağdat’a geçtiler. Sonra Anadolu’ya geldiler. İslâmlık, galebe çalınca Arapçanın hâkimiyeti başladı, fakat beri tarafta halk kendi dilini muhafaza etti. Sonra Aşık Paşayı okuyunuz. Bambaşka bir lisan. Daha sonra medrese galebe etti ve lisanımıza bir Arapçadan, Farsçadan daha ağıdalı kelimeler girdi. Bu merhaleleri birer birer tetkik edersek, nesiller arasındaki irtibatı medreseye kadar muhafaza edebildiğimizi anlarız, işte Tevfik Fikret, bugün anlaşılamiyor. Behçet Kemal arkadaşımızın okuduğu mısraı alıyorum, kimi dahme, dedi, kimi duhme dedi. Yılarımızı kelime öğrenmekle öldürdük. Eğer yeniden medrese açacaksak, eskileri muhafaza edebiliriz... Eğer açmayacaksak, önümüzde açılan yolu tıkamak doğru bir hareket değildir”. Hasan Reşit Tankut konuşmasının

1 TBMM Z.C., VIII. Dönem, C. 3, s. 609.

da dilde terim meselesi üzerinde durmuştur.¹ Bu konuda şu açıklamayı yapmıştır; *“Terimleri, Üniversiteler hazırlamaktadır. Çünkü terbiyeciler Türkçeleşen terimlerin öğretmeyi kolaylaştırdığı kanaatinde. Bilhassa Teknik Üniversite profesörleri bizim değerli yardımcılarımızdır. Kendileri terimlerini aralarında hazırlarlar, Türkçeleştirirler, kabil olduğu kadar bugünkü Türkçemize uygun karşılık bulurlar, dilimize uygun kalıpta kelime bulmaya çalışırlar. Ve üniversite de düzenleme komisyonunda incelendikten sonra Dil Kurumuna gönderirler. Dil Kurumu bunları tetkik eder. Daba esaslı ve geniş ölçüde bir karşılaştırmaya tâbi tutar. Bugünkü dil gidişine bir aykırılık var mı, yok mu bunları tetkik eder. Bir dilci gözü ile buna en uygun şekli vermeye çalışır. Ondan sonra da Üniversiteden temsilci ister, büyük profesörler de gelip toplanırlar, doğruyu bulduğumuza inanırsak bir zabıtla Milli Eğitim Bakanlığı’na göndeririz, o da talim ve terbiye yolu ile bir daha gözden geçirdikten sonra eğer bir mülâhazası varsa serdederek gönderir. Görüyorsunuz ki Terminoloji denilen şey artık milletin ve Devletin malı olmuştur”*²

3.4.4. Bayındırlık Bakanlığı’nın 1948 Yılı Bütçesi Münasebetiyle Sözleri

Bayındırlık Bakanlığı’nın 1948 yılı Bütçesi görüşmelerinde Hasan Reşit Tankut şu konuşmayı yapmıştır; *“Bütçe yapmak zor bir iş. Fakat, sıkışık zamanlarda az ödenek ile iş görebilmek için kamu hizmetlerini önemlerine göre sıralamak, bunlardan en çok gerekli olanlarını başa alıp zamana bırakılması kabil olanlarını bolluğa ve genişliğe bırakmak lâzım geldiğine inanıyorum. Bu bütçede de böyle yapılmadığını görüyorum. Demiryollar müstesna başlanmış birçok Bayındırlık hizmetlerinden henüz faydaya arz edilmiş olanları azdır”*.

Hasan Reşit Tankut, Bayındırlık Bakanlığı’nın bütçesi ile ilgili yaptığı bu konuşmasında bu alanda yapılan faaliyetlerin yetersizliği konusunu ele alırken kendi seçim bölgesinden iki misal vererek konuyu değerlendirmiş hem de bu vesile ile Maraş ve çevresinin sorunlarını gündeme getirmiştir: *“Elbistan ovasının bereketini, mahsulünün çokluğu dikkate alınarak 15 yıl önce oradaki küçük suları ovaya dökmek etüdü başladı. 4 sene bu işin üzerinde önemle duruldu. Bu sular beşikteki çocuklar kadar uslu ve topraklar elle deşilecek kadar yumuşaktır. Bakanlık bu sulamanın gerekli, kolay ve ucuz olduğu kanaatine vardı. Fakat 15 yıldan beri teşebbüs derecesinden ileriye varılmadı...”*³ *“...Maraş’ın önünde bir bataklık vardır. Bu bataklık kurutulduğu takdirde 80 bin dekarlık mümbit bir toprak çıkacaktır. Fen heyetleri, mütebassıslar gidip yerinde gördüler. Tetkikler; iyi kanaatler verdi. Bu bataklık kurutulursa sıttadan kırılan 20 den fazla köyün kurtulacağı, yine bataklık yüzünden dağ işlerine çekilerek dağılmış 100 kadar köyün yeniden insan hayatına kavuşacağı tahakkuk etti. Bazı vekiller oraya kadar giderek bu kanaati edindiler... Sağlık Bakanı, Tarım Bakanlığıyla bunu üzerlerine aldılar ve halkımıza söz verdiler. 15 yıl biz rica ettik, 10 yıl onlar vaat etti, ümit verdi fakat sonunu işte görüyorsunuz. Huzurunuzda, yine tekrar ricacı vaziyete geçmemizden başka bir sonuç vermedi. Hepinizin başındadır. Bu kadar ümitlendirilen halk kabahati bizde buluyor. İhmalimize ve beceriksizliğimize veriyor.*

1 TBMM Z.C., VIII. Dönem, C. 3, s. 610.

2 TBMM Z.C., VIII. Dönem, C. 3, s. 611.

3 TBMM Z.C., VIII. Dönem, C. 3, s. 634.

Halkımız bu yüzden bize küsmüştür.. Bizim de Bakanlara küsmemizin bir hak olacağını arz edersem kusur sayılmamalıdır..”¹

3.5. IX. Dönem (1950-1954) TBMM'deki Konuşmaları:

3.5.1. İstanbul Milletvekili Adnan Menderes'in Kurduğu Hükümet Programı Sırasındaki Sözleri:

Hasan Reşit Tankut Bey, Seyhan Milletvekili Sinan Tekelioğlu'nun 2.6.1950 tarihinde Mecliste dille ilgili; "...Arkadaşlar, ben dedim ki, bu dili yapan bir Seleniklidir. O arkadaşın ismi de İbrahim Necmi'dir. Onun bir arkadaşı daha vardır, Agop Dilaçar. Bu iki adam Türk dilini bu günkü hale sokmuşlardır." Sözleri üzerine söz hakkı alan Hasan Reşit Tankut eleştirilere şu şekilde cevap vermiştir; "Türk Dil Kurumu bir ilim müessesesidir, bu müesseseyi Atatürk rahmetli kurdu. Bu kurucular arasında ben de vardım. Başka birçok ilim erbabı da vardı. Agop isminde bir Dil mütebassısı geldi. Sonra dönme diye kastedilen İbrahim Necmi de vardı. Yukarıda bahsettiğim insanlar dili yapmadılar. Dil yapmak salâhiyet ve iktidarları yoktu. Bunlar cemiyetin amaline hizmet etmek için vazife almış, çalışmış insanlardır ve bu iş bundan ibarettir. Türk dilini bu iki adam yaptı sözünü reddediyorum."²

3.5.2. İstanbul Milletvekili Mükerrer Sarol'un, Anayasanın 2 nci Maddesindeki (Devlet Dili Türkçedir) Fıkrasının Yorumlanması Hakkında Önergesi ve Anayasa Komisyonu Raporu Üzerine Sözleri:

Hasan Reşit Tankut Bey, 12.7.1950 tarihinde Mecliste hukuk terimlerinin ne şekilde yapıldığı ile ilgili şunları söylemiştir; "...Arkadaşlar, ana mevzuumuz Anayasa olduğu için, müsaade buyurursanız size hukuk terimlerinin ne şekilde yapıldığını arz edeyim. Üniversiteler, okuttukları derslerde Osmanlıca dediğimiz, eski dille karşılığı (bulunamamış yeni mefhumları yahut Türkçeye «girmiş fakat pedagoji bakımından güçlük verir bir şekilde yapılmış terimler üzerinde durdular. Bunun üzerine Dil Kurumu tarafından hocalara isim listeleri gönderildi. Okuttukları ilmin ıstılahlarını bunların yabancı karşılıklarını ve uygun buldukları yeni Türkçe kelimeyi yazdılar. Üniversite rektörlüğü bunları Milli Eğitim Bakanlığına gönderdi. Milli Eğitim Bakanı talim ve terbiyeden geçirdi. Ondan sonra Türk Dil Kurumuna bir de sen bak diye gönderdi. Türk Dil Kurumu bunlar üzerinde icab eden şekilde çalışmıştır. Bu ıstılahlar başka bir ilim şubesi tarafından alınmış mıdır, ne manada alınmıştır, bizim Türk Dil Gramerine ve kaidelerimize uygun mudur, değil midir? İnceledi. Bu tetkiki yaptıktan sonra üniversiteden temsilci rica ettim. Bu temsilciler geldiler. Ankara'da da buna benzer bu işle iştigal eden salâhiyetli zevatı topladık. Çalıştılar. Ve altını zabitla bağlayarak tekrar Milli Eğitim Bakanlığına gönderdiler. Şu kitapta, hukuk terimleri vardır. Bu hukuk terimlerini yapan heyetin tesadüfen içinde bulundum ve beni lütfen başkanlığa kabul ettiler kendilerine riyaset ettim... Dil âlimi hukuki terimleri yapamaz. Hukuk terimini hukukçular söylerler. Manasını anlatırlar, kullanma şeklini söylerler, muhalif manasını açıklarlar, yan ve yakın manalarını anlatırlar. Bizim dil uleması o vakit kelimenin nabzını tutarak o kelime hakkında fikir

1 TBMM Z.C., VIII. Dönem, C. 3, s. 635.

2 TBMM Tutanak Dergisi, IX. Dönem, C.1, TBMM Basımevi, Ankara, 1950, s. 123.

verir.”¹

3.5.3. Türkiye Büyük Millet Meclisi Başkanı Refik Koraltan’ın Samandağ’da İlçesinde Halka Hitaben Yaptığı Konuşmasıyla Alakalı Adalet Bakanı Hakkında Verdiği Sözlü Takriri Üzerine Meclisteki Konuşması:

Hasan Reşit Tankut, seçim bölgesi olan Hatay’a giden TBMM Başkanı Refik Koraltan’ın bu gezi sırasında Samandağ’da yaptığı konuşmada; 1946 seçimlerini eleştirerek, sabık iktidarın kullandığı polis ve jandarma uygulamalarını, Fransız Hükümeti’nin kullandığı Ermeni jandarma ve polis uygulamalarından daha zalim ve menfur olduğunu söylediğini iddia etmiştir. Bu iddia üzerine Adalet Bakanı Rükneddin Nasuhioğlu, sual takriri üzerine bir araştırma yaptıklarını, mahalli adalet teşkilatından kendilerine bir şikâyetin yapılmadığını, ayrıca suç unsuruna rastlamadıklarını ifade etmiştir.

Bu açıklamalardan tatmin olmayan Hasan Reşit Tankut, 4.2.1952 tarihinde TBMM’de yaptığı konuşmada şunları söylemiştir; “...*Sayın Cumburbaşkanının beraberinde olarak benim eski dostum ve arkadaşım Refik Koraltan Hatay’a gittiği zaman, orada İskenderun’dan başlayarak ağzını hiç açmadığı halde, 46 seçiminde kaybettiği Samandağ’a varırvarmaz, Cumburbaşkanı ile Hükümet binasına girdiği vakit merdivenin başında geri dönüp halka; ‘46 senesinde zulüm vardı!’ ... O devrin idaresi zulmünden müşteki olduğunuz müstevli Fransızların, Ermeni jandarma ve polislerinden daha menfur idi.*”

Konuşmasına devam eden Hasan Reşit Tankut, Bu fiilin Türk Ceza Kanunu’nun 159’ncü maddesine göre cezalandırılması gerektiğini, Halk Partisi’nin Samandağ’da aldığı oyların zulüm yapıldığı iddia edilen 1946 seçimlerine göre 1950 seçimlerinde 3000 oy daha fazla almasının bir çelişki olduğunu açıklamıştır. Tankut, bu konuşmayı Refik Koraltan’ın buranın halkına bir gözdağı vermek için yaptığını iddia etmiştir.³

3.5.4. Toprak ve İskân İşleri Umum Müdürlüğü Bütçesi Görüşmeleri Sırasındaki Sözleri:

Halk Partisi adına 20.2.1953 tarihinde söz hakkı alan Hasan Reşit Tankut, topraksız köylüye toprak verilirken kendi yaşadığı yerlerde verilmesini, bunun doğal olarak mümkün olmaması durumunda meraları, stepleri kısacası şartları karşılaştırılarak uygun yerlerin tercih edilmesini istemiştir. Tankut, topraklandırma ve tapulama işlerinin daha ahenkli yapılmasını, suiistimallerin engellenmesini isteyerek, meraların dağıtılması sırasında bazı açık gözlerin buraları tarım alanına haksız olarak çevirdikleri ve bu durumda hayvancılığımızı etkilediğini söylemiştir.⁴

Hasan Reşit Bey konuşmasına devam ederek Hayvancılığa büyük önem ve-

1 TBMM Tutanak Dergisi, IX. Dönem, C.1, s. 576.

2 TBMM Tutanak Dergisi, IX. Dönem, C.13, TBMM Basımevi, Ankara, 1952, s. 33.

3 TBMM Tutanak Dergisi, IX. Dönem, C.13, s. 33-34.

4 TBMM Tutanak Dergisi, IX. Dönem, C.20, TBMM Matbaası, Ankara, 1953, s. 566-568.

rilmesi gerektiğini şu sözleriyle açıklamıştır; “...Bazı idaresizlikler yüzünden köyün barkı azalmıştır. Biz dışarıdan et ithal edemeyiz. Ayran bir gıdadır, böyle koyun ve inek muhakkak bulunmalıdır, bunun için de mera lâzımdır. Bu mevzuu ele alan yetkili insanlar; bu mera fazlalığı tabirini izah etsinler? Onu hudutlandırınlar, hakikaten fazlası varsa dağıtsınlar. Fakat bilkullîye bu kanundan çıkarılması yerinde olur.”¹

Zonguldak Milletvekili Suat Başol’un, “besin devri başlayacaktır artık” demesi üzerine konuşmasına devam eden Tankut; “Tarım Bütçesinde fırsat bulursam onu da arz edeceğim. Koyun yulara gelmez, kuru yem ile beslenmez, tabiatın hararetine, mevsimlerin müsaadesine göre kademe kademe yaşama imkânı bulur. Türkiye koyundan başka et maddesi kullanmaz.” Kırklareli Milletvekili Şefik Bakay’ın, ‘Avrupa da gelmiş ama’ sözleri üzerine konuşmasına devam eden Tankut; “Avrupa’da da gelmemiştir. İskoçya’da başta aşağıya kadar yaylaya çıkarırlar. Madem açtınız arz edeyim: İsviçre’de iken merak ettim bu peynirciler, yağcılar inekleri nerelerde besler diye araştırdım. Buster ismindeki bir kasabaya gittim, uğuldayarak bir çan sesi geldi. İsviçre’yi görenler bilirler, her tarafı otelden ibarettir. Bu ses nereden geliyor diye sordum, dediler ki: bugün sığırlarımızın yayladan dönüş günüdür. İnek sürüleri aşağıya indi, yarım saat içinde o güzel şebri mayısa boğdular. Yarım saat sonra sığırlar abırlarına gitti, belediye faaliyete geçti, o çiçek memleketi ıtriyle, güzelliğiyle yine meydana çıktı. Sordum: Bunlar nereye çıktı? Alp dağlarına çıkarıldığını söylediler. Merak ettim, Platin Alpa çıktım, yayla hayatını gördüm. Hakikaten tıpkı bizimkiler gibi burnunun ikisinden de sümük akmış çocuklar, saçları keçeleşmiş yavrular, koca koca fiçılar, süt sağmak için makinalar, ot üzerinde hayvan yatıyor, yiyor, içiyor, bütün imkânlar mevcut.”²

İskân konusunda da eleştiriler yapan Hasan Reşit Bey, Türk köylüsünün sefil bir vaziyette olmasını ve verem hastalığının yaygın olmasını gıdasız kalmaya değil de daha çok mesken berbatlığına bağlamıştır. Hasan Reşit Bey tenkit ve temennilerini şu başlıklarda özetlemiştir:

- 1- Topraklandırma ve iskân işlerini bilginin, tekniğin hâkim olduğu devamlı bir teşkilâtın kurulması.
- 2- Memleketin iktisadi topografyası. Bunun bir ismi de zirai coğrafyadır, bunsuz iş olmaz, buna da başlanmalıdır.
- 3- İskân işinin programlaştırılması.
- 4- Günlük işlere idari otoritenin lüzumsuz nüfuzlardan kurtarılması.³

Sonuç

Atatürk devrinde (1920-1938) meclise baktığımızda karşımıza beş dönem çıkmaktadır. I. Dönem TBMM kendine özgü koşullarda yapılan seçimle oluşturulmuş, diğer dört dönemde ise milletvekilleri adayları Halk Fırkası (CHF) tarafından aday gösterilmiştir. 1931 seçimlerinde CHP’nin bir milletvekilliği için

1 TBMM Tutanak Dergisi, IX. Dönem, C.20, s. 569.

2 TBMM Tutanak Dergisi, IX. Dönem, C.20, s. 570.

3 TBMM 8Tutanak Dergisi, IX. Dönem, C.20, s. 570.

birden fazla aday göstermesi esası benimsenmiştir. Seçimlerin iki dereceli yapılması ise seçim sonuçları üzerinde denetimi arttırıcı bir unsur olmuştur. Beş dönemde de mecliste hemen hemen siyasal elitin yarısını doğal olarak Mustafa Kemal'in düşüncelerine daha yakın olan bürokrat kökenli milletvekilleri oluşturmuştur.

Devlet kademesinde birçok görevler üstlenen Hasan Reşit Tankut, siyasi kişiliğinin yanı sıra, Türk dili alanındaki çalışmalarıyla tanınmaktadır. Türk Dil Kurumu'nun kuruluşunda görev almış ve kurumda aktif bir şekilde çalışmıştır. 1936-1940 yılları arasında Dil, Tarih-Coğrafya Fakültesi'nde Tarih Öğretim Üyeliği de yapan Tankut, Güneş-Dil Teorisi üzerinde çalışmaları ve dil alanındaki teorisyenliği ile ön plana çıkmış ve çok sayıda kitap ile makale yazmıştır.

TBMM'de değişik konularda söz hakkı alan Hasan Reşit Tankut'un, özellikle IV, VI, VII, VIII ve IX. Dönemlerde daha aktif olduğu, V. ve XI. Dönemde çok aktif olmadığını Meclis zabıtlarından çıkarabilmekteyiz. Meclisteki konuşmalarına baktığımızda genellikle dil, idarî konular, çiftçi hakları, tarım sorunları alanlarında görüş beyan eden Hasan Reşit Tankut Bey'in, Posta Kanununun bazı maddelerinin değiştirilmesine dair olarak verdiği kanun önerisi ise TBMM'den 4 Temmuz 1934'te 2579 Sayılı Kanun¹ olarak çıkartılmıştır.

KAYNAKLAR

I. Arşiv Belgeleri ve Resmî Yayınlar

Hasan Reşit Tankut, VI. Dönem, **TBMM Arşivi, Şahsi Dosya No: 299.**

VII. Dönem, **TBMM Arşivi, ŞDN: 580.**

VIII. Dönem, **TBMM Arşivi, ŞDN: 827.**

Hasan Reşit Tankut, **Emekli Sandığı Genel Müdürlüğü Arşivi**, Dosya No: 016570.

Meclis-i Mebusan Zabıt Ceridesi, C. II, İstanbul, 1939.

TBMM Zabıt Ceridesi, IV. Dönem, TBMM Matbaası, Ankara, (1932-1934).

TBMM Zabıt Ceridesi, VI. Dönem, TBMM Matbaası, Ankara,(1949-1943).

TBMM Zabıt Ceridesi, VI. Dönem, TBMM Matbaası, Ankara,(1949-1943).

TBMM Zabıt Ceridesi, VII. Dönem, TBMM Matbaası, Ankara,(1943-1946).

TBMM Zabıt Ceridesi, VIII. Dönem, TBMM Basımevi, Ankara,(1946-1950).

TBMM Tutanak Dergisi, IX. Dönem, TBMM Basımevi, Ankara, (1950-1954).

II. Süreli Yayınlar:

Cumhuriyet, 27 Kasım 1934.

Resmî Gazete, 15.7.1934.

III. Kitaplar:

Alpaslan, Erhan; **1923-1950 Dönemi Türkiye Büyük Millet Meclisinde Maraş Milletvekilleri ve Siyasi Faaliyetleri**, KSU Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı, Basılmamış Doktora Tezi, Kahramanmaraş, 2013.

1 **Resmî Gazete**, 2579 Nolu Kanun, 15.7.1934.

- Bayur, Yusuf Hikmet; **Türk İnkılap Tarihi**, C. I, II. Kısım, 3. Baskı, Ankara, 1983.
- Çankaya (Mücellidoğlu), Ali, **Yeni Mülkiye Tarihi ve Mülkiyeliler**, C. IV, Mars Matbaası, Ankara, 1968-1969.
- Çoker, Fahri **Türk Parlamento Tarihi**, III. Dönem, C. III, TBMM Vakfı Yayınları, Ankara, 1995.
- Çoker, Fahri; **Türk Parlamento Tarihi (1931-1935)**, IV. Dönem, C. III, TBMM Vakfı Yayınları, Ankara, 1996.
- Çoker, Fahri; **Türk Parlamento Tarihi Milli Mücadele ve TBMM I. Dönem 1919-1923**, I. Dönem, C. III, TBMM Vakfı Yayınları, Ankara, 1995.
- Çoker, Fahri; **Türk Parlamento Tarihi**, TBMM-IV. Dönem 1931-1935, C. II, TBMM Vakfı Yayınları, No: 12, Ankara, 1996.
- Çufalı, Mustafa, **Türk Parlamento Tarihi TBMM-VIII. Dönem (1946-1950)**, C. III, TBMM Kültür, Sanat ve Yayın Kurulu Yayınları, Ankara, 2012.
- Goloğlu, Mahmut; **Üçüncü Meşrutiyet**, Goloğlu Yayınları, Ankara, 1970.
- Günay, Şenal; **Türk Parlamento Tarihi TBMM-VI. Dönem (3 Nisan 1939-15 Ocak 1943)**, C. V, TBMM Vakfı Yayınları No: 39, Ankara, 2007.
- Güneş, İhsan; **Türk Parlamento Tarihi 1935-1939**, TBMM Yayınları, Ankara, 2004.
- Güneş, İhsan; **Türk Parlamento Tarihi TBMM-V. Dönem 1935-1939**, C. II, TBMM Vakfı Yayınları No: 26, Ankara, 2001.
- Hıfzı Topuz, Hıfzı; **II. Mahmut'tan Holdinglere Türk Basın Tarihi**, Remzi Kitapevi, İstanbul, 2003.
- Kılıç Ali, **Kılıç Ali Hatıralarını Anlatıyor**, Sel Yayınları, İstanbul, 1955.
- Öztürk, Kâzım; **Türk Parlamento Tarihi**, II. Dönem, C. III, TBMM Vakfı Yayınları, Ankara, 1993.
- Tanör, Bülent; **Kurtuluş Kuruluş**, Çağdaş Yayınları, İstanbul, 1998.
- Tanör, Bülent; **Osmanlı-Türk Anayasal Gelişmeleri**, 10. Baskı, YKY, İstanbul, 2004.
- Tansel, Selahattin; **Mondros'tan Mudanya'ya Kadar**, C. III, MEBY, İstanbul, 1991.
- Ünal, Tahsin; **Türk Siyasi Tarihi (1700-1958)**, Kutluğ Yayınları, İstanbul, 1974.
- IV. Makaleler:**
- Akşin, Sina; *"Birinci Meşrutiyet Meclis-i Mebusanı"*, **SBFD**, C. 25, S. 1, 1970.
- Duran, Tülay; *"Son Osmanlı Meclisi Mebusanında Felâh-ı Vatan İttifakı"*, **BTTD**, S. 61, İstanbul, 1972.
- Tunaya, Tarık Zafer; *"1876 Kanun-ı Esasi ve Türkiye'de Anayasa Geleneği"*, **TCTA**, C. I, İletişim Yayınları, İstanbul, 1985.

ARŞİV BELGELERİNE GÖRE TEK PARTİ İKTİDARI DÖNEMİNDE UYGULANAN BAZI POLİTİKALARIN MARAŞ'TAKİ YANSIMALARI

Dr. Erhan ALPASLAN

Özet

Cumhuriyetin ilanı sonrasında Maraş ve çevresinde meydana gelen bir takım siyasi ve sosyal olayların ortaya konulması şehrin yakın tarihinin anlaşılması bakımından önemlidir. Cumhuriyetin ilk yıllarında Maraş küçük bir Anadolu şehri görünümündedir. Bu konumunu 1950 yıllarına kadar koruyacaktır. Bu dönemde şehrin tarihi ehemmiyetine rağmen- bu rolünü aradan geçen uzun yıllar sonra önemli ölçüde kaybeden Maraş ve çevresi aynı zamanda yeni kurulan devletin kuruluş aşamasında birçok siyasi hadiselerin ve sosyo-ekonomik sorunların da yaşandığı bir kent konumuna gelecektir. Aslında bu durum sadece Maraş ile de sınırlı değildir. Nitekim Anadolu'nun birçok bölgesinde bu tür tipik ve benzer olaylar yaşanmıştır. Burada esasında merkezi idarenin ya da hükümetlerin uyguladıkları politikaların yansımalarını da görmek mümkündür. Devletin kuruluş aşamasının devam ettiği bu dönemde inkılâp hareketlerine devam edilmiştir. Bu inkılâp hareketleri bahane edilerek kimi bölgelerde bir takım kalkışma hareketleri ortaya çıkmıştır. Bu dönemde Maraş ve çevresinde de bu ve buna benzer birçok olayın yaşandığı bilinmektedir. Bu olaylardan en önemlisi “Şapka giyilmesine karşı çıkmak üzere ortaya çıkan bir isyan girişimi”dir. Bunun yanı sıra yine bu dönemde kimi eşkıya grupları devlet otoritesine karşı gelerek bir takım müessif olayların yaşanmasına neden olmuşlardır. Bu olayları bastırmak, asayiş ve otoriteyi tesis etmek üzere devlet sıkı tedbirler alma yoluna gitmiştir. Diğer taraftan döneme damgasını vuran Cumhuriyet Halk Partisi ve dolayısıyla tek Parti iktidarının uygulamaları bölgesel düzeyde de etkilerini göstermiştir

Bu bildiride esasen dönemin siyasi ve sosyo-ekonomik koşulları göz önünde tutulmak suretiyle meydana gelen olaylardan bazı örnekler vermek suretiyle bu döneme kısmen de olsa bir ışık tutulmuş olacaktır. Zira Cumhuriyet Arşivinde yer alan bu dönem ve bölge ile ilgili kayıtlar şu ana kadarki yapılan çalışmalarda pek kullanılmamıştır. Bu itibarla hem bu konuya dikkat çekmiş hem de bundan sonraki yapılacak çalışmalarda konuya ilgi duyan araştırmacıları da yönlendirmiş olacağız.

Abstract

After the proclamation of the Republic, the political and social events occurring in Maras and around a number of ways to reveal important to understand the recent history of the city. The appearance of a small Anatolian city of Maras in the early years of the Republic. This position will remain until around 1950. During this period, the role of the passed-in spite of their significance for the city's historic significantly lost after long years of Maras and the surrounding area during the establishment of the newly founded state also experienced many political events and socio-economic issues will become a city. In fact, this is not just limited to Maras. In fact, typical of this type, and similar events occurred in many parts of Anatolia. Here, on the basis of the policies implemented by the central government or governments can see the reflection. Establishment phase of the revolutionary movement of this period, the state continues to have continued. This is a set of revolutionary movements in the uprising movements in some areas has emerged as an excuse. During this period, Maras and is known around these and many similar incidents occurred. The most important of these events "Hat wearing a rebellion emerged to oppose the initiative is". In addition, again in defiance of the authority of the state in this period, some groups of bandits led to a number of events have been deplorable. Suppress these events, in order to establish the authority of state law and chose to adopt stricter measures. On the other hand due to the era, a single party rule of the Republican People's Party, and showed the effects of practices at the regional level

This is essentially a statement of the period to be kept in mind by the political and socio-economic conditions by giving some examples of events that took place in this period will have been at least partly of light. Archives of the Republic, because the records are related to the region so far this term, and many studies have been used. In this respect, drew attention to this issue and the next as well as researchers who are interested in working on the issue will be directed.

1- Şapka İnkılabına Tepkiler ve Maraş'ta Yaşanan Olaylar

Cumhuriyetin ilk yıllarında uygulamaya konulan devrimlerle çağdaşlaşma hedeflendiği için, işlevini yitirmiş kurumların terki kadar, toplumun dış görünümünün de değiştirilmesi gerekiyordu. Şapka devrimi de laiklik ve uygarlık atılımının bir aşaması olduğu için Mustafa Kemal, sosyal devrimlere ve dolayısıyla çağdaşlaşmaya "Şapka Devrimi"yle başladı. Bu süreç elbette sancılı bir dönemin de başlangıcı olmuştur. Zira toplumun alışlagelmiş, kabullenilmiş, bir yönüyle geleneksel ve dinsel kimliklerinden arındırılarak yeni bir kültürel kimliğe geçişi pek de kolay değildi. Bu durum zaman zaman siyasi ve sosyal tepkilerin ortaya çıkmasına neden olmuştur. Bu dönem olaylardan biri de Şapka inkılabı dolayısıyla Maraş'ta yaşanan olaylardır.

Mustafa Kemal 23/24 Ağustos 1925 tarihinde Kastamonu halkının daveti üzerine "Kastamonu Gezisi" ne çıkmıştır. (Goloğlu, 1972:137). 25 Ağustos 1925

salı günü Kastamonu'dan İnebolu'ya geçen Gazi, tarihi "Şapka Nutkunu" bu ilçede yapmıştır. Mustafa Kemal, 26-27 Ağustos gecesi İnebolu Türk Ocağında yaptığı konuşmada şapkayı tanıttı. (Ayın Tarihi, Eylül 1925:No: 18: 469; Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri, 1989:C.3: 210; Açıksöz, 30 Ağustos 1925; Vakit 29 Ağustos 1925:1;İmece,1959,43;Uluğ,1973:138;Saray,1989:5;Aydemir,1999: C.3:231;Eyicil, Haziran 1996: S.102:189-236). İnebolu'dan 28 Ağustos 1925'te Kastamonu'ya döndüğünde, burada halkın bir bölümü ve memurlar Atatürk'ü şapka ile karşıladılar.

Kastamonu gezisi dönüşü Bakanlar Kurulu, 2 Eylül 1925'te Cumhurbaşkanı Gazi Mustafa Kemal'in başkanlığında toplandı. Bu toplantıda, tekke ve zaviyeleri kapatan, din adamlarının giyeceği kıyafet ile devlet memurlarının halkla aynı biçimde giyinmesini belirleyen üç kararname çıkarıldı. (Resmi Gazete,5 Eylül 1925: 168; Hakimiyeti Milliye, 4 Eylül 1925:1; Aydemir,1999:C.3:147; Uluğ,1973:158, Öztürk,1994:D.2,C.2:27).

"Şapka İktisâsı" hakkındaki kanun teklifi ise 15 Kasım 1925 tarihinde Konya Mebusu Refik Bey ve arkadaşlarınca Meclis Başkanlığı'na verildi. Teklif ilgili komisyonlardan geçtikten sonra, Genel Kurul'a geldi ve Refik Bey'in teklifi, 25 Ekim de görüşülmeye başlandı.(Yalçın ve Gönülal, 1984:99-101;TBMMZC, D.II,C.19:247-248; Aybars,1988:C.II:399). Şapka İktisâsı Hakkındaki Kanunun" gerekçesinde ise bu düşünce şöyle açıklandı; *"Ashında hiçbir öneme sahip olmayan başlık sorunu çağdaş, uygar uluslar ailesi içine girmeye kararlı Türkiye için özel bir değere sahiptir"* (TBMMZC, D.II,C.19:221).

Mecliste yapılan görüşmeler çok çetin geçmiş olmasına rağmen bu kanun sonunda kabul edildi. 26 Teşrinisani 1341(26 Kasım 1925). Şapka iktisâsı hakkındaki kanunun TBMM'den çıktığı gün başta Erzurum olmak üzere tepkiler oluşmaya başladı. Bunun yanı sıra Maraş'da, Rize'de, Sivas'da, Kayseri'de, Malatya'da şapka aleyhinde bir takım olaylar meydana gelmiştir (Aybars,1988:C. II:406-418;Tunçay,1981:152-159).

Maraş'taki olayların başlaması ve gelişmesi ile ilgili süreç şu şekilde gerçekleşmiştir: Ulu Cami'nin kadrolu İmam-ı Hatibi olan Molla İbrahim'in, cuma günü kürsüye çıkıp şapka giyilmesi kanunu ile ilgili olarak yaptığı konuşma, cemaati heyecana getirmiş *"Şapkayı giymeyeceğiz, bu gâvur işidir, Müslümanlara yakışmaz, bu konuda gerekeni yapmalıyız, hükümete, valiye ve askeri yöneticilere şapkanın aleyhinde gerekli cevabı vermeliyiz"* diyerek başlayan hareket, halkın cami minberinin üzerinde ayet-i kerime bulunan yeşil sancağı ve Türk bayrağını alıp, tekbirler getirerek hükümet binasına yürümesiyle gelişmiştir (Eyicil, 2009:369-370). O dönem basınında çıkan haberlere göre Maraş'ta meydana gelen olaylarla ilgili haberler yayınlanmıştır. Bu yazılarda olayların başlaması ile ilgili şu ifadeler yer verilmiştir: *"26 Kasım'da Maraş'ta Üsküplü İbrahim Hoca adında biri Camii Kebir etrafında topladığı bazı kimselerle 'şapka istemeyiz diye bağırarak hükümet aleyhine bir gösteri düzenledi."* haberi *"Yeni bir irtica olayı"* olarak duyurulmuştur. Olaylar sırasında Maraş'ta Camii Kebir'in (Ulu Cami) tam karşısındaki Halk Fırkası binasında misafir olarak bulunan Cumhuriyet gazetesi muhabirinin

anlatımına göre; “Cuma namazından sonra, Müslümanlar ne duruyorsunuz? Müslümanlık gidiyor”, sözleriyle bir hareketlilik başlatıldığı, isyancıların daha sonra caminin avlusundan tekbir sesleriyle Hükümet Konağı’na doğru harekete geçtikleri ifade edilmiştir. Cuma günü henüz hafta tatili olduğu için böyle bir günde Hükümet Konağı’na gitmeye anlam veremeyen muhabir, “Halkın Cuma namazı vesilesiyle içtima halinde bulunmasından istifade etmek için bir zamandan beri elebaşı mevkiinde bulunan bazı kişilerin böyle bir günü tercih etmiş olmaları hatıra geliyor.” diyerek olayın çok daha önceden planlanarak yapıldığı kanaatini dile getirmiştir. Hükümet Konağı’nın avlusunda şapka aleyhinde sloganlar atmakla yetinmeyen gurup, tutukluların serbest bırakılması isteğiyle cephaneliğe doğru harekete geçmiş ve askerlerin buna izin vermemelerinin ardından, kafiye yeniden cami avlusuna gelmiştir (Cumhuriyet, 6 Aralık 1925:1).

Ayaklanma başladığı anda Vali Halit Bey ve Belediye Başkanı Lütfü Bey, Alay kumandanına haber verdikleri için, bir müddet sonra asker geldi. Askeri görenler kaçışmaya başladılar. Bu sırada kaçamayan ve saklanan 39 kişi yakalandı. Yakalananlar arasında, Remzi isminde bir ihtiyat zabiti ve Ziraat Bankasının veznedarı iken şapka giymediği için azledilen bir şahıs ve Müezzin Hafız Mehmet’te bulunmaktaydı. Maraş’ta olayların çıkmasına sebep olarak görülen İmam vekili Üsküplü İbrahim, daha öncede bir kaç defa bu yönde hareketlere girişmiş, Dönemin Valisi tarafından bu konu hakkında müftüyü uyarılmışsa da, bu şahıs imamlık görevine devam etmişti. Tutuklananların sorgusundan, ayaklanmaların şapka vesilesiyle dini alet edenler tarafından çıkarıldığı sonucuna ulaşıldı (Cumhuriyet, 6 Aralık 1925:1).

26 Kasım 1925 günü TBMM’nce kabul edilen şapka giyilmesi konusundaki kanunun Maraş’a tebliğ edilmesiyle birlikte başlayan halk hareketi, bir dizi yargılama sürecini de beraberinde getirmiştir.

Maraş’taki olaylara karışan ve tespit edilenlerin bir kısmı mahalli mahkemelere sevk edilirken, bir kısmı da Ankara İstiklal Mahkemesine gönderildi (Cumhuriyet, 14 Aralık 1925; 2; Goloğlu, 1972:157; Tunçay, 1981:153). Bu hadiseler üzerine “Seyyar” Ankara İstiklâl Mahkemesi, süratle hareket etmiş ve olayların çıkmasına sebebiyet verenleri sindirmeye çalışmıştır (Tunçay, 1981:152).

Tahir’ül Mevlevi anılarında, Maraş’tan eski bir milletvekilin, Halk Fırkası mutemedinin, belediye meclisi üyelerinden 30–40 kişinin şapka giymek konusunda ağır davrandıkları için Vali tarafından İstiklal Mahkemesi’nde yargılanmak üzere Ankara’ya gönderilmiş olduklarını belirtmiştir (Olgun, 1991:373).

Tutuklulardan cami hademesi Topal Abdullah’ın sorgusu sonucunda, (İnşallah- Maşallah) unvanıyla tanınan, 31 Mart olayında da Maraş’ta ilk bayrak açanlardan ve idama mahkûm olanlardan Gemicioğlu Ali’nin olayın ele başlardan olduğu anlaşıldı. Topal Abdullah ifadesinde; *Sabah caminin kapısındaki halkaya takılı bir kâğıt bulduğunu, bu kâğıdı müezzine gösterdiğini, müezzinin de kâğıdı okuduktan sonra ‘cemaatin yanında bana işaret edersen, kâğıdı uzatırsın’ dediği yönünde ifade verdi. Hafız Mehmet Efendi ise ifadesinde; sabah namazına geldikleri vakit caminin hademesi olan Topal Abdullah’ın, cami kapısında bulunduğu kâğıdı*

kendisine gösterdiğini, namazdan sonra cemaatin arzusuyla okuduğunu anlattı. İfadesine göre kâğıtta şunlar yazılı idi: “*Hükümetimiz ve askeri memurlardan rica ederiz. Şapkanın sonu iyi gelmez.*” En sonunda Topal Abdullah ve Hafız Mehmet Efendi, bu kâğıdı (İnşallah-Maşallah)’ın koynuna sakladığını itiraf ettiler. Böylece olayların elebaşlarından bir kişinin ismi açığa çıkmış olmasına rağmen, (İnşallah-Maşallah) ifadesinde bu kâğıdı almadığını, almak istediğini, ancak cemaatten birinin aldığını, fakat kim olduğunu görmediğini belirterek suçlamaları kabul etmedi (Cumhuriyet (6 Aralık 1925:3).

Başta Erzurum olmak üzere, Sivas, Rize, Maraş ve Giresun’da meydana gelen olaylardan dolayı halk galeyana gelerek, gelecek hakkında endişe duymaya başladılar. Ancak telaşa gerek olmadığını belirten Hakimiye-i Milliye gazetesi, bu hareketlerin içte değil dış dünyadaki etkilerini çok daha önemli görüyordu. Bu ayaklanmaları vatana karşı işlenen bir cinayet olarak değerlendiren gazete, Türkiye’de er geç yeniliklere karşı bir hareket olacağına dair beklentide olan devletler tarafından beslenen duyguları harekete geçireceğinden, bu tür irticai hareketleri mazur görmeye imkân yoktu (Hâkimiyeti Milliye (16 Aralık 1925).

TBMM, ülkede meydana gelen gelişmelerden rahatsızlık duyarak, Başbakan İsmet Paşa’dan olaylar hakkında bir açıklama yapmasını istedi. Nitekim bu konuda dönemin Maraş Milletvekili Abdulkadir Bey Meclise bir soru önergesi vermek suretiyle ülkedeki gelişmelerle ilgili Başbakan İsmet Paşa’nın açıklama yapmasını talep etti. İsmet Paşa’da olayların birbiriyle bağlantılı olduğuna dair düşüncelerini kapsayan konuşmasında, Erzurum’da, Rize’de, Giresun’da Kayseri’de, Maraş’ta meydana gelen olayların birbirini takip ettiğini ve isyanların baş aktörlerinin, olaylardan yalnızca birkaç gün önce dışarıdan adı geçen şehirlere geldiklerini belirtti. (TBMMZC,2.D,20.C :98-110;Cumhuriyet 14 Aralık 1925:1). Başbakan İsmet Paşa konuşmasında bu olayların bertaraf edilmesi için her türlü önlemin alındığını ve bu konuda hiçbir şekilde taviz verilmeyeceğini, olaya adı karışan kişilerin tespit edilerek yakalandıklarını ve konunun adli makamlarca takip edildiğini belirtmiştir.

22 Aralık’ta çalışmaya başlayan Mahkeme, 23 Aralık’ta incelemelerini bitirerek, suçluların Ankara’da yargılanmalarına karar verdi. Çünkü İstiklal Mahkemesi’nin Ankara’da bulunmadığı sürede, çeşitli illerden yüzlerce suçlu Ankara’ya getirilmişti ve yargılanmak için Mahkeme’nin Ankara’ya dönmesi bekliyorlardı. Bunlar içinde en önemlisi, Maraş olayı ile ilgili olarak Ticaret Odaları, İdare Meclisi ve Belediye üyelerinden daha önce tutuklanan, 19 Aralık’ta Ankara’ya gönderilen 27 kişiyle beraber (Aybars, 1998:347; Olgun, 1991:273). 21 Aralık’ta da ikinci parti olarak Ankara’ya yollandığı bildirilen 32 kişiydi. Şapkaya karşı Risale yayınlamakla suçlanan, İstanbul’daki 28 tutuklu da yargılanmak üzere Ankara’ya gönderilenler arasındaydı. Ankara’ya gelen İstiklal Mahkemesi, 31 Aralık’tan itibaren görevine başladı(Cumhuriyet, 25 Aralık 1925;Nedim,1993:350-351; Tunçay,1981:155; Aybars,1988:347-348).

14 Ocak’ta, Maraş olayı sanıklarından Maraş Cami-i Kebir’i Müezzini Hafız Mehmet ve hademelerden Abdullah ve halktan Ali, Hacı Hüseyin, Ahmet Remzi,

Çolak Ali ve Alioğlu Mumlihi'nin mahkemesi yapıldı. Hademe Abdullah, sabah camiye geldiğinde kapının önünde bir yazı bulunduğunu, önceden kendisine müezzin ve imamın tembihine uyararak namazın sonunda cemaati haberdar ederek, yazının kime ait ise alması gerektiğini söylediğini, ancak yazının mahiyetini bilmediğini açıkladı. Diğer suçlularda, camiye namaz kılmaya geldiklerini yineleyerek, Hükümet'e olan saygılarını dile getirdiler (Aybars,1988:349).

18 Ocak'taki duruşmada sanıklar, şapkaları iyi olmadığı için terziye geri verdiklerini, hükümet'e karşı gelmediklerini tekrarladılar. Kararını veren Mahkeme, halkı şapka bahanesiyle ayaklanmaya kışkırtarak hapishaneyi boşaltma girişiminde bulunan ve suçu sabit olan Molla İbrahim, Muhtar ve Bayraktar Hamdi, Müezzin Hafız Mehmet, İnşallah Maşallah lakaplı Ali ve Pekmezci Hüseyin'in birinci derecede suçlu oldukları için idamlarına karar verdi. Bununla birlikte, İsmail oğlu Mahmut ve Müezzin Battal Mehmet'in de içlerinde bulunduğu on bir kişi on beşer sene hapse, olayla ikinci dereceden ilgili bulunan eski Maraş Mebusu Hasib Bey'i on sene ve diğer bir sanığı üç sene hapse mahkûm etti (Aybars, 1998:349; Nedim, 1993:352; Tunçay,1981:157).

Ankara'da yapılan yargılamalardan sonra, 2. Ankara İstiklâl Mahkemesi'nin 22 nolu kararına göre, şapka kanununa karşı gelen Maraş halkı içerisinde; 7 kişi idam cezası, 4 kişi mallarına el koyma cezası, 9 kişi on sene küreğe mahkûmiyet, 1 kişi de üç sene küreğe mahkûmiyet cezası almıştır. 44 kişinin beraat ettiği bu yargılamalar şehir için de oldukça zor bir süreç olmuştur (Eyicil, 2009:371, 390, 391, 392).

2.Tek Parti Dönemi Maraş'taki Dini Cereyanların Önlenmesine Yönelik Uygulamalar

Tek parti iktidarının yaşandığı bu dönemde mevcut hükümetler otoriter bir yönetim anlayışı içerisinde politika gütmek suretiyle rejimin ilkelerine karşı oluşabilecek her türlü tehdit ve tehlikeleri bertaraf etmek üzere bir takım uygulamalara gitmişlerdir. Bu dönemde dini referanslarla ortaya çıkan ya da laiklik karşıtı algısıyla getirilen yasaklara karşı direnen bir takım kişi ya da grupların faaliyetleri de engellenmiş ve bu konuda gerekli tedbirler alınmıştır.

1935 tarihli C.H.F.'na yazılan ve gizli olarak bildirilen belgede Maraş'taki Bektaşilik hareketleri hakkında bilgi verilmektedir. Sivas Şarkışla'da meydana gelen bir olaydan hareketle yapılan araştırmalar ve takipler neticesinde buradaki Mehmet Ali, Ali, Veli adlı üç kişinin Pazarcık'a giderek buralarda dedelik yaptıklarının anlaşıldığı belirtilmiştir. Bunun üzerine Maraş'ın Müslim Kıptı Mahallesi eski muhtarı Kıptı Mehmet ve Halil kahyaların evleri araştırılarak bu olayla alakalarının olduğu tespit edilmiştir. Bunlardan Veli Pazarcık'ta yakalanarak Sivas'taki mahkemeye gönderilmiştir. Maraş'ın Müslim Mahallesi şehrin kenarında Kıptı bir mahalledir. Bunlar Alevi'dirler ama buna rağmen dedelik hareketine hiçbir zaman kalkışmadıkları ifade edilmiştir. Yine yapılan tahkikatlarda bazı mahallelerde kendi evlerinde Arap harfleriyle küçük çocukları okutmaya yeltenen "cahil" kadınların yakalandığı ve bu mekânların kapatılarak buradaki kadınların adliye sevk edildiği belirtilmiştir. Ayrıca Elbistan ve

Göksun kazalarında etnik yapının çeşitliliği özellikle fazlaca Kürt ve Çerkez bulunmasından dolayı muhtemel çatışmalara önlemek üzere güvenlik tedbirlerinin alınması gerektiği bildirilmiştir. Diğer taraftan Maraş ve çevresinde yaşanan bu olaylar üzerine mülki yöneticilere yapılan şikâyetler artmaya başlamıştır. İçişleri bakanı da bu tür olaylar karşısında kayıtsız kalmayarak olaya müdahil olmuş ve bir açıklamada bulunmuştur. Yaptığı açıklamada Maraş'ta yakalanan iki kişiden birinin evinde tarikata ait beş mektup ve bir mühür bulunduğunu, Hulusi ve Hüsameddin adlı kişilerin olaylarla alakadar olduklarını, Hüsameddin'in 2000 liraya Abdal Mustafa tekkesini satın aldığını ve bunlar hakkında tahkikata devam edildiğini açıklamıştır (B.C.A Cumhuriyet arşivi 030-0-011-001-000.524.24.3).

Maraş'ta Tercan mültecilerinden birinin evinde bazı Alevilerin Muharrem ayı münasebetiyle Alevilik ayini yaptıkları belirlenmiş ve 20'si erkek 7'si kadın 27 kişi tutuklanarak mahkemeye sevk edilmiştir (B.C.A, CHP Ktlg., Nr: 490.01, Yer No: 590.38.1, Belge no: 36).

Alevi tarikatlarının yanı sıra Nakşî tarikatının da 1935'ten itibaren, bütün yasaklamalara rağmen faaliyetlerini artırdığı görülmektedir. Atatürk döneminde Laiklik karşıtı propaganda ve tarikat faaliyetleri yakından takip edilerek adli ve idari her türlü tedbir alınmıştır. Bilhassa 1935'e doğru irtica faaliyetlerinin giderek artması üzerine, 11 Aralık 1935 tarihinde Umûmî Müfettişliklere ve tüm vilayetlere gönderilen tamimde, irticaî tahrikat ve faaliyetlerin ciddi boyutlara vardığı ve özellikle bayram ve ramazan gibi dinî ay ve günlerde sıkı tedbirlerin alınması gerektiği bildiriliyordu (B.C.A, CHP Ktlg., nr: 490.01, Yer No: 590.39.1, Belge no: 56,57,58,59). Ayrıca irticaî hareketlerle mücadele için hükümet ile parti örgütlerinin sıkı bir işbirliği yapması için CHF parti örgütlerine genelgeler gönderilmiştir (B.C.A, CHP Ktlg., nr: 490.01, Yer No: 590.39.1, Belge no: 54).

Tek Parti döneminde sorun teşkil eden, devlet ile toplumu zaman zaman karşı karşıya getiren konulardan biri de iktidarda bulunan Cumhuriyet Halk Partisinin vatandaşın dini hayatını yaşaması ya da bir takım yasakların uygulanması konusundaki zorlayıcı faaliyetlere girişmesi olarak gösteriliyordu.

Arapça ezanın yasaklandığı bu dönemde Maraş'ta bu yasağa uyulmadığı yönünde bazı olaylar da meydana gelmiştir. Nitekim 1936' da CHP Maraş "İlyönkurul Başkanı ve Burdur Saylavı" Halit Onaran tarafından Ankara'ya gönderilen bir belgede "*Pazar günü minarelerden birinde Türkçe salanın içine Arapça kelimeler karıştırılarak ezan okunmuştur*" şeklinde şikâyetlerde bulunulmuştur. Bunun üzerine Maraş müftüsü partiye çağrılmış ve gerekli ihtarlar yapılmıştır. Yine diğer ilginç bir olayda; "*Dün gece yaşanan ay tutulmasında eski adetlere uyularak gece havaya birkaç el ateş edilmiş*" olduğu ve bunun faillerinin yakalanarak adliyeye sevk edildiği belirtilmiştir. Ayrıca bu olaylar karşısında yeterli önlem almadığı yönünde suçlamalara maruz kalan Maraş müftüsü hakkında da "*fena bir insan olmamakla birlikte mutaassıp ve koyu softalardandır. Kendisine merciinden şiddetli bir kulak büküntüsü yaptırılmasını uygun buluyorum.*" şeklinde bir bilgi sunulmuştur (B.C.A, 030-0-011-001 Fon No: 490.1.0.0, Yer No: 000.611, 121.1).

3. Maraş'ta Kılık-Kıyafet (Peçe, Çarşaf ve Kara Don) Yasağı Uygulamaları

Cumhuriyet döneminde kadın giysileri ile ilgili büyük tepkiler yaratmamak amacıyla peçe ve çarşafın yasaklanması hakkında herhangi bir resmi karar alınmadı. Kanunla yasaklamak yerine, teşvikle önlem alınması yolu izlendi (Avcıoğlu, 1976: 1358). 25 Kasım 1925'te "Sapka İktisası Hakkında Kanun" çıkmasına rağmen kadınlar için bir hüküm konmamasının gerekçesini Falih Rıfkı, şöyle açıklamıştı: *"Atatürk, kadın meselesinin üstüne pek varamamıştır. Köyde ve geri kalabalıkta din kadar kuvvetli şey, ırz, ırz da kadın demektir. Ablakın ölçüsü ırzdır. Dönülmeyen yemin, ırz üstünedir. Medeni Kanun yeni Türk Cemiyetinin hazır nizamı değil, ideali idi. Bu cemiyet mahkemelerde kalıptan dökülmeyecekti. Kızlı erkekli mektepten yetişecek ve mektepten çıkacaktı. İktisadi şartların yaratacağı yaşama imkânları kadını hürriyetine kavuşturacaktı. Halk kadınının kurtuluşu uzunca bir zaman alacaktı."* (Yakut, 2002: 27). Sosyal hayatta meydana gelen değişim, giyside de zamanla kendini hissettirdi. Cumhuriyetin ilk yılları giysi bakımından eski devirlerin bir devamı niteliğindedir. Mütareke yıllarında aldığı son sekliyle çarşaf, hâlâ giyiliyordu (Tasçioğlu, 1958:81). O zamanlar sadece İstanbul ve İzmir gibi büyük şehirlerde kullanılan giysiler, Ankara ve diğer şehirlerde de memur aileleri tarafından giyilmeye başladı (Tasçioğlu, 1958:82). Kadın giyimi konusunda topluma örnek olup, bir anlamda taşıyıcı olanlar devlet yönetici kadrolarında (Bürokrasi) bulunanların eşleriydi. Gerek askeri, gerekse sivil bürokrasi ve bunların aileleri her yerde dönüştürücü, yeni yaşam tarzını taşıyıcı oldular (Aksoy,2005:117).

Ankara'nın başkent olmasıyla birlikte devletin kurumları ve merkezi buraya taşındığı için İstanbul'dan gelen üst düzey görevlilerinin hanımları, Ankara'yı yeni yaşantı ve giysilerle tanıştırdılar. Ancak her yenilikte olduğu gibi, bunda da Ankaralı "yaban" kadını korkacak, fakat zamanla benimseyecek, modern giysileri giyip günlük yaşantıya katılacaktı. Yakup Kadri'nin "Ankara"sında, Etlik tarafında oturan Ankaralı kadınların evden uzaklaşıp Çankaya taraflarına gidemediklerini, gerekçesinin ise orada yaşayan kadınlara karşı korkutulduklarını yazmıştı. Ankaralı kadınlar, İstanbul'dan gelen modern giyimli kadından korkmuşlardı. Bu durum Yakup Kadri'nin kaleminden şöyle dile getirilmiştir: *"İstanbul'dan gelmiş kuzum. Belinden aşağısı erkekmiş, belinden yukarısı dişi. Kalaba köylüleri söyleye söyleye bitiremiyorlar. Bağlarda çok acayip şeyler olurmuş, biz iki yıldır ne Çankaya'ya, ne Keçiören'e varamıyoruz. Yalnız erkeklerimiz gidip gelir... Ara sıra şundan bundan işitiyoruz. Çankaya'da kısa fistanlı, çarşafsız kadınlar, saç başı açık dolaşırlarmış. Gece olunca erkeklerle bir arada oturup abenk ederlermiş... Yani hepsinin de kolları, bacakları cilbakmış."* (Karaosmanoğlu, 1999:56).

Eski devir adet ve kurallarının belirlediği kıyafet şekli olan çarşaf, zamanla değişime uğradı. Kadın giyiminin medeni hale getirilmesi için ilk somut adım 15 Ocak 1924'te okullara gönderilen bir genelge ile atılarak kadın öğretmenlerin yüzlerini peçe ile örterek derslere giremeyecekleri bildirildi (Yakut,2002: 26). Bununla birlikte bazı yerel yönetimlerin öncülüğünde kıyafetin modernleştirilmesi çalışmaları yapıldı. Ancak bu konuda alınan kararlar yaygınlaştırılmamış, çarşaf

ve peçe sorunu 1930'lu yıllara kadar taşınmıştı. 5 Aralık 1934 tarihinde kadınlara milletvekili seçme ve seçilme hakkı verilmesinden hemen sonra bazı belediyeler çarşaf, peçe ve kafesi yasaklamaya başladılar. Yerel gazetelerde çarşaf ve peçenin çağ dışılığı, ilkilliği ve ahlakla bir ilgisinin olmadığı işlenmeye başladı. Çeşitli il ve ilçelerde çarşaf ve peçeye karşı farklı uygulamalar ve yöntemler görülüyordu. (Uyar, Eylül 1996: S. 33:8).

Kadınların çarşaf ve peçe kullanmasının yasaklamak yolunda yasal düzenlemenin gündeme getirilmesi ancak Cumhuriyet Halk Partisinin (CHP) 1935'teki kongresinde söz konusu oldu (Aksoy, 2005:117). 9-16 Mayıs 1935 tarihleri arasında yapılan CHP'nin Dördüncü Büyük Kurultayında, son gün ele alınan konu çarşaf ve peçe sorunuydu. Kongreye çarşaf ve peçenin yasaklanması ile ilgili çeşitli illerden dilekçeler gelmiş ve Dilek Komisyonu konuya ilişkin olarak rapor hazırlamıştı. İçişleri Bakanı Şükrü Kaya'nın isteği üzerine okunan raporda, Türkiye'nin köylü olan ve köyde oturan üçte ikilik nüfusu ile geriye kalan üçte birlik nüfusunun büyük bir kısmının çarşaf ve peçeyi kullanmadığı belirtilerek, çarşaf üzerine tedbir almanın gereksiz olduğu ifade ediliyordu. Şükrü Kaya'ya göre kurultay üyeleri kendi bölgelerinde çarşaf ve peçeyle mücadele etmeli ve Halkevleri ile bu işi yürütmeliydiler. Çünkü bir kanun çıkarmak CHP'yi çok zor bir duruma düşürecek. Raporun, İçişleri Bakanlığı ilgili dilekler arasına alınmasıyla tartışmalara son verildi (Uyar, Eylül 1996: S.33: 8; Yakut, 2002:29).

CHP Dördüncü Büyük Kurultay'ında peçe ve çarşaf konusunda İçişleri Bakanı Şükrü Kaya'nın, üstü örtülü bir şekilde, devrimci adımlar atmamakla eleştirilmesi üzerine 22 Temmuz 1935'te kendi kaleminden çıktığı anlaşılabilir bir yazıyı, Umum Müfettişliklere ve Valiliklere gönderdi. Bu yazıda, kadın kıyafetindeki değişimin kadın ve erkeğin ince zevkine bırakılması ve belediyelerin aldığı kararların kanun kuvvetinde olmayışından dolayı bazı yerlerde uygulamada gecikmeler yaşandığı belirtilerek İçişleri Bakanlığının bir incelemesine yer verildi. Bu araştırmaya göre peçenin ve çarşafın çok yerde kalkmaya başladığı; Ankara, İstanbul, İzmir gibi büyük şehirlerin tamamıyla ve bazı yerlerde kısmen kalktığı; şehirlere ve kasabalara gelen kadınların buralarda çarşaflarını ve peçelerini atmalarına rağmen kendi muhitlerinde dedikodudan çekinerek yeniden çarşaf ve peştamala büründükleri anlaşıldı. Bu durumun önlenmesi için tüm illerde belediye meclislerinin ve vilayet genel meclislerinin ortaklaşa çalışması sonucunda art arda peçe ve çarşafın yasaklandığına ilişkin kararlar alındı.

CHP, İçişleri Bakanlığının çalışmalarına paralel olarak, kurultayda alınan karar uyarınca peçe ve çarşafın kaldırılması için harekete geçti. 9 Eylül 1935'te parti örgütlerine gönderilen gizli bir yazı bu amacı açık bir şekilde belirtiyordu (B.C.A. Cumhuriyet Halk Partisi Kataloğu, 490.1.17.88.1/11). Yazı üzerine İl örgütlerinden genel sekreterliğe çalışma raporları gönderildi. İl Genel Meclisleri ve belediyeler çalışmalarına devam ederek çarşafı ve peçeyi yasaklayan kararlar alıyorlardı. Maraş'ta peçe ve çarşaf yasağının başlamasından on gün sonra "hiçbir sızılıya yer verilmeden uygulamada başarı" elde edildiği, çarşaf ve sokaklarda peçeli ve çarşafı tek bir kadına rastlanmadığı, bu başarıyı elde etmek için ise Halkevinin

fakir kadınlara yüz elli manto dağıttığı bilgisi Parti Genel Merkezi'ne ulaştı (B.C.A. Cumhuriyet Halk Partisi Kataloğu, 490.01.17.88.1/11, (10.11.1936).

Tek parti dönemindeki kıyafet yasağının başkentle sınırlı olmadığı ortaya çıktı. Başbakanlık Arşivindeki CHP Dosyası'nda kılık kıyafet düzenlemeleriyle ilgili pek çok yazışma mevcuttur. Kanunen yasak edilmeyen bazı yöresel kıyafetler bile dönemin CHP taşra teşkilatlarınca koordine edilmiştir. İl yönetim kurullarında alınan yasak kararları CHP genel sekreterliğine rapor edilmiştir. Trabzon İl Yönetim Kurulu Başkanlığı'ndan (İl yönetim örgütü başkanlığı) giden yazıda, *"İlbayla görüşülerek seçkin sınıfta pek az bir mevcudu kalan çarşafın tamamen kaldırılması etrafında özel, önemli ve evgin tedbirler alınacağı"* ifade ediliyor. Maraş Uray Kurulu'nun (Belediye) kara don, yazlık aba ve şalvarla ilgili yasak kararını alkışlarla aldığı kaydedilmektedir. Arşiv belgeleri arasında en ilgi çekici olanı Maraş'a aittir. 24 Ocak 1936 tarihli Maraş İlyönkurul Başkanlığı'ndan (İl yönetim örgütü başkanlığı) genel sekreterliğe gönderilen yazıda şu ifadeler yer almaktadır: *"Maraş'ın Kılıç Ali Mahallesi'nden Biçuv İbrahim'in gönderdiği yazıyı okudum. Biçuv İbrahim, Maraş'ta Mayıs 1936 tarihinden itibaren kaldırılmasına Uray Kurulu'nun (Belediye) ittifakla karar verdiği "kara don" ve yazlık abanın kaldırılmaması ve çünkü bu biçimsiz kıyafetin çulunu dokuyan birkaç tezgâhın söneceği istek ve iddiasındadır. Beş on kişiyi geçmeyen bu tezgâh sahipleri ilbaylığa, partiye ve uray'a başvurmuşlar ve Ankara'da bazı yüksek katlara da yazı göndermişlerdir. Bu yurttaşlara, men edilen kumaş değil kıyafet olduğunu, köylerde köylülerimizin dilediği kıyafette çalışabileceklerini, ancak Maraş içinde bu kıyafetle gezmenin Mayıs 1936'dan başlayarak yasak edildiğini ve tezgâhlarının dokuyacakları kumaşı pek az bir ıslah ile biraz daha enli dokumak şartı ile setre pantolon biçiminde dikilmek üzere pekâlâ sürdürebileceklerini uygun bir dil ile anlattık."* (B.C.A. Cumhuriyet Halk Partisi Kataloğu, 490.01.17.88.1/11, (10.11.1936).

4. Tek Parti Döneminde Maraş'ta Cumhuriyet Halk Partisi Müfettişleri ve Faaliyetleri

Türkiye'de Tek Partili dönemdeki siyasi yapı içerisinde Cumhuriyet Halk Partisi ülke siyasetinin tamamına hâkim olmuştur. Siyaset bilimcileri bu partiyi tam totaliter görmemekle beraber, mahiyeti icabı "Tek parti" rejimlerinin totaliterliğe meyillerinin kaçınılmaz olduğunu hatırlatarak, Türkiye'deki rejimin de bu açıdan malul olduğunda fikir birliği etmişlerdir. Nitekim bu konuda Maurice Duverger ve Raymond Aron da tek parti rejimlerini değerlendirmişler ve bu siyasi yapıların totaliter kimliğe bürünmelerinin kolay olduğunda birleşmişlerdir (Duverger, 1986: 335 -365; Aron, 1976: 58 -75; Tunaya, 1995; Sakal,2008; Tunçay, 1989).

Cumhuriyetin ilk yıllarından itibaren tek parti olarak ülke yönetiminde otoriter bir siyasal yapı oluşturan Cumhuriyet Halk Partisi, yayınladığı nizamnamelerle hem partinin merkez örgütünü oluşturmuş hem de memleketin çeşitli teftiş mıntıklarına bölünmesi ve her mıntıkanın bir müfettiş tarafından teftiş edilmesi konusunda kararlar almıştır (Kabasakal, 1991:111,112). Bu tür düzenlemelerle tek parti iktidarı kendi ideolojilerinin dışında her fikri yasaklamaya, toplumun içindeki her fikri, toplumsal sınıf ve zümreyi kendi içinde

temsil etmeye çalışmışlardır. Türkiye’de Cumhuriyet Halk Partisi iktidarı uzun yıllar muhalefetsiz olarak ülkenin yönetimindeki tek söz sahibi bir parti olarak iktidar olmanın her türlü imkân ve avantajlarını kullanırken bu imkânlardan parti mensupları da önemli ölçüde istifade etmişlerdir. Zira bu durum ile ilgili yaşanan birçok olay zaman zaman gerginliklerin artmasına sebep olmuştur.

Cumhuriyet Halk Partisi, 1927 yılında yenilenen nizamnamesinde “parti müfettişliği” ile ilgili olarak aldığı kararlarda, seçilen müfettişler parti işlerinin ve takip edilecek politikaların yürütücüsü ve partinin bölgelerdeki en büyük temsilcisi olarak kabul edilmişlerdir. Parti müfettişleri, bütün teşkilatı yılda iki defa kontrol etmekle yükümlü olacaklardı. Bu yeni düzenlemeden sonra Maraş ili parti müfettişliğine Bursa Milletvekili Dr. Galip getirilmiştir (Akandere, 1998: 86).

Cumhuriyet Halk Partisi tarafından Maraş bölgesine atanan parti müfettişleri zaman zaman bölgelerdeki il teşkilatlarını denetlemek suretiyle hazırlamış oldukları raporları merkez teşkilatına ulaştırmışlardır. Bu raporlarda bölgelerdeki parti çalışmaları başta olmak üzere uygulamadan kaynaklanan çeşitli sorunlar ve suiistimallerde bu raporlarda dile getirilmiştir. 1933 yılına gelindiğinde benzer bir teftişi gerçekleştirmek üzere Maraş’a gönderilen Konya Milletvekili Hamdi Bey, Partinin ve şehrin durumunu inceleyerek ayrıntılı bir rapor hazırlamıştır. Hazırlanan bu raporda Maraş Cumhuriyet Halk Partisi örgütünün çalışmaları yetersiz bulunmuştur. Yine bu raporda parti örgütünün Cumhuriyetin temel esasları çerçevesinde halkın cumhuriyet yönetimine bağlılığının artırılması ve devrim hareketlerinin millete mal edilmesi konusunda yeterli siyasi faaliyetler içerisinde bulunmadığı bu konuda başta parti yöneticilerinin bu fikirleri yeterince benimsemedikleri ve dolayısıyla bu konuda istenilen çalışmaların yapılmasında çekinceli davrandıkları, partili yöneticilerin kendi aralarında ihtilaf halinde oldukları, büyük çekişmelerin yaşandığı, bu arada partililerin diğer kesimler üzerinde baskı uyguladıkları ve bu durumun hem parti teşkilatı hem de parti-halk ilişkileri bakımından yeni sorunların yaşanmasına yol açabileceği uyarıları yapılmış ve bu konuda gerekli önlemlerin hiç vakit kaybedilmeden alınması istenmiştir (B.C.A., Fon No: 490. 01 Yer No: 686.328.1:85;BCA, Fon No: 490.01 Yer No: 686.328.1: 86).

Parti müfettişi Hamdi Bey’in Maraş’ta bulunduğu dönemde il teşkilatının teftişi yanı sıra Maraş halkı ile yapmış olduğu temaslar, görüşmeler neticesinde Cumhuriyet Halk partisinin halkla olan münasebetleri konusunda önemli ve çarpıcı bazı gerçeklerle de karşılaşmış ve bunları da raporuna dahil etmiştir. Buna göre; Partililerin buldukları konumları kendi şahsi çıkarları için kullandıkları ve bu durumun halkta büyük tepkilerin doğmasına yol açmış olduğunu da tespit etmiştir. Nitekim bu konuda en çok şikâyet konusu olan hususlardan biri; Vilayet idare heyeti reisliğini yürüten Kadızade Ziya Bey, kardeşi belediye reisi Tefvik Bey ve Maraş Milletvekilliği yapan Abdulkadir Beyle bu aileye mensup kişilerin sahip oldukları mevkileri şahsi çıkarları için kullanmaları yönünde olmuştur. Bu kişiler çeltik ziraatında ve bu ziraatın yapılması için gerekli olan suların dağıtımı

ve taksiminde zorbalığa başvurmuşlardır. Bu konuda Kadızade ailesinin Maraş ve Pazarcık'ta çeltik ziraatının yapılmasında, diğer çeltik ekimi yapanların haklarını gasb ederek su kaynaklarını kendi tekeline alarak çiftçinin ezilmesine ve çeltik ekimine ve üretimine büyük zararlar verdiği ifade edilmiştir (B.C.A., Fon No: 490.01 Yer No: 686.328.1: 87).

Maraş'ın sosyo-ekonomik yapısı göz önüne alındığında şehirde ekonomik gücü elinde bulunduran büyük ailelerin şehrin yönetiminde ve siyasetinde çok etkin bir rol oynadıkları görülmektedir. Dolayısıyla bu durum parti içerisinde de bir takım guruplaşmaları ve hizipleşmelerin yaşanmasına yol açmıştır. Kimi partili güçlü aileler ve aile mensupları partili olmanın kendilerine kazandırdığı imkânları olabildiğince kullanma yoluna giderken sahip oldukları bu güçlerini kullanarak ihtilafta oldukları kişi ve aileleri yıpratma faaliyetlerini sürdürmüşlerdir. Bu durum aileler arasında da çeşitli münazaaların ortaya çıkmasına sebep olmuştur. Parti mensubu kişilerin bu yönde çalışmaları çeşitli şikâyetlerin yapılmasına neden olmuş bu konuda parti müfettişlerine yapılan şikâyetlerin yanı sıra partinin üst yönetimine de bu şikâyetler zaman zaman ulaştırılmıştır. Nitekim 1930 yıllarında İsmet İnönü'nün Maraş'ı ziyareti sırasında bu konudaki şikâyetler dile getirilmiş ve konunun araştırılması için ilgili makamlara talimat verilmiştir (BCA, Fon No: 490.01 Yer No: 686.328.1: 90).

Maraş Bölgesinde Cumhuriyet Halk Partisi örgütü ile ilgili bu şikâyetlere bir son vermek üzere gerekli önlemler kısa süre içerisinde alınmıştır. Bunun ilk adımı Maraş il örgütünü tekrar düzenlemek üzere Burdur Milletvekili Halit Onaran, 1933 yılında Cumhuriyet Halk Partisi merkez örgütünün kararı üzerine Maraş'a tayin edilmiştir. Halit Onaran'ın bu göreve getirilmesi üzerine hemen çalışmaları başlatmış ve parti teşkilatını yeniden örgütleme yoluna gitmiştir. Halit Onaran'ın Maraş'ta bulunduğu sırada Cumhuriyetin Onuncu Yıl kutlamaları yapılan hazırlıklarla büyük bir coşku ile kutlanmıştır (BCA, Fon No: 490.01 Yer No: 496.1997.3). Nitekim Cumhuriyet'in onuncu yılı kutlamalarına çok büyük bir özen gösterilmiş, önceki yıllara nazaran halkın katılımının daha yüksek olacağı bir kutlama programı hazırlanmıştır. 1933 yılı başlarında onuncu yıl programını hazırlamak üzere Cumhuriyet Halk Fırkası idaresi çalışmalarına başlamıştır. Cumhuriyet'tin İlanı'nın 10. yıldönümü kutlama kanunu (2305 sayılı kanun) 11.6.1933 tarihinde kabul edilmiştir.

Komisyon Başkanı Recep Peker imzası ile valiliklere gönderilen yazıya göre vilayet, kaza, nahiye ve köylerde kurulacak komiteler valinin başkanlığı altında olacak, üyeler o yerin en büyük kumandanı veya onun tayin edeceği bir kişi ile, Maarif Müdürü, Cumhuriyet Halk Fırkası Reisi ve Belediye Reisinden oluşacaktır. Halkevleri bulunan yerlerde gençliği, bütün halk teşekküllerini, millî cemiyetleri ve kültürü temsil için halkevi idare heyetlerinin seçeceği bir kişi de üye olarak komiteye girecektir. Merkezde vekâletler birer kutlama heyeti kuracaklar ve merkezle taşra doğrudan yazışma yapacaklardır. Komisyon bu kutlulama işine çok önem vermektedir ve yapılacak tertibatın da ona göre yüksek olmasını istemektedir. Her vilayet komitesi hükümet ve belediye mensupları ile

İlgili vatandaşlardan oluşan bir yardımcı komite kurarak on yıl içinde yapılmış mühim işlerin cetvellerini ve raporlarını hazırlatacaktır. Yol, köprü, mektep, spor, kütüphane, bataklık kurutma, sıhhat işleri ve su getirme gibi şeylerin Cumhuriyet feyizlerini ifade edecek mukayeseli şekillerini doğru olarak tespit etmek mühimdir. Belediyeler için de aynı şeyler hazırlanacaktır. Onuncu yıl törenlerini dünyaya duyurmak için dışarıdaki iletişim kanalları tespit edilmeye çalışılmaktadır. Kutlama işindeki bütün yazılar, sözler, temsiller, şiirler, nutuk ve konferansların Türk inkılâp ve istiklalinin ana ruhunu anlatacak Cumhuriyet, milliyet, halkçılık, inkılâpçılık ve laiklik fikirlerini genişletecek, faydalarını anlatacak ve Cumhuriyet devrinin maddi feyizlerini iktisadi sistemlerimizin, himaye ve devletçiliğin üstünlüğünü anlatacak mahiyette olması esas şarttır. Bu talimat 1 numaralıdır ve diğerleri numara sırası ile yollanacaktır. Bu talimatlar tüm komitelerce takip edilecek ve hazırlıklar bütün halinde tamamlanacaktır (B.C.A., 490.01/1150.36.1).

Dönemin belgelerinden Cumhuriyetin onuncu yılı kutlamalarının oldukça hummalı bir gayretle ve adeta hiçbir tesadüfe yer bırakmayacak şekilde sürdürüldüğü anlaşılmaktadır. Kutlamalar sırasında söylenecek şiir ve marşlarla ilgili olarak yapılan toplantıda komitelerden merkeze gönderilen halk türküleri gözden geçirilmiş, (Maraşlı) Pehlivan oğlu Esat Bey'in eseri (Maraşlı Esat'ın Destanı) birkaç kıtası çıkarılarak uygun bulunmuş, bazı parçaların yeri ve işaretlenen kelimeler değiştirilmek şartıyla milli bayramın her üç günü vatanın her köşesinde okutturulması uygun görülmüştür. Padişahlığın yıkılmasındaki sebepleri en anlayışlı bir şekilde ve herkesin anlayacağı bir tarzda yazan şaire teşekkür edilmesi, şiirin notaya çekilmesinin sağlanması düşünülmüştür. (B.C.A., 490.01/1150.25.2).

Halit Onaran'ın Maraş'a gelişinden sonra başlattığı çalışmalarla öncelikle partinin halk ile olan ilişkilere tekrar sağlıklı bir şekle dönüştürülmüştür. Bunun yanında Maraş'ın mevcut sorunlarının çözülmesi halkın temel ihtiyaçlarının karşılanması ve ekonomik durumun iyileştirilmesi için gerekli ön çalışmalar yapılmıştır. Ayrıca partinin finansal kaynaklarının oluşturulması için girişimde bulunarak vilayet ve Belediye bütçesinden aldığı paylar artırılmıştır. Yine bu dönemde Cumhuriyet fikirleri doğrultusunda halk eğitimini yaygınlaştırılması için Anadolu'nun birçok bölgesinde açılan Halkevinin Maraş'ta açılması için gerekli çalışmalar başlatılmıştır (BCA, Fon No: 490. 01 Yer No: 496.1997.3).

Cumhuriyet Halk partinin bölgelerdeki örgütlerin çalışmalarını denetlemek amacıyla başta parti müfettişliği ihdas ederek yaptığı çalışmalar iyi neticeler vermiş olsa da bu konuda bir istikrarın yaşandığı söylenemez. Zira Partili olanların partili olmayan ya da muhalif olanlara karşı bir takım baskılarını devam ettirmişlerdir. Ülkenin çeşitli yerlerinde örgütlenen Cumhuriyet Halk Partisinde görev yapan ya da partili olanların her tarafa hâkim olmaları partinin dışında olan ya da bu partiye destek vermeyenlere yani halka karşı bir tahakküm vaziyetine dönüştüğü gibi partililer arasında bile haksızlıklara yol açıyordu. Parti Nizamnamesinin

162. maddesine göre¹ bir kişi birden fazla görev üstlenmemesi gerektiği halde, özellikle halkın cahil görüldüğü geri kalmış yörelerde bazı partililer bütün devlet ve parti görevlerini üçer-beşer paylaşıyordu.

Nitekim bu konuda Maraş bölgesi Parti müfettişlerinden Mitat Aydın'ın hazırlamış olduğu raporlarda bu tür suiistimallerin yapıldığı bölgelerden biri de Maraş bölgesinde yaşanmaktaydı. Nitekim bu raporda ifade edildiği üzere; Maraş ili teftişinde İl Başkanı Rıza Çuhadar'ın parti reisi, halkevi reisi, belediye azası, ziraat odası reisi ve çeltik komisyonu üyesi olduğu tespit edilmiştir. Görevlerini nizamnamenin gösterdiği hale çekmesi kendisinden istendiğinde, son güne kadar direnmiş ve son günü Halkevi reisliğinden çekilmiş ve yerine belediye reisi "intihap edilmiş"(!) o da vali olunca Halkevi reisliği Nedim Yazıcı'ya geçmiştir (B.C.A., CHPK, 490. 01/ 273. 1091. 2.).

Görüldüğü üzere biri fazla görev almış diye makamından alınıyor, ama onun yerine o göreve bir başka görev ve makam sahibi "intihap ediliyor", sonra da o kişi vali oluyor. Burada çok dar bir elit zümre arasında makamlar paylaşılmış ve halka kapalı tutulmuştur. Diğer illerde de bu büyük ölçüde bu işler olmaktaydı. Çünkü parti nüfuzu o zamanlar çok güçlü bir faktördür. Vali, il başkanı, belediye başkanı ve halkevi başkanı ve bunların meclis üyeleri ildeki devleti oluşturuyorlardı. Basın da bu kişilerin ve partinin kontrolü altındaydı. Halk kesimleri bunların arasına giremiyordu. Çünkü bunlar büyük ölçüde parti nüfuzunu istismar etmekte idi. Bu yapılan istismarlar parti müfettişlerinin raporlarına kadar girmiştir (B.C.A., CHPK, 490. 01/ 270. 1078. 2). Normal vatandaşlar bir yana Parti içinde de makam mevki kapma yarışında her türlü mücadele yapıyordu. Maraş Bölge Müfettişi ve Trabzon Mebusu M. Aydın'ın şu yazdıkları bu konuya ışık tutmaktadır: *"Zubura gelen ibtilaflar hakkında bir fikir verebilmek için bir vali ile bir ihtiyar parti başkanı arasında geçen karakteristik bir muhavereyi arz edeceğim. Vali yaş ve malumat itibarı ile ihtiyar gördüğü kaza parti reislerinden birisine, yerini daha genç ve daha malumatlı gördüğü oğluna terkini teklif ediyor ve ilave ediyor: "Sizin gerek Milli Mücadele'deki, gerek parti başkanlığındaki vazife ve hizmetleriniz tabii unutulmayacaktır. " Cevaben "Vali Bey geçen gün kumandan geldiğinde bir ziyafet verdiniz, beni de çağırdınız. Fakat benim gibi olan arkadaşımı çağırmadınız. Sebebi benim parti reisi olmaklığımdır. Ben ölünceye kadar unutulmak istemiyorum. Onun için arzum ile bu işi terke taraftar değilim. Oğlum arzu ediyorsa ben ölünceye kadar beklesin. " Gayet samimi olan bu muhavere anlaşıyor ki, bütün düşünce iş başında bulunabilmektir. Bilhassa parti, halkevi ve belediye reisliklerinden mebus intihap olunduğu görülünce, kendisinde biraz iktidar gören her partili bu ihtimalden*

1 162. maddesine göre Partililerin aynı anda birden fazla siyasi görev almamalarını amir parti tüzüğü maddesidir. Ama çoğunlukla özellikle geri kalmış yörelerde bütün görevler partili bir elit çevrenin elindedir. Öyle ki müfettiş raporlarında aynı kişide beş görevin bulunduğu bile tespit edilmiştir. Bazen de babası iki veya üç görev oğlu başka iki görev aldığı görülüyordu.

istifade için bu vazifelerden birisine geçmeği bir gaye ittihaz eder vaziyet almıştır.” (B.C.A, CHPK, 490. 01/ 274. 1099. 1.).

Görüldüğü gibi parti her yere ve her şeye hâkim olduğu gibi, partili makamlar yükselmek için tek yoldur. Baba ile oğul bile birbirlerini bu yolda engellemeye çalışacak duruma getirilmişti. Dolayısıyla partili olmayan halktan herhangi birinin belli bir yere gelmesinin önü tamamıyla kapanmıştır. Bütün memurların partinin uzantısı olan Halkevlerine, öğrencilerin de okullardaki Halkevi kollarına sokulmaya çalışıldığı gibi köylerdeki insanların da Halkevi'nin köy uzantısı olan Halkodalarına kayıtlı olması teşvik ediliyordu. Sadece odalar üzerinden köylüye siyaset yaptırmayı yetersiz bulan partili politikacılar köylülerin doğrudan partiye kayıtlı olmalarını da istemişlerdir. Mesela Maraş Bölgesi Müfettişi ve Trabzon Mebusu Mitat Aydın'a göre; Göksun'da *“köylü kadınlar partiye yazılmakla adeta rekabet gösterir vaziyettedirler. Taahhütlerini de muntazam denecek surette tediyetmektedirler.”* (B.C.A., CHPK 490. 01/ 273. 1091. 2).

1930 yılında Cumhurbaşkanı Mustafa Kemal Atatürk'ün direktifleriyle Türk kadınına belediye seçimlerine katılma hakkı verilirken Türk Kadın Birliği faaliyetleri en üst seviyeye ulaşmıştır. Cumhuriyet Halk Fırkası'na yazılan kadın üye sayısı arttırılmış, belediye seçimleri için kadın adaylar sağlanmaya çalışılmıştır. Dönemin yayınlarında sık sık kadınları siyasi ortamda yer almaya davet eden yazılar yayınlanmıştır.

Nitekim 18 Aralık 1934 tarihinde Maraş kadınlarının budun evinde (Halk evi) büyük bir toplantı yaparak coşkun söylevlerden sonra fırkaya yazıldıkları, Atatürk'e, General İsmet Paşa'ya ve Fırka Genel Sekreteri Recep Bey'e telyazıları gönderdikleri ve Bayanların sayılab seçimi için var güçleriyle çalıştıkları ifade edilmiştir. Ayın Tarihi; 1-30 Birinci Kanun 1934; Kaplan, Mart 1996:S.34, C. XII).

Halkı ve çevreyi partiye çekip onları çağdaş, ilerici ve cumhuriyetçi bir kimliğe sokmak için eğitmek CHP'nin seçtiği muasırlaşma yoludur. Şerif Mardin'e göre Cumhuriyet idareleri rejimi halka ve çevreye hizmet yoluyla da güçlendirebilirlerdi. Ama CHP devleti güçlendirmeyi merkezi güçlendirme olarak algılamıştır (Mardin, 1990:50-52). Bunu yapabilmek için de askere, memura ve polise dayandı. Bunlar CHP iktidarının uzantısı gibi idiler. Parti kırsal kesimle pek temas kuramadığı için buralardaki halk eşrafa bağlı kaldı.

Atatürk'ün halkı kazanma ve cumhuriyetin ilkelerini benimsetme arzusunu ideoloji ile yerine getirmeye çalıştığını ifade eden Mardin'e göre, Parti bu politikasının sonunda kırsal kesimdeki halkı, ayrılıkçı oldukları şüphesiyle merkeze yaklaştırmamıştır. Çevre, şehirlilerin mutluluğu için çileler çektiğini; nutuklarla avutulduğunu ve dininden yoksun bırakıldığını düşünüyordu. Onlar yönetime ve merkeze böyle bakarken okullarda Kemalist bir aydınlanma politikası ile sisteme bağlanmaları umut ediliyordu. Halk onlara göre zorla kültürü değiştirilecek, okullarda ve halkevlerinde beyni yıkanacak, jandarma ile hizaya getirilecek ve vergileri alınacak bir *“kasketliler”* topluluğu, *“avam”*, *“ayak takımı veya baldırı çıplak”* lar sürüsü idi. Bu ifadelerin hepsi C. Kerim İncedayı ve

Recep Peker başta olmak üzere partililere ait ifadelerdir (Sakal, 2008:174-176). CHP'ye yakın olan Y. Kadri Karaosmanoğlu, Cumhurbaşkanı İnönü'ye gereken uyarıları yaparak çevresindekilerin işlerin kötü gittiğini ondan gizlediklerini, işleri güllük gülistanlık gösterdiklerini hatırlatarak şunları söylemiştir: “Siz, iradesini kaybetmiş bir meclis, nereye gittiğini bilmez bir parti ve ne yapacağını şaşırılmış bir hükümetle bu memleketi düzene koyamazsınız.” Daha sonra ünlü romancı Halk Partisinin durumunu şöyle anlatıyordu: “Gerçi benim bildiğim bir Halk Partisi vardı, ama teşkilatı valilerin, kaymakamların eline teslim edildikten sonra halk ile alakası kesilmiş, tamamıyla bürokratik bir şekil almıştı.” (Karaosmanoğlu,1984:185-190).

Halktan bu kadar kopmuş bir “Halk Partisi”nin halka ne kadar güveni olabilirdi? Mardin’in ve Y. Kadri’nin anlattıklarını doğrulayan işaretler her yerde karşımıza çıkıyordu. Mesela 1930 yılı Cumhuriyet Bayramı törenlerinde “asayişin temin için İstanbullulardan (Ankara’ya) trenle emniyet mensupları” getirilmişti (B.C.A., BÖKMK 030. 18. 1. 2/ 14. 69. 1). Aslında bu güvensizliğin ve halka mesafeli duruşun bir göstergesiydi.

CHP bütün kurumlara hâkimdi ve “resmi ve hususi teşekküllere” yönetici seçmek için yapılan bütün seçimlerde parti namzetleri kazandırılmış bulunmakta idiler. Parti teftiş raporlarında şu bilgiler sık sık tekrarlanmaktadır: “Bütün seçimlerde parti namzetleri kazandırılmış bulunmaktadır.” (B.C.A., CHPK 490. 01/ 274. 1097. 1).

Tek Parti döneminde yapılan seçimler üzerinde de büyük şaibeler vardı. Nitekim Malatya mebusu M. Nedim Zapçı 1 Aralık 1942 tarihli tetkik raporunda şunları söylüyordu: “Belediye seçimleri, halkın seçimle asla alakası yoktur. Seçimi CHP idare ettiği ve parti de halk arasından hakikaten en liyakatlisini (...) seçtiği için partice namzetlerin tespit ve ilanı seçimin artık hitama erdiği manasına gelmekte ve müntehipler, “âlâ, Allah hayırlı eylesin” deyip rey sandığına rey atmayı lüzumsuz bir külfet addetmektedirler” (B.C.A., CHPK 490. 01/ 274. 1099. 1).

Sonuç

Türkiye’de Cumhuriyet birçok yeni özelliğinin yanı sıra esas itibarıyla bir “Batılılaşma” ve “Millileşme” hareketidir. Cumhuriyeti kuran devlet eliti vatan, millet ve devlet üçlüsüne dayalı yeni bir yapı vücuda getirmeye çalışmıştır. Vatan Anadolu toprakları, devlet Osmanlı’dan devralınan devlet yapısının reforme edilmiş biçimi, millet ise yeniden inşa edilecek olan bir varlık olacaktır. Bu bakımdan kurucu devlet elitinin belirlediği temel esaslar üzerinden oluşan politikalar tek parti döneminde tüm ülkede uygulamaya konmuştur. Nitekim Türkiye’de Cumhuriyetin kuruluşundan 1946 yılına kadar tek siyasi parti olan CHP ve onun hükümetleri işbaşında olmuştur. Bu nedenle bu süreç “Tek Parti Dönemi” olarak nitelendirilmektedir. Tek Parti Dönemi yalnızca siyasi rejim değişikliği veya siyasi iktidar değişmesi gibi kısa süreli ve geçici bir süreci ifade etmez. Bu dönem iktidarın toplumsal dönüşümü bizzat yönlendirdiği, yeni bir siyasi rejimin yanında yeni bir hayat tarzının ve buna bağlı olarak yeni kimliklerin de inşa edildiği otoriter ve ideolojik bir süreçtir. Tek Parti ideolojisi

iktidarda bulunduğu döneme mahsus kalmamış, Cumhuriyetten sonraki siyasal kültürümüzün de harcı olmuştur. CHP'nin tarihi, Cumhuriyetin genel siyasal tarihinden ayrılamaz. Cumhuriyetin kurulma aşamasında Mecliste birinci ve ikinci grup adında iki siyasi eğilim varsa da, 1923'den 1945 yılına kadar olan tek parti döneminin başat siyasal gücü Cumhuriyet Halk Partisi olmuştur.

Mustafa Kemal'in ölümünden sonra "Millî Şef Dönemi" (1938-1945) olarak adlandırılan süreç başlamıştır. İsmet İnönü'nün Cumhurbaşkanlığı ve CHP genel başkanlığı görevini yürüttüğü bu dönemin ilk yıllarında siyasette değişen pek bir şey olduğu söylenemez. CHP çatısı dışında politika üretebilmek, muhalefette bulunmak yine mümkün olmamıştır. 26 Aralık 1938 tarihinde gerçekleştirilen CHP tüzük değişikliğiyle "partinin değişmez Genel Başkanı" ilan edilen İsmet İnönü siyasette doğrudan etkili bir role sahipti. Türkiye'de Millî Şef İsmet İnönü dönemi özellikle İkinci Dünya Savaşı'nın da etkisiyle sıkıntılı günlerin yaşandığı bir süreçtir.

Türkiye, İkinci Dünya Savaşı'nın sonuna kadar bir denge politikası güderek savaşın dışında kalmayı başarmış ancak ülke içerisinde birçok ekonomik, sosyal ve siyasal sorunlar yaşanmıştır. Bunların yanı sıra Atatürk devrimlerinin korunması ve dine karşı gösterilecek hoşgörünün, politikaya yansiyebileceği endişesi, Millî Şef yönetiminin hiçbir zaman göz ardı etmediği olgular olmuştur. İnönü, ülkenin iç güvenliğini sağlama ve Atatürk Devrimlerini muhafaza konusunda tavizsiz bir politika benimsemiş, özellikle laiklik karşısı en ufak bir oluşuma fırsat vermemiştir.

Türk siyasi hayatında 1946 yılına kadar iktidarda kalan Cumhuriyet Halk Partisinin uyguladığı politikalar, birçok bölgede etkisini gösterirken Maraş bölgesinde de, uygulanan politikaların karşısında ortaya çıkan tepkiler ve olaylar üzerine gerekli önlemler alınmıştır. Cumhuriyet Halk Partisi bölge müfettişlikleri ihdas etmek suretiyle bir yandan Cumhuriyet Halk Partisinin yerel teşkilat çalışmalarını denetlerken diğer yandan Cumhuriyet Halk partisi ve hükümet politikalarının bölgesel düzeydeki yansımalarını tespit etmiş ve bu doğrultuda hazırlanan raporlar ile yeni politikalarını uygulamaya koymuştur.

Bu bildiride esasen dönemin siyasi ve sosyo-ekonomik koşulları göz önünde tutulmak suretiyle meydana gelen olaylardan bazı örnekler vermek suretiyle bu dönemi ve Maraş'ta yaşanan olayları ortaya koymaya çalıştık. Zira Cumhuriyet Arşivinde yer alan bu dönem ve bölge ile ilgili kayıtlar şu ana kadarki yapılan çalışmalarda pek kullanılmamıştır. Bu itibarla hem bu konuya dikkat çekmiş hem de bundan sonraki yapılacak çalışmalarda konuya ilgi duyan araştırmacıları da ışık tutmuş olduk.

KAYNAKÇA

I. Resmi Kaynaklar

Başbakanlık Devlet Arşivleri

Cumhuriyet Arşivi

(BCA.,030-0-011-001-000.524.24.3).

- (BCA.,030-0-011-001-000.524.24.3).
- (BCA.,030-0-011-001 Fon No: 490.1.0.0, Yer No: 000.611, 121. 1).
- (BCA.,CHP Ktlg., Nr: 490.01, Yer No: 590.38.1, Belge no: 36).
- (BCA.,CHP Ktlg., nr: 490.01, Yer No: 590.39.1, Belge no: 56,57,58,59).
- (BCA.,CHP Ktlg., nr: 490.01, Yer No: 590.39.1, Belge no: 54).
- (B.C.A.,Fon No: 490. 01 Yer No:686.328.1:85;BCA, Fon No: 490.01 Yer No: 686.328.1: 86).
- (B.C.A., Fon No: 490. 01 Yer No: 686.328.1: 87).
- (BCA., Fon No: 490. 01 Yer No: 686.328.1: 90).
- (BCA., Fon No: 490. 01 Yer No: 496.1997.3).
- (B.C.A., CHPK, 490. 01/ 273. 1091. 2.).
- (B.C.A., CHPK, 490. 01/ 274. 1099. 1.).
- (B.C.A., CHPK 490. 01/ 273. 1091. 2).
- (B.C.A., BÖKMK 030. 18. 1. 2/ 14. 69. 1).
- (B.C.A., 490.01/1150.36.1).
- (B.C.A., 490.01/1150.25.2).
- (B.C.A., Fon: 030.10.00.00, Yer No:33.190.15)
- (B.C.A., Fon: 030.10.00.00, Yer No:34.198.9)
- (B.C.A., Fon:30.10.0.0, Yer No: 38.227.3)
- (B.C.A., Fon:30.10.0.0, Yer No: 42.263.17)
- (B.C.A., Fon:30.10.0.0, Yer No: 42.263.2)
- (B.C.A., 030-0-010-000-000-105-684-20).
- (B.C.A., Fon No: 30.0.18.01.01, Yer No: 15.49.16)
- (B.C.A., Fon: 30.0.18.01.01, Yer No:16.77.9).
- (BCA., Cumhuriyet Halk Partisi Kataloğu, 490. 01/ 270. 1078.2)
- (B.C.A.,Cumhuriyet Halk Partisi Kataloğu, 490.1.17.88.1/11).
- (B.C.A.,Cumhuriyet Halk Partisi Kataloğu, “Peçe ve Çarsafın Kaldırılması Hakkında” 490.01.17.88.1/11, (10.11.1936).
- (B.C.A.,Bakanlar Kurulu Kararları Başvekalet Katoloğu, 030.18.1.15.54.7).

Türkiye Büyük Millet Meclisi Zabıt Cerideleri

TBMM Zabıt Ceridesi, 25 Kasım 1341(1925),C.XIX, Devre: II, TBMM Yayınları, Ankara, 1977

TBMM, Gizli Celse Zabıtları, C. 4, İ: 20, 7 Aralık 1925, C. 2, Ankara 1985

II. Gazeteler

(Açıksöz, 25 Ağustos 1925).

Açıksöz (30 Ağustos 1925).

BİRİNCİ SALON / V.OTURUM

- Hâkimiyeti Milliye (4 Eylül 1925), s.1
Hâkimiyeti Milliye (6 Eylül 1925), s.1
Vakit (29 Ağustos 1925), s.1
Cumhuriyet, (6 Aralık 1925),s.1.
Cumhuriyet (14 Aralık 1925), s.2
Cumhuriyet,25 Aralık 1925
Resmi Gazete, 1 Temmuz 1926, no: 409
Resmi Gazete (5 Eylül 1925), s.168.
Düstur, C. VII, s. 2607.

III. Dergiler

- Aydın Tarihi (Eski seri, Eylül 1925, No: 18), s.469.
Aydın Tarihi, 1-30 Kânunuevvel 1934).

IV. Kitap ve Makaleler

- Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri (1918-1937), C.II, Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Yayınları: 1, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 1989
Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri, C. III, Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Yayınları 1, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 1989
AKANDERE, Osman, Millî Şef Dönemi “Çok Partili Hayata Geçişte Rol Oynayan İç ve Dış Tesirler 1938–1945”, İz Yayıncılık, İstanbul 1998.
AKSOY, Murat, Başörtüsü-Türban, Batılılaşma-Modernleşme, Laiklik ve Örtünme, İstanbul: Kitap Yayınevi, 2005.
ARON, Raymond, Demokrasi ve Totalitarizm, M.E. Basımevi, İst. 1976
AVCIOĞLU, Doğan, Millî Kurtuluş Tarihi 1838'den 1995'e. İkinci baskı. 4. Kitap, İstanbul: Tekin Yayınevi, 1976.
AYBARS, Ergun, İstiklâl Mahkemeleri, C.II, İzmir, 1988
AYBARS, Ergun, İstiklal Mahkemeleri. İkinci baskı. İstanbul: Milliyet Yayınları, Eylül 1998
AYDEMİR, Şevket Süreyya, Tek Adam 1922–1938. On altıncı Basım. Cilt 3, Remzi Kitabevi, İstanbul, 1999
BİSCHOFF, Norbert Van, Ankara Türkiye'deki Yeni Olusun Bir İzahı. Çeviren: Burhan Belge (Ankara: Ulus Basımevi, 1936).
ÇAĞATAY, Soner, “Kemalist Dönemde Göç ve İskân Politikaları” Toplum ve Bilim, 2002 Yaz, S.93.
DUVERGER, M., Siyasi Partiler, 3. bas. Bilgi Yay. Ank. 1986
EYİCİL, Ahmet, “İstiklal Mahkemelerinde Yargılanan Kahramanmaraşlılar”, Türk Dünyası Tarih Araştırmaları, Haziran 1996, Sayı 102.
EYİCİL, Ahmet, Yakınçağda Kahramanmaraş, Ukde Yayınları, Kahramanmaraş 2009
GOLOĞLU, Mahmut, Devrimler ve Tepkiler, 1924–1930 (Ankara, 1972), s.137.

- İMECE, Mustafa, Selim Atatürk'ün Şapka Devriminde Kastamonu ve İnebolu Seyahatleri 1925. Ankara: TTK Basımevi, 1959.
- İMECE, Mustafa, Selim Atatürk'ün Şapka Devriminde Kastamonu ve İnebolu Gezileri, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları: 7, Ankara, 1975
- KABASAKAL, Mehmet, Türkiye'de Siyasal Parti Örgütlenmesi 1908-1960, Ankara 1991
- KAPLAN, Leyla, Türkiye Büyük Millet Meclisi'nde Kadın Milletvekilleri Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi, Sayı 34, Cilt: XII, Mart 1996
- KARAOĞLU, Yakup Kadri, Ankara (9. baskı, İstanbul, İletişim Yayınları, 1999)
- KARAOĞLU, Y.Kadri, Politikada 45 Yıl, İletişim Yayınları, İstanbul, 1984
- KOÇAOĞLU, Bünyamin, "Ulus-Devletin İnşası Sürecinde Bir Türk(çe)leştirme Politikası: CHP Hars Komiteleri 1937-1938", Muhafazakâr Düşünce, Yıl 3, Sayı 12, Bahar 2007. s. 147-170.
- MARDİN, Şerif, Türkiye'de Toplum ve Siyaset, İletişim Yay. İst. 1990
- NEDİM, Ahmet, Ankara İstiklal Mahkemesi Zabıtları 1926. Birinci basım, İşaret Yayınları, İstanbul, 1993.
- OLGUN, Tahir'ül Mevlevi, Matbuat Âlemindeki Hayatım ve İstiklal Mahkemeleri (2. baskı, İstanbul, Nehir Yayınları, 1991)
- ÖZTÜRK, Kazım, Türk Parlamento Tarihi, 2. Dönem, 1923-1927. C.II (Ankara: TBMM Vakfı Yayınları, 1994)
- SAKAL, Fahri, Çok Partili Döneme Geçişte Tek Parti'nin Muhalefet Anlayışı, Etüt Yay. Samsun, 2008
- SARAY, Mehmet, Kıyafet ve Laiklik, Azerbaycan Kültür Derneği Yayınları, Ankara, 1989
- SATAN, Ali, Türk İnkılaplarının İngiltere Basımına Yansıması, 1923-1930, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, 1994.
- Tarih IV, TC. Devlet Matbaası, İstanbul, 1934
- TASÇIOĞLU, Muhaddere, Türk Osmanlı Cemiyetinde Kadının Sosyal Durumu ve Kadın Kıyafetleri. Ankara: 1958.
- TUNAYA, T. Zafer, Türkiye'de siyasi Partiler, Arba Yay. İst. 1995.
- TUNÇAY, Mete, Türkiye Cumhuriyetinde Tek Parti Yönetiminin Kurulması 1923-1931, Yurt Yayınları, Ankara, 1981.
- TUNÇAY, Mete, T.C.'de Tek-Parti Yönetimi'nin Kurulması (1923-1931), 2. bas. Cem Yay. İst. 1989
- ULUĞ, Naşit Hakkı, Üç Büyük Devrim Eğitiminin Birleştirilmesi, Şapka ve Giyim Değiştirilmesi, Türk Harflerinin Kabulü. İstanbul: Ak Yayınları, 1973.
- UYAR, Hakkı, "Çarşaf, Peçe ve Kafes Üzerine Bazı Notlar," Toplumsal Tarih, Sayı

BİRİNCİ SALON / V.OTURUM

no 33: 6-11, (Eylül 1996)

YAKUT, Kemal, "Tek Parti Döneminde Peçe ve Çarşaf," Tarih Ve Toplum. 37, 220: 23- 32, Nisan 2002.

YALÇIN, Bekir Sıtkı, GÖNÜLAL, İsmet, Atatürk İnkılâbı: kanunlar, kararlar, tamimler, bildiriler, belgeler-gerekçe ve tutanaklarıyla-Kültür ve Turizm Bakanlığı, Ankara 1984

PAZARCİK'TAN PARLAMENTO'YA: TÜRK SİYASİ HAYATINDA FERRUH BOZBEYLİ

Mehmet Serkan ŞAHİN^{1*}

Özet

Türkiye'de demokrasinin korunması ve yaşatılması için yoğun bir çabanın sarf edildiği 1960-1980 yılları arasında iktidar ya da muhalefet mevkiinde olsun birçok siyasal aktör ön plana çıkmıştır. Bu isimlerden biri olan merkez sağ siyasetin önde gelen isimlerinden Ferruh Bozbeyli siyasi hayatında çok önemli görevler üstlenmiş ve daha 38 yaşında iken Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nin iki numaralı makamına oturarak Türkiye Büyük Millet Meclisi Başkanı olmuştur. Bu önemli görevi aralıksız beş yıl boyunca devam ettiren Bozbeyli bu süre içerisinde türlü siyasi görüşlere mensup taraflı tarafsız herkesin güvenini ve saygısını kazanmıştır. Bu görevden ayrıldıktan sonra kurucusu olduğu Demokratik Parti'nin Genel Başkanı olarak meclise girmiş ve halkın partisine verdiği muhalefet görevini üstlenmiştir. Siyasi hayatı boyunca İsmet İnönü'den Celal Bayar'a, Süleyman Demirel'den Bülent Ecevit'e kadar birçok liderle çalışma/görüşme fırsatı bulan Bozbeyli'nin siyasal kariyeri aynı zamanda Türk demokrasi tarihinin de önemli bir dönemine ışık tutmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Ferruh Bozbeyli, Demokratik Parti, Adalet Partisi.

Giriş

1927 yılında Sıddık ve Firdevs Bozbeyli çiftinin en büyük çocuğu olarak Kahramanmaraş'ın Pazarcık ilçesinde doğan Ferruh Bozbeyli babasının memuriyeti nedeniyle ilkokul eğitimini Pazarcık ve İslahiye'de, ortaokulu ise Gaziantep ve İskenderun'da tamamladı. Lise eğitimini Antakya Erkek Lisesi'nde 1947 yılında tamamlayan Bozbeyli 1949 yılında İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi'nde başladığı yükseköğretim hayatını 1957'de sonlandırarak avukatlığa başladı. 27 Mayıs 1960 darbesi sonrasında Demokrat Parti'lilerin yargılandığı Yassıada Mahkemeleri'nde sanık avukatı olarak görev yapan Bozbeyli 1959 yılında Güngör Bozbeyli ile evlendi. 1961 yılında Adalet Partisi'ne katılan Bozbeyli böylece 1978 yılına kadar sürecek uzun siyasi hayatına başladı.²

1 * Okt., Dicle Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Bölümü

2 Ferruh Bozbeyli'nin özgeçmişi için bkz. **Yalnız Demokrat Ferruh Bozbeyli Kitabı**, (haz: İhsan Dağı, Fatih Uğur), Timaş yay., İstanbul, 2009; **TBMM Arşivi**, Ferruh

Adalet Partisi'ne Giriş

27 Mayıs 1960 ihtilâli sonrasında kapatılan Demokrat Parti'nin devamı olan Adalet Partisi 11 Şubat 1961 günü Ragıp Gümüşpala, Mehmet Yorgancıoğlu, Necmi Öktem, Cevdet Perin, Şinasi Osma, Tahsin Demiray, Kamuran Evliyaoğlu, Ethem Menemencioğlu, İhsan Ünal, Muhtar Yazır ve Emin Açar tarafından kuruldu.¹

Ferruh Bozbeyli kuruculardan Tahsin Demiray'ın teklifi üzerine AP'ye girerek İstanbul İl İdare Heyeti üyesi olurken, yeni kurulan partinin Marmara Bölgesi'ndeki il ve ilçe teşkilatlarının kurulması görevi de kendisine verildi. Böylece Ekim ayında yapılacak olan genel seçimlere katılabilmek için AP'nin ülke çapında başlattığı örgütlenme çalışmalarına katılan Bozbeyli İstanbul'un yanı sıra Bursa, Edirne, Tekirdağ, Kırklareli, Yalova ve Çanakkale'nin ilçelerine kadar giderek parti teşkilatını kurma çalışmalarında yer aldı.²

AP'den İstanbul milletvekili aday adaylığı için başvuru yapan Bozbeyli partisinin İstanbul il ve ilçe yönetim kurulu üyeleri arasında yapılan önseçimi kazanarak 1961 seçimlerinde AP'nin İstanbul milletvekili adayları arasına girdi.³

15 Ekim 1961 günü yapılan parlamento seçimlerinde AP ülke genelinde oyların % 34'ünü alıp ikinci parti olurken İstanbul'daki seçimlerde 299.000 oy⁴ alan Ferruh Bozbeyli 34 yaşında İstanbul milletvekili olarak Türkiye Büyük Millet Meclisi'ne girmeye hak kazandı.⁵

Diğer yandan parlamentonun açılmasından kısa süre önce toplanan AP meclis grubunda Milli Birlik Komitesi'nin partiler ve milletvekilleri üzerindeki baskısını eleştiren bir konuşma yapan Bozbeyli grubun dikkatini çekti ve AP Grup Başkanvekili seçildi.⁶

Meclis Faaliyetleri (1961-1965)

20 Ekim 1961 tarihinde çalışmalarına başlayan meclis ilk olarak Başkan, Başkanvekilleri ve Başkanlık Divanı kâtiplerini seçti. Fuat Sirmen'in Meclis Başkanı seçildiği bu süreçte Ferruh Bozbeyli AP tarafından Başkanlık Divanı kâtipliğine aday gösterildi ve genel kurulda yapılan seçim sonucunda Divan kâtipliğine seçildi.⁷

1961 seçimlerinde en yüksek oyu alan iki parti Cumhuriyet Halk Partisi

Bozbeyli'nin Hal Tercümesi Kâğıdı (Millet Meclisi I. Dönem, Sicil No 208); **Büyük Larousse Sözlük ve Ansiklopedisi**, C. 4, s. 1866.

1 M. Serhan Yücel, **Türkiye'nin Siyasal Partileri (1859-2005)**, Alfa yay., İstanbul, 2006, s. 38.

2 **Yalnız Demokrat Ferruh Bozbeyli Kitabı**, s. 140, 142.

3 **Yalnız Demokrat Ferruh Bozbeyli Kitabı**, s. 152-153.

4 **TBMM Arşivi**, Ferruh Bozbeyli'nin Hal Tercümesi Kâğıdı (Millet Meclisi I. Dönem, Sicil No 208)

5 **TBMM Arşivi**, Ferruh Bozbeyli'nin Seçim Tutanağı (Millet Meclisi I. Dönem, 20.10.1961)

6 **Yalnız Demokrat Ferruh Bozbeyli Kitabı**, s. 164-167.

7 **Millet Meclisi Tutanak Dergisi**, Dönem 1, Cilt 1, (1.11.1961), s. 47-49.

ve Adalet Partisi İsmet İnönü başkanlığında cumhuriyet tarihinin ilk koalisyon hükümetini kurdu ve çalışmalara başladı. Böylece Ferruh Bozbeyli meclis oturumlarında Başkanlık Divan kâtibi olarak görev yapmakla birlikte partisinin meclis grup başkanvekili olarak yasama faaliyetlerine de katılıyordu.

1962 yılı bütçe kanunu tasarısı görüşmelerinde partisinin meclis grubu adına söz alan Bozbeyli konuşmasında özel sektörün ülke ekonomisindeki önemi üzerinde durmuş ve kuruluş sürecindeki Devlet Planlama Teşkilatı'nın işlevinin özel sektörü engelleyici bir yapıda olmaması gerektiğini belirterek şunları söylemiştir:

“...Hür milletler iktisadi kalkınmalarında serbest sektörü esas olarak kabul etmişler, planlarını ve yatırımlarını bu esasa istinat ettirmişlerdir. Nitekim, Almanya'nın kalkınmasında, yapılan yatırımların % 60'ından fazlası özel sektörün yatırımlarıdır. Kuruluşunu faydalı bulduğumuz Planlama Teşkilatının hazırlıkları partimizin yukarıda arz ettiğimiz görüşlerine uymadığı takdirde yeniden revizyona tâbi tutulmasını talep edeceğimiz hususu, pek tabiidir. Devlet sektöründe yatırımların genişletilmesi için sermayenin devlet elinde toplanması zaruridir. Bu ise ya fertlerin mülkiyetlerine el uzatmak veya hususi sektörü yok edici ve fertlerin iktisadi hürriyetlerini direkt ve endirekt yolla zedelemek suretiyle mümkün olabilir. Bu bakımdan devlet eliyle yatırımların genişletilmesine taraftar değiliz...”¹

TBMM'nin 21 Eylül 1962 tarihli 119. birleşimi AP milletvekilleri ile Yeni Türkiye Partisi milletvekilleri arasında hakarete varan sert tartışmalara sahne oldu. Genel kurulda söz alan AP Balıkesir milletvekili Gökhan Evliyaoglu YTP Diyarbakır milletvekili Recai İskenderoğlu'nun bir önceki birleşimde yaptığı konuşmaya atıfta bulunarak kendisini eleştirdi ve Türkiye'de hiçbir zaman ırkçılığın olmadığını belirtti. Evliyaoglu'na cevap veren İskenderoğlu AP'yi milletin mukaddesatını istismar ederek halkı ırkçılığa sevk etmekte suçladı. Bu sözler AP milletvekillerinin tepkisini çekerken, Ferruh Bozbeyli partisine yönelik yapılan suçlamalar üzerine grubu adına söz aldı ve AP'nin başarıları üzerine birtakım kişilerin kin ve nefrete sürüklendiğini ve partilerinin iftiralarla karalanmak istendiğini belirtti. *Vatanın bütünlüğü etrafında birleşmeyi bir ruh ve mana davası olarak kabul ediyoruz* diyen Bozbeyli partisinden hiçbir şekilde ırkçı, turancı veya ümmetçi olmadığını özellikle vurgulayarak konuşmasını noktaladı.²

Millet Meclisi 1. Dönem 2. Toplantı Yılı'nın açıldığı 1 Kasım 1962 tarihinde Başkanlık divanı seçimleri de yapıldı. AP bu seçimlerde Anayasa gereği kendisine ayrılan Meclis Başkanvekilliği makamına Ferruh Bozbeyli'yi aday gösterdi. Ancak genel kurulda yapılan seçimde Bozbeyli seçime katılan 335 milletvekilinin 159'unun oyunu alarak gerekli sayıya³ ulaşamayınca seçimin tekrarlanması kararı alındı. Diğer yandan seçimde AP İstanbul milletvekili Muhittin Güven'e parti tarafından aday gösterilmemiş olmasına rağmen 116 oy çıktı. Öyle ki aynı gün

1 Millet Meclisi Tutanak Dergisi, D: 1, C: 2, (17.2.1962), s. 428.

2 Millet Meclisi Tutanak Dergisi, D: 1, C: 7, (21.9.1962), s. 7-14.

3 Anayasa gereği seçime katılanların yarısından bir fazlasının (üçte iki çoğunluk) oyunu almak gerekmektedir.

yapılan ve 263 milletvekilinin katıldığı ikinci seçimde Güven 139, Bozbeyli 104 oy alınca Muhittin Güven AP kontenjanından Meclis Başkanvekili seçilmiş oldu¹ ve bu durum AP içerisinde bir kriz yarattı. Bozbeyli hatıratında bu durumun kendisinin seçilmesini istemeyen CHP ve YTP'nin Güven'i desteklemesi sonucunda meydana geldiğini ve ardından partisinin baskısı üzerine Güven'in seçildiği görevden istifa ettirildiğini belirtmektedir.² Güven'in istifası üzerine yenilenen seçim sonucunda Bozbeyli 245 milletvekilinin 153'ünün oyunu alarak uzun bir süreç sonunda Meclis Başkanvekili seçilerek görevine başladı.³ Bozbeyli 3. ve 4. toplantı yıllarında da partisi tarafından aday gösterilip seçilerek Meclis Başkanvekilliği görevini dönem sonuna kadar sürdürdü.⁴ Bu süreçte birçok meclis oturumu yöneten Bozbeyli, 26 Ocak 1965 tarihinde yönettiği oturumda kısa süre önce vefat eden İngiltere eski Başbakanı Winston Churchill'i anarak İngiliz halkına TBMM adına şu sözlerle başsağlığı dilemiştir:

*"Hizmetleri ve hatıraları daima takdir ile anılacak olan çağımızın büyük Devlet adamlarından Sir Winston Churchill'in ufulü münasebetiyle duyduğumuz büyük teessürü büyük Meclisimiz adına beyan eder, İngiliz milletine baş sağlığı dileriz."*⁵

AP Grup Başkanvekilliği ve TBMM Başkanvekilliği görevlerinin de etkisiyle AP'nin önde gelen isimlerinden biri olan Ferruh Bozbeyli 1964 yılında AP Genel Başkanı Ragıp Gümüşpala'nın ölümünün ardından Süleyman Demirel ile Sadettin Bilgiç arasında başlayan genel başkanlık mücadelesinin içinde yer aldı. Kongre sürecinde Bilgiç ve ekibi Demirel'in mason olduğu iddiasını ortaya atınca, Demirel kongreye mason olmadığına dair bir belge getiriyor ve seçimi büyük farkla kazanıyordu. Bozbeyli kongrede Bilgiç'i desteklerken hatıratında Demirel'in kayıtlı olduğu mason locasından değil de kayıtlı olmadığı bir mason locasından belge aldığını ve Bilgiç'i müfteri durumuna düşürerek kongrede kendi lehine olumlu bir hava yarattığını belirtmektedir.⁶

Ferruh Bozbeyli'nin TBMM Başkanlığı (1965-1970)

10 Ekim 1965 tarihinde yapılan parlamento seçimleri sonucunda Süleyman Demirel liderliğindeki Adalet Partisi % 52'lik büyük bir oy oranıyla tek başına iktidara geldi. Ferruh Bozbeyli bu seçimde de AP tarafından İstanbul'dan aday gösterildi ve seçildi.

22 Ekim 1965 günü toplanan yeni meclis başkan seçimini gündemine aldı. 1962 yılından beri TBMM Başkanvekili olarak görev yapan Ferruh Bozbeyli AP içerisinde tek aday olarak öne çıktı. Ana muhalefet partisi CHP ise aday göstermedi. İlk tur oylamada Bozbeyli 241 oy alırken, 122 boş oy çıktı.⁷ Boş

1 Millet Meclisi Tutanak Dergisi, D: 1, C: 9, (1.11.1962), s. 3-7.

2 Yalnız Demokrat Ferruh Bozbeyli Kitabı, s. 178-180.

3 Millet Meclisi Tutanak Dergisi, D: 1, C: 9, (7.11.1962), s. 24, 26-27.

4 Seçimler için bkz. Millet Meclisi Tutanak Dergisi, D: 1, C: 23, (5.11.1963), s. 51-52; D: 1, C: 33, (1.11.1964), s. 5-6, 17.

5 Millet Meclisi Tutanak Dergisi, D: 1, C: 35, (26.1.1965), s. 175.

6 Yalnız Demokrat Ferruh Bozbeyli Kitabı, s. 198-199.

7 Millet Meclisi Tutanak Dergisi, Dönem 2, Cilt 1, (22.10.1965), s. 6-7.

oylar CHP’li milletvekillerin oy kullanmadığını gösteriyordu.¹ Gerekli çoğunluk sağlanamadığından ikinci tur oylamaya geçilirken CHP’li Coşkun Kırca “Bozbeyli’ye ikinci turda oy vereceğiz. Birinci turda onu beğenmediğimizden değil, sadece bizim de reyimizle kazandığını tescil ettirmek için oy vermedik. İkinci turda oyumuz Bozbeyli’nindir” diyerek boş oyların nedenini açıklıyordu.² 394 milletvekilinin katıldığı ikinci tur oylama sonucunda Ferruh Bozbeyli CHP’li milletvekillerinin de oyları ile birlikte 354 oya ulaştı ve TBMM Başkanı seçildi.³ Bozbeyli seçimin ardından meclis kürsüsünden şu konuşmayı yaptı:

“Muhterem Başkan, Muhterem arkadaşlarım; Meclis Başkanlığı gibi şerefli, şerefli olduğu kadar da mesuliyetli bir göreve beni seçmiş olmanızdan dolayı gösterdiğiniz itimat ve tevaccübe şükranlarımı, saygılarımı sunarım.

Görevimi ifa ederken Anayasamız, kanunlarımız ve içtüzüğümüz daima ciddiyetle takip edeceğim esas ölçüler olacaktır. Bu vazifenin ifası sırasında Yüksek Meclisi teşkil eden bütün grupların ve sayın milletvekillerinin objektif ve tarafsız davranışlarında bana destek olacaklarına kuvvetle inanıyorum. Esasen her türlü objektif ve tarafsız davranış, ona inanan ve onu samimiyetle talep eden bir efkârı umumiyenin desteğinde hayatiyet bulur. Yüksek Meclisinizin seçimin sırasında bana gösterdiği itimat ve tevaccübü görevimde devam ederken de muhafaza etmek için, elimden geleni yapacağım.

Muhterem arkadaşlarım, sözlerimi bitirmeden evvel birinci devre çalışmalarında ciddi gayret ve başarılı hizmetleri sebk etmiş olan Sayın selefim Sirmen’in bu hizmetlerini de anmayı bir vazife sayarım.

*Yüksek Meclisinize şükranlarımı ve saygılarımı tekrarlarım efendim.*⁴

Böylece Ferruh Bozbeyli 38 yaşında TBMM tarihinin en genç başkanı oluyordu. Bu nedenle meclis başkanlığı yaptığı yıllarda İsmet İnönü Bozbeyli’ye Genç Başkan diye hitap etmiştir.⁵

Meclis Başkanı seçilişinin ertesi günü basın toplantısı düzenleyen Bozbeyli görev süresince tarafsız olacağını vurgulayarak özetle şu konuşmayı yaptı: *“Hizmetimi ifa ederken tarafsız ve objektif davranış benim için esas olacaktır. Birinci devre çalışmalarında yakından müşabade ettim ki mühim meselelerin çözümünü sadece hukuki esaslara bağlı kalmaktan ibaret değildir. Bu temel şart olmakla beraber hakkın paylaşılmasında taraflar arasında mücadele ölçülerine de riayet zarureti vardır. Her türlü olumlu düşünce gibi tarafsızlık da garip olmamalıdır. Ona sahip çıkan, ona inanan ve onu destekleyen bir efkârı umumiye bu olumlu düşünceye hayatiyet verecektir.”*⁶

1 Milliyet, 23 Ekim 1965, s.1.

2 **Yalnız Demokrat Ferruh Bozbeyli Kitabı**, s. 221.

3 **Cumhuriyet**, 23 Ekim 1965, s.1.

4 **Millet Meclisi Tutanak Dergisi**, D: 2, C: 1, (22.10.1965), s. 7-8; **Tarihe Düşülen Notlar-3 Meclis Başkanları ve Genel Kurul Konuşmaları (1920-2013)**, TBMM Başkanlığı yay., Ankara, 2013, s. 123.

5 **Yalnız Demokrat Ferruh Bozbeyli Kitabı**, s. 222.

6 **Milliyet**, 24 Ekim 1965, s. 1; **Cumhuriyet**, 24 Ekim 1965, s.1.

Ferruh Bozbeyli Millet Meclisi'nin 2. Dönem 3. Toplantı yılı'nın açıldığı 1 Kasım 1967 günü yapılan seçimler sonucunda da TBMM Başkanlığı görevini sürdürdü. Ancak bu seçimde Bozbeyli'nin yanı sıra bir diğer AP'li milletvekili İsmail Hakkı Tekinel de aday gösterildi. Bozbeyli hatıratında Başbakan Süleyman Demirel'in karşısına aday çıkararak kendisini yıpratmaya çalıştığını ve ilk turda seçilememesini sağladığını söylemektedir.¹ Seçimin üçüncü turunda salt çoğunlukla başkanlığa seçilen Bozbeyli 388 milletvekilinin katıldığı son tur seçimlerinde CHP'nin de desteğiyle² 244 oy aldı. Bozbeyli ile birlikte başkanlığa aday gösterilen diğer AP'li İsmail Hakkı Tekinel ise 132 oy alıyordu. Bozbeyli ikinci defa TBMM Başkanı seçilişinin ardından genel kurula hitaben şu konuşmayı yaptı:

"Muhterem arkadaşlarım, kıymetli oylarınızla beni ikinci, defa Meclis Başkanlığına seçmiş bulunuyorsunuz. Birinci iki yıllık hizmetlerimin tasvibi manasını tazammun ettiğini kabul ettiğim bu kıymetli itimat ve teveccühleriniz için Yüksek Heyetinize saygılarımı ve şükranlarımı sunarım.

Bundan evvelki iki yıllık hizmetim esnasında ortaya koyabildiğim bir başarı varsa bunda, Sayın Grup temsilcilerinin, gruba mensup olan veya olmayan sayın arkadaşlarımla büyük payı vardır.

Muhterem arkadaşlarımla, önümüzdeki iki yıl içinde de bu yardımlarını benden esirgemeyeceklerine inanıyorum.

Bu inançla, ikinci devrenin yeni başladığımız üçüncü toplantı yılında Yüce Heyetinize hayırlı ve başarılı çalışmalar nasip etmesini Allah'tan niyaz eder, hepimizi tekrar saygı ile selamlarım."³

12 Ekim 1969 tarihinde yapılan Millet Meclisi üçüncü dönem seçimlerini iktidardaki Adalet Partisi % 46 oy oranı ile kazanırken, Ferruh Bozbeyli bir kere daha AP İstanbul milletvekili seçildi.⁴ Yeni parlamentonun açıldığı 22 Ekim 1969 günü yapılacak meclis başkanlık seçimlerine Bozbeyli ana muhalefet partisi CHP'nin desteğiyle tek aday olarak girdi. Bozbeyli'yi meclis başkanlığına teklif eden önergelerden birinde CHP'li Kemal Satır'ın da imzası yer almaktaydı. Ferruh Bozbeyli tek aday olarak girdiği seçimde 340 oy alarak tekrar TBMM Başkanı seçildi ve genel kurula yaptığı teşekkür konuşmasında şunları söyledi:

"Muhterem Milletvekili arkadaşlarım, yüksek itimat ve teveccühlerinizle Yüce Meclisinizi temsil etme şerefine nail olmuş bulunuyorum. Bu yüksek itimat ve

1 **Yalnız Demokrat Ferruh Bozbeyli Kitabı**, s. 317-318.

2 CHP Genel Başkanı İsmet İnönü oylamanın yapıldığı 1 Kasım 1967 tarihinde günlüğüne şu notu düşmüştür: "Meclis'te başkan seçimi. Bozbeyli bizim yardımımızla seçildi." Bkz. İsmet İnönü, **Defterler (1919-1973)**, Cilt 2, (haz: Ahmet Demirel), Yapı Kredi yay., İstanbul, 2001, s. 1017.

3 **Millet Meclisi Tutanak Dergisi**, D: 2, C: 22, (1.11.1967), s. 2-5; **Tarihe Düşülen Notlar-3 Meclis Başkanları ve Genel Kurul Konuşmaları (1920-2013)**, s. 128.

4 **TBMM Arşivi**, Ferruh Bozbeyli'nin Seçim Tutanağı (Millet Meclisi III. Dönem, 14.10.1969)

tevaccühleriniz için hepinize saygılarımı, şükranlarımı sunarım.

Muhterem arkadaşlarım, emanet ettiğiniz bu ulvi vazifenin ifası sırasında takip edeceğim yol Anayasa yolu olacaktır. Bundan evvelki dört yıllık süre zarfında olduğu gibi, önümüzdeki yıllarda da Anayasamızı, kanunlarımızı, içtüzüğümüzü ve Meclisimizin teamüllerini daima titizlikle takip edeceğim ve koruyacağım.

Nazarımda bütün milletvekili arkadaşlarım eşittir. Bu kutsal çatı altında ve Anayasamızın ışığında her türlü siyasi tartışma huzur içinde yapılmalıdır.

Bundan evvelki yıllarda olduğu gibi önümüzdeki yıllarda da vazifemi ifa sırasında Meclisimizde temsil edilen grupların, grup teşkil edemeyen milletvekili arkadaşlarımın ve bağımsız arkadaşlarımın yardımına muhtaç olduğumu biliyorum ve bu yardımı göreceğimi ümit ediyorum.

Muhterem arkadaşlarım, büyük milletimizin Yüce Meclisine güveni ve Yüce Meclisine saygısı yanında Yüce Meclisinden beklediği büyük hizmetlerin olduğu da muhakkaktır. Bütün bu hizmetlerin ifa edilebilmesi için bir teşekkür konuşması çerçevesi içine girer ümidiyle ve müsamahanıza sığınarak sekiz yıldan beni hazırlayıp tamamlayamadığımız içtüzüğümüzün bu içtima yılı içinde öncelikle ele alınması lüzumuna işaret etmek istiyorum.

Bana karşı tevcih buyurduğunuz yüksek itimada teşekkürlerimi ve saygılarımı tekrar ederek huzurunuzdan hürmetle ayırırım.”¹

Ferruh Bozbeyli TBMM Başkanlığı süresince seçimlerde de görüldüğü gibi muhalefetin devamlı desteğini alırken, tarafsız duruşuyla herkesin takdirini kazandı. Hatta Bozbeyli hatıratında Başbakan Demirel’in kendisine meclis yönetiminde tarafsız duruşunu AP lehine esnetmesini istediğini ancak bunu reddettiğini söylemektedir.² Bozbeyli’nin meclis başkanlığı ile ilgili CHP lideri İsmet İnönü’nün yorumu ise dikkat çekicidir: *“Ben elli yıllık parlamenterim. Gelmiş geçmiş Meclis başkanlarını tanırım. Bozbeyli’nin kıymetini bilelim, onun gibi başkan ilk defa geliyor.”³*

Ferruh Bozbeyli’nin TBMM Başkanlığı 15 Ekim 1970 tarihinde istifa etmesi ile sona erdi. 1970 yılında AP içerisinde Genel Başkan Süleyman Demirel’e karşı başlayan parti içi muhalefet dalgası Sadettin Bilgiç ve Faruk Sükan gibi önde gelen birçok AP’linin öncülüğünde gelişti. Bu gruba yakın olan Bozbeyli süreç içerisinde meclis başkanlığından ayrılırken istifa dilekçesini *“Anayasamızın Meclis başkanının siyasi faaliyetlerini sınırlayan hükümlerinin dışında kalmak ve milletvekilliği görevini serbestçe yapabilmek için Meclis başkanlığından istifa ediyorum”⁴* şeklinde kaleme aldı. Diğer yandan Bozbeyli’nin Cumhurbaşkanı Cevdet Sunay’a *“Başarısız meclisin başında daha çok kalamam”* diyerek istifa ettiği

1 **Millet Meclisi Tutanak Dergisi**, Dönem 3, Cilt 1, (22.10.1969), s. 6-8; **Tarihe Düşülen Notlar-3 Meclis Başkanları ve Genel Kurul Konuşmaları (1920-2013)**, s. 130.

2 **Yalnız Demokrat Ferruh Bozbeyli Kitabı**, s. 322-323.

3 **Yalnız Demokrat Ferruh Bozbeyli Kitabı**, s. 220.

4 **Yalnız Demokrat Ferruh Bozbeyli Kitabı**, s. 328.

basında çıkan haberlere yansdı.¹

Bozbeyli kısa süre sonra partisinden de ayrıldı. AP'den ihraç edilen grubun da katılımıyla genişleyen muhalifler kurmayı düşündükleri yeni partinin genel başkanlığını Bozbeyli'ye teklif etmişlerdi. Bunun üzerine 13 Kasım 1970 tarihinde partisinden istifa eden Bozbeyli, AP Genel Başkanlığı'na gönderdiği dilekçesinde istifa gerekçelerini şöyle sıralıyordu:

“AP 5. Büyük Kongresinde sayın Demirel, her çareye başvurularak daha önceden seçilmiş bulunan delegeler tarafından Genel Başkanlığa seçilmiştir. Parti bünyesindeki diğer organlar da, sayın Demirel'in arzusunun uygun olarak teşekkül etmiştir. Bu suretle Parti-Demirel eşitliği kurulmuştur. Parti Meclis Grubundaki seçimler ve seçim sonrası çalışmalar da ümit verici bir gelişme istidadı göstermemiştir. (Vatan için elele verelim) sloganıyla seçimlere giren AP'nin bünyesinde elele ve gönül gönüle beraberliğin yolunu araması gerekirken nifak ve tedirginliğin mibrakı haline gelmesi, tasfiye ve ihraç çarkının işletilmesi, hazin bir tecellidir. Sayın Demirel'e, öfkesi rehberlik etmiştir ve etmektedir. AP bünyesinde doğru söz ve samimi tenkit yerini münasip kelimeler ve yaranma politikasına terk etmiştir. Bu suretle liyakat, çalışkanlık, hizmet etme ve yetiştirme şevkini besleyen AP'lilik ruhu yerine, seçme ve seçilme kaygıları içinde tedirgin bir ortam meydana gelmiştir.

Sayın Demirel, başarısızlığının sebebini daima kendi dışında ve bilhassa Anayasada ve Anayasa kuruluşlarında aramıştır. Son beyanında (Meclis içi darbe planı hazırlanıyor) derken de muhtemel gördüğü bir güvensizlik oylamasını ve böyle bir oylamanın millî hakimiyet prensibiyle yakın ilişkisini tanımaz görünmektedir. Sayın Demirel şahsına bağlı bir parti ve devlet anlayışına sahiptir. Hukuka bağlı devlet anlayışına sahip olanların sayın Demirel'den uzak olmaları tabiidir. Bu sebeple kuruluşundan beri saflarında hizmet ettiğim AP'den istifa ediyorum. Geçmiş yıllarda milletimize hizmet heyecanını kendileriyle paylaştığım aziz partili arkadaşlarıma sevgi ve saygılarımı belirtmek isterim.”²

Ferruh Bozbeyli ve Demokratik Parti

Adalet Partisi içerisinde Genel Başkan Süleyman Demirel'e karşı gelişen muhalefet 11 Şubat 1970 tarihindeki bütçe oylamasında 41 AP'li milletvekilinin ret oyu vermesiyle iyice su yüzüne çıktı. Parti disiplin kurulunun bu milletvekillerini ihraç etmesiyle sayıları artan muhalifler kurmayı düşündükleri partilerinin genel başkanı olarak Ferruh Bozbeyli üzerinde anlaştılar. Bozbeyli Demirel'in genel başkan seçildiği kongrede Sadettin Bilgiç'i desteklerken, ilerleyen dönemlerde yukarıdaki istifa dilekçesinde de görüldüğü gibi Demirel'in politikalarına karşı bir duruş sergiliyordu.

Sadettin Bilgiç ve Faruk Sükan başta olmak üzere muhaliflerden gelen parti başkanlığı teklifine ilk etapta olumsuz cevap veren Bozbeyli özellikle Bilgiç'in baskı ve ısrarı sonrasında teklifi kabul etti. Öyle ki Kıvanç, Bozbeyli isminin üzerinde durulmasının nedenleri üzerinde şu yorumları yapmaktadır: *“Bozbeyli, yeni kurulan partinin bu devredeki en büyük şansındır. Düzgün bir siyasal geçmişi,*

1 **Cumhuriyet**, 15 Ekim 1970, s. 1.

2 **Milliyet**, 14 Kasım 1970, s. 1, 9.

dürüst bir yaşamı vardır. Beş yıllık meclis başkanlığı sırasında da sürekli olumlu puan toplamış, muhalif partilerin bile sempatisini kazanmıştır. En önemli özelliği ise yaratılışının bir sonucu olsa gerek, sorunlara ılımlı bir hava içerisinde eğilmesidir. Üstelik o güne dek AP içindeki çekişmenin dışında kalmasını da bilmıştır. Bu nedenle Bozbeyli'ye basın ilgi göstermektedir. Bu yeni partinin başarı şansını arttıran etkenlerden biri olarak gözükmektedir. Yeni parti resmen kurulmadan ideal sayılabilecek nitelikleri bulunan bir lidere kavuşmuştur.¹ Bozbeyli'nin 18 Aralık 1970 tarihinde resmi kuruluşunu gerçekleştiren Demokratik Parti'nin kurucuları 23 Aralık 1970 günü ilk toplantılarını yaparak Ferruh Bozbeyli'yi oybirliğiyle Genel Başkan seçtiler. Seçimin ardından yaptığı konuşmada en büyük yardımcılarının "Allah ve Akıl" olduğunu belirten Bozbeyli "partimizde tek adam olma heveslerinin yeşerip filizlenmesine fırsat vermeyiniz. Cumhuriyet Türkiyesi'nde tek adam olma hakkı ancak Atatürk'e aittir. Hile, desise, riya ve usul dışı kestirme sonuç alma alışkanlıklarının partimize sokulmasına müsaade etmeyiniz" demiştir.² İsmi eski Başbakan Adnan Menderes'in oğlu Yüksel Menderes'in koyduğu Demokratik Parti'nin yönetim kadrosunda Sadettin Bilgiç, Faruk Sükan, Yüksel Menderes, Mutlu Menderes (Adnan Menderes'in oğlu), Mehmet Turgut, Talat Asal, Nilüfer Gürsoy (Celal Bayar'ın kızı) gibi isimler yer alırken³, eski Cumhurbaşkanı Celal Bayar da yeni partiyi destekliyordu.⁴

DP kuruluşuyla birlikte parlamentoda grubu olan yeni bir muhalefet partisi olurken ilk sınavını 12 Mart 1971 muhtırasıyla başlayan ara rejim döneminde verdi. Nihat Erim başkanlığında kurulan partilerüstü hükümetin kuruluş çalışmalarına katılmayıp üye vermeyen DP aynı zamanda kurulan hükümete de güvenoyu vermedi.⁵ Zira DP Genel Başkanı Ferruh Bozbeyli mecliste hükümet programı üzerine yaptığı konuşmada birinci Nihat Erim hükümetini eleştirerek şu görüşleri ileri sürdü:

"(...) Bu dönemde, Parlâmento ve Hükümet münasebetleri de normal olmamıştır. Cumhuriyet Türkiyesi'nin geleneklerine ve Anayasanın kurmuş olduğu hiyerarşiye göre hür seçimler sonucu teşekkül eden meclislere dayalı ve bu meclisin murakabesinde bulunan bir hükümetin varlığı esastır. Halbuki Birinci Erim Hükümeti, kuruluş, zihniyet ve davranış bakımından, bu mânaya ters düşmüştür. Hükümet emrinde bir Meclis' düşünce ve davranışı, Parlâmento - Hükümet münasebetlerini çıkmaza sokmuştur."⁶

Ferruh Bozbeyli 12 Mart ara rejiminin ilk yılı tamamlanırken krizden kurtulmanın tek yolu olarak seçimleri görmekte ve şu görüşleri dile getirmekteydi:

1 Akın Kıvanç, **Türk Siyasal Yaşamında Demokratik Parti Olayı**, Kor Reklam yay., 1978, s. 64-65.

2 **Milliyet**, 24 Aralık 1970, s. 1, 9.

3 Yücel, **a.g.e.**, s. 44-45;

4 Bozbeyli, Bayar'ın kendilerine destek vermesini siyasi hakları ellerinden alınan eski DP'lilerin affı ile ilgili Demirel iktidarında herhangi bir düzenleme yapılmayışına bağlamaktadır. Bkz. **Yalnız Demokrat Ferruh Bozbeyli Kitabı**, s. 358, 361.

5 **Yalnız Demokrat Ferruh Bozbeyli Kitabı**, s. 337.

6 **Millet Meclisi Tutanak Dergisi**, D: 3, C: 19, (20.12.1971), s. 497.

"Normal zamanlarda olduğu gibi, olağanüstü hallerde de yegane hakem millettir. Kuşvetli, etkili ve inandırıcı bir yeni hükümetin kurulması gerekmektedir. Zira bugünkü hükümet iyi bağlanmamış bir denk görünümündedir. Ne zaman çözülüp dağılacağı belli olmaz."¹ DP'nin 12 Mart ara rejimi sürecindeki tavrını ve politikalarını yansıtan diğer bir gelişme 1973 yılında gerçekleşen cumhurbaşkanlığı seçimi oldu. TBMM'nin birleşik toplantılarında yapılan ve eski Genelkurmay Başkanı Faruk Gürler'in de aday olduğu seçimlerde DP, Faruk Gürler'e oy vermediğini göstermek için, Genel Başkanı Ferruh Bozbeyli'yi aday gösterdi.² Bozbeyli ilk tur oylamada 45 oy alırken, ikinci turda 47, üçüncü turda 47, dördüncü turda 48,³ beşinci turda 48, altıncı turda 48⁴ ve yedinci turda 92 oy aldı.⁵

1973 yılının Demokratik Parti ve Ferruh Bozbeyli açısından en önemli yönü genel ve yerel seçimler oldu. 14 Ekim 1973 günü yapılan genel seçimlerde Bozbeyli liderliğindeki DP "Sağcıyız, Milliyetçiyiz, Demokratız" sloganını kullandı. AP'nin oy bankasından bir kısmını eline geçirmesi kesin olan⁶ DP geçerli oyların % 11.9'unu alarak üçüncü parti oldu ve 45 milletvekili kazandı.⁷ Seçim beyannamesinde "1946 Hareketinin Mana ve Felsefesi Etrafında Elele"⁸ ibaresini kullanan DP'yi seçim sürecinde Celal Bayar da destekledi. Bayar bazı mitinglerde Genel Başkan Ferruh Bozbeyli ile birlikte halka hitap etti.

Ferruh Bozbeyli 20.10.1973 tarihli seçim tutanağını alıp bir kez daha İstanbul milletvekili olarak parlamentoya girerken⁹ lideri olduğu parti de olası koalisyon alternatiflerinin ilk sırasına yükseldi. Bozbeyli seçimin hemen ardından Abdi İpekçi'ye verdiği röportajda seçim sonuçlarını şöyle değerlendiriyordu: "12 Mart'tan sonra memleketimizde seçimlerin zamanında yapılıp yapılmayacağı konusu vatandaş zihninde oldukça geniş bir tereddüt meydana getirdi. Çok yaygındı bu. Bizim temas ettiğimiz çevrelerde sık sık bize sorulan soru bu idi. Bu bir müddet de devam etti. Fakat, bir noktada kesildi ve yavaş yavaş seçimlerin zamanında yapılacağı hususunda vatandaş zihninde bir ferah, bir inanç teşekkül etmeye başladı. Hamdolsun seçimler zamanında gecikmeden yapıldı. (...)bu seçimde millet tek partiye ne iktidar olma imkânı vermiştir ne de tek partiye muhalefet olma imkânı. Yani hiçbir parti diyemez ki bana iktidar olma imkânını tek başıma verdi, hiçbir parti de millet bize muhalefet vazifesini verdi diyemez. O halde millet ne istedi. Bunun için diyorum ki ben, mesela Sayın Demirel; biz muhalefette kalacağız, millet bize muhalefet vazifesi

1 Kıvanç, a.g.e., s. 83.

2 **Yalnız Demokrat Ferruh Bozbeyli Kitabı**, s. 346.

3 **TBMM Tutanak Dergisi**, C: 12, (13.03.1973), s. 145-150.

4 **TBMM Tutanak Dergisi**, C: 12, (16.03.1973), s. 156-158.

5 **TBMM Tutanak Dergisi**, C: 12, (21.03.1973), s. 164.

6 Feroz Ahmad, **Demokrasi Sürecinde Türkiye (1945-1980)**, (çev: Ahmet Fethi), 4. baskı, Hil yay., İstanbul, 2010, s. 396.

7 Cevat Önder, "Demokratik Parti", **Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi**, C. 8, İletişim yay., s. 2103.

8 Bkz. **Demokratik Parti Seçim Beyannamesi 946 Hareketinin Mana ve Felsefesi Etrafında Elele**, Ankara, 1973.

9 **TBMM Arşivi**, Ferruh Bozbeyli'nin Seçim Tutanağı (Millet Meclisi IV. Dönem, 20.10.1973)

verdi diyor. Ben bu görüşte değilim. (...)Bana göre millet; büyük çoğunluğu ile sağ partileri desteklemiştir. Bu demektir ki millet bir sağ iktidar istiyor. (...)Milletin istediğini ben böyle yorumlayınca Sayın Ecevit'in Başbakanlık hazırlıkları yapmasını da Cumhuriyet Halk Partisi'nin iktidar şenlikleri içinde olmasını da milletin iradesine aykırı buluyorum. Hiç değilse vatandaşlarımızın büyük çoğunluğunun isteğine aykırı buluyorum. (...)Yapılacak iş, madem ki millet sağ partilere büyük çoğunlukla destek olmuştur, onlara daha büyük ölçüde güvenini belirtmiştir. Sağ partiler elbirliği içinde olmalıdır. Biz Demokratik Parti olarak iki kolumuzu birden açtık. Kollarımızı açıyoruz, elimizi uzatıyoruz. Adalet Partisi'ne kollarımızı açıyoruz. Güven Partisi'ne de Milli Selamet Partisi'ne de..."¹

Bozbeyleli bu süreçte Demirel'in önderliğinde olmayan bir sağ koalisyon önerince AP bunu reddetti.² CHP lideri Ecevit ile de görüşmeler yapan Bozbeyleli bu partinin koalisyon teklifini de kabul etmeyerek muhalefette kaldı.³ Önder, bu tavrın DP'nin daha fazla gelişebilme ihtimalini ortadan kaldırdığını belirtmektedir.⁴

Bozbeyleli liderliğindeki DP parlamento seçimlerinden kısa süre sonra 9 Aralık 1973 tarihinde yapılan mahalli idareler seçimlerine katıldı. Belediye Başkanlığı seçimlerinde geçerli oyların % 6.9'unu, Belediye Meclisi seçimlerinde % 8.9'unu ve İl Genel Meclisi seçimlerinde % 10.8'ini alarak üçüncü parti konumunu sürdüren DP bu sonuçlarla 2 il, 22 ilçe ve 80 Belde belediye başkanlığı kazandı.⁵

1973 parlamento seçimleri sonrasında CHP-MSP koalisyon hükümeti ve Sadi İrmak hükümeti dönemlerini takiben Demirel liderliğinde I. Milliyetçi Cephe hükümeti kuruldu. Bu hükümetin kuruluşu DP için sonun başlangıcı oluyordu. Sadettin Bilgiç'in öncülüğünde Nilüfer Gürsoy ve Mutlu Menderes'in aralarında olduğu bir grup DP'li milletvekili partilerinden ayrılarak Milliyetçi Cephe'yi desteklediler⁶ ve ilerleyen süreçte de AP'ye geri döndüler. Böylece Celal Bayar'ın da desteği ortadan kalkmış oldu ve Yücel'in değişimiyle DP varlık sebebini kaybetti.⁷

Bu şartlar altında 5 Haziran 1977 parlamento seçimlerine giren Ferruh Bozbeyleli liderliğindeki Demokratik Parti % 1.8 oy alarak tek milletvekilliği kazanırken, Genel Başkan Bozbeyleli 16 yıl sonra parlamento dışında kalıyordu. Bozbeyleli partisinin yaşadığı bu büyük oy kaybını hatıratında şöyle

1 **Milliyet**, 19 Ekim 1973, s. 1, 6.

2 Feroz Ahmad, **Modern Türkiye'nin Oluşumu**, (çev: Yavuz Alogan), 5. baskı, Kaynak yay., İstanbul, 2006, s. 190.

3 Ecevit-Bozbeyleli görüşmeleri için bkz. **Yalnız Demokrat Ferruh Bozbeyleli Kitabı**, s. 363-366.

4 Önder, **a.g.m.**, s. 2103.

5 Ali Eşref Turan, **Türkiye'de Yerel Seçimler**, İstanbul Bilgi Üniversitesi yay., İstanbul, 2008, s. 155-156, 159.

6 Cemal Fedayi, "Türkiye'nin Siyasal ve Sosyal Kaos Dönemi (1971-1980)", **Osmanlı'dan İkibinli Yıllara Türkiye'nin Politik Tarihi (İç ve Dış Politika)**, 2. baskı, Savaş Yayınevi, Ankara, 2010, s. 502-503; Önder, **a.g.m.**, s. 2103.

7 Yücel, **a.g.e.**, s. 45.

yorumlamaktadır: “Gerçekten 1977 seçimleri Demokratik Parti’de büyük oy kaybına yol açtı. Fakat bu sonuç şu veya bu şahsın¹ desteğini çekmesiyle ilgili değildir. 1973-1977 arası kurulmuş olan koalisyon hükümetlerinin başarısızlıkları ülkemizde yaygın şikâyetlere yol açtı. Halkın koalisyonlara muhtaç olmayan bir hükümet kurulması isteği, sağda ve solda oyların büyük partilere kaymasına yol açtı. Sebep de sonuç da budur.” Keza Bozbeyli 1977 seçimlerinde parti içinde birliktelik olmadığını ve hatta yakın arkadaşlarının parti aleyhine çalıştıklarını söylemektedir.² Önder’e göre bu başarısızlığın arkasında Celal Bayar ve Menderes kardeşlerin DP’den desteklerini çekmeleri, koalisyonlara girmeyerek devamlı muhalefette kalınması ve Ferruh Bozbeyli’nin toparlayıcı bir lider olamamasının payı vardır.³

1973-1977 yılları arasında Bozbeyli genel başkanlığındaki DP’nin faaliyetlerine bakıldığında Ecevit-Erbakan koalisyonu sırasında çıkarılan Af Kanunu’na itiraz edildiği, Kıbrıs Barış Harekâtı esnasında Ecevit Hükümeti’nin desteklendiği ve Demirel kardeşlerin yolsuzluklarına ilişkin iddiaların gündeme getirildiği görülmektedir.⁴

Ferruh Bozbeyli parlamento dışında kaldığı bu seçim sonrasında 18 Aralık 1978 tarihinde Demokratik Parti Genel Başkanlığı görevinden istifa etti⁵ ve -kendi deyimiyle- halkın artık kendisini siyasette görmek istemediğini düşünerek politik hayatını noktaladı.⁶

Sonuç

Türk siyasi hayatının şüphesiz en çalkantılı dönemlerinden olan 1961-1977 yılları arasında parlamenter olarak görev yapan Ferruh Bozbeyli, bu uzun siyasi hayatında İstanbul milletvekilliği, TBMM Başkanlığı, Demokratik Parti Genel Başkanlığı görevlerinde bulunmuştur. 38 yaşında TBMM Başkanı seçilen Bozbeyli 94 yıllık TBMM tarihinin en genç Meclis Başkanı olma özelliğini sürdürmektedir. Merkez sağ siyasetin önemli isimlerinden olan ve demokratik karakteri ile TBMM Başkanlığı yaptığı yıllarda taraflı tarafsız herkesin takdirini kazanan Bozbeyli, Demokratik Parti Genel Başkanlığı yaptığı süreçte de siyasi rakiplerinden farklı bir parti yönetim anlayışı sergileyerek partisini *lider partisi* haline getirmemiştir. Öyle ki bu demokratik yönetim anlayışı kimi araştırmacılarca Demokratik Parti’nin başarısızlığının nedenlerinden biri olarak gösterilmiştir. Ferruh Bozbeyli ise hatıratında parti yönetim felsefesini şöyle değerlendirmektedir: “(...) O güne kadar örneği verilmiş olan genel başkanlara benzemedim. Hiçbir şeyde ısrar etmedim. Arkadaşların mütalaasını almadan, parti organlarının kararları dışında herhangi bir şey yapmadım. Bunların yapılmasından ben şikâyet ediyordum zaten. Ama yalnız benim böyle düşünmem yetmiyor. Ötekilerin de böyle olması gerekiyordu...”⁷

1 Kastedilen kişi Celal Bayar’dır.

2 **Yalnız Demokrat Ferruh Bozbeyli Kitabı**, s. 380, 383-384.

3 Önder, **a.g.m.**, s. 2103.

4 Önder, **a.g.m.**, s. 2103.

5 **Cumhuriyet**, 19 Aralık 1978, s. 1; **Milliyet**, 19 Aralık 1978, s. 1.

6 **Yalnız Demokrat Ferruh Bozbeyli Kitabı**, s. 383.

7 **Yalnız Demokrat Ferruh Bozbeyli Kitabı**, s. 376.

Ferruh Bozbeyli'nin kaleme aldığı aşağıdaki satırlar ise O'nun "Etik Siyaset" anlayışına verdiği önemi göstermesi açısından dikkate değerdir:

"Kamu kudreti seçimle elde edilebilir. Seçim de, sayılar demektir. Bu sayıları çoğaltmak için politikacının bulduğu çareler, ürettiği çözümler vardır. Bunlardan biri, hizmet arzudur. Politikacı yapacağı hizmetleri anlatmak için 'seçim beyannamesi' hazırlar, vaat eder, söz verir, inandırmaya çalışır. Bu seçim kazanmak için tabii bir yoldur. Hukukidir, ahlâkidir. Problem, bir çizginin aşılmasından sonra başlar. Yapılabilecek, yerine getirilebilecek vaatler yerine, halkı kandırmaya yönelik, hesapsız kitapsız taahhütler.

İkinci bir husus, partilileri, bilhassa partili delegeleri koruyup, kollamak. Bu icap da bir dereceye kadar yerindedir. Politikacı, elbette partili arkadaşlarıyla iyi ilişkiler içinde bulunacaktır. Ancak, politikacı bununla yetinmez, işi partizanlıklara, iş takipçiliğine kadar götürür, delegelere haksız kazanç sağlama yollarını zorlarsa, iş çığırından çıkar. Hele partizanlıkta yarışa kalkmak, nerede duracağı belli olmayan kötülöklere uzanır.

Üçüncü bir davranış daha vardır ki, o da yeniden seçilmek, parti içi itibar kazanmak için etkili bir yoldur. Bu yol parti genel başkanına karşı itaat ve sadakattir. Bazen ölçülü ve saygılı davranışlar yetmez. Politikacı sadakatını ispatlama peşine düşer, emir bekler, söz dinler bir hale gelir. Bu sebeple, bazen havaalanlarında, karşılama törenlerinde, parti ziyafetlerinde çoğunluk vardır da, meclis toplantılarında çoğunluk sağlanamaz.

Bütün bunları yanlış buluyorsak, sayıları kaale almadan da politika yapılabilir diyorsak, seçim hesabı, delege hesabı yapılmadan da politik faaliyet sürdürülebilir deniyorsa, doğru olan, erdemli olan başka yollar da vardır deniyorsa elbette bunlar da söylenecektir.

Söyleyeceğimiz hususlar afaki temennilerin ötesinde, kabul edilebilir, geçerli öneriler olmalıdır. Bu suretle Türk siyaset hayatına bir demet fazilet sunulacaktır.¹

Kaynakça

- Resmi Yayınlar
- TBMM Arşivi
- Millet Meclisi Tutanak Dergisi (1961-1977)
- **Demokratik Parti Seçim Beyannamesi 946 Hareketinin Mana ve Felsefesi Et-
rafında Elele**, Ankara, 1973.
- **Tarihe Düşülen Notlar-3 Meclis Başkanları ve Genel Kurul Konuşmaları
(1920-2013)**, TBMM Başkanlığı yay., Ankara, 2013.

Sürelî Yayınlar

- Cumhuriyet

1 Ferruh Bozbeyli, "Siyaset Ahlâkı ve Toplum", **Cumhuriyet 1923-1998 Dönemi Değerlendirmesi II Siyasal Değerlendirme**, Yeni Türkiye yay., S. 23-24 (Eylül-Aralık 1998), s. 964.

- Milliyet

Diğer Yayınlar

- Ahmad, Feroz, **Demokrasi Sürecinde Türkiye (1945-1980)**, (çev: Ahmet Fethi), 4. baskı, Hil yay., İstanbul, 2010.
- Ahmad, Feroz, **Modern Türkiye'nin Oluşumu**, (çev: Yavuz Alogan), 5. baskı, Kaynak yay., İstanbul, 2006.
- Bozbeyli, Ferruh, "Siyaset Ahlakı ve Toplum", **Cumhuriyet 1923-1998 Dönemi Değerlendirmesi II Siyasal Değerlendirme**, Yeni Türkiye yay., S. 23-24 (Eylül-Aralık 1998), ss. 961-964.
- **Büyük Larousse Sözlük ve Ansiklopedisi**, cilt 4.
- Fedayi, Cemal, "Türkiye'nin Siyasal ve Sosyal Kaos Dönemi (1971-1980)", **Osmanlı'dan İki Binli Yıllara Türkiye'nin Politik Tarihi (İç ve Dış Politika)**, 2. baskı, Savaş Yayınevi, Ankara, 2010, ss. 489-520.
- İnönü, İsmet, **Defterler (1919-1973)**, cilt 2, (haz: Ahmet Demirel), Yapı Kredi yay., İstanbul, 2001.
- Kıvanç, Akın, **Türk Siyasal Yaşamında Demokratik Parti Olayı**, Kor Reklam yay., 1978.
- Önder, Cevat, "Demokratik Parti", **Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi**, cilt 8, İletişim yay., ss. 2102-2103.
- Turan, Ali Eşref, **Türkiye'de Yerel Seçimler**, İstanbul Bilgi Üniversitesi yay., İstanbul, 2008.
- **Yalnız Demokrat Ferruh Bozbeyli Kitabı**, (haz: İhsan Dağı, Fatih Uğur), Timaş yay., İstanbul, 2009.
- Yücel, M. Serhan, **Türkiye'nin Siyasal Partileri (1859-2005)**, Alfa yay., İstanbul, 2006.

CUMHURİYET SENATOSUNDA KAHRAMANMARAŞ SENATÖRLERİ

Yalçın DOĞAN¹

Özet

27 Mayıs 1960 askeri müdahalesinden sonra 1961 Anayasası ile güçler ayrımı ilkesine belli bir ağırlık verilip Anayasa mahkemesi kurulmuş ve yasama etkinliğinde ikinci bir meclisin varlığı görülmüştür. 1961 Anayasa sisteminde Türkiye Büyük Millet Meclisi; Millet Meclisi ve Cumhuriyet Senatosu'ndan oluşmuştur. Cumhuriyet Senatosu 1982 Anayasası ile kaldırılmış bir kurum olarak Türk parlamento tarihinde yerini almıştır. Bu çalışmamızda Cumhuriyet Senatosunun oluşum süreci ve Senatoda yer alan Kahramanmaraş Senatörlerinin faaliyetleri incelenmiştir

Anahtar kelimeler: Cumhuriyet Senatosu, Kahramanmaraş Senatörleri

THE SENATORS OF KAHRAMANMARAŞ AT REPUBLIC SENATE

Abstract

After May 27 1960 military coup, Constitutional court was established by giving weight to Constitution 1961 and principle of separation of powers, and also the existence of a second parliament was seen on strength of legislation. In Constitution 1961 Turkish Grand National Assembly was comprised of Republic Senate and National Assembly. Republic Senate has taken its part in the history of Turkish Parliament as a corporation which was removed by Constitution 1982. In this paper, formation process of Republic Senate and activities of the senators of Kahramanmaraş at Senate are studied.

Key words: Republic Senate, The Senators of Kahramanmaraş

Giriş

Osmanlı Devleti'nde 1876 Anayasasıyla birlikte halkın seçtiği Meclisi Mebusan'ın yanında padişahın atadığı Ayan Meclisi varlığı görülmüştür. Böylece halk ve padişah iradesi aynı parlamentoda temsil edilmiştir. 23 Nisan 1920'de kurulan Türkiye Büyük Millet Meclisi kurulduğu andan itibaren iki meclisli

1 Okt. Bingöl Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Bölümü.

çalışma sistemini terk ederek güçler birliği esasını benimsemiştir. Ancak mecliste ikili meclis sitemine geçmeyi öngören ve bu sistemi isteyen de milletvekilleri yok değildi. Örneğin;

Bursa Milletvekili Refet Bey (Canıtez). Teşkilâtı Esasiye hakkında Kanunu Esasi Encümeni teklifi ve mazbatasını münasebetiyle söz aldığı genel kurulda dünyada genel olarak parlamentoların ikişer meclisten oluştuğunu, Avrupa parlamentosu tek bir meclisten oluşan devlet olarak Yugoslavya, Yunanistan ve Bulgaristan'ın sayılabileceğini belirterek, Avrupa'nın ve Amerika'nın siyasi tarihleri incelendiğinde çift meclis sisteminin, büyük devrimlerin veya büyük felaketlerin sonucunda doğduğunun görüleceğini ifade etmiş ve çift meclisli yapının yeni Türkiye için yararlı olacağını savunmuştur.¹

Bu fikir Mecliste pek destek görmemiştir. Kütahya Milletvekili Ragıp Bey:

“... *Efendiler, inkılabımızı tamam olmuş addedemeyiz. Her gün yeni bir hadise karşısında bulunmaktığımızı eylem mevcuttur. Bu mevcut olduğu takdirde ani kararlar ve icraat zamanının dahi hükmü melhuzdur. İşte bu sebepten dolaydır ki ikinci meclisin dahi bir müddet mevzu bahis edilmemesi taraftarıyım*” diyerek yeni değişim geçiren ve bu değişimi henüz tamamlamayan Türkiye’de söz konusu tartışmaların o an için yersiz olduğunu belirtmiştir.

İzmir Milletvekili Saraçoğlu Şükrü Bey, ikinci meclislerin birer tarihi yadigar olduklarını ifade ettikten sonra ikinci meclislerin, milletlerin üzerinde bir “ur” olduğunu, bu sistemin bilimsel bir gerekçesinin bulunmadığını ifade ederek, ikinci meclisin ancak işlerin yürümesini yavaşlatacağını vurgulamış ve çift meclis sisteminin yakın bir zamanda birçok ülkede son bulacağını söylemiştir.²

Genel kurulda çift meclis sistemi ile ilgili görüşler, kuvvetler birliği, meclis üstünlüğü, meclis hükümeti, radikal ve çabuk karar alabilme isteği gibi etkenler tek meclisli yasama organı modelinin sürdürülmesinde etkili olmuştur.³ Daha sonraki dönemlerde de çift meclis sistemi tartışmaları sürmüştür.

Cumhuriyet Senatosuna Giden Yol

Türkiye 1924’te ve 1930’larda çok partili demokrasi denemelerinde bulunmuştur; ancak iki süreçte de başarısız olunca 1930’lu yıllardan itibaren Tek Parti Dönemi başlamıştır. 1946’da Demokrat Partinin (DP) kurulmasıyla, CHP iktidarının karşısında artık bir muhalefet partisi yer almıştır. 1950 yılına kadar CHP iktidarı görülmüş; ancak 1950 seçimlerinde % 52 oyla dört yıllık bir muhalefetten sonra Demokrat Parti iktidarı ele geçirmiştir. 1954 seçimlerinde DP % 57’lik oy oranıyla yeni bir rekor kırmış; ancak durum 1957 Seçimlerinde değişmiş DP oyları % 47’lere düşmüştür. 1950 yılında iktidarı kaybeden CHP

1 Tunca Özgişi, Türk Parlamento Sisteminde Cumhuriyet Senatosunun Yeri, *Türkiyat Mecmuası*, C. 21/Güz, 2011, s.293. Bursa Milletvekili Refet Bey’in meclisteki çift meclisli sitemini savunan konuşmasının tam metni için bakınız, Türkiye Büyük Millet Meclisi Zabıt Cerideleri, Cilt 7, 09.03.1340(1924), s. 234 vd.

2 Tunca Özgişi, Türk Parlamento Sisteminde Cumhuriyet Senatosunun Yeri, s.294

3 Bülent Tanör, *Osmanlı-Türk Anayasal Gelişmeleri*, 14. Baskı, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2006, s. 292.

kanadında ise yeni arayışlar baş göstermiş yaptıkları kongrelerde iktidara geldiklerinde yapacakları değişiklikler anlatılmıştır.

CHP anayasayı değiştirme, üst meclisin çıkarılan kanunları gözden geçirebileceği iki meclisli bir parlamento kurma, yasaların yasallığını denetleyecek bir Anayasa Mahkemesi, parlamentonun tek parti sultasında olmaması için nispi temsil hakkı, sendikalaşma hakkı, grev hakkı tanınmasına dair sözler verilmişti.¹ CHP'nin iktidara geldiklerinde yapacaklarına dair aldıkları kararlar, 1961 Anayasasıyla hayata geçecek ve Cumhuriyet Senatosuna giden yol açılmış olacaktır.

1960'a gelindiğinde 1950-1960 arasında iktidarda olan Demokrat Parti Hükümetinin uygulamaları belli kesimleri ve askeri yönetim tarafından benimsenmeyince, 27 Mayıs 1960 sabahı saat üçte askeri bir darbe olduğunu radyodan Albay Alparslan Türkeş tarafından okunan bildiri yayınlandığında öğrenilecektir.²

Ordu ülkenin her yanında yönetime el koymuş TBMM'yi kapatmış, siyasi çalışmalar durdurulmuş Cumhurbaşkanı Celal Bayar, Başbakan, Bakanlar Kurulu üyeleri, DP'li milletvekilleri topluca tutuklanmıştır. Ordu adına oluşturulan Milli Birlik Komitesi ülke yönetimini ele almış, geçici bir hükümet kurulmuş devlet başkanlığına daha önce Kara Kuvvetleri komutanı iken bu görevden ayrılan Orgeneral Cemal Gürsel getirilmiştir. Yassıada'da yürütülen yargılamalar sonucu eski Başbakan Adnan Menderes Dışişleri Bakanı Fatih Rüştü Zorlu, Maliye Bakanı Hasan Polatkan idam edilmiş, diğerleri hapisle cezalandırılmıştır.³

Subayların çoğu adil ve hür seçimler yapıldıktan sonra kışlarına dönmek ve iktidarı yeniden politikacılara bırakmak istiyordu. Ancak, onlara akıl vermek için çağrılan kimi hukuk profesörleri çağrıldığı zaman, planları değişti.⁴ Ankara'ya davet edilen profesörlerden, gelecekte izlenmesi gereken politikalar hakkında danışmanlık vermeleri ve yeni Anayasa metnini hazırlamaları istendi. Bu profesörler, darbeyi gerekçelendirerek haklı gösteren bir bildiri yayınladılar. Bildiri de: içinde bulunulan durumu siyasi bir hükümet darbesi saymadıklarını, siyasi gücün sivil hakların koruyucusu ve devlet, hukuk, adalet, etik, kamu hizmeti için bir sembol olma niteliğini yitirdiğini söyleyerek, Milli Birlik Komitesi'nin gerçekleştirdiği faaliyetleri, yeniden bir meşru bir yönetiminin kurulması için duyulan mecburi ihtiyacın bir sonucu olarak değerlendirmişlerdir. Kemal H. Karpat; profesörlerin yayınladıkları bildirinin bir tür fetvayı andırdığı belirtirken,⁵ Feroz Ahmad'da konuyla ilgili olarak;

1 Feroz Ahmad, *Demokrasi Sürecinde Türkiye*, Hil Yayın, İstanbul, 2010, s.152.

2 Erik Jan Zürcher, *Modernleşen Türkiye'nin Tarihi*, İstanbul, 2000, s.351.

3 Suna Kili, *Türk Devrim Tarihi*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 11 Baskı, İstanbul, 2007, s.258.

4 Feroz Ahmad, *Bir Kimlik Peşinde Türkiye*, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 3.Baskı, İstanbul, 2008, s.148.

5 Kemal H. Karpat, *Türk Siyasi Tarihi*, Timaş Yayınlar, 2. Baskı, İstanbul, 2011, s.149-150.

... İktidarı askerler ele geçirmişti; ama 27 Mayıs hareketini bir devrime, bir aydınlar hareketine dönüştürenler entelektüellerdi. Değerlendirmesini yapmıştır.¹

13 Aralık 1960'ta toplumun tüm kesimlerinin ve siyasi partilerin temsilcilerinden oluşan 'Temsilciler Meclisi' kuruluş yasası çıkarılmıştır. Mecliste mahkeme kararıyla kapatıldığı için DP Temsilcileri yer alamamış, çoğunluğu CHP Temsilcileri oluşturmuştur. Hazırlanan anayasa taslağının görüşülmesi; son biçimini alması için Temsilciler Meclisi ile Milli Birlik Komitesinden oluşan Kurucu Meclis görevlendirilmiştir.²

Temsilciler Meclisinde öncelikle ikinci meclisin adı konusunda tartışmalar yaşanmıştır. Anayasa taslağının 61. maddesinde TBMM'nin, Millet Meclisi ve Cumhuriyet Meclisinden kurulu olacağı belirtilmiş, bu düşünceye Fahri Belen gibi bazı temsilciler karşı çıkmıştır. Bunun yerine "senato" denilmesini önermişlerdir. Bu defa öneriye komisyon sözcüsü Turan Güneş karşı çıkmıştır. Hıfzı Veldet Velidedeoğlu ise ikinci meclise "senato" denilirse köylünün buna "seneti" veya "sanatu", senatöre de "santur" diyeceğini öne sürerek "Cumhuriyet Meclisi" adının doğru olduğunu savunmuştur. Sonuçta verilen önerge kabul edilmiş ve ikinci meclisin adı "Cumhuriyet Senatosu" olarak kararlaştırılmıştır.³

6 Ocak 1961 tarihinde Kurucu Meclis çalışmaları başlamıştır. Hazırlanan yeni anayasa 9 Temmuz 1961'de halkoyuna sunulmuştur. Anayasanın halkoyuna sunulmasıyla ülke çapında yürütülen kampanyada kapatılan Demokrat Partinin cezaevleri dışında kalan yöneticileri anayasanın kabul edilmemesi için halkı 'hayır' oyuna çağırılmış; fakat anayasa seçmenlerinin yüzde 66'sının oyuyla kabul edilmiştir. Oylama anayasayı benimsemeyen yüzde 34 gibi küçümsenemeyecek bir kitlenin varlığının bulunduğunu göstermiştir.⁴

1961 Anayasası, önceki anayasadan kökten farklıydı. İki meclisli bir parlamentoyu öngörüyordu. Alt meclis, Milli Meclis nispi temsil sistemiyle 4 yıllığına seçilen 450 üyeden;⁵ Cumhuriyet Senatosu Seçim Kanunu'na* göre de, Senato her iki yılda üçte birinin emekliye ayrıldığı ve salt çoğunluk oyuyla altı yıllığına seçilen 150 üyeden, tabi senatör olan eski MBK üyelerinden ve Cumhurbaşkanı'nın 6 yıllığına atadığı 15 üyeden oluşuyordu.

Cumhuriyet Senatosu üyeleri seçimi tek derecelidir. Çoğunluk usulüne göre genel eşit ve gizli oyla bütün yurttan aynı günde yapılır. Seçmen oyunu kendisi ve tam bir serbestlikle kullanır. Oyların sayımı, dökümü ve tutanaklara bağlanması

1 Feroz Ahmad, *Bir Kimlik Peşinde Türkiye*, s.148.

2 Suna Kili, *Türk Devrim Tarihi*, s.259

3 Tunca Özgişi, *Türk Parlamento Tarihinde Cumhuriyet Senatosu*, TBMM Kültür, Sanat ve Yayın Kurulu Yayınları, No: 153, Ankara, 2012, s.56. Ayrıca *Cumhuriyet Senatosu* hakkında ayrıntılı bilgi için bakınız Tunca Özgişi, *Türk Parlamento Tarihinde Cumhuriyet Senatosu*, TBMM Kültür, Sanat ve Yayın Kurulu Yayınları, No: 153, Ankara, 2012.

4 Suna Kili, *Türk Devrim Tarihi*, s.259

* Cumhuriyet Senatosunun Seçim Kanununun tam metni için bakınız; T.C. Resmi Gazete, 30 Mayıs 1961, Sayı:10815

5 Feroz Ahmad, *Demokrasi Sürecinde Türkiye*, s.235.

açık olarak yapılır.

Cumhuriyet Senatosu üyeleri seçiminde her il bir seçim çevresidir. İller A,B,C şeklinde seçim çevresi grubuna bölünmüş çalışmamız olan Maraş İli A grubu seçim çevresinde yer almıştır. Ancak Ankara, İstanbul, İzmir illeri üzer seçim çevresine bölünmüştür.

Cumhuriyet Senatosu üyelerinin üçte biri iki yılda bir yapılacak seçimle yenilenir. Cumhuriyet Senatosunda istifa ve ölüm gibi sebeplerle boşalan yerler için ara seçim yapılmaz; ancak üçte bir yenileme sırasında bu açıklar doldurulur.

Kırk yaşını bitiren ve yükseköğrenim yapmış bulunan her vatandaş Cumhuriyet Senatosu üyeliğine seçilebilir bu durum dönem itibarıyla yükseköğrenim mezununun azlığı nispetinde her isteyen aday olmak istemesini engellemiştir.

Cumhuriyet Senatosu üyelerinin seçimi, milletvekilleri seçimi ile aynı günde yapıldığı takdirde Cumhuriyet Senatosu üyeleri seçiminin oy verme işleri de aynı sandık kurulları tarafında yürütülür. Şu kadar ki; sandık alanında, bu seçim için, ayrı bir kapalı oy verme yeri, ayrı renkte oy sandığı, sandık seçmen listesinin ayrı bir nüshası, milletvekili seçiminde kullanılan zarftan, renk bakımından farklı zarf bulundurulur. Ancak, bir sandığa ait işler bitirilmeden, diğer sandık açılmazdı.¹ Şeklinde belirtilmiştir.

Cumhuriyet Senatosunun 1961'deki ilk senato seçimlerine baktığımızda ülke genelinde CHP'nin önde olduğu görülmektedir

1961 CUMHURİYET SENATOSU ÜYELERİ GENEL SEÇİM SONUÇLARI			
AP	CHP	CMP-KP-CKMP	YTP
35.5	37.2	13.5	14.0

İller itibarıyla 1961'deki Senato Üyesi Seçim sonuçlarından Kahramanmaraş'a baktığımızda burada AP aldığı oy oranı ve kazandığı üye sayısı itibarıyla birinci sırada yer almıştır.

Yıl	Nüfus	Genel Sayı	Seçmen Nüfus Oranı	Oy Kullanan Seçmenler	Muteber Oylar	Siyasi Partiler
1961	389.357	169.792	43.6	Sayı	Katılma Oranı	AP
				Sayı	Oy Kullanan Seçmen Oranı	CHP

1 T.C. Resmi Gazete, 30 Mayıs 1961, Sayı:10815.

						Aldığı Oy Oranı	Mu- teber Oy Oranı	Ka- zan- dığı Se- natör	Aldığı Oy Oranı	Mu- teber Oy Ora- nı	Kazandığı Senatör
						68.431	55.3	2	44.210	35.6	-

1*

Kahramanmaraş Senatörlerine baktığımızda Cumhuriyet Senatosu'nun on dokuz yıllık sürecinde Kahramanmaraş'ı altı üye temsil etmiştir. Bu üyelerden Mahmut Nedim Evliya, Cenap Nuh Aksu, Ahmet Tefvik Paksu, Ali Adnan Karaküçük; Adalet Partisinden, Rıza Akgün; Cumhuriyet Halk Partisinden, Hilmi Soydan ilk önce Cumhuriyet Halk Partisindeyken sonra partisinden ayrılarak Cumhuriyet Güven Partisi'ne geçmiştir. Çalışmamız sırasında Kahramanmaraş üyelerinin biyografileri verilerek genel kuruldaki siyasi faaliyetlerinden örnekler verilmiştir.

Nedim Evliya

1914'te Maraş'ta doğdu. Babası Hüseyin Bey, annesi Gülizar Hanımdır. 1938'de İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesini bitirdi. 1 Kasım 1938'de askerlik hizmetini yerine getirmek için yedek subay okuluna girdi. 1 Mayıs 1939'da Yd. Top. Asteğmen rütbesiyle mezun olarak kıt'aya verildi. Teğmen olarak 25 Aralık 1939'da terhis edildi. Başvurusu üzerine 31 Ocak 1940'da Adalet Bakanlığınca Ankara Hâkim adaylığına atandı. 3 Haziran 1940'da Muş hâkim yardımcısı, 20 Mart 1941'de Lüleburgaz, 25 Temmuz 1943'de Uluborlu Cumhuriyet Savcısı olarak görev yapmıştır.²Daha sonra da Urfa, Afyon, Aydın, Sinop ve Niğde illerinde valilik görevinde bulunmuştur.³

1961 anayasasının yürürlüğe girmesinden sonra TBMM I.(XII.) Dönemi için 15 Ekim 1961'de yapılan genel seçimde Adalet Partisi adayı olarak Cumhuriyet Senatosu Maraş üyesi olarak seçilen Nedim Evliya, senatoda içişleri komisyonunda üye olarak görev yapmıştır.⁴

Nedim Evliya görevde bulunduğu süre boyunca gerek Maraş bölgesiyle ilgili olarak gerekse ülke ile ilgili konularda meclise verdiği teklif, soru önergesi ve çeşitli konularda söz alarak Cumhuriyet Senatosunda üyeliği süresince aktif şekilde görev yapmıştır. Nedim Evliya'nın senatörlüğü döneminde Maraş Bölgesiyle ilgili olarak vermiş olduğu önergelere bakarsak;

Maraş vilayetlerini diğer vilayetlere bağlayan yollara dair vermiş olduğu önergede, Ortadoğu'yu güney ve doğu vilayetlerine bağlayacak olan Kayseri-Maraş devlet yolunun inşaatına başlanıp uzun zamandan beri geçit sağladığı

1 *Başbakanlık Devlet İstatistik Enstitüsü, 1950-1965 Milletvekilleri ve 1961,1964 Cumhuriyet Senatosu Üye Seçimleri Sonuçları, Ankara, 1966.

2 Fahri Çoker, *Türk Parlamento Tarihi Cumhuriyet Senatosu Üyelerinin Özgeçmişleri*, I.Cilt, (1961-1964) TBMM Vakfı Yayınları No:16, Ankara, 1998, s.383.

3 TBMM Albümü, 4.Cilt, 1960-1983, s.1720.

4 Fahri Çoker, *Türk Parlamento Tarihi...* I. Cilt, s.384.

halde diğer devlet yolları gibi her mevsim için motorlu kara nakil vasıtalarının seyrine elverişli hale sokulmadığını ve bunun ne zaman olacağını Ankara, Adana, Maraş, Gaziantep, Urfa devlet yolunun Bahçe-Fevzi arasında bulunan Gavur dağlarının kış mevsiminde sıkıntılı bir yol olduğunu güzergahının değiştirilmesi konusunda bir düşüncenin olup olmadığını ve ayrıca devlet karayollarına ait Maraş-Eloğlu yeni adıyla Türkoğlu-Kömürler Fevzi Paşa Yolunda iki seneden beri yığılı bulunan kum ve çakılın ne zaman serileceğine ve yolun ne zaman normal hale geleceğine dair vermiş olduğu soru önergesine, dönemin Bayındırlık Bakanı Emin Paksüt, karayolları teşkilatıyla ilgili genel bir açıklama yaptıktan sonra Maraş karayollarıyla ilgili olarak çalışmaların devam ettiğini; ancak Maraş ve Kayseri yolunun tamamen faaliyete geçebilmesi için konmuş olan ödenekle lazım olan ödenek arasında ciddi bir fark olduğunu söyleyerek yolun tamamlanması konusunda bir zaman verilemeyeceğini, ancak bu yolun ihmal edileceği, ele alınamayacağı demek olmadığını söylemiştir.

İkinci soruya cevap olarak, güzergâh değiştirilmesi konusunda güzergâhın tespit edildiği Kanlı Geçit, Bahçe ve Kömürler yönünde bir güzergâh mevcuttur. Ancak malî portresi 25 milyon TL'dir. Malî imkânlardan dolayı bu projenin 1962'de değil, hatta 1963'te dahi ele alınamayacağı belirtilmiştir. Sorunun üçüncü cevabı olarak da kum ve çakılın serilmesi ile ilgili 250-300 bin lira sarf edileceğini, tekrar bu malzemeyi sermenin uygun bulunmadığını, bu parayı oraya harcamak yerine üç köye içme suyu sağlanacağı söylenmiştir. Ancak sorulara verilen cevaplar Sayın Evliya'yı tatmin etmemiş olacak ki, yolları bölgecilik mantığıyla değil, bölgedeki yolların genel itibarıyla önemini vurgulayarak cevapların tatmin edici olmadığını belirtmiştir¹.

Nedim Evliya, Ceyhan nehrinin taşması sonucu meydana gelen durumla ilgili olarak mecliste bir demec vermiştir. Bu demecinde Evliya, 14 Mayıs günü Ceyhan nehrinin taşmasıyla, projeleri 1946'dan evvel yapılan ve 16 milyon liranın sarfı ile İller Bankası'nca Siemens ve Hoyt şirketlerine inşa ettirilen hidroelektrik santrallerinin, Maraş'ı tamamen istila ederek harap ettiğini ifade etmiş ve bu yüzden bölgenin o günden beri karanlıklara gömüldüğünü söylemiştir. Evliya ayrıca sanayi faaliyetlerinin durmasını da buna bağlayarak hükümetin acilen tedbir alması gerektiğini belirtmiştir².

Nedim Evliya'nın Doğu ve Güney Anadolu bölgelerindeki asayiş durumu ile ilgili verdiği 04.09.1962 tarihli yazılı soru önergesi, İçişleri ve Adalet Bakanlıklarına gönderildikten³ yaklaşık bir buçuk ay sonra konu meclis gündemine gelmiştir. Meclis gündemine gelen konu ile ilgili olarak Doğu ve Güney Anadolu bölgelerindeki yol kesme, ev basma, soygunculuk, tehdit ve darbin geçen yıllara göre arttığını ve zabitanın vazifesi sırasında vatandaşa yaptığı muamele tarzına dair Maraş'ın Elbistan ilçesi Büyük Yapalak köyü ile Gazi Antep Merkez ilçesine bağlı Büyük Araptar köyünde ve bazı yerlerde vatandaşa reva

1 C.S.T.D., Cilt 1, 04.01.1962, s.281-285.

2 C.S.T.D., Cilt 11, 28.05.1963, s.339-341.

3 C.S.T.D., Cilt 4, 04.09.1962, s.484.

görülen muamele tarzının nasıl olduğuna dair verdiği dört maddelik yazılı soru önergesine İçişleri Bakanı Sahir Kurutluoğlu ile Adalet Bakanı Abdülhak Kemal Yörük 1958'den 1962'ye kadar geçen dönemde, yol kesme, ev basma, tehdit, darp durumlarını, yıl yıl tablo şeklinde rakamlarla vermiştir. Ayrıca takip müfrezesinin Elbistan ilçesinin Büyük Yapalak köyünde ve diğer köylerde yaptığı hareket ve aramalarda vatandaşlara ait hiçbir evin kapısının kırılmadığı; ancak Elbistan ilçesinin Büyük Yapalak köyünde Kılı Özman'ın evinde 520 lira değerinde kaçak eşya yakalanarak adalete teslim edildiğini belirtmiştir. Adalet Bakanlığı da Büyük Yapalak köyünden Özman'da kaçak eşya yakalandığı bu şahıs hakkında bu suçtan dolayı Elbistan Asliye Ceza Hâkimliğine dava açıldığını, sanığın ifadesi alınırken jandarmada dövülme neticesinde suçunu açıkça söylediğini, müdafaasında ileri sürmesi üzerine dövenler hakkında ayrıca takibata geçildiği belirtilmiştir¹.

Sayın Evliya senatörlüğü süresinde gerek Maraş'la gerekse genel olarak ülke ile ilgili mecliste yazılı ve sözlü önergeler vermiştir. Genel Kurul'da 20 konuşma yapmıştır. Dönem içinde İstanbul-Ankara arası tren yolculuğunda geçirdiği kalp krizi nedeniyle kaldırıldığı Eskişehir D.D.Y. Hastanesi'nde 21 Aralık 1965'te vefat etmiştir.²

Cenap Nuh Aksu

1905'te Urfâ'da³ doğdu. Babası Hüseyin Hamdi Bey, annesi Zeliha Hanım'dır. İlk ve orta öğreniminden sonra 1928'de Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi'ni bitirmiştir. 1925–1928 arası Ankara'da çeşitli memuriyetlerde görev almıştır⁴. Hukuk ve İdare Posta ve Telgraf Umum Müdürlüğü, Posta Umuru Müdüriyeti Kâtibi, Ankara Mahkeme-i Asliye Hukuk Kalemî Kâtibi, Adliye Vekâleti Umum-i Zatiye Kâtibi, Ankara Şehremaneti Emanet Varidat Kâtibi görevlerinde bulunmuştur⁵. 29 Ağustos 1928'de Çanakkale İl Mahiyet Memurluğu ile İçişleri'ne girdi. Mahiyet Memurluğu'nu Ankara'da tamamladıktan sonra 29 Haziran 1929'da Mecitözü Kaymakamlığı'na atandı. 3 Kasım 1931'de Sason, 4 Mart 1935'te Beytüşşebap, 7 Ağustos 1936'da Aksaray, 28 Şubat 1938'de İstanbul Kadıköy, 28 Ekim 1941'de Edremit Kaymakamı olarak görevlendirildi. 1 Nisan 1944'te İç İşleri Bakanlığı Mahallî İdareler Genel Müdürlüğü Şube Müdürü oldu. 1 Ağustos 1944'te vekil, 1 Mart 1945'te asil olarak Çoruh Valiliği'ne atandı. 29 Eylül 1945'te Rize Valiliği'ne nakledildi. Bu görevdeyken TBMM 8. dönemi için 1 Temmuz 1946'da yapılan genel seçimde Cumhuriyet Halk Partisi adayı olarak Kocaeli Milletvekiliği'ne seçildi. 1950'de yapılan seçimlerde tekrar seçilmemesinden dolayı 14 Mayıs 1950'de meclisten ayrılmıştır. 18 Mayıs 1953'te İçişleri Bakanlığı'nda yeniden göreve alınarak Tetkik Kurulu Müşavirliği'ne getirilmiştir. 13 Kasım 1953 Bingöl, 20 Nisan 1955'te Yozgat, 19 Ağustos 1958'de Kırklareli Valisi olmuştur. 27 Mayıs 1960'da Silahlı Kuvvetlerin ülke yönetimine

1 C.S.T.D., Cilt 5, 25.10.1962, s.707-711.

2 Fahri Çoker, *Türk Parlamento Tarihi...*, I. Cilt, s.384.

3 Özlük dosyasında bulunan özgeçmişinde doğum yerini Maraş olarak beyan etmiştir. TBMM Albümü, Cilt 4, 1960–1983, 12'nci dipnottan alınmıştır.

4 Fahri Çoker, *Türk Parlamento Tarihi...*, I. Cilt, s.381.

5 TBMM Albümü, Cilt 4, s.720

el koymasının ardından, Milli Birlik Komitesi Kararıyla 8 Haziran 1960'ta görevden alınarak emekliye ayrılmıştır.

1961 Anayasası'nın yürürlüğe girmesinden sonra TBMM 1. (XII) Dönemi için 15 Ekim 1961'de yapılan seçimde Adalet Partisi adayı olarak Cumhuriyet Senatosu Maraş Üyeliği'ne seçildi. Senato'da Sayıştay ve Senato Hesaplarını İnceleme Komisyonunda denetçi (1961-66) sonra da Kamu İktisadi Teşebbüsleri Karma Komisyonu'nda üye olarak çalıştı. Ayrıca Nato Parlamenterleri ve Parlamentolar arası Birlik Türk Gurubu üyesi olarak bu kurumların çeşitli merkezlerindeki Assamble ve Komisyon çalışmalarında katıldı¹.

Cenap N. Aksu, Cumhuriyet Senatosu'nun 1. yasama yılında Doğu ve Güney Anadolu Bölgeleri'ndeki köy ve nahiyelerde, ayrıca şehir ve kasabalarda yol kesme, ev basma, soygunculuk, darp gibi olayların geçen yıllara göre arttığı, ilgili asayiş durumuna dair 4 maddelik yazılı soru önergesi sunmuştur².

Türkiye'de öğrenci olaylarının yaşandığı dönemlerde, Cenap Aksu genel kurulda CENTO'nun Dışişleri Bakanları seviyesinde Ankara'da yapılan toplantıya katılmış bulunan ABD Dışişleri Bakanı Dean Rusk'ına karşı yakışsız bir takım hareketlere girişildiğine bunların bir kısmının komünist tahrikleri olabileceğine dair verdiği demeçte; içinde üniversite öğrencilerinin de olduğu bazı Marksist düşünce gruplarının aleyhte bazı gösteriler yaptığını söyleyerek hükümetin ciddi önlemler alması gerektiğini ifade etmiştir.³

Aksu, 7. yasama yılında gündem dışı söz alarak, Maraş'ın bir kısım köylerinin altından su çıktığına, bu köylerin tahliyesine başlandığına, bu yerlere hükümetçe daha ciddi ve acil yardım yapılması gerektiği hususunda mecliste demeç vermiştir⁴.

1961'den 1968'e kadar görev aldığı senatörlük üyeliği boyunca verdiği teklifler ve demeçlerin yanı sıra, değişik konularda söz alan Cenap N. Aksu'nun, 2 Haziran 1968'de yapılan Üçte Bir Yenileme Seçiminde üyeliği sona ermiştir. Senato'dan ayrıldıktan sonra, politika ile ilgisini kesmiştir. Özel hayatında iki evlilik yapan Sayın Aksu, 6 çocuk babasıdır. 30 Temmuz 1984'te vefat etmiştir.⁵

Ahmet Tevfik Paksu

1926'da Maraş'ta doğdu. Babası Osman Nurettin Bey, annesi Fatma Hanım'dır. İlk ve orta öğreniminden sonra 1946'da Adana ticaret lisesi 1949'da İstanbul Yüksek İktisat ve ticaret okulunu tamamlamıştır. 9 Kasım 1949'da askerlik hizmetini yerine getirmek için yedek subay okuluna girdi. 30 Nisan 1950'de Yd. P. Asteğmen rütbesiyle mezun olarak kıt'a hizmetine verildi. 31 Ağustos 1950'de terhis edildi. 30 Ekim 1950'de yedek teğmenliğe yükseldi. 1 Aralık 1950-2 Ocak 1952 yılları arası Maraş Belediyesi'nde muhasebeci olarak çalıştı.⁶

1 Fahri Çoker, *Türk Parlamento Tarihi...* I.Cilt, s.382.

2 C.S.T.D., Cilt 5, 25.10.1962, s.711.

3 C.S.T.D., Cilt 35, 21.04.1966, s.718-719.

4 C.S.T.D., Cilt 46, 28.03.1968, s. 215-216.

5 Fahri Çoker, *Türk Parlamento Tarihi...* I.Cilt, s.382.

6 Fahri Çoker, *Türk Parlamento Tarihi Cumhuriyet Senatosu Üyelerinin Özgeçmişleri*, II. Cilt, (1966-1980) TBMM Vakfı Yayınları No:20, Ankara, 1999, s.81.

Cumhuriyet Senatosunun üçte bir yenileme seçiminde, 05.06.1966–02.06.1968 yılları arasında Maraş üyesi olarak parlamentoda yer aldı.¹ Ahmet Tevfik Paksu senatoda hesapları inceleme komisyonunda üye olarak görev yaptı. İngiltere Parlamentosu'nun çağrılısı olarak 20–26 Haziran 1967'de bu ülkeyi resmen ziyaret eden parlamento heyetinde bulunmuştur.² Ahmet Tevfik Paksu, senato üyeliği süresince genel kurulda dört defa söz almıştır.

Sayın Paksu senatonun 6. yasama yılında Ticaret Bakanlığı Bütçe Kanunu Tasarısındaki oturumda söz alarak Toprak Mahsulleri ofisinin Pirinç almaya devam edip etmeyeceği, edecekse ne zamana kadar devam edeceğini, halen bazı yerlerden şikâyetlerin vaki olduğuna dair bir soru yönelmiştir. Bu soruya Ticaret Bakanı Sadık Tekin Müftüoğlu'nun cevabı aynen şu şekildedir.

Efendim Türkiye'de zannediyorum son mubayaa 1957 de ve 1959 da çeltik olarak veyahut da pirinç olarak bir mubayaa daha yapılmış ama ondan bugüne, 1966 ya kadar pirinç mevzuunda hiçbir mubayaa yapılmamıştı. İlk defa bu sene uzun bir fasıladan sonra pirinç mubayaasına girmiş bulunmaktayız, Ofisi vazifelendirdik. Ancak pirinç mubayaasının birtakım sıkıntıları ve avantajları, buna mukabil çeltik mubayaasının da birtakım avantajları ve birtakım sıkıntıları vardır. Kısa imkânlarla büyük mikyasta lüzum hâsıl eden çeltik mubayaası yerine pirinç mubayaasına geçilmiş vaziyettedir. Ancak pirinç mubayaa edilirken normal standartlara uygun vasıftaki pirinçlerin alınması lâzım gelmektedir. Bu noktada karşımıza çıkan güçlük bilhassa normal standartlardaki pirinçteki rutubet derecesi olmakta ve vâki şikâyetlerin bir kısmı buradan gelmektedir. Filhal bütün bölgelerde pirinç mubayaasına devam edilmektedir. Ancak söylediğim gibi pirinç alımının birtakım faydaları olmasına rağmen bâzı dar boğazları da olduğu bir gerçektir. Bu sebeple daha iyi hazırlıklarla gireceğimiz 1967 yılında pirinç değil ve fakat çeltik mubayaasının daha faydalı ve müstahsil için de, mubayaa eden için de daha iktisadi olduğu mütalâası ile çeltik olarak mubayaasına devam edeceğimizi ifade etmek isterim³.

Paksu yine aynı yasama yılı içerisinde Turizm ve Tanıtma Bakanlığı bütçesi münasebetiyle söz aldığı oturumda TRT³'ye olumsuz eleştirilerde bulunarak uygun olmayan yayınlar yaptığı ve tarafsız olmadığını belirtmiştir. Ayrıca ülkede turizm amacıyla kilise kalıntılarının bulunup tamir edilmesine karşın, diğer ülkelerde örneğin Yunanistan'da camilerin kiliseye çevrildiği, bu konudaki hassasiyetin diğer ülkelerde duyulmadığını belirtmiştir. Ayrıca turist çekmek için sadece batıya yönelik çalışmalar yapıldığını eleştirerek, Doğudan ve Orta doğudan da turist çekmek gerektiğini söylemiştir⁴.

Diyanet İşleri bütçesi münasebetiyle genel kurulda söz alarak ülkenin birçok yerinde İslam dinini yaşamak isteyenlerin engellendiğini, dinlerini rahat yaşayamadıklarını belirten bir konuşma yapan Paksu⁵, Vakıflar Genel Müdürlüğü

1 TBMM Albümü, 4.Cilt, s.1741.

2 Fahri Çoker, *Türk Parlamento Tarihi...* II. Cilt, s.81.

3 C.S.T.D., Cilt 38, 05.02.1967, s.853.

4 C.S.T.D. Cilt 33, 08.02.1967, s.1173-1175

5 C.S.T.D. Cilt 45, 03.02.1968, s.360

bütçe münasebetiyle söz aldığı oturumda Ayasofya hakkında, Vakıflar Kanunu gereği buranın camii olması gerektiğini belirterek Bakanın cevaplaması için sorduğu soruda Ayasofya hakkında kanunî hükümlerin ne zaman tatbik edileceğini, camii haline getirilmeyecekse sebebinin ne olduğunu sormuştur. Bakan bununla ilgili olarak kanunun bir hükümet görüşü olduğunu söyleyerek bu görüşle ilgili bir değişikliğin mevcut olmadığını söylemiştir¹.

Senato üyeliği döneminde muhafazakâr duruşuyla dikkat çeken Sayın Paksu'nun, 2 Haziran 1968'deki Üçte Bir Yenileme Seçiminde üyeliği sona ermiştir. Ancak 1973'te MSP'den Kahramanmaraş Milletvekili olarak Parlamento'da tekrar yer almıştır². Başbakan Süleyman Demirel'in 31 Mart 1975'te kurduğu koalisyon kabinesinde Çalışma Bakanlığı'na atanmış ancak 12 Kasım 1976'da istifa ederek bakanlıktan ve dönem sonunda milletvekilliğinden ayrılmıştır³.

Hilmi Soydan

1920'de Maraş'ın Elbistan ilçesinde doğdu. Babası Hayati Bey, annesi Sultan Hanım'dır⁴. İlk ve orta öğreniminden sonra 1944'te Gaziantep Lisesi'ni, 1948'de Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi'ni bitirdi. 1 Kasım 1948'de askerlik hizmetini yerine getirmek üzere Yedek Subay Okulu'na girdi. 1 Kasım 1949'da Yd.Ast.Teğmen rütbesiyle mezun oldu. Yd.Ast.Teğmen Hakim olarak İzmir Müstahkem Mevki Komutanlığı'nda görevlendirildi. 30 Ekim 1949'da Yd. Teğmen'liğe yükseldi. 30 Nisan 1950'de terhis edildi. 1951-57 arası Elbistan'da avukatlık yaptı.

27 Ekim 1957'deki TBMM 11. Dönem Seçimi'nde CHP adayı olarak⁵ 48.972 oyla Maraş Milletvekili seçildi. Milletvekilliği döneminde Çalışma ve Encümeni ve İmar ve İskân Encümenliğinde görev yaptı.⁶ 1968'de yapılan Cumhuriyet Senatosu Üçte Bir Yenileme Seçim'inde CHP adayı olarak Maraş üyeliğine seçilmiştir. 30 Kasım 1972'de partisinden ayrılarak Cumhuriyet Güven Partisi'ne geçmiştir. Senato'da iken Tarım, Orman, Köy İşleri, Mali ve İktisadi İşleri Komisyonlarında yer almıştır⁷.

Hilmi Soydan'ın senatörlük üyeliği boyunca Maraş'la ilgili sunduğu önergelere baktığımızda;

Maraş Bölgesi'ndeki orman hizmetlerine dair Tarım Bakanlığı'na sunduğu yazılı soru önergesinde Maraş'ın kazalarının tamamı itibarıyla geniş bir orman mıntikasına sahip olup, ormanlardan odun ve kereste nakleden bu ilin Başmüdürlük yapılmadığı, ne zaman yapılacağı, ilçelerine kesilen odunluk kerestelerin hangi illere ve kimlere verildiği, bu kesimler sırasında kanunî işlemlerin yapıp

1 C.S.T.D. Cilt 45, 03.02.1968, s.390

2 Zühtü ARSLAN, *Türk Parlamento Tarihi, TBMM-11. Dönem (1957-1960)* Cilt III, s.1992

3 Fahri ÇOKER, *Türk Parlamento Tarihi*, s. 82

4 TBMM Albümü Cilt IV, s.1749

5 Fahri ÇOKER, *Türk Parlamento Tarihi*, Cilt II, s.229.

6 Zühtü ARSLAN, *Türk Parlamento Tarihi*, Cilt III, s.723.

7 Fahri ÇOKER, *Türk Parlamento Tarihi*, Cilt 2, s.230.

yapılmadığına dair verdiği yazılı soru önergesine dönemin Tarım Bakanı Bahri Dağdaş cevaben, Başmüdürlük'le ilgili çalışılacağını belirterek, ayrıca kesimlerde kanunî işlemlerin yerinde tatbik edildiğini, 1965-68 yılları arasında yaptıkları satış ve istihsal ettikleri yapacak ve yakacak miktarını cetvel şeklinde sunmuştur¹. Senato'nun 10. yasama yılı içerisinde Maraş ilinin Göksun ilçesinde orman içerisinde yaşayan köylülerin ormandan aldıkları odunun, orman kanununun %100 satma yetkisi olduğu halde tüccar eliyle satılma nedeninin ne olduğu ve ayrıca Orman Kanunu'na göre işçinin istihsal edip depoya çektiği tomruğun %25 işçiyeye Pazar ihtiyacı olarak tetbikteki usul ve statünün ne olduğuna dair yazılı soru önergesi vermiştir².

Cumhuriyet Senatosununun 14.03.1972 tarihli oturumunda Maraş ili adının 'Kahraman Maraş' olarak değiştirilmesi hakkında kanun teklifinin oylandığı oturumda oylamaya katılmamıştır.³

Hilmi Soydan 11.yasama yılı içerisinde Afşin ve Elbistan linyitlerine dair verdiği yazılı soru önergesinde bu bölgelerde yapılan sondaj çalışmalarının bittiğini ancak proje ihalesinin yapıp yapılmadığını proje ikmalinden sonra termik santrali azot sanayi, tuğla sanayi inşaatına ne zaman başlayacağına dair verilen sorulara dönemin Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanı Nuri Kodamanoğlu tarafından cevaplanmıştır⁴.

12.yasama yılında eğitimle ilgili olarak Maraş'ın Elbistan ilçesine Yatılı Bölge Okulu yapılmasına dair yazılı soru önergesinde Maraş'ın Elbistan ilçesinin dağlık bölge olduğu halde, Yatılı Bölge Okulu niçin yapılmadığı, Elbistan'a Pratik Erkek Sanat Okulu'na bu yıl başlanıp başlanmayacağı, Elbistan'a Kız Sanat Enstitüsü'nün ne zaman yapılacağına dair soru önergesinin dönemin Millî Eğitim Bakanı Prof.Dr.Sabahattin Özbek tarafından cevaplanması istenmiştir. Sayın Özbek sorulara cevaben Maraş ili Merkez ilçede bir Yatılı Bölge Okulu'nun 1973-74 öğretim yılında hizmete gireceği, Elbistan ilçesinin okulsuz köyünün kalmadığı, bu sebepten dolayı bu ilçeye bir Yatılı Okul yapılmasına lüzum görülmediğini belirtmiş ve ayrıca Maraş ili Elbistan ilçesinde Pratik Sanat Okulu'nun yapımına 1973'te başlanacağını belirtmiştir. Akşam Kız Sanat Okulu ilgili de, Maraş'ın Elbistan ilçesinde yetersiz bir binada öğretim yapan Akşam Kız Sanat Okulu'nun, Kız Enstitüsü haline getirilmesi hakkında mahallinden yapılmış bir teklifin bulunmadığını, yeni bir bina yapılıncaya kadar Kız Enstitüsü'nün eğitimine uygun mahallen kirası sağlanacak bir bina bulunduğu 1973-1974 öğretim yılında Kız Enstitüsü'nün açılmasının düşünüldüğünü belirterek, yeni bir bina yapımının 1974 Yatırım Teklif Programına alınabilmesi için arsa hakkında gerekli bilgilerin mahallinden istendiği belirtilmiştir⁵.

15.yasama yılında Maraş ile ilgili olarak Elbistan-Afşin ve Göksun ovalarını

1 C.S.T.D. Cilt 52, 08.04.1969, s.472-476.

2 C.S.T.D. Cilt 64, 18.03.1971, s.411.

3 C.S.T.D. Cilt 14, 14.03.1972, s.54.

4 C.S.T.D. Cilt 4, 13.06.1972, s.688-689.

5 C.S.T.D. Cilt 10, 10.03.1973, s.340-341.

sulayacak olan, Hurman ve Karakız barajlarının ne zaman inşasına başlanıp, ne zaman bitirileceğine ve Yukarı Ceyhan-Göksun projesinin inşasına ne zaman başlanacağı konusunda genel kurulda gündem dışı söz alarak bir demeç vermiştir.¹

Hilmi Soydan'ın üyeliği 5 Haziran 1977'deki Üçte Bir Yenileme Seçiminde sona ermiştir². Soydan dönemin Maraş olaylarının cereyan ettiği süreçte Elbistan Belediye Başkanı'na ziyareti akabinde belediye binasından çıkışı sırasında bir gencin üç kurşun ateş açılması sonucu ölmüştür³.

Ali Adnan Karaküçük (1968-1980)

18 Şubat 1927'de Maraş'ta doğdu. Babası Abdi Bey ve annesi Fatma Hanım'dır. İlk ve orta öğreniminden sonra 1945'te Erzurum Lisesini, 1951'de Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi'ni tamamladı. Askerlik hizmetini yerine getirmek için 16 Kasım 1951'de Yedek Subay Okuluna girdi. 30 Nisan 1952'de Yd. P. Asteğmen rütbesiyle mezun olarak kıt 'aya verildi. 31 Ekim 1952'de Yd. Teğmenliğe yükseltilerek terhis edildi. 8 Aralık 1952-17 Aralık 1953 arası avukatlık stajını yaptı. 23 Aralık 1953'te Maraş Hâkim adaylığına atandı. 14 Mart 1955'de Midyat Hâkim yardımcısı olarak görevlendirildi. 5 Mayıs 1955'de istifa suretiyle meslekten ayrılarak serbest avukat olarak çalışmaya başladı.

15 Ekim 1961'de yapılan TBMM I.(XII.) Dönem genel seçiminde AP adayı olarak Maraş Milletvekilliğine seçildi. Dönem sonunda meclisten ayrılmıştır. 28 Aralık 1965'de Türkiye Cumhuriyeti Merkez Bankası Müdürler Kurulu üyeliğine atandı. 2 Haziran 1968'deki Cumhuriyet Senatosu üçte bir yenileme seçiminde AP adayı olarak Maraş üyeliğine seçilmekle 11 Haziran'da bankadaki görevinden istifa ederek senatoya katıldı. 5 Haziran 1977'deki üçte bir yenileme seçiminde tekrar seçilerek senatoda üyeliği 12 Eylül 1980'e kadar devam etti.⁴

Ali Adnan Karaküçük Cumhuriyet Senatosunun 14.03.1972 tarihli oturumunda Maraş ili adının 'Kahraman Maraş' olarak değiştirilmesi hakkında kanun teklifinin oylandığı oturumda oylamaya katılmamıştır.⁵

Ali Adnan Karaküçük senato üyeliği sırasında Maraş olaylarının patlak vermesiyle genel kurulda gündem dışı söz alarak uzun bir konuşma yapmıştır. Konuşmasında Kahramanmaraş olaylarını bir Alevi-Sünni meselesi olarak görmediğini belirterek, Türkiye'de bir komünist idare kurmak maksadıyla yapıldığını ifade ederek hadiselerin başlangıcının 1965'lere kadar dayandığını ifade etmiştir. Geçmişte de böyle tahrik edici faaliyetlerin meydana geldiğini; ancak bu gibi durumlarda olayları kendilerinin önlediklerini belirtmiştir. Kahramanmaraş olayları ile ilgili olarak hükümetin önlem almaması halinde durumun bir Malatya faciasına dönüşeceğini endişesini taşıdığını söylemiştir.

Konuşmasının devamında Kahramanmaraş olaylarının patlak verdiği gün

1 C.S.T.D. Cilt 27, 21.04.1976, s.558.

2 Fahri Çoker, *Türk Parlamento Tarihi*, Cilt 2, s.230.

3 Milliyet Gazetesi, 23.12.1978, s.9.

4 Fahri Çoker, *Türk Parlamento Tarihi*, Cilt 2, s.227-228.

5 C.S.T.D. Cilt 14, 14.03.1972, s.54.

BİRİNCİ SALON / V.OTURUM

Maraş'a gittiğini ve olayın nasıl cereyan ettiğini ve ortamı sakinleştirmek için neler yaptığı anlatarak olayla ilgili tespitlerini şu şekilde sıralamıştır;

1. *Suçlu kimse mutlak ve muhakkak cezalandırılmalıdır. Bu cümlemin altını çizerek söylüyorum.*

2. *Devletin bütün sorumluları, (Başta Cumhurbaşkanı olmak üzere) mutlak ve muhakkak, Türkiye'nin bugünkü durumunu daha küçültecek, Türkiye'yi bölecek düşüncelerden kendilerini ayırt etmeleri için bütün o nifak tohumlarına ihtarda bulunmalıdır.*

3. *Maballi yöneticiler derhal iş başından uzaklaştırılmalı bitaraf insanlara tahkikat yaptırılabilir. Aksi takdirde korkarım Maraş'ta da Türkiye'nin her yerinde de bu idaresizlik içerisinde çok büyük hadiseler olabilir.*

*Tekrar ediyorum: Hadiseyi bir Alevi - Sünni meselesi olarak değil, doğrudan doğruya solun bir tabriki olarak göreceksiniz. Suçun içerisinde kim varsa; görsün ama solun bir tabriki olarak göreceksiniz ve bunu böyle tespit edeceksiniz.*¹

Tespitlerini genel kurulda sıralayan Karaküçük daha sonra arkadaşları Cumhuriyet Senatosu

Adalet Partisi Grup Başkan vekili Orhan Çalış, Cumhuriyet Senatosu Adalet Partisi Grup Başkanı Ömer Ucuzal, Cumhuriyet Senatosu Adalet Partisi Grup Başkanvekili Cahit Dalokay ve Cumhuriyet Senatosu Aydın Senatörü İskender Cenap Ege ile birlikte genel kurulda Maraş olayları üzerinde bir genel görüşme açılmasına dair önerge sunmuşlardır.²

Genel kurulda Senatörlüğü süresince gerek bölgesel gerekse ulusal konularla ilgili faaliyetlerde bulunan Adnan Karaküçük, Başbakan Nihat Erim'in* 11 Aralık 1971'de kurduğu ikinci kabinede Gençlik ve Spor Bakanlığına atanmıştır. 22 Mayıs 1972'de göreve başlayan sonraki Ferit Melen* kabinesinde de bu görevini sürdürmüştür. 15 Nisan 1973'te Kabinenin istifası ve yeni hükümetin göreve başlamasıyla bakanlıktan ayrılmıştır. 12 Eylül 1980'de Silahlı Kuvvetlerin ülke yönetimine el koymasıyla üyeliği sona ermiştir.³ Evli iki çocuk babası olan Adnan Karaküçük, 12.07.2005 tarihinde vefat etmiştir.⁴

Rıza Akgün

10 Mart 1929'da Maraş'ta doğdu. Babası Duran Bey, annesi Şemsi hanımdır. İlk ve orta öğrenimden sonra 1952'de Kahramanmaraş Lisesini, 1956'da Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesini bitirdi. 1 Aralık 1956'da askerlik hizmeti için Yedek Subay okuluna girdi. 30 Haziran 1957'de Yd. P. Asteğmen rütbesiyle mezun olarak kıt 'aya verildi. 30 Aralık 1957'de Yd. Teğmenliğe yükseltildi. 30

1 C.S.T.D., Cilt 40, 04.01.1979, s.27-37. Kahramanmaraş olaylarıyla ilgili meclisteki tartışmalar ve Ali Adnan Karaküçük'ün olaylarla ilgili genel kuruldaki konuşmasının tamamı için bakınız C.S.T.D., Cilt 40, 04.01.1979.

2 Adnan Karaküçük ve arkadaşlarının Maraş olaylarına dair sunduğu önerge için bakınız C.S.T.D., Cilt 40, 30.01.1979 - C.S.T.D., Cilt 42, 20.02.1979.

*Nihat Erim, 34. Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti Başbakanıdır.

3 Fahri Çoker, *Türk Parlamento Tarihi*, Cilt 2, s.228.

4 TBMM Albümü, 4.Cilt, s.1749.

Mayıs 1958'de terhis edildi. 29 Kasım 1958'de Maraş adliyesinde Hâkim aday olarak görev aldı. 31 Ocak 1960'da Karahallı Hâkim Yardımcılığına atandı. 24 Ağustos 1963'te Altınözü Sorgu Hâkimi, 28 Temmuz 1964'te Altınözü Hâkimi, 17 Kasım 1966'da Şebinkarahisar Sulh Hâkimi ve 4 Ocak 1969'da Elbistan Hâkimi olarak görev yaptı. Elbistan Ağır Ceza Mahkemesi Başkanı iken 11 Nisan 1977'de görevinden istifa suretiyle ayrıldı.

5 Haziran 1977'de yapılan Cumhuriyet Senatosu üçte bir yenileme seçiminde CHP adayı olarak Kahramanmaraş üyesi olarak parlamentoya katıldı. Senato'da İçişleri, Anayasa ve Adalet komisyonlarında üye olarak çalıştı. Ayrıca Bulgaristan Halk Cumhuriyet Meclisi Başkanının davetlisi olarak 18-21 Şubat 1978'de ülkeyi ziyaret eden senato heyetinde yer aldı.¹

Rıza Akgün, genel kurulda Kahramanmaraş Sağlık Müdürlüğüne 21.07.1977 tarihinde memur alınması için yapılan imtihanında bazı gençlerin imtihanı kazandığını; ancak bu gençlerin bütün başvurularına rağmen bugüne kadar bir türlü memuriyete alınmadığını ve ifade edilen duruma göre imtihanın Bakanlıkça geçersiz sayıldığı bunun sebep ve gerekçelerinin ne olduğunu, en geç hangi tarihe kadar bu gençlerin memuriyete alınacağına dair yazılı soru önergesine dönemin Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanı Cengiz Gökçek cevaben; Kahramanmaraş'ta sınavı kazanan adayların bir süre memuriyete alınmadığını ancak 9.11.1977 ve 5 ve 8. 12,1977 tarihinde on dokuz kadronun kullanılması izni Kahramanmaraş valiliğine verilmiş bulunduğunu ve evvelce sınavı kazanan adayların vazifeye başlamalarında herhangi bir engel kalmadığını belirtmiştir.²

Rıza Akgün, Bayındırlık Bakanlığına verdiği önergede Kahramanmaraş yollarının tamiri, onarımı ve bakımı ne zaman trafiğe açılacağı dair sorulara dönemin Bayındırlık Bakanı Şerafettin Elçi yol durumunu şu şekilde belirtmiştir;

1. Kahramanmaraş'ı komşu illere bağlayan yollar ve yine Kahramanmaraş ilçelerini birbirine bağlayan yollar;

— *Kahramanmaraş ayrımı - Bertiz yolu:*

Bu yol 57 Km. uzunlukta bir il yolu olup, yatırım programında bulunmaktadır. 1978 yılı ödeneği ile etüt - proje ve sanat yapıları işlerinde çalışılmaktadır.

— *Kadirli - Andırın yolu:*

55 Km. uzunluğunda olan bu il yolunun 31 Km.'lik bölümü Kahramanmaraş ilinde bulunmaktadır. Yatırım programında yer alan bu yolda 1978 yılı ödeneği ile alt ve üst yapı işlerinde çalışılmaktadır.

— *Kahramanmaraş - Andırın yolu:*

78 Km. uzunlukta bir il yolu olup, yafanın programında bulunmaktadır. 1978 yılı ödeneği ile etüt - proje işlerinde çalışılmaktadır.

— *(Göksün - Elbistan) ayrımı - Afşin - Tanır yolu:*

1 *Ferit Melen, 12 Mart muhtırasının ardından kurulan 35. Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti Başbakanıdır.

Fahri Çoker, *Türk Parlamento Tarihi*, Cilt 2, s.571-572.

2 C.S.T.D., Cilt 34, 10.01.1978, s.590-591.

65 Km. uzunlukta bir il yolu olup, yatırım programında bulunmaktadır. 1978 yılı ödeneği ile etüt - proje işlerinde çalışılmaktadır.

— Kabramanmaraş - Kozludere yolu:

22 Km. uzunluktaki bu il yolu yatırım programında bulunmamaktadır. Bakım olanaklarıyla sanat yapısı ve alt temel takviyesi işlerinde çalışılacaktır.

— Kabramanmaraş • Kömürler yolu:

Devlet Yolları Yatırım Programında bulunmaktadır. Yolun yapımına ihaleli olarak devam edilmektedir

— Göksün • Elbistan - 8. Bölge HD. Yolu:

Devlet Yolları Yatırım Programında bulunmaktadır. 1978 yılı ödeneği olan 10 milyon TL. İle yapım işlerine devam edilmektedir.

2. Kabramanmaraş'ın Güneyinden geçen çevre yolunun yapımı:

Bu yol 1978 yılı çalışma programında «Devlet Yolları Yapım ve Onarım Çalışmaları - Devam Eden İşler» bölümünde olup ihaleli olarak yapımı devam etmektedir. İş programına göre gecikmiş olup, sözleşme hükümlerine göre gereken yapılmaktadır. İl şuurları içerisindeki düşük standartlı diğer yollar bütçe olanaklarının sınırlı olması ve bölge makine parkının yetersizliği nedeniyle yatırım programına alınamamışlardır. Ancak bütün yollarda normal bakım çalışmalarına devam edilmektedir.¹

Senatörlüğü süresince gerek bölgesel gerekse ulusal konularla ilgili faaliyetlerde bulunan Rıza Akgün'ün üyeliği Silahlı Kuvvetlerin 12 Eylül 1980'de ülke yönetimine el koymasıyla sona ermiştir. Senato'dan ayrıldıktan sonra 1 Ekim 1980- 26 Mart 1981 arasında Kahramanmaraş'ta serbest avukat olarak çalışmıştır. 27 Mart 1981'de Ticaret Bakanlığı Bakanlık Müşavirliğine atanmıştır. 4 Mayıs 1981'de bu görevden emekliye ayrılmıştır.²

Sonuç

1961 Anayasa sisteminde Türkiye Büyük Millet Meclisi; Millet Meclisi ve Cumhuriyet Senatosu'ndan oluşmuştur. Senatoda her ilden senatoya üye seçilmiştir. Kahramanmaraş'ı Cumhuriyet Senatosu'nda on dokuz yıllık süreç içerisinde toplam altı üye temsil etmiştir. Üyeler ağırlıklı olarak AP'den seçilmiştir. Kahramanmaraş üyeleri gerek bölgesel, gerekse ülkenin genel konularıyla ilgili verdikleri demeç, yazılı ve sözlü önergelerle Genel Kurul'da aktif faaliyet göstermişlerdir.

KAYNAKÇA

Resmi Yayınlar

Başbakanlık Devlet İstatistik Enstitüsü, 1950-1965 Milletvekilleri ve 1961,1964 Cumhuriyet Senatosu Üye Seçimleri Sonuçları, Ankara, 1966.

Cumhuriyet Senatosu Tutanak Dergisi.

1 C.S.T.D., Cilt 38, 19.09.1978, s.341-342.

2 Fahri Çoker, *Türk Parlamento Tarihi*, Cilt 2, s.572

Türkiye Büyük Millet Meclisi Zabıt Cerideleri.

TBMM Albümü.

Sürelî Yayınlar

T.C. Resmi Gazete.

Milliyet Gazetesi.

Diğer Kaynaklar

Ahmad, Feroz, *Bir Kimlik Peşinde Türkiye*, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 3.Baskı, İstanbul, 2008.

Ahmad, Feroz, *Demokrasi Sürecinde Türkiye*, Hil Yayın, İstanbul, 2010.

Arslan, Zühtü, *Türk Parlamento Tarihi, TBMM-11. Dönem (1957-1960)*, Cilt III. TBMM Vakfı Yayınları, Ankara, 2013.

Çoker, Fahri, *Türk Parlamento Tarihi Cumhuriyet Senatosu Üyelerinin Özgeçmişleri*, I.Cilt, (1961-1964) TBMM Vakfı Yayınları, Ankara, 1998.

Çoker, Fahri, *Türk Parlamento Tarihi Cumhuriyet Senatosu Üyelerinin Özgeçmişleri*, II. Cilt, (1966-1980) TBMM Vakfı Yayınları, Ankara, 1999.

Karpat, Kemal H. , *Türk Siyasi Tarihi*, Timaş Yayınlar, 2. Baskı, İstanbul, 2011.

Kili, Suna, *Türk Devrim Tarihi*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 11 Baskı, İstanbul, 2007.

Özgişi, Tunca, *Türk Parlamento Tarihinde Cumhuriyet Senatosu*, TBMM Kültür, Sanat ve Yayın Kurulu Yayınları, No: 153, Ankara, 2012.

Özgişi, Tunca, *Türk Parlamento Sisteminde Cumhuriyet Senatosunun Yeri*, *Türkiyat Mecmuası*, C. 21/Güz, 2011,s.293

Tanör, Bülent, *Osmanlı-Türk Anayasal Gelişmeleri*, 14. Baskı, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2006.

Zürcher, Erik Jan, *Modernleşen Türkiye'nin Tarihi*, İstanbul, 2000.

EKLER

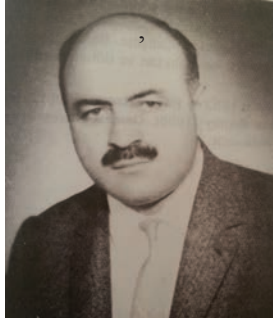
M. NEDİM EVLİYA

CENAP NUN AKSU

TEVFİK PAKSU

HİLMİ SOYDAN

ALİ ADNAN KARAKÜÇÜK

RIZA AKGÜN

Adı Soyadı	Seçildiği Parti	Seçim Süresi
Mahmut Nedim Evliya	A.P.	15.10.1961-20.12.1965
Cenap Nuh Aksu	A.P.	15.10.1961-07.06.1968
Ahmet Tefik Paksu	A.P.	05.06.1966-02.06.1968
Hilmi Soydan	C.H.P/C.G.P.	02.06.1968-05.06.1977
Ali Adnan Karaküçük	A.P.	02.06.1968-12.09.1980
Rıza Akgün	C.H.P.	05.06.1977-12.09.1980

CUMHURİYET SENATOSU AMBLEMİ

KAHRAMANMARAŞ'IN DEĞERLERİNDEN ŞAİR ABDURRAHİM KARAKOÇ

Prof. Dr. Remzi KILIÇ¹

Özet

Kahramanmaraş'ın yetiştirdiği değerli şahsiyetlerden Şair Abdurrahim Karakoç'un kişiliği, şiirlerindeki tarih ve kültür öğeleri, genç nesillere örnek hayatı, mert ve dürüst tavrı, duruşu ve mesajları ele alınacaktır. Şair Karakoç'un yaşadığı ve yetişmiş olduğu Kahramanmaraş- Elbistan'da öne çıkan toplumsal değerlerin Karakoç'un şiirlerine etkisi ve yansıması belirtilecektir. Ayrıca Şair Abdurrahim Karakoç'un şiirlerinde, memleket sevdası, aşk, gurbet, ahlak, toplumcu temalar vurgulanacaktır.

Karakoç'un şiirinde muhatapları, Türk Milleti'nin sembolü olarak aldığı yiğit-alp insan tipleridir. O şiirinde, inanç ve ideal düşünceleri temsil etmek, haykırış, dosta ve doğruya âşık olma anlayışı, ortak ve toplumcu yaklaşım, gerçekçi kişilik gibi hususları ortaya koymuştur. Şair Abdurrahim Karakoç çeşitli yönleri ile bu bildiride ele alınacaktır. Cumhuriyet devrinde Kahramanmaraş'ta çok kıymetli bilim insanları, değerli yazarlar ve şairler, aydınlar ve iş dünyasında önemli şahsiyetler arasında Şair Karakoç'u da rahmet ve minnetle anmak gerekir. Bu bildiride kendi şiirlerinden örnekler ile Abdurrahim Karakoç'tan söz edeceğiz. Şair Karakoç'un binlerce şiirinden onlarca eserinden seçilmiş alıntılar yapılacaktır. Aynı zamanda yazarlık da yapmış olan Karakoç'un bildirimizde şairlik yönünü değerlendireceğiz.

Anahtar Kelimeler:Abdurrahim Karakoç, Kahramanmaraş, Şair, Şiir.

Giriş

Abdurrahim Karakoç 1932 yılının Nisan ayında Kahramanmaraş ili, Elbistan ilçesinde dünyaya geldi. Dedesi, babası ve kardeşleri de şair olduğu için küçük yaşlarda şiire merak sardı. İlk yazdığı şiirleri iki kitap olacak hacimde iken beğenmeyip yaktı. 1958 yılından itibaren yazdıklarını "Hasan'a Mektuplar" ismi altında 1964 yılında 10.000 adet bastırdı. Fedai Yayınları arasında çıkan bu eser kısa zamanda tükendi ve 2. baskısını yine 10.000 adet bastırdı.1958 yılında bulunduğu kasabada belediye mesul muhasibi olarak memuriyete girdi. 1981 yılı

1 Erciyes Üniversitesi Eğitim Fakültesi Öğretim üyesi, Eğitim Bilimleri Bölüm Başkanı. kilicremzi@gmail.com

Mart ayında emekli oldu.

Mücadeleci şiirlerinin çokluğu yaşadığı şartlardan kaynaklanmaktadır. 27 Mayıs 1960 darbesi, zinde güçler, demokrasi maskaralığı ve haksızlıklar hiciv şiirlerini beslemiştir. Karakoç hayatı boyunca otuz'a yakın mahkemeye verildi, hepsinden beraat etti. Avukat tutmadı, hep kendi kendini savundu. Hiçbir iktidarla barışık olmadı. Şiirlerinde esas unsur insandır. Serdengeçti, Töre-Devlet, Ocak, Yeni Düşünce, Yenisey, Alperen yayınları olarak şimdiye kadar 12 şiir kitabı, bir tane de makalelerinden derlenen nesir kitabı çıktı. 1985 yılından beri gazetecilik yapmaktadır. Bir ara siyasete girdi ve ayrıldı. Niçin girip, niçin ayrıldığını bir söyleşide şöyle cevaplandırdı: "Allah rızası için girmiştım, Allah rızası için ayrıldım". Şair ve yazar Abdurrahim Karakoç 7 Haziran 2012 tarihinde, Gazi Üniversitesi Tıp Fakültesi hastanesinde yoğun bakımda iken dünyaya veda etmiştir. Rahmet ve minnetle anılmaktadır.

Karakoç'un Kendi Dilinden Kendisini Tarifi:

"Ebedî kudretin tek sahibinden alınan emir üzerine 1932 yılında dünyaya gelmişim. Çocukluğum şöyle-böyle geçti. Kıt imkânlarla, kıtlık yıllarına rağmen hâlâ o günleri özlerim. Birçok kimseye o yılları anlatsam, "özlenecek neresi var?" diyebilirler. Amma ben hep çocukluk yıllarımı sevdim. Şiir yazmaya küçük yaşlarda başladım. Zaten bizim oralarda her genç şiir yazar. Bu tutku başka bir meşgalenin veya işin olmayışından kaynaklanıyor gibime geliyor. Ben de avareydim, boşluğumu şiirle doldurmaya çalıştım. Benimle şiire başlayanlar yalnızlıktan, yardımsızlıktan dökülüp gittiler.

Bana gelince: Sağ olsunlar, iktidarların ve muhalefetin irikıyım politikacıları, ihtilal cuntacıları, 'bilimsel' cüppeliler, entellektüel züppeler, millî soyguncular, sosyete parazitleri, sermaye sülükleri, zulüm-işkence makineleri, adalet katleden hukukçular, dalkavuklar, üçkâğıtçılar vs. hep bana yardımcı oldular. Şiir malzememi veren onlar, öfkemi bileyen onlar oldular. Yardımlarını inkâr etmiyorum, fakat teşekkür de etmiyorum. Dinsizlerin değil, din düşmanlarının, yani İslâm düşmanlarının da az yardımı olmadı. Bir bakıma dinî duygularımın kuvvetlenmesine vesile oldular. En uygun zamanda yaşadığıma inanıyorum. Yardımcılarım (!) var oldukları sürece yazmaya devam edeceğim. Allah (cc) kismet ederse..."diyordu.

Yayınlanmış eserleri:

1. Hasan'a Mektuplar (1965)
2. Akıl Karaya Vurdu (1965)
3. Eli Kulakta (1969)
4. Vur Emri (1973)
5. Kan Yazısı (1978)
6. Suları İslatamadım (1983)
7. Beşinci Mevsim (1985)

8. Dosta Doğru (1994)
9. Yasaklı Rüyalar (2000)
10. Gökçekimi (2000)
11. Gerdanlık - I (2000)
12. Gerdanlık - II (2002)
13. Parmak İzi (2002)
14. Yağmur Yerden Yağar (2002)
15. Anadolu'da Bahar(2006)
16. Barış Çağrısı(2009)
17. Aynanın İki Yüzü
18. Düşünce Yazıları
19. Çobandan Mektuplar (Deneme Yazıları).

Abdurrahim Karakoç'un şiirlerinden bazı misaller:

Şair ve yazar olan Karakoç'un kitapları otuz yılı aşkın bir zaman içinde baskı üstüne baskı yenilemektedir. Bilhassa "Vur Emri" adlı şiir kitabı, toplumda günümüz şairlerinin hiç birisine nasip olmayan kabulü görmüştür. Abdurrahim Karakoç şiirlerinde Türk-İslam âleminin davasını, derdini dile getirmiştir. Kendi milletinin gençlerine seslenmiştir. "*Davası olmayanın sevdası olmaz*" diyen Karakoç gerçek bir dava adamı olarak yaşadı. Dava Felsefesi adlı şiirinde:

"Ben Milletim uğruna adamışım kendimi
Bir doğrunun imanı, bin eğriyi düzeltir
Zulüm Azrail olsa hep Hakkı tutacağım
Mukaddes davalarda ölüm bile güzeldir" diyerek, kalıcı şiirler yazmıştır.

Mehmet Âkif, Necip Fâzıl, Osman Yüksel gibi şiirleri dillerden düşmedi ve düşmeyecektir.Şiirleri bestelendi dillerde türkü oldu. Bir Dadaloğlu, Nefi, Seyranî gibi taşlamalar da bulundu. Karacaoğlu veya Erzurumlu Emrah gibi aşk şiirleri yazdı ama bu şair hep farklı oldu, özgün oldu. Bu şairlerin hiç birine benzemedi, hep kendisi oldu.Karakoç farklılığını sadece mısralarda göstermedi. Yaşantısı ile kendisini tanıyanlara ve tanımayanlara kişiliğini kabul ettirmiştir¹. Hak bildiği davasında Hakk'a yürümüş bir şahsiyettir.

Türkiye'nin en muhataralı zamanlarında inanç ve düşüncesini en açık ve yüksek sesle haykırmıştır. 1960-1970'li yıllarda birçok insanın sustuğu veya korktuğu devirlerde O pervasızca inancını, aşkını ve sevdasını dile getiriyordu:

Hak Yol İslam Yazacağız

"Kör Dünya'nın göbeğine
Hak yol İslam yazacağız
Kuşların göz bebeğine

1 Osman AYTEKİN, "Hasan'a Mektuplar'ın Şairi", **Akpınar**, Yıl:8, S.44, Mart-Nisan 2013, s.32.

BİRİNCİ SALON / VI.OTURUM

Hak yol İslam yazacağız.
Yola, ağaca, pınara,
Esen yele, yağan kara
Yağmur yüklü bulutlara
Hak yol İslam yazacağız.
Koç burcuna, yay burcuna
Bebeklerin avucuna
Minarelerin ucuna
Hak yol İslam yazacağız
Bucak bucak, köşe köşe
Kara taş, kor ateşe
Yıldız'a Ay'a Güneş'e,
Hak yol İslam yazacağız.
Askerlerin miğferine
Kağınların tekerine
Buda'nın tunç heykeline
Hak yol İslam yazacağız.
Herkes duyacak, bilecek
Saklanmaz gayri bu gerçek
Yaprak yaprak, çiçek çiçek
Hak yol İslam yazacağız.”¹

Karakoç aynı açık yürekli tavrını şu şiiriyle ifade etmiştir:

İlân

“Ne diyorsa İslam Dini
Uyacağız suç olsa da
Geçeği örten kefeni
Soyacağız suç olsa da.
Alnımız ak, yüzümüz ak
İslam olan olmaz korkak,
Bâtla bâtil hakka hak
Diyeceğiz suç olsa da.
Çiçeklenir sevda serde
Cihat düğün olur merde
Nur-u Kur'an'ı her yerde
Yayacağız suç olsa da.

1 Abdurrahim Karakoç, Vur Emri, Töre-Devlet Yayınları, Ankara, 1975, s.14-15.

Baba, ana, bacı, kardeş
 Ehli küfre açtık savaş
 İslamlık yoluna can baş
 Koyacağız suç olsa da
 Mana doldurmuş içleri
 Gam mı maddenin suçları
 Dine “taş” atan piçleri
 Sayacağız suç olsa da.”¹

“Abdurrahim Karakoç, Anadolu’dan çıkmış, Anadolu insanının ortak şuuru, dikkati ve lisanı olmuştur. O’nun şiiri bu toplumun acıları ile yoğrulmuştur. İsyanında, aşkında, hicvinde bu vardır. Şair Karakoç, halkın meselelerini irdelemiş, geleneksel halk şiiri tarzını kullanmış olmasına rağmen, O’nu dar bir koridora çekerek “halk şairi” saymak doğru olmaz. O’na sisteme karşı duruşu ve birçok çarpıklıkları hicvetmesinden dolayı sadece “hiciv şairi” demek de doğru değildir. Popüler kültür içerisinde O’nu “Mihriban” şiiriyle idolleştirmek de yerinde bir değerlendirme olmaz. Bu yönüyle O’na tek başına “aşk şairi” demek de haksızlık olur. Karakoç, bunların hepsini harmanlayan bir bütünlük içerisinde birini diğerinin önüne almadan veren bir usta şairdir. Karakoç’un mayasında Yunus’un huşuu, Mevlana’nın erdemi, Hacıbektaş’ın uhuvveti vardır”.²

İnsanlara hayatın anlamını hatırlatmak için bir şiirinde şöyle seslenmektedir:

Yolculuk

Aylar tepe yıllar dağ zincirleri
 Zirveler aşarsın haberin olmaz.
 Dur-durak bilmeden doğuştan beri
 Mezara koşarsın haberin olmaz.
 Emanete “benim” diye bakarsın
 Boş kalınca suya kazma çakarsın
 Sırat köprüsünde yatıp kalkarsın
 Ateşe düşersin haberin olmaz.
 Salıncak kurarsın mor bulutlara
 Körpe tay bağlarsın kör umutlara
 Muhkemdir kulluğun canlı putlara
 Kiblesiz yaşarsın haberin olmaz.
 Yokluğa mı sonsuza mı yolcusun
 Yollar tehlikeli Allah korusun

1 A. Karakoç, **a.g.e.**, s. 28.

2 Musin İlyas Subaşı, “Abdurrahim Karakoç’u Anarken...”, **Akpınar**, Yıl:8, S.44, Mart-Nisan 2013, s.15.

BİRİNCİ SALON / VI.OTURUM

Koca kainatta bir damla su'sun

Kaynarsın taşarsın haberin olmaz.¹

Şair Karakoç Türkiye'nin 1960'lı yıllarında kişi başına milli gelirin ortalama 300 dolar olduğu zamanlarda halkın sıkıntılarını şiirlerine konu etmiştir. Türk Milleti'nin bunalımlı durumuna vurgu yapmıştır:

Bayramlarda Bayram Ola -5-

Giden Bayramlardan almadık bir tat

Gardaş bu senenin bayramı nasıl?

Şenay'larda bayram her gün, her saat

Elif'in, Döne'nin bayramı nasıl?

İçinde boğulduk derdin, acının

Uykusu bitmedi şeyhin, hacının

Üç gardaşı şehit veren bacının

Oğulsuz ananın bayramı nasıl?

Neşe topuğumda, elem boyumda

Sen çoğunu anla, ben az deyim de

Kim öldü, kim kaldı garip köyümde

Ya bizim hanenin bayramı nasıl?

Dert deşmek değildir gayem, niyetim

Düşündükçe sızlar kemiğim, etim

Gelini dul kalmış, torunu yetim

Ak saçlı ninenin bayramı nasıl?

İşkence altında ezilir canlar

Masum yiğitlerle dolu zindanlar

Ses verin mezardan ulu sultanlar

Yusuf-u Kenan'ın bayramı nasıl?

Bizden sandığımız bize yabancı

Görünen simalar göze yabancı

Kabukta bayram var, öze yabancı

Söyleyin, mânânın bayramı nasıl?

1 Abdurrahim Karakoç, **Akıl Karaya Vurdu**, Ocak Yayınları, Ankara, 1997, s.88.

Sabahtan haber yok, ufuklar kara
Semerkant kan ağlar, yanar Buhara
Keşmir, Kâbil, Kerkük hasret bahara
Kudüs'ün, Sina'nın bayramı nasıl?

Mücahit, maddeye yapar akını
Devrimci, soygundan tutar yükünü
Biz toprağa verdik Hikmet Tekin'i
Kotil'in, Zana'nın bayramı nasıl? ¹
Karakoç memleket insanlarını ve yaylaları şiirinde unutmamıştır:

Anadolu Sevgisi

Sen bizim dağları bilmezsin gülüm,
Hele boz dumanlar çekilsin de gör.
Her haftası bayram, her günü düğün,
Hele yaylalara çıkılsın da gör.

Bilmezsin ovalar nasıldır bizde;
Kağnılar yollarda, yoncalar dizde...
Saydıklarım damla değil denizde,
Hele bir ekinler ekilsin de gör.

Görmedin sen bizim mavi suları,
Karlar eriyince kırar yuları...
Köpük olur beyaz, sel olur sarı;
Hele taştan taşa dökülsün de gör.

Sen bizim köyleri görmedin ki hiç,
Yolları toz, çamur, evleri kerpiç.
O kirlili kabukta, o en temiz iç;
Hele bir yakından bakılsın da gör.

Anlamaz, bilmezsin sen bizim halkı,
Sevgiyi bulasın, yakına gel ki...
Kalıplar gerçeği göstermez belki
Gönül perdeleri sökülsün de gör. ²

1 Abdurrahim Karakoç, **Suları İslatamadım**, Ocak Yayınları, Ankara, 1984,s.96-98.

2 A. Karakoç, **Dosta Doğru**, 9. Baskı, Ocak Yayınları, Ankara, 1994.

Ayrılık derdini de gurbet çilesini de şöyle ifade etmektedir:

Ayıp

Kara gözlüm bu ayrılık yetişir,
İki gözüm pınar oldu gel gayrı.
Elim değse akan sular tutuşur
İçim dışım yanar oldu gel gayrı.

Ayların sırtında yıllar taşındı,
Sanma ki garibi eller düşündü.
Bebekler evlendi, yollar aşındı
Kozalaklar çınar oldu gel gayrı.

Hesap et, gideli sen gurbet ile
Otuz ay tutuldu kolay mı dile?
Hapisler, sürgünler, esirler bile
Sılasına döner oldu gel gayrı.

Gönlüm sende, gözüm yollarda durdu,
Saat isyan etti, takvim kudurdu.
Hasret hançerini bağrıma vurdu
Yüreciğim kanar oldu gel gayrı.

Emeği boşadır yuvasız kuşun...
Nerdeyse toprağa degecek başın.
Beni düşünmezsen kendini düşün
Herkes seni kınar oldu gel gayrı.¹

Bambaşka

Doktor, benim derdim bambaşka bir dert
Ağrıyan yerimi sorma boşuna.
Yazdığın reçete değer mi zahmet?
Kağıtta kalemi yorma boşuna.

Kerem eyle, fayda vermez yardımın
Tıp ilminde çaresi yok derdimin

1 A. Karakoç, **Vur Emri**, s.66-67.

Her tarafı gurbet olmuş yurdumun
Düşünceme tuzak kurma boşuna.

Gönlüm yığın yığın hasret yüklüdür
İçimde tarifsiz keder saklıdır
Sökemezsin yaralarım köklüdür
Merhem sürüp, sargı sarma boşuna.

Dost yolları nakışlandı kanımdan
Sevdiklerim vergi keser canımdan
Sükûta muhtacım, ayrıl yanımdan
İncitip günaha girme boşuna.

Aşk koymuşlar ıstırabın adını
Alamadım yaşamanın tadını
Yapacaksan eğer bana yardımı
Öldür kurtar, ilâç verme boşuna.¹

Karakoç ümidini her zaman en yüksek seviye de korumuş ve gençliğe haber vermektedir:

Gençliğe Mesaj

Yiğidim, aslanım, ha gayret eyle
Gaflet üstümüzde kalmasın böyle
İmanla yatıp-kalk, ihlâsla söyle
Kutlu mesaj verilmeyi bekliyor
Ölü dünya dirilmeyi bekliyor.

Maveradan aşk iksiri sağ gayrı
Ellerinde şekillensin çağ gayrı
Rahmet olup yüreklere yağ gayrı
Çekirdekler yarılmayı bekliyor
Ölü dünya dirilmeyi bekliyor.

Her yerde insanlar izana hasret
Şehirler, semalar ezana hasret

1 A. Karakoç, **Vur Emri**, s.98-99.

BİRİNCİ SALON / VI.OTURUM

Kâinat ilâhî düzene hasret
Saf kozalar örülmeyi bekliyor
Ölü dünya dirilmeyi bekliyor.

Nedendir bu uyku, bu zillet neden? !
Hüzün yumağıdır mezarda deden
Mağripten maşrığa tek ruh, tek beden
Yay misali gerilmeyi bekliyor
Ölü dünya dirilmeyi bekliyor.

Sendedir mayası, özü İslâm'ın
Sendedir kulağı, gözü İslâm'ın
Gülsün, yeter artık, yüzü İslâm'ın
Kelepçeler kırılmayı bekliyor
Ölü dünya dirilmeyi bekliyor.

Tevhit aşkı gönülleri yaksın hey!
Zulüm ölsün, hak ayağa kalksın hey!
Gürül gürül, nurdan çaylar aksın hey!
Kirli sular durulmayı bekliyor
Ölü dünya dirilmeyi bekliyor.

Bizi bekler esir olmuş ülkeler
Bizi bekler yetim kalmış ülkeler
“İmdat!” diye haber salmış ülkeler
Boş mabetler girilmeyi bekliyor
Ölü dünya dirilmeyi bekliyor.

Yanar Bosna-Hersek, Karabağ, Keşmir
Sonra Kıbrıs, Lübnan sayamam bir bir
Aklıma Abhazya, Urumçi gelir
Türk birliği kurulmayı bekliyor
Ölü dünya dirilmeyi bekliyor.

Kolayı var be yiğidim, kolayı
Kaynağında bastırmalı olayı

Hazırlayın kürek, kazma, malayı
İslâm harcı karılmayı bekliyor
Ölü dünya dirilmeyi bekliyor.

Nizam-ı Âlem'e içten talip ol
Kızılelma neredeyse ara bul
Bağlamasın seni şöhret, para, pul
Hesaplar var, sorulmayı bekliyor
Ölü dünya dirilmeyi bekliyor.¹

Abdurrahim Karakoç'un dünya için ahiret yurdunu unutanlara da açık bir tavsiyesi vardır:

Taksim

Bana Mevlana'yı, Yunus'u verin
Mecnun'u, Leyla'yı size bıraktım.
Kırk yıldır susuzum, bir tas su verin
Irmağı, deryayı size bıraktım.

Talıpli değilim şöhrete, şana
Makamı, rütbeyi yük etmem cana
Dostluk, sevgi, şefkat yetişir bana
Dövüşü, kavgayı size bıraktım.

Zaman yoktur ekip, biçip, sürmeme
Ham topraktan haram mahsul dermeme
Bir tek gönül kâfi gelir girmeme
Konağı, sarayı size bıraktım.

Çokta değil, hakta buldum huzuru
İstediğim alın teri, göz nuru
Benliği, kibiri, iğrenç gururu
Faizi, bankayı size bıraktım.

Hiçbiriniz telaş etmesin boşa
Doyacak gözünüz toprağa, taşa...

1 A. Karakoç, **Akıl Karaya Vurdu**, s. 42.

Beni inancımla koyun baş başa...
Topyekûn dünyayı size bıraktım. ¹

Geç Kalmışım
Putları taşa tutmanın
Güç'lüğünü geç anladım.
Delileri avutmanın
Hiç'liğini geç anladım.

İhtiraslar dursun diye
Şehiri sığırdırdım köye
Her bedenin ayrı şeye
Aç'lığını geç anladım.

“Safkan” dedikleri atın
Ünü büyük pek çok zatın
Bir yerde ilmin, sanatın
Piç'liğini geç anladım.

Hak'tan söz edersen eğer
Atılan taş sana değer
Doğruluk suç imiş meğer
Suç'luğunu geç anladım.

Su taşırken kalbur, file
Susmak gerekirmiş dile
Yazık... geç kalmanın bile
Geç'liğini geç anladım. ²

1960'lı yılların çile dolu Anadolu insanının durumunu şöyle beyan etmektedir:

Vatandaş Türküsü - I: TohdurBeğ

Avrat yeğın sayrı, benim karnım aç,

1 A. Karakoç, **Suları İslatamadım**, s.80-81.

2 A. Karakoç, **Gökçekimi**, Yenisey Yayınları, Ankara, 1991, s.31.

Keyf için gelmedik bura tohdurbeğ
Fukara harcından yaz da bir ilaç,
Olsun derdimize çare tohdurbeğ.

Tama vatandaşık, gardaşık tama...
Bunca Pahilm'olur adam adama?
Geldik ta sabahtan kaldık akşama,
Yarına mümkün mü sıra tohdurbeğ?

Yedi baş horanta yıkık hanede...
Tüm kazancım bini bulmaz senede;
Yüz pangunut helal olsun gene de;
Ben nereyim, beşyüz nere tohdurbeğ?

Tek kaşıkla çorba içer dördümüz...
Kul başından ırak ola derdimiz
Senden, benden esker ister ordumuz
Candan da mı yeğdir para tohdurbeğ?

Dert bela tebelleş oldu başıma,
Her gece tahsildar girer düşüme...
Beni mahcup etme can yoldaşıma,
Erkeklik öldü mü bre tohdurbeğ?

Büyük oğlan esker, öteki çırak,
Han için param yok oteli bırak...
Mevsim kış, yollar sarp, köy hayli ırak:
Bir değil, beş değil yara tohdurbeğ

Memur gelir karşılırsın köşeden!
Zengin gelir kırılırsın neşeden
Öte kaçma bizim garip Eşe'den,
Bakıp boynundaki kire tohdurbeğ

Hemi Müslümanım, insanım hemî;
Halimi arzettim darılma e mi?

BİRİNCİ SALON / VI.OTURUM

İçinde mangır yok, gördün kesemi;
Bir de ceplerimi ara tohdurbeğ

Daha sayayım mı? Noksan mı daha?
Yalvara yalvara tükendim aha...
Bu yüzle mi çıkacaksın ALLAH'a?
Vallahi yanarsın nara tohdurbeğ.¹

İffete, ahlaka son derece önem veren Karakoç özellikle hanım kızlara seslenir:

Unutma Bacım

Türksün, Müslümansın; dahası var mı?
Unutma bunları aman ha bacım.
Senin ak yüzünden ak olmamalı
Dağda kar, külekte ayran ha bacım.

Bir kocan olmalı, bir evin senin;
Artsın, eksilmesin şerefın senin;
Barışta annelik görevin senin,
Savaşta silâha davran ha bacım.

Hak yolun yolcusu kalmaz arkada;
Gücünü, gönlünü ülküye ada.
Yaşamak ne kadar hakkımızsa da,
Canımız Türklüğe kurban ha bacım.

Donsuz “yıldız”ları edinme örnek,
Kırk sandığa sığmaz bir kirli gömlek.
“Namus için” diyor en kutsal ölmek;
Ceddinin yazdığı ferman ha bacım.

Eskiye, yeniye bırak bir yana;
Her şeyin iyisin, doğrusun ara.
Uyma köksüzlere, olma maskara;
Aman ha, aman ha, aman ha bacım.²

“Karakoç, daima gür konuşan, âhengi kollayan, sağlam hatta çarpıcıkafiyeye

1 A.Karakoç, **Vur Emri**, s.345-346.

2 A. Karakoç, **a.g.e.**, s. 20-21.

önem veren bir şairdir". ¹Karakoç için şiir, duygu ve düşüncenin etkili bir sesle ifadesidir.

Şiire Dair

Şiir bir cennet bahçesi
Girmeyene anlatılmaz
Cennet nedir, bahçe nasıl
Görmeyene anlatılmaz.
Şair gülü, şükür gülü
Yaprak yaprak dokur gülü
Her mısradan fikir gülü
Dermeyene anlatılmaz.
Şiir toprak kokusudur
Şiir damla damla sudur
Ermişlerin duygusudur
Ermeyene anlatılmaz
Şairler sultanı Yunus
Her sözü yüz defa yumuş
Aşk bağına dergah kurmuş
Varmayana anlatılmaz. ²

Karakoç, aşk şairidir. İnsandaki en güçlü duygulardan biri aşktır. Aşk cümlelere sığmayacak kadar engin bir ruh halinin yaşanmasıdır. ³ O aşkı da yaşamış bir kişidir.

Aşktan yana söz duyunca
Ben hep seni düşünürüm
Uçsuz hayaller boyunca
Ben hep seni düşünürüm.

Yıldızlar kayar yüceden
Renkler sıyrılır geceden
Yüreğim sızlar inceden
Ben hep seni düşünürüm

1 Ahmet Kabaklı, **Türk Edebiyatı**, Türk Eğitim Vakfı Yayınları, C.IV, İstanbul, 1991, s.735.

2 Abdurrahim Karakoç, **Beşinci Mevsim**, Ocak Yayınları, Ankara, 1987, s.49.

3 Kibar Ayaydın, "Aşkın İç İsyanı: "Mihriban", **Akpınar**, Yıl:8, S.44, Mart-Nisan 2013, s.23-24.

Aklın ucu değer hiçe
Yol ararım içten içe
Kâinat uyur sessizce
Ben hep seni düşünürüm

Rüzgâr eser ilden ile
Sağlıkta bitmez bu çile
'Var'dan öte 'Yok'ta bile
Ben hep seni düşünürüm.

Mihriban

Sarı saçlarına deli gönlümü
Bağlamışlar, çözülmüyor Mihriban
Ayrılıktan zor belleme ölümü
Görmeyince sezilmiyor Mihriban.

Yâr,deyince kalem elden düşüyor
Gözlerim görmüyor aklım şaşıyor
Lambada titreyen alev üşüyor
Aşk kağıda yazılmıyor Mihriban.

Önce naz, sonra söz ve sonra hile...
Sevilen seveni düşürür dile
Seneler, asırlar değişse bile
Eski töre bozulmuyor Mihriban.

Tabiplerde ilaç yoktur yarama
Aşk deyince ötesini arama.
Her nesnenin bir bitimi var ama
Aşka hudut çizilmiyor Mihriban.

Boşa bağlanmış bülbül gülüne ,
Kar koysan köz olur aşkın külüne...
Şaştım karabahtım tahammülüne,
Taşa çalsam ezilmiyor Mihriban.

Tarife sığmıyor aşkın anlamı
Ancak çeken bilir bu derdi gamı
Bir kördüğüm baştan sona tamamı
Çözemedim, çözülmüyor Mihriban. ¹
İnsanların aldırışsızlığına yeni tabirle duyarsızlığına ise şöyle seslenir:

Suları İslatamadım

Savaştaım elli yıldır
Ömrüm geçti boşalt, doldur
Anlamadım bu ne hâldir
Bir gün silah çatamadım
Suları ıslatamadım.

Ekin ektim başak yılan
Kuşandığım kuşak yılan
Yorgan akrep, döşek yılan
Bir gün rahat yatamadım
Suları ıslatamadım.

Ne payem oldu, ne sayem
En doğruya varmak gayem
Düşüncemdir tek sermayem
Alan yoktur satamadım
Suları ıslatamadım.

Yolum yokuş, izim ayrı
Dilim yağsız, sözüm ayrı
Bedenimden özüm ayrı
Biri bire katamadım
Suları ıslatamadım.

Talipli yoktur sevgiye
Anlamadım, neden? Niye?
Canlar gücenmesin diye
Can attım, gül atamadım
Suları ıslatamadım. ²

1 Karakoç, **Vur Emri**, s.80-81.

2 Karakoç, **Suları İslatamadım**, s.28-29.

Karakoç'un bir zamanların Türkiye'sinde yaşanan olaylara dair şu meydan okuması, millî duyarlılık bakımından çok manidardır:

Yemin

Canım sağ oldukça rahmetli babam
Susarsam, hakkını helal etmesin
Ak sütün emziren ihtiyar anam
Susarsam hakkını helal etmesin.

Yerindedir daha aklım iradem
Ve işte yeminim, işte ifadem
İlk insan, ilk nebi Hazreti Adem,
Susarsam hakkını helal etmesin.

Meylim ne şöhrete, ne saltanata;
Hak için sarıldım ben bu sanata;
Kür-Şad, Bilge Kağan, Oğuzhan ata,
Susarsam hakkını helal etmesin.

Önünde dururken Türklüğün hali,
Susup da boynuma almam vebali;
Ebubekir, Ömer, Osman ve Ali(R.A)
Susarsam hakkını helal etmesin.

Esir iken Kırım, Kerkük, Türkistan,
Bana zindan olur Maraş, Elbistan
İbni Sina, Dedem Korkut, Alparslan
Susarsam hakkını helal etmesin

İmanda bu fire, zillete bu zam!
Doymuyor yüreğim ne kadar yazsam
Farabi, Gazali, İmamı Azam,
Susarsam hakkını helal etmesin.

Nusret versin yeri göğü yaratan
Çekip çıkartalım akı karadan

Ertuğrul Bey, Osman Gazi, Murat Han,
Susarsam hakkını helal etmesin.

Ülküm aşk çölünde Veysel Karani
Ulubatlı Hasan eyler göreni
Fatih, Ak Şemsettin, Molla Gürani
Susarsam, hakkını helal etmesin

Bu yol bahadırlar, ermişler yolu;
Kendini davaya vermişler yolu!
Şeyh Mevlana, Derviş Yunus, Köroğlu,
Susarsam hakkını helal etmesin.

Türkçe sevdalanan İslamca yanan
Adar milletine bir değil bin can
Yavuz Sultan Selim, Barbaros, Sinan
Susarsam hakkını helal etmesin.

Uyutulmuş köy, nahiye, ilçe, il
Yüreğimi yetmiş yerden yara bil;
Mehmet Akif, Osman Batur, Şeyh Şamil
Susarsam hakkını helal etmesin.

Usta savaşçılar, genç mücahitler
İmkanıma hizmetime şahitler
Başbuğ, ülküdaşlar, aziz şehitler,
Susarsam hakkını helal etmesin.

İçimde İslam'ın ince manası
Önümde Türklüğün soylu davası
Of'lu Kör Şakir'in Elif anası
Susarsam hakkını helal etmesin.

Sevdim, milletime gönlümü verdim
Zalimin zulmüne göğsünü gerdim

BİRİNCİ SALON / VI.OTURUM

Kırıkhanlı Kazım, Niksarlı Nedim
Susarsam hakkını helal etmesin

Kemal'imiz, Turan'ımız, Hacı'mız
Beraberdır sevincimiz, acımız
Mut'ta davar güden Zeynep bacımız
Susarsam hakkını helal etmesin.

Mühim değil güceneni, küseni
Allah sevmez haksızlığa susanı
Yozgat'ın Yerköy'lü Yetim Hasan'ı
Susarsam hakkını helal etmesin.

Komünist, siyonist, pusudan çıktı
Dinime saldırdı, töremi yıktı
Gönen'li Gülizar, Bünyan'lı Sıtkı,
Susarsam hakkını helal etmesin.

Yurdun bir kağıttır ışıık beyazı
Üstünde insanlar mukaddes yazı
Genci ihtiyarı gelini kızı
Susarsam hakkını helal etmesin.

Mazlumlar hakkını almayı ele,
Günü gün edersem zalimler ile
Evdeşim, öz kızım, öz oğlum bile
Susarsam hakkını helal etmesin.

Allah rızasıdır arzum, emelim!
Bu necip milleti ondan severim
Hazreti Muhammed(S.A.V) gerçek rehberim
Susarsam hakkını helal etmesin. ¹

Sonuç

“Her zaman kolayı yazmaktansa zoru yazmayı tercih ettim. Zorlukların kolayıma geldiğini söyleyebilirim. İçimde uhde olarak kalmış cevapsız meselem

1 Karakoç, **Kan Yazısı**, Ocak Yayınları, Ankara, 1978.

yoktur. İyilik, dürüstlük, güzellik insan oğlunun asli vazifesidir. Ben bunları bozanların kötülüklerini hicvederim. Kötülüklerle karşı mücadelede kıyamete kadar bakidir...” diyordu.

Şair ve yazar olan Abdurrahim Karakoç, 1932-2012 yılları arasında yaşamış olduğu seksen yıllık ömründe; gerçekten insanlık için adalet, dürüstlük, mertlik, iman ve idealde zirve insan olmayı başarmış bir sanatçıdır. O şiirlerini, söz ustalığını hicivle, temsil ile ortaya koymuş bir şahsiyettir. Karakoç Kahramanmaraş insanına özgü, vatanperverliği, civanmertliği, hoşgörüyü, millî ve manevî değerlere bağlılığı yanı sıra çalışkan, üretken, faydalı insan olmayı da başarmış bir şairdir. Kahramanmaraş ve Elbistan gibi, tarihi Türk-Türkmen kültür merkezi olan bir bölgede kendinden sonra gelen insanlara ve gençlere de misal olamaya devam edecektir.

KAYNAKÇA

AYAYDIN, Kibar; “Aşkın İç İsyanı: “Mihriban”, Akpınar, Yıl:8, S.44, Mart-Nisan 2013.

AYTEKİN, Osman; “Hasan’a Mektuplar’ın Şairi”, Akpınar, Yıl:8, S.44, Mart-Nisan 2013.

KABAKLI, Ahmet; Türk Edebiyatı, Türk Eğitim Vakfı Yayınları, C.IV, İstanbul, 1991.

KARAKOÇ, Abdurrahim; Akıl Karaya Vurdu, Ocak Yayınları, Ankara, 1997.

_____; Beşinci Mevsim, Ocak Yayınları, Ankara, 1987, s.49.

_____; Dosta Doğru, 9. Baskı, Ocak Yayınları, Ankara, 1994.

_____; Gökçekimi, Yenisey Yayınları, Ankara, 1991.

_____; Kan Yazısı, Ocak Yayınları, Ankara, 1978.

_____; Suları İslatamadım, Ocak Yayınları, Ankara, 1984.

_____; Vur Emri, Töre-Devlet Yayınları, Ankara, 1975.

SUBAŞI, Muhsin İlyas; “Abdurrahim Karakoç’u Anarken...”, Akpınar, Yıl:8, S.44, Mart-Nisan 2013.

Karakoç, Vur Emri, s.66-67.

Karakoç, Vur Emri, s.98-99.

Karakoç, Akıl Karaya Vurdu, s. 42.

Karakoç, Suları İslatamadım, s.80-81.

Karakoç, Gökçekimi, Yenisey Yayınları, Ankara, 1991, s.31.

(Footnotes)

Abdurrahim Karakoç, Suları İslatamadım, Ocak Yayınları, Ankara, 1984, s.96-98.

Karakoç, Dosta Doğru, 9. Baskı, Ocak Yayınları, Ankara, 1994.

Karakoç, Vur Emri, s.345-346.

Karakoç, a.g.e., s. 20-21.

BİRİNCİ SALON / VI.OTURUM

Ahmet Kabaklı, Türk Edebiyatı, Türk Eğitim Vakfı Yayınları, C.IV, İstanbul, 1991, s.735.

Abdurrahim Karakoç, Beşinci Mevsim, Ocak Yayınları, Ankara, 1987, s.49.

Kibar Ayaydın, "Aşkın İç İsyanı: "Mihriban", Akpınar, Yıl:8, S.44, Mart-Nisan 2013, s.23-24.

Karakoç, Vur Emri, s.80-81.

Karakoç, Suları Islatamadım, s.28-29.

Karakoç, Kan Yazısı, Ocak Yayınları, Ankara, 1978.

Karakoç, Beşinci Mevsim, s.50.

MARAŞLI ŞAİR NECİP FAZIL KISAKÜREK`İN ESERLERİNİN AZERBAYCAN`DA ARAŞTIRILMASI VE YAYINLANMASI

Doç. Dr. Vüsale MUSALI¹

**Doğduğu memlekete, şehre sahip çıkan,
hayran olan Maraşlılara**

20. yüzyılda yaşayıp yaratmış Maraşlı ünlü şair Necip Fazıl Kısakürek`in hayatı, sanatı ve edebi kişiliği Azerbaycanlı edebiyat sevenlerin büyük ilgisini kazanmış, bu konuda Azerbaycan`da eserler ve makaleler basılmıştır. Şair hakkında Azerbaycan`da yürütülmüş çalışmaları bu şekilde sıralayabiliriz:

Makaleler;

Eserlerinden tercümeleler;

Monografiler;

Seçkin eserlerinin yayını;

Tezler.

Sovyetler döneminde bu ünlü Türk şairinin hayat ve sanatından sadece Mikail Müşfik bahsetmiş, Resul Rıza ise şairin bir şiirini Azeri Türkçesine çevirmiştir. İlk olarak Azeri şair Mikail Müşfik 1929 yılında bilim adamı Ekrem Cafer`e yazdığı bir mektupta Necip Fazıl`dan bahsediyor, şiirlerinden örnekler veriyor. Necip Fazıl`ın “Otel odaları” şiirini ilk kez Azerbaycan şairi Resul Rıza Azeri Türkçesine aktarmış ve 1958 yılında “Edebiyat gazetesi”nde yayınlamıştır. Bu, şairin Azeri Türkçesinde yayınlanmış ilk şiiridir.

Azerbaycan bağımsızlık kazandıktan sonra N.F.Kısakürek`in hayatı, sanatı, edebi kişiliği konusunda eserler, kitaplar, makaleler, monografiler yazılmış, şairin bazı şiirleri Azerbaycan Türkçesine çevrilmiştir. 1991 yılında Kısakürek`in bazı şiirleri Azeri Türkçesine tercüme edilerek “Edebiyat gazetesi”nde başlanmıştır.

Azeri yazar Anar “Otel odası” adlı romanını (1993) Kısakürek`in “Otel odaları” şiirinden etkilenerek yazmıştır.

N.F.Kısakürek`in hayatı ve sanatı hakkında Azerbaycan`da ilk kapsamlı bilgi 2000 yılında yayımlanmış “Bin beş yüz yılın Oğuz şiiri” adlı antolojide yer almış ve şiirlerinden örnekler sunulmuştur.

Sözünü ettiğimiz ünlü Türk şairinin Azerbaycan`da yayınlanmış ilk kitabı

1 Bakü Devlet Üniversitesi tezkiresinas@gmail.com

BİRİNCİ SALON / VI.OTURUM

“Çile”dir. “Çile” Azerbaycan Türkçesine aktarılarak 2004 yılında N.F.Kısakürek`in doğumunun 100. yıldönümü münasebetiyle basılmıştır. 2007`de şairin “Hazret-i Ali: İlim Şehrinin Kapısı” adlı eseri Bakü`de yayınlandı.

24 Ağustos 2007 yılında Azerbaycan Cumhuriyeti Cumhurbaşkanı Sayın İ.Aliyev`in “Dünya klasiklerinin eserlerinin Azerbaycan dilinde neşredilmesi hakkında” fermanyıyla N.F.Kısakürek`in “Seçilmiş eserleri” 2011 yılında Azerbaycan`da yayınlanmıştır.

Azerbaycanlı edebiyat bilginlerinden E.Babayeva şairin hayatı ve sanatını inceleyerek doktora tezi savunmuştur. Genç araştırmacı şairin “Bir adam yaratmak” dramını Azeri Türkçesine çevirerek 2013 yılında yayımlamıştır.

Bildirimizde N.F.Kısakürek`in hayatı, sanatı, eserleri, eserlerinin tercümeleri ile ilgili Azerbaycan`da yürütülmüş çalışmaları incelemeyi amaçlıyoruz. Sempozyum sırasında bildirimizi slayt sunumu şeklinde gerçekleştirmiş, ilk kez Maraşlı ünlü şairin Bakü`de basılmış eserlerinin tercümelerini, onunla ilgili gazete yazılarını görsel olarak kendi memleketinde tanıtmışız.

Anahtar kelimeler: Maraş, N.F.Kısakürek, Azerbaycan, “Çile”

Orta çağlardan itibaren Azerbaycan ve Türk edebiyatları karşılıklı etkileşim ortamında gelişmiştir. Azerbaycan Sovyet Ansiklopedisi`nin 1986 yılında neşredilmiş IX. cildinde Türkiye şair ve yazarlarının eserlerinin Azerbaycan Türkçesinde yayınlanmasından bahsediliyor: “Türk edebiyatının en iyi örnekleri daha inkilaptan (Sovyet yönetiminin kurulmasından – V.M.) önce Azerbaycanda yayılmıştır. Klasik ve çağdaş türk edebiyatının bazı örnekleri (“Türk halk şiirinden seçmeler”, “İki zirve”, “Yaşasın deniz”), Tevfik Fikret, Nazım Hikmet, Reşad Nuri Güntekin, Sabahaddin Ali vd. Türk yazarlarının eserleri Azerbaycan diline tercüme edilmiştir”¹.

N.F.Kısakürek`i Azerbaycan okuyucusu ile ilk tanıştıran ünlü şair Mikail Müşfik olmuştur. Şair kendi arkadaşı Ekrem Cafer`e yazdığı bir mektupta Necip Fazıl`la ilgili fikir ve düşüncelerini paylaşıyor. Mikail Müşfik Türkiye`nin yeni şairlerinden söz ederken Necip Fazıl üzerinde duruyor: “Sana yeni şairlerden haber vermek istiyorum. Son zamanlar 27. yıla (1927 – V.M.) kadar ben Faruk`u pek beğenirdim. Fakat sanat, şiir sahasında ondan ileri gidenler de oldu. Mesela, Necip Fazıl. Gerçekten de bu, her haliyle yeni bir yetenektir. Bunun “Örümcek ağı” namlı eserini okumuştuk. Bir az basitti. Ama elastikli bir lisana sahipti. Bunu ikinci “Kaldırımlar” namlı eseri ispat etti. Cumhuriyet gazetesinde bunun hakkında yazılan bir makaleye tesadüf ettik...”². Şair daha sonra Ekrem Cafer`e Necip Fazıl`ın bir şiirini örnek veriyor ve hepsini hatırlamadığı için teessüf ettiğini yazıyor.

Kedim ayak ucumda büzüşüb uyumakda,
İplik-iplik sarıyor sükutu bir yumakda
Hırıl-hırıl,
Hırıl-hırıl.
Söndürün lambaları, uzaklara gideyim,

1 Azerbaycan Sovyet Ansiklopedisi. Türkiye edebiyatı, 9. Cilt, 1986, s. 399.

2 Mikail Müşfik. Eserleri, 3. Cild. Bakü, 2004, s.113.

Nurdan bir şehir gibi ruhumu seyredeyim

Pırıl-pırıl,

Pırıl-pırıl¹.

Mikail Müşfik'in 1929 yılında yazdığı bu mektubun ardından Necip Fazıl hakkında Azerbaycan'da yazılmış yayımlanmış hiç bir yazıya, makaleye rastlamadık. Nihayet, uzun zaman sonra 1958 yılında "Edebiyat ve incesanat" gazetesinde "Asya ve Afrika ülkeleri yazarlarının konferansı karşısında" başlığı altında "Türkiye şairleri" yayınlanmıştır. Gazetede Karacaoğlan'ın, Kemaleddin Kami'nin, Kul Mustafa'nın, Nazım Hikmet'in ve Necip Fazıl'ın şiirlerinin Azeri Türkçesine aktarılmış şekli yer almıştır. Burada önce Türkiye edebiyatı hakkında Sovyet'lerin bakış açısı esas alınarak kısa bilgi verilmiştir:

"Bu yılın (1958 –V.M.) Ekim ayında Taşkent'te Asya ve Afrika ülkeleri yazarlarının konferansı düzenlenecektir. Bu konferans sebebiyle Sovyetler Birliği'nde Türk, Arap, İran yazarlarının eserlerinden birçok örnekler tercüme edilip gazete ve dergilerde yayınlanmıştır. Gazetemizin bu sayısında Türkiye şairlerinin şiirlerinden bir kaçını yayınlıyoruz"². Daha sonra dönemin Türk edebiyatının mükayesesi veriliyor: "Çağdaş ilerici Türkiye şairleri kendi yaratıcılıklarında daha artık sosyal meselelere nüfuz ediyor, çağdaş hayatın çeşitli problemleriyle ilgilenmeye çalışıyorlar. Bu şairlerden genç yaşında vefat etmiş Orhan Veli'yi, Mümtaz Zeki Daşif'i, Arif Hikmet'i vb. göstermek olur. Çağdaş Türkiye şairlerinden bazılarıysa Türk klasik ve halk şiirinin değerli geleneklerinden uzaklaştıkları ve halk hayatından, halkın mücadelesinden kenarda durmaya çalıştıkları zaman yeni içerikli, yeni biçimli şiir yerine insan kalbine, beynine gıda vermeyen parçalar ortaya çıkarıyorlar"³.

Daha sonra gazetede Azerbaycan şairi Resul Rıza'nın tercümesinde bazı şiirler takdim olunmuştur. Bu şiirlerden biri de Necip Fazıl'ın "Otel odalarında" başlıklı şiiridir:

"Otel otaqlarında"

Bir mərhəmətdir yanan dərissəqal otaqların
hisli lampalarında, hisli lampalarında.

Gizli bir iz qalıbdır, gəlib keçən üzlərdən
Tozlu aynalarında, tozlu aynalarında.

Soyunulmuş paltarlar başı kəsik adamdır
Sınıq masalarında, sınıq masalarında.

Sanki bir sırr aparır gecə məstləri, tıp-tıp,
Daxma kandarlarında, daxma kandarlarında.

1 Mikail Müşfik. Eserleri, 3. Cild. Bakü, 2004, s. 114.

2 Türkiye şairleri // Edebiyat ve incesanat gazetesi, 1958, 28 haziran.

3 Türkiye şairleri // Edebiyat ve incesanat gazetesi, 1958, 28 haziran.

BİRİNCİ SALON / VI.OTURUM

Çılpaq divarda vurur nəbzi sızıltılarını
Mismar yaralarında, mismar yaralarında.

Hiss edilir zamanın taxtanı gəmiridiyi
Tavan aralarında, tavan aralarında.

Ağlayın, aşinasız, səssiz can verənlərə,
Otel otaqlarında, otel otaqlarında¹.

1958 yılında Azərbaycan Devlet Neşriyatında basılmış “Sulh ve dostluk” kitabında Necip Fazıl’ın iki şiiri yayınlanmışdır. Bunlardan biri “Otel odalarında” (çeviren R.Rıza), diğeri isə “Sayıklama” (çeviren Memmed Rahim) şiirleridir².

1958 yılından 1991 yılına kadar Azərbaycan’da Necip Fazıl’ın hiçbir kitabı, şiiri yayınlanmamış, eserləri araşdırılmamışdır. 1991 yılında şairin bazı şiirleri Azeri Türkcəsinə aktarılaraq “Edebiyat ve incəsənət” gazetesində yayımlanmışdır³.

Yük

Bu yük səndən, Allahım, çəkəcəyəm, naçaram!
Səndən sənə sığımıb, səndən sənə qaçaram!

Su

Su bir şəkil, üstü nur qəliblərdə gizlənən,
Yerdə kirə batdımı, buludda təmizlənən.

Qadın

Bir üfüq ki, nə Məcnun vara bildi, nə Fərhad;
Bir üfüq ki, ilahi sirri gözləyən sərhəd...

O bağçalar

Adımın o bağçalar, hər gün anıldığı yer;
O bağçalar, yalanın belə yanıdığı yer...

Boş üfüqlər

Nə karvan qaldı, nə at, hamısı silinib getdi,
“Yaxşı insanlar yaxşı atlara minib getdi”.

Vətən

1 Aynı gazete.

2 Abbas Abdulla. Türk dünyasının büyük edibi N.F.Kısakürek // Edebiyat gazetesi, 3 Aralık, 2004.

3 Müasir Türk şiirinden seçmeler // Edebiyat ve incəsənət gazetesi, 26 Nisan 1991.

Bu dünya bir bənzəyiş, bir vətəni andırış;
Və gəz, görmədiyinə özünü inandırış!...

Keçər

Həsrət bir rüzgar, qapı-qapı aralar keçər;
Gördüyüm hər gözəl şey, məni yaralar keçər.

Azərbaycan Yazarlar Birliyi'nin başkanı Anar 1993 yılında yayınladığı “Otel odası” adlı romanını Necip Fazıl'ın “Otel odaları” şiirinden etkilənerek yazmış ve eserini aşağıdaki mısralarla başlamıştır¹:

Ağlayın, aşinasız, səssiz can verənlərə
Otel odalarında, otel odalarında...

Fazil Nəcib Qısakürək

2000 yılında 2 ciltte yayınlanmış “Bin beş yüz yılın Oğuz şiiri” adlı antolojide ilk kez Azərbaycan okuyucusuna Necip Fazıl Kısakürək'in hayatı ve sanatı hakkında kısa bilgi verilmiştir. “Necip Fazıl Kısakürək Türkiye edebiyatına – şiirine, dramaturjisine, fikir âlemine çok değerli katkıda bulunmuş büyük sanatçıdır. Eğitimi Amerikan ve Fransız kolejinde alan Necip Fazıl sonralar Paris'te Sarbonne Üniversitesi'nde eğitimine devam etmiştir. Vatana döndükten sonra şair gibi tanınmaya başlamıştır. 1925 yılında basılmış “Örümcek ağı” ve 1928 yılında yayımlanmış “Kaldırımlar” kitapları şaire edebi âlemde şöhret getirmiştir...”². Antolojide şairin “Otel odaları”, “Kaldırımlar”, “Tabut”, “Bu yağmur”, “Geçen dakikalarım”, “Ayak sesleri”, “Gece bir hendeke düşercesine”, “Utansın”, “Ölüler”, “Saçların”, “Aydınlık” ve “Anneciğim” başlıklı şiirleri Azeri Türkçesinde verilmiştir.

N.F.Kısakürək'in Azərbaycan'da yayınlanmış ilk kitabı “Çile”dir. “Çile” Rasim Karaca tarafından Azərbaycan Türkçesine çevrilmiş ve şairin doğumunun 100. yılı münasebetiyle 2004 yılında neşredilmiştir. 2004 yılının Kasım ayında M.F.Ahundov adına Milli Kütüphane'de “Çile”nin tanıtım töreni düzenlenmiştir³.

Azeri Türkçesine aktarılan kitap şu cümlelerle başlamaktadır: “20. asır Türk edebiyatının ünlü isimlerinden N.F.Kısakürək bugüne kadar Azərbaycan okuyucusuna esaslı şekilde tanıtılmamıştır. Yalnız son yıllarda bazı şiirlerinden örnekler dergi ve gazetelerde, antolojilerde yayınlanmaya başlamış, fakat bu örnekler Necip Fazıl'ın son derece değerli bir şair olarak ülkemizde tanınması ve sevilmesi için yeterli olmamıştır. Artık ilk sayfalarını okumaya başladığımız bu kitap N.F.Kısakürək'in Azərbaycan'da yayınlanan ilk kitabı olmasıyla önem arz etmektedir. Şiirleri Azərbaycan Türkçesine uyarlarken temel prensip Necip Fazıl tarzını korumak olmuştur”⁴. Çile'nin Bakü neşrinin sunuşunda Cevdet Karal'ın “Modern Türk şiirinin metafizik yükselişi – Necip Fazıl” başlıklı yazısı yer almıştır.

1 Anar. Otel otağı. Bakü, 1995

2 Anar. Bin beş yüz yılın Oğuz şiiri. Bakı, 2000, s. 41.

3 Türk dünyasının büyük şairi Necip Fazıl Kısakürək'in Azərbaycan türkçesine uyğunlaştırılarak derc edilmiş “Çile” şiirler kitabının taktimat merasimi hakkında / haz: Z. Quliyeva //Azərbaycan gazetesi, 2004. 21 Kasım. s.4.

4 Kısakürək N.F.Çile / haz.: R.Karaca. Bakü, 2004, s. 2.

N.F.Kısakürək. “Çile”. Bakü 2004.

“Çile” Bakü`de yayınlanır yayınlanmaz kitabın tercümesi hakkında tenkidî makaleler neşredilmeye başladı. Bu makalelerden ilki 12 Kasım 2004 tarihinde Azer Turan tarafından Azərbaycan gazetesinde yayınlanmıştır. Yazar makalede tenkide geçmeden önce “Çile”nin yayınlanmasının önemli hadise olduğunun altını çiziyor:

“Bu kitabın edebî hayatımızda sıradan bir hadise olmadığını da itiraf ederek bizzat beni heyecanlandıran bir sıra hususlar hakkında fikir paylaşmak niyetindeyim”¹. Azer Turan, Rasim Karaca'nın Necip Fazıl'dan çevirmelerinde iyi örnekler de, yerine düşen uyarlamalar da olduğunu belirtiyor, fakat böyle olmasına rağmen Azerbaycan Türkçesinde “konuşmaya” başlayan Necip Fazıl'ın dil mimarisinin kendisini Rasim Karaca'nın poetik hamlelerinden koruya bilmediğini de ifade ediyor. Yazar Türk şiirinin 20. yüzyıldaki klasik örneklerinden birinin Azeri Türkçesine çevirmeyin sadece Rasim Karaca'nın kişisel zevkine, edebî kriterlerine bağlı bir mesele olmadığını, neredeyse 100 yıla yakın münakaşa ve tartışma doğuran Türkoloji bir vakıa olduğunu belirtmiştir. Daha sonra Necip Fazıl'ın poetik mirası hakkında vasiyetini hatırlatarak “ben öldükten sonra kim ne suratla eserlerim üzerinde gizli bir tasarrufa kalkıp ölçünü hafifce bile olsa değişirse masasını başına çevirin”. Bu makalede “Çile”nin Bakü neşrinin eksik tarafları, yanlışları ön plana alınmıştır. Sonda Azer Turan, Rasim Karaca'nın takdim ettiği “Çile”de başarılı örneklerin yok sayılmayacağını, bunu inkar etmenin insafsızlık olduğu bildirmiştir.

28 Kasım 2004 tarihinde Azerbaycan gazetesinde F.Halilzade'nin “Çevirmek, yoksa...” başlıklı tenkidî yazısı yayımlanmıştır. Makale aşağıdaki cümlelerle başlamaktadır: “...maalesef uzun yıllar mevcut olan yasaklar N.F.Kısakürek'in Azerbaycan'da tüm okuyucular tarafından tanınmasına, okunmasına engel yaratmıştır”². Daha sonra F.Halilzade “çevirmek” ifadesi üzerinde durarak yazır: “Aynı dili nasıl çevirmek olur?”. Yazar Necip Fazıl şiiriyatının amansız edisyona ve amatör sunuşa maruz kaldığına vurgu yapmış, Necip Fazıl gibi bir şairi tahrif edilmiş biçimde Azerbaycan okuyucusuna sunmanın affedilmez olduğunun altını çizmiştir. Bundan başka “Çile”deki şiirlerin orijinali 2004 neşriyle mukayese edilmiştir. Bazı örneklerle göz atalım. N.Fazıl'ın

Ufukta pas tuttu birdenbire yaz
Gün çabucak geçti, akşam tez oldu.
Toz kaldırdı karşı yollardan poyraz,
Kopan yol uçları eklenmez oldu.

“Çile”nin Bakü neşrinde şiir bu şekilde çevrilmiştir:

Üfüqdə pas tutdu bir yaz səhəri,
Gün çox erkən keçdi, axşam tez oldu.
Toz qaldırdı qarşı yollardan xəzri,
Qopan yol ucları bitişməz oldu.

F.Halilzade şiirin 3. mısrasındaki “xəzri” ifadesi üzerinde durmuş ve bunun Hazar denizinden esen rüzgar anlamını taşıdığını bildirmiştir. “1922 yılında Türkiye’de, o yerlerin tabiatıyla ilgili kaleme alınmış şiirde “xəzri” nasıl olabilirdi?” Makale yazarı yazısının sonunda şu fikirlerin altını çiziyor: “Necip Fazıl'ın Azerbaycanda

1 Azer Turan. “Çile”nin çilesi...// Azerbaycan gazetesini, 12 Kasım 2004.

2 Halilzade F. Çevirmek, yoksa // Azerbaycan gazetesini, 28 Kasım 2004.

BİRİNCİ SALON / VI.OTURUM

yayımlanmasına büyük ihtiyaç var, ancak olduğu gibi”¹.

2004 yılı Kasım ayında Azerbaycan Yazarlar Birliğinde Necip Fazıl'ın doğumunun 100. yıldönümü münasebetiyle etkinlik düzenlenmiştir. Bu etkinlik hakkında Edebiyat gazetesinin 2004 yılı 3 Aralık tarihli sayısında kapsamlı bilgi verilmiş, Abbas Abdulla ve Fikret Sadık'ın “Türk Dünyasının büyük edibi” başlıklı yazıları yayınlanmıştır. Bu makalede Necip Fazıl'ın hayatı ve şiir sanatıyla ilgili hatırlara yer verilmiştir. Daha sonra şairin “Nakarat”, “Aydınlık”, “Anacığım”, “Dua”, “Şöhret” vs. şiirleri Azerbaycan Türkçesinde takdim olunmuştur.

“Çile”den sonra Necip Fazıl'ın Azerbaycan'da yayımlanan ikinci kitabı “Hazret-i Ali”dir. Ehl-i Beyt âşığı olan Necip Fazıl'ın çarpıcı bir dille kaleme aldığı “İlim beldesinin kapısı Hazret-i Ali” kitabında bu büyük insanın hayatını mercek altına almıyor. Hicrete kadar, hicret ve ötesi ve O'ndan sonra ara başlıklarını taşıyan kitap, Necip Fazıl'ın kendine has ifadeleriyle bir Ali-yi Mürteza portresi çiziliyor. Kitap üç hadis-i şerifle bitiyor: “Ya Ali, seni seven, ancak mûmindir, sevmeyense münafık...” “Ali'ye nazar etmek ibadettir.” “Ali'ye muhabbet bana muhabbettir; bana muhabbetse Allah'a sevgi... Ali'ye düşmanlık, bana, bana düşmanlık da Allah'a adavet...”

Eser Hacı Mirsadık Kerbelayı Mirahmed oğlu tarafından Azeri Türkçesinde 2007 yılında basılmıştır. Hacı Mirsadık kitaba bir ön söz yazmıştır. Fakat ön sözde bu eserin Necip Fazıl tarafından ne zaman yazılması, eserin içeriği vs konusunda hiç bir bilgi verilmemiştir.

1 Halilzade F. Çevirmək, yoxsa // Azərbycan qəzeti, 28 noyabr 2004.

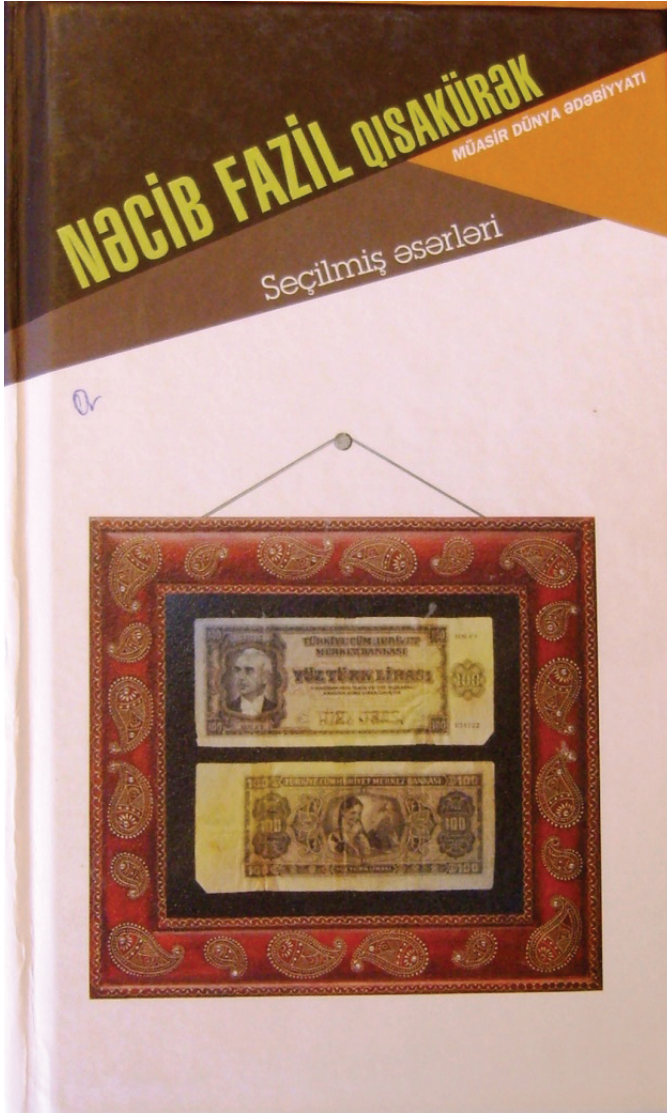
Kısakürek N.F. İlim şəhrinin kapısı Hazreti-Ali /
hazırlayan Hacı Mirsadık. Bakü, 2007.

14 Ağustos 2007 yılında Azərbaycan Cumhuriyeti Cumhurbaşkanı Sayın İ.Aliyev`in “Dünya edebiyatının ünlü temsilcilerinin eserlərinin Azərbaycan dilində neşredilməsi haqqında” fərmanı ilə N.F.Kısakürək`in “Seçkin eserləri” 2011 yılında Azərbaycan`da yayınlanmışdır. “Dünya edebiyatı kütüphanəsi” serisinə daxil edilmiş eserlər arasında Yunus Emre eserləri, Nazım Hikmet`in “Seçkin eserləri”, Orhan Pamuk`un “Seçkin eserləri” de vardır.

Necip Fazıl`ın 2011 yılında neşredilmiş “Seçkin eserləri”ne daxil olunmuş eserlər Neriman Abdürrahmanlı, Ayşe Haqqıxılı, Tofiq Abdin və Rasim Karaca tərəfindən tərcümə edilmişdir. 552 sayfa həcmində olan bu kitabın önsözü Prof. Asker Resulov yazmışdır. “Olduğu gibi görünen üstad” başlıklı önsözde A.Resulov yazıyor: “...Edibin bu çelişkili həyatı və sənəti Sovyet dönmənin klişələmiş siyasi ideoloji tefekkürü süzgecindən keçməmiş, Türkolojimizdə, bəzi kiçik istisnaları diqqətə almazsak, onun haqqında akademik araştırmalar gerçəkləşdirilməmiş, eserlərinin tərcüməsi və neşri yasaklanmışdır”¹.

Necip Fazıl`ın “Seçkin eserləri”ne hikayələri (Bir tənhalıq gecəsinin vahimələri, Paradi, Köhnə paltarların yaddaşı, Goreşən, Xəyal, Şəhid, Zamanın memarı, Yusufcuq vd.), şiirləri (Çilə, Nur, Allah deyərəm, Olmazmı, O an, Ən yaxın, İşarə, Dua, Sakarya türküsü vd.) və tyatro eserləri (Pul, Bir adam yaratmaq) içərir.

1 Qısakürək N.F.Seçilmiş əsərləri. Ön söz. Bakı, 2011, s. 6.

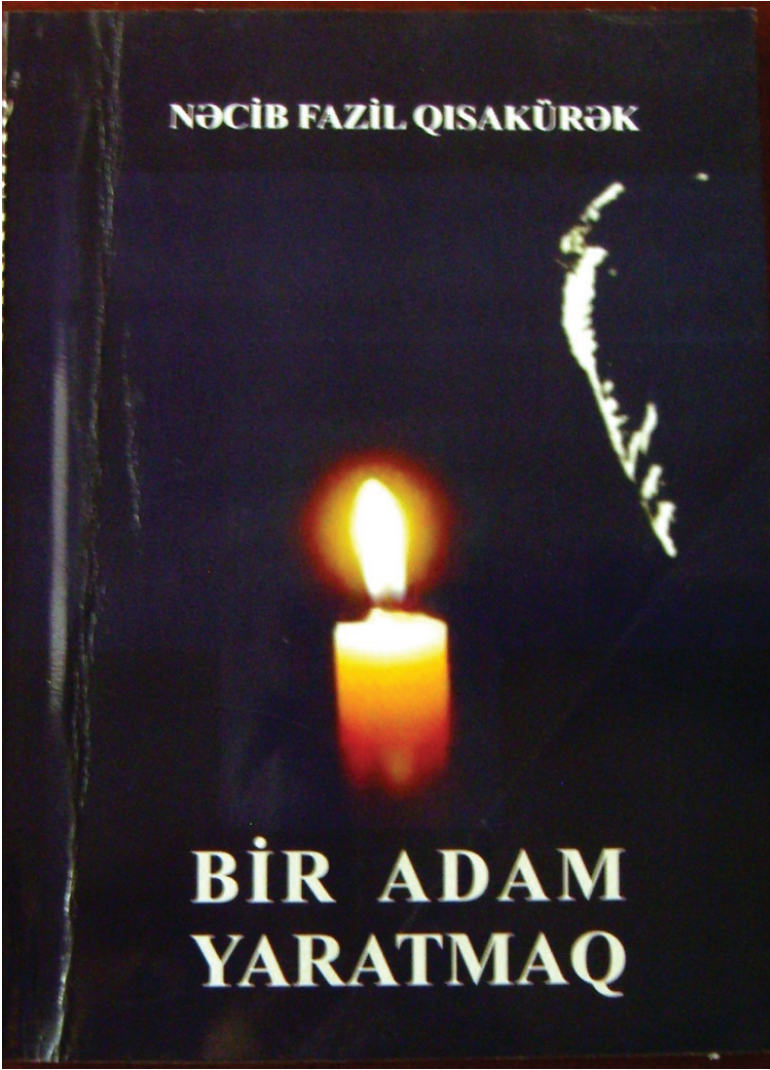

Kısakürek N.F. Seçkin eserleri. Bakü, 2011.

N.F.Kısakürek`in hayatı ve sanatı Azərbaycan`da akademik açıdan ilk kez Eşkane Babayeva tarafından araştırılmış və 2010 yılında bu konuda doktora tezini savunmuşdur. E.Babayeva doktora tezini 2013 yılında monografi şeklinde “Necip Fazıl Kısakürek`in yaratıcılık yolu” başlığıyla neşrettirmiştir. Dört bölümden oluşan kitabın birinci bölümünde şairin hayatı ve edebî ortamı, ikinci bölümünde şiiri, üçüncü bölümünde nesri ve dördüncü bölümünde dramaturjisi incelenmiştir.

E.Babayeva şairin “Bir adam yaratmaq” dramını Azərbaycan Türkçesine uyğunlaşdırmış və 2013 yılında neşrettirmişdir. E.Babayeva kitaba “İztrab çeken ruhun dramı” başlıklı önsöz yazmışdır. E.Babayeva'nın hazırladığı her iki kitabın 2013 yılında Azərbaycan Yazarlar Birliğinde tanıtımı olmuşdur.

Sonuç

19. yüzyılın sonlarından itibaren Azerbaycan yazarlarının eserlerinin Türkiye`de neşri ve 20. yüzyılın başlarından Türkiye şairlerinin eserlerinin Azerbaycan`da yayınlanması iki kardeş halkın edebi ve kültürel ilişkilerinin yoğunlaşmasına neden olmuştur. Sovyetler döneminde bir sıra Türk şair ve yazmalarının eserlerinin Azerbaycan`da neşri yasaklansa da, şimdi devlet düzeyinde Türkiye şairlerinin eserlerinin yayınlanmasına özen gösteriliyor. Azerbaycan bağımsızlık kazandıktan sonra eserleri Azerbaycan`da yayınlanan, hayatı ve sanatı tez konusu edilen yazarlardan biri de Necip Fazıl Kısakürek`tir. Şairinin eserlerinin neşri ve araştırılması onun Azerbaycan`ın geniş okurlar çevresince tanınmasına ve sevilmesine sebebiyet vermiştir.

KAYNAKLAR:

Anar. Otel odası. Bakü, 1995.

Anar. Bin beş yüz yılın Oğuz şiiri. Bakü, 2000.

Asya ve Afrika ülkelerinin yazarları konferans karşısında. Türkiye şiirleri // Edebiyat ve incenanat gazetesi, 1958.

Babayeva E. N.F.Kısakürek`in yaratıcılık yolu. Bakü, 2013.

Kısakürek N.F. Seçilmiş eserleri. Bakü, 2011.

Kısakürek N.F. Bir adam yaratmaq. Bakü, 2013.

Türk dünyasının büyük şairi Necip Fazıl Kısakürek`in Azərbaycan Türkçesine uyğunlaşdırılarak dercedilmiş “Çile” şiirler kitabının takdimat merasimi hakkında / haz: Z. Quliyeva //Azerbaycan gazetesi. 2004. 21 Kasım. s.4.

Kısakürek N.F. Çile. Bakü, 2004.

Halilzade F. Çevirmek, yoksa...// Azərbaycan gazetesi, 28 Kasım 2004.

Mikail Müşfik. Eserleri, 3. Cild. Bakü, 2004.

Resulov A. Necip Fazil Kısakürek`in poeziyası // Bakü Üniversitesinin Haberleri, 2009, Sayı 3, s. 161-165.

Tofiq Abdin. Türk şiiri. Esrar Dededen Orhan Aras`adek. Bakü, 2006.

Turan Azer. “Çile”nin çilesi...// Azərbaycan gazetesi, 12 noyabr 2004.

“KENDİMİZ OLABİLME ERDEMİ” ŞAİRİ MUSTAFA OKUMUŞ’UN POETİKASI

Yrd. Doç. Dr. Mehmet Fetih YANARDAĞ¹ - Ahmet KARCI²

Özet

Kahramanmaraş yetiştirdiği sayısız şairle “şair şehri” unvanına namzet bir mahfildir. Mustafa Okumuş bu ocaktan çıkmış; son dönem edebiyatımızda kendine has sesiyle eserler veren özgün bir şairdir. Şiirlerini sevgi ve insanlık değerleri üzerine inşa eden Okumuş, insan ve doğa merkezli gözlemleriyle “erdemsel yetkinleşmenin kapısını” aralamaya gayret gösterir. “Üslup, sanat, şiirde anlam, şiir-gerçeklik, toplum-şiir ilişkisi, şiirin diğer edebi türler içindeki konumu, günümüz şiiri” gibi pek çok mesele üzerinde kafa yorar. Şâiri “kendine özgü söyleyiş biçimine” sahip; diğer insanlardan farklı olarak duyduğunu coşku uyandıracak biçimde duyurma/ifade etme kabiliyeti olan bir sanatçı olarak ele alır. “Toplum olmadan sanat da olmaz.”düşüncesini benimseyerek, sanatçıya/şâire birey-toplum ilişkisinde önemli görevler yükler. Sanatın toplumun sesinden bağımsız düşünülmemeyeceğini ileri sürer. Gerek şiirleri gerekse deneme ve söyleşileriyle şiir vadisinin içinde gezinerek, şiirin ünsiyet kurduğu her mevzuda fikir yürütmek suretiyle poetik duruşu hakkında bize ipuçları verir. Bu çalışmada merkeze Okumuşla şiir üzerine yaptığımız söyleyiş alarak, şâirin eserleri ışığında, Okumuşun sanat görüşünü ve şiir dünyasını anla(mlandır)maya çalışacağız.

Anahtar Kelimeler: Mustafa Okumuş, Poetika, Türk Şiiri, Sanat, Üslup.

Be ourselves virtues poetics of writing poet Mustafa Okumuş

Abstract

Kahramanmaraş is a gathering place that is a nominee for the title of “poetry city” with the numerous poets it raised. Mustafa Okumuş who had been educated in this school is an original poet in our recent literature with his own unique sound and artifacts. Okumuş, builds his poems on the values of love and humanity, strives to open “moral competence of the door” with man and natu-

1 Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi Fen- Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, Öğretim Üyesi

2 Kahramanmaraş Kız Teknik ve Meslek Lisesi, Türk Dili ve Edebiyatı Öğretmeni

re-based observations. He chews on many issues like as “stylistically, art, poetry, meaning poetry and reality, society and the relationship of poetry, the poem’s position in other literary genres, today’s poem.” He handles the poet as an artist who has own unique expression and the ability to express feelings different from other people. Adopting the idea “There is no art without society.”, he encumbers important tasks to artist/poet about individual-society relationship. He says that “art can not be considered independently of the society’s voice.” Navigating through poetry valley, both his poetry with essays and interviews; he cerebrates every topic which is the regarding poetry. He provides insight about his poetics mentality to us. In this study, focusing our interview with the Okumuş, we try to figures out/ gives meaning Okumuş’s art view and poetry world in the light of his works.

Key Words : Mustafa Okumuş, Poetics, Turkish Poem, Art, Wording.

1. GİRİŞ

Yunancada “estetğin felsefesi” anlamına gelen poetika, önceleri bütün sanat dallarını kapsarken sonradan şiir sanatını ilgilendiren bir metin türü olmuştur. Dünya edebiyatında bilinen ilk poetika Aristo’ya aittir. Genel anlamda poetika, şairlerin; şiirin şekil, muhteva, dil ve estetik bakımından özelliklerini ifade ettikleri yazılardır. Edebiyatımızda poetik metinler Tanzimat dönemiyle birlikte kendini göstermeye başlamıştır. Ziya Paşa’nın *Şiir ve İnşâ* makalesi poetikanın ilk örneği sayılabilir. Batılı anlamda derli toplu yazılmış ilk poetika Ahmet Haşim’in *Şiir Hakkında Bazı Mülâhazalar*’ıdır. Yahya Kemal, Ahmet Hamdi Tanpınar, Orhan Veli, Sezai Karakoç, Necip Fazıl gibi şairler, poetikası olan şairlerimizden bazılarıdır.

Mustafa Okumuş, son dönem Türk Edebiyatı’nda kendine has yenilikçi şiir anlayışıyla eserler veren sanatçılarımızdandır. Şiirlerini sevgi ve insanlık üzerine kuran şairimiz “Kendimiz Olabilme Erdemi”nin şiirini yazmış bir bakıma. Bahattin Karakoç, şairin ikinci şiir kitabı *Uzaklara Özlem*’in arka kapağında şunları söyler: “*Mustafa Okumuş, değerli bir gönül adamı, çaplı bir kalem erbabı, çok ince ruhlu bir şairdir. Okuyanı hemen çarpan, sarsan şiirler yazdığını iddia edecek değilim. Ama Türkçenin güzelliğine toz kondurmadan, şiir için gerekli malzemeleri daha zenginleştirerek yazdığı ve yazdıklarını da en sağlam temellere oturttuğu somut bir gerçektir. Kanıt mı istiyorsunuz; işte Uzaklara Özlem görkemli bir anıt gibi sağlam bir kanıt. Yeter ki kodlarını çözün, uyanıkken okuyun ve algılamasını bilin.*”

Mustafa Okumuş, 1932 yılında Kahramanmaraş’ın Türkoğlu ilçesi Karalar köyünde dünyaya gelir. İlköğrenimini kendi köyünde, ortaöğrenimini Düziçi Köy Enstitüsü’nde tamamlar. 1951’de ilkokul öğretmenini olarak göreve başlar. 1960’ta Gazi Eğitim Enstitüsü Edebiyat Grubu Bölümü’nü bitirir. Aynı yıl Kahramanmaraş Lisesi’ne atanır. Uzun yıllar edebiyat öğretmenliği ve yöneticilik yapar. Bir süre Kahramanmaraş İmam Hatip Lisesi’nde öğretmenliğe devam ettikten sonra Kahramanmaraş Orta Okulu’nda müdürlük de yapar. 9. Millî Eğitim Şurası Ön

Hazırlık Komisyonu'nda görev alır. Ayrıca Kahramanmaraş Ticaret Meslek Lisesi kuruculuğunda da görev alır.

Mustafa Okumuş, Kahramanmaraş Kültür Sanat Evi (KÜSEV) kurucularındandır. Halen dernek üyesi olan sanatçı, derneğin yayın organı Alkış dergisi yazarlarındandır. İlk şiiri 1992'de İstanbul *Edik* dergisinde yayımlanır. *Abece, Altın Külâh, Aykırı Sanat, Edebiyat Yaprağı, İmaj, Söylem, Kardelen, Kurtuluş, Tarihî Uzunluk, Madalyalı Tek Şehir Kahramanmaraş ve Yeni Ufuk* gibi düşünce, sanat ve edebiyat dergilerinde yazıları çıkar. Şiir, deneme, öykü türlerinde eserler veren sanatçının yayımlanmış iki şiir kitabı,¹ iki de deneme türünde eseri bulunmaktadır.² Bir süre Gâvur Gölü ve Çevreyi Koruma Derneği kurucu üyeliği yapan sanatçının Beyoğlu Beldesi'yle ilgili araştırma yazılarından oluşan iki eseri mevcuttur.³

Poetikanın; “şiirle ilgili her türlü meseleyi genel ölçekte ele alan, başka bir deyişle bu meseleleri belli bir örneğe bağlı kalmadan irdeleyen bir bilgi dalı”⁴ olduğundan hareketle sanatçının şiire bakış açısını anlamaya çalıştık. Bu çalışmada, daha çok sanatçının kendisiyle şiir üzerine yaptığımız söyleşilerden hareketle onun sanat görüşüne ve şiir dünyasına ana hatlarıyla ışık tutmaya çalıştık. Çalışmanın, konu hakkında bundan sonra yapılacak çalışmalara da kaynaklık edebileceğini düşünüyoruz.

2. MUSTAFA OKUMUŞ'UN POETİKASI

Poetika bilgi dalı, bizzat şairlerin kendi şiirlerinin biçimini, içeriğini üslubunu ve estetiğini kapsayan konularda herhangi bir eseri ya da bir sanatçıyı hedef almadan ortaya koyduğu görüşleri, tespitleri ve önerilerini içeren çalışmalardan meydana gelen bir bütündür.

Türk edebiyatında her şairin poetikası yoktur. Ahmet Haşim, Orhan Veli, Ahmet Hamdi Tanpınar, Necip Fazıl, Cahit Sıtkı Tarancı, İsmet Özel ve Sezai Karakoç poetika denilince akla gelen şairlerden bazılarıdır.

2.1. Sanat

Sanat, göreceli bir alan olduğu için yüzlerce tanımı yapılmıştır. Aristo'dan günümüze birçok sanatçı ve düşünür, sanatı ve sanatçıyı kendi zaviyesinden değerlendirmiş, ona birbirinden çok farklı sayılabilecek tanımlar getirmiştir. Mustafa Okumuş, sanatı şöyle tanımlar: “*Sanat, insan fitratında var olan birtakım güzellikleri uyandırıp besleyen, insanı medenileştirip insan yapan bir olgudur.*”

Sanatçının bu tanımındaki “güzellik” olgusu, daha çok sanat-insan-fayda ilişkisini ön plana çıkarıyor. Fayda ve estetiği ayrıştırarak birbirinden uzaklaştır-

1 Gönül Bahçesi, Lazer Ofset-Ankara, 1996

Uzaklara Özlem, Yılmaz Ticaret Matbaası, Kahramanmaraş, 2007

2 Mavi Beklentiler, Dolunay Yayıncılık, Kahramanmaraş, 2004

Kendimiz Olabilme Erdemi, Çağrı Yayınları, İst., 2010

3 Beyoğlu Beldesi-I, Selçuk Ofset, Kahramanmaraş, 2000

Beyoğlu Beldesi-II, Sakınmaz Ofset, Kahramanmaraş, 2006

4 Hakan Sazyek, Poetika Kavramı ve Yeni Türk Edebiyatında Manzum Poetik Ön Sözler

mak, sanatı kısırlaştırır. Kuru kuruya bir estetik anlayışı, sanatı amacından saptırır. Dolayısıyla sanatçının amacı, “sanat yönüyle insanların ve toplumların gelişimini, kültür yapısını etkileyerek değiştirip yetkinleştirmektir.» Şunu unutmamak gerekir ki, sanatta gelişmiş ülkeler mutlaka ileri ülkelerdir; sanatta geri kalmış ülkelerse çok şeyde geri kalmıştır. Bir toplumun sanatsal alanı ve duyarlılığı canlı değilse, o toplumun diğer yanları yarım kalır. Bu bakımdan sanat, insanı tamamlayan bir olgudur.

Mustafa Okumuş, sanatın klasikleşmiş tanımları içerisinde yer alan “yaratmak” sözcüğünün tam olarak yerini bulmadığını düşünmektedir. Şaire göre yaratmak, Allah’a özgü bir ayrıcalıktır ve dolayısıyla da sanatçı yaratamaz. Ancak o, Allah’ın yarattığı varlıklara yeni bir biçim, renk, ses katarak yorumlar sunar. Sanatçı, olanları kendine özgü bir biçilmeme, renkleme, seslendirme ve şekillendirme yaparak sunan kişidir. Tabi bu sunum da ona özgüdür. Ayrıca insanın da bir sanat eseri olduğunu düşünecek olursak; insan, sanatla bir bakıma sanat eseri olan kendini tanımaya çalışır.

Sanat, sanat için mi; toplum için mi düşüncesi Tanzimat’tan sonra çok tartışılmış bir konudur. Mustafa Okumuş, bunlardan biri olmadan diğerinin olmayacağını savunur. “*Toplum olmadan sanat da olmaz.*” düşüncesinden hareketle sanatçı, konuyla ilgili şunları söylemektedir: “Eğer sanatın içinde toplum yoksa, sanatı kime yararlı kılacaksınız? Sanatın sadece sanat çevresini ilgilendiren, en azından sanattan anlayan kişileri ilgilendiren bir alan olduğunu düşünenler, insanın toplumsal bir varlık olduğunu inkâr etmezler mi? Sanatçı, kendini toplumdan soyutlayan değil, toplumun içinde olan adamdır. Sanatçı, sanatıyla insan ufkunu genişleten ustadır. Eğer kendimizi geliştirmek, değiştirmek, yenilemek, yetkinleştirmek istiyorsak sanat ve sanatçıyla ilişki kurmak zorundayız.”

Bu ifadelerden de anlaşılacağı üzere Mustafa Okumuş, sanatçıya çok önemli toplumsal misyonlar yüklemektedir. Ona göre sanatçı; insanlara toplum olma bilincini aşıl原因, onları düşünce ufkunun sonsuzluğunda gezdiren ve toplumun medeniyet seviyesini sürekli daha ileri noktalara taşıyan bir toplum mimarı olmalıdır. Bu yönüyle sanatçı, insanı ve toplumu yenileyen adamdır. Kendini güncellemeyen sanatçı da, insan ve toplum da durağanlığa mahkûm olacağından gerileme ve bir yerde tükenme tehlikesiyle karşı karşıyadır.

2.2. Şair Tanımı

Sanatın olduğu gibi şairin de tanımı sınırsız ve değişkendir. İnsanlık tarihi boyunca her dönemde, şairin toplum içinde apayrı bir yerinin ve öneminin olduğu tartışılmaz bir gerçektir. Onun toplum içindeki bu özel ve güzel yeri, birbirinden çok farklı şair tanımlarını da beraberinde getirmiştir. Mustafa Okumuş, şair hakkında şunları söyler: “*Şair, özgünlüğü ve özneliği olan bir dilin sözcüklerine özel ışık, doku, renk, öz ve armoni katabilen; fikir, duygu ve hayallerini yepyeni bir söyleyişle sunabilen söz ustasıdır. O kokuyu, o rengi, o özü, o armoniyi herkes şair kadar hissedemez; söze dökemez. Söze dökmek bambaşka bir ustalık ister. Herkesin içinde bir şiir dünyası ve gereksinimi vardır; ancak bunu dillendirmek şairin işidir. Çoğu zaman insanlar kendini bir dizede bulur ve ben de bunu hissetmişim ama şiire dökmemişim,*

der. Allah her insana şiirsel bir dünya ve estetik bir incelik vermiştir ama bunları işlemek şairin işidir. Estetiği duymak başka bir şey, onu işlemek başka bir şeydir ki işlemek ustalık ister.

Şair, başarı yetkinliğine ille de kendi damgasını vuran, özgünlüğünü kendine özgü söyleyişinde yansıtan söz erbabı olmalıdır. Biçim ve içerikte katı kuralcı olamamalı. Böyle olursa şairin kendine özgünlüğü kalmaz. Daha önce tespit edilmiş biçim ve kurallara aynen uyan kişi bir yeni biçim, söyleyiş, yeni bir öz getiremez şiire. Söyleyiş tarzıyla, özgünlüğünü, ustalığını, yenileyici kişiliğini öne almalı. Biçim ve içerikte katı kuralcı olmamalı; aksine ilham perisinin özgür sesine uymalı.”

Mustafa Okumuş'a göre şairin ayrıcalığı dili kullanmadaki maharetinde ortaya çıkar. Herkes sözcükleri kullanır ama hiç kimse onlara şairin yüklediği anlamları yükleyemez. Onun dizelerinde sözcükler, görünüş itibarıyla gökyüzündeki yıldızlar gibi ışıltılı olduğu gibi durdukları yer bakımından da bambaşka anlamlar ifade eder. O, insanlar içerisinde yaşayan hassas bir göz, hassas bir kulak, hassas bir zihin ve hassas bir gönüldür. Onun gördüklerini her göz göremez, duyduklarını her kulak duyamaz; hissettiklerini her gönül hissedemez. Hissiyatındaki hassaslık onu diğer insanlardan farklı kılar. Meselenin diğer bir yönü de duyduğunu duyurmaktır. Bu konuda da kimse şairle boy ölçüşemez. O, ciltler dolusu sözlerle ifade edilecek bir meseleyi bir dize de duyuruverir; hem de estetik bir keyfiyette. Ayrıca şair, yenileyici bir kişiliğe sahip olmalıdır. Bu yenileyici kişilik, şiir sanatına yepyeni bir ses getirmelidir.

Mustafa Okumuş, manzum bir poetik metin örneği sayılabilecek aşağıdaki dizelerde şairle ilgili şunları söyler:

“Şair dediğin biner şiir atına
Dizgine, mahmuza hâkim
Bir koşu başlar ki doludizgin
Dizeler dokur atın yelesinden
Su içirir atına bengisu çeşmesinden”¹

Dizelerde şair, usta bir biniciye benzetilmiştir. “Dizgine, mahmuza hakim” ifadesiyle “şairlik mahareti” vurgulanmaktadır. Sözcükleri dizelere dizmek tamamen yetenek işidir. “Şiir atı” ifadesiyle kastedilen “esin coşkunuğudur.” Şaire ilham gelince, yerinde durmak bilmeyen, şaha kalkmış küheylan bir ata binmiş gibi olur. Onu dizginlemek ustalık gerektirir. Şair, şiir atıyla dizelerdeki sözcükler üzerinden öyle bir geçer ki, sözcükler atın nalları ve nal sesleri arasında bambaşka bir kıvama kavuşur. Ayrıca, esin coşkunuğuyla sözcükleri şiire dönüştürmede “an ve hız” da büyük önem taşır. İlham bir “an” meselesidir; her zaman gelmediği gibi geldiğinde de önünde durulamaz. Onun bir an önce sözcük kalıbıyla dizelere dökülmesi gerekir. Şair, ilham geçtikten sonra şiiri yazmaya kalkışırsa sunilikten kendini kurtaramaz. Bu da şiirin oluşmasındaki “hız”ı ifade eder. Mustafa Okumuş’un bu yaklaşımıyla Yahya Kemal Beyatlı’nın; “Şiir, kalpten geçen bir

1 Mustafa Okumuş, Uzaklara Özlem

*hadisenin lisan halinde tecelli edişidir; hissini birden bire lisan oluşu ve lisan halinde kalışdır.*¹düşüncesi arasında paralellik olduğu görülür. Yahya Kemal de ilhamın “birden bire” dizelerdeki sözcüklere dönüşmesini vurgulamaktadır.

“Dizeler dokur atın yelesinden” ifadesinde “şiiirin kaynağı” vurgulanmıştır. Şair, sıkı sıkıya tutunduğu şiir atının yeelerinden dokur şiirini. Buradaki “dokumak” eylemi şiirdeki sözcüklerin bir kilim motifi gibi düzen içinde olduğunu gösterir. İlham çok özeldir, özenle seçilmiş sözcükler gerektirir. İlhamı rastgele sözcüklere yüklemek, onu öldürmek demektir.

2.3. Şairin Yetiştirme Tarzı ve Şartları

Her şairi bir yetiştiren sosyal ve kültürel ortam farklı olduğundan şairlerin yetiştirme tarzları da farklı farklıdır. Örneğin Halk şairleri, ozanlık geleneği içerisinde, usta-çırak ilişkisiyle yetiştiriler. Öyle ki onların hamuru, halkın kültür atmosferinde karılır. Divan şairleri ise daha entelektüel bir çevrede neşet ettiler. Medreselerde yüksel ilim tahsil eden Divan şairlerinin çoğu yaşadıkları dönemlerin tanınmış birer âlimiydi. Bireysel olarak düşünüldüğünde, bir çöller ve göller şairi Ahmet Haşim’i yetiştiren şartlarla istiklâl şairi Mehmet Âkif’i yetiştiren şartlar birbirinden çok farklıdır. Bu iki şair aynı dönemde yaşamış olmalarına rağmen, yetiştirme tarzları ve yaşam şartları farklı olduğundan ortaya koydukları şiirler de birbirinden çok farklı olmuştur.

Ziya Paşa, “Şair, şair doğar anadan”² dizesiyle şair olabilmeyenin birinci şartı olarak yaratılıştan gelen yeteneği nazara vermektedir. “*Bazı kula Hakk eder inâyet*” dizesinden de anlaşılacağı üzere bu yetenek herkese verilmemiştir. Şair olmanın ikinci şartı da “*Tahsil-i maârif-i fazîlet*”tir. “*Fazîlet ve maârif tahsil etmek, yani yeteneği ilimle süsleyip beslemek*”³ ikinci şarttır. Mustafa Okumuş’un, şairin yetiştirme tarzı ve şartları konusundaki düşünceleri ise şöyledir: “*Bir sanatçıda öncelikle doğasından getirdiği yetenek olmalı. İlgi alanı, çevre faktörü, eğitim, bilgilenme, rastlantılar ve değerlendirdiği fırsatlar... Bu alt yapının çok iyi değerlendirilmesi biraz da çaba ister. Ülke ve dünya şiirinin gelişim seyrini iyi değerlendirmek de bir o kadar önemli bence. Çabasız hiçbir şey olmaz. Elinizde güzel bir elmas var, ama siz onu işlemesini bilmiyorsanız ve emek vermiyorsanız hiçbir zaman o elmas, pırlantaya dönüşmez.*

Şairin mutlaka ilgi duyduğu sanatı sevmesi gerekiyor. Sevgi büyük bir güç; insanî değerleri açığa çıkaran, biçimleyen güzel bir değer. Her işin başında sevgi şart. Her işin başı sevgi diyorum. Sevince dünya güzel; yaşamak iyi diyorum. Sanatçı olmanın sırrı sevmeye.

Sanatçının içindeki sanat cevherini ortaya çıkaran faktör, bir sanat çevresidir. Bu bakımdan sanatçıyla onu yetiştiren sanat çevresinin bir araya gelmesi, adeta kazanın yuvarlanıp kapağını bulması gibidir.

Ayrıca, toplumların değer yargıları da şairi yönlendirir. Bir toplumda sanata ilgi duyuluyorsa, sanata sevgi duyuluyorsa, sanat eserleri değer buluyorsa, o sanatı

1 Yahya Kemal Beyatlı, Edebiyata Dair

2 Ziya Paşa, Harâbât

3 Ali İhsan Kolcu, Ziya Paşa’nın Poetikası

ortaya koyan insanlar daha iyi bir gelişim ortamı bulurlar.”

Mustafa Okumuş'un çerçevesini çizdiği şairin yetişme tazı ve şartlarıyla Ziya Paşa'nın konu hakkındaki görüşleri arasında önemli bir paralellik görülmektedir. Başta da belirttiğimiz gibi Ziya Paşa, şairliğin birinci şartının “doğuştan gelen yetenek”, ikinci şartının da “ilim ve çalışmayla kazanılan birikim” olduğunu vurgular. Mustafa Okumuş, estetiği bir elmasa, şiiri de mücevhere benzeter. Hal böyle olunca, şair de bir mücevher ustasıdır. Doğadaki ve insandaki estetik malzemeyi değerlendirmek çaba ve yetenek ister.

Mustafa Okumuş, Ziya Paşa'dan farklı olarak ilgi ve sevgiyi ön plana çıkarmaktadır. Şair, bir gönül adamı olmalıdır; şiire ve şairliğe aşk ve tutku derecesinde bağlanmalıdır. Ayrıca şairi yetiştiren kültür ortamı da önemlidir. Şair, bireysel olarak kendini yetiştirmek yerine bir sanat ve edebiyat çevresinde yetişirse daha verimli eserler ortaya koyar. Şiirin eski üstatları da hep böyle bir sanat çevresinde neşet etmişlerdir.

2.4. Şairin Farklılığı

Tarih boyunca tüm toplumlarda şiirin ve şairin önceliği söz konusu olmuştur. Şiir konuşmaya başlayınca nesir susar. Bu durum, şairin diğer sanatçılar içinde farklı ve haklı bir ayrıcalık sahibi olduğunun kanıtıdır. Edebî metinlerin ilki şiir olduğu için, kuşkusuz sanatçıların ilki de şairdir. Mustafa Okumuş, şairin farklılığıyla ilgili şunları söylemektedir: *“Her sanatçıyı, o sanatçının mensupları arasında değerlendirmek lazım. Başka sanat dallarıyla kıyasladığımız zaman pek rantabl bir sonuca varamayız. Bir usta sanatçıyı bir başka sanatın mensubundan üstün mü, yoksa zayıf mı diye karşılaştırsak, eşyanın tabiatına aykırı bir uslamlama yapmış oluruz. Her sanatçı, kendi özgün alanında bir ustadır; bir başka alanın ustalarıyla kıyaslanarak ayrıcalıklı bir üstünlük değeri oluşturduğunu düşünmek doğru değildir.*

Genelin içinde şairin esinlenme özgürlüğü ve etkileme alanı oldukça geniştir. Çünkü o, insanın ve doğanın ortak paydalarını duygularıyla yoğurup sese ve söze döker. Her insan şairde ve şiirde kendinden bir şeyler bulur.

Birçok sanat dalını alt yapısız uygulayamazsınız. Bir tiyatrocuyu düşünelim; sahne lazım, kostüm lazım, dekor lazım, para lazım... Bu sanatlara göre şairin çok farklı bir özgürlüğü var. Her an ve her yerde sanatını icra edebilir; her yere ulaşabilir ve etkileri çok da kalıcıdır. Bu yönüyle şairin etki alanı fazla olduğu gibi şiirin kalıcılığı da uzun sürelidir. Karacaoğlan'ı unutabiliyor muyuz, Yunus'u unutabiliyor muyuz?

Güzel bir şiir, bir romandan ya da tiyatrodan daha etkilidir. Nihayetinde romani ezberleyemezsiniz; ama bir şiirin birkaç dizesini ezberleyip her yerde söyleyebilirsiniz. Kendinizi onda daha rahat ifade edebilirsiniz, daha rahat bulabilirsiniz. Zaten fitrata en uygun olan da şiirdir. Edebiyatın ilk ürünü şiirdir. İnsanlar yüzlerce yıldır şiirle kendini daha rahat ifade etmişler ve şiirde kendini daha rahat bulmuşlar. Ayrıca şiir evrenseldir. İnsandaki ortak payda değişmez. Allah'ın verdiği bir takım yaradılış özellikleri var; bu özellikler hangi coğrafyada olursa olsun, hangi dilden olursan olsun, hangi kültürden olursa olsun, hangi milliyetten olursa olsun bu ortak paydaların dışı yansımaları farklı değildir. Şiir bu ortak fitratı en güzel ifade eden sanat metnidir. Çün-

kü şiirin içinde duygu yoğunluğu vardır.”

Şair, öncelikle her sanat erbabının sadece kendi alanında değerlendirilmesi gerektiğinin altını çizer. Ahmet Haşim, «Şiir Hakkında Bazı Mülâhazalar» da herkesin kolayca şairi eleştirebildiğinden yakınıdır. Bu duruma neden olan da, eleştirmenlerin diğer sanatlara ait malzeme ve içerik hakkında pek bilgi sahibi olmaları ve şiirin malzemesi olan dil hakkında da kolay hüküm vermeleridir.

Mustafa Okumuş'un düşüncelerinden de anlaşılacağı gibi şiirin ve şairin üstünlüğü ön plana çıkmaktadır. Şairdeki esinlenme özgürlüğü ve özgünlüğü sınırsızdır. Dilin içerik ve estetik bakımından en yoğun olanı şiir dili olduğundan şiirde bir kalıcılık söz konusudur. Kolay ezberlenebilen tek edebî metin şiirdir. İlk metin türü olması da onun fitrata en uygun metin türü olduğunu gösterir. Ayrıca masrafsızdır şiir; etkileri de fazladır. Başkasının uzun uğraşlar neticesinde ya da koca bir kitapta ifade edemediğini, şair bir çırpıda tek bir dizeyle ölümsüzleştirebilir.

2.5. Şairin Misyonu

Şairin bir misyonu olmalı mıdır/olmamalı mıdır, konusu da sıkça tartışılan gelen konular arasındadır. Örneğin tasavvuf şairleri, insanı ilim yoluyla nefsin kötülüklerinden uzaklaştırıp Allah'a yaklaştırmak ve kâmil bir insan mertebesine ulaştırmak gibi âli bir misyon edinmişlerdir. Bu yaklaşım bir yönüyle Necip Fazıl gibi modern şairlerde de kendini göstermektedir. Necip Fazıl'a göre, “Şiir, *mutlak hakikati arama işidir.*”¹ İkinci yeni şairi Sezai Karakoç da, şaire toplumu ve insanı içine düşükleri bunalımdan kurtarma misyonunu yükler. Ona göre şair, “*Mutlak Hakikat'in Hayber kapısı gibi muhkem geçidine yüklenip o mermer kapıyı omuzlayan adamdır.*”² Tanzimat şairleri; eşitlik, adalet, bağımsızlık öğretisini vazife edindiler. Servet-i Fünûn şairleri tabiatın hayalî bir resmini şiire taşıyıp kişisel temaları işleyerek toplumdan uzaklaşan bir estetik zevki amaçladılar. Millî edebiyat şairleri; dilde, kültürde ve tarihte millileşmek idealini benimsediler. Serbest nazmın öncüsü Nazım Hikmet, şaire toplumsal yaralara parmak basma görevini yükledi. Orhan Veli başta olmak üzere Birinci Yeniciler, insanla düşüncenin bağını kopararak günlük sıradan meseleleri şiirleştirmeyi hedeflediler. Aslında her şairin gizli olsun, açık olsun bir misyonu mutlaka vardır denilebilir. Mustafa Okumuş'un şair-misyon ilişkisiyle ilgili düşünceleri şu şekildedir: “*Elbette her sanatın ustalarının mensup olduğu topluma, hatta geniş bir perspektiften düşünenecek olursa tüm insanlığa öncülük ettiklerini düşünebiliriz. Onun için şairin de bir misyonunun olması doğaldır, gereklidir. O misyonun geçmişteki birçok şairlerimizden günümüze kadar geldiğini görüyoruz. Bir Yunus'ta, bir Mevlânâ'da, bir Karacaoğolan'da bir Hacı Bektaş'ta bu misyonu en güzel şekilde görüyoruz. Bu misyonlarından dolayı da bu değerleri unutmuyoruz.*”

Benim misyonuma gelince, eğitimci kişiliğimin bana sağladığı insan ve doğa merkezli gözlem, yorum ve birikimlerimi okurlarımla paylaşımına sunarak erdemsel yetkinleşmenin önünü açmaktır. İlkem, insana hizmettir. İnsana hizmetin Hakk'a

1 Necip Fazıl Kısakürek, Poetika

2 Sezai Karakoç, Edebiyat Yazıları

hizmetlerin en üstünü olduğuna ve ibadetlerin en üstünü olduğuna inanıyorum.

Şairin okuyucu içindeki değerleri uyandırıp harekete geçiren bir sanatçı olması gerekiyor. Biz bugün Mehmet Akif’i neden unutmuyoruz? Yaşadığı çağda, topluma büyük hizmetler vermiş. Kurtuluş Savaşı’nın içindeki *handikabı en güzel değerlendirip halkı mücadeleye sevk etmek için çok güzel şiirler yazmış. O misyon bugün hala devam ediyor. Yani şairin misyonu bir yerde başlayıp da bir yerde bitmez. Güçlü şairler, misyonunu geleceğe de taşıyabilirler. Şair, günün ihtiyaçlarına göre toplumu harekete geçirebilen adamdır. Tabi her şairin bir aksiyoner olması gerekmez; toplumun gerek gördüğü anlarda şair, toplumu bir şekilde yönlendirebilir.*”

Mustafa Okumuş’un kendisine yüklediği misyonda “erdemsel yetkinleşmenin önünü açmak” ifadesi ön plana çıkmaktadır. Aynı zamanda bir deneme yazarı olan sanatçı, denemelerinde de ağırlıklı olarak “erdem”i ele alır. Denilebilir ki onun tüm eserleri “kendimiz olabilme erdemi” üzerine kurgulanmıştır. Onun bazı şiirlerinde erdem öğretisi kendini iyice hissettirmektedir. İşte bu şiirlerinden biri:

*Nezaket pembe bir güldür
Koklamayı bilen için
Her kapıyı açan dildir
Kullanmayı bilen için*

*Uzak değil dağ doruğu
Tırmanmayı bilen için
Şereftir insanoğlu
Taşımayı bilen için*

*Kahve ta Yemen’den gelir
İçmesini bilen için
Deniz durgun atlas olur
Yüzmesini bilen için*

*Hayat sahnede rol olur
Oynamayı bilen için
Sıra dağlar düz yol olur
Yürümeyi bilen için¹*

Şiirde açık ama estetikten taviz vermeyen bir ifade tarzıyla “nezaket, çalışmak, pes etmemek, şeref ve yaşama tutkusu” gibi erdemsel değerler işlenmiştir. Dizeler, okuyucuya sunulmuş estetik birer “erdemsel yetkinleşme” mesajıdır.

“Şairin okuyucuda şiir okuma zevkini geliştirme gibi bir misyonu da olmalı-

1 Mustafa Okumuş, Gönül Bahçesi

dir. Şiirlerimizi niye yazıyoruz? Okunsun istiyoruz; her şair okunmaktan mutlu olur bence. Okunursanız zenginleşirsiniz; bu durum size manevi bir şevk verir, ufkunuzu açar, daha güzel ürünler ortaya koyma çabanız artar. Tüm insanların her yaşta beğenilmeye ihtiyacı vardır ama bu istenmez, beklenir. Şair; bana ne, ister okusunlar ister okumasınlar diye düşündüğü zaman o iş amacından sapar. Okuyucu şiirinizde kendini buluyorsa sizi niye okumasın?”

Bu ifadelerden anlaşılacağı üzere şairin tali bir misyonu da, “okuyucuda şiir okuma zevkini geliştirmektir”. Şiiri yalnız kendisi için yazmayan şairin doğal olarak “okunmak” gibi bir gayesi de olacaktır. Şiirleri değer gören bir şair de her zaman üstatlaşma yolunda çaba sarf edecek ve ilerleyecektir. Şair, toplumu değiştirip geliştirirken, toplumun da şairi değiştirip geliştirmesi söz konusudur. Şair ve toplumun bu karşılıklı etkileşimi pozitif anlamda doğru orantılı olduğunda, şair de toplum da gelişir denebilir.

2.6. Şair ve Gelenek İlişkisi

“Gel-” kökünden türeyen “gelenek” sözcüğü, maziden miras kalmış her türden sosyal ve kültürel alışkanlığı ifade etmek için kullanılmaktadır. Özellikle 20. ve 21. asırlar, alışkanlıklardan birbiri ardına vazgeçildiği bir süreç olmuştur. Gelenek haline gelmiş sosyal ve kültürel olgular, gele gele günün birinde adeta dizinin bağı çözülür ve etkisini kaybederek birer birer tükenir. Bu durum, geleneksizliği de bir gelenek haline dönüştürür.

Şair ve şiir geleneği arasında da sıkı sıkıya bir bağ vardır. Ama bu bağ, modern şiirle birlikte bir hayli zayıflamış durumdadır. Divan şairleri, hep aynı geleneğin müdavimleri olmuşlar. Seleflerinden devraldıkları şiir sancağını daha ötelere küçük farklılıklarla taşımaya çalışmışlar. Halk şairleri de binlerce yıldır aynı ekolün temsilcileri olarak usta-çırak ilişkisini gözetmişler. Bu durum, Halk şairlerinin de halef-selef bağıyla birbirine bağlandıklarını gösterir. Günümüzde bu bağı en iyi devam ettirenler de yine Halk şairleridir. Hece, dörtlük, sade dil ve saz eşliğinde söylemişler bunun en iyi kanıtıdır. Modern şiire gelince, Tanzimat’la başlayan yenileşme cereyanı günümüze doğru gelindikçe etkisini artırdı. Özellikle de Cumhuriyet döneminin ikinci yarısında gelenekçi zihniyet, yerini tamamen serbestlik anlayışına bıraktı. Şairler, daha çok bireysel hareket eder oldular. Bu durum şairler arasındaki bağı zayıflatmış görünüyor. Tabi ki her ne kadar bireysel de hareket etseler, modern şairlerin “yenilikçi bir şiir geleneği” ortaya koyduklarını da hatırdan uzak tutmamak gerekir. Mustafa Okumuş, şair- gelenek ilişkisi hakkında şunları söyler: “*Şair, belli bir geleneğin müdavimi olmamalı bence. Belli bir geleneğe bağlı kalması demek, o geleneğin, o ekolün kurallarına aynen uyması demek ki, bu da şairin özgürlüğünü zedeler. Ben her zaman özgürlükten yanayım; ama bir o kadar da edepten yanayım. Özgürlük edeple sınırlı kalmalı; dolayısıyla özgürlük, edepsizlik değildir hiçbir zaman.*

Örnek aldığı kişi yok mu şairin? Vardır tabi. Beğendiği, etkilendiği şairler olabilir; taklit ettiği değil ama. Beğenmek, *bir ilham almak olarak değerlendirilebileceği için bundan yararlanılabilir; fakat taklit, insanı durağanlığa götürür. Olduğu gibi almak, ezbere dayalı bir şiir anlayışı hiçbir zaman kişiyi şair yapmaz. Sanatçı her*

zaman yeniyi arayan, yeni bir şey söyleyen adamdır; eskiyi taklit onu da bitirir, sanatı da bitirir.”

Bu ifadelerden Mustafa Okumuş'un da çağdaşları gibi şiirde geleneği benimsemiş olduğunu anlıyoruz. O; biçimde, içerikte ve söyleyişte “yenileyici kişilik” olmaktan yanadır. Yalnız bu durum, bütün bütün onun geleneğe karşı çıktığı anlamına gelmez. Geçmişte yaşamış bazı şairlerden etkilenip ilham almak, onları örnek alıp beğenmek doğaldır. Yahya Kemal'in “kökleri mazide bir gelecek” anlayışında da buna benzer bir yaklaşım söz konusudur. Eskisi olmayanın yenisi olmayacağı için, şiir sanatının da geçmişini iyi bilip anlamak lazımdır. Garipçilerin “eskiye savaş açmış ihtilalci tutum”u değildir şairinki.

2.7. Şair ve Okuyucu İlişkisi

Şiirle ilgili en önemli meselelerden bir de şüphesiz şair-okuyucu ilişkisidir. Bazı şairler sırf kendisi için yazdığını düşünürken bazıları tüm insanlığa dizeler haykırmıştır. Bazıları insanlar içinde özel ve ayrıcalıklı bir kesime hitap ederken, bazıları da şiiri halkla buluşturmuştur. Kimi okura öğretmek, kimi sessiz bir şarkı kıvamında bir şeyler hissettirmek, istenmiştir. Okur tarafından çok iyi anlaşılanlar olduğu gibi, neredeyse hiç anlaşılamayanlar da mevcuttur. Bu durum şairin okuyucuyu dikkate alıp almamasıyla ya da ne derece dikkate aldığıyla ilgilidir. Mustafa Okumuş, aşağıdaki dizeleri söyleyerek konu hakkında şunları ifade eder:

Çiçekli sözcüklerden bir demet sundum sana

Yükledim sevgimi renklere

Al senin olsun

İşte ellerim, avuçlarında yüreğim

Al senin olsun¹

“Burada da açıkça ifade edildiği gibi yürek avuçta olmalı bence. Şair, okuyucuya gönülünü açan, yüreğini ve sevgisini sunan kişidir. Şair, şiirini ne denli önemsiyor, ilkelere ne denli bağlı kalıyorsa o denli de okuru dikkate almalıdır bence. Bunun iki yönlü yararı var. Şairler olarak şiirlerimizle topluma vermek istediğimiz iletiler var. Bunların geniş kitlelere ulaşmasını istiyorsak tek araç okunmaktır. Yazarlar, şairler olarak halkın okumadığından yakınma yerine, onlara nasıl okuma alışkanlığı kazandıracamız diye düşünmemiz ve bu sorunun çözümünü bulmamız gerekir.”

Tüm sanat metinlerinin bir iletişim aracı olduğunu düşündüğümüzde, şair ve okuyucu arasındaki köprü şiirdir. Mustafa Okumuş, bu köprüyü sevgi ve erdem üzerine kurmuş. O, şiirlerini kalpten kalbe giden gizli bir yol gibi kullanarak okuyucuyla iletişime geçmek istiyor. Şüphesiz bunun da en kestirme yolu sevgi ve erdem. Çünkü insanoğlu ikisine de her zaman muhtaç. Okuyucuya sevgisini ve samimiyetini hissettiremeyen şair de, şiir de başarılı olamayacağı gibi kalıcılığı da yakalayamaz. Bütün mesele “yüreğini sunabilmede.”

2.8. Şiir Tanımı

“Şiir nedir?” sorusuna hep cevap arandı ve bu konuda birçok tanım ve yorum

1 Mustafa Okumuş, Uzaklara Özlem

yapıldı ama yine de şiirin tam olarak ne olduğu hâlâ meçhuldür. Öznelliğin zirve noktasını içinde barından şiirle ilgili Aristo'dan bu yana pek çok görüş ortaya sürüldü. Sanatla yakından uzaktan alakası olan herkes, şiir bahsine kendine has bir açıklama getirmiştir. Şiir, bu görüş ve tanımlardan ne biridir ne de bunların bütünü. Bundan sonraki süreçte de şiirle ilgili yeni tanımlar ve yorumlar yapılacaktır. Bu nedenle şiirin ortak bir tanımının yapılması olanaksızdır.

Recâizâde Mahmut Ekrem'e göre "Zerrâttan şumûsa kadar he güzel şey şiirdir.¹ Yahya Kemâl'e göre şiir musikidir, fakat bildiğimiz musikiden farklı bir musikidir.² Cahit Sıtkı'ya göre, "Şiir kelimelerle güzel şekiller kurma sanatıdır. Şiir bir çılgıktır, bir ilan-ı aşktır, sallanan bir yumruktur, bir umuttur, bir kurtuluştur..."³ Ahmet Haşim şiiri: "Söz ile musiki arasında olan fakat sözden ziyade musikiye yakın olan bir lisan"⁴ olarak tanımlar. Necip Fazıl'a göre şiir: "Mutlak hakikati arama işidir."⁵

Konu şiir ve şair olunca söylenmiş ve söylenecek çok söz olması doğaldır ve kaçınılmazdır. Orhan Okay, şiiri güzel sanatların bir dalı olarak edebiyatın da en karmaşık, en kaypak bahsi olarak nitelendirir. Ona göre; denizde, avuçlarınızla yakalayacağınızı zannettiğiniz zaman çoktan parmaklarınızın arasından sıyrılıp kurtulmuş bir balık gibidir şiir. Oynak ve kaypak. Onun için şiir hakkında söylemenin en kestirme yolu "makale" yerine "deneme" olmalıdır. Çünkü deneme, yazar için daha az sorumluluk getiren bir alandır.⁶

Mustafa Okumuş, şiiri şu şekilde tanımlar: "*Şiir bir esin coşkunuğu, söze insanı ve doğayı yükleme ve bunları yüceltme becerisi ve sanatıdır. Esin coşkunuğu, doğaçlama bir olgudur; her insanda esin coşkunuğunu bulamazsınız. Esin coşkunuğu, insanın içinden gelen bir tepkidir. Şair, bu esin coşkunuğunu doğasından, yaradılışından alır. Doğada ve insanda gördüğümüz üstün vasıflar ve beklentilerimiz bizi heyecanlandırır. Aynı obje, herkesi aynı şekilde heyecanlandırmaz. Burada normal bir insanla şair arasındaki esin coşkunuğu farkı ortaya çıkar.*"

Bu tanımda sanatçı, şiiri insan ve doğayla sınırlandırmıştır. Şair, Allah'ın doğada icra ettiği sanatından hareketle insan ve doğanın estetik yönünü işler şiirlerinde. Bu vesileyle de insan ve doğadaki mükemmeliyeti ve üstün vasıfları dillendirir. "Esin coşkunuğu" nun kaynağı, doğa ve insandaki Allah'ın sanatıdır. Bunu en iyi duyan ve dillendiren de şairdir. Şairin başarısı ise, insan ve doğadaki estetiği özgün bir ifadeyle söze yüklemede kendini gösterir. Şair, doğa ve insandaki sanattan ilham alır ama bunları taklit etmez. Onlara mizacına uygun yepyeni anlamlar yükleyerek yüceltir ve böylece varlığın gerçek değerini ortaya koymaya çalışır.

1 Recâizâde Mahmut Ekrem, Takdir-i Elhan

2 Yahya Kemal, Edebiyata Dair

3 Cahit Sıtkı Tarancı, Şiir Üstüne

4 Ahmet Haşim, Şiir Hakkında Bazı Mülâhazalar

5 Necip Fazıl Kısakürek, Poetika

6 Orhan Okay, Poetika Dersleri, Dergâh Yayınları, İst., 2011

*Yanımdayken ilham perim
Esinlerle coşar yüreğim
Atlarım şiir dizelerime
Uçarım şiir ülkelerine¹*

“İşte bu bir esin. Şair, esin coşkunuğuyla şiir ülkelerine uçan kişidir. Buradan da şiir ile nesir arasındaki fark doğar. Nesri istediğimiz zaman yazarız; ama şiir öyle değildir. Şiiri istediğimiz zaman yazamayız; mutlaka bir yerde esinlenmemiz lazım, bir coşkunluk yaşamamız lazım ki duyguları dizeye dökülebilsin.”

Şairin yukarıdaki dizeleri manzum poetik metin değeri taşımaktadır. Bu dizelerden ve açıklamadan da anlaşılacağı gibi şair, ilham perisinin özgürlük kanatlarıyla şiir ülkesinde özgürce uçan, uçtukça coşan, coştukça da bu anı dizelerle ölümsüzleştiren bir gönül adamıdır. Yalnız “esin coşkunuğunu» yaşamak, şair için de her istediği an mümkün değildir. İlham perisinin ne zaman gelip şairi şiir ülkesine uçuracağı belli olmaz. Şiirle vahiy arasında bir bağlantı vardır. Her ikisinin de yeri ve saati belli değildir. Bu durum şiirle nesir arasındaki en büyük farklılıklardır. Roman olsun, hikâye olsun, deneme olsun her türden düzyazı müsait olan her zeminde ve zamanda yazılabilir. Oysa şiirin ilham perisi en müsait olmayan anlarda bile gelebilir.

2.9. Şiirin Farklılığı

Daha önce de değindiğimiz gibi, şairin sanatçılar içinde ayrıcalıklı bir yeri olduğunu kabul edersek şiirin de diğer sanat metinlerinden farklı hususiyetleri olduğunu ifade etmek yerinde olur. Şairin konuyla ilgi düşünceleri şu şekildedir: “Şiir, diğer edebî sanatlarla göre daha geniş, daha harcîlem, daha hayatın içinde ve daha etkileyici bir kullanım alanına sahip. Diğer güzel sanatların birçoğu şiirden ilham alır... Dolayısıyla şiirin diğer sanatlardan çok önemli farklılıkları vardır. Bir defa şiir, insana çok daha yakın; insanın daha kişisel özünü dışa yansıtan bir değer. Bütün sanatlar şiirden esinlenir.

Güzel sanatların her dalının şiirle ilişkisi var da şiir musikiyle iç içedir. Şiir, musikinin hammaddesidir. Ortak paydaları çok örtüşen iki sanat dalıdır. Şiir de musiki de insanı dinlendirir, rahatlatır. Ortak zevklerimiz en çok bulduğumuz iki sanat dalıdır şiirle musiki. Musiki, şiirin sazla terennümüdür; bu yönüyle her iki sanat dalı da ruhun gıdası sayılır bence. Şiirin olmadığı yerde musiki olmaz. Şiir, musikinin hammaddesi olduğu için musikiden de daha önemlidir bence. Çünkü bu hammadde olmadan musiki olmaz. Duygunun, coşkunun sözle terennümü şiirdi, sazla terennümü ise musikidir.

Denemeyle şiir arasında çok yakın bir bağlantı var. İkisi de en özgün alanlar. Şiir edebiyatın ilk türü, deneme de son türüdür. Şiir, denemeye çok yakındır; dili yakın, özü yakın, sanatsal yanı yakın; emredici değil, nesnel bir ispatlama gereği yok. Ashında bana göre deneme yazmak şiir yazmak kadar zordur. Niye zor; çünkü denemeci kendini kobay gibi kullanır. Denemelerde de şiirde olduğu gibi emretme yoktur, nasihat yoktur. İkisinde de amaç kendini sorgulamaya davet etmek. Okuyucu kendinde bir eksiklik

1 Mustafa Okumuş, Uzaklara Özlem

hissediyorsan, kendini yenileme, değiştirme, geliştirme ihtiyacı hissetmeli.”

Mustafa Okumuş, şiirin insan fıtratını en güzel ifade eden metin türü olduğunu ve böylece diğer metinler içerisinde ayrıcalıklı bir yerinin olduğunu vurguladıktan sonra şiirle musikiyi birbirine çok yakın görür. Ahmet Haşim'im "sözle musiki arasında, sözden ziyade musikiye yakın"¹ şeklinde ifade ettiği bu bağı, benzer bir yaklaşımla Mustafa Okumuş da, "Şiir, musikiyle iç içedir. Musiki, şiirin hammaddesidir." şeklinde izah eder. "Musiki, şiirin sazla terennümüdür." ifadesi aslında şiirin sözlü musiki, musikinin de enstrümantal bir şiir olduğunu gösterir. "Şiir hikâyeye değil, sessiz bir şarkıdır."² diyen Ahmet Haşim de, şiir ile musiki arasındaki bağı açık bir şekilde ifade eder.

Aynı zamanda bir deneme yazarı olan şair, denemeyle şiir arasında da bir ilgi olduğunu düşünür. Edebî türlerin ilki olan şiirle sonuncusu olan denemeyi birleştirmeye çalışır. Her ikisinin de nasihat etmeden sorgulamaya davet ettiğini vurgular. Bu yönüyle Mustafa Okumuş'a "şiirle denemeyi birleştiren şair" diyebiliriz.

2.10. Şiirde Ahenk Unsurları

Şiir konusundaki en somut yorum farkları, ahenk unsurları konusundadır denilebilir. Çünkü şairler ya heceyi kullanırlar ya aruzu ya da serbest vezni. Nazım birimi konusunda da beyit, bent ya da serbest anlayış benimsenmiştir. Kafiye konusunu belli bir düzene bağlayanlar olduğu gibi rastgele kullananlar veya hiç kullanmayanlar da vardır. Bazı şairler de bunlardan ille de biri yerine birkaçını birlikte kullanmayı tercih etmişlerdir. Yenilikçi şiirin Tanzimat'la başladığını düşünürsek, modern dönemde klasik şiirin etkisiyle az da olsa aruz vezni kullanılmıştır. Beş Hececiler başta olmak üzere bazı şairler de heceyi kullansalar da yenilikçi şiirin esas unsurunu teşkil eden anlayış "serbest şiir" formudur.

Mustafa Okumuş'un şiir formunu kendi cümlelerinden okuyalım: "Şiiri fazlaca kurallara hapsedtiğimiz zaman özgünlüğümüzü yansıtmaz. Şiir yazarken ölçüyü öne çıkardığımız zaman şiirin akışı, şiirselliği ve şiirdeki mana zedeleniyor kanısındayım. Onun için şair özgür olmalı; kendini vezin, kafiye düzeni gibi kalıplara kaptırarak o kuralları yerine getirebilmek için şiirin kendi doğal yapısını bozmak zorunda kalmamalı. Çünkü sözcükleri kafiyeye düzenine göre, ölçüye göre seçme mecburiyeti doğacak ister istemez. O zaman şiirdeki öz ve şiirsellik zedeleniyor. Şiir, coşkunun olduğu gibi özgürce ifade edilmesidir. Eğer bu özgürlüğü kullanamazsak, kendimizi birtakım dar kalıpların içine hapsederseniz şiir, şiir olmaktan çok manzumeye dönüşür. Manzumeye şiir farklı alanlardır. Her manzume şiir değildir. Manzume ölçülü, biçili, kafiyeli yazıdır. Şiirde ise icat vardır; dolayısıyla her şair bir mucittir."

Bu ifadelerden anlaşılacağı üzere Mustafa Okumuş, ahenk unsurları konusunda çağdaşlarının geneli gibi serbestlik yaklaşımını benimliyor. O, şiiri sınırlayan her türlü engelden şairin kurtulması gerektiği inancındadır. İlle de belli bir kalıba sokacağım diye çabalayan, belki de dilinin ucuna kadar gelmiş dizeleri kalıba uymuyor diye yazmaktan vazgeçen bir zihniyeti benimsemiyor.

1 Ahmet Haşim, Şiir Hakkında Bazı Mülâhazalar

2 Ahmet Haşim, Şiir Hakkında Bazı Mülâhazalar

Osmanlı döneminde şiirin tanımı genel olarak “mevzun ve mukaffa söz” şeklinde yapılıyordu. O dönemde vezinli ve kafiyeli her söze -içeriği ne olursa olsun- şiir nazarıyla bakılıyordu. Recâizâde Mahmut Ekrem, “Her mevzun ve mukaffa söz, şiir olmak lazım gelmez. Her şiir mevzun ve mukaffa bulunmak iktiza etmediği gibi.”¹ der. Mustafa Okumuş da benzer bir anlayışı dillendirerek her ölçülü, biçili yazının şiir olamayacağını belirtir. Ayrıca ona göre şiiri manzumeden ayıran en temel fark şiirde “ıcat” olmasıdır. Bu bakımdan her şair, duygu ve düşünceyi yepyeni bir söyleyişle ifade eden bir dil ve estetik mucidir. Öyle ki aynı duygu ve hayali bile her şair kendine özgü bir ifade tarzıyla dillendirir.

2.11. Şiirde Gaye

Şairin amacı ve görevi, şiirin de gayesini içermektedir. Şiirden maksat duymak mıdır, hissetmek midir, görmek midir, düşünmek midir, anlamak mıdır, öğretmek midir; bunların biri ya da bir kaçını mıdır veya bunlar dışında başka bir şey midir?.. konusu da hep tartışma konusu olmuştur. Şiirle ilgili her bahiste olduğu gibi bu mesele de, şairin öznel duygu ve düşünce dünyasının sınırsızlığıyla sınırlıdır. Mustafa Okumuş, şiirinin gayesini şu şekilde özetler: “Şiir, şairin üstün bir güzelliği özlemesinden doğar. Bu, bir duygu coşkuluğu, bir ruh taşkınlığı şeklinde ortaya çıkabilir. Şiir, bir coşku meselesi; güzelliği ifade etme meselesi... Şairin güzellik algısından doğan bir ifadedir; dolayısıyla şiir amacını sonra bulur.”

TEMİZ TOPLUM ÖZLEMİ

Bir muştı alabilsek

Gülümseyen sevgi üstüne

Bir çiçekli söz etsek

Işıklı düşün üstüne

Kirlenmemiş bir el sıksak

Katıksız dostluk adına

Bir ışık tutsak karanlığa

İnsanlığın beklentisi adına

Bir gizemli anlam katsak

İnsan olmanın kendine

Bir bakça versek bakça alsak

Sünger çeksek bencilliğin üstüne

Alıp veremediğimiz

Ne varsa atsak içimizden

1 Recâizâde Mahmut Ekrem, Takdîr-i Elhan

Kurtulsak bir de

Yüreğimizi ezen onca yükten¹

Mustafa Okumuş, sevgi ve erdemlerle mükemmelleşmiş model bir insan ve toplum ortamını özlemektedir. Bunu “şairin üstün bir güzelliği özlemesi” şeklinde ifade eder. Ayrıca ona göre şiir, amacını doğarken değil, sonradan bulur. Başka bir ifadeyle şairin içinde hep daha iyi bir insan ve toplum özlemi vardır. Yalnız, şairin gayesi doğrudan doğruya “öğreti” değildir; fakat bu özlem, bilinçaltından bir ruh taşkınlığı şeklinde adeta fışkırır. Bu durum şairin yaşadığı toplumla sürekli içli dışlı olduğunu, sürekli onu irdeleyip yetkinleştirmeye çalıştığını gösterir. O, toplumcu şairler gibi sosyal sorunları doğrudan işlemez ama belleğine ve bilinçaltına kazınmış ideal toplum düzenini salıklar sürekli.

Şu geçici dünyada

Sevgiden güzel ne var ki

Bak akıp gidiyor zaman

Öykünün başı ve sonu belli

Dün bitti cancağzım

Yarın net değil

Bugün Tanrı'nın sana

En güzel armağanı

Solu havanı şükret yaşadığına

(...)

Vakit mi kaldı deme

Seveceksen güzel sev

Soldurmadan tüm çiçekleri

Seveceksen ince sev

İncitmeden gönülleri

Şu kısa ömürde

Sevgisiz yürek

Taşımaya değer mi²

Dizelerde “sevgi ve erdem” özlemi, “dünyanın geçiciliği” uyarısıyla sunulmuştur. Şair, sevgi ve erdem üzerinde çokça durmaktadır. Şiirin gayesi, özlenen sevgi ve erdem atmosferini dillendirmektir. Şair, böyle bir ortamı hiç olmazsa gönüllerde oluşturmayı amaçlar. Mustafa Okumuş, “sevgi ve erdem şairi”dir, denilebilir.

2.12. Şiirde Mana

Şiirde mananın açık ya da kapalı olması mevzuu da çok tartışılan konular-

1 Mustafa Okumuş, Uzaklara Özlem

2 Mustafa Okumuş, Uzaklara Özlem

dandır. Ahmet Haşim, “Şiir ne bayağı mütalaalar yığındır, ne hikâye, mazmun ve ne de bunların sıradan akıllara göre algılanmasıdır. Herkesin anlayabileceği şiir dün şairlerin işidir. En güzel şiirler manalarını okuyucunun ruhundan alan şiirlerdir.”¹ diyerek şiirin düzyazı gibi kolay anlaşılır olmasını kabul etmez. Orhan Veli ve arkadaşları ise mana konusunda bunun tam tersi bir anlayış sergileyerek her türlü şairane söyleşe karşı çıkarlar. Günlük konuşma dilinin olduğu gibi şiirde kullanılmasını, şiirin herkesçe ayan beyan anlaşılmasını isterler. Mustafa Okumuş’un, bu konuyla ilgili görüşleri ise şu şekildedir: “*Bu konuda ifrat ve tefritten kaçınılması gerekir. Aşırı saklamacı bir yaklaşımla manayı imge sarmallığında boğarsak okurun karşısına ya bir felsefe düşlemesiyle ya da bir bilmece giziyle çıkarız. Yeni şiirde bunlara rastlıyoruz; insan okuyor, ama konu çok dağınık. İnsan ne arıyor, ne bulacak kaygısıyla baktığı zaman kendini bir karmaşanın içinde bulur. Buna da şiir demek zorlanıyorum. Bu tarz şiire saygım yok anlamına gelmez; fakat saygı duymak başka, kabul etmek başkadır.*

Bir de okur zaviyesinden meseleyi irdelememiz gerektiğini düşünüyorum. Günümüz okurunun çok fazla bir okuma alışkanlığı yok maalesef; bundan hepimiz şikâyetçiyiz. Yazarlar, şairler olarak bu durumu hep kınıyoruz; ama bir de onların açısından bakmak, bir de kendimizi sorgulamamız gerekir diye düşünüyorum. Sanat yapacağınız diye şiiri aşırı bir imge sarmallığına boğmuşsak, adeta anlaşılmamak için ne lazımsa yapmışsak, o zaman ortaya bir felsefe veya bir bilmece çıkıyor ki okurun bunları anlamaya ve çözmeye vakti yok.”

Bu ifadelerden, Mustafa Okumuş’un şiirde anlam kapalılığına karşı olduğu anlaşılıyor. Anlam kapalılığını günümüz şiirinin bir sorunu olarak da gören şair, bir özeleştirici yaparak şiir okuyucusunun giderek azalmasında şairlerin “saklamacı tutum”unun da etkili olduğunu vurguluyor. Anlaşılması güç şiirleri günümüz okuyucusunun çözmesini beklemek boş bir beklentidir. Mananın bir sorun haline gelmesindeki en önemli etken “şiiri imge sarmallığında boğmak”tır. Divan şiirindeki Arapça-Farsça sözcüklerin yoğun kullanımından kaynaklanan anlaşılma- zlığın aksine günümüzde bazı şiirler, sözcükleri anlaşıldığı halde okuyucu için bir anlam ifade edemiyor. Zaten okuma alışkanlığı kazanamamış okuyucunun bu tarz şiirleri anlamaya çalışmak gibi bir derdi de olmayacaktır.

2.13. Şiir Dili

Şiirde mana konusu, şüphesiz şairin dili kullanma keyfiyetiyle alakalı bir husus. Şairin dili kullanma becerisiyle şiirin kalitesi arasındaki doğru orantı su götürmez bir gerçek. Sözcük seçiminden tutun da sözcüklerin dizimine kadar, onların ses değerlerinden anlam derinliğine kadar birçok boyutu birden değerlendirmesi gereken şairin mükemmel bir dil ustası olmak gibi bir mecburiyeti vardır. Aksi takdirde dizeler, şiirsellikten uzaklaşacağı gibi kalıcı da olamaz.

Mustafa Okumuş, şiir dili hakkında şu ifadeleri kullanıyor: “*Onun dilinde sözcükler ışıltılı, renkli, albenili, uyumlu ve abenkli olmalı. Bu yönüyle şair, sanat peteğine bal dolduran adamdır. O, bir arı gibi doğadan ve Allah’ın sanatından güzellikleri alıp teker teker sanat kovanına getirerek sanat peteğine işlemeli. Sanat peteğine öyle*

1 Ahmet Haşim, Şiir Hakkında Bazı Mülâhazalar

bir bal dolduracak ki sanatçı, onu herkes severek yiyecek. Ondan hem bir zevk, hem de manevi bir şifa alacak.”

Sanatçıya göre şairle arı, şiirle de bal arasında bir alaka vardır. O, bir arının milimetrik bir hassasiyetle petekteki altıgen gözenekleri dokuması gibi şairin de sözcükleri hassasiyetle seçmesini ve işlemesini nazara vermektedir. Arının tek vazifesi petekleri dokumak değildir şüphesiz. O, tabiattaki her güzel çiçekten bir öz getirip bunları midesinde özümseydikten sonra elde ettiği karışımı peteğin gözelerine bal olarak dolduracaktır. Elde edilen mahsul, hem dile zevk verir hem de beden şifa. O halde şairin de sözcükleri çok güzel bir şekilde dizelere dizmesi şiiri oluşturmaya yetmez. Onun şiir olabilmesi için şairin, Allah'ın sanatından ilham alması gerekir. Zihninde, ruhunda, bilinçaltında duyduğu estetiği iyice özümseyip ona özneliğin renk ve kokusunu da katarak bal kıvamına getirmesi ve elde ettiği iksiri sanat peteği olan dizelere doldurması gerekir. Bu ifadelerde biçim ve içerik bakımından bir mükemmellik anlayışı dikkati çekmektedir. Ayrıca şiirin estetik ve fayda boyutu birlikte değerlendirilmektedir. Şair, hem kalbi hem de kafayı besleyen bir şiir tarzı benimsemek istemiştir.

2.14. Şiirde Gerçeklik

Şiir-realite ilişkisi de görecelidir. Şiirin hangi gerçeği ne kadar dillendireceği meselesi tamamen şairin öznel düşüncesine teslimdir. Mustafa Okumuş, şiir ve gerçeklik arasında şöyle bir bağ kurar: “Şiirde fazlaca realiteye önem verdiğimizizi sanmıyorum. Daha çok kurmaca duygusal alandan hareketle şiir yazarız. Esinlenmemizin kaynağı da doğamızdaki duygulardır ya da dışımızdaki nesnelere karşı içimizde oluşan duygulardır; şiir bunları terennüm eder. Şiir, şairin üstün bir güzelliği özlemesinden doğar. Yani bir güzelliği özlüyorsunuz, içinizdeki o özlemi bir yerde dindiriyorsunuz; şiire döküyorsunuz ve rahatlıyorsunuz. Burada *kurmacanın* ağırlığı düşünülebilir; ancak nesnel gerekliliğin insan bilincinde etkisel imgeler halinde yansımaları, doyum alanları oluşturması da yabana atılmamalı. Şair, kendi iç dünyasını yansıtırken dış olgulardan etkilenir.”

Şiirde, düzyazıdaki kadar realite söz konusu değildir. Zaten özneliğin zirvelere çıktığı metin türü şiirdir. Bu durum, şiiri realiteden kurmacaya yaklaştırır. Tabi bu durum şiirin realiteden uzak ve tamamen kurmaca olduğu anlamına gelmez. Şair, nesnel gerçeğin içinden soyut, imgesel ve mecaz bir gerçeklik çıkarır; ortaya çıkan gerçeklik şiir gerçekliğidir. Dış dünyadaki somut gerçeklikle şairin iç dünyasındaki soyut gerçekliği birleştirdiğimizde ortaya şiir çıkar. Şiir, hayatın realitesini kuru kuruya sunamaz. Şair, onu sanatçı kişiliğinden aldığı estetik gerçeklikle yoğurur.

2.15. Şiir ve Toplum İlişkisi

Tanzimat'ın özellikle de birinci dönem şairleri şiir-toplum ilişkisini gözetirlerken Servet-i Fünûn şairleri şiir-fert ilişkisini öne çıkardılar. Her dönemin olduğu gibi her şairin de bu konudaki tarzı ve tavrı birbirinden farklı olmuştur. Mustafa Okumuş'un konuyla ilgili yaklaşımı şu şekildedir:

“Kuşkusuz her sanatın toplumla ilişkisi vardır; olması da gerekir. Çünkü birçok

sanat, toplumun beğenisini kazanmak için de -dolaylı olarak- icra edilir. Toplum değerlerinden soyutladığımız hiçbir sanatın gelişme şansı yok bence. Günümüz insanı oldukça materyalist bir anlayışa sahip; kendi ülkemiz insanı da böyle. İnsanlar daha çok midesiyle yaşayıp cebiyle düşünüyor. Yüreğinin, düşünsel derinliğinin, estetik duygularının pek farkında değil. Bu nedenle şiir okuyucusu giderek azalıyor. Toplum güldüren, eğlendiren güzel sanatlar dışında düşündüren, kendini sorgulamanın önünü açan sanatlara karşı giderek duyarsızlaşıyor sanırım. Kuşkusuz bu tek yanlı bir olumsuzluk değildir. Burada şairin de okurun da kendini sorgulaması gerekir diye düşünüyorum.”

Bu ifadelerden şairin şiir-toplum ilişkisini ön plana çıkardığı anlaşılıyor. Ayrıca o, günümüz insanına -hem topluma hem de şaire- eleştirel bir pencereden bakıyor. Şiir alıcısının giderek azaldığını, şiir zevkinin de köreldiği bir süreç içerisinde bulunduğumuzu vurguluyor. Bu meselenin halli noktasında herkesin kendine düşeni yapması gerektiğini düşünüyor. Şaire bakan yönüyle şiirin toplumsal değerlerden soyutlanmaması gerektiğini ve şairin de giderek materyalist bir zihniyete bürünen günümüz insanına şiir zevki aşılayacak metinleri kaleme alınması gerektiğini vurguluyor.

2.16. Şiir ve Din

İlk çağlardan beri şiirle din olgusu hep iç içe olmuştur. Hatta bizde ve Batı’da birçok din adamı aynı zamanda şairdir. Eski toplumlarda peygamberler, inkâr eden kesim tarafından hep şair olmakla itham edilmiştir. Bu durum, ilâhî metinlerin mükemmel bir şiiriyet içermesinden de kaynaklanmıştır. İslâmiyet öncesi Türk Edebiyatında şiirler genellikle dinî günlerde, aynı zamanda din adamı olan şairlerce seslendirilirdi. Dolayısıyla da dinî içerikli şiirler ön plandaydı. İslâmî dönemde ise gerek Halk şiirinde olsun gerekse de Divan şiirinde dinî duygular sıklıkla işlenmiş; böylece yüzlerce yıldır varlığını sürdüren bir Tasavvuf edebiyatı teşekkül etmiştir. Hoca Ahmet Yesevî, Yunus Emre, Mevlânâ, Hacı Bektaş Velî, Erzurumlu İbrahim Hakkı, Fuzûlî, Şehy Galib ve Nâbi gibi büyük şairler, şiirlerini din ve inanç ekseninde kaleme almışlardır. Tanzimat’tan sonra ise Ziya Paşa, Abdülhak Hamid, Mehmet Akif, Necip Fazıl, Sezai Karakoç, İsmet Özel gibi şairler dinî duyguları şiire yansıtmışlardır. Şunu da belirtmek gerekir ki, eski çağlardan günümüze geldikçe şiir-din ilişkisi giderek zayıflamış görünüyor. Bunda toplumun dinlere ve inanç değerlerine bakışındaki zafiyetin etkili olduğu tartışılmaz bir gerçek.

Mustafa Okumuş, şiir-din ilişkisini şu şekilde açıklıyor: *«Elbette şair toplumun inanç değerlerini dışlayamaz. Şair için orası da bir ilham kaynağıdır; dolayısıyla bu kaynağı niye kullanmasın ki? Yani bir önyargıyla, din teması şiirde işlenemez diye bir kural yoktur. Bu tema geçmişten günümüze sürekli kullanılmıştır. Bütün mesele değerlerinde olduğu gibi bunda da şairin seçimi ve özgünlüdüdür.»*

Tabi şair diğer öğretilerde olduğu gibi din konusunda da öğretici değil telkin edici olmalıdır. Ben şiirlerimde erdem üzerinde çok dururum; çünkü erdem işini çözdüğümüz zaman bütün meseleleri çözeriz. Erdemin de temeli sevgidir bence. Severse insan hoş görür bağışlar bana göre. Severse güvenir, dayanır.»

*Bir yönüyle didaktik tarzda sayılabilecek şiirlerim de var. Bunlar kendimiz ola-
bilme erdemini aşilar okuyucuya. Buradaki erdem de sevginin de en doğal kayna-
ğı dindir. Baktığımız zaman Halk hikâyelerinde, vuslat hep öbür dünyaya taşınır.
Âşıklar bu dünyada kavuşamazlar. Kavuşamayan âşıklar, aşkını hep öbür dünyaya
taşıyarak kutsallaştırmışlar. O kutsallık Allah aşkıyla özdeşleştiği zaman aşkın doruğu
yakalanmış. Yunus'un "Ballar balını buldum/Kovanım yağma olsun" dizeleriyle ifade
ettiği aşk budur işte. En yüce aşk Allah aşkıdır; beşerî aşk insanı oraya götürmüyorsa,
yoğunluğunu her gün yitirir ve kıymeti kalmaz. Ben beşerî aşkı, sevginin bir noktaya
odaklanmış şekli olarak düşünürüm hep. O sevgi alışkanlığa dönüşünce yoğunluğunu
kaybeder. Ama Allah aşkında alışkanlık yoktur; o derunîdir. Ben burada şiirlerimden
bir tasavvuf örnekleme sunmak istiyorum:*

Pişer âşık çileden

Aşk oduna yandıkça

Kutsallaşır sevgi de

Vuslat ruha kaldıkça”

Dörtlükte sevginin, aşkın kutsallaşıp ilâhî bir boyut kazanması gerektiği na-
zara verilmiştir. Bunun için de bu dünyadan göçüp Gerçek Sevgiliye kavuşuncaya
kadar sabırla aşk ateşinde pişmek ve olgunlaşmak gerekir. Şairin burada ifade
etmeye çalıştığı, doğrudan dinî bir öğreti olmaktan çok, dinî telkindir. Zaten
doğrudan doğruya öğretmek şiirin ve şairin vazifesi değildir.

Ayrıca şair, sözü döndürüp dolastırıp sevgi ve erdeme dayandırmaktadır.
Gerçek sevgilerin ve erdemlerin hakiki kaynağı ise dindir. Bu bakımdan şair-din-
şiir üçlemesi her çağda olduğu gibi günümüzde de yan yana gelebilir. Her şair
dinî duyguları işlemelidir diye bir şart yoktur ama şiirin dinî duyguları dillendir-
mesi kadar da doğal bir şey yoktur.

2.17. Şiir ve Siyaset

Şiir ve siyaset ilişkisi, şiirle ilgili diğer bahislerden biraz farklı bir hususiyet
arz etmektedir. Çünkü sanatın en özel alanı olan şiirle toplumun en genel alanı
olan siyaset her zaman kolayca yan yana gelemez. Şairlerin çoğu siyaset dünyasını
şiirin semtine bile sokmamışlardır. Ama bu durum şiirle siyasetin hiçbir zaman
yan yana gelemeyeceği anlamı taşımaz. Her dönemin kendine mahsus bir siyasî
yapısı vardır ve bazı şairler, bu yapıyı daha çok eleştirel bir bakış açısıyla şiire
yansıtmışlardır. Divan şairi Fuzûlî “Şikâyet-nâme”siyle, Nef’î “Sihâm-ı Kazâ”sıyla
dönemin siyasî birtakım problemlerini şiirleriyle eleştirmişlerdir. Halk şiirinde
Dadaloğlu gibi şairler de bazı şiirlerinde devlet adamlarının siyasî düşüncelerine
karşı çıkmışlardır. Tanzimat döneminde Ziya Paşa ve Namık Kemal gibi şairler,
kendilerine sürgün hayatı yaşatacak derecede siyasî meseleleri dillerine dolamış-
lardır. Cumhuriyet döneminde özellikle Toplumsal Gerçekçiler, şiirle siyaseti yan
yana getirmişlerdir. Sözü Mustafa Okumuş’un şiir ve siyaset ilişkisiyle ilgili yo-
rumuna getirelim: “Ben şiirin -bizdeki siyasetin özüne baktığım zaman- siyasetle
uzlaşacağını sanmıyorum. Çünkü şiir genelde erdemsel ağırlıklıdır; insanların güzel-

1 Mustafa Okumuş, Gönül Bahçesi

liklere, iyiliklere duyduğu bir coşkıdur, bir arzudur. Bizdeki siyaset biraz kirlî; onun için siyasette erdem aramak çok zor. Dolayısıyla şiir olsa olsa siyasetle ilgi bakımından, yergi tarzında olur. Tarihin her döneminde şairler, siyasîleri yergi şiiriyle yerden yere vurmuşlar. Şair, erdemleri ve beğenileri dışında kalan olumsuzlukları da gerektiğinde şiiriyle -ama sanatkâr, ustalıklı bir dille- eleştirir.”

Mustafa Okumuş, siyaseti şiirin semtine bile sokmayanlardan birisidir. Onun şiiri, içinde yaşadığımız dönemin siyasî zihniyetini şu ya da bu şekilde ifade etmekten çok uzaktır. Sanatçı, şiirlerinde daha çok sevgi, insan ve erdem üzerinde yoğunlaşmıştır.

2.18. Şiirde Millîlik Anlayışı

Dönem dönem millî duyguların şiirde ön plana çıktığına şahit oluyoruz. Bu dönemleri mercek altına aldığımızda, “Allah bir daha bu millete İstiklâl Marşı yazdırmasın.” diyen Âkif’in ifadesiyle “sinelerin toplu vurmasını» gerektiren birtakım sosyal problemler olduğunu görürüz. Örneğin Kurtuluş Savaşı yılları, toplumumuzda millî-manevî duyguların bir kez daha ön plana çıkmasına vesile olduğu gibi Millî edebiyat döneminin de şekillenmesine ortam hazırlamıştır. Âkif’in de içinde yaşadığı bu dönemde birçok şair, eserlerinde bayrak, bağımsızlık, millî birlik gibi ulusal temaları işlemişlerdir. Fetih ve savaşlarla iç içe yaşanan Osmanlı döneminde de birçok şair, gümbür gümbür millî duyguları dillendirmiştir. Mustafa Okumuş, konuyla ilgili olarak şunları söyler: “Şiiri toplumdan soyutlayamayız. Toplumun mayası, tutkalı olan sembolik millî değerlerimizi dışarıda tutamayız. Bu yüzden bayrak, vatan, bağımsızlık kavramları özellikle toplumun bu değerleri tehlikeye düştüğü dönemlerde yoğun biçimde şiirin teması olmuştur. I. Dünya Savaşı, Kurtuluş Savaşları içinde olduğu gibi, ulusların gelecekle ilgili temel değerleri tehdit eden tehlikeler azaldıkça ya da geçmişte yaşanan millî felaketlerden uzaklaştıkça millî kavramlara dönük duygular da azalıyor mu, sorusuna bazen benim de cevap aradığım olur.

Şairi yönlendiren, içinde yaşadığı toplumdur. Toplumun değerleri şairi dışarıda tutmaz; o değerlerle o da hemdert olur. Bu bakımdan toplumun millî değerlere önemli bir gereksinimi varsa o değerler arasında toplumun kaynaşması, birlik haline gelmesi, güç birliği yapması söz konusu ise, şairin burada devreye girmesi çok doğaldır. Kurtuluş savaşında örnek verdiğimiz gibi...”

Şaire göre millî duygular “toplumun mayasıdır». Milletçe yaşamayı tehdit eden faktörler ortaya çıktığında şair hemen bir silah gibi kalemine davranır ve toplumun mayası olan millî duyguları dillendirmeye başlar. “Millî değerleri tehlikeye düşüren tehdit” denilince, akla ille de savaşlar gelmemelidir. Çünkü günümüzdeki savaşlar, devletler ve milletler arasında yapılmaktan çok bir devletin bünyesinde bulunan ve birbirine düşürülmüş farklı etnik unsurların çatışmasından doğan bunalım ve kaos ortamı şeklindedir. Şairin, bölünmemek ve güç birliği yapmak adına şiiriyle devreye girmesi doğal ve lüzumludur.

2.19. Şiir ve Eğitim

Didaktik tarzda yazılmış şiirler günümüze kadar yazıla gelmiştir. Her şair

olmasa da her dönemde şiir ve öğretiyi birlikte değerlendiren şairler var olmuştur. Şiirin ifade gücünün çok üst düzeyde olduğunun kanıtı Kur'an-ı Kerim başta olmak üzere ilâhî metinlerde şiirselliğin üst düzeyde olmasıdır. Demek oluyor ki insanları etkilemenin bir yolu şiirsel ifadeden bir yönü de eğitimden geçmektedir. Bu ikisini büyük bir ustalıklarla yana yana getiren şairler vardır. Mevlânâ ve Yunus başta olmak üzere, Tasavvuf şiirinin öncüleri insanları eğitmede şiirin gücünden istifade etmişlerdir. Hatta Tasavvuf şairleri, tasavvuf yoluyla Allah'a yaklaşmak isteyen müritleri "nutuk" adı verilen eğitici ve öğretici şiirlerle yetiştirmişlerdir. Son iki asırda da Mehmet Âkif, Necip Fazıl, Sezâi Karakoç, İsmet Özel gibi şairler, bazı şiirleriyle öğretici mesajlar vermişlerdir. Tabi genel olarak şairler, doğrudan öğretmeye ve mesaj vermeye karşıdır. "Şiir, eğitim için yazılmaz; fakat eğitim şiirden yararlanır. Dolaylı yoldan iyiyi, güzeli, erdemi hareketlendirir. Şiirden aldığımız neticeleri bir amaç olarak düşünmemeliyiz, çünkü bunlar şiirin içinde var olan etkenlerdir; önceden tasarlanan değil. Şiir, önceden tasarlanmamış olsa da, içindeki bu etkiyle amacına ulaşır. Birtakım erdemleri besler, güzelliklere dikkat çeker, doğa sevgisi aşılar... Şairin, baştan böyle bir erdem aşılayayım gibi bir amacı yoktur; içinden gelen esinin böyle bir doğal neticesi olabilir."

Mustafa Okumuş, şiirin doğrudan bir eğitime amacı olmadığını düşünen şairlerdendir. Şairin insanları eğitmek gibi bir amacı olmasa da insanlara dolaylı yoldan iyiyi, güzeli, sevgiyi, erdemi aşılayabilir. Şairin eğitime amacı gütmemesi başka bir şeydir, şiirlerin eğiten mesajlar ve telkinler içermesi başka bir şey. Burada amaç-sonuç bağlamında küçük nüans farklılıkları söz konusudur.

2.20. Günümüz Şiiri

Yaşanılan güne kadar oluşup gelişmiş şiir anlayışı ve şiirin sorunları üzerine düşünüp yazmak daha çok Tanzimat'la başlar. Ziya Paşa, "Şiir ve İnşa" makalesiyle bir durum değerlendirmesi yapar.¹ Divan şiirini yerden yere vurur. Daha sonra Namık Kemâl aynı değerlendirmeyi "Lisân-ı Osmanî'nin Bazı Mülâhazâtı Şâmildir" adlı makalesiyle yapar. Günümüze gelinceye kadar birçok şair, kendinden öncekileri eleştirerek yeni bir şiir anlayışı vücuda getirmeye çalışmışlardır. Bu durum, birbirine tepki olarak doğan yenilikçi şiir anlayışını teşekkül ettirdi. Zaten sürekli bir değişim olmasaydı, yenilikçi şiir anlayışı olmayacağı gibi geleneksel şiir anlayışı da küçük değişimlerle devam edecekti. Esasen bu "tepkisel yenilikçilik" anlayışı bize Batı'dan tevarüs etti. Onlar da kendi Klasik'lerine tepki olarak Romantik'leri vücuda getirdi. Romantikler, Realistleri doğurdu; o da başkasını... Bu şekilde "eski"yi yıkip yerine "yeni"yi inşa etme anlayışı sanatı ve sanatçıyı bu kalemun gibi renkten renge, kılıktan kılığa soktu. Böyle olunca da sürekli bir yönü aksayan, etkisini çabuk kaybedip tükeniveren sanat anlayışlarının birbiri ardına gelip gitmeleri kaçınılmaz bir sorun olarak karşımızda duruyor. Mustafa Okumuş, günümüz şiirinin geldiği noktayı şu şekilde değerlendirir: "*Bu soru güncel olduğu için sık sık soruluyor. Ben hiçbir şeyin kötüye gittiğini düşünmüyorum. Her şey iyi gidiyor da, biz yeterince onu algılayıp yararlanamıyoruz ya da yeterince yararlanılabilir şekilde getiremiyoruz.*"

1 Ali İhsan Kolcu, Ziya Paşa'nın Poetikası

Günümüz şiiri bir arayış içinde; bundan kuşkumuz yok. Kendi öz tabanına oturmuş değil. Bu dönemde sabun köpüğü gibi sönen şiir akımlarına tanık oluyoruz. Bu çalkantı, bu arayış nasıl sonuçlanır; şiirde ne gibi depremeler olur, bekleyip göreceğiz. Bu arayışlar, sosyal, kültürel, ekonomik boyutlu değerler değişiminin şiire yansımalarıdır bence.

Şairler, alışılmadık dışına çıkmak, yeni bir şeyler üretmek istiyor. Yeni bir şey üretmek de kolay değildir şüphesiz. Bu bakımdan şair de zorlanıyor; çünkü elde işlenecek materyal kalmadı. Her şey işlenmiş, her şeye değinilip dokunulmuş. Toplum yeni değerler üretecek ki, şair o değerleri kullanabilsin. Materyal sıkıntısıyla ve değişim arzusu yeni şiire birtakım sıkıntılar getiriyor. Şiir, yapay birtakım anlayışlara sürükleniyor. O zaman şiir de kendi özünden ve temelinden uzaklaşıyor. Yenilenme, değişim ve gelişim toplumsallığın önemli bir işlevidir; bundan kaçış olamaz. Hayatı donduramayız; devinimsellikten yaşamın tüm değerleri bir şekilde etkileniyor. Ben umutsuz değilim; insanoğlu er veya geç yine kendi özüne dönmek zorundadır. Kendimize döneceğiz. Şiirde insan romantizmi hiçbir zaman değerini yitirmez. İnsan onda var, o da insanda. İnsan fitratında var olan temel değerler, şekil değiştirirse de bu değerlerin kendi özünden hareketle yükselmekten başka çaresi yoktur.”

Mustafa Okumuş da şiirin geldiği noktaya eleştirel bir pencereden bakıyor. Sürekli yenilik peşinde koşan şiir anlayışlarının sabun köpüğü gibi söndüğünü ve kalıcılığı yakalayamadığını vurguluyor. Değişim elbette ki kaçınılmaz bir durumdur, fakat meseleyi belli bir tabana oturtmadan sürekli bir değişim sevdalısı olmak şiiri sıkıntıya sürüklüyor. Şaire göre sorunun topluma bakan yönü ise, şairlere malzeme olabilecek yeni değerler üretilmemesi. Şair, böyle bir ortamda, Mevlânâ'nın ifadesiyle “yeni şeyler söylemenin” oldukça zor olduğunu, şairlerin de bu durumdan muzdarip olduklarını vurguluyor. Şiirin değişmesiyle insan ve toplumsal yapının değişmesi arasında artı/eksi yönde doğru orantılı bir bağ vardır. Tarih boyunca sürekli değişen insanlık, beraberinde şiiri de değiştirmiştir. İnsan ve toplum düzeldikçe, şair ve şiir de düzelecektir. Dolayısıyla şiirin bazı sıkıntılar yaşadığı şu geçiş döneminin daha yumuşak ve az hasarlı sarsıntılarla geçirilmesi gerekmektedir. Arızaların geçici olduğu gerçeğinden hareketle, her şey tekrar özüne ve aslına döneceğine göre şiirdeki problemler de geçicidir.

“Kuşkusuz her sanat, sanatın kendi gerçeğinden doğar, o gerçeğin üzerine kurulur. Yani insanları memnun edeceğim diye şiir yazılmaz. Ama netice olarak ortaya konulan ürün de alıcı bulmalı. Yani toplumu dışarıda tutmamalı; onun değerlerine, ilgi alanlarına, hoşlanımlarına da cevap vermeli; yoksa okunmaz. Bir yönüyle toplum da kendini sanattan dışlıyor denilebilir. Günün ekonomik koşullarının bireyler ve aileler üzerinde oluşturduğu bir baskı var; bunu da yabana atamayız. Bunun bir de eğitim meselesine bakan yönü var kuşkusuz. İnsanlara küçük yaştan itibaren bir okuma alışkanlığı kazandırıyoruz. Sıkıntının en büyük yanı bu; okumayan bir toplumumuz. Göçebe hayattan yerleşik hayata, dolayısıyla medeni yaşama tam adapte olamamışız. Tüm bunları nazara alacak olursak bir toplum olarak bir geçiş dönemindeyiz; ben o kanıdayım. Yalnız edebiyatta değil, bütün sanatlarda öyle; bir geçiş süreci yaşıyoruz.

Bu süreci ne kadar sancısız geçirirsek, ne kadar erken toplumsallaşırsak sanıyorum her yönüyle medeni bir toplum oluruz. Yoksa bu halimizle kırık dökük, ağır aksak yola devam etmek zorundayız. Kültür, uzun zamana bağlı bir olgu; akşamdan sabah kültürel devrim yapamazsınız.”

Günümüzde şiir okurunun giderek azaldığı, tartışılmaz bir gerçektir. Mustafa Okumuş, bu durumun şaire bakan bir yönünün de olduğunu düşünmektedir. Şairlerin, günümüz okurunu doyuran, onların estetik ihtiyaçlarına şiir yoluyla cevap veren şiirler yazabilmesi gerektiğini vurgulamaktadır. Sadece şiir değil tüm türlerde az okuyan bir toplum olduğumuz da yine tartışılmaz gerçektir. O halde meselenin eğitim-öğretim sistemine ve kurumlarına bakan bir yönü de mevcuttur. Dünyanın en az okuyan toplumları arasındaki yerimiz var oldukça sanatın da sanatçının da önemi giderek azalacaktır. Her şeyden evvel bu sorunun çözüme kavuşturulması gerekmektedir.

2.21. Etkilendiği Şairler

Her şairin mutlaka etkilendiği şairler vardır doğal olarak. Tüm dünya edebiyatlarında milliyeti ve zihniyeti ne olursa olsun, hangi dönemde yaşamış olursa olsun şairler birbirini etkilemişlerdir. Bu etkileme ve etkilenmede, öncelikli olarak söz konusu olan etken “tarzların uyuşması”dır. Mustafa Okumuş, “Etkilendiğiniz şairler kimlerdir?” sorusuna şu şekilde cevap veriyor:

“Bu konuda net bir şeyler söyleyemem. Hececileri severim, Gariççilerle ilgilenirim. Milli edebiyatın da güzel şiirleri var; onlardan etkilenirim. Bir yere bağımlı kalmayı hiç sevmem. Hepsinden yararlanır, hepsini severim. Gariççilerden Orhan Veli, Hececilerden Halit Fabri Ozansoy, Faruk Nafiz Çamlıbel... gibi. Yahya Kemal denilince, kulağımda gümbür gümbür bir ses zenginliği çınlar.

Ben şairi de sanatçıyı da bulunduğu çağın şartlarına göre değerlendiririm. Onu alıp bugüne taşımam; bunun yanlış olduğunu inanıyorum. Bugünün gözlüğüyle geçmişi incelediğimiz zaman hataya düşeriz. İnsanları tabulaştırmak yanlış. Necip Fazıl sanatıyla, ideolojisiyle, aksiyonuyla son dönemin en güçlü şairlerinden biridir. Herkes tarafından tanınan, sevilen bir şair.

Kuşkusuz her sanatçı, kendi dönemlerinde kendine düşeni yapmıştır. Ben, şu sanatçıyı daha çok seviyorum, diyemiyorum. Çünkü her şairin ayrı bir değeri var. Hepsinin de iyi yanları farklı. Bunların içinden hangisi iyi, sorusu bana cevabı zor bir soru geliyor.

Halk şiirinde bol miktarda taklit var. Ama böyle düşünüyor olmam, Halk şairlerini küçümsüyor olduğum anlamına gelmez. Halk şiiri bizim klasiğimiz. Halk şiiri olmasaydı, Türkçemiz bugünkü değerini, kendi öz benliğini koruyamazdı. Divan edebiyatında Türkçe, Arapça, Farsça ortaklaşa bir dil kullanılmıştır. Yaşayan bir dil olmadığı için, kendini yenileyemediği için; hep aynı kalıp, aynı ölçüler içinde kaldıklarından, aynı mazmunları kullandıklarından eskidi. Divan edebiyatı eskidi diye küçümsüyor muyum? Hayır, küçümsemiyorum; Divan edebiyatı güzel bir edebiyat. O edebiyat tarihi için bir araştırma alanı olarak değerini her zaman korur.”

Mustafa Okumuş, Divan ve Halk şiirlerinin klasik değerlerimiz olduğunu vurgulayarak daha çok yenilikçi şiir anlayışını benimseyen şairlerden etkilendiğini ifade etmektedir. Şairler içinden birinin veya birkaçının ön plana çıkarılmasının yanlış olacağını düşünür. Her şairin üstün vasıflarının birbirinden farklı olması nedeniyle şairlerin kıyaslanmaması gerektiğini belirtir.

3. SONUÇ

Kahramanmaraşlı şairler listesinde yerini alan Mustafa Okumuş, son dönem Türk Edebiyatı'nda kendine has yenilikçi şiir anlayışıyla eserler veren sanatçılarımızdan birisidir. Şiirlerini sevgi ve insanlık üzerine kuran şairimiz "*Kendimiz Olabilme Erdemi*"nin şiirini yazmaya çalışmıştır. Şairin şiir üzerine yazılmış kapsamlı bir yazısı bulunmamakla birlikte bazı dergi ve yerel gazetelerde yayımlanmış söyleşi ve röportaj türü yazılardan yararlanıp onun poetik görüşlerini ortaya koyup kayıt altına alarak günümüz edebiyatı poetikasına yeni bakış açıları kazandırdık. Her şairin ayrı bir değer olduğunu ve şiir sanatına kendine has bir yorum getirdiği düşüncesinden hareketle Mustafa Okumuşun poetikasının da hem şair açısından hem de bu konuda bir düşüncesi olanlar açısından bir açılımı olduğu kanaatindeyiz.

KAYNAKÇA

BEYATLI, Yahya Kemal, **Edebiyata Dair**.

GÜR Âlim, KOÇAKOĞLU Bedia, **Yeni Türk Edebiyatında Kaynak Olarak Poetika**.

HAŞİM, Ahmet, **Şiir Hakkında Bazı Mülâhazalar**.

KARAKOÇ, Sezai, **Edebiyat Yazıları**.

KISAÜREK, Necip Fazıl, **Poetika**.

KOLCU, Ali İhsan, **Poetika Serisi**, Salkım Söğüt Yayınevi, Erzurum, Ekim 2009.

OKAY, Orhan, **Poetika Dersleri**, Dergâh Yayınları, İstanbul, Ekim 2011.

OKUMUŞ, Mustafa, **Gönül Bahçesi**, Lazer Ofset-Ankara, 1996.

OKUMUŞ, Mustafa, **Uzaklara Özlem**, Yılmaz Ticaret Matbaası, Kahramanmaraş, 2007.

OKUMUŞ, Mustafa, **Mavi Beklentiler**, Dolunay Yayıncılık, Kahramanmaraş, 2004.

OKUMUŞ, Mustafa, **Kendimiz Olabilme Erdemi**, Çağrı Yayınları, İst., 2010.

Recâizâde Mahmut Ekrem, **Takdir-i Elhan**.

SAZYEK, Hakan, **Poetika Kavramı ve Yeni Türk Edebiyatında Manzum Poetik Ön Sözler**.

TARANCI, Cahit Sıtkı, **Şiir Üstüne**.

Ziya Paşa, **Şiir ve İnşa**.

BİRİNCİ SALON / VI.OTURUM

Not: Metinde yer alan tırnak içindeki italik harfle yazılı kısımlar Mustafa Okumuş'a ait olup, sanatçının kendisiyle Sebati Eğitimciler ve Yazarlar Derneği'nde (SEYDER) 14.12.2012 tarihinde yapılan söyleşinin ses kaydından yazıya aktarılmıştır.

İKİNCİ SALON

KURULUŞUNDAN İLÇE OLUŞUNA TÜRKOĞLU'NUN SERÜVENİ

Doç. Dr. İlyas GÖKHAN¹

1. Türkoğlu'nun Adı

Selçuklu sonrası Dulkadirililere bağlı olan Türkoğlu² bölgesi 1517'de Osmanlılara katılmıştır. Osmanlı Dönemi'nde Türkoğlu toprakları üzerinde Camustil, Kurupınar, Karahayıt ve Kemer nahiyeleri kurulmuştu.³ Türkoğlu'nun yerinde bulunan Halifelü kışlası, Kurupınar nahiyesine bağlıydı. Bu nahiyenin adı 1800'lere kadar kaynaklarda geçmektedir. 1864'te İloğlu adıyla küçük bir köy olarak kurulan Türkoğlu, 1864'lerden itibaren Şekeroba nahiyesine bağlanmıştır. Bu durum Türkoğlu'nun nahiyeye olduğu 1940'a kadar devam etmiştir. İloğlu nahiyesi 1960'da Türkoğlu adını alarak kaza haline getirilmiştir.

Türkoğlu yeni bir ilçe olmakla birlikte, ilçenin bulunduğu bölgenin tarihi çok eskilere dayanmaktadır. Osmanlı döneminde günümüzde Türkoğlu topraklarında Camustil, Kurupınar, Kemer ve Karahayıt nahiyeleri bulunmaktadır. Türkoğlu'nun ismi de çok yeni olup 1960'da verilmiştir. Ancak Türkoğlu'nun önceki ismi olan İloğlu (Eloğlu) adı ise günümüzden yaklaşık olarak 150 yıl önce kaynaklarda görülmektedir. Bu isim ilk defa 19 Eylül 1861 Perşembe (Hicri: 13/Ramazan/1278) tarihli bir belgede Tecürlü aşiretinin bir oymağı olarak kaydedilmektedir.⁴ Bu belgede İloğlu oymağının Tecürlü (Tâcirlü) aşiretine bağlı olduğu ve Maraş yakınında yaylaya çıktıkları kayıtlıdır. Bu belgede İloğlu obasının denetim altına alınması istenmektedir. İloğlu obasının adına ikinci olarak 1864 (Hicri:1281) tarihli başka bir arşiv belgesinde rastlamaktayız.⁵ İloğlu obası Tecürlü aşiretine bağlı olarak çok eski zamanlardan beri tarihte rol oynamıştır. Ancak tarihi kayıtlara bundan önce rastlayamıyoruz. Türkoğlu mezarlığında bulunan 1869 tarihli bir mezar taşından, buranın iskânından sonra İloğlu

- 1 Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü Öğretim Üyesi
- 2 Türkoğlu konusunda geniş bilgi için bkz: İlyas Gökhan, Kemalettin Koç, Tarihi Coğrafyası ve Kültürü İle Türkoğlu, Kahramanmaraş Ticaret ve Sanayi Odası ve Türkoğlu Güçbirliği yay, Ankara 2009.
- 3 Refet Yınanç- Mesut Elibüyük, Maraş Tahrir Defteri (1563), C. I. Ankara üniversitesi Basımevi, Ankara 1988, s.116; İbrahim Solak, XVI. Yüzyılda Maraş Sancağı, Akçağ Yay., Ankara 2004, s.60-63.
- 4 Başbakanlık Osmanlı Arşivi Dosya (BOA), No:499 Gömlek No:97.
- 5 (BOA, İ. MMS. : 30/1256, Vrk.: 4-5, Nu.: 101).

obasının mezarlığı olduğu da anlaşılmaktadır. İloğlu obasının Tecürlü aşiretinin bir kolu olduğu 1864 tarihli bir belgede tekrar görülmektedir. Buna göre; Bir Oğuz boyuna mensup olan Tecürlü aşireti (Tâcirli) Tombak, Nadır ve Ericcek (Göksun-Elbistan) havalisi ile Çukurova arasında yazlık-kışlak anlayışı ile göçebe bir yaşam sürdürüyordu. Osmanlı Devleti'nin iskân politikası gereğince bu aşirete mensup 47 hanenin Türkoğlu'nun bulunduğu mevkiye yerleştirilmesiyle İloğlu köyü kurulmuş oldu. Tecürlü aşiretinin İloğlu obasının toplam 400 hane olduğu ve bir kısmının buraya yerleştirildiği, geri kalanının ise Çukurova'ya dağıldığı anlaşılmaktadır. İloğlu bu obaya mensup insanlar tarafından kurulduğu için bu adı almıştır. Halk ağzında ise Eloğlu olarak telaffuz edilmiştir. "İl" kelimesinin de İslam öncesi dönemde devlet, ülke, yurt anlamlarına geldiği bilinmektedir. Tecürlü aşiretinin de Oğuzların Kınık boyuna mensup olduğu ileri sürülmektedir.

3. Fırka-i İslâhiye Hareketi ve Türkoğlu'nun Kuruluşu

27 Mart 1864 tarihinde Adana Valiliğinden Seraskerlik makamına gönderilen bir yazıda, Tecürlü aşiretinin Adana Eyaleti'nden dışarıya (yaylaklarına) bırakılmaması için neler yapılması gerektiğinden bahsedilirken İloğlu obasından da söz edilmektedir.¹ Yine bir başka yazıya göre, İloğlu obası birkaç seneden beri kışlakları olan Çukurova'ya inmeyip, vermeleri gereken vergilerini de ihlâl etmekteydiler. Bu bakımdan İloğlu ahalisinin de Tecürlü aşireti gibi önünde bir askeri kuvvet bulundurulması ve yapabilecekleri herhangi bir güvenlik ihlâlinin önüne geçilmesi teklif edilmişti.² Fırka-i İslâhiye Maraş bölgesindeki faaliyetlerine başladıktan sonra, Tecürlü aşiretine bağlı olan İloğlu ile Kılıoğlu obaları ve konargöçer aşiretlerden Kılıçlı, Atmalı, Siniminli, Akçakoyunlu, Ceceli, Çakallı ve Hopurlu aşiretleri Maraş ve çevresine iskân edilmiştir.³

Türkoğlu ilçesi ve buraya bağlı bazı köylerin temelleri Fırka-i İslâhiyenin faaliyetleri sonucunda atılmıştır. Maraş idaresinde bulunan bölgelerde iskân edilen aşiretler için devlet tarafından evler inşa edilerek halk yerleşik hayata alıştırmaya çalışılmıştır. Yapılan ıslahatların kalıcı olması açısından bu hususa özel bir önem gösterilmiştir. Çünkü daha önce yapılan ıslahat çalışmalarında halka ev inşa edilmediği için iskân edilenlerin daha sonradan konargöçer hayata döndükleri görülmüştü.

Aşağıdaki tablodan da anlaşılacağı üzere, bugün Maraş'a 20 kilometre uzaklıkta bulunan Türkoğlu ilçesinin, Türkoğlu'na bağlı Ceceli, Hacı Bebek, Şeferhopurlu (Şerefoğlu köyü), Çakallı köylerinin, yine Adana yolu üzerinde bulunan Kılılı beldesinin temelleri Fırka-i İslâhiye tarafından atılmıştır. Ceceli aşireti mensupları bugün Maraş'a bağlı Türkoğlu ilçesinin Ceceli köyünde oturmaktadır. Kılıoğlu obası Maraş'a bağlı Kılılı kasabasını meydana getirmiştir. Ancak kasabanın adı günümüzde bilinmeyen bir sebeple Kılılı şekline dönüşmüştür. Hopurlu aşiretinin iskân edildiği bölgede bugün Şeferhopurlu (Şerefoğlu Köyü) köyü meydana gelmiştir. Şeferhopuru köyü günümüzde

1 (BOA, İ. MMS. : 30/1256, Vrk.: 20)

2 (BOA, İ. MMS. : 30/1256, Vrk.: 20).

3 (BOA, İ. MVL. : 559/25130, Vrk.: 1).

İKİNCİ SALON / I. OTURUM

Kahramanmaraş merkeze bağlıdır. Bu köy ahalisi ile Türkoğlu'na bağlı Hopurlu köyü ahalisi akrabadır. Şerefhopuru'na yerleştirilen ahali Hopurlu köyünün dağlık kısmında yaşarken, şimdiki olduğu yere iskân edilmiştir. Türkoğlu ilçesine bağlı Hacıbebek köyü de Fırka-i İslâhiye tarafından kurulmuştur. Çizelgede görüldüğü üzere bu köyü meydana getirmek için o dönemde devlet tarafından evler inşa edilmek suretiyle halk yerleşik hayata alıştırmaya çalışılmıştır. Hacıbebek köyü, Türkoğlu'na 7 kilometre uzaklıktadır ve sakinleri Avşar aşiretindedir. Bu dönemde Bozdoğan aşiretine mensup bazı aileler de bölgeye iskân edilmiştir. Tecürlü aşiretine bağlı başka bir takım oymaklar da bugün Türkoğlu sınırları içerisinde yaşamaktadırlar.

Çizelge Maraş'a Bağlı Nahiye Ve Köylerde İskân Edilen Aşiretler İçin İnşa Edilen Evler(BOA. , İ. MVL. : 559/25130, Vrk. : 1)

Aşiret-Oba Adı	Yapılan Hane Sayısı	Aşiret-Oba Adı	Yapılan Hane Sayısı
Siniminlü Aşireti	606	Atmalı Aşireti	137
Yukarı Kılıçlı ve Akça koyunlu Aşireti	202	Aşağı Kılıçlı ve Hacı Bebek Karyesi	156
Ceceli Aşireti	53	Kılıhoğlu Obası	33
İloğlu Obası	47	Çakallı mâHopurlu Aşireti	111
Toplam			1345

Çizelgede kendileri için 47 hane inşa edildiği belirtilen ve adı İloğlu olarak verilen oba, Tecürlü aşiretine mensup 300–400 haneden ibaret bir obaydı.¹

Tecürlü aşiretine bağlı olan bu oba, bugünkü Türkoğlu ilçesini meydana getirmiştir. Bilindiği üzere Türkoğlu ilçesinin eski adı Eloğlu idi ve sonradan Türkoğlu haline getirilmişti. Ancak ilçenin eski adı olan Eloğlu, aslında yaygın olarak kullanılan ve anlam bakımından yabancı anlamına gelen “el”den dolayı verilmemiştir. Buraya Eloğlu adının verilmesinin sebebi, Tecürlü aşiretine bağlı İloğlu obası halkının buraya iskân edilmesinden dolayıdır. İloğlu adı zamanla değişerek Eloğlu halini almıştır. Türkçe’de devlet, ülke anlamına gelen “il” kelimesi bazen “el” şeklinde de okunur. Mesala Karacaoğlan’ın “Bizim eller” şeklinde bir şiirinde geçen ifadesinin aslı “bizim iller” şeklindedir. Yine “el mi yaman bey mi yaman” şeklindeki deyimimizde de el, il anlamında olup devlet manasına gelmektedir.

Fırka-i İslâhiye'nin Askeri komutanı Derviş Paşa, Tecürlülerin İloğlu obasının bir bölümünü bugünkü ilçenin (Köseosmanlı, Abdırrahmanlı, Pazarcıklı ve Kanlıdere mevkiğine) Cumhuriyet ve Gaziler mahallesine zorunlu olarak iskân eder. Tecürlü aşireti 24 obadan meydana gelip bunların çoğunluğu başta Osmaniye ve Ceyhan olmak üzere Çukurova ve Maraş bölgesinde yaşamaktadır.²

1 (BOA, İ. MMS. : 30/1256, Vrk.: 4-5, Nu.: 101).

2 Ali Rıza Yalçın, Cenupta Türkmen Oymakları, C.II, İstanbul 1993, s.348-349.

Türkoğlu'nun kurulduğu bölge yerleşmeye elverişlidir. Bu mınıtkada Kötüpınar, Iıkkuyu gibi su kaynakları da bulunmaktadır. Bölge rüzgâra kapalı alan olup kışın yaşamaya elverişlidir. Ancak yazın aşırı sıcaktır. İloğlu'ndan başka Maraş bölgesindeki en önemli Tecürlü köyü Göksun'a bağlı Ericektir.

u dönemde buraya şu aileler yerleştirilmiştir:

1-Karaca -	(Ali Kayeler) - Ali Oğlu Ali
2-Kalkan -	(Yoscular) - Osman Oğlu Halil
3-Karadeniz -	(Karaaliler) - Ömer Oğlu Ali
4-Ergüven-	Çolak Osmanlar-Kansızlar) - Ömer Oğlu Osman
5-Ünlü -	(Cabbaklar) - Aziz Oğlu Mehmet
6-Türk -	(Koca Elifler) - Mevlüt Oğlu Elhas
7-Türcan -	(Gövceler) - Ali Oğlu Mehmet
8-Mirzaoğlu -	(Mirzaağalar) - Mehmet Oğlu İmirze
9-Güçlü -	(Cafarlar) - Kadir Oğlu Süleymanağa
10-Afşar -	(Mikdatlar) - Ali Oğlu Mikdat
11-Gök -	(Bertizliler) - Ali Oğlu Mehmet
12-Kuybu -	(Kıybılar) - Himet Oğlu İsmail
13-Çelik -	(Ecikveliler) - Musa Oğlu Veli
14-Sarı -	(Çiftcioğlu) - (Kulaksız Aliler) - Musa Oğlu Ali
15- Ay -	(Fakıoğlu) - (Fakınoğulları) Ali Oğlu Hüseyin
16-Ardıç -	(Alhaslar) - Elhas Oğlu Mehmet
17-İmren -	(Arapçavuşlar) - İmirzeğa Oğlu Hüseyin
18-Battal -	(Battallar) - Mustafa Oğlu Battal
19-Yılmaz -	(Karaveliler) - Veli Oğlu Musa
20-Kaya -	(Çanlı Aliler) - Mehmet Oğlu Karaca
21-Yaşa -	(Arapoğulları) - Ömer Oğlu Hüseyin
22-Şeyler -	(Gökşenoğlu) - Göşenler Ali Oğlu Mehmet
23-Kuncan -	(Göncüoğlu) - Göncüoğullar-Hasan Oğlu Ali
24-Korkmaz -	(Kalenderler) - Yunus Oğlu Mustafa
25-Sarı -	(Sariveliler) - Mehmet Oğlu Sarıveli
26-Tunç -	(Tebdil Havalalar) - Ümmet Oğlu Ali
27-Aslantaş -	(Arabandaş) - Teşciler Alişen Yusuf - Mehmet Oğlu Yusuf
28-Darıcı -	(İri Osmanlar - Kebeller) - Musa Oğlu Ahmet
29-Ölmez -	(Tokmaccılar) - Ökkeş Ölmez
30-Biber-	(Berberler)- Berber İmam Hüseyin
- Kuzey Suriye'de Rakka'dan başlayarak Halep, Reyhanlı, Antakya, Kilis,

İKİNCİ SALON / I. OTURUM

Kırıkhan, Hassa, Maraş ve Çukurova'da birçok yerleşim yeri Türkmenlerin kışlağı olup, bahar aylarında buralardan kalkarak sürüleriyle birlikte Maraş, Kayseri, Adana, Malatya ve Sivas yaylalarına göçerlerdi. Bu göç sırasında on binlerce insan şimdiki Türkoğlu'nun olduğu yerden geçerek Maraş altı denilen ovoidan ilerleyerek Ahırdağ, Engizek, Binboğa, Uzunyayla gibi yaylalara çıkarlardı. Dönüşte de aynı yol takip edilerek kışın geçirileceği kışlağa inilirdi. Bu göç yolunun en önemli uğrak yeri olan Maraş, bu dönemde Türkmenlerin ihtiyaçlarını karşılamak için hem yaylağa çıkış zamanı olan baharda hem de kışlağa dönüş zamanı olan güzün uğranılan bir yerdi. Bu alış veriş zamanına Maraş bedestenlerinin ve çarşılarının esnafı büyük heyecanla hazırlanırlardı. En güzel kumaşlar, koşum takımları, yiyecek ve kahve gibi şeyler Yörükler için hazırlanırdı. Maraş, bölgenin ticaret ve alış veriş merkezi olmuştu. Yörüklerin hayvanlarından elde ettikleri tereyağı, çökelek, peynir gibi yiyeceklerin yanında onların dokudukları ve yaptıkları yün, keçe, heybe, kilim ve halı gibi eşyalar da Maraş pazarlarında satılırdı. Bu güzelliklerin yanında olumsuzluklar da yok değildi. Göç esnasında Türkmenlerin sürüleri yerleşiklerin ekinlerini, bostanlarını ve bağlarını talan edip giderdi. Bundan dolayı da Yörükler ile yerleşikler arasında kavgalar eksik olmazdı. Yaylaya çıkış ve dönüş sırasında yaşanan bu olumsuzluk, bölgeye getirdiği faydanın yanında fazla bir şey değildi.

İşte bu zorunlu iskân sırasında Göksun yaylalarında yaşayan Tecürlü aşiretinden bir gurubun hissesine de Türkoğlu'nun bulunduğu mevki düştü. Onlar 1864'te burada zorunlu iskâna tabi tutuldular. Onlar bu sıcak yerde yazı nasıl geçireceklerdi. 100 haneden ibaret olan Tecürlü aşiretinin nüfusu, 1920'lere geldiği halde bir türlü artmamış hatta azalmıştı. İlk yerleşenlerin hane sayısı 30'a düşmüştü. Çünkü doğan her üç çocuktan ikisi sıtmadan ölüyordu.¹

4. Halep Vilayeti Salnamesinin Maraş Sancağı Bölümüne Göre Türkoğlu ve Çevresi

Türkoğlu ve çevresi ile ilgili en önemli bilgileri Halep Salnamesinin (İl Yıllığı) Maraş Sancağı bölümünden öğrenmekteyiz. O dönemde Maraş bir sancak haline getirilip Halep Eyaleti'ne bağlanmıştı. Bundan dolayı da Halep Vilayetinde basılan ve Maraş Sancağına da yer verilen salnemenin Maraş'la ilgili kısımlarında Türkoğlu'na bağlı köylerin de isimleri geçmektedir. İlk Halep Salnamesi 1867 tarihinde basılmıştır. Bu salnemenin Maraş'a bağlı köyleri arasında bu gün Türkoğlu sınırları dâhilinde bulunan köyler şunlardır: Kılılı, Araplar (Yeşilyöre'nin bir mahallesi) Ümmeddedeli, Hopurlu, Afşarlı, Orçan, Önsenhopuru, İmalı, Sarılar, Karalar, Narlıca, Göllühöyük, Göllü (Şimdi Şekeroba'ya bağlı), Ağçekoyunlu (Şekeroba), Dedeler, Pancarlı, Hasanağa, Çullu, Çobanlı ve Cecelü köyleridir. Bu salnameye göre bugün Türkoğlu'na bağlı Kuyumcu, Tahtalidedeler, Özbek ve Köprüağızı gibi köyler ise Pazarcık Kazası'na bağlı görülmektedir. Bu salnamede Şekeroba bölgesinde önemli ölçüde orman bulunduğu belirtilmektedir. Yine Türkoğlu sınırları içinde İmalı

1 Besim Atalay, Maraş Tarihi ve Coğrafyası, (hız. İ: Gökhan- M. Karataş), Kahramanmaraş 2008, s.167.

Çayı'ndan bahsedilmektedir. Yine Şekeroba taraflarında olan Gâvurgölü'nden bahsedilerek bu gölde balık ve kuş avlandığı da yazılıdır.¹ Bu salnamede dikkat çekici bir unsurda Türkoğlu köylerinde yaşayan bazı Türkmenlerin aynı adla Pazarcık ve İslâhiye kazalarında da isimlerinin bulunmasıdır. Mesela Pazarcık Kazası'nda Tecürlü, Dedeler, Çakallı, Ağaçekoyunlu, İslâhiye de ise Kılılı ve Çakallı aşiretinin isimlerinin verildiği köyler vardır. Bu durumdan anlaşıldığına göre bu Türkmen cemaatleri kalabalık olup sadece Türkoğlu topraklarına değil başka alanlara da yerleşmişlerdir. Günümüzde Türkoğlu'na bağlı bazı köylerin 1867'de Camustil Nahiyesi'ne bağlı olduğu da anlaşılmaktadır.

1868 tarihli Halep Salnamesi'nde Şekeroba'nın nahiye olduğu ve yine Çakallı'nın ise bir aşiret olduğu vurgulanmaktadır. Avşarlı, Orçan, Önsenhopuru köyleri Camustil'e bağlı iken, Sarılar, Karalar, Narlıca, Göllühöyük, Göllü, Ağaçekoyunlu, Dedeler ve Pancarlı köyleri Şekeroba Nahiyesi'ne bağlı görülmektedir. Kılılı köyü ise Maraş merkeze bağlı olan Nahiye-i Etrafşehire tabidir. Çakallı aşireti ise ayrı bir teşkilata sahip olup Hasanağa, Çullu, Ferhuşoğlu ve Çamçakallısı ile birlikte yönetilmektedir. Hacıbek ve Kılıoğlu adlı aşiretler ise Nadirli aşiretinin idaresine bağlanmıştır. Bu salnameden anlaşıldığına göre Camustil nahiyesine bağlı Orçan köyünde bir gümüş madeni ocağı bulunmaktadır. Tahtalidedeler (Çelebili-Çelebli) köyü ise Pazarcığa bağlı Nahiye-i Aşağı Kılıçlı'ya bağlıdır.² 1908 yılına kadar devam eden Halep Salnamesi'ndeki bilgiler aynı şekilde tekrar edilir. Dikkat çeken bir husus da 1867'de İloğlu'nun kurulu olmasına rağmen müstakil bir muhtarlık şeklinde teşkilatlanmamış olmasıdır. Bu dönemde burasının nereye bağlı olduğu da belli değildir. Bundan sonra söz konusu salnamelerin sonuna kadar Camustil ve Şekeroba'nın nahiye olarak, Nadirli ve Çakallı'nın da bir aşiret yönetimi olarak devam ettiği kayıtlıdır.

1895 tarihli Halep Salnamesi'nin Maraş sancağı bölümünde de Türkoğlu ve çevresi ile ilgili bilgilere ulaşmak mümkündür. Buna göre bölgede Camustil, Çakallı ve Şekeroba nahiye olarak kaydedilmiştir. Daha önce olduğu gibi Camustil'in bir kısmı Türkoğlu sınırları içine girmektedir. Yine Kılılı köyü Etraf-ı Şehir denilen nahiyenin içinde görülmektedir. Osmanlı Devleti'nde aşiretler ayrı bir teşkilat içinde idare edilirdi. Çakallı aşireti de Ferhuş, Çamçakallı, Hasanağa ve Çullu köyleri ile birlikte idare edilen bir nahiye idi. Şekeroba Nahiyesi'ne bağlı 14 köy kayıtlıdır. Kılıçlı aşireti ise yine ayrı bir nahiye olarak teşkilatlanmış olup Pazarcık Kazası'na bağlı görülmektedir.³ Bu durum 1896'da da aynı şekilde devam ederken 1897'de Çakallı Nahiyesi'nin kaldırıldığı görülmektedir. 1897 tarihinden itibaren Maraş'ta fıstık yetiştirilmeye başlanmıştır. Türkoğlu köylerinde de fıstıkçılığın teşvik edildiği anlaşılmaktadır. Bu yıllarda Maraş'ta sanayinin ve tarımın gelişmesine paralel olarak İskenderun limanına mal gönderilmeye başlandığı ve bundan dolayı da Türkoğlu bölgesinde bir yola ihtiyaç duyulmuştur. Bunun üzerine Maraş'tan başlayarak Türkoğlu üzerinden

1 Osmanlı Salnamelerinde Maraş Sancağı, C. I (hazr. S. Öztürk), İstanbul 2006, s.74-76.

2 Maraş Sancağı, C. I, s.111-112.

3 Maraş Sancağı, (H. 1313)C. II, s.74, 84.

İKİNCİ SALON / I. OTURUM

Adana ve İskenderun'a ulaşacak bir şosenin yapımına başlanmıştır.1901'de Çakallı tekrar nahiye olarak görülmekte olup buraya 5 köy bağlıdır. Şekeroba'ya ise bağlı köy sayısı 7'ye düşmüştür. Şekeroba'nın ismi bu tarihli salnamede Şakrak olarak kaydedilmektedir. Yine Kuyumcular ve Tahtalidedeler gibi köylerin Kılıçlı Nahiyesi'ne bağlı olarak Pazarcık Kazası dâhilinde olduğu görülmektedir.¹ 1901 tarihli Maraş Kadı Sicili'ne göre, Orçan'ın Şekeroba'dan ayrılarak nahiye olduğu kaydedilmiştir. Bu nahiyeye etrafta bulunan köyler bağlanmıştır. Burada dikkat çekici bir husus da nahiye müdürlerinden hiç bahsedilmemesidir. Maraş'a bağlı nahiyelerden sadece Yenicekele'nin nahiye müdürünün adı zikredilmektedir.

1903'te Türkoğlu bölgesinde Camustil, Çakallı ve Şekeroba nahiyeleri vardır. Avşarlı, Önsenhopuru, Orçan ve Bozlu köyleri Camustil'e bağlıdır. Şekeroba'ya bağlı olan köyler ise Sarılar, Ağçekoyunlu, Göllü, Narluca, Ceceli, Kılı, İloğlu, Çobantepe, Göllühöyük, İmalı, Muradoğlu Çiftliği, Binamazlı (Nurdağı'na bağlı Bademli köyü), Dedeler, Karalar ve Gölceğiz'dir. Çakallı Nahiyesi'ne ise Uzunkışla, Çullu, Hasanağa, Ferhuş, Şerefoğlu Hopurlusu, Ümmedede, Atizi, Çamurlu, Hacimustafa Çiftliği, Köprüağazı köyleri bağlıdır. Görüldüğü gibi daha önceleri Etraf-ı Şehir Nahiyesi'ne bağlı Kılılı Köyü bundan sonra Şekeroba Nahiyesi'ne bağlanmıştır. Türkoğlu bölgesinde Şekeroba ve Ceceli de 24749 Çakallı'da da 8915 dönümlük ekilen ve ekilmeyen arazi olup buralarda iyi ekim yapılabildiğinde verimin bire sekiz veya bire on alınabileceği belirtilmektedir. Buralarda en iyi alınabilecek ürün olarak da buğday ve arpa gösterilmektedir. 1903-1904 yılları arasında Türkoğlu'nun doğu tarafında bulunan Tahtalidedeler, Keleksekili, Kuyumcular ve Çelebili köylerinin Kılıçlı Nahiyesi'ne bağlı olarak Pazarcığa tabi olduğu kayıtlıdır.² 1904 ile 1906 yılları arasında Türkoğlu'ndaki idari durumun yukarıda bahsedilen ile aynı olduğu anlaşılmaktadır. 1908'e gelindiğinde idari durumda bir değişiklik olmadığı ve Şekeroba, Çakallı ve Camustil nahiyelerinin durumun aynen devam ettiği anlaşılmaktadır. Günümüzde büyük bir yerleşim merkezi haline gelen İloğlu'nun o dönemlerde Şekeroba Nahiyesi'ne bağlı bir köy statüsünde olduğu görülmektedir.

1916'da Maraş Maarif Müdürlüğü (Milli Eğitim Müdürü) yapan Besim Atalay, Türkoğlu ve Fırka-i İslâhiye ile zorunlu iskâna tabii tutulan Tecürlü aşiretinin sıkıntılarını şöyle dile getirir: *"Fırka-i İslâhiye'nin vücuda getirdiği köylerden birisi Maraş'a yedi saat mesafede (Eloğlu) adındaki köydür. Misal olmak üzere yalnız bunu arz edeyim: Fırka-i İslâhiye buraya yüz hane Tecürlü aşireti oturtmuş imiş; bugün eski Tecürlülerden otuz hane kalmıştır. Her ne kadar köy bugün yetmiş hane ise de bunun kırk hanesietraftan toplanan aşiretlerden ibarettir. Eski yüz hanenin yetmiş hanesi büsbütün sönmüştür; İlk iskânda her evde altı yedi erkek ve her erkeğin üç beş çocuğu ve her ailenin birkaç yüz sığır ve koyunu ile yirmi-otuz atı varmış. Şimdi ise en kalabalık evde iki erkekle beş çocuk bulunuyormuş. Üç evlatlı bir peder parmakla gösteriliyor. Bütün köyün nüfusu bugün yüzü geçmiyor. İşte abalının mizaç ve ihtiyacını ve arazinin tabayiini düşünmeksizin yapılan kör ve*

1 Maraş Sancağı, II (H.1319 tarihli), s.387-400.

2 Maraş Sancağı, II, (1321 tarihli), s.497-513.

sersem tedbir böyle acı ve fena neticeler doğurur. Bana eski refah ve rahatı, bugünkü sefaleti, iskân zamanında ne büyük fenalıklar yapıldığını anlatan ihtiyar öksüz bir çocuk gibi hüngür hüngür ağlıyordu."¹

Osmanlı Devleti zamanında küçük bir köy statüsünden kurtulamayan Türkoğlu, batısındaki Ceceli, Şekeroba ve Beyoğlu gibi yerleşim yerlerinden daha küçüktü. Türkoğlu'na yerleşim başlamadan önce, bulunduğu konum itibarıyla aşiretlerin göç yolları üzerinde bulunuyordu. Burası Antakya, Halep, Antep ve Amik Ovası üzerinden gelerek Maraş ve Kayseri yaylalarına gidip-gelen Türkmenlerin mola verdikleri ve hayvanlarını suladıkları bir mevki idi.

Türkoğlu, kurulmasından sonra da bu özelliklerini devam ettirdi. Türkoğlu'nun kurulduğu mevki yerleşime elverişli olmasına rağmen Osmanlı döneminde 40-50 haneyi geçemedi. Nüfusun artmamasının en önemli sebebi burada Gâvurgölü'nün bulunmasıdır. Bu göle toplanan sular uzun süre toprağın üzerinde kalarak bataklıkla dönüşürdü. Bataklıkta üreyen sivrisinekler sıtmaya neden olurdu. Bu hastalıktan yaz aylarında başta çocuklar olmak üzere pek çok insan ölürdü. 1903'ü Ocak ayında Suriye üzerinden Türkoğlu'na gelip Maraş ve Elbistan'a giden İngiliz vatandaşı Mark Sykes'in burayla ilgili sözleri şöyledir: "*Belpınar'da bir gün kaldıktan sonra.. Ertesi gün El Yuğhlu'ya (Eloğlu) vardık. Burası ilgi çekmeyen bir Türk köyüdür. İnsan burada Araçların yaygarasının ve canlılığının hasretini çeker. Türk çok iyi kalpli ama aşırı derecede sadedir..... El Yuğhlu'dan Maraş'a kış mevsiminden ıssız çalılıklar ve bataklıklar arasında yol almak nahoş bir iştir.*"²

1918-20'li yıllarda Türkoğlu bölgesinde çeşitli salgın hastalıklar görülmüştür. Özellikle bölgenin bataklık oluşu, biriken pis sular, yoksulluk ve açlık gibi hadiseler bu salgın hastalıkları tetiklemiştir. Bu yüzden de bölgenin nüfusu uzun süre artmamıştır.

Osmanlı Devleti'nin son dönemlerinde Türkoğlu bölgesi, Maraş merkez livasına (İl) bağlıydı. Bu livanın Camustil ve Şekeroba nahiyeleri Türkoğlu bölgesini kapsamaktaydı. Merkezi Kumaşır gölü civarı olan Camustil Nahiyesi'nin, günümüzde Türkoğlu İlçesi'ne bağlı köyleri ve nüfusları şöyle idi: Avşarlı 66, Önsenhopuru 363, Orçan 1046, Çullu 161, Hasanağa 92, Hopurlu ve Şerefoğlu birlikte 143, Köprüağzı 39 kişiydi. Şekroba Nahiyesi'nin günümüzde Türkoğlu İlçesi'ne bağlı köyleri ve nüfusları da şöyle idi: Sarılar 93 (68 Müslüman 25 Ermeni), Ağcakoyunlu 198, Göllü ve Narlıca 18, İloğlu 258, Çobantepe 82, Göllühöyük 39, İmalı 135, Muratoğlu Çiftliği 224 (135 Müslüman 89 Ermeni), Dedeler 64, Akçalar (Akralar) 90, Gölceğiz (Beyoğlu'nda bir mevki) 20 kişiydi.³ Bir Arap kaynağından alınan bu bilgilere göre Türkoğlu'na ait bazı köylerin

1 Bakınız: Besim Atalay, Maraş Tarihi ve Coğrafyası, (hız. İ: Gökhan- M. Karataş), Kahramanmaraş 2008.

2 Mark Sykes, Dârü'l-İslam, (terc. Yılmaz Tezkan), 21. Yüzyıl yayınları, Ankara 2000, s.61-62.

3 Kamil el-Bali el-Halebi, Kitabü Nehrü'z-Zeheb Fi Tarih-i Haleb, C.1, Darül-Kalemil Arabiye, Halep 1991, s.443-444.

isimleri verilmemiştir.

5. Gâvurgölü İle İlgili Bir Arşiv Belgesi

Osmanlı Devleti'nde hazineye ait arazilerin kullanımı, nehir, sazlık, göl gibi yerlerdeki balık avlama, avcılık ve kamış kesme gibi hizmetler tımar olarak askerlere ve üst düzey devlet görevlilerine verilirdi. Bu şekilde tımar alan kişi elde ettiği gelirin bir kısmını kendi maaşı olarak kullanır geri kalanı ile de devlete atlı asker beslerdi. Türkoğlu bölgesinde bulunan hazineye ait araziler ile göller de bu şekilde değerlendirilirdi. Osmanlı ülkesinde tımar sistemi zamanla kaldırılıp yavaş yavaş özel mülkiyete geçilmeye başlanmıştır. Devlet Tanzimat (1839) ve Islahat Fermanı'ndan (1856) sonra mülk edinme hakkını desteklemiştir. 1850'lerden sonra özel mülkiyet tapuları da yaygınlaşmıştı. Ancak göl, sazlık ve ırmakların durumları statüsünü korumuştur. Buralardan nasıl ve kimlerin yararlanacağı devlet yetkililerinin kararları ile belirlenmeye başlamıştı.

Maraş bölgesinin en büyük gölü olan Gavurgölü balıkçılık, avcılık ve sazlık (kamışlık) bakımından zengindi. Bu göl adeta bir kuş cennetiydi. Ayrıca bu kuşları avlayan sayısız kürk hayvanı da gölde veya etrafındaki sazlıkta yaşardı. Avcuların bir kısmı gölden balık avlayıp bunları pazarlayarak geçimlerini sağlardı. Bir kısım avcılar da bu gölde ve çevresinde yaşayan samur, sansar ve sincapları avlayarak bunların derilerini pazarlardı. Gölden izinsiz avlanma yapanlarla ilgili 1889'da İstanbul'a bir şikâyet iletilmesi üzerine, devlet avlanan balıklardan ve sansar, sincap, samur derilerinden alınacak vergiyi Maraş Belediyesi'nin tahsil etmesine karar vermiştir.¹ Bu konuda alınan karar o zaman, Maraş'ın bağlı olduğu Halep Vilayeti ile Maliye Nezaretine (bakanlığı) bildirilmiştir.

6. 1879-1908 Yıllarına Ait Maraş Mahkeme Kayıtlarında Türkoğlu İlçesi Ve Köyleri ile İlgili Belgeler²

Bu tarihlerde Türkoğlu ve çevresinde bulunan köyler Maraş merkeze bağlı olduğu için, köylüler arasındaki davalar ve diğer hukuki olaylar Maraş

1 Başbakanlık Osmanlı Arşivi, 20/Ca/1307 (Hicri) (M.1889) Dosya No:1689 Gömlek No:15

2 Bu Belgeler; Hasan Karakurt, 234 Numaralı Maraş Şer'iyeye Sicili H.1322-1325/M.1903-1907 Değerlendirme Ve Transkripsiyon, KSÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kahramanmaraş, 1999; Halil Aygan, 235 Numaralı Maraş Şer'iyeye Sicili, KSÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kahramanmaraş, 1996; Resul Kesenceli, 231 Numaralı Maraş Şer'iyeye Sicili H.1315/M.1897-1898 Değerlendirme Ve Transkripsiyon, KSÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kahramanmaraş, 1996; Mehmet Karataş, 234 Numaralı Maraş Şer'iyeye Sicili H.1322-1325/M.1903-1907 Değerlendirme Ve Transkripsiyon, KSÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kahramanmaraş, 1996; Ökkeş Ramazanoğlu, 234 Numaralı Maraş Şer'iyeye Sicili H. 1322-1325/M. 1904-1907 (Değerlendirme Ve Transkripsiyon), KSÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kahramanmaraş 1996; Şevki Karabekiroğlu, 234 Numaralı Maraş Şer'iyeye Sicili H. 1323-1325/M. 1905-1908 (Değerlendirme Ve Transkripsiyon), KSÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kahramanmaraş, 1999; Adil Akben, 234 Numaralı Maraş Şer'iyeye Sicili (H.1322-1325), Malatya İnönü Üniv. Sos Bil. Ens. Tarih Anabilim Dalı Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Malatya 1996.

Adliyesi'nde görülmekteydi. Başta Eloğlu köyü olmak üzere Şekeroba, Orçan, Dedeler (Tahtalidedeler), Hopurlu, Önsenhopuru, Şavkılı, Doluca, Yolderesi, Orçanbanısı, Kılılı, Sarılar, Karalar gibi köyler bu kayıtlarda geçmektedir. Bu davalar boşanma, nafaka, hırsızlık, vekil tayini, miras paylaşma (tereke), vakfetme gibi konulardadır. Kadı sicili ya da şeriye sicili dediğimiz bu mahkeme kayıtları tarihin en önemli belgelerinden biridir. Bunlar olmadan mahalli tarih yazılamaz. Bundan dolayı Türkoğlu ve çevresi ile ilgili belgelerin buraya kısa bir özeti koyduk. Bunlarla ilgili ayrıntılı bilgiler Kahramanmaraş Sütçüimam Üniversitesi Merkez Kütüphanesi'nde bulunmaktadır.

7. Milli Mücadele Dönemi

22 Şubat 1919'da Maraş'ı İngilizler işgal etmişlerdi. İngiliz işgali döneminde Maraş ve Türkoğlu'nda Ermenilerin bazı taşkınlıkları haricinde ciddi bir olay yaşanmamıştı. Ancak Maraş'ın İngilizler tarafından Fransızlara devredilmesinden sonra hem Maraş'ta hem de Türkoğlu bölgesinde birçok olay cereyan etmiştir. Fransızlar 29 Ekim 1919'da Antep üzerinden gelerek Maraş'ı işgal ettiler. Fransızlara karşı Maraş'ta başlatılan mücadeleye Türkoğlu ve köylerinin ahalisi büyük destek verdi.

Türkoğlu, Fransızların Maraş'a ikmal yaptıkları İslâhiye- Maraş ve Adana-Maraş yolu üzerinde olduğu için stratejik bakımdan önemli bir yerdi. Kasım 1919 tarihinden itibaren Türk kuvvetleri Türkoğlu çevresinde Fransızların yollarını kesmeye başlamışlardır. Zafer ve Muharrem Bayezid, Benli Ökkeş, Millîş Nuri, Muallim Hayrullah, Türkoğlu Mustafa, Fatmalı Derviş gibi Kuvvayimilliyeciler Türkoğlu çevresindeki köylere gelerek karargâhlar oluşturmuşlardır. 2 Ocak ile 7 Ocak 1920 tarihleri arasında Şerefoğlu, Kılılı, Çakallı, Eloğlu, Sarılar, Karalar, Ceceli ve Şekeroba köylerinde şiddetli çatışmalar yaşanmıştır. Millî kuvvetler ile Fransızlar arasındaki çatışmalar Tanışmantep, Bababurnu ve Eloğlu içinde yaşanmıştır. Fransızlar buralarda yüzlerce kayıp vermişlerdir. Bunun üzerine söz konusu köyleri yakan, ahaliyi katleden ve hayvanlarını telef eden Fransızlar büyük bir katliama imza atmışlardır. Bu bölgede 32 Türkü şehit etmişlerdir. Ayrıca Ermeniler Çakroğlu köyünde 33 Türkü katletmişlerdir. Fransızların Türkoğlu ve köylerinde yaptıkları katliamlar bir rapor halinde yetkililere sunulmuştur.

Fransızlar Türkoğlu bölgesini işgali sırasında pek çok insanımızı şehit etmişlerdir. Biz bunlardan ancak isimleri belli olanları tespit ettik. Türkoğlu cephesine Maraş ve diğer taraflardan gelip de şehit olan veya yaralanan pek çok çete bulunmaktadır. Bunlardan en meşhuru Kılılı köyü yakınlarında Tanışman tepe çarpışmasında yaralanan Muallim Hayrullah'tır. Maraş'ta bulunan Alman hastanesine kaldırılmış ancak burada çalışan bir Ermeni doktor tarafından zehirlenerek şehit edilmiştir.

Fransızlar tarafından ele geçirilen Türkoğlu yakılıp yıkılmıştır. Burada yaşayan 300-400 kişi başka yerlere göç etmek zorunda kalmıştır. Fransızlar 11 Şubat 1920'de Maraş'tan kaçarken geceyi Türkoğlu'nda geçirmişlerdir. Buradan ayrılırken de son kalan evleri de yakıp İslâhiye'ye doğru çekilmişlerdir. Bu dönemde şehit edilenlerin isimleri şöyledir:

İKİNCİ SALON / I. OTURUM

Türkoğlu: 1-Alhasoğlu Mehmet 2-Alhasoğlu Mahmut 3-Halil adlı bir şahıs 4-Kırşehirlioğlu Abdullah 5- Antep'linin çobanı on yaşında Hasan 6-Küçük bir kız olan Zeliha 7-Abdullah oğlu Memik'in sekiz yaşındaki kızı Hüsne 8-Osman'ın kızı yedi yaşında Zekiye 9-Kadir'in oğlu beş yaşında Ahmet 10-Ali'nin oğlu dört yaşındaki Durdu 11-Ökkeş'in oğlu altı yaşlarında Ali 12-Fatiş namındaki dul kadının on yaşındaki oğlu Ruşen 13- Çelik ailesinden bir yaşlı bir kadın 14-Mustafa adlı şahıs 15- Velice Süleyman.

Kılılı: 1-İbiksiz Ahmet 2-Topaloğlu Kadir 3-Mulla'nın oğlu Mehmet

Ceceli: Fransızların Ceceli'de yakarak şehit ettikleri şahıslar şunlardır: 1-Hasan oğlu Gökçe 2-Hüseyinoğlu Bedir Ahmet 3-Ömer'in kızı Hatice 4-Osman'ın kızı Fatma 5-Osman'ın diğer kızı Ayşe.

Çakallı: 1-Nasır Hasan oğlu Hasan'ın çobanı Hasan 2-Mulla Nasıroğlu'nun çobanı muhacir Abdi 3-Vahap'ın oğlu Memiş'in karısı Esmâ 4-Nasıroğlu'nun karısı Gülistan 5- Nasıroğlunun küçük bir kızı 6- Nasıroğlunun diğer bir küçük kızı 7- Nasıroğlunun bir başka küçük kızı 8. Nasıroğlu'nun bir oğlu 9-Nasıroğlu'nun bir diğer oğlu.

Murat Çakıroğlu: Bu köyde Türklerle Ermeniler birlikte yaşamaktaydı. İşgalci güçlerin kıskırtmalarıyla ayaklanan Ermeniler, masum ve silahsız komşularına saldırmışlardır. Anlatılan rivayetlere göre köyden 33 kadar Türk şehit edilmiştir. Köydeki Türk ahalinin bir kısmı ise Şekeroba'ya kaçarak kurtulmuştur. Bunlardan başka Türkoğlu köylerinde Ermeniler tarafından şehit edilen birçok Türk daha bulunmaktadır. Ancak isimleri tespit edilenler bunlardır.

8. Cumhuriyet Dönemi'nde Türkoğlu

Maraş-Adana şosesi üzerinde bulunan Eloğlu köyü 12 Şubat 1920'de Fransızlar tarafından yakılıp yıkılmıştı. Adeta köyde oturulacak ev yoktu. Fransızların çekilmesiyle oraya buraya dağılan köylüler tekrar toplanarak yerleşirler. Herkes hummalı bir çalışma içine girer. Yakınında bulunan Gavurgölü'nden kamış getirerek huğ damlarını onarırlar. Tabii ki bu dönemde Kurtuluş Savaşı bütün hızıyla devam etmekteydi. Bundan dolayı Eloğlu halkının rahat bir nefes alabilmeleri için iki yıl daha geçmeliydi. Neticede 1922'de Kurtuluş Savaşı kazanılır. Arkasından 1923'te Lozan Barış Anlaşması imzalanarak ülkede tam bağımsızlık ve barış sağlanmış olur. Memleketin her tarafında olduğu gibi Maraş'ta da büyük bir imar faaliyetlerine girişilir. İlk etapta şehrin Antep ve Adana yollarının yeniden yapılması ve onarılması işine başlanır. O dönemlerde yol vergisi bulunmaktaydı. Her erkek vatandaş meccanen birkaç gün yol hizmetinde çalışır. Maraş-Adana yolu tamir edilir. Şimdiki Türkoğlu Maraş yolunun paralelinde daha kuzeyde, tepelerin eteklerinden kıvrılarak geçen yol yapılır. Karayollarının yanında demiryollarına da önem verilir. Bu sırada Adana-İslâhiye üzerinden Bağdat ve Hicaz demiryolları geçmekteydi. Suriye ve Irak'ın elden çıkmasıyla bu yol eski önemini yitirir. İslâhiye'den Maraş'a, Antep'e ve Malatya'ya doğru yol projesi başlatılır.

9. Türkoğlu'na Demiryolu'nun Gelişi

İnşaatı başlayan demiryolu 1929'da Eoğlu İstasyonuna ve Narlı'ya ulaşır, buradan da Malatya'ya geçer. Bu demiryolunu bir Alman şirketi yapar. Türkoğlu istasyonunda bulunan binalar o zamandan kalmıştır. Demiryolu'nun gelişi Eoğlu'nu canlandırmaya ve geliştirmeye başlar. Maraş insanı buraya akmaktadır. O dönemde karayolu taşımacılığı günümüzdeki kadar gelişmediği için insanlar trenle seyahat etmekte ve yüklerini taşımaktaydılar. Bu durum Maraş ile Türkoğlu arasında trafiğin artmasına neden olur. Bundan dolayı bu yola önem verilmeye başlanır. Aslında düşünülen Eoğlu istasyonunu Maraş'a bağlamak ve oradan da Kayseri ve Sivas demiryolu ile birleştirmektir. Ancak Maraş'ın ileri gelen zadelere şimdiki Aksu Mahallesi taraflarında bulunan arazilerinden demiryolunun geçmesini engellerler. 22 kilometrelik Eoğlu-Maraş demiryolu döşenmez. 1948'de Türkoğlu'ndan 10 kilometre doğuda bulunan Köprüağızı'ndan (Yeniköy) Maraş'a 35 kilometrelik bir hat döşenerek demiryolu Maraş'a getirilir. Fakat bu hattın çıkışı olmadığı için yani Kayseri'ye bağlanmadığı için Maraş'a pek bir faydası olmaz. Adana ve Malatya gibi illerden gelen yolcular ve yük Köprüağızı'ndan aktarma ile başka bir trenle Maraş'a ulaşırlar. Bu durum yolculuğu daha da zorlaştırır. Bu sebepten zamanla bu hat işlemez hale gelir. Günümüzde ancak özel amaçla bu hat kullanılmaktadır.

Eoğlu, demiryolu ve Maraş-Adana şosesi üzerindeki avantajını iyi kullanır. Hızla nüfusu artmaya başlar. Etraftan yerleşenler de artar. Ancak bu sırada Beyoğlu-Şekeroba tarafından gelen demiryolu hattına kadar ulaşan Gavurgözü'nün suları yaşamı zorlaştırmaktaydı. Yaz aylarında sivrisinekten dolayı sıtma hastalığı insanları kırıp geçirmekteydi. Bu sebepten halk yaz aylarında yaylaya çıkmaktaydı. Yapılması gereken, bu gölü kurutup hastalıktan kurtulmak ve ayrıca binlerce dönüm bataklık araziye tarıma açmaktır. Bu sıralarda Türkoğlu Ovasında pamuk ve çeltik ekimi de artmıştı. Bu durum halkın refah seviyesini artırmıştı. Çevrenin en büyük yerleşim yeri Şekeroba'ydı. Eoğlu da diğer köylerle beraber buraya bağlıydı.

10. Mustafa Kemal Atatürk'ün Türkoğlu'ndan Trenle Narlı'ya Geçışı

1933'te Eoğlu istasyonu en önemli ziyaretçisini karşılar. Reis-i Cumhuriyet Gazi Mustafa Kemal 1933 yılı Ocak ayının 15'inde uzun süreli bir yurt gezisine çıkmıştı. Gazi, 26 Ocak 1933 günü Gaziantep'e gitmek için harekete geçmişti. Onun treni Adana-Osmaniye üzerinden geçerek Fevzi Paşa (Keller) istasyonuna ve buradan da Eoğlu İstasyonu'na gelir. Maraş'tan çıkarılan askerler Narlı'ya kadar yol güzergâhına dizilerek emniyet tedbiri alırlar. Mustafa Kemal, Eoğlu istasyonundan 26 Ocak 1933'te geçer. Görgü tanıklarının anlattıklarına göre burada tren bir müddet durur. Halkın onu karşıladığı rivayet edilse de hiçbir resmi kayda ve bilgiye rastlayamadık. Olayların şahitlerinden dinlediğimize göre halk Gazi'yi görmek için istasyona ve yol kenarlarına dizilir. Bu hadiseyi aktaran İbiş Onbaşı Gazi'yi karşıladıklarını övünçle anlatırdı.¹ Mustafa Kemal Narlı

1 1325 Doğumlu (1909-2002) İbiş Onbaşı 1931-33 arasında Maraş kışlasında askerlik yapmıştır. Bu yıllarda herkes kendi memleketinde askerlik yapabilmektedir.

istasyonunda trenden inerek karayoluyla Antep'e hareket eder. Burada trenden indirilen otomobile biner. Antep'e hareket etmeden önce Maraş'tan gelen vali, belediye reisi, askeri yetkililer ve polis şefi tarafından karşılanır. Burada ilginç bir olay cereyan eder. Bu yıllarda Maraş polis şefi olan bir şahıs diğer idarecilere ve halka Gazi'nin yakın arkadaşı olduğunu söyleyerek övünür, onlara gözdağı verirdi. Bundan dolayı herkes ondan çekinirdi. Gazi, Narlı İstasyonu'nda kendisini karşılayan zevat içinde bu şahsı görünce şaşırır. Gerçekten de onu tanımaktadır. Burada ne yaptığını sorar. Polis şefi olduğu cevabını alınca daha da şaşırır. Gazi yurt gezisini tamamlayıp da Ankara'ya döndükten sonra bir hafta içinde bir telgraf emri ile Maraş polis şefini görevinden alır.

Mustafa Kemal Narlı'dan Antep'e hareket eder. Antep'e vardığı gün Ramazan Bayramı'nın arifesiydi. Halk evinde çeşitli kuruluşların yöneticileri ile görüşür. Ertesi gün 27 Ocak 1933'te valilikte yapılan bayramlaşma törenine katılır. Belediyedeki görüşmeleri sırasında Gaziantep'teki ortaokulun lise haline getirilmesini istemiştir. (1 Şubat 1933'te Gaziantep Lisesi açıldı.) Antep Şehir Meclisi Gazi'ye "Hemşerilik Belgesi" verdi. Belediyeden sonra Garnizon Komutanlığı'na gitti, subay ve erlerin bayramlarını kutladı. Antep'ten öğleden sonra otomobille Narlı'ya hareket etti. Burada bekleyen trene binerek bir kez daha Eloğlu istasyonundan geçerek Adana'ya döndü.

11. Türkoğlu'nun Nahiye Olması

1881'de 257 kişi olan Eloğlu köyünün nüfusu 1935'te 564 kişiye ulaşmıştı. Geçen elli yılı aşkın sürede nüfus ancak iki katına çıkabilmişti. Nüfusun az artmasının sebebi sıtma hastalığından dolayı çocukların ölmesiydi. Tecürlü aşiretinin yerleştirilmesiyle kurulan Türkoğlu'na 1930'lu yıllarda gelen folklor ve kültür derlemecisi Ali Rıza Yalgın, Kınık boyuna mensup Tecürlü aşiretinin yirmi dört boydan meydana geldiğini ve bunlardan birinin de İloğlu olduğunu zikreder. Bilindiği gibi Oğuzların Üçok kolunun Kınık boyu Selçukluların da bağlı olduğu boydur. Yazar, bu iddiasını Tecürlüler arasında söylenen bir şiire bağlamaktadır. Tecürlü aşiretinin ileri gelenlerinden Göşenoğlu Ömer isminde bir kişiden derlediği şiir şöyledir:

Haramiden kalkınca Haruniye'nin düzü

Üç boybeyi bir olmuş ediyor sözü

Eski Kınıklıyam kime eyleyeyim nazı

Oradan da kırılmış kolumuz bizim¹

Mustafa Kemal'in Türkoğlu üzerinden Narlı'ya giden treninin güvenliğini sağlamak için Maraş'tan Türkoğlu istasyonuna kamyonlarla asker sevk edilir. Bu askerlerden biri olan İbiş onbaşı Türoğlu ile Köprüağzı arasında güvenliği sağlamak için mangasında bulunan askerleriyle tedbir alır. Başlarında da bir yüzbaşı bulunmaktadır. Saatlerce Gazi'nin geçmesini beklediklerini anlatan İbiş Onbaşı önce üzeri siyah arabalarla dolu bir trenin geçtiğini daha sonra ise, Atatürk'ün özel vagonunun bulunduğu trenin geçtiğini, kendilerinin selama durduklarını ancak onu görmediklerini anlatır.

1 Ali Rıza Yalgın, Cenupta Türkmen Oymakları (hzl. Sabahat Emir), Kültür Bakanlığı Yayınları, İstanbul 1993, C.II, s.330.

Bu arada Osmaniye'nin eski adının da Kınık olduğunu hatırlatmakta fayda vardır. Acaba Göşenoğlu Ömer, Kınıklıyam derken orayı mı kast ediyor. Bunu da dikkate almak gerekir.

II. Dünya savaşı yıllarında Eloğlu'nun nüfusu azalarak 562'ye düşer. 1944'te etrafındaki köyler buraya bağlanarak nahiye yapılır. Bundan bir yıl önce 1943'te Adana tarafından gelip Türkoğlu üzerinden Maraş'a giden müfettiş Hasan Reşit Tankut'un burayla ilgili izlenimleri şöyledir “*Gâvur gölünün zalim ve öldürücü sazlığını çığlıklar içinde yarıp geçen tren bizi Eloğlu'nda pelte halinde boşalttı. Kokmuş bataklıkların en keskin zehiri bu durakta koklanır ve burada rüzgâr geceleri sade sivrisinek eser*”¹ Bugünkü Türkoğlu ile 65 yıl önceki arasındaki farkı anlatan sözlerin üzerine daha ne söylenebilir. 1950'de Eloğlu'nun nüfusu 928 olur.

1950'lerde Türkoğlu'nda yaşayan halk yaz mevsiminde kışlık evleri terk ederek Türkoğlu'nun ön tarafındaki Koruculu adı verilen ovaya evler kurarlardı. Bu evler üç dört aylığına kurulan hayma, çadır ve huğ denilen kurulum sokülen türdendi. 1953'te Eloğlu'nda bir yangın çıkar ve birçok ev ve işyeri yanar. Devlet ahalinin zararını karşılamak için onlara kereste vermeye karar verir.

12. Türkoğlu'nun İlçe Olması

1950'lerden sonra Eloğlu ve yöresine başta Bozdoğanlı Türkmen aşireti olmak üzere yoğun bir yerleşme başlar. Bunun yanında 1960'lardan sonra Aydınlı olarak bilinen Yörükler de yayla ile kışlak arasında gelip geçtikleri Türkoğlu'na yerleşmeye başlarlar. Gâvur gölünün kurutulması için 1950'lerde DSİ tarafından kanallar açılarak göl kurtulur. Binlerce dönüm tarım arazisi elde edilir. Bunlar çevre köylerde yaşayan ve Türkoğlu'na nüfus kaydını alanlara dağıtılır. Maraş'tan bile nice gözü açık aile nüfus kaydını Türkoğlu'na kaydırarak haksız yere toprak edinir. Bu arada Malatya, Adıyaman, Elbistan, Göksun ve Maraş'ın köylerinden nice aileler buraya yerleşir. Ayrıca Türkoğlu'nun bilhassa kuzey taraflarındaki dağ köylerinden de birçok insan buraya yerleşir. Bunların neticesinde Eloğlu 1960'da 2468 nüfusa ulaşır. Hatta çok ilginç de bir olay cereyan eder. Hacıbebek ile Minehöyük arasında hazine arazisini ele geçirmek amacıyla bir köy oluşturulur. Kayalgöl denilen bu köy tüzel kişilik kazanır. Ancak devlet bu açığız ve hilebaz insanlara müsaade etmeyerek bu köye kimseyi yerleştirmez. Ancak bu köy anlatıldığına göre devletin resmi kayıtlarına girmişti. Hatta köyün nüfus sayımı yapılır, seçim mührü çıkarılır sandık numarası belirlenmiştir.

Dönemin Başbakanı Adnan Menderes 11 Şubat 1960'ta Maraş'ın Kurtuluş Bayramı şenliklerine katılmak için Eloğlu istasyonuna geldiğinde, buranın halkı onu karşılamıştı. Menderes'in karşısında duran Eloğlu ismine gözü takılır. Ayrıca düz bir ovaya yayılan, yolların kesiştiği bu yerleşim merkezini ilçe yapmaya karar verir. Ankara döndüğünde bu kararını yürürlüğe koyar. TBMM'nin 20 Nisan 1960 tarihli 7033 sayılı yasası ile Eloğlu Maraş'ın altıncı ilçesi yapılır ve başbakanın isteği doğrultusunda adı da Türkoğlu'na çevrilir. İlçenin nüfusu 1970'te 5960 olur.

Yörüklerden kendilerine Tekeli denilen bir kol da 1980'lerde Kılılı kasabasına

1 Hasan Reşit Tankut, Maraş Yollarında, Recep Ulusoglu Matbaası, Ankara 1944, s.57.

İKİNCİ SALON / I. OTURUM

yerleşmeye başlamıştır. Bir diğer Yörük topluluğu da 1930'larda Suriye'den gelerek Çakıroğlu köyünü kurar. Yöreye Sarız civarından bir miktar da Avşar gelip yerleşir. Bunlar Beyoğlu, Hacıbebek, Avşarlı ve Ceceli köylerine yerleşmişlerdir. Yine 1950-1960'lı yıllarındaki Bulgaristan'dan gelen bir grup soydaşlarımız da Türkoğlu ve Kılılı kasabasına iskân edilir. Göçmenlere Gavurgölü'nün kurutulmasından sonra toprak dağıtılmıştır. Yapılan bu göçlerle Kılılı, Türkoğlu, Şekeroba ve Beyoğlu'nun nüfusları artar.

Sonuç

Fırka-i İslâhiye ıslahatı ile Tecürlü aşiretine bağlı İloğlu obasının yerleştirilmesi ile kurulan Türkoğlu'nun yaklaşık 150 yıllık bir geçmişi vardır. Bu süre içinde Eloğlu (İloğlu) önce mezra olmuş, sonra da sırasıyla köy, nahiye ve ilçe statülerini kazanmıştır. İlk kurulduğunda İloğlu olan bu yerleşim merkezinin adı zamanla önce Eloğlu'na dönüşmüş daha sonra da Türkoğlu'na çevrilmiştir. Fransızların Maraş'ı işgali sırasında yakılıp yıkılan Türkoğlu işgal sonrası yeniden imar edilip gelişmiştir. Esas gelişmesini 1929'da demiryolunun gelmesiyle sağlamıştır. 1950 sonrası Gavurgölü bataklığının kurutulması ile yerleşime daha elverişli hale gelen Türkoğlu günümüzde nüfusu 100 bine yaklaşan bir ilçe durumundadır.

KAYNAKLAR:

BAŞBAKANLIK OSMANLI ARŞİVİ, 20/Ca/1307 (Hicri) (M.1889) Dosya No:1689 Gömlek No:15

(BOA), No:499 Gömlek No:97.

(BOA, İ. MMS. : 30/1256, Vrk.: 20)

(BOA, İ. MMS. : 30/1256, Vrk.: 20).

(BOA, İ. MMS. : 30/1256, Vrk.: 4-5, Nu.: 101).

(BOA, İ. MMS. : 30/1256, Vrk.: 4-5, Nu.: 101).

(BOA, İ. MVL. : 559/25130, Vrk.: 1).

1325 Doğumlu (1909) İbiş Onbaşı

AKBEN, Adil **234 Numaralı Maraş Şer'iyye Sicili (H.1322-1325)**, Malatya İnönü Üniv. Sos Bil. Ens. Tarih Anabilim Dalı Basılmamış Yüksek Lisans tezi), Malatya 1996.

ATALAY, Besim, **Maraş Tarihi ve Coğrafyası**, (hızr. İ: Gökhan- M. Karataş), Kahramanmaraş 2008, s.167.

AYGAN, Halil, **235 Numaralı Maraş Şer'iyye Sicili**, KSÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kahramanmaraş, 1996;

EL-HALEBÎ, Kamil el-Bali, **Kitabü Nehrizzehab Fi Tarih-i Haleb**, C.1, Darül-Kalemil Arabiye, Haleb 1991.

GÖKHAN, İlyas, Kemalettin Koç, **Tarihi Coğrafyası ve Kültürü İle Türkoğlu**, Kahramanmaraş Ticaret ve Sanayi Odası ve Türkoğlu Güçbirliği yay, Ankara 2009.

KARABEKİROĞLU, Şevki, **234 numaralı Maraş şer'iyye sicili H. 1323-1325/M.**

- 1905-1908 (Değerlendirme ve Transkripsiyon)**, KSÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kahramanmaraş, 1999;
- KARAKURT, Hasan **234 Numaralı Maraş Şer'iyeye Sicili H.1322-1325/M.1903-1907 Değerlendirme ve Transkripsiyon**, KSÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kahramanmaraş, 1999;
- KARATAŞ, Mehmet, **234 Numaralı Maraş Şer'iyeye Sicili H.1322-1325/M.1903-1907 Değerlendirme ve Transkripsiyon**, KSÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kahramanmaraş, 1996;
- KESENCELİ, Resul, **231 Numaralı Maraş Şer'iyeye Sicili H.1315/M.1897-1898 Değerlendirme ve Transkripsiyon**, KSÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kahramanmaraş, 1996;
- Osmanlı Salnamelerinde Maraş Sancağı**, C. I, II, (hazr. S. Öztürk), İstanbul 2006.
- RAMAZANOĞLU, Ökkeş, **234 numaralı Maraş şer'iyeye sicili H. 1322-1325/M. 1904-1907 (Değerlendirme ve Transkripsiyon)**, KSÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kahramanmaraş 1996.
- SOLAK İbrahim, **XVI. Yüzyılda Maraş Sancağı**, Akçağ Yay., Ankara 2004.
- SYKES, Mark, **Dârü'l-İslam**, (terc. Yılmaz Tezkan), 21. Yüzyıl yayınları, Ankara 2000.
- TANKUT, Hasan Reşit, **Maraş Yollarında**, Recep Ulusoglu Matbaası, Ankara 1944.
- YALGIN, Ali Rıza **Cenupta Türkmen Oymakları C. I, II**, (hzl. Sabahat Emir), Kültür Bakanlığı Yayınları, İstanbul 1993.
- YİNANÇ Refet - Mesut Elibüyük, **Maraş Tahrir Defteri (1563)**, C. I. Ankara üniversitesi Basımevi, Ankara 1988.

BÖLGESEL KALKINMA VE YOKSULLUKLA MÜCADELEDE MİKRO KREDİ UYGULAMASI: KAHRAMANMARAŞ İLİ ÖRNEĞİ

Abdullah SOYSAL¹ - Mehmet TAN²

Özet

Küreselleşmenin etkisiyle bugün zengin ve yoksul ülkeler arasında gelir dağılımı uçurumunun giderek arttığı ifade edilebilir. Bunun sonucu olarak, işsizlik, açlık, yoksulluk, ulusal ve uluslar arası düzeyde yaşanan gelir eşitsizliği gibi sorunlar yenedünya düzeni için ağır bir tehdit olarak görülmektedir. Bu tehdit algılaması yani yoksulluk sorunu, toplumlar ve bireylerin yaşamları üzerinde etkili olmaya devam edecektir. Bu bağlamda bu çalışmada, bölgesel kalkınmayı sağlama ve yoksulluğu yenmede “mikro kredi sistemi” ne derecede çözüm olabilir? Sorusuna cevap aranmaya çalışılmıştır. Yoksul kesimlerin kendi kendilerine yetebilecek bir iş yapamamalarının başında; ihtiyaç duydukları mali hizmetlere erişimden yoksun olmaları, düşük eğitim seviyesine sahip olmaları, girişimci yeteneklerinin oldukça zayıf olması, ticari bankaların ve resmi mali sistemin bu kesimin ihtiyaçlarını karşılamada kayıtsız kalması gibi unsurlar sayılabilir. Bunun yanı sıra kötü ekonomik koşullar, zayıf sosyal ve fiziksel altyapı (eğitim, sağlık, yollar) ve güvenlikten yoksun olunması gibi etkenler de özellikle yoksul olan kesimlerin mali hizmetlerden yararlanma kabiliyetlerini olumsuz bir şekilde etkileyebilmektedir. Bu kapsamda mikro kredi, bölgesel kalkınmayı gerçekleştirmek, yoksulluğu azaltmak, geliri arttırmak ve istihdamı desteklemek üzere tasarlanmış birçok müdahale stratejilerinden biri olarak görülmekte ve zamanla yoksul kişilerin kendi işine başlaması için bir seçenek olarak da değerlendirilmektedir. Diğer taraftan mikro kredi sisteminin, bölgesel kalkınmayı etkin hale getirme ve yoksulluğun azaltılmasında önemli bir katalizör görevi yapmasına karşın, mucize bir yöntem olmadığı da belirtilmektedir.

Bu çalışma, mikro kredi sisteminin bölgesel kalkınma bağlamında Kahramanmaraş ilinde nasıl ve ne şekilde uygulandığını ortaya koymak, girişimciliği özendirmedi, yoksulluğu azaltmada ve bölgesel kalkınmayı sağlamada ne derecede başarılı sonuçlar verdiğini araştırmak ve değerlendirmek

1 Doç. Dr., Kilis 7 Aralık Üniversitesi, İ.İ.B.F. İşletme Bölümü, asoysal@kilis.edu.tr

2 Yrd. Doç. Dr., Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi, İ.İ.B.F. Kamu Yönetimi Bölümü, mtan@ksu.edu.tr

amacını taşımaktadır.

Anahtar Kelimeler: Bölgesel Kalkınma, Yoksulluk, Mikro Kredi

Micro Credit Implementation In The Regional Development And Poverty Alleviation: The Case Of The Province Of Kahramanmaraş

Abstract

It can be stated that the income distribution gap between rich and poor countries is gradually increasing today due to the effect of globalization. As a result, the issues such as unemployment, hunger, poverty and the income inequality at a national and international level can be seen as a serious threat for the new world order. This perception of threat, that is to say the problem of poverty, will continue to have an impact on the lives of individuals and on the communities. In this context, this study tries to seek an answer to the question of "To what extent the 'micro-credit system' may be a solution in the regional development and poverty alleviation?"*** The major reasons for the lack of self-sustaining entrepreneurship of the poor can be listed as the incapability to access the financial services they need, their low level of education, their mostly weak entrepreneurial skills, and the indifference of commercial banks and the formal financial system to meet the needs of this group. In addition, the factors such as poor economic conditions, poor social and physical infrastructure (education, health, roads), and the lack of security can negatively affect especially ability of the poor to benefit from the financial services. In this context, the micro-credit is considered as one of the many intervention strategies designed to carry out the regional development, to alleviate poverty, to increase income and to support employment, and it is also considered as an option to make poor people to start their own businesses. On the other hand, although the micro-credit system acts as a significant catalyst in enabling the regional development and poverty alleviation, it was also indicated that it is not a miracle method.

This study aims to present the ways and methods of the implementation of the micro-credit system in the province of Kahramanmaraş, in the context of regional development; and also aims to investigate and evaluate its level of success in encouraging entrepreneurship, poverty alleviation and the regional development.

Keywords: Regional Development, Poverty, Micro-Credit

Giriş

Mikro kredi programının temel amacı hedeflediği kadınların yoksulluktan kurtulmalarını sağlamak ve 1990'lardaki cinsiyet stratejilerini kadınlar lehine dönüştürmektir. Kanıtlar, hedef alınan kadınların cinsiyet eşitliği temelinde yoksulluklarının azaldığını ve arzu edilen oranda kadınlar tarafından alınan kredilerin geri ödemelerinin yüksek olduğunu göstermektedir (Mayoux, 2005).

İKİNCİ SALON / I. OTURUM

Dolayısıyla mikro kredi kadınların sadece kaynaklara erişimini kolaylaştırmamış aynı zamanda onların güçlenmelerini de beraberinde getirmiştir (Beşinci, 2005).

Belli bir bölgenin ekonomik ve sosyo-kültürel yapısının değiştirilmesi olarak tanımlanan bölgesel kalkınmada maddi, kurumsal ve personel gibi altyapı faaliyetlerinin yanında finansman sorunu da ana unsurlardan biridir. Finansman sorununun çözümü ise ancak etkin işleyen bir kaynak aktarım mekanizmasına bağlı oluşturulacak finansal kurumlar ile mümkündür. Finansal kurumların etkin ve sağlıklı bir şekilde işlemesi ise ulusal ve bölgesel kalkınmanın temel dinamiğini oluşturmaktadır (Sakarya, 2008: 99). Diğer taraftan “yoksulluk” insan haysiyetine ve şahsiyetine yaraşır bir hayat düzeyinin altında yaşama ve maddi yönden yetersiz olma durumu olarak tanımlanmaktadır (Seyyar, 2003: 40). Dünya Bankası ise yoksulluğu daha çok parasal gelir açısından tanımlamakta ve yoksul kelimesi, belirli bir gelir seviyesinin altında kalanlar için kullanılmaktadır. Ekonomik ve sosyal sorunların doruklara ulaştığı geçtiğimiz çeyrek yüzyılda, yoksulluğun ürküntü verecek boyutlara ulaştığı söylenebilir. Bu anlamda İnsan nüfusunun %46’sı yani iki milyar beş yüz milyon insan Dünya Bankası tarafından belirlenen günlük 2 ABD doları olan yoksulluk sınırının altında yaşarken, bir milyar iki yüz milyon insan ise günlük 1 ABD doları olan açlık sınırının altında yaşamını sürdürmektedir (Cohen ve Burjorjee, 2005). Her gün 50.000 ve her yıl 18 milyon insan yoksulluğa bağlı sebeplerden dolayı ölmektedir (Arpacıoğlu ve Metin, 2011: 61; Şengür ve Taban, 2012: 60-61).

Başta Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı (UNDP) olmak üzere birçok sayıda uluslararası kuruluşların yapmış oldukları yoksulluk çalışmalarına bakıldığında ülkemizdeki yoksulluğun boyutlarının ne kadar ciddi boyutlarda olduğunu gözler önüne sermektedir. UNDP tarafından her yıl yayımlanmakta olan ve insani gelişmeyi, sağlık ve eğitim gibi gelişmenin ekonomik olmayan göstergelerini de dikkate alarak İGE ile ölçen 2010 insani gelişme raporuna göre, Türkiye İnsani Gelişme sıralamasında 0.754 indeks değeriyle bölge sıralamasında 16’ncı , Dünya’da ise 62’nci sırada yer almaktadır. Eğitim indeksinin göstergesi olarak, eğitimde brüt okullaşma oranı %74.3, yetişkin okur-yazar oranı %90 oranıyla Avrupa&Merkezi Asya’da 27’nci Dünya’da ise 83’ncü sırada yer almaktadır. Sağlık indeks göstergesi olarak, doğumda yaşam beklentisi 72.2 değeriyle Avrupa&Merkezi Asya’da 19’ncü , Dünya’da ise 90’ncü sırada yer alırken, gelir indeksi açısından bölge sıralamasında 12’nci, Dünya sıralamasında ise 63’ncü sırada yer almaktadır (Arpacıoğlu ve Yıldırım, 2011: 67). TÜİK 2009 yılı Yoksulluk Çalışması Raporuna göre yoksulluk sınırı yöntemlerine göre Türkiye’de 2007 yılında 328.000 kişinin açlık sınırında olduğu, 12.261.000 insanın ise gıda ve gıda dışı harcamalarını karşılayamadığı tespit edilmiştir. Aynı yıl, kentlerde 4.968.000, kırdada ise 7.293.000 fert gıda ve gıda dışı harcamalarını karşılayamadığı belirlenmiştir. Dünya Bankası yoksulluk analizlerinde yoksulluk sınırını günlük 1 ABD doları olarak belirlenmiştir. Bu orana göre; 2007, 2008 ve 2009 yılında, kişi başı geliri 1 doların altında ülkemizde yoksul fert bulunmadığını ifade edilebilir. 2007 yılında Türkiye’de, günlük geliri 2.15

doların altında yoksul sayısı 356.000 kişi civarındadır. Aynı sene kentte yaşayan 43.000, kırdada da 313.000 fert bu yoksulluk sınırında yaşamaktadır. Yıllar bazında baktığımızda bu sınırın altında yoksul olan fert sayısının azaldığını hatta 2009 yılında 159.000'e gerilediği tespit edilmiştir. Kişi başı geliri günlük 4.3 doların altında olan fert rakamlarına bakıldığında; 2007 yılında 5.796.000 kişiyken, bu rakam yıllar itibarıyla gerileme kaydetmiştir. Sonuç olarak Türkiye'de yıllar itibarıyla yoksullukta azalma görülmesine rağmen, hala çok yüksek seviyelerde bir yoksulluk mevcuttur (Arpacioğlu ve Yıldırım, 2011: 71). Yine TÜİK'in (2012), Yoksulluk Çalışması 2011 raporuna göre, Türkiye'de kişi başı günlük harcaması, cari satınalma gücü paritesine göre 2,15 doların altında kalan fert oranı 2010 yılında % 0,21 iken, bu oran 2011 yılında % 0,14 olarak tahmin edilmiştir. 4,3 dolar sınırına göre ise 2010 yılında % 3,66 olan yoksulluk oranı, 2011 yılında % 2,79 olarak gerçekleştiği belirlenmiştir.

Dünya Bankası verilerine göre; dünyada 1,5 milyar insan yoksulluk sınırının altında yaşamaktadır. Türkiye'de ise ailelerin yaklaşık % 11'i açlık, %33'ü yoksulluk sınırının altında olduğu rapor edilmektedir. Türkiye'nin kırsalında bu oran biraz daha yüksek olarak gerçekleşmektedir. Buna göre kırsalda yaşayan insanların %15'e yakını açlık, %40'dan fazlası yoksulluk sınırının altındadır. Güneydoğu Anadolu Bölgesinde ise rakamlar daha da vahimleşmektedir. Buna göre Güneydoğu Anadolu Bölgesinin %18'e yakını açlık, %60'a yakını yoksulluk sınırının altında yaşamaktadır (www.tgmp.net, 2013).

Bu bağlamda yoksulluk, gerek içeriği gerekse sonuçları bakımından "negatif" bir olgu olup; bireyler, toplum ve devlet açısından "risk" faktörü taşımaktadır. Bu nedenle tarih boyunca olduğu gibi günümüzde de gerek devletler ve gerekse uluslar arası örgütler ve sivil toplum kuruluşları çeşitli enstrümanlarla yoksullukla mücadele etmektedir (Güneş, 2009: 11). Bu bağlamda bölgesel kalkınmanın gerçekleştirilebilmesi ve yoksullukla mücadelenin etkinleştirilmesi için yerel idare ile işbirliği yapılması; kaynak kullanımında etkinliğin sağlanması, refahın tabana yayılması, özellikle kadınların işgücüne katılımının sağlanması, sürdürülebilirliğin ve denetimin etkin hale getirilmesi açısından "mikro kredi" uygulaması oldukça önemlidir. Fakat mikro kredi sisteminin, bölgesel kalkınmayı etkin hale getirme ve yoksulluğun azaltılmasında önemli bir katalizör görevi yapmasına karşın, mucize bir yöntem olmadığı da belirtilmektedir (Helms, 2005).

Bölgesel ve dolayısıyla yerel kalkınmanın gerçekleştirilmesi ve yoksullukla mücadele yönteminin en dikkate değer aracı olarak kabul edilen mikro kredi uygulaması, kendi işini kurarak gelir elde etmek isteyen ancak içinde bulunduğu yoksulluk koşulları nedeniyle herhangi bir kefil ve teminat gösteremediği için formal finansal piyasalardan kredi bulamayan kişileri hedef almaktadır (Güneş, 2009: 11). Mikro kredi uygulaması, yaklaşık 30 yıl kadar önce Bangladeş ve Bolivya gibi ülkelerde başlatılmış ve daha sonra da geliştirilerek Güney Asya, Doğu Asya, Afrika, Doğu Avrupa ve Güney Amerika'daki birçok ülkeye yayılmıştır (Sakarya, 2008 :98). Sadece güvene dayalı olarak yoksulun yoksuluna küçük miktarlarda borç verilmesini içeren mikro kredinin ortaya çıkması ve dünyanın gündemine

İKİNCİ SALON / I. OTURUM

yerleşmesi Bangladeşli iktisatçı Muhammed Yunus'un Grameen Bank sistemine dayanmaktadır (Hossain ve Knight, 2008: 2). Ülkemizde de 2003 yılından sonra gelişme ve yayılmaya başlamış olan mikro kredi uygulaması gündemi meşgul etmeye başlamıştır (Arpacıoğlu ve Metin, 2011: 47).

Mikro kredi başta ABD ve Avrupa'nın çeşitli ülkeleri dahil olmak üzere 111 ülkede başarıyla uygulanmıştır. Bu sistemin en kötüsü %98 olmak üzere büyük çoğunluğu %100 olacak şekilde çok yüksek geri ödeme oranına sahiptir. Çünkü kadınların sosyal baskı veya grup baskısı ile geri ödeme konusunda daha titiz oldukları görülmektedir (Akça, 2004). Diğer taraftan bugüne kadar mikro krediden yararlananların %48'i fakirlik sınırının üzerine çıkmıştır. Yine Birleşmiş Milletler (BM) tarafından 2005 yılı "Dünya Mikro Kredi Yılı" olarak ilan edilmiş ve 2015 yılına kadar yoksulluğun, Mikro Kredi vasıtasıyla %50 azaltılması amaçlanmıştır (Bozkaya, 2011: 288).

Hossein ve Mayoux (2004) tarafından Pakistan'da yapılan bir araştırmada, kredi kullanan kadınların %90'ının kredi kullanmadan önce şu düşüncelere sahip oldukları belirlenmiştir; iç şiddetin birçok çeşidine maruz kalma, her konuda kocalarına bağıllık, daima çevresi ile kavga ve huzursuzluk yaşama, intihar vakaları, kocaları onları birçok konuda sınırlamış ve temel hakları ve güvenlikleri yok. Kadınlar mikro kredi kullandıktan sonra güçlenmişler ve %85'i bir gelire sahip olmuşlar, %70'i kendi bağımsızlıklarını kazanmışlar ve %92'si karar vermede kadın ve erkeklerin eşit katılım gerçekleştirdiğini belirtmişlerdir (Mayoux, 2005).

Türkiye son yıllarda, sürdürülebilir kalkınma sürecinde oluşturduğu politikalar ve uygulamalarıyla başta yoksullukla mücadele, gelir dağılımının iyileştirilmesi, dezavantajlı kesimlerin gözetilmesi kapsamında önemli adımlar atmıştır. Özellikle geri kalmış yörelerin ve kırsal alanların finansmanı için devletin sürekli kaynak sağlamaya çalışması yerine, bu kesimlerin finans kaynaklarına erişiminin kolaylaştırılması ve yerel kaynakların harekete geçirilmesine yönelik sistemler geliştirilmeye başlanmıştır (Sakarya, 2008: 98). Bu bağlamda doğrudan yoksul kesimlere yönelik sosyal yardımlarla sadece günlük ihtiyaçlar karşılanmakla kalmamış, aynı zamanda orta ve uzun vadede bu kesimlerin hayatlarını kendi gayretleri ile idame ettirebilecekleri donanımlar kazanabilmeleri için beceri edindirme ve iş geliştirme gibi programlar teşvik edilmiştir (Kalkınma Bakanlığı, 2012: 15). Bu programların en önemlileri arasında ise "mikro kredi" sayılabilir.

Mikro kredi, yoksul ve düşük gelir düzeyindeki kişi, aile veya 1-9 arasında çalışanı bulunan mikro işletmelere sağlanan finansman yöntemidir (Can ve Karataş, 2007: 251). Yine mikro kredi, düşük kredilerle ticari bankalar tarafından uygulanan normlara uygun olmayan fakir insanları kapsayan veya sadece fakir insanlara yönelik olan herhangi bir kefalet veya ipotek işlemi gerektirmeyen bir borç verme yöntemi olarak tanımlanmaktadır (Arpacıoğlu ve Metin, 2011: 43). Mikro kredi de amaç, düşük gelirli veya fakirlere etkin bir şekilde erişim sağlayan, sürdürülebilir ve istikrarlı finansal kurumları oluşturabilecek politika ve programların yürütülmesidir (Şengür ve Taban, 2012: 65). Bu yolla, yoksul kesimlerin üretim sürecine dahil edilerek ekonomiye kazandırılmaları, fakirliğin

azaltılması ve yabancılaşmanın önlenmesiyle toplumsal barışın güçlendirilmesi hedeflenmektedir.

Mikro kredinin asıl hedef kitlesi ise kadınlardır. Çünkü yerel düzeyde kalkınmanın odağında “kadın” vardır. Bu anlamda çaresiz kadınlar kendi kendilerine yardım sürecinde erkeklerden daha çabuk ve daha iyi uyum sağlayabildikleri ve daha yüksek performans sergiledikleri görülmüştür. Aynı zamanda kadınlar fırsatlardan yararlanmak ve yoksulluktan aileleri kurtarmak için en fazla çaba harcayan, yani mikro krediler için güçlü bir talep oluşturan grubu oluşturmaktadırlar. Bu durum Türkiye açısından değerlendirildiğinde, Türkiye’de birçok kadın, ekonomik faaliyete katılmak istediği halde yeterli finansman desteği göremediği için ekonomik hayatın dışında kalmaktadır.

Tarihsel süreç içerisinde kadınlar geleneksel işbölümünün etkisi ile nüfusun önemli bir bölümünü oluşturdukları halde işgücü piyasasındaki konumları “ikincil işgücü” olarak kalmıştır. Kadınların işgücü piyasasına katılmasında etkili olan faktörler arasında ekonomik nedenlerin (gelir eksikliği, eğitim seviyesi) yanı sıra saygınlık ve toplumsal hayatta statü elde etme gibi sosyal kaygılar da yer alır. Kadın işgücüne katılım oranları açısından Türkiye, yaklaşık %25 ile dünya ülkeleri arasında en alt sıralarda yer almaktadır. Diğer taraftan bu oran AB ve OECD ülkelerinde ise %60’lar civarındadır (Şengür ve Taban, 2012: 69). Türkiye’nin ekonomik ve sosyal gelişimine katkıda bulunmak, yoksulluğu azaltmak ve sürdürülebilir kalkınmayı sağlamak için ekonomik değer yaratan kadın girişimci sayısını artırmak ve varolan kadın girişimcileri güçlendirmek gerekmektedir (Can ve Karataş, 2007: 251). Nitekim Türkiye’de kadınların okur-yazarlık ve eğitim seviyelerindeki iyileşmeler, kadınlara yönelik aktif işgücü programları (mikro kredi vb.) ve istihdam teşviklerinin de etkisiyle 2004-2011 döneminde kadınların işgücüne katılım oranı %23,3’ten %28,8’e yükselmiştir (Kalkınma Bakanlığı, 2012: 15).

Aşağıda Tablo 1’de Türkiye’de 2003-2013 yılları arasında mikro kredi verileri sunulmuştur (www.tgmp.net, 2013).

Tablo 1: Türkiye’de 2003-2013 Yılları Arasında Mikro Kredi Verileri

Yıllar	Şube Sayısı	Personel Sayısı	Üye Sayısı	Mikro Kredi Kul-lanan Üye Sayısı	Dağıtılan Kredi Miktarı (TL)
2003	2	8	304	292	142.100,00
2004	2	15	1328	1275	819.437,00
2005	3	25	2882	2851	2.460.334,00
2006	6	39	4050	3385	4.998.936,00
2007	15	60	7397	6925	9.580.336,00
2008	32	124	16556	15369	20.008.555,00
2009	56	194	29077	28314	41.175.378,00
2010	65	210	42306	40467	74.122.620,00

İKİNCİ SALON / I. OTURUM

2011	79	250	55000	42306	120.000.000,00
2012	95	309	61178	52271	190.894.156,00
2013	97	309	61122	51879	215.226.282,00

Kaynak: <http://www.tgmp.net> (22.04.2013)

2013 yılı Nisan ayı sonu itibarıyla, Türkiye Grameen Mikrofinans Programı (TGMP) kapsamında 51.879 yoksul kadına toplam 215.226.282 TL mikro kredi verilmiştir. Yoksulluğun azaltılmasında önemli bir araç olarak değerlendirilen mikro kredi programı 2003 yılında 2 şube, 8 personel ve 304 üyeye sahipken bugün 2013 yılı itibarıyla, 97 şube, 309 personel ve 61.122 üyeye sahip oldukça güçlü bir örgütlenme performansı göstermiştir.

Bu bağlamda fakirlere yönelik finansal ürünler ve diğer hizmetlerin karşılanması, küçük tasarrufların toplanması ve küçük krediler şeklinde dağıtılmasına yönelik finansal bir aracılık olarak tanımlanan mikro kredi uygulaması ile daha fazla kişinin piyasaya dahil olması, bu sayede büyüyen yerel ekonomiler, mikro çaplı küçük üreticilere de ekmeklerini kazanma olanağı sunması, yoksul insanların yoksulluktan kurtulma şansının artması, büyük çaplı kayıtlı ekonominin dışladığı mikro kredi kullanıcılarının birbirlerinden alışveriş etmesi, birbirlerinin refahına ve yerel kalkınmaya katkıda bulunması amaçlanmaktadır (Gökay, 2008: 6). Böylece mikro kredi uygulaması, fakirlerin aşamalı olarak, kendi malvarlıklarını sağlamaları, işlerini geliştirmeleri, kazanç kapasitelerini arttırmaları, tüketimlerini düzeltmeleri ve risklerini daha iyi yönetebilmelerine imkan vermesi açısından kritik bir öneme sahiptir (Sakarya, 2008:100).

Bu çalışma, mikro kredi sisteminin bölgesel kalkınma bağlamında Kahramanmaraş ilinde nasıl ve ne şekilde uygulandığını ortaya koymak, girişimciliği özendirmedi, yoksulluğu azaltmada ve bölgesel kalkınmayı sağlamada ne derecede başarılı sonuçlar verdiğini araştırmak ve değerlendirmek amacını taşımaktadır.

Kahramanmaraş İlinde Sosyo-Ekonomik Durum ve Mikro Kredi Uygulamasının Gelişimi

Cumhuriyet'ten 1980'li yıllara kadar genellikle tarım, hayvancılık ve küçük el sanatlarına dayalı olarak gelişen Kahramanmaraş ekonomisi, bu süreçte gerek insanların içe dönük üretim ve ticaret stratejisi, gerekse de şehrin devletin ekonomisi ve alt yapı konularındaki hizmetlerinden yeteri kadar pay alamamasından dolayı önemli ölçüde büyüme gerçekleştirememiştir. Türkiye'de piyasa ekonomisi kural ve ilkelerinin benimsenmeye başlanmasıyla, 1980'li yılların başından itibaren Kahramanmaraş, bu çerçevede izlenen ekonomik politikalara hızla uyum göstermiştir. Ekonomik olarak yeni bir döneme, sanayileşme ve çağdaş ticaret sürecine girilmiş ve böylece yıllarca gerçekleştirilemeyen ekonomik büyüme için gerek sermaye, gerekse girişimcilik konusunda alt yapı oluşturulmaya başlanmıştır (www.kahramanmaras.bel.tr, 2013).

Yıldız ve diğerlerinin (2010), "Türkiye'de İllerin Sosyo-Ekonomik

Gelişmişlik Sıralaması” konulu çalışmalarında, illerin sosyo-ekonomik durumunu saptamak amacıyla Temel Bileşenler Analizi kullanılmıştır. Analiz, sosyal ekonomik alanlardan seçilen ve 10 başlık altında (demografik, istihdam, eğitim, sağlık, sanayi, tarım, inşaat, mali, altyapı ve diğer refah göstergeleri) 41 değişken kullanılarak yapılmış ve 81 il için bir endeks elde edilmiştir. Elde edilen bu endeks’e göre 2010 yılında İstanbul 17.1245 endeks puanı ile birinci sırada yer alırken Kahramanmaraş -1.7012 endeks puanı ile 81 il kapsamında 57’nci sırada yer almıştır. Bu araştırma 2003 yılı araştırma sonuçları ile karşılaştırıldığında, Kahramanmaraş 2003 yılında -0.34968 endeks puanı ile 81 il kapsamında 48’nci iken, 2010 yılında ise -1.7012 endeks puanı ile 81 il kapsamında 9 basamak gerileyerek 57’nci sırada yer almıştır. Buna göre Kahramanmaraş ilinin bu gerilemesinde özellikle temel bileşendeki ağırlıkları negatif olan yeşil karta sahip nüfus oranı ve doğurganlık hızı değişkenlerinde artış olarak belirtilebilir. Bu karşılaştırmaya göre özellikle Kahramanmaraş ilinde sağlık göstergesinin kötüleştiği ifade edilebilir. Fakat bununla birlikte Kahramanmaraş, cumhuriyetten 1980’li yıllara kadar tarım, hayvancılık ve küçük el sanatına dayalı bir ekonomi sürdürmekteyken 1980’li yıllardan itibaren devlet tarafından uygulanan piyasa ekonomisi politikasıyla, ekonomik olarak yeni bir döneme girmiştir. Devletin üretime ve ihracata yönelik vermiş olduğu teşvik ve destekleri kullanan girişimciler sayesinde bugün Kahramanmaraş 1.054.210’luk nüfusuyla ekonomik anlamda dinamik bir yapıya kavuşmuştur. Bu dinamikliği tetikleyen unsurlara bakıldığında (www.kmtso.org.tr, 2013); Kahramanmaraş 2011 yılı verileri ile illerin ihracat sıralamasında 19’ncü, ithalat sıralamasında ise 15’nci olmuştur. 35 sanayi kolunda toplam 427 sanayi tesisinin faaliyet gösterdiği Kahramanmaraş’ta Sosyal Güvenlik Kurumunun (SGK) kayıtlarına göre 2011 yılı itibarıyla istihdam edilen kişi sayısı 109.684’tür.

Yukarıda belirtilen veriler kapsamında Kahramanmaraş’ın sosyo-ekonomik durumunun giderek iyileştiği fakat bununla beraber özellikle kırsal kesimlerde ve ilin dış mahallelerinde ve gecekondu semtlerinde yoksulluk ve fakirliğin belli bir düzeyde varlığını devam ettirdiği söylenebilir. Bu bağlamda Kahramanmaraş’ın sosyo-ekonomik gelişmesine önemli bir altyapı oluşturacak araçlardan biri de mikro kredi uygulamaları olarak görülebilir. Her ne kadar mikro kredi, mikro ölçekte yoksul kesimin kendine yetme ve ailesinin geçimini belli bir standarda yükseltme amacı taşısa da toplamda kendi içinde önemli bir ekonomik bir değer oluşturmaktadır. Bu kapsamda aşağıda Kahramanmaraş ilinde mikro kredi uygulamasının gelişimi hakkında bilgiler verilmiştir (Pehlivan, 2013).

Kahramanmaraş Mikro kredi programının amacı; Kahramanmaraş ilinde kırsal ve kentsel bölgelere kredi imkânı sağlayarak geleneksel olmayan bir bankacılık sistemini tanıtmak ve kurumsallaştırmaktır. Bu teşebbüs, fakir insanların özellikle de geleneksel bankacılık sistemini kullanamayan kadınları korumayı ve onların iş hayatına girmelerine yardımcı olmayı amaçlamaktadır. Programın uygulanması suretiyle halen Kahramanmaraş ilinde kırsal ve kentsel bölgelerde yaşayan özellikle fakir kadınlara kredi imkânı sağlamak ve küçük çaplı

İKİNCİ SALON / I. OTURUM

işlerle fakirliğin azaltılması hedeflenmektedir. Kadınların ekonomik hayata katkı sunması ve üretken hale gelmesi için, mikro ölçüden başlayıp makro boyutlara doğru yatırım yapmalarını sağlamayı amaçlayan programın uygulamasında, kadınlar arasında birliktelik ve grup bilinci kazandırılmaktadır.

2007 yılında Kahramanmaraş'ta uygulanmaya başlanan mikro kredi sistemi, 2008 yılında 600 proje içinden Avrupa Birliği Ödülü almıştır (www.tgmp.net, 2013). Kahramanmaraş ilinde Nisan 2013 itibarıyla mikro kredi; Kahramanmaraş-Türkoğlu-Andırın, Elbistan, Afşin-Göksun olmak üzere toplamda 3 ana şubede faaliyetini sürdürmektedir. Kahramanmaraş'ta Mikro kredi şubeleri ile ilgili bilgiler aşağıda Tablo 2'de verilmiştir.

Tablo 2: Kahramanmaraş Mikro Kredi Şubeleri Genel Durumu (Nisan 2013)

Şubeler	Kuruluş Yılı ve Faaliyet Süresi	Personel Sayısı	Üye Sayısı	Aktaılan Fon (TL)	Mikro Kredi Kullanan Üye Sayısı	Dağıtılan Kredi Miktarı (TL)	Projenin Faaliyette Olduğu Sürede Dönen Kredi Miktarı (TL)	Kredi Geri Ödeme Oranı (%)
Kahramanmaraş-Türkoğlu-Andırın	2007-5 yıl 7 ay	9	2831	685.935,00	2406	10.469.784,00	8.694.819,00	100
Elbistan	2008-4 yıl 5 ay	5	1158	230.000,00	788	3.504.375,00	2.877.729,00	100
Afşin-Göksun	2009-3 yıl 9 ay	5	1308	255.000,00	1018	2.749,660,00	2.673,097,00	100

Kaynak: Pehlivan, 2013

Bu şubelerden Kahramanmaraş-Türkoğlu Şubesi Mikrofinans Programı 12 Eylül 2007 tarihinde şubenin açılması ile resmi olarak faaliyete geçmiştir. Kahramanmaraş-Türkoğlu mikro kredi şubesine Kahramanmaraş İl Özel İdaresi tarafından toplamda 685.935,00 TL fon aktarılmıştır. Yaklaşık 5 yıl 7 aydır faaliyette bulunan Mikrofinans Programı'nın 2831 üyesi bulunmaktadır. Toplamda 2406 bayana 10.469,784,00 TL'lik kredi sağlanmıştır. Projenin faaliyette olduğu bu süre zarfında dönen kredi miktarı 8.694,819,00 TL olup alınan kredilerin taksitlendirilmiş geri ödeme oranı yüz % 100'dür.

Kahramanmaraş Turgay Ciner Elbistan Şubesi 01.11.2008 şubenin açılması ile faaliyete geçmiştir. Kahramanmaraş İl Özel İdaresi Kahramanmaraş Turgay Ciner Elbistan Şubesine toplamda 230.000,00 TL fon aktarılmıştır. Yaklaşık 4 yıl 5 aydır faaliyette bulunan Mikrofinans Programı'nın 1158 üyesi bulunmaktadır.

Toplamda 788 bayana 3.504,375,00 TL kredi sağlanmış olup Projenin faaliyette olduğu süre zarfında dönen kredi miktarı 2.877,729,00 TL olup alınan kredilerin taksitlendirilmiş geri ödeme oranı % 100 dür.

Kahramanmaraş Afşin-Göksun Şubesi 06.07.2009 şubenin açılması ile faaliyete geçmiştir. Kahramanmaraş İl Özel İdaresi Kahramanmaraş Afşin Şubesi ve Göksun Birimine toplamda 255.000,00 TL fon aktarılmıştır. Yaklaşık 3 yıl 9 aydır faaliyette bulunan Mikrofinans Programı'nın 1308 üyesi bulunmaktadır. Toplamda 1018 bayana 2.749,660,00 TL kredi sağlanmış olup Projenin faaliyette olduğu süre zarfında dönen kredi miktarı 2.673,097,00 TL olup alınan kredilerin taksitlendirilmiş geri ödeme oranı % 100 dür.

Bütün bu bilgiler değerlendirildiğinde, Kahramanmaraş İl Özel İdaresi tarafından Kahramanmaraş ve ilçelerine bugüne kadar toplamda 1.200,935,00 TL fon aktarılmıştır. Kahramanmaraş merkez ve ilçe mikro kredi şubelerinde toplamda 5297 üye bulunmakta olup, toplamda 4212 bayana 17.412,063,00 TL kredi sağlanmıştır. Projenin faaliyette olduğu süre zarfında dönen kredi miktarı ise 14.322,207,00 TL olup alınan kredilerin taksitlendirilmiş geri ödeme oranı % 100 dür. Bütün bu bilgiler kapsamında 2011 yılında Türkiye'de ilk mikro kredi uygulaması başlatılan il olmasından dolayı Diyarbakır kredi alan kadın sayısı (8.137) ve verilen kredi miktarı (31.438.036 TL) ile birinci sırada yer alırken, Kahramanmaraş kredi alan kadın sayısı (4.355) ve verilen kredi miktarı (7.174.259 TL) ile ikinci sırada yer almıştır (Şengür ve Taban, 2012: 72). 2013 yılı itibarıyla ise Kahramanmaraş mikro kredi uygulaması, Türkiye'de 97 şube arasından bugüne kadar verilen mikro kredi açısından (215.226.282 TL) birinci sıraya yükselmiştir (Pehlivan, 2013).

Kahramanmaraş Valiliği Mikro Kredi Programı uygulamaları kapsamında şu ana kadar kredi alan 5297 üye çok çeşitli işler yapmaktadırlar. Bu işler; eliş/örgü yapımı ve satımı, bakkaliye, aksesuar, kozmetik, sim sırma- Antep işi yapım-satımı, nakış- piko yapımı, ayna süsleme, resim yapımı, simit yapım-satımı, kıyafet, mutfak eşyası ve çeyizlik eşya alım-satımı, sandalye kiralama, tatlı yapımı ve satımı, küçükbaş hayvan besiciliği, tuhafiyeye, salça, tarhana, sucuk, pestil, bastık, kuruluk olarak sıralanabilir.

Bölgesel Kalkınma Ve Yoksullukla Mücadelede Mikro Kredi Uygulaması: Kahramanmaraş İli Örneği

Araştırmanın Amacı

Bu çalışmada, dünyada ve Türkiye'de son yıllarda fakirliğin azaltılması ve yoksullukla mücadelede önemli bir araç olarak görülen mikro kredinin Kahramanmaraş ilindeki uygulaması incelenmiştir. Bu bağlamda çalışma, mikro kredi sisteminin bölgesel kalkınma bağlamında Kahramanmaraş ilinde nasıl ve ne şekilde uygulandığını ortaya koymak, girişimciliği özendirmede, yoksulluğu azaltmada ve bölgesel kalkınmayı sağlamada ne derecede başarılı sonuçlar verdiğini araştırmak ve değerlendirmek amacını taşımaktadır.

Araştırmanın Kapsamı ve Yöntemi

İKİNCİ SALON / I. OTURUM

Araştırmanın ana kütlesini Kahramanmaraş-Türkoğlu mikro kredi şubesinden Nisan 2013'e kadar kredi kullanan ve kullanmakta olan yoksul kadınlar oluşturmakta olup bu sayı toplamda 2406'dır. Araştırmada kullanılan anket, Kendirli ve diğerleri (2012) ve Şengür ve Taban (2012) tarafından geliştirilen soru formları dikkate alınarak uygulanmıştır.

Araştırmada kullanılan anket, Kahramanmaraş-Türkoğlu mikro kredi şubesinin aktif üyesi olup mikro kredi kullanan ve kullanmaya devam eden yoksul kadınlar üzerinde yüz yüze görüşülerek gerçekleştirilmiştir. Kolayda örnekleme yöntemi ile toplam 156 kadın üzerinde araştırma yürütülmüştür. Toplam olarak geçerli kabul edilen anket sayısı 137'dir. 19 anket formu çeşitli nedenlerden dolayı değerlendirme dışı bırakılmıştır. Ankette toplam 27 soru sorulmuş olup, bunlardan 7 tanesi demografik bilgileri öğrenmeye yönelik sorulardan oluşmaktadır. Diğer 12 soru çoktan seçmeli sorulardan oluşmakta olup, 8 soru ile ölçülmeye çalışılan "alınan mikro kredi ne tür katkılar sağladı?" başlığı altında sorulan sorular ise Likert'in 5 noktalı ölçeğine göre düzenlenmiş ve ifadelere katılım derecelerini ölçen sorulardan oluşmaktadır. Buna göre sorulara verilen cevaplar; (1) Hiç Katılmıyorum, (2) Katılmıyorum, (3) Kısmen Katılıyorum, (4) Katılıyorum ve (5) Kesinlikle Katılıyorum şeklinde kodlanmıştır. Analizde 3.5 ve üzeri ortalamaya sahip olan ifadeler olumlu olarak değerlendirilmiştir. Araştırmada, tanımlayıcı istatistikler kullanılmıştır. Değerlendirmeler SPSS hazır istatistik programında yapılmıştır. Araştırmadan elde edilen bulgular aşağıda rapor edilmiştir.

Bulgular

Demografik Bulgular

Aşağıda Tablo 3'de araştırmaya katılan mikro kredi kullanan kişilerin demografik bilgileri verilmiştir.

Tablo 3: Demografik Bilgiler

Demografik Değişkenler		n	%	Demografik Değişkenler		n	%
Yaş	19 ve altı	3	2,2	Ailenin Sosyal Güvence Türü	Yok	17	12,4
	20-29 yaş	21	15,3		Yeşil Kart	17	12,4
	30-39 yaş	59	43,1		SGK	103	75,2
	40-49 yaş	43	31,4				
	50-59 yaş	8	5,8	Kendisiyle Birlikte Ailede Yaşayan Birey Sayısı	1-4 kişi	97	70,8
	60 yaş ve üzeri	3	2,2		5 ve yukarı	40	29,2
Medeni Hal	Evli	104	75,9	Ailede Çalışan Birey Sayısı	1-4 kişi	135	98,5
	Bekar	9	6,6		5 ve yukarı	2	1,5
	Boşanmış	10	7,3				
	Dul	14	10,2				
Eğitim	Okuma yazma bilmiyor	7	5,1	Oturulan Evin/ Konutun Durumu	Ailesi/ Kendi Evi	45	32,8
	Okuma yazma biliyor	24	17,5		Kira	70	51,1
	İlköğretim	72	52,6		Ücretsiz Oturma	22	16,1
	Lise	29	21,2				
	Üniversite	5	3,6				
TOP-LAM		137	100,00			137	100,00

Araştırma kapsamındaki katılımcıların, yaşları ile ilgili bulgulara bakıldığında, katılımcıların %43,1'inin 30-39 yaş arasında, %31,4'ünün 40-49 yaş arasında, %15,3'ünün 20-29 yaş arasında, %5,8'inin 50-59 yaş arasında, %2,2'sinin 19 ve altı yaş arasında ve yine %2,2'sinin 60 yaş ve üstünde olduğu tespit edilmiştir. Bu verilere göre katılımcıların büyük çoğunluğunun 30 ile 49 yaş arasında oldukları ifade edilebilir. Ankete katılanların %75,9'unun evli, %10,2'sinin dul, %7,3'ünün boşanmış ve %6,6'sının ise bekar oldukları belirlenmiştir. Araştırmaya katılan kişilerin eğitim durumlarına bakıldığında %52,6'sının ilköğretim, %21,2'sinin lise, %17,5'inin okuma yazma bildiği, %5,1'inin okuma yazma bilmediği ve %3,6'sının ise üniversite mezunu olduğu bulgulanmıştır. Katılımcının ailesi ve/veya kendisinin sosyal güvence durumuna bakıldığında %75,2'sinin bir Sosyal Güvenlik Kurumu bünyesinde olduğu, %12,4'ünün hiçbir sosyal güvenlik sistemine dahil olmadığı ve yine %12,4'lük grubun ise Yeşil Kart sistemine dahil olduğu belirlenmiştir. Bu bilgilere göre katılımcıların büyük bir çoğunluğunun (%87,6) bir sosyal güvenlik kurumuna bağlı olduğu fakat bu bağlılığın eşleri üzerinden bir sosyal güvenlik

İKİNCİ SALON / I. OTURUM

sistemine kayıtlı bir şekilde gerçekleştiği söylenebilir. Katılımcıların kendisi ile birlikte ailede yaşayan birey sayısı ile ilgili verilere bakıldığında, %70,8'inin 1-4 kişi arasında olduğu ve %29,2'sinin ise 5 ve daha fazla bir aileye sahip olduğu tespit edilmiştir. Ailede çalışan birey sayısı ile ilgili verilere bakıldığında ise, 1-4 kişi arasında ailede çalışan birey sayısının %98,5 iken, 5 ve daha yukarı sayıda ailede çalışan birey sayısının ise %1,5 olduğu belirlenmiştir. Katılımcıların ne tür bir konutta oturdukları ile ilgili bilgilere bakıldığında, %51,1'inin kirada oturduğu, %32,8'inin kendi evinde oturduğu, %16,1'inin ise ücretsiz olarak bir evde oturduğu belirlenmiştir.

Mikro Kredinin Kahramanmaraş'ta Uygulanması İle İlgili Bulgular

Araştırmada Kahramanmaraş'ta mikro kredi kullanan kişilerin bu krediyi ne amaçla aldıkları ile ilgili bilgiler aşağıda Tablo 4'te verilmiştir.

Tablo 4: Kredi Alınma Nedeni

Kredi Alınma Nedeni	Frekans	Yüzde (%)
Geçimini Temin	28	20,4
Kendi İşini Kurma	47	34,3
İşini Geliştirme	36	26,3
Bir İşe Ortak Olma	4	2,9
Yeni Bir İş Koluna Girme	4	2,9
Daha Rahat Yaşama	3	2,2
Çocuk Eğitimi	8	5,8
Borcu Kapatma	7	5,1
TOPLAM	137	100,00

Tablo 4'e göre katılımcıların %34,3'ü kendi işini kurmak, %26,3'ü işini geliştirmek, %20,4'ü geçimini temin etmek amaçlı kredi aldıklarını belirtmişlerdir. Diğer taraftan katılımcıların %5,8'i çocuk eğitimi, %5,1'i borcunu kapatma, %2,9'u bir işe ortak olma ve yine %2,9'u yeni bir iş koluna girmek ve %2,2'si ise daha rahat yaşamak için mikro krediyi talep ettiklerini beyan etmişlerdir. Bu bilgilere göre katılımcıların önemli bir çoğunluğunun krediyi daha çok bir girişimcilik faaliyetinde kullanmak için talep ettikleri söylenebilir.

Aşağıda Tablo 5'te katılımcıların aldıkları mikro kredi ile ne tür bir iş yaptıkları ile ilgili bilgiler verilmiştir.

Tablo 5: Alınan Kredi İle Yapılan İş Kolu

İş Kolu	Frekans	Yüzde (%)
El İşleri	72	52,6
Hayvancılık	13	9,5
Tarım	10	7,3
Ticaret	16	11,7

Seyyarsatıcılık	4	2,9
Terzi	13	9,5
Gıda	7	5,1
Üretim	1	,7
Diğer	1	,7
TOPLAM	137	100,0

Tablo 5 incelendiğinde, katılımcıların %52,6'sı gibi büyük bir çoğunluğunun aldıkları kredi ile el işi yaptıkları belirlenmiştir. Bunu sırasıyla; %11,7 ile ticaret, %9,5'er ile hayvancılık ve terzilik, %7,3 ile tarım faaliyeti, %5,1 ile gıda, %2,9 ile seyyar satıcılık ve %0,7'şer ile üretim ve diğer işler takip etmiştir. Bu verilere göre kredi kullanan kadınların daha çok “el işi, hayvancılık, terzilik” gibi ev ortamı içinde, hem ev işlerini hem de para kazanma işlerini birlikte daha rahat yürütebilecekleri işleri tercih ettikleri görülmüştür. Tablo 7'de de katılımcıların mikro kredi öncesi %61,3'ünün ev hanımı olması da bu sonucun ortaya çıkması açısından doğal olarak değerlendirilebilir. Diğer taraftan kredi kullanan kadınların bir kısmının (%11,7) aldıkları kredi ile ticaret yaptıkları belirlenmiştir. Bu anlamda kredi kullanan kadınların önemli bir çoğunluğunun gerek kendilerinden kaynaklanan (çekingenlik, kendine güvenememe, riske girmekten çekinme vb.) ve gerekse toplumun ve ailenin kadına biçmiş olduğu rolden kaynaklanan nedenlerden dolayı henüz daha girişimcilik yetenek ve potansiyellerini harekete geçirme konusunda zayıf oldukları, bununla birlikte bu yeteneği geliştirme konusunda ise bir çaba içerisinde oldukları ifade edilebilir.

Aşağıda Tablo 6'da mikro kredi alan katılımcıların kredi kullanım öncesi ve kredi kullanım sonrası gelirlerinin karşılaştırılması ile ilgili veriler sunulmuştur.

Tablo 6: Mikro Kredi Alan Katılımcıların Kredi Kullanım Öncesi ve Kredi Kullanım Sonrası Gelirlerinin Karşılaştırılması

Kredi Kullanım Öncesi Gelir			Kredi Kullanım Sonrası Gelir		
Gelir Grupları (TL)	Frekans	Yüzde (%)	Gelir Grupları (TL)	Frekans	Yüzde (%)
0-500	37	27,0	0-500	11	8,0
501-800	35	25,5	501-800	26	19,0
801-1000	45	32,8	801-1000	63	46,0
1001-1500	18	13,1	1001-1500	27	19,7
1501 ve üzeri	2	1,5	1501 ve üzeri	10	7,3
Total	137	100,0	Total	137	100,0

Kahramanmaraş ilinde mikro kredi kullanan kadınların kredi kullanımı öncesindeki aylık gelir düzeyleri ile kredi kullanım sonrasındaki aylık gelirler düzeylerini belirlemeye yönelik olarak, katılımcılara, gelir durumlarını öğrenmeye yönelik sorular sorulmuştur. Gelir grupları oluşturulurken TÜİK'in "2009 Yılı Yoksulluk Çalışması" sonuçları kullanılmıştır. TÜİK'in bu çalışmasında 2009 yılında 4 kişilik hanenin aylık yoksulluk sınırı 825 TL olarak tahmin edilmiştir. Bu çalışmada 800 TL yoksulluk sınırı olarak kabul edilmiştir. Bu kapsamda Tablo 6'nın verileri incelendiğinde, mikro kredi kullanımından önce 0-500 TL aile gelirine sahip olduğunu belirten katılımcıların oranı %27 iken, bu oran kredi kullanımından sonra %8'e gerilemiştir. Mikro kredi kullanımından önce 501-800 TL aile gelirine sahip olduğunu belirten katılımcıların oranı %25,5 iken, bu oran kredi kullanımından sonra %19'a gerilemiştir. Mikro kredi kullanımından önce 801-1000 TL aile gelirine sahip olduğunu belirten katılımcıların oranı %32,8 iken, bu oran kredi kullanımından sonra %46'ya yükselmiştir. Mikro kredi kullanımından önce 1001-1500 TL aile gelirine sahip olduğunu belirten katılımcıların oranı %13,1 iken, bu oran kredi kullanımından sonra %19,7ye yükselmiştir. Mikro kredi kullanımından önce 1501 TL aile gelirine sahip olduğunu belirten katılımcıların oranı %1,5 iken, bu oran kredi kullanımından sonra %7,3'e yükselmiştir. Tablo 6'ya göre mikro kredi öncesi yoksul aile sayısı (0-800 TL) oranı %52,5 iken, kredi kullanım sonrası bu oran %27'ye gerilemiştir. Bu durum, Kahramanmaraş'ın yoksulluk oranının azaltılmasında mikro kredinin %25,5 oranında bir katkı sağladığını göstermektedir. Bu sonuç Şengür ve Taban'ın (2012), Akbıyık ve Şahin'in (2010) ve Bakan ve Eytmiş'in (2009) bulguları ile de örtüşmektedir. Buna göre Kahramanmaraş'ta her 4 aileden 1'i yoksulluk sınırının üzerine çıkmıştır.

Araştırmada katılımcıların kredi kullanım öncesi gelir ile kredi kullanım sonrası gelir arasında bir farkın olup olmadığı ve bu farkın istatistiksel olarak anlamlı olup olmadığını test etmek için Paired Sample (ilişkili örneklem) t testi yapılmıştır. t testi sonucunda katılımcıların mikro kredi kullanımı öncesi gelir ile mikro kredi kullanımı sonrası gelir arasında aralarında istatistiksel olarak anlamlı

bir fark ($t=-8,376, p<0,001$) olduğu bulgulanmıştır. Nitekim Tablo 6'daki verilere bakıldığında katılımcıların kredi sonrası gelirlerinde önemli oranda artış olması bu sonucu destekler niteliktedir.

Aşağıda Tablo 7'de katılımcıların mikro kredi öncesi ne iş ile meşgul olduklarına dair bilgiler sunulmuştur.

Tablo 7: Mikro Kredi Kullanımı Öncesi Ne İş İle Meşgul Olunduğu

Meşgul Olunan İş	Frekans	Yüzde (%)
İşsiz	14	10,2
Kendi İşini Yapıyordu	26	19,0
Ev Hanımı	84	61,3
Çalışmayı Düşünmüyordu	8	5,8
Memur (Kamu)	1	,7
İşçi (Kamu)	2	1,5
Özel Sektör	2	1,5
Toplam	137	100,0

Tablo 7'deki bilgilere bakıldığında, mikro kredi kullanımı öncesi büyük bir çoğunluğunun (%61,3) ev hanımı olduğu belirlenmiştir. Araştırmada katılımcıların mikro kredi kullanımı öncesi %19'unun kendi işini yapıyor olması, %10,2'sinin işsiz olması, %5,8'inin çalışmayı düşünmüyor olması, %1,5'inin kamuda işçi ve yine %1,5'inin özel sektörde çalışıyor olması ve %0,7'sinin ise kamuda memur olması gibi sonuçlar elde edilmiştir. Buna göre katılımcıların büyük çoğunluğunun (%61,3) girişimcilik yetenek ve tecrübelerinin zayıf olduğu bununla birlikte %19 gibi bir kesimin ise girişimcilik yetenek ve potansiyeli konusunda tecrübeli olduğu ifade edilebilir.

Aşağıda Tablo 8'de katılımcıların mikro kredi kullanımı sonrası çalıştırdıkları işçi sayısı ile ilgili bilgiler verilmiştir.

Tablo 8: Mikro Kredi Kullanımı Sonrası Çalıştırılan İşçi Sayısı

İşçi Sayısı	Frekans	Yüzde (%)
Hiç	82	59,9
1-2 kişi	29	21,2
3-5 kişi	14	10,2
5-8 kişi	9	6,6
8 ve üstü	3	2,2
Toplam	137	100,0

Tablo 8'in verileri incelendiğinde katılımcıların %59,9 gibi önemli bir oranının kredi kullanımı sonrası hiç işçi çalıştırmadıkları, %21,2'sinin 1-2 arasında %10,2'sinin 3-5 arasında, %6,6'sının 5-8 arasında ve %2,2'sinin ise 8 ve üstü işçi çalıştırdıkları belirlenmiştir. Buna göre katılımcıların kredi kullanımı

İKİNCİ SALON / I. OTURUM

sonrası büyük oranda “el işi, hayvancılık, terziilik” gibi ev ortamı içinde işleri tercih etmelerinden ve yapılan işin kazancının daha çok işi yapan kişi için yeterli olduğu durumu dikkate alındığında böyle bir sonucun çıkması doğal karşılanabilir.

Araştırmada katılımcılara toplamda kullandıkları kredi miktarları ile ilgili soru yöneltilmiştir. Buna göre katılımcıların %29,9'luk bir kesimi 501-1000 TL arasında kredi kullanırken, %19,7'lik bir kesimi 1001-1500 TL arasında, %10,9'luk bir kesimi 1501-2000 TL arasında, %10,2'lik bir kesimi 500 TL aşağısında, %8'lik bir kesimi 2001-2500 TL arasında, %7,3'lük kesimi 4001-4500 TL arasında, %6,6'lık bir kesimi 2501-3000 TL arasında, %5,1'lik kesimi 3001-3500 TL arasında, %1,5'luk kesimi 3501-4000 TL arasında ve %0,7'lik bir kesimi ise 4500 TL ve üzerinde bir kredi kullandıklarını ifade etmişlerdir.

Katılımcılara “kaç defa mikro kredi kullandıkları” ile ilgili soru yöneltilmiştir. Bu soruya katılımcıların %73'ü 1-5 kez arasında kredi kullandıkları belirtirken, %13,9'u 6-10 kez, %9,5'i 11-20 kez ve %3,6'sı ise 21 ve üzerinde mikro kredi kullandıklarını ifade etmişlerdir.

Aşağıda Tablo 9'da katılımcıların mikro kredi kullanımını sonrası işlerinde gerçekleşen değişiklik durumları ile ilgili bilgiler verilmiştir.

Tablo 9: Mikro Kredi Kullanımı Sonrası Yapılan İşte Ne Tür Bir Değişiklik Olduğu

Yapılan İş'te Değişiklik	Frekans	Yüzde (%)
İş Hacmi Büyüdü	95	69,3
İş Hacmi Küçüldü	6	4,4
İş Hacminde Değişiklik Olmadı	32	23,4
Diğer	4	2,9
Toplam	137	100,0

Tablo 9'un verileri incelendiğinde katılımcıların %69,3 gibi önemli bir oranı mikro kredi kullanımını sonrası iş hacimlerinin büyüdüğü bilgisini vermişlerdir. Katılımcıların %23,4'ü iş hacimlerinde herhangi bir değişiklik olmadığını belirtirken, %4,4'ü iş hacimlerinin küçüldüğünü belirtmişlerdir. Katılımcıların %2,9'u ise bu soruya diğer seçeneğini işaretleyerek yanıt vermişlerdir. Bu duruma göre katılımcıların büyük bir çoğunluğunun kullandıkları kredileri amacına uygun ve verimli bir şekilde kullandıkları söylenebilir.

Katılımcılara “Tekrar mikro kredi kullanmak ister misiniz?” şeklinde bir soru yöneltilmiştir. Buna göre katılımcıların %85,4 gibi büyük bir oranı bu soruya “evet almak istiyorum” şeklinde yanıt verirken, %14,6'sı “hayır almak istemiyorum” şeklinde bir yanıt vermişlerdir. Buna göre mikro kredi kullanan katılımcıların büyük çoğunluğunun mikro kredi şartlarından ve kullanım sonrası çıktılarında memnun oldukları söylenebilir. Bu sorunun derinlemesine analiz edilmesi ve onların alınan mikro krediye geçici bir heves olarak mı yoksa gerçekten düzenli bir iş kurmak için mi yaptıklarını tespit etmek açısından katılımcılara “kullandığı kredi ile düzenli bir iş yapacağınıza inanıyor musunuz?” şeklinde bir soru

yöneltmiştir. Bu soruya katılımcıların %67,2 gibi büyük bir oranı “evet kesinlikle inanıyorum” şeklinde bir yanıt verirken, %26,3’ü “kararsızım” ve %6,6’sı ise “hayır inanmıyorum” şeklinde yanıt vermişlerdir. Buna göre katılımcıların büyük bir oranının kullandıkları krediyi düzenli bir iş kurmak için aldıkları ifade edilebilir.

Katılımcılara “aldıkları krediyi iş dışında nerede harcadığı” ile ilgili soru yöneltmiştir. Bu soruya katılımcıların %38’i işi büyütme ve malzeme alımı için, %13,1’i acil durumlar için, %10,9’u çocukların okul masrafları için, %10,2’si gıda harcamaları için, %8’i borç ödemek için, %8’i akraba ve başkalarına borç vermek için, %3,6’sı giyecek ve ev eşyası almak için, ve yine %3,6’sı kira ödemesi için, %2,2’si ev inşaatı için, %1,5’i sağlık harcamaları için ve %0,7’si ise eğlence (düğün, nişan vb.) için harcadıklarını belirtmişlerdir. Buna göre katılımcıların önemli bir oranının aldıkları mikro krediyi yine iş için kullandıkları belirlenmiştir.

Araştırmada bazı değişkenler için ki-kare analizi yapılmıştır. Buna göre katılımcıların eğitim düzeyi ile mikro kredi sonrası gelir ve kullanılan kredi miktarı soruları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki olup olmadığı ki-kare analizi ile test edilmiştir. Analiz sonucunda eğitim düzeyi ile kredi sonrası elde edilen gelir arasında istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki ($p>0,05$) çıkmamasına rağmen, sonuçların ayrıntılarına bakıldığında özellikle okuma yazma bilen ve ilköğretim ve lise düzeyinde eğitime sahip olan katılımcıların okuma yazma bilmeyen katılımcılara göre mikro kredi sonrası gelirlerinde bir artış olduğu gözlenmiştir. Örneğin 801 TL ve yukarıdaki aylık gelirlere sahip olan okuma yazma bilmeyen katılımcıların oranı %42 iken bu oran okuma yazma bilenlerde %58 ve ilköğretim düzeyindeki katılımcılarda ise %44 olarak belirlenmiştir. Buna göre her ne kadar anlamlı bir ilişki bulunmasa da eğitim düzeyi arttıkça ortalama gelirden de kısmen de olsa bir artışın olduğu söylenebilir.

Diğer taraftan katılımcıların eğitim durumu ile kullanılan kredi miktarı arasında istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki ($p<0,05$) olduğu bulgulanmıştır. Buna göre 500-2000 TL arasında kredi kullanma oranı okuma yazma bilmeyen katılımcılarda hiç yok iken, okuma yazma bilenlerde bu oran %29, ilköğretim düzeyindeki katılımcılarda %28, lise seviyesindekilerde %41 ve üniversite seviyesindekilerde ise %40 olarak gerçekleşmiştir. Buna göre katılımcıların eğitim seviyesi arttıkça kredi kullanım miktarlarının da arttığı söylenebilir. Bir diğer ki-kare analizi ise yaş değişkeni ile kredi sonrası gelir ve kullanılan kredi miktarı arasındaki ilişkinin test edilmesinin belirlenmesi için yapılmıştır. Analiz sonucunda yaş değişkeni ile kredi sonrası gelir ve kullanılan kredi miktarı arasında istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki ($p>0,05$) tespit edilememiştir.

Aşağıda Tablo 10’da katılımcıların kullandıkları kredilerin onların sosyal yaşamlarındaki sosyal etkilerini öğrenmeye yönelik bilgiler verilmiştir.

Tablo 10: Kullanılan Mikro Kredinin Sosyal Etkileri

Descriptive Statistics						
Sosyal Etki	N	Minimum	Maximum	Mean		Std. Deviation
	Statistic	Statistic	Statistic	Statistic	Std. Error	Statistic
yaşamstandardıarttı	137	1	5	3,628	0,083	0,970
çevreileilişkiği geliştirdi	137	1	5	3,715	0,085	0,100
saygınlıkarttı	137	1	5	3,336	0,095	1,107
cocukeğitiminedestek	137	1	5	3,489	0,092	1,079
yeni iş kurma imkanı	137	1	5	3,496	0,092	1,079
mevcut işi büyütme destek	137	1	5	3,496	0,093	1,085
eşindesteği arttı	137	1	5	3,299	0,106	1,239
öz güveni arttı	137	1	5	3,672	0,085	0,993
Valid N (listwise)	137					

Tablo 10'un verilerine bakıldığında mikro kredi kullanımı sonrası katılımcıların %68,6'sı (ort:3,62) yaşam standardının arttığını, %73'ü (ort:3,71) çevresi ile ilişkilerinin geliştiğini, %52,5'i (ort:3,33) saygınlığının arttığını, %63,5'i (ort:3,48) çocuk eğitimine katkıda bulunduğunu, %68,6'sı (ort:3,49) yeni iş kurma imkanı olduğunu, %66,4'ü (ort:3,49) mevcut işi büyütme destek olduğunu, %58,4'ü eşinin desteğinin arttığını ve %73'ü (ort:3,67) özgüveninin arttığını ifade etmiştir.

SONUÇ

Yoksulluğun dünyanın geleceğini tehdit eden ciddi bir küresel sorun olduğu gerçeğinin kendini giderek daha fazla hissettirmesi, bütün dünya ülkelerinin yoksullukla mücadelede yoksul kesimin gelirlerini ve hayat standartlarını arttırmayı ön plana çıkartan farklı mücadele yaklaşımlarını gündeme getirmiştir. Çünkü yoksulluğun azaltılması bir anlamda yerel kalkınmanın daha sağlıklı ve istikrarlı gerçekleştirilmesinde önemli bir etken olduğu gerçeği yadsınamaz. Bu bağlamda yerel kalkınma ve yoksullukla mücadeleye yönelmiş önemli uygulamalardan bir tanesi de "mikro kredi"dir.

Bu çalışmada, mikro kredi sisteminin bölgesel kalkınma bağlamında Kahramanmaraş ilinde nasıl ve ne şekilde uygulandığını ortaya koymak, girişimciliği özendirmedi, yoksulluğu azaltmada ve bölgesel kalkınmayı sağlamada ne derecede başarılı sonuçlar verdiğini araştırmak ve değerlendirmek amacı güdülmüştür. Bu kapsamda verilerin analizi ile katılımcıların %43,1'inin 30-39 yaş arasında olduğu, %75,9'unun evli, %52,6'sının ilköğretim, %75,2'sinin bir Sosyal Güvenlik Kurumu bünyesinde olduğu belirlenmiştir. Katılımcıların mikro krediyi %34,3'ü kendi işini kurmak, %26,3'ü işini geliştirmek amacıyla aldıkları bulunmuştur. Katılımcıların mikro kredi kullanımı öncesi büyük bir çoğunluğunun (%61,3) ev hanımı olduğu, %29,9'luk bir kesiminin 501-1000 TL

arasında kredi kullandığı, %73'ünün 1-5 kez arasında kredi kullandıkları, %52,6'sı gibi büyük bir çoğunluğunun aldıkları kredi ile el işi yaptıkları, %69,3 gibi önemli bir oranının mikro kredi kullanımı sonrası iş hacimlerinin büyüdüğü, %59,9 gibi önemli bir oranının kredi kullanımı sonrası hiç işçi çalıştırmadıkları, katılımcıların %85,4 gibi büyük bir oranının tekrar mikro kredi almak istedikleri, %67,2 gibi bir oranın aldıkları mikro kredi ile düzenli bir iş kuracaklarına inandıkları, %38'i aldıkları mikro krediyi iş dışında işi büyütmek ve malzeme alımı için kullandıkları tespit edilmiştir. Bu çalışmada 800 TL yoksulluk sınırı olarak kabul edilmiştir. Bu kapsamda yapılan analizde katılımcıların mikro kredi kullanımı öncesi gelir ile mikro kredi kullanımı sonrası gelir arasında aralarında istatistiksel olarak anlamlı bir fark olduğu bulgulanmıştır. Bu bağlamda mikro kredi öncesi yoksul aile sayısı (0-800 TL) oranı %52,5 iken, kredi kullanım sonrası bu oran %27'ye gerilemiştir. Bu durum, Kahramanmaraş'ın yoksulluk oranının azaltılmasında mikro kredinin %25,5 oranında bir katkı sağladığını göstermektedir. Buna göre Kahramanmaraş'ta her 4 aileden 1'i yoksulluk sınırının üzerine çıkmıştır. Yine yapılan istatistiksel analizlerde, katılımcıların eğitim düzeyi ile kredi sonrası elde edilen gelir arasında istatistiksel olarak anlamlı bir ilişkiye rastlanmamıştır ama ayrıntılı analizde katılımcıların eğitim düzeyi arttıkça ortalama gelirlerinde de kısmen de olsa bir artış olduğu gözlenmiştir. Yine katılımcıların yaş değişkeni ile kredi sonrası gelir ve kullanılan kredi miktarı arasında istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki tespit edilememiştir. Diğer taraftan, katılımcıların eğitim durumu ile kullanılan kredi miktarı arasında istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki olduğu ve buna göre katılımcıların eğitim seviyesi arttıkça kredi kullanım miktarlarının da arttığı söylenebilir.

Araştırmada kullanılan kredinin katılımcılar üzerindeki sosyal etkilerine ait bulgularına bakıldığında mikro kredi kullanımı sonrası katılımcıların yaşam standardının arttığını, çevresi ile ilişkilerinin geliştiğini, saygınlıklarının arttığını, çocuk eğitimine daha fazla katkıda buldukları, yeni iş kurma imkanlarının arttığı, mevcut işi büyütme destek olduğu, eşinin desteğinin arttığını ve özgüvenlerinin arttığı belirlenmiştir.

Yukarıda tespit edilen sonuçlar kapsamında mikro kredi uygulamasının Kahramanmaraş ilinde gerçekleştirilmesinin fakir insanlara sağladığı kredi imkânının yanı sıra, fakir insanları üretime teşvik etmesi, yoksullar arasında birlik oluşturması ve iş imkânı oluşturması gibi önemli çıktıları söz konusu olduğu söylenebilir. Kredi imkânı ile gerçekleştirilen yatırımlar, il ekonomik ve ticaret hayatına katkı sunmakla beraber, yoksul kadınların ekonomik bağımsızlıklarını kazanabilmelerine yardımcı olduğu ifade edilebilir. Böylelikle mikro kredi uygulaması, kadın girişimciliğine ve toplumda kadının statüsünün gelişmesine destek olmaktadır. Mikro kredi alan kadınlar, hem ev ortamında hem de toplum içerisinde büyük gelişim sağlamışlardır. Kadınlar bundan sonra, çeşitli kararlar alma noktasında ve kendilerini geliştirme noktasında çok aktif birer katılımcı konumuna gelmişlerdir. Kadınların toplumda saygınlık kazanmalarının yanı sıra; çocuklarının eğitimi ve aile sağlığı gibi konularda da büyük gelişme sağladıkları

belirtilebilir.

KAYNAKÇA

- AKBIYIK, N. ve L. Şahin. 2010, "Mikro kredi Uygulaması ve Ekonomik Kriz", Turgut Özal Uluslararası Ekonomi ve Siyaset Kongresi-I 15-16 Nisan Malatya, 2010, e-kitap: <http://ozal.congress.inonu.edu.tr/pdf/102.pdf>.
- AKÇA, Bahar Yiğitbaş, 2004, "Yoksulluk ve Mikro Kredi: Bangladeş ve Diyarbakır Örnekleri, İşçi Sınıfının Değişen Yapısı ve Sınıf Hareketlerinde Arayışlar Deneyimler, (içinde), Sosyal Araştırmalar Vakfı Yayınları, 1.b. İstanbul
- ARPACIOĞLU, Özge ve M. Yıldırım, 2011, "Dünya'da ve Türkiye'de Yoksulluğun Analizi", Niğde Üniversitesi İ.İ.B.F. Dergisi, Cilt.4, Sayı 2: 60-76
- BAKAN, İ. ve A. M. Eyitmiş. 2009, "Yoksulluk ve Mikro kredi: Türkiye'de Mikro kredi Kullananların Gelir Düzeyleri İle Krediyi Kullanma Nedenleri ve Çıktıları (Sosyal ve Ekonomik) Arasındaki İlişki", Uluslararası 7. Bilgi, Ekonomi ve Yönetim Kongresi Bildiriler Kitabı.
- BEŞİNCİ Murat, 2005, "Mikro Kredi İle Yoksulluğa Son", **Dünya Gazetesi**, 19,08.2005
- BOZKAYA, Gülferah, 2011, "Sosyal Kalkınmanın İki Bileşeni: SODES Projeleri ve Mikro Kredi", 1.Uluslararası Bölgesel Kalkınma Konferansı, 22-23 Eylül, Malatya
- CAN, Yeşim ve A. Karataş, 2007, "Yerel Ekonomilerde Kalkınmanın İtici Gücü Olarak Kadın Girişimcilerin Rolü ve Mikro Finansman: Muğla İli Örneği", Selçuk Üniversitesi Karaman İ.İ.B.F. Dergisi Yerel Ekonomiler Özel Sayısı, Mayıs 2007, s.251-261
- COHEN, Monique ve Deena Burjorjee, 2005, "Mikro Finansın Etkileri", Uluslararası Mikro Finans Konferansı, 12-13 Aralık, İstanbul
- GÖKYAY, Çağatay, 2008, Türkiye'de Mikro Kredi Uygulamaları ve İstihdama Yansımaları, Türkiye İş Kurumu Genel Müdürlüğü Uzmanlık Tezi, Ankara
- GÜNEŞ, Samet, 2009, Yoksullukla Mücadelede Mikro Kredi Uygulamaları ve Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Genel Müdürlüğü Proje Destekleri, Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Genel Müdürlüğü, Sosyal Yardım Uzmanlık Tezi, Ankara
- HELMS, Brigit 2005, "Mikro Kredi: Birçok Müdahale Stratejisinden Bir Tanesi", Uluslararası Mikro Finans Konferansı, 12-13 Aralık, İstanbul
- HOSSAIN, Farhad ve T. Knight, 2008, "Financing the Poor: Can Microcredit Make a Difference? Empirical Observations From Bangladesh", BWPI Working Paper 38, University of Manchester, Manchester: 1- 12
- Kalkınma Bakanlığı, (2012), Türkiye Sürdürülebilir Kalkınma Raporu: Geleceği Sahiplenmek Haziran 2012, Kalkınma Bakanlığı, Ankara
- KENDİRLİ, Selçuk, Y. Ülker ve M. Tuna, 2012, "Girişimciliğin Özendirilmesinde Mikro Kredi Uygulamaları: Kırgızistan Ekonomisi İçin Bir Değerlendirme",

- International Conference on Eurasian Economies, 2012, Kırgızistan
- MAYOUX, Linda, 2005, "Women's Empowerment Through Sustainable Micro-Finance: Rethinking ' Best Practice'", <http://lindaswebs.org.uk>, Discussion Paper, September
- PEHLİVAN, Mustafa, 2013, Kahramanmaraş Valiliği Mikrofinans Programı, Yıllık Rapor, Kahramanmaraş
- SAKARYA, Ş., 2008, "Yerel Kalkınmanın Finansal Dinamiği: Mikro Finans ve Türkiye'deki Gelişmeler", Muhasebe ve Finansman Dergisi, Sayı 37, Ocak
- SEYYAR, Ali, 2003, "Sosyal Siyaset Açısından Yoksulluğa Karşı Mücadele", Yoksulluk 1.Cilt, Deniz Feneri Yayınları, İstanbul
- ŞENGÜR, Mehmet ve S. Taban, 2012, "Yoksullukla Mücadele Stratejisi Olarak Mikro Kredi Uygulaması: Eskişehir İli Örneği", Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, Haziran, 13 (1): 59-89
- YILDIZ, E. Baday, U. Sivri ve M. Berber, 2010, "Türkiye'deki İllerin Sosyo-Ekonomik Gelişmişlik Sıralaması (2010)",
- TÜİK, (2012), Yoksulluk Çalışması 2011, Sayı 10952, <http://www.tuik.gov.tr/Pre-HaberBultenleri.do?id=10952>, (19.04.2013)
- <http://www.undp.org.tr>
- [http:// www.tgmp.net](http://www.tgmp.net), (22.04.2013)
- <http://www.kahramanmaras.bel.tr/kent-hakkinda/kahramanmaras-ekonomisi.html> (21.04.2013)
- [http:// www.kmtso.org.tr](http://www.kmtso.org.tr), (20.04.2013)
- http://www.tgmp.net/index.php?option=com_content&view=article&id=143&Itemid=571 (15.04.2013)

ABDÜLHAMİT HAN CAMİ VE ÇİNİLERİ

Öğr. Gör. Merve DANIŞMAN¹

Özet

Bu çalışma, Cumhuriyet döneminde inşa edilen Türkiye'nin üçüncü büyük camisi olma özelliği taşıyan Abdülhamit Han Cami'ni ve içerisindeki çinileri tanıtmak ve ülkemizin diğer iki büyük cami ile karşılaştırmalarını yapmak amacıyla yapılmıştır.

Abdülhamit Han Camisi 46 metre yüksekliğindeki kubbesi 81 metre yüksekliğindeki 4 adet minaresi ve 46 bin metrekare kapalı alanıyla Ankara Kocatepe ve Adana Sabancı Camisi'nden sonra Türkiye'nin üçüncü büyük camisi olma özelliği taşımaktadır.

Caminin inşaatı ile 18 yıl boyunca 500 usta ilgilenmiştir. Araştırmada, cami içerisinde bulunan çinilerin özellikleri bakımından İznik çinisi olduğu tespit edilmiştir.

Nitel araştırma yöntemlerinden, görüşme yönteminin kullanıldığı çalışmada cami imamı Ömer Faruk ŞİRİKÇİ, hat yazılarını yazan Öğretim Görevlisi Arif YÜCEL ve caminin çinilerini yapan Ceramik Art Line firması ile görüşülmüştür.

Bu çalışmanın amacı, cami içerisinde bulunan çinilerde kullanılan motifler ve bu çinilerin cami içerisinde buldukları yerlere göre anlamların araştırılmasının yanında özellikle kültür miraslarımızın korunması adı altında Ankara Kocatepe ve Adana Sabancı Camilerindeki çiniler ile kıyaslamasının yapılmasını hedeflemektedir. Ayrıca; Abdülhamit Han Cami'deki çinilerin kayıt altına alınması kapsamında, envanter kayıtlarının yapılması ve Kültür Bakanlığı'na sunulması planlanmaktadır.

Abstract

This study has been conducted with the aim of introducing Abdulhamit Han Mosque which is the third largest mosque of Turkey that was built at the Republican Era and ceramic tiles in it and comparing it with two largest mosques of our country.

Abdulhamit Han Mosque is the third largest mosque of Turkey with its 56 meters canopy, 81 meters four minarets and 46.000 square meters indoor space

1 Gazi Üniversitesi Ankara Meslek Yüksek Okulu Geleneksel El Sanatları Bölümü

after Ankara Kocatepe Mosque and Adana Sabancı Mosque.

500 craftsmen have handled construction of the mosque during 18 years. It was identified in this study that the ceramic tiles of the mosque are İznik ceramic tiles in terms of features.

In the study ,which was used interview method that is one of qualitative research methods, imam of the mosque Faruk ŞİRİKÇİ, calligraph of the mosque Lecturer Arif Yücel and the firm Ceramik Art Line which has made ceramic tiles of the mosque were interviewed.

The aim of this study is researching motifs on the ceramic tiles in the mosque and meanings of ceramic tiles according to their position in the mosque and also comparing the mosque's tiles with Ankara Kocatepe Mosque and Adana Sabancı Mosque's tiles for to protect especially our cultural properties. Furthermore, inventory of ceramic tiles in the mosque and introducing them to The Ministry of Culture has been planned within the context of registering the tiles in Abdulhamit Han Mosque.

ABDÜLHAMİT HAN CAMİ VE ÇİNİLERİ

Şehre hakim bir mevkide bulunan Abdulhamit Han Cami' nin yapımına 1993 yılında başlanmıştır. Cami, Maraş için önemli bir anlam taşıyan Mercimek Tepesi' nde bulunmaktadır ve Maraş' ın her bölgesinden kolayca görülmektedir.

Cami büyüklük olarak, Cumhuriyet döneminde yapılan camiler arasında üçüncü sırada yer almaktadır. Bulunduğu konum ve minarelerinin yüksekliği sebebiyle şehrin sembolü haline gelmiştir. Tarihi bir özelliği olmamasına rağmen yerli ve yabancı turistlerin ilgisini çekmektedir.

Mercimek Tepeye önem kazandıran olay: Fransız işgali sırasında Fransızların mercimek tepeye kurdukları mitralyözlerle şehri topa tutarak uzun süre mücadele ettikten sonra tepeyi terk ederek Türkoğlu ilçesine çekilmek zorunda bırakılmış olmalarıdır. Şehrin kurtuluşu sırasında Mercimek Tepe üzerinde önemli bir mücadele sergilenmiş ve birçok şehit verilmiştir.

Cami ismini Osmanlı Devleti' nin 34. Padişahı olan Sultan Abdulhamit Han' dan almıştır. Sultan Abdulhamit Han isminin ilk defa kamil manada kullanıldığı

İKİNCİ SALON / I. OTURUM

camii Kahramanmaraş'ta inşa edilen bu camidir. Selatin camilerinde banisi konumundaki padişahların adına Cuma hutbesinden önce Fatiha okutulduğu gibi, bu camide de her hutbeden önce banisi konumundaki Abdülhamit Han adına Fatiha Suresi okutulmaktadır.

CAMİNİN MİMARİSİ

Cami dört minaresi ile Selimiye'yi, merkezi kubbe ve yarım kubbeleriyle de Sultan Ahmed' i andırır. Ana kubbe etrafında dört yarım kubbe yer almaktadır. Bu yarım kubbeler köşe kubbeleri ile genişletilmiştir. Kubbeler geleneksel tarzda kurşunla kaplanmıştır. Asıl cami kısmına ceviz oyma tarzda yapılmış dört kapıdan girilir.

İç süslemede klasik Osmanlı mimarisi örnek alınmış, malzeme olarak çini, mermer, traverten, ahşap ve vitraylar kullanılmıştır.

Ağırlıklı olarak Maraş ve yöresinin el sanatları sergilenmeye çalışılmıştır.

Caminin dış yüzeyi taş kaplama olup, kullanılan taş, Kayseri'den getirilmiştir. Kayseri' den getirilen bu taşlar, Maraşlı taş ustaları tarafından işlenmiştir. İç yüzeylerde tamamen doğal traverten kullanılmıştır. Taş işçiliğinin bulunduğu bölgelerde boya kullanılmamıştır. Ana kubbenin ortasında ise İhlas Suresi zikredilmiştir. İhlas Suresi ile birlikte ana kubbede Allah' ın 99 ismi yer almaktadır. Süslemede İhlas Suresinin kenarlarından aşağı doğru dökülen damlalar şeklinde ana kubbeye işlenen Esmâ-ül Hüsna Türkiye' de bir ilktir.

Adana Sabancı Camii

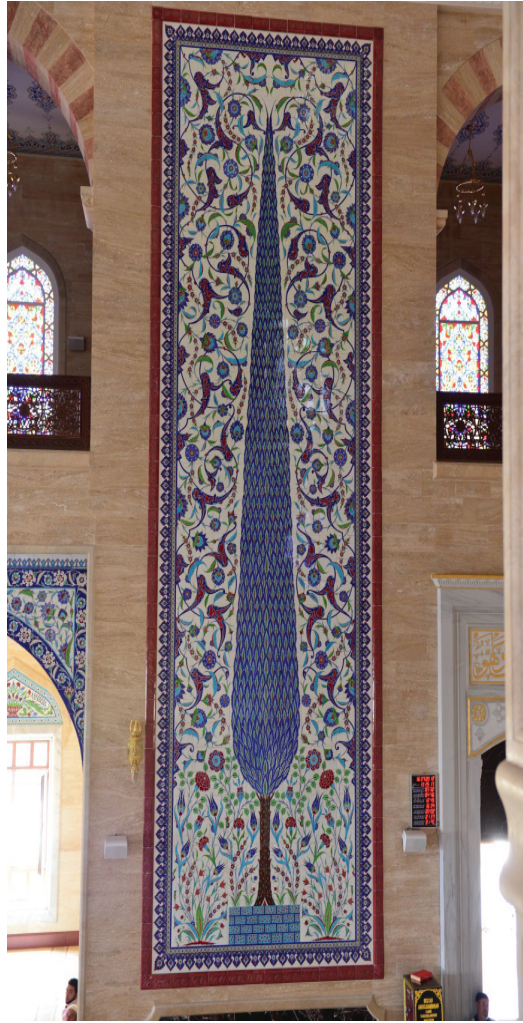

Ankara Kocatepe Camii

Cumhuriyet döneminde inşa edilen Adana Sabancı Cami ve Ankara Kocatepe Cami' den sonra Türkiye'nin üçüncü büyük camisi olma özelliği taşıyan Abdülhamit Han Cami' nin çinileri ise çini yapımına uygun bir şekilde Kütahya' da Ceramik Art Line firması tarafından yapılmıştır.

Toplam 350 metrekare çini kullanılmıştır. Teknik olarak İznik çinisi ile yapılmıştır. Çini panolarda selvi ağacının, hayat ağacının ve orta göbekli şemse motiflerin yer aldığı kompozisyonlar ve hat sanatı kullanılmıştır.

Selvi ağacı motifi, çini sanatında ölümü ifade etmektedir. Ve bu sebeple cemaat ibadetini yapıp, tekrar dünyaya dönerken ölümü hatırlasın diye, selvi ağacının kullanıldığı panonun cami giriş kısmına yerleştirilmesi uygun bulunmuştur.

Aynı zamanda selvi motifleri, Allah'ın birliğini ve dünya ile ahiret arasındaki çizgiyi tasvir eder. Zeminde görülen Rumiler bir tür hürde rumi dir. Ve bu da sonsuzluğu simgelemektedir.

Selvi ağacı ile hurde ruminin aynı kompozisyonda kullanılmasının amacı, ölümden sonraki hayatın sonsuzluğunu anlatmaktır.

Yapılan panolardaki desenlerin bir diğeri ise bahar dalları ve hayat ağacının olduğu kompozisyonudur. Kullanılan bahar dalları ve hayat ağacı, yeni bir hayatın, yeni bir başlangıcın tasviri amacı ile yapıldığından, kibleye yakın yerde bulunmaktadır.

Burada yeni hayat ve yeni bir başlangıç diye bahsedilen olay, ölümden sonraki ebedi hayattır. Bu tasarımda kullanılan şemse motifler, göze dolgunluk hissi vermesi amacı ile yapılmıştır. Panonun alt kısmında görülen laleler, alçakgönüllülüğü ve teslimiyeti ifade eder ki, sonsuz aşk demektir. Yine alt tarafta sağ ve sol yanlarda görülen gül motifi, katmer katmer açmıştır ve her zamanki gibi yukarı bakmaktadır. Kıvrımlı, düz, dişi kenarları ile koyu veya açık renkli yaprakların, düşmüş olanları ölümü, henüz açmamış olanları ise doğumu simgeler.

Orta göbekli olan panolar klasik şemse motifleridir. Fakat bunlar tasarlanırken herhangi bir anlam düşünülmemiştir. Sadece göze hoşluk vermesi ve estetik bir görünüm sağlaması hedeflenmiştir.

Bu kompozisyonda lale, karanfil, sümbül, hatai, penç, papatya ve yaprak motifleri bulunmaktadır. Yapraklarda turkuaz-kırmızı ve yeşil-kırmızı renkleri kullanılarak modern bir görünüm elde edilmiştir.

Panoların kenarlarında vişne çürüğü çerçeveler kullanılmıştır. Amacı tamamen modernlik katmaktır.

Hat sanatının kullanıldığı panoda, geçme motifleri de kullanılarak İhlas Suresi zikredilmiştir.

Diğer panolarda, kullanılan motifler ve cami içindeki yerlerinde, tasarımcısı tarafından herhangi bir anlam düşünülmeden yapıldığı ifade edilmiştir. Fakat kullanılan kompozisyonların çinideki anlamına bakıldığında zeminde genel olarak helezon hareketleri görülür ki, bunu da sonsuzluğu ifade ediyor şeklinde yorumlayabiliriz.

Cumhuriyet dönemi eserlerinden olan ve ülkemizin en büyük ikinci camii olma özelliğini taşıyan Ankara Kocatepe Cami' ndeki çinileri yapan tasarımcılar ise (Mehmet KOÇER, Reha TOLUN), tasarımlar yapılırken motiflerin anlamlarının göz önünde bulundurulmadığını belirtmişler, hatta yapılan panoların cami içinde plansız bir şekilde yerleştirildiğini ifade etmişlerdir. Kocatepe camiinde yapılan bir pano tekrar tekrar farklı yerlerde kullanılmıştır. Çiniler, cami içinde sadece mihrap cephesinde bulunmaktadır. Üst katlarda ve diğer taraflarda çini bulunmamaktadır. Buda cami içindeki çinilerin varlığını zayıf göstermektedir.

Bunların yanında özellikle kültür miraslarımızın korunması ve kayıt altına alınması kapsamında, camideki çinilerin envanter kayıtlarının yapılması ve Kültür Bakanlığı' na sunulması planlanmaktadır.

CUMHURİYET DÖNEMİ TÜRK PLASTİK SANATLAR TARİHİNDE MARAŞLI RESSAMLAR ÜZERİNE BİR DEĞERLENDİRME.

Ali KOÇ¹

Özet

1883 yılında ressam, müzeci ve arkeolog Osman Hamdi Bey (1842-1910) tarafından, Sanayi-i Nefise Mektebi'nin İstanbul'da kurulması, Türk Plastik Sanatlar olgusunun, sanat eğitimi yoluyla yönünü batıya dönmesi neticesini doğurur. Bu kuruluştan 40 yıl sonra, 1923 yılında Osmanlı Devleti yerine, Türkiye Cumhuriyeti'nin kurulmasıyla Türk Plastik Sanatlar süreci de yeni bir ivme kazanır. Cumhuriyet Dönemi Türkiye'sinde sadece plastik sanatlarda değil, sanatsal-kültürel tüm alanlarda, yönetimler tarafından batıya dönük bir politika takip ve teşvik edilir. Cumhuriyet Dönemi'nin ilk yıllarından itibaren fark edilen bir başka gerçeklik ise, 'sanat ve kültür sadece İstanbul ile sınırlı tutulmamalı, Anadolu'nun tüm kentlerine de götürülmelidir' düşüncesidir. Bu düşüncenin uygulama örnekleri 90 yıllık Cumhuriyet tarihi boyunca, resmi ya da özel, çeşitli kurum ve kuruluşların plastik sanatlar alanında yaptıkları bir takım çalışmalarda gözlemlenebilir. Yıllar içerisinde bakanlıkların, üniversitelerin, bankaların, holdinglerin, belediyelerin, Anadolu'nun farklı kentlerinde plastik sanatlarla ilgili yarışmalar, sergiler, konferanslar, sempozyumlar, çalıştaylar, buluşmalar, bienaller, fuarlar ve festivaller organize ettikleri görülür. Özellikle son yıllarda devlet ya da özel üniversitelerin bünyesinde kurulan çok sayıdaki güzel sanatlar fakülteleri de hadisenin en önemli boyutunu oluşturur. Bu bağlamda bir Anadolu kenti olarak Maraş'ta Cumhuriyet Dönemi Plastik Sanatlar olgusunun, Maraş'lı ressamlar nezdinde yansımaları nelerdir? Bu dönemde Maraş'tan yetişen ressamlar kimlerdir ve Türk Plastik Sanatlar sürecine hangi katkıları yapmışlardır? Bu ressamların bireysel durumları, onların hangi oluşuma veya gruba yakın görünmelerini sağlamaktadır? Bu sanatçılardan Maraş konusunu çalışanlar var mıdır ve nasıl çalışmışlardır? Bu ve benzeri sorulara cevap aranacaktır. Söz konusu Maraş'lı ressamlardan yirmi isim tespit edilerek, doğum tarihlerine göre cumhuriyetin ilk yıllarından günümüze gelinceye kadar tek tek tanıtılacak ve Türk Plastik Sanatlar sürecine olan katkıları analiz edilecektir. Ayrıca görsel sanatlar dalının resim, heykel, grafik tasarım, geleneksel sanatlar, karikatür ve fotoğraf dallarında, sanat

1 Okt., Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi Rektörlüğü Güzel Sanatlar Bölümü Öğretim Elemanı, alikoc@ksu.edu.tr

eğitimcisi ya da sanat emekçisi olarak tespit edilen Maraş'lı isimler belirtilecektir. Dolayısıyla Cumhuriyet Dönemi sanat ve kültür anlayışının, görsel sanatlar alanındaki yansımaları, yerel bir Anadolu kenti olarak Maraş bağlamında incelenecektir.

Anahtar kelimeler: Cumhuriyet, Maraş, Sanat, Kültür, Plastik, Resim, Ressam, Sergi.

PLASTIC ARTS OF THE REPUBLIC OF TURKEY IN AN EVALUATION OF PAINTERS MARASH.

Abstract

In 1883, painter, curator and archaeologist Osman Hamdi Bey (1842-1910), by Industry School of Fine Arts in Istanbul the establishment of the Turkish Plastic Arts phenomenon, art education through the direction westward rotation result in the birth. This organization after 40 years, instead of the Ottoman Empire in 1923, with the establishment of the Republic of Turkey Turkish Plastic Arts is a new momentum in the process. Republican Period in Turkey not only in the plastic arts, artistic- cultural in all areas, by management and are encouraged to follow a policy facing west. The difference from the first years of the Republic Period another reality, the ' art and culture should not be limited only to Istanbul, Anatolia, also should be taken to all of the city 's ' is the idea . Examples of the application of this idea for 90 -year history of the Republic, public or private, of various institutions and organizations in the field of plastic arts can be seen in their teamwork. Over the years, ministries, universities , banks , holding companies , municipalities, Anatolia in different cities of the plastic arts related competitions, exhibitions, conferences, symposia, workshops, meetings , biennials, fairs and festivals organized they are seen. Especially in recent years the government or a large number of private universities established within the faculty of fine arts constitute the most important aspect of the event. In this context, as an Anatolian city of Maras Plastic Arts of the phenomenon in the Republican Period, Marash What are the reflections in the eyes of the painter? During this period, the former painter Who are Maras and Turkish Plastic Arts which contribute to the process were made? This artists' individual situations, they make them look which is close to the formation or group? Maras subject of these artists have worked and how employees are there? These and other questions will be answered. Marash twenty name comes from the painter can be identified, according to birth dates from the early years of the republic until the individual will be introduced and its contribution to the process of Turkish Plastic Arts will be analyzed. In addition, the visual arts of painting, sculpture, graphic design, traditional art, cartoons and photos in the fields of art, or art educators identified as laborers Marash names will be mentioned. Therefore, the concept of art and culture in the Republic Period, the reflections in the field of visual arts, as a local Anatolian town of Maras will be examined in the context.

Key words: The Republic, Marash, Art, Culture, Plastic, Painting, Painter, Exhibition.

1. Giriş

Cumhuriyet Dönemi Türkiye'sinin 1923 yılında kurulması, sanat ve kültür faaliyetlerinin de bu tarihte başlaması anlamına gelmez. Türkiye Cumhuriyeti'nin 1923 kuruluşundan önceki yıllarda, Osmanlı İmparatorluğunun son dönemlerinde 1839 yılında yayınlanan Tanzimat Fermanı ile Türk toplumu yönünü batıya dönmeye başlar. Arkasından gelen Meşrutiyet Döneminde 1883 yılında İstanbul'da Sanayi-i Nefise Mektebi'nin kurulmasıyla da batı tarzı sanat/plastik sanatlar etkinlikleri kurumsal kimlik kazanır. Atatürk Türkiye'sinde cumhuriyetin kuruluşuyla birlikte her alanda büyük bir yenilik ve yenilenme hareketi başlar. Bu hareketlerin amacı tarihi, toplumu, kültürü, ekonomisi, hukuku ve yaşam biçimiyle dinamik ve 'çağdaş' bir Türkiye yaratmaktır (İskender, 1996: 42-45). Cumhuriyet öncesinde temelleri atılan batılılaşma süreci, cumhuriyet sonrasında sanat desteğini de yanına alarak ve 'çağdaş'laşarak devam etmektedir. Şu halde resim sanatı alanında batılılaşma yönündeki gelişmeler, cumhuriyet öncesi ve cumhuriyet sonrası olmak üzere değerlendirilmelidir. Cumhuriyet öncesi ile sonrası arasında, iki farklı dünya görüşü ve bir takım ayrımlar söz konusu olsa da, aslında bu iki dönemin birbirine bağlı ve birbirini takip eden iki periyot olduğu sonucunu doğurur (Özsezgin, 1998: 8-9). Öncesi ve sonrasıyla cumhuriyetin sanat anlayışı, uygulaması, felsefesi, faaliyeti ve etkinlikleri bir bütün teşkil eder.

Osmanlı İmparatorluğu veya akabinde kurulan Türkiye Cumhuriyeti devletinde sanat ve kültür olgusu, siyasi yönetimlerin, güçlerin himayesi altındadır. Cumhuriyetin kuruluş yıllarından itibaren Türk Devleti sanata ve kültüre destek olmuştur. Sanata ve kültüre verilen bu destek sayesinde, cumhuriyetin amaçları ve idealleri gerçekleştirilmiştir. Bu süreçte sanat, Türk devletinin çağdaşlaşma misyonunu sağlayan temel araçlardan birisi konumundadır. Dolayısıyla, henüz Cumhuriyetin ilk yıllarında (1926) Milli Eğitim Bakanlığına bağlı olarak Sanayi-i Nefise Müdürlüğü ve Sanayi-i Nefise Encümeni kurulur (Öndin, 2003: 69). Sanat ve kültür politikalarını milliyetçilik ve çağdaşlaşma üzerine temellendiren Türkiye Cumhuriyeti devleti, bu etkinliklerin geniş halk kesimine ulaştırılması bağlamında 1932 yılında Halkevlerini kurar. Halkevlerinin Türk halkına karşı iki önemli misyonu vardır; ilki, sosyal reformları insanlara benimsetmek, diğeri, çağdaşlaşmak amacıyla sanatsal ve kültürel etkinlikler yapmaktır. 1940 yılında İsmet İnönü döneminde kurulan Köy Enstitüleri de benzer amaçlara hizmet etmek ve özellikle de öğretmen yetiştirmek amacıyla kurulmuştur. Ancak, burada Halkevleri gibi, benzer sanat ve kültür çalışmaları yapılmasına karşın, çoğunlukla bir siyasi partinin ilkeleri doğrultusunda yönlendirmeler yapılmıştır (Öndin, 2003: 80-98). 1938 ile 1943 yılları arasında yapılan 'Yurt Gezileri' Cumhuriyet döneminde devlet destekli yapılan bir başka önemli resim sanatı faaliyetidir. Bu yıllar arasında, o dönemin önemli Türk ressamı Anadolu'nun tüm şehirlerine ayrı ayrı gönderilerek buldukları şehirleri resmetmeleri istenir. Süreç sonunda

ressamlardan 675 resim toplanır; ancak sonraki yıllarda bu resimlerin macerası tam bir ‘Türkiye’ gerçeğidir; ‘Memleket Resimleri gezisi: Kayıp Resimler!’ (Ural, 1998: 62-65). 1957 yılında İstanbul’da ikinci bir sanat eğitimi kurumu olarak ‘Devlet Tatbiki Güzel Sanatlar Yüksek Okulu’ (Marmara Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi) kurulmuştur. Cumhuriyet döneminde devlet desteğinde sanata verilen bir başka önemli destek, sergiler ve yarışmalar başlıkları altında gerçekleştirilir. 1933 yılında başlayan İnkılâp Sergileri 1939 yılından itibaren ‘Devlet Resim ve Heykel Sergileri’ne dönüştürülmüştür (Öndin, 2003: 224-225). Bu tarihten itibaren zaman zaman değişik isimler almış olsa dahi, 1939 yılında başlayan Devlet Resim ve Heykel Sergileri, halen Kültür Bakanlığı tarafından ‘Devlet Resim ve Heykel Sergisi’ başlığı altında resim, heykel, seramik, özgün baskı gibi alanlarda yarışmalarla devam ettirilmektedir.

Cumhuriyet döneminin sanatına bütün olarak bakıldığında, devlet; insanı ya da sanatçıyı, çağdaşlaşmanın ve kalkınmanın öncü gücü şeklinde değerlendirmektedir. Dolayısıyla ‘birey’ kavramına önem veren bu dünya görüşünde sanatçının özgürlüğü ve her tür eğilime yönelebileceği, çoğulcu bir sanat anlayışı ortaya çıkmaktadır (Özsezgin, 1998: 10). Bu çerçevede özgür olduğunu hisseden cumhuriyet dönemi Türk resim sanatçıları kendi aralarında bir takım sivil sanat gurupları kurmuşlardır. Bu guruplar adı altında kendi kişisel sanat gelişimlerini sağlarken, ulusal sanatın meydana gelmesine de katkıda bulunmuşlardır. Cumhuriyet Türkiye’sinde ilk olarak plastik sanatlar gurubu ‘Müstakil Ressamlar ve Heykeltıraşlar Birliği’ adı altında 1929 yılında İstanbul’da kurulmuştur. Bu gurubu, 1933 yılında yine İstanbul’da kurulacak olan ‘D Gurubu Hareketi’ izleyecektir. Daha sonra 1941 yılında ‘Yeniler Gurubu’, 1947 yılında ise ‘Onlar Gurubu’ kurulmuştur (Tansuğ, 1991: 166-227). Cumhuriyet dönemi Türk Plastik Sanatlar serüveninde kurulan bu guruplar haricinde, özellikle 1950’li yıllardan sonra Avrupa’da doğan sanat akımlarına yakın üsluplarda çalışan ressamların kişisel çabaları da belirtilmelidir. Bu bağlamda Türk ressamlarından; soyut sanata yönelenler, figüratif resim yapanlar, dışavurumcular (ekspresyonizm), gerçeküstücüler (sürrealizm), fotogerçekçiler, minimalistler, kavramsal sanat yapanlar, naifler, suluboyacılar ve özgün baskı resim yapan sanatçılar vardır (Ersoy, 1998: 5-6). Cumhuriyet döneminin plastik sanatlar sürecinde bazen devlet tarafından desteklenen sanat etkinlikleri yanında, sanatçıların bireysel gayretleri de önemli olmuştur. Ayrıca bu çalışmalara bir takım yarı resmi ya da gayri resmi kurum ve kuruluşların faaliyetlerini de dâhil etmemiz gerekmektedir. Tüm bu süreçler Cumhuriyet Dönemi Türk Plastik Sanatlar tarihinin toplamını oluşturmaktadır.

90 yıllık Cumhuriyet Dönemi Türk Plastik Sanatlar sürecinden mütevazı bir Anadolu kenti olarak Maraş nasıl etkilenmiştir? Bir başka açıdan Maraş şehri, ulusal Türk Plastik Sanatlar tarihini nasıl etkilemiştir? Bu bağlamda Maraş kentinin ressamlarının sürece katkıları ya da süreçten aldıkları nelerdir? Dolayısıyla Maraş’tan yetişen ressamlar kimlerdir? Bu ressamlar nerede ve nasıl bir sanatsal üretim gerçekleştirmişlerdir? Bu ve benzeri sorular bağlamında

İKİNCİ SALON / I. OTURUM

Maraşlı ressamların hangi perspektif içinde ve nasıl bir platformda durdukları anlatılacaktır. Maraşlı ressamların yetişme ortamları, sanatsal çalışmaları ve sanatsal üretimlerinin yanı sıra yerel ve ulusal sanata olan katkıları gündeme getirilecektir. Bu sanatçıların kişisel duruş noktaları anlatılarak, ulusal platformda yakın durdukları bir alanın, gurubun, ekolün, hareketin olup olmadığı belirtilecektir. Söz konusu ressamlar arasında – varsa- yerel bir Anadolu kenti olarak Maraş konusunu resimlerinde konu edenler değerlendirilecektir. Kısaca bu çalışmada Maraşlı ressamlar üzerinden bir sanat profili çıkarılarak; merkezdeki sanat faaliyetlerine uzak bir Anadolu kentinin, Cumhuriyet Dönemi Türk Plastik Sanatlar sürecine kattıkları veya bu süreçten aldıkları orta yere getirilmeye çalışılacaktır. Maraşlı ressamların doğum tarihleri baz alınarak, ilk sanatçılardan günümüze gelinceye kadar, yaklaşık olarak 90 yıllık süreç içerisinde 20 sanatçı tespit edilebilmiştir. Tanıtılarak incelenecek olan isimler şunlardır: Ali Rıza Bayazıt (1883-1964), Mustafa Gürünlü (1941-2009), Ahmet Özcan (1943-2009), Ali Atmaca (1947), Memik Kibarkaya (1950), Nurten Zabun (1950), Ahmet İhsan Aslantürk (1952), Orhan Benli (1954), Vedat Akkök (1958), Ahmet Gözcü (1959), Mehmet Çetiner (1960), Abbas Ketizmen (1960), Erol Yıldır (1962), Necati Kiraz (1962), Ali Koç (1970), Bünyamin Küçükkürtül (1970), Mehmet Akif Orçan (1976), Ömer Ünsal (1976), Ahmet Akkurt (1977) ve Mehmet Akif Kaplan (1978).

Cumhuriyet Dönemi Türk Görsel-Plastik Sanatlar serüveninin Maraş ayağı üzerinde inceleyeceğimiz bu ressamların yanı sıra, sanat eğitimcisi ya da sanat çalışanı olarak kent kültürü ile kentlilik bilincinin meydana gelmesine katkı yapan resim, heykel, grafik tasarım, karikatür, geleneksel sanatlar ve fotoğraf alanlarının isimlerini burada belirtmemiz gerekmektedir. Bu isimler, resim alanında; Nüzhet Karamani (Alkaç) (1887-1967), Ömer Akkök (1921-1989), Vural Bayazıt (1934), İrfan Seçkin (1945), Şükriye Göçer (1948), Hayriye Çiğsan Boyacıgil (1950), Hacı Demirci (1951), Ali İhsan Kuyumcu (1955), Seyfettin Çınar (1965), Mehmet Koç (1968), Hakan Demir (1970), Oğuz Kınay (1975), Harun Keklik (1976), Erdal Abıka (1977), Ömür Kırac (1977), Bilgehan Karakoç (1978), Rabia Demir (1978), Ümit Parsıl (1979), Nimetullah Köse (1980), Ahmet Suna (1982), heykel alanında; Ahmet Bozkurt (1903-...?), Nihat Eray (1937-...?), Hasan Canel (1950), Serkan Demir (1975), Ali Sarıgöz (1977), grafik tasarım alanında; Faruk Kutlu (1962), Mustafa Kibarkaya (1966), Salih Koca (1972), Serdar Toka (1975), Arif Gürlü (1974), Cem Karakız (1975), Melih Gemci (1975), karikatür alanında; Cemal Arıç (1960), Sıtkı Kazancı (1961), Mehmet Aslan (1962), Necmettin Çanak (1967), İhsan Toy (1968), Sait Işık (1969), geleneksel sanatlar alanında; Kamil Nazik (1940), Arif Yücel (1963), Abdullah Oğuzhanoglu (1974), Erkan Büyükçapar (1975), Nazik Ağyar (1980) ve fotoğraf alanında; Durmuş Öztürk (1959), Mehmet Kırmızıkkaya (1960), Arif Avize (1971) ile Baran Özdemir (1977)'den meydana gelmektedir.

2. Cumhuriyet Döneminde Maraşlı Ressamlar

2 a) Ali Rıza Beyazıt (1883-1964)

1883 yılında İstanbul'da doğdu. Aslen Konya Merkez Selçuklu İlçesi Bayazıt Mahallesi Kurşuncular (Bayazıtlar) sülalesinden Mehmet efendinin oğludur. Ali Rıza Beyazıt ve ailesi Konya'ya Maraş'tan giden Bayazıt'lar kolundandır. İlk ve orta öğrenimini İstanbul Eyüpsultan Baytar ve Eczacı Askeri Rüştüyesi ile Kuleli Askeri İdadisi'nde tamamlamıştır. 1907 yılında İstanbul'da Harbiye Okulundan mezun olmuştur.

Ali Rıza Beyazıt, Harbiye'de öğrenciyken, Türk resim sanatı tarihinin asker ressamlar kuşağının en önemli temsilcilerinden olan Hoca Ali Rıza ile Halil Paşa'dan resim sanatı dersleri almıştır. Harbiye'deki öğrencilik yıllarında, resimdeki başarısı dolayısıyla, bu ressam hocalarının takdirini kazanmış ve arkadaşları tarafından kendisine 'Ressam Rıza' lakabı takılmıştır. 1907 ile 1911 yılları arasında Manastır Askeri Rüştüyesi ve İdadisi ile Manastır Mülkiye İdadisi ve Darümuallimin'de resim ve geometri öğretmenliği yapmıştır. 1912 yılında Fatih Rüştüyesi resim dersleri öğretmenliği yapmış ve akabinde Balkan Savaşına katılmıştır. 1913 yılında Genelkurmay Başkanlığının yaptığı sınavı kazanarak Haritacılık şubesine geçmiştir. 1914 yılında Birinci Dünya Savaşı sırasında Hicaz'a gönderilmiş ve harita ekibinde topograf subayı olarak görev yapmıştır. Bu görevi sırasında Suriye, Filistin ve Hicaz (Mekke-Medine) başta olmak üzere yurdun dört bir tarafını görmüştür. Ali Rıza Beyazıt 1917'de yüzbaşı, 1926'da binbaşı ve 1933 yılında ise yarbaylığa yükselmiştir. 1938 yılında Yedek Subay Okulu harita öğretmenliğinden emekli olmuştur. 1945 yılında Ankara'da asker ressam arkadaşlarıyla birlikte 'Asker Ressamlar Sanat Derneği'ni kurmuştur. 1952 yılında İtalya'da yapılan uluslararası desen yarışmasında, yaptığı karakalem çalışmasıyla birincilik ödülü almıştır. 1963 yılında 'Asker Ressamlar Derneği'nin şeref üyeliğine seçilmiştir.

Ali Rıza Beyazıt, karakalem ve yağlıboya çalışmalarında izlenimci (empresyonist) bir üslupta yaptığı manzara resimleriyle doğanın geniş olanaklarından faydalanmaktadır. Gerek karakalem çalışmalarında, gerekse renk ve fırça kullanımı açısından hocası olan büyük üstat Hoca Ali Rıza üslubuna çok yakın durmaktadır. Yağlıboya eserleri arasında sadece İstanbul değil, Anadolu'nun farklı bölgelerinden birçok görüntü vardır. Önemli eserleri arasında şunlar belirtilmelidir: Beyşehir Gölü, Pertek Kalesi, Medine Kapısı, İzmir İnciraltı, Mermer Ocakları, Gölbaşı ve Sapanca, Çeşme Başı, Koyun Sürüsü ve Yıldız Çiçekleri. Cumhuriyet Dönemi Türk Resim tarihinde, Asker Ressamlar Kuşağının temsilcilerinden biri olarak değerlendirilmektedir. Maraş'tan Konya'ya giden Beyazıt ailesi mensuplarından olan, Ali Rıza Beyazıt 1964 yılında Ankara'da vefat etmiştir.

2 b) Mustafa Gürünlü (1941-2009)

1941 yılında Kahramanmaraş'ın Elbistan ilçesinde doğmuştur. İlk, orta ve liseyi Elbistan'da okumuştur. 1964 yılında Ankara Gazi Orta Öğretmen Okulu

İKİNCİ SALON / I. OTURUM

ve Eğitim Enstitüsü Resim-İş Bölümü'nden mezun olmuştur. 1964 ile 1977 yılları arasında Kahramanmaraş'ta Milli Eğitim Bakanlığına bağlı orta dereceli okullarda Resim-İş öğretmenliği ve yöneticilik yapmıştır.

1977 yılında İstanbul Marmara Üniversitesi Atatürk Eğitim Enstitüsü Resim-İş bölümüne geçmiştir. Bu bölümde desen ve heykel derslerini okutmuştur. 1980 yılında Marmara Üniversitesi Atatürk Yüksek Öğretmen Okulu Resim-İş bölümünde desen ve heykel derslerini yürütmüş ve yöneticilik de yapmıştır. 1982 yılında Marmara Üniversitesi Atatürk Eğitim Fakültesi Resim-İş Eğitimi Bölümünde İş Eğitimi (Tasarım) Ana Sanat Dalı başkanlığı yapmıştır. 1984 yılında Marmara Üniversitesi Atatürk Eğitim Fakültesinde Resim-İş bölümünde tasarım dalında lisansını tamamlamıştır. 1988 yılında doçent, 1999 yılında profesör kadrosuna atanmıştır. 2008 yılında emekli olana kadar bu fakültede tasarım ve heykel derslerini yürütmüştür.

Mustafa Gürünlü, sanat eğitimciliği yanında, kişisel ve karma çok sayıda sergi açmıştır. 1980'li yıllardan sonra heykel alanına yönelir ve özellikle büst çalışmaları yapar. Özel koleksiyonlarda ve müzelerde 30'dan fazla büstü bulunmaktadır. Mustafa Gürünlü'nün en önemli büstleri arasında. Mustafa Kemal Atatürk, Sakıp Sabancı, Prof. Dr. Orhan Oğuz, Prof. Dr. Ramiz Aydın, Prof. Dr. Erol Özden, 1993 Türkiye ve 1994 Avrupa İkinci Güzeli Didem Uzel, İlhan Koman, Esat Köken ve Arif Molu'ya ait olanlardır. Mustafa Gürünlü 2009 yılında İstanbul'da vefat etmiştir.

2 c) Ahmet Özcan (1943-2009)

1943 yılında Kahramanmaraş'ın Elbistan ilçesinde doğmuştur. İlk, orta ve liseyi Elbistan'da okumuştur. Resim sanatına olan ilgisi, ilkokul yıllarından itibaren başlamıştır. Sanat eğitimi almamıştır. Gençlik yıllarında maddi imkânsızlıklar sebebiyle, resim sanatına uzak kalmıştır. Ancak Ahmet Özcan, doğayla ve çevresinde kendini etkileyen olaylarla, sürekli gözlemci olarak ilgilenmiştir. Dolayısıyla bu yıllarda resim yapmasa da, sanatsal duyarlılık özelliğine sahiptir.

Ahmet Özcan, 1970'lerden sonra Ankara'ya yerleşmiş ve uzun yıllar burada tabelacılık mesleğini yürütmüştür. 1990 yılından itibaren resme dönmüş ve sistemli bir şekilde yağlıboya tablolar yapmıştır. Bu tarihten sonra, önceki yıllardan bu tarafa içinde biriktirdiği sanat enerjisini açığa vurmuştur. Anadolu insanının unutulmuş yaşantılarını, kendi sanatsal süzgecinden geçirerek plastik bir dil oluşturmuştur. Ahmet Özcan resimleri; yalınlık, naiflik, belgesellik, figüratiflik, öyküsellik ve gerçekçilik, izlenimcilik gibi özellikleri bünyesinde barındırmaktadır. Tüm bu farklı açılara karşın, Anadolu insanının saf duyarlılığı ve yalınlığı, renklerinde ve konularında, çok net biçimde hissedilmektedir. Dolayısıyla, Ahmet Özcan resmi, Türk Plastik Sanatları tarihi sürecinde, figüratif yönde, 'toplumcu gerçekçi' bir yapı sergilemektedir. Ahmet Özcan'ın resimlerinde, Elbistan ve Maraş'taki çocukluk yaşantıları başta olmak üzere dikkat çeken konular şunlardır; yün eğiren kadınlar, gemlere taş çakan köylüler, Sütçü İmam, aba güreşi, dondurmacı, diş çekilen berber dükkânı, kağınyla saman götüren köylü, milli bayram töreni, gaz lambası ışığında ders çalışan öğrenci, Çanakkale Savaşındaki asker, yavrusunun

üzerinde titreyen kuş, kar satıcısı, ovadaki su kuyusu, tipide kurt saldırısına uğrayan köylüler, değirmen ve keçe işçileri. 2000 ile 2005 yılları arasında Ankara'da Ziraat Bankası Kuşulu Sanat Galerisinde 'Nereden Nereye' başlıklı kişisel resim sergileri açmıştır. Resmi ve özel koleksiyonlarda çok sayıda resmi bulunmaktadır. Ahmet Özcan 2009 yılında Ankara'da vefat etmiştir.

2 ç) Ali Atmaca (1947)

1947 yılında Kahramanmaraş'ın Elbistan ilçesinde doğmuştur. İlk ve orta öğrenimini Kadırlı'da, liseyi Adana'da okumuştur. 1971 ile 1972 yılları arasında İstanbul'da Mimar Sinan Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi'nde misafir öğrenci olarak resim atölyesi çalışmalarına katılmıştır. 1982 yılında Fransa'nın Paris kentinin Güzel Sanatlar Okulu ile 1986-1988 yılları arasında İtalya'nın Roma kentinde resim çalışmaları yapmıştır.

Ali Atmaca, resim çalışmaları yanı sıra, Türkiye'de yayınlanan resimle ilgili bazı dergilerde sanat çerçevesi yazılar yazmaktadır. Ali Atmaca'nın Türkiye dışında Fransa, İtalya, Japonya, Kanada, Amerika Birleşik Devletleri ve İspanya başta olmak üzere birçok özel koleksiyonda eserleri vardır. Ayrıca Fransa Nice Modern Sanatlar Müzesi ile İspanya Antibes Picasso Müzesinde eserleri vardır. Ali Atmaca biçimsel yönden renkli bir sanat anlayışına sahiptir. Ali Atmaca resminin arka planı düz renkle boyanmıştır. Düz renkle boyanan taval üzerinde soyut figürler, yuvarlak hatlar, şiirsel çizgiler, diri ve canlı renkler hâkimdir. Dolayısıyla, Ali Atmaca resmi, Türk Plastik Sanatları tarihi sürecinde, soyut sanata yönelmiş; lirik ve figüratif soyutlama yapan bir karakter sergilemektedir. Şu anki durumuyla Cumhuriyet Dönemi Türk Resim Sanatının günümüzdeki çağdaş temsilcilerinden biridir. Halen Muğla'nın Bodrum ilçesinde yaşayan sanatçı resim çalışmalarını kendi atölyesinde sürdürmektedir.

2 d) Memik Kibarkaya (1950)

1950 yılında Kahramanmaraş'ın Pazarcık ilçesinde doğmuştur. İlk ve orta öğrenimini Pazarcık'ta, liseyi Kahramanmaraş'ta okumuştur. Elazığ Fırat Üniversitesi Veterinerlik Fakültesi'nden mezun olmuştur. Memuriyet hayatı sırasında Anadolu'nun farklı kentlerinde veterinerlik, ilçe müdürlükleri ve il müdürlükleri yapmıştır. Sanat eğitimi almamıştır.

1980'li yıllardan itibaren resim çalışmaları başlamıştır. Görev yaptığı kentlerde çok sayıda resim sergisi açmıştır. Özellikle memuriyetten emekli olduktan sonra, resim çalışmalarına yoğunlaşarak, daha fazla zaman ayırmıştır. Memik Kibarkaya tablolarını kendine ait bir yöntemle resmetmektedir. Resimlerini yaparken fırça yerine parmaklarını kullanmaktadır. Memik Kibarkaya resminde röprodüksiyonların yanı sıra, tipik Anadolu insanı portreleri, natüremortlar, nüfer, figüratif konular ve manzaralar vardır. Ayrıca bazen, kent dokuları da (Maraş, Pazarcık...) onun resimlerine konu olmaktadır. Halen Ankara'da kendi resim atölyesinde çalışmalarını sürdürmektedir.

2 e) Nurten Zabun (1950)

1950 yılında Kahramanmaraş'ta doğmuştur. İlk, orta ve liseyi

İKİNCİ SALON / I. OTURUM

Kahramanmaraş'ta okumuştur. 1975 yılında İstanbul Üniversitesi Fen Fakültesi Jeoloji Mühendisliği Bölümü'nden Jeoloji yüksek mühendisi olarak mezun olmuştur. 1976 ile 1987 yılları arasında Devlet Su İşleri Kahramanmaraş Bölge Müdürlüğünde çeşitli kademelerde görev yapmıştır. 2002 yılında memuriyetten emekli olmuştur.

Nurten Zabun, şu ana kadar çok sayıda kişisel ve karma resim sergileri açmıştır. Nurten Zabun'un resimlerinde Anadolu kent mimarisinden, evler, kapılar, pencereler, sokak manzaraları vb. görünümeler vardır. Nurten Zabun bu konuları coşkusal bir anlatımla, geniş fırça vuruşlarıyla, büyük lekeler eşliğinde soyutlamaya çalışmaktadır. Boyanın ve fırçanın tuval üzerindeki imkânlarıyla doku aramaları yapan sanatçı kendine ait bir üslup oluşturma peşindedir. Nurten Zabun doğadan soyutlama yapan bir resim anlayışına sahiptir. Halen Ankara'da kendi resim atölyesinde çalışmalarını sürdürmektedir.

2 f) Ahmet İhsan Aslantürk (1952)

1952 yılında Kahramanmaraş'ta doğmuştur. İlk, orta ve liseyi Kahramanmaraş'ta okumuştur. 1979 yılında İstanbul Devlet Tatbiki Güzel Sanatlar Yüksek Okulundan (Marmara Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi) mezun olmuştur. 1980 ile 1986 yılları arasında Kahramanmaraş İmam-Hatip Lisesinde resim öğretmenliği yapmıştır. 1986 ile 1990 yılları arasında İstanbul Üsküdar'da Milli Eğitim Bakanlığına bağlı orta dereceli okullarda resim öğretmenliği yapmıştır. 1990 yılından emekli olduğu 2000 yılına kadar Kahramanmaraş'ta Milli Eğitim Bakanlığına bağlı bazı orta dereceli okullarda resim öğretmenliği görevinde bulunmuştur.

Ahmet İhsan Aslantürk, 1978 yılında Türkiye'de yapılan ulusal 12. DYO Resim yarışmasında, sanat eleştirmenlerinden olumlu yorumlar almıştır. Ahmet İhsan Aslantürk hakkında sanat eleştirmenlerinden Ferid Edgü Kasım 1997 tarihli Milliyet Sanat dergisinde: 'Çağdaş akımlarla bütünleşen, realist, yarı grafik-soyut evrensel bakış açısı getiren yeni kuşak sanatçı' ifadesini kullanmıştır. 1979 yılında İstanbul Beşiktaş Devlet Malzeme Ofisi'nin düzenlediği duvar pano resim yarışmasında 5x20 metre boyutlarındaki 'Dinamik Beşiktaş' adlı eseri ile birincilik ödülü almıştır.

Ahmet İhsan Aslantürk, 1986 ile 1990 yılları arasında İstanbul'da çeşitli yayınevlerine kitap kapakları ve grafik tasarım işleri yapmıştır. 2004 yılında Kahramanmaraş'ta bir grup ressam arkadaşıyla birlikte 'Kahramanmaraş Ressamlar Gurubu'nu kurmuştur. Bu gurupla birlikte Kahramanmaraş'ta dört yıl boyunca karma resim sergileri açmıştır. Ahmet İhsan Aslantürk'ün Kahramanmaraş yerel basını başta olmak üzere bazı yayınlarda çok sayıda deseni ve karikatürü vardır. Şairlik yönü de olan Ahmet İhsan Aslantürk Kahramanmaraş'ta resim, grafik tasarım, desen ve karikatür gibi sanatın farklı alanlarında çok sayıda yayın, sergi, canlı performans türü etkinlikler gerçekleştirmiştir. Ahmet İhsan Aslantürk'ün bu tarz sanatla ilgili çalışmaları yanında, sanat eğitimciliği de önemlidir. O, Kahramanmaraş'ta Cumhuriyet döneminin, plastik sanatlar alanındaki ilk kuşak sanat eğitimcilerinden biridir. Şu anda Kahramanmaraş

içinde veya dışında yetiştirdiği sanat öğrencileri arasında, çok sayıda sanatçı ve sanat eğitimcisi bulunmaktadır. Ahmet İhsan Aslantürk sanatçılığı ve sanat eğitimciliği yönünden önemli bir değerdir. Halen Kahramanmaraş'ta sanat çalışmaları yanında yerel Aksu televizyonunda resim sanatı ile ilgili programlar yapmaktadır.

2 g) Orhan Benli (1954)

1954 yılında Kahramanmaraş'ın Andırın İlçesi'nin Kızıloluk Köyünde doğmuştur. 1967 ile 1973 yılları arasında Adana Düziçi İlköğretmen okulunda okumuştur. 1970 ile 1973 yılları arasında İstanbul Ortaköy'de İlköğretmen Okulu resim seminerine katılmıştır. 1974 ile 1975 yılları arasında Mersin İlköğretmen Okuluna devam etmiştir. 1975 ile 1978, 1984 ile 1985 ve 1997 ile 2001 yılları arasında olmak üzere Marmara Üniversitesi Atatürk Eğitim Fakültesi Güzel Sanatlar Eğitimi Bölümü'nde önce resim, sonra heykel ana sanat dallarında okumuştur.

Orhan Benli, yurtiçi ve yurtdışında önemli sanat kentlerinde, kişisel ve karma olmak üzere 90'ın üzerinde sergi açmıştır. Ulusal ve uluslararası resim yarışmalarında, 10 adet ödül almıştır. Bunlar arasında, 1990 yılında Avrupa Modern Sanatlar Müze Müdürleri tarafından yapılan RAMKO 'Çağdaş Türk Resmi' yarışmasındaki ikinciliği, 1981 yılındaki ulusal DYO Resim Yarışmasındaki ikinciliği ile 1989 yılında Tekel Resim Yarışmasındaki birincilik ödülü en çok dikkat çekenler arasındadır.

Cumhuriyet Dönemi Türk Plastik Sanatlar Tarihi ile ilgili bazı önemli kitaplarda Orhan Benli ve sanatı hakkında çeşitli ifadeler yer almaktadır. Orhan Benli resmi ile ilgili olarak sanat eleştirmenlerinden Prof. Dr. Ayla Ersoy 'Günümüz Türk Resim Sanatı' isimli kitabında, sanatçıyı 1950 yılından sonra soyut sanata yönelen ve lirik-non figüratif çalışan ressamlar gurubuna dâhil etmektedir. Kişisel tanıtımında ise şu ifadelerle yer vermektedir; 'Orhan Benli güçlü doğanın gizi içinde terk edilmiş insanın yalnızlığını, bekleyişini, fark edilmemiş nesnelere soyut biçimleriyle ortaya koymaktadır. Büyük tuvalerde çok renkli ve lekeci bir üslup içinde çeşitlilik gösteren bir anlayışla, ama renklerin pastel tonlarını kullanarak armonik tonlamalarla yapıt üretmektedir'. (Ersoy, 1988: 30-57). Prof. Dr. Adil Çağlar ise Eylül 2003 tarihli yazısında Orhan Benli resmi için şunları ifade etmektedir; 'Orhan Benli'nin resminde renk, merkezi bir yerdedir. İçgüdü ve sağduyuyla oluşturulan kompozisyonda her renk kendisine ait bir ruh taşır. Bindirmelerle oluşturulan karışık renklerden, çoğu zaman bir figürü, figür öbeğini kapsayan saf renk bloklarına kadar giden bir çeşitlilik, brutal (vahşi), tutkulu, enerjik bir fırça tekniği ile ustaca yaratılır, bir araya getirilir'.

Orhan Benli resmi, Cumhuriyet Dönemi Türk Resim Sanatı Tarihi süreci içinde soyut resmin önemli bir örneğidir. Orhan Benli'yi Türk Resim Tarihi içinde var eden değerler, onun sanatında kullandığı konuların, temaların, biçimlerle ve renklerle birebir örtüşüyor olmasından kaynaklanmaktadır. Özellikle biçimi, formu, boyayı, rengi, çizgiyi, boşluğu ustaca kullanan sanatçı, memleketi Kahramanmaraş'ın Andırın ilçesinin dağlarında ve köylerinde yaşadıklarını

İKİNCİ SALON / I. OTURUM

şiiresel bir dille tuvale aktarma başarısını göstermiştir. Andırın ve civarındaki Toros dağlarından resmine taşıdığı keklikler, kargalar, çam ağaçları, gürgenler, ladinler, köy evleri, çiçekler... Orhan Benli resmine direkt değil, 'Orhan Benli' kimliğini aldıktan sonra girebilmişlerdir. Orhan Benli resmi, samimi, şiiresel, dinamik, armonik, çarpıcı renkleri ve hareketli fırça darbeleriyle Çağdaş Türk Resmi içinde özgün bir yerde durmaktadır. Uluslararası Plastik Sanatlar Derneği üyesi olan sanatçı, halen çalışmalarını İstanbul Koşuyolu'ndaki kendi resim atölyesinde sürdürmektedir.

2 ğ) Vedat Akkök (1958)

1958 yılında Kahramanmaraş'ta doğmuştur. İlk, orta ve liseyi Kahramanmaraş'ta okumuştur. 1985 yılında Marmara Üniversitesi Atatürk Eğitim Fakültesi Resim-İş Bölümü'nden mezun olmuştur. 1996 yılında İstanbul Teknik Üniversitesi Görsel ve Çevresel Ana Sanat Dalı Güzel Sanatlar Bölümünde resim alanında yüksek lisans yapmıştır. 1985 ile 1995 yılları arasında Ankara'da Milli Eğitim Bakanlığına bağlı orta dereceli okullarda, İstanbul'da ise özel okullarda resim öğretmenliği yapmıştır. 1992 ile 1995 yılları arasında Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Eğitim Fakültesi Sınıf Öğretmenliği Bölümü'nde resim derslerine girmiştir. 1996 yılında Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi Güzel Sanatlar Bölümüne öğretim elemanı olarak geçmiştir.

Vedat Akkök resmi ile ilgili olarak sanat eleştirmenlerinden Ümit Gezgin, Kasım 2001 tarihli yazısında şunları belirtmektedir; 'Vedat Akkök'te disipline edilmiş bir lirizm onun bütün tablolarının temel dinamiği olarak duruyor karşımızda. Ve bu temel dinamik onu kendi kulvarının ve sanatçı kuşağının özgün, ileriye yönelik de yeni açılımlar sağlayabilecek olan sanatçıları kategorisinde konumlandırıyor'. Halen Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi Güzel Sanatlar Bölümünde öğretim elemanı olarak görev yapmakta ve kendi atölyesinde resim çalışmalarını sürdürmektedir.

2 h) Ahmet Gözcü (1959)

1959 yılında Kahramanmaraş'ın Dereboğazı köyünde doğmuştur. İlk ve Ortaokulu okumuştur. Sanat eğitimi almamıştır. Çocukluğundan itibaren karakalem ve suluboya resim çalışmaları yapmıştır. 1978 ile 1988 yılları arasında ahşap oymacılık sanatıyla uğraşmıştır. 1988 ile 1998 yılları arasında değirmencilik yapmıştır. 1995 yılından sonra kendini tamamen resim sanatına vermiştir. 2009 yılında Kahramanmaraş Valiliği'nin Sosyal Riski Azaltma Projesi kapsamında maddi destek alarak Kahramanmaraş'ta bir resim atölyesi açmış ve burada yaptığı resimlerini aynı atölyede sergilemiştir.

Ahmet Gözcü bu süreçte, binlerle ifade edilen sayıda yağlıboya resimleri yapmıştır. Bu resimler arasında 'camcı resimleri' (zanaat anlayışlı resimler) kalitesinde olanlar da vardır, ancak yaşadığı köy ve çevresindeki coğrafyayı naif bir yorumla işlediği resimlerde yapmıştır. İşte bu kendine ait yorumladığı resimleri Ahmet Gözcü'yü değerli kılmaktadır. Sanatçı resimlerinde yaşadığı şehrin köylerini, dağlarını, ağaçlarını, tarihi olaylarını, köy yaşamını ve kültürel

dokularını işlemektedir. Bu resimlerinde Ahmet Gözcü'nün saflığı, temizliği, naifliği resimlerinin renklerine, çizgilerine ve anlatımına fazlasıyla yansımaktadır. Dolayısıyla Ahmet Gözcü resmi, genel özellikler itibariyle naif bir karakter sergilemektedir. Bu yapısıyla Ahmet Gözcü Cumhuriyet Dönemi Türk Resim Sanatı tarihinin naif ressamı arasında değerlendirilebilir. Halen çalışmalarını Kahramanmaraş'ta kendi resim atölyesinde sürdürmektedir.

2 ı) Mehmet Çetiner (1960)

1960 yılında Kahramanmaraş'ta doğmuştur. İlk, orta ve liseyi Kahramanmaraş'ta okumuştur. 1984 yılında Mimar Sinan Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi Yüksek Resim Bölümü'nden mezun olmuştur. 1988 yılında İstanbul Deniz Müzesine Plastik Sanatlar uzmanı olarak girmiştir. 1991 yılında Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi (MSGSÜ) Resim ve Heykel müzesine uzman olarak geçmiştir. 2004 yılında MSGSÜ Resim ve Heykel Müzesinin müdür yardımcılığına atanmıştır.

Mehmet Çetiner yurtiçinde kişisel ve karma olmak üzere 70 kadar sergi açmıştır. Yurtiçi ve yurt dışı koleksiyonlarda çok sayıda eseri bulunmaktadır. Mehmet Çetiner'in resim anlayışı soyut eğilimli bir yapıdadır. Sanatçı tuval üzerinde leke ve renk ayrımlarıyla derinlik etkisi ararken, geometrik bölünmeler yapmaktadır. Resim üzerinde yaptığı geometrik şekiller, renk parçaları, lekeler ve kalan boşluklarla kendine ait soyut bir dil oluşturma peşindedir. Bu görüntüler itibariyle Mehmet Çetiner, Cumhuriyet Dönemi Türk Resim Sanatı tarihinde soyut sanata yönelmiş geometrik non-figüratif resim yapan ressamlar arasında değerlendirilebilir. Halen İstanbul'da kendi resim atölyesinde resim çalışmaları yapmaktadır.

2 i) Abbas Ketizmen (1960)

1960 yılında Kahramanmaraş'ın Elbistan ilçesinde doğmuştur. İlk, orta ve lise öğrenimini Elbistan'da tamamlamıştır. 1982 yılında İstanbul Marmara Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi (Tatbiki Güzel sanatlar Yüksek Okulu) Grafik Sanatlar Bölümü'nden mezun olmuştur. 1997 yılında Ankara Gazi Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Endüstriyel Teknoloji Eğitimi Bölümü'nde yüksek lisans, 2008 yılında aynı bölümde doktora yapmıştır.

1978 ile 1995 yılları arasında İstanbul ve Ankara'da çeşitli ajanslar ile Karayolları Genel Müdürlüğünde grafik tasarımcısı olarak çalışmıştır. 1997 yılından itibaren Ankara Gazi Üniversitesi Gazi Eğitim Fakültesi Güzel Sanatlar Eğitimi Resim-İş Eğitimi Bölümü'nde öğretim üyesi olarak çalışmaktadır. Abbas Ketizmen yurtiçinde kişisel ve karma olmak üzere çok sayıda sergi açmıştır. Genellikle suluboya tekniğinde çalışmalar yapmaktadır. Halen Ankara Gazi Üniversitesi Gazi Eğitim Fakültesi Güzel Sanatlar Eğitimi Bölümü'nde sanatsal ve bilimsel çalışmalarını sürdürmektedir.

2 j) Erol Yıldır (1962)

1962 yılında Kahramanmaraş'ın Göksun İlçesi'nin Çardak kasabasında doğmuştur. İlk ve orta öğrenimini Şanlıurfa ve Kahramanmaraş'ta tamamlamıştır.

İKİNCİ SALON / I. OTURUM

1978 yılında Adıyaman Besni Öğretmen Lisesi'ni bitirmiştir. 1983 yılında Ankara Gazi Üniversitesi Gazi Eğitim Fakültesi Resim-İş Bölümü'nden mezun olmuştur.

1987 yılında Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sanat Tarihi alanında yüksek lisans yapmıştır. 1990 yılında Malatya İnönü Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsünde Resim Alanında sanatta yeterlik (doktora) yapmıştır. 1986 yılında Orta Doğu Teknik Üniversitesi Kahramanmaraş Meslek Yüksek Okulunda kısmi zamanlı öğretim görevlisi olarak çalışmıştır. 1986 ile 1990 yılları arasında Malatya İnönü Üniversitesi Eğitim Fakültesi Resim Bölümünde resim okutmanı olarak görev yapmıştır. 1990 ile 1997 yılları arasında Konya Selçuk Üniversitesi Eğitim Fakültesi Resim Bölümünde yardımcı doçent olarak çalışmıştır. 1997 ile 2008 yılları arasında Malatya İnönü Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi Resim Bölüm Başkanlığı yapmıştır. 2008 ile emekli olduğu 2013 yılları arasında Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi Dekan Yardımcılığı görevini yürütmüştür.

Erol Yıldır resimlerinde, iki ana konu ön plana çıkmıştır. Bunlar; tarih boyunca Türklerin vefalı dostu olan at ve vazgeçemediği, karasevdası, ata yurdu Kafkasya'dır. Sanat eleştirmenlerinden Necmi Karkın Ceysanat dergisindeki 2007 tarihli yazısında Erol Yıldır resmi için şunları belirtmiştir; 'Erol Yıldır, modern yüzyılın geliştirdiği teknolojik motor gücüne karşılık, resimlerdeki atlara, ruhsal gücünü yükleyerek, atı modern zamanın tragedyası olan yalnızlığın temsili olarak görmektedir. Bu aynı zamanda ve hızla kirletilen dünyada, teknolojiye karşı teslimiyetten uzak doğadan yana bir duruşun ele alınış gerçekliğidir'. Erol Yıldır, yurt içi ve yurt dışında kişisel ve karma olmak üzere çok sayıda resim sergisi açmıştır. Çok sayıda eseri resmi ve özel koleksiyonlarda bulunmaktadır.

Erol Yıldır ayrıca, resim çalışmaları yanında, Kafkasya ve el sanatları merkezli çok sayıda bilimsel çalışma da gerçekleştirmiştir. Erol Yıldır kendi ata yurduna bir saygının, sevginin gereği olarak Kafkasya'nın bilinmeyen yönlerini, gizemli tarihi eserlerini, kültürünü yerinde fotoğraflamakta, çizmekte, resmetmekte, incelemekte, tespit etmekte ve kayıtlara geçirmektedir. Bu konu ile ilgili yazdığı kitaplar ve makaleler bağlamında, Kafkasya alanının Türkiye'deki en önemli isimlerinden birisi haline gelmiştir. Halen İstanbul'da kendi atölyesinde sanatsal ve bilimsel çalışmalarını sürdürmektedir.

2 k) Necati Kiraz (1962)

1962 yılında Kahramanmaraş'ın Ayaklıcaoluk köyünde doğmuştur. İlk ve ortaokulu Kahramanmaraş'ta okumuştur. Sanat eğitimi almamıştır.

Necati Kiraz, çocukluğundan itibaren Kahramanmaraş'ta tabelacılık mesleği yapmıştır. Tabelacılık mesleği yanında arta kalan zamanlarında yağlıboya natürmort resimler de yapmaktadır. 2004 ile 2008 yılları arasında 'Kahramanmaraşlı Ressamlar Gurubu'nun yaptığı karma sergilere katılmış ve yaptığı natürmort eserleriyle dikkat çekmiştir.

Necati Kiraz'ın resimleri, çoğunlukla realist ve empresyonist etkiler taşıyan

natürmortlardan meydana gelmektedir. Necati Kiraz, kendisi zanaatla ilgili bir işin içinde bulunmasına karşın, bu resimlerinde 'camcı resimleri' ya da 'kitsch resim' tehlikesine düşmemiştir. Onun resimlerinde kurgusundan kompozisyonuna, çizgisinden rengine hatta tuval bezinden şasesine kadar her şeyiyle 'Necati Kiraz' vardır. Necati Kiraz resminde sade, saf, arı-duru, net ve dengeli kompozisyonlar; olgun, armonik, içselleştirilmiş renkler vardır. O anda çevrede bulunan canlı hayattan koparılmış meyveler bitkiler ya da eski diye atılmış bir takım objeler Necati Kiraz'ın resmine girerek canlanırlar, yenilenirler, hayat bulurlar. Doğanın gerçekçiliği, tabiliği ve saflığı Necati Kiraz resminin ana eksenini oluşturmaktadır. Bu haliyle Necati Kiraz'ın Natürmortları, Cumhuriyet Dönemi Türk Resminin, 'Müstakil Ressamlar Gurubu'nun önemli temsilcilerinden Mahmut Cuda'nın (1904-1987) natürmortlarına yakın durmaktadır. Halen Kahramanmaraş'ta resim çalışmaları yapan sanatçı, tabela, serigraf, vitray ve tasarım işlerine de devam etmektedir.

21) Ali Koç (1970)

1970 yılında Kahramanmaraş'ta doğmuştur. İlk, orta ve liseyi Kahramanmaraş'ta okumuştur. 1992 yılında İstanbul Marmara Üniversitesi Atatürk Eğitim Fakültesi Resim-İş Eğitimi Bölümü'nden mezun olmuştur. 1993 yılında Kayseri'de Milli Eğitim Bakanlığına bağlı orta dereceli bir okulda resim öğretmeni olarak çalışmıştır. 1994 yılında Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi Güzel Sanatlar Bölümüne Resim öğretim elemanı olarak geçmiştir.

1997 yılında İstanbul Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Resim Eğitimi Ana Sanat Dalı Grafik Eğitimi Sanat Dalında yüksek lisans yapmıştır. 2002 ile 2010 yılları arasında Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi Güzel Sanatlar Bölüm Başkan Yardımcılığı görevini yürütmüştür. 2010 yılından itibaren de KSÜ Güzel Sanatlar Bölüm Başkanlığını yapmaktadır.

Ali Koç, 1999 yılından sonra 'Maraş Resimleri' konusunu gündemine almıştır. Realist ve fotogerçekçi bir yaklaşımla Maraş kentinin 19. Yüzyıl sonu ile 20.yüzyıl başlarındaki fotoğraflarından yola çıkarak, resimler yapmaktadır. Ali Koç, 2010 tarihli 'Maraş Resimleri' katalogunun girişinde 'Neden Maraş Resimleri?' başlıklı yazıda kendi resimleri ile ilgili olarak şunları belirtmektedir; 'Öncelikli konu, yaşanan kent olarak Maraş'ın plastik sanatlar alanında oluşacak olan hafızasının temelleri atılarak başlangıç yapılmalıydı. Bu çalışmalarda kentin görsel belleğini ortaya çıkarma ve kentin tarihi dokusuna sahip çıkma amaçları güdülmüştür. Yıllar içerisinde zamanın kentleri deformasyona uğratmasına inat olarak, resim sanatı kentin kültürel dokusunu anaç bir tavırla kendi kollarına alarak, bağrına basmakta; o kentin görsel dokusunu koruma ve kolam görevini üstlenebilmektedir'. Ali Koç, yurt içinde kişisel ve karma olmak üzere çok sayıda resim sergisi yapmıştır. Resmi ve özel koleksiyonlarda eserleri bulunmaktadır.

Ali Koç, resim çalışmaları ve sanat eğitimciliğinin yanında, 'yerel resim sanatı, ulusal resim sanatı ve genel sanat' konu başlıklarında araştırma ve deneme yazıları da yazmaktadır. Yerel ve ulusal sanat dergilerinde, resim ve sanat bağlamında yayınlanmış çok sayıda makalesi bulunmaktadır. Halen Kahramanmaraş Sütçü

İKİNCİ SALON / I. OTURUM

İmam Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesinde sanatsal ve bilimsel çalışmalarını sürdürmektedir.

2 m) Bünyamin Küçükkürtül (1970)

1970 yılında Kahramanmaraş'ta doğmuştur. İlk, orta ve liseyi Kahramanmaraş'ta okumuştur. 1994 yılında Bursa Uludağ Üniversitesi Eğitim Fakültesi Resim Bölümü'nden mezun olmuştur. 1994 yılında özel bir okulda resim öğretmeni olarak çalışmıştır. Daha sonra Osmaniye Güzel Sanatlar Lisesinde resim öğretmeni olarak çalışmıştır.

Bünyamin Küçükkürtül yurtiçinde kişisel ve karma olmak üzere çok sayıda resim sergisi açmıştır. Bünyamin Küçükkürtül suluboya tekniğinde, empresyonist bir anlayışla kent ve insan çerçevesi resimler yapmaktadır. Resimlerinde dağlar, ağaçlar, köyler, kentler ve insanlar lirik bir yapı içinde bulunurlar. Ayrıca şairlik yönü de bulunan Bünyamin Küçükkürtül'ün yayınlanmış şiir kitapları vardır. Bünyamin Küçükkürtül'ün resimlerinde görülen lirizmi, onun bu şairlik yönüne bağlamak gerekmektedir. Halen Kahramanmaraş Güzel Sanatlar Lisesinde resim öğretmeni olarak görev yapmakta ve resim çalışmalarına burada devam etmektedir.

2 n) Mehmet Akif Orçan (1976)

1976 yılında Kahramanmaraş'ta doğmuştur. İlk, orta ve liseyi Kahramanmaraş'ta okumuştur. 2000 yılında Erzurum Atatürk Üniversitesi Atatürk Eğitim Fakültesi Resim Bölümünden mezun olmuştur. 2008 ile 2012 yılları arasında Gaziantep Güzel Sanatlar lisesinde resim öğretmeni olarak çalışmıştır.

Mehmet Akif Orçan resmi hakkında öğretim görevlisi Kadir Şişginoglu 2013 yılındaki yazısında şunları belirtmektedir; 'Resminde spontan soyut lekeler yer yer transparan kesişmelerle, doku zenginlikleri ile desteklenerek farklı zaman ve mekan katmanları yaratır. Çok renkliliğin tek renkliliğe dönüştüğü güçlü armoni gerilerden gelen ışıkla desteklenerek seyir zevki yaratır'. Mehmet Akif Orçan yurtiçinde kişisel ve karma olmak üzere çok sayıda resim sergisi açmıştır. Halen Kahramanmaraş Güzel Sanatlar Lisesinde resim öğretmeni olarak görev yapmakta ve resim çalışmalarını burada sürdürmektedir.

2 o) Ömer Ünsal (1976)

1976 yılında Kahramanmaraş'ın Göksun İlçesinde doğmuştur. İlk, orta ve liseyi Göksun'da okumuştur. 1996 yılında Samsun 19 Mayıs Üniversitesi Eğitim Fakültesi Resim Bölümü'nden mezun olmuştur.

Ömer Ünsal yurtiçinde kişisel ve karma olmak üzere çok sayıda resim sergisi açmıştır. Çeşitli resim yarışmalarından altı adet ödülü bulunmaktadır. Ömer Ünsal deri üzerine çeşitli malzemeler kullanarak realist ve sürrealist resimler yapmaktadır. Gaziantep Güzel Sanatlar lisesinde resim öğretmeni olarak çalışmıştır. Halen Amasya Güzel Sanatlar Lisesinde resim öğretmeni olarak görev yapmakta ve resim çalışmalarına burada devam etmektedir.

2 ö) Ahmet Akkurt (1977)

1977 yılında Kahramanmaraş'ın Türkoğlu İlçesinde doğmuştur. İlk, orta ve liseyi Türkoğlu'nda okumuştur. 2002 yılında Erzurum Atatürk Üniversitesi Eğitim Fakültesi Resim Bölümünden mezun olmuştur. 2006 ile 2008 yılları arasında Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesinde, dekan Prof. Şahin Özyüksel ile birlikte heykel çalışmaları yapmıştır.

Ahmet Akkurt, resimleri yanında daha çok minyatür çalışmaları ile dikkat çekmiştir. Özellikle Kahramanmaraş kentinin sanatı, tarihi ve kültürü ile ilgili çok sayıda minyatür çalışması yapmıştır. Ahmet Akkurt'un yaptığı bu minyatürler bir Anadolu kentinin görsel belleğini oluşturması açısından önemli bir zenginliktir. Ahmet Akkurt yurtiçinde kişisel ve karma olmak üzere çok sayıda resim ve minyatür sergisi açmıştır. 2012 yılından itibaren Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi Meslek Yüksek Okulu El Sanatları Bölümünde öğretim görevlisi olarak görev yapmakta; resim ve minyatür çalışmalarını kendi atölyesinde sürdürmektedir.

2 p) Mehmet Akif Kaplan (1978)

1978 yılında Kahramanmaraş'ın Kale Kasabasında doğmuştur. İlk, orta ve liseyi Kahramanmaraş'ta okumuştur. 2000 yılında Mersin Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi Resim Bölümünden mezun olmuştur. 2007 yılında Mersin Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Resim Ana Sanat Dalında yüksek lisans yapmıştır. 2007 ile 2008 yılları arasında Mersin Üniversitesi Tarsus Teknik Eğitim Fakültesinde Güzel Sanatlar dersleri yapmıştır.

Mehmet Akif Kaplan, 2012 yılında Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi Güzel Sanatlar Bölümüne resim öğretim elemanı olarak girmiştir. 2013 yılında Kayseri Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Resim Ana Sanat Dalında Doktora (Sanatta Yeterlik) çalışmalarına başlamıştır. Mehmet Akif Kaplan yurtiçinde kişisel ve karma olmak üzere çok sayıda resim sergisi açmıştır. Halen Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesinde sanatsal ve bilimsel çalışmalarını sürdürmektedir.

3- Değerlendirme ve Sonuç

Sanat ve kültür çalışmaları bir toplumun 'olmazsa olmazlarından' olsa gerekir. Yeryüzünde hiçbir uygarlık yoktur ki sanatı ve kültürü ihmal ederek kendini dünyaya ve tüm insanlığa anlatabilsin; tanıtılsın; tanınabilsin; var olabilsin ya da 'medeniyet' sıfatını hak edebilsin. Binlerce yıllık dünya tarihinin dönüm noktaları arasında böyle bir toplum, böyle bir millet, böyle bir uygarlık yoktur. Dünyanın büyük medeniyetleri diğer medeniyetlerle olan farklarını, sanat ve kültür çalışmalarını önemseyerek ortaya çıkarmaktadırlar.

1923 yılında kurulan cumhuriyet Türkiye'si 90 yıllık tarih sürecinde çoğunlukla 'sanat ve kültür' konusunu önemsemmiştir. Yalnız bu dönemde önemsenerek teşvik edilen sanat ve kültür uygulamaları, Osmanlı döneminden farklı bir biçimde, yönü batıya dönük tarzda, çağdaş uygulamalar olarak gerçekleşmiştir. Plastik sanatların bir kolu olan resim sanatı da cumhuriyet Türkiye'sinin çağdaş uygulama

İKİNCİ SALON / I. OTURUM

alanlarından birini meydana getirmektedir. Türkiye Cumhuriyeti devleti, tarih sahnesinde kendine yer ararken, plastik sanatların bir kolu olan resim sanatı da, sanat tarihi sahnesinde kendine yer aramakla meşguldü. Böyle arayışların çok olduğu bir ortamda, sanat faaliyetlerini incelemek kolay olmasa gerektir. Ayrıca Türkiye Cumhuriyeti'nin merkezinde yapılan sanat faaliyetleriyle, diğer Anadolu kentlerinde yapılan sanat faaliyetlerini tespit etmek de farklı ya da zor şeylerdir. Biz burada güç olsa da Anadolu'nun Maraş kentini baz alarak bir 'cumhuriyet dönemi' tespiti yapmaya çalıştık. Bu çalışmada Cumhuriyet Dönemi Türk Plastik sanatlar tarihinin yolu üzerinde, Maraş'lı ressam ve sanatları bağlamında, Kahramanmaraş durağında mola verdik. Burada görüldü ki; 90 yıllık Türkiye Cumhuriyeti tarihinin sanat ve kültür faaliyetleri sadece İstanbul, Ankara ve İzmir'de yapılanlarla sınırlı değildir. Bu durumun öyle ya da böyle, mutlak surette bir 'Anadolu kentleri' boyutu da vardır.

Maraş'lı ressam ve sanatçıların yaptıkları sanatsal üretimlerin incelenmesi neticesinde, Cumhuriyet Dönemi Türk Plastik Sanatlar tarihi süreci açısından bir takım sonuçlara ulaşıldı. 90 yıllık süreçte kişisel olarak bakılan ressam ve sanatçıların sanatsal üretimlerinin toplamı için bir bütünlükten söz etmemiz mümkün değildir. Burada anlatılan yirmi ressamın, bazen Maraş'ta bazen de Maraş dışında sanatsal faaliyet yaptıkları görülmüştür. Bu ressam ve sanatçıların tamamının sanatsal üretimlerinin konusu olarak Maraş'ı seçmeleri mümkün değildir; öyle de olmuştur. Ancak bunlar arasında bazıları, Maraş kentini ya da ilçesini ya da köyünü resim çalışmalarına konu etmişlerdir. Bu seçim sanatın doğasında var olan özgürlük ve çağ tanıklığı ile ilgili olsa gerekir.

Maraş'lı ressam ve sanatçıların Cumhuriyet Dönemi Türk resmi içinde bireysel duruşlarıyla, üsluplarıyla, konularıyla, renkleriyle, çizgileriyle varlıklarını hissettirmektedirler. Her sanatçının gerek içerik, gerek biçim yönünden farklı farklı özellikleri bulunmaktadır. Bu ressam ve sanatçıların genel olarak değerlendirildiklerinde Cumhuriyet Dönemi Türk Resim tarihi sürecinin bazı parametrelerine yerleştirilmeleri mümkündür. Bu parametreler arasında; izlenimcilik (empresyonizm), dışavurumculuk (ekspresyonizm), soyut sanat, figüratif sanat, toplumcu gerçekçilik, lirik non-figüratif, geometrik non-figüratif, fotogerçekçilik, naif resim, gerçekçi doğa yorumu ve suluboya resim gibi sanat akımlarına yakın duranlar görülmektedir. Maraş'lı ressam ve sanatçıların, Maraş'ta veya Maraş dışında sanatlarını icra ederlerken, Türk ve Dünya resim sanatında olan gelişmelere duyarız kalmamışlardır. Bireysel çalışmalarını yanında, kendilerine yakın buldukları bir yolda ve kendi üsluplarını arayarak, sanatsal üretim yapmışlardır. Bu sanatçılardan bazıları kimi zaman da, Maraş'ın yerel dokularını resimlerine katarak kent görsel belleğinin, ulusal düzeyde sanat platformuna çıkmasına katkıda bulunmuşlardır. Ayrıca 'Maraş' konusu kendi sanatsal üretimlerinin meydana gelmesi sırasında, Anadolu zenginliği olarak resimlerine katkı sağlamıştır.

Sonuç olarak Cumhuriyet Döneminde yetişen Maraş'lı ressam ve sanatçıların 'Çağdaş Türk Resim Sanatı' ortamından kendi sanatlarına yansıttıkları esinlenmeler kadar, onların 'Çağdaş Türk Resim Sanatı' ortamına yaptıkları katkılarda

söz konusu olmaktadır. Şu halde Cumhuriyet Dönemi Türkiye'sinde sanatın sadece merkezler ile sınırlı olmadığını, 'periferiler' (metropoller dışında kalan diğer Anadolu kentleri, İng. periphery) gerçeğinin de var olduğunu biliyoruz. Cumhuriyet Dönemi, toplam Türk Plastik Sanatlar olgusuna en az metropoller kadar, diğer Anadolu kentlerinin yaptığı katkılar, önümüzde yadsınamaz bir gerçeklik olarak durmaktadır.

4- Maraş'lı Ressamlardan Görsel Örnekler

4 a) *Ali Rıza Beyazıt, T.Ü.Y.B.*

4 b) Mustafa Gürünlü Sakıp Sabancı Büstü.

4 i) Abbas Ketizmen- Elbistan, Suluboya

4 c) Ahmet Özcan, T.Ü.Y.B.

4 ç) Ali Atmaca, T.Ü.Y.B.

4 d) Memik Kibarkaya –Pazarcık İstasyonu, T.Ü.Y.B.

4 e) Nurten Zabun, T.Ü.Y.B.

4 f) Ahmet İhsan Aslantürk, T.Ü.Y.B.

4 g) Orhan Benli, T.Ü.Y.B.

4 ğ) Vedat Akkök, T.Ü.Y.B.

4 h) Ahmet Gözcü, T.Ü.Y.B.

4 ı) Mehmet Çetiner, Kompozisyon, 114x146 cm. T.Ü.Y.B. 2000

4 j) Erol Yıldır, T.Ü.Y.B.

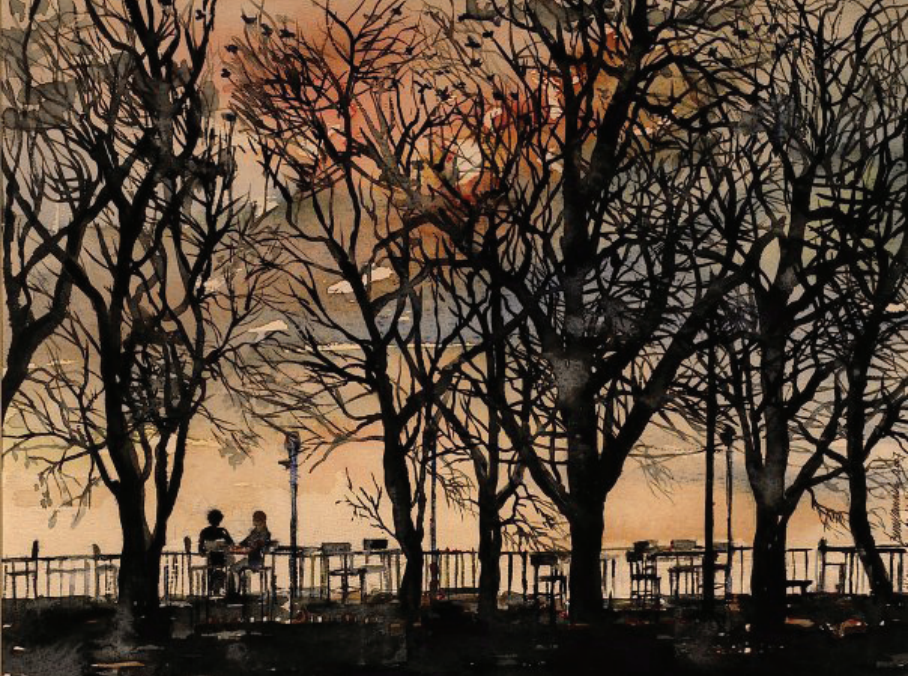
4 k) Necati Kiraz, Natürmort. T.Ü.Y.B

4 n) Mehmet Akif Orçan, T.Ü.Y.B.

4 l) Ali Koç, 'Maraş;1925', T.Ü.Y.B. 2004, 105x155 cm.

4 m) Bünyamin Küçükkürtül, Suluboya.

4 ö) Ahmet Akkurt, T.Ü.Y.B.

4 p) Mehmet Akif Kaplan, T.Ü.Y.B.

4 o) Ömer Ünsal, *Deri Üzerine Karışık Malzeme*.

KAYNAKÇA

- ALPARSLAN, Yaşar -YAKAR, Serdar., Maraş Meşhurları, Kahramanmaraş Valiliği Yayınları, Kahramanmaraş 2009.
- BENLİ, Orhan., Sergi Katalogu, Epsilon Yayıncılık, İstanbul 2003.
- ÇİLOĞLU, İlhan., Asker Ressamlar Besteciler Sinema Tiyatro Sanatçıları ve Asker Kazanından Yiyen Sanatçılar, Yayıncılık Matbaacılık, İstanbul 2002.
- DAL, Esin., '1915-1923 Yılları Türkiye'sinde Plastik Sanatlar Eleştirisi', Türkiye'de Sanat Plastik Sanatlar Dergisi, İstanbul 1996, Sayı 23.
- ERSOY, Ayla., Günümüz Türk Resim Sanatı, Bilim Sanat Galerisi Yayınları, İstanbul 1998.
- ERTÜRK, Yelda., Bursa ve Resim Sanatı Tarihi Türk Resim Sanatı Tarihinde Bursa'nın Konu Olduğu Resimler ve Ressamları, Nilüfer Akkılıç Kütüphanesi Yayınları, Bursa 2012.
- , 'İnönü Üniversitesi Resim Bölümü Başkanı Erol Yıldır', Edik Dergisi, Kahramanmaraş 2007, Sayı 51.
- İSKENDER, Kemal., 'Cumhuriyet'in İlk Yıllarındaki Türk Resmi ve Siyaset İlişkileri', Türkiye'de Sanat Plastik Sanatlar Dergisi, İstanbul 1996, Sayı 22.
- İSLİMYELİ, Nüzhet., Asker Ressamlar ve Ekoller, Asker Ressamlar Sanat Deneği Yayınları, Ankara 1965.
- KARKIN, Necmi., 'Gerçekliğin Yalnızlık Yanılsaması', Ceysanat Dergisi, İstanbul 2007, Sayı 11.

İKİNCİ SALON / I. OTURUM

- KOÇ, Ali., “Bir Resim: Maraş’ta Şanlı Bir Gün, Bir Ressam: Kaptan Hayreddin Muci, Bir Amerikalı: W. Sage Woolworth”, Madalyalı Tek Şehir Kahramanmaraş Dergisi, Kahramanmaraş 2001, Sayı 13.
- KOÇ, Ali., ‘Memleket Resimleri Gezisi ve Maraş’ta Saip Tuna Diye Bir Ressam’, Madalyalı Tek Şehir Kahramanmaraş Dergisi, Kahramanmaraş 2002, sayı 14.
- KOÇ, Ali., ‘Maraş’ta Asker Ressamlar; Nüzhet İslimyeli, İhsan Çanakkaleli, Rüstem Avcı’, Madalyalı Tek Şehir Kahramanmaraş Dergisi, Kahramanmaraş 2003, sayı 15.
- KOÇ, Ali., ‘Maraş’lı İki Asker Ressam; Nüzhet Karamani (Alkaç), Vural Bayazıt’, Madalyalı Tek Şehir Kahramanmaraş Dergisi, Kahramanmaraş 2004, sayı 16.
- KOÇ, Ali., ‘Maraş Görsel Sanatlar Platformunda Bir Olgı; Ressam Ömer Akkök’, Tarihi Uzunluk Dergisi, Kahramanmaraş 2005, sayı 17.
- KOÇ, Ali., ‘Ali Koç Maraş Resimleri Sergi Katalogu’, Kahramanmaraş 2010. (Yayınlanmamış Katalog).
- KOMİSYON., Şanlıurfa Ressamlar Sergisi Katalogu, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 2000.
- KOMİSYON., Amasyalı Ressamlar, Amasya Valiliği Kültür Yayınları, İstanbul 2003.
- MÜLAYİM, Selçuk., ‘1923’ün Kronolojisinde Sanat Kültürü’, Türkiye’de Sanat Plastik Sanatlar Dergisi, İstanbul 1998, Sayı 34.
- ORÇAN, Mehmet Akif – YILDIRIM, Hüseyin., Resim Sergisi Katalogu, Ziraat Bankası Sanat Yayını, Ankara 2013.
- ÖNDİN, Nilüfer., Cumhuriyet’in Kültür Politikası ve Sanat 1923-1950, İnsancıl yayınları, İstanbul 2003.
- ÖNER, Hamdi., ‘Sivas’ta Resim Sanatı ve Sivaslı Ressamlar’, sivaskulturenvanteri.com, Sivas 2012.
- ÖZBEK, Yüksel., ‘Renk Peşindeki Göçer’, Milliyet Gazetesi, İstanbul 12 Haziran 2000.
- ÖZCAN, Ahmet., Nereden Nereye-4 Resim Sergisi Sergi Broşörü, Ziraat Bankası Kuşulu Sanat Galerisi Yayını, Ankara 2004.
- ÖZSEZGİN, Kaya., Cumhuriyet’in 75 Yılında Türk Resmi, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul 1998.
- TANSUĞ, Sezer., Çağdaş Türk Sanatı, Remzi Kitabevi Yayınları, İstanbul 1991.
- URAL, Murat., ‘Cumhuriyet’in Ressamlarına Gecikmiş Bir Teşekkür’, Hürriyet Gösteri Dergisi, İstanbul 1998, Sayı 207.
- <http://www.muruvvetsanat.com> (01.11.2012)
- <http://www.memikkibarkaya.com> (21.06.2013)
- <http://www.turkishpaintings.com> (13.05.2012)
- <http://www.mimoza.maramar.edu.tr/avni/mustafa> (28.10.2013)

CUMHURİYET DÖNEMİNDE SİYASİ, SOSYAL VE EKONOMİK YÖNLERİYLE MARAŞ

Yrd. Doç. Dr. Cengiz ŞAVKILI¹

Giriş

Tarih boyunca çeşitli medeniyetlerin hüküm sürdüğü Maraş; tarihi ve coğrafi konumu ile İslam-Türk geleneğinin izlerini taşıyan şehirlerden birisidir. Tarihi süreçte Maraş topraklarında Hitit, Asur, Pers, Makedon, Grek, Roma medeniyetlerinin yanı sıra Sâsânî, Bizans, Müslüman Araplar, Selçuklular ve Osmanlı devleti hüküm sürmüştür. Maraş'ın bilinen tarihi, Anadolu'da ilk siyasi birliği kuran Hititlere kadar dayanmaktadır.²

Birçok tarihi eser ve yazılardan Hititlerin buraya Marxası ismi verdikleri görülmektedir. Maraş, M.S. IX. Yüzyıla kadar Bizans müellifleri tarafından Germanicia diye anılmıştır.³ Kısa bir süre Bizans'ın eline geçen Maraş'ın adı Marassion olarak anıldı. 637'de Hz. Ömer zamanında Halid Bin Velid'in Suriye'ye düzenlediği seferler esnasında şehir ele geçirildi ve Maraş ismiyle anılmaya başladı.⁴ 962 yılında Maraş bölgesi tekrar Bizans hâkimiyetine geçmiş ve Türklerin 1086 yılındaki fethine kadar yaklaşık 100 yıl Bizans hâkimiyetinde kalmıştır. Bir süre Selçuklu hâkimiyetinde kalan Maraş, 1337- 1522 yılları arasında Maraş ve Elbistan yöresinde kurulan Dulkadir Beyliği hâkimiyetine girmiş ve Dulkadir Beyliği bölgede yaklaşık iki yüzyıla yakın hüküm sürmüştür.⁵ Bu yıllar arasında Beylik, Osmanlı, Safevi ve Memluklu Devletleri arasındaki çekişmelerde çıkarları doğrultusunda bir siyaset takip etmiştir.

Yavuz Sultan Selim Çaldıran Savaş'ında elde ettiği galibiyetten sonra Vezirozam Sinan Paşa komutasında bir orduyu, Alaüddevle Bey'in üzerine

- 1 Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü Öğretim Üyesi savkili67@ksu.edu.tr
- 2 Besim Atalay, Maraş Tarihi ve Coğrafyası, Yay. Haz: İlyas Gökhan-Mehmet Karataş, Kahramanmaraş 2008, s. 19 vd.
- 3 Tufan Gündüz, "Kahramanmaraş", Türkiye Diyanet Vakfı, İslam Ansiklopedisi, C. 24, İstanbul 2001, s. 312-315.
- 4 Besim Darkot, "Maraş", Milli Eğitim Bakanlığı, İslam Ansiklopedisi, C. 7, İstanbul 1993, s. 311.
- 5 Refet Yinanç, Dulkadir Beyliği, TTK Yayınları, Ankara 1989, s.VII; Selim Kaya, "Dulkadir Beyleri", VII.- XVI. Asırlarda Maraş Emirleri, (Emir, Melik, Bey, Senyör, Beylerbeyi, Sancakbeyi), Kahramanmaraş 2008, s. 161; İsmail Altınöz, Dulkadir Eyaletinin Kuruluşu ve Gelişmesi, Ukde Kitaplığı, Kahramanmaraş, 2009, s. 28.

göndermiş, 13 Haziran 1515 tarihinde Gökşun yakınlarındaki Turna Dağında yapılan savaşta, Alaüddeve Bey yenilmiş ve dört oğlu ile birlikte idam edilmiştir. Yavuz, bu bölgenin idaresini daha önce kendisine iltica etmiş olan Şehsuvaroğlu Ali Bey'e vermiştir. Bu dönemde Dulkadirli toprakları bir Osmanlı Vilayeti şekline dönüşmüştür.¹ Kanuni Sultan Süleyman zamanında ise Maraş ve çevresi tamamen Osmanlı hâkimiyetine geçmiştir.²

XVII. yüzyılın ortalarından itibaren şehir Maraş Eyaleti olarak kayıtlara geçmiştir.1700-1740 tarihleri arasında Maraş Eyaletine bağlı olan sancaklar; Paşa Sancağı (Maraş), Malatya, Ayıntap ve Kars-ı Maraş'dır.³ Osmanlı Devleti, XVIII. Yüzyıla gelindiğinde idari taksimat açısından önemli bir değişiklik yapmamış; bu yüzyılda Anadolu ve Rumeli'de 28 eyalet bulunmakta olup; Maraş da bu eyaletlerin içinde yer alıyordu.⁴

XIX. Yüzyılın başında önceden olduğu gibi Maraş Eyaleti bir beylerbeyi tarafından yönetilmekteydi. Bu eyaletin; Maraş, Malatya, Kars-ı Zulkadiriye (Kadirli) Samsad, Gerger gibi sancakları vardı. Eyalet merkezi olan Maraş Sancağı'nın ise Ayıntap, Hıns-ı Mansur (Adıyaman), Elbistan, Pazarcık ve Zamantı (Pınarbaşı) gibi kazaları vardı.⁵ Maraş bu tarihten 1866 yılına kadar müstakil bir sancak olarak idare edildi. 1866 yılında Maraş, Halep'e yakınlığı ve idari alanda kolaylık sağlanacağı düşüncesiyle Halep eyaletine bağlanmıştır.⁶ 1867 tarihli Vilayet Nizamnamesi'ne göre Maraş Sancağı, Kaza-i Nefs-i Maraş, Elbistan, Andırın, Pazarcık, Zeytun, İslahiye ve Bulanık kazalarından meydana geliyordu.⁷ 1871 tarihinde Halep Vilayetine bağlı olan Maraş Sancağı 1872 yılında yeni bir vilâyet haline getirildi ise de 1876'da Maraş yeniden Halep'e bağlandı.⁸ 1908 yılında Zeytun, Elbistan, Andırın ve Pazarcık olmak üzere dört kazası, 28 nahiyesi ve 459 köyü olan Maraş, bu tarihte Halep Vilayetinden

1 R. Yınanç, Dulkadir Beyliği, s. 98-99;İ. Altınöz, Dulkadir Eyaleti, s. 38, 39; Nermin Gümüştalan, XX. Yüzyılın İlk Yarısında Maraş (1908-1938), Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Bilim Dalı Basılmamış Doktora Tezi, Konya, 2012, s. 7-8.

2 Hasan Basri Karadeniz, "Osmanlı Devleti'nin Beylikleri İlhak Siyaseti Ve Dulkadirli Beyliği'nin İlhakı", Türkler Ansiklopedisi, C. 9, s. 911-912; İbrahim, Solak, XVI. Asırda Maraş Kazası, Akçağ Yayınları, Ankara 2004, s. 27.

3 Orhan Kılıç, "XVII: Yüzyılın İlk Yarısında Osmanlı Devletinin Eyalet ve Sancak Teşkilatlanması", Osmanlı (Teşkilat)", C. 6, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara 1999, s. 93.

4 Yücel Özkaya, XVIII. Yüzyılda Osmanlı Kurumları ve Osmanlı Toplum Yaşantısı, TTK. Yayınları, Ankara, 1985, s. 10.

5 İlyas Gökhan, Başlangıçtan Kurtuluş Harbine Kadar Maraş Tarihi, Ukde Yayınları, Kahramanmaraş 2011, s. 277.

6 İ. Gökhan, a.g.e., s. 27-28.

7 Enver Ziya Karal, Osmanlı Tarihi, I. Meşrutiyet ve İstibdat Devirleri (1876-1907), C.8, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 1988, s. 340; Ayhan Doğan, XIX. Yüzyılın İkinci Yarısında Maraş, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Doktora Tezi, Konya, 1999, s. 14.

8 T. Gündüz, a.g.m., s. 195.

ayrılarak müstakil mutasarrıflık olmuştur.¹

1. Cumhuriyet Döneminde Maraş'ın İdari ve Siyasi Yapısı

1.1. Maraş'ın İdari Yapısı

1921 Anayasasınının 12. maddesi gereğince yapılan değişiklikle “Müstakil Liva” konumunda bulunan Maraş, vilayet statüsüne dâhil edilmiştir.² Maraş Vilayeti yeni düzenlemelerden sonra 1925-1926 yılında Pazarcık, Elbistan, Göksun ve Andırın olmak üzere dört kazadan meydana gelmiştir.³ 1927-1933 yılları arasında ise yılına gelindiğinde mülki yapılanmada önemli bir değişiklikler olmamış, şehir önceki yıllardaki konumunu ufak değişikliklerle muhafaza etmiştir.⁴ 1933 yılına kadar yukarıda gördüğümüz mülki taksimatla idare edilen Maraş Vilayeti, bu yıldan sonra meydana gelen yönetsel bir değişiklikle Pazarcık Kazasını Gaziantep'e vermek zorunda kalmıştır.⁵ 1944 yılına gelindiğinde ise şartların oluşması sonucunda Pazarcık Kazası tekrar Maraş'a bağlanmıştır.⁶ Başlangıçta dört ilçeye sahip olan Maraş'ın, 1944 de Afşin ve 1960 yılında ise Türkoğlu'nun ilçe yapılmasıyla ilçe sayısı altıya çıkmıştır.⁷ 04.07.1987 tarihinde çıkarılan 3392 sayılı kanunla Çağlayancerit, 20 Mayıs 1990 tarihinde çıkarılan 3644 sayılı Kanunla Nurhak ve Ekinözü ilçe yapılmış ve böylece K. Maraş'ın ilçe sayısı 9'a çıkmıştır.⁸ I. Dünya Savaşı'ndan sonra, önce İngilizler sonra Fransızlar tarafından işgale uğrayan Maraş, 11/12 Şubat 1920'de halkın direnişi sonucu kurtuldu. Bu kurtuluşun anısına şehre TBMM tarafından 5 Nisan 1925'te İstiklal Madalyası verildi. 7 Şubat 1973 tarih ve 1657 sayılı kanunla Kurtuluş Savaşı'nda gösterdiği üstün başarılarından dolayı Maraş'a kahramanlık unvanı verilerek, ilin adı Kahramanmaraş olarak değiştirilmiştir.⁹

Cumhuriyet döneminde Kahramanmaraş'ta çok sayıda vali görev yapmıştır. Ancak Atatürk Döneminde görev yapan valilerle ilgili olarak, yazılıp çizilen bazı eserlerde yanlışlıklar göze çarpmaktadır. Bu yanlışlıkları düzeltmek açısından da faydalı olacağına inandığımızdan Atatürk Döneminde görev yapan Maraş Valilerini şu şekilde sıralayabiliriz:¹⁰

- 1 Maraş İl Yıllığı 1967, Dönmez Ofset, Ankara, s. 22.
- 2 Tuncer Cavlak, Cumhuriyet Döneminde İdari Taksimat ve Mülki Teşkilat (1923-1950), Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Elazığ, 1990, s. 60-62.
- 3 T.C. Devlet Salnamesi (1925-1926), İstanbul Matbaa-i Amire, İstanbul, 1926, s. 830-831.
- 4 T.C Devlet Yıllığı (1928-1929), İstanbul Devlet Matbaası, İstanbul, 1929, s. 698, 1930: s. 548.
- 5 BCA, Fon: 490.1.0.0, Yer No:496.1997.5.
- 6 Yurt Ansiklopedisi, “Maraş”, C.8, İstanbul, 1982, s. 5651.
- 7 Maraş İl Yıllığı 1967, Dönmez Ofset, Ankara, s. 22.
- 8 (T.C.Kahramanmaraş Valiliği/Kaymakamlıklarımız, 14.11.2013).
- 9 Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, “Kahramanmaraş”, C. 24, İstanbul, 2001, s. 196; Mesut, Dedeoğlu, Dünden Bugüne Kahramanmaraş, Lazer Ofset Mat. Tesisleri, Ankara, 1996, s. 5.
- 10 Ali Galip Baltaoğlu, Atatürk Dönemi Valileri (29 Ekim 1923-10 Kasım 1938), Ocak Yayınları, Ankara, 1988, s. 14-184.

İKİNCİ SALON / II. OTURUM

1- Ahmet Ekrem Güner (Sicil No: 86-Görev Süresi: 25.09.1922-06.06.1925).

2- Mehmet Halit Aksoy (Sicil No: 1176- Görev Süresi: 15.06.1925-20.07.1926).

3- Sabri Bey (Sicil No: 2017-Görev Süresi: 31.07.1926-01.02.1929).

4- Mustafa Ferruh Yazıcıoğlu (Sicil No: 732- Görev Süresi: 10.03.1929-07.02.1931).¹

5- Bekir Sami Baran (Sicil No: 873-Görev Süresi: 16.02.31-20.08.1932).

6- Mehmet Arif Bey (Sicil No: 1146-Görev Süresi: 18.07.1932-25.12.1933²).

7- Mehmet Fafrettin Kiper (Sicil No: 640-Görev Süresi: 25.01.1933-31.12.1934).

8- Mustafa Adli Bayman (Sicil No: 2855-Görev Süresi: 20.06.1935-30.08.1936).

9- Salih Cemâl Gülen (Sicil No: 905-Görev Süresi: 30.08.1936-21.02.1937).

10- Osman Nuri Şahinbaş (Sicil No: 2895-Görev Süresi: 21.07.1937-17.12.1938).

11- İbrahim Sabri Çıtak (Sicil No: 1854-Görev Süresi: 20.12.1938-29.05.1939).

Oysa CHP Parti Müfettişi Hilmi Uran, parti teftişi için gittiği Maraş'ta Vali Ferruh Bey ile arasında geçen bir hatırasını "*eskimekten korunan yol*" başlığı ile ilginç bir şekilde anlatmaktadır. Hilmi Uran, Maraş'a gittiğinde, Maraş ile İloğlu (Türkoğlu) arasındaki bir şose inşasının iki kilometrelik kısmının yaptırıldığı, fakat yolun bir ucuna hendek kazılmak, diğer ucuna da enine bir yol silindiri konmak suretiyle kapatıldığına şahit olmuştur. Bunun üzerine Maraş Valisi Ferruh Bey'e durumu sormuş, validen; "*Şimdiki halde ham arazi üzerinde gidip gelmek kabildir, pisipisine yol eskimesin, diye gidişi gelişi bu suretle men ettim*"³ cevabını alınca, şaşkınlığını gizleyememiştir.

Cumhuriyet Döneminde 13 Aralık 2010 tarih ve 19295 sayılı Resmi Gazetede yayınlanan Valiler kararnamesiyle, Kahramanmaraş Valiliği görevine atanan Şükrü Kocatepe'ye kadar çok sayıda vali görevlerini başarıyla sürdürmüşlerdir.⁴

Kahramanmaraş Belediye Teşkilatı ilk defa 1870 yılında kurulmuştur. İlk Belediye Başkanı Kazancızade Sadi Efendi'dir. Cumhuriyet döneminin ilk yıllarında Maraş Belediye Başkanlığı görevini 1922-1925 yılları arasında Lütfi

1 Muustafa Ferruh (Yazıcıoğlu), Maraş il yıllıklarında ve resmi sitelerde Maraş valisi olarak görülmemektedir. Bkz. Maraş İl Yıllığı 1967, Dönmez Ofset, s. 7; Baltaoğlu, a.g.e., s. 45.

2 25.12.1933 tarihi Mehmet Arif Bey'in emekliye ayrıldığı tarihtir. Bkz: Baltaoğlu, a.g.e., s. 156.

3 Hilmi Uran, Meşrutiyet, Tek Parti, Çok Parti Hatıralarım (1908-1950), Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2007, s. 190-191.

4 <http://www.kahramanmaras.gov.tr/GecmisDonemValilerimiz.aspx> Erişim Tarihi: 14.11.2013.

Köker yürütmüştür.¹ Bu yıllar arasında müstakil bir belediye binası olmayan Maraş, 1926 yılında dönemin belediye başkanı olan Tevfik Kadioğlu'nun çalışmalarıyla ilk belediye binasına kavuşmuştur.² Bu bina, Belediye Çarşısı ile Hatuniye Camii arasında kalan sokakta inşa edilmiştir.

Kahramanmaraş Belediyesi başlangıçta otel olarak inşa edilen ve daha sonra belediye binasına çevrilen mekânda 1978 yılından 2008 yılına kadar faaliyet göstermiştir. 17 Mayıs 2010 Tarihinde ise yeni binanın yapımı tamamlanmış ve faaliyete girmiştir. TBMM tarafından 12.11.2012 tarihinde kabul edilen 6360 sayılı Kanunla Kahramanmaraş Belediyesi, Kahramanmaraş Büyükşehir Belediyesi'ne dönüştürülmüştür.³ Kahramanmaraş'ta Cumhuriyet Dönemi'nden günümüze kadar görev yapan Kahramanmaraş Belediye Başkanları ise şöyledir:⁴ 1- Lütfi Köker (1922-1925), 2- Tevfik Kadioğlu (1925-1933), 3- Hasan Sukuti Tükel (1933-1939), 4- Ali Ulvi Yetişen (1939-1946), 5- Sait Emirmahmutoğlu (1946-1948;1963-1967;1973-1977), 6- Selman Zülkadiroğlu (1948-1950), 7- Ali Kısakürek (1950-1956;1959-1960), 8-İbrahim Sadi Öztürk (1956-1959; 1967-1969), 9-Orhan Akbay (1960-1962), 10- Ahmet Gümüşlü (1962-1963), 11-Mahmut Karaküçük (1969-1973), 12-Ahmet Uncu (1977-1980), 13-İsa Kalkan (1980-1983), 14-Emin Yalçınkaya (1983-1984), 15-Hacı Ali Özal (1984-1989), 16-Ali Sezal (1989-1994;1994-1999), 17-Veysi Kaynak (1999), 18-Hanefi Mahçiçek (1999-2002), 19-Mustafa Poyraz(2002- ...).

1.2. Maraş Milletvekilleri ve Siyasi Partiler:

23 Nisan 1920 tarihinde açılan I. Dönem TBMM'nde Maraş'ı milletvekili olarak; Arslan (Toğuzata) Bey, Hasip (Aksüyek) Bey, Paşo Yakup Hamdi (Bozdağ) Bey, Hasan Refet (Seçkin) Efendi, Mehmet Rüştü (Bozkurt) Bey ile İstanbul Mebusanı'ndan gelen Mehmet Tahsin (Hüdayioğlu) Bey temsil etmiştir.⁵ 11 Ağustos 1923 tarihinde toplanan II. Dönem TBMM'de ise Maraş'ı temsil eden milletvekilleri şunlardır: Hacı Mehmet (Erten) Efendi, Mehmet Tahsin (Hüdayioğlu) Bey, Abdülkadir (Emirmahmutoğlu) Bey, Mithat (Alam) Bey, Nurettin (Özdemir) Bey.⁶ 1 Kasım 1927 tarihinde toplanan III. Dönem TBMM'de Maraş'ı temsil eden milletvekilleri şunlardır: Hacı Mehmet Erten (Hacıhaliloğlu) Efendi, Abdülkadir Emirmahmutoğlu Bey, Yusuf Behçet Gücer

1 T.C. Devlet Salnamesi (1925-1926), s. 833.

2 T.C. Devlet Salnamesi (1927-1928), 1927. İstanbul Matbaa-i Amire, İstanbul, s. 1217.

3 Resmî Gazete, 12.11.1012 tarih ve 6360 sayılı, On Üç ilde Büyükşehir Belediyesi ve Yirmi Altı İlçe Kurulması İle Bazı kanun ve Kanun Hükmünde Kararnamelerde Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun, 6 Aralık 2012, S. 28489.

4 <http://www.kahramanmaras.bel.tr/kurumsal/belediye-baskanlari>. Erişim Tarihi:22.03.2013.

5 Fahri Çoker, Türk Parlamento Tarihi Milli Mücadele ve TBMM I. Dönem 1919-1923, I. Dönem, C. III, TBMM Vakıfı Yayınları, Ankara, 1995, s. 737-745.

6 Kâzım Öztürk, Türk Parlamento Tarihi (1923-1927), II. Dönem, C. III, TBMM Vakıfı Yayınları, Ankara, 1993, s. 591-597.

İKİNCİ SALON / II. OTURUM

Bey, Mithat (Alam) Bey, Nurettin (Özdemir) Bey.¹ 4 Mayıs 1931 tarihinde toplanan IV. Dönem TBMM'de Maraş'ı temsil eden milletvekilleri: Abdülkadir Emirmahmutoğlu, Mehmet Erten Bey, Mithat (Alam) Bey, Mehmet Nuri (Ural) Bey'dir.² 1 Mart 1935'te ise Mithat Alam, Mehmet Erten, Kemal Kusun, Hasan Reşit Tankut, Alâaddin Tiridoğlu, Mehmet Nuri Ural Maraş'tan V. Dönem milletvekili seçildiler.³

Atatürk'ün ölümünden sonra 3 Nisan 1939'da açılan VI. Dönem TBMM'ye Maraş'tan Kemâli Beyazıt, Mansur Bozdoğan, Mehmet Erten, Ziya Kayran, Hasan Reşit Tankut milletvekili olarak girdiler. 8 Mart 1943'de açılan VII. Dönem TBMM'de: Kemâli Beyazıt, Hasan Reşit Tankut, Rasih Kaplan, Ahmet Hamdi Tanpınar, Abdullah Yayıoğlu; 5 Ağustos 1946 tarihinde toplanan VIII. Dönem TBMM'de ise: Kemâli Beyazıt, Hasan Reşit Tankut, Abdullah Yayıoğlu, Kamil İdil, Emin Soysal ve Rıza Çuhadar yer aldılar.⁴

Tek parti döneminde milletvekillerinin listesi ağırlıklı olarak CHP tarafından belirlenmiştir. Seçilen milletvekillerine baktığımızda doğum yerleri Kahramanmaraş olmayan birçok milletvekili vardır. Tek parti döneminde seçilen milletvekillerinden biri olan Abdülkadir Bey ve Tahsin Hudaioğlu aynı zamanda Osmanlı Meclis-i Mebusan'ında Kahramanmaraş ve Halep temsilcileri olarak görev yapmışlardır.⁵

14 Mayıs 1950 tarihinde yapılan Milletvekili Genel Seçiminde: CHP 39.045, DP 52.823, Bağımsızlar ise 26.121 oy almışlardı. DP 6 milletvekili, Bağımsızlar ise 1 milletvekili çıkardılar. 1954 seçimleri sonucunda DP 7 milletvekili çıkarmıştır. 1957 seçimlerinde DP'den CMP'ye ve CHP'ye önemli oranda oy kayması yaşanmış ve CHP %45,2 oy alarak dokuz milletvekili çıkartmıştır.⁶

28 Aralık 1960'da Mehmet Şişman Kurucu Meclis üyeliğine seçilmiştir. 1960 darbesiyle kapatılan DP'nin yerine kurulan AP, 1961 Milletvekili Genel Seçimlerinde, Kahramanmaraş'ta DP'nin 1950 ve 1954 seçimlerinde aldığı oy oranlarına yakın bir oy almıştır. CHP 1957 seçimlerine göre altı puanlık bir kayıp yaşamıştır. İl genelindeki oylar AP ve CHP arasında paylaşılmıştır. Milletvekilliklerini AP 4 ve CHP 2 olmak üzere paylaşmışlardır. Aynı gün yapılan Cumhuriyet Senatosu Maraş üyeliğine ise Cenap Aksu, Nedim Evliya

1 Kâzım Öztürk, Türk Parlamento Tarihi (1927-1931), III. Dönem, C. III, TBMM Vakfı Yayınları, Ankara, 1995, s. 473-478.

2 Fahri Çoker, Türk Parlamento Tarihi (1931-1935), IV. Dönem, C. II, TBMM Vakfı Yayınları, Ankara, 1996, s. 439-442.

3 İhsan Güneş, Türk Parlamento Tarihi (1935-1939), TBMM Yayınları, Ankara, 2004, s. 553-559.

4 Yurt Ansiklopedisi, "Maraş", C.8, İstanbul, 1982, s. 5671.

5 Hakan Bağcı, Kahramanmaraş'ta Siyasal Değişme 1950-2004, KSÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü Kamu Yönetimi Anabilim Dalı Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Kahramanmaraş, 2006, s. 114.

6 Süleyman Çoşkun, Türkiye'de Politika (1920-1995), Cem Yayınevi, İstanbul, 1995, s. 122, 264.

(ölümünden sonra Ahmet Tevfik Paksu) seçilmiştir.¹

1965 Milletvekili Genel Seçimlerinde AP 3, CHP 2, MP ise 1 milletvekili çıkarmıştır. 5 Haziran 1966'da yapılan Cumhuriyet Senatosu seçimlerinde: Ahmet Tevfik Paksu; 2 Haziran 1968 Cumhuriyet Senatosu seçimlerinde ise Adnan Karaküçük ile Hilmi Soydan seçildiler. 1961 ve 1965 seçimlerinde olduğu gibi 1969 seçimlerinde de CHP'nin oy oranı düşmeye devam etmiştir. Maraş'ta CHP %17,6 oy alarak 2, AP %32 oranında oy alarak 3, Bağımsızlar ise 1 milletvekili çıkartmıştır. 14 Ekim 1973 Milletvekili Genel Seçimlerinde AP 1, CHP 3, MSP 2 ve Demokratik Parti 1 milletvekili çıkarmıştır. 5 Haziran 1977 seçimlerinde AP 2, CHP 3, MHP 1 ve MSP 1 milletvekili çıkarmıştır. Cumhuriyet Senatosu üyeleri ise: Adnan Karaküçük ve Rıza Akgün'dür. 15 Ekim 1981 tarihine Rifat Bayazıt ve Hail Evliya Danışma Meclisi üyeliğine getirildiler.²

1983 Milletvekili Genel Seçimlerinde Kahramanmaraş'tan ANAP 3, MDP 1 ve HP 2 milletvekili çıkarmıştır. 1987 seçimlerinde Kahramanmaraş milletvekili dağılımı ANAP 4, DYP 2 ve SHP 1 şeklinde gerçekleşmiştir. 1991 Milletvekili Genel Seçimlerinde ise Kahramanmaraş'ta RP 6, DYP 1 milletvekili çıkarmıştır.³ 1995 seçimlerinde Kahramanmaraş'tan RP 4, DYP 1, ANAP 1 ve CHP 1 milletvekili çıkarmıştır. 1999 seçimlerinde Kahramanmaraş Milletvekilliklerini FP 3, MHP 3, DYP 2, ANAP 1 olmak üzere paylaşmışlardır. 2002 seçimlerinde ise Kahramanmaraş'tan AKP 7, CHP 1 milletvekilliği çıkarmıştır.⁴

2. Cumhuriyet Döneminde Maraş'ta Sosyal Durum

2.1. Cumhuriyet Döneminde Maraş'ta Nüfus Yapısı

1925- 1926 Türkiye Cumhuriyeti Devlet Salnamesi'ne göre Maraş'ın kazaları ile birlikte toplam nüfusu 155.831 kişiden meydana gelmekteydi. Maraş merkez kaza dâhilinde kadın ve erkek olmak üzere toplam nüfus 58.091 kişi olarak tespit edilmiştir.⁵ 1927-1928 yılları için Maraş merkez kazasının nüfusu %20 artış göstererek 70.000'lere ulaşmıştır.⁶ 1930 yılına gelindiğinde, Maraş merkez kaza nüfusunun 71.182 olduğu anlaşılmaktadır. Maraş Resmi Vilayet gazetesinin 24 Ekim 1935 tarihli sayısında 1935 yılında Maraş il nüfusu 184.958 olarak verilmiştir. Ancak aynı gazetenin 10 Haziran 1937 tarihli sayısında ise Maraş nüfusunun 94.028'i kadın, 95.542'si ise erkek olmak üzere 189.750 kişi olarak

1 DİE, Cumhuriyetten Günümüze Milletvekilleri Seçimi 1923-2002, Ankara, s. 78; Maraş İl Yıllığı 1967, Dönmez Ofset, Ankara, s. 2.

2 Yurt Ansiklopedisi, "Maraş", C.8, İstanbul, 1982, s. 5672-5673.

3 S. Çoşkun, a.g.e., s. 122-264.

4 TBMM Albümü, 20. Dönem, 2. Baskı, Aralık 1997, s. 112-114; TBMM Albümü, 21. Dönem, 2. Baskı, Ekim 1999, 113-115; TBMM Albümü, 22. Dönem, 1. Baskı, Şubat 2003, s. 110-112.

5 T.C. Devlet Salnamesi (1925-1926), s. 832.

6 T.C. Devlet Salnamesi (1927-1928), s. 1215; 1927 yılı için Devlet İstatistik Enstitüsü verilerinde Maraş nüfusu 26.000 olarak görülmektedir. Ancak rakamın merkez kazaya mı yoksa genele mi ait olduğu belirtilmemiştir. Verilen rakam hiçbir kaynaktaki verilerle uyuşmamaktadır. Bkz. Cem Behar, Osmanlı İmparatorluğunun ve Türkiye'nin Nüfusu 1500-1927, Ankara 2003, s. 33.

tespit edilmiştir.¹ Bir diğer kaynakta ise Maraş merkez kaza nüfusu 188.877 olarak verilmektedir.²

Maraş'ın nüfusu 1927-1950 döneminde %55 oranında bir artış göstermiştir. 1950 yılında il nüfusu 288.843, 1960'da 389.857, 1970'de 528.982, 1980'de 738.032, 1990'da 892.952 ve 2000 yılında ise 1.002.384'e yükselmiştir.³ 2000 yılı nüfus sayımı sonuçlarına göre Merkez İlçe şehir nüfusu 326.198, il genelini toplam nüfusu ise, 1.002.384'tur. Nüfusun %46.53'ü köy ve kasabalarda geriye kalan %53.47'si şehirlerde yaşamaktadır. İl genelinde kilometrekareye düşen insan sayısı 70 kişidir. Kahramanmaraş il merkezleri nüfus büyüklüğüne göre Türkiye'nin on yedinci ilidir. İllerin nüfus büyüklüğüne göre Türkiye'nin on sekizinci büyük ilidir.⁴

2.2. Cumhuriyet Döneminde Maraş'ta Meydana Gelen Sosyal Olaylar

Türkiye'nin birçok yerinde olduğu gibi Maraş'ta da yapılan inkılâplara karşı çıkanlar oldu. Özellikle, 25 Kasım 1925 günü TBMM'nce kabul edilen şapka giyilmesi konusundaki kanunun Kahramanmaraş'a tebliğ edilmesiyle birlikte başlayan halk hareketi, bir dizi yargılama sürecini de beraberinde getirmiştir. Valiliğin bu konudaki tedbirsizliği işi daha da ileri boyutlara taşımış, 28 Kasım 1925 günü valiliğin emriyle bu yürüyüşe dâhil olan elebaşları tutuklanmıştır. 34 kişi olarak görülen elebaşlarından sonra ilerleyen günlerde yürüyüşe katılanların tespit edilmesi ile tutuklu sayısı artmıştır. Ankara'da yapılan yargulamalardan sonra, 2. Ankara İstiklâl Mahkemesi'nin 22 nolu kararına göre, şapka kanununa karşı gelen Maraş halkı içerisinde; 7 kişi idam cezası, 4 kişi mallarına el koyma cezası, 9 kişi on sene küreğe mahkûmiyet, 1 kişi de üç sene küreğe mahkûmiyet cezası almıştır. 44 kişinin beraat ettiği bu yargulamalar şehir için de oldukça zor bir süreç olmuştur.⁵

Cumhuriyetin ilk yıllarında Maraş ve çevresinde meydana gelen asayiş olaylarının büyük bir kısmı Takrir-i Sükûn Kanunu'na aykırı olduğu için İstiklâl Mahkemeleri'ne sevk edilmiştir. Adı geçen yıllarda Maraş ve Osmaniye Vilayetleri civarında eşkıyalık eden, tecavüzde bulunan ve dükkân basıp mal gasp eden Kürd Ahmet ve Kör Ökkeş gibi pek çok eşkıyanın Takrir-i Sükûn Kanunu gereği İstiklâl Mahkemesi'ne sevk edilmeleri uygun görülmüştür.⁶ 1975 yılından itibaren Türkiye'de başlayan anarşik olaylar, Maraş'ta da etkisini göstermiştir. Türkiye'yi parçalamak isteyen dış mihrakların tezgâhları sonucu 22-26 Aralık 1978'de Kahramanmaraş'ta tarihe "Maraş Olayları" diye geçen karışıklık meydana geldi. Alevi-Sünni ayrığının körüklenmesi sonucunda çıkan şiddet olaylarında

1 Maraş Vilayet Gazetesi, 24 Ekim 1935, S. 109, s. 1; 10 Haziran 1937, S. 191-52, s. 3.

2 Emrullah Kanadıkırık, "Maraş'ta Nüfus Hareketleri", Ankara Üniversitesi Dil Tarih Coğrafya Fakültesi Coğrafya Araştırmaları Dergisi, S.3-4, Ankara, 1971, s. 383.

3 DİE, 2000 Genel Nüfus Sayımı Kahramanmaraş, Ankara, 2002, s. 43-45.

4 T.C. Kahramanmaraş Valiliği İl Brifingi, Kahramanmaraş, 2005, s. 2.

5 Ahmet Eyicil, Yakın Çağda Kahramanmaraş, Ukde Yayınları, Kahramanmaraş, 2009, s. 370-392.

6 BCA, Fon: 030.0.18.01.01, Yer No: 014.47.13.001.

105 kişi hayatını kaybetmiş ve 176 kişi de yaralanmıştır.¹

2.3. Cumhuriyet Döneminde Maraş'ta Eğitim

Kahramanmaraş'ta okuryazarlık oranı, uzunca bir süre hep ülke ortalamasının gerisinde kalmıştır. 1935 yılında %10 olan okuryazarlık oranı 1975'te %51,3'e çıkmıştır.² 1935 yılında erkeklerin %16,6'sı, Kadınların %2,7'si okuma yazma bilirken, bu oran 2000 yılında erkelerde %91,7'ye, Kadınlarda %74,9'a yükselmiştir. Kadın nüfusun okuryazarlık oranı erkek nüfusunkinden daha hızlı artmaktadır. Kahramanmaraş ilinde en az ilköğretim mezunu olanların oranı 1975 yılında %26.96 olarak gerçekleşmiştir. 2000 yılında ise ilkokul mezunu olanların oranı %43.86'ya çıkmıştır. 2005 yılı itibarı ile okullaşma oranı okul öncesinde %13.39, ilköğretimde %88.29 ve orta öğretimde %54.46 olarak gerçekleşmiştir. Derslik başına düşen öğrenci sayısı ilköğretimde 45, orta öğretimde 32 kişidir.³

Maraş'ta 1923-1928 yılları arasında Restebaiye (Gazipaşa) mahallesinde Baytar Hakkı Bey'in evinde faaliyet gösteren bir anaokulu mevcuttu. Bu anaokulunun, 39 öğrencisi ve iki öğretmeni olduğu bilinmektedir.⁴ 1925-1926 yıllarına gelindiğinde ise şehirde eğitim ve öğretim yapan toplamda 89 okulun olduğu ve bu okullarda 4.072 öğrenciye eğitim verildiği bildirilmektedir.⁵ 1927-1928 yıllarında ise okul sayısının 63'e düştüğü ve şehirde 109 öğrencisi olan bir ortaokul ile 7 tane kız ve erkek ilkokulu olduğundan söz edilmektedir. Bu okulların haricinde Maraş ve kazalarının tamamında 2.544 öğrencisi olan 78 kız ve erkek ilkokulu bulunmaktadır.⁶

Cumhuriyetin Döneminin başlarında Maraş'ta ilkokul sayısında dalgalanmaların olduğu görülmektedir. 1923'te 70 ilkokul varken, 1927'de ilkokul sayısı 63'e düşmüştür. 1943 yılında ise eğitimli okulların yaygınlaşmasıyla ilkokul sayısı 222'ye, 1980'de 849'a, 1996'da ise 965'e çıkmıştır. İlin ilk ortaokulu olan Kahramanmaraş Ortaokulu, ilk olarak Albayrak ilkokulunun binasında faaliyete başlamış, 1932-1933 öğretim yılında ise Amerikalı misyonerlerden 30.000 TL'ye satın alınan binaya taşınmıştır.⁷ Kahramanmaraş Ortaokulu'nu 1948 yılında Göksun Ortaokulu takip etmiş, 1964-1965 eğitim-öğretim yılında ortaokul sayısı 7'ye çıkmış; 1980 yılında ise ortaokul sayısı önemli bir artış göstererek 57'ye ulaşmıştır. 1996 yılına gelindiğinde Kahramanmaraş'ta 108 genel ortaokul, 11 adette mesleki ve teknik ortaokul bulunmaktadır. Kahramanmaraş'ta

1 Cumhuriyet Ansiklopedisi (1923-2000), C. 3 (1961-1980), YKY, İstanbul, s. 452.

2 Yurt Ansiklopedisi, "Maraş", C.8, İstanbul, 1982, s. 5711.

3 Bağcı, a.g.t., s. 116.

4 Maraş İl Yıllığı 1967, s. 133; Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Modernleşme Sürecinde Eğitim İstatistikleri 1839-1924, Haz. Mehmet Ö. Alkan, Tarihi İstatistikler Dizisi, C. 6, Ankara, 2011, s. 302,303.

5 T.C. Devlet Salnamesi (1925-1926), s. 832.

6 Kahramanmaraş İli Cumhuriyet Öncesi ve Sonrası Eğitim, Haz. Kahramanmaraş İl Milli Eğitim Müdürlüğü, Kahramanmaraş, 1998, s. 23.

7 Yurt Ansiklopedisi, "Maraş", C.8, İstanbul, 1982, s. 5711; Mustafa Çabuk, Maraş'ta Misyoner Faaliyetleri ve Misyoner Okulları, Ukde Yayınları, Kahramanmaraş, 2008, s. 180-181.

Cumhuriyet Döneminin ilk lisesi 1947-1948 eğitim yılında şimdiki Ticaret Lisesi'nin binasında hizmete açılmıştır. 1965-1966 eğitim-öğretim yılında ise Kahramanmaraş Lisesi bugünkü binasına taşınmıştır. 1979-1980 eğitim-öğretim yılında ilin bütün ilçelerinde birer lise vardı. 1982-1983 eğitim-öğretim yılında ise Kahramanmaraş merkez ilçede 3 olmak üzere, toplam lise sayısı 9'a çıkmış; 1996 yılına gelindiğinde ise lise sayısı 29'u genel, 23'ü mesleki ve teknik olmak üzere 52'yi bulmuştur.¹

2005 yılı itibarı ile Kahramanmaraş'ta okullaşma oranı okul öncesinde %13.39, ilköğretimde %88.29 ve ortaöğretimde %54.46 olarak gerçekleşmiştir. Derslik başına düşen öğrenci sayısı ilköğretimde 45, orta öğretimde 32 kişidir²

Kahramanmaraş'ta Cumhuriyet Dönemi yükseköğretim alanındaki gelişmelere baktığımızda ilk önce 1973'te Kız Öğretmen Okulu binasında, Kahramanmaraş Eğitim Enstitüsü'nün açıldığını görmekteyiz. 1975 yılında Ortadoğu Teknik Üniversitesi Gaziantep Mühendislik Fakültesi'ne bağlı olarak, Kahramanmaraş Meslek Yüksekokulu kurulmuştur. 18 Haziran 1987 yılında ise Gaziantep Üniversitesine bağlı olarak Ziraat Fakültesi açılmıştır. 11.07.1992 tarih ve 2282 sayılı Resmi Gazete'de yayınlanan, 03.07.1992 tarih ve 3837 sayılı yasa ile Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi kurulmuştur.³

2.3. Cumhuriyet Döneminde Maraş'ta Kültür

Maraş'ta ilk gazete 1920'li yıllarda Hacı Nuri isimli bir Maraşlı tarafından çıkarılan "*Âmâl-i Milliye*" isimli gazetedir. Bu gazete 1940'lı yıllara kadar yayın hayatına devam etmesine rağmen bugün elimizde sadece bir nüshası bulunmaktadır.⁴ 1927 yılında İstiklal Matbaasında çıkarılmaya başlanan "*Maraş Muallimler Birliği Mecmuası*" ise on beş günde bir yayınlanmıştır. Mesleki yazıların yer aldığı bu dergide başyazar olarak Mehmet Niyazi Bey, mesul müdürü olarak da Mehmet Ziya Bey görev yapmıştır.⁵ Ancak bu derginin nüshaları da mevcut değildir. Adı geçen yıllarda Ali Rıza Bey tarafından çıkarılan "*Halkın Sesi*" ve 1932 yılı sonlarında Paris'te öğrenim görmüş olan Selahattin Tahsin Bey tarafından çıkarılmaya başlanan "*Yeni Maraş*" isimli gazetelerde iki yılını doldurmadan kapanmıştır.⁶

1934 yılı itibarı ile "*Maraş*" vilayet gazetesi çıkarılmaya başlanmıştır.⁷ Gazete, 1936 yılına gelindiğinde Maraş Halkevi adına çıkmaya devam etmiş.⁸ 1938 yılından sonra ise Maraş Vilayet Gazetesi olarak 1948 yılına kadar yayın hayatını

1 Maraş İl Yıllığı 1973, s. 127-131; Yurt Ansiklopedisi, s. 5711; Dedeoğlu, a.g.e., s. 85.

2 Valilik Birifingi, s. 4.

3 Eyicil, a.g.e., s. 68.

4 Maraş İl Yıllığı 1967, s. 134; Kemalettin Koç, Kahramanmaraş'ta Sosyal Hayatın Fiziki Yapıya Etkisi, Ukde Yayınları, Kahramanmaraş, 2010, s. 309.

5 T.C. Devlet Salnamesi 1927-1928, s. 1216.

6 Dedeoğlu, a.g.e., s. 89.

7 Maraş Vilayet Gazetesi, 4 Eylül 1934, s. 1.

8 Maraş Vilayet Gazetesi, 4 Haziran 1936, s. 1.

sürdürmüştür.¹

Otuzlu yıllara gelinceye kadar Maraş'ta kütüphanecilik konusunda kayda değer bir gelişme olmamıştır. 1934 yılında Maraş Halkevi'nin kurulması² ile birlikte açılan okuma evi ve kitapsarayı Maraş'a yeni bir canlılık ve hareketlilik getirmiştir. Mevcut kütüphanenin kitaplarının da aktarılması ile pek çok vatandaşın kitapla buluşması sağlanmıştır. Ancak bu kültürel yönde başlatılan hareketlilik çok uzun sürdürülememiş, 1950'li yıllarda Halkevlerinin kapatılması ile birlikte sekteye uğramıştır. Okuma salonlarında ve kitapsaraylarda bulunan kitapların bir kısmı kaybolmuş kalan kısmı da Milli Eğitim Bakanlığı Kütüphaneler Genel Müdürlüğü tarafından Fevzi Paşa Mahallesinde kiralanan bir salonda halkın hizmetine sunulmuştur. Ancak yıllar sonra buranın yetersiz olduğu düşünülüp, Uzunoluk Caddesinin üst kısmında modern bir bina inşa edilerek 1965 yılında İl Halk Kütüphanesi olarak hizmet vermeye başlamıştır.³

Maraş'a ilk müze kurma çalışmaları 1916-1917 yıllarında Maraş'ta Milli Eğitim Müdürlüğü yapan Besim Atalay tarafından başlatılmıştır. Cumhuriyetin ilanından sonra birçok vali ve belediye başkanı Maraş'ta müze kurmaya çalıştı ise de başarılı olamamıştır. Maraş'ta ilk müze 1947 yılında Ekmekçi Mahallesi, Belediye Caddesi üzerinde bulunan 16. Yüzyıl eserlerinden Taş Medrese binasında kurulmuştur. Müze 1950'li yıllara kadar bir memurla yönetilmiştir. 1959 yılında müdürlük haline getirilmiş ve bu yıldan sonra gelişme göstererek arkeolojik ve etnografik eserlerle birlikte müzede bulunan sikkelerin sayısı arttırılmıştır. 1961 yılında Maraş Kalesi üzerinde yer alan binanın bakanlık tarafından onaylanması ile müze buraya taşınmıştır. On dört yıl burada hizmet veren müze, ihtiyacı karşılamada zorlanınca, 1975 yılında Azerbaycan Bulvarı üzerinde bulunan bugünkü hizmet binasına taşınmıştır.⁴

3. Cumhuriyet Döneminde Maraş'ta Ekonomik Durum

1925-1926 yıllarında Maraş'ta ziraata elverişli topraklarının genişliği 398.078 dönüm olarak tespit edilmiş, Maraş merkez kazasında ekilen ürünlerin dönüme göre dağılımına bakıldığında; yıllık 9.125 dönümlük araziye çeltik, 56.000 dönüme hububat ve 11.000 dönümlük alana da pamuk ve sebze ekildiği görülmektedir. Merkez kazada 90.000 dönüm bağ ve 16.000 dönüm meyve bahçesi bulunduğu tespit edilmiştir.⁵ 1928-1937 yılları arasında en fazla ekimi yapılan ürün tahıllar olmuştur. Bu dönemde Sınâi bitki ekimi yok denecek kadar az yapılmıştır. 1 Eylül 1936 tarihinde İzmir'de açılan sergiye Maraş Ticaret Odası bir stant hazırlamıştır. Maraş standını ilk gün gezen Başbakan İsmet İnönü, şehirden gönderilen ürünleri tetkik ederek çok beğenmiş ve "*aferin Maraşlılara*" sözleri ile şehri takdir ettiğini bildirmiştir. İzmir pavyonunda yer alan Maraş

1 Maraş Vilayet Gazetesi, 3 Temmuz 1938, s. 1.

2 BCA, Fon No:490.0.1. Yer No: 496.1997.3.

3 Yurt Ansiklopedisi, C.8, s. 5739; Maraş İl Yıllığı 1967, s. 198.

4 H. Yüksel Horasan, Kahramanmaraş'ı Tanıyalım, Özkan Matbaacılık, Ankara, 1992, s. 93.

5 T.C. Devlet Salnamesi 1925-1926, s. 830.

İKİNCİ SALON / II. OTURUM

sergisi, sadece başbakan tarafından değil ilgili herkes tarafından çok beğenilmiş ve altın madalya ile ödüllendirilmiştir.¹

Demokrat Parti Dönemi ile 1950'li yıllardan itibaren Maraş'ta çiftçilik modern usullerle yapılmaya başlanmıştır. Bu yıllardan sonra Maraş'a traktörler, patozlar, kötenler, bicerdoverler, gelmeye başlamıştır. Ziraat Bankası'nın çiftçilere vermiş olduğu kredi miktarları arttırılmış, iş yapmak isteyen müteşebbislere bol miktarda kredi verilmeye başlanmıştır.² Kahramanmaraş ilindeki sektörel gelişmeye baktığımızda, 1980'den bu yana tarım sektörünün önemi düşerken, sanayi ve hizmet sektörlerinin önemi artmaktadır.³

1928-1935 yılları arası Maraş'ın hayvancılık faaliyetine bakıldığında il içerisinde en fazla yetiştirilen hayvanın 188.700 baş ile keçi ve 78.700 baş ile koyun olduğu görülmektedir. Keçinin daha fazla yetiştirilmesinde etinin ve sütünün tercih edilmesinin yanısıra, sığırın bölge şartlarına daha az uyum sağlaması da önemli rol oynamaktadır.⁴ Maraş'ta 1950'lerden 1960'ların ortalarına doğru hızla büyüyen hayvan varlığı, bu tarihten sonra yüksek gelir getiren sanayi bitkilerinin üretiminin yaygınlaşmasıyla gerilemeye başlamıştır.⁵ Maraş'ta hayvancılıkla ilgili ilk ciddi kuruluş çalışması Tarım Bakanlığı Veteriner İşleri Genel Müdürlüğü'ne bağlı olarak 1952 yılında kurulmasına karar verilen Maraş İnekhanesi'dir. Bu kuruluş ancak 1958 yılında faaliyete geçebilmiştir.⁶

Cumhuriyet'in ilanından sonra Maraş'ta da ekonomik değişimler kendisini gösterdi. Özel sektörün bir takım yetersizlikleri, sanayileşme çabalarında devlet teşvikini gerekli kılmıştır. O döneme ildeki yatırımlar daha çok tarıma dayalı ve katma değeri düşük alanlarda olmuştur. Maraş'ta o yıllarda imalat sanayi çok az gelişme göstermiştir. Bu dönemde genellikle birkaç kişiden oluşan küçük aile işletmeleri bulunmaktadır.⁷ 1925-1926 yıllarında Maraş merkezde un fabrikası ve elektrik üreten bir fabrikanın varlığından söz edilmektedir.⁸ 1927-1928 yıllarına gelindiğinde ise Maraş merkez kazada çeltik fabrikası ve elektrik üreten bir fabrikanın olduğu bildirilmektedir. Cumhuriyetin ilanından önce şehirde 2 tane pamuk fabrikası olduğu kayıtlarda yer almasına rağmen anılan tarihlerde bahsi geçmemektedir.⁹ İcra Vekilleri Heyeti'nin 2.11.1924 tarihinde çıkardığı bir kararname ile 120.000 lira maliyet ile Maraş Çeltik Fabrikası kurulmuştur.¹⁰ Yine 1924 tarihinde Maraş'ta bir çırçırılama fabrikasının bulunduğundan da

1 Maraş Vilayet Gazetesi, 10 Eylül 1936, s. 1; 1 Ekim 1936, s. 6.

2 Dedeoğlu, a.g.e., s. 112.

3 Bağcı, a.g.t., s. 120.

4 Gümüştalan, a.g.t., s. 242.

5 Yurt Ansiklopedisi, s. 5692.

6 Maraş İl Yıllığı 1973, s. 337.

7 Adnan Çelik, Kahramanmaraş'ta Girişimcilik Kültürü Araştırması, Kahramanmaraş, 1999, s. 50.

8 T.C. Devlet Salnamesi 1925-1926, s. 832.

9 T.C. Devlet Salnamesi 1927-1928, s. 1213.

10 BCA, Fon: 030.18.1.1. Yer No: 11.54.1.

söz edilmektedir.¹ Maraş'ın o yıllarda ilk ve tek büyük sanayi tesisi olan çeltik fabrikası 1925 yılında Ticaret Vekâletinin yardımlarıyla yerli bir anonim şirket tarafından kurulmuştur.² Fabrikanın hisselerinin çoğu devlete ait olduğu için 1938 yılında Sümerbank tarafından idare edilmeye başlanmıştır.³ 1934 yılının Eylül ayında, çeltik fabrikasını kuran anonim şirket tarafından kurulan un fabrikası da Sümerbank tarafından işletilmiştir. Fabrika, makinelerinin teknolojisi ve yeniliği bakımından Maraş'ın en modern fabrikasıdır.⁴

Cumhuriyet'in ilanından 1950'li yıllara kadar Maraş'ta endüstri alanında pek bir değişiklik olmamış, daha çok el emeğine dayanan atölye tipi endüstri (oymacılık, kuyumculuk, bakırcılık vs.) varlığını sürdürmüştür.⁵ 1950'den sonra il yollarının yapılması ile ulaşım imkânlarının doğması, Ceyhan nehrinden enerji sağlanması, gerileyen ticaret ve sanayi hayatını yeniden canlandırmaya başlamıştır. İskenderun, Maraş, Malatya, Erzurum, Maraş- Adana, Maraş-Gaziantep asfalt yollarının yapılıp trafiğe açılması, 1948 yılında Maraş'ın Haydarpaşa-Kurtalan demiryoluna bağlanması, Maraş'ın ticari ve ekonomik hayatını etkilemiş, gelişmesini hızlandırmıştır.⁶ Maraş'ta büyük endüstri kuruluşlarının ilki 1952 yılında üretime gecen Güven metal endüstri fabrikasıdır. 1962'de ikinci bir un fabrikası ve ilk yağ fabrikası işletmeye açılmıştır. 1965 yılında Öziş Levha bakır endüstri fabrikası açılmıştır.⁷

Maraş'ta sanayi tarihinin gerçek anlamda 1955 yılında başladığını söyleyebiliriz. Bu yıl 4 milyon TL sermaye ile Maraş Pamuklu Dokuma Sanayi T.A.Ş. kurulmuş, inşası ve makine montajları sonucu 12 Şubat 1965 tarihinde işletmeye açılmıştır.⁸ 1970'lerdeki gelişme Maraş ilinin 1968'de kalkınmada öncelikli yöreler kapsamına alınmasına ve bundan da önemlisi Afşin-Elbistan Termik Santralının yapımına başlanmasına bağlıdır.⁹ Maraş'ın Elbistan ve Afşin Kazalarında bulunan linyit kömürü havzası ülke çapında çok önemli bir yer tutmaktadır. Bölgede bulunan linyit filizinin Türkiye'deki mevcut kömürün üç katı olduğu yetkililer tarafından 1933 yılında bildirilmiştir.¹⁰ Ancak bu bölgede bulunan madenler yıllar sonra değerlendirilmiş ve Afşin- Elbistan Termik

1 O. F. Yalçın, "Kahramanmaraş'ın Sosyo-Ekonomik Yapısı", Der.: M.T. Ongun, Anadolu'da Hızla Sanayileşen Kentler: Kahramanmaraş Örneği, Altıncı Ulusal İktisat Sempozyumu 5-7 Kasım 1998, Türkiye Ekonomi Kurumu, Ankara, 1999, s. 98.

2 Dedeoğlu, a.g.e., s. 68.

3 Gümüşalan, a.g.t., s. 252.

4 Maraş Vilayet Gazetesi, 28 Ağustos 1934, S. 51, s. 1; 17 Mart 1938, S. 231-92, s. 3.

5 Mehmet Gürbüz, Kahramanmaraş Merkez İlçe'nin Beşeri ve İktisadi Coğrafyası, T.C. Kahramanmaraş Valiliği İl Kültür Müdürlüğü Yayınları No:2, Kahramanmaraş, 2001, s. 194.

6 Bağcı, a.g.t., s. 117.

7 Gürbüz, a.g.e., s. 194; Yalçın, a.g.b., s. 98.

8 A. Öztürk-E. Ozan, "Kahramanmaraş'ta Sanayinin Tarihsel Gelişimi", Kahramanmaraş Der.-Kahramanmaraş Belediyesi, II. Kahramanmaraş Sempozyumu, Kahramanmaraş, 2004, s. 5.

9 Yurt Ansiklopedisi, s. 5720.

10 Dedeoğlu, a.g.e., s. 81.

İKİNCİ SALON / II. OTURUM

Santralı 1973 yılında yapılmaya başlanmış, 1984 yılında ise ilk ünitesi ile üretime başlamıştır. Bu santral Türkiye'nin en büyük termik santrali olma özelliğine sahip olup bölgedeki pek çok kişiye iş imkânı sağlamıştır.¹ Maraş'ta 1972 yılında Marteks İplik Fabrikası kurulmuş, 1975 yılında kurulan Pişkinler İplik Fabrikası ise 1979 yılında Sabancı Grubu'na devredilerek Bossa AŞ. adını almıştır. Bu fabrikalar Kahramanmaraş'ta tekstil sektörünün temelini oluşturmuştur. 1975'te Elbistan'da ilk şeker fabrikası üretime başlamıştır. 1980 sonrası verilen teşviklerle özel sektör tarafından açılan tekstil, tuğla, un, yem, pamuk ve ayçiçeği yağı, kâğıt, metal ve madeni eşya ile orman ürünleri fabrikalarıyla il sanayii bugünkü düzeyine gelmiştir.²

Kahramanmaraş'ta gerçek anlamda özel sektör yatırımları 1984 yılında başlamıştır. Son dönemlerde tekstil, çelik ve diğer sektörlerdeki sanayileşme süreci ve Anadolu Kaplanları diye anılan illerden biri olan Kahramanmaraş; Türkiye'nin sanayileşmiş diğer illeri gibi, nüfus artışı, göç ve kentleşmeye bağlı sorunları yaşayan kentlerden biridir.³ Sanayileşmeyle beraber sosyo-ekonomik yapıda değişiklik yaşanırken, sanayileşmenin yoğunlaşması nedeniyle bir takım sorunlar ortaya çıkmıştır. Hızlı nüfus artışı, kentleşme, sanayi yatırımları ve gelir dağılımının bölgeler arası dengesizliği, gelişmekte olan Kahramanmaraş'ta belirgin göstergelerdir. Sanayi ve ticaretin kentte yoğunlaşması köy nüfusunun şehre göçünü hızlandırmış bunun sonucu olarak kent ile köy arası başlayan ekonomik, sosyal ve kültürel farklılaşma giderek artmış, konut altyapı yetersizliği özellikle de Kahramanmaraş'ta son yıllarda görülen çok büyük hava ve çevre kirliliği sorunları ortaya çıkmaya başlamıştır.⁴ 1996 yılında yapılan illerin sosyo-ekonomik gelişmişlik sıralamasında Kahramanmaraş sosyo-ekonomik gelişmişlik açısından ellinci sırada yer almaktadır.

Maraş'ta kurulan "Elektrik Fabrikası" için gerekli olan enerji odun ve kömürden sağlanmıştır. Santralden elde edilen enerji çeltik ve un fabrikası için kullanıldığı gibi şehrin aydınlatılmasında da yararlanılmıştır.⁵ 1935 yılında Maraş'a elektriğin getirilmesi konusunda Maraş Vilayet Kongresi tarafından hazırlanan bir raporda; Maraş'a elektriğin girmesi yarı medeniyetin de girmesi şeklinde değerlendirilmiş ve şehrin aydınlatılmasıyla ilgili olan projelerin ve fenni keşiflerin belediye tarafından Siemens Şirketine yaptırıldığı açıklanmıştır.⁶ Uzun yıllar jeneratörler sayesinde kısmen elektrik enerjisini kullanan şehir, ilk defa 1940 yılında Pınarbaşı'na kurulan hidroelektrik santrali ile aydınlatılmıştır. Bu

1 Gümüşalan, a.g.t., s. 250.

2 Öztürk-Ozan, a.g.b., s. 5; Yalçın, a.g.b., s. 98.

3 Uğur Yıldırım-İ. Ethem TAŞ, "Kahramanmaraş'ta Sanayileşme ve Kentleşmenin Çevresel Etkileri", Kahramanmaraş Der.-Kahramanmaraş Belediyesi, I. Kahramanmaraş Sempozyumu, 2004 Kahramanmaraş, 2004, s. 1442.

4 Mesut Dedeoğlu, Kahramanmaraş Ekonomisi, 2, Lazer Ofset Matbaa Tesisleri, Ankara, 1996, s. 104.

5 T.C. Devlet Salnamesi 1925-1926, s. 832; 1927-1928, s. 1213; Maraş Vilayet Gazetesi, 17 Mart 1938, S. 231-92, s. 3.

6 BCA, Fon: 490.0.1 Yer No: 496.1997.3.

santral 1958 yılına kadar Maraş'ın elektrik ihtiyacını karşılamıştır.¹

Maraş'ta ilk kurulan banka, 1889-1890 yılında açılan Maraş Ziraat Bankası şubesi olmuştur. Bu şube uzun yıllar Maraş'ın tek bankası olarak hizmet vermiştir. Diğer bankalar ve şubelerinin kuruluşu ise 1940'lı yıllardan sonra olmuştur. 1996 yılı itibari ile Maraş'ta 30 yakın devlet ve özel banka şubeleri mevcuttur.²

Maraş Ticaret ve Sanayi Odası 1926 yılında kurulmuştur. Kurulduğu günlerde kadrosu sadece bir kâtipten ibaret olan Ticaret ve Sanayi Odası, faaliyetlerini küçük bir odada zaman zamanda kiralık bürolarda devam ettirmiştir.³ Maraş'ta gelişmiş olan kooperatif türleri genellikle sanayi bitkilerinin üretim ve satışında etkinliği olan Tarım Kredi ve Tarım Satış Kooperatifleridir. 1935 yılında Maraş'ta 101 ortağı olan bir tek Tarım ve Kredi Kooperatifi vardı. 1945 yılına kadar da şehirde başka Tarım ve Kredi Kooperatifi kurulmamıştır. İlerdeki tarım satış kooperatiflerinin bağlı olduğu birlik, 1968 yılında kurulan, Güneydoğu Bakliyat Kırmızıbiber Zeytin ve Mamulleri Üzüm ve Mamulleri Tarım Satış Kooperatif Birlikleridir.⁴

Sonuç

Bilinen tarihi Hitit uygarlığına kadar dayanan ve değişik isimlere anılan Maraş, Orta Anadolu ile güney bölgelerini birbirine bağlayan önemli ticarî ve askerî merkezlerden birisi olmuştur. 1867 yılında kabul edilen Vilayet Nizamnamesiyle Halep Vilayeti'nin bir sancağı haline getirilen Maraş, 1 Ekim 1881 tarihinde Halep'ten ayrılarak yeniden vilayet haline dönüştürülmüştür. 1921 Anayasasıyla tekrar idarî teşkilatlanmadan nasibini alan şehir, müstakil liva konumundan vilayet statüsüne getirilmiş; 1924 Anayasasıyla ise yeniden idarî düzenlemelere tabii tutularak, merkez kazaya ilave olarak Pazarcık, Elbistan, Göksun ve Andırın olmak üzere dört kazadan meydana gelmiştir.

Milli Mücadele Döneminde Maraş halkının düşman karşısında göstermiş olduğu azim ve kararlılık, diğer bölgelere de örnek teşkil etmiştir. Maraş halkının gösterdiği bu fedakarlığı ödüllendiren TBMM, şehre 5 Nisan 1925'de "İstiklâl Madalyası"nı layık görmüş ve 7 Şubat 1973 tarihinde de "Kahramanlık" unvanını vermiştir.

Maraş milletvekilleri Mecliste yapılan görüşmeler de ele alınan konular çerçevesinde kendi görüş ve düşüncelerini ortaya koymuşlardır. Ayrıca bu konuşmalarında Maraş ve çevresi ile ilgili konular gündeme getirilmiş ve bu konu da zaman zaman teklif, önerge ve sözlü soru önergesi vermek suretiyle ilgili bakanlık ya da doğrudan başbakanlıktan bilgilendirilme taleplerini dile getirmişlerdir. Hem ulusal sorunların çözümünde hem de bölgesel sorunlarla ilgili mecliste yaptıkları konuşmalarla mevcut sorunlar ve bunlarla ilgili çözüm önerilerini ortaya koymuşlardır.

1 Dedeoğlu, a.g.e., 1, s. 75.

2 Dedeoğlu, a.g.e., 1, s. 90.

3 Maraş İl Yıllığı 1973, s. 238.

4 Yurt Ansiklopedisi, s. 5719.

İKİNCİ SALON / II. OTURUM

Maraş, bulunduğu konum ve demografik yapısı itibarıyla misyoner faaliyetlerinin yoğun olarak yaşandığı şehirlerden birisi olmuştur. Cumhuriyetin ilanından önce şehrin merkez ve ilçelerinde Amerikan, Alman, İngiliz ve Fransız misyonerlere ait olan eğitim kurumları, ibadethaneler, sağlık kuruluşları ve yetimhaneler önemli ölçüde faaliyet göstermişlerdir. Cumhuriyetin ilanı ile birlikte başlayan toplumsal değişimde Cumhuriyet Halk Partisi'nin alt örgütü olarak çalışan "Halkevlerinin" etkisi önemli ölçüde hissedilmiştir. Özellikle Halkevi'nin bir şubesinin 19 Şubat 1932 tarihinde, Maraş'ta açılmasıyla başlayan sosyal ve kültürel değişim içerisinde şehirde önemli gelişmeler yaşanmıştır. Cumhuriyet sonrası dönemde okullarda önemli adımlar atamayan Kahramanmaraş'ın 2013 yılı itibarıyla de tek bir üniversiteye sahip olması eğitim alanında ne yazık ki istenilen seviye gelinemediğini açıkça göstermektedir.

Cumhuriyet öncesi şehrin iktisadî hayatına baktığımızda büyük ölçüde tarım ve hayvancılığa dayandığı söylenebilir. Maraş'ın ekilebilen alanlarının %95'ini tahıllar oluşturmuştur. Cumhuriyet sonrası tarımda başlayan modernleşmeden fazla nasibini alamayan şehre modern tarım araçları traktörler, patozlar, kötenler, bicerdöverler ancak 1950'li yıllarda Demokrat Parti döneminde girmiştir. Küçükbaş hayvanların yetiştirildiği Maraş'ta Cumhuriyet öncesi rastladığımız ipek böcekçiliği kalmamış, arıcılık ise yok denecek kadar azalmıştır. Cumhuriyet öncesinde sosyal, kültürel ve ekonomik açıdan hareketlilik yaşanan şehir, bu özelliğini ne yazık ki, giderek kaybetmiştir.

KAYNAKÇA

I. Arşiv Belgeleri ve Resmî Yayınlar

BCA, Fon No:490.0.1 Yer No: 496.1997.3

BCA, Fon No: 490.1.0.0, Yer No:496.1997.5.

BCA, Fon No: 030.18.1.1. Yer No: 11.54.1.

DİE, (Devlet İstatistik Enstitüsü), İstatistik Göstergeler 1923-2002, Ankara.

DİE, Tarihsiz. Cumhuriyetten Günümüze Milletvekili Seçimleri 1923-2002, Ankara.

DİE, 2000 Genel Nüfus Sayımı Kahramanmaraş, Ankara, 2002.

T.C.Devlet Salnamesi (1925-1926), 1926. İstanbul Matbaa-i Amire, İstanbul, 1926.

T.C.Devlet Salnamesi (1927-1928), İstanbul Matbaa-i Amire, İstanbul, 1927.

T.C.Devlet Yıllığı (1928-1929), İstanbul Devlet Matbaası, İstanbul, 1929.

T.C.Devlet Yıllığı (1928-1929), İstanbul Devlet Matbaası, İstanbul, 1930.

II. Gazeteler:

Maraş Vilayet Gazetesi, 1934-1938.

Resmî Gazete, 12.11.1012 tarih ve 6360 sayılı, On Üç ilde Büyükşehir Belediyesi ve Yirmi Altı İlçe Kurulması İle Bazı kanun ve Kanun Hükmünde Kararnamelerde Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun, 6 Aralık 2012, S. 28489.

III. Kitaplar ve Makaleler

- Altınöz, İsmail; **Dulkadir Eyaletinin Kuruluşu ve Gelişmesi**, Ukde Yayınları, Kahramanmaraş, 2009.
- Atalay, Besim; **Maraş Tarihi ve Coğrafyası**, Yay. Haz; İlyas Gökhan-Mehmet Karataş, Kahramanmaraş, 2008.
- Bağcı, Hakan; **Kahramanmaraş'ta Siyasal Değişme 1950-2004**, KSÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü Kamu Yönetimi Anabilim dalı Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Kahramanmaraş, 2006.
- Baltaoğlu, Ali Galip; **Atatürk Dönemi Valileri (29 Ekim 1923-10 Kasım 1938)**, Ocak Yayınları, Ankara, 1998.
- Behar, C., **Osmanlı İmparatorluğunun ve Türkiye'nin Nüfusu 1500-1927**, Ankara, 2003.
- Cavlak, Tuncer; **Cumhuriyet Döneminde İdari Taksimat ve Mülki Teşkilat (1923-1950)**, Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Elazığ, 1990.
- Coşkun, Süleyman; 1995. Türkiye'de Politika (1920-1995), Cem Yayınevi, İstanbul. **Cumhuriyet Ansiklopedisi (1923-2000)**, C. 3 (1961-1980), YKY, İstanbul.
- Çabuk, Mustafa; **Maraş'ta Misyoner Faaliyetleri ve Misyoner Okulları**, Ukde Yayınları, Kahramanmaraş, 2008.
- Çelik, Adnan; **Kahramanmaraş'ta Girişimcilik Kültürü Araştırması**, Kahramanmaraş, 1999.
- Çoker, Fahri; **Türk Parlamento Tarihi (1931-1935)**, IV. Dönem, C. II, TBMM Vakfı Yayınları, Ankara, 1996.
- Çoker, Fahri; **Türk Parlamento Tarihi Milli Mücadele ve TBMM I. Dönem 1919-1923**, I. Dönem, C. III, TBMM Vakfı Yayınları, Ankara, 1995.
- Darkot, Besim; "Maraş", *Milli Eğitim Bakanlığı*, İslam Ansiklopedisi, C. 7, İstanbul, 1993.
- Dedeoğlu, Mesut; **Dünden Bugüne Kahramanmaraş**, Lazer Ofset Mat. Tesisleri, Ankara, 1996.
- Dedeoğlu, Mesut; **Kahramanmaraş Ekonomisi, 2**, Lazer Ofset Matbaa Tesisleri, Ankara, 1996.
- Doğan, Ayhan; **XIX. Yüzyılın İkinci Yarısında Maraş**, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Doktora Tezi, Konya, 1999.
- Eyicil, Ahmet; **Yakın Çağda Kahramanmaraş**, Ukde Yayınları, Kahramanmaraş, 2009.
- Gökhan, İlyas; **Başlangıçtan Kurtuluş Harbine Kadar Maraş Tarihi**, Ukde Yayınları, Kahramanmaraş, 2011.
- Gümüşalan, Nermin; **XX. Yüzyılın İlk Yarısında Maraş (1908-1938)**, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı Atatürk İlkeleri ve

- İnkılâp Tarihi Bilim Dalı Basılmamış Doktora Tezi, Konya, 2012.
- Gündüz, Tufan; “Kahramanmaraş”, Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, C. 24, İstanbul, 2001.
- Güneş, İhsan; **Türk Parlamento Tarihi (1935-1939)**, TBMM Yayınları, Ankara, 2004.
- Gürbüz, Mehmet; **Kahramanmaraş Merkez İlçe'nin Beşeri ve İktisadi Coğrafyası**, T.C. Kahramanmaraş Valiliği İl Kültür Müdürlüğü Yayınları No:2, Kahramanmaraş,2001.
- Halkevlerinin 1935 Senesi Faaliyet Raporları Hulâsası, 1936. Ulus Basımevi, Ankara.
- Horasan, H. Yüksel; **Kahramanmaraş'ı Tanıyalım**, Özkan Matbaacılık, Ankara,1992.
- Kahramanmaraş İli Cumhuriyet Öncesi ve Sonrası Eğitim**, Haz. Kahramanmaraş İl Milli Eğitim Müdürlüğü, Kahramanmaraş, 1998.
- Kanadıkırık, Emrullah; “*Maraş'ta Nüfus Hareketleri*”, **Ankara Üniversitesi Dil Tarih Coğrafya Fakültesi Coğrafya Araştırmaları Dergisi**, S.3-4, Ankara,1971.
- Karadeniz, Hasan Basri; “*Osmanlı Devleti'nin Beylikleri İlhak Siyaseti Ve Dulkadirli Beyliği'nin İlhakı*”, **Türkler Ansiklopedisi**, C. 9.
- Karal, Enver Ziya; **Osmanlı Tarihi, I. Meşrutiyet ve İstibdat Devirleri (1876-1907)**, C.8, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 1988.
- Kaya, Selim; “*Dulkadir Beyleri*”, *VII. - XVI. Asırlarda Maraş Emirleri*, (Emir, Melik, Bey, *Senyör, Beylerbeyi, Sancakbeyi*), Kahramanmaraş, 2008.
- Kılıç, Orhan; “*XVII: Yüzyılın İlk Yarısında Osmanlı Devletinin Eyalet ve Sancak Teşkilatlanması*”, *Osmanlı (Teşkilat)*, C. 6, **Yeni Türkiye Yayınları**, Ankara, 1999.
- Koç, Kemalettin; **Kahramanmaraş'ta Sosyal Hayatın Fiziki Yapıya Etkisi**, Ukde Yayınları, Kahramanmaraş, 2010.
- Maraş İl Yıllığı 1967**, Dönmez Ofset, Ankara.
- Maraş İl Yıllığı 1973**.
- Özkaya, Yücel; **XVIII. Yüzyılda Osmanlı Kurumları ve Osmanlı Toplum Yaşantısı**, TTK. Yayınları, Ankara, 1985.
- Öztürk, A-E. Ozan, “*Kahramanmaraş'ta Sanayinin Tarihsel Gelişimi*”, Kahramanmaraş Der.-Kahramanmaraş Belediyesi, **II. Kahramanmaraş Sempozyumu**, Kahramanmaraş, 2004.
- Öztürk, Kâzım; **Türk Parlamento Tarihi (1923-1927)**, II. Dönem, C. III, TBMM Vakfı Yayınları, Ankara, 1993.
- Öztürk, Kâzım; **Türk Parlamento Tarihi (1927-1931)**, III. Dönem, C. III, TBMM Vakfı Yayınları, Ankara, 1995.
- Solak, İbrahim; **XVI. Asırda Maraş Kazası**, Akçağ Yayınları, Ankara 2004, s. 27.

T.C. Kahramanmaraş Valiliği İl Brifingi, Kahramanmaraş, 2005.

Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Modernleşme Sürecinde Eğitim İstatistikleri 1839-1924, Haz. Mehmet Ö. Alkan, Tarihi İstatistikler Dizisi, C.6, Ankara, 2011.

TBMM Albümü, 23 Nisan 1920-20 Ekim 1991, 1994.

TBMM Albümü, 20. Dönem, 2. Baskı, Aralık 1997.

TBMM Albümü, 21. Dönem, 2. Baskı, Ekim 1999.

TBMM Albümü, 22. Dönem, 1. Baskı, Şubat 2003.

TBMM Albümü, Aralık 1997. 20. Dönem, 2. Baskı.

TBMM Albümü, Ekim 1999. 21. Dönem, 2. Baskı.

TBMM Albümü, Şubat 2003. 22. Dönem, 1. Baskı.

Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, "Kahramanmaraş", C. 24, İstanbul, 2001.

Uran, Hilmi, **Meşrutiyet, Tek Parti, Çok Parti Hatıralarım, (1908-1950)**, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2007.

Yalçın, O. F., "*Kahramanmaraş'ın Sosyo-Ekonomik Yapısı*", Der.: M.T. Ongun, Anadolu'da Hızla Sanayileşen Kentler: Kahramanmaraş Örneği, **Altıncı Uluslararası İktisat Sempozyumu 5-7 Kasım 1998, Türkiye Ekonomi Kurumu**, Ankara, 1999.

Yıldırım, Uğur-İ. Ethem TAŞ, "*Kahramanmaraş'ta Sanayileşme ve Kentleşmenin Çevresel Etkileri*", Kahramanmaraş Der.-Kahramanmaraş Belediyesi,

I. Kahramanmaraş Sempozyumu, 2004 Kahramanmaraş, 2004.

Yinanç, Refet; *Dulkadir Beyliği*, TTK Yayınları, Ankara, 1989.

Yurt Ansiklopedisi, "K. Maraş", 8.Cilt, Anadolu Yayıncılık, İstanbul, 1982-1983.

IV. İnternet Sayfaları

<http://www.kahramanmaras.bel.tr/kurumsal/belediye-baskanlari>. Erişim Tarihi: 22.03.2013.

<http://www.kahramanmaras.gov.tr/GecmisDonemValilerimiz.aspx> Erişim Tarihi: 14.11.2013.

KAHRAMANMARAŞ'IN ŞEHİRSEL GELİŞİMİNİN UZAKTAN ALGILAMA VE CBS KULLANARAK ANALİZİ

Yrd. Doç. Dr. Mehmet GÜRBÜZ - Doç. Dr. Murat KARABULUT -
Yrd. Doç. Dr. Muhterem KÜÇÜKÖNDER

Özet

Ahır Dağı'nın güney yamacında, sulak ve verimli Maraş Ovası'nın hemen kuzeyinde kurulmuş olan Kahramanmaraş, yaşam koşulları bakımından son derece uygun fiziki ve beşeri coğrafya özelliklerine sahiptir. Bu olumlu coğrafi koşullar nedeniyle Kahramanmaraş ve çevresinde yerleşmenin tarihi MÖ 4000-5000 yıllarına kadar inmektedir. Kahramanmaraş tarihi dönemler içerisinde ekonomik ve siyasî bakımdan ihtişamlı dönemler yaşadığı gibi, sönük dönemler de geçirmiş ve bu durum şehrin mekansal gelişmesinde etkili olmuştur.

Cumhuriyet döneminin ilk yıllarında Kahramanmaraş'ın şehrsel gelişiminde önemli bir gelişme olmamıştır. 1957 yılında hazırlanan imar plânı ile şehrin güney tarafı yerleşmeye açılmış ve Kıbrıs Meydanı ve Trabzon Caddesi oluşmuştur. 1980 yılından sonra endüstri alanında büyük gelişmeler olmuş, şehrin doğusunda "Küçük Sanayi Sitesi" yapılarak devreye girmiş, buna bağlı olarak şehir doğu yönünde gelişme göstermiştir. 1985 yılından sonra belediye tarafından şehrin batı tarafının imara açılması ve alt yapının hazırlanmasıyla şehir bu yönde hızlı gelişmiştir.

Şehrsel gelişim ve beraberinde meydana gelen arazi kullanım değişimi planlı ve dengeli gerçekleşmediği zaman birçok problem yaşanmaktadır. Son yıllarda hızlı ve dinamik olarak gerçekleşen zamansal değişimi ortaya koyabilmek için uzaktan algılama ve coğrafi bilgi sistemleri kullanılmakta ve birçok dijital değişim izleme metodu geliştirilmektedir. Bu çalışmada, sınırlı doğal kaynakları koruyabilmek, sürdürülebilir ve doğru planlamalar yapabilmek için gereken alt yapıyı sağlamak amacıyla Kahramanmaraş şehri ve çevresinin zamansal değişimi incelenmiştir. Bu çalışmada 2000 ve 1989 yıllarına ait sırayla Landsat ETM ve TM görüntüleri, 1950 ve 1985 yıllarına ait hava fotoğrafları kullanılmıştır. Araştırma sonuçları Kahramanmaraş şehri yerleşim alanının yıllık yaklaşık %11'lik bir oranla geliştiğini göstermektedir.

Anahtar Kelimeler: Kahramanmaraş, Şehrsel Gelişim, Uzaktan Algılama, Coğrafi Bilgi Sistemi,

Giriş

İç göçler ve doğal nüfus artışı nedeniyle Türkiye genelinde hızlı büyüme eğiliminde olan şehirlerin yerleşim alanları büyük bir hızla genişlemektedir. Şehir yerleşmelerinde kontrolsüz bir şekilde gerçekleşen gelişim, geri kazanımı mümkün olmayan kayıpların oluşmasına neden olabilir (Karabulut ve dğ., 2006). Şehir yerleşim alanlarının genişlemesi sonucunda verimli tarım arazilerinin yerleşim ve sanayi alanı olarak kullanıma açılması, orman alanlarının tarım arazisi olarak kullanılmak üzere tahrip edilmesi, yerleşim alanlarının zemin açısından uygun olmayan alanlar üzerinde gelişmesi gibi birçok problem yaşanabilir. Şehirlerde plansız gelişimi önlemek ve izlemek amacıyla şehir yerleşim alanlarının zamansal değişimi tespit edilmeli ve gerekli planlamalar yapılmalıdır. Şehir alanlarının ve yakın çevresinin arazi kullanımının izlenmesi ve bu değişikliklerin tespit edilmesi doğal kaynakların optimum kullanımı bakımından önemli olduğu gibi (Small ve Miler, 1999) şehirlerin planlanması açısından da büyük önem taşımaktadır.

Son yıllarda Kahramanmaraş şehri, kırsal alanlardan gerçekleşen göçlere bağlı olarak artan nüfus ve gelişen sanayileşme nedeniyle kentsel yerleşim alanı bakımından büyüme eğiliminde olup çevresine doğru yayılmaktadır. 1927 yılında 25982 kişi olan Kahramanmaraş şehir nüfusu 1950 yılında 34641 kişi olmuş ve bu yıldan sonra daha hızlı artmaya başlamıştır. 1968 yılında kalkınmada öncelikli iller kapsamına alınan Kahramanmaraş'ta tarımın yanı sıra ticaret ve sanayi sektörleri de belirgin bir ilerleme göstermiştir. Özellikle 1985 yılından sonra sanayi sektöründe verilen teşvikleri en iyi kullanan illerden biri olarak sanayileşme başlamış ve bu durum nüfus artışı ve şehirleşmeyi de etkilemiştir. 1950 yılında 253,5 hektar olan Kahramanmaraş'ın şehir alanı 2013 yılında 5288,86 hektara çıkmıştır.

Kahramanmaraş'ta meydana gelen hızlı kentleşme ve buna bağlı olarak gerçekleşen yapılaşma, gerekli önlemlerin alınmaması ve planlama yapılmaması durumunda plansız kentleşme, çevre kirliliği, verimli tarım arazilerinin azalması gibi birçok sorun yaratabilecek durumdadır. Bu çalışmanın amacı, Kahramanmaraş'ın cumhuriyetten sonraki şehirselleşimi analiz etmek ve şehrin kentsel gelişimi belirlenmektir. Aynı zamanda Kahramanmaraş'ın planlamasına yönelik yapılacak çalışmalara atlık oluşturmaktır.

MATERYAL ve METOT

Bu çalışmada, tarihi kaynaklar taranarak Kahramanmaraş şehrindeki yapıların tarihleri tespit edilmiştir. Aynı zamanda kaynaklarda yer alan harita, kroki, fotoğraflar belirlenmiş ve bu verilerden şehrin 1950 yılına kadar gelişimi belirlenmiştir.

Kahramanmaraş şehrinin 1950-2013 yılları arasındaki gelişimi, 1950 ve 1985 yıllarına ait hava fotoğrafları ve 1989, 2000 ve 2013 yıllarına ait Landsat TM ve ETM uydu görüntüleri üzerinden raster ve vektör tabanlı değişim analiz metotları kullanılarak belirlenmiştir. Bu çalışmada kullanılan metotlar su indeksi, çok tarihli

İKİNCİ SALON / II. OTURUM

bileşke görüntüleri oluşturma ve sınıflama görüntülerinin karşılaştırılmasıdır. Veri işleme ERDAS 8.5 programı kullanılarak gerçekleştirilmiştir.

Su indeks görüntüleri baz alınarak 1989, 2000 ve 2013 yılı Landsat false color (yalancı renkli) bileşke görüntüleri üzerinde şehir alanı sayısallaştırılmıştır. UTM koordinat sisteminde olan Landsat band 8 (15 m) uydu görüntüsü altlık olarak kullanılarak geometrik dönüşümü yapılmış olan 1950 ve 1985 yıllarındaki mevcut şehir alanlarının çiziminde ise aynı yıllara ait hava fotoğrafları kullanılmıştır. Elde edilen 1950, 1985, 1989, 2000 ve 2013 yıllarına ait yerleşim alanlarının dağılımı belirlenerek hektar olarak değerleri hesaplanmıştır.

Şehir yerleşim alanındaki yıllık artış oranını hesaplamak için aşağıdaki formül kullanılmıştır (Xu ve diğ., 2000).

$$\text{Artış Oranı (\%/yıl)} = \frac{U_2 - U_1}{U_1} * 100$$

U_1 : İlk tarihteki şehir alanı,

U_2 : İkinci tarihteki şehir alanı

N : İzlenen zaman periyodundaki yıl sayısı

BULGULAR VE TARTIŞMA

Akdeniz bölgesinin Adana bölümünde yer alan Kahramanmaraş şehri, kuzeyden doğu batı uzanışlı Ahır dağı ile sınırlandırılırken, batıdan Ceyhan nehri, güneyden Aksu çayı, doğudan Erkenez çayı tarafından adeta doğal sınırlarla çevrilmiştir (Sekil 1).

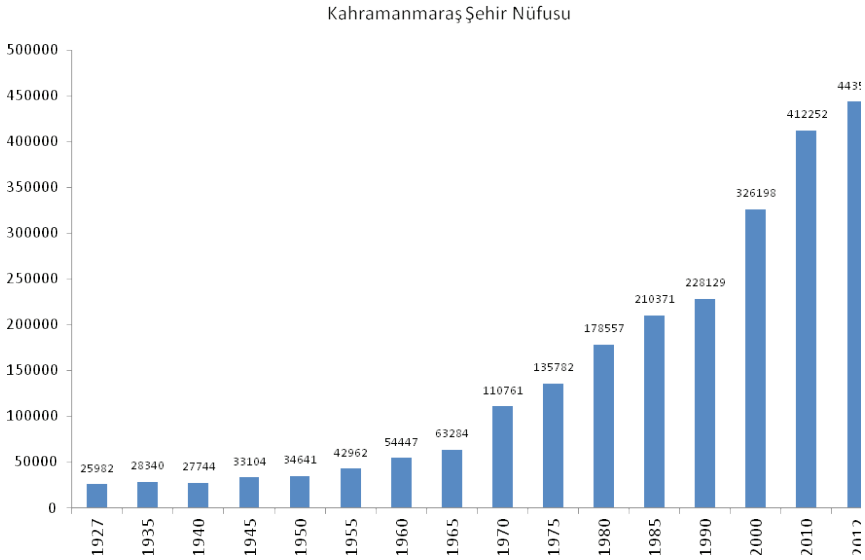
Şekil 1: Kahramanmaraş Lokasyon Haritası.

Ahır Dağı'nın güney yamacında, sulak ve verimli Maraş Ovası'nın hemen kuzeyinde kurulmuş olan Maraş, yaşam koşulları bakımından son derece uygun fiziki ve beşeri coğrafya özelliklerine sahiptir. Bu olumlu coğrafi koşullar nedeniyle Maraş ve çevresinde yerleşmenin tarihi MÖ 4000-5000 yıllarına kadar inmekle beraber, şehrin kale çevresinde Hititler tarafından (MÖ XIX.-XII. yy) kurulduğu tahmin edilmektedir (Gürbüz, vd, 2004). Maraş, tarihi dönemler içerisinde başkent (Dulkadirli Beyliği dönemi) ve sancak merkezi (Osmanlı dönemi) olarak ekonomik ve siyasî bakımdan ihtişamlı dönemler yaşadığı gibi, sönük dönemler de geçirmiştir. Bu olaylar şehrin nüfus ve mekansal gelişmesinde etkili olmuştur.

Son yıllarda Kahramanmaraş şehri, kırsal alanlardan gerçekleşen göçlere bağlı olarak artan nüfus ve gelişen sanayileşme nedeniyle kentsel yerleşim alanı bakımından büyüme eğilimine girmiş ve çevresine doğru yayılmıştır. 1927 yılında 25982 kişi olan şehir nüfusu 1950 yılında 34641 kişi olmuş ve bu yıldan sonra

İKİNCİ SALON / II. OTURUM

daha hızlı artmaya başlamıştır. 1968 yılında kalkınmada öncelikli iller kapsamına alınan Kahramanmaraş'ta tarımın yanı sıra ticaret ve sanayi sektörleri de belirgin bir ilerleme göstermiş, buna bağlı olarak 1960 yılında 54447 olan kent nüfusu 1970 yılına 110761 kişiye ulaşmıştır. Bu tarihten sonra daha hızlı artmaya başlayan şehir nüfusu 1985 yılında 210371'e, 1990 yılında 228129'a, 2000 yılında 326198'e ve 2012 yılında 443575'e yükselmiştir (Şekil 2). Kahramanmaraş şehir nüfusu 1927-2012 yılları arasında yaklaşık 17 kat, diğer bir ifadeyle %1707 artmıştır.

Şekil 2. Kahramanmaraş şehir nüfusunun gelişimi 1927-2012 (TÜİK)

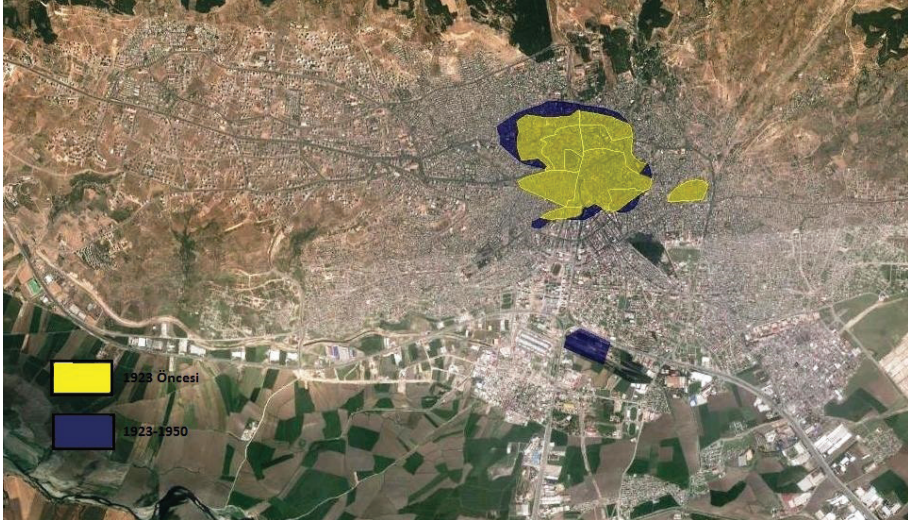
Besim Atalay'ın 1916 yılında verdiği bilgilerde, Maraş'ın 8525 haneli bir kasaba olduğunu belirtilmektedir (Atalay, 1973: 164-169). Bu verilerden ve 1920 yılına ait şehir krokisinden çıkartılan bilgiler ışığında, Kahramanmaraş şehrinin 1920 yılında batıda Akçakoyunlu, kuzeyde Mağralı, Yörükselim, Gazipaşa, Kayabaşı, güneyde Dumlupınar ve Hayrullah mahallelerine doğru geliştiği tespit edilmiştir (Gürbüz, 2001:107). Bu verilerden ve diğer tarihi verilerden şehir alanı 170 hektar olarak hesaplanmıştır.

Kahramanmaraş 1923-1950 dönemini ekonomik ve sosyal bakımdan sönük geçirmiştir. Buna rağmen 27 yıllık bu devrede Kahramanmaraş'ta birkaç çırçır fabrikası ve gıda ürünlerine yönelik endüstri tesisi kurulmuş, şehir kuzey bölgesine doğru gelişmiştir. Bu gelişmelere bağlı olarak 253,50 hektar alan kaplamıştır (Şekil 3).

1957 yılında hazırlanan imar plânı ile şehrin güney tarafı yerleşmeye açılmış ve Kıbrıs Meydanı ve Trabzon Caddesi oluşmuştur. Hayrullah, İsmet Paşa, Yenişehir, Menderes, Şeyh Adil mahallelerinde yerleşmeler kurulmuş, İsadıvanlı, Sakarya, Duraklı Kayabaşı, Gazipaşa, Karamanlı ve Dumlupınar mahalleleri büyümüştür.

1978-1985 yılları arasında Kahramanmaraş'ta endüstri alanında büyük gelişmeler olmuş, özellikle tekstil sektörü büyük bir hız kazanmıştır. Şehrin doğusunda "Küçük Sanayi Sitesi" yapılarak devreye girmiş, buna bağlı olarak şehir doğu yönünde gelişme göstermiştir. Gaziantep ve Adana karayollarında endüstri tesisleri kurulmuştur. Şehir içerisindeki imar çalışmaları ve Şekerdere yolunun açılmasıyla şehir batıya doğru da gelişmeye başlamıştır. Orman Bölge Müdürlüğü çevresinde mahalleler oluşmuştur. Şehirden kopuk olarak Gaziantep yolu üzerinde Erkenez Mahallesi, Adana yolu üzerinde Aksu Mahallesi kurulmuştur.

1985 yılından sonra Belediye tarafından şehrin batı tarafının imara açılması ve alt yapının hazırlanmasıyla şehir bu yönde hızlı gelişmiştir. Şehrin bu yöndeki gelişimi Tekerek yolunun açılması ve Afşar Köyü'ndeki üniversite kampüsünün faaliyete geçmesi ile daha da hızlanmıştır. Bugün Kahramanmaraş doğuda Dereköy, batıda Ceyhan Nehri, güneyde Aksu Çayı ve kuzeyde Ahır Dağı tarafından sınırlandırılan bir alana yayılmıştır.

Şekil 3. Kahramanmaraş şehrinin gelişimi

Su indeks görüntüleri baz alınarak 1989, 2000 ve 2013 yılı Landsat false color (yalancı renkli) bileşke görüntüleri üzerinde şehir alanı sayısallaştırılmıştır. UTM koordinat sisteminde olan Landsat band 8 (15 m) uydu görüntüsü altlık olarak kullanılarak geometrik dönüşümü yapılmış olan 1950 ve 1985 yıllarındaki mevcut şehir alanlarının çiziminde ise aynı yıllara ait hava fotoğrafları kullanılmıştır. Elde edilen 1950, 1985, 1989, 2000 ve 2013 yıllarına ait yerleşim alanlarının dağılımı belirlenerek hektar olarak değerleri hesaplanmıştır. 1950 yılında 253,5 hektar olan şehir alanı 2013 yılında 5288,86 hektara ulaşmış ve 63 yıllık bu periyot sonunda şehir alanı yaklaşık 20 kat artış göstermiştir. Ara periyotlarda da yüksek orandaki artış trendi devam etmiştir.

1985-2000 periyodu içinde yıllık artış oranını hesaplamak amacıyla aşağıdaki formül kullanılmıştır (Xu ve diğ., 2000).

$$\text{Artış Oranı (\%/yıl)} = \frac{U_2 - U_1}{U_1} * 100$$

U_1 : İlk tarihteki şehir alanı,

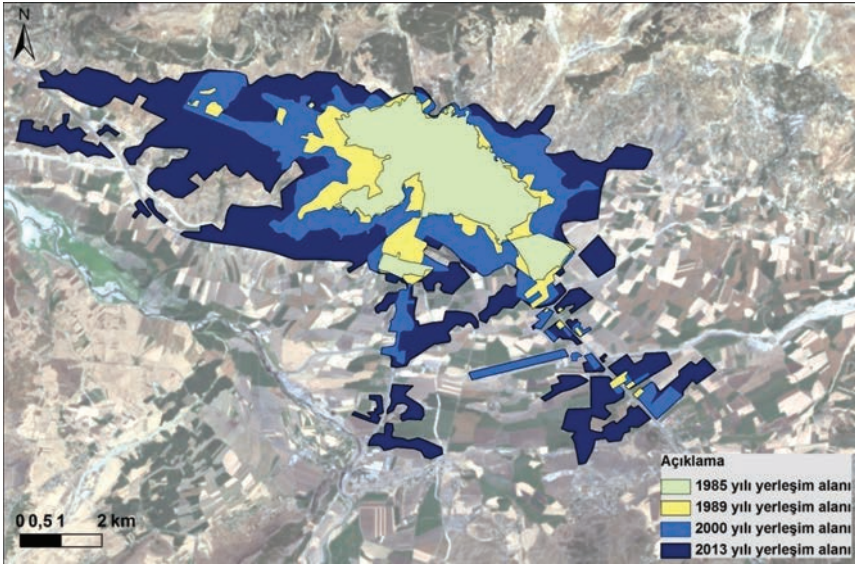
U_2 : İkinci tarihteki şehir alanı

N : İzlenen zaman periyodundaki yıl sayısı

1985 ve 2000 yılları arasındaki 15 yıllık periyotta yıllık artış oranı Karabulut ve diğ. (2006) tarafından %11,5 olarak hesaplanmıştır. 2013 yılı Landsat 8 görüntüleri ile belirlenen güncel yerleşim alanı dikkate alındığında yıllık büyüme oranının %3 artış göstererek %14,34'e ulaştığı tespit edilmiştir. 1989-2000 yılları arasındaki trendin benzeri bir trendle şehir beklenildiği gibi batı yönünde gelişme göstermektedir. Aynı zamanda Adana, Kayseri ve Gaziantep ulaşım hatları üzerinde kurulan sanayi tesislerine bağlı olarak bu yolların doğrultusunda da gelişim gerçekleşmektedir. Bu verilerden anlaşıldığı gibi, 1950 yılında 253,5 hektar olan şehir alanı 1950-1985 yılları arasında 4.16 kat artarak 1054,486 hektara, 1985-1989 arasında 1,5 kat artarak 1582 hektara, 1989-2000 arasında 1,8 kat artarak 2873,787 hektara ve 2000-2013 arasında 1.8 kat artarak 5288,86 hektara çıkmıştır (Tablo 1, Şekil 4).

Tablo 1. Kahramanmaraş şehrinin nüfus ve yerleşim alanı

Yıl	Nüfus	Bir önceki döneme göre nüfus değişimi (%)	Yerleşim alanı (Hektar)	Bir önceki döneme göre yerleşim alanı değişimi (%)	Yerleşim alanının yıllık artış oranı (%)
1923	25982 (1927)		170		
1950	34641	133	253,5000	+ 149 (1923-1950)	1,8
1985	210361	607	1054,486	+ 416 (1950-1985)	9
1989	228129 (1990)	108	1582,000	+ 150 (1985-1989)	12,5
2000	326198	142	2873,787	+ 181,6 (1989-2000)	7,4
2013	443575 (2012)	135	5288,860	+ 184 (2000-2013)	6,4

Şekil 4: Kahramanmaraş Şehir Alanlarının 1985, 1989, 2000 ve 2013 Yılları Değişimi

SONUÇ VE ÖNERLER

Tarihi kaynaklar, hava fotoğrafları ve uydu görüntüleri kullanılarak yapılan analizlerde Kahramanmaraş şehri yerleşim alanı, 1923 yılında 170 hektar iken 2013 yılında 5388,86 hektara çıktığı belirlenmiştir. 1923 ve 2013 yılları arasında geçen 90 yıllık dönem içerisinde şehir alanının artış oranı %33,5 olarak gerçekleşmiştir. Diğer bir deyişle şehir alanı 31 kat büyümüştür. Bu kadar hızlı gelişen yerleşim alanlarına hizmet götürmek ciddi manada zorlaşmaktadır. Bu nedenle Kahramanmaraş'ta imar konusunda artan talebi karşılayacak ve ileriye dönük alt yapı ihtiyaçlarının oluşturulması zorunludur. Bu amaçla şehir gelişiminin izlenmesi ve ileriye yönelik projeksiyonlarının çıkarılması gerekmektedir. Oluşturulacak uzaktan algılama ve CBS tabanlı bir altlık veri seti yardımıyla ileri yıllara dönük şehrin gelişimini izleme ve tahmin çalışmaları yapmak sürdürülebilir planlamaların oluşturulmasında faydalı olacaktır.

KAYNAKÇA

- Atalay, B., (Çeviren Özbaş, M.), 1973, Maraş Tarihi ve Coğrafyası, Dizerkonca Matbaası, İstanbul.
- Gürbüz, M., 2001, Kahraman Maraş Merkez İlçe'nin Beşeri ve İktisadi Coğrafyası, Kahraman Maraş Valiliği, İl Kültür Müdürlüğü Yayınları No:2, Kahraman Maraş.
- Gürbüz, M., Sandal, E.K.ve Karabulut, M., 2004, "Kahraman Maraş'ın Kuruluşu, Gelişimi ve Mekansal Analizi", Kentel Ekonomik Araştırmalar Sempozyumu, DPT ve Pamukkale Üniversitesi, Cilt:1, s.276-285.
- Karabulut, M.,** Küçükönder , M., Gürbüz, M., Sandal, E.K., 2006, "Kahramanmaraş Şehri ve Çevresinin Zamansal Değişiminin Uzaktan Algılama ve CBS

İKİNCİ SALON / II. OTURUM

Kullanılarak İncelenmesi”, 4. Coğrafi Bilgi Sistemleri Bilişim Günleri Bildiriler Kitabı, s. 57-64.

Small, C., ve R.B. Miller., 1999. “Monitoring the Urban Environment from Space”, The International Symposium on Digital Earth, Beijing.

Xu, H., Wang, X. ve Xiao, G., 2000. “A remote sensing and GIS integrated study on urbanization with its impact on arable lands: Fuqing City, Fujian Province, China”. Land Degradation & Development, 11, 301-314.

MİKRO FİNANS SİSTEMİNİN KAHRAMANMARAŞ'TAKİ ÖRNEK UYGULAMASI VE ALINAN SONUÇLARIN ANALİZİ

Yrd. Doç. Dr. Şenol YAPRAK¹

Özet

Gelir elde etmek amacı ile bir faaliyette bulunmak isteyen kadınlara küçük bir başlangıç sermayesi sağlamayı hedefleyen mikro finans sistemi tamamen güvene dayanan ve kefil gerektirmeyen bir kredi yöntemidir. Bu şekilde küçük tutarlarla özellikle kadınları ekonomik hayata katan ve yoksulluğu önlemeyi amaçlayan Bangladeş'li Prof.Dr. Muhammed Yunus'un 1973'te kendi ülkesinde başlattığı mikro kredi uygulaması günümüzde 100'den fazla ülkede uygulanmaktadır. Bu yöntemin başarısı, Muhammed Yunus'a Nobel Barış Ödülü kazandırmıştır. Türkiye'de ise ilk kez 2003 yılında uygulanmaya başlanan ve yoksulluğun azaltılması ve kadınların iş hayatına girmelerini amaçlayan mikro finans sistemi, Kahramanmaraş'ta da 2007 yılından itibaren başarı ile uygulanmaktadır. Proje kapsamında bu süreçte Türkiye genelinde 53 bin kadın aldıkları çok küçük kredilerle kendi işlerinin patronu olmuşlardır. Kahramanmaraş'ta ise 5.400 girişimci bu sayede iş hayatına atılmıştır. Rakamlara bakıldığında mikro finans sayesinde girişimci olanların %10'u Kahramanmaraş'tadır. Verilen kredilerin tamamı da geri ödenmiştir. Beş yıl gibi kısa bir sürede sağlanan bu başarı, proje yürütücüsü olan Kahramanmaraş Valiliği'ne uluslararası bir de ödül kazandırmıştır. Avrupa Konseyi Yerel ve Bölgesel Yönetimler Kongresi'nin Avrupa Konseyi Bölgeler Ödülü yarışmasına Mikro Kredi Projesi ile katılan Kahramanmaraş Valiliği 47 ülkeden yaklaşık 500 proje başvurusunun yapıldığı yarışmada 2008 yılında ödül kazandı. Valilik, Belediye Başkanlığı, İl Özel İdaresi'nin de desteği ile ilçelerde de mikro finans desteği verilmeye başlanmış ve sağlanan bu gelişme diğer illere de örnek olmaktadır. Mikro finans merkezine başvuran kadınlara önce bir eğitim verilmekte ve yapacağı işe ilişkin bilgilendirme yapılmakta ve kendisine 500 ile 1000 TL arasında başlangıç kredisi verilmektedir. Küçük gibi görünen bu başlangıç sermayesi ile kendi işini kuran kadınlar, başkalarına da istihdam sağlamaktadırlar. Tekstil, metal mutfak eşyası gibi sektörlerdeki gelişmelerle Türkiye'ye örnek olan Kahramanmaraş, mikro finans sisteminin başarılı bir şekilde uygulanması ile de örnek olmuştur. Bu çalışmada Kahramanmaraş'ta

1 Afyon Kocatepe Üniversitesi İİBF Öğretim Üyesi

başarı ile uygulanan ve çok sayıda kadının kendi işini kurmasını sağlayan mikro finans sisteminin uygulamaları analiz edilmekte ve bu sistem sayesinde sağlanan gelişmeler yıllar itibari ile incelenmektedir.

Anahtar Kelimeler: Mikro kredi, Mikro finans, Kahramanmaraş, Kadın girişimciliği

APPLICATION OF MICRO FINANCE SYSTEM IN KAHRAMANMARAŞ AND ANALYSIS OF RESULTS

Abstract

Micro-finance system as designed to be a credit system aiming to provide initial startup capital for women whom want to engage in income-generating activities is based totally on trust and does not necessitate any guarantor. This system now being dispersed in more than 100 countries worldwide has initiated by Professor Doctor Muhammed Yunus from Bangladesh who aimed to bring women into the labor market via small investments and help to contribute in the reduction of poverty respectively. The success of this system has brought Nobel Peace Prize to Muhammed Yunus. Accordingly, micro credit system has begun to be successfully applied in Turkey from 2003 onwards and in Kahramanmaraş from 2007 onwards having its specific focus on alleviating poverty and participation of women in labor force. Within the scope of this project, 53 thousand women have benefited from this system countrywide and thus became the owner of their own business. Respectively, 5400 women entrepreneurs have entered into job market in Kahramanmaraş. Ten percent of those entrepreneurs via micro credit system are from Kahramanmaraş and all were paid back. The success that was generated within 5-year period has brought international award to Kahramanmaraş Governorship. Kahramanmaraş Governorship with its project on micro credits has participated in a competition launched by Congress of Local and Regional Authorities of the Council of Europe and received an award in 2008 among 500 projects coming from 47 different countries. Governorship with the support of Municipality and Special Provincial Administration has started to provide micro finance support to districts.

Upon application to micro finance centers, women initially receive education, are provided with information regarding their scope of work, and are given monetary support ranging between 500-1000 TL. The application of micro finance system in Kahramanmaraş has become an example of success with developments in textile, metal and home appliance sectors. This study aims to analyze the application of and current developments in micro finance system that is successfully implemented and has created employment opportunities for Kahramanmaraş.

Key Words: Micro-credit, Micro-finance, Kahramanmaras, Women entrepreneurship

1. Giriş:

Kadınların yoksulluk sorunu ve çalışma yaşamına katılımındaki olumsuz göstergeler tüm dünyanın ortak sorunu olarak görülmektedir. Bugüne kadar bu durumu kadınlar lehine değiştirebilmek için gerek kamu organları, gerekse de sivil toplum kuruluşları tarafından pek çok proje yürürlüğe konulmuştur. Bu alanda yapılan önemli bir çalışma olan mikro kredi uygulaması da alınan başarılı sonuçları nedeni ile uygulamada önemini sürekli korumaktadır.

Kahramanmaraş'ta son yıllarda gerçekleşen hızlı ekonomik gelişme ve sanayileşmeyle birlikte, şehirde sosyo-kültürel yönden de önemli gelişmeler yaşanmaktadır. Ancak özellikle kırsal alanda aynı tabloyu görmek pek mümkün olmamaktadır. Son yedi yıldır uygulanan mikrokredi sisteminin önce şehir merkezinde, sonra da ilçelerde uygulanmaya başlaması ile birlikte kadınların ekonomik hayatta aktif olarak yer almaları sağlanmış, kısa sürede başka şehirlere örnek olacak önemli ilerlemeler gerçekleşmiştir.

Kadınların çok küçük sermayelerle çeşitli sektörlerde ve iş alanlarında kendi işlerini kurmalarını sağlayan bu sistem sayesinde hiç de azımsanmayacak sayıda kadın kendi işinin patronu olmakta ve sayıları her geçen gün artmaktadır. Kahramanmaraş'ta bu alanda çok başarılı bir örnek il olarak gösterilmekte ve başarısı her geçen yıl daha da artmaktadır.

2. Kahramanmaraş'ın Sosyo-Ekonomik Yönden Görünümü:

Kahramanmaraş'ta 1990'lı yıllarla birlikte başlayan sanayileşme çabaları aradan geçen yıllar içerisinde beklenen sonuçları vermiş ve bugün gelinen noktada şehir önemli bir sanayi merkezi olma yolunda her geçen gün daha da ilerlemektedir. Özellikle tekstil, çelik mutfak eşyası, çimento ve kağıt sanayi gibi sektörlerde yapılan önemli yatırımlarla şehirde hem istihdamda bir canlanma olmuş, hem de ihracatta başarılı sonuçlar elde edilmeye başlanmıştır.

2.1. Kahramanmaraş'a İlişkin Bazı Göstergeler:

Aşağıda çeşitli kuruluşlar tarafından yapılan bazı araştırmalar sonucu elde edilen verilere göre Kahramanmaraş'ın sosyo-ekonomik açıdan görünümü ortaya konmaya çalışılmaktadır:

Toplam birmilyondan fazla bir nüfusa sahip olan şehirde, nüfusun %35'den fazlasının köy ve kasabalarda yaşadığı anlaşılmaktadır. Şehir nüfusu itibari ile 43.sırada yer alan ilde ekonomik veriler daha sevindirici durumdadır. Şehirde yer alan sanayi tesisleri nedeni ile ithalatta tüm iller içerisinde 16.sırada, ihracatta 20. sırada, işsizlikte 26.sırada ve istihdamda da 22. sırada yer almaktadır. Şehirde tarımsal faaliyetlerin hala önemini koruması nedeni ile kırsal nüfus yoğunluğu da buna bağlı olarak yüksek düzeydedir.

Tablo 1: TÜİK Verilerine Göre Kahramanmaraş'a Ait Bazı Göstergeler:

Nüfus (2012): 1 063 174

Toplam Ülke Nüfusundaki Oran: % 1,41

İKİNCİ SALON / II. OTURUM

Ülke Nüfus sıralamasındaki Yeri: 18

İl ve ilçe merkez nüfusunun toplam nüfus içindeki oranı (2012) : % 63,54

Sıralama: 43

Toplam İthalattaki Payı: % 0.44

Sıralama: 16

Toplam İhracattaki Payı: % 0.49

Sıralama: 20

İşsizlik Oranı (2011) : % 8,4 (Türkiye: % 7,9)

Sıralama: 26

İstihdam (2011) : 307.000 kişi

Toplam istihdamdaki pay: % 1,3

Sıralama:22

Kaynak: TÜİK (2013),Seçilmiş Göstergelerle Kahramanmaraş 2012, Ankara

Bir başka araştırma sonucuna göre ise Kahramanmaraş'ın rekabetçilikteki yerine bakıldığında özellikle “iller arası rekabetçilik ticaret becerisi ve üretim potansiyeli” sıralamasında 18. sırada ve “iller arası markalaşma becerisi ve yenilikçilik” açısından ise 21. sırada olduğu görülmektedir. Bu olumlu göstergelere karşılık ne yazık ki “iller arası rekabetçilik beşeri sermaye ve yaşam kalitesi alt endeksi sıralamasında” 56. Sırada yer almaktadır. Şehirdeki ekonomik gelişmişliğin sosyal hayata da yansıtılamaması nedeni ile bu farklılığın ortaya çıktığını söyleyebiliriz. Zira üretim potansiyeli ve markalaşmada üst sıralarda yer alan bir ilin, insan sermayesi ve yaşam kalitesinde alt sıralarda yer almasının nedenleri araştırılması gereken önemli bir konu olarak karşımızda durmaktadır.

Tablo 2: İller Arası Rekabetçilik Sıralamasında Kahramanmaraş

İller Arası Rekabetçilik Genel Endeks Sıralaması: 34

İller Arası Rekabetçilik Beşeri Sermaye ve Yaşam Kalitesi Alt Endeksi Sıralaması: 56

İller Arası Rekabetçilik Markalaşma Becerisi ve Yenilikçilik Alt Endeksi Sıralaması: 21

İller Arası Rekabetçilik Ticaret Becerisi ve Üretim Potansiyeli Alt Endeksi Sıralaması: 18

İller Arası Rekabetçilik Erişilebilirlik Alt Endeksi Sıralaması: 31

Kaynak: URAK (Uluslararası Rekabet Araştırmaları Kurumu) (2011). İller Arası Rekabetçilik Endeksi 2009-2010, İstanbul

Çeşitli kriterler esas alınarak hesaplanan illerin gelişmişlik endeksi araştırmasında 2010 yılında Kahramanmaraş 38. Sırada yer almıştır. İllerin aldıkları endeks değerlerine göre gruplandırması yapıldığında ise, Kahramanmaraş, beş grup içinde üçüncü grupta yani orta düzeyde gelişmişlik gösteren iller arasında yer almıştır (İş Bankası 2013:8).

Tablo 3: İllerin Gelişmişlik Endeksi Sıralaması

İllerin Gelişmişlik Endeksi Sıralaması (2010)									
İl	İGE	İl	İGE	İl	İGE	İl	İGE	İl	İGE
1 İstanbul	30,90	18 Yalova	0,76	35 Elazığ	-0,73	52 Kastamonu	-1,73	69 Van	-2,45
2 Ankara	12,23	19 Zonguldak	0,68	36 Burdur	-0,80	53 Erzincan	-1,77	70 Tunceli	-2,48
3 İzmir	7,65	20 Manisa	0,66	37 Rize	-0,90	54 Giresun	-1,85	71 Kars	-2,57
4 Kocaeli	7,52	21 Trabzon	0,54	38 Kahramanmaraş	-0,93	55 Diyarbakır	-1,85	72 Mardin	-2,65
5 Antalya	5,96	22 Kırklareli	0,53	39 Kırkkale	-0,94	56 Sinop	-1,85	73 Şırnak	-2,77
6 Bursa	4,78	23 Aydın	0,40	40 Karaman	-1,00	57 Çorum	-1,87	74 Iğdır	-2,83
7 Eskişehir	2,87	24 Edirne	0,39	41 Sivas	-1,05	58 Tokat	-1,88	75 Bingöl	-2,96
8 Muğla	2,60	25 Çanakkale	0,26	42 Kütahya	-1,05	59 Ordu	-1,90	76 Siirt	-3,00
9 Adana	2,00	26 Uşak	0,11	43 Malatya	-1,09	60 Aksaray	-1,92	77 Bitlis	-3,02
10 Tekirdağ	1,93	27 Karabük	0,10	44 Afyonkarahisar	-1,12	61 Şanlıurfa	-1,97	78 Hakkari	-3,09
11 Gaziantep	1,90	28 Balıkesir	0,08	45 Nevşehir	-1,20	62 Yozgat	-1,98	79 Ardahan	-3,09
12 Denizli	1,69	29 Bolu	-0,07	46 Erzurum	-1,25	63 Çankırı	-2,03	80 Ağrı	-3,12
13 Kayseri	1,36	30 Isparta	-0,09	47 Amasya	-1,28	64 Kilis	-2,09	81 Muş	-3,13
14 Sakarya	1,33	31 Samsun	-0,13	48 Bartın	-1,38	65 Batman	-2,25		
15 Hatay	1,05	32 Bilecik	-0,31	49 Artvin	-1,46	66 Adıyaman	-2,27		
16 Mersin	1,02	33 Düzce	-0,43	50 Kırşehir	-1,48	67 Gümüşhane	-2,34		
17 Konya	0,79	34 Osmaniye	-0,68	51 Niğde	-1,59	68 Bayburt	-2,42		

Kaynak: İŞ BANKASI (2013), Türkiye’de İllerin Gelişmişlik Düzeyi Araştırması 2012, s.8

İllerin ekonomik kalkınmasında işgücünün de önemi büyüktür. Sahip olunan nitelikli, kalifiye işgücü sayesinde sanayinin ihtiyaç duyduğu çalışanlar kolaylıkla sağlanabilecek ve yeni yatırımların yapılmasında da etkileyici bir faktör olacaktır. Kahramanmaraş, işgücü gelişmişlik endeksi sıralamasında 30. sırada yer almıştır. Gelişmişlik endeksine göre sekiz sıra önde olmasına rağmen bu tablo da arzulan bir görüntü değildir. Şehrin dış ticaret ve istihdamdaki payı daha iyi olmasına karşılık, gelişmişlik sıralamasındaki durumu daha olumsuzdur.

Tablo 4 : İllerin İşgücü Gelişmişlik Endeksi Sıralaması

İllerin İşgücü Gelişmişlik Endeksi Sıralaması (2010)									
İl	İl	İl	İl	İl	İl	İl	İl	İl	İl
1 İstanbul	17,9	18 Denizli	0,2	35 Sivas	-0,4	52 Mardin	-0,7	69 Sinop	-0,9
2 Ankara	5,4	19 Manisa	0,1	36 Malatya	-0,4	53 Uşak	-0,7	70 Çorum	-0,9
3 İzmir	3,4	20 Samsun	0,0	37 Edirne	-0,4	54 Adıyaman	-0,7	71 Çankırı	-0,9
4 Bursa	1,9	21 Aydın	0,0	38 Osmaniye	-0,4	55 Ağrı	-0,7	72 Bingöl	-0,9
5 Antalya	1,7	22 Balıkesir	0,0	39 Erzurum	-0,4	56 Karabük	-0,7	73 Iğdır	-0,9
6 Kocaeli	1,6	23 Trabzon	-0,1	40 Bolu	-0,5	57 Nevşehir	-0,7	74 Giresun	-0,9
7 Konya	1,1	24 Isparta	-0,1	41 Afyonkarahisar	-0,5	58 Aksaray	-0,7	75 Erzincan	-1,0
8 Adana	0,9	25 Çanakkale	-0,2	42 Kırkkale	-0,5	59 Rize	-0,7	76 Artvin	-1,0
9 Eskişehir	0,6	26 Diyarbakır	-0,2	43 Kütahya	-0,5	60 Muş	-0,8	77 Kastamonu	-1,0
10 Mersin	0,6	27 Şanlıurfa	-0,3	44 Yozgat	-0,6	61 Bitlis	-0,8	78 Tunceli	-1,0
11 Gaziantep	0,5	28 Kırklareli	-0,3	45 Batman	-0,6	62 Burdur	-0,8	79 Ardahan	-1,1
12 Sakarya	0,4	29 Zonguldak	-0,3	46 Niğde	-0,6	63 Bartın	-0,8	80 Gümüşhane	-1,1
13 Kayseri	0,4	30 Kahramanmaraş	-0,3	47 Karaman	-0,6	64 Kilis	-0,8	81 Bayburt	-1,3
14 Tekirdağ	0,4	31 Bilecik	-0,3	48 Tokat	-0,6	65 Şırnak	-0,8		
15 Muğla	0,4	32 Van	-0,3	49 Kırşehir	-0,7	66 Hakkari	-0,9		
16 Hatay	0,3	33 Düzce	-0,3	50 Ordu	-0,7	67 Siirt	-0,9		
17 Yalova	0,2	34 Elazığ	-0,4	51 Amasya	-0,7	68 Kars	-0,9		

Kaynak: İŞ BANKASI (2013), Türkiye’de İllerin Gelişmişlik Düzeyi Araştırması 2012, s.15

Kalkınma Bakanlığı tarafından yapılan İllerin ve Bölgelerin Sosyo-Ekonomik Gelişmişlik Sıralaması Araştırması’na (SEGE 2011) göre ise Kahramanmaraş’ın sıralamadaki yeri 60. sırada gösterilmiştir. Bu sıralama yapılırken sosyal göstergeler başlığı altında demografi, eğitim, sağlık, istihdam, altyapı ve diğer refah göstergelerine yer verilmiş, ekonomik göstergeler altında ise imalat sanayii, inşaat, tarım ve mali göstergeler dikkate alınmış ve toplam 58 adet gösterge kullanılmıştır (Kalkınma Bakanlığı, 2013:1). Yine bu araştırma sonuçlarına göre iller altı gruba ayrılmış ve Kahramanmaraş 5. gruptaki 16 arasında gösterilmiştir (Kalkınma Bakanlığı:67).

3. Mikro Kredi Uygulaması ve Kahramanmaraş’ta Bu Alanda Yapılan Çalışmalar:

3.1. Mikro Kredi Sistemi ve Uygulaması:

Yoksulluk ve özellikle kadın yoksulluğu sorununu çözmek amacı ile geliştirilen mikro kredi uygulaması ile ilgili ilk ciddi çalışmalar Bağladeşli Prof.Dr. Muhammed Yunus tarafından yapılmış ve kısa sürede uygulamaya sokulmuştur. İlk kez 1976 yılında ülkesinde bir köyde 42 yoksul aileye çok küçük miktarlarda kredi verilerek başlattığı mikro kredi sistemi, daha sonraki yıllarda ülkenin geneline yayılarak başarılı sonuçlar alınmıştır (Bayraktutan ve Akatay, 2012:7-8).

1983 yılında bu sistem yolsullara hizmet vermek amacı ile Bangladeş Merkez Bankasının desteği ile Grameen Bank'a dönüştürülmüş ve 2007 yılı itibarı ile altı milyar dolar kredi dağıtarak milyonlarca insana yoksullukla mücadelede destek sağlamıştır (Öner vd, 2008:62).

Bugün dünyada mikro kredi ile ilgili değişik sistemler bulunmakla birlikte en yaygın olan Grameen Bank yöntemidir. Bu yöntem diğer kredi sistemlerine göre uzun ve zor süreçlere bağlı olmadan basit yoldan kredi sağlayan bir sistemdir. Kredi alabilmek için öncelikle kişinin bir girişimcilik fikri olmalıdır. Bunun dışında beş kişilik bir gruba dahil olarak eğitim almalı ve birbirlerine kefil olarak kredinin geri ödenmesine ilişkin güvence oluşturmalıdırlar (Korkmaz ve Bayramoğlu, 2007:104-105). Verilen krediler bankaların verdiği kredilerle kıyaslanmayacak kadar küçük miktarlarda olmasına karşılık bu kredilerle pek çok kadın kendi işini kurmakta, çalışma hayatına girişimci olarak katılmaktadır.

Türkiye'de 2003 yılında yoksul kadınların kendi işlerini kurmaları için Dünya Bankası ve Başbakanlık'tan sağlanan kaynaklarla uygulanmaya başlanan mikro kredi sistemi her yıl büyüyerek ve yeni illere de yayılarak devam etmektedir (Dündar,2007:24). Bugün gelinen noktada 68 ilde, 100 şube ile Türkiye İsrافی Önleme Vakfı (TİSVA) tarafından Grameen Bank mikro kredi sistemi uygulanmaktadır (Haber Gazetesi,28 Ağustos 2013). Aşağıdaki tabloda Türkiye'de bu sistemle verilen kredilerin çeşitleri ve nasıl işlediği gösterilmektedir. Görüldüğü gibi küçük miktarlardaki kredilerle ve uzun vadelerle bugüne kadar binlerce kadın çalışma hayatına katılmıştır. Ayrıca sistemin sağlıklı işlediğinin bir işareti de alınan kredilerin tamamının geri ödenmiş olmasıdır.

Tablo 5: Türkiye Grameen Mikrofinans Programı Mikro Kredi Ürünleri

Kredi Çeşidi	Açıklama	Verilen Miktarlar	Vade
Temel Kredi	İlk giriş kredisidir	Yeni üyeler için: 100-1.000 TL Eski üyeler için: 100-2.000 TL	46 hafta
Girişimci Kredisi	Dükkanı olan ya da eski üyelere verilen bir kredidir	1.000 TL ile başlar; eski üyeler için 10.000 TL'ye kadar verilir	46 hafta
Hayvancılık Kredisi	Üyelerin Bayram'dan önce büyük yada küçükbaş hayvan besleyip satabilmeleri için bir kredidir	100-2.000 TL	26 hafta

Sosyal Kalkına Kredisi	Üyelerin kozmetikler, temizlik malzemeleri, kahve gibi belli ürünler satabilmesi için bir kredidir	250-1.000 TL	46 hafta
İletişim Kredisi	Üyelerin cep telefonu taksitli olarak alabilmesi için bir kredidir	En çok 3 adet telefon (fiyatlara bağlı)	40-46 hafta
Mücadele- ci Vatandaş Kredisi	Dilencilere kendi paralarını kazanmalarını teşvik etmek için bir kredidir	100-1.000 TL	Duruma bağlı

Kaynak: <http://www.tgmp.net/MikrokrediHakkinda.aspx>

3.2. Kahramanmaraş'ta Mikro Kredi Uygulaması ve Alınan Sonuçlar:

On yıllık bir süredir ülkemizde uygulanan mikro kredi sistemi 2007 yılından itibaren Kahramanmaraş'ta da uygulanmaktadır. Avrupa Konseyi Yerel ve Bölgesel Yönetimler Kongresi'nin Avrupa Konseyi Bölgeler Ödülü yarışmasına Mikro Kredi Projesi ile katılan Kahramanmaraş Valiliği 47 ülkeden yaklaşık 500 proje başvurusunun yapıldığı yarışmada Kahramanmaraş mikro kredi projesi ilk beş proje içerisinde kalarak 2008 yılında ödül kazanmıştır (<http://www.kanal46.com/haber/mikrokrediyeye-avrupa-konseyinden-odul/11191>). Henüz bir yıllık bir uygulama süresinden sonra başarılı ve örnek uygulamaları ile ödülendirilmesi sevindirici bir gelişme olmuştur. Özellikle İl Özel İdaresi kaynakları ile de desteklenen sistem il merkezinden sonra ilçelere de yayılmaya başlamış ve oralarda da başarıyla uygulanmaktadır.

Tablo 6: Kahramanmaraş'ta Yıllara Göre Mikro Kredi Kullanımı (2007-2013)

K.MARAŞ 2007-2013 YILLARI ARASINDA, YILLARA GÖRE ;				İL ÖZEL İDARE-SİNCE AKTARILAN FON	BEKAR	EVLİ	18/30	30/45	45+ Yaş
NO	YIL	mikro kredi kullanan sayısı	vatandaşa kullandırılan mikro kredilerin miktarı ,TL						
1	2007	AÇILIŞ		50.935,00					
		220	100.500,00		40	180	50	105	65
2	2008	711	466.187,00	50.000,00	156	555	67	460	184
3	2009	1094	1.336.337,35	350.000,00	387	707	200	656	238
4	2010	3652	4.992.048,50	350.000,00	896	2756	785	2154	713
5	2011	4345	9.902.420,00	300.000,00	1372	2973	1585	2060	700
6	2012	4435	15.612.926,00	100.000,00	1286	3149	1235	1879	1321
7	2013	5126	19.534.373,00	0,00	2896	2230	1336	2055	1735

Kaynak: TİSVA İstatistikleri

Yukarıdaki tabloda kuruluşundan bugüne kadar mikro kredi sisteminden yararlananların sayısı ve demografik özellikleri gösterilmiştir. Sistemin başladığı ilk yıl olan 2007 yılında 220 kişi toplam 100.500 TL kredi kullanırken, yıllar içerisinde hem kredi kullanan kişi sayısı sürekli artmış, hem de kullandırılan kredi tutarı artmıştır. Altıncı yılın sonunda 2013 yılında 5126 kişinin mikro kredi sayesinde kendi işini kurduğunu ve üstelik artık İl Özel İdaresi kaynaklarında da destek alınmadığı görülmektedir.

Kahramanmaraş'taki mikro kredi uygulaması ile ilgili önemli bir sonuç da önceleri daha çok evli kadınlar kredi kullanırken, son yıl bekarların sayısının evlilerden daha fazla olmasıdır. Buradan da anlaşılıyor ki, sistem artık sadece

İKİNCİ SALON / II. OTURUM

ev kadınlarına hitap etmemekte, bekarlar da sistem sayesinde çalışma hayatına girmektedirler. Kredi kullananların yaş dağılımına bakıldığında da, her yaş grubundan kadının kredi kullandığı, dolayısı ile ekonomik hayatta üretken bir birey olarak yer almaya başladığı görülmektedir. Bu tablo göstermektedir ki, şehrin sosyo ekonomik görüntüsünün olumlu yönde değişmesi için de mikro kredi sistemi önemli bir katkı sağlamaktadır. Her yıl binlerce kadının doğrudan girişimci olarak çalışma hayatına girmesi, halen kırsal nüfusun nisbeten yoğun olduğu şehrin değişimi açısından da önemlidir. Kadınların işgücüne katılımının arttırmak için bugüne kadar pek çok teşvik getirilmiştir. Bunların bir kısmında başarılı olunsada, bugün gelinen noktada istenen düzey yakalanamamıştır. Mikro kredi sisteminin bu şekilde başarıyla işlemesi işgücüne katılımı da olumlu yönde etkileyecek ve kadın yoksulluğunun azaltılmasında önemli bir araç olacaktır. Artık ilçelerde de mikro kredi uygulaması başlamış olup, oralarda da benzer başarılı sonuçlar alınmaya başlanmıştır. İleriki yıllarda bunun toplumsal ve ekonomik yapıya olumlu katkılarını görmek mümkün olacaktır.

Tablo: Türkiye’de Mikro Kredi Kullanan Sayısına Göre İllerin Sıralaması

SIRA NO	EN ÇOK KREDİ ALAN ÜYESİ OLAN 10 İL	KREDİ ALAN ÜYE SAYISI	DAĞITILAN KREDİ TUTARI	TAHSİL EDİLEN KREDİ
1	Kahramanmaraş Şubesi	2.478	11.853.289	9.765.914
2	Aydın Şubesi	1.686	6.474.124	5.117.853
3	Şanlıurfa Şubesi	1.663	9.523.890	8.232.662
4	Diyarbakır / Bağlar Şubesi	1.579	14.321.737	12.755.462
5	Diyarbakır / Sur Şubesi	1.369	12.877.150	11.672.410
6	Gaziantep / Şehitkamil Şubesi	1.279	6.059.013	5.294.975
7	Diyarbakır / Ergani Hüsnü Özyeğin Şubesi	1.220	10.861.562	9.672.468
8	Hatay Şubesi	1.130	3.265.456	2.463.100
9	Bilecik Şubesi	1.093	4.543.794	3.656.621
10	Kahramanmaraş / Afşin Şubesi	1.064	3.824.646	3.085.822

Kaynak: TİSVA İstatistikleri

Yukarıdaki tabloda Grameen Bank sistemi ile Türkiye İsrافی Önleme Vakfı (TİSVA)'na bağılı 65 ildeki tüm şubelerden mikro kredi alanların sıralaması yer almaktadır. Kahramanmaraş şubesi Türkiye genelinde en fazla sayıda kişiye mikro kredi veren şube olmuştur. Dağıtılan kredi tutarı az olmasına karşılık, yararlanan sayısının fazla olması küçük miktarlarda kredilerle kadınların sisteme dahil olduklarını göstermektedir. Buradaki bir diğeri önemli sonuç ise henüz çok yeni bir şube olan Afşin ilçesindeki şubenin de, en fazla mikro kredi kullanan kişi sayısı bakımından onuncu sırada yer almasıdır. Küçük bir ilçede bir yılda bini aşkın kadının bu sayede ekonomik hayata dahil olması gerçekten önemli bir başarıdır. Her yıl bu sayının artması durumunda ilçenin görüntüsü de değişecek ve yakın zamanda olumlu değişiklikler ortaya çıkacaktır.

Kahramanmaraş'ta mikro kredi sisteminin bu şekilde başarılı olarak işleminde kuşkusuz kredi için kaynak bulunmasındaki başarı da etkili olmuştur. İl Özel İdaresi sistemin uygulanmaya başlanmasından itibaren kaynak aktarımında bulunarak, sistemin aksamadan yürümesinde destek sağlamıştır. Kahramanmaraş İl Özel İdaresi faaliyet raporlarında sağlamış olduğı desteğı şu şekilde açıklamaktadır: “ 5302 sayılı İl Özel İdaresi Kanununun 6. maddesi çerçevesinde ilimizdeki mikrokredi uygulamasına destek olmak amacıyla 2007 yılında 50.000,00 TL, 2008 yılında 50.000,00 TL, 2009 yılında 350.000,00 TL ve 2010 yılında 350.000,00 TL olmak üzere toplam 800.000,00 TL destek vermiştir. Bugün itibariyle Merkez, Türkoğlu, Göksun, Elbistan ve Afşin olmak üzere 5 şubeye ulaşan ilimizdeki mikrokredi uygulamasına 2010 yılı ek bütçesi ile 300.000,00 TL ödenek tahsis edilmiş ve şubelerin performansı, kredi kullandırdıkları kişi sayısı ve kredi talep eden kişi sayısı gibi kriterler baz alınarak Afşin Mikrokredi Şubesine 55.000,00 TL, Elbistan Turgay CİNER Mikrokredi Şubesine 35.000,00 TL, Türkoğlu Mikrokredi Şubesine 30.000,00 TL, Göksun Mikrokredi Şubesine 30.000,00 TL ve Merkez Şubesine 200.000,00 TL aktarılmıştır” (<http://www.kahramanmarasozelidare.gov.tr/?q=haberler/il-ozel-idaresinden-mikrokredi-uygulamasina-destek,03.11.2013>).

Mikrokredi alan kadınlar hem yöresel ürünleri üreterek tanıtıma katkıda bulunmakta, hem de pek çok farklı alanda kendi işini kurarak girişimcilik faaliyetinde bulunmaktadır. Eliši yapımı ve satımı, bakkaliye, aksesuar, kozmetik, sim sırma- Antep işi yapım-satımı, nakış- piko yapımı, ayna süsleme, resim yapımı, simit yapım-satımı, kıyafet, mutfak eşyası ve çeyizlik eşya alım-satımı, sandalye kiralama, tatlı yapımı ve satımı, küçükbaş hayvan besiciliğı, tuhafıye,

İKİNCİ SALON / II. OTURUM

salça, tarhana, sucuk, pestil, bastık, kuruluk (TİSVA Raporları) gibi çok farklı sektörlerde kendi işlerini yapmaktadırlar.

4.Sonuç ve Öneriler:

Mikro kredi sistemi çok küçük kredilerle, özellikle kadın yoksulluğunu azaltmak ve kadınları ekonomik hayata çekmek gibi çok önemli bir görev üstlenmiştir. Bugün sadece az gelişmiş yada gelişmekte olan ülkelerde değil, hemen tüm dünyada bu sistemin farklı versiyonları uygulanmaya çalışılmaktadır. Bağladeşli Prof.Dr. Muhammed Yunus, başlatmış olduğu bu sistemle 2006 yılında Nobel Barış Ödülü almıştır ama daha da önemlisi dünyaya yeni bir model kazandırarak, milyonlarca kadının ekonomik hayatta yer almasını sağlayarak, yoksulluk sorununun çözümüne önemli katkı sağlamıştır.

Ülkemizde de on yıllık bir geçmişi olan bu sistem sayesinde binlerce kadın kendi işinin patronu olmuş, ekonomiye katkı sağlamış ve her geçen gün de artan sayıda katılımı sistem başarılı bir şekilde işlemektedir. Kahramanmaraş büyük sanayi tesislerine sahip, tekstil, çelik mutfak eşyası, kağıt ve çimento sanayi gibi farklı sektörlerde Türkiye’de söz sahibi bir il olmasına karşılık sosyo-kültürel yönden istenen seviyeye henüz ulaşamıştır. Son yıllarda bu görüntüyü olumlu yönde değiştirmek için uygulanmaya başlanan başarılı projelerden biri de şüphesiz mikro kredi sistemidir. Bu sayede daha çok sayıda kadın ekonomik hayata doğrudan katılacak, üretken bireyler olarak toplumsal dönüşüme katkı sağlayacaktır. Avrupa Komisyonu tarafından şehirde uygulanan mikro kredi sistemin ödüllendirilmesi ve TİSVA tarafından yayınlanan istatistiklerde de en çok kredi kullanan üyeye sahip şube olması da mikro kredide alınan başarılı mesafenin somut göstergeleridir.

Kaynakça:

BAYRAKTUTAN, Yusuf ve AKATAY, Merve (2012). Kentsel Yoksuluk ve Mikro Finansman, Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, Sayı 24, ss.1-34

Haber Gazetesi,28 Ağustos 2013

İŞ BANKASI (2013), Türkiye’de İllerin Gelişmişlik Düzeyi Araştırması 2012, İstanbul

Kahramanmaraş İl Özel İdaresi Faaliyet Raporları,2010-2011-2012

Kalkınma Bakanlığı (2013). İllerin ve Bölgelerin Sosyo-Ekonomik Gelişmişlik Sıralaması (SEGE-2011) Araştırması, Ankara.

KORKMAZ, Turhan ve BAYRAMOĞLU, Fatih (2007). Yoksullukla Mücadelede Mikrofinans Modeli ve Mikrofinans Kuruluşlarının Finansal İşlevleri, Muha-

sebe ve Finans Dergisi, Sayı:34, Nisan 2007.ss.98-113.

ÖNER, Emine ve diğerleri, (2008). Mikrofinans Sistemi ve Ticari Bankaların Mikrofinans Sistemindeki Yeri, Sosyo Ekonomik Dergisi, Temmuz-Aralık 2008-2, ss.55-74

TİSVA İstatistikleri

URAK (Uluslararası Rekabet Araştırmaları Kurumu) (2011). İller Arası Rekabetçilik Endeksi 2009-2010, İstanbul

<http://www.tgmp.net/MikrokrediHakkinda.aspx> 15.11.2013

<http://www.kanal46.com/haber/mikrokrediye-avrupa-konseyninden-odul/11191>, 10.12.2013

<http://www.kahramanmarasozelidare.gov.tr/?q=haberler/il-ozel-idaresinden-mikrokredi-uygulamasina-destek>, 03.11.2013

MÜKRİMİN HALİL YİNAŇ'IN “ANADOLUCULUĞU” VE ERKEN CUMHURİYET DÖNEMİNDE “ANADOLU’NUN BİRLİĞİ” KONULU BİR MAKALESİ.

Dr. Mustafa KÖK¹

Özet

Mükrimin Halil YinaŇ (Elbistan, 1900 - İstanbul, 1961); 1924’ten itibaren, Anadolu Mecmuası’nda yayımlanan makalelerinden başlayarak “Anadolu Türkleri Tarihi” tezinin temellerini atmıştır. Ona göre millî tarihimizin ismini öteden beri hanedanlar değiştikçe Selçuklu Tarihi, Osmanlı Tarihi, Karamanlı Tarihi gibi unvanlarla isimlendirmek ilim dışı bir harekettir; “Osmanlı Türkleri”, “Selçuklu Türkleri” diye tarihte farklı milletler yoktur. “Türk Tarihi” ismi de maksada uygun değil. Çünkü bu isimlendirme, her Şeyden önce “Türkistan Tarihi”yle beraber muhtelif kıtalarda yaşamış ve gelip geçmiş bütün Türk kollarının tarihini içerir. Anadolu’ya göç edip vatan edinen Türkler, bu vatanda tutunmak için Haçlı ordularıyla, Bizanslılarla mücadeleler yapmışlar ve bu kıtada 1071’den bu yana yerleşerek ayrı bir devlet ve medeniyet yaratmıŐlardır.

Tebliğimizin ikinci veçhesi olarak, Mükrimin Halil YinaŇ, “tarihi” ve “medeniyeti” konusuna olduğu kadar bizatihi “Anadolu’nun birliği” meselesine de titizlikle eğilmiş, 1925 Şeyh Sait İsyanı üzerine İstanbul basınının Anadolu’da bir bölge olarak “Kürdistan” yaratma çabasına karşı çıkmış, özellikle “Mânasız Bir İsim: Kürdistan” adıyla bir makale yayımlayarak bunun tarihî gerekçelerini ortaya koymuştur. Ona göre, “Kürdistan” ismi ilk önce Reşidüddin’in sonra Kâşânî’nin kaleme aldığı eserlerde geçer. 14. yüzyıl başlarında yazılan bu eserlerde *Erdelan* ve *Luristan* bölgeleri için; 15. yüzyılda Nizâmüddin Şâmî’nin ve Şerafeddin Ali Yezdi’nin eserlerinde *Hoy* Şehri ve *Şebrizor* için bu adlandırma kullanılmaktadır. Bir de “Kürdistan” tabiri eskiden *Irak-ı Arap ile Irak-ı Acem* denilen bölgelerin ayrıldığı hat, yani *Anadolu coğrafyasının hayli doğusu hakkında kullanılmıştır*. Böyleyken, ilk defa İdris-i Bitlisi’nin *Heşt-Behişt*’inde yanlış olarak *Doğu Anadolu*’muz için de kullanılmış, bu tarihe ve bilime aykırı iddia arkadan gelen tarihçiler tarafından da araŐtırılmaksızın kullanılagelmiŐtir. II. Abdülhamid ise Avrupa’nın, *Doğu’da bir Ermenistan yaratma* çabalarına karşı – bugünkü deyimle – konjonktürel olarak bu adlandırmaya sahip çıkmış ve Tarih-Coğrafya kitaplarına

1 E. Felsefe Öğr. Üyesi; mustafakok47@hotmail.com

geçirtmiştir. *Oysa değil son asırlar, çağlar boyunca Anadolu'nun herhangi bir parçasına "Kürdistan" dendiği hiç görülmemiştir.* Tebliğimizde bu hususlar Mükrimin Halil Yinanç'ın delilleri ışığında temellendirilecektir.

Mükrimin Halil Yinanç ve Tarih

Mükrimin Halil Yinanç'ın (Elbistan, 1900 - İstanbul, 1961) "Millî Tarih" Görüşüne geçmeden önce, onun Tarih bilimine verdiği öneme değinmek istiyoruz. O diyor ki; "Bir ülkenin, bir milletin medeniyet seviyesi o ülkede Tarihe verilen değerle ölçülür." "Tarih, kültür seviyesinin yüksekliğini gösterir." Ve kendisinin tarihçi olmasının gerekçesini şöyle açıklıyor: "Ailem, bana öyle bir terbiye verdi ki, o terbiye beni tarihçi yaptı."¹

Yukarıdaki satırlara bakınca Mükrimin Halil Bey'in en başta tarih ile milletlerin medeniyet seviyesi arasında kurduğu ilişki dikkat çekici. Ve ilginçtir ki, kendisinin tarihçi olmasını bizatihi aile terbiyesine bağlıyor. Bildiğimiz kadarıyla, üç yüz yıla yakın aile şeceresi ile nerdeyse yirmi civarında kadı, müderris ve ulema; günümüzde ise çeşitli dallarda bilim adamı yetiştiren bu ailenin, sanki bütün ilim ve medeniyet iştiyakı, buna bağlı olarak da tarihe düşkünlüğü bu insanda somutlaşmış olarak karşımıza çıkıyor.

Kendisi gibi ünlü bir Selçuklu Tarihçisi olan merhum Prof. Osman Turan, Mükrimin Halil Bey'in vefatının ardından yazdığı bir yazıda tarihçi ile mesleği arasındaki ilişkiye bir başka açıdan dikkat çekiyor: "Tarihçi, maziye doğru derinleştikçe hayatını da o istikamette uzatır; asırları aşar, devirleri yaşar ve ömrünü beş bin yıla kadar çıkarırlar da bulunur. Bir heyet-şinas (astronom), nasıl dünyada hapsolmez; fezanın enginlerine dalar ve mekân hürriyetine sahip olursa bir tarihçi de öylece zaman hürriyeti içindedir. Sayılı yıllara sığmaz; eski cemiyet ve medeniyetlerle birlikte yaşar, bu güne erişir ve çok uzun ömürlü bir insan olur (...) Bu vasıflara sahip ve bu mazhariyete ermiş insanları düşündükçe, ilk önce Prof. Mükrimin Halil Yinanç'ın akla geleceği muhakaktır."² Osman Turan Hoca çok haklı: Gerçekten tarihçi, hatta tarih bilincine sahip olan her insan, kendi fiziki ömrünün çok ötesinde, geriye doğru uzanan bir ömre sahiptir. Sanırım aynı anlama gelecek şekilde Nurettin Topçu da, bir Anadolu Türkü her ne kadar şahsi ömür bakımından otuz kırk yaşında olsa da gerçekte Anadolu Türklüğü'nün ömrüyle eşit, yani dokuz yüz yaşında sayılmalıdır, der.

Mükrimin Halil Yinanç, tarihçiliğinin yanında tarih yorumu ile de kendinden söz ettirmiş, bir bakıma Türk tarihinin felsefesini yapmış bir ünlü bilim ve fikir adamımızdır. Burada tarih yorumundan kastımız, özellikle Mükrimin Halil Bey'in, "Millî Tarihimiz" ile onun gerek adı, gerekse sınırları ve konusu hakkındaki yorumlarıdır. Kendisinin çok değer verdiği talebesi ve asistanlarından genç yaşta kaybettiğimiz Hakkı Dursun Yıldız, hocasının ardından yazdığı bir yazıda onun bu özelliğine dikkat çeker. Mükrimin Halil Bey'in 1924'den itibaren yayımlanan Anadolu Mecmuası'nda neşrettiği yazılarına temas ederek, "Bu makaleleri daha ziyâde fikrî sahada olup Anadolu'nun Türkleşmesini ve ikinci bir vatan oluşunu, tarihin ışığı altında incelemiştir" der. Meslekten bir tarihçi olmadığımız halde Türk düşünce tarihiyle de ilgilenen bir felsefeci olarak, biz bu

çalışmada işte Hoca'nın bu görüşlerini ele almak istiyoruz.

Mükrimin Halil Yınaç'ın "Millî Tarih Tezi" ve "Anadoluculuk"

Mükrimin Halil Bey, Anadolu Mecmuası'nda - Anadolu'nun fethi dâhil - bu konularda toplam dokuz ayrı makale yazmış olmakla beraber özellikle birincisi, "Millî Tarihimizin İsmi" yazısı, görüşlerinin temelini oluşturuyor. O, Anadolu'daki tarihî maceramıza dikkat çekerek, şöyle diyor: Bizde öteden beri "Hanedanlar değişince mütemadiyen devletin, milletin, memleketin ismi değişiyordu. Onun için, her müverrih mensup olduğu memleketin ve milletin tarihine başlangıç olarak, zamanında iktidar makamında bulunan hanedanın saltanatını esas kabul ederdi. Eski hanedanı kendinden addetmez, eski hükümeti ayrı bir devlet telakki ederdi. Bizim tarihçilerimiz de aynı telakki ve zihniyet ile hareket ederek millî tarihimizi bir kül halinde derlememişler, devlete müşterek bir isim vermemişlerdir." Daha sonra Osmanlı'ya işaret ederek şöyle söylüyor: "Osmanlı Devleti'nin kuruluşundan sonra bütün müesseselerin ismi değişti. (...) Osmanoğulları'nın uzun asırlar devam eden hâkimiyetleri esnasında vatanımızın ismi "Osmanlı Memleketi" ünvanını almış ve Anadolu Türkü'nün kaldırmış olduğu memleketler, Anadolu ile birlikte bu isim altında yâd olunmaya başlamıştı. Tanzimat'tan sonraki zaman zarfında "Memleket-i Osmaniye" ismi her tarafta yayılmış, açılan mekteplerde millî tarihimiz Osman Gazi'den itibaren okutulmuş... Osmanlı hânedanından evvelki zamanların unutturulması için çok çalışılmıştır." Bu yanlış anlayışın, bugüne kadar devamına işaret ederek tarihçiler arasında halâ kendi tarihimizi "Selçuklu Tarihi", "Osmanlı Tarihi" isimleri altında, birbirinden tamamen ayrı iki milletin tarihi farz edenler bulunduğu vurgu yapıyor. Ancak "Millet cereyanının bizde inkişafından sonra tarihimize "Türk Tarihi" ismi verilmeye başlandı." diyor. Mükrimin Halil Bey'e göre, "Türk Tarihi" sözü de maksadı tam olarak ifâde etmez. Çünkü:

" 'Türk Tarihi' denilince her şeyden önce bizim tarihimiz değil, 'Türkistan Tarihi' hatıra gelebilir. Eski zihniyeti kabul eden ve bunu bir cereyana uydurmak isteyen bazı kimseler millî tarihimizin ismini 'Osmanlı Türkleri Tarihi' diye isimlendirmeye başladılar. 'Osmanlı Türkleri' diye tarihte bir ulus yoktur. (...) Bugün Kastamonu, Maraş, Diyarbakır halkına, Güney ahâlisine, 'Osmanlı Türkü' dersek, Sultan Selim'in vefatı zamanından evvelki zamanlar için ne isim vereceğiz. Buraları o zamanlar İsfendiyarzâdeler'in, Dulkadiroğulları'nın, Akkoyunlular'ın ve Karamanoğulları'nın elindedir; o zaman bunlara İsfendiyâr Türkü, Dulkadir Türkü, Akkoyunlu Türkü, Karamanlı Türkü mü diyeceğiz ? (...) Demek oluyor ki Osmanlı Türkü, Selçuklu Türkü, Karamanlı Türkleri, mânasız tabirlerdir. Bunların hepsi birdir. (...) Hülâsa, Türk cemaat ve cemiyetlerini hanedan isimleri ile isimlendirmek ilim dışı ve mânasız bir harekettir. Bu böyle olduğu gibi, tarihimizi de Selçuklu Tarihi, Osmanlı Tarihi, Karamanlı Tarihi ilh. unvanlarla isimlendirmek aynı şekilde ilim dışı bir harekettir. 'Osmanlı Türkleri' namıyla bir millet mevcut olmadığı için, 'Osmanlı Türkleri Tarihi' de olamaz."

Mükrimin Halil Yınaç, yukarıdaki mütalâasından sonra şu önemli soruyu sorar : "O halde millî tarihimizin ismi nedir? Ve şu özet cevabı verir (önemine

binaen olduğu gibi alıyoruz):

“Türk Tarihi deyince bizim tarihimizde Azerbaycan’da, Irak’ta, Suriye’de, İran’da, Rusya’da, Horasan’da, Hindistan’da, Mâverâünnehir’de, Türkistan’da, Moğolistan’da, Çin’de devlet kuran ve hükümet tesis eden bütün Türk kavmine mensup illerin ve ulusların tarihi hatıra gelir. Binaenaleyh Türk Tarihi, bütün dünyanın muhtelif kıtalarında yaşayıp ve gelip geçen bütün Türk kollarına ait vakalardan bahisle büyük, âlemşümûl bir mevzuu ihtiva eder. Bundan dolayı bu isim bizim, hasseten bizim millî tarihimizin ismi olamaz. Anadolu’ya göç edip vatan edinen Türkler, bu vatanda tutunmak için haçlı ordularıyla, Bizanslılarla mücadeleler yapmışlar ve katî olarak bu kıtada yerleşmişlerdir. Aynı zamanda ayrı bir devlet ve medeniyet vücuda getirmişlerdir. Bilahare, Selçuklu Devleti’nin yıkılışından sonra, Anadolu’da uzun müddet derebeylikler mücadelesi baş göstermiş ve iki asırdan fazla devam eden bu fetret devri, Osmanlı ailesinin meydana getirmiş olduğu millî birlikte son bulmuştur. Millî ittifadın kuruluşundan sonra, Anadolu Türkü’nün cihangirliği başlamış ve kısa bir zaman içinde üç mâmur kıtanın ekserisini istilâ etmiştir. Görülüyor ki, Osmanlı hanedanının hâkimiyet devrinde kıtaları fethedenler, Rumeli’ye geçip orada yerleşenler, Suriye’yi, Mısır’ı ve Berberistan’ı istilâ edenler Anadolu Türkleri’dir. O halde tarihimizin ismini de bu suretle şöyle söyleyebiliriz: “*Anadolu Türkleri Tarihi*” veya sadece “*Anadolu Tarihi*.”

Görüldüğü gibi Mükrimin Halil Bey, milletimizin Anadolu’ya gelişi ve orayı fethedişi ile beraber başlayan tarihî maceramızı “Anadolu Türkleri’nin” macerası olarak kabul etmekte ve üç kıtaya hükmeden ruhun aynı milletin ruhu olduğuna inanmakta, orada yaratılan tarihin bir ve bütün sayılması gerektiğini bize izah etmektedir. Bu anlamda şu satırlar onun millî tarih görüşünü temellendirdiği son ifadelerdir:

“Anadolu Türkleri Tarihi denilince milletimizin Anadolu’ya hicret ve istilasından itibaren zamanımıza kadar cereyan eden hadiseler hatıra gelir ve gerek Selçuklu hanedanı ve gerek derebeyler, gerek Osmanlı ailesi zamanında genişleme ve fetihlerin hepsini ihtiva eder. Rum ilinde, Mağrip’te, Mısır’da, Yemen’de, hulâsa Anadolu Türkü’nün hâkim bulunduğu bütün vakaları kendi içine alır.”

Mükrimin Halil Bey’e göre, bu görüşü kabul etmekle millî tarihimiz için hem “en esaslı ve en canlı, en ilmî ve en şümüllü bir isim bulmuş”, hem de “mânasız isimleri kullanmak”tan kurtulmuş oluruz.³

Mükrimin Halil Yinanç’ın daimî yazı kadrosuna dâhil olduğu Anadolu Mecmuası’nı değerlendiren Necip Fazıl Kısakürek ise (bir başka “Maraşlı” olması ve tarihî konularda eser de vermesi hasebiyle zikredelim) bu derginin Anadoluçuluk tezini şu ifadelerle âdeta tebcil etmektedir:

- Anadolu, Anadoluğulularındır.
- Anavatan, seyyâr bir ordu-millet halindeki Türk’ün, zaman ve mekâna ilk intibak ve yerleşme yeri olarak Anadolu’dur.

İKİNCİ SALON / III. OTURUM

- Türk, toprağı Anadolu'da sürmeye ve taş üstüne taş koymayı Anadolu'da yerine getirmeye başladı.

- Türk'ün ruhunu evlendirdiğı imân ve ahlâk vâhidi, artık sabit kalacağı ve medeniyet fişkirtacağı yeri Anadolu'da buldu.

- “Devlet-i Ebed-müddet” idealinin binek taşı Anadolu...

- “Devlet-i Ebed-müddet” idealinin fedakâr kölesi ve yılmaz serdengeçtisi Anadolu...

.....

- Anadolu'yu nefesine ve devletine hâkim kılmak lüzumu, en aşağı 100 yıl önce başlamış olması gereken ideal çapında bir dâva...

- “Bu idealin ismi de Anadoluculuk...”⁴

Sonradan bu akımın düşünce tarihimize gerçekten “Anadoluculuk” ve hatta buna bağılı olarak doğan milliyetçilik hareketinin de “Anadolucu Milliyetçilik Cereyanı” adıyla yerleştiğini biliyoruz. Ancak en azından millî mücadele yıllarında başlayan bu hareketin, meslekten tarihçi olarak en önemli savunucusunun ise Mükrimin Halil Yinanç olduğunu özellikle vurgulamak gerekir. O zaman biraz geriye gidip işin o kısmına, yani millî mücadele yıllarındaki temeline de dikkat çekmek faydalı olacaktır:

1924'te *Anadoluculuk fikri* etrafında bilim, sanat ve siyaset adamlarının desteğıyle çıkan *Anadolu* mecmuasından sadece üç yıl önce 1921'de *Yahya Kemal*'in öncülüğünde yayımlanan *Dergâh* dergisinde esasen bu anlayışın fikrî temellerini buluyoruz. Burada, Yahya Kemal'in Batıda okuduğı yıllarda etkisinde kaldığı Fransız düşünürlerini işaret etmek gerekiyor: Bunlar - Fustel de Coulange, Camille Julian, Albert Sorel gibi - zamanın ünlü Fransız tarihçileridir. Yahya Kemal'in hareket noktası, özellikle Camille Julian'ın “*Fransa'nın toprağı bin yılda, bir Fransız milleti yarattı...*” sözüdür. O, bu söz için “beni, milliyetimizin ve vatanımızın oluşmasına dair dağınık düşüncelerden birdenbire, yeni bir istikamete sevk etti” diyor. Yahya Kemal, tıpkı Fransız milletinin teşekkülü gibi, 1071'den bu yana Selçuklu ve Osmanlı asırları içerisinde *bu toprakların da Anadolu, Rumeli ve İstanbul'da, sekiz-dokuz yüz yıl içerisinde manzarası, mimarisi, dili, devleti ve bütün medeniyetiyle yepyeni bir millet yarattığına* inanır.⁵ Bu değerlendirmeye dikkat edilirse, sadece bir tarih mütalâasından öte coğrafyayla ilişkilendirilen bir kültür ve medeniyet temellendirilmesi olduğu, bu anlamda başlı başına bir fikrî tez mahiyeti taşıdığı gözden kaçmayacaktır. Nitekim bu fikir daha sonraları sadece meslekten tarihçilerle, meselâ bir Mükrimin Halil Bey'le, ardından gelecek büyük bir Arkelog da olan Remzi Oğuz Arık'la bile sınırlı kalmamış, sahalarında ünlü olan çeşitli dallardan bilim, edebiyat ve felsefe adamlarınca devam ettirilmiş; Şevket Râşit Hatipoğlu'larından, Hıfzı Oğuz Bekata'lara, - bir dönem için de olsa - Ziyaeddin Fahri'lerden Mehmet Kaplan'lara, Hilmi Ziya'lardan Nurettin Topçu'lara kadar savunucu bulmuştur.

Hemen akla gelen bir soruya cevap vererek, yazının bu bölümünü tamamlayalım:

Siyasî ve medenî plandan bütün dünyanın, keza içinde bulunduğumuz “İslâm dünyası”nın ve özelde ise “Türk Dünyası”nın getirdiği bugünkü şartlar çerçevesinde bir “tarih ve milliyetçilik tezi” olarak Anadoluçuluk’un günümüz için kıymeti nedir? Dünya ve İslâm coğrafyası ölçeğinde kendi millî realitemizi doğru değerlendirmek anlamında bu tezin hâlen güçlü yanları olduğunu, *gerek millî mücadele gerekse bütün Cumhuriyet tarihimiz boyunca siyaseten de* - açık ya da örtük olarak - *uygulanmaya çalışıldığını* söylememiz gerekir. Yeni şartlarla beraber çeyrek asırdan beridir bütün açıklığıyla karşımızda duran *Türk dünyası gerçeğiyle* de - bize göre - hiçbir çelişir yanı bulunmamaktadır. Çünkü “Türk dünyası” ile “Anadolu Türklüğü”nü bu yeni şartlar çerçevesinde ister kardeş, ister amcaoğlu sayalım, Tarihî kökleri ve güçlü bir geleceğe dair ümit ve emelleri onların ikisini de - şu ya da bu şekilde - daha bir ve beraber olmaya (en azından daha bir ve beraber hareket etmeye) âdeta mecbur kılmaktadır.

Mükrimin Halil Yinanç ve Anadolu’nun Birliği Meselesi

Gelelim tebliğimizi ikinci yanına:

Mükrimin Halil Bey, 1925’te Doğu’da Şeyh Said İsyanı çıktığında İstanbul Basının “Kürdistan” tabirini dillerine pelesenk edince, Anadolu Türklerinin tarihini incelemekte olan genç bir bilim adamı olarak zamanın kamu oyunu aydınlatmak ihtiyacı duyar. Acaba Anadolu’da bir bölgenin adına Kürdistan denilebilir mi ve bu tarih bilimi açısından ne kadar doğrudur?.. Makalesinin adı : *Mânasız Bir İsim Kürdistan*.

Mükrimin Halil Bey bu yazının girişinde *Kürdistan* tabirinin ilk kez nerelerde geçtiğini, Kürtlerin eskiden nerelerde meskûn olduğunu ve bu tabirle nerelerin kastedildiğini ele alır. Daha sonra tarihte Doğu Anadolu’nun bir kısmına bu ismin ilk kez hangi Osmanlı Sultanı zamanında ve asıl hangi tarihçi tarafından düpedüz UYDURULDUĞUNU anlatır.⁶ (Kastedilen meskûn yerlerle ilgili paragrafı özetleyerek - ve bazı yerleri gençler için biraz sadeleştirerek veriyoruz - parantez içi ifadeler bize ait. mk.):

Kürdistan ismi ilk önce İlhanlı tarihçileri Reşidüddin’in *Câmi’u’t-Tevârih*’inde, ondan sonra Ebu’l-Kâsım Kâşânî’nin *Târih-i Olcaytu Han*’ında geçer. 14. yüzyıl başlarında yazılan bu kitaplarda *Erdelan* (İranda, Azerbaycan sınırı) ve *Luristan* (güney-batı İran) bölgelerinin bu isimle anıldığı görülmektedir. 15. yüzyılda yazılan Nizâmüddin Şâmî’nin ve Şerafeddin Ali Yezdî’nin *Timurnâme*’lerinde bu ismin *Hoy* şehri (İran’ın Batı Azerbaycan’ı) ve *Şebrizor*’a tahsis edildiği görülmektedir (bugün Kuzey Irak’ta Süleymaniye’nin doğusunda kalan eski bir şehir). Bunların ardından giden birçok tarihçi de - ki, üç kişi daha anıyor: Hafız Ebru, Abdürrezzak Semerkandî, Mirhond - Kürdistan ismiyle aynı yerleri kastetmişlerdir. Bütün bu tarihler bize gösteriyor ki, ‘*Kürdistan*’, eskiden Irak-ı Arap ile Irak-ı Acem denilen bölgelerin ayrıldığı hatta, zikrettiğimiz alanları ihtiva eden bir mıntıkadır. *Eski tarihçilerin hiçbirinde Anadolu’nun herhangi bir kısmına ‘Kürdistan’ ismi verildiği görülmemiştir.*” Devamında ise tarih okutuculuğunda yapılan hataya işaret ederek şu çarpıcı cümleyi kullanıyor: “Bugün (1925 yılını kastediyor) mektep kitaplarında Şarkî Anadolu’nun bir

kısımının fuzulü olarak “Kürdistan” tesmiye edildiği görülmektedir.” Ve Mükrimin Halil Bey o gün için yapılan, fakat yine o zaman göz yumulan hataya şöylece dikkat çekiyor: “Şarkî Anadolu’yu bu isim ile ilk tevsim eden (adlandıran) *Heşt Behişt* müellifi İdris-i Bitlisi olmuştur.⁷ Müverrih-i muma-ileyh Yavuz Sultan Selim’in bu havaliyi Safeviler elinden nez’ ettiğini (aldığını) zikrettiği esnada bu isim ile tevsim eylemiştir. *Heşt Behişt*’i takip ve onu me’ haz ittihaz etmiş olan Hoca Sadeddin Efendi *Tâcu’t-Tevarih*’inde aynen selefinin tabirini kullanmış ve Sadeddin’in muakkipleri olan Hasan Beyzade ve Solakzade gibi müverrihler bu tabiri aynen muhafaza eylemişlerdir.

Ve en çarpıcı pasajlar:

“Eski tarihçilerin eserlerini inceleyip araştırma zahmetine katlanmadan kitap yazmaya yeltenenler hep bu bir-iki Türkçe kitabı kaynak kabul ettiklerinden, onlar da bu ismin ilim-dışı olduğunun farkına varamamışlardır. Son zamanlarda Mehmed Mazhar Efendi ve *Osmanlı Devleti Tarihi* yazarı Abdurrahman Şeref Bey, bu ismi aynıyla kullanmışlardır. Her iki yazarın da yegâne kaynakları *Tâcu’t-Tevarih* kitabı idi. Okul kitapları da aynı şekilde yazılmış ve Anadolu’nun Doğusu “Kürdistan” adıyla anılır olmuştur. Şu halde İdris-i Bitlisi bir “Kürdistan” tabiri UYDURMUŞ, diğerleri de inceleyip araştırmaksızın bu ismi kitaplarına geçirmişlerdir.”

“İdris-i Bitlisi ve ona bağlı olarak diğer yazarlar Kürdistan tabiriyle Fırat nehrinin sol yakasından itibaren İran’a kadar devam eden Anadolu’nun Doğusunu murat etmektedirler.”

Mükrimin Halil Bey makalesinde, bundan sonra Anadolu Tarihini özetlerken:

- Milattan önce 6. Yüzyıldan itibaren Batı Anadolu’daki Frigyalılar’ın bir kolu olan Ermeniler’in Doğu Anadolu’ya geldiklerini ve uzun asırlar (Roma ve Bizans dönemleri dâhil) burasının “*Ermeniye*” diye anıldığını;

- Sonra Arap-İslâm ordularının Doğu Anadolu’yu işgal ettiklerini; halkının büyük çoğunluğu Arapça konuşan Diyarbekir bölgesinin, gerçekte “*birer Abbasi valilerinden başka bir şey olmayan “Şeyh”, “Hamedan ve “Mervan” aileleri tarafından idare edildiğini*”⁸;

- 11. Yüzyıl ortalarından başlayarak Selçuklular tarafından gerek Doğuda Bizans’ın elindeki “*Ermeniye*” kısımları, gerekse Güneydoğuda Mervanoğulları’nın elindeki Diyarbekir bölgesi, nihayet bütün Anadolu’nun kesin olarak Türklerin hâkimiyetine geçmekle onların “*vatani*” hâline geldiğini;

- Ardından *Anadolu Selçuklu Devleti*’nin Anadolu’da iki buçuk asır boyunca sağladığı birliğin Moğolların işgaliyle bozulduğunu; ama kısa bir zaman sonra onların çekilişiyle beraber *Beylikler* döneminin başladığını, o yıllarda da Güneydoğu vilâyetlerinde *Akkayonlu* ve *Karakoyunlu* diye iki benzer Türk devletinin hâkimiyetini;

- Nihayet Osmanlı döneminde Yavuz Sultan Selim eliyle Anadolu’daki birliğin yeniden ve kâmilen gerçekleştiğini, genel hatlarıyla anlatıyor.

Ve merhum tarihçimiz, makalesine şöyle devam ediyor:⁹

“Eskiden ‘Ermeniyè’ adıyla bilinen Doğu Anadolu’muz, Anadolu’dan ayırmayı icap ettirecek yahut ayrı bir bölgeye delâlet edecek hiçbir isim almamış, bazen küçük küçük vilâyetler hâlinde idare edilmiş, bazen de tek bir emirlik hâlinde ve ‘Diyarbakir’ emirliği olarak idare olunmuştur. Bütün tarihi devirlerde Anadolu’nun herhangi bir kısmına ‘Kürdistan’ adı verildiği hiç görülmemiştir.”

“Yalnız son asırlarda *Ermeni milliyetçileri*, Ermenilik adına siyasî ve kültürel faaliyette bulunarak Anadolu’da bir *Ermenistan* vücuda getirmek hülyasını takip ettikleri esnada, Doğu Anadolu’ya eski çağlardaki adıyla ‘Ermeniyè’ demeye başlamışlar ve o yolda pek çok eserler yayımlamışlardı. Türklere düşman olan Avrupalılar da Ermenilere taraftarlık ediyorlar ve yayımladıkları tarih ve coğrafya kitaplarında Doğu Anadolu’yu ‘Ermeniyè’ diye adlandırarak onlara mânen arka çıkarıyorlardı. Ermenilerin faaliyeti II. Abdulhamid’i son derece kuşkulandırmış idi. Adı geçen Hâkan, ‘Ermeniyè’ ve ‘Ermenistan’ adını ortadan kaldırmak için Doğu Anadolu’nun ‘Kürdistan’ adı altında anılmasını ve *mekteplerde okutulan tarih ve coğrafya kitaplarına o suretle geçmesini uygun görmüştü*. Bu sebepten dolayı, *Heşt Behişt* yazarının (İdris-i Bitlisi’nin) *icadı* olan ve onun izinden giden yazarlar tarafından aynen korunan ‘Kürdistan’ adı, *incelenme ve araştırmayla ilgisi olmayan yazarların himmetiyle yayıldı* ve genelleştirildi. *İlmi ve tarihî bir değeri bulunmayan bir ad ortaya çıktı*.”

Sonuç

Mükrimin Halil Yinanç “Anadolu Türklüğü’nün Tarihi” teziyle meşhur bir tarihçi olarak Anadolu’nun bütünlüğü konusunda kaygularla yüklü şu hükmü vererek makalesini bitirmektedir:

“Şu açıklamalar bize gösteriyor ki, *Anadolu’da bütün mânasıyla tam bir birlik mevcuttur*. Bu birlik, *bin seneden beri devam edip gelmiştir*. *Anadolu’nun her tarafı Anadolu’ adıyla adlandırılmıştır*. *Anadolu’da hiçbir bölgenin ‘Kürdistan’ adını taşıdığı görülememektedir*. *İlmi ve tarihî hiçbir değeri olmayan böyle bir tabirin* (1925 yılı şartlarını kastederek-mk) *bundan böyle anılmaması, hem ilmi gerçekler adına, hem de ülke bütünlüğü adına temenniye şayandır*.”

Merhum *Mükrimin Halil* ve benzeri tarih bilginlerimiz, yani sade o değil *Osman Turan’lar*, *Faruk Sümer’ler*, *İbrahim Kafesoğlu’lar*, *M. Altay Köymen’ler*, bugünün Türkiyesi’nde ülke bütünlüğü adına yaşanan son tartışmaları yerlerinden kalkıp görseler, kahırlarından bir daha ölürlerdî herhâlde!..

Nihayetinde biz ise bir soruyla bitirmek istiyoruz:

Bilir-bilmez nicesinin sözde allâme kesilip bin yıllık vatanımızın bir bölgesine, özellikle Doğu ve Güneydoğu’suna “Kürdistan” damgası vurmaya yeltendikleri; hatta bu “hülya”yı hayata geçirmeye çalıştıkları, sonunun nereye varacağını bilerek-bilmeyerek bazı sözde siyasetçi ve devlet adamlarının dahî fütursuzca (daha doğrusu “sorumsuzca”) bu ismi kullandıkları bir zamanda, Mükrimin Halil Yinanç’ların kaygısına ve uyarısına kulak kabartabilecek sorumlu mevkilerde bulunan bilim adamları ve tarihçilerle bir kısım gerçek devlet

adamlarında hakikati savunma inanç ve iradesi yok mu acaba?

Yoksa eğer, eminiz Mükrimin Halil Yinanç ve onun gibi düşünen ebediyet kervanının ruhları – ne yazık ki – muazzep olacaktır!..

Ve bin yıldan beri gerek Türk doğmuş, gerekse bu milletle hem-hâl olarak kendi iradeleriyle “Türk olmuş” insanların gözlerinin nuruyla aydınlanmış ve damarlarının kanıyla sulanmış aziz Anadolu toprakları bu meş’um süreçte bütünlüğünü fiilen kaybederse eğer, başata tarihçilerimiz ve devlet adamlarımız olmak üzere bütün gerçek aydınlarımızın o büyük insanların ruhanîyetlerinden af dilemeleri gerekecektir.¹⁰

(Endnotes)

M. Sefa Öcal, “Ord. Prof. Mükrimin Halil Yinanç”, *Dostlarının ve Sevenlerinin Kaleminden Ord. Prof. Mükrimin Halil Yinanç*, der. ve yay. hazırlayan: Ömer Hakan Özalp, İst. B.B. Yay. 2012, s. 158

Prof. Osman Turan, “Bir Tarihçi Gitti” a.g.e, s.79

Mükrimin Halil Yinanç, “Millî Tarihimizin İsmi”, *Hareket Dergisi*, S: Mart 1968, s.s.8-10 (Vaktiyle “*Anadolu Mecmuası*”nda eski harflerle yayımlanan makalenin Bayraktar Bayraklı tarafından çevrilmiş ve sadeleştirilmiş şekli esas alındı.) Mükrimin Halil Bey, bu görüşüne uygun olarak yazdığı “Selçuklular Tarihi”nin adını *Türkiye Tarihi - Selçuklular Devri - (I. Cilt)* koymuştur. (18 el yazması defterde Dört Cilt hâlinde planlandığı anlaşılan eserin en son baskısı iki cilt bir arada T.T.K. tarafından yapılmıştır. Yay. Hazırlayan: Prof. Dr. Refet Yinanç, Ankara, 2013, 426 s. Bilindiği gibi bu eserin ilk baskısı: *Anadolu'nun Fethi - Türkiye Tarihi, Selçuklular Devri*, 1944 idi.)

Bkz: Ömer Hakan Özalp, *Tarihe Adanmış Bir Ömür*, Ord. Prof. Mükrimin Halil Yinanç, Elmuhay Vakfı Yay. 2012 İstanbul, s. 48 vd.

Bkz: “Anadolu Mecmuası” ve “Dergâh” maddeleri, *Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi*, Dergâh Yay. I. ve II. Cilt: İst. 1977 ; Nihat Sami Banarlı, *Yahya Kemal'in Hâtıraları*, <http://books.google.com.tr> (s. 43, 46-47); Lütfi Şahsuvaroğlu, “*Nurettin Topçu*, Alternatif yay. Ankara, 2002, s.44.

Mükrimin Halil Yinanç, *Mânasız Bir İsim Kürdistan*, Yeni Türk, Nu: 16, s. 3, 16 Nisan (1925), 1341/23 Ramazan 1343. Bu yazı yakın zamanda Ö. Hakan Özalp'ın, Mükrimin Halil Bey'in 50. Vefat Yılı münasebetiyle kaleme aldığı mufassal bir biyografi çalışmasında, *Tarihe Adanmış Bir Ömür Ord. Prof. Mükrimin Halil Yinanç* kitabında kısaca özetlenmiş (Elmuhay Yay. İst. 2012, s.50 vd.), ardından ülke gündemine oturan “Kürdistan tartışmaları” dolayısıyla tarafımızdan yazılan bir makalede daha geniş boyutuyla ele alınıp işlenmişin (“Mükrimin Halil Yinanç Uyarıyor: “Mânasız Bir İsim Kürdistan”, *Türk Yurdu* dergisi, Aralık 2012); nihayet Hakan Özalp tarafından yeni harflere çevrilmiş olarak ilk defa tamamı *Türk Yurdu*'nun Ocak 2014 sayısında – bu sempozyumun düzenlenmesinden sonra – yayımlanmıştır (ss. 58-61).

Heşt-Behişt, Bitlisli İdris'in, ilk sekiz Osmanlı Sultanının dönemini anlatan meşhur tarih kitabıdır. (MK)

Diyarbakır Tarihi, M. Halil Yinanç tarafından İslâm Ansiklopedisine (M. E. B. Yayını) mufassal bir madde hâlinde yazılmıştır (bütün eserleri içinde yeniden yayımlanacak). Bkz: Cilt: 3, s. 601-627.

Bu kısım doğrudan Ö. Hakan Özalp'ın kitabından alınmıştır: *Tarihe Adanmış Bir Ömür Ord. Prof. Mükrimin Halil Yinanç*, s. 51 vd. (Taraflımızdan sadeleştirilmiştir.)

Yazıya dikkatle bakınca Mükrimin Halil Bey'in, bugünün bölücü siyasetinin etkisiyle hayli mesafe alınan tartışmalara o gün için girmediği; Osmanlı'nın son yüz yılında 20 yıl gibi kısa bir zaman kullanılan idâri bölge olarak "Kürdistan" adlandırmasının hangi illeri kapsadığı, bundan hangi sebeplerle vazgeçildiği, keza daha sonra gerek Milli Mücadele yıllarında, gerekse erken Cumhuriyet döneminde –yanlış ta olsa – sadece coğrafi anlamda kullanıldığı gibi ayrımları önemsemediği; asıl tarih bilgi ve bilincindeki hataları tartıştığı görülmektedir. Bu konuları sırf bilimsel zeminde tartışan iki yazı için bkz: 1- Prof. Dr. Mehmet Öz, "Osmanlı İdaresinde Kürtler ve Özerklik: Efsane mi Gerçek mi? (XVI-XVIII. Yüzyıllar), *Türk Yurdu* dergisi, Aralık 2013, ss. 18-29. 2- Doç. Dr. Erhan Afyoncu, "Kürdistan Eyaleti 20 Yıl Sürmüştü", *Bugün* gazetesi, Kasım 2013.

CUMHURİYET SONRASI KAHRAMANMARAŞ YAYININDA ALKIŞ DERGİSİ

Şaban SÖZBİLİCİ

Özet

Bu yazıda Kahramanmaraş'ta yayınlanan dergiler ve bilhassa Alkış dergisi üzerinde durulmuştur. Alkış dergisinin çıkış gayesi, şairleri, yazarları ve içeriği üzerinde taramaya dayalı bilgiler verilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Kahramanmaraş'ta dergicilik, Alkış dergisi, çıkış gayesi, hitap ettiği kitle, yazar ve şairleri.

Giriş

Rasim Özdenören, Maveria dergisinin çıkışıyla ilgili *"Arkadaşlar bir araya gelelim, dergi çıkaralım, demedik. Dergi, gelin beni çıkarın, dedi."* (Yorulmaz 2012: 60) der. Maveria dergisi, değişik şehirlerde ve kurumlarda memur olan yazar kadrosunun gönüllü çalışmasıyla yayın hayatına başladı. Alkış dergisini çıkarana kadar büyük çoğunluğu memur, bir kısmı da esnaftır. Halen üyelerinin desteği ve reklâmlarla yoluna devam ediyor Alkış dergisi.

Dergicilik diyince akla İstanbul gelir hemen. Hâlbuki bir ırmağın gürlüğü ona katılan derecikler ve büyüklükleriyle gözlenir. Türk edebiyatı ve dergiciliği sadece İstanbul'la ölçülmemeli, Anadolu'nun üreticiliğiyle de değerlendirilmelidir. Çünkü toplumun, bir ülkenin, bir şehrin sosyal, kültürel ve siyasi gelişimini takip edeceğimiz yayın kuruluşlarından biridir dergi. Haftalık, aylık veya yıllık olarak yayınlanan dergiler, okuyucuya yaşanan zamanın sıcaklığını sunarlar.

Kahramanmaraş'ta dergicilik

Kahramanmaraş'ta ilk matbaa 1913 yılında Hüdayi Beyzade Tahsin Bey tarafından kendi konağında kurulmuştur. Kahramanmaraş Milli Mücadelesi için Ajans adında el afişleri ve Maraş Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti Nizamnamesi bu matbaada basılmıştır (Şen 2006: 43).

Anadolu'da, diğer bir adıyla taşrada Cumhuriyetten beri bazıları uzun soluklu, bazıları kısa ömürlü dergiler çıkmış ve çıkmaktadır. Kahramanmaraş şairleri ve yazarlarıyla zengin olmasından dolayı dergicilik açısından önemsenmesi gereken bir şehirdir. *"Yerel dergilerin en önemli özelliği hangi yörede, bölgede, şehirde çıkıyorsa o bölgenin, yörenin, şehrin folklorik yönlerinin, mahalli yönlerinin incelenmesine ve araştırılmasına vesile olmasıdır."* (Coşkun 2013: 76) düşüncesinden hareketle

Kahramanmaraş'ta yayınlanan dergilere baktığımızda bazıları yerelle sınırlı kalmamış, Türkiye'yi ilgilendiren konular da işlenmiştir bu dergilerde.

Cavit Polat'ın tespitine göre 2009 yılına kadar Kahramanmaraş'ta edebiyat, kültür ve diğer sahalarda 67 dergi (Polat 2009: 185-191); Kadir Özdamarlar'ın belirlemesine göre ise sanat ve kültüre yönelik 2010 yılına kadar 45 dergi (Özdamarlar 2010: 13) yayınlandı. Bunlardan bazısı aylık, bazısı iki aylık, bazısı yılda bir yayınlanmış ve yayınlanmaktadır. Yılda bir yayınlanan dergileri (Genellikle Kahramanmaraş'ın kurtuluşu olan 12 Şubat'ta yayınlanırlar.) bir tarafa koyarsak aylık olarak yayın hayatını sürdüren kültür ve edebiyat dergileri içinde en uzun ömürlüsü Alkış'tır. Kahramanmaraş'ta 2002 yılından beri çıkan, iki ayda bir yayınlanan bu dergi, 6. cildin tamamlanmasıyla 12 yılı geride bıraktı. 72. sayıya ulaşıncaya kadar yayınında hiçbir aksama olmayan Alkış dergisi, yazar, şair ve konu sınırlaması yapmadan, geniş yelpazede bu şehir insanına, kültürüne ve Türkiye'ye hizmet etmiş ve edecektir.

Niçin Alkış?

Güncel Türkçe Sözlük'te "*Hayır, dua, iyi dilek.*", Türkiye Türkçesi Ağızları Sözlüğü'nde "*Dua, alkış, övme.*", Divanü Lügati't-Türk'te "*Padişah ile vezirleri yüceltmek için yapılan gösteri.*", BSTS / Tarih Terimleri Sözlüğü'nde "*Metih, sitayiş, dua.*", Tarama Sözlüğü'nde "*Hayırlı dua.*" karşılığında veriliyor anlamı alkışın.

Alkış, Türkçe bir kelimedir. Karşılığı dilimizde de yaygın olan Arapça dua kelimesidir. Bir başka açıdan bakarsak alkış, bir şeyin beğenildiğini, onaylandığını anlatmak için el çırpma, alkışlama; kargış karşıtıdır. *Alkışı hak ettin, alkışlanası bir söz, hadi hep beraber alkışlayalım* gibi ifadelerse tebrik etmek anlamındadır. Mezar başında veya cenaze törenlerindeki alkış da acaba bu iki anlamın dışı yansıması mıdır diye sormadan da edemiyoruz.

Dua, yakarış anlamındadır. İkiye ayrılır. Biri fiili, diğeri kavli. Tarlayı sürmek fiili duadır, bir sıkıntıyı gidermek için el açarak veya açmadan yaratıcıya kalben dönüp hâlini arz etmek ve bunu cümlelerle dile getirmek de kavli duadır. Kavilleşme toplumda yaygınca kullanılan bir kelime olup, karşılıklı söz ile anlaşma, anlamındadır. Alkış dergisi de yazarla okuyucu arasında karşılıklı kavilleşmedir. Bundan dolayı Alkış'ın, Kahramanmaraş gibi kültür ortamı mümbit bir şehirde Dolunay'dan sonra ikinci bir derginin adı olması çok güzel. Keşke Dolunay da uzun soluklu bir dergi olsaydı.

Niçin Alkış sorusunu derginin kurucusu ve yazarı Oğuz Paköz, Bir Şevket Bulut Vardı şiirinde cevaplıyor. Paköz "*Rahmetler olsun ona / Ulaştı kutlu hana / Alkışlar sunuyoruz / Onunçün Yaradan'a*" derken üçüncü mısradaki alkış için düştüğü notta "*Alkış dua anlamındadır. Dergimizin adı da bu nedenle seçilmiştir.*" (Paköz 2007: 2) der.

Derginin 1. sayısında bu adın verilmesiyle ilgili açıklamayı Oğuz Paköz sunuş yazısında şöyle dile getirir: "*Alkış çok eskiden dua anlamında kullanılırdı. Dua ile dava aynı kökten türemiştir ve dava, dilek demektir. Özdil Yayın Grubu olarak Kültür-Sanat ve Edebiyat Dergimizin adını Alkış koyunca bu açıklamayı gerekli gördük.*" (Paköz 2002a: 1)

Alkış dergisinin çıkış tarihi ve şekli

Kahramanmaraş Kültür ve Sanat Evi (KÜSEV), geleneksel kültürle sanayileşmenin getirdiği çağdaş kültürü mayalayarak özümseyen ve büyük kentlilik olgusunun gereği olan kültür sanat etkinliklerini daha güçlü ve yoğun hale getiren, bunların halka taşınmasında öncü görevi üstlenen bir gönüllü kuruluş olarak ortaya çıkar. Hiçbir ticari amaç taşımadan, kentin yazın ve düşünce insanlarını kendinde bütünleştirmek, Kahramanmaraş'ı kültür sanat boyutunda halkın ve ülke insanının ilgisine sunmak için Alkış dergisi 2002 yılının Mayıs ayında Yıl 1, Sayı 1 olarak Kahramanmaraş Kültür ve Sanat Evinin (KÜSEV) yayın organı olarak okuyucuyla buluşur (Okur 2002: 1). Bu dergi Kahramanmaraş Valiliği tarafından Başbakanlık verilerine göre 30.07.2004'te tescillenmiştir. Gerek yayın hayatına başlayışı gerekse tescil tarihi itibarıyla Alkış, yayını sürdüren Kahramanmaraş'ın uzun soluklu dergisi konumundadır.

Cavit Polat Maraş Bibliyografyası kitabında Alkış dergisinin 2001 yılında yayın hayatına başladığını ifade etse de bu bilgi yanlıştır (Polat 2009: 185). Bu tarih Sıddık Elbistanlı'nın Yoldaş Ömer Kaya Vefat Etti yazısında "*Kahramanmaraş'ta, belli bir edebiyatçı arkadaş grubuyla 2001 yılında Kahramanmaraş Kültür Sanat Evi kuruluşu aşamasına sıra geldiğinde, bizimle birlikte yola çıkacak değerli isimler arasında Ömer Kaya da yer almakta tereddüt göstermemiştir.*" (Elbistanlı 2010: 19) derken belirttiği Kültür Sanat Evinin kuruluş tarihidir.

Kahramanmaraş'ta Oğuz Paköz'ün öncülüğünü yapmasıyla kültür sanat dünyasına atılan çekirdek, edebiyat dünyasında Alkış diye boy verdi. Derginin kurucuları, yazar ve şairleri, herhangi bir ayrımı gözetmeden Kahramanmaraş denilince aynı potada eriyen ve Kahramanmaraş için düşünce birliği sağlayan, kalem oynatan değişik çalışmalarıyla yola çıkanlar, birlikteliklerini Kahramanmaraş Kültür ve Sanat Eviyle sağlayınca Alkış'la da perçinlediler.

Sevgi ve birlik, siyasi ayrımcılık yapmadan halkanın genişletilmesi derginin erdemleri arasındadır. Yazara saygı, düşünüre saygı, şaire saygı derginin büyümesini ve bugüne gelmesini sağlamıştır.

Alkış dergisinin ilk iki sayısı ve 72. sayısı

2002 yılının Mayıs ayında Yıl 1, Sayı 1 olarak Kahramanmaraş Kültür ve Sanat Evinin (KÜSEV) yayın organı Alkış dergisi, 19x27 santim ölçülerindedir. Bütün sayılar bu ölçüde çıkmıştır. 1. sayısı 13 sayfa, 2. sayısı 21 sayfa, 3. sayısı 27 sayfa, 72. sayısı 33 sayfadır. Derginin genellikle 33 sayfa olarak çıktığı görülür.

İlk sayının kapağı; beyaz zemin üzerinde siyah, sazı elinde bir ozan resmini taşıyor. Alkış başlığının altında "*Aylık Kültür Sanat Yazın ve Düşünce Dergisi Özdil yayınıdır.*" ibaresi var.

Kapağın arka sayfasında Sahibi Oğuz Alp Paköz, Sorumlu Yazı İşleri Müdürü Nihat Yücel, Genel Düzenleme Sorumlusu Haydar Okur; Özdil Yayın Kurulu olarak Oğuz Alp Paköz, Nihat Yücel, Haydar Okur, Ayşegül Taşkın, Ömer Kaya, Ahmet Temizyürek, Sıddık Özer belirtiliyor.

Sunuş yazılarını, 72. sayı da dâhil, hep Oğuz (Alp) Paköz yazmış. 1. sayıdaki "*Alkış çok eskiden dua anlamında kullanılırdı. Dua ile dava aynı kökten türemiştir*

ve dava, dilek demektir. *Özdil Yayın Grubu olarak Kültür-Sanat ve Edebiyat Dergimizin adını Alkış koyunca bu açıklamayı gerekli gördük.*” (Paköz 2002a: 1) şeklindeki vurgulama derginin amacını ve işlevini gösteriyor.

1. sayı on şair ve yedi yazarın yazısıyla yayın dünyasına adım atar. Bir de “*Bu Şiir Kimin?*” başlığı altında şairi bir sonraki sayıda bildirilen bir şiir var. 1. sayıda kalemini gördüğümüz Bahaeddin Karakoç, Türk şiirinin yaşayan “Aksakalı” olarak dünya çapında bilinen Kahramanmaraşlı bir şairimizdir. Arif Eren ve Sıddık Özer, Sıddık Elbistanlı ve Tanyal Sünbül Kahramanmaraş’ın güçlü şairlerindedir.

2. sayının kapağı yine beyaz zemin üzerinde siyah yazılarla çıkmış. Yayın kurulundan Sıddık Özer ayrılmış. Sunuş yazısında “*Salt sanat, salt sevgi düşüncesiyle yolumuza devam ediyoruz.*” diyen Paköz, “*Gönümüzü tüm insanlara ve doğaya açtık. Siz de gönül kapınızı açın.*” (Paköz 2002b: 1) demeyi ihmal etmiyor. Bu sayı Temmuz 2002’de 2. sayı olarak çıkmıştır.

72. sayıya gelinceye kadar Ağustos, Eylül ve Ekim 2002 sayılarında aylık, daha sonraki sayılarda ise iki ayda bir çıkmasını istikrarla sürdürmüştür. 2. sayıda Haydar Okur Küsev’in kuruluşu ve çalışması hakkında bilgi veriyor. Küsev’in 2001 ve 2002 yıllarında toplam beş oyun sahnelediğini, bir şiir dinletisi gerçekleştirdiğini ve ardından da dergiciliğe adım attığını belirtir. Bu sayıda “*Âşık Mahsuni Şerif’i yitirdik.*” başlığı var. 2. sayıda Şevket Yücel Dergilerin Yalnızlığı yazısında “*Çağımızın insanı olabilmek için kitaplar kadar dergilere de uzanmalıyız.*” (Yücel 2002: 10) diyor. Hanifi Sarıyıldız’ın “*Bu şehrin hastası, delisiyim ben / Mehmet’i, Ali’si, Veli’siyim ben*” (Sarıyıldız 2002: 18) mısralarıyla başlayan şiiri kendini okutturuyor.

Derginin 1. sayısındaki yazar, şair ve yönetim kadrosundan Dr. Oğuz Paköz’ü derginin sahibi ve sürekli yazarı, Sorumlu Yazı İşleri Müdürü ve değişik sayılarında yazan Nihat Yücel’i, şiir ve nesirleriyle Ali Büyükçapar’ı 72. sayıda da görüyoruz. 72. sayının yönetim kadrosuna baktığımızda Sahibi Dr. Oğuz Paköz, Sorumlu Yazı İşleri Müdürü Nihat Yücel, Yayına Hazırlayanlar Serdar Yakar ve N. Ece Paköz’dür. Danışma Kurulu ise şu isimlerden oluşuyor: Prof. Dr. Kemal Atik, Sıddık Elbistanlı, Yalçın Yücel, Hacı Ali Özturan, Doğan Arık.

Alkış dergisinin içeriği

Alkış dergisinin 2. sayısında “*Dergimize şiir, deneme, öykü, sanat, folklor, turizm ve çevre konularında yazı göndermek isteyen insanların yazılarının bir daktilo sayfasını geçmemesi, siyasi ideolojik içerikli olmaması, kişilik haklarını yaralayıcı suçlamalara yer vermemesi gerekir.*” (Okur 2002: 1) deniyor. Alkış dergisinde ağırlıklı olarak Kahramanmaraş ve çevresinin tarihi, kültürü, şiiri, hikâyesi, düğünleri, çocuk oyunları, destanları, musikisi, insanları, mimarisi ele alınmıştır. Bu yazılarda dün, bugün ve yarın olarak değerlendirmeleri buluyoruz.

Alkış dergisinde haber olarak yitirilenlerden söz edilir. Bunlar şair, hikâyeci, yazar, mimar, sanatkarlar olarak dikkati çekiyor: Âşık Mahsuni Şerif (ozan), Ece Ayhan (şair), Şevket Bulut (hikâyeci), Âşık Hüdayi, Alâeddin Özdenören (şair, yazar), Şevket Yücel, Halil Soyer (şair), Kani Karaca (dinî musiki icracısı), Ercüment Batanay (yaylı tamburun bulucusu ve ustası), Attila İlhan (şair, yazar),

Çelik Gülersoy...

Birçok sayıda mimarlık ve felsefe konularına yer verilmiştir. Bu konularda Mim. A. Ece Paköz Gül (Ece Aslı Paköz Gül, Aslı Paköz Gül, Aslıhan Ece Paköz), Mim. Abdullah Özdemir; Mehmet Uysal, Dr. Abdullah Tekinşen, Dr. Hanifi Dağoğlu dikkati çeken yazarlardır.

Dergide öne çıkan başlıklardan biri de Alkış'ın 23. sayısından başlayarak kesintisiz olarak her sayıda bir Kahramanmaraş türküsü, ilahi veya halayın, sözleri ve notalarıyla yayınlanmasıdır.

Dergilerde gelenektir özel sayılar. Belli konular, yazarlar, sanatkarlar veya dönemler hakkında farklı kalemlerden toplu değerlendirme imkânı sunarlar. Bu bağlamda Alkış derginin bazı sayıları özel sayı olarak çıkmıştır: Hikâyeci Şevket Bulut (33. sayı); şair, yazar Şevket Yücel (37. sayı); Kahramanmaraş'ın unutulmaz simalarından Müftü Hafız Ali Efendi (39. sayı); yazar Orhan Kemal (51. sayı), Mahzuni Şerif (57. sayı), Rauf Denktaş (62. sayı), Abdurrahim Karakoç (64. sayı).

Alkış dergisinde şiir, öykü, deneme, araştırma-inceleme, gezi, anı, söyleşi, eleştiri, kitap tanıtımı, sohbet, masal, günlük ve haber yazılarını görüyoruz. Bu yazıların içeriğinde dergi yönetimince bir sınırlama konmaması yazar ve şairlere geniş yelpazeye kucak açılmasını sağlar. Usta emeklerin yanında amatör seviyede çalışmalar da gözden kaçmıyor Alkış dergisinde.

Yazar ve şairleri

“Dergi, bir zekâlar topluluğu.” diyen Cemil Meriç'in dergiyle ilgili düşüncesi bu cümleden ibaret değil. Ona göre *“Dergi, hür tefekkürün kalesi. Belki serseri ama taze ve sıcak tefekkür.”* dür. Ona göre *“Bir devrin vasiyetnamesidir dergi; vasiyetnamesi, daha doğrusu mesajı.”* (Meriç, Bu Ülke, s. 102)

Yazar ve şair kadrosuna baktığımızda doktor, mimar, mühendis, avukat, üniversite hocası, öğretmen, memur ve öğrencileri görüyoruz. Bunlar mesleklerini yürütürken içlerinden bazıları yazarlığa ve şairliğe gönül verenlerdir.

Alkış dergisi kimsenin siyasi, kültürel, mesleki, etnik, dini ve mezhepsel bağıyla uğraşmayan ve ayrımcılığını yapmayan bir bağ ile yaklaşan şahsiyetlerin birlikteliğiyle yolunu yıllardır sürdürmüştür. On bir yılı geride bırakırken 72. sayıyla altıncı cilt de tamamlanmış oldu.

Bir gruba bağlı veya bireysel özgürlük içinde yazmaya yönelen ve yazarlara kapısını açık tutan Alkış dergisinde 72. sayıya kadar 330 şair ve yazarın ürünü yayınlanmıştır. Bu kalemlerden bazıları sadece şiir, deneme, araştırma, inceleme türlerinden birinde yazarken birçoğu değişik türlerde kalem oynatmışlardır.

Nazif Gürdoğan *“Nasıl kovanından dışarı çıkmayan arının kovanında bal olmazsa, sınırlarını aşamamış dergilerin de geleceğe kalan yazarları olmaz.”* (Gürdoğan 2012: 38) der. Alkış dergisinin Türkiye'nin birçok yerinden okuyucusu olduğu gibi yazarları da mevcuttur. Yani Alkış dergisinin yazarları sadece Kahramanmaraş'ta yaşayan şair ve yazarlar değildir. Türkiye'nin değişik yerlerinden kalem erbabı bu dergide yer almıştır: Abdulkadir Güler Söke'den, Şükrü Kacar Elazığ'dan, Mehmet Uysal ve Işık Ögütçü İstanbul'dan, Nusret Dişo

Ülkü Makedonya'dan, Muhsin Bulutgöçer Adana'dan, Bekir Oğuzbaşaran, Rasim Deniz ve Muhsin İlyas Subaşı Kayseri'den; Aydil Erol, İhsan Yücel, Nedret Selçuker, Mustafa Önyurt, Ahmet Tufan Şentürk, Fahri Kayadibi, Halistin Kukul, S. Burhanettin Akbaş, Mustafa Şerif Onaran ve Hızır İrfan Önder Türkiye'nin değişik şehirlerinden Alkış ailesine katılan şair ve yazarlardır. Derginin de hedefi gonca olarak sunulmak değil, gül olarak geleceğe şekillenmektir.

Söke'den Alkış dergisi için yazan Abdulkadir Güler'in şu sözleri derginin sürekliliğinin de sırrını açıklıyor: *"12 yıldır, ben de bu derginin devamlı okuyucusuyum. Sağ olsunlar beni de unutmuyorlar. İki ayda bir devamlı olarak bana ulaşıyor. Alkış dergisi, Kahramanmaraş'ın adını Anadolu'ya onurla taşıyor ve bir kültür abidesidir. Aynı zamanda sanatçılar arasında bir köprü gibidir. Aslında ben biraz da Kahramanmaraşlıyım. Kendimi öyle sayıyorum."* (Güler 2013: 24)

Edebiyat dergileri, genellikle, dergiyi temsil eden bir şahsiyetle anılırlar. Varlık Yaşar Nabi Nayır'la, Büyük Doğu Necip Fazıl Kısakürek'le, Türk Edebiyatı Ahmet Kabaklı'yla, Diriliş Sezai Karakoç'la, Edebiyat Nuri Pakdil'le, Dolunay Bahattin Karakoç'la özdeşleşmiştir. Alkış dergisi de Oğuz Paköz'le özdeşir.

Alkış'ın 1. sayısından 72. sayısına kadar her sayı; yazar, şair ve derginin çıkarılmasından sorumlu kişiler yönünden tarandığında şu sonuçlar karşımıza çıktı:

Bütün sayılarda sadece Oğuz Paköz'ün yazısını görüyoruz. Oğuz Alp Paköz diye başlamış, sonraki sayılarda Oğuz Paköz olarak sürekli yazmıştır. Derginin sahibi olarak her sayının sunuş yazısını kaleme almanın dışında her sayıda bir veya iki yazısı (8 şiir, 86 nesir) yayınlanmıştır Oğuz Paköz'ün.

1. sayıda Sorumlu Yazı İşleri Müdürü Nihat Yücel bu görevini 72. sayıya kadar sürdürürken dergide 22 şiiri ve 15 yazısı yayınlanmıştır.

Mimar Aslı Paköz'ün 1. sayıda kısa bir yazısı var. Adını değişik sayılarda Mim. Aslıhan Paköz, Aslıhan Ece Paköz ve Aslı Paköz Gül olarak da görmekteyiz. 1 şiiri ve 27 yazısı yayınlanmıştır.

Ömer Kaya'nın 31 yazısı, Haydar Okur'un 14 şiiri ve 15 yazısı, Arif Eren'in 20 şiiri ve 4 yazısı, Ayşegül Taşkın'ın 29 şiiri ve 4 yazısı, Siddık Özer'in 10 şiiri ve 2 yazısı, Ali Büyükçapar'ın 48 şiir ve 9 yazısı, Hasan Ejderha'nın 6 şiiri değişik sayılarda yayınlanmıştır.

Bahaeddin Karakoç, Cevdet Alperen ve Günay Ödeniz birer şiirleriyle, E. Metehan Mutlu, S. Handan Küçükdevlet ve Şeref Akben birer yazılarıyla sadece birinci sayıda yer almışlardır.

Alkış dergisininin 1-72 sayılarında 330 kalem erbabının olduğunu görüyoruz. Bunların 158'i sadece şiir, 132'si sadece nesir, 40'ı da hem nesir hem de şiir türünde ürün vermiş. 1707 ürünün 797'si şiir, 910'u nesir türündedir. Nesri de ayrıntıladığımızda 64 anı, 9 gezi, 48 kitap tanıtımı, 135 deneme, 85 araştırma inceleme, 20 biyografi, 131 öykü, 418'i de diğer türlerdedir.

On ikinci yılında olan ve altıncı cildi de 72. sayıyla tamamlanan Alkış'ta onun üzerinde şiiri ve yazısı çıkan yazar ve şairleri şöyle sıralayabiliriz:

Oğuz Paköz (7 şiir, 82 nesir), Serdar Yakar (65 nesir), Mehmet Uysal (50 nesir), Tanyal Sünbül (41 şiir, 6 nesir), Sıddık Elbistanlı (26 şiir, 20 nesir), Ali Büyükçapar (37 şiir, 8 nesir), Yalçın Yücel (31 şiir, 13 nesir), Mustafa Okumuş (4 şiir, 36 nesir), Nihat Yücel (21 şiir, 17 nesir), M. Kemal Atık (35 nesir), Ömer Kaya (31 nesir), Kadir Özdamarlar (29 nesir), Aslıhan Ece Paköz (1 şiiri, 27 nesir), Ayşegül Taşkın (22 şiir, 3 nesir), Haydar Okur (14 şiir, 11 nesir), Ercan Kozanoğlu (22 nesir), Hacı Derdiyok (1 şiir, 20 nesir), Şaban Sözbilici (7 şiir, 13 nesir), Şevket Yücel (7 şiir, 12 nesir), Eshabil Karademir (Karaozan) (18 şiir), Nihat Güner (17 nesir), Hacı Ali Özturan (16 nesir), Ahmet Babaoğlu (16 nesir), Mürüvvet Sarıyıldız (16 şiir), Hızır İrfan Önder (16 şiir), Arif Eren (11 şiir, 4 nesir), Abdulkadir Güler (8 şiir, 7 nesir), Ali Bozkurt (14 nesir), Mehmet Akif Baltutan (13 şiir), Sıddık Özer (11 şiir, 1 nesir), Ahmet H. Koç (12 şiir), Rasim Deniz (11 nesir), Kadriye Kırdök (11 nesir).

Alkış dergisinde işlenen konular ve birkaç yazarı

Mahalli dergilerde, doğup büyüdüğü, suyunu içtiği, havasını teneffüs ettiği, kültürünü yaşadığı şehrin geçmişini bilen, sıkıntılarını gören, insanının duygularını daha yakından sezen yazar ve şairlerin samimiyetini soluklanırsınız. Bu dergilerde amatörlik de vardır, ustalık da. Ataların söz uçar, yazı kalır sözünün ne anlama geldiğini Hunlara, Göktürlere, Selçuklulara bakarak daha iyi kavrarız. Hunlar, yazılı eseri günümüze kalmadığı için konuşma dilleriyle beraber zihinlerimizde silik bir hayat yaşıyorlar. Göktürkler, Uygurlar, Selçuklular ve Osmanlılar bıraktıkları yazılı eserlerle hem dönemlerine hem de dönemlerinden öncesine ışık olmuşlardır. Orhun Abidelerindeki “*Türk Oğuz Beyleri, milleti işitin!*” seslenişinden sonra güvenle kullanılan “*Üstte gök basmazsa, altta yer delinmezse Türk milleti yurdunu, töreni kim bozar?*” sözü Göktürklerde Allah’tan gelen felakete boyun eğme duygusunu gösteriyor. Eğer Göktürklerden yazılı eser kalmasaydı onların inanç sistemi hakkında kesin bir yargıya varmamız mümkün olamazdı. Alkış dergisi de Kahramanmaraş’ın tapu belgesidir.

Alkış dergisinin sayılarını taradığımızda, şair ve yazarların, düşünce ve duygularını kaleme alırken, kişiselliğin yanında mahalli ve ulusal konulara yer verdiği görüyoruz. Birkaç örneği ayrıntılamakta yarar var.

Kahramanmaraş’ın coğrafi tarihçesi; dağları, ovaları, yaylaları, dereleri, gölleri, çeşit çeşit ağaçları, kuşları anlatılırken geçmişten günümüze uzanan gelenek, yaşantıyla beraber ele alınmıştır. İnançlar, yemekler, içecekler, düğün adetleri, misafir ağırlama, komşuluk gibi zaman içinde hızla değişen yaşantıya dayalı kültür ise özlemlerle iç içe, yerine göre bir ağıt yakarcasına anlatılmıştır dergilerin sayfalarında. Bu yazılar araştırmaya, incelemeye, geziye, hatıraya dayanmaktadır. Derginin yazarlarından Oğuz Paköz ve rahmetli Ömer Kaya derginin gezgin yazarlarıdır.

Kahramanmaraş ve yöresinde araştırmacı kimliğiyle tanınan Ömer Kaya, “Kahramanmaraş Yöresinin Evliya Çelebisi” olarak adlandırılmıştır. Gezip görerek tarihi ve coğrafi yerleri ayrıntılarıyla anlatan Ömer Kaya, yaturları, hamalları, arabacıları, ören yerleri, ulu ağaçları, el sanatlarını anlatırken bunları

yerlerinde izlemiş, görmüş, haklarında bilgiler toplamış, sonra da kendi düşünce ve duygularıyla pişirerek derginin sayfalarında yayınlanmasını istemiştir.

Oğuz Paköz'e baktığımızda anı ve gezi yazıları hem yereli hem de ulusalı konu edinmiştir. Kıbrıs, İstanbul, Kayseri, Ürgüp, Adıyaman, Gaziantep, Mardin onun yazılarıyla ayrı bir güzelliktedir. Mardin'i anlatırken Süryani alfabesinden örnekler vermiştir. Kahramanmaraş'ın köyleri, pınarları, dağları, ağaçları, yazlıkları; kaybolan ve yaşanan yeni kültürle karşılaştırılarak okuyucuya sunuluyor. Kahramanmaraş Kültür ve Sanat Evi adına Alkış dergisinin sahibi Oğuz Paköz, birikimli bir insandır. Bundan dolayı da kalemini çok yönlü kullanmıştır Kahramanmaraş için ve Türkiye için. Şiir, hikâye, deneme, anı, inceleme Paköz'ün üslubunun yansıdığı türlerdir.

Alkış dergisini yayına hazırlayan Serdar Yakar'ı da anmadan geçmemeliyiz. Çünkü o, Kahramanmaraş'ın kültür ufkunda Ukde Yayıncılıkla bir yol olmuştur. Ayrıca araştırma, inceleme, biyografi kitapları da onun çok yönlülüğünü gösteriyor. Dergide kitap ve dergi tanıtımı başta olmak üzere anı, inceleme, biyografi türlerinde yazılarını görüyoruz.

Alkış dergisi için yazılanlar

“Alkış ailesi ve Alkış dostları”yla büyüyen dergi şair ve yazarlarıyla kitlenin sesine yeni ses oldu. Bu yankı zaman zaman derginin sayfalarına bazen bir istek, bazen yayın akışıyla ilgili açıklama, bazen de derginin dünün fotoğrafı şeklinde yansıdı.

Oğuz Paköz, 4. sayının sunuş yazısında *“Alkış eskiden dua anlamında kullanılırdı. Bana göre yine de eski anlamında kullanılması gerek. Biz küçükken iyi bir iş yaptığımızda yaşlı hanımların ‘Alkışlarım senin üstüne.’ diyerek övgüde bulduklarını anımsıyorum... Derginiz Alkış ise alkışlarınızı dilemektedir. Sizlere alkışlar sunmaktadır.”* (Paköz 2002c: 2) diyerek ilginin sürmesini istiyor yazarlardan ve okuyuculardan.

Yine 7. sayının sunuş yazısında *“Avuç içini birbirine çarparak beğeniye ya da hoşnutluğu belirten alkış sözcüğünün yerel adı bizde ‘çibidik’tir. Alkış çibidik anlamını taşıdığı gibi dua anlamını da taşımaktadır. İlk gerçek ve özlü anlamı duadır. Çibidikler alkışa değmelidir. Biz okurlarımızdan alkışlar dilemekteyiz.”* diyerek şu duyuruyu yapıyor: *“Bundan böyle iki ayda bir çıkacağız okurların karşısına.”* (Paköz 2003: 2)

İhsan Yücel, *“İçten, sıcak, gülümser bir kültür-sanat dergisinin Kahramanmaraş'ta boylanıp soylanarak yaşama gülümsemesi sevindirdi beni. Onu, sağlam dokulu, okunmaya değer yazı ve şiirlerle dopdolu görüşüm, derginin kalıcılığı konusunda umutlandırdı beni. Bazı eksiklerinin zamanla aşılabacağı inancındayım.”* (Yücel 2003: 22) demektedir.

Denemeleri zevkle okunan Mustafa Okumuş, Alkış dergisinin ilk dokuz sayısı için *“Titizlikle incelediğim, hoşlanıyla okuduğum Alkış'ın her sayısında daha iyiye, daha güzele yol aldığını gözliyorum. Bu olumlu gelişmeden mutluluk duyuyorum doğrusu.”* (Okumuş 2003: 19) der. Aynı yazıda Kahramanmaraş Kültür Sanat Evi (KÜSEV)in kuruluş gayesi, aşaması ve çalışmalarıyla ilgili bilgi vererek derginin adının Alkış olmasının yerinde bir karar olduğunu belirten Okumuş,

dua anlamıyla unutulmuş bir kelimenin gündeme taşınmasını kutlayarak halk arasında ve Osmanlı Devleti'nde bu kelimenin kullanılışı hakkında bilgi veriyor.

Gezgin yazar Ömer Kaya, Alkış Sözü'nün Anlamları inceleme yazısında “Kabramanmaraş Kültür Sanat Evinin sunmaya çalıştığı Alkış, Aylık Kültür-Sanat Dergisi 15. sayısına ermiş, kültür ve sanat alanında yerini almış görünmektedir.” (Kaya 2004: 15) dedikten sonra bu derginin öncü görevini sürdüreceğine inandığını da belirtiyor. 2010 yılında vefat eden Ömer Kaya'ya göre Alkış dergisi “Edebiyattan sanata, felsefeden mimarlığa kadar değerli yazılarla okurlarının alkışını almaya, günlünü kazanmaya devam ediyor.” (Kaya 2004: 15)

Mustafa Okumuş, Alkışımız Tuttu yazısında “Alkış dergisi 36. sayısıyla yedi yaşına girdi. Alkışımız arkası gelenlere olsun. Çocukluğumda yaşlıların kullandığı bir deyiş vardı: Ana, baba ve büyüklerin alkışını alanların ayakları taşa takılmaz, tökezlemezler.” (Okumuş 2007: 14) der. Bu yazıda taşra dergiciliğinin kelebek ömürlü olduğunu dile getirirken Kahramanmaraş dergiciliğinde 36. sayıya ulaşan “Alkış bu konuda bir ilke imza atmış bulunuyor.” (Okumuş 2007: 14) diyor. Alkış'ın gelgitsiz ilkeli yayıncılığının yanında başarısındaki asıl sırrını “Çevre kültürünün tanıtımını öne alması, yöre yazarlarını bağrında barındırması, yani kendi güç kaynağını kendinde oluşturmasının bu başarıdaki payı yadsınamaz.” (Okumuş 2007: 14) demekte buluyor. Ulusal dergilerde Alkış'tan alıntılar yapıldığına dair örnek veriyor bu yazıda Okumuş.

“Alkış'ın yeni sayısı elimde: Sayı 44. Her sayı bir öncekine göre daha bir güzel oluyor sanki. Bu durum sanırım okuyucuların da gözünden kaçmıyor. Alkış gökçeyazınımız için gittikçe değer kazanıyor. Ben de tuttum Alkış'ın bu durumunu bir destanla kutladım.” (Elbistanlı 2009: 8) diyen Sıddık Elbistanlı yazdığı destanla Alkış'ı ve yazarlarını kutluyor. Destana “Bana bir hâller oluyor dostlarım / Alkış'a bir hâller oluyor / Dualar gökyüzüne çoktan açılmıştı / Sanırım şimdi de kabul oluyor” (Elbistanlı 2009: 8) dörtlüğüyle giriş yapıp öykü, şiir ve nesir yazarlarından her dörtlükte söz ederken destanın ortalarında “Oğuz Paköz Bey, bey gibi ağırbaşlı durur hep / Ağır vasıta şoförü gibi yönetir dergiyi / Tek sorunu, biraz yakıt masrafı / Biraz da rampalarda viraj almak” (Elbistanlı 2009: 8) diyerek Paköz'ün dergideki ağır sorumluluğunun sadece yazarlık, sahiplik olmadığını, maddi sıkıntıları da göğüslemek olduğunu belirtiyor. Dergide ara sıra görünüp yazanlar, dergiye yeni katılanlar da unutulmamış bu destanda. Sondan ikinci dörtlükte Alkış ailesinin varlığı için “Bir bağ var aramızda, kopmaz bir bağ / Sevgiden, saygıdan örülmüş ortak bir payda / Aynı bahçenin türlü çiçekleriyiz / Yol alıyoruz güzelliklere doğru, zamanda” (Elbistanlı 2009: 9) diyip Alkış'a iyi niyetini son dörtlüğe saklamış: “Daha bir nice emek veren var / Bu soylu yazın imcesine / Yolun açık olsun değerli Alkış / Allah zeval vermesin cümlesine” (Elbistanlı 2009: 9).

72. sayısına kadar incelenen Alkış dergisinden çıkan sonuç şudur: Kahramanmaraş'ta yayınlanan uzun soluklu bir dergidir. İstanbul'dan Alkış yazı grubuna katılan ve “Alkış'ın bir sevgi paylaşımı ortamı olduğunu söyleyen” Mehmet Uysal, Kahramanmaraş denilince aklına gelen 1978 olaylarını anımsarken kısa bir değerlendirmede bulunup sözünü şöyle bağlıyor yazısında: “Bunları yazmaktaki maksadım, unutulmaya yüz tutmuş bu tatsız olayı anımsatıp o günleri tekrar

yaşatmak değil, çok farklı dünya görüşlerine sahip insanlar arasında nasıl hoşgörü köprüleri kurulabildiğine dair, *Alkış* camiası üzerinden yaşadıklarımı paylaşmaktır.” (Uysal 2010: 1) Günümüzde ulusal dergilerde bile bir tekelleşme, gruplaşma varken *Alkış* dergisi kendini, dar kalıba sokmamakla başarısını ve devamlılığını sağlamıştır.

Kaynakça

- Coşkun, İbrahim (2013) “Dergiler Arasında *Alkış*”, *Yediklim*, 280: 76.
- Elbistanlı, Sıddık (2009), “*Alkış*’a *Alkış*”, *Alkış*, 45: 8-9.
- Elbistanlı, Sıddık (2010), “Yoldaş Ömer Kaya Vefat Etti”, *Alkış*, 52: 19-20.
- Güler, Abdülkadir (2013), “Yola Çıktım Mardin’e Türküsü ve Hikayesi”, *Alkış*, 70: 24-25.
- Gürdoğan, Nazif (2012), “Sonsuzluk Kervanında Bir Kültür ve Sanat Dergisi *Mavera*” *Dil ve Edebiyat*, 47:36-38.
- Kaya, Ömer, (2004), “*Alkış* Sözü’nün Anlamları”, *Alkış*, 16: 15-16.
- Meriç, Cemil (2012), “*Bu Ülke*”, İstanbul: İletişim Yayınları.
- Okumuş, Mustafa (2003), “*Alkış*’ımızın Kültür ve Sanattan Yana İlk Onuncu Sayısı Nedeniyle”, *Alkış*, 10: 19-20.
- Okumuş, Mustafa (2007), “*Alkış*ımız Tuttu”, *Alkış*, 36: 14-15.
- Okur, Haydar (2002), “Değerli *Alkış* Okurları”, *Alkış*, 2: 1.
- Özdamalar, Kadir (2010), “Maraş Basın Tarihi”, *Alkış*, 50, 13-16.
- Paköz, Oğuz (2002a), “Sunuş”, *Alkış*, 1: 1.
- Paköz, Oğuz (2002b), “Sunuş”, *Alkış*, 2: 2.
- Paköz, Oğuz (2002c), “Sunuş”, *Alkış*, 4: 2.
- Paköz, Oğuz (2003), “Sunuş”, *Alkış*, 7: 2.
- Paköz, Oğuz (2007), “Bir Şevket Bulut Vardı”, *Alkış*, 33: 1-2.
- Polat, Cavit (2009), *Maraş Bibliyografyası*, Kahramanmaraş: Ukde Kitaplığı.
- Sarıyıldız, Hanifi (2002), “Maraş’ım, Maraşlıyım Ben”, *Alkış*, 2: 18.
- Şen, Abdurrahman (2006), “*Dünden Bugüne Kahramanmaraş*”, İstanbul: Barbaros İlköğretim Okulu Yayınları.
- Yorulmaz, Hüseyin (2012), “*Mavera ve Akabe*” *Dil ve Edebiyat*, 47:59-65.
- Yücel, İhsan, (2003), “Nahit Yücel Unutulur mu Hiç ve *Alkış*”, *Alkış*, 8: 22.
- Yücel, Şevket (2002), “Dergilerin Yalnızlığı”, *Alkış*, 2: 10.

KAHRAMANMARAŞ'TA BİR EDEBİYAT OKULU: DOLUNAY

Ramazan AVCI¹

Özet

Sanat-edebiyat dergileri, şair ve yazarların yetişmesinde önemli bir rol oynar. Nitekim Türk edebiyatında Servet-i Fünun, Genç Kalemler, Hisar, Varlık, Büyük Doğu, Diriliş, Maveria, Edebiyat gibi bir sanat anlayışının merkezi hâline gelmiş, toplulukların oluşmasına vesile olmuş ve yetenekli şairlerin yetişmesine katkı sağlamış onlarca dergi Türk edebiyatına yön vermiştir.

Kahramanmaraş'ta Bahaettin Karakoç tarafından 1986-1989 yılları arasında yayınlanan fakat etkisi Türkiye geneline yayılan Dolunay Fikir ve Sanat Dergisi de sanat kaygısı taşıyan ilkeli yayınıyla onlarca yetenekli yazar ve şairi edebiyat dünyasına kazandırmış, özelde Kahramanmaraş'ın, genelde de Cumhuriyet Dönemi Türk Edebiyatının sanat ve edebiyat ortamına hareketlilik ve zenginlik katmıştır.

Dolunay dergisi yalnızca dergicilikle yetinmemiş, Dolunay Yayınları adı altındaki kitap yayınlarıyla da genç şairleri edebiyat dünyasına kazandırmıştır. Yine derginin bir etkinliği olarak düzenlenen Geleneksel Dolunay Şiir Şölenleri şairleri her yıl Kahramanmaraş'ta bir araya getirerek şairlerin tanışmalarını, etkileşmelerini ve şiir severlerle buluşmasını sağlamıştır. Dolunay Şiir Şölenleri Kahramanmaraş'ın şairlerin başkenti olarak tanınmasında da önemli rol oynamıştır.

Dolunay Dergisi'nin, Ankara ve İstanbul gibi metropol illerin dışında, Kahramanmaraş gibi taşra bir şehirde üç yıl gibi dergi için uzun sayılabilecek sürede yayınlanması ve tüm Türkiye'ye mal olması Anadolu edebiyatı bakımından önemli bir başarı olmuştur. Derginin kapanmasından sonra 16 yıl boyunca aralıksız olarak derginin ilkeleri doğrultusunda düzenlenen Dolunay Şiir Şölenleri, Anadolu'daki diğer iller için bir model oluşturmuş ve şölenlerin ülke geneline yayılmasına vesile olmuştur.

Dolunay dergisi, Dolunay Şiir Şöleni ve Dolunay Yayınları, Bahaettin Karakoç'un ifadesiyle "Şiiri ayağa kaldırmaya soyunmuş" bir harekettir. Bahaettin Karakoç'un saygınlığı, nüfuzu ve özverili çalışmalarıyla gerçekleştirilen ve her türlü takdire şayan olan bu etkinlikler ne yazık ki yeteri kadar gündeme

1 Bilim ve Sanat Merkezi Uzman Türk Dili ve Edebiyatı Öğretmeni

getirilmemiştir.

Anahtar kelimeler: Dolunay, Bahaettin Karakoç, dergi, Kahramanmaraş

Abstract

Art-Literature magazines play an important role on educating poets and writers. In fact, as Servet-i Fünun, Gerç Kalemler, Varlık, Büyük Doğu, Diriliş, Maveria Literature became the center of the concept of art and talented poets have contributed to the formation of communities have been instrumental in Turkish Literature has guided dozens of magazines. Dolunay magazine, published in the years between 1986-1989 by Bahaettin Karakoç, in Kahramanmaraş, but the effect of this Turkey art magazine spread across dozens of the concerned talented writer and poet of the literary world with the publication of a principled gained particularly from Kahramanmaraş and generally added mobility and wealth in Republican era of Turkish literature.

Dolunay magazine, not only is a magazine but also with book publication has given the name of young poets to the world of Literature .

An activity of the magazine as a Dolunay, such as traditional feast of poem has provided acquaintance with poets coming together to meet in Kahramanmaraş each year. These traditional feast of poems have played an important role by introducing Kahramanmaraş as a capital of poets.

Except the metropolitan cities such as İstanbul, Ankara this magazine has been published for three years in Kahramanmaraş, provincial town, and costed to all Turkey has been important achievement in Anatolia Literature.

After the closure of the magazine, poetry festivals are held in accordance with the principles of the magazine and a model for other cities in Anatolia, has been instrumental by spreading the feast throughout the country.

Dolunay magazine, Dolunay Poem Feast, Dolunay Publications are “a movement to lift up the words of the poem” told by Bahaettin Karakoç. Bahaettin Karakoç’s admirable respect of the art and all kinds of influence and dedicated work of these activities, which unfortunately has not raised enough.

Key words: Dolunay, Bahaettin Karakoç, magazine, Kahramanmaraş

Giriş

Kahramanmaraş, özellikle Cumhuriyet Döneminde yetiştirdiği yazar ve şairleriyle dönemin fikir ve sanat dünyasına yön vermiş, özellikle şair bolluğu bakımından mübit bir şehirdir. Denilebilir ki Kahramanmaraş’ın “kahramanlık”tan sonra hak ettiği ikinci unvan şair ve yazarlar şehri oluşudur. İlde bu kadar şair ve yazarın yetişme nedeni ayrı bir araştırma konusu olmakla birlikte Kahramanmaraş’ta yazar ve şair yetiştiren kurumların arasında bir okul misyonu gören dergilerin ve dergiciliğin önemli ve özel bir yeri vardır. Necip Fazıl Kısakürek’in çıkartmış olduğu Büyük Doğu ve Sezai Karakoç’un çıkartmış

olduğu Diriliş dergisinin, Kahramanmaraşlı şair ve yazarların üzerinde büyük etkisi olmuştur. Yazarlık yeteneği bu dergiyle yeşeren kalemler, daha sonra bu dergiyi örnek almak suretiyle yeni dergiler çıkartmaya başlamışlardır.

Nuri Pakdil, henüz ortaokul sıralarında Büyük Doğu dergisiyle tanışmış ve bu dergi onun düşünce hayatının gelişmesinde birinci derecede etkili olmuştur. Bu edebiyat tutkusu lise yıllarında okul adına Hamle adında bir edebiyat dergisi çıkartmasını sağlamıştır. Nuri Pakdil'in okuldan mezun olup üniversiteye başlamasından sonra aynı lisede ve alt sınıflarda okumakta olan Rasim Özdenören, Cahit Zarifoğlu, Alaaddin Özdenören ve Erdem Bayazıt, Hamle dergisini devam ettirerek hem bu dergiyi yaşatmış hem de kendi fikrî ve edebî gelişmelerine ivme kazandırmışlardır.

Büyük Doğu ve Diriliş okullarından mezun olan Nuri Pakdil, Ankara'da Edebiyat dergisini çıkartarak Kahramanmaraşlı şairlere bir kapı daha açmış olur.

Edebiyat dergisi, Maraş'taki oluşumun, Türkiye ölçeğinde genişleyerek büyük bir okula dönüşmesi aşamasıdır. Deyim yerindeyse, Maraş'ta başlayan Pakdil fırtınası, şimdi tüm yurttan esen bir 'Edebiyat' fırtınası durumuna gelmiştir. (Özalp, 2009:223)

Maraşlı şair ve yazarların limanlarından biri de Maveria dergisidir. Daha önce Edebiyat dergisinde ürünlerini yayınlayan Cahit Zarifoğlu, Rasim Özdenören, Akif İnan, Erdem Bayazıt, Alaaddin Özdenören, Nazif Gündoğan, Hasan Seyithanoğlu gibi Büyük Doğu ve Diriliş mektebinden mezun olan şairler, daha sonra Maveria dergisini çıkartmakla kendi okullarını kurarlar.

Mavera'nın kapanmasından sonra bu okulun öğrencileri, tarafından çıkartılan bir başka yayın organı Andırın Postası adlı gazetenin edebiyat eki olarak çıkartılan İkinci Yazıları'dır. Kahramanmaraş'ın taşrası olan Andırın'da çıkan bu dergi, Türkiye genelinde ses getirmeyi başarmıştır.

1980 sonrasında Kahramanmaraş'ın kültür, sanat ve edebiyatına önemli katkı sağlayan dergilerden biri de Dolunay Fikir ve Sanat Dergisi'dir. Bir "nehir dergi" olmayıp Kahramanmaraş gibi bir taşradan doğarak etkisi ülke geneline yayılmasıyla da farklılık arz eden bu dergi 1986-1989 yılları arasında Bahaettin Karakoç'un yönetiminde aralıksız 36 sayı çıkmayı başarmıştır. Anadolu dergiciliğinin soluklu dergilerinden biri olan Dolunay Dergisi, içeriği ve niteliği bakımından seçkin yazar ve şairlere ev sahipliği yapan; başından sonuna kadar seçkici bir tavır sergileyen, beklenenin ötesinde bir ses getiren, daha da önemlisi, nice genç yetenekleri bulup ortaya çıkaran bir okul görevi üstlenmiştir.

Dolunay'ın Doğuşu

Dolunay'ın mimarı Bahaettin Karakoç da sanat hayatına 12 yaşındayken 1942 yılında Yurt dergisinde yazdığı bir şiirle başlamıştır. "*Daha 12 yaşındayken ilk şiirim, o dönemin önde gelen 'Yurt' dergisinde yayımlanması üzerine duyduğum mutluluğu, yaşadığım hazzı hâlâ unutamam.*"(Anadolun, 2005: 22) diyen Karakoç, daha sonra aralarında Tohum, Hareket, Hisar gibi güçlü dergilerin de yer aldığı yüzlerce dergide yazmış, fakat hiçbir dergi içindeki gurbet duygusunu

giderememiş, bu dergilerde kendini bir misafir gibi hissetmiştir. Bahaettin Karakoç, bu durumun nedenini şöyle açıklamaktadır: *“Yazdığım her dergide bir misafir sanatçı gibi hissettim kendimi. Hazır bir üslubu, ortak bir tavrı değil, kendi üslubumla kendi tavrımı ortaya koydum. Benim şiirlerimi verdiğim bu dost dergilerin bir şiir poetikası var mıydı bilmiyorum, benim vardı.”*(Tuncer, 1991:7)

Karakoç, kendisini misafir gibi hissettiği bu dergilerde yazarken bir taraftan da kendi evini, kendi ekolünü, kendi mektebini kuracağı bir derginin hayalini kurmuştur.

Gerek imza günleri için, gerekse konferans amacıyla davet edildiği şehirlerde ve üniversitelerde şiir yeteneği olan gençlerle tanıştıkça, şiir damarı olan bu gençlere kendilerini ifade edebilecek bir ortam oluşturacak, onların ellerinden tutarak yeni şairlerin doğmasına zemin hazırlayacak bir dergi çıkartmak fikri uyanır. Böyle bir dergi çıkartmak için gençlere söz verir ve 1984 yılında *“Sesler”* isimli aylık sanat ve edebiyat dergisi çıkartmak için Kahramanmaraş Valiliğine başvurur. Ancak Adana’da bulunan Sıkıyönetim Komutanlığı tarafından hiçbir gerekçe gösterilmeksizin başvuruya olumsuz cevap verilir ve derginin çıkartılmasına müsaade edilmez. Fakat Karakoç pes etmez. 1 Ocak 1986 yılında *“Benim onuncu çocuğum”* dediği Dolunay Fikir ve Sanat Dergisi’ni çıkarmayı başarır. Bahaettin Karakoç’un edebiyat dünyasında her kesim tarafından kabul görmüş otoriter bir isim olması, kişiliği, azmi ve şiir tekkesinin şeyhi oluşu Dolunay’ın Anadolu’da bir meşale olmasını sağlar. (Avcı, 2012:121)

Karakoç, dergiciliğin önemini şu cümlelerle ifade ediyor: *“Her savaş, stratejik noktaları elinde tutan güçlerin lehine sonuçlanır. Sanat-edebiyat cephesinde de geçerlidir bu. Sıradanlığa razı olursan savaşmaya ne gerek var ki? Ama ben yeni ufuklara açılmak, yeni söylemler gerçekleştirmek istiyorum dersin, hangi noktada duracağımı, hangi silahlara ihtiyacın olduğunu iyi bileceksin. Bana göre dergi hem bir tezgâh, hem de bir silah. Bu tezgâhta sanat kumaşını istediğin gibi dokuyabilirsin, ürünlerini istediğin yerde pazarlayabilirsin ve bu silahla istediğin hedefi vurabilirsin. At senindir, binebilirsin; kılıç senindir, kuşanabilirsin; gönül senindir, gitmek istediğin her yere gidebilirsin; kalem senindir, her düşündüğünü yazabilirsin... Dergi bunun için çok önemlidir.”*(Avcı, 2000:9)

Değirmen Dergisi’nin 2012 yılında yayınlanan *“Yüzyılın Dergileri 1900-2000”* konulu sayısında 1929 ile 1990 yılları arasında çıkan 195 derginin yayınlandıkları yer ve tarihler bakımından bir listesi çıkartılmıştır (Dirin, 2012). Bu listeye göre belirtilen tarihler arasında 129 dergi İstanbul’da, 54 dergi Ankara’da yayınlanırken sadece 12 derginin taşrada yayınlandığı görülüyor. Bu dergilerden biri de Dolunay’dır. Bahaettin Karakoç, metropol şehirlerin dışında nitelikli dergi çıkartılamaz ön yargısını Dolunay ile yıkmıştır. Sanat ve edebiyatın Dolunay’ı yayımlandığı sürece Kahramanmaraş’tan ışımsız, aydınlatmış ve model olmuştur.

Dolunay, Bahaettin Karakoç’un omuzlarında yükselmiş, onun ilkeleriyle şekillenmiş, onun iradesiyle yayınlanıp sonlandırılmış bir dergidir. Necip Fazıl’ın Büyük Doğusu, Sezai Karakoç’un Dirilişi, Nuri Pakdil’in Edebiyat’ı neyse

Bahaettin Karakoç'un Dolunay'ı da odur.

Dolunay'ın Misyonu

Rüstem Budak, 12 Eylül 1980 sonrası döneme ait dergiciliğe değinirken şu tespitte bulunuyor: "Artık bazı dergilerin yaslandığı birer dayanağı vardı. Kimi devlete, kimi bankalara, kimi şirketlere, kimi cemaatlere yaslanacaktı. Herkes yaslandığı-destek aldığı yerden ruhunu da alıyordu. Sözcüsü kesiliyordu. Beslendikçe ruhunu da yitiriyorlardı. Bağımsız olmaya çalışanlar ise tarihin dışına itilmeye çalışılıyordu." (Budak, 2012)

Bahaettin Karakoç, herhangi bir ideolojiye ve güce yaslanmadan, yazarların ve okuyucuların düşünce ufkunu aydınlatmayı amaçlayarak "bütün insanların yüreğine gülümseyen" bir dergi çıkarmayı amaçladığını, derginin ışığından herkesin istifade etmesi için de adını "dolunay" koyduğunu ifade etmektedir. (Ramazan Avcı, kişisel görüşme, 09 Kasım 2013)

Karakoç, Dolunay hareketinin misyonunu derginin ilk sayısında şu ifadelerle dile getiriyor: "*Dolunay, Dede Korkut'tan Yunus'a, Karacaoğlan'dan Dadaloğlu'na, Köroğlu'ndan Seyrani'ye, Mehmet Akif'ten Yahya Kemal'e, A.Muhîp Dranas'tan Arif Nihat Asya'ya, Çıldırılı Âşık Şenlik'ten Şarkışlalı Âşık Veysel'e bir öz emanet taşıır sürekli olarak: Toprak sesi, bayrak sesi, ezan sesi, insan sesi... Ve yeni zamanlara, yeni mekânlara nakşeder bu kutsal emanetleri.*

Dolunay, çıktığı sürece Türk diline, Türk edebiyatına ve Türk kültürüne kirlenmeden, kirletmeden ve bütün kirli atmosferleri temizleyerek hizmet etmeyi bir ülkü borcu sayar."

(Karakoç, 1986)

Dolunay kısa sürede ülke sathında tanınan, okunan, aranan bir eser hâline geldi. Zamanla ülke sınırlarının dışında aboneli olan bir sanat dergisi oldu.

Dolunay'ı farklı kılan özellik, sıradanlığa düşmemesi, mevcut yönetime yaslanmaması, aşırı uçlara kaçmaması, ideoloji çığırkanlığı yapmaması, sevgiyi hareket eksenine oturtması ve her kesime gülümseyerek yaklaşmayı da mizaç olarak kabullenmesi; daha da önemlisi etik ve estetik öğeleri daima öne çıkartmasıydı.

Dolunay olgusu, Anadolu basını tarihinde kendine özgü bir ilkti. Mütevazı, maddî hesaplara dayalı alanlara taviz vermeyen, başından sonuna kadar seçkici bir tavır sergileyen, beklenenin ötesinde bir ses getiren, daha da önemlisi, nice genç yetenekleri bulup ortaya çıkaran bir dergiydi.

Dolunay Dergisi'nin Kahramanmaraş'ta çıkartılmasının da önemli nedenleri olmalıydı. Karakoç, bu konuda da şu açıklamayı yapıyor: "*Anadolu toprağı metropol şehirlerin kültür toprakları gibi sığ ve yorgun bir toprak değildir. Tarihi bir birikimi var, ama kilit altında. Bir diriliş olacaksa bu toprağı rahmet olmalı, bir şahlanış olacaksa bu toprağı vurmalı inanç kamçısını diye düşündük. Tercüme değil telif değeri verdik. Kabuğı değil, öze sarıldık.*" (Çorumlu, 1987)

On'larca yazar ve şaire ev sahipliğı yaptı

Dolunay dergisi, üç buçuk yıl gündemden inmedi, büyük ilgi gördü; makaleleriyle, açtığı dosyalarla, hikâyeleriyle, şiirleriyle kaynak oluşturdu. Sadece sanat-edebiyat çevrelerinde değil, ilim çevresinde de kabul gördü ve kaynak gösterildi. Kısaca üç buçuk yılda 36 sayıyla üç ciltlik bir ömür yaşadı.

Bu okuldan nice öğrenciler yetişti. İşte bu öğrencilerden biri olan Aysen Akdemir, Dolunay ile ilgili olarak şunları ifade ediyor: *“1986 yılında hâlâ aranan ve özlenen Dolunay dergisini yayınlamaya başladığından, son 36. sayısına kadar dergi sayfalarında, bana ve nice isimsiz yeteneklere yer vererek, öğüt ve nasihatleriyle ufukumuzu açarak sembollerin, mesajların, mecazların dershanesi olan Dolunay dergisinde, Akdemir’le birlikte pek çok yeni imzaları da Türk edebiyatına tanıtan O’dur.”* (Akdemir, 2003)

Dolunay’ın değişik sayılarında şiirleri yayımlanan isimlerin bazıları şunlardır:

Ali Akbaş, Aysen Akdemir, Memmed Aslan, Filiz Başaran, Ali Fuat Bilkan, Halil Cubran, Tahir Erdoğan Şahin, Çiğdem Artar, Hasan Ejderha, Arif Eren, Niyazi Yıldırım Gençosmanoğlu, Gönül Gülşen, Hayrünnisa Gündüz, Goncagül Hatunoğlu, Abdurrahim Karakoç, Hanifi Kara, Şükrü Karaca, Bahaettin Karakoç, N.Olcay Kılıç, Kâmil Aydoğan, Adem Konan, Celalettin Kurt, M.Atilla Maraş, Ömer Lütfi Mete, Mehmet Narlı, Gülay Özdemir, Gülay Özdeniz, Mustafa Pınarbaşı, Hasan Latif Sarıyüce, Cemal Sayan, Ahmet Sıvacı, Durdu Şahin, Fatma Şengil, Lütfi Şimşek, Mustafa Tatçı, Nahit Yücel, Mustafa Özçelik, Nazan Bekiroğlu, Yusuf Mardin, Halistin Kukul, Ayhan İnal, Hasan Akçay, Yahya Akengin, Yılmaz Aşıklioğlu, Tayyip Atmaca, Cengiz Aydoğdu, Avni Doğan, Nurullah Genç, Mitat Güzel, Talat Sait Halman, Ertuğrul Karakoç, Seyit Ahmet Kutuzman, Ziya Öztürk, Cemal Sayan, Muhsin İlyas Subaşı, Hasan Şahmaranoğlu, Bayram Bilge Tokel, Abdulkadir Turan, Samed Vurgun, Nihat Yücel, Tacettin Şimşek, Rıdvan Canım

Dolunay’da deneme, araştırma, inceleme, mektup, mülakat, tahlil tenkit ve tanıtma türünde yazıları yayınlanan yazarlar şunlardır:

Filiz Başaran, Yaşar Bayar, Ali Fuat Bilkan, Rıdvan Canım, Ahmet Doğan, Siddık Elbistanlı, Saim Emirmahmutoğlu, Sebiha Gül, Mehmet Gülsu, Umay Günay, Bahaettin Karakoç, Nevzat Köseoğlu, Cemal Kurnaz, Hüseyin Özbay, Mustafa Tatçı, Fazıl Tiyekli, Bayram Bilge Tokel, Ali Yurtgezen, Mustafa Kök, Mehmet Nuri Yardım, Hüseyin Tuncer, Memmed Aslan, Kamil Aydoğan, Arif Bilgin, İlkey Ergenoğlu, Feyzullah Eroğlu, İhsan Kurt, Mehmet Önder, Saim Sakaoğlu, Kâmil Veliyev, Said Yaylalı, Cezmi Yurtsever, Fethi Gemuhluoğlu, Faruk Sümer

Hikâye türünde yazıları yayınlanan yazarlar:

Kâmil Akarsu, Ethem Baran, Mustafa Başer, Osman Çeviksoy, Mehmet Gülebenzer, Abdulkadir Heyber, Nihal Kılıç, Halime Toros Sevil, Hacı Ali Uyduran, Osman Olcay Yazıcı, Şevket Yücel, Hasan Bildırki, Osman Olcay Yazıcı, Nahit Yücel

Resim ve desenleriyle dergiyi renklendiren sanatçılar ise Ali İhsan Aslantürk,

Mehmet Koç, Erol Yıldır, Oğuz Karakoç, Mehmet Demirkol, Fatih Kiraz, Ali Koç, Ümit Yüksel

Pergelin ucunu Anadolu'nun göbeğine, Kahramanmaraş'a yerleştirip diğer ucunu Türk dünyasının haritasında dolaştıran, Türk edebiyatına yeni şair ve yazarlar kazandıran, Kültür Bakanlığı veya devletin herhangi bir organından, herhangi bir kişi veya kuruluştan hiçbir şekilde destek görmeyen bu dergi 36. sayısından sonra ağır vergiler ve kâğıda gelen yüksek zamlar yüzünden kapandı. Daha sonra Dolunay Şölenleri özel sayısı olarak (38 ve 39. sayı) iki sayı daha çıktı. Dergi, misyonunu Dolunay Yayınları ve Dolunay Şiir Şölenleriyle 2001 yılına kadar devam ettirdi.

Dolunay Yayınları

Fakat Dolunay ekolü bitmemeliydi, devam etmeliydi. Dolunay Yayınları, bu ekolün ikinci cephesi oldu. Karakoç'un "Bir Çift Beyaz Kartal" adlı şiir kitabıyla basın hayatına merhaba diyen Dolunay Yayınları, kapanmasından sonra derginin misyonunu üstlenerek edebiyat dünyamızı beslemeye devam etti. Karakoç, yayın kanalıyla sanat damarı bulunan ve gelecek vaad eden yazar ve şairlerin elinden tutarak onları edebiyat dünyasına tanıttı.

Bu yayınlar arasında 1'i deneme, 1'i masal, 5'i hikâye ve 24'ü şiir türünde olmak üzere toplam 31 eser yayınlandı.

Dolunay Şiir Şölenleri

Dolunay Dergisi'nin misyonunu güçlü bir şekilde devam ettiren üçüncü etkinlik Dolunay Şiir Şölenleri'dir. Yazılı edebiyatla sözlü edebiyatı paralel yürütmek ve şairleri şiir severlerle karşı karşıya getirmek amacıyla Dolunay şemsiyesi altında yapılan bu şölenlerin ilki 23 Nisan 1987 yılında gerçekleşti.

O günden sonra her yıl biraz daha oylum geliştirerek şiir dünyamıza bir hareketlilik kazandıran şölenlerin meşalesi 2001 yılına kadar Kahramanmaraş'ta tam 14 yıl yandı. 2001 yılından 13 yıl sonra yani 2013 yılı Haziran ayında Kahramanmaraş Belediyesi'nin sponsorluğunda 17. gerçekleştirilen şölenlere Abdulvahap Akbaş, Abdurrahim Karakoç, Ahmet Efe, Ahmet Tevfik Ozan, Ali Akbaş, Ali Şeyh Özdemir, Arif Eren, Âşık Albrus, Atilla Maraş, Ayhan İnal, Aysen Akdemir, Ayşegül Keksın, Bekir Oğuzbaşaran, Bestami Yazgan, Cemal Kurnaz, Cevat Akkanat, Dağıstan Kılıçaslan, Dilaver Cebeci, Duran Boz, Erdem Bayazıt, Filiz Nur Atalan, Hanifi Kara, Haşım Kalender, Hayrettin Durmuş, Hayrettin Durmuş, İnci Okumuş, Lütfi Şehsuvaroğlu, Mahmut Bahar, Mehmet Aycı, Mehmet Gözükar, Mehmet Narlı, Mehmet Sılay, Muhammet Nur Doğan, Muhsin İlyas Subaşı, Mustafa Emre, Mustafa Okmuş, Mustafa Özçelik, Nazım Payam, Nurullah Genç, O. Olçay Yazıcı, Osman Aslan, Osman Sarı, Ömer Karayılan, Ömer Kazazoğlu, Özcan Ünlü, Rıdvan Canım, Samiha İkbâl, Sıddık Elbistanlı, Sıddık Özer, Şevket Bulut, Şevket Yücel, Tacettin Şimşek, Turan Koç, Yasin Mortaş, Yaşar Bayar gibi tanınmış şairlerle birlikte 100'ü aşkın şair katıldı.

Bir mülakatımızda Bahaettin Karakoç, şölenlerle ilgili olarak şunları söylüyor: *"Dolunay Şiir Şölenleri sarstı, uyandırdı bütün şiir çevrelerini. Türkiye*

genelinde müthiş bir hareket başladı; seslerini duyuramayan şairler seslerini duyurmaya başladılar, şiir okumanın şekli ve mekânı değişti. Salt şiir çevresi değil kültürle ilgilenen herkes aldı mesajımızı. Yozlaşmadan, taviz vermeden bu günlere geldi Dolunay Şiir Şölenleri. Başka illerde de şiir şöleni adına parlamaya başladı çoban ateşleri, ama ne kadar sürer bu, bilemeyiz. Mali imkânınız var, bir yere istediğiniz kadar insan toplayıp bir kalabalık oluşturuyorsun; bu yeter mi? Kesinlikle yetmez. Temel bir felsefeniz olacak şiir şölenleri düzenlerken, gerçek şiiri bilecek ve gerçek şairleri arayıp bulacaksınız. Bunlar gözardı ediliyorsa o şiire ayarlı zamanlar heba ediliyor demektir. Ölçünüz, tartınız ve tarafsız bir gözle neresinden bakarsanız bakınız, Dolunay Şiir Şöleni bir iltir ve tektir. Sonuna kadar da bu özelliğini koruyacaktır.”(AVCI, 2000: 17)

Sonuç

Bütün bu çalışmalar ve çalışmaların ortaya çıkardığı eserler, bir gerçeği ortaya koymaktadır: Karakoç, bireysel yaşayan, âşīyanlarda yazan, fil kulelerinden bakan birisi değil; üstad olmanın vicdanî muhasebesini yapan ve sorumluluk üstlenen bir ustadır.

Dolunay dergisi, Dolunay Şiir Şöleni ve Dolunay Yayınları, Bahaettin Karakoç’un ifadesiyle “Şiiri ayağa kaldırmaya soyunmuş” bir harekettir. Nitelikli içeriği, dik duruşu, genç şair ve yazarlara öncelik tanıyarak yeni kalemlerin ortaya çıkmasını sağlaması, ülke genelinde düzenlediği şölenlerle Kahramanmaraş’ı ev sahibi yapması ve gençleri yüreklendiren kitap yayıncılığı ile Dolunay Kahramanmaraş için bir okul olmuştur. Bahaettin Karakoç’un saygınlığı, nüfuzu ve özverili çalışmalarıyla gerçekleştirilen ve her türlü takdire şayan olan bu okul ne yazık ki layığınca gündeme getirilmemiştir.

Kaynakça

- ANADOLUM (2005), “Türkiye’nin Yaşayan En Büyük Şairi Bahaettin Karakoç ile Mülakat”, Anadolu Dergisi, sayı:8, ss.20-22
- AKDEMİR, Aysen (2003), “Usta Şair Bahaettin Karakoç’a Dair”, Mefkûre, Sayı:11, ss.8-9
- AVCI, Ramazan (2000), “Şair Bahaettin Karakoç’la Dolunay Eksenli Bir Edebiyat Sohbeti”, Dolunay Aylık Fikir ve Sanat Dergisi, Sayı: 39, ss.9-17
- AVCI, Ramazan (2012), Türk Şiirinin Beyaz Kartalı Bahaettin Karakoç, Ankara, Özel Yayın
- BUDAK, Rüstem (2012). “Cabülka ve Cabülşa Arasında Yüzyılın Dergileri”, Değirmen Edebiyat ve Düşünce Dergisi, Sayı: 29, 30, 31, ss.6-11
- ÇORUMLU, Tufan (1987), “Dolunay Dergisini Çıkartan Şair Bahaettin Karakoç: Kabuğa Değil öze Sarıldık”, Boğaziçi, Sayı: 65, ss.32-33
- DİRİN, İlyas (2012), “Bibliyografya Edebiyat-Düşünce-Kültür ve Sanat Dergileri, Değirmen Edebiyat ve Düşünce Dergisi, Sayı: 29, 30, 31, ss.401-431
- KARAKOÇ, Bahaettin (1986), Özenti Değil Özden, Dolunay Dergisi, Sayı:1, ss.3-4

İKİNCİ SALON / III. OTURUM

ÖZALP, N.Ahmet (2009), “Maraş'ta Edebiyat ve Düşünce Atmosferinin Oluşumu”, editör: Duran Boz: Yazarların Şehri Kahramanmaraş, Ankara, Kahramanmaraş Valiliği Yayınları

TUNCER, Hüseyin (1991), “Bahaettin Karakoç ile Şiir üzerine”, Ufuk Çizgisi, Sayı:15, ss.4-9

SES İPİNE SÖZLER ASAN ŞAİR ARIF EREN'İN POETİKASI

Yrd. Doç. Dr. Mehmet Fetih YANARDAĞ¹ - Ufuk ÇİÇEK²

Özet

Poetika, şairlerin şiirin biçimi, içeriği, üslubu ve estetiği hakkında ortaya koyduğu görüşleri, tespitleri içeren ve şairlik hakkındaki düşünceleri ihtiva eden yazılardır. Dünya edebiyatında bilinen ilk poetik metni, Aristo "Poetika" adıyla kaleme almıştır. Ondan sonra birçok sanatçı poetikasını ortaya koymuştur. Türk Edebiyatının Batılı anlamda ilk poetik metni ise Ahmet Haşim'in "*Şiir Hakkında Bazı Mülabazalar*" başlıklı yazısıdır. Orhan Veli, Necip Fazıl, Yahya Kemal, Ahmet Hamdi Tanpınar, İsmet Özel, Sezai Karakoç ve Bahaettin Karakoç gibi isimler de poetikalarını kaleme alan şairlerimizden bazılarıdır. Kahramanmaraş'ın yetiştirdiği şairlerden birisi olan Arif Eren de şiir ve şair üzerine görüşlerini ortaya koymuş bir sanatçımızdır. Arif Eren'in çeşitli dergi ve gazetelere vermiş olduğu röportaj ve yazılarda, Arif Eren'in sanatı ve şiiri ile ilgili kaleme alınmış metinlerde poetik görüşleri bulmak mümkündür. Şaire; şiir ve şiirin çeşitli meseleleri ile ilgili düşüncelerini ortaya çıkaracak sorular sorularak, verilen cevaplardan hareketle bildiri metninin ana yapısı ortaya konulacaktır. Ayrıca, Arif Eren'in "*Zaman Yerinde Durmaz, Görkemli Denge, Hayatı Huzura Ayarlamak, Yurt Tespibi*" adlı şiir kitaplarındaki poetik içerikli şiirler ile Arif Eren'in şiirle ilgili düşünceleri arasındaki münasebetler de irdelenecektir. Arif Eren'in genç nesiller tarafından tanınmasını ve okunmasını, ayrıca şairimizin poetik görüşlerinin ortaya konulmasını amaçladık. Arif Eren şiir ve şairi şu şekilde tanımlar: "*Şiir yeni açmış bir çiçeğin, solmamak şartı ile rengi ve kokusudur. Şair de o çiçeğin renk ve kokusunu en üst düzeyde fark edebilen sanatçudur. "Şiir, ses ipine söz asmaktır. Şair de ses ipine söz asan insandır."*

Anahtar Kelimeler: Poetika, Arif Eren, Şiir.

Hang on to the rope of sound words of the poet's poetics Arif Eren

Abstract

Poetics are the articles that poets revealed about the opinions the form,

1 Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi Fen- Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü Öğretim Üyesi

2 Kahramanmaraş Anadolu İmam Hatip Lisesi Türk Dili ve Edebiyatı Öğretmeni

content, style and aesthetics of the poem and containing thoughts on poetry. The first known text in poetic literature of the world, Aristotle wrote called "Poetics". After him many artists have revealed poetics. The first known poetics text in Turkish literature in western sense is the script of Ahmet Haşim titled "Some Observation on poetry". Some of our poets who wrote their poetics such as Orhan Veli, Necip Fazıl, Yahya Kemal, Ahmet Hamdi Tanpınar, İsmet Özel, Sezai Karakoç and Bahaettin Karakoç, Arif Eren who is one of the great poets in Kahramanmaraş has revealed his opinions about poetry and poet. In the interviews and articles that given by Arif Eren in various magazines and newspapers, Arif Eren's poetic views of art and poetry can be found in the texts were written on. Asking questions to the poet with the poetry, and its variety to reveal their thoughts on various issues, with regard to answers, The main structure of the text is introduced. Also, The relations between thoughts in the poetry book with poems poetic content of Arif Eren such as; »Time does not stay on, the majestic Balance, Life set at peace, homeland rosary» and Arif Eren's opinion about the poetry will be discussed. We aimed having recognized and read Arif Eren by younger generations and also we aimed to put forward the views of poetic of the poet. Arif Eren describes poetry and the poet as: "*Poetry is the colour and smell of the newly opened flower unless it wilts. Poet is an artist who can realize the highest level of color and smell that flower.*"

Keywords: Poetica, Arif Eren, Poe.

1. GİRİŞ

Kahramanmaraş'ın Türk şiirine kazandırdığı seçkin şairlerinden biri olan Arif Eren, 20 Kasım 1938 tarihinde Kahramanmaraş'ın Kayabaşı Mahallesi'ndeki iki katlı ahşap bir konakta dünyaya gelir. Şairin "Doğduğum Ev" şiirinde bu ahşap konakla ilgili anıları ve duyguları yer alır:

Kapıdan girince duyduğum huzur

Beni anahtar gibi kilitledi eve

Odalar geçen zamanı

Koruyan altın bir çerçeve

Senin bir altın çerçevenle

Değişmem apartman denen devri

Tanrım, koru mevsimlerden

Baba ocağı doğduğum evi

Babası Mümtaz Eren Millî Mücadele gazilerindedir. Kahramanmaraş'ın Fransızlar tarafından işgal edilmesi üzerine 22 gün sürecek Maraş savunmasına katılır. Bu savaşta Kayabaşı Mahallesi grup komutanlığı yapar. Sakarya savaşına

da katılan Mümtaz Bey burada yaralanır ve gazi olur. Savaştan sonra da “İstiklal Madalyası” ile ödüllendirilir. Ayrıca Mümtaz Eren 1957-1966 yılları arasında Kuvayı Milliye Mücahit ve Gaziler Derneği Maraş şube başkanlığı yapmıştır.

Mümtaz Bey, çocuğuna Kahramanmaraş'ın tanınmış simalarından olan babası Mehmet Arif Eren Efendi'nin ismini verir. İlk ve ortaokulu Kahramanmaraş'ta okuyan Arif Eren'in ilkokuldaki Türkçe öğretmeni şair Adile Kandeğer'dir. Arif Eren'deki şairliğin ilk tohumları bu dönemde atılır. 1963 yılında Erzurum Eğitim Enstitüsünü bitiren Arif Eren, Bursa Kız Öğretmen Okuluna edebiyat öğretmeni olarak atanır. Daha sonra sırasıyla Bursa Anadolu Lisesi, Kahramanmaraş Kız Meslek Lisesi, Ticaret Meslek Lisesi ve Eğitim Enstitüsünde Türkçe ve edebiyat öğretmenliği yapar. Öğretmenliği süresince öğrencilerine edebiyat sevgisi aşılar, genç şair ve yazarların yetişmesini sağlar. Ocak 1993'te kendi isteği ile emekli olur.

İlk şiiri 1964'te Konya'da şair Feyzi Halıcı'nın çıkardığı yayımını bugün Ankara'da sürdüren Çağrı dergisinde yayınlanan Arif Eren'in şiirleri; *Hisar, Varlık Yıllığı, Türk Edebiyatı, Milli Kültür, Defne, Ilgaz, Elif, Toprak, Dolunay, Tepe Edebiyat, Seviye, Kültür ve Sanat, Doğuş Edebiyat, Palandöken, Alkış* gibi fikir ve sanat dergilerinde yayınlanır.

Arif Eren'in şiirleri; *Ajans Türk Şiir Antolojisi, Resimli Malazgirt Şiirleri Antolojisi, Şiir Burcunda Çocuk Antolojisi, Dolunay Şiir Güldestesi, Kahramanlık Destanları ve Türküleri Antolojisi, Dolunay Sevdâ Şiirleri Antolojisi, Şiirlerle Öğretmen Antolojisi, Kahramanmaraşlı Şairler Antoloji, Şiirlerle Kahramanmaraş Antoloji, Dilimiz Yunus Söyler* gibi birçok antolojide de yayınlanır.

Bir Tebessüm dergisi 2 Haziran 2002 sayısını Arif Eren özel sayısı olarak çıkarır. Üniversitelerde eserleri ile ilgili lisans tezleri hazırlanır. 1996 yılında Samanyolu televizyonu “Bir Şair Tanıyalım” adlı programda Arif Eren'i tanıtır.

2005 yılında Antalya Şair, Ozan Yazar ve Ressamlar Kültür Derneği (AN-ŞOYAD) tarafından II. Şairler buluşmasında yılın Akdeniz Büyük Şiir Ödülü'ne layık görülür.

Birçok şiir şölenine katılan Arif Eren, 1987 den 2000 yılına kadar Kahramanmaraş'ta yapılan Dolunay Şiir Şölenlerinin sadece dört tanesine katılmamıştır. Ayrıca Hisar Şairleri Gecesi, Güneysu Şiir Şöleni, Öğretmen Şairler Şiir Şöleni, Erciyes Şiir Gecesi, Çınar Dergisi Şiir Şöleni, Alkış Dergisi Şiir Dinletisi gibi birçok şiir şölenine katılmıştır.

Titiz bir şair oluşu, tıpkı Yahya Kemal, Ahmet Hamdi Tanpınar gibi az ve öz eser vermesini sağlamıştır.

İlk şiir kitabı olan *Bu Kent Sende Kalsın* 1963 yılında yayınlanır ve çok büyük bir ilgi görür. Şiirleri o kadar çok sevilir ki bu kitaptan kendisi için sakladığı bir adet nüsha dahi askerde iken çok sevdiği bir albaya hediye edilir.

Daha sonra 1975 yılında *Yurt Tesbihi* yayınlanmıştır. Bu kitap Talim Terbiye Kurulu tarafından öğrenci ve öğretmenlere tavsiye edilmiştir. 1985 yılında *Hayatı Huzura Ayarlamak*, 1996 yılında ismi gibi görkemli olan *Görkemli Denge*, 2006

yılında da *Zaman Yerinde Durmaz* adlı şiir kitapları yayınlanmıştır.

2010 yılında da kendisi ile yapılan röportajların, şiirlerinin tahlillerinin, çeşitli gazete ve dergilerde yazılan yazıların içerisinde yer alan *Arif Eren Hayatı Sanatı Eserleri* adlı eserini yayınlanmıştır.

İnce bir duyarlılığa, hassas bir ruha sahip olan Arif Eren, kendini toplumdan soyutlamaz. Milliyetçi-ruhçu bir bakış açısı ile tarihe ve topluma yönelir. Çığırkanlık yapmadan, sanat feda edilmeden de şiir yazılabilir düşüncesini eserleri ile en güzel şekilde ispatlar. Yunus'ca bir bakış açısı ile tüm insanlığı kucaklayan bir yüreğe sahiptir. Şiirlerinde aşk, doğa, tarih, ölüm, memleket sevgisi, tasavvuf, toplumsal konular, köy hayatı, poetik konular, din, sevgi, yalnızlık gibi çok çeşitli temalar işlemiştir.

Arif Eren için Bahaettin Karakoç şöyle bir değerlendirme yapar: “*Ortada net bir fotoğraf var ve bu fotoğrafa göre Arif Eren, şiire sadık bir şairdir. Az ama öz yazar, gündemdeki konu şiir oldu mu antenlerine çarpan her sesi süzgeçlerden geçirir, kalıplara döker çok titiz çalışır.*”

Ünlü romancı Sevim Çokum Türkiye gazetesindeki köşesinde Arif Eren'le ilgili olarak: “*Arif Eren'in şiirlerinin çoğu tefekküre yönelmiş, daha duru, dinlenmiş düşüncelerin birikimi. Toplumcu bakışı yansıtan şiirleri bağırılmaz. Usulünce ve derinlemesine söyler. Nefret etmez ve ettirmez. Yurt sevgisi de insan sevgisi de böyle olur*” sözlerini ifade eder.

İlhan Geçer ise: “*Arif Eren, yenilik diye birtakım gariplikleri, anlamsızlıkları sürmüyor önümüze. Birtakım yavan mısralar sıralayıp sosyal davaların savunucusu, akımların öncüsü pozisyonunda değil, ideoloji çığırkanlığı, laf ebeliği yerine gerçek şiirin kapılarını zorlamayı yeğ tutmuş. Zaten şiiri kendisine dert edinen, onu birtakım maksatlar uğruna harcamayan şairlerin başarısı her zaman elle tutulur, gözle görülür olmuştur*” sözleriyle onu tanıtır.

Muhsin İlyas Subaşı'nın ise tespiti şöyledir: “*Arif Eren, şiirlerinde insanın çevresiyle ilişkisine önem veriyor. İnsanın kendisinden başlayan anlayış gayreti, şiirde cemiyetle çatışmaya girmeden birlikte bir kolektif yargılama biçimi alıyor. Bu da onun şiirine kendine haslık tavrını kazandıran özelliği kazandıran özelliği oluyor.*”

2. ARİF EREN'İN POETİKASI

Poetika bilgi dalı, bizzat şairlerin kendi şiirlerinin biçimini, içeriğini üslubunu ve estetiğini kapsayan konularda herhangi bir eseri ya da bir sanatçıyı hedef almadan ortaya koyduğu görüşleri, tespitleri ve önerilerini içeren çalışmalardan meydana gelen bir bütündür.

Şiiri kuramsal açıdan değerlendiren metnin poetik bir nitelik kazanmasının birinci koşulu bir şair tarafından yazılmasıdır. Türk edebiyatında her şairin poetikası yoktur. Ahmet Haşim, Orhan Veli, Ahmet Hamdi Tanpınar, Necip Fazıl, İsmet Özel ve Sezai Karakoç poetika deyince akla ilk gelen şairlerdir.

2.1. Sanat

“Sanat nedir?” sorusuna verilen ilk cevap (hiç değilse Batı'da) sanatı bir

yansıtmaya, benzetmeye ya da taklit olarak görme eğilimindeydi. Sanat eserinde gördüğümüz, doğadır, insandır, hayattır ve sanatçı eserinde bize bunları yansıtır; bir ayna tutar dünyaya sanki.”¹

Arif Eren sanatı şu şekilde tanımlar: *“Duygu, düşünce ve hayal gücüyle beslenmiş, üstün zekâ ve yetenekle yaratılmış, çağrışımlar uyandıran eserlere sanat denir. Resim, mimari, heykel, hat(görsel), fonetik(ses bilgisi), tiyatro, sinema, dans, bale (dramatik) olmak üzere sanat üçe ayrılır. Sanat evrenselidir.**

Arif Eren başka bir tanımında sanatla ilgili olarak şunları kaydeder: *“Sanat, duygu ve düşünce pencerelerinden bütün zamanlarda güzeli görebilmektir. Bu güzellik atmosferinde dilimizi, dinimizi, tarihimizi kısaca harsımızı yaşamaktır. Durum böyle olunca sanat, belirli bir grubun değil, bütün bir milletin hayat tarzını esas almalıdır. Bir ideolojinin boyunduruğu altına giren sanat, kimliğini kaybeder. Kimliksiz hiçbir şey kalıcı değildir. Kalıcı olmayan eser de sanat değeri taşımaz”²*

2.2. Sanatçı

Sanatçı hayata farklı bakan, başka insanların yerine düşünen, uygulanan ve bunları estetik bir kaygı ile belli bir kompozisyon içerisinde ifade edebilen insandır. Sanatçı olmak sonradan kazanılan bir özellik değildir. Sonradan sanatçı olunmaz, sanatçı doğulur ancak. Sanatçının doğuştan getirdiği yetenek sonradan işlenirse bir değer ifade eder.

Arif Eren sanatçıyı şu şekilde tanımlar: *“Sanatı kendi kişiliğinde mayalayıp, en üst düzeyde güzel duygu ve düşünceye dönüştüren, insanların duygu, düşünce ve hayal gücünü geliştiren kişidir. Eserlerini yüzyıllar boyu yaşatan, üstün zekâ ve yeteneğiyle, kendini insanlığa adayan kişidir. Sıradan insanlardan ayrılarak hayata farklı bakan, önüne çıkan tüm engelleri tek başına aşabilen insana sanatçı denir.”**

Arif Eren’in sanatçı tanımındaki önemli hususlar şu şekilde sıralanabilir:

- a) Özgün,
- b) Hayata farklı bakan,
- c) Üstün zekâlı,
- d) İnsanı geliştiren,
- e) İnsanlığa adanmış.

2.3. Sanatın Amacı

“Sanatın işlevi, etkileri, yararları, zararları, amacı, konusu Platon, Aristo, Aristoteles’ten günümüze kadar tartışılan bir konudur. Tanzimat’la birlikte edebiyatımızda da sanatın toplum için mi, yoksa sanat için mi olması gerektiği tartışılmış, bu tartışma günümüze kadar halledilememiştir. Horaitus (İÖ 65- 8) Ars Poetika adlı eserinde sanatın iki amacı üzerinde durmuştur: Zevk vermek ve eğitmek. İyi bir eser hem zevk verecek hem de eğitecektir. Rönesans’ta ve neo-

1 MORAN Berna, Edebiyat Kuramları ve Eleştirisi, İletişim Yayınları, İstanbul, 2002, s.17

2 ŞAHİN Durdu, Şair Arif Eren ile “Şiir Çiçeğin Rengi ve Kokusudur”, Gündüz Gazetesi, 12 Mart 1995

klasik çağlarda da bu iki işlev şart koşuluyordu.”¹

Arif Eren'e göre ise sanatın amacı: “*Sanatın birincil amacı estetik zevk vermektir. Duyguları, coşkuları, heyecanları eserlerinde en güzel şekilde işlemek sanatçının diğer görevlerindedir. Okuyucu eseri okuduğunda bunları yaşamalıdır. İnsan yaratılışı icabı hep güzeli sever. İnsanın maddi boyutundan çok manevi boyutunun tatmin olması gerekir. Bu manevi tatmin de ancak sanat eserleri vasıtası ile olur.*”*

Sanatta didaktikliğe, faydacı yaklaşıma karşı çıkan Arif Eren, sanatın amacı ile ilgili olarak şunları ortaya koyar: “*Sanatta asıl olan güzelliştir. Sanat, faydalı, öğretici ve eğitici olsun düşüncesini kabul etmez. Ancak insan bir toplumda yaşamaktadır. Kendisini büsbütün toplumdaki soyutlayamaz. Estetik bir anlayış içinde toplum sorunlarını telkin yoluyla paylaşabilir. İnsanların duygu, düşünce ve hayal gücünde yenilikler yapan, insan ufkunu genişleten, algılama gücünü artıran bir amacı olmalıdır sanatın.*”*

Arif Eren sanatın insanlara bir şeyler katmasını, onu geliştirmesini ona yeni ufuklar açmasını, onun göremediklerini, fark edemediklerini göstermesini ve fark ettirmesini sağlaması gerektiğine inanır.

2.4. Sanatçının Görevi

Aristoteles: “Şairin görevi gerçekten olan şeyi değil, olabilir olanı ifade etmektir.”² Platon sanatın işlevi konusunda sanatın özellikle de edebiyatın zararlı etkilerinden şikâyetçidir. Platon şairlerin söylediklerini cezbe halinde söylediklerinden şairlerin sözüne güvenilmeyeceğini söyleyerek şairleri ideal devletinden kovar. “Sanatçının / şairin yetkinlikle konuşabileceği bir alan yoktur.”³ der Platon.³

Arif Eren'e göre sanatçının en önemli görevi, “*Güzeli yakalama ve onu estetik bir kaygı ile anlatma, okuyucuya bir heyecan, bir coşku, bir hayal gücü aşılama*”^{*} tır.

Sanatçının içinde yaşadığı topluma karşı görevleri olduğunu vurgulayan Arif Eren sanatçının “*eserleri ile insanları yönlendirerek okuyucusuna önemli mesafeler kat ettirmesi*”^{*} gerektiğinin altını ısrarla çizer. Eğer bir “*sanat eseri okuyucusunu bulunduğu kalıptan çıkaramıyorsa, ona yeni kapılar aralamıyorsa o eser sanat eseri değildir.*”^{*} diyerek sanatın okuyucuyu estetik açıdan geliştirmesini, ona bir ruh olgunluğu sağlaması gerektiğini söyler.

Sanatçının bir görevinin de “*eserlerinde derin ve sınırsız güzelliği yaşatarak hep var olmak*”^{*} olduğunu vurgulayan Arif Eren, sanatçının “*eserleriyle insanlığı çağlar boyu duygu, düşünce ve hayal gücüyle etkileyip, güzel çağrışımlar yaşatması*”^{*} gerektiğini ifade eder.

2.5. Şair Tanımı

Necip Fazıl şairi; “*cemiyetin rüyasını gören sanatçı*” olarak nitelerken, Sezai Karakoç, şairi “*bir toplum önderi*” olarak görür. Toplumun dara düştüğü, çıkmaza

1 MORAN Berna, Edebiyat Kuramları ve Eleştirisi, İletişim Yayınları, İstanbul, 2002, s.36

2 A.g.e. s. 28

3 A.g.e. s.26

saplandığı bunalıma girdiği zamanlarda ortaya çıkıp onu içinde bulunduğu durumdan kurtaran bir toplum önderidir.”¹ Bahaettin Karakoç’a göre ise şair, “*bir ses avcısı*”dır. Birçok şairin farklı farklı şiir tanımları mevcuttur.

Arif Eren ise şairi, “*Ses ipine söz asan*”, “*Şiiri konuşturunca nesri susturan insan*” olarak tanımlar. Nasıl ki bir ortamda sözün ustası konuşunca diğerleri susar. Sözün en yoğun hali olan şiir alana indiğinde düzyazının adı anılmaz olur.

Şairin malzemesi dildir. Şair mensubu olduğu dilin tüm inceliklerini çok iyi bilmek zorundadır. Bu mevzûya da temas eden Arif Eren, şairi “*mensup olduğu milletin dilini en güzel şekilde kullanan ve onu geliştiren insan*” olarak tanımlar.

Başka bir tanımında, “*şair, kelimelerin mısralardaki yerlerini çok iyi tayin eden, kelimeleri bir kuyumcu titizliği ile işleyen onlara yeni anlamlar verebilen, kelime hazinesi çok geniş olan duygu, düşünce ve hayal gücüyle kendine özgü şiirler söyleyebildir.*” der.

Arif Eren ayrıca şairi “*kelimelerin efendisi*”, *milletin moral değerlerini (din, tarih, örf, adet, gelenek vs.) estetik sanat anlayışı içinde okuyucuya verebilen insan*” olarak da tanımlamaktadır.

2.6. Şairin Yetişme Şartları

Ne kadar şair olarak doğulsa da bu şairlik cevherinin ortaya çıkması için bazı şartların oluşması gerekir. Arif Eren de sanatın buram buram teneffüs edildiği bir ortamda doğar. Babası Maraş Kuvay-i Milliye Cemiyeti başkanı olan Arif Eren, yetiştiği aileyi ve üzerindeki etkileri şu şekilde ifade etmektedir: “*Benim yetişmemde ailemin önemli bir rolü olmuştur. Babam okumayı seven ve yazan bir insandı. Yerel gazetelerde, tarihi dergilerde Kabramanmaraş’ın kurtuluşu ile ilgili hatıra ve makale türlerinde yazılar yazardı. Kabramanmaraş Kuvay-i Milliye Cemiyeti başkanı olduğu için 12 Şubat Kurtuluş Bayramlarında konuşurdu. Bu konuşmaları odasında hazırlarken, daktilo tıkrıtlarının benim ruh dünyamda çok büyük etkileri olduğunu sonradan fark ettim.*”*

Ayrıca Arif Eren’in çocukluğunda dinlediği dini içerikli hikâyeler ve halk hikâyelerinin onun edebiyatçı kişiliğinin oluşmasında önemli bir yere sahiptir. Şair Adile Kandeğer’in Türkçe öğretmeni olması da dikkati çeken bir başka husustur. Bu konu ile ilgili olarak Arif Eren şöyle der: “*Çocukken Kıssadan Hisseler, Dini Hikâyeler, Aşık Garip, Leyla ile Mecnun, Ferhat ile Şirin, Kerem ile Aslı hikâyelerini dinleyerek büyüdüm. İlkokulda öğretmenim Şair Adile Kandeğer’di.. Bende şairlik hevesi o zamanlar başlamıştı. Ortaokul yıllarında Karacaoğlan beni çok etkilerdi, Nasrettin Hoca’nın nükte zekasına hayran kalırdım. Cabit Sıtkı Tarançı’nın Otuz Beş Yaş, Ziya Osman Saba’nın Geçen Zaman, Ahmet Kutsi Tecer’in şiirlerini, Yakup Kadri’nin Kiralık Konak’ını büyük bir beğeni ile okudum. Yanılmıyorsam roman şöyle bitiyordu: “Seniha sadece süslü ve güzeldi.”**

Refik Halit Karay’ın, Anahtar romanını, Memleket Hikâyeleri, Gurbet Hikâyeleri, Reşat Nuri’nin Çalıkuşu’nu, Halide Edip Adıvar’ın Döner

1 KOLCU Ali İhsan, Necip Fazıl’ın Poetikası, Salkım Söğüt Yayınları, Erzurum, 2009

Ayna'sını, Ömer Seyfettin'in Yüksek Ökçeler, Beyaz Lale, Sait Faik Abasıyanık'ın Son Kuşlar, Sarnıç, Kayıp Aranıyor eserleri o yıllarda okuduğum kitaplar arasında en çok aklımda kalanlardır."

"Şair, sanatın teneffüs edildiği ortamda doğmuşsa, ailede sanatçı varsa, yetişmesi daha kolay olur. Okuduğu okullar, arkadaşları ve çevresi yetişmesinde çok önemlidir."

2.7. Şairin Farklılığı

Her sanat dalının malzemesi farklıdır. Ressam renk ve şekillerle, heykeltıraş taşı yontarak, müzisyen notalarla duygu ve düşüncesini ifade eder. Şairin malzemesi ise dildir.

Arif Eren'e göre şairi diğer sanatçılardan ayıran hususların başında, "öncelikle kullanılan malzemenin farklılık göstermesi"* gelir. O, "şairin malzemesi dildir, bu dili de kendisi yaratır."* derken şairin, günlük dilde kullanılan kelimelere yeni anlamlar yüklediğini, kelimelerin çağrışım değerlerinden yararlandığını ifade eder. Şairin "yoğun söyleyen insan"* olduğunu söyler ve bu durumu Yaşar Kemal ve Karacaoğlan'ı karşılaştırarak şu şekilde örneklendirir: "Yaşar Kemal'in İnce Memed romanında sayfalarca tasvirini yaptığı Torosları Karacaoğlan bir şiir ile anlatıvermiştir. Şair öz ve derin söyleyen bir sanatçıdır. Şiir resme, heykele, baleye tiyatro, sinema ve diğer sanatlara göre insanın duygu, düşünce ve hayal gücünü daha çok geliştirir."*

2.8. Şairin Misyonu

Arif Eren'e göre şairin birinci ve asli görevi "güzel şiir söylemektir."* Diğer görevlerinin hepsi bundan sonra gelir. Ayrıca Arif Eren: "Şair aynı zamanda bir dil ustasıdır. Mensup olduğu milletin dilini en iyi şekilde kullanmakla yükümlüdür. İnsanların duygu, düşünce ve hayal gücünü besleyen, geliştiren, milletin dilini, dinini, tarihini, örfünü, âdetini vb. moral değerlerini estetik bir anlayış içinde yaşatan sanatçıdır. Yunus Emre olmasaydı İslamiyet, şiire bu kadar güzel giremezdi."* derken şairin toplumsal yönüne de işaret etmektedir. Çünkü şair de bir toplum içinde yaşamaktadır. İçinde yaşadığı toplumdaki etkilenir.

Şairin toplum içindeki yerini, toplumun şaire değer vermeyişini "Yalnızlık" şirinde şu şekilde dile getirmektedir:

*"Düşün ki şairsin, yeni şiirlerin var
İnsanları sağır bir yerde, kime okursun
Yağmadıktan sonra neye yarar
Diyelim gökyüzünde bulutsun"*¹

Şairin bir misyonun olması gerektiğini de yağmur- bulut metaforu ile ifade eden Arif Eren yağmuru olmayan bulut ile topluma bir faydası olmayan şair arasında bir benzerlik kurar. Nasıl ki yağmur toprak için faydalı ise, onu bereketlendiriyorsa şair de etiyile kemiyle toplumun malı olmalı, toplum için çabalamalıdır.

Şair isterse şiirlerini yağmur gibi yağdırsın toplum tarafından anlaşılmıyorsa,

1 EREN Arif, Zaman Yerinde Durmaz, Öncü Kitap, Ankara, 2006, s.42

okunmuyorsa bunun bir kıymet-i harbiyesi yoktur. Bu durumu yağmur- bulut imgesi ile dile getiren Arif Eren toplumsal problemleri işlerken sanatı ikinci plana atmaz. Onun için estetik kaygı her zaman ön plandadır.

Arif Eren, şairin görevlerinden birisinin ve en önemlisinin de diline sahip çıkması olarak görmektedir: “Şiir öyle bir kavram ki bir memleket büyük şair yetiştiremiyorsa büyük şairlerinin eserlerinden istifade edemiyorsa o memlekette dil yok olur. Zamanla bu dil büyük şairler yetiştiren milletlerin dilinin etkisi altında kalır. Hatta yok olabilir. Şairin birinci gayesi diline sahip çıkmaktır. Şairin diğer görevleri ise dili canlandırma, kanatlandırma ölü kelimeleri şiirde kullanarak onları şiirde yaşatmaktır. Şair mensup olduğu dilin kültürünü, sanatını, estetiğini iyi bir şekilde işleyecek. Nesiller arası kuşaklara devredecek. Şair daima taze olanları söyler. Yenilik daima ilgi çekicidir. Demek ki şair insanlara yeni duygular, düşünceler aktarıyor ve İnsanı da böyle düşünmeye yönlendiriyor. Diğer bir sebep insanın hayal gücünü artırır. Şair bütün bunları kendi zekâsında, kendi üslubunda milletine tekrar aktaracaktır. Mesela Arif Nihat Asya'nın “Bayrak” şiiri. Bayrak hakkında kitaplar yazılsa Arif Nihat Asya'nın “Bayrak” şiiri kadar olamaz. Demek ki şair milletine, diline, âdetine, tarihine hepsine sahip çıkacak. Bunları da milleti usandırmadan hep taze söyleyecektir.”¹

2.9. Şiir Tanımı

Necip Fazıl poetikasında:” “Şiir nedir?” suali çok eski ve pek çetin. Bu sual insanogluna Aristo'dan bugüne kadar duman kıvrımlarındaki muadelenin tesbiti kadar zor göründü.” der.

Gerçekten de şiir edebiyatın en zor alanıdır. Hele şiirin tanımını yapmak daha da zordur. Birçok sanatçımız bu ifadeleri kullansa da bir slogan haline gelen, akıllarda kalan bir şiir tanımı yapmışlardır: Ahmet Haşim:” Şiir, söz ile musiki arasında sözden ziyade musikiye yakın mutavassıt bir lisandır.” der.

Necip Fazıl:” Bizce şiir, mutlak hakikati arama işidir.” der.

Asaf Halet Çelebi: “En umumi manada şiir güzelliğe varmak için kelimeleri tertip etme sanatıdır.” der.

Abdülhak Hamid: “En güzel, en büyük, en doğru şiir bir hakikat-i müdhişenin tazyiki altında hiçbir şey söylememektir.”

Arif Eren, şiir yazması kadar aynı zamanda şiir üzerine düşünen, şiirin teorisini yapan bir şairdir. Her ne kadar da şiirin bir tarifinin yapılamayacağını söylese de, şiirden ne anladığını orijinal ifadelerle söylemekten de geri durmamıştır.

Şair Arif Eren Ayna dergisine vermiş olduğu röportajında şiiri şu şekilde tanımlar: ”Şiirin kesin bir tarifi yapılmamıştır. Yapılanlar da eksik bir taraf kalmış olmalı ki hâlâ şiirin tarifi yapılıyor. Bu nedenle tarif yerine, şiir denilince ne anladığımı söyleyeyim: Şiir, yeni açmış bir çiçeğin, solmamak şartı ile rengi ve kokusudur. Şair de o çiçeğin renk ve kokusunu en üst düzeyde fark edebilen sanatçıdır. Şiir, kelimeleri en iyi şekilde kullanma sanatıdır.”²

1 KARAKOÇ Oğuz, Edebiyatımıza Gönül Verenler Programı

2 Ayna Dergisi (KSÜ Öğrenci Derneği Dergisi, Yıl 4, Sayı: 8

Arif Eren başka bir şiir tanımında: “*Şiir, ses ipine söz asmaktır.*”¹ der.

Bu tanım oldukça orijinal ve derin manalar içeren bir tanımdır. Bu tanıma göre, şiirde öncelikli olan sestir. Söz sonra gelmektedir. Ses duyulur, söz ise anlaşılır. Ses şiire, söz ise nesre aittir. Şiirde sesi ön plana çıkarması bakımından bu tanım ile A. Haşim'in “*Şairin lisanı nesir gibi anlaşılacak için değil, fakat duyulmak üzere vücut bulmuş, musiki ile söz arasında, sözden ziyade musikiye yakın mutavassıt bir lisandır.*” tanımı arasında benzerlik kurmak mümkündür. Tabii biz burada bu tanımın Ahmet Haşim'den etkilenecek şekilde yapılan bir tanım olduğunu söylemiyoruz. Sanata aynı pencereden bakan sanatçılar arasında bu tür benzerliklerin olması gayet doğaldır. Bu benzerlikler asla bir şairi küçültmez aksine daha da yüceltir.

Divan şiirinde şiir için nazım kelimesi kullanılırdı. Nazım ise Arapçada “*ipliğe inci dizmek*” anlamına gelmektedir. Bir şiirde kelimeler rastgele yana getirilmez. Kelimelerin birbirini anlam, ses ve duygu değeri bakımından tamamlaması gerekir. Arif Eren'in yukarıdaki tanımında şiirle ilgili vurguladığı bir diğer husus da budur. Yani şiirde her kelimenin bir bütünün parçaları olması, hiçbirinin şiirde fazla gibi bir algı oluşturmaması, kelimelerden birinin çıkarılması ile şiirdeki bütün anlamın ve yapının bozulmasıdır. Arif Eren, *Zaman Yerinde Durmaz* şiir kitabındaki “Bir Kuştur Zaman” adlı şiirinde insan yüzündeki uyumla şiirde kelime seçimindeki titizlik, kelimeler arasındaki ahenk bakımından bir benzerlik kurar.

“*Yüzde kaşlar nasıl yakışmışsa gözlere
Dil konuşurken öyle olmalı kelimeler*”¹

Yüz, Allah'ın tüm esmasının görüleceği bir yerdir. İnsan yüzünde bir ahenk bir uyum vardır. Her şey yerli yerine ilahi bir tanzimle yerleştirilmiştir. Sadece insan yüzünde değil tüm âlemde bir düzen ve uyum vardır. İşte bu uyumun edebi metin için de olması gerektiğini savunur.

Başka bir tanımında: “*Şiir maddeden ziyade, gözün, kulağın dışında hayal gücüyle hafızayla konuşabilmektir.*”² derken şiirde hayal gücünün önemine vurgu yapmaktadır.

2.10. Şiirin Özellikleri

Arif Eren iyi bir şiirin özellikleri hakkında şunları söyler: “*İyi şiirde muhakkak bir buluş, kişisel imgeler ve duygusallık olmalıdır. Şiir tebliğ değil telkindir. Şair her yazdığını şiir kabul etmemeli, bu hususta titiz davranmalıdır. Şiirde kelimeler rastgele yer almaz. Bir edeb içinde yerli yerine yerleşmeyince ses, duygu ve çağrışım özelliklerini kaybeder. Kelimelerin bu özellikleri, şiirde taşıdıkları anlam kadar önemlidir. Onun için şiir dili okuyucuyu büyüleme, yüreğinde ve beyninde estetik duygu ve düşünce hissettirme gücüne sahiptir.*”²

Şair kelimeleri bir kuyumcu titizliği ile seçer. “*Bunu Yahya Kemal ve Necip Fazal'ın şiirlerinde örneklerle açıklayalım. Yahya Kemal Rindlerin Ölümü şiirinde:*

1 EREN Arif, *Zaman Yerinde Durmaz*, Öncü Kitap, Ankara, 2006, s.12

2 Ayna Dergisi (KSÜ Öğrenci Derneği Dergisi, Yıl 4, Sayı: 8

*“Ve serin seröiler altında kalan kabrinde
Her seher bir gül açar; her gece bir bülbül öter”.*

Bu beyitte” serin” kelimesi ilk yazıldığında” siyahtır”. Şair siyah kelimesinin kabristanı sıkıntılı, karanlık bir hale getirdiğini düşünerek kelimeyi değiştirmek istemiştir. Çünkü burada büyük şair Şirazlı Hafız yatmaktadır. Şair siyah kelimesini serin kelimesiyle değiştirenince mısradaki mana birden değişmiş Şirazlı Hafız yeşil, serin seröiler altında uyumaya başlamıştır.

Necip Fazıl’ın Beklenen şiirinde ise:

*“Ne hasta bekler sabahı,
Ne taze ölüyü mezar.
Ne de şeytan bir günahı,
Seni beklediğim kadar.”*

Bu şiirin de üçüncü mısrasındaki “taze” kelimesi ilk yazıldığında” şanlı “dır. Şair sonradan taze kelimesini kullanmıştır. Burada kelimenin değişmesiyle şiir anlam bakımından zenginleşmiş topraktaki haşarat için taze ölü eti uygun olmuştur.

Her kelimenin bir duygu ve çağrışım değeri vardır.” der.*

Arif Eren “Havuz” adlı şiirinde, şiirde özgünlük olması gerektiği, şairlerin kendilerine ait bir üslup oluşturma peşinde olmaları gerektiğini imgesel bir dille şu şekilde anlatmıştır:

*“Bu havuzun berrak suyunda
Alabalıklar huzur içinde yüzer
Bir başkasına benzemekten çekinir
Ayrı bir üslupla yüzer
Hiçbirinin melezi yok suyunda*

*Havuzun suyu aynı, dağ gölü gözüyle
Gene de has yavrular üretmek
Bir köşeli hüznün demek
Sevincin olur onları yüzerken görmek
Dünya gözüyle*

*Havuzlar yapılıyor büyüklü küçüklü
Rastgele sularla doluyor artık
Ustadan nasip almayan cıraklık
Her suda yaşamaz alabalık
Onun suyu saf köpüklü”¹*

1 EREN Arif, Görkemli Denge, Dolunay Yayınları, Kahramanmaraş, Mart 1996, s.64

Arif Eren'e göre şairin en büyük mutluluğu kimseye benzemeyen, bin bir hüznün sonucunda ortaya çıkardığı imgelerin, mısraların dillerde dolaştığını dünya gözü ile görmesidir. Bu durumu şair, balık- havuz imgeleri ile somutlaştırır. Havuzla kastedilen şiirdir. Alabalıkla kastedilen ise her şairin oluşturamayacağı özgün imgelerdir. Alabalık her suda yetişmez, yetişmesi için soğuk dağ gölü suyu, saf köpüklü su gereklidir. Özgün imgeler oluşturmak her şairin yapacağı bir iş değildir.

Son dörtlükte günümüz şiirine bir eleştirin de olduğunu görüyoruz. Arif Eren günümüz şairlerinin şiir havuzlarını rastgele sularla doldurduklarını, birbirlerini tekrar ettiklerini, özgün imgeler oluşturamadıklarını, bir ustanın nasip almadıklarını, geleneği bilmediklerini eleştirmektedir.

2.11. Şiirin Farklılığı

Arif Eren, şiiri diğer sanatlardan ayıran özelliklerle ilgili olarak şunları söylemektedir: “*Şiir nazım türüdür. Belirli birimleri vardır: (vezin, kafiyeye, redif, mısra, beyit, kıta) gibi. En önemli malzemesi kelimedir. Kelimelerin en iyi şekilde kullanılması gereken bir sanattır. Duygu ve hayal gücü üzerine kurulur. Tebliğ değil, telkin esasına dayanır. İmge ve söz sanatları ile duygu-düşüncüye kapalı ve bir derinlik kazandırır. İnsanların duygu, düşünce ve hayal güçlerini geliştirir. Şiirde her şey bir estetik anlayış içinde yapılır. Bu özellikleriyle şiir diğer sanatlardan ayrılmış olur.*”*

2.12. İlham mı, Çalışma mı?

İlham şairin cezbe halidir. Duygusal yoğunluklar yaşadığı andır. İlhamın tek başına şiir için yeterli olmadığını söyleyen Arif Eren çalışmanın, şiir üzerine kafa yormanın da gerektiğini söyler: “*İlhamın şiir yazmada önemli bir rolü var fakat ilham tek başına şiiri ortaya çıkarmaz. O ilhamı şiir yapan çalışmaktır. Şair o şiir üzerinde günlerce çalışacaktır. Şiir işlenerek en mükemmel şeklini aldığı zaman şiir olur. İlhamla çalışmak birbirinden ayrılmaz öğelerdir.*”*

Kendisinin nasıl şiir yazdığını ise şu şekilde ifade eder: “*İstediğim zaman şiir yazabilirim. İlham diye bir şey beklemem. Önce şiiri kafamda tasarlayıp kararım sonra üzerinde düşünmeye başlarım. Beğendiğim ilk mısra ya da ilk beyti bulabilmişsem artık şiir yazılmaya başlanmış demektir. Şiirde ne kadar iyi işçilik olursa o kadar iyi şiir ortaya çıkar. Şiir bittikten sonra bir süre bekletilmeli tekrar gözden geçirilip, eksikler varsa tamamlanmalıdır.*”*

Şairin, şiirle yatıp şiirle kalkması, şiiri yazdıktan sonra bir süre demlenmesini beklemesi gerektiğini ifade eden Arif Eren, şairin birçok denemeler yaptıktan sonra mükemmel şiire ulaşabileceğini söyler.

Arif Eren, şiir konusunda çok titiz davranır. Yaklaşık on yılda bir kitap çıkarması da bu titizliğinin bir göstergesidir. Onun şiirinin üç saç ayağı vardır: Mehmet Akif, Yahya Kemal ve Necip Fazıl. Bu şairlerin ortak özelliklerinden bir tanesi de şiir söz konusu olduğunda çok ince eleyip sık dokumalarıdır.

Şair şiir yazabilmek için belki gecelerce uykusuz kalacaktır. Birçok denemeler yapacak, masanın başına çivilenip kalacaktır. Çaresizlik içerisinde kıvrınacaktır.

Tam bu noktada “şair sabrı” imdada yetişecektir tutuşmayan o ilham kıvılcımını tutuşturmak için. O sabır ki daha önce birçok sarp engeli aşmıştır.

Şiir sevdalısına mutluluk yoktur. Onun beyni sürekli şiirle meşguldür. Ama doğum sancısı sona erip de şiir ortaya çıkınca, şair için bundan büyük mutluluk yoktur. Şairi mutsuz da eden, mutlu da eden hep aynı şeydir: şiir.

Arif Eren bunu “Hüzün Sürgünü” şiirinde şu şekilde dile getirir:

*“Hangi kapak altındasın uyku
Yine mıhlanıp kaldım masada
Sözünü tutmadı vefasız şiir
Sigara dumanından boğulacağım
Beynimi uyuşturmakta nikotinli zehir*

*Beliren şu ilhamın kıvılcımı
İstiyorum ya tutuşsun ya da sönsün
Olduğu gibi kalmakta kararlı
Bu inatla o mu, ben mi?
Bilmem kim çıkacak zararlı*

*Göreyim seni şair sabrım
Karşına çıkan bu engelin
Daha sarpını aştın sen
Beni naçar bırakma
Sana nasıl güveniyorum bir bilsen*

*Şiir sevdalısına mutluluk yok
Bir hüznün sürgünüyüm ben
Beynim her yeri sürekli gezinir
Ne kadar eziyet çektirse de
Mutluluk yine ondan gelir.”¹*

2.13. Şiirde Konu

Divan şiirinde her konunun şiire girmesi söz konusu değildir. Şiirin belli temaları vardır. Tanzimat döneminde Rezaizade Mahmut Ekrem’in “Zerrâttan şümûsa kadar her güzel şey şiirin konusu olabilir.” sözü şiirdeki konuların çeşitlenmesini sağlamıştır. Arif Eren edebi metinlerdeki konuları ikiye ayırır: şiirin konuları, nesrin konuları... Nesrin konularının şiire katılmaması gerektiğini savunur. Nesirde her türlü konunun rahatlıkla işlenebileceğini, şiirde ise lirizmi

1 EREN Arif, Hayatı Huzura Ayarlamak, Semih Ofset Matbaacılık, Ankara, 1985, s.24

yüksek konuların işlenmesi gerektiğini ifade eder: “*Duygu ve düşüncelerin coşkulu bir şekilde anlatılabileceği konular seçilmelidir. Aşk, özlem, gurbet, hüznün, doğa, tarih, kabramanlık, yalnızlık vb. gibi. Şiirin kolu her tarafa uzansa da nesrin konularını şiire sokmamak lazım. Aradaki farkı iyi ayarlamak gerekir. İnsanda heyecan uyandıran, hayal gücünü geliştiren, düşündüren ve etkileyen, şiir için uygun olan temalar işlenmelidir. Bu bakımdan şairler yukarıda belirttiğimiz ortak temaları işlemişlerdir.*”*

2.14. Şiirde Mana

Arif Eren, şiirde anlamın açık olmamasını, şiirin hemen kendini ele vermemesini, anlamını okuyucunun ruhunda bulması gerektiğini ifade eder. İyi şiir her okuyucunun kendinden bir şeyler bulduğu şiirdir. Şiirin tek anlamlı değil, çok anlamlı olmasının gerektiğini ifade eder. Her okuyucunun şiir bilgisine göre şiirden bir şeyler anlayabileceğini söyleyen Arif Eren, okuyucuyu düşünerek şiir yazılamayacağını, okuyucunun seviyesine inen şiirin yok olacağını savunur: “*Şiirde mana açık olmamalı. Anlam hemen kendini belli etmemelidir.*” *Şiir seçmek ve gizlemek sanattır*. Okuyucuyu düşünerek kendi anlayışı ölçüsünde yorumlayabilmelidir. Soyut ve Sürrealist şiirlerde olduğu gibi okuyucu bulmaca çözüyormuş hissine kapılmamalıdır. İyi şiir değişik anlamlarla yorumlanan şiirdir. Şiirde anlam derinliği bir çaba sonrası elde edilir. İyi şiir, şiiri anlayana hitap eder. Belirli bir sanat alt yapısı olan insana hitap eder. Şair yazarken okuyucuyu düşünmemeli. Okuyucu şiirin ve şairin seviyesinde değilse, şair okuyucunun seviyesine inmemelidir. Şiiri okuyucunun ayağına götürdüğümüz zaman şiir yok olur. Okuyucu zekâsı, yeteneği, yetişme tarzı ve öğrenimi kadar şiiri anlayıp yorumlayabilecektir.”*

Şiiri sanatın zirvesi olarak gören Arif Eren, şiirde anlamla ilgili olarak şunları söyler: “*Şiir, sanatın en doruk noktasıdır. Bu doruğa ulaşmak için çaba sarf edeceksiniz. Aynı zamanda soluklu olacaksınız. Demek ki çaba ve soluk... Düşünerek okumak ve belirli bir edebiyat kültürüne sahip olmak. Kelimeleri sözlük anlamı dışında yorumlamak bilgi ve becerisine sahip olmak gerekmektedir. Şiirde imaj ve söz sanatları vardır. Kelime anlamlarının daha kuvvetli ve zengin olması için bu iki unsur şiirde çok sık kullanılır. Bu iki unsur şiiri açıklıktan kapalı hale getirir. İyi şiir kapalı şiirdir. Kendini hemen ele vermez. Anlam bir çaba sonucunda ortaya çıkar. Bu yüzden şiir yazan ve okuyan insanların zekâları hep idmanlı haldedir. Hafızaları şiirden uzak kalan insanlara göre daha kuvvetlidir. Şiirin üstlendiği bir diğer önemli öğede insan duygu ve düşüncesine hassasiyet ve zenginlik kazandırmasıdır. Durum böyle olunca şiir okurken, biraz kafa yormaktan kaçınılmalıyız. Bunu yapacak irade bulamıyorsa, şiir yerine nesir okumak daha uygun olur.*”¹

Arif Eren’in “Selimiye” şiirini tahlil eden Şevket Bulut onun şiirindeki mana ile ilgili olarak şunları ifade eder: “*Usta ve tecrübeli şair A.Eren, sembol ve benzetmelerden yararlanan, oldukça kapalı şiirler yazan bir şairdir.*”²

1 KİREÇÇİ Tebernüş, Arif Eren’le Şiir Üzerine, Merhaba Gazetesi, Konya, 13 Mayıs 1996

2 Eren Arif, Hayatı-Sanatı-Şiirleri, Öncü Kitap, Ankara, Nisan 2010, s.94

2.15. Şiir Dili

Şiirin kendine has bir dilinin olduğunu, şiirselliği olduktan sonra her kelimenin şiire girebileceğini ifade eden Arif Eren, bir bilim terimi olan katarakt kelimesini bir şiirinde şu şekilde kullanmaktadır:

*“Duyarlı olması gereken yürek nasırlı
Görmesi gereken gözler hepten kataraktlı”¹*

*“Şiirin kendine özgü bir dili vardır. Müzikal bir dil. Kelimeler özenle seçilmeli. Akla değil, yüreğe seslenmelidir. Yalın, herkes tarafından anlaşılabilir, bol çağrışımlı, yıpranmamış, uydurma olmayan sözcükler kullanılmalıdır. Şairin üslubu kullandığı kelimelerle anlaşılır. İmge ve söz sanatlarında yer olan sözcükler şiirin iyi veya kötü olmasında söz sahibidir. Fonetik sanat eserlerinde dili en iyi kullanma yükümlülüğünü şair üstlenmiştir. Okuyucuyu rahatsız etmeyen, anlamı olan, uydurma olmayan, şair tarafından yerinde kullanılmış Türkçe kelimeler şiire girebilir.”**

Burada şairin üzerinde durduğu en önemli husus, şiirde kullanılacak kelimelerin öncelikli olarak Türkçe olması, okuyucuyu rahatsız etmemesi ve uydurma olmamasıdır.

Türkçeye âşık bir şair olan Arif Eren güzel Türkçemizi “*Ne Denir*” şiirinde şu şekilde anlatmaktadır:

.....
*“Oysa vadisinde beslenen
Irmak gibi akıyor dilimiz
Kıyısında yüzükoyun uzanıp
Kana kana bir içseniz*

*Nasıl ferahlar, hafifler insan
Türkçeyle sabun köpüğü olur öfke
Karları silkinen ağaçlar gibi
Bir ağırlıktan kurtulur, rahatladınız”²*

2.16. Şiir ve Edebi Sanatlar

Şiiri şiir yapan en önemli unsurların başında edebi sanatlar gelir. Türk edebiyatında Garip Hareketi dışındaki bütün oluşumlar şiirde edebi sanatları gerekli görmüşler ve şiir için elzem saymışlardır. Arif Eren de edebi sanatları şiir için gerekli görür. Şiirlerinde de edebi sanatları bol bol kullanmaktadır. Ancak edebi sanatları kullanırken okuyucuda zorlama havası oluşturmamanın önemli olduğunu da vurgulamaktadır: “*Edebi sanatlar şiirde derinliği, kapalılığı, çok anlamlılığı, çok yönlü- çok sesli olmayı sağlamak için kullanılır. Fakat bunu doğal yapmaktır gerekir, zorlama edebi sanat olmaz. Bunun kendiliğinden doğması lazımdır.*”*

1 EREN Arif, Zaman Yerinde Durmaz, Öncü Kitap, Ankara, 2006, s.35

2 EREN Arif, Hayatı Huzura Ayarlamak, Semih Ofset Matbaacılık, Ankara, 1985, s.33

*“Edebi sanatları, şiirde yeri geldiği zaman kullanırsın. Yani sırf sanat yapmak için kullanılmaz. Zorlama edebi sanat şiire zarar verir.”**

2.17. Şiir ve Musiki

Ahmet Haşim: “Şiir söz ile musiki arasında sözden ziyade musikiye yakın mutavassıt bir lisandır.” derken şiirde kelimelerin müzikal değerlerinin çok önemli olduğunu vurgulamıştır. İslamiyet öncesi şiirde de divan şiirinde de kelimelerin bu müzikal değerlerinden faydalanılmıştır. Bu müzikallik ise kafiye, redif, aliterasyon, asonans vs. gibi unsurlarla sağlanmaktaydı. Arif Eren, şiir ve musiki ilişkisi ile ilgili olarak: “Şiir kelimeleri, yürekte gelen çağrışımlı kelimelerdir. Şiirde vezin (Hece ve aruz), kafiye, redif, aliterasyon, asonans, tekrar, nakarat mısra-beyit şiirde musikiyi meydana getirir. Bazen bu musiki sağlansın diye aynı kelime bir mısrada arkası arkasına tekrarlanır. Fonetik sanat eserleri içinde şiirle musiki hep iç içe olmuştur.”* der.

Şiiri nesirden ayıran en temel hususun musiki olduğunu söyleyen Arif Eren bu konu ile ilgili olarak şunları da eklemektedir: “Şiiri nesirden ayıran en temel unsur musikidir, abenktir. Ahmet Haşim: “Şiir sessiz şarkıdır.” diyor. Aynı şair “Şiir nesre çevrilmez.” diyor. Çevirince musiki kayboluyor ve şiir kalmıyor. Her büyük şair abenge ve musikiye çok büyük önem vermiştir. Bu aliterasyonlarla, asonanslarla olur. Ritim, şiirde kafiye ve veznin uyum sağlamasıdır. Bu saydıklarım büyük şiiri oluşturuyor. İşte bundan sonra şair istenen kusursuz şiiri yapacaktır”*

2.18. Şarin Bir Ustaya veya Bir Edebiyat Ekolüne Bağlanma Düşüncesi

Arif Eren, şiirde de bir ustalık çıraklık ilişkisinin olması gerektiğini, edebi mektepleşmelerin şiire bir katkıda bulunmadığını, bunun da subjektif olup objektif olamamalarından kaynaklandığını savunur: “Halk şiirinde ustalık çıraklık var. Çırak önce usta yanında yetişiyor, saz çalmayı öğreniyor, sonra da şiir söylemeyi. Zanaatta ustalık-çıraklık ilişkisinin ne denli önemli olduğunu bilmeyen yoktur.”Ustanın çekici bin liradır.” atasözümüz bu ilişkinin önemini vurgular. Sanat, zanaattan daha yüksek bir seviyede olsa da şiirde de ustalık ve çıraklık önemlidir. Usta bir şairin gözetiminde şiire başlayan bir genç şair şiirin temelini daha sağlam kurar. Daha kısa zamanda eksiklerini azaltma imkânı bulur. Kendisinin ancak yıllar sonra görebileceği şiir hatalarını usta şairden öğrenerek bir daha aynı hataları yapmamaya özen gösterir. Bunlardan daha önemlisi şiirde titizliği ve sabrı öğrenir. Kalfalık dönemini tamamladıktan sonra ustanın etkisinden kurtulmak şarttır.”¹

“Cumhuriyet Dönemi edebi topluluklar Yedi Meşaleciler, Garip Akımı (Birinci Yeni), Hisarcılar, Toplumsal Gerçekçiler, Maviciler, İkinci Yeniciler olarak adlandırılır. Aynı görüş ve şiir anlayışını paylaşan şair ve yazarların bir dergi etrafında toplanarak sanatlarını devam ettirmeleridir. Her edebi topluluk bir önceki toplulukta eksik taraflar gördüğü için, onlara tepki olarak yeni bir edebi topluluk kurmuşlardır. Bunların arasında önemli isimlerin yanında sadece toplulukta ad olarak kalan şairlerde vardır. Bu topluluklar zamanla dağılmış, önemli olanları sanatlarını devam ettirmişlerdir. Bence bu edebi topluluklar şiire çok da bir şey katmamıştır.”*

1 ŞAHİN Durdu, Şair Arif Eren ile “Şiir Çiçeğin Rengi ve Kokusudur”, Gündüz Gazetesi, 12 Mart 1995

Arif Eren, şiir için eğitimi şart görür: “Eğitimsiz hiçbir şey olamayacağı gibi, şiir hiç olmaz. Divan, Halk ve Modern şiirimizin bütün incelikleri bilinmeden, iyi şiir yazılmaz. Eğitim bu anlamda olduğu zaman önemli katkılar sağlar. Halk ozanların bir kısmı, eğitim görmeden de gezip, görüp, öğrenerek Allah vergisi yetenekleri sayesinde şiir söylüyorlar.”*

2.19. Şiir ve Gelenek

Şairin geleneği çok iyi bilmesi ve içselleştirmesi gerektiğini söyleyen Arif Eren: “Gelenegi bir tarafa itip görmemezlikten gelmemeli, bilakis gelenekten faydalanarak, eserlerine çağdaş bir kimlik kazandırmalıdır. Dünü inkâr edenlerin yarını olmaz, anlayışına bağlı kalarak geçmişin zaman imbiğinden süzölmüş birikimini günümüze taşıyarak ondan faydalanmalıdır.”¹

Şairin asla benliğinden, kökünden kopmaması gerektiğini, kökünden kopan şairin topluma yabancılaşacağını “Benlikten Kopmak” şiirinde şu şekilde ifade etmiştir:

Düşünülmeye gereken şeyleri

Düşünmediniz

Geçmiş zamana bir bakınız

İyi başlangıçları sonuna dek

Bir türlü devam ettiremediniz

Bazı hataları kendi ellerinizle

Kundaklayıp beşiklerde salladınız

Bir de

Çabuk büyüsün diye

Tutup ninniler söylediniz

Kendi varlığınızı fark etmeden

Bir akıntıya kapılıp gittiniz

Güzeli model almak varken

Bir yanlışlıkla

Çirkin olanı resmettiniz

Azalan bir şeyler var benliğinizden

Bu üzücü olgunun

1 Ayna Dergisi(KSÜ Öğrenci Derneği Dergisi), Yıl 4, Say:8, Güz 2001

Farkında bile değilsiniz

Kökü susuz kalan ağacın

Dalları bir daba vermez filiz¹

Arif Eren'in "Dört Mevsimden Hatıralar" adlı şiirini tahlil eden Şevket Bulut onun gelenekle ilişkisi ile ilgili olarak şunları söylemektedir: "*A.Eren yerinde saymayan, geçmişten güç alarak geleceğe sağlam adımlar atan bir şairdir. Bakan körlerden olmadığı gibi, düşünmesini bilen ve düşüncesini şiire döken insandır.*"² der.

2.20. Şiirde Vezin ve Kafiye

Şiirde vezin ve kafiyenin şart olmadığını, vezin ve kafiyenin dışında da şiirde ahengi sağlayan unsurlar olduğunu vurgulayan Arif Eren, bu iki unsurun şairin yaratıcılığını sınırlandıracağı görüşüne katılmaz. Hece veznini kullanıp da sanat değeri çok yüksek şiirler yazan şairlerin buna en güzel kanıt olduğunu ifade eder: "*Şiirde vezin ve kafiye şairin yaratıcılığını sınırlamaz. Hece vezniyle yazan önemli şairlerimiz vardır. Şiirlerinde önemli buluş ve orijinal imgeler vardır. Halk şairlerimiz hece vezinli, kafiyeli ve yarı kafiyeli şiirler yazmışlardır. Vezin ve kafiye şiirde ahengi sağlayan unsurlardır. Bir hususu da belirtmek gerekir: Şair, vezin ve kafiyeyle fazla bağlı kalmamalı şiirini duygu ve düşünce bakımından derinleştirmelidir. Şiirde duygu ve hayal gücüne önem vermeli, vezin ve kafiyeyi bir araç olarak kullanmalıdır.*"³

Oğuz Paköz "Arif Eren ve Sanatı" adlı yazısında onun vezin ve kafiye karşısındaki tutumu ile ilgili olarak şunları yazmaktadır: "*Bizde şiir ölçülü olur, ölçüsüz olur, uyaklı olur, uyaksız olur. Arif Eren'de şiir, kalıpsız, ölçüsüz, uyaksız gibidir. Ama gizli gizli bir uyak, gizli gizli bir ölçü ve kalıp vardır Arif Eren'in şiirlerinde.*"³

2.21. Şiir ve Toplum İlişkisi

Arif Eren kendini toplumdaki soyutlamaz. Toplumun bir bireyi olduğunun her an bilincindedir. Kendi fildişi kulesine çekilip oradan ahkâm kesmez. Kendini bir cam fanusun içine hapsetmez. Toplumdan kendini tecrit etmez. Bir insan olarak içinde yaşadığı toplumun her katmanından insanın her türlü duygu ve düşüncesini onun eserlerinde görmek mümkündür. Acısıyla, tatlısıyla bir hayatın içinde yaşayan şairin topludan etkilememesinin imkânsız olduğunu vurgulayan A.Eren, toplumsal mevzuların şiirin özüne zarar vermeden şiirde işlenebileceğini vurgular. Bunun ise ancak ustalıklı olabileceğini söyler. Sanat, sanat için mi? Toplum için mi? Tartışmalarının edebiyatımıza bir fayda sağlamadığını şöyle ifade eder: "*Şiir önce yazıldığı dili sonra da o dilin kültürünü temsil etmelidir. Bu anlayış içinde duygu ve düşünceye özgürlük, estetik derinlik getirmelidir. "Sanat sanat içindir.", "Sanat toplum içindir.", "Sanat inanç içindir." kavramları yararlı olsaydı münakaşası günümüze kadar sürüp gelmezdi. Hala tartışıldığına göre, demek ki bir yarar sağlayamamıştır. Bundan sonra da sağlayacağını sanmıyorum.*"⁴

1 EREN Arif, Zaman Yerinde Durmaz, Öncü Kitap, Nisan 2006, Ankara, s.30

2 Eren Arif, Hayatı-Sanatı-Şiirleri, Öncü Kitap, Ankara, Nisan 2010, s.98

3 Eren Arif, Hayatı-Sanatı-Şiirleri, Öncü Kitap, Ankara, Nisan 2010, s.114

4 ŞAHİN Durdu, Şair Arif Eren ile "Şiir Çiçeğin Rengi ve Kokusudur", Gündüz Gazetesi, 12 Mart 1995

“Şair toplumsal konuları işlerken bir ideolojiye saptırılmamalı toplumsal sorunları duygu ve hayal gücünün yarattığı bir estetik içinde söylemelidir. Toplumsal şiir yazacağı diye Nazım Hikmet ve Hasan Hüseyin’ de olduğu gibi ideolojik şiirler yazmamalıdır. Şair, fikir ve düşünce olarak toplum sorunlarını bir ideolojik çatışmaya girmeden, estetik bir anlayış içinde söylemelidir.”*

Şairin toplum tarafından anlaşılmadığını, ona yeterince değer verilmediğini düşünen Arif Eren, bu durumu “Bir Garip Ağaç” şiirinde ağaç- meyve imgesini kullanarak şu şekilde ifade eder:

*“Olgun meyvelerini koruyamaz ağaç
Kuşlar gagalar, rüzgâr sallar
Akli başından gider ağacın
Daha kötü durumlara düşmeden
Bir insan elinde tarafından
Toplansın diye can atar dallar*

*Yapraklar kundaklar, dallar bağrında saklar
Sabredilmez bir nazla
Olgunlaştır meyveler
O yetkin şeklini aldıklarında
Bir rüzgârlı dağ yamacında
Kuşa kurda yem olmaktan üzümler
Olgun meyvelerin sancısını bilir ağaç
Bir çaresizlik içinde kıvrılır
Gelir de
Birileri toplar diye
Hayal kuran garip ağaç
Gör ki talihine sızlanır.
Kış geçince bu talihlessiz ağaç
Aynı serüveni
Tekrar yaşayacaktır
Mutlu hayallerle geçecek zaman
En olgun şeklini alınca meyveleri
Yine kurda kuşa yem olacaktır.”¹*

Kendisi köyde yetişen, köy hayatını bilen birisi olmasa da köyü birçok şiirinde canlı tablolar halinde gerçekçi bir bakış açısı ile vermeyi başarmıştır. Köylerin ihmal edilmesini, kalkınmanın köylere önem vermekle sağlanacağını “Acı Görüntü” şiirinde şu şekilde dile getirmektedir:

1 EREN Arif, Hayatı Huzura Ayarlamak, Semih Ofset Matbaacılık, Ankara, s.40

İKİNCİ SALON / IV. OTURUM

*“Daha harita nüfusuna yazılmamış
Anadolu'mun yol gitmez köyleri var
Bir salgın hastalık gibi
Ondurmaz bu yerleri sahihsizlik
Şehir yüzü görmeden ölmüş
Binlerce Mehmet anası
Alınlarına mı yazılı bu talihhsizlik*

*Yıldızlardan çok uzaktır buralar
Fildişi kulelerine çekilen şehirler
İnsandan daha merhametli tabiat olayları
Ektiğini geri verir kar
Yıktığı ağacı götürmez rüzgâr
Toprağını kıyıya bırakır sel
Köylünün çilesini düşünen mi var*

*Köylere çevrilmezse bu yürekler
Bilgi ekilmezse o kıraç kafalara
Elbette azalacak suyu değirmenin
Ve döndürmeyecek taşını
İki dünyada da horlansın sebep olanlar
Çağ aşan bir ülke olmak için
Türkelî'nin var mı bir noksanı”¹*

Arif Eren'in şiiri ile ilgili bir değerlendirme yapan İlhan Geçer onun toplumculuğu ile ilgili olarak şunları kaydetmektedir: “Arif Eren birtakım yavan mısralar sıralayıp sosyal davaların savunucusu, akımların öncüsü pozisyonunda değil, ideoloji çıkırtkanlığı, laf ebeliği yerine gerçek şiirin kapılarını zorlamayı yeğ tutmuş. Zaten şiiri kendisine dert edinen, onu birtakım maksatlar uğruna harcamayan şairlerin başarısı her zaman elle tutulur gözle görülür olmuştur.”²

“Sosyal olayları karamsarlık, çıkırtkanlık ya da bir doktrin görüşle halletmek mümkün değildir. Bu yöntemleri uygulamak isteyenlerin de gayesi ortalığı karıştırmak ve etrafi karartmak içindir. Çözüm bekleyen sosyal konuların temeline inilerek doğru teşhisler konulmalı, yabancı ideolojilerle değil, milli ve ruhçu bir anlayış içinde düzeltilmelidir. Aksi taktirde göz hastalığının reçetesi kulak ağrısına kullanılmış olunur ki bu da daha kötü sonuçlar doğurur.”³

1 EREN Arif, Zaman Yerinde Durmaz, Öncü Kitap, Ankara, Nisan 2006, s.46

2 Eren Arif, Hayatı-Sanatı-Şiirleri, Öncü Kitap, Ankara, Nisan 2010, s.23

3 ŞAHİN Durdu, Şair Arif Eren ile “Görkemli Denge” İsimli Eseri Üzerine Konuşma, Gündüz Gazetesi, 15 Mart 1997

18.04.1996 tarihinde Türkiye gazetesindeki köşesine Arif Eren'i taşıyan Sevim Çokum onun toplumculuğu ile ilgili olarak şunları söyler: *"Arif Eren'in bazı şiirlerinde toplumcu bakışı buluyoruz. Ne var ki bağırılmaz bu şiirler. Usulünce ve derinlemesine söyler. Nefret etmez ve ettirmez. Yurt sevgisi, insan sevgisi de böyle olur zaten."*¹

Arif Eren'in "Mayın Gibi Kuşattı Kar" şiirini tahlil eden hikâyeci Şevket Bulut onun toplumculuğu ile ilgili şunları kaydetmektedir: *"Milliyetçi ve ruhçu bir sanat anlayışına sahip. Çığırkanlığa kaçmadan bazı sosyal konuları, şehrin bunaltıcı yaşantısını kendine has sade bir dil ve sembollerle, bilgiçliğe kaçmadan gözler önün seriyor. Bunu yaparken sanatından taviz vermiyor ve manzume çizgisinin üstünde kalmasını da biliyor."*²

2.22. Şiir Siyaset İlişkisi

Arif Eren'e göre bu konuda şöyle; *"Şair siyasete girmemelidir. Şiir siyasete bulaşırsa saftığını, güzelliğini kaybeder. Sanatçı özgür ve yaratıcı insandır. Bir görüşün emrinde eğilip bükülmemelidir. Sanatçı sözünü esirgemeyen insandır. Bundan dolayı siyasete giren sanatçılar başarılı olamamışlardır."** der.

Siyasetin ve siyasilerin durumlarını "Hep Aynı Oyun" adlı şiirinde, siyasileri telde oynayan bir cambaza benzeterek şöyle anlatmaktadır:

"Böyle kalabalık seyirci varken

Telden, hiç iner mi cambaz

"Her zaman aynı oyunu

Kılık değiştirerek oynamayı

Kendine meslek edinmiş hilebaz

Direkler arasına ellerinle çektiğin tele

Merdiven olursun, basa basa çıkar

Her çıkışın bir inişi olduğunu

Aklına getirmez sonra

Merdiveni bir tekmede yıkar

Üstünde yürüdüğü tel aşındıkça

Yenisini bağlatır direkler arasına

Tek düşüncesi kırılmasın tel

İnmeye hiç niyeti yok

Tuz bassan da yarasına

1 Eren Arif, Hayatı-Sanatı-Şiirleri, Öncü Kitap, Ankara, Nisan 2010, s.73

2 Eren Arif, Hayatı-Sanatı-Şiirleri, Öncü Kitap, Ankara, Nisan 2010, s.85

*Böyle şakşakçı seyirci varken
Telden ne diye insin cambaz
Aynı oyunu yenidir diye
Değişik kılıkla oynamayı
Bir kere meslek edinmiş hokkabaz”¹*

2.23. Şiirin Gayesi

Arif Eren'e göre şiirin birinci gayesi insan duygu, düşünce ve hayallerinin özgün bir şekilde anlatılmasıdır: “Şiirde her şair mükemmelliğe ulaşmak ister. Şairin en önemli gayesi iyi şiir söylemektir.”²

*“Şiirin gayesi, duygu ve düşüncüyü yürekte gelen kelimelerle orijinal bir şekilde söylemektir. İnsanların duygu, düşünce ve hayal dünyasında, bir kelime sanatı olan şiirle güzellikler yaşatmaktır. Şiirde, her şair mükemmelliğe ulaşmak ister. Şairin en önemli görevi iyi şiir söylemektir. Zaten şiirin de gayesi budur.”**

2.24. Şiirde Millilik

Arif Eren'in şiirlerinde milli manevi hayatımıza ait temaların çok iyi şekilde şiire sindirilerek işlendiğini görüyoruz. Onun şiirini okurken bazen Malazgirt Ovası'nda Alparslan'ın ordusunda bir akıncı, bazen de bir 10 Kasım sabahı atasının resmine gözlerini çivilemiş bir Elif olursunuz. “Şair milli değerleri şiirleriyle kuşaktan kuşağa aktaran sanatçıdır “Milli şair, dilimizi, dinimizi, tarihimizi, örf ve adetlerimizi kısacası bizi biz yapan değerlerimizi kendisine dert ve konu edinen şairdir. Bu şairlerin söylediği şiirlere milli şiir denir.

Milli sanatkar, kalıcı eserlerle kendi kültürünü yarımlara taşıyan insandır. Şiirde ve sanatta kendi yaşayışımızı örnek alan, milli kaynaklarımızı yabancı sanat etkilerinden koruyan, memleket konularını işleyen sanatkâra milli sanatkar denir.”³

2.25. Şiirde Gerçeklik ve Kurmaca

Şairin şiirde kurgu ve gerçekliğin oranını çok iyi ayarlanması gerektiğinin altını çizen Arif Eren, bu oranın bozulması şiirin kaybolmasına yol açacağını, aşırı kurgunun şiiri masala dönüştüreceğini vurguluyor. “Şiir bir hesap işi değildir. Gerçekçi olacağım diye şiiri hayal gücünden ve duygusalıktan koparırsak, nesir olur. Şiir tebliğ değil bir telkin işidir. Fazla kurgu şiiri masal yapar.”*

2.26. Şiirin Kaynağı

Şiirin kaynağı olarak da Arif Eren, “tarihimizi, destanlarımızı, kahramanlarımızı, Halk şiirimizi, Divan şiirimizi, yaşadığımız coğrafya ve moral değerlerimizi”⁴ görmektedir.

1 EREN Arif, Görkemli Denge, Hep Aynı Oyun, Do-lunay Yayınları, 1996, Ankara, s.58

2 ŞAHİN Durdu, Şair Arif Eren ile “Şiir Çiçeğin Rengi ve Kokusudur”, Gündüz Gazetesi, 12 Mart 1995

3 ŞAHİN Durdu, Şair Arif Eren ile “Şiir Çiçeğin Rengi ve Kokusudur”, Gündüz Gazetesi, 12 Mart 1995

2.27. Şiir ve Fikir

Arif Eren şiirlerinde bir ideolojinin çığırkanlığını yapmaz. Nasıl ki her insanın bir ideolojik tavrı varsa, şairinde olması kadar doğal bir şey yoktur düşüncesindedir. Ancak şairin şiirlerinde ideolojisini ön plana çıkarmaması gerektiğın ifade eder. “Şiirde fikir ön plana çıkmamalı, ön plana duygu ve hayal gücü çıkmalıdır. Fikir duygu potasında eritilerek şiirde yerini almalıdır. Şiir didaktik değil lirik olmalıdır.”*

“Şiirinde lirizm ile fikir birbiri ile kaynaşmış bir durumdadır. Fikir hiçbir zaman didaktik bir kimlik kazanmaz. Fikir ve lirizm şiir potasında kaynayıp, süzgeçten geçtikten sonra ölçü kalıplarında şekillenir.”¹

2.28. Etkilendiği Şairler

Arif Eren'in şiirinin üç saç ayağı vardır: Mehmet Akif, Yahya Kemal, Necip Fazıl. “Şairler birbirlerinin eserlerini okurken farkında olmadan birbirlerinden yararlanırlar. Aslolan tesir altında kalmamaktır. Kalındığı takdirde şiiri zarara uğrar.”²

“Etkilendiğim bir şair yoktur. Beğendiğim, çok okuduğum şairler var. Bunlardan bir kısmı: Fuzuli, Baki, Nedim, Şeyh Galip, Yunus Emre, Karacaoğlan, Erzurumlu Emrah, Seyrani, Mehmet Akif, Yahya Kemal, Necip Fazıl Kısakürek, Ahmet Muhip Dıranas, Arif Nihat Asya, Faruk Nafiz Çamlıbel, Cahit Sıtkı Tarancı, Orhan Veli, Oktay Rifat, Sezai Karakoç, Behçet Necatigil, Hilmi Yavuz, Mustafa Necati Karaer, Bahattin Karakoç vb.”*

“Arif Eren, şiirini mısra gücü üzerine kuruyor. Tıpkı Necip Fazıl, Yahya Kemal gibi. Mısralar üzerine bina edilen şiirler; mısraların beyitlerin yeri değiştirilse de güzelliğini yitirmez. Bütün kalıcı şiirler aynı özelliği taşır.”³

2.29. Günümüz Şiiri

Arif Eren, kitle iletişim araçlarının, özellikle internetin şiir üzerinde bozucu etkilerinin olduğunu şu şekilde ifade etmektedir: “İyi şairler eserlerini yazmaya devam ediyor. Her zaman okuyucuları vardır. Böyle soylu şairler her zaman olacaktır. Birde günümüzde internet şairleri türedi. Şiirle alakası olmayan manzumeler interneti işgal etti. Dileğimiz bunların arasından iyi şairlerin yetişmesidir.”*

2.30. Günümüz Şairlerinden Beğendikleri

“Kim iyi yazıyorsa, sanatı kim kutsal görüyorsa, kendini sanata adıyorsa onu beğenirim.”

3. SONUÇ

Şiirleri; *Dolunay*, *Türk Edebiyatı*, *Çınar*, *Hisar* vs. gibi birçok dergide yayınlanan Arif Eren, gerek şiirleri gerekse de şiirle ilgili düşünceleri bakımından

- 1 ŞAHİN Durdu, Şair Arif Eren ile “Şiir Çiçeğın Rengi ve Kokusudur”, Gündüz Gazetesi, 12 Mart 1995
- 2 ŞAHİN Durdu, Şair Arif Eren ile “Görkemli Denge” İsimli Eseri Üzerine Konuşma, Gündüz Gazetesi, 15 Mart 1997
- 3 Eren Arif, *Hayatı-Sanatı-Şiirleri*, Öncü Kitap, Ankara, Nisan 2010, s.101

İKİNCİ SALON / IV. OTURUM

son dönem Türk edebiyatının önemli temsilcilerinden birisidir. Onun;” Şiir, ses ipine söz asmaktır” ifadesi tamamen özgün bir tanımdır. O, sanatını bir ideolojinin emrine vermemiş, toplumsallık ile sanatsal kaygıyı güzel bir şekilde birleştirmiş şairlerdendir.

Arif Eren, yenilik yapacağım diye tuhaf söz oyunları yapmadan yeni olmayı ve yeni kalabilmeyi başarmıştır. Geleneğe sırtını dönmemiş, gelenekle modernin en güzel şekilde birleştirmenin yollarını aramış ve bunda da başarılı olmuştur.

Şiir söz konusu olunca çok titiz davranan Arif Eren, bir anlık duygulanmaların sonucunda ortaya çıkarılan metinlerin şiir olamayacağını, şiir üzerinde çalışmak gerektiğini, şiiri belli bir süre dinlenmeye bırakılmasını savunur.

Şiirde mananın çok açık olmaması gerektiğini ifade eden Arif Eren, şiirde derinlik oluşturacağım diye de birtakım söz oyunlarına girilmemesini, okuyucuya bir bulmaca çözüyormüş hissi uyandırılmamasını söyler.

KAYNAKÇA

Ayna Dergisi, Yıl:4, Sayı:8, Güz 2001.

EREN Arif, **Hayatı-Sanatı-Şiirleri**, Öncü Kitap, Ankara, Nisan 2010.

EREN Arif, **Zaman Yerinde Durmaz**, Öncü Kitap, Ankara, 2006.

EREN Arif, **Hayatı Huzura Ayarlamak**, Semih Ofset Matbaacılık, Ankara, 1985.

KARAKOÇ Oğuz, **Edebiyatımıza Gönül Verenler Programı**.

KİREÇÇİ Tebernüş, **Arif Eren’le Şiir Üzerine**, Merhaba Gazetesi, Konya, 13 Mayıs 1996.

KOLCU Ali İhsan, **Necip Fazıl’ın Poetikası**, Salkım Söğüt Yayınları, Erzurum, 2009.

MORAN Berna, **Edebiyat Kuramları ve Eleştiri**, İletişim Yayınları, İstanbul, 2002.

ŞAHİN Durdu, Şair Arif Eren ile “Şiir Çiçeğin Rengi ve Kokusudur”, **Gündüz Gazetesi**, 12 Mart 1995.

NOT: * Arif Eren’le 23.11.2012 Tarihinde Yapılan Görüşme Notları.

KURGU-GERÇEK ARASINDA BİR EDEBİYAT KİŞİSİ: MARAŞLI ŞEYHOĞLU SATILMIŞ

Yrd. Doç. Dr. İbrahim ERŞAHİN

Özet

Yakın Dönem Türk edebiyatının önemli metinlerinden olan “Han Duvarları” şiiri, sanat değeri yanında vücut bulduğu döneme ilişkin tarihi-sosyolojik-folklorik içeriğiyle de önem taşır.

Faruk Nafiz Çamlıbel’in söz konusu destan şiiri, aslında bir gelenek şiirinin (koşma) üzerine kurulmuş veya ona geniş bir zemin teşkil etmiştir.

Koşmada, cepheden memleketine dönen bir aşık-şair olan Maraşlı Şeyhoğlu Satılmış’ın dramı dile getirilmiştir.

Biz bu bildiri de eldeki veriler ışığında şiir kişisi Şeyhoğlu Satılmış’ın kurgu ile gerçek arasındaki durumunu irdeleyeceğiz.

Anahtar Kelimeler: Faruk Nafiz Çamlıbel, Han Duvarları, Aşık-Şair Tipi, Gerçek Kişi, Şiir Kişisi, Kurgu Kişi

1. Faruk Nafiz Çamlıbel ve Han Duvarları

Faruk Nafiz Çamlıbel, Cumhuriyet Dönemi’nin önde gelen şairlerindedir. Hecenin Beş Şairi’nden biridir. Kendisinin en çok bilinen eseri de Han Duvarları adlı destan şiiridir.

1.1. Faruk Nafiz Çamlıbel

Faruk Nafiz Çamlıbel 1898’de İstanbul’da doğdu. İlk ve orta tahsilini Bakırköy Rüşdiyesi ve Hadika-i Meşveret İdadisi’nde tamamladı. Bir süre tıp öğrenimi gördükten sonra okuldan mezun olmadan ayrıldı ve gazeteciliğe başladı. 1922’de Kayseri Lisesi’ne edebiyat öğretmenini olarak atandı. Kayseri, İstanbul ve Ankara’da uzun yıllar edebiyat öğretmenliği yaptı.

1946’dan 1960’a kadar Demokrat Parti İstanbul milletvekilliği yaptı. 27 Mayıs 1960 ihtilâlinin ardından kısa bir süre Yassıada’da kaldı. 1973’te Arnavutköy’deki evinde vefat etti.

Faruk Nafiz Çamlıbel şiirlerini Şarkın Sultanları (1918), Gönülden Gönüle (1919), Dinle Neyden (1919), Çoban Çeşmesi (1926), Suda Halkalar (1928), Bir Ömür Böyle Geçti (1932), Elimle Seçtiklerim (1935), Akarsu (1936), Tatlı

İKİNCİ SALON / IV. OTURUM

Sert (mizah şiirleri, 1938), Akıncı Türküleri (1938), Heyecan ve Sükûn (1959), Zindan Duvarları (1967), Han Duvarları (1969); tiyatrolarını Canavar (1925), Akın (1932), Özyurt (1932), Kahraman (1933), Ateş (1939), Dev Aynası (1945), Yayla Kartalı (1945) romanlarını ise Yıldız Yağmuru (1936) ve Ayşe'nin

Doktoru (1949) adlarıyla yayımlamıştır. (TDEA2, 1977, 114-116.)

Cumhuriyet devri şiirinin önemli akımlarından biri olan “memleket edebiyatı” tarzında şiirler yazan Faruk Nafiz Çamlıbel, halk şairlerinin yolundan giderek eserlerinde Anadolu manzaralarını ve insanlarını tasvir eder. Şiirlerinde “Anadolu'nun dilini konuşan” (TANPINAR, 1998, 376) Faruk Nafiz, halk ile aydını birbirine yaklaştıran Beş Hececiler'in temsilcilerindendir. (ENGİNÜN, 2001, 193)

Faruk Nafiz Çamlıbel, Anadolu coğrafyasını ve insanını tasvir ederken halk kültüründen faydalanır. Sade bir dille, halk şiiri şekilleri ve hece vezniyle kaleme aldığı şiirlerinde mahallî söyleyişlere de yer verir.

1.2. Han Duvarları

Yakın Dönem Türk edebiyatının önemli metinlerinden olan “Han Duvarları” şiiri, sanat değeri yanında vücut bulduğu döneme ilişkin tarihi-folklorik içeriğiyle de önem taşır.

Burada “Han Duvarları” adlı bu destan şiirde anlatılanları kısaca ifadeye çalışalım:

Eser, şairi temsil eden bir anlatıcının gözlem ve izlenimleri ile oluşturulmuştur. Şiirde resmi görevli olarak yolculuk yapan bir şehirlinin (Faruk Nafiz de edebiyat öğretmeni olarak ilk atandığı yer olan Kayseri'ye böyle bir yolculuk yapar.) bir kış sonunda (Şiirdeki “sekiz mart otuz yedi” ifadesiyle belirtilen tarih, miladi 1922 veya 1923 yılının Mart ayıdır.) Anadolu'da yaptığı bir yolculuk anlatılır.

Bu yolculuk at arabasıyla, muhtemelen Güney'den çıkarak “Ulukışla yolundan Orta Anadolu'ya” doğru yapılmaktadır.

Yolculuk yeşilden eser bulunmayacak ölçüde alabildiğine sarı bir coğrafyada ve bıkkınlık verecek denli uzayan bir atmosferde yapılmakta olup gurbet ve ayrılık duyguları içinde olan yolcuda sonunun yokluk olduğu duygusunu uyandırır.

Deve kervanlarının geçtiği bu güzergahta yol alan yolcunun, yol boyunca birbirini izleyen üç konaklama yerinde (Niğde civarında viran bir han, Araplıbeli'nde bir han ve İncesu'da bir han) parça parça okuduğu halk tarzındaki (koşma) bir gurbet ve hasret şiiri vesilesiyle bunu söyleyen aşık-şairin dramı hakkındaki duygu ve düşüncelerini görürüz.

Yolcunun görüp çarpıldığı ilk dörtlüğü için “bu dört mısra değil, sanki dört damla kandı” diye nitelediği koşma şu şekildedir:

*“On yıl var ayrım Kınadağı'ndan
Baba ocağından yar kucağından*

*Bir çiçek dermeden sevgi bağından
Huduttan hududa atılmışım ben”*

*Gönlümü çekse de yârin hayali
Aşmaya kudretim yetmez cibali
Yolcuyum bir kuru yaprak misali
Rüzgârın önüne katılmışım ben”*

*Garibim namıma Kerem diyorlar
Aslı'mı el almış harem diyorlar
Hastayım derdime verem diyorlar
Maraşlı Şeyhoğlu Satılmış'ım ben”*

Yolcu, ilk dörtlüğü okuduktan sonra gıyabında teselli ettiği aşığın kimliğini ve hikayesinin tamamını öğrendiğinde aynı durumda değildir. Çünkü vaziyet hazindir. “Bir kitabe kokusu”, yani ölüm kokusu duyulmaktadır. Bu yüzden “bahtına lanet olsun” diyerek isyan eder.

Nihayet son handan ayrılırken akibetini sorduğu aşık (Maraşlı Şeyhoğlu Satılmış) için hancının verdiği “kara haber”le (ölüm) yanar, gözleri yaşarır.

En sonunda ise aradan yıllar geçmişken bile yolda bir hana rastlayınca bu tür yerlerde gizlenen dertleri hatırlayarak irkildiğini ve gönlünün sızladığını söyler!..

2. Maraşlı Şeyhoğlu Satılmış

Maraşlı Şeyhoğlu Satılmış, Faruk Nafiz Çamlıbel'in Han Duvarları adlı destan şiirinde söz konusu edilen aşık-şairdir.

Anlatıcı “Rastlamıştım duvarda bir şair arkadaşına” (ÇAMLİBEL, 1985, 5) diyerek ona karşı aynı sanat ehli olarak duyduğu yakınlığı ifade eder.

Bazı söylenti ve yakıştırmaları saymazsak Şeyhoğlu Satılmış'ın gerçekten yaşamış bir kimse veya gerçek bir aşık-şair olduğuna dair bir bilgi bulunmadığını görürüz.

2.1. Şeyhoğlu ile İlgili Algılar

Bununla beraber Maraşlı Şeyhoğlu Satılmış hakkındaki “algı”lar farklılık gösterir. Bu doğrultuda araştırmacıların da üç tür tutum takındığını görüyoruz:

Onun yaşamış gerçek bir kişi olduğunu düşünenler olduğu gibi, Faruk Nafiz'in oluşturduğu bütünüyle kurgu bir şahsiyet olduğu görüşünde olanlar da vardır. Ayrıca bu ikisi arasında “mütereddit” durumda olanların bulunduğunu da belirtmeliyiz.

Öte yandan burada yer vereceğimiz yaklaşım ve değerlendirmeler bizim görebildiğimiz kaynaklarda yer alanlardır. Benzer yaklaşımlara sahip olup da bizim değerlendirmelerine ulaşamadığımız başka kişiler de bulunabilir.

2.1.1. Gerçek Olduğunu Dile Getirenler

a. Sait Emirmahmutoğlu (Rahmetli Kahramanmaraşlı doktor)

Coşkun Çokyığıt tarafından 1977-1978 yıllarında kendisinden dinlediğini söylenen ve başka kişilerin sonraki temaslarında bunu reddeden Emirmahmutoğlu, kendisine izafe edilen bilgiye göre Şeyhoğlu Satılmış'ı hasta bir jandarma teğmeni olarak İstanbul Gureba Hastanesinde görmüştür. (SİNANOĞLU, 1995, 99)

b. Hakan Sinanoğlu (Amatör Bir Araştırmacı)

Sinanoğlu konuyla ilgili olarak Şeyhoğlu'nun asıl adı Mehmet Yaman olup Mevlevi Şeyhi Selim (Yaman) Dede'nin evlatlığı olduğunu, hasta bir jandarma teğmeni olarak memleketine dönerken yolda (Malum handa) öldüğünü birtakım kaynak kişilere dayandırarak olduğunu söyler. (SİNANOĞLU, 1995, 98-100)

c. Ünal Kalaycı (Mahalli Gazete Yazarı)

1911 yılında askere giden Şeyhoğlu Satılmış savaşın bittiği günlerde on yıl aradan sonra sevdiğinin bir haberini alır gördüğü hemşerisinden. Ama bu haber değil kara haberdur. Satılmışın on yıldır haberi gelmeyince hele savaş da bittiği halde geri dönmeyince onun öldüğüne kanaat getirmişler ve askerliğini bedel ödeyerek yapan biri kıza elçi göndermiş, düğün yapılmak üzeredir. Şeyhoğlu Satılmış bu haberi alınca yollara düşer. On yıldır kutsal bildiği değerler uğruna cepheden cepheye koşarken birileri de yavuklusunu ayartmıştır. Hudutlarda ölmeyen Şeyhoğlu artık kan kusmaktadır. (KALAYCI, Ünal; 2005, 2)

d. Ahmet Sandal (Mahalli Kentmaras Gazetesi Yazarı)

BBP Genel Başkanı Muhsin Yazıcıoğlu'nun helikopter kazası sonucu ölümü üzerine yazdığı yazıda Yazıcıoğlu'nu Maraşlı Şeyhoğlu ile kıyaslayarak her ikisine de rahmet diliyor.

“Muhsin Yazıcıoğlu Bey'in ve yol arkadaşlarının başına gelen bu acı kaza, bende Han Duvarları adlı şiirindeki hüznü benzer bir hüznü ve acıyı çağrıştırdı. Neticede, Muhsin Bey de, Maraşlı Şeyhoğlu gibi talihsizmiş. Bundan dolayıdır ki, “ha Maraşlı Şeyhoğlu, ha Sivaslı Yazıcıoğlu” diyorum. Her ikisine de rahmet diliyor ve her ikisinin de İnşallah ahirette sevdiklerine kavuşmasını Cenab-ı Hakk(cc)tan niyaz ediyorum. (SANDAL, 2009, <http://www.kentmaras.com/kose/yazilink.php?nou=268460>)

e. Yaşar Akbıyık (Prof. Dr. Tarihçi.)

Yaşar Akbıyık da hakkında yazı yazdığı “düğünü ahrete kalan, Maraş'lı Şehit Hüseyin'i Şeyhoğlu Satılmış'a benzetir.

“Şehit olduğundan düğünü ahrete kalan, Maraş'lı Hüseyin'in mektubu içimden bir şeyleri alıp götürmüştü. Anadolu Maraş'lı Hüseyin gibi, hayatını ülkesine adanmış, şehitler sayesinde vatan olmuş, bu ülke böyle kurulmuştu. Maraş'lı Hüseyin gibi bir diğer kahramanımız da Şeyhoğlu Satılmış'tır. O da 10 yıl cephelerde savaştıktan sonra, verem hastalığına yakalanmıştı. Ölmeden önce eşini, görmek hayali ile yola çıkmış, ne yazık ki Maraş'a gelemeden 1921 yılında, konakladığı İncesu yakınlarındaki bir handa vefat etmiş, Toros dağlarını

aşamamıştı.” (AKBIYIK, 2009, <http://yenisafak.com.tr/pazar-haber/ertelenen-dugun-29.11.2009-224694>)

f. Coşkun Çokyığıt (Ulusal basında çalışan, ağırlıklı olarak sinema yazıları yazan Kahramanmaraşlı Gazeteci)

Daha önce de konuyla ilgilendiğini bildiğimiz Coşkun Çokyığıt’in konuyla ilgili daha eski bir metnine ulaşamadık.

Çokyığıt çocukluğunu anlattığı bir yazısında Maraşlı Şeyhoğlu Satılmış’ın son Mevlevi Şeyhi Selim (Yaman) Dede’nin evlatlığı olup asıl Adının Mehmet Yaman olduğunu ve kendisinin de “büyük dayısı” olduğunu iddia eder. (ÇOKYIĞIT, 2012, http://www.coskuncokyigit.com/2012_02_01_archive.html)

Doldurulması müşkül birçok boşluk için sorularıyla kendisine yaptığım başvuruya maalesef bir cevap alamadım.

Burada kuvvetli ihtimalle Çokyığıt’in bu ifadelerinin bir roman kurgusu için de dayanak teşkil ettiğini söylemeliyiz. Söz konusu kitap Arif Akpınar’ın 2011’de çıkan Kardan Kanatlar adlı romanıdır. Maraşlı Şeyhoğlu Satılmış’ı bu romanının başkişisi olduğunu görüyoruz. Kendisi Maraş’taki Mevlevi dergâhının şeyhinin oğlu Satılmış olarak Trablusgarp’tan Balkanlara, oradan Yemen’e ve en nihayet Sarıkamış cephesine giderek savaşıyor. (AKPINAR, 2011)

2.1.2. Tereddütlü Olanlar

a. Yurt Ansiklopedisi

Faruk Nafiz “Han Duvarları” adlı uzun şiirinde Anadolu yolculuğu yanında, duvarlardaki dörtlüklerde bir “Maraşlı” öyküsü anlatır. (Yurt Ansiklopedisi 8, 1982-1983, 5741)

b. İbrahim Erşahin

Bir zamanlar ben de konuyla ilgili olarak yazdığım bir yazıda (ERŞAHİN, 1993, ...) “Kimdir bu Maraşlı Şeyhoğlu Satılmış? Bilmiyoruz. Bilinen halk şairleri içinde ismine de rastlayamadık.” (ERŞAHİN, 1994, 90) ifadelerini kullanmıştım. Şeyhoğlu hala meçhul olmakla beraber artık bu durumun hakkında bilgi bulunmamasından ziyade onun kurgu bir şahsiyet oluşundan kaynaklandığı kanaatindeyim.

2.1.3. Kurgu Olduğunu Dile Getirenler

a. Mehmet Kaplan (Prof. Dr. Edebiyat araştırmacısı ve eleştirmeni)

M. Kaplan, Şeyhoğlu’nu “meçhul halk şairi” olarak niteler: “Muztarip bir hayalet gibi her menzilde şairin karşısına çıkan meçhul halk şairi Maraşlı Şeyhoğlu...” (KAPLAN, 19??, ??)

Yine Kaplan’a göre Şeyhoğlu, kendisine şiir izafe edilen kurgu bir şairdir: “Han Duvarları”nda Anadolu insanını temsil eden asıl şahıs, şairin kendisine izafe ettiği bir koşma ile varlığı kuvvetle hissedilen Maraşlı Şeyhoğlu’dur. (KAPLAN, 19??, ??)

Bunu “yazmış olduğu koşma kendi (Faruk Nafiz Çamlıbel) tarafından kaleme alınmış olsa da...” (KAPLAN, 19??, ??) diyerek daha da belirginleştirir.

Ayrıca bu durumu da teknik açıklamalarla dile getirir: “Faruk Nafiz, Maraşlı Şeyhoğlu’na izafe ettiği koşmada kafiyelere de bir çeki düzen vermiştir. Halk şairlerinin derbeder yaşayış ve duyuş tarzlarına yaraşan yarım kafiyeleri yerine, Parnas şairlerinin fazla sıkı kafiyelerini kullanıyor. Bununla beraber, “yine de burada altı+beş vezni ile kafiye sisteminin vücuda getirdiği âhenk, asıl şiirin yeknesak bir tekerlek dönüşünü andıran vezin ve kafiye tarzından çok daha müzikal bir tesir uyandırmaktadır.” (KAPLAN, 19??, ??)

Kaplan’a göre Şeyhoğlu kurgu bir şahsiyet olmakla beraber sembolik/temsili bir kişidir. “Anadolu insanının birçok özelliklerini kendisinde toplayan Maraşlı Şeyhoğlu temsili yahut başka bir deyimle sembolik bir mâna da taşır.” (KAPLAN, 19??, ??)

Bu durum da ona gerçek bir kişi olmanın çok ötesinde büyüklük ve değer katar. Zira “Maraşlı Şeyhoğlu, bu coğrafyanın ruhudur; daha doğru bir deyimle, bu topraklarda yaşayan muztarip insanların temsilcisi veya sembolüdür.” (KAPLAN, 19??, ??)

b. www.eksisozluk.com

Ekşi Sözlükte de Şeyhoğlu’nun kurgu bir şahsiyet olduğu ifade edilir: “Faruk Nafiz Çamlıbel’in ünlü Han Duvarları şiirinde ismi geçen, han duvarlarına aşık tarzı şiirlerini yazan kurgu şair. Kimi eleştirmenlerce baştanbaşa romantik bir bakış açısıyla Anadolu’nun şiirini yazmaya çalışan Çamlıbel’in alter egosudur (ikinci kişilik). <http://www.eksisozluk.com/show.asp?t=marac5%9F1%C4%B1+%C5%9Feyho%C4%9Flu+sat%C4%B1m%C4%B1C5%9F>

Toparlayacak olursak Maraşlı Şeyhoğlu Satılmış için:

a. Gerçekte yaşamış bir edebiyat kişisi olması,

b. Gerçekte yaşamamış hayali-kurgu bir edebiyat kişisi olması şeklinde iki kategori söz konusudur.

Eldeki veriler ışığında yapılan değerlendirmede (bazı söylenti ve yakıştırmaları bir yana bırakırsak) bu kişinin en azından şimdilik ikinci kategoride yer aldığını söyleyebiliriz.

2.2. Şeyhoğlu’nun Bir Sembol Kişi Oluşu

Diğer taraftan Maraşlı Şeyhoğlu kurgu bir şahsiyet olsa da önemi ve değerinin azalmadığını söyleyebiliriz. Mehmet Kaplan Hoca bununla ilgili olarak “Maraşlı Şeyhoğlu, bu coğrafyanın ruhudur; daha doğru bir deyimle, bu topraklarda yaşayan muztarip insanların temsilcisi veya sembolüdür.” der.

Gerçekten de Şeyhoğlu tekil bir şahıs olmanın ve şahsi bazı dramlar yaşamamanın ötesinde bir anlam, önem ve temsil potansiyeli kazanmıştır.

3. Sonuç

- Edebiyat eseri, hayattaki gerçekliğin aynen verilmesi/kopya edilmesi değil, gerçek de dahil olmak üzere birçok unsurla oluşturulan bir kurgu dünyasıdır. Bu

dünyada gerçeklik dozu eserin türü, vb. durumlara göre değişir.

- Bir edebiyat eserinde karşımıza çıkan kişinin/kahramanın mutlaka gerçek dünyada da yaşamış olması gerekmez. Bu kişi bütünüyle hayali, yani hiç yaşamamış bir kimse de olabilir.

- Bir edebiyat kişisi/kahramanı gerçek dünyada yaşamış gerçek bir kişi olsa bile, edebiyat eserindeki varlığı bu gerçek hüviyetinin tıpkısı olmaz/olmak durumunda değildir.

- Faruk Nafiz Çamlıbel'in Han Duvarları adlı destan şiirinde söz konusu edilen bir aşık-şair olan Maraşlı Şeyhoğlu Satılmış, bu bağlamda özel bir örnek teşkil eder.

- Bazı söylenti ve yakıştırmaları bir yana bırakırsak Maraşlı Şeyhoğlu Satılmış'ı eldeki veriler ışığında değerlendirdiğimizde bu kişinin (en azından şimdilik) gerçekte yaşamamış hayali-kurgu bir edebiyat kişisi olduğunu söyleyebiliriz.

- Bununla beraber Maraşlı Şeyhoğlu'nun önemi ve değeri azalmaz. O, bu topraklarda yaşayan muztarip insanların temsilcisi bir sembol şahsiyet olup bu coğrafyanın ruhudur.

4. Kaynaklar

- “Çamlıbel, Faruk Nafiz”, Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi, C. 2, Dergâh Yayınları, İstanbul, 1977, s. 114-116. “Kahramanmaraş”, Yurt Ansiklopedisi, Cilt: 8, Anadolu Yayıncılık, İstanbul, 1982-1983, s. 5722-5744.
- AKBIYIK, Yaşar; Ertelenen Düğün, Yeni Şafak Gazetesi, 21 KASIM 2009, İstanbul, <http://yenisafak.com.tr/pazar-haber/ertelenen-dugun-29.11.2009-224694>
- AKPINAR, Arif; Kardan Kanatlar, Sütun Yayınları, İstanbul, 2011
- ÇAMLİBEL, Faruk Nafiz; Han Duvarları, MEB Yayınları, 1985, İSTANBUL
- ÇOKYİĞİT, Coşkun; Geleneğin Tadı, 2012, http://www.coskuncokyigit.com/2012_02_01_archive.html
- ENGİNÜN, İnci; “Faruk Nafiz Çamlıbel”, Yeni Türk Edebiyatı Araştırmaları, Dergâh Yayınları, İstanbul, 2001, s. 193?????
- ERŞAHİN, İbrahim; Han Duvarları'ndaki Meçhul Aşık veya Maraşlı Şeyhoğlu Satılmış, Edik Dergisi, Sayı 43 (12 Şubat 1994), s.89-90
- KALAYCI, Ünal; Maraşlı Şeyhoğlu Satılmış, Kahramanmaraş Objektif Gazetesi, 04 Mayıs 2005, s. 1-2 <http://unalkalayci.blogcu.com/marasli-seyhoglu-satilmis/1146718>
- KAPLAN, Mehmet; Şiir Tahlilleri 2 (Cumhuriyet Devri Türk Şiiri), Dergâh Yayınları., 1984, İSTANBUL
- SANDAL, Ahmet; Ha Maraşlı Şeyhoğlu Ha Sivaslı Yazıcıoğlu, Kentmaraş Gazetesi, 2009-04-28 <http://www.kentmaras.com/kose/yazilink.php?nou=268460>
- SİNANOĞLU, Hakan; Maraşlı Şeyhoğlu Satılmış Kimdir?, Tarihi Uzunoluk Dergisi, Kahramanmaraş, 1995, S. 98-100)
- TANPINAR, Ahmet Hamdi; “Son 25 Senenin Mısraları II”, Edebiyat Üzerine Makaleler, Haz: Zeynep Kerman, Dergâh Yayınları, İstanbul, 1998. s. 376?????

CUMHURİYET DÖNEMİ MARAŞTAN UZAKLARDA MARAŞI SOYADLI ALİM

Dr. Ziver HÜSEYNLİ¹

İslam aleminde bilim kültür merkezi gibi tanınan kentlerden biri Maraş kentidir. Bu kentte doğub büyümüş bir çok ünlü insanlar bilim dünyasına büyük katkılarda bulunmuşken Maraştan uzaklarda da siyasi ve kültürel alanda kendilerini göstermiş Maraşlılar vardır. Bunlardan biri Meşhur Maraşi ailesinden olan, Ayetullah Seyyid Şahabeddin Maraşi Necefidir.

Ortaçağ ve çağdaş tarihi kaynaklarda, ansiklopedilerde meşhur Maraşi ailesi hakkında bir çok yazılar geçiyor. Maraşiyyan, Al-Maraşi ismi ile bilinen bu aile Timurun Anadoluya saldırısı ile Maraştan İrana göçmek zorunda kalmış, ailenin bir kısmı Kirman ve Rafsancana, bir kısmı Ahvaz, Endimeşk ve Şuştere, bir kısmı ise Hazar denizinin güney kıyısındaki Mazendaran kentlerinde yerleşmişlerdi. Aile Maraştan göç ettiği sebebiyle Maraşi soyadını almış ve hala bu soyadı taşıyorlar.

Mazendaranda yerleşen hanedan üyelerinin siyasi ve kültürel alemde faaliyetleri daha geniş olmuş ve günümüzdeki özellikle bilim alanındaki faaliyetleri devam etmektedir. Seyyid Şahabeddin Maraşi de bu hanedanın bir meşhur üyesidir. 1898 yılında Irakın Necef kendinde doğulan Şahabeddin Necefdeki tanınmış alimlerden ders almış, büyük İslam şehirlerinde eğitimini devam etmiştir. Sonralar İrana göç etmiş bu alim 150-ye yakın kitap ve makalenin yazarı olmakla beraber İslam dünyasına çok büyük katkıda bulunmuş ve İranın Kum kentinde dünyanın 3. büyük İslami kütüphanesini yapmıştır. Bu kütüphanede halihazırda 250000 kitap ve 25000 elyazma bulunmaktadır.

Kum şehrinde vefat eden bu büyük insan şöyle bir vasiyet etmiştir: “ Beni, genel kütüphanede, Muhammed (sas) Ehli-Beytinin ilmini araştıranlarının ayakları altında gömün”. Bu vasiyete göre de kendi yaptırdığı kütüphanede gömülmüştür.

Daha çok Cumhuriyet döneminde faaliyet göstermiş Ayetullah Maraşi, Türkiyedeki Cumhuriyet döneminde Türkiye devletine hizmeti olmasa da Maraşi soyadını taşıyor ve köken olarak Maraş türklerindedir.

İslam dünyasına büyük hizmetleri olmuş Seyyid Şahabeddin Maraşinin Maraşlılar tarafından tanınmasının zaruri olduğu düşüncesiyle sempozyuma bu

1 Hazar Üniversitesi, Öğretim Görevlisi.

konuda başvuruda bulundum. Bildiride bu bilim adamının soyu, hayatı, eserleri ve kütüphanesi hakkında okurlara daha değerli ve detaylı bilgiler sunacak, Maraşlılar için çok faydalı olacağını düşünüyorum.

Anahtar kelimeler: Ayetullah Maraşi, Maraşi ailesi, Necef, Kum, kütüphane.

Giriş

Maraşi ailesi İranda zaman zaman saltanat ve hükümet işlerinde, tıp, fıkıh gibi bilim alanında faliyet göstermişler. Ataları arasında en tanınmış kişilerden biri , Seyit Ali Maraşi, Zeydiyelerin en itimad ettikleri ve saygı duydukları kişilerden olmuştur. Seyyid Ali Maraşının torunlarından Mir Seyid Kıvameddin, Maraşi sülalesinin kurucusu gibi meşhurdur. O, ve onun oğulları Kemaleddin, Seyyid Fahreddin Taberistan ve etraf bölgelerinde kısa süreli yerel hükmet kurmuş, lakin Timur hücumu ile bu hakimiyet sona ermiştir.¹ Lakin Safeviler döneminde bu soydan bazı kişiler devlet işlerinde görev yapmışlardır.²

İranda özellikle Safeviler döneminden itibaren Maraşi ailesine büyük saygı duyulmuş ve bu nedenle zaman zaman hakim ailelerle Maraşiler arasında evlilik olayları olmuştur.³

Maraşi ailesinin daha çok bilim alanında meşhur olmuş ve farklı bilim dallarında tanınmış üyeleri vardır. Onlardan biri Seyyid Şerefeddin gizli bilimler, kimya, tıp uzmanı olduğu için Müzeffereddin Şah Kacarın özel doktoru olmuş ve Tahranda tıp ve hikmet okulu kurmakla bir çok doktorlar yetiştirmiştir.

Tarih alanında da Maraşi ailesinin meşhur üyeleri olmuş ve bunlardan Seyyid Zahiruddin ibn Nasireddin Maraşi, Muhammed Halil ibn Davud Maraşi Safevi, Muhammed Haşim ibn Muhammedin isimlerini söyleyebiliriz.⁴

Maraşi ailesinin 20. yüzyıldaki meşhur şahıslarından biri, Ayetullah Maraşi Necefidir. Babası Şemseddin Mahmut Maraşi kendi döneminin tanınmış fıkıhcılarından idi. Soyu otuz üç kuşak önce Hazreti- Hüseyinin oğlu Hazreti-Zeynelabidinden geldiği için Seyyid hitab edilmiştir.

Ayetullah Maraşi Necefî 20 Sefer 1315 h.k. yılında Necef-Eşref şehrinde doğuldu. Maraşi ailesinin gelneği üzere her doğulan çocuğa isim verilmesi için alimlerin yanına götürdükleri gibi, onu da temizlik ve arıtmadan sonra ilk olarak Hazreti Ali (a)-ın ziyaretgahına, sonra ise büyük alimlerden biri Hacı Mirza Hüseyin Nurinin yanında götürdüler. O büyük alim, çocuğun sağ ve sol kulağına azan ve ikame okuduktan sonra ona kendi ismi, Muhammed Hüseyin isimini verdi. Böylece Muhammed Hüseyini bir kaç büyük alimin huzuruna götürdüler, Şeyhül-Fukaha ve Müctehidin Hacı Mirza Halil soyadı olarak Ağa Necefî,

1 İslam Ansklopedisi, c.2. s.38

2 Hüseyinli Z. Uluslararası Osmanlı Döneminde Maraş Sempozyumu, Khramanmaraş Belediyesi, c.3. s.206

3 Alemarayi-Abbasi, c.1. s.127, Zeburi-Al Davud, s.12

4 Hüseyinli Z. Uluslararası Osmanlı Döneminde Maraş Sempozyumu, Khramanmaraş Belediyesi, c.3. s.207-209

İKİNCİ SALON / IV. OTURUM

Ağa Seyyid Mürteza Keşmiri Abulmeali künyesini, Ayetullah Uzma Seyyid İsmayıl Sedr ise ona Şahabeddin lakabını verdiler ve bu isimle meşhur oldu. Şahabeddini en son tanımış Şii Şeyhül-Fukahası Muhammed Taha Necefînin yanına götürdüler ve o, bu çocuk için dua etti. Aslında bu gelenek din alimlerine olan saygının göstericisi ve gelecekte çocuğun iyi yetişip, büyük din alimi olması için isteğinden doğur.

Ailesi ve Eğitimi

Ailesi Şahabeddinin terbiyesine çok dikkat ediyordu, örneğin annesi hiç bir zaman abdest almadan ona süt vermezdi, sonraki zamanlarda da yediklerinin tam helal olmasına dikkat etmişlerdir.

İlk olarak babası, Hazreti- Alinin (a) ziyaretgahında, kabirin yanında alfabeği ona öğretmiş ve babaannesi de küçük yaşlarından onun eğitimi ile meşkul olmuştu. Babaannesi kendi zamanının ilmi, edebiyat ve şiire ilgi gösteren bayanlarından biri olmuştur. Ayetullah Maraşi babası ve babaannesinden her zaman saygıyla bahseder ve defalarca söylemiştir: “Ben bu makama yetişmezdim eğer babamın duası olmasaydı, o kendi zamanının tanınmış ustadlarından idi.”

Şahabeddin Maraşinin ailesi seyyid olsalar da, Maraştan geldikleri için türk sayılır ve aile içinde ve türklerle kendi dillerinde, türkçe konuşuyorlar.

Seyyid Şahabeddin Maraşi, çocukluk zamanını geçip, ergenlik yaşına ulaştı ve Necefde islami bilgileri öğrendikten sonra Kazimeyn, Kerbela, Samira, Kum, Tahran, ve Kirmanşah gibi büyük şehirlerde eğitim aldı. Mürteza Talekani, Şeyh Abdulkerim Haeri Yazdi, Ağa Ziya İraki, Şeyh Ahmet Kaşful-Uzma, Seyyid Ebülhasan İsfahani ve Ahund Horasani gibi büyük ustadlardan ders aldı ve 27 yaşında büyük Mercî-taklit alimlerin izni ile ictihat derecesine ulaştı.

Kum şehrindeki dini okulda yetmiş sene eğitim verdiği sürede Seyyid Mahmut Talikani, Mürteza Mütetherri, Muhammed Müfettih, Seyyid Mehdi Kazenferi Hansari, Seyyid Muhammed Hadi Kazenferi Hansari, Muhammedrıza Mehdevi, Muhammed Seddigi gibi tanınmış alimler eğitmiştir.

Evlilik ve aile bağları

O ilk olarak amcasının kızı ile evlenmiş ve bu evlilikten bir kız evladı doğulmuş, lakin çok geçmeden bu evliliği sona ermiştir. İkinci kes Hacı Seyyid Abbas Rezevi Kuminin kızı ile evlenen Seyyid Şahabeddinin bu evlilikten biri oğlan, üçü kız olmak üzere dört evladı doğulmuştur.

Seyyid Şahabeddinin ister öğrenci olduğu zaman isterse de mercî-taklid derecesine ulaştığı ve hayatının son zamanlarında fakirlikle yaşamış ve çok mütevazî hayat sürmüştür. Kendisinin yazdığı vesiyetnamesinde şöyle geçiyor:

“Ben kendimden sonra hiç bir altın ve zinet eşyası bırakmadım. Elime geçen bütün her şeyi, hatta adak paralarını bile halk, özellikle bilimle uğraşanların ihtiyacı için harcadım, dünya malından hatta bir hurma kabuğu kadar bir şey irs bırakmadım. İrs bırakmak isteseydim, toplumda olan saygıma göre bir çok şey bıraka bilirdim.”

İrana Gidişi ve Kum Şehrinde Yerleşmesi

Babam hicri-kameri 1342 yılında İmam Rıza (a)'ı ziyaret ve yakınlarını görmek amacıyla Neceften İrana misafiret etti. Meşhed alimleri ile görüştüğünden oradaki Astani-Kuds-Rezevi kütüphanesini gördükten sonra Taharana gitti ve bir kaç ay orada kaldı. Bu sürede meşhur fıkıhcılar, alimlerle görüştü ve 1343 kameri yılında Şah Abdulazim ziyareti için Rey şehrine gitti ve Ayetullah Haerinin isteği ile Kum şehrindeki İlahiyat okulu, Hovzeyi-elmiyyede dersler vermeğe başladı.

Ahlaki ve kişiliği

Onun anılarını okudukta siyasi çabaları, toplumsal ilişkilerdeki nezaket ve inceliği, insanlarla iyi davranışı, cömertlik ve şefkatı, fakirlere yardımı, zühd ve takvası, dünyaya kayıtsızlığı, yaşamındaki disiplini, ibadeti, inamı, dindarlığı, İlahi hükümlere bağlılığı, risalet hakkında okumağa olan büyük ilgisi olduğu ve cesareti ortaya çıkıyor.

Karısı onun hakkında şöyle rivayet ediliyor: Altmış sene onunla yaşadım, bu sürede hiç bir zaman bana karşı otoritar davranmadı ve benimle acı konuşmadı. Her işini kendisi yapar, su içmek istese bile kendisi gider, mutfaktan alırdı.

Misafirlerle çok ince davranırdı. Fransalı filozof Hanri Korben bir defasında onunla görüşmek için evine gelmişti. Odada ağa için sandalya hazırlamışlardı ama kendisi yerde oturdu. Hanri onun yerde oturduğunu görünce ona saygısından dolayı kendisi de yerde oturmak istedi, ama ağa dedi: Siz sandalyada oturmağa alışkınsınız, yerde oturmak sizin için zor, benim yanımda rahat olmanızı isterim. Ramazn ayı idi, Hanri için çay getirtti ama Hanri ramazan ayı olduğu için çay getirmeğe izin vermedi. Ağa onun hristian olduğunu dile getirmedi, dedi: misafirlere ikram etmek bizim görevimiz, bizim için hiç sorun yoktur.

XX yüzyılda, İranda Şah rejimi zamanı başörtü yasakları koyulduğu zaman Ayetullah Şahabeddin buna sessiz kalamamış, inançlı kadınların haklarını savunmuştur.

Rıza Han Pehlevi tarafından ortaya çıkan başörtü yasağı zamanı Kum şehrinde çok kötü ve rezil bir Savcılık başkanı çalışıyor ve bayanların başından örtüyü açmakta çok meraklı idi. Hatta bir gün o, Hazreti- Masumenin türbesine ziyaret için gelen bayanların arasına gelib, inançlı bayanların başörtüsünü açmak istemişti. Ziyaret yerinde olan bayanların feryadı, itirazı ve karkış sesini duyan Ayetullah Maraşi oraya gitmiş, işin ne yerde olduğunu anlayınca namusla davranarak, kendini kontrol edememiş ve polise sert tokat atmıştı. Bu tokattan sinirlenen polis onu öldürmekle tehdit etse de ertesi gün o polis pazara gittiğinde pazarın tavanı onun başına yıkılmış ve ölümle üzleşmişti. Seyyid Şahabeddinin hayatında başvermiş butür olaylar onun Allah tarafından çok sevildiğinin ve onu koruduğunun göstericisidir.

Kendisinin anlattığı bir rivayette şöyle geçiyor: Genç yaşlarımda kızımı evlendirmek için çehize ihtiyacım vardı ve bu ihtiyacı nasıl çözmek için çok endişeleniyordum. Hazreti- Mesumenin ziyaretgahına gittim, gözlerimden

İKİNCİ SALON / IV. OTURUM

yaşlar akıtarak söyledim: “Ey seyyide hanım, neden bana önem vermiyorsun? Ben bu fakir durumumla kızımı nasıl evlendireceğim”? Sonra kalbi kırık şekilde evime döndüm. O an kendimden geçer gibi oldum ve kapıda birni gördüm, o bana dedi: “Seyyide seni çağırıyor”! Acele ile ziyaretgaha gittim ve ziyaretgahın bahçesine yetiştiğimde bir kaç bayanın türbenin altın avulunu temizlediğini gördüm, onalrdan Seyyide`yi sordum ve onlar da bir az sonra geleceğini dediler. Az sonra Seyyide Masume geldi, tıpkı büyük annesi Hazreti Fatime gibi çok zayıf, ince ve rengi sararmıştı. (Anam Hazret- Fatime`yi üç kes rüyamda o şekilde gördüğüm için aklımda öyle kalmıştır). Halamın¹ yanına gidib elinden öptüm, o hazret bana şöyle buyurdu: “Ey Şahap, biz ne zaman seni düşünmedik? Neden bizden şikayetçisin? Sen Kum`a geldiğin zamandan beri bizim nazarımız senin üzerindedir”. Sonra kendime geldiğimde Hazreti- Masumeye haksızlık ettiğimi anladım ve derhal özür dilemek için Onun ziyaretgahına gittim. Bu olaydan sonra duam kabul oldu ve işlerim yoluna girdi.

Şahabeddinin diger hatıralarından Kum yakınlığındaki Cemkeran mescidinde Hazreti Mehdinin (a) huzurunda olmasıdır.

Merhum Ayetullah Maraşi Necefi ömrünün sonunadek gayri-müsülman ülkelerde yapılmış giyisiler kullanmamıştır. Hatta düğme başka ülkelerden getirildiği iyiçin, onun abasını yapan terzi, bayanların evde kaytandan hazırladığı düğmeği kullanıyordu.

Ayetullah Maraşi Necefi 60 il müddetinde farz namazlarını Seyyide Masumenin ziyaretgahında kılmış, sabahlar o hanımı ilk ziyaret eden kişi kendisi olsun deye bir saat namazdan önce ziyaretgaha geliyordu.

Ayetullah Üzma Seyyid Şahabeddin Maraşi Necefi koruma görevlisinin onu korumasına izin vermiyordu. Ama devlet kendisinden habersiz iki görevliyi motorla onu korumak için görevlendirmişti. Çok geçmeden, Ayetullah Maraşi Necefi durumu anladı ve bu işin sorumlusu General İrani yanına çağırıp dedi: “Sen bu işi yapmakla benim Allaha tevekkülümü benden alıyorsun. Ceddime yemin ederim ki, eger koruma görevlilerini peşimden çekmezsen sana beddua edeceğim”. Onun bu sözlerinden sonra General İrani koruma görevlilerini işten etti.

İslam Dünyasına Hizmeti

Ayetullah Maraşi üzün sene İslam dünyasına büyük hizmette bulunmuş, kurduğu kütüphane ve okullar, mescid ve camiler, hastane ve diger merkezlerle sosyal ve kültürel dünyaya büyük katkıda bulunmuştur. 1376 hiçri yılında Merhum Hacı Mehdi İrani tarafından Kum şehrinde kurulmuş Mehdiye okuluna Ayetullah Maraşi başkanlık ediyordu.² O, okulun tamamlama işlerine çok emek verdi ve iki bin kitabı olan okul kütüphanesini kurdu. 1383 kameri yılında Maraşiye okulunu, 1389 kameri yılında iki katlı Müminiye okulunu tesis ettikten sonra orada da bir kütbhane yaptırıp 3500 cilt kitab verdi. Şahabiye okulunu ise

1 Seyyid olduğü için 7. Şii İmamı Museyi-Kazımın kızı Seyyide Masume`ye hala demiş

2 <http://www.wikifeqh.ir>

1400 kameri yılında tesis etti. İsmi geçen bütün okulların başkanlığını Şeyyit Şahabettin kendisi üstelendi.

Seyyid Şahabeddin Maraşın kürdüğü ve dünyaca onu ünlü eden bilim ocaklarından biri de Maraşi kütüphanesidir. İslam dünyasının üçüncü meşhur kütüphanesi olan Maraşi kütüphanesi büyüklüğü ve zenginliği ile İslami Şura kütüphanesi ve Meşhed şehrindeki Astani- Kudsî-Rezevi kütüphanesiyle aynı sıradadır. Burada bulunan eşsiz, özel elyazmalar, uzun senelerden kalma, değerli bilgilere ait nushalar bulunmaktadır.

Peki Maraşi bu kitapları nasıl toplamıştı? O, daha genç yaşlarından Necedde öğrenci olduğu zamanlar eski elyazma toplamağa başlamışdı. Hemnin dönemler kıymetli ve orjinal elyazmaların Iraktan Avrupaya yağma edilmesine dayanamadığı için aylık aldığı azcık öğrencilik parası ile gördüğü her elyazmayı almağa başladı ve böylece o elyazmaların yabancılara eline geçmesine karşı çıkıyordu. Geceleri pirinç üğüdülen küçük bir fabrikada çalışıyor, para kazanıp yağma edilen kitapları alabilmesi için namaz kılar, oruç tutur ve dua ediyordu. Onun, Neced Eşref pazarında meşhur kitap alma hatırasında şöyle geçiyor:

O zaman, Neced şehrindeki Kevam okulunda bir hücrede kalıyordum. Bir gün pazara gitmek için okuldan çıktım ve pazarın girişinde bir kenarda oturmuş yumurtasatan bir bayanı gördüm. Onun çarşavının bir kenarından bir kitabın ucu gözükiyordu. Kitap çok ilgimi çekti ve uzun süre o kitaba bakarak daldım, nihayet dayanamayıp sordum, bu kitap nedir? Kadın dedi: Kitap, satış içindir. Kitabı alıp baktığımda Mirza Abdullah Kandî'nin "Riyazül-Ülema" adlı kimsede bulunmayan, ender elyazması olduğunu farkettim. Yusufunu bulmuş Yakub gibi söylenilmeyecek tutkuyla kadından kitabı kaçta sattığını sordum. Kadın beş ruپیye sattığını dedi. Mutluluktan ne yapacağımı bilmiyordum, dedim: benim yüz ruپیyelik servetim var ve hepsini bu kitabı almak için size vermeğe hazırım! Kadın sevinçle benim bu teklifimi kabuletti. Bu an İngilizler için kitapçılık yapan komisyonculardan biri yanımıza geldi. İngilizlerin Irakta hakim oldukları zaman Neced Eşrefde İngilizeler tarafından görevlendirilmiş Mecid isimli bir hakim, ender elyazmalar ve çok eski kitapları ne yolla olursa olsun alıyor ve Londra kütüphanesine gönderiyordu. Yanımıza gelen Kazım adlı komisyoncu zorla kitabı elimden aldı ve o kadına dedi: Ben bunu daha pahalıya alırım! Onun kadına söylediği fiyat benim vereceğim fiyattan daha yüksekti. Ben o an çok üzüntüyle yüzümü Emirelmüminin Ali (a) türbesine çevirip yavaş sesle dedim: "Ağacan, ben bu kitabı almakla size hizmet etmek istiyorum, bu kitabın benim elimden alınmasına izin vermeyin". Ben lafımı bitirmeden yumurtasatan kadın yüzünü komisyoncuya çevirip dedi: Bu kitabı ona sattım artık, size satmam. Kazım dellal sinirli halde oradan uzaklaştı. Ben kitabın parasını kadına vermek için benimle gelmesini ricaettim. Kadın benimle beraber okula kadar geldi ama odada yirmi ruپیyeden fazla param yoktu. Bunun için giyisiler ve saatımı sattım ve parayı toplayıp kadına verdim. Çok geçmeden Kazım dellal, bir kaç polisle okulu basdılar, beni tutuklayıp İngiliz hakiminin yanına götürdüler. O, önce beni kitap hırsızlığı yapmakla suçladı, çok bağırıp çağırdıktan sonra bir sonuca varmadığı için beni

İKİNCİ SALON / IV. OTURUM

tutuklu yarğulamak kararı verdi. O gece tutsakta sürekli Allaha dua ettim, kitabı sakladığım yerde bulamasınlar deye. Ertesi gün o dönemin büyük merce alimi Şeyhuş-Şerie adı ile meşur olan Ayetullah Mirza Fethullah Nemazi İsfahani, rahmetli Ahund Horasanin oğlu Mirza Mehdini, benim serbet bırakılmam için ingiliz hakiminin yanına yolladı. Kitabı bir ay içinde ingiliz hakimine teslim etmem şartıyla beni serbest bıraktılar.

Serbest bırakıldıktan sonra hemen okula gidib bütün öğrenci arkadaşlarımı topladım ve islam ve şeriete hizmet için bu elyazmayı çoğaltmamız ve yeniden yazmamız lazım, dedim. Hepimiz birlikte çalışdık, verilen zamandan önce o elyazmanın üzünden bir kaç kopyasını yazdık ve ben "Ryazül-ülema" kitabın asıl elyazmasını alib Şeyhüş-şerienin evine gittim ve dedim, siz bugün müsülmanların büyük mercisisiniz ve dünyada benzeri, beraber bulunmayan bu kitaba şimdi bir ingiliz adam sahip çıkmak istiyor. Şeyxüş-Şerie kitabı görcek sayğı için yerinden ayağa kalktı, oturduktan sonra dedi: Allahu ekber, Lailahe İllellah. Sonra kitabı benden alib bana verilen sure bitene kadar kendi yanında tutu. İlginc olan olay bu ki, süre bitene kadar ingiliz hakim Necef halkı tarafından katledildi ve kitab Şeyhuş-Şerienin yanında kaldı ama onun vefatından sonra kitabın ne olduğu ve kimin elne geçtiğı hakkında bilgi alamadım. Kopyasını çektiğim elyazma üzerinden "Riyazül-ülema" kitabı kütübhanemiz tarafından yayımlanmıştır. Olay 1340-1341 h.k. yılında olmuştur.

Kütübhanesini kurmak için çok zorluklara katlanmış ve bazen elinde olan son kuruşunu vermiş, ve gerçekten canı pahasına bu kütübhaneyi kurmuştur. Kitap alması hakkında diğeri bir olayı, oğlu anlatıyor: Babamın yardımcısı Babul şehrinde bir mektup getirdi ve mektupda babasından çok sayıda kitap kaldığı ve onu satmak istediğini yazıyor. Mektupta, bizden başka diğeri alıcının olduğunu lakin ilk önce Maraşiye haber verdiğini ve hemen birini yollamamızı yazmıştı.

O zamanlar eski ve pek iyi çalışmayan bir Pejo marakalı arabam vardı, hemen bir sürücü bulub yola çıktık. Kış mevsimi olduğundan Taharanda çok kar yağmıştı. Tahrandaki İmamzade Haşim türbesine yaklaştıkca yolun çok kötü olduğunu gördüm. Her kes gitmeyin, yollar buz tutmuş dese de biz kitapları bakasının gelib almasından korktuğumuz için ne olursa olsun gece oraya yetişmek zorundaydık. Ne zorluklarla gittiğimiz ve neler yaşadığımızı bir Allah biliyor. Araba buzun üzerinde kayıyor, bazen uçuruma yuvarlancak kadar yolun kenarına kayıyordu.

Sonunda Babul şehrine yetişdik, gece yarısı kalacak küçük bir yer kiraladık ve odada zorla yanan buharın dumanından ve soğuktan sabaha kadar uyuyamadık. Sabah kitap satan adamın yanına gittik. Satıcı gelib mağazayı açtığında gördük ki, portakal ve attar mağazasıdır ve dükkanın ortasında kitapla portakallar birbirine karışmış durumdadır. İyiki erken gittik, çünkü bizim bir rakibimiz vardı ve nerde kitap satılsa oraya geliyor hepsini alıyordu. O, satıcıya bizden daha fazla para vereceğini söylese de biz satıcı ile anlaşdık ve üç yüzden fazla eski ve eşsiz elyazmalar aldık. Bu elyazmalar arasında 6. yüzyıla ait kitaplar bile vardı. Üç yüz kitabı zorla arabaya yükledik, hatta kendi dizlerimiz üzende bile yerleşdirdik. Yolda eşkiyaların bizi durdurub kitapları elimizden alacakları korkusundan

durmadan, direk Tahrana taraf yollandık. Gene zorlukla geçen yolculuğumuz oldu ve nihayet Kuma, evimize vardık. Yağmurlu havada kitapları arabadan eve taşıdık, babam uyumamış bizi bekliyordu. Ağa, bu da kitaplar dedim, babam sabaha kadar uyumadan elyazmaları seçmekle uğraştı.

Bizim Hacı Feşani, İsmayıl Bartini gibi diğer rakiblerimiz vardı ve kitap alış-satışı ile meşguldular ve bazen biz onlardan da kitap alıyorduk. Feşani ağanın bir öğrencisi her yeni kitap geldiğinde bize haber verir, her kesten önce gidip eksi ve nefis elyazmaları seçip, alırdık. Bazen Feşanın mağazasında bizim diğer rakiblerimiz de olurdu, biz kendi aramızda daha çok ilgimizi çeken kitapları bulub bir birimize veriyorduk.

Vefatı ve kabiri

Dünya Şiilerinin en önde giden merci-taklitlerinden biri olan bu büyük alim ve değerli arif 1340 h.k yılı 7 Sefer ayında, 96 yaşındayken kalp hastalığından kedni evinde fani dünyaya vedaetti ve pak dedelerine kavuştu. Cesedini kendi vasiyeti üzere yıllarca kurmak için emek verdiği ve kitap alamak için elindeki son kuruşunu verib kurduğu kütüphanesinin girişinde toprağa teslimettiler.

Maraşi Kürüphanesi

Ayetullah Maraşi-i Necefi önce değerli matbu ve el yazması kitapların bir listesini hazırlamış ve zamanla bunları satın almaya başlamıştır. Bugün bu liste kütüphanede küçük bir defter şeklinde mevcuttu.

Ayetullah Maraşi-i Necefi, Kum şehrinin İran caddesinde bir medrese kurduktan sonra medresenin bir salonunu kütüphane yapmaya karar vermiş ve fıkıh, tefsir, usul ve diğer bilimlerle ilgili kitapları bu salona yerleştirerek alimlerin ve öğrencilerin istifadesine sunmuştur. Bir müddet sonra kitaplardan faydalanmak amacıyla dışarıdan medreseye gelen alim, öğrenci ve araştırmacıların yoğun ilgisi üzerine daha fazla kitaba ve daha geniş bir alana ihtiyaç duyulmuş bunun üzerine Ayetullah Necefi söz konusu medresenin üçüncü katını kütüphaneye dönüştürerek 10 Aralık 1960 yılında kendisinin, alimlerin ve öğrencilerin katıldığı bir törenle kullanıma açmıştır. Ama zamanla talabat çok olduğundan ve kitapların saklandığı deponun yetersizliği sorununu gündeme getirdi. Bu durum karşısında Ayetullah Maraşi Necefi büyük ve müstakil bir kütüphane binası araştırmaya koyuldu. Bu nedenle anılan medresenin, karşısında yaklaşık bin metre karelik bir arsa satın aldı ve temelini 1970 yılında kendi eliyle attı. Kütüphanenin asıl binasının yapımına başlandı. Dört yıl süren çalışmanın ardından 5 Eylül 1974 yılında görkemli bir açılış töreniyle “Kitabhane-i Mevkufe-i Ayetullah’il-Uzma Maraşi-i Necefi” adıyla resmen açıldı ve çalışmaya başladı. Kütüphane açıldığı gün yaklaşık olarak 16.000 matbu ve yazma kitaba sahip idi. Hazırda kütüphanede 250bin cilt kitap, 25bin elyazma bulunmaktadır.

Kütüphanenin Binası ve Yönetimi

Kütüphanenin 1979 yılında tamamlanmasının ardından kütüphanenin batısında yer alan beş yüz metre karelik başka bir arsa satın alınarak üzerine beş katlık bir bina yapıldı. Bina yapıldıktan sonra kütüphane binasına eklendi ve

İKİNCİ SALON / IV. OTURUM

kütüphanenin yüz ölçümü zamanla (muhtelif katların hesaplanmasıyla) beş bin metre kareye ulaştı.

Kütüphanenin mimari ve dış cephe uslubu geleneksel İslam mimarisinden etkilenmiş olup çini mozaiklerle ve mukarnas kemerlerle süslenmiştir. Binanın dışı Kum şehrine ait geleneksel sarı tuğlalar ve çinili kitabelerle süslenmiştir. Dış görünümünde geleneğe riayet edilmekle birlikte binanın iç yapısında modern mimarinin kolaylıklarından faydalanılmıştır.

Kütüphane binası merkez bölümde yer alan bodrumun, kütüphane önündeki dört katın ve şu anki kütüphanenin batı bölümündeki beş katın hesaplanmasıyla aşağıda açıklandığı şekildedir:

Bodrum Kat: Kütüphane tesisatı, matbu kitapların sahhaflık salonu, teknik hizmetler, kütüphane araçları depoları, danışma ve santrali içermektedir.

Zemin Kat: Okuma salonları, kitap alımı, vakıf başkanlığı odası, bilgisayar birimi, genel müracaatlar bölümü, vasiyeti üzerine kütüphanenin kurucusu Ayetullah Necefî'nin kabri ve giriş kapısı yer almaktadır.

Birinci Kat: İç işler müdürlüğü, yardımcıları, idari işler, yazmalar deposu, yazma kitapları katologlama birimi, toplantı salonu, araştırmacılar odası, geleneksel ciltleme salonu, zarar tanıma birimi, afetten korunma birimi, yazma eserleri onarma birimi, mikrografi birimi (mikrofilm, baskı, fotoğraflama, mikrofiş), dünyadaki muhtelif kütüphanelerde mevcut yazma eserlerin katologlarının bulunduğu salon, faksimile kitaplar salonu, halkla ilişkiler ve uluslar arası ilişkiler birimi bu katta yer almaktadır.

Kütüphanenin Batı Bölümünün Birinci Katı: Arapça, Farsça, Urduca ve Türkçe matbu kitaplar deposu, doğu bölümünden gelen kitapları katologlama, ayırma birimleri, bilgisayar birimi ve kitapları sınıflandırma birimi. Kütüphane itfaiyecilik araçlarına sahip olup yazma eserlerin depolandığı bölümler helyon gazıyla donatılmıştır. Yangın esnasında otomatik olarak bu donanımlar faaliyete geçerek kitaplara bir zarar gelmeden yangını söndürebilmektedir. Kütüphanenin aydınlatma sistemi okuma salonu ve depolar yeterli ölçüde güneş ışığını alacak şekilde yapılmıştır. Kitaplıkların düzenlenmesinde revaçtaki ölçütler ve yöntemler göz önüne alınmıştır.

Kütüphanenin diğer donanım özelliklerinden birisi de uyarıcı ses sistemine sahip olmasıdır. Yurt içi ve yurt dışı haberleşmelerde kullanılmak üzere Latin alfabesinde teleks ve faksa sahiptir.

Yönetim ve Vakıf Başkanlığı

Çalışmaya başladığı ilk günden itibaren kütüphanenin vakıf başkanı kurucusunun vasiyeti uyarınca Ayetullah Necefî'nin büyük oğlu Hüccet'ül-İslam Dr. Mahmud Maraşi-i Necefî'dir. Dr. Necefî kitap ve kütüphanecilik ilminde bilgili bir şahsiyettir olup kütüphanenin biçimlenmesinde ve yapısında temel bir role sahiptir. Ayetullah Necefî'nin deyimiyle; "Gerçekte bu kütüphanenin kurucusu O'dur." Dr. Maraşi babasının huzurunda kitap ve yazma nüshalar ile tanışmış, kütüphane kurulmadan önce kütüphanenin bütün idari, kültürel,

kitap satın alma, kütüphaneyi geliştirme görevlerini üstlenmiştir. Kurucunun anılan vasiyeti gereği kütüphanenin vakıf yöneticiliği her zaman kendi ailesinin sorumluluğunda olacaktır.

Kütüphane bir vekile, iç işleri müdürüne ve birkaç idari, mali ve yürütme yardımcısına sahiptir. Halihazırda kütüphane personeli yüz elli kişiden fazla olup ileriki kalkınma programıyla birlikte personel sayısı iki yüz elli kişiye ulaşacaktır.

Mali İşler ve Bütçe

Kütüphanenin bütün giderlerini, yazma ve matbu kitapların, süreli yayınların, araçların satın alınması, çalışanların maaşlarının ödenmesi ve diğer tüm giderler kütüphanenin kurulduğu günden Ayetullah Necefi'nin ölümüne kadar onun sorumluluğunda idi. Ayetullah Necefi'nin ölümünden sonra ise kütüphanenin günden güne genişlemesi, çalışanların çoğalması ve inceleme-araştırma çalışmalarının ilerlemesi v.b. sebeplerle kütüphanenin yıllık bütçesini karşılamak güçleştiğinden Vakıf Başkanı Dr. Maraşi'nin tedbir ve geniş düşüncesi ve ülkenin ilgili makamları ile meşveret sayesinde yeni bir proje hazırlanarak İslami Şura Meclisi'ne kanun taslağı şeklinde sunuldu. Kütüphanenin yıllık bütçesinin ön görüldüğü bu projenin millet vekilleri tarafından onanmasının ardından kütüphanenin yıllık bütçesinin yüzde sekseni devletin genel bütçesi yoluyla geri kalan kısmı kütüphanenin vakıf başkanlığı vesilesiyle muhtelif yollarla karşılanmaktadır.

Diğer Birimler

Kütüphanenin temel ve yan birimleri aşağıda açıklandığı şekildedir: Uzmanların çalıştığı yazma nüshaların zararlarını tanıma birimi, afetleri uzaklaştırma birimi; bu birimde bir nüsha böceklerin veya diğer virüslerin saldırısına uğradığı takdirde yetmiş iki saat süreyle karantinaya alınıp gerekli işlemler yapılmaktadır. Nüshaların ve kitapların onarım ve tamiri bölümü, ciltcilik bölümü, mikrografi bölümü ve yazma kitapları katologlama bölümü (bu bölüm tarafından şu ana kadar 96.000 cilt yazma nüshanın tanıtıldığı yirmi dört cilt katalog basılmıştır). Katologlama çalışması vakıf yönetiminin gözetiminde Hücetül-İslam Ahmed Hüseyini Eşkeveri tarafından yürütülmektedir. Yine yirmi ciltlik katalogta tanıtılan kitapların ayrıştırılma çalışması da yapılmış olup, Arapça nüshalar altı cilt olarak hazırlanmış ve basılmıştır.

Orijinal nüshaları yurt içi ve dışındaki kütüphanelerde bulunan mikrofilmleri katologlama bölümü. Bu bölüm şu ana kadar bin nüshayı içeren iki ciltlik bir katalog hazırlamış ve basmıştır. Matbu kitapları katologlama birimi, bilgisayar birimi. Yazma, matbu ve mikrofilm olmak üzere tüm kitapların bilgileri ve kütüphanenin tüm programları bu bölüme aktarılır ve otomasyon işlemleri için hazırlanır. Halkla ilişkiler ve uluslar arası ilişkiler birimi. Bu birim şu ana kadar üç yüz altmış kütüphane, bilimsel merkez, üniversite ve kültür merkezi ile faks aracılığıyla irtibat halindedir. Koleksiyon geliştirme birimi. Bu birim İran içi ve dışındaki kitapları belirleme ve satın alma görevini üstlenmiştir. Kütüphaneyi

İKİNCİ SALON / IV. OTURUM

koruma ve geliştirme birimi.

Yukarıdaki birimlerin yanı sıra kütüphane araştırma ve kültürel birimlere de sahiptir. Kütüphanenin amfiteatrlarından birinde yer alan araştırma birimi mevcuttur. Yayınlar birimi. Ş. 1370/m. 1991 yılında düzenlenen Tahran Dördüncü Uluslar Arası Kitap Fuarı'nda "yılın örnek yayıncısı" seçilmiştir. Dünya kütüphaneleri ansiklopedisi birimi kütüphanenin en önemli ve aktif birimlerinden birisidir. Bu birim yazma nüshaları ve İslam mirasını içeren kütüphaneler hakkında bir ansiklopedi hazırlamakla meşguldür. Bu birim şu ana kadar yurt içi ve dışındaki kütüphanelerin isimlerini içeren elli binden fazla fiş hazırlamıştır.

Sınıflandırma Sistemi ve Kütüphanenin Hizmetleri

Kütüphane kitaplarının sınıflandırılması, kataloglanması ve numaralanması işlemleri gelen kitapların raflara yerleştirilmesi göz önüne alınarak yapılır. Her kitap için farklı renklerde üç belge hazırlanır: Kitabın adını içeren ana belge (beyaz), yazar adını içeren belge (pembe) ve konuyu içeren belge (yeşil). Konuyu içeren belgeler kütüphanenin idari biriminde yer alır. Diğer iki belge alfabe sırasına göre kütüphanenin genel salonunda yer alan çekmecelere yerleştirilir.

Halihazırda birkaç uzmanın ve tecrübeli elemanın işbirliğiyle kütüphanenin kataloglama biriminde matbu kitapların fihristlenmesi ve yeni bir sistemle sınıflandırılması çalışmaları yapılmaktadır. Bu sistemin tamamlanmasının ardından kütüphane hizmetlerinin bilgisayar aracılığıyla yapılacak ve bu katalogtan faydalanma süreci başlayacaktır. Bu sistemin amacı kullanıcıların en az zamanda istedikleri kaynaklara ulaşabilmelerini sağlamaktır.

Kütüphanede şu ana kadar yaklaşık 180.000 cilt kitap ismi bilgisayara yüklenmiştir. Tamamının yüklenmesinin ardından kitap bilgilerini girerek bilgisayar yoluyla aramak mevcut kaynakların bulunmasındaki büyük sorunları giderecektir. Bilgisayarlanma programının sonraki hedefi ülke içi ve dışındaki diğer önemli ve muteber kütüphanelerle ağ bağlantısı kurulmasını sağlamaktır.

Üyelik şartları çok kolaydır. Kütüphane şuan 28.000 sürekli üyeye sahiptir. Günde 1.500 kişi ve yılda 500.000'den fazla kişi kütüphaneden faydalanmaktadır. Üyelik kartı hiçbir ücret alınmaksızın çıkarılmakta ve yalnızca üyelik belgesine sahip olmak kütüphanenin tüm imkanlarından yararlanabilmeye yetmektedir.

Kurumlar, bilimsel merkezler, topluluklar ve araştırmacılar şahsen başvurmak veya yazışmak suretiyle rahatlıkla kütüphanenin matbu ve yazma eserleri ile mikrofilm, mikrofiş ve fotoğraf kaynaklarından faydalanabilirler.

Kütüphanenin hizmet birimi iki temel bölüme ayrılabilir; dünyanın bütün aktif kütüphanelerinde geçerli olan mütedavil hizmetler ve mikrofilm, mikrofiş v.s. gibi özel hizmetler. Halihazırda tüm bu sistemler yurt içi ve dışındaki tüm bireylere, kuruluşlara ve bilimsel merkezlere hizmet vermektedir.

Yurt içi ve dışındaki kütüphanelerde mevcut bütün yazma nüshaların üç binden fazla mikrofilmi faksimile kitap şeklinde basılmış ve kullanıcıların hizmetine sunulmuştur. Bu mikrofilmler Fransa, İngiltere, Vatikan, Dımaşk milli

kütüphaneleri, Kahire Dar'ul-Kitab Kütüphanesi, Türkiye, Hindistan, Pakistan, Irak ve Suriye'nin önemli kütüphaneleri ile Amerika'da faaliyet gösteren yetmişden fazla bilimsel-kültürel merkezle kurulan ilişkinin ürünüdür.

Kütüphanelere, bilimsel kurumlara, üniversite araştırma merkezlerine ve yurt içi ve dışındaki araştırmacılara kitap göndermek kütüphanenin özel hizmetleri kapsamına girer.

Kütüphanecilik, sahhaflık, kataloglama işlemleri üzerine personele eğitim vermek kütüphanenin diğer önemli hizmetlerindedir. Kütüphanenin resmi sitesi: <http://www.marashilibrary.com/>.

Bildiride verilen bilgilerin çoğu internet sitelerinden alınmıştır.

Kaynakça

Hüseyinli Z. Uluslararası Osmanlı Döneminde Maraş Sempozyumu, Khramanmaraş Belediyesi, c.3. 2013.

İskender Bey Münşi, Alemarayı-Abbasi, c.1. Tahran, Donyayi-Ketab yayınları. 1377 ş.

İslam Ansklopedisi, c.2. Ankara. Türkiye Diyanet Vakfı yayınları, 2003.

Maraş Muhammed Haşim ibn Muhammed, Zeburi-Al Davud. Tehran, Mirasi-Mektup, 1379 ş.

<http://fa.wikipedia.org/wiki/%D8%B3%DB%8C%D8%AF>

<http://www.irankulturevi.com/lang-tr>

<http://www.saghiyekosar.ir/index.php/zendeghinameh/7-olia/11-1390-04-10-13-20-31>

<http://www.wikifeqh.ir>

MARAŞ'TA “KÜSKÜN” BİR YAZAR: KADİR TANIR

Serdar YAKAR

Akabe Yayınlarının üçüncü hikaye kitabı olarak 1982’de “**Alagün**” yayınlandığında yazarı Kadir Tanır 29 yaşında genç bir yazardı. 12-13 yaşlarında geçirdiği menenjit hastalığı ile işitme melekelerini kaybetmişti ama kaybedilen bu melekenin karşısında müthiş bir duyarlılık ve hissetme yeteneği ile donatılmıştı. Tasvir etme yeteneği çok güçlüydü. Yazmanın yanında resim ve heykelle de barışıktı. Allah’ın kendisine bahsettiği bu yeteneği de kullanıp henüz 13 yaşında iken roman yazmaya başlamıştı. 13 yaşında yazmaya başladığı romanına seçtiği ad “**Toprak Ete Doymazdı**”dır.

1976’da **Adil Erdem Bayazıt**’la tanışır. O yıl **Mavera** dergisinin de yayın hayatına başladığı yıldır. Kadir Tanır’daki yeteneğin farkına varan Erdem Bayazıt onu hikaye yazmaya teşvik eder. Kadir Tanır hikaye yazmaya razı olmuştur olmasına da hikayelerini de roman yazar gibi uzun uzun yazmaktadır. Yine de Kadir Tanır **Mavera**’nın en önemli hikaye yazarı olarak kendini kabul ettirir.

Cahit Zarifoğlu Kadir Tanır’a hitaben yazdığı mektuplarda “Sevgili Dostumuz” diye başladıktan sonra şikayetlerini sıralamaktan kendini alamaz.

“Son hikayenizi yayınlamak üzere ayırdık. Ne var ki uzunluğu elimizi bağlıyor. Kağıt karaborsası ve baskı masrafları nedeniyle maalesef derginin sayfalarını artıramıyoruz. Mart sayımıza yetişmek üzere kısa bir hikayenizi yollarsanız seviniriz...”

Uzunlu kısıklı Kadir Tanır hikayeleri **ilk hikaye “Günah”**tan itibaren **Mavera**’da yayınlanır. **Alagün** çok uzun olmasından dolayı ikiye bölünerek yayınlanmıştır.

Sonuçta 1982’de “**Alagün**” adıyla kitaplaşan eserde 9 hikaye yer alır. Bunların içerisinde 4 sahifelik olan da vardır 44 sahifelik olan da...

Kadir Tanır belki biraz da özel durumundan dolayı taşrada kalmaya razı olur. Kahramanmaraş belediyesine **mimar** olarak girmiştir. İdari görevlerde de bulunan Tanır kendi isteği ile 1980’de belediyedeki görevinden ayrılarak Köy Hizmetleri İl Müdürlüğü’ne geçiş yapar.

Cahit Zarifoğlu’na göre Kadir Tanır’ın bu yeni görevi bulunmaz bir nimettir. Kadir Tanır’a yazdığı bir mektupta bu düşüncelerini dile getirir.

“İş hayatının doluluğuna imrendim. Belki beklemediğin bir cümle. Gezdiğin köyler, gördüğün ve işin gereği bunaldığın insanlar bir nimet, bir ganimet.

Hikaye ve romanlarının zenginleşmesinde bu hayatın umarım derin etkileri olur. O seyahatlara iştiyakla çık. Köy evleri önünde duran ve yadırgatıcı bir manzara arzeden traktörlere, zibillere, sümüklü çocuklara, yaban bakışlarına, görünüp kaybolan kadınlara, fistanlara, kurnazlık yapan, siyaset yapan köylülere, kupkuru topraklar üzerinde kurulmuş birkaç hanelik köylere, ancak ilerledikçe görülen evleriyle sık ağaçlar arasındaki köylere, köylünün silaha, kadına, araca, çocuğa bakışına ganimete yaklaşır gibi yaklaş ve kendine maletmeye bak. Böylece hem mesleki zorlukların hayatı zorlaştıran etkilerinden kurtulacak ve hem de sanatın için depolama yapacaksın.”

Mektuplarında “benim fazla anladığım bir konu değildir edebiyat” diyen ve söylediklerinin bir tür “sezgi” olduğunu ifade eden Cahit Zarifoğlu, o “sezgi” ile Kadir Tanır’ın hikayelerini alabildiğine eleştirmekten de kendini alamaz.

“Sizin hikayeleriniz iyi de aynı metodla söyleyeyim. Yabani hikayeler. Kapalı. Kendi çizdiğiniz bir çemberin içinde geliyor her şey. Adeta kapalı bir sanat. Buna taşrada olmak neden olabilir.”

Bu uyarılar Kadir Tanır’ın hikayelerinde yol gösterici bir fener olur.

“**Haşere**” ile başlayan ve çoğunluğu “**Güz Yağmurları**” içinde yer alan kısa hikayeler hem Cahit Zarifoğlu ve hem de Rasim Özdenören tarafından beğenilecek ve övgüler alacaktır.

Bu arada romandan da vazgeçmemiştir.

Mavera Ankara’da yayını sürdürdüğü sürece o da hikaye yazmaya devam eder. Erdem Bayazıt ve Cahit Zarifoğlu’nun mektupları onun kültür hayatı ile iletişimini sağlayan tek köprüdür.

Mektuplar Kadir Tanır için hayatının vazgeçilmezidir. Telefon onun hayatında hiç olmamıştır dense yeridir. Dolayısıyla da mektuplar dünyaya açılan birer penceredir onun için.

Alaaddin Özdenören’in vefatından kısa bir süre önce hastaneden faksla gönderdiği kısa bir notta yarım kalmış bir yazının acı kaderi vardır. “Sevgili Kadir Tanır öykülerini alabildiğine severek ve övünerek okuyorum” diyen Alaaddin Özdenören; “Hastalanmadan önce seni anlatan bir yazıya başlamıştım. Yarım kaldı. Çıkınca tamamlarım” demektedir.

Bu yazının hiçbir zaman tamamlanamayacak olması ise ilahi bir kader.

Hastalıkların Kadir Tanır’ın hayatında da derin bir izi vardır. “Ben senin derdinle hoşem, el çek dermanından tabip” der gibi **hastalıkların aklına ayıklık, hayatına çeki düzen, ilişkilerine ölçü getirdiğini söylemektedir.** 13 yaşında menenjit hastalığı ile başlayan hastane hayatı, guatr ameliyatı, mide ülseri, bronşit, kulak ameliyatı ve en son bir dizi ameliyatın ardından bağırsak hastalığı ile devam eder.

Mavera’nın Ankara’dan İstanbul’a taşınması, Erdem Bayazıt’ın siyasete atılması, Rasim Özdenören’in Devlet Planlama Teşkilatı Genel Sekreteri olması ve ardından Cahit Zarifoğlu’nun vefatı üst üste gelir ve taşrada yaşayan bir sanatçı

olan Kadir Tanır'ın sanatla olan tüm bağları bir anda kopar.

Bitirdiği romanını okutacak bir tek kişi dahi yoktur çevresinde...

Mavera, Erdem Bayazıt, Cahit Zarifoğlu ve Rasim Özdenören'den başka tanıdığı da yoktur zaten yayın dünyası adına...

Küskünlük ve kalemin kırılışı işte bu dönemde başlar.

Mavera'nın diğer yazarları değişik çevre ve ortamlarda ismini duyurup, yazmaya devam ederken Kadir Tanır yazarlığı bırakmıştır...

Bu küskünlük tam on yıl sürecektir. Tâ ki bir taziye ziyaretinde karşılaşınca dek...

“Ama içimdeki şevk beni bırakmamıştı, sürekli okuyarak kendimi yetiştirmeye çalışıyordum” diyen Kadir Tanır; “tâ ki Serdar Yakar karşıma çıkıncaya kadar on sene kalemi elime almadım” diyecektir sonraki yıllarda.

Hikayelerinde bu ülke insanının trajik boyuttaki yalnızlığını dile getiren Kadir Tanır on yıl aradan sonra kalemi yeniden eline almış, yeni hikayelerin yanı sıra “**Kurtuluş**” ve “**Alkış**” dergileri için denemeler de yazmaya başlamıştı. Roman zaten ilk gözağrısı idi. Bir 12 Şubat yıldönümünde yayınlanan Kurtuluş dergisi için yazdığı “**Kim Kahraman, Kim Hain?**” sorusunun cevabını aradığı denemesi bu kentin kültür ve tarih birikiminde bence bir köşe taşıdır.

“**Yedi İklim**” ve “**Kaşgar**” da yayınlanan hikayeler yazarın üçüncü hikaye kitabı olarak “**Savaş İmparatorluğu**” adıyla 2004'de İz Yayıncılık tarafından kitaplaştırılır.

Ve roman...

Sanat hayatının 40. yılında, ilk romanı yayınlanır. Adı “**Şeytan Sarmalı**”. Yıl 2006.

Eser Timaş Yayınlarından çıkmıştır.

Edebi bir eserin “metal fırtına” oluşturmasını beklemek nafile...

Zengin kurgusuna rağmen beklenen ilgiyi görmez Şeytan Sarmalı. İkinci romanı “**Sonsuz Uzun Ölüm**” Karakutu Yayınları arasında 2008'de neşredilir. Roman birilerinin dikkatini çekmiş olmalı ki **Türkiye Yazarlar Birliği**'nce yazarına 2008 yılı en iyi romancısı ödülünü kazandırır. Ne var ki okurdan yine ses seda yok. Yazarın yayınlanan üçüncü romanı ise farklı bir arayışın sonucudur. “**Suikast Selamlığı**” adını taşıyan bu eser ise 2009'da İver Yayınları arasında neşredilir. Suikast Selamlığı da beklenen ilgiyi görmese de yazar tarihi roman üzerine çalışmalarını devam ettirecek ve Maraş milli mücadelesini de romanlaştırmak için mesai harcayacaktır.

2008'de yayınlanan “Sonsuz Uzun Ölüm” romanı ile Türkiye Yazarlar Birliği'nce yılın en iyi romancısı ödülünü alsada bence asıl ödül alması gereken eseri “Küskün”dür. Küskün de yine 2008'de anı/öykü türünde yayınlanmıştır. Eserin talihsizliği taşrada yayınlanmış olmasıdır. Zaten yazarının talihsizliği de taşrada yaşamak değil midir?

Yedi İklim dergisinde yer alan bir değerlendirmede İsmail Demirel; “kitap taşrada basılınca, dünyanın bir köy haline gelmesinin, küreselleşmenin bir faydasını bulamıyoruz” diyor. Ukde Yayınları Kitaplığı taşrada 120. Kitaba ulaştı ama kitaba karşı kör olan çağcıl iletişim araçları bu eserleri görmedi, görmeyecek de...

Küskün Ukde Kitaplığının 50. Eseridir. Üç öyküden oluşan Küskün aynı zamanda ilk öykünün de adıdır. Ayrıca her öykünün kendi içerisinde de bölümleri bulunmaktadır. Küskün öyküsünün ilk bölümü “Ziyaret” adını taşır. Ziyaret Dostozan’ın küskün kardeşi için yazdığı bir dördüklük ile başlamaktadır:

“Mezar taşlarına ağıtlar yaktın
Yaşayan dostlara bakmadın bir kez...
Hoşgörü, sevgiyi, aşkı bıraktın,
Hasta mı, sayrı mı sormadın bir kez.”

Bu dizelerin yazarı Dostozan (M.Hanifi Sarıyıldız) Kadir Tanır’ın dayısıdır. O, iyi olan dayıdır. Güzel insandır. Onu da rahmetle anmak gerekiyor. Maraş için en güzel şiirleri yazdı ve rahmeti rahmana kavuştu.

Küskün öyküsünde yer alan üç öykü de Dostozan’ın bir dördüklükle dile getirdiği aile içi bir kırgınlığı anlatır. Anı / öykü denmesinin sebebi de budur zaten. Gerçekten okunması gereken önemli bir eserdir Küskün. Küskün kitabının sonunda yer alan “**Ağır Hastalık**”ta ise yazar tamamen kendini anlatmıştır.

Başta da belirttiğimiz gibi 13 yaşında menenjit hastalığı ile başlayan hastalıklar zinciri Kadir Tanır’ın yakasını hiç bırakmayacaktır. Yine bir hastalık sebebiyle hastane günlerini dile getirdiği Ağır Hastalık’tan bazı paragrafları sizlerle paylaşmak isterim:

“Artık hiçbir şey değilsin.

Ne-belki onca övündüğün-mesleğin, kıdemin, kariyerin-ve de belki-ünlü, ünsüz yazarlığın, şairliğin var... Ve artık ne değerli bir diplomat, bir devlet adamı, ne de bunlara uzak-yakın benzer özelliğin, bir yerlere bir şeyler yazar.

Sen, sadece “hasta” sını. Ne elbisen, ne gömleğin-kravatın, ne çorabın-kundur... Tüm giysilerle birlikte tüm özelliklerinden soyunmuş... Bir pijama, bir tişört, bir terlik... Ve refakatçi eşin... Evinin içinden utangaç bir esinti... Muhtaç bir yıkılış... Mahcup bir teslimiyet... Zavallı bir “hasta”.

Hastanede kırkınıcı günüm.

Kırkını çıkarmış bir çocuk gibi bu yeni dünyama alıştım! Bir taraftan gene gazımla, sancımla uğraşıyor, bir taraftan da etrafıma gülücükler dağıtıyorum. Bu dediklerim, sözün gelişi elbet. Gazın-sancının yanında daha neler, neler, ne acılar, ağrılar var... Ve ateşler, ateş titremeleri, bulantılar çırpınışlar ve ah’lar. Ve ‘kan’lı işler; kan almalar, vermeler ve kanamalar, kanamalar... En ağırı da üst üste

İKİNCİ SALON / IV. OTURUM

yapılan teşhis ve izleme işlemleri. Ki, söylemeye de sıkılır insan... Sonra sonra -ne ar bıraktı, ne hayâ- alıştıırıp durdu işte. Namus elden gittikçe, utanma da kalmadı. Artık tereddüt etmeden, uzak-yakın herkese, bir zamanların bu ayıplı konularından uzun ve detaylı birçok şey anlatabilirim.

Alıştım dediğim de sanırım yalnızca bu tür şeyler. Bu tekrarlanan, rutinleşen işlemler... Bu gitgide tanıdıklaşan dünya... Daha doğrusu neye, ne kadar alıştığını kestiremez oluyor insan. Alışamadığımı kesinkes bildiğim bir tek şey bulunuyor; o da şu; ki, burada, bu muhitte, ondan, istemediğin kadar bolu var... Acı... ACI... A-C-I... Aman Allahım! Evet, “Ne çok acı var!...”^{1(*)} Toplasan koşuşlardan, toplayabilsen, o sessiz yataklardan, o eriyen bedenlerden, o şişen karınlardan, o için için çürüyen organlardan.. ve koyabilsen, doldurabilsen bir tarafa.. acaba nice yer, acaba kaç dünya tutar!.. Sen ne çekilmez bir şeymişsin ey hayat!.. “Ey can sen ne tatlıymışsın!...”^{2(**)}

Daha iki ay evvelinde çakı gibi, zıpkın gibi biriydim. Geniş omuzlarım, sıkı adalelerim, güçlü kollarım, iri pençelerim vardı. Ve lezzetlerim. Birdenbire dünyam altüst oldu. Benim bildiğim tüm bu şeyler aniden elimden alındı. Kollarımda, bacaklarımda etlerim sallanır oldu, ellerim inceldi, omuzlarım daraldı. Gevşek ve titrek bir şey oluverdim çıktım... O güçlü ve diri halimi arıyor, özlüyor değilim dersem kim inanır! Evet öyleyim... Yeter ki alışamadığım şu acı benden gitsin. Yeter ki her sabah idam mangası gibi dikilmesin karşıma kan alıcılarım. Üç günde bir serumdan şişen damarımı yenilemesin hemşireler. Haftada-on günde bir oramdan buramdan olmadık hortumlar sokarak girmesinler iç organlarıma... Bu ateş, bu bulantı, bu kan yakamı bıraksın. Olmayan, yani bulunamayan, damarlarım yüzünden, parmak üstlerime kadar batırılıp çıkarılan iğnelerle yapılıp duran bu işkence bitsin. Tüm bunların olmadığı o eski dünyam yeniden görünsün bana. Işıl ışıl. Razıyım, inan olsun razıyım bu düşkün ve muhtaç halime. Bu adım atmaktan aciz bitkin ve bitik halime.. Razıyım.

“Yeter! Yeter! Yeter! Allah’ım yeter!...”

İçimde fırtınalar kopuyor. İnliyorum. Ancak asla isyan değil bu. Bir umut. Bir yakarış...”

**

“Şükret!.. Şükret!...”

Son bir ayda duyduğum, duyar duymaz silkinip ayıktığım, yüzüme ve içime su serpilircesine beni kendime getiren bir kelime bu.

Evet şükretmeliyim.”

**

“Ve artık ağlamak çok kolay benim için...”

Gelene gidene, gelmeye, araya, aramaya, sorana, sormayana.. bir acı-tatlı (acılaşmış bir tatlı) hatıradan bahsedene karşı ağlıyorum. Beni böyle zayıf

1 Cahit Zarifoğlu; Yaşamak.

2 (*) Bir kanser hastası yakınımın ölünceye kadar sık sık kullandığı bir cümle.

ve düşkün görüp acıyana, üzülene, bakışlarından bir, ‘ona hiç yakışmamış,’ ifadesi gelip geçene karşı ağlıyorum. İnsanı en çok ağlatan da en çok arayıp soran ve en çok gelip giden olacaktır. Bıkmadan, yorulmadan, samimî bir yardım ve hizmet duygusuyla, samimî bir kaygıyla gelip giden... “

**

“Yatışımın yetmiş beşinci gününde hastaneden çıktım.

Bilgilenmek gayretime karşı, doktorumun dobra dobra: “Bu hastalık tekrarlar kardeşim,” diyerek beni ağır bir hüzne sevk etmesine rağmen kalabalığa karışmam zor olmadı. Hiç iyi olmayacak gibi duranların safından, hiç hasta olmayacak gibi duranların safına yani. Sanki emaneten verilmemişti de, emaneten alınmışlardı; kollarım-bacaklarım yeniden dolgunlaştı, adalelerine erişti; omuzlarım yeniden genişledi, pençelerim irileşti. Yeniden daldığım dünya meşakkat ve gaillesinin içinden, aklıma geldikçe ürperir, şükrederim. İşte acısız, ACISIZ, A-C-I-S-I-Z dünyam; ıslıl ıslıl... Aldığım derin, sıhhatli, temiz bir nefesin ardından: “Ey can sen ne tatlıymışsın,” diye düşünürüm. Nefsimin isteklerine karşı -evet hâlâ- mücadele ederken; “Ey insan, sen ne biçim bir şeymişsin ki!” diye geçiririm aklımdan. Ve yanından geçip giderken bir ara o binaya takılır gözüm. Evet, aynen öyle... Kapalı, paslı -ve de sanki girilmez- bir kutu... Kim bilebilir ki orada canlar gidiyor, canlar geliyor, acılar arş-ı âlâya çıkıyor, dünyaları tutuyor olsun! Fakat, benim için sıkça uğranılacak bir yer, bir ikinci adres olması bir yana, sen ey insan oğlu, ey nefis, ey tatlı can.. başıma gelmedi, gelmiyor diye sevinme, bir gün bir tarafta küt diye gitmezsen, eninde-sonunda oraya düşeceksin... Yoksa nasıl ölürsün! Derim.”

**

Hastalıklar kaçınılmaz sona hazırlamıştı onu. Biliyordu zamanın azaldığını... “Ölürsem beni sen yaz” demişti bir sohbetimizde... Ardından öldükten sonra meşhur olan isimlerden bahsetmişti. Tamamlanan iki dosyasını Güz Yağmurları ve Küskün gibi Ukde de yayınlansın için vermişti. Büyük şehirlerden ümidini çoktan kesmişti. Yılın en iyi romancısı idi ama romanlarını basacak yayınevi bulamıyordu. “Beni sırtlayacak yayınevi yok” diyordu. Ve o yayıncıların tutumlarını utanç verici olarak tanımlıyordu.

Sonra iyice bastırıldı hastalık.. Artık büroya da çıkamıyordu. En uzun hüzne hazırlıyordu kendini. O daralan zamana biricik oğlu Kemal’in düğününü de sıkıştırdı. Düğün davetiyesini verirken “bir taraftan düğün hazırlığı bir taraftan da ölüm hazırlığı yapıyoruz” demişti.

“En Uzun Hüzün” yayınlanıyordu Yedi İklim’de...

En Uzun Hüzün 1, sonra 2,3,4,5 sağlığında yayınlandı. 6,7,8 ve 9 ise vefatının ardından çıkan özel sayıda... En Uzun Hüzün’den sonra yayınlansın için “En Kara Komedi’ler vardı bir de. Ne tamamlayabildi ne de yayınlayabildi...

En Uzun Hüzün 1’den;

“İşte gene kış geldi. Kar bastırıldı.

Beklenen bir şeydi. Beklememek elde miydi! Ama bu kadar çabuk ve ani, bu

İKİNCİ SALON / IV. OTURUM

kadar ağır ve amansız olacağını kim tahmin edebilirdi!

Yapılacak işlerim vardı. Birtakım programlarım... Kimisi önemli; kimisi önemsiz, ama gene de yapılması gereken... Hepsi öyle kaldı.

Üstelik... Belki de ömrümün en akıllı, en cana yakın, en huyu güzel kedisiyle tanışmıştım. Onun için nice tasarımlarım vardı. Hepsi yüzüstü oldu.”

...

Sonra yarım kalan dosyalarım... Belki iki senedir tamamlanmak için birkaç fırça bekleyen, artık ciddi ciddi başına oturmaya hazırlandığım tablolarım...

Kimisi evlenecek, kimisi askere, kimisi üniversiteye gidecekti çocuklarımın...

Evimiz, koca evimiz bomboş kalacaktı.

İşlerim büyük ölçüde hitama ermiş, ne devlet daireleriyle, ne de kişilerle öyle ciddi bir alıp vereceğim kalmıştı.

Lafın kısası, köşemize çekilip dertsiz tasasız, baş başa, tatlı tatlı ihtiyarlamaya hazırlanıyorduk eşimle.

Allah kahretsin nereden çıktı bu kış, neden kar bastırıldı!.. Neden işlerimin, beklentilerimin, hayallerimin önüne pat diye düştü ve hemencecik geçicilikten çıkarak bir asıl oldu!

Evet, kar yağıyor ve ben gidiyorum. Usul usul, bile-anlaya.. fakat ağlamadan.. sinmişçesine.. gidiyorum. O da gidiyor. Sen de gidiyorsun. Herkes gidiyor. Kimisi bilerek ve ağlar gibi, kimisi kabullenmiş, kimisi bir türlü kabullenemeyerek.. kimisi de düşünmeden, düşünmek istemeden güle oynaya... Bu kimin malumu değildir ki!”

...

“Kar yağıyor, kar üstüne.. kalkmıyor.

Kalkmıyor.

Kalkacak gibi de durmuyor.

Yağdıkça bastırıyor, ağırlaştırıyor.”

En Uzun Hüzün 2'den;

GİTME!

Diyorsun ki BEBEĞİM:

Sen gidiyorsun

İpissiz kalıyor şimdi her yan

Sen gidiyorsun

An an çekiliyorsun penceremden

Bir gölge gibi

İŞTE KAR DA YAĞMIŞ
Ardına bile bakmadan
Kat kat üstüne binen
Beyaz bir hüznle birlikte
Uçsuz bucaksız boyutlara
İnsafsız katmanlara karışıyor
Ve uzaklaşıyorsun
Kar altında çekilen
Uzak fotoğraflardaki gibi
Sanki o bembeyaz çizgilerin ardında
Bembeyaz deryalara gömülerek
Kayboluyorsun
Gırtlığımda zorlu düğümlerle
Bırakıp öylece beni

Kopmak ister gibi hayatımdan,
Sevgimden, bağlılığımdan...”

...

ÖYLE GİDİVERSEN DE ANİDEN
BİR VEDA BİLE ETMEDEN
ÖLESİYE SEVENLERİNE...
KOKUN KALIR
SESİN ÇINLAR BENİMLE
YÜZÜN YANSIR HAYALLERİMDE

GİTME AH GİTME!
Gözlerim görmese de
Kalbim bilsin orada olduğunu
ORADA, BASTIĞIM BU TOPRAKLARDA
YERYÜZÜNDE

Şimdi sen gidiyorsun
YIKARCASINA BU DÜNYAYI
Hiç düşünmüyorsun
Sensiz bomboş kalacak
Bir hiç olacak

Bir çile kesilecek
Hayatları...

GİTME AH!"

En Uzun Hüzün 3;

ARTIK DURULMAZ BU KENTTE

Nasıl ederim de gitmem MELEĞİM
Artık kahrı çekilmez oldu bu kentin
Hem sonra yaşanmadık ne kaldı ki bu diyarda
Gönül bıkkın, beden yorgun, ruh darda
Her gün bir acı, bir hüsrân, bir yıkım art arda
Benlik geldi, öyle kör bir noktaya çakıldı ki
Varlıkla yokluk arasında öyle bizar bir hale daldı ki
Arzuların, hasretlerin, ıstırapların öyle iki arasında bir deresinde kaldı ki
Artık düşünemez, bilemez oldu, maksadı hangi aşk, sevdası hangi dünya
Hem GÜZELİM nerde artık o dağ, o kaya
Beden harap, nefes ölgün, dert dolgun
İster ki her adımda kendisi bir destek bulsun
Sen böyle bir hazan yaprağından hala bir medet beklersin ha
Yok MELEĞİM, vazgeç bu sevdadan, kimseye hayrım yok benim
Artık durulmaz bu kentte, koyar giderim
Giderim gitmesine de bilmem ki nasıl ederim
Yol belirsiz, etraf ıssız, kör karanlık, ne bir kılavuz, ne bir ışık, ne bir umut var
Her yan kuşatılmış, her şey saldırgan, ne kollarda güç, ne dizlerde derman
var

Lakin ne bir dönüş, ne bir kaçış, ne de bir salınış var
Bu yol artık benim, bu yolculuk kaderim
ZOR BEBEĞİM, ZOOR, evveli zor, ahiri zor, hali zor, geçit çetin bilirim
Hangi yükü varacağım menzile, hangi yüzle duracağım huzurda, irkilirim
Gene de kalamam, kalınmaz artık, vurur giderim.

En Uzun Hüzün 4;

Medet ey!

Gezdim diyar diyar uzak yakın yer gök aradım seni
 Tam buldum derken gene çıktı karşıma kopardı beni
 Kollarında çalkalana çalkalana düşüp giderken
 Elimi kolumu bin kez attım kıl payı kaçırdım seni
 Bir haz tufanıdır ki oldu dünyamın sonsuz ele mi

Gezdim diyar diyar kalmadı gücüm
 Tam bittim derken karşımda bir başka sürüm
 Attım kadavramı iğrenç koynuna
 Son takallüsümle saldırdım durdum
 Bir nebze haz uğruna bin batman hicran ve nedamet buldum

Medet ey sevgili tut elimden çek çıkar beni
 Kurtar bu rezil kolların necasetinden
 Ya gel teslim al beni ya da bir nebze lütfet asaletinden

En Uzun Hüzün 5;

MELEĞİM'E -1

Ah seni saf ve gayretkeş kadın
 Gene ne bu kaygın telaşın
 Günlüktü uzadı gitti haftadan aylığa, yıllığa vardı
 Sana kim ne diyebilir ki tüm yükler üstüne kaldı
 Bir yanda hastalık, ölüm, bir yanda düğünler
 Ah, işte hayat bu, ne biri ötekini tanır, ne insan dur durak dinler
 “Beni bırakma! Gitme!” diyorsun
 Gözlerin dolu, gırtlığın düğümlü, yüreğin inler
 Ah güzelim kim bir meleği bırakıp gitmek ister
 Lakin varsa yolculuk, ne ileri, ne beri bir milim oynar ibreler
 Yapamam sanma sakın, çünkü insansın, böyle gelmiş, böyle gider
 Bak yıllar geçti nasıl da unutuldu sevgililer
 Çocuklar büyür, torunlar olur, varlık son bulur, yaşar isimler
 Hayat bir devridaim, ezelden beri böyle sürer
 Ağaçlar kurur, diplerinden fışkırrır filizler

İKİNCİ SALON / IV. OTURUM

Haydi yat, uyu MELEĞİM, bak ne kadar yorgunsun
O soğuk koridorlarda koşup durmaktan ne kadar da solgunsun

Gün batır, devran döner
Dünyalar değiş tokuş eder
Umarım ıştır her şey yeniden
Kan sıcacık yürür damarlara
Ala keser yüzler
Gerçek olur tüm düşler
Dönüp dolaşır
Bir yerde eşini bulur melekler.

En Uzun Hüzün 6,7,8,9;

EYCAN

Hadi çık şuradan, çık kör olası
Çık git, defol, yok ol, bırak yakamı
Bırak ki gideyim, git ki buharlaşıp uçayım
Bıktırdın kendinden emin ol
Ağrından, ağırlığından, işvenden, nazından
Altı üstü nesin ki
Bir meymenetsiz can.

TEREYAĞINDAN KIL ÇEKER GİBİ

Tam da işleri yoluna koymuştum hani
Ev-ocak sahibi olmuş, biraz para da yapmıştım hani
Koca bir hayat boyu
Gayet metotluca
Okuya yaza
Kendimi yetiştirmiş
Bir alleme de kesilmiştim hani
Çoluk çocuk yetiştirmiş
Evlene çağlarına da getirmiştim hani
“Ey Tanrım!” dedim geçen
“Tüm bunlardan bir solukta vazgeçmek

Yeterince acı değil mi de
 Ölümü bu kadar ıstıraplı kıldın bize
 Ne olurdu yani
 Tereyağından kıl çeker gibi
 Gidiverseydik ya şu dünyadan...”
 Gaiplerden bir ses geldi sanki o an:
 “Eğer bu acı olmasaydı
 Bu saydıklarının hiçbirinden
 Gönölünce vazgeçemezdin ey insan.”

İCAB-I HAL

Dünyanın her türlü hâli varmış
 Son türünün ise bin bir hâli
 Türlerden bir türe vasıl olmak için
 Kanaviçe gibi delinmek, balık gibi yarılmak, kumaş gibi dikilmek
 Pörsümek, pörtlemek, sararmak, solmak, acze düşmek, ahh etmek
 Gerekmış
 Yan etkiler, direk tepkiler, hâlsizlik, ağrı, ateş
 Bulantı, kusma, iğneler ve kan..
 Enfeksiyon, komplikasyon, atraksiyon, vesaire vesaire
 Bir işkence, bir cendere...
 İcab-ı hâlden imiş
 Aman aman
 Hâlimiz yaman
 Bir gelin güvey olmak için
 Bu ne insafsız iş
 Bu ne acımasız ferman.

BİRLİKTE GİDEMİYİZ BEBEĞİM EMİN OL

“Demek gideceksin, beni de götür”
 Diyorsun BEBEĞİM, hayır
 Kimse kimseyi götüremez gittiğim yere
 Ve zaten kimse kimseye gitmek de istemez
 Ne kır gezintisidir, ne kordon boyu bu
 Kim tutuşmuş gitmiş ki oraya el ele
 Şimdi yazgı benim, yargı benim, gün benim

İKİNCİ SALON / IV. OTURUM

En iyisi mi sen öyle söyle lâkin
Sıranı bekle çok sürmez nitekim

HÜZÜN VE KOMEDİ

Diyorlar ki: “Hüzün diye başladın
Artık anlattıkların tam bir komedi
Bilemez olduk haline
Gülsek mi, üzülsek mi?”
Zaten hayat nedir ki başka
Bir yandan bakarsın hüznün
Bir yandan bakarsın komedi
Hüzün karadır, komedi beyaz lakin
Bu hüznün adı beyaz hüznün
Komedinin adıysa kara komedi.

EN KARA KOMEDİ: 1

Ne biçim bir şey şu yaşamak!

Onun için diyorlar ki: Gereğinden fazla kısa-doyumsuz-hüzünlü.
Bu şu demek oluyormuş: hayat güzeldir.
Belki öyledir.

Kimse der mi ki: gereğinden fazla uzun-dayanılmaz-elemlî...
Derse herhalde ki canından bezendir.

Lakin genele de vurmak mümkündür, belki böyledir.

Bazıları da masmavi göklere bakıp derin bir nefes alıp şöyle diyor:

Bundan sonrası bana lütuftur, bağıştır, hediyedir.

Kim diyor bunu?

Özgürlüğüne kavuşan bir mahkûm, taburcu olan bir hasta, canını kıl payı sıyıran bir kazazede...

Fakat değil mi ki hep hapisten çıkarak, hastalıktan kurtularak, kaza-bela atlatarak yaşamaz insan.

Çok da sürmez öyle bir canına okur ki hayat, nasıl uçar gider elinden, anlamaz bile o bulunmaz an.

Peki ne dememiz gerek onun için, ne biçim bir şey şu yaşamak?

Yaşamak!

Güzel, acı, hüznü, zor, doyulmaz, çekilmez, dert, azap...

Biri mi, hepsi mi?

Yoksa şöyle mi demek gerek: o bazen beyaz bir hüznün, bazen kara bir komedi...

Neden kara bir hüznün, beyaz bir komedi değil? Böylesi daha akla yatkın olmaz mı?

Hayır olmaz.

Niye olmaz?

O zaman iç içe geçmişlik ortadan kalkar da onun için.

Oysa hayat bir iç içe geçmişlik dizisidir.

SEBATSIZ TÖVBEKÂR

Yarabbi tövbe!

Sen affedicisin, affetmeyi seversin

Son bir ayı Ankara'da bir hastane odasında geçmişti. Leptop bilgisayarını yine yanındaydı. Hastane odasından yazıp göndermişti "Dostoza" kitabının takdim yazısını. Ancak eşinin refakat edebildiği o bir ayın sonunda 14 Aralık 2011 Çarşamba günü akşamı geldi ölüm haberi. 16 Aralık Cuma günü Maraş'ta sevenlerinin omzunda taşındı ve toprağa verildi...

Rahmetle anıyoruz...

KAHRAMANMARAŞ TEKSTİL VE HAZIR GİYİM SEKTÖRÜNDE MEVCUT DURUM DEĞERLENDİRMESİ

Yrd.Doç.Dr. Fatma BAYRAKTAR¹

Özet

Kahramanmaraş, Türkiye'deki tekstil üretiminin önemli merkezlerinden birini oluşturmaktadır. 2004 yılında 188 milyon dolar olan ihracatını 2011 yılında 748 milyon dolara çıkartan Kahramanmaraş'ın toplam ihracatının yüzde 86'sını (649 milyon dolar) tekstil ve hazır giyim sektörü oluşturmaktadır. Bölge, Türkiye'deki iplik üretiminin yaklaşık yüzde 30'unu, dokuma kumaş üretiminin ise yaklaşık yüzde 10'unu tek başına karşılamaktadır. Bu araştırmada; Kahramanmaraş tekstil ve hazır giyim sektöründe mevcut durumun değerlendirilmesi ve geleceğe yönelik öneriler geliştirilmesi amaçlanmıştır. Bu amaçla geliştirilen anket formu, araştırma örneklemini oluşturan, Kahramanmaraş ilinde faaliyet gösteren 128 tekstil ve hazır giyim firmasına uygulanmıştır.

Araştırma bulgularında; firmaların çoğunluğunun çeşitli iplik ve dokuma ile bitim işlemleri alt sektörüne yönelik üretim yaptıkları, kobi statüsünde oldukları, tescilli markalarının bulunmadığı, Ar-ge ve inovasyon faaliyetlerinin düşük seviyede olduğu, markalaşma ve kurumsallaşmanın gelecek planları arasında yer almadığı belirlenmiştir. Bu analizler sonucunda; bölgedeki firmaların öncelikle kurumsallaşma ve markalaşma çalışmalarına başlaması gerekmektedir. Üretimlerini daha sağlıklı ve ekolojik olarak gerçekleştirebilecekleri, aynı zamanda firmalar arasındaki işbirliğini güçlendirici modern organize sanayi bölgelerinin kurulması gerekmektedir. Sektördeki rekabet gücünün sürdürülebilir olması için Ar-ge ve inovasyon faaliyetlerine daha fazla yatırım yapılması gerekmektedir. Ayrıca, bölgede kümelenme analiz ve model geliştirme çalışmalarının yapılmasının sektörün gelişimine artı bir değer katacağı düşünülmektedir.

Abstract

EVALUATION OF CURRENT SITUATION IN KAHRAMANMARAŞ TEXTILE AND READY-TO-WEAR SECTOR

Kahramanmaraş is one of the most important textile manufacturing centers in Turkey. Kahramanmaraş increased the exportation value of 188 million dollars in 2004 to 748 million dollars in 2011 and 86% (469 million dollars) of total

¹ Gazi Üniversitesi, Ankara Meslek Yüksekokulu, fbayrak@gazi.edu.tr

exportation of this city consists of textile and ready-to-wear sector. This region alone meets approximately 30% of total fiber manufacturing and approximately 10% textile fabric manufacturing in Turkey. This research aims to evaluate the current situation of Kahramanmaraş textile and ready-to-wear sector and develop suggestions for future. To this end, a questionnaire form was developed and applied on 128 textile and ready-to-wear companies which comprise the research sample and carry on business in Kahramanmaraş province.

In research findings, it was found that most of the companies manufacture for sub-sector of various fiber, fabric and finish processes; they function as SMEs; they do not have registered brandmarks; their R&D and innovation activities are at low levels; branding and institutionalization do not take place in their future plans. According to the analyses, companies in this region need to give start primarily to institutionalization and branding activities. Modern organized industry regions should be established to improve the cooperation between companies and enable these companies to manufacture in a healthier and ecologic way. In order to sustain the competitive power in this sector, more investments should be made in R&D and innovation activities. Furthermore, it is believed that clustering analysis and modeling activities to be conducted in the region will bring an added value to the development of the sector.

Giriş

Tekstil ve hazır giyim sektörü, ülkemizin geleneksel sanayi kollarından olup, ihracatta gösterdiği başarı ile sanayinin önde gelen sektörlerinden biridir. Türkiye tekstil ve hazır giyim sektörü en fazla dış ticaret fazlası veren sektördür. Buna ek olarak, oluşturduğu istihdam ile işsizliğin azalmasına olumlu katkıları mevcuttur. Tekstil ve hazır giyim sektörü birlikte değerlendirildiğinde, ülkemiz GSYH'nın %10'undan fazlasını, ihracatın %18,5'ini sağlamaktadır. 2009 yılı TÜİK katma değer verilerine göre, tekstil ve hazır giyim sektörü imalat sanayinde üretilen katma değerini %15,5'ini, toplam ülke katma değerinin %5,2'sini oluşturmaktadır (Sanayi Bakanlığı, 2012).

Kahramanmaraş, Türkiye'deki tekstil üretiminin önemli merkezlerinden birini oluşturmaktadır. 2004 yılında 188 milyon dolar olan ihracatını 2011 yılında 748 milyon dolara çıkartan Kahramanmaraş'ın toplam ihracatının yüzde 86'sını (649 milyon dolar) tekstil ve hazır giyim sektörü oluşturmaktadır. Kahramanmaraş, Türkiye'deki iplik üretiminin yaklaşık yüzde 30'unu, dokuma kumaş üretiminin ise yaklaşık yüzde 10'unu tek başına karşılamaktadır.

Bu çalışmada, Kahramanmaraş bölgesinde tekstil ve hazır giyim sektöründe faaliyet gösteren işletmelerin mevcut durumlarının analiz edilerek geleceğe yönelik öneriler geliştirilmesi amaçlanmıştır. Bunun için öncelikli olarak tekstil ve hazır giyim sektörünün dünyada, Türkiye'de ve Kahramanmaraş bölgesindeki durumu sektörel veriler doğrultusunda değerlendirilmiştir. Araştırmanın ikinci bölümünde, Kahramanmaraş ilinin sosyo-ekonomik yapısı incelenmiştir.

İKİNCİ SALON / V. OTURUM

Çalışmanın üçüncü bölümünde araştırma yöntemi açıklanmış, dördüncü bölümde araştırma bulguları tartışılmış, son bölümde ise araştırma sonuçları sunulmuştur.

1. TEKSTİL VE HAZIR GİYİM SEKTÖRÜNÜN DURUMU

Dünya, tekstil ve hazır giyim ürünleri ticaretinde 2009-2011 yılları, 2008 yılında başlayan ve 2009 yılında derinleşen ABD kaynaklı küresel ekonomik krizin yol açtığı sorunlar nedeniyle tedarikçiler açısından zor bir dönem olarak değerlendirilmektedir. Bu dönemde, tedarikçi bazında birçok ülkenin tekstil ve hazır giyim ihracatında gerileme kaydedilirken, dünya tekstil ve hazır giyim ürünleri ithalatının 2009-2011 yıllarında artmaya devam etmesi dikkat çekici bir durumdur. Son iki yıl içinde sırasıyla %24,1 ve %19,9 oranlarında artış kaydeden dünya tekstil ürünleri ithalatı, 2011 yılında 252 milyar ABD doları değerinde gerçekleşmiştir. Dünya toplam hazır giyim ve konfeksiyon ürünleri ithalatı ise bu dönemde sırasıyla %10,3 ve %14,7 oranlarında artış kaydetmiş ve 2011 yılında yaklaşık 445 milyar ABD doları değerinde gerçekleşmiştir. ABD kaynaklı küresel ekonomik krizin hemen ardından AB ülkelerinde başlayan borç krizi, bu dönemde tedarikçilerin ihracat performanslarını olumsuz etkileyen bir diğer önemli gelişme olarak gösterilebilir (İTKİB, 2012).

Türkiye, 2010 yılı DTÖ verilerine göre; dünya tekstil ihracatında %3,6'lık pay ile 8., hazır giyim ihracatında %3,6'lık pay ile 5. sıradadır. 2010 yılı tekstil ithalatında Türkiye sürekli artış göstererek 6. sırada yer almıştır. Hazır giyimde ise %0,8'lik pay ile 10. sırada yer almaktadır. Türkiye hazır giyim ve konfeksiyon ihracatı yıllara göre değerlendirildiğinde; 2008 yılında başlayan ve 2009 yılında etkileri görülmeye başlanan küresel ekonomik kriz aynı yıllarda sektörde daralma yaratmıştır. Türkiye hazır giyim ve konfeksiyon ihracatı 2008 yılında %2,1 ve 2009 yılında %15,6 oranında azalmış; 2010 yılında toparlanarak %10,5 ve 2011 yılında %10,3 artış göstermiştir. Türkiye tekstil ve hammaddeleri ihracatı 2009 yılında %19,1 azalırken, 2010 yılında %18,2, 2011 yılını ise %21,4 oranında artışla tamamlamıştır (İTKİB, 2012).

Tablo 1. Türkiye tekstil ve hammaddeleri ihracatının illere göre Dağılımı (1000 \$)

	2011	%	2012	%	Değişim
1.İstanbul	3.886.406	48,9	3.865.141	49,2	-0,5
2.Bursa	1.046.238	13,2	1.053.228	13,4	0,7
3.Gaziantep	957.345	12,0	940.564	12,0	-1,8
4.Kahramanmaraş	572.442	7,2	581.163	7,4	1,5
5.Adana	306.908	3,9	338.283	4,3	10,2
Türkiye	7.944.933	100	7.849.702	100	-1,2

Kaynak: AKİB,2013

Tablo 1'de Türkiye tekstil ve hammaddeleri ihracatının illere göre dağılımı incelendiğinde; sırasıyla İstanbul, Bursa, Gaziantep, Kahramanmaraş, Adana,

Kayseri, Denizli, İzmir, Tekirdağ ve Uşak'ın yer aldığı görülmektedir.

2012 yılında İstanbul ilinin, Türkiye geneli ihracatından aldığı pay %0,3'lük artışla %49,2'ye çıkarken, değer bazında ihracatı %0,5 oranında azalmıştır.

İller sıralamasında 4. sırada yer alan Kahramanmaraş'ın tekstil ihracatı %1,5 artarken, 5. sırada yer alan Adana'da %10,2'lik artış kaydedilmiştir. Bir önceki yıl %600 ihracat artışı yakalayan Mersin ilinde 2012 yılında %54,6 oranında düşüş yaşanmıştır.

Tablo2.Türkiye hazır giyim ve konfeksiyon ihracatının illere göre Dağılımı (1000 \$)

	2010	%	2011	%	Değişim
1.İstanbul	10.917.245	74,7	12.064.782	74,5	10,5
2.Denizli	1.000.714	6,8	1.098.251	6,8	9,7
3.İzmir	954.937	6,5	1.057.453	6,5	10,7
4.Bursa	604.600	4,1	711.433	4,4	17,7
11.Kahramanmaraş	68.114	0,5	71.561	0,4	5,1
Türkiye	14.622.591	100	16.186.506	100	10,7

Kaynak: AKİB,2013

Türkiye geneli hazır giyim ve konfeksiyon sektörü ihracatı iller bazında incelendiğinde; sırasıyla İstanbul, Denizli, İzmir, Bursa, Tekirdağ, Gaziantep, Mardin, Malatya, Adana, ve Balıkesir'in yer aldığı görülmektedir. İstanbul ilinin 2011 yılında, Türkiye geneli ihracatından aldığı pay %74,5'tir. 2010 yılına kıyasla % 10,5 oranında bir artış kaydedilmiştir. Denizli, İstanbul'dan sonra %6,8 pay ile ikinci sırada yer almakta olup, ihracat artışı % 9,7 olmuştur. İzmir ilinin Türkiye geneli 2011 yılında hazır giyim ve konfeksiyon ihracatındaki payı ise %6,5 olarak kaydedilmiş olup, üçüncü sırada yer almaktadır.nAdana'nın 2010 yılına kıyasla % 58,9 ihracat artışı, sıralamada ilk 10 il arasına girmesini sağlamıştır.

Mersin'de ise 2010 yılında 42,1 milyon dolar ihracat gerçekleşirken, 2011 yılında % 21,9 oranındaki düşüşle 32,9 milyon dolar ihracat gerçekleşmiştir.

2.KAHRAMANMARAŞ İLİNİN SOSYO-EKONOMİK YAPISI

Kahramanmaraş'ın ekonomik yapısı, Cumhuriyet'ten 1980'li yıllara kadar genellikle tarım, hayvancılık ve küçük el sanatlarına dayalı olarak gelişmiştir. Bu süreçte şehrin ekonomisi gerek içe dönük üretim ve ticaret stratejisi gerek şehrin devletin ekonomi ve altyapı konularındaki hizmetlerinden yeteri kadar pay alamamasından dolayı önemli ölçüde büyüme gösterememiştir (Sanayi ve Ticaret Bakanlığı, 2002).

Türkiye'de piyasa ekonomisi kural ve ilkelerinin benimsenmeye başlanmasıyla, 1980'li yılların başından itibaren Kahramanmaraş, bu çerçevede izlenen ekonomik politikalara hızlı uyum göstermiştir. Ekonomik olarak yeni bir döneme, sanayileşme ve çağdaş ticaret sürecine girilmiştir. Böylece yıllarca gerçekleştirilemeyen ekonomik büyüme için gerek sermaye gerekse girişimcilik

konusunda altyapı oluşturulmaya başlanmıştır. Devletin, üretime ve ihracata yönelik geliştirdiği teşviksel politikalara hızlı cevap veren ve bu çerçevede teşviklerini doğru kullanarak bu fırsatı iyi değerlendiren Kahramanmaraşlı girişimciler, şehrin bugün sahip olduğu dinamik ekonomik yapıyı kurmuşlardır. Kahramanmaraş'ın genel ekonomik performansına bakıldığında yükselen bir eğilimi görmek mümkündür. Kahramanmaraş ekonomisinin en gelişmiş sektörü olan tekstilde, özellikle teknoloji ve kalitede Türkiye standartlarının üstüne çıkmıştır. Dünya tekstil pazarlarında teknolojik olarak ve kalite bakımından rekabet edebilecek düzeye ulaşan il, uluslararası bir hammadde merkezi haline gelmiştir (www.kmtso.org.tr, 2013).

Kahramanmaraş, 2010 yılı İGE sıralamasında 2005 yılına kıyasla 6 basamak yükselerek 38. sırada yer almıştır. Alt endeksler incelendiğinde, genel ekonomi, kişi başı ekonomi ve işgücü endekslerinde daha üst sıralarda yer aldığı ancak sosyal gelişmişlik endeksi sıralamasında geride kaldığı dikkat çekmektedir. Kahramanmaraş, 2010 yılı ADNKS'ye göre 1 milyonu aşan nüfusuyla Türkiye'nin en kalabalık 18. şehridir. Sanayi sicil kayıtlarına göre istihdamda Türkiye'de 15. sırada yer alan Kahramanmaraş'ta, gıda ürünleri ve tekstil ürünleri imalatında faaliyet gösteren firmalar ön plana çıkmaktadır. Ayrıca, ilde geleneksel olarak gelişmiş el sanatlarından bakırcılığında etkisiyle çelik mutfak eşyaları imalatı ön plana çıkmıştır. 2005 yılı İSO-1000 listesinde Kahramanmaraş'tan 8 firma yer alırken, bu sayı 2010 yılında 17'ye çıkmıştır. Kahramanmaraş, sanayi elektrik tüketiminde de Türkiye'de 9. sırada yer almaktadır. İldeki sanayi altyapısına rağmen, yüksek nüfusun da etkisiyle 2010 yılında %16,1 düzeyinde gerçekleşen işsizlik oranı Türkiye ortalamasının üzerindedir. İlin, 2010 yılında ihracatı \$531 milyon, ithalatı \$806 milyon düzeyinde gerçekleşmiştir. İlin ihracatının yaklaşık %70'ini tekstil ve hammaddeleri oluşturmaktadır. Finansal gelişmişlik açısından incelendiğinde, 35. sırada yer alan Kahramanmaraş, İGE sıralamasına kıyasla daha gelişmiş bir görünüm arz etmektedir. Kahramanmaraş'ta Aralık 2011 itibarıyla 18 banka 63 adet şube ile faaliyet göstermektedir. Aralık 2011 itibarıyla, ilin toplam mevduat hacmi 2,4 milyar TL, nakdi kredi hacmi ise 4,3 milyar TL düzeyindedir. 2007-2011 döneminde ildeki mevduat ve nakdi kredi hacmi Türkiye ortalamasının üzerinde artış kaydetmiştir. Dolayısıyla, bankacılık hizmetleri açısından il net fon kullanıcısı görünümündedir. TGA/Krediler oranı ise %2,1 ile Türkiye ortalamasının altındadır. Genel ekonomi endeksinde Akdeniz Bölgesi ortalamasına paralel bir görünüm arz eden Kahramanmaraş, diğer endekslerde bölge ortalamasının bir miktar altında kalmaktadır (Eraydın vd., 2012).

3. ARAŞTIRMA YÖNTEMİ

Bu araştırmada, Kahramanmaraş tekstil ve hazır giyim sektöründe faaliyet gösteren firmaların mevcut durumlarının analiz edilmesi ve geleceğe yönelik öneriler geliştirilmesi amaçlanmıştır. Bu amaç doğrultusunda, şu sorulara cevap aranmıştır:

1. Firmaların genel yapısı nasıldır?
2. İşgücü profilleri nedir?
3. Üretim ve pazar durumları nasıldır?
4. Ar-Ge ve inovasyon faaliyetleri nelerdir?
5. Geleceğe dönük yaklaşımları nelerdir?

Araştırma evreni; Türkiye Odalar Borsalar Birliği'ne (TOBB) kayıtlı; 32 kodlu; Tekstil, Örne, Konfeksiyon ve Deri Sanayi ISIC sanayi kodlarına göre alt sektör dağılımı veri tabanında yer alan firmalardan oluşmaktadır. TOBB kayıtları incelendiğinde, Kahramanmaraş'ta 305 tekstil firması tespit edilmiştir. Bu firmalardan rastsal olarak seçilen 128 firma araştırmanın örnekleme olarak kabul edilmiştir.

Araştırmada, 108K351 Nolu TÜBİTAK tarafından desteklenen ve "Tekstil Hazır giyim Sektöründe Kümelenme Potansiyeli ve Kümelenmede Karar Verme Ölçütlerinin Analitik Hiyerarşi Süreci Yöntemi ile Belirlenmesi" konulu projenin verileri kullanılmıştır. Proje kapsamında geliştirilen anket formu, yüz yüze olarak tekstil firmalarının yöneticileri ile yapılmış, elde edilen veriler SPSS paket programı kullanılarak analiz edilmiş ve yorumlanmıştır.

4. ARAŞTIRMA BULGULARI

Araştırma bulguları; firmaların genel yapısı, işgücü profilleri, üretim ve pazar durumları, Ar-Ge ve inovasyon faaliyetleri ve geleceğe dönük yaklaşımları başlıkları ile analiz edilmiş ve yorumlanmıştır.

Firmaların Genel Yapısı

Araştırma kapsamında anket uygulanan firmaların ISIC kodlarına göre faaliyet alanları Tablo 3'te verilmiştir. Buna göre, toplam 128 firmanın yaklaşık dörtte üçünün çeşitli iplik ve dokumalar ile bitim işlemleri alt sektörüne yönelik üretim yaptıkları görülmektedir.

Tablo 3. ISIC Kodlarına Göre Firmaların Faaliyet Alanları

Kodu	Faaliyet Alanı	F	%
3211	Çeşitli İplik Ve Dokumalar İle Bitim İşlemleri	95	74,2
3213	Örne Sanayi	6	4,7
3212	Giyim Eşyası Dışında Kalan Hazır Eşyalar	4	3,1
3240	Ayakkabı Sanayi	4	3,1
3219	Başka Yerde Sınıflandırılmamış Dokuma Ürünleri Sanayi	3	2,3
3232	Kürk İşleme Ve Boyama Sanayi	3	2,3
3222	Tabii Deri Ve Kürk Dışında Kalan Hazır Giyim Eşyası	2	1,6
3214	Her Çeşit Halı ve Kilim Sanayi	1	0,8
3231	Deri İşleme Sanayi	1	0,8
3233	Deri, suni deri eşya sanayi	1	0,8

İKİNCİ SALON / V. OTURUM

Yanıtsız	8	6,3
Toplam	128	100,0

Araştırmaya dâhil olan işletmelerin hukuki yapıları incelendiğinde ise; %44,5'inin şahıs işletmesi, % 33,6'sının anonim şirket, %14,8'inin limited şirket olduğu belirlenmiştir. 8 firma ise bu soruya yanıt vermemiştir.

Tablo 4. Firmaların Faaliyet Gösterdikleri Bölgeler

Faaliyet Bölgeleri	F	%
Özel mülkiyet	72	56,3
Diğer	23	18
İşhanı	11	8,6
Organize sanayi bölgesi	7	5,5
Küçük sanayi sitesi	3	2,3
Yanıtsız	12	9,4
Toplam	128	100,0

Tablo 4 incelendiğinde; firmaların %56,3'ünün kendine ait özel mülkiyette, %18'inin diğer bölgelerde, sadece %5,5'inin organize sanayi bölgesinde faaliyetlerini sürdürdükleri görülmektedir.

Tablo 5. Firma Sahiplerinin Eğitim, Yaş ve Cinsiyet Dağılımları

Eğitim	F	%
Lisans	38	29,7
İlköğretim	32	25
Genel Lise	22	17,2
Ön lisans	9	7
Meslek Lisesi	7	5,5
Yüksek Lisans	6	4,7
Okur-yazar	3	2,3
Doktora	1	0,8
Yaş		
46-55 yaş arası	41	32
35-45 yaş arası	36	28,1
35 Yaş altı	26	20,3
56 ve üstü	15	11,7
Cinsiyet		
Erkek	105	82
Kadın	14	10,9

Yanıtsız	10	7,8
To Toplam	128	100,0

Tablo 5'te firma sahiplerinin eğitim, yaş ve cinsiyet durumlarına ilişkin bilgiler yer almaktadır. Buna göre; Kahramanmaraş tekstil ve hazır giyim sektöründe faaliyet gösteren firma sahiplerinin çoğunluğunun lisans, ilköğretim ve genel lise mezunu, 35-55 yaş arası erkeklerden oluştuğu görülmektedir.

Firma sahiplerinin sektörü tercih etme nedenleri arasında en önemli nedenlerden biri olarak %55,5 oranıyla “sektörün bölgede gelişme potansiyeline sahip olması” olarak belirtilmiştir. Bunu izleyen diğer tercih sebepleri ise sırasıyla %23,4 ile “aileden devralma”, %18,8 ile “teşvik”, %14,1 ile “yurtiçi mesleki eğitim/deneyim”, %10,9 ile “yerel hammaddenin bu sektörde faaliyet göstermeye elverişli olması” gelmektedir. Buna göre; Kahramanmaraş bölgesine yapılan yatırım ve teşviklerle sektörün bölgede son yıllarda atılım gösterdiği bunun da firma sahiplerinin, sektörü tercih etme nedenlerinin başında geldiği görülmektedir.

Tablo 6. Firmaların İmalat Şekilleri

İmalat Şekilleri	F	%
Mamul ya da yarı mamul ürün kullanılarak	36	28,1
Taşeron (fason) iş yaparak	28	21,9
Bir kısmını işletmede, bir kısmını taşeron kullanarak	24	18,8
Bütünselik (entegre)	20	15,6
Diğer	13	10,2
Hem yarı mamul hem de taşeron kullanarak	11	8,6
Yanıtsız	16	12,5

n:128

Tablo 6'da firmaların imalat şekilleri irdelendiğinde, çoğunluğunun “mamul ya da yarı mamul ürün kullanılarak”, “taşeron (fason) iş yaparak” ve “bir kısmını işletmede bir kısmını ise taşeron kullanarak” üretim yapan firmalar olduğu görülmektedir.

Firmaların %82'si ilk kuruluş aşamasında sadece özkaynaklarını kullanmışlardır. Diğer firmalar ise işletme-yatırım kredisi ve teşviklerden faydalanmışlardır.

Finansal bakımdan ek bir kaynağa ihtiyaç duyma durumları sorulduğunda ise, firmaların %60,2'si “evet” cevabını vermiştir. Finansal bakımdan ek kaynağa ihtiyaç duyma nedenleri arasında; %32,8 oranı ile işletme ölçөгünü büyütme ya da üretimi arttırmak, %30,5 oranı ile işletmenin üretime devam etmesini sağlanmak gelmektedir. Bu oranı %18,8 ile işletmenin ürün kalitesini arttıracak bir projeyi yürütmek (yenilik / ARGE projesi) izlenmekte, %18 oranında firma ise işletmenin kapanmasını önlemek amacıyla ek bir finansal kaynağa ihtiyaç duymaktadır. Ek

İKİNCİ SALON / V. OTURUM

kaynak ihtiyacını firmanın kapanmasını önlemek olarak belirten firma oranı diğer ek kaynak ihtiyacı nedenlerine göre düşüktür. Dolayısıyla, sermaye yapısı güçlü olan bölge firmalarının çoğunluğunun büyüme ve yenilik vizyonuna sahip oldukları görülmektedir.

Tablo 7. Firmaların Bilgi Ve İletişim Teknolojilerini Kullanma Sıklığı (3'lü likert ölçeği)

Araç-Gereçler	Mean	SD
Bilgisayar	2,35	1,12
İnternet bağlantılı bilgisayar	2,24	1,14
Mobil erişim	2,11	1,17
Yazıcı/Fotokopi	2,05	1,18
E-posta	1,97	1,17
Standart elektronik erişim (ADSL, kablo, vb)	1,94	1,18
CAD/CAM	1,29	,92
E-ticaret	1,23	,88
İntranet	1,23	,88
Video konferans	1,04	,68

n:128

Tablo 7'de firmaların çoğunluğunun bilgi ve iletişim teknolojilerinden internet bağlantılı bilgisayar, mobil erişimi sıklıkla kullandıkları, bilgisayar destekli tasarım /üretim sistemlerini ve e-ticareti nadiren kullandıkları görülmektedir. Buna göre; tekstil ve hazır giyim sektöründeki firmaların, temel düzeyde bilgi ve iletişim teknolojilerini kullandıkları, ancak ürün tasarımında ve üretiminde kullanılan CAD/CAM sistemlerini çoğunlukla kullanmadıkları görülmektedir.

Firmaların İşgücü Profilleri

Tablo 8. Firmalarda Çalışan İşçi Sayıları

Çalışan İşçi Sayısı	F	%
Mikro ölçekli işletme (1-9 işçi)	37	28,9
Küçük ölçekli işletme (10-49 işçi)	35	27,3
Orta ölçekli işletme (50-249 işçi)	28	21,9
Büyük ölçekli işletme (250 ve üstü işçi)	17	13,3
Yanıtsız	11	8,6
Toplam	128	100,0

Firmaların çalıştırdıkları toplam işçi sayıları incelendiğinde; firmaların çoğunluğunun KOBİ (Küçük ve Orta Ölçekli İşletme) kapsamında faaliyetlerini sürdürdükleri görülmektedir. Araştırma kapsamında anket uygulanan firmaların

sadece %13,3'ünün büyük işletme kapsamında olduğu belirlenmiştir. Sektörde mikro ve küçük ölçekli firmalar dinamik ve esnek yapıları ile avantajlı bir duruma sahip iken, dar sermaye yapısı, kurumsallaşma sorunları, ürün kalitesindeki standartlar ve markalaşma problemleri ile karşı karşıyadır. Kahramanmaraş tekstil ve hazır giyim firmalarının bu yapısının gelecek için riskler taşıdığı düşünülmektedir.

Tablo 9. Firmaların Çalışanlarına Uyguladığı Ücretlendirme Sistemi

Ücretlendirme sistemleri	F	%
Asgari ücret	82	63,6
Sektörde geçerli aylık ücret	19	14,7
Parça başı ücret	10	7,8
Diğer	10	7,8
Asgari ücret + prim	7	5,4

n:128

Tablo 9'da firmaların çalışanlarına çoğunlukla asgari ücret verdiği, prim uygulayan firmaların ise sadece %5,4 oranında olduğu görülmektedir.

Tablo 10. Firmaların Eleman Temin Etme Kaynakları

Eleman temin etme kaynakları	F	%
Tanıdık-Çevre	87	41,6
Türkiye İş Kurumu (İŞKUR)	42	20,1
Diğer	31	14,8
Mesleki-teknik okullar	20	9,6
Gazete-TV ilanı	12	5,7
Web ilanları ve internet	11	5,3
Özel istihdam ofisleri	3	1,4
Esnaf ve sanatkârlar odası	3	1,4

n:128

Tablo 10'da firmaların çoğunluğunun "tanıdık-çevre" yoluyla eleman temin ettikleri görülmektedir. Kahramanmaraş Meslek Yüksekokulunda tekstil programı bulunmasına rağmen firmaların sadece %9,6'sının mesleki-teknik okulları kaynak olarak düşünmesi dikkat çekici bir durumdur.

Firmaların %64,1'inde "insan kaynakları birimi" bulunmamaktadır. Emek-yoğun bir sektör konumunda olan ve binlerce kişinin istihdam edildiği tekstil sektöründe, bölgede faaliyette bulunan firmaların çoğunluğunda insan kaynakları biriminin olmaması, eleman temininde geleneksel yöntemleri tercih etmelerini açıklamaktadır.

Firmaların %57'si çalışanlarına hizmet-içi eğitim uygulaması gerçekleştirmektedir. Bunlardan çoğunluğu bu eğitimi işletme bünyesinde

İKİNCİ SALON / V. OTURUM

vermekte, 18 firma meslek kuruluşlarından, 17 firma özel kuruluşlardan, 3'ü ise üniversitelerden temin etmektedirler. Üniversitelerin ve profesyonel eğitim hizmeti veren firmaların sektörde yeterince yeterince yer almadığı görülmektedir.

Firmaların Üretim ve Pazar Durumları

Firmaların %32'si doğrudan tüketiciye nihai ürün üretmekte, %25,8'i başka bir üreticiye ara ürün üretirken, %28,1'i ise her iki şekilde de üretim yapmakta olduklarını ifade etmişlerdir. İhracat yapan firma oranı da %39,1'dir. İhracat yapılan ilk üç ülke sırasıyla İtalya, Almanya ve Rusya'dır. İhracatı "kendi markası" ile yapan firmaların oranı %42,5, "müşterinin istediği marka" olarak yapanların oranı ise %31,9'dur. Her iki marka ile ihracat yapan %25,5'lik bir kesim bulunmaktadır.

Firmaların son 5 yıllık performanslarını değerlendirmeleri Tablo 11'de yer almaktadır.

Tablo 11. Firmaların Son 5 Yıllık Performanslarını Değerlendirmeleri

	Mean (3 artıyor, 2 duragan, 1 azalıyor)
Müşteri memnuniyeti	2,29
Ürün çeşitliliği	2,26
Ürün maliyetleri	2,23
Ödenen vergiler	2,21
Hammadde fiyatları	2,18
Müşteri sayısı	1,95
Üretim verimliliği	1,91
Satışlar	1,87
Ürün fiyatları	1,87
Toplam borç miktarı	1,83
Rekabet gücü	1,81
Üretim miktarı	1,80
Kapasite kullanım oranı	1,77
Satış yapılan ülke sayısı	1,53
İhracat	1,51
Ürün stokları	1,48
Hammadde stokları	1,44
Ürün iadeleri	1,35
Kârlılık	1,31

n:128

Tablo 11'de firmaların son beş yıllık performanslarının aritmetik ortalamaları değerlendirildiğinde; müşteri memnuniyeti, ürün çeşitliliği ve maliyetleri, ödenen vergiler ve hammadde fiyatlarının arttığı görülmektedir. Firmalar açısından olumsuz olarak değerlendirilen bu kriterler; hammadde fiyatlarının artmasına

bağlı olarak ürün maliyetlerinin arttığını ve ödenen vergilerin de artması sonucunda kârlılığın azaldığı şeklinde yorumlanabilir. Firmaların son beş yılda müşteri memnuniyetini artırmaları ve buna bağlı olarak ürün iadelerinin azalması ise sektörün ürün kalitesi açısından olumludur. Firmaların çoğunluğu müşteri sayısı, satışlar ve üretim verimliliğinin de değişiklik olmadığını belirtmişlerdir. Firmaların büyük bir çoğunluğu son beş yılda ihracatı “Azaldı” ve “Durağan” şeklinde değerlendirmiş ve satış yapılan ülke sayısının azaldığını ifade etmişlerdir. Araştırma verilerinin 2010 yılında toplanması nedeniyle, sözü edilen dönemin küresel kriz dönemi olarak geçirildiği düşünüldüğünde, bu sonucun beklenen bir durum olduğu söylenebilir.

Firmaların Ar-Ge ve İnovasyon Faaliyetleri

Firmaların Ar-Ge ve inovasyon faaliyetleri Tablo 12’de verilmiştir.

Tablo 12. Firmaların Ar-Ge ve İnovasyon Faaliyetleri

	F	%
Ar-Ge çalışmaları yapılmıyor	43	35
İşletme içerisinde yenilikçi çalışmalar yapılıyor	35	28,5
Sektördeki yenilikçi çalışmalar izleniyor	30	24,4
İşletme bünyesinde Ar-Ge birimi yok	15	12,2

n:128

Tablo 12 incelendiğinde; firmaların %35’inin Ar-Ge çalışması yapmadığı görülmektedir. Sektördeki yenilikçi çalışmaların izlenme oranı da çok düşüktür. Bölgedeki firmaların çoğunluğunun küçük ve orta ölçekli işletmelerden oluşması; kalite standartları, teknoloji ve Ar-Ge olanakları gibi sorunları öne çıkarmakta, bu durumda dış pazarlarda rekabet edebilme şanslarını azaltmaktadır. Sektörün bugünkü konumunu daha da güçlendirerek sürdürebilmesi, teknolojisini çağın önünde tutabilecek düzeyde geliştirmesine, bilgi yoğunluğu ve katma değeri yüksek ürünlere yönelmesine bağlıdır. Bunun için, sektörün faaliyet gösterdiği tekstil ve hazır giyim alanlarında teknoloji geliştirme ve Ar-Ge çalışmalarına önem vermesi ve kaynak ayırması gerekmektedir.

Firmaların Geleceğe Dönük Yaklaşımları

Tablo 13. Firmaların Geleceğe Dönük Yaklaşımları

Yaklaşımlar	F	%
Kapasite geliştirme	64	24,6
Pazar payını büyütme	59	22,7
Yeni yatırım	52	20
Markalaşma	41	15,8
Kurumsallaşma	26	10

Diğer	12	4,6
Küçülme	4	1,5
Büyük şirketlerle birleşme	2	0,8

n:128

Tablo 13 incelendiğinde; firmaların %24,6'sının kapasitelerini geliştirmeyi, %22,7'sinin pazar payını büyütme planladıkları görülmektedir. Markalaşma, kurumsallaşma ve büyük şirketlerle birleşmenin çoğu firmanın gelecek planlarında bulunmadığı anlaşılmaktadır.

Firmaların %28'inin tescilli markasının bulunduğu belirlenmiştir. Firmaların çoğunluğunun tescilli bir markaya sahip olmadığı düşünüldüğünde, bu konudaki yaklaşımları kaygı verici boyuttur. Kurumsallaşma sürecini tamamlamak, firmaların pek çok sorununa sağlıklı ve kalıcı çözümler getirilmesi ve sürekliliğin sağlanması konusunda hayati önem taşırken, çok az firmanın planları arasında yer almaktadır.

5. SONUÇ VE ÖNERİLER

Kahramanmaraş tekstil ve hazır giyim sektöründe mevcut durumun değerlendirilmesi ve geleceğe yönelik öneriler geliştirilmesi amaçlanan bu araştırmada ulaşılan sonuçlar aşağıda sunulmuştur.

Firmaların genel yapısı incelendiğinde; çoğunluğunun çeşitli iplik ve dokuma ile bitim işlemleri alt sektörüne yönelik üretim yaptıkları, üretimlerini mamul ya da yarı mamul ürün kullanarak kendilerine ait özel mülkiyette gerçekleştirdikleri, firma sahiplerinin bölgede gelişme potansiyeline sahip olması nedeniyle bu sektörü tercih ettikleri, internet bağlantılı bilgisayar ve mobil erişimi sıklıkla kullandıkları belirlenmiştir. Firmaların çoğunluğunun KOBİ statüsünde olduğu, çalışanlarına asgari ücret verdiği, tanıdık-çevre yoluyla eleman temin ettikleri, hizmet-içi eğitim uygulamalarını işletme bünyesinde verdiği tespit edilmiştir. Bölgedeki firmaların genelinin doğrudan tüketiciye nihai ürün ve başka bir üreticiye ara ürün ürettikleri, çoğunluğunun ihracat yapmadığı, ihracatı kendi markası ve müşterinin istediği marka ile yaptığı görülmektedir. Son beş yılda müşteri memnuniyeti, ürün çeşitliliği ve maliyetinin arttığı, ürün iadeleri ve karlılığın azaldığı belirlenmiştir. Firmaların çoğunluğunda Ar-Ge birimi bulunmasına rağmen, Ar-ge ve inovasyon geliştirme faaliyetleri ve sektördeki yenilikçi gelişmeleri izleme oranı düşüktür. Ayrıca; işletmelerin çoğunluğunun tescilli markasının bulunmadığı, markalaşma ve kurumsallaşmanın gelecek planları arasında yer almadığı da tespit edilmiştir. Bölgedeki firmaların gelecek planı, kapasitelerini geliştirmek, pazar paylarını büyütme ve yeni yatırımlar yapmaktır.

Bu sonuçlara göre geliştirilen öneriler aşağıda yer almaktadır.

Kahramanmaraş tekstil ve hazır giyim sektörü içinde yer alan firmaların çoğunluğunun küçük ve orta ölçekli işletmelerden oluşması; kalite standartları, teknoloji ve Ar-Ge olanakları gibi sorunları öne çıkarmakta, bu durumda dış

pazarlarda rekabet edebilme şanslarını azaltmaktadır. Bu nedenle, firmaların büyüme, birleşme ve ortak çalışma stratejileri geliştirerek daha güçlü organizasyonlar oluşturmaları gerekmektedir.

Sanayinin sağlıklı ve çevreye zarar vermeksizin gelişmesi açısından alt yapısını oluşturan modern organize sanayi bölgeleri büyük bir öneme sahiptir. Kahramanmaraş'ta özel mülkiyetlerinde faaliyet gösteren firmaların oranı, sektördeki bu ihtiyacın henüz giderilemediğini göstermektedir. Organize sanayi bölgeleri, firmaların aynı bölgede faaliyet göstermeleri, işbirliği içinde olmaları ve ortak kullanım alanları oluşturarak daha verimli çalışmaları açısından da önem taşımaktadır. Bu nedenle, bölgede bu çalışmaların hızla gerçekleştirilmesi gerekmektedir.

İhracat yapan, üretim organizasyonunu ve teknolojisini modernize etmesi gereken işletmeler daha fazla nitelikli elemana ihtiyaç duymaktadır. Sanayileşmesini küresel pazarın öngördüğü şartlara uygun olarak inşa etmesi gereken Kahramanmaraş tekstil üreticilerinin modern işgücü çalıştırma ihtiyaçları artmaktadır. Bu nedenle; işletmede işbölümü, departmanlaşma, insan kaynakları yönetimi gibi süreçlerin iyi organize edilmesi gerekmektedir. Ayrıca, nitelikli işgücünün temin edilmesinde ve hizmet-içi eğitimlerin planlanmasında/uygulanmasında üniversiteler ile işbirliği yapılmalıdır. Firmaların CAD ve CAM sistemlerini kullanmak ve e-ticaret alt yapısı oluşturmak konusunda da destekler alınması gerekmektedir.

Bölgede faaliyet gösteren işletmelerin çoğunun tescilli bir markasının olmadığı göz önüne alındığında, tekstil ve hazır giyim sektörünün en önemli sorunu olan marka yaratma sürecinin burada da geliştirilmesi gerekmektedir. Firmaların fason üretim yerine markalı ve katma değeri yüksek ürünler üreterek karlılık oranlarını artırmaları sağlanmalıdır.

Tekstil ve hazır giyim sektörünün imalat sanayi istihdamı ve ihracatı içerisinde önemli bir yere sahip olması, bu sektördeki gelişmelerin tüm ekonomiyi etkilemesine neden olmaktadır. Bu nedenle, sektörde rekabet gücünün sürdürülebilmesi için Ar-Ge ve yenilik faaliyetleri büyük önem taşımaktadır. Araştırma sonuçlarında, bölgedeki firmaların bu konuyu yeterince önemsemediği görülmektedir. Firmalardaki bu ihtiyacın giderilmesi için bilgilendirme ve eğitim çalışmalarının yapılması gerekmektedir.

Doğal bir tekstil kümesi olan bölgede kümelenme analiz ve model geliştirme çalışmalarının yapılmasının da sektörün gelişimine artı bir değer katacağı düşünülmektedir.

KAYNAKÇA

AKİB (2013). *2012 Yılı Tekstil Sektörü İhracat Değerlendirme Raporu*, Akib Genel Sekreterliği, Tekstil Şubesi.

DPT (2006), Dokuzuncu Kalkınma Planı (2007-2013), Ankara.

Eraydın, K., Gül, E., Çevik, B. ve E. Demir (2012). *Türkiye'de İllerin Gelişmişlik Düzeyi Araştırması*, İş Bankası, İktisadi Araştırmalar Bölümü.

İKİNCİ SALON / V. OTURUM

İTKİB (2013). *Tekstil Sektörünün İhracat Performans Değerlendirmesi*, İTKİB Genel Sekreterliği, İstanbul.

İTKİB (2012). *Tekstil Sektörü İhracat Performans Değerlendirmesi*, İTKİB Genel Sekreterliği, İstanbul.

Sanayi ve Ticaret Bakanlığı (2012). *Tekstil, Hazır Giyim, Deri Ve Deri Ürünleri Sektörleri Raporu*, Sanayi Genel Müdürlüğü, Ankara.

Sanayi ve Ticaret Bakanlığı (2010). *Tekstil, Hazır Giyim, Deri Ve Deri Ürünleri Sektörleri*, Sanayi Genel Müdürlüğü, Ankara.

Sanayi ve Ticaret Bakanlığı (2008). *Tekstil, Hazır Giyim, Deri ve Deri Ürünleri Sektörlerine Yönelik Strateji Belgesi*, Ankara.

Sanayi ve Ticaret Bakanlığı (2002), Kahramanmaraş Sanayi Potansiyeli ve Yatırım Alanları Araştırması, Sanayi Araştırma ve Geliştirme Genel Müdürlüğü, Ankara.

Yüksel, Ö., Aluftekin, N., Bayraktar, F., Çakar, G. ve A. Taş (2010). “Tekstil Hazır giyim Sektöründe Kümelenme Potansiyeli ve Kümelenmede Karar Verme Ölçütlerinin Analitik Hiyerarşi Süreci Yöntemi ile Belirlenmesi”, Proje No: 108K351, TÜBİTAK, Ankara.

[http:// www.kmtso.org.tr](http://www.kmtso.org.tr): Erişim tarihi 26.08.2013

[http:// www.tuik.gov.tr/adnks/adnksindex](http://www.tuik.gov.tr/adnks/adnksindex): Erişim tarihi 26.09.2013

GÜNÜMÜZDE KAHRAMANMARAŞ HALK EĞİTİM MERKEZLERİNDE YÖRENİN ÖNEMLİ SANATLARINDAN OLAN SİM SIRMA İŞLEMECİLİĞİ KURSUNA GÖSTERİLEN TALEBİN İNCELENMESİ

Öğr. Gör. Zeliha SARIKAYA HÜNEREL - Öğr. Gör. Dr. Birnar ER

Özet

Halk Eğitim Merkezleri Eğitim, öğretim, üretim, danışma, kültür ve sanat merkezi olan halka mesleki, sosyal ve kültürel amaçlı bilgi-beceri kazandıran, gelirlerini artırmayı, boş zamanlarını olumlu bir şekilde değerlendirmelerini sağlayan ve kültürel değerlerimizi korumak, yaşatmak, yaygınlaştırmak amacıyla oldukça önemli faaliyetlerdir. Bir ulusun kültür değerlerini en iyi yansıtan öğeler olan el sanatları, asırlar boyu toplumların sanat anlayışlarını ve yaşam tarzlarını aktarmada etkin bir rol oynamıştır.

Sim sırma işlemeciliği Kahramanmaraş'a has bir işleme sanatıdır. Bu zarif işletmeciliğin örneklerine eskiden Osmanlı Saraylarında şimdiki müzelerde ve bayan kıyafetlerinde rastlamak mümkündür. İşlemeciliğin en bol örnekleri bayan kadife elbiseleri üzerine, kadife yastık, yatak örtüleri, seccadeler, bohçalar, masa örtüleri üzerine yapılan el işçiliğidir.

Kahramanmaraşlı kadınların ve genç kızların büyük emek ve sabırla sürdürdüğü yöreye özgü sanatlardan olan sim sırma işlemeciliği yöre halkı için büyük önem taşımaktadır. Bu araştırma Halk Eğitim Merkezlerinde açılan sim sırma işlemeciliği kurslarına yöre halkının taleplerini incelemek için yapılmıştır.

Anahtar Sözcükler: Halk Eğitim, Sim Sırma, Nakış.

TO EXAMINE THE DEMANDS OF LOCAL PEOPLE FOR GOLDEN EMBROIDERY COURSES WHICH IS IMPLEMENTED IN KAHRAMANMARAS PUBLIC EDUCATION CENTERS IN TO- DAY

Abstract

Public education centers teach cultural and social skill to public, helps people to raise their income and evaluate their free time, also these centers are very important to preserve an prevail the cultural heritages. Handcraft are very im-

portant in terms of reflecting cultural heritage and handcraft have an active role to reflect the artistic and life style of associations.

Gold embroidery handcrafts belong to Kahramanmaras city. The former example of embroidery technique was seen in Ottoman place and now they can be seen in museums and women clothes. The examples of embroideries can be seen in velvet women clothes, velvet pillows, bedspreads, rugs, bundles, and tables.

Golden embroidery technique has a valuable importance for Kahramanmaras public and it is implemented with valuable labor and patience by ladies. The aim of the these research is to examine the demands of local people for golden embroidery courses.

Key Notes: Public Education, Golden Embroidery, Embroidery

1.GİRİŞ

Günümüzde hızla gelişen teknoloji ve kentleşme insan yaşamını birçok yönden etkilemektedir. Dünya üzerinde çeşitli kültürlerin yok olmasıyla beraber insanların eski kültürel değerleri de hızla yok olmuştur. Dolayısıyla eski kültürel değerlerin saklanarak korunması oldukça önem kazanmaktadır.

Bir ulusun kültür değerlerini en iyi yansıtan öğeler olan el sanatları, asırlar boyu toplumların sanat anlayışlarını ve yaşam tarzlarını aktarmada etkin bir rol oynamıştır.

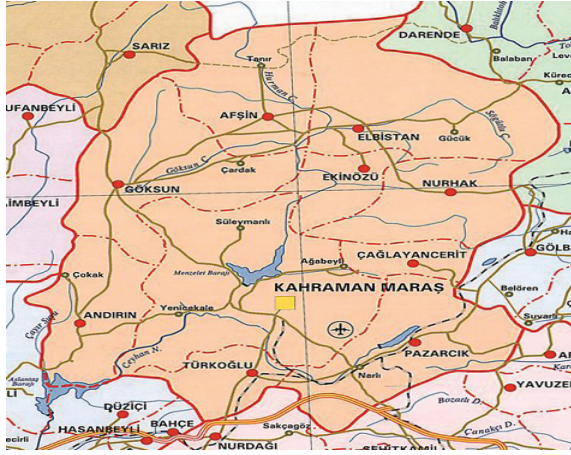
Toplumun yaşayış alışkanlıkları, dünya görüşleri hakkında bize bilgi veren en sağlam kaynaklar, şüphesiz o toplumun gelenek ve görenekleridir. Bunlar halk kültürünü kuşaktan kuşağa canlı olarak iletirler. Anadolu'nun en eski şehirlerinden ve kültür merkezlerinden biri olan Kahramanmaraş'ta canlılığını her zaman muhafaza etmeği başarmış zengin bir kültüre sahip bir ilimizdir.

2. KAHRAMANMARAŞ İLİ HAKKINDA GENEL BİLGİ

Bir bölümü Akdeniz, bir bölümü ise Doğu Anadolu Bölgesi'nde kalan Kahramanmaraş il toprakları, 37° 11' ve 38° 36' kuzey enlemleriyle 36° 15' ve 37° 42' doğu boylamları arasında yer almaktadır. Kahramanmaraş ili, 14.327 km² lik yüzölçümüyle ülke topraklarının % 1,8'ini kaplar.

Anadolu'nun en eski şehirlerinden ve kültür merkezlerinden biride Kahramanmaraş'tır. Halen tamamen işlenmemiş olan folklorunun zenginliğine, yetiştirdiği alimler ve sanatçılara kadar halkında katkısı olmuştur. Eski tarihlerden beri Kahramanmaraş'ın tabii afetlere maruz kalması, zaman zaman yer değiştirmesi ve tarih boyunca istilalara uğraması, İstiklâl Savaşında şehrin yanması, pek çok mimari ve kültür eserinin yok olmasına sebep olmuştur. (<http://www.kahramanmaras.gov.tr/KulturTurizm.aspx>).

Cumhuriyetin kurulması ile bütün yurttaki olduğu gibi, eğitim ve öğretim alanında Kahramanmaraş'ta da yeni bir devreye girilmiş ve günümüze kadar hızlı gelişmeler devam ederek gelmiştir.

Şekil 1. Kahramanmaraş il haritası

<http://www.cografya.gen.tr/tr/kahramanmaras/>

Kahramanmaraş'ın İlçeleri: Afşin, Andırın, Çağlayancerit, Ekinözü, Elbistan, Gökşun, Nurhak, Pazarcık ve Türkoğlu'dur.

3. KAHRAMANMARAŞ EL SANATLARI

El Sanatları, “Gerek kişisel gerekse kurulan örgütler vasıtasıyla temel geçim kaynağı veya yan gelir sağlamak amacıyla yapılan bireylerin bilgi ve becerisine dayanan, evde ve atölyelerde başka işlerden arta kalan zamanlarda veya bütün gün çalışmak suretiyle üretilen geleneksel ve bölgesel özellik taşıyan, basit araçlar kullanılan üretime yönelik faaliyetlerdir” (Demiröz ve Ergenekon 1983, s.4).

Kahramanmaraş'ın el sanatları, geniş ve derin tarihi sebebiyle büyük zenginliğe sahiptir. Aradan geçen binlerce yıla rağmen bugün de çeşitli alanlarda birbirinden güzel eserler veren Kahramanmaraş'lı ustaların büyük emek ve sabırla sürdürdükleri el sanatları Türk el sanatlarının binlerce yıllık sürekliliğini de gözler önüne sermektedir. İşte bütün bu çarpıcı özelliklerden dolayı Kahramanmaraş'ın Türk el sanatları tarihinde önemli bir yeri vardır.

3.1.Kuyumculuk:

Kahramanmaraş'ın en önemli el sanatlarından birisi de kuyumculuktur. İlde kuyumcu sanatı, Osmanlı Dönemi ve daha önceki dönemlere dayanmaktadır. Tarihten bu zamana kadar devam ederek ve kendini geliştirerek yeni modelleri ile piyasadaki yerini her zaman muhafaza etmiştir. Zülkadiroğlu Beyliği zamanında işlenmekte olan ve günümüze kadar yapıla gelen Maraş Burması Kahramanmaraş'a özgü kreasyonları yansıtmaktadır. Bu meslek grubu ile Kahramanmaraş'ta büyük bir iş istihdamı ve şehir Ekonomisi'ne önemli katkılar sağlanmaktadır. Türkiye'de altın merkezi olan İstanbul'dan sonra Kahramanmaraş ikinci sıradadır. İşlenen altın takılar ise bölge farkı olmaksızın Türkiye geneline dağıtılmaktadır. Ülkelere zenginlik ölçü birimi olarak kabul edilen altının bu kadar yüksek oranlarda

İKİNCİ SALON / V. OTURUM

Kahramanmaraş'a girip çıkması ilimizin bir diğer alandaki gücünü göstermesi bakımından önemlidir.

3.2 .Sim Sırma İşlemciliği:

Sim sırma işlemciliği Kahramanmaraş'a has bir işleme sanatıdır. Bu zarif işletmeciliğin örneklerine eskiden Osmanlı Saraylarında şimdiki müzelerde ve bayan kıyafetlerinde rastlamak mümkündür. İşlemciliğin en bol örnekleri bayan kadife elbiseleri üzerine, kadife yastık, yatak örtüleri, seccadeler, bohçalar, masa örtüleri üzerine yapılan el işçiliği olarak değerlendirilebiliriz. Kahramanmaraş Sırma işinin adını gerek yurt içinde gerekse yurt dışında haklı bir şöhrete ulaştırmıştır. Kahramanmaraş'ta sim sırma işlemciliği çok gelişmiş olduğundan devlet tarafından sim sırma okulu açılmış ayrıca da Kahramanmaraş Halk eğitim merkezi tarafından genç kızlara sim sırma işçiliği kursları verilmektedir. Sim sırma işlemciliği günümüzde dünya modasına kadar uzanmıştır. Kahramanmaraş'ta kurulan Nakkaşhome sim sırma mağazası tarafından siparişler alınmaktadır.

3.3.Ahşap Oymacılığı:

Kahramanmaraş el sanatlarından biri olan ağaç oyma sanatı yörede uzun yıllar öncesine dayanmaktadır. Oymacılık sanatının yörede orman alanlarından sağlanan hammaddeye dayalı olarak başladığı bilinmektedir. Özellikle ceviz, kavak, gürgen gibi ağaçlar üzerine el yordamıyla iskarpela denilen kesici aletler yardımı ile çeşitli desenlerin kabartılarak oyulmasına oymacılık denilir. En çok yapılan ve rağbet gören mamuller genellikle çeyiz sandığı, mücevher kutuları, rahle, gazeteklik, sehpa takımları, tepsi, tavla, camekan, aynalıklar, isimlikler ve duvar panolarıdır. Bu imalatlar genellikle şehir dışına satıldığından Kahramanmaraş ekonomisine katkısı bulunmaktadır. Kahramanmaraş'ta ahşap oyma Şirketleri'nin internet üzerinden sipariş ve satış siteleri bulunmaktadır.

3.4.Bakırcılık:

Kahramanmaraş ta bakırcılık çok eskilere dayanan bir sanat dalıdır Türkiye'de çok büyük bir öneme sahiptir. Üretilen geleneksel kaplar, kazan, teşt, leğen, hamam leğeni, kulplu tas, süzek, tencere, kuşkana, kapaklı sahan, aşurelik ve bakraç gibi kap çeşitleri bu isimler altında, Türkiye'nin hemen hemen her iline, satılmaktadır. Bunların yanında bakırın üzerine elle yapılan dövme işçiliği de evlerde aksesuar olarak kullanılmaktadır. Kahramanmaraş'ta imalatı yapılan alüminyum, krom, çelik mutfak araç-gereçleri ve pirinçten yapılan (mangallar, saksılıklar) çeşitli aksesuarların yurt içine ve yurt dışına satışı yapılmaktadır. Bu satışlar Kahramanmaraş ekonomisine büyük gelir sağlamaktadır.

3.5.Köşkerlik:

Mahalli tabiriyle Köşkerlik diye bilinen "Deri İşçiliği" Kahramanmaraş'ta önemli bir el sanatlarındadır. İnsan giyim kuşam eşyalarından hayvan koşumlarına kadar çeşitli sahalarda yaygın bir kullanımı vardır Bunlar; pabuçlar, çizmeler, postallar, çarıklar, terlikler, ayakkabı türündendir.

3.6.Dokumacılık:

Yurdumuzun birçok yörelerinde olduğu gibi Kahramanmaraş'ta dokumacılık temelde göçebe kültürüne gelenek ve göreneklerimize dayanır. Yolluk, heybe, torba, kilim, yük çulu, çuval, haral, çadır örtüsü ve göçer eşyalarıdır. Günümüz de teknolojinin de gelişmesiyle şu anda Kahramanmaraş'ta modern tesislerde dokumacılık yapılmaktadır.

3.7.Diğer El Sanatları:

Külekçilik, Dericilik, Saraççılık, Fırıncılık, Köşkercilik, Nalbantlık, Semercilik, Cilt Sanatı, Keçecilik, Gümüş İşlemciliği, Demircilik, Aba Dokumacılığı, Kalaycılık, Aleflik, Bekerecilik, Boyacılık, Tarakçılık, Çulfacılık, Mobilyacılık, Çıkrıkçılık, Tenekecilik, Değirmencilik, Tabaklık, Hallaççılık, Kavaflar, Kazezler, Sıracılık, Masmalacılar, Mazmunlar, Şerbetçilik, Tüfekçiler, Yazmacılar, Yemeniciler, Taşçılar, Duvarcılar, Çömlekçiler. http://www.k-maras.com/a_dos/el_sanati.htm

Yörenin kimi el sanatları yok olurken, kimileride canlanarak sürmektedir. Geçmişte uğraşı olan dokumacılık, eski önemini yitirmiş olmasına rağmen bakırcılık, işleme sanatı ve ahşap oymacılığı günümüzde de önemini sürdürmektedir.

4. KAHRAMANMARAŞ EL SANATLARINDAN SİM SIRMA İŞ-LEMECİLİĞİ

Kaynağı tarihin derinliklerine dayanan ve büyük kültür varlıklarımızdan biri olan el işlemciliği, geçmişten günümüze kadar varlığını sürdürmüş, zaman içinde en güzel örneklerini vermiştir.

Resim 1: Sim Sırma Örtü

<http://www.meleklermekani.org>

Resim 2: Sim Sırma Bindallı

<http://www.divalceyiz.com>.

“ipek, yün, keten, pamuk, metal v.b. iplikler kullanarak, çeşitli iğneler ve uygulama biçimleri aracılığıyla keçe, deri, dokuma v.b. üzerine yapılan bezemelere

İKİNCİ SALON / V. OTURUM

işleme denir.” (Barışta, 1995 s: 1).

“Tersi ile yüzü farklı görüntüde olan, deseni kartondan özel bıçağı ile oyularak hazırlanıp, kumaşa yapıştırılan ve kartona gerilen, cülde denilen özel tezgahta üstten, çok katlı sırma veya sim ile alttan mumlanmış iplikle karşılıklı tutturularak yapılan bir işleme türüdür”(Markaloğlu,1996,s:6).

Resim 3: Sim Sırma İşleme Malzemeleri

<http://www.sifanur.com/haber/1181-maras-isi-sim-sarma>

El işlemeciliği geleneksel el sanatlarımız arasında önemli bir yere sahiptir. Maraş(dival) işi ise İşleme Sanatı içinde farklı iğne tekniği ve ihtişamı ile göz doldurmaktadır. Maraş ilimizde yoğun bir şekilde uygulandığından genellikle Maraş işi adı ile bilinen dival işi tekniği; mukavva işi, sim sırma, bastırma ve mihlama isimleri ile de tanınmaktadır.

Resim 4: Sim Sırma İşleri Mukavva Kalıp Resim 5: Sim Sırma İşleri Portföy Çanta

<http://dreamandmermaid.blogspot.com/2012/01/maras-isi-portfoy>

Anadolu da işleme sanatı, evlenme doğum, ölüm gibi olaylarda önemli yer almış ve kuşaktan kuşağa aktarılmıştır. Türk geleneklerini ve yaşam tarzını kapsayan bu aktarım çeşitli evreler geçirerek günümüze kadar gelmiştir. Günümüzde

ise sosyal hayatımızda ve yaşam koşullarımızda büyük değişimler olmuş, işleme-
cilik özellikle el işlemeciliği giderek önemini kaybetmeye başlamıştır.

Sanayileşme, ekonomi ve kültürel değişmeye bağlı olarak bu sanat dalının
çeşitli makinelerle teknoloji alanında yer bulmaya çalıştığını söylemek mümkün-
dür. **Böylelikle el sanatları insan yaşamında önemli bir yer tutmuş ve geçim
kaynağı olmuştur.**

Cumhuriyetin ilk yıllarında Kıyafet **İnkılabından** sonra değişen bir kültüre
göre giysi türlerinde görülen işlemler azalmıştır. Evlenme (kına gecesi-düğün)
çeyiz hazırlama amacıyla işlemler bu alanda canlılığını korumuştur. Kaşbastı,
başörtüsü, yazma, uçkur, önlük, mendil, peşkir, havlu, hamam bohçası, güvey boh-
çası, raf örtüsü, ayna örtüsü, ocak yaşmağı, minder örtüsü, çarşaf, yorgan **çarşafı
gibi ürün türleri günlük yaşamda kullanılır olmuştur.**

Günümüzde Türk işlemleri, Milli Eğitim Bakanlığına bağlı Kız Meslek Li-
seleri, Olgunlaşma Enstitüleri, Milli Eğitim Bakanlığı Çıraklık ve Yaygın Eğitim
Genel Müdürlüğüne bağlı Halk Eğitim Merkezleri, Üniversitelerin El Sanatları
Bölümlerinde yer almakta ve eğitim öğretim yapılmaktadır. Ayrıca bu alanda özel
kurum ve kuruluşlar çeşitli kurslar düzenleyerek İşleme Sanatımızın uzun yıllar
sürmesine destek vererek kültürel değerlerimize sahip çıkmaktadırlar.

5. KAHRAMANMARAŞ HALK EĞİTİM MERKEZLERİNDE VE- RİLEN SİM SIRMA İŞLEMECİLİĞİ KURSLARI

5.1. Merkez-Suzan ve Abdulkahim Bilgili Halk Eğitimi Merkezi

Kahramanmaraş'ın merkezinde bulunan Halk Eğitim Merkezinde Sim Sır-
ma işlemeciliği Kursu Halk Eğitim Merkezi kuruluşundan itibaren yaklaşık 1970
yılından itibaren verilmektedir. Her yıl sim sırma kursuna kursiyer talebi oldukça
fazladır. Merkez bünyesinde bu yıl 5 adet sim sırma kursu açılmış olup, Sim Sır-
ma kursu için yeterli öğretmen ve usta öğreticileri bulunmaktadır.

5.2. Afşin Halk Eğitim Merkezi

Kahramanmaraş'ın 146 km. kuzeyinde yer alır. Çeşitli uygarlık dönemlerine
ait tarihi eserler ve doğal zenginlikleri olan bir ilçedir.

Afşin halk eğitim Merkezinde sim sırma işlemeciliği kursu açılmamakta-
dır. Sim sırma işlemeciliği konusunda usta öğreticileri bulunmamaktadır. İlçenin
merkeze olan uzaklığı nedeni ile de usta öğretici bulma konusunda sıkıntı yaşa-
maktadırlar. Nakış olarak kurdela, el ve makine nakışı gibi kurslar açılmaktadır.

5.3. Andırın Halk Eğitim Merkezi

İl merkezine 83 km uzaklıktadır. Andırın halk eğitim merkezinde sim
sırma işlemeciliği kursu daha önce hiç açılmamış, çünkü bu alanda deneyimli
usta öğreticileri bulunmamaktadır. Halk sim sırma işlemeciliğine talep göstermiş
ancak usta öğreticiler ilçenin merkeze olan uzaklığından ve usta öğretici ders
ücretlerinin yeterli olmamasından dolayı ilçeye gitmemektedirler.

5.4. Çağlıyancerit Halk Eğitim Merkezi

İlçenin doğal yapısı yayla özelliği göstermektedir. Merkeze uzaklığı 64

km.dir.

Çağlayancerit Halk Eğitim Merkezinde kursiyerlerin talepleri doğrultusunda el sanatları ile ilgili kurdela nakışı gibi kurslar açılmaya devam etmektedir. Ancak sim sırma işlemeciliği kursuna halkın talebi bugüne kadar hiç olmamıştır. Ayrıca Halk eğitim merkezinde sim sırma konusunda usta öğretici bulunmamasından dolayı kurs açılmamıştır.

5.5. Ekinözü Halk Eğitim Merkezi

Kahramanmaraş İlinin kuzey doğusunda Çağlayancerit ve Elbistan İlçeleri arasında yer alan Ekinözü ilçeceleri ile ünlü bir ilçedir.

Ekinözü Halk Eğitim Merkezinde şimdiye kadar sim sırma kursu için kursiyer talebi bulunmadığı için ilçede sim sırma kursu açılmamıştır. Halkın talepleri doğrultusunda el sanatları kursları açılmaktadır.

5.6. Elbistan Halk Eğitim Merkezi

İl merkezinin 162 km. kuzey doğusunda yer alır.

Elbistan halk merkezinde daha önce sim sırma işlemeciliği kursu hiç açılmamıştır. Çünkü ilçe halkı sim sırma işlemeciliği kursuna talepte bulunmamıştır. Halk eğitim merkezinde sim sırma işlemeciliği kursları yerine genel kültür kursları ve çeşitli el sanatları kursları açılmaya devam etmektedir.

5.7. Göksun Halk Eğitim Merkezi

Göksun İl merkezine 91 km. uzaklıkta bir ilçedir.

Göksun halk eğitim merkezinde sim sırma işlemeciliği kursu 1984 den beri her yıl talep görmüş ve açılmıştır. Ancak 2 yıldır sim sırma işlemeciliği kursu açılmamaktadır çünkü sim sırma konusunda ilçede usta öğretici kalmamıştır. Merkeze uzaklığından dolayı da usta öğreticiler ilçede çalışmak istememektedirler. Göksun halkı sim sırma kursuna ilgi göstermeye devam etmektedir. Halk eğitim merkezinde el nakışları kurdela nakışı gibi el sanatları kursları devam etmektedir.

5.8. Nurhak Halk Eğitim Merkezi

Nurhak ilçesi çok eski bir yerleşim yeridir. Merkeze uzaklığı 152 km.dir.

Nurhak Halk Eğitim Merkezinde sim sırma işlemeciliğine daha önce talep gelmemiştir. Kursiyer bulma konusunda zorluklar yaşanmaktadır çünkü hem küçük hem de göç veren bir ilçedir. Sim sırma öğretebilecek usta öğreticileri bulunmamaktadır. Sim sırma yerine el ve makine nakışı kursu açılmaktadır

5.9. Pazarcık Halk Eğitim Merkezi

İl merkezine 48 km.mesafesi bulunan pazarcık ilçesi yurt dışına göç vermiş bir ilçedir.

Pazarcık Halk Eğitim Merkezinde sim sırma kursu daha önce açılmamıştır çünkü kursiyer talebi yoktur. El sanatlarından el ve makine nakışı, kurdela nakışı gibi kurslar kursiyer taleplerinden dolayı açılmıştır. Ayrıca halk eğitim merkezinde sim sırma işlemeciliği alanında çalışacak usta öğretici ve öğretmen de bulunmamaktadır.

5.10. Türkoğlu Halk Eğitim Merkezi

İlçe Akdeniz Bölgesinin doğusunda yer alan ilçe merkeze 26 km. uzaklıktadır.

Türkoğlu Halk Eğitim Merkezi bünyesinde sim sırma kursu 2 yıl önce açılmış fakat kursiyer talebi olmamasından dolayı kapanmıştır. Halk eğitim merkezinde sim sırma konusunda deneyimli usta öğreti bulunmakta ancak kursiyerler malzemelerin pahalı olmasından dolayı kursa talep göstermemişlerdir.

6. SONUÇ

Günümüzde hızla gelişen teknoloji ve kentleşme insan yaşamını birçok yönden etkilemektedir. Dünya üzerinde çeşitli kültürlerin yok olmasıyla beraber insanların eski kültürel değerleri de hızla yok olmuştur. Dolayısıyla eski kültürel değerlerin saklanarak korunması oldukça önem kazanmaktadır. Bir ulusun kültür değerlerini en iyi yansıtan öğeler olan el sanatları, asırlar boyu toplumların sanat anlayışlarını ve yaşam tarzlarını aktarmada etkin bir rol oynamıştır.

Kahramanmaraş'ın en önemli kültürel değerlerinden biri olan ve şehrin adıyla anılan sim sırma bazen eski zamanlara ait bir güzellik gibi hatırlansa da yeni kullanım alanları ve tasarımlarla bundan sonra da estetik bir el sanatı olarak varlığını sürdürmeye devam edebilir.

Son yıllarda, milli işimiz olarak benimsediğimiz Maraş işini daha fazla geliştirip yaymak üzere Milli Eğitim Bakanlığı tarafından seminerler düzenlenmiş, Maraş Kız Enstitüsünde, Ankara ve İstanbul olgunlaşma enstitülerinde özel olarak kurulan atölyelerde çalışmalar yapılmıştır.

Yapılan araştırma kapsamında Kahramanmaraş İlindeki Halk Eğitim Merkezleriyle yapılan görüşmeler neticesinde; Sim Sırma İşlemciliği kurslarına halkın çok fazla talep göstermediği görülmüştür. Kursiyer taleplerinin olduğu bazı ilçelerde ise usta öğretici bulunamaması sim sırma kursunun açılmamasına sebep olmuştur. Ayrıca büyük emek gerektiren sim sırma işlemciliği kursunun büyük emek gerektirmesi ve maliyetli olması da kursiyerlerin bu kursları talep etmeme sebebi olarak görülmüştür.

Sim sırma işlemciliğine, kursiyer talebi olup usta öğreticisi bulunmayan ilçelerdeki halk eğitim merkezleri el sanatları alanında bulunan özellikle nakış bölümündeki hocalarına sim sırma işlemciliği ile ilgili ücretsiz seminer ve eğitimler aldirarak usta öğretici açığını kapatabilirler.

Geleneksel el işlemleri içinde yer alan dival işi işlemciliği de geleneksel yapım tekniğiyle, mesleki eğitim veren okullarda öğretilmeli gençlere ve ilgili kişilere sevdirmelidir.

El Sanatlarımızın yaşatılması adına yeni projeler yapılarak kursa gelen kursiyerler teşvik edilmeli, kursiyerlere emeklerinin karşılığını alıp ürettiklerini satacakları imkânlar sağlanabilir. Böylece Halk eğitim Merkezleri de verdikleri çabaların karşılığını alabilecekler ayrıca sim sırma işlemciliğinin değerini yitirmeden gelecek kuşaklara aktarılmasına destek verebileceklerdir.

7. KAYNAKÇA

BARIŞTA,Örcün(1995). Türk İşleme Sanatı Tarihi.2. baskı Ankara

DEMİRÖZ, Uğur ve ERGENEKON, Cavidan, El Sanatları Alt Komisyonu Ön

Raporu(Ankara:DPT Hazırlık Çalışmaları,1983),S.4

MARKALOĞLU,Şehdabe (1996). Dival İşleme(Sırma-Maraş işi)Ankara:Özkan Matbaacılık.

(<http://www.kahramanmaras.gov.tr/KulturTurizm.aspx>).

http://www.k-maras.com/a_dos/el_sanati.htm

Merkez-Suzan ve Abdulkakim Bilgili Halk Eğitimi Merkezi (Mür.Yrd. Ünal ELKİT)

Afşin Halk Eğitim Merkezi (Müdür Hayrettin UĞURTUR)

Andırın Halk Eğitim Merkezi (Müdür Mehmet NEBİOĞLU)

Çağlıyancerit Halk Eğitim Merkezi (Müdür Abdürrahim KÜÇÜK)

Ekinözü Halk Eğitim Merkezi (Müdür Musa KAPLAN)

Elbistan Halk Eğitim Merkezi (Müdür Osman Gökçecik)

Göksun Halk Eğitim Merkezi (Müdür Mustafa YILDIRIMER)

Nurhak Halk Eğitim Merkezi(Müdür Nimet ÇELİK)

Pazarcık Halk Eğitim Merkezi (Müdür Şeref AKINCI)

Türkoğlu Halk Eğitim Merkez (Mür.Yrd. Osman BERBER)

GÜNÜMÜZDE KAHRAMANMARAŞ AHŞAP OYMA ÜRÜNLERİNDE KULLANILAN SEDEF KAKMA ÖRNEKLERİNİN İNCELENMESİ

Öğr. Gör. Zeliha SARIKAYA HÜNEREL - Öğr. Gör. Dr. Birnaz ER

Özet

Ağaç oyma sanatı Türk kültüründe önemli bir yer tutmaktadır. Kahramanmaraş el sanatlarından biri olan ağaç oyma sanatı yörede uzun yıllar öncesine dayanmaktadır. Kahramanmaraşlı ustaların büyük emek ve sabırla sürdürdükleri el sanatları Türk el sanatlarının binlerce yıllık sürekliliğini de gözler önüne sermektedir.

Geçmişle günümüz arasında bir köprü görevi gören kültürel mirasların sahip çıkılarak korunması ve gelecek kuşaklara bir kültürel zenginlik olarak bırakılması, kültürümüzün zenginleşmesine yardımcı olacaktır.

El sanatlarımız Ustadan çırağa ve kuşaktan kuşağa aktarılarak sürekliliği sağlayan üretildiği yöre ile özdeşleşerek orada yaşayan bireylerin yaşayış biçimi ve ekonomik düzeyinde bir yansımasıdır.

Ahşap oyma sanatının tarihsel sürecine baktığımızda daha çok ihtiyaçtan yola çıkarak üretilen ürünlerin, zamanla süslemenin de önem kazanmasıyla mimaride, ev eşyalarında ve çeşitli kullanım eşyalarında gelişme göstererek bugüne kadar gelmiştir.

Araştırmanın amacı; Günümüzde Kahramanmaraş'ta halkın ve yöreye gelen turistlerin talep gösterdiği sedef işlemeciliği ürünlerinin incelenerek ustaların ahşap oyma sanatının ayakta kalması için gösterdikleri mücadeleyi anlatabilmektir.

Anahtar Sözcükler: El Sanatları, ahşap oyma, sedef kakma.

TO EXAMINE THE EXAMPLE OF MOTHER OF PEARL INLAY WHICH USED IN CARVED WOOD PRODUCTS IN KAHRAMAN-MARAS

Abstract

Hand craft which have a continuity from master to apprentice, from generations to generations shows life style of people where they comes from and reflects their economical situations.

Cultural heritage which serves as a bridge between past present should be preserved and leaving the cultural wealth for future generations will help our culture to be enrichment.

Wood carving have an important role in Turkish culture. Wood carving is one of the handcraft of Kahramanmaraş which dates back to ancient time. Hand craft which have been implemented by Kahramanmaraş' craftsmen with big patience and labor reveals the thousand years continuity of Turkish Hand craft.

When we look at the historical background of wood carving it can be seen that it was produced for the need, and it survived thanks to importance of ornamentation in architecture and in household items.

The main purpose of this research is to examine the product of pearl embossment which are demanded by tourists and domestic people and to explain the struggle of craftsmen to survive wood carving hand craft products.

Key Notes: Hand Craft, Wood Carving, Pearl Embossment

1. GİRİŞ

Geleneksel Türk El Sanatları, Anadolu'nun binlerce yıllık tarihinde ev sahipliği yaptığı birbirinden farklı uygarlıkların kültürleriyle, kendi öz değerlerini birleştirerek zengin bir mozaik oluşturmuştur. El sanatları, ortaya çıktığı toplumun duygularını, inançlarını, sanatsal yaratımlarını ve kültürel değerlerini yansıtmaktadır. Tüm bu değerler, yıllarca tekrarlanıp kendisinden sonra gelen kuşaklar tarafından da sürdürülerek geleneksellik özelliği kazanmıştır.

Yerleşik yaşama geçilmesiyle birlikte daha kalıcı daha estetik konutlar kaygısı ön plana çıkmış ve ahşap mimaride kullanılmaya başlanmıştır. Süreç içerisinde ihtiyaçların da ötesine gidilerek ortaya çıkan süsleme ihtiyacıyla evlerin duvarlarında, tavanlarında, kapılarında ve mobilyalarında oyma teknikleriyle yapılan süslemeler el sanatlarını daha da geliştirerek ahşap oyma sanatının doğmasını sağlamıştır.

“Ağaç” Türkçede ağmak yani yükselmek anlamındadır. “Haşep” olan ahşap kelimesinin kökü Arapçadır. Herhangi bir imalat amacıyla ağaçtan kesilmiş muntazam biçimde malzeme anlamına gelir. Türkçede ise yakılmak için kesilen ağaçlara, ateş anlamına gelen “od” dan “odun” denilmiştir (Anonim, 181).

Oyma; kâğıt, karton, ağaç, metal, taş ve mermer gibi maddeler üzerine çizilen bir desenin özel kesici aletlerle biçimlendirilmesidir. Kolay işlenmesi, doğal yapısından kaynaklanan doku, renk ve estetik özelliklerinden dolayı ağaç malzeme, oymacılık sanatında geniş bir kullanım alanına sahiptir (Asarcıklı, 2002).

Yapılan arkeolojik kazılar ve araştırmalar sonucunda ahşap eserlerin kaynağının oldukça eskilere dayandığını göstermektedir. İslamiyetle birlikte heykelticiliğin yasaklanmasıyla ahşap oyma sanatına eğilim olmuş ve bu sanatta ileri gidilmiştir. Selçuklu dönemi mimarilerinde, ahşap oyma eserleri süsleme unsuru olarak kullanılmıştır.

Ahşap oyma sanatı, Anadolu'da Selçuklularla gelişerek kendine has bir üslup yaratmış, Beylikler döneminde de aynı geleneği sürdürerek büyük ustalıklarla işlenmiş ve önemli eserler vermiştir. Bu güne kadar gelebilmiş malzemeler daha çok cami ve mescitlere ait minberler, rahleler, pencere ve kapı kanatlarıdır. Çeşitli tekniklerin uygulandığı ahşap malzeme ise, özellikle ceviz, elma, armut, sedir, abanoz ve gül ağaçlarıdır (Unutmaz, s.42).

Selçuklulardan Osmanlılara geçen ahşap oyma sanatı, bu dönemde daha da gelişmiştir. Osmanlı döneminde sadeleşen ahşap oyma eserler, daha çok gündelik kullanım eşyaları ve giriş, mihrap, minberler, konsollar, rahleler, tavanlar, kapılar, pencereler, oyma bezemeleri, mezar taşları, çeşmeler, gelinlik sandıkları, gömme dolap kapıları, lamba iskemleleri, mücevher kutuları, kral tahtları, ahşap beşikler, sofrta altlıkları gibi alanlarda kullanılarak, Osmanlı ahşap oyma sanatının belli başlı eserleri arasında yer almışlardır (Yücel, 1975).

2. KAHRAMANMARAŞ AHŞAP OYMA SANATI

Tarih öncesi çağlardan beri ahşap dayanıklılığı, öz ısısı ve dokusuyla kullanım sürekliliği gösteren bir malzeme olmuştur. Ağacın oyularak, yontularak, işlenerek süs ve kullanım eşyası biçimi almasına ahşap işçiliği denilmektedir. Mimarîye bağlı olarak ağaç malzeme; kapı-pencere kanatlarında, tavan ve sütunlarda kullanılmıştır (Ersoy, 1993).

Çok yönlü kullanım alanı sağlayan ağaçtan, geçmişten bugüne çeşitli silahlar, kap kacaklar, süs eşyaları, at koşum takımları, tavan süslemeleri, cami minberleri, kapı ve pencere kanatları, sandukalar, Kur'an mahfazaları ve rahleler, mobilyalar yapılmıştır.

Günümüzde, Kastamonu, Konya, Kahramanmaraş, Ankara, Gaziantep, Hatay, Adana gibi pek çok ilde ahşap oymacılığı varlığını sürdürmektedir. Ancak ahşap oymacılığın uygulandığı bu illerin her birinde, oymacılık farklı bir şekilde devam ettirilmektedir. Kahramanmaraş ilinde çeyiz sandıkları, hediyeelik eşyalar ve dekoratif mobilyalar daha yoğunluklu üretilmekteyken, Ankara, İstanbul, Bursa, İzmir, Konya ve Hatay da ise mobilya üzerine üretim yapılmaktadır (Maden, 2010).

Kahramanmaraş sim-sırma işlemeciliği, dericilik, semercilik, yemenicilik ve bakırcılık gibi pek çok geleneksel sanatın varlığını sürdürdüğü bir şehirdir. Bu sanatların içinde ise adını en çok oymacılıkla duyurmuştur.

Günümüzde ahşap oyma sanatı, makinelî üretimin el oymacılığının önüne geçmesi, el işçiliğinin hak ettiği maliyeti elde edememesi, teknolojinin sürekli gelişimiyle daha kısa zamanda daha fazla ürün elde etme isteği ve ürünlerin pazarlama sorunları gibi nedenlerle hak ettiği değeri elde edememektedir. Tüm bu olumsuzluklara rağmen ahşap oyma sanatı var olma savaşı vermektedir. Türkiye'de bu sanatı sürdüren birkaç il arasında Kahramanmaraş ili gelmektedir. Kahramanmaraş oyma sanatının en geliştiği illerden birisidir. Burada yapılan oyma sanatında ceviz, kavak ve gürgen ağacı kullanılmaktadır.

Kahramanmaraş'ta ceviz ağacından yapılan oymalı ürünler arasında, çeyiz

İKİNCİ SALON / V. OTURUM

sandığı, mücevher kutuları, rahle, gazetelik, sehpa takımları, tepsi, tavla, camekân, aynalıklar, isimlikler ve duvar panoları yapılmaktadır. Ayrıca mobilyada da oyma işleri çalışılmaktadır. Ancak günümüzde gelişen teknoloji ve değişen mimari ve estetik anlayışlardan dolayı önemini yitirmiş ve bu sanata olan ilginin azalmasıyla beraber sanatı uygulayan usta sayısı da günden güne azalmıştır. Oyma sanatının yaşadığı en büyük sorunlardan birisi de pazarlama sorunudur. Ustalar yoğun emek sarf ederek ürettikleri el emeği ürünlerinde hak ettikleri mali değeri elde edemedikleri için, bu sanatı uygulamayı bırakıp farklı gelir getirici işlere yönelmektedirler. Bu durum bu sanatın uygulanmasını, devam etmesini engellemektedir. Bu nedenle pazarlama yeni pazarlama yaklaşımlarıyla ve ürün çeşitliliğine gidilerek daha fazla tüketiciye ulaşmak gerekmektedir.

Ağacın yüzeyine çizilen bir desenin istenmeyen kısımlarının oyma kalemleriyle çıkarılmasıyla gerçekleştirilen ağaç oyma, yüzey oyma ya da rölyef olarak da adlandırılmaktadır (Asarcıklı, 2002).

Ağaç Oyma Tekniği

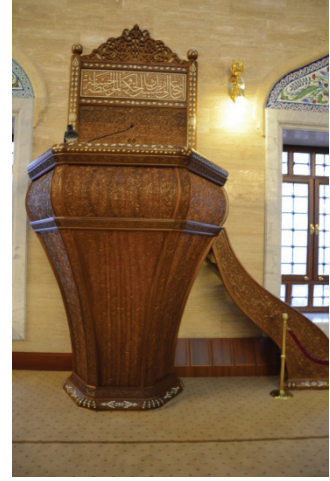
Ağaç Oyma Tekniği

Ağaç Oyma Sandık
Türbesi)

Ağaç Oyma Tabut(Malik Bin Ejder

Ağaç Oyma Kapı

Ağaç Oyma Mihrap (Abdulhamithan Cami)

2.1. Kesme-Oyma Tekniği:

Kesme oyma(düşey oyma);gereç üzerine çizilen desenin kıl testere, farekuyruğu testere veya dekupaj testere makinesi ile kesilerek boşaltılmasıyla elde edilir. Gereç kalınlığı ve cinsi, desen hatlarını kesebilecek testere gücü ile sınırlıdır. Kesme oymalar dekorasyonda, mobilyada, müzik aletlerinde, maket yapımı, abajur, resimlik, peçetelik, aynalık, gazetelik, biblolu vb. süs eşyaları yapımında kullanılmaktadır. (Asarcıklı, 2002)

Kesme oyma sanatının ilk olarak nerede ve ne zaman başladığı kesin olarak bilinmemektedir. Fakat 300 yıl önce, mısır anıt mezarında bulunan ince ağaç levhalardan yapılmış süslemeler kesme oymanın ilk örnekleri olarak kabul edilebilir. Eski Yunan ve Roma mobilyalarında da kesme oyma benzeri çalışmalara rastlanmaktadır. (Asarcıklı, 2002)

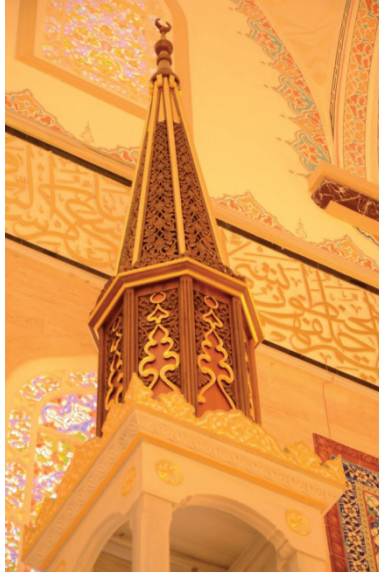

Oyma Tekniği Pencere (Abdulhamithan Cami)

2.2. Kafes (Ajur) Tekniği

Oymacılıkla dolaylı olarak bağlantılı olan bir diğer teknik kafes tekniğidir. Bu teknikte özellikle minberlerin korkuluk ve taç kısmında ahşap kirişlerin üçgenler, yıldızlar gibi geometrik şekilleri meydana getirecek şekilde çakılmasıyla gerçekleştirilir (Öney, 1970, s. 144).

Dolgulu kafes işçiliğinde ahşap kirişlerin arası oymalarla süslenmektedir. Parçaların üzerindeki fitiller (hat şeklindeki çizgiler) geçmişte oyularak yapılmaktadır.

Kafes (Ajur) Tekniği(Malik Bin Ejder Türbesi)

Kafes (Ajur) Tekniği (Abdulhamithan Cami)

2.3. Kündekari Tekniği

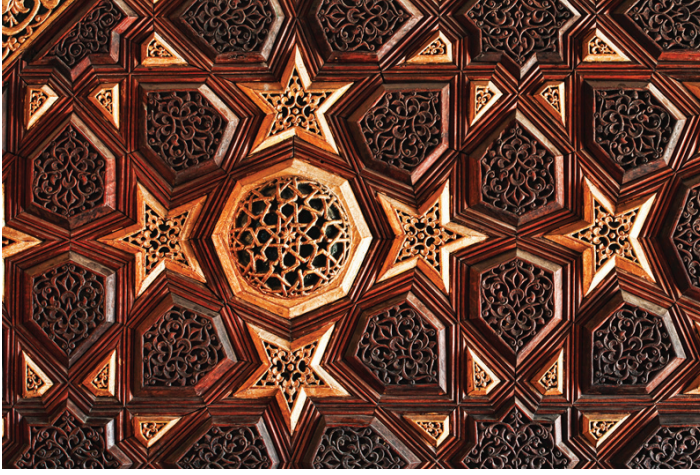
Kündekari, birbirine geçme sistemiyle, küçük ve düzgün geometrik ahşap parçalarla yapı elemanlarının yüzeyinde yapılan bezeme tekniğidir (Büyük Larousse Sözlük ve Ansiklopedisi, C.14, S.7275), (Kürkü, 2011).

Buna göre geniş anlamda kündekari, ağaç malzemede, kullanıldığı ortamın bağlı nem ve sıcaklık değişimi etkisi ile gerçekleştirilecek çalışmaya imkan sağlamak üzere iç gerilmeleri azaltılmış büyük ve dekoratif yüzeyler elde etmek için

İKİNCİ SALON / V. OTURUM

üçgen, kare, yıldız, beşgen gibi geometrik şekilli, küçük ölçülü parçaların birbirine geçmeli olarak birleştirilmesinde uygulanan “yapım tekniği” olarak tanımlanabilir (Söğütü, 2004), (Kürkü, 2011).

Kündekari tekniği geçme tekniğinin geleneksel uygulamalarda üsluplaşmış, geometrik bezemeyi meydana getiren bir tekniktir. Bu teknikle oldukça büyük boyuttaki minberler, küçük parçaların eklenmesiyle oluşturulmuştur. Geometrik motifler, Selçuklu döneminde kullanıldığı gibi beylikler ve Osmanlı döneminde de büyük çoğunlukla kullanılmıştır. Geçmiş inanışlarla bağlantılı simgesel anlamlar içeren bu geometrik biçimler Osmanlı döneminde İslami inançla bağlantılı olarak geometrik bir esasa göre sonsuz olarak genişletilebilen bezemelere dönüşmüştür. Bu simgesel geometrik motiflerin içinde en sık rastlananlar; güneş, yıldız, hayat ağacı, çarkıfelek vb yaşama ve doğaya ilişkin motiflerdir (Yılmaz, 2001), (Kürkü, 2011).

Kündekari tekniği (Kurtulmuş, 2011)

2.4. Kakma Tekniği

Taşın, tahtanın veya madenin bazı parçalarını oyarak, oyulan yere daha kıymetli bir başka madenden veya maddeden parçalar kesilip gömmek yoluyla yapılan süsleme işlerini kakma ve bu işi yapana kakmacı denir (Asarcıklı, 2002).

Pirinç, tunç ya da gümüş eşyalar üzerine kazılan motiflere altın, gümüş, tel yada çubuklar kakılarak yapılan süslemeye tel kakma adı verilmektedir. Bu tür süslemelerin en güzel örnekleri Şam ‘da yapıldığı için Şam kakması diyede adlandırılmaktadır (Asarcıklı, 2002).

Ağaç işlerinde kakma; masif veya kaplamalı yüzeylere renkli kaplama, sedef, fildişi, bağa, kemik, formika, metal vb. malzemelerin bir kompozisyon oluşturacak biçimde gömülmesiyle elde edilen süslemeye denir. Kakma sözcüğü yerine Fransızcası “marketri” ya da Almancası olan “intarziye” de çokça kullanılmaktadır (Asarcıklı, 2002).

2.4.1. Sedef Kakma

Sedef, deniz ya da göllerden çıkarılan midye, istiridye gibi canlıların kabuklarında bulunan parlak ve sert bir maddedir.

İnsanoğlunun keşfettiği en değerli maddelerden biri olan sedef, binlerce yıl öncesinde bile mücevher yapımında ve eşyaların süslenmesinde kullanılmıştır. Sedefi ilk kez Mezopotamya'da Sümerlerin (MÖ 3500- 2000) ahşap işlerinde kullandığı düşünülmektedir.

Daha yakın tarihlerdeyse Uzakdoğu, Güney Asya ve Hint sanatında sedef süslemeler kullanılmıştır. Osmanlı İmparatorluğu dönemindeyse sedef yaygın olarak kullanılmıştır. Denizden çıktığı, az bulunduğu, beyaz renkli (safılık ve temizlik sembolü) olduğu için o yıllarda altından daha fazla ilgi görmüştür. Bu nedenle sedeften yapılan küpeler, kolyeler ve bilezikler çok kullanılmıştır. Mücevherlerin dışında özellikle süsleme sanatında kullanılan sedef, ahşaptan yapılmış çeşitli eşyaların üzerine yerleştirilerek eşyanın daha değerli olmasını sağlamıştır. Bu nedenle sedef özellikle Osmanlı İmparatorluğu döneminde kapı, pencere, masa, sandalye, rahle ve kanepeler gibi mobilyalarda kullanılmıştır (Anonim, 2009).

Sedef genellikle sıcak deniz akıntılarının görüldüğü sığ sularda yaşayan yumuşakçalarda oluşmaktadır. Bu nedenle doğu ülkelerinde daha fazla sedef bulunur. Çünkü Avrupa'da ve Amerika'da sıcak su akıntıları olmasına karşın sularının genellikle derin olması nedeniyle sedef elde edilen yumuşakça türleri fazla bulunmamaktadır. Bu nedenle sedef en çok Çin, Hindistan ve Uzakdoğu ülkelerinde yaygın olarak işlenmekte ve kullanılmaktadır. Ülkemizdeyse sedef işlemeciliği en fazla Gaziantep ilinde yapılmaktadır. Sedef işlemeciliği yapan ustaya "sedefkâr" adı verilmektedir. Zor ve zahmetli bir meslek olan sedefkârlık günümüzde pek fazla ilgi görmemektedir. Bu nedenle ülkemizde sedef işlemeciliğiyle uğraşan ustaların sayısı hızla azalmaktadır. Ülkemizde sedef hammaddesinin doğal olarak bulunmaması ve yurtdışından getirilmesi de sedef işlemeciliğinin azalmasının nedenleri arasında bulunmaktadır (Anonim, 2009).

Sedef işlemeciliği, oyma-kakma ve kaplama yöntemi olmak üzere ikiye ayrılmaktadır. Oyma-kakma yönteminde, önce ahşap malzemeye işlenecek motif çizilir ve keski adı verilen çelik uçlu bıçaklarla çizilen motifin çevresi kanal şeklinde açılır. Açılan bu kanala kurşun, kalay ya da gümüşten yapılan ince bir tel yatırılarak çekiçle dövülür. Ahşaba yerleştirilen bu tel, motifi daha belirgin hale getirilmektedir. Daha sonra motifin iç kısmı oyulur. Ahşap üzerinde istenilen derinlik sağlandığında motifin ölçüsünde kesilmiş sedef parçası tutkal ve ağaç tozundan hazırlanmış macunla deliğe yapıştırılır. Sedef yaklaşık iki saat kuruma-ya bırakılmaktadır. Daha sonra zımparalanarak cilalanır ve kullanıma hazır hale getirilmektedir.

İKİNCİ SALON / V. OTURUM

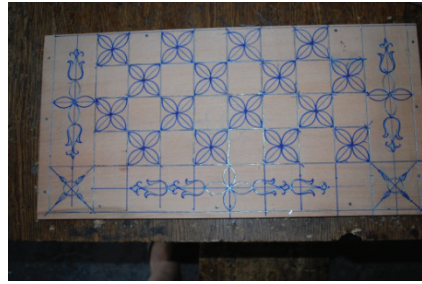
Motifleri çizilmiş Hediyeleş eşya kutusu

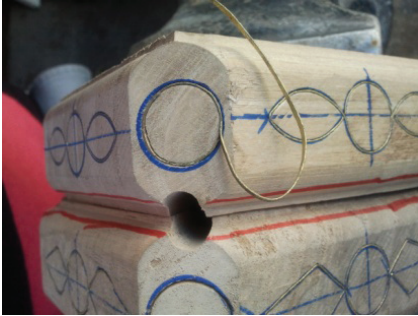
Motifin Kanal Şeklinde Açılması

İnce Telin Yatırılması

İnce Telin Yatırılması

İnce Telin Yatırılması

İnce Tel

Motifin Sedef İçin Oyulması

Motifin Sedef İçin Oyulması

Sedefin Motife Göre Kesilmesi

Sedefin Motife Göre Kesilmesi

Sedefin Tıraşlanması
lanmış Macun

Tutkal Ve Ağaç Tozundan Hazır-

Sedefin Yapıştırılması

Sedefin Yapıştırılması

Yapıştırılan Sedef

Yapıştırılan Sedef

İKİNCİ SALON / V. OTURUM

Renklendirme İçin Yakma

Kutunun Son Hali

Sedef Sandalye

Sedef Bıçak

Teli Yatırılmış Sehpa

Sedefi Yapıştırılmış Sehpa

Sedef kaplama denilen yöntemdeyse, istenilen şekilde kesilen sedef parçaları düz bir zemine yapıştırılır. Sedef işlemciliğinde kullanılacak ağacın hem kolay işlenebilir, hem de dayanıklı olması gerekir. Bu nedenle sedef işlemciliğinde en çok ceviz, maun, gül gibi ağaçlar tercih edilmektedir. Bu ağaçların da renklerini koyulaştırmak için genellikle zeytinyağı kullanılmaktadır. Ahşap malzeme işlenmeden önce zeytinyağıyla silinir ve güneşte bekletilmektedir. Sedef işlemciliğinde günümüzde genellikle Selçuklu ve Osmanlı dönemine ait motifler kullanılmaktadır. Bu motifler de genellikle geometrik desenler, çiçek ve yaprak gibi doğadan esinlenmiş desenlerden oluşmaktadır.

Ağaç oymacılığında kullanılan motifler dört temel başlık altında ele alınır. Bunlar Bitkisel motifler, hayvansal motifler, geometrik motifler ve yazı motifleridir.

Bitkisel Motifler, oymacılıkta en yaygın kullanılan motifler bitkisel motiflerdir. Bu motiflerin kapsamına gül, karanfil, menekşe, sümbül gibi çiçek motifleri ile çeşitli yaprak motifleri girmektedir. Kahramanmaraş'a özgü çiçek motifleri genellikle stilize edilerek kullanıldığı görülmektedir.

Hayvan motifleri: Günümüzde ise hayvan motifleri mobilya, sandık ve camilerde tercih edilmemektedir. Ancak bu motiflerin turistik hediyelik eşya ve tablolarında kullanıldığı görülmektedir.

Geometrik Motifler, Günümüzde özellikle cami içlerinde, rahlelerde ve dekorasyon işlerinde kullanılan oymalarda geometrik motifler tercih edilmektedir.

Yazı Motifleri, mihrap ve minberlerde özellikle besmele ve Kur'an-ı Kerim'den ayetler yer almaktadır. Duvara asmak için de ayet ve besmele yazılarının kullanıldığı ürün örnekleri bulunmaktadır.

Kahramanmaraş ilinde yapılan araştırmada, hem ahşap oyma sanatının devamlılığını sağlamak hem de pazarlama olanaklarını arttırmak amacıyla, daha çok Gaziantep ilinde görmeye alıştığımız sedef kakmacılığın uygulanmaya başlandığı görülmektedir. Gaziantep ve Kahramanmaraş illerinin coğrafi bakımdan birbirleriyle olan yakınlığı göz önüne alındığında bu etkilenme normal görülmektedir. Ancak sedef kakmacılık, geleneksel Kahramanmaraş ahşap oymacılığını terk etmeden, sadece günün ihtiyaçlarına cevap vermek, ürün çeşitlendirmek, müşteri ihtiyacına cevap vermek amacıyla uygulanmaktadır. Sedef kakmacılık, özel siparişler üzerine yapılabildiği gibi mağazalarda üretilen çeyiz sandıklarında, rahlelerde, hediyelik eşya kutularında ve buna benzer farklı ürünler üzerinde uygulanmaktadır.

Bitkisel Motifli Sedef Kutu

Bitkisel Motifli Sedef Ayna

Bitkisel Motifli Sedef Sandık

Bitkisel Motifli Sedef Rahle

Geometrik Motifli Sedef Sandık

Geometrik Motifli Sedef Sandık

Geometrik Motifli Sedef Sehpa

Geometrik Motifli Sedef Sehpa

Bitkisel Motifli Sedef Kutu

Bitkisel Motifli Sedef Kutu

Bitkisel Motifli Sedef Kutu

Bitkisel Motifli Sedef Rahle

3. SONUÇ

Ahşap işlemeciliği el sanatlarının önemli dallarından biridir. Tarih öncesi dönemlerden beri bir yapı malzemesi olarak kullanılan ahşap; dayanıklılığı, öz ısı ve dokusuyla kullanım sürekliliği gösteren bir malzeme olmuştur. Bu malzemenin kullanım tekniğinde zaman içerisinde birçok değişim ve gelişim gerçekleşmiştir. Günümüzde daha çok cami kapıları, minber, vaaz kürsüsü, dolap kapakları, pencere kapakları, sanduka gibi öğelerde geniş uygulama alanı bulmaktadır.

Günümüzde pazarlama sorunu yaşayan el sanatları önemini kaybetmek üzeredir ve üretilemez hale gelmiştir. Ancak el sanatları bireylere asıl gelir kaynağı olma veya ek gelir sağlama konusunda önemlidir. El sanatlarına dair pazarlama olanakları iyileştirildiğinde el sanatları üretimine ve tüketimine yönelik bir teşvik oluşmaktadır. Bu nedenle Kahramanmaraş ilinde üretilen ahşap oyma sanatı pazarlama olanaklarını geliştirmek ve var olma savaşını kazanmak için alternatif ürün geliştirme yoluna gitmiştir. Genellikle Gaziantep ilinde üretilen sedef kakmacılığı sanatını kendi, ahşap oyma sanatında da uygulamaya başlamıştır. Sedef kakmacılık ahşap oyma sanatında uygulanan bir tekniktir. Yıllardan beri ahşap oyma sanatını ustalıklı icra eden Kahramanmaraşlı oyma ustaları, sedef oymacılığını alternatif ürün geliştirmek amacıyla hediyeelik eşya olarak üretmektedir. Ev eşyası gibi farklı türdeki ürünler de talep üzerine üretilebilmektedirler. Ürünlerde genellikle bitkisel ve geometrik motifler kullanılmaktadır.

KAYNAKLAR

- Akpınarlı, F. (1991). Kahramanmaraş Ağaç Oyma Sanatı. Kültür ve Sanat Dergisi, S. 10, s. 26-29. Ankara.
- Anonim, (2009). En Değerli Biyokompozit: Sedef. Bilim ve Teknik Dergisi. S.9 s-14. Ankara.
- Arıkan, H. (2009). Kahramanmaraş Ahşap Oyma Sanatı. Gazi Üniversitesi Yüksek Lisans Tezi, Ankara.
- Asarcıklı, M. (2002). Ahşap Süsleme Teknikleri&Projeler. Gazi kitabevi. Ankara.
- Büyük Larousse Sözlük ve Ansiklopedisi, C.14. S.7275
- Ersoy, A.(1993). XV. Yüzyıl Osmanlı Ağaç işçiliği. Mar. Ün. Yayınları, No:509,

İKİNCİ SALON / V. OTURUM

İstanbul.

- Köy, A., (2005) . Ahşap Süslemesinde Sedef Kakma Teknikleri, Gazi Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi,.
- Kurtulmuş, B. (2011). Ahşabı Sabırla Mayalamak: Kündekâri, Skylife Dergisi, 2011, İstanbul.
- Kürklü, G. (2011). Geleneksel Türk Ahşap Sanatı Kündekari ve Günümüz Teknolojisine Sahip Atölye Ortamında Yapılabilirliği. Afyon Kocatepe Üniversitesi Fen Bilimleri Dergisi, 13-20. Afyon.
- Maden, P. (2010). Kahramanmaraş ve Ankara Merkezli Geleneksel Ağaç Oymacılığı Sanatı ve Geleneğin Ustaları. Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek lisans Tezi, Ankara.
- Söğütlü, C., 2004. Bazı Yerli Ağaç Türlerinin Kündekari Yapımında Kullanım İmkanları. Gazi Üniversitesi, FBE, Doktora Tezi, Ankara.
- Unutmaz, İ., Ahşap Eserler. Kayseri Etnografya Müzesi. s.42.43
- Yılmaz, D., 2001. Türkiye’de Geleneksel Ahşap İşçiliği Ve Çağdaş Ahşap Yontu Sanatı. Mimar Sinan Üniversite, SBE, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul.
- Yücel, E., (1975). Selçuklu Ağaç İşçiliği. Sanat Dünyamız. Yıl 2. sayı 4. Mayıs